1767

ఆంధ్ర పత్రిక :

సంవత్సరాది సంచిక

P. GOPALSWAMI CHETTY & Son

Manufacturing Jewellers, Saint Thomas Mount P. O. Near Madras.

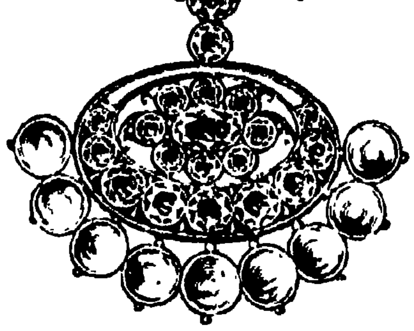

FASHIONABLE JEWELLERY

అందమైన నగలు

AT REASONABLE PRICES

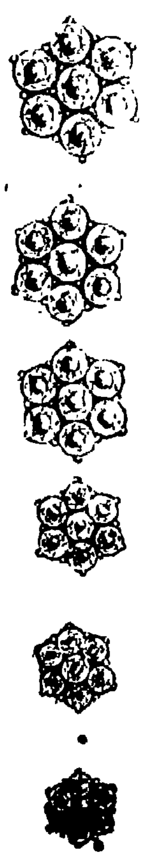
న్యాయమైన ధరలకే యివ్వబడును.

అందరి యిష్టప్రకారము, వారి స్థితికి తగిన నగలున్నవి.

ఒకసారి ఆర్డరు పంపించి చూచిన మీకే విశదమగును.

సకాలమునందు ఆర్డర్లను పంపుట, మేలైనవస్తువులను పంపుట, మంచి నిగారము, బాగుగా తయారుచేయుట మొదలగువాటిచే హిందూదేశమునందును, విదేశములందున్న మా ఖాతాదారులకు తృప్తి నిచ్చుటయందు మేము గొప్ప కీర్తిని గడించియున్నాము. ఒక ఆర్డరును పంపిన మీకే నమ్మకము తృప్తి తప్పక కలుగును.

తెలుగు, ఇంగ్లీషు, అరవము క్యాటలాగులకు వ్రాసిన పంపబడును.

పి. గోపాలస్వామి శెట్టి అండ్ సన్, నగలవర్తకులు,

సెంటుథామస్ మౌంటుపోస్టు, మదరాసు.

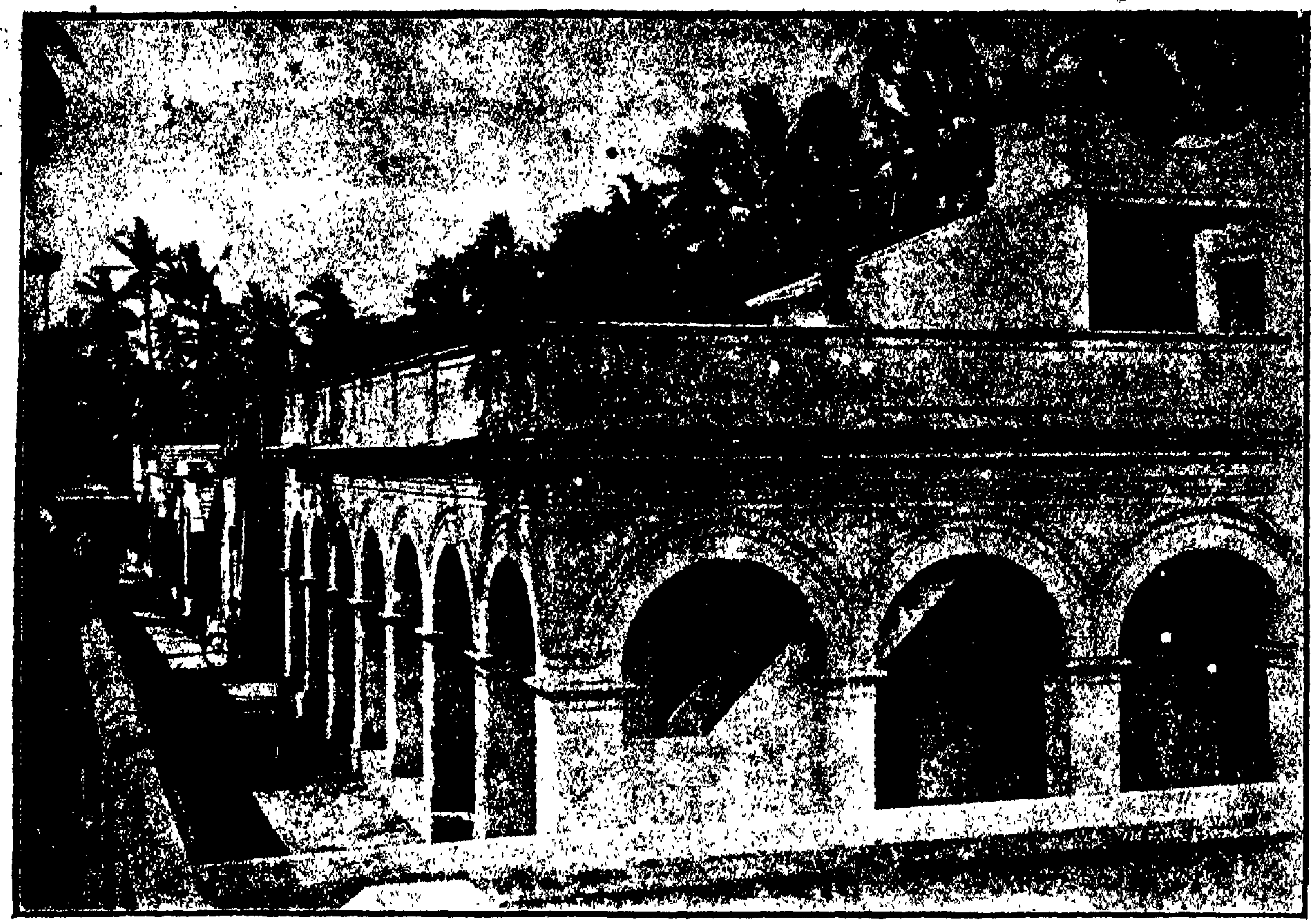
విషయానుక్రమణిక

చిత్రముల సూచి

* ఈ రెండుచిత్రములు పొరబాటున నొకదాని పేర నింకొకటి ముద్రింపబడినది. † వీరు ప్రథమార్యవైశ్యయువజన మహాసభ యధ్యక్షులు; ‡ వీరు ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు.

హిందూదేశమునందున్న నశ్యపుకర్మాగారములన్నిటిలో మిక్కిలి పెద్దది

మేలైనపట్టణపు నశ్యము.

నాగరికము ముదిరిన ఈ 20-వ శతాబ్దమున మంచి గుణముగల సరకులకే గౌరవమును, మంచి పలుకుబడియు, అధికముగ ఖర్చగుటయు గలదని గ్రహించి వెల అధికముగనున్నను, మేలైన నశ్యమునే బహుదినములుగ ఎదురుచూచుచుండిన ఘనవంతుల యిష్టము ననుసరించి "స్పెషల్" నశ్యము తయారు చేయబడినది. కారము, సువాసన, నిండిన మా పట్టణపు నశ్యమును వ్యాపారముచేయుట వలన ఆయా గ్రామములలోగల పెద్దమనుష్యుల యాదరణను, గౌరవమును పొందగలరని నిశ్చయముగ చెప్పుచున్నాము.

పోస్టుద్వారా		రైలుద్వారా	
కాలువీశ	1—6—0	ఒకవీశ	4—12—0
అరవీశ	2—10—0	మూడువీశలు	13—8—0
ఒకవీశ	5—0—0	6 వీశలు	26—0—0

ఎన్. వి. షణ్ముగంకంపెని, పట్టణపు నశ్యపుకార్యాలయము

తంతివిలాసము : "మూక్త్మూళ్" మద్రాసు.

పోస్టుబాక్సు నెం 555, చాకలిపేట, మద్రాసు.

జయదుందుభి

గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావు గారు

ప్రయసంబైతిరి ధర్మయుద్ధమునకున్ స్వక్షేత్ర రక్షార్థమై,
జయమేమైన పరాజయంబె యయినన్ శౌర్యప్రసిద్ధాస్వఘా
దయులౌ మీకు సమానమేయగును సత్యం బద్ది కర్తవ్య మా
పయి సర్వంబును దైవనిర్ణయము నిర్వ్యాలోలులై పోరుడీ.

గీ. నలువది శతాబ్దములు ధరావలయమేలె, అటియశంబేమొ యెఱుఁగదీ యార్యజాతి,
తత్పవిత్ర రత్నాకరోద్భవులు మీరు, కలుగునే దుర్యశంబు మీకారణమున?

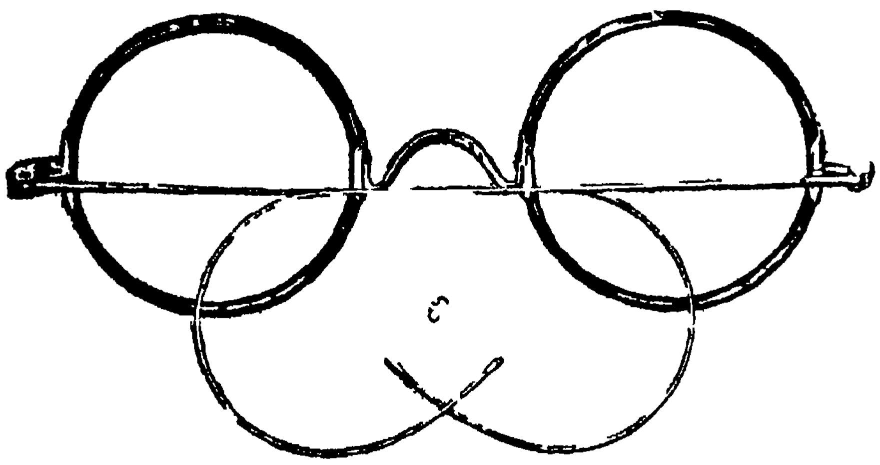
శా. శ్రీరామామణితో సుధారసముతో శీతాంశు బింబంబుతో,
క్షీరాంభోనిధిఁ గాలకూట భయదాగ్నిజ్వాలలట్లన్ మహా
వీరశ్రేణులతోఁ దపోధనులతో భీసుల్ దురాఘక్రియా
హారుల్ పుట్టిరి నేఁటి కీప్రవిమలార్యావర్త గర్భంబునన్.

తే. గతభవార్జిత వరపుణ్య కారణమున, మీదళంబుల కేకాధినాథుఁడగుచు
ఈశ్వరాదేశమున లభియించె మీకుఁ, ద్రిభువ నారాధ్యుఁడగు నొక్క దివ్యమూర్తి.

సీ. సాధించినాఁడు దుర్జయములౌ బహిరింద్రి, యానూన వైరి సంతానములను
దహియించినాఁడు దుస్సహ పరాక్రమములౌ, నాంతరంగికశత్రు సంతతులను
స్థాపించినాఁ డుర్వి సత్యాగ్రహము పేరఁ, గార్యసిద్ధికి నూత్నకల్పతరువు
చవిఁజూపినాఁడు విశ్వాసహీనులకు ని,రంకుశంబగు నిస్తులాత్మశక్తి

గీ. పొడమినాఁడీమహిత కర్మభూమియందుఁ, జటుల కలుషహుతాశనజ్వాల లార్ప
అహహ యట్టి లోకాతీతు ప్రాపుకలుగ, అపజయభయంబుకలదె మీ కార్యమహిని.

సంపూర్ణము

చిత్ర వివరణము

అక్బరల్లిసాహెబ్ గారు, ఏ:—కోయిల్‌కుంట్ల మద్యపాననిషేధసంఘస్థాపకులు; వీరు భూతదయాసంపన్నులు, అహింసావ్రత ప్రచారమును గావించుచున్నారు.

అయ్యప్పశాస్త్రిగారు, భమిడిపాటి, విద్వాన్:—వీరి స్వగ్రామము సిద్ధాంతము. ప్రస్తుతము గుడివాడబోర్డు హైస్కూలులో సంస్కృత పండితులుగానున్నారు. వీరు సంస్కృతాంధ్రకృతికర్తలు; శతావధానులు. వీరికి గానవిద్యాపరిచయమునుగలదు.

ఆంధ్రసోదరులు, జమషెడ్పూరు:—జమషెడ్పూరు సమీపమునగల సువర్ణరేఖా నదీతీరమున మొన్న కార్తికమాసమున కార్తిక దామోదరోత్సవ సందర్భమున తీయబడిన జమషెడ్పూరు ఆంధ్రసోదరుల చిత్రము.

ఆనందనికేతనము:—(ఆశ్రమము) పశ్చిమగోదావరిజిల్లా (కుడిమండి) శ్రీ ముదిగంటి జగ్గన్నశాస్త్రిగారు, బి.ఏ; వీరు కాంగ్రెసు ప్రచారకులు. ఆశ్రమమునందలి విద్యార్థులకు విద్యగరపుచున్నారు. 'పల్లెటూరు' గ్రంథమండలీ నిర్వాహకులుగానున్నారు. ౨. శ్రీ తల్లాప్రగడ ప్రకాశరాయడుగారు యమ్. ఏ; వీరు పాధ్యాయులుగనుండి అసహాయోద్యమము నవలంబించిరి. కొంతకాలము రాజమండ్రి జాతీయపాఠశాలయందు ప్రధానోపాధ్యాయులుగనుండిరి. ఇపుడు ఈ యాశ్రమమున నధ్యాపకులుగానున్నారు. ౩. శ్రీ తల్లాప్రగడ నరసింహశర్మగారు; వీరు చాలకాలము కాకినాడలో పిఠాపురము మహారాజావారి ఆర్ఫనేజికి అసిష్టంటు సూపరింటెండెంటుగా నుండిరి. చిన్ననాటినుండియు, సాంఘికసేవ గావించుచుండిరి. ఈ యాశ్రమమును స్థాపించిరి. ౪. శ్రీ శనివారపు సుబ్బారావుగారు; వీరీజిల్లాలో అసహాయోద్యమప్రచారముచేసి ఖద్దరు సంఘములను స్థాపించినారు. జిల్లాఖాదీబోర్డుకు అధ్యక్షులుగాను, జిల్లా కాంగ్రెసుసంఘమునకు కార్యదర్శిగాను పనిచేసిరి. 'పల్లెటూరు' అను వారపత్రికకు సంపాదకులుగనుండిరి. ప్రస్తుత మానందాశ్రమము నభివృద్ధిలోనికి దెచ్చుటకు పాటుపడుచున్నారు. 'పల్లెటూరు' అను గ్రంథమండలిని నడుపుచున్నారు.

కన్నయ్యగారు, చల్లా (కీ. శే.):—గంజాంజిల్లా నరసన్నపేట వీరి నివాసస్థానము. వీరు దేవాంగులు; వీరశైవులు; నిరతాన్నదానపరులు; ఆస్తికులు; దానధర్మములు నిరంతరము యథోచితముగ జేయువారు; జంగమార్చనలు చాల చేయుచుండెడివారు. సుచిరకాలము (౬౮సం.) జీవించి 1914 సంవత్సరమున కైలాసము నలంకరించినారు.

కృష్ణదాసుగారు-యమ్., బి.ఏ., బి.యల్., హైకోర్టువకీలు, చెన్నపురి:—వీరికి చిత్రవిద్యయందు నేర్పుగలదు. సనేటుమందిరమున జరిగిన దక్షిణహిందూస్థాన చిత్రకళాప్రదర్శనములయందు, వీరిచిత్రములు పెక్కులు ప్రదర్శితములై జమీందారులచే కొనబడినవి. బహుమానములుకూడ పెక్కింటిని వీరుగడించినారు. వీరు గోకేలు, లక్ష్మీనరసునాయుడుగారు, మహాత్ముడు, నౌరోజీ, వి. కె. రామానుజాచారిగారు మొదలైనవారి వర్ణచిత్రములను పెక్కిటిని చిత్రించిరి. సర్. ఏ. పి. పాత్రోగారు వీరికి బంగారుపతకము నొకదాని నొసగిరి. పచ్చయప్పహాస్టలులోనున్న మహాత్ముని చిత్రము వీరి చిత్రకళా ప్రతిభకు ప్రబలనిదర్శనము. పచ్చయప్ప కాలేజి ప్రిన్సిపాలుగానుండిన మే. రెన్ను, గోలో నొరగారులు వీరిసామర్థ్యమునకు మెచ్చుకొని ఇంగ్లాండుకువెళ్లి యచ్చట ప్రాచ్యసాంప్రదాయమును వ్యాపింపజేయ వీరికి సలహానొసగిరి. గురూపదేశము లేకయే నిరంతరాభ్యాసముచేతనే చిత్రవిద్యయందసమానులైన వీరు ప్రశంసార్హులు.

కోటీశ్వరరావుగారు, గూడూరు:—వీరు గుంటూరుమండలములోని నేలకొండ్లనివాసులు, వీరు కవీశ్వరులు. సంపూర్ణరామాయణము, పురూరవ మొదలయిననాటకములు రచియించినారు; నాటకగ్రంథమాలను స్థాపించినారు. వీరు ఆయుర్వేదమునను సమర్థులు.

గోవర్ధనరావుగారు, తుర్లపాటి:—వీరు బెజవాడ ఒకేషనల్ స్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులు; అధునాతన సుకవి కుమారులు. వీరి రచనము లప్పుడపుడు కృష్ణాపత్రిక మొదలయిన పత్రికల యందు గానవచ్చుచుండును.

జగ్గరాజుగారు, యమ్:—రాజమహేంద్రవరమువారు వీరు చింతామణి నాటకసమాజమున తొలుదొల్తనుండియు నటకులుగానుండిరి. వీరిపేరు ఆంధ్రదేశ మాబాలగోపాల మెఱుగును. వీరి యభినయ సామర్థ్యమునకు మెచ్చి నాటకసమాజములవారును, రసికులు. హస్తకంకణ సువర్ణపతకాదులేకాక "ఆంధ్రనాటకకళాపూర్ణ" అను బిరుదమును సైతము నొసంగిరి. వీరు ముఖ్యముగ స్త్రీపాత్రలనే ధరింతురు. కరుణారసప్రేమను అప్పగించునపుడు వీరికి వీరేసాటి.

దత్తమండలకళాశాలహాస్టలు, అనంతపురము:—— ఈచిత్రము శ్రీ. యన్. కే. వెంకటేశంగారు, యమ్. ఏ. యల్.టి. రాజమహేంద్రవర కళాశాలకు మార్పబడినపుడు తీసినది. ఈవెంకటేశంగారు హాస్టలుకు సహాయాధికారిగా నుండిరి.

ధర్మన్నగారు, కుసుమ:——రాజమహేంద్రపుర వాస్తవ్యులు; ఆదిమాంధ్రనాయకులలో నొకరు;స్వసంఘాభివృద్ధికై చాల పాటుపడుచున్నారు. దీనినిగూర్చి రెండుమూడు పుస్తకములనుగూడ వ్రాసియున్నారు. జాతీయ సేవయందు పాల్గొనుచుందురు.

నంజుండప్పగారు వ.:——వీరిది హిందూపురము, మూగ జీవములయు, దీనసోదరులయు ప్రాణమిత్రుడు. వీరు మిగులనుత్కృష్ట స్వభావముగలవారు. ఇప్పుడు హైదరాబాదురాష్ట్రమున నహింసాతత్వోపదేశమును గావించుచు మిగుల పాటుపడుచున్నారు.

నాగప్పగారు, బి., బార్ అట్ లా, బెంగుళూరు:—— రెడ్డికాపులలో మొట్టమొదట బ్యారిష్టరు పరీక్షయందు త్తీర్ణులయి మైసూరుసంస్థానమున నుద్యోగమునను న్నారు. ప్రకృతము బెంగుళూరు 'కాపు' సంఘమున కధ్యక్షులుగా నున్నారు.

నీలగిరి పత్రికా కార్యనిర్వాహకులు:—— ఈపత్రికా కార్యస్థానము 1922 సంll నిజామురాష్ట్రమున నల్లగొండయందు స్థాపింపబడినది.

పాపాయమ్మగారు, వేముగంటి:—— ఈ సతీమణి కాకినాడకాంగ్రెసు జనరల్ సెక్రెటరీగారగు శ్రీయుత నేత్రకంటి శ్రీనివాసరావుగారిసోదరి. 1921-వ సంవత్సరమున కాకినాడలో జరిగిన స్వదేశవస్తుప్రదర్శనములో నీమె రెండవ బహుమానమును, 1926-వ సం. జనవరి నెలలో కాకినాడలో జరిగిన నూలువడకపోటీపరీక్షలో మొదటిబహుమానమును, వెండిగిన్నెను బడసినది. హిందీలో మంచిపాండిత్యము నీమెగడించినది. ఈమె సహాయనిరాకరణమునవలంబించి యదిమొదలుకొని సొంతముగానూలువడికిబట్టలను నేయుచుండును.

బాలభక్తసమాజము, కొజ్జిల్లిపేట, బందరు:—— రెండేండ్లకు పూర్వము స్థాపింపబడిన దీసమాజము. విద్యాభివృద్ధికి తోడ్పడుట, దైవభక్తిని నెలకొల్పుట, మొదలగునవి యీసంఘము యొక్క ముఖ్యోద్దేశములు. ప్రతిఅమావాస్యనాడును ఈసమాజమున హరిభజనకాలక్షేపములు జరుగుచుండును. శ్రీయుత సాతకమూరి నాగభూషణాచార్యులుగా రీసమాజకార్యదర్శిగా నున్నారు. వీరివలన నీసమాజము మిగుల నభివృద్ధిని గాంచుచున్నది.

బొబ్బిలిపోలోటీము:——శ్రీరాజా వేణుగోపాలచాలెంజికప్పును గెలుపొందినవారు: 1. శ్రీ. వెంకటగిరి కుమారరాజాగారు, 2. శ్రీరాజా వెంకట్రామరావుగారు, 3. శ్రీ. వరసయ్యగారు, 4. శ్రీ బొబ్బిలి రాజాగారు.

బోయన్నగారు, బి. (కీ. శే.):——వీరి నివాసము బెంగుళూరునందు. వీరు రెడ్డికాపువారు. మైసూరుసంస్థానపు కాపువారి కొఱకు బెంగుళూరులో నొకకాపు సంఘమును స్థాపించిరి. వీరు పాడుగలూరు ఒక్కలిగర సంఘస్థాపకులు.

మందసాదర్బారు; శ్రీనివాసరాజమణి రాజదేవుగారు, మందసరాజా:——వీరువేటయందుకడునిపుణులు.ఇప్పటివఱకు 25 పెద్దపులులను వేటాడియున్నారు. పట్టణములో 'తుపాకిగురి' పందెమున మొదటిబహుమానమునుపొందినారు. వీరు "వ్యాఘ్రాంతక" అను బిరుదమునుబడసిరి. ఆబిరుదిచ్చుసమయమున కావించిన దర్బారు చిత్రమిది. పులులనేకాక ఇతరదుష్టజంతువులను వీరు చంపినారు.

మహమ్మద్ అబ్దుల్ రసూలుసాహెబ్ గారు:—— గుంటూరుజిల్లా వేటపాలెం వీరినివాసస్థానము. వీరుగొప్పవర్తకులు.చిరకాలము నుండి మదరాసులో కమీషన్ ఏజంటుగా వ్యాపారము చేయుచుండిన మహమ్మద్ పెదసిలారుసాహెబ్ గారి కొమారులు, దాతకూడను.

మారేగౌనిగారు,(కీ. శే):——సేలంజిల్లా హోసూరుతాలూకా గొమ్మతాతనూరు వీరి నివాసస్థలము. వీరు కాపురెడ్డికులమున పుట్టిరి. చిన్నతనమున మిగుల పేదఱికము ననుభవించుచుండిరి. పసుల కాపరిగానుండి ఆగ్రామముననే రెడ్డికాపువంశమువారును, అధికసంపన్నులును అగు పెద్దమారేగౌరను నాతనికి తన 15వ యేట దత్తుపోయిరి. అదిమొదలు అధికసంపన్నులై, దానశీలురై, ఆస్తికశిఖామణులై జీవితమునుగడిపిరి. చాలమంది బీదకుఱ్ఱవాండ్రకు చదువు చెప్పించిరి. అన్నదానమును కావించుచుండిరి.

మునిసామిగౌనిగారు:——వీరి నివాసస్థానము సేలంజిల్లా హోసూరుతాలూకా కాళినాయకనపల్లి.వీరుసుప్రసిద్ధదక్షిణాంధ్రులు.

రాజుగారు, యం. జి.:——వీరు విశ్వబ్రాహ్మణులు. వీరి జాతివారిలో, యంత్రశాస్త్రము బాగుగచదివినవారు. వీరు పెక్కుబిరుదములను, బహుమానములను పొందినారు. ప్రకృతము గుంటూరునందలి ఆంధ్రకర్మాగారమున యంత్రశాస్త్రవేత్త (ఇంజనీయరు)గానుండి అధికసామర్థ్యముతో పనినిజరుపుచున్నారు. వీరు వయసునజిన్నవారు.

రాధాకృష్ణయ్య, వేమూరు:——వయస్సు పదునొకండు సంవత్సరములు. ఈబాలునినివాసము నెల్లూరు నబాబుపేటలో.ఇతడు చక్కనిసంగీతజ్ఞానముగలవాడు.మధురముగగానముచేయగలడు. ఫిడేలు అద్భుతముగ వాయించగలడు. వైణికశిఖామణి శ్రీ. వీణ శేషణ్ణగారు ఈబాలునికి 'సంగీతవిద్వాన్' అను బిరుదమునిచ్చినారు. మఱియు

చెన్నపురి మొదలగుచోట్ల పెక్కు సువర్ణపతకములను సంపాదించినా డీ చిరంజీవి.

రామయ్య, వై. (ప్రొఫెసరు):— వీరిది విజయనగరము. వీరు గొప్పమాంత్రికులు. నరములకు సంబంధించిన రోగములను పెక్కుటిని కుదిర్చినాడు. గాంధిమహాత్ము డుపవసింపవారి యారోగ్యము నాశించి వీరును ౧౮ దినము లుపవసించినారు.

రామయ్యశెట్టిగారు, ఉమ్మిడి:— చెన్నపురి ఆర్యవైశ్యులలో సుప్రసిద్ధులు; ధర్మకార్యనిరతులు; సతతాన్నదానపరులు పరోపకార పారీణులు. వీరు 1884 సంవత్సరమున ఉత్తరార్కాడు జిల్లా గుడియాత్తమున జన్మించిరి. 1904 సంవత్సరమున చెన్నపురికిచేరి తమ నగలవ్యాపారము నభివృద్ధిచేసిరి. నగలుచేయుట కొక గొప్ప కర్మాగారమును స్థాపించి నవనాగరికులయభిరుచులను గనిపెట్టి క్రొత్త క్రొత్త రకముల నగలనుచేయించుచుండిరి. వీరు వ్యాపారమున మంచి పేరును గడించిరి. వీరు 1925 సంవత్సరమున వేలూరున కీర్తిశేషులయిరి.

లక్ష్మీనారాయణప్రసాద్‌గారు, చిరుమామిళ్ల, బి.ఏ. డిప్యూటీకలెక్టరు:— వీరు 'రావికేల'యను కృష్ణామండలగ్రామమున 1884 సంవత్సరమున జన్మించిరి. వీరు వాసిరెడ్డి సంస్థానాధీశ్వరులకు దగ్గర బంధువులు. వీరు ప్రారంభముననే 1909వ సంవత్సరము డిప్యూటీతహసిల్దా రుద్యోగమున నియమింపబడిరి. 1919వ సంవత్సరమున డిప్యూటీకలెక్టరయినారు. వీరు భాషాభిమానము గలవారు. వీరు పెక్కుగ్రంథములను రచియింపజేసిరి.

విశ్వసుందరీ నరసింహశర్మలు, తల్లాప్రగడ:— ఆనందనికేతనమును స్థాపించినవారీసతీపతులు (చూ. ఆనందనికేతన చిత్రవివరము.) శ్రీమతి విశ్వసుందరమ్మగారును భర్తతోపాటసహాయోద్యమ ప్రచారమును, సాంఘికసేవను గావించుచు నాశ్రమ విద్యార్థులకువిద్యను గరపుచుందురు.

వెంకటసుబ్బారావుగారు బ్రహ్మజోస్యులు:— చింతామణినాటకసమాజమున వీరు చిరకాలమునుండి ప్రధానపాత్రముల ధరించుచుండిరి. అభినయమున గడునిపుణులు. వీరు గంభీరముగను, మధురముగను గానముచేయగలరు. పెక్కు బంగారుపతకములు వీరు పడసియున్నారు. రంగూనులోను తమ నటనాకౌశల్యమునుజూపి యుచితరీతిని సత్కారములను గాంచినారు.

వెంకటచలం పంతులుగారు, గోటేటి;— ఇదివరలో వీరు ప్రభుత్వ సహకార సంఘముల ఇనస్పెక్టరుగనుండి 1921 లో అసహాయోద్యమ సందర్భమున రాజీనామాయిచ్చిరి. అమలాపురం బ్యాంకు అసిస్టెంటు సెక్రటరీగ మూడేండ్లు పనిచేసిరి. ఇప్పుడొక సంవత్సరమునుండియు ట్రిప్లికేను అర్బను కో ఆప రేటివు సొసైటీ సెక్రటరీగా పనిచేయుచున్నారు.

వెంకట్రాజుగారు, కోలంక:— ఇతడు కుమారి. వయసు 18 సంవత్సరములు. గొప్పమార్దంగికుడు. గురుశిక్ష లేకయే ౯-వ యేట నేకడునేర్పుతో సంగీతవిద్వాంసులతో మృదంగమును వాయించి వారి మెప్పును బడయగలిగెను. అదిమొదలు కాకినాడ, ఏలూరు, పిఠాపురము, చెన్నపురి మున్నగు పట్టణములలో సంగీతవిద్వాంసులతో మృదంగమునువాయించి పెక్కుసత్కారములను పొందెను. ఆంధ్రభారతీతీర్థవారిమృదంగవాద్య పరీక్షయందు ప్రథముడుగ నుత్తీర్ణుడై ఉత్తమబహుమానమునుబడసెను. ఇతనికి మంచిసంగీతజ్ఞానము,లయజ్ఞానము సహజముగనే అలవడినది. చిత్రవిద్యయందును నేర్పుగల దీయాయుష్మంతునికి.

వేంకటసుబ్బారాయడుచౌదరిగారు, జంపాల:— కమ్మకులమునకు జేరినవారు. వీరినివాసము దుగ్గిరాల, గుంటూరు. వీరు గ్రామాధికారిగా చాలకాలముండిరి. తాలూకాబోర్డు మెంబరుగను, జిల్లాబోర్డు మెంబరుగను, జిల్లావిద్యాసంఘము మెంబరుగను, నీటిపారుదల కమిటీమెంబరుగను ఉండి ప్రశస్తముగ ప్రజాసేవచేసిరి. తుంగభద్రమీద కట్టినవంతెనకును, దుగ్గిరాలలోని సెకండరీపాఠశాల ప్రారంభమునకును గ్రంథభాండాగార నిర్మాణమునకును ముఖ్యకారకులయి తగిన సహాయము నొనర్చిరి.

వేంకటసుబ్బారావుగారు, పీసపాటి:— హిందీప్రచారకులు. వీరు బెజవాడలో నాలుగు సంవత్సరములు హిందీప్రచారము చేసి ప్రస్తుతము సీతానగరసత్యాగ్రహాశ్రమమున ప్రచారము చేయుచున్నారు.

వైశ్యవ్యాయామకళాశాల:— 1925వ-సంవత్సరమున శ్రీ పోలిసెట్టి ఆదినారాయణగుప్తగారు గుంటూరున దీనిని స్థాపించిరి. ఇందునలువందరువైశ్యవిద్యార్థులుగలరు. వీరువ్యాయామముచేయుచు, దేహదార్ఢ్యమును వృద్ధిపొందించుకొనుచున్నారు. ఇటీవల చెన్నపురియందుజరిగిన ఆర్యవైశ్యయువజన మహాసభకు సంబంధించిన కుస్తీపోటీపరీక్షయందు గెలుపునొంది యొకబంగారుపతకమును, వెండి గిన్నెను బహుమానముగా బడసిరి.

శివరామదాసుగారు, కారుపల్లి:— హరికథారత్నాకర, విద్యానిధి, సేలంజిల్లా, హోసూరుతాలూకా జాగీరు కారుపల్లి వీరి నివాసస్థానము. వీరు ఆంధ్రులు; సనాతన ధర్మబోధినీ, సకలజనాభివర్ధనీ సభలను స్థాపించినారు. శ్రీ రామకోటి గ్రంథమాలను సంపాదించి రామకోటిని లిఖించినారు. 'ఆనందచంద్రిక' అను ఆంధ్రకర్ణాటపత్రికా ప్రచారకులు. సుజ్ఞానచంద్రోదయా ద్యాంధ్ర కర్ణా

టకే గ్రంథములను వెక్కిటిని రచియించినారు. శ్రీమద్రామాయణ మహాభారత భాగవతాది గ్రంథములను హరికథారూపమున నుపన్య సింపగలరు. మఱియు జీవకారుణ్య సంఘమును నెలకొల్పి మద్యమాంస నిషేధ ప్రచారమును తీవ్రముగా జేయుచున్నారు.

శ్రీ శారదా సమాజము, అనంతపురము:—1918-వ సంవత్సరమున నిది స్థాపింపబడి రిజిస్టరు చేయబడినది. స్త్రీవిద్య నభివృద్ధిచేయు నుద్దేశముతో ప్రతిశుక్రవారమును స్త్రీలు పురాణేతిహాసములు చదువుట నుపన్యాసము లిచ్చుచుందురు. 500 ఆంధ్రద్రవిడగ్రంథములుగల ఒక గ్రంథాలయమును గలదు. వార్తా పత్రికలును వచ్చుచున్నవి. ఇప్పుడు హాలికలను, కుట్టుపని అల్లికపని మొదలయినవి నేర్పబడుచున్నవి. సమాజమునకు భవనముకట్టుటకై పురపాలకసంఘమువారు భూమినొసంగిరి. చందాలుసమాలుచేసి ఆద్రవ్యముతో గట్టుచున్న భవనము త్వరలో పూర్తికాగలదు. గ్రంథాలయమునకై ప్రభుత్వమువారు గ్రాంటునిచ్చినారు. అధ్యక్షురాలు; శ్రీమతి హట్టి పిల్లమ్మ; కార్యదర్శిని-శ్రీమతి యన్. వి. మీనాక్షి సుందరమ్మ; సహాయకార్యదర్శిని- శ్రీమతి హిందూపురం సుబ్బమ్మ.

సమ్యాంధ్ర యువజన సేవాసంఘము, రాజమండ్రి: ఇది పోయినసంవత్సరము స్థాపింపబడినది. స్వజాతివిద్యాభివృద్ధికై యీసంఘము మిగుల పాటుపడుచున్నది. సమాదేబకుందని బాలబాలికలకు పుస్తకములు, పలకలు, బలపములు, కలములు మొదలయినవాని నిచ్చి వారివిద్యాభివృద్ధికి సహాయపడుచున్నారు. చిత్రములో రెండవవరుసలో (ఎడమనుండి) మూడవవారు శ్రీడాక్టరు హో. వేంకటాద్రి గారు, కార్యదర్శి; నాలవవారు శ్రీ యం. సత్యనారాయణమూర్తి గారు, అధ్యక్షుడు.

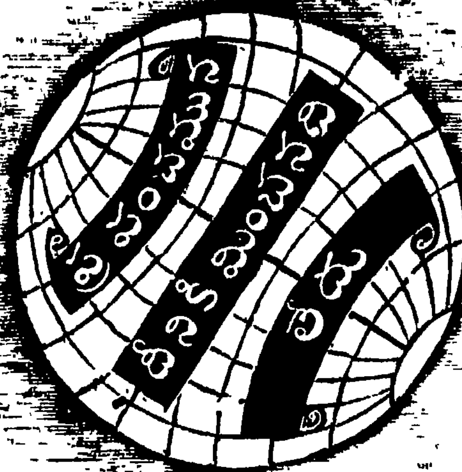
సి. యన్. రెడ్డిగారు (కీ. శే.) యం. ఏ. హానర్సు ఎడింబర్గు:—వీరు నర్సాపురం, హైలరు ఉన్నతపాఠశాలకు ప్రధానో పాధ్యాయులుగ నియమింపబడిన నాలుగునెలలోనే మృత్యువువాత జిక్కిరి. వీరివయసుముప్పదిమూడేండ్లు. వీరుపాధ్యాయులుగానున్న యీ యల్పకాలముననే, బాలురక్షేమకును, పురజనులగౌరవమునకును, పాత్రులైరి.

సీతారామమూర్తిచౌదరి గారు, తుమ్మల:—రేపల్లెతాలూకా కావూరుగ్రామమువారు; వీరుకులమునకమ్మవారు. వీరికి సంస్కృతాంధ్రభాషా పరిచయముగలదు. సరసముగ నాంధ్రమున కవిత్వమును చెప్పగలరు. వీరు 10 గ్రంథములురచియించినారు. అసహాయోద్యమము నవలంబించి తత్ప్రచారము గావించుచుందురు. గ్రంథాలయమును స్థాపించి దాని అభివృద్ధికై పాటుపడుచున్నారు. భాషాభిమానము మెండుగ గలవారు.

సీతారామయ్యగారు, కోలచల:—వీరి వాసస్థలము ఉయ్యూరు; కృష్ణామండలము. వీరిది పండితవంశము. వీరికినిసంస్కృత పాండిత్యముగలదు. అమెరికాలో చికాగో యూనివర్సిటీయందు యం ఏ. యం. యస్. ఓ. పట్టముల నడసినారు. ఇపుడు న్యూయార్కులో కొలంబియా విశ్వవిద్యాలయమునకుజేరిన టీచర్సు హైస్కూలులో రసాయనశాస్త్ర బోధకులుగా నున్నారు.

షణ్ముగం

80 సంవత్సరముల
నుండియు
ప్రసిద్ధి చెందినది.

హిందూదేశమునందు
అపరిమితముగా
ఖర్చగుచున్నది.

నశ్యము

80 సం||రములకు మునుపు మద్రాసునందు మొదట జన్మించి, జగత్ప్రసిద్ధి జెందిన మా అసలు షణ్ముఖం నశ్యమును వాడు వారలకు ఆనందమును, మెదడునకు బలమును ఇచ్చు విషయము అందరికి తెలిసినదే యున్నది. ప్రతిదినము నారుల కొలది పార్సెలులు రైలుద్వారాను, స్టీమరుద్వారాను పోవుచున్నవి. నశ్యము శ్రేష్ఠతమమైనదిగా నుండుటచేతనే మా ఏజంటులకు మంచి కీర్తినిచ్చి, ఉపయోగించువారలకు ఆనందమునిచ్చి హిందూదేశమందు అంతటను మిక్కిలి ఖర్చగుచున్నది. ఇంతవరకు వాడనివారు మా షణ్ముఖం నశ్యము తప్పించి ఉపయోగించి, ఆనందించుడు.

ఎమ్. సాంబశివశాస్త్రి, హెడ్ క్లార్కు, గార్డియన్ ఆఫీసు ... వ్రాయునది: నేను 34 సం||రములనుండి అసలు షణ్ముగం నశ్యము నే వాడుచున్నాను. దానియందు ఇప్పటికి నాకెంతో ... మానలేను.

ఎ. వి. రంగస్వామి అయ్యంగార్ ... వ్రాయునది:—నేను 12 సం||రములనుండి అసలు షణ్ముగం నశ్యమును ఉపయోగించుచున్నాను. ఈ ... నశ్యము ... శ్రేష్ఠమైనదని నా యభిప్రాయము.

ఆర్. కే. సుగంధనశ్యము.

దీనిచే జలుబు, ఒంటితలనొప్పి, పీనస మొదలగు ... 103 వ్యాధులు అతి శీఘ్రముగా నశించును. మరియు ముక్కు ... సుగంధ నశ్యము ... అంతయు సువాసనగా నుండును.

రైల్వే పార్సెలు మూలముగా (మద్రాసు స్టేషనుకు మా ఖర్చులతో పంపబడును.)

తులములు	ధర	పోస్టు ఖర్చు	ప్యాకింగ్	మొత్తం
	రు. అ. పై.	రు. అ. పై.	రు. అ. పై.	రు. అ. పై.
40	3—8—0	0—3—0	0—2—0	3—13—0
80	7—0—0	0—3—0	0—4—0	7—7—0
120	10—8—0	0—3—0	0—4—0	10—15—0

ఆర్. కే. పరిమళనశ్యము

1 డబ్బి	0—4—0	0—4—0	0—1—0	0—9—0
3 డబ్బీలు	0—9—0	0—4—0	0—1—0	0—14—0
12 డబ్బీలు	2—4—0	0—8—0	0—1—0	2—13—0

ఏజంట్లు విలాసములు.

నెల్లూరు:—టి. బంగారయ్యగారు, నశ్యము వర్తకులు, చిన్నబజారు.
తెనాలి:—[illegible] లక్ష్మయ్యగారు, జనరల్ మర్చంటు.
ఏలూరు:—[illegible] శేషయ్యగారు, జనరల్ మర్చంటు.
రాజమండ్రి:—[illegible] సూర్యప్రకాశం అండు సన్సు.
అనకాపల్లి:—[illegible] గుప్తగారు, మెయిన్ రోడ్డు [లు
విజయనగరము:—[illegible] అనంతరావుగారు, మద్రాసు కాఫీహోటలు
విశాఖపట్టణము:—[illegible] సూర్యనారాయణ గారు,
[illegible] మర్చంటు, మెయిన్ రోడ్డు.

ఇతర అన్ని పట్టణములందును ఏజంట్లు కావలెను. [illegible] తెలుపబడును.

హెడ్ ఆఫీసు: **షణ్ముఖం స్నఫ్ కంపెనీ, ఇ. (లిమిటెడ్)** పోస్టుబాక్సు నెం. 140, మద్రాసు.

శ్రీరస్తు. శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః. శ్రీరామచంద్రాయనమః.

శ్రీ అక్షయనామసంవత్సర సిద్ధాంత పంచాంగమ్

శ్లో. శ్రీకల్యాణ గుణావహం రిపుహరం దుస్స్వప్నదోషాపహం । గంగాస్నాన విశేషపుణ్యఫలదం గోదానతుల్యంనృణామ్
ఆయుర్వృద్ధిదముత్తమం శుభకరం సంతానసంపత్ప్రదం । నానాకర్మసుసాధనం సముచితం పంచాంగమాకర్ణ్యతామ్.
శ్రీజానకీహృదయపంకజపద్మమిత్రం । మిత్రాన్వయోద్ధురవిశం సుజనాభిరామం । రామన్నలోకనిశుకసేవితపాదపద్మం । పద్మోద్భవప్రముఖదైవగణాగ్రగణ్యం॥
శ్రూయతాంసుఖమాయుష్యంసకల్యత్వంసుపుత్రప్రదం। జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నంపంచాంగంపావనంపరం॥

అస్యసంవత్సరస్య సృష్ట్యాది

గతాబ్దాః	౧౯౫౫౮౮౫౦౨౭
కలియుగగతాబ్దాః	౫౦౨౭
శాలివాహనశకగతాబ్దాః	౧౮౪౮

ఈసంవత్సర అధిక చైత్ర నిజచైత్రమాసము లయందు అచ్చటచ్చట తొలకరి ప్రారంభించును. వైశాఖ జ్యేష్ఠమాసములయందు గాడ్పులు హెచ్చుగాను ఖండవృష్టిగానుండును. ఆషాఢమాసంబున స్వల్పవృష్టిగానుండును. శ్రావణ భాద్రపదమాసంబులయందు సర్వదేశములయందును సువృష్టి కలుగును. ఆశ్వయుజ కార్తీకమాసములందు సర్వదేశములకు సువృష్టికలుగును. రాజు పంగుడు శుభాశుభములచేత రాజులకు పరస్పరవైరములు కలిగియుండును. శ్వేతధాన్యములు, రక్తధాన్యములు చక్కగా ఫలించును. రసవస్తువులకు వెలలు అధికయించియుండును. నీరసవస్తువులకు వెలలుతగ్గియుండును. సూర్య చంద్రగ్రహణములు

విక్రమార్కగతాబ్దాః	౧౯౮౩
హూణశకగతాబ్దాః	౧౯౨౬-౧౯౨౭
ఫసలీ	౧౩౩౫-౧౩౩౬
హిజిరి	౧౩౪౪-౧౩౪౫

లు అభావమైనందున జగల్లగ్న ప్రవేశమందున సర్వదేశములు సుభిక్షముగానుండును. జనులు సర్వరోగములచే పీడింపబడుదురు. పశువృద్ధి కలుగదు. ఆశ్వయుజ శు ౧౦ శనివారము మొదలుకొని మార్గశిర బ ౩౦ సోమవారము వరకు గురుమౌఢ్యమున్న, పునః మాఘ బ ౧ ప్రభృతి ఫాల్గుణ బ ౩ పర్యంతం గురుమౌఢ్యమున్నకలదు. కార్తీక బ ౧౩ శుక్రవారం సింధూనది పుష్కరప్రవేశము. అపరసస్యములు విశేషముగా ఫలించును. ఆరుద్రా రాత్రి ప్రవేశించినందున దేశ సుఖముకలుగును. స్త్రీపురుషులు సర్వసుఖములచేనందురు. వర్షము యుద్ధము మధ్యమముగాయున్నందునను పంటలు ౩।

యేమంపాతిక విషములుగా ఫలించును. ఈసంవత్సర జ్యేష్ఠ బ ౩౦ శుక్రవారం ఉదయాది ఘ॥ ౦-౨ ఆద్యంతపుణ్యకాలః ౫-౫౫ సూర్యగ్రహణము గలదు, అయితే మనదేశమునకు దృశ్యముకాదు. సర్వజనాపుష్టిగోచరంతు. సమస్త సన్మంగళాని సంభవంతు.

ఈపంచాంగము సు-రా-రా-శ్రీ సత్యవోలు పుత్రవాస్తవ్యులగు యలమంచి - రామయ్యగారిపుత్రులైన పిచ్చయ్యగారు, సుబ్రహ్మణ్యముగారు, సూర్యనారాయణగార్లను కాతంయ్యగాస్త్రిగారు ముఖ్యాశ్రితులను పాతనాపురవాస్తవ్యులగు మాకిపాటి వెంకటరాయుడుగారి పుత్రులైన రామానాయుడిగారి ప్రయత్నసహాయముచే,

బ్రహ్మశ్రీ, నిమ్మగడ్డ - జ్వాలాపతి సిద్ధాంతిగారి పుత్రుండగు
నిమ్మగడ్డ - వేంకటనృసింహ సిద్ధాంతిగారిచే గుణింపబడినది

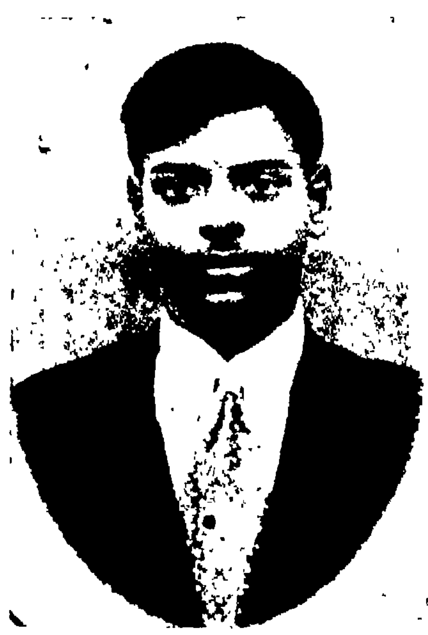

వావిళ్ల - రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్సు.

టెలిగ్రాము చిరునామా:— "వావిళ్ల", మదరాసు. | 292, ఎస్ప్లనేడ్, మద్రాసు, జి. టి. | టెలిఫోను నెం 2878.

భర్తృహరి, సంస్కృతాంధ్రటీకా పద్యతాత్పర్యసహితము రూ. 2 12	శ్రీవిద్యారణ్యకృత సంస్కృతతాత్పర్యము జీవన్ముక్తిప్రకాశిక ,, రూ. 2 8 నైష్కర్మ్యసిద్ధి ,, 3 8

ప్రస్థానత్రయములు, తెనుఁగువచనము:—శ్రీశంకరాచార్యులవారి భాష్యము అందరికిఁ దెలియుట కొఱకు భావము ... తెనుఁగుభాషలో అనేకవ్యాఖ్యానముల ననుసరించి తెనుఁగువ్యాఖ్యానమును ప్రకటించినారము. మూడు సంపుటములుగా బైండుకట్టించియున్నాము. 12 0

అధ్యాత్మ రామాయణము, ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము 8 0

శ్రీమద్రామాయణము, సప్తకాండలు, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము 17 0

బాలకాండము, తాత్పర్యముతో	2 0	ద్వాదశోపనిషత్తులు, తెనుఁగువచనము	3 0
అయోధ్యాకాండము ,,	3 0	దశావతారచరిత్రము, పద్యము	2 0
అరణ్యకాండము ,,	2 0	అప్పకవీయము, విమర్శతో	2 8
కిష్కింధాకాండము ,,	2 0	ఆనందరంగరాట్ఛందము	1 8
సుందరకాండము ,,	2 0	వసుచరిత్ర, సటీక, చక్కని క్రొత్తకూర్పు	4 0
యుద్ధకాండము ,,	4 0	వైశ్యపురాణము, పద్యకావ్యము	1 4
ఉత్తరకాండము ,,	2 8		
కేతనదశకుమారచరిత్రము	1 8		

ఆంధ్రభారతము, పద్యకావ్యము, 7 సంపుటముల ప్రతి 15 12

ఆంధ్రభాగవతము, పద్యకావ్యము, క్రొత్తకూర్పు 8 0

వేమనపద్యములు, 2728, తాత్పర్యసహితము, క్రొత్తకూర్పు 3 8

ఇంకను అనేక సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములు మావద్ద దొరకును.

త్రిలిఙ్గ:—రాజకీయ, మత, సాంఘిక, ఆర్థిక, పారిశ్రామికవిషయముల చర్చించు "త్రిలిఙ్గ" వారపత్రికగా 1922 సం॥ జనవరినుండి ప్రకటింపఁబడుచున్నది. చందా సంవత్సరమునకు రూ 2 8

ఓం

ప్రస్తావన

శ్లో. ఓన్నమః ప్రణవార్థాయ శుద్ధజ్ఞానైకమూర్తయే,
నిర్మలాయ ప్రశాన్తాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

శ్రీమన్నారాయణదేవుని యాజ్ఞానుసారముగను విశ్వప్రవృత్తియం దొకగేడు గతించినది. అవ్యక్తమహా జ్ఞానసగోచరము. వ్యక్తము సమ్మోహజనకము. అఖండమైన వ్యక్తావ్యక్త ప్రభావములు దుర్గ్రాహ్యములుగ నున్నవి. స్థిరమైన అవ్యక్తారాధనము గ్రాహ్యముగాకున్నది. అస్థిరమైన వ్యక్తారాధనము సాధ్యముగాకున్నది. అవ్యక్తము దిక్కాలాతీతమగుచున్నది. వ్యక్తము దిక్కాలావచ్ఛిన్నము. దిక్కాలావృతమైన మహాప్రవృత్తి సమ్మోహమును గలుగజేయుచున్నది. విశ్వవ్యాప్తములైన గ్రహతారాగణములు, మహాభూతములు, ప్రకృతిస్వభావములు, జీవజాలములు విశ్వేశ్వరుని లీలావిభూతులను స్ఫురింపజేయుటకు సాధనములుగనున్నవి. అవతారమూర్తులు, మహర్షులు, మనువులు, కవులు, భక్తులు, పండితులు, జ్ఞానులు, యోగులు, విశ్వేశ్వరుని విశ్వయోగమును వ్యక్తముచేయుచు జీవజాలములకు తరణోపాయమును విశదముచేయుచున్నను మహాయోగీశ్వరుని విశ్వయోగము దుర్గ్రాహ్యముగ నున్నది. జీవు డనంతములైన మహావిభూతులం దనవరతమును మునుగుచు తేలుచును ఆత్మయోగమును మరచుచున్నాడు. జీవున కస్థిరములైన మహావిభూతులందుగల వ్యామోహము స్థిరమైన యాత్మానుసంధానమునందు గలుగకున్నది. జీవుడు జీవరేణువునుండి బ్రహ్మపదమును జేరుటకు జేయుచున్న మహాప్రస్థానమును విశ్వచరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. విశ్వప్రవృత్తియం దనవరతము మహాప్రళయములు సంప్రాప్తములగుచున్నను, గోళములు నాశనమును బొందుచున్నను, జాతులంతరించుచున్నను, దేహములంతమును బొందుచున్నను జీవుడు యోగారూఢుడై బ్రహ్మపదమును బొందుటకు జీవయాత్రను జేయుచున్న విధమును విశ్వప్రవృత్తి యనంతముఖములను విశదముచేయుచున్నది. జీవునకు జీవయాత్రయందు సంవత్సరములు, తరములు, జన్మలు, శకములు, యుగములు, మన్వంతరములు, కల్పములు గతించినను భోగయాత్రావ్యామోహ మెప్పటికిని బ్రహ్మోపలబ్ధికి ప్రతిబంధకముగ నున్నది. నారాయణయోగము మహాప్రవృత్తియం దవిచ్ఛిన్నముగను సర్వత్ర ప్రత్యక్షమగుచున్నను మమకారాహంకారములు మహాయోగానుభవమునకు ప్రతిబంధకములై యస్థిరసంపదలందు జీవుని లగ్నము చేయుచు జీవయాత్రను నిరర్థకము చేయుచున్నవి. కోట్లజన్మములందు జీవుడు మహాప్రవృత్తియందు జీవయాత్రను జేయుచు దుఃఖము ననుభవించుచున్నను మహాప్రవృత్తి చిత్తవృత్తినాకర్షించుచు నాత్మయోగమునకు భంగమును గలుగజేయుచున్నది. నూతన సంవత్సరారంభమునందు పండితులు చేసెడి పంచాంగశ్రవణము మానవునకనంతమైన కాలప్రభావమును, నిత్యమైన యాత్మయోగమును సంస్మరింపజేయుటకు వినియోగపడుచున్నది. మానవులు సంవత్సరాదిని నూతనాశయములతో జీవయాత్ర నుపక్రమించుటకు పంచాంగశ్రవణము నుపయోగపడుచున్నది. జీవయాత్రయందు దేడులు, జన్మములు, యుగములు గతించినవిధమును, ఆత్మానుసంధానమును బడయగలవిధమును, కాలసంస్మరణమును నారాయణసంస్మరణమును విశదముచేయుచున్నవి.

శ్రీపరమేశ్వరాజ్ఞానుసారముగను ప్రవర్తమానమగుచున్న కాలచక్రమునందొక చాంద్రమానాబ్దము ముగిసినది. సృష్ట్యాది ౧౯౫౫౮౮౫౦౫౭ సంవత్సరములు

గతించినవి. కలియుగాది ౫౦౨౭, విక్రమశకాది ౧౯౮౩, క్రైస్తవశకాది ౧౯౨౬, శాలివాహనశకాది ౧౮౪౮, హిజరిశకాది ౧౩౪౪, ఫసలీ శకాది ౧౩౩౫, ప్రభవాది ౫౯ సంవత్సరములు గతించినవి. గాంధియుగ మారంభమై నాలుగేండ్లు నిండినవి. ప్రభవాదిసంవత్సర చక్రమునందు తుదిసంవత్సరంబైన అక్షయసంవత్సర మారంభమైనది. ఈ యరువదేండ్ల కాలమును ప్రపంచచరిత్రమున నొకఘట్టముగను బరిణమించినది. చాంద్రమానాబ్దములు తత్త్వపరిశీలనమును జేయుట కాంక్షులకు సాధ్యమైనను ప్రభవాది సంవత్సరము లన్వర్థనామములను గలిగి యున్నవిషయమును గత కాలానుభవము స్ఫురింప జేయుచున్నది. ప్రభవాది సంవత్సరములందు రౌద్రములైన గుడిసంవత్సరములతో బాటు క్రోధనసంవత్సరమును గతించినది. ఇకారాంతసప్తక వర్షములందు కాళయుక్తికి శుక్రుడు, సిద్ధార్థికి కుజుడు, రౌద్రికి రవి, దుర్మతికి శని, దుందుభికి బుధుడు, రుధిరోద్గారికి సూర్యుడు, రక్తాక్షికి శని, క్రోధనకు బుధుడును రాజులై మహాసంక్షోభమును గలుగజేసిన విషయమును ప్రపంచచరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. ప్రభవాదిసంవత్సరములందు తుదిసంవత్సరమైన అక్షయ సంవత్సరము నవయుగారంభమునకు దోహదమగుటకు భగవదనుగ్రహము గలుగుగాత!

ప్రభవాదిసంవత్సరములందు తుది సంవత్సరమును క్షయ సంవత్సరమనియును, అక్షయ సంవత్సరమనియును ద్వివిధముగను వాడుచున్నారు.
అక్షయ సంవత్సరము
ఉభయుగాంతసంవత్సరము గాన క్షయనామమును, నవయుగారంభసంవత్సరము గావున నక్షయనామమును సార్థకములుగ నున్నను, నక్షయనామ మధికతరముగను ప్రచారమునందున్నది. అక్షయాంతమునందు ప్రభవాది సంవత్సరము లక్షయముగను నానందదాయకములు గాగలవు. అక్షయ సంవత్సర మధికచైత్రముతో నారంభమగుచున్నది. అక్షయకు చంద్రుడు రాజు, సేనాధిపతి, అర్ఘాధిపతి, మేఘాధిపతి; ఫలము:—సువృష్టి, ప్రజానందము, క్షీరసమృద్ధి, సస్యాభివృద్ధి, ధాన్యాభివృద్ధి, పశువృద్ధి. అత్యర్ఘము, కుజుడు మంత్రి; ఫలము:—సంగ్రామము, అగ్నిభయము, రోగభయము అనర్ఘము, సస్యనాశనము. గురుడు, సస్యాధిపతి, నీరసాధిపతి; ఫలము:—క్షీరాభివృద్ధి, ధర్మాభివృద్ధి, రత్న సువర్ణధాతువృద్ధి, కుసుమాభివృద్ధి, సౌఖ్యాభివృద్ధి. బుధుడు ధాన్యాధిపతి; ఫలము: మందసస్యము, మందవృష్టి, స్వల్పత్రాసము. శని రసాధిపతి; ఫలము:—మధ్యవృష్టి, ధనక్షయము. పరీతాంతరమున అక్షయసంవత్సరమునకు కుజుడు రాజును, మంత్రియు నగుటవలన సంగ్రామలక్షణములు బయలుదేరునని యూహింపదగియున్నది. సంవత్సర సామాన్యఫలమును దీని కనుగుణ్యముగ నున్నది.

శ్లో. వరాహమానశ్వేతరోష్ట్రపక్షి మృగాశ్చ గోజాలభూతరాశీన్, త్రిభాగశేషం గురుకేటకన్య గుర్జ్జో మహీం సర్వనాశవృష్టి నృపాహ్యహశ్చ.

ప్రపంచమునందు శాంతియుగారంభమునకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నను సంగ్రామప్రయత్నముల కధికతరమైన వ్యాపకము గలదు. ప్రభవతో నారంభమైన పాశ్చాత్యరాజ్యముల పరదేశాక్రమణ ప్రస్థాన మక్షయ సంవత్సరముతో నంతమొంది స్థిరశాంతిగలుగుటకు భగవదనుగ్రహము ప్రపంచముమీదను బ్రసరించుగాత!

ఆంధ్రపత్రిక కీలకసంవత్సర విజయదశమియందు బొంబాయినగరమునందు జననము
అక్షయ సంచిక
నుపొంది భగవదనుగ్రహమువలనను, ఆంధ్రమహాజనుల యాదరణ పోషణమువలనను, యథాశక్తిని దేశసేవను, భాషాసేవను, మానవసేవను జేయుచున్నది. గతించిన పదునేడేండ్లయందును ప్రపంచమునందును భరతవర్షమునందును గలిగిన మహాపరివర్తనమును పత్రికయును, సంవత్సరాదిసంచికలును విశదముచేయుచున్నవి. బొంబాయియందు కీలకసంవత్సరమున వారపత్రికారూపమున వెలువడిన యాంధ్రపత్రిక ఆనంద సంవత్సరమునందు దినపత్రికారూపమునుదాల్చి గతించిన పండ్రెండేండ్లయందును దేశాభ్యుదయమునకు యథాశ

_క్తినిదోడ్పడినది. ఈ కాలమునందు స్వదేశోద్యమము, ఆంధ్రోద్యమము, అసహాయోద్యమము, రాజ్యాంగసంస్కరణములు, మహాసంగ్రామము, ప్రజాహ్యాదయమునుగా షముగనాకర్షించి ప్రజాప్రబోధమునకువినియోగపడినవి. ఈమహోద్యమముల పరమార్థము సంవత్సరాది సంచికలయందు ప్రచురింపబడిన వ్యాసములందు గోచరంబగుచున్నది. మొదటి సంవత్సరాదిసంచిక సాధారణసంవత్సరాదిని పూజనీయులు కీర్తిశేషులు కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారి సహాయమునను ప్రకటింపబడినది. ఇపు డాంధ్రమహాజనుల సహాయపోషణమువలనను నక్షయసంవత్సరాదిని పదియేడవ సంవత్సరాది సంచిక వెలువడుచున్నది. ఈకాలమునందు పత్రికానిర్వహణమును సంవత్సరాదిసంచికల ప్రచురణమును ఈశ్వరానుగ్రహమువలనను నిర్విఘ్నముగను నెరవేరినది. గతకాలమునందువలె భావికాలమునందును దైవానుగ్రహమును, నాంధ్రమహాజనుల యాదరపోషణములును ఆంధ్రపత్రికా సంచికల యభ్యుదయమునకు వినియోగపడునని నమ్ముచున్నాము.

వ్యాసములు

సంవత్సరాదిసంచికయందు వివిధవిషయములకు సంబంధించిన వ్యాసములను ప్రచురించుట యారంభమునుండియును పరిపాటియైనది. రాజకీయ మత సాంఘిక సారస్వతార్థికాది విషయములకు సంబంధించిన వ్యాసములును, పద్యములును సంచికయందుగలవు. సాధారణసంవత్సరాది సంచికయందలి వ్యాసములను అక్షయసంవత్సరాదిసంచికయందలి వ్యాసములతో బోల్చునపు డీపదియేడేండ్లయందును నాంధ్రలోకమునందుగలిగిన ప్రబోధాభ్యుదయము వ్యక్తమగుచున్నది. ఈసంచిక నలంకరించిన వ్యాసములను, పద్యములను ప్రత్యేకముగను విమర్శించుటకు బూనుకొనిన నొక గ్రంథమగును. విషయాన్వేషణమునకును, విమర్శనమునకును, పరిశోధనకును శాస్త్రవిచారణకును సంబంధించినవ్యాసము లాంధ్రహృదయమునందుదయించిన ప్రత్యభిజ్ఞానాభిలాషను విశదీకరించుచున్నవి. వ్యాసలేఖకులం దాంగ్లవిద్యాప్రవీణు లనేకులున్నను నాంధ్రభాషాప్రవీణులసంఖ్య ప్రముఖముగనున్నది. శ్రీయుత సోమశేఖరశర్మగారి ప్రాచీనవిద్యాసంస్థలు, శేషాద్రిశర్మగారి కవికృత్యసిద్ధాంతము, అప్పారావుగారి స్త్రీస్వాతంత్ర్యము, వెంకటరామమూర్తిగారి పారలౌకికతత్త్వము, బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి ఏకజాతీయత మొదలగువ్యాసము లాంధ్రహృదయమునందుదయించిన యన్వేషణాభిలాషను విశదము చేయుచున్నవి. సంచికయందు ప్రచురితములైనకథలు, నాటకములు ప్రజాహృదయమునావరించిన భావపరివర్తనమును విశదముచేయుచున్నవి. ఈసంచికయందు వివిధవిషయములకు సంబంధించినవ్యాసములను ప్రచురించుటకుగల కారణమాంధ్రహృదయమునందుదయించుచున్న నూతనప్రబోధకాంతులను వ్యక్తముచేయుటకై యున్నది. కృష్ణాపత్రికాధిపతులు సుందరమైన సంక్రాంతిసంచికను ప్రచురించి సంచికల ప్రచురణమునందు నవీనమార్గము నవలంబించి సాహిత్యాభ్యుదయమునకు వివిధరంగములందును జేయవలసినపనిని వ్యక్తముచేసిరి. ఆంధ్రపత్రికానిర్వాహకులు ప్రాతమార్గమునే యవలంబించి సంచికయందు వివిధవిషయములకు సంబంధించినవ్యాసములను ప్రచురించి దేశాన్వితమైన నూతనభావోదయమును విశదముచేయుటకు ప్రయత్నించిరి. ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు సాధనంబులైన సాహిత్యాంగములకు స్వరూపవిలాసములనొసంగి సాహిత్యామ్నాయమును ప్రత్యక్షముచేయుటకు సాహిత్యకళాకోవిదులు వివిధాంగములందు సంచికలను బ్రచురించుట ప్రయోజనకరము. ఆంధ్రసంచికయందు బ్రచురించినవ్యాసములవలె పద్యములును నాంధ్రహృదయావ్యక్తమైన నవభావప్రకాశమును విశదము చేయుచున్నవి.

పద్యములు

భరతఖండమునందుగల యుపజాతులందాంధ్రులు చిరకాలాగతంబైన సంస్కారమునుగలిగి వ్యక్తిత్వమును గలిగియున్నవిధమును భారతీయచరిత్రేతిహాసములు విశదము చేయుచున్నవి. ఆంధ్రులయుత్సాహశీలము, భావోద్రేకము, సరళ

స్వభావము భావకవిత్వమునందు ప్రతిబింబించుచున్నది. సంచికయందుగల పద్యము లాంధ్రహృదయస్వరూపమును స్ఫురింపజేయుచున్నవి. శ్రీయుత ఆదినారాయణశాస్త్రిగారి అర్చన-ఆహ్వానము, రామమూర్తిగారి మేలుకొలుపు, వేంకటశర్మగారి మాతృనిదేశము, సీతారామమూర్తి చౌదరిగారి అన్వేషణము, రామదాసుగారి అనునయము, శ్రీపతిశాస్త్రిగారి కవిత, సీతారామశర్మగారిలీల, అభయస్వాగతములు మొదలగు పద్యములు ప్రజాహృదయము నావరించిన ప్రబోధమును విశదము చేయుచున్నవి.

సంచికయందు ప్రచురించిన చిత్రపటములు గత సంవత్సరమునందు దేశాభ్యుదయమునకు సంబంధించిన విషయములను తెలుపుచున్నవి. దేశోద్ధారణమున కాత్మసమర్పణముచేసిన దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారి పటము ముఖపటముగ ముద్రింపబడినది. ముఖపటము నలంకరించుచున్న శిల్పాకారములు భారతీయసాహిత్య స్వరూపమును నిరూపించుటకు చిహ్నములుగనున్నవి. భారతజాతీయమహాసభకు అధ్యక్షతవహించిన శ్రీమతిసరోజినీదేవిగారిపటమును ఇతరమహాసభాధ్యక్షులపటములునుగలవు. గతసంవత్సరము నందు దేశమునందు సమావేశమైన మహాసభలపటము లనేకములుగలవు. బౌద్ధయుగమునందు సుప్రసిద్ధమై బుద్ధుని నిర్వాణస్థలమైన కుశినగరస్తూపాదులపటములు గలవు. ఆంధ్రదేశమునకు ప్రధానాంగమైన ప్రత్యేకముగనున్న నిజాంరాష్ట్రమునకు సంబంధించినపటములనేకములుగలవు. అచ్చటిమందిరములపటములు, నాయకులపటములు, సేవాసంఘములపటములును ఆంధ్రోద్యమప్రయోజనమును నిరూపించుచున్నవి. సంచికకు వ్యాసములను వ్రాసినవారిపటములును, దేశమునందలి విషయములను ప్రసంగవహించినవారి పటములునుగలవు. అభయసంవత్సర సంవత్సరాదిసంచికకు వ్యాసములను వ్రాసియు, చిత్రపటములను పంపియును సంచికప్రచురణమునకు దోడ్పడిన మహాజనులకు వందనములు నర్పించుచున్నాము. చేరిన వ్యాసములందును, పటములందును కొన్ని అవకాశాభావనుచే ముద్రింపజాలనందులకు, చింతిల్లుచు మన్నింపవేడుచున్నాము. అభయసంవత్సరాదిసంచికను ప్రచురించుటకు దోడ్పడిన మహాజనుల కభివందనములనర్పించుచున్నాము. సంచిక ప్రచురించుటయందు గలిగిన కాలవిలంబనమునకు పాఠకులు మన్నింతురు గాక! విశ్వకల్యాణమూర్తి అభయసంవత్సరమునందు సమస్తలోకములకును క్షేమంకరము లగు శుభంబులు నొడగూర్చి కాపాడుగాక!

ప్రపంచప్రవృత్తి శాంతికాములకు ననుకూలముగ నున్నది. శాంతికై పరితపించుచున్న లోకమునకు శాంతిచిహ్నములు గోచరముగనున్నవి. రాజ్యాంగవేత్తలు శాంతిప్రసంగములను జేయుచున్నారు. మతగురువులు శాంతిధర్మము నుపదేశించుచున్నారు. పార్లమెంటులు శాంతిప్రతిపాదనములను జేయుచున్నవి. మంత్రులు శాంతిసందేశములను ప్రకటించుచున్నారు. ప్రజలు శాంతినభిలషించుచున్నారు. నానారాజ్యసమితి శాంతిసాధనము నన్వేషించుచున్నది. లోకమునందంతటను సిద్ధాంతములందు శాంతి వచనములు ప్రతిధ్వనిల్లుచున్నను వ్యవహారమునందు అశాంతి వర్ధిల్లుచున్నవిధమును ప్రపంచపరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి. లోకమునందంతటను అశాంతి వ్యాపనమునకు కర్మము మూలబీజముగ నున్నది. పాశ్చాత్యరాజ్యముల పశుబలారాధనము, భాగ్యారాధనము, భోగారాధనము ప్రపంచశాంతికి ప్రతిబంధకములైనవి. యూరోపా మహాసంగ్రామము ప్రపంచప్రవృత్తియందు నూతనమార్గముల నంకురింపజేసినది. ఆసియాఖండవాసుల పట్లను యూరపురాజ్యము లవలంబించెడి రాజ్యనీతియందు భేదభావ మేర్పడినది. మహాసంగ్రామము గ్రేటుబ్రిటను ఫ్రాన్సు ఇటలీ రాజ్యములకు లంభము నొడగూర్చినది. ఈలాభము సంగ్రామాంకురములను నాటినవిధమును యూరపు రాజ్యముల యంతఃకలహములు విశదముచేయుచున్నవి. జర్మను రాజ్యపతనము గ్రేటుబ్రిటను ఫ్రాన్సుల కానందదాయకమైనను యూరపుఖండదౌర్బల్యమునకు గారణం

బైనది. ఆసియా ఆఫ్రికాఖండములందు శ్వేతజాతుల ప్రాబల్య మధికతరముగ నున్నను, జర్మని రుష్యాసహాయము లేని యూరపుఖండప్రాబల్యము సందిగ్ధముగ నున్నది. జర్మనీరాజ్యము లేని యూరపు రాజ్యముల సంయోగము స్వప్రయోజనములకును శాంతిస్థాపనమునకును నిరుపయోగము. గ్రేటుబ్రిటను స్వప్రయోజనములకును శాంతిస్థాపనమునకును జర్మనిరాజ్యమును నానారాజ్య సమితియందు జేర్చుటకు బూనుకొనినది. జర్మని చేరుట కంగీకరించినది. జర్మనీప్రవేశము ఫ్రాన్సునకు భయభ్రాంతులను గలుగజేసినది. జర్మనీప్రవేశమున కాటంకములను గల్పించుటకు ఫ్రాన్సు చిన్నరాజ్యములను లేవదీసినది. నానారాజ్యసమితియందు జర్మని చేరుటకును, లోకార్నో యొడంబడిక స్థిరపడుటకును విఘ్నములు గలిగినవి. జినీవా సమావేశము సెప్టెంబరు మాసమువరకును నిలుపుదల చేయబడినది. జర్మని, బెల్జియము, ఫ్రాన్సు, గ్రేటుబ్రిటను, ఇటలీ ప్రతినిధులు లోకార్నో యొడంబడికకు భంగము గలుగదని ప్రకటించినను జినీవాసమావేశము నానాజాతి సమితియందు గల యుద్దేశభేదములను రాజ్యతంత్రమును విశదము చేయుచున్నది. లోకార్నో యొడంబడిక స్థిరపడి నానాజాతిసమితియందు జర్మని చేరినను యూరపుశాంతిగాని ప్రపంచశాంతిగాని సమకూడదు. యూరపుశాంతికి జర్మను సాహచర్యము బాహ్యసాధనమైనను ఆంతరంగికసాధనము లేకను బాహ్యసాధనము శాంతి నొసగజాలదు. యూరపురాజ్యముల నావహించిన యధర్మమే యూరపు సంపదను, లోకమునందంతను వ్యాపించిన యశాంతికి మూలబీజముగ నున్నది.

యూరపు రాజ్యముల దృష్టి

యూరపురాజ్యముల నావరించిన దురాశ దుఃఖములకు మూలకారణంబుగ పరిణమించుచున్నది. శ్వేతజాత్యభిమానము, రాజ్యాభిమానము, ధనాభిమానము, నిరంకుశాధికారాభిమానము మహాసంక్షోభమునకు గారణంబైనది. శ్వేతజాతులు చేసెడి దూషణములు, దౌర్జన్యములు, హింసలు, హత్యలు, ధర్మవిప్లవమును జేయుచు ప్రపంచ పరిస్థితులను దుర్భరము చేయుచున్నవి. నల్లజాతులకు స్వదేశములందును, విదేశములందును భుక్తియును ముక్తియును లేదు. తెల్లవారికి నల్లవారు దాసానుదాసులై ప్రవర్తించినగాని బ్రతుకు తెరువు లేదు. తెల్లజాతుల దురంతములు, ధనబలాధికారములు, నల్లజాతులను ప్రస్తుతము నిర్వీర్యులను జేసినను ధర్మము సహజముగను విజయమును బడయగలదు.

రుష్యా విప్లవము

యూరపుశాంతికిని ప్రపంచశాంతికిని రుష్యావిప్లవ మాటంకముగ నున్నదనుభావము ప్రబలియున్నది. ప్రాచ్యదేశముల మోక్షమును, పాశ్చాత్యుల గర్వభంగమును వర్తమాన పరిస్థితులందు ప్రాచ్య రాజ్యములు మాత్రమునను సాధ్యము గాదు. ప్రాచ్య రాజ్యములందు జపానురాజ్యము పాశ్చాత్యరాజ్యములను ప్రతిఘటించుటకు బలసంపదలను గలిగియున్నను ప్రతిఘటనము సాధ్యముగాదు. చీనాహిందూదేశము లంతఃకలహములతో నిండి పరాయత్తములై ఆత్మసంరక్షణమునకును, శాంతిస్థాపనమునకును నిరుపయోగములుగ నున్నవి. ఆసియాఖండ విమోచనము యూరపు ఆసియాఖండములు సమ్మిళితములగు రాజ్యముల ద్వారా రావలసియున్నది. రుష్యాతుర్కీ రాజ్యములు కీస్థితి గలదు. రుష్యాప్రజలు పరమదరిద్రులైనను వైభవప్రాయములు. రాజ్యనిర్వాహకులు వైభవభక్తిలేని పాశ్చాత్యసంస్కారసంపన్నులు. రుష్యాప్రజలయందు ప్రాచ్యపాశ్చాత్యప్రజాశీలములు మేళగించినవి. మహమ్మదీయమతావేశస్వభావము, సహనశీలము, సరళస్వభావము రుష్యాప్రజలయందు గోచరించుచున్నది. రుష్యారాజ్యమున కాసియా యూరపుఖండములందు రాజ్యభాగములు గలవు. రుష్యారాజ్యాధికారులు ధనస్వాములను ప్రతిఘటించి సాంఘికధర్మమును స్థాపించుటకు దీక్షను వహించుచున్నారు. యూరపు రాజ్యములు రుష్యారాజ్యమును భగ్నము చేయుటకు దలపెట్టినను రుష్యాను జయించుటమాత్ర మసాధ్యము. రుష్యా జర్మను దేశములకు వ్యాపారమునకు సంబంధించు సంధియేర్పడినది. రుష్యా, చినా, జపాను దేశములకును

మిత్రత్వ మేర్పడినది. ఈరాజ్యముల సంయోగము స్థిర పడినపుడు ప్రపంచమునకు సంప్రాప్తముగానున్న భీకరసంగ్రామము దురూహ్యము.

రుష్యారాజ్యస్థితిగతులే తుర్కీరాజ్యమునకును సన్వయించుచున్నవి. తుర్కీరాజ్యము యూరపు, ఆసియాఖండములందు వ్యాపించియున్నది.

తుర్కీరాజ్యము

తురుష్కులు మహమ్మదీయ మతావేశము పాశ్చాత్యులను ప్రతిఘటించుటకు కారణంబగుచున్నది. తురుష్కరాజ్యము మహమ్మదీయ రాజ్యములకు నాయక మణియై యొప్పుచున్నది. కోట్లకొలది మహమ్మదీయులు స్వాతంత్ర్యసిద్ధికి తుర్కీ నాయకత్వ మపేక్షించుచున్నారు. గ్రేటుబ్రిటను, ఫ్రాన్సు, ఇటలీ మొదలగురాజ్యములకును, తురుష్కరాజ్యమునకును, సీమాంతప్రదేశములందు సంఘర్షణ మనవరతము గలుగుచున్నది. ధర్మకర్తృత్వవ్యాజమునను ఈరాకు దేశమునాక్రమించుకొన్న విధ మీయుదంతమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. రుష్యా తురుష్కరాజ్యములకు సంధి ఏర్పడినట్లు వదంతులు గలవు. ఐరోపామహాసంగ్రామము మహమ్మదీయప్రజలకు యుద్ధారంభరుచిని కలుగజేసినది. స్వల్పరాజ్యములైన మొరాకో, సిరియా మొదలగురాజ్యములు ఫ్రాన్సుకు జూపుచున్న ప్రతిఘటనము మహమ్మదీయప్రతాపాగ్నిని వెల్లడిచేయుచున్నది. ప్రపంచపరిస్థితులనిదృష్టితో బరికించునప్పుడు భావిపరిమాణమంధకారబంధురముగ గనుపడగలదు. యూరపుఆసియాసమస్య, క్రైస్తవ మహమ్మదీయసమస్య, కార్మికధనస్వాముల సమస్య, సాంఘికసంపన్నులసమస్య మహాసంక్షోభమునకు కారణంబగుట సహజము. ఆసన్నమైయున్న మహాసంక్షోభము నుపశమింపజేయవలసినభారము మహాసామ్రాజ్యలాభములననుభవించుచున్న గ్రేటుబ్రిటనుమీాదనున్నది. బ్రిటీషురాజ్యాధికారులు స్వప్రయోజనములనువిసర్జించి లోకకల్యాణమునకును నాత్మసంరక్షణమునకును త్యాగదీక్షనుబూని పరమేశ్వరానుగ్రహమునకు పాత్రులగుదురుగాక!

భారత సామ్రాజ్యము

భారత సామ్రాజ్య పరిపాలనము మోంటుఫర్డు సంస్కరణములకు బూర్వము ఘూంటేగుగారు వర్ణించిన విధమునను నయోమయముగను, దారుణ్యముగను ప్రజాశయములకునిరుపయోగముగను నున్నది. మోంటుఫర్డు సంస్కరణము లారేండ్లు పనిచేసినను స్వపరిపాలనమును, బాధ్యతాయుత పరిపాలనమును గగన కుసుమములుగ నున్నవి. ఆరంభమునందే సంస్కరణము లసంతృప్తికరములనియును నసమగ్రములనియును నిరర్థకములనియును కాంగ్రెసు నిర్ణయము ప్రకటితము చేసినది. ద్వంద్వ పరిపాలనావిధానము దురారాధ్యమని మంత్రులుగనుండిన లిబరలు, జస్టిసుపక్షమువారు సయితముంగీకరించిరి.మూడిమను కమిటివిచారణయందన్నిపక్షములవారును ద్వంద్వ ప్రభుత్వమును ఖండించిరి. దురారాధ్యమైన ద్వంద్వప్రభుత్వమును నాయకు లారాధించిన గాని సంస్కరణముల పురోభివృద్ధిసాధ్యముగాదని రీడింగుబర్కెనుహెడు ప్రభువులు, సర్ అలెగ్జాండరు మూడిమనుగారు విసుగువిరామములేకను నుపదేశించుచున్నారు. దురారాధ్యమైన సంస్కరణములను సయితము మారేండ్లనుండియును మితవాదులు,స్వాతంత్ర వాదులు, జస్టిసుపక్షమువారును నారాధించిన విధమును రాజ్యాంగచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. గతించిన మూడేండ్లయందును,స్వరాజ్యపక్షము సయితము సంస్కరణముల నారాధించినది. స్వరాజ్య పక్ష మనేకసందర్భములందు ప్రభుత్వ విజయమునకు దోడ్పడినది. స్వరాజ్యపక్షనాయకుడు, పండిత మోతీలాలు నెహ్రూగారు స్కీను కమిటీయందు పనిచేసిరి. విట్టలు భాయిపటేలుగారు సామ్రాజ్యశాసనసభ కధ్యక్షులుగ నుండిరి. జమ్నాదాసు మహతాగారు మొదలగువారు ఉపసంఘములందు గలిసి పనిచేసిరి. నెహ్రూ జిన్నాగారు లీసందర్భములను సమయోచితముగను ప్రభుత్వమునకు వ్యక్తముచేసినను ప్రభుత్వహృదయ మయోమయముగ నున్నది. సామ్రాజ్యశాసనసభ సంస్కరణములను నిర్ణయించుటకు భిన్నపక్షముల సమావేశమును జేయవలయు

సని నిర్ణయించినది. రాజ్యాంగసభాసభ్యులు రాయలు కమిష
నును నియమింపగోరిరి. నిరంకుశ ప్రభుత్వావలంబనలు
మూడిమనుకమిటి నిర్ణయములనైనను నాచరణమునందు
బెట్టవలయునని ప్రార్థించిరి. ప్రజాప్రతినిధుల తీర్మానము
లకును, ప్రార్థనలకును ప్రభుత్వపుజవాబు నసేమిరాయై
యున్నది. నిరంకుశప్రభుత్వము చిరంజీవియై వర్ధిల్లుటకు
ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న మార్గము ప్రజాహృదయ
మునందు నిరాశను గలుగజేసినది. సైన్యవ్యయము ఇంచి
కేపుకమిటి నిర్ణయించిన పరిమితికైనను తగ్గలేదు. 'సైన్య
మునందు భారతీయులు కించుకేనియును ప్రవేశముగలుగ
లేదు. వంగదేశ నిర్బంధములు నిరాటంకముగను సాగు
చున్నవి. లీకమిషన్ను నిర్ణయములు యూరపియను ఉద్యో
గస్థులకు వేతనాదుల నభివృద్ధిచేసి ఉద్యోగములను స్థిర
తరము చేసినవి.' వేతనాదుల యభివృద్ధికి సంవత్సరము
నకు కోటిన్నరరూప్యములు వ్యయమధికమైనది. సామ్రాజ్య
ప్రభుత్వమునందును రాష్ట్రప్రభుత్వమునందును సమర్థన
పత్రపరిపాలనము నిత్యవ్యవహారమైనది. శాసనసభలు
నిరాకరించినవిషయములను రాష్ట్రపాలకులును రాజ
ప్రతినిధియును సమర్థించుచున్నారు. ఆర్థికసైన్య పరిపాల
నవ్యవహారములందు దేశోద్దేశములందు బాధ్యతలేని ప్రభు
త్వము ప్రజలకు విశ్వాసపాత్రముగాజాలదు. విశ్వా
సపాత్రముగాని ప్రభుత్వముతో సహకారము అసంభవము.
ఈధర్మము ననుసరించియే కలకత్తా, నాగపురము, అహ
మదాబాదు, గయా కాంగ్రెసులందు స్వరాజ్యసంపా
దనమునకసహాయోగమును కాంగ్రెసు నిర్ణయించినది.
అసహాయోద్యమము గలుగజేసిన మహాప్రబోధము
సర్వత్ర ప్రత్యక్ష మగుచున్నది.

ప్రపంచస్థితియందు ధర్మాధర్మములకు సంరం
భము సహజముగాని సాహచర్యము సహజముగాదు,
సాహచర్యము బలవంతముగను గలిగి
నను ప్రయోజనముగలుగదు. సత్యా
న్వేషణ పరాయణుండైన గాంధిమహా
త్ముడీసత్యమును రాజ్యాంగవ్యవహారముల కనువర్తింప

అసహాయ యోగము

జేసి స్వరాజ్యసంపాదనమునకు నూతనవిధానమును ద్యో
తకముచేసెను. అసహాయయోగమునకు దార్ఢ్యస్వారాహి
త్యము ప్రాణము. మానవవ్యవస్థలం దీయోగము ప్రయో
గయోగ్యముగనుండుటకు చిరతరాభ్యాస మవసరంబగు
చున్నది. దార్ఢ్యమునకును, సహబల ప్రయోగమునకును
నత్యస్తమైన ప్రపంచమున కసహాయయోగ మపరిచి
తమై పరిహాసమునకు పాత్రమగుచున్నది. స్వరాజ్య
సంపాదనమునకును, నిరంకుశ విధాన ప్రతిఘటనము
నకును కాంగ్రెసు అసహాయ యోగసాధనమును
విధించినపుడు మహత్తరమైన నూతనధర్మమును
కాంగ్రెసు ప్రతిపాదించినది. అపరిచితమైన ధర్మానుష్ఠా
నమునందుగలిగిన దుష్కార్యములు భయభ్రాంతులను
గలుగజేసినను అసహాయయోగమునకు రాజ్యాంగవ్యవ
హారములందు స్థిరప్రతిష్ఠగలిగినది. నీతినియమములేని
రాజ్యాంగ వ్యవహారముల కసహాయయోగము ధర్మబ
ద్ధ్యమునుగల్పించినది. లాభపరిశిష్టమైనరాజ్యాంగసంరంభ
మునందు త్యాగధర్మమునుస్థాపించినది.అసహాయయోగా
భ్యాసకులు, విద్యాలయములను,వృత్తులను సంసారసౌఖ్య
ములను విసర్జించి కారాగృహవాసమును స్వీకరించిన
విధము భారతరాజ్యాంగసంరంభమునందు స్థిరప్రతిష్ఠను
బడయగలదు. అసహాయయోగము భారతహృదయము
నందును ప్రపంచదృష్టియందును ధర్మనిరీక్షణమును
స్థాపించినది. పరావలంబనస్థితి కలవారైన ప్రజలయం
దసహాయయోగాభ్యాసము ధృఢతరమైనను సత్యాగ్రహ
ధర్మము గ్రాహ్యమై వ్యాపకమునుబొందినది. దేశపరిస్థితు
లసహాయోద్యమ ప్రస్థానమున కంతరాయములను గల్పిం
చినపుడు స్వరాజ్యపక్ష నిర్మాణము రాజ్యాంగసంరంభ
మున కవసరంబైనది.

సత్యాగ్రహప్రస్థానమునం దనుభవజ్ఞులైన గాంధి
మహాత్మునకుగల సహాయ మితరనాయకులకు గలుగజా
లదు. శాసనోల్లంఘనప్రాధనమును
పరిశీలించుటకేర్పడిన యుపసంఘము
శాసనసభాప్రవేశమును నిర్ణయించినది. దేశబంధుదాసు,

దేశబంధుదాసు

మోతీలాలు నెహ్రూ, విట్టలభాయి పటేలుగారు మొదలగు నాయకులు శాసనసభా ప్రవేశమును సమర్థించిరి. రెండేండ్లు బహిష్కారపక్షమునకును ప్రవేశపక్షమునకును ప్రబలమైన వివాదములు జరిగినవి. డిల్లీ, బెల్గాములందు కాంగ్రెసు స్వరాజ్యపక్షమునకు సభాప్రవేశమున కనుమతి నొసంగినది. కాన్పురమునందు కాంగ్రెసు శాసనసభాప్రవేశ మన్నపక్షమువారికిని అనుమతి నొసంగినది. కాన్పూరు తీర్మానము 9-12 పుటయందు గలదు. ఆతీర్మానపు సారాంశమునే డిల్లీయందు మార్చి ఆరవతేదీని గూడిన అఖిలభారత జాతీయసభాసంఘము స్థిరపరచినది. ఆతీర్మానమున కనుగుణ్యముగ స్వరాజ్యపక్షసభ్యులును, మరి కొందరును సామ్రాజ్య శాసనసభనుండియును రాష్ట్రీయశాసనసభల నుండియును నిర్గమనము చేసిరి. ఈశాసనసభా ప్రస్థానమునకు ప్రధాననాయకులు దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారు. దాసుగారి త్యాగము, దేశభక్తి, పరిజ్ఞానము, సంకల్పసామర్థ్యము, ప్రజాహృదయమును నాకర్షించినవి. గతించిన యెన్నికలయందు దాసుగారి పట్టుదలవలనను స్వరాజ్యపక్షమునకు వంగరాష్ట్రమునందును మధ్యరాష్ట్రములందును విజయము గలిగినది. ఈరెండు రాష్ట్రములందును స్వరాజ్యపక్షము ద్వంద్వప్రభుత్వమును నిర్వీర్యము చేసినను, నిరంకుశ ప్రభుత్వము యథాప్రకారము జరుగుచున్నది. శాసనసభాముఖమున నిరంకుశవిధానమును నిర్మూలము చేయుట యసంభవమని గతించిన మూడేండ్ల యనుభవము విశదము చేసినది. ఈసందర్భమున ఆత్మార్పణమును జేసిన దేశబంధుదాసుగారి ప్రస్థానమును సాంతముగను జరుపుట కాంగ్రెసువాదులందరి కర్తవ్యమై యున్నది. రాగల ఎన్నికలందు కాంగ్రెసు ప్రతినిధులకు విజయము గలుగునటులు కాంగ్రెసు ప్రచారకులును ప్రజలును పాటుపడి దేశబంధుదాసుగారి మహాత్యాగమును సార్థకము చేయుదురుగాక!

మాంటుఫర్డుసంస్కరణముల ప్రారంభమునందు కాంగ్రెసు శాసనసభల బహిష్కారమును నిర్ణయించినది.

ఎన్నికలు శాసనసభలు

రెండవ ఎన్నికలందు స్వరాజ్యపక్షము పాల్గొని కొంత విజయమునుబడసినది. మూడవ ఎన్నికలయందు కాంగ్రెసు పక్షము పాల్గొని సంపూర్ణ విజయమును బడయవలసియున్నది. ఇపుడు శాసనసభాప్రయోజనముల నువిమర్శింపవలసిన యవసరముతీరినది. కారణము లేమైనను కాంగ్రెసు శాసనసభాప్రవేశము నామోదించినది. కాంగ్రెసుగౌరవమును దేశప్రయోజనములను గాపాడుటకు కాంగ్రెసుయభ్యర్థులకు రాగల ఎన్నికలయందు సంపూర్ణవిజయముగలుగుటకు ప్రజలుపాటుపడి ప్రజాసంకల్పమును నిరంకుశప్రభుత్వమునకు వెల్లడిచేయుట ప్రయోజనకరము. సామ్రాజ్యశాసనసభయందును, రాష్ట్రీయశాసనసభలయందును కాంగ్రెసుప్రతినిధులసంఖ్య ప్రబలముగనున్నపుడు ప్రజాస్వరాజ్యసంకల్పము ప్రభుత్వమునకు విశదముగాగలదు. ఎన్నికలప్రయోజన మెట్లున్నను స్వరాజ్యసంపాదనమునకును స్వరాజ్యానుభవమునకును మూలాధారము నిర్మాణకార్యక్రమమని అన్నిపక్షములవారును నంగీకరించుచున్నారు.

నిర్మాణ విధానము

ఎన్నికలఫల మెట్లున్నను స్వరాజ్యానుభవమునకు ప్రజాసేవయే మూలాధారమైయున్నది. కూడు గుడ్డ ఇల్లువాకిలిలేని ప్రజలకు కూడు గుడ్డను గల్పించుటయే స్వరాజ్యానుభవమునకు బీజము. ముప్పదిమూడుకోట్లప్రజల కాత్మవిశ్వాసము కర్మయోగసాధనమున సిద్ధింపవలసియున్నది. ప్రజాసామాన్యము స్వరాజ్యమంత్రమును జపించుచు కర్మయోగాభ్యాసమును జేయుటకు రాటము సాధనము గాగలవిధమును గాంధిమహాత్ము డనవరతము బోధించుచున్నాడు. మహాత్ముడు తన బోధలనాచరణమునందు బెట్టుచున్నాడు. శాసనసభలయందు వేయిమందికో పని యుండునుగాని యితరులకేవిధమైనపనియును నుండదు. ముప్పదిమూడుకోట్ల ప్రజలశక్తియును వినియోగపడినగాని స్వరాజ్యము సాధ్యముగాదు. హిందూమహమ్మదీయవిభేదములు, బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరవిభేదములు

నిమ్నజాతులదుర్దశ, మొదలగువిషయములు స్వరాజ్యమున కంటకములుగ నున్నవి. క్షామములతోను దారిద్ర్యముతోను నిండి ముప్పదికోట్లప్రజలుగల దేశమునకు రాటపుపరిశ్రమ గృహపరిశ్రమమై జీవనాధారము గాగలదు. నిర్మాణకార్యాంగమైనఖద్దరునిర్మాణము బాగుగజరుగుటకు గాంధిమహాత్ముడు తంతుకారసంఘమునుస్థాపించి దానియభ్యుదయమునకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచున్నాడు. ప్రజలందరును తంతుకారసంఘమునందు సభ్యులుగజేరియును ఖద్దరునువాడియును దేశబంధుస్మారకనిధికి విరాళములనిచ్చియును గాంధిమహాత్ముని ప్రయత్నములను స్వరాజ్యమును సఫలముచేయుట యుక్తమగు ధర్మముగనుండగలదు.

రీడింగు ప్రభువు — Lord Reading

మార్చిమాసాంతముతో రీడింగుప్రభువు రాజ్యాధికార మంతమును బొందుచున్నది. రీడింగుప్రభువు దివ్యమైన యవకాశములను గోల్పోయిన విధమును వారిపరిపాలనాకాలము విశదము చేయుచున్నది. వీరికాలమునందు నిర్బంధములు ఫలించినవిధమునను ప్రజాశయములు ఫలించలేదు. ఎప్పటికప్పుడు ప్రజ లేవరములో యుట్టిపడుననని తలంచుచుండిరి. న్యాయవాదినై పుణ్యానుజూపినటులు న్యాయమూర్తిధర్మానురక్తిని రీడింగుప్రభువు చూపలేదు. లిబరలుపక్షానుచరుడుగవచ్చి కన్సర్వేటివు పక్షావలంబనుడుగ నిర్గమించుచున్నాడు. అధికారాహంకారము, సామ్రాజ్యాభిమానము వాగాడంబరము, నిరాదరణభావము, శ్వేతజాత్యభిమానము వీరిపరిపాలనాకాలమునందతిశయిల్లి భారతీయాశయములను మంటగలిపినవి. వ్యవసాయవిచారణసంఘము, భారతనౌకాదళము వీరుప్రసాదించినవరములు. భారతహృదయమును కలవరపరచుచున్న దక్షిణాఫ్రికాసమస్యపట్లనైనను హార్డింజిప్రభువుచూపిన సాహసధైర్యములను రీడింగుప్రభువు చూపలేదు. రాజప్రతినిధిపదవి రాజ్యభోగములకును వినియోగపడెడివిధమునను భారతప్రయోజనములకు వినియోగపడదని రీడింగుప్రభువు పరిపాలనము విశదము చేసినది. పండితమోతీలాలు నెహ్రూగారు తెలిపినటులు భారతీయుల దీనాలాపములు నిరర్థకములుగ నున్నవి.

ఇర్విను ప్రభువు

రాజప్రతినిధుల నిర్గమాగమనములు పరిపాటియైనను ప్రథమాగమన సమయమునందు వారి గుణగణంబులను సంకీర్తనము చేయుట, స్వాగతంబునొసంగుట యాచారముగ నున్నది. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాభిమానులు స్వస్తివాచకములతో సాగనంపిరి. ఇర్వినుప్రభువు రీడింగుప్రభువుమార్గము నవలంబించుటకభయము నొసంగెను. సామ్రాజ్య నిర్వహణమునకు బ్రిటిషుప్రజలకుగల దక్షత్వమును ప్రశంసించెను. బాధ్యతాయుతపాలనమును బడయుటకు బ్రిటిషువారలకు బట్టినకాలమును వ్యక్తముచేయుచు బాధ్యతాయుత పాలనమును సక్రమమార్గమునను స్థాపించుటకు భారతీయుల తోడ్పాటు నపేక్షించెను. ఇర్వినుప్రభువుతెలిపిన భావము లాంగ్లసామ్రాజ్యాభిమానుల కానందదాయకములైనను భారతీయుల కాశాభంగమును గలుగజేసినవి. దేశము సకలవిధములను క్షీణించుచున్నపుడు కార్యములు రక్షణమునకు సాధనములుగాని సదాశయములు రక్షణమునకు సాధనములు గావు. ఇర్వినుప్రభువుకాలమునందును రీడింగుప్రభువు కాలమునందువలె రాజ్యాంగరథము మందగమనమును జేయునని ఇర్వినుప్రభువు తెలిపిన భావములు విశదముచేయుచున్నవి. రాజప్రతినిధులెందరువచ్చిపోయినను స్వరాజ్యమునకు స్వయం సహాయమే సాధనమని రీడింగు ఇర్విను ప్రభువుల ప్రసంగములువిశదముచేయుచు భారతీయులకు కర్తవ్యమును బోధించుచున్నవి.

ఆంధ్రరాష్ట్రము

భరతవర్షాన్వితమైన విషమపరిస్థితులాంధ్రరాష్ట్రమునందును ప్రతిధ్వనులుబడసినవి. కులభేదములు మతభేదములు పక్షభేదములు ప్రజాజీవన ప్రవాహమును కలుషముచేసినవి. ఉత్సాహపూరితమైన ప్రజాహృదయమునందు నిరుత్సాహము జనించినది. కాంగ్రెసుప్రచారము మందగించినది. కాంగ్రెసు

సంఘములు నామమాత్రా వశిష్టములుగ నున్నవి. సంఘములందు సభ్యులు లేరు. ధనము లేదు. నాయకులదృష్టి ఎన్నికలయందు లగ్నమైయున్నది. స్థానికసంస్థలకు సంబంధించిన యెన్నికలయందు జరుగుచున్న యక్రమములు కోర్టులకెక్కుచున్నవి. స్థానికసంస్థలం దక్షులు, నిషేధములు సామాన్యములైనవి. శాసనసభల యెన్నికల సందర్భమునను జరుగనున్న తీవ్ర సంరంభమును కీడిభేదములు సూచనలుగ నున్నవి. శాసన సభల యెన్నికల సందర్భమునను స్వరాజ్య పక్షమునకును జాతీయపక్షమునకును సంయోగము గలుగుట ప్రశంస సేయమగనున్నది. శాసనసభాభ్యర్థులను నిర్ణయించుటకు విజయవాడ యందు గూడనున్న సభయందభ్యర్థులను నాయకులు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నిర్ణయించి యెన్నికలయందు ప్రజలు సానుభూతిని బడయుట విజయమునకు సాధనము గాగలదు. కాంగ్రెసు ప్రచారమునందుగల నిరుత్సాహము ఖద్దరు వ్యాపనము నందును గోచరించుచున్నది.

అసహాయోద్యమారంభమునుండియును ఖద్దరు నిర్మాణమాంధ్రదేశమున నారంభమైనది. ఆంధ్రదేశ

ఖద్దరు

పుఖద్దరన్ని ప్రాంతములందును వ్యాపకమును గాంచినది. పొందూరు ఖద్దరు దేశమునందంతటను పేరొందినది. ఖద్దరు నిర్మాణమునకు కేంద్రస్థానము లేర్పడినవి. ప్రజలు ఖద్దరు బట్టలను ధరించి స్వరాజ్యోత్సాహమును వ్యక్తము చేయుచుండిరి. ఖద్దరు నిరుపేదలకు జీవనాధారమునకు సాధనభూతమగుచుండెను; ఇపుడు ఖద్దరు నిర్మాణధారణమునందు ప్రజలకుగల యుత్సాహము క్రమముగను క్షీణించుచున్నది. ఖద్దరు వ్యాపారము తగ్గినది. గాంధీమహాత్ముడు స్థాపించిన తంతుకార సంఘమునందు 2000 సభ్యులుమాత్రమే చేరగలిగిరి. ఖద్దరు నిర్మాణవ్యాపనమునకు ధనము లేదు. ప్రచారకులు లేరు. అఖిలభారతతంతుకార సంఘమునుండి యాంధ్ర విభాగమును ఆంధ్రఖద్దరుసంస్థ లెంఘరించియున్నవి. కొన్ని మండలములందు ఖద్దరుసంస్థలు స్థాపింపబడియున్నవి. ఆంధ్రదేశమునందలి ఖద్దరుసంస్థలు అన్నియు ఖద్దరుసంస్థాపన యొక్క విశ్వాసమునుగోల్పోయి అప్రతిష్ఠ పాలగుచున్నవి. ఆంధ్రులగౌరవమును గాపాడుటకు ఖద్దరునిధిని స్థాపించి తంతుకార సంఘమునందు సభ్యులను జేర్చుటయును ఖద్దరు వ్యాపనమును చేయుటయును నత్యంతావసరములై యున్నవి.

కాంగ్రెసువ్యవహారములందును ఖద్దరు త్యాగమునందును గోచరించుచున్న యుదాసత్వము సకల వ్యవస్థలందును గోచరించుచున్నది. పరి

నిరుత్సాహము

శ్రమలు వ్యవసాయము స్తంభించినవి. ప్రజలశరపతి తగ్గినది. వస్త్రమరలు నిలిచిపోయినవి. ఇరువదిలక్షల రూప్యములు వ్యయముచేసి నిర్మింపబడిన కాగితపు యంత్రాలయము ధనము లేకమూయబడియున్నది. చెన్నపురి యందలి పెన్సిలు యంత్రాలయము తగినపోషణము లేక వికసించుట లేదు. భూములు నీటి యాధారములు లేకను ఫలించుట లేదు. రయితులు పరపతి లేకను బాగుపడుట లేదు. ఆర్థికపారిశ్రామిక సంస్థలందు గోచరంబగుచున్న మాంద్యము వాఙ్మయమునందును నితర రంగములందును గోచరించుచున్నది. పత్రికల ప్రచారము తగ్గినది. గ్రంథముల ప్రకారణము క్షీణించినది. జాతీయ విద్యాలయము లంతరించినవి. జాతీయసంస్థాపనలు ప్రజాపోషణము లేకను కృశించినవి. నిరుత్సాహము సర్వత్ర ప్రత్యక్షమగుచున్నది. దేశవ్యాప్తమైన నిరుత్సాహమును విసర్జించి ప్రజలు కర్మయోగాసక్తులై ఆంధ్రోద్యమాశయములను సఫలము చేయుటకు బాటుపడి భారతరాజ్యాంగవిధానమునం దాంధ్ర ప్రస్థానమును భగవదనుగ్రహమునకు బడయుదురు గాక!

ఆంధ్రోద్యమాశయములు సఫలమగుటకు దేశకాలములు పరిపక్వమైన విధమును వ్యవహారపరిస్థితులు

ఆంధ్రోద్యమము

విశదము చేయుచున్నవి. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము శాసనరూపమునుదాల్చినది. శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగా రెడ్డిగారు వైసుఛాన్సెల్లరుగను, సుబ్రహ్మణ్యము చెట్టిగారు రిజస్ట్రారుగను

నియమింపఁబడిరి. ఉభయులును బ్రాహ్మణేతరు లైనను విద్యాభినివేశముగల యాంధ్రులు. ఏప్రిలు మాసమునందు విజయవాడయందు కార్యాలయము స్థాపితముగానున్నది. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకు విద్యాప్రవృత్తియందాంధ్ర భాషోపయోగము బీజముగ నున్నది. విద్యాప్రవృత్తియందువిశేషమైన మార్పులు గలుగకపోయినను నీమూలధర్మమునైనను రామలింగారెడ్డిగారు పోషించి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమును సార్థకము చేయుదురు గాత! విశ్వవిద్యాలయ స్థానము లేకను కార్యాలయము మాత్రమేకల బెజవాడ విజ్ఞానవ్యాపనమునకు ప్రయోజనకరముగ నుండజాలదు. బెజవాడపౌరులును కృష్ణా గుంటూరు మండలప్రజలును బెజవాడ నొక కేంద్రస్థానమును జేయుటకు బాటుపడి కార్యస్థానమును సార్థకముచేయుట యవసరము. సామ్రాజ్యశాసనసభయందును రాజ్యసభయందును, రాష్ట్రీయ శాసనసభలయందును తమిళ కర్ణాటోత్కల రాష్ట్రనిర్మాణమువిషయమై జరిగినచర్చ భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రముల నిర్మాణావసరమును విశదము చేయుచున్నది. రాగలయెన్నికలయందు వోటరులీవిషయమై అభ్యర్థులకాజ్ఞనొసంగి స్వరాజ్యస్థాపనమునకును, భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రవిభాగమునకును తోడ్పడుట సమంజసము.

భారతరాజ్యాంగ పరిణామము

భారతరాజ్యాంగపరిణామ మగాధముగనున్నది. పదునాలుగురాష్ట్రములు 600 స్వదేశసంస్థానములుగల భరతవర్ష రాజ్యాంగ విధానము రాజ్యాంగవేత్తలకు విభ్రమమును గొల్పుచున్నది. బ్రిటీషురాజ్యాంగవిధానమతుకులబొంతవలె దేశప్రయోజనములకు నిరుపయోగముగ నున్నది. బ్రిటీషురాజ్యాంగ విధానమునకు ప్రాణపోషణమున కవసరమైన హృదయాంగములులేకను దుర్బలాయత్తముగ నున్నది. కేంద్రప్రభుత్వమునకును, రాష్ట్రప్రభుత్వములకును, స్వదేశసంస్థానములకునుగల సంబంధబాంధవ్యములను నిర్ణయించుట రాజ్యాంగపరిణామమునకు మూలాధారము. భారతరాజ్యాంగ విధానమును విమర్శించుటకు నియమింపఁబడిన సర్ ప్రెడరిక్ వైట్‌గారు రాజ్యాంగసమస్యను బరిశీలించి కేంద్రప్రభుత్వమునకును రాష్ట్రప్రభుత్వములకును సంబంధమును నిర్ణయింపవలసిన యవసరమును విశదముచేసెను. కేంద్రాధికారులనకు బద్ధములైనస్వయంవ్యక్తిత్వముగల భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములనిర్మాణమే స్వరాజ్యసాధననిర్మాణమునకు సాధనమని వైట్‌గారు తెలియజేసిరి. ఎప్పటికైనను భారతరాజ్యాంగ నిర్మాణమునకీవిధానమే శరణ్యముగనున్నది. కాలహరణమైనకొలదియును నీసమస్య ప్రాధాన్యము వహించుచున్నది. లయోనలు కర్టిసుగారీవిధానమును సూచించినను ఆంధ్రప్రముఖులు మాంటెగుఫర్డు సంఘమునకు నివేదనమును సమర్పించినను మాంటెగుఫర్డు సంఘము స్వకర్మనిర్వాహణమును జేయుటకు వెనుకంజవేసి సంస్కరణములను నిరర్థకముచేసినది. 1929-వ సంవత్సరమునందు నియమింపఁబడెడి యుపసంఘమైనను నీసమస్యను సంపూర్ణముగను విమర్శించి భారతరాజ్యాంగమునకు సాంఘాతికపరిపాలనావిధానమును నిర్ణయించి పరిపాలనావిధానమును నియమబద్ధముచేయుట యవసరము. చిరకాలమునుండియును ఆంధ్రోద్యమాభ్యుదయమునకు బాటుపడుచున్న యాంధ్రమహాజను లీసుముహూర్తసమయమునను త్యాగపరాయణులై భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రవిభాగమునకు వారిశక్తిసామర్థ్యములను వినియోగించి సుస్థిరమైన భారతరాజ్యాంగనిర్మాణమునకు దోడ్పడుదురుగాత!

సంపూర్ణము

లోకానుభవము

కవికవిత

కీ. శే. తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారు

తలపుల బావి యీ మనసు, తత్సలిలంబులఁ గ్రోలఁ గోర్కెలో
నలరినఁ బల్కుచేఁ దాను సాజములుల్ గ్రహియింపనౌను, అం
దలిజలు, లోతునున్, రుచులు, తగ్గును హెచ్చు స్వభావసిద్ధముల్
తెలఁపులఁ దోడఁగాఁ బలుకుధార లభించు విశుద్ధ మీశ్వరా!

చ. కవిమన సూరకుండ, దేదో కల్పన సేయుచునుండు నెప్పుడున్
దవులున లెన్ మనస్సునకు దగ్గవిచిత్రము సృష్టిలోని యిమ
ద్భవమగు నూహ లాఁ యిని సొల్వలు చొల్వలుఁ బెట్టు, దాని నిం
పవునటుఁ గూర్పుదాఁక నతిఁ డారియఁబోఁడు విరామ మీశ్వరా!

చ. పలుకును బల్కు హాస్యకొనుపట్టునఁ బూవుల గుత్తిలో విసుల్
గలిసిన యట్లు హాస్యవలె, గమ్మని తావుల కిమ్ములై విసిల్
జలజల రాలినట్లు పదసంపుటముల్ విదళింపఁ బల్కులున్
దలఁపులు గ్రమ్ములాఁకనలె, నగ్గను నగ్గను మందు నీశ్వరా!

చ. కవికిఁ దలంపు నందయినఁ గల్గని భావము గోచరించుఁ ద
త్కవనమునం దొకొక్కని కలందె కదా యను పక్యవాక్యమున్
కవి కొనఁగూడు భావములు గాంచును రూపము మాటలోన నిం
పవు నటు లట్టివాఁడె కవియన్న, నవాంతరు లున్న లీశ్వరా!

చ. అరవిరి బుద్ధి, యంగ హృదయంపు సపుష్ప రసంపుఁ దేనియల్
వరలెడు బల్కుఁ దేం ట్లిచట వర్తిలుఁ బూరసముల్ గ్రహింప, నా
కరణిని గూడఁ బెట్టిన వకైతలనన్ జనుఁ దేనెపట్లు, వా
ని రసికు లాని పోసపడ నేర్తురు వ్యాధులు నాథు లీశ్వరా!

చ. కవియును జిత్రకారుఁడును గాయకుఁడున్ సరివారలే భువిన్
కవి యొకఁడే ప్రశస్యుఁడయి గౌరవ మందుట కేమి హేతువో?
కవి యొనరించు కావ్యము జగత్పున నెల్లెడనుండునెప్పుడున్
ప్రవిమల చిత్రగానముల ప్రాభవ మంతట నుండ దీశ్వరా!

చ. మనసును గట్టిపెట్టి, బహుమార్గములన్ గమనింపఁ జేసి, దా
నొనరిచినట్టి కావ్యమున నొందిన కష్టము కావ్యకర్తకున్
గనుపడకుండఁ బోవుఁ గద, కావ్యముఁ దజ్ఞులు మెచ్చుకొన్నచో
నొనరిన కష్టమంతకును నొందుఫలం బతఁ డప్పుడీశ్వరా!

చ. తనుపు గదయ్య పల్కు కవితాసతి, కర్థము ప్రాణ, మందునన్
దనరెడి నవ్యక్రీభావము, సుధార్ద్ర సరూప రసంబె యాత్మ, నేఁ
తనుపున నివ్విధమ్ము యును దార్కొనునో సుమనోజ్ఞమౌ
గనుగొనసద్ది నీ కవిత, కావ్యమటన్న 'నదే పరాత్పరా!'

3ర-ఈ

శ్రీ

శ్రీ

శ్రీ [illegible] గారు

శ్రీ [illegible] గారు

శ్రీ [illegible]

శ్రీ [illegible] గారు

వేదాశీస్సులు – ఆంధ్రీకృతములు

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

శ్రుతిః. త్వం తం బ్రహ్మణస్పతే, సోమ ఇంద్రశ్చమర్త్యం. దక్షిణా పాత్వంహసః—ఋగ్వేదమ్.

బ్రహ్మణస్పతిసీన్నను పాకరిపుఁడు, చంద్రుఁడును దక్షిణాదేవి చక్కఁగాను
ఆంధ్రమర్త్యుల పాపంబు లపహరించి, యక్షయాబ్దంబునందున హర్షమిడుడు.

శ్రుతిః. సం త్వా సించామి యజుషా ప్రజా మాయుర్ధనంచ—యజుర్వేదమ్.

గీ. బాగుగా దనిపెద నిన్ను బ్రజను నాయువు ధనమిడియను యాజుషంబున శుభమగు
నక్షయాబ్దంబునందున నాంధ్ర దేశ, ప్రజల కెంతయు హర్షంబు ప్రబలుచుండ.

శ్రుతిః. శతం జీవే మాఃశరాత్ వయంతే—సామవేదమ్.

గీ. బ్రదుకు శతవత్సరంబులు భద్రకీర్తిఁ, బడయుదుము సర్వకామముల్ వడసి యనెడి
సామ మక్షయాబ్దంబున సత్యరతుల, కాంధ్రజనులకు నాయువు సధికపఱచు.

శ్రుతిః. శం నో దేవీ రభీష్టయ ఆపో భవంతు పీతయే, శం యో రభి స్రవంతు నః—అథర్వవేదమ్.

గీ. మాకు నుదక దేవతలెల్ల మది కెనంగు, కోర్కుల ప్రవాహమునొసంగి కూడునను స
థర్వ మక్షయాబ్దంబున నాంధ్రమహిని, సస్యహితవర్షసరణిని సౌఖ్యపఱచు.

క. రవి శశి కుజ బుధ గురులున్, కవి శని రాహువులు కేతు గ్రహ మీయేటన్
ప్రవిమల సుఖముల కీర్తుల, ద్రవిణము లిడి గాచు నాంధ్రధరణిన్ మిగులన్.

అ క్ష య

సాక్షి మంగపతిరావు గారు

శ్రీలసలరారు భారత సీమయందు
వర్షమాత్రంబు విహరించి, ప్రబలదోః ప్ర
తాపమహితయుజన విదితముగఁ జేసి
తనదు నామంబు సార్థకత్వం బొనర్చి.

క్రోధనాహ్వయుఁడేఁగె. నేకొదువలేక
రమ్ము వేవేగ నక్షయా! రమ్ము!! రమ్ము!!!
నీదుకృత్యంబు నీవును నిర్వహింప
నాలసింపఁగ నేలరావయ్య యింక.

నేతిబీరకాయ యటులు నీదుపేరు
సార్థకముసేయ నేర్తువే; చాలుఁ జాలు!
నక్షయాహ్వయమది నిత్యమగున నీకు?
క్షయములేకున్నఁ గాదె యక్షయ వగుదువు.

చూడఁ జూడంగ నక్షయా! చోద్యమయ్యె,
నక్షయుఁడవైనఁ బ్రభవత్వమందుటెట్లు?
లెందఱక్షయు లేఁగిరో యింతకు మును
నీప్రభుత్వంబు స్థిరముగా నిలువఁ గలదె?

దుష్టవర్ష సప్తకమును దోలినాము,
క్రోధనాహ్వయు నిలువెళ్లఁ గొట్టినాము,
నీవునక్షయవృత్తిమై నిల్వఁగలవె?
కాన సర్వజనంబులఁ గరుణఁ గాంచి

చేతనైనంత యుపకృతిఁ జేయుమయ్య,
భువి నిరంకుశ పాలనంబును బొనర్చి,
కాళయుక్త్యాదులనుబోలె ఘనతనొందఁ
దలఁపకుము; కీర్తియే శాశ్వతంబుగానఁ,

దగఁ "బరోపకారార్థ మిదంశరీర"
మనెడు నార్యోక్తి వినవా? యేకాబ్దమెకద!
నీప్రభుత్వంబు; సన్మార్గ నియతితోడఁ
గడపి, శాశ్వతకీర్తిని గాంచవలదె?

యైన గడిచేటియున్నార మష్టవర్ష
సంజనిత కష్టసుఖముల సారమాని,
యింకమమ్మేమి నీవు కావింపఁ గలవు?
రమ్ము! వేవేగ నక్షయా!, రమ్ము!! రమ్ము!!!

స్వాగత మొసంగువారము సంభ్రమమున,
నంత్యవర్షంబవగుట నీయాధిపత్య
మందు జాగరూకతఁ గోరి యర్థి నీహి
తోపదేశంబు నొసఁగితిఁ గోపగింప.

కయ్య! రావయ్య! యక్షయా! యతిరయమున
నీదురాకను వాంఛించు మాదు సంభ్ర
మంబు నింకను నెడసేయ మాననీయ!
మేలె? రావయ్య యక్షయా! మేలమేల?

* * * * * * *

అల్లమరాజు రామకృష్ణయ్య గారు

ఉ. ఆరువది వత్సరంబులకు సంతపుటేడని, యేడు గుళ్లకున్
దరియగునట్టి క్రోధనకు దగ్గరి వర్షమటంచు, భీతిచే
పరిపరి కుందనేల ప్రజ? పఙ్క్తిగళానుజుడౌ విభీషణుం
డరయ శుభోదయుండుగద? యట్లె శుభోదయమక్షయాబ్దమున్.

చం. నత గుడి యేండ్లు దాటితిమి; సాధ్యముగాదను క్రోధనాబ్దమున్
గతి మొనరించినాము; మనకష్టదినంబులు పోయెనేటితో;
సతత సుఖోపభోగధన సంగ్రహకారణ భూతధాత్రి స
స్యతతి ఫలించు నక్షయ, జనాళికి నక్షయసౌఖ్యదాయినై.

మ. సకలైశ్వర్యములన్, సదా శుభములన్, సత్సౌఖ్యసంపత్సమృ
ద్ధ్యకలంకస్థిరవృత్తులన్, ప్రబల సస్యానీక సాఫల్యతన్,
సుకలావృద్ధిని, సర్వభోగసమితిన్, శోభాయమానంబుగా
నిఁక నీయక్షయ తన్నుమర్త్యుల, మనోభీష్టాను సారంబుగన్

శ్రీ [illegible]

శ్రీ [illegible]

శ్రీ [illegible]

శ్రీయుత కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రిగారు

శ్రీ [illegible]

శ్రీ [illegible]

అక్షయ స్వాగతము

శ్రీమదాంధ్రవిద్యావాచస్పతి, సాహిత్యసరస్వతి, శతావధాని

దోమా వేంకటస్వామి గుప్త గారు

శ్రీ గయి సేయ విన్నపము సేయఁ, ద్వదగ్రజుఁడైన క్రోధనుం,
డేఁగెను గొంత మన్వినివహించి వహింపక; యిల్ల నామము
ల్లొగురు కోపనుండొ? యని హెచ్చుగ నాతని వేఁడలేదు; నీ
వా? గరిమంగరంబిడెద వక్షయసౌఖ్యము; కాన, నక్షయ
స్వాగత మిత్తుమయ్య! భవదాగతి; కక్షయవర్ష రాజమా!

ఉ. అక్షయమో? క్షయంబొ? ప్రభవాదికవత్సర జాలమేలఁదా
నీక్షితియందుఁగూర్చి యశమేని మఱొక్కటియేనిఁ జెందె ర
క్షేక్షణవీక్షణార్థ యుగ మేర్పడ; నీవనఁ "గాలరూపకుం
డక్షయుఁడౌను దేవుఁ" డని, "యక్షయసౌఖ్యదమౌగుణంబె ప్ర
త్యక్షము సేయు దైవవిధ" మంచును నక్షయనామ మూనినా;
వక్షయ వర్ష రాజమ యిఁకట్టి భవత్కృప లోకమందు మే
లక్షయమౌను గాన, నిదె స్వాగత మిత్తుము నీకు భక్తితోఁ.

మ. అమితాభీలతరేతిబాధలను బాయంజేసియుఁ న్యాయమా
ర్గమునందుం బ్రజలెల్ల సంపదల ధుర్యత్వంబునుంగాంచి సౌ
ఖ్యము లన్నింటిని జెంద, దైవకృప కత్యంతంబుఁ బాత్రంబుగా
నమరఁ భూతదయా స్వదేశగురుభావౌదార్య భాషాభిమా
నములఁ మించఁగ, నందున న్నృపు లుదంచత్కీర్తిచే రాజిలం
గ, మహాగౌరవమందు మక్షయలసన్నామా; సుపుణ్యాబ్దమా!

సీ. "అన్నమో రామచంద్రా వస్త్రమో వాసు, దేవా!" యనెడు మాట లేవి లేక
పైరుపచ్చలవెల్లఁ బరఁగ సమృద్ధిగాఁ బండి, ప్రజలఁ దృప్తిపడఁగఁ జేయ
పిల్లజల్లలెసంగి యెల్లవారల యుల్ల, ములయందు నానంద మొలయఁ జేయ
సన్మార్గ సంతోషసరణిఁ దెల్పెడి భవ్య, కళలెల్ల వారిమోములు నటింప
లేమియే లేమియై తగులీలఁ జెలఁగ, అభ్యుదయము తాండవమాడ "సౌర!" యంచు
నెమరు లెంచ భవిష్యదబ్దాళికెల్ల, మార్గదర్శకత్వముఁ బూని మహిని దు
వంతు పరిపాలనము సేయవలయు నీవు, హారువుమీఱ, నక్షయవత్సరావతంస!

సీ: ఘనసంపదభివృద్ధి జనితభూషావళి, కాంతిచింతామణి కాంతిగాఁగ
పైరుపచ్చలతోడఁ బరిఢవిల్లెడు ధరా, వలయమే నందనవనముగాఁగ
తఱిదప్పకఫలింపఁ దనరు నానాఫల, వృక్షంబులే కల్పవృక్షములుగ
భాగీరథీ తుంగభద్రాముఖాపగా, వారియే వరసుధాధారగాఁగ

గీ. పరఁగు జనతతిసౌఖ్య వైభవమెదివ్య, విభవముగ నీహయాముఁన "బృథివిస్వర్గ
లోకమే" యనంజేసి, సుశ్లోకలాభ మందుమయ్య; యక్షయవత్సరావతంస

క. కటుచటు లాపత్పటలో, త్కటదుఃఖపటుత్వ హారణఘనమహిమవిశం
కట విభవాక్షయవర్షమ, యిట మేమిదు స్వాగతం బిదే దయఁ గొనుమా!

అర్చన-ఆహ్వానము

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు

మంజరీద్విపద

మిలమిల పిల్లతెమ్మెరవీచువేళ
జలజల సెలయేళ్లు జాతెడువేళ
మినమిన చుక్కల పస గల్గువేళ
తళతళ వెన తెల్పుదారెడివేళ
నెంతొ వేడుకతోడ నింతంత యగుచు
నీపాదయుగళంబు నెమ్మిఁ బూజింప
నీపాపనగు నేను నెఱివిరుల్ దెస్తి
లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడల నిల్చి
చిన్నినాచేతుల సేవఁజేసెదను.

*　*　*　*　*

నిగమాగమవిభూతి నెట్టిపాఱంగ
నెవ్వ రేపుంతల నెనయించి రంచు
దిక్కుదిక్కుల నెల్లఁ దెలివొప్పఁ దిరిగి
తక్క-క పూర్వులదారులఁ నరసి
గుమ్మనిపించెడి కొమరువాసనల
కమ్మందనము లిచ్చుసొమ్ములు దెస్తి
లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడల నిల్చి
చిన్నినాచేతుల సేవఁ జేసెదను.

*　*　*　*　*

వేదార్థసారముల్ విరిసిపోకుండ
పంచమవేదమన్ బట్టిలోఁ బట్టి
తేనెపాకముఁగూర్చి దివ్యంబులైన
నవనీతఖండాల నయముగాఁజేసి
శిష్టపండితకోటి జేజేయనంగఁ
పంక్తులు సాగించి ప్రఖ్యాతిఁగన్న
నన్నయ్యయింటిలో నాణెంబులైన
కనకాంబరములెన్నొ గడియించి తెస్తి
లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడలనిల్చి
చిన్నినాచేతుల సేవఁజేసెదను.

*　*　*　*　*

ఇదబ్రాహ్మ మిదిశాత్త్ర మిది యిది యనుచు
మది నేర్పఱుపరాని మహిమలఁ గూర్చి
చక్కనియందాల సారెలుఁబేర్చి
మిక్కిలి యమృతంపు మిసిమిని జేర్చి
పసదనంబులసొంపు పఱగించి యేర్చి
మఱి రసగుళికల మక్కువగట్టి
పరిసమారాధనల్ సాగించినట్టి
తిక్కన్నపూఁదోఁట మొక్కలంగల్గు
చక్కందనములన్ని సవరించి తెస్తి
లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడల నిల్చి
చిన్నినాచేతుల సేవఁజేసెదను.

*　*　*　*　*

ఈజాతి యాజాతి యేర్పరిం పేల?
విజ్ఞానసేవ కీ వెట్టి యేతుంచు
జాతీయచందాల జల్లులు రనఁగ
శ్రుతిసారములనెల్ల చొప్పఁడఁగూర్చి
యాబాలగోపాల మాహ్లాద మొందఁ
దీరుతీయము లన్ని తేటపడంగ
సొరుగా దర్శన సౌభాగ్యమొప్పఁ
బరశివుమహిమలఁ బాడించి మించు
నారాధ్యదేవర యారామవాటిఁ
బండిన తీయని ఫలములు దెస్తి

లేచిరా మాయమ్మ లేచి రావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడలనిల్చి
చిన్నినాచేతుల సేవఁజేసెదను.

*   *   *   *   *

పల్లవంబులసొగసు పదటుగాకుండ
తీరుతీయములను తెగిపోవకుండ
జిగిబిగిసొంపులు చెడిపోవకుండ
నందచందా లున్నంత యణఁగిపోకుండ
శ్రీనాథుఁ డేర్చిన చిట్టిసేమంతి
పూలేరి తెచ్చితిఁ బొంగుచుఁబోయి

లేచిరా మాయమ్మ లేచి రావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడలనిల్చి
చిన్నినాచేతుల సేవఁజేసెదను.

*   *   *   *   *

భక్తిపీయూషాలఁ బ్రవహింపఁజేసి
వట్టిమ్రాకుల చిగుర్ వెట్టింపఁజేసి
పుట్టుగ్రుడ్డిని పుణ్యపురుషుఁగాఁదీర్చి
కైవల్యవిభవముల్ కరము కందిచ్చు
పోతన్న పెంచిన పూఁదోఁటనుండి
మందారమకరంద బిందువుల్ దెస్తి

లేచిరా మాయమ్మ లేచి రావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడలనిల్చి
చిన్నినాచేతుల సేవఁజేసెదను.

*   *   *   *   *

దేశంబు తెలుఁ గేనుఁ దెలుఁగువల్లభుఁడ
నాసింతు నీసేవలని యాదరమున
నల్లికజిగిబిగి యలరింపఁ గొన్ని;
పదగుంభనంబులఁ బలిగించికొన్ని;
ముద్దుసుద్దులుదీర్చుముచ్చటఁగొన్ని
గడుసరినేర్పులు గాన్పింపఁగొన్ని
దివ్యమాలికలను తీర్పించి; తీర్చి;
భవ్యకీర్తులఁగొన్న ప్రభుఁగృష్ణరాయ
నాస్థానవాటిక లటిసి నేర్పొప్పఁ
జిత్రవిచిత్రాలచెలువుతో నొప్పు
సన్నజాజులగుత్తి నవరించితెస్తి

లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీచెన్నుపాదాల నీడలనిల్చి
చిన్ననాచేతుల సేవఁజేసెదను

*   *   *   *   *

మువ్వగోపాలుని మవ్వంపునగల
ముద్దుమాటలగూర్చి ముఱియుక్షేత్రయ్య
పదములలో నుంచు పసిమినొక్కింతఁ
బదిలంబుగా సొంపుఁ బలిగింపఁ దెస్తి;
తీర్థుల హరిభక్తి తేటలో నీటు
దోసిళ్లతోఁబట్టి దుసికిపోకుండ
నీపాదములయాన నెమ్మితోఁదెస్తి;
చేమకూరలపోపుఁ జెదరిపోకుండ
తామసించక నీకు ధరిసింప వస్తి

లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ

నీ చెన్ను పాదాల నీడలనిల్చి
చిన్ని నా చేతుల సేవఁజేసెదను.

* * * * *

పింగళిబంగారు ప్రేమతోఁగూర్చు
చెంగావిరంగుల చెన్నుబోకుండ
ఆత్రంబుతో భక్తి నర్పణఁజేయ
చిత్రకల్పనమాలఁ జెలువుగాఁదెస్తి;
రామదాసులు నీదు ప్రేమలఁగూర్చి
నేమానసాకిన నెఱివిరుల్ దెస్తి;
చినచిన్న గేస్తులు చెలఁగి శతకాల
పొనపొనఁగూర్చిన పూలేరితెస్తి;

లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీ చెన్ను పాదాల నీడలనిల్చి
చిన్ని నా చేతుల సేవఁజేసెదను.

* * * * *

ప్రాఁతబడ్డవి వీనఁ బసదనంబేమి
యని యగ్గికేతల్లి యంతతోఁ బోక
మ్యాడభూషింటిలో మాడలఁ దెస్తి
తిరుపతిపువుఁదోఁట తేటలుదెస్తి
వడ్డాదివారింటి వలపుగన్నేరు
వేదాలవారింటి విరజాజిమొగ్గ
విభవాల నన్నింటి వేడుకఁదెస్తి

లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీ చెన్ను పాదాల నీడలనిల్చి
చిన్ని నా చేతుల సేవఁజేసెదను.

* * * * *

తెచ్చిన వివి; నీకు మెచ్చులేదేని
వేటూరివారింటి విరిమల్లెఁదెత్తు
రాయప్రోల్వారఁటిలో రామల్లెఁదెత్తు
మంగిపూఁటివి బొండు మల్లెలఁదెత్తు
రాళ్లపల్లింటివి రాజనాల్ దెత్తు
పింగళిపెంచేటి పెనుమొల్లదెత్తు
దువ్వూరిసంపెంగ మువ్వలఁ దెత్తు
నండూరిమడిలోని నవజాజిఁదెత్తు
ఉన్నవతోఁటలోఁ జెన్నుఁదెచ్చిత్తు
ఇత్తునే మాతల్లి యింపుసొంపొంద
వత్తునే నీసేవ వావిరిఁజేయ
నిక్క మీమాటలు చక్కనితల్లి
మ్రొక్కెద నీకనైన ముదితవై రమ్ము

లేచిరా మాయమ్మ లేచిరావమ్మ
కాచియున్నానమ్మ కాన్కలతోడ
నీ చెన్ను పాదాల నీడలనిల్చి
చిన్ని నా చేతుల సేవఁజేసెదను.

సంపూర్ణము

ఈదిగువ ఉదహరించిన యోగ్యతాపత్రముల చదువుడు.

[illegible] ఫాకర్ సాహేబు బహద్దూరుగారు [illegible] వ్రాయుచున్నారు:—[illegible] దయయుంచి [illegible] వి. పి. గా [illegible] " [illegible] " నూనె 6 సీసాలను [illegible]. దీనియొక్క మనోహరమైన సువాసన, [illegible] నేను మెచ్చి, [illegible] వ్రాయబూనితిని.

[illegible] (ఆర్కాడ్) [illegible] వ్రాయుచున్నారు:—[illegible] ' [illegible] ' నూనెను నేను [illegible]. [illegible]

[illegible] 1925 [illegible] వ్రాసిరి:—[illegible]

[illegible] 1925 [illegible] ఆర్. సి. పి. సి. [illegible] వ్రాసిరి: —

నాకు [illegible] (వర్షాలు) [illegible]. నేను ' [illegible] ' నూనెను వాడుచున్నాను. [illegible] ' [illegible] ' నూనె [illegible]. [illegible] నాకు [illegible]. [illegible] — —

పైని [illegible] ' [illegible] ' [illegible] అని [illegible] చేయబడినది. [illegible]

[illegible]	1 సీసా	రు 1—0—0	వి. ... [illegible]	0—6—0
,,	3 ,,	రు 2—10—0	,,	,,	0—12—0

[illegible] దొరుకును.

Sole Agents :—

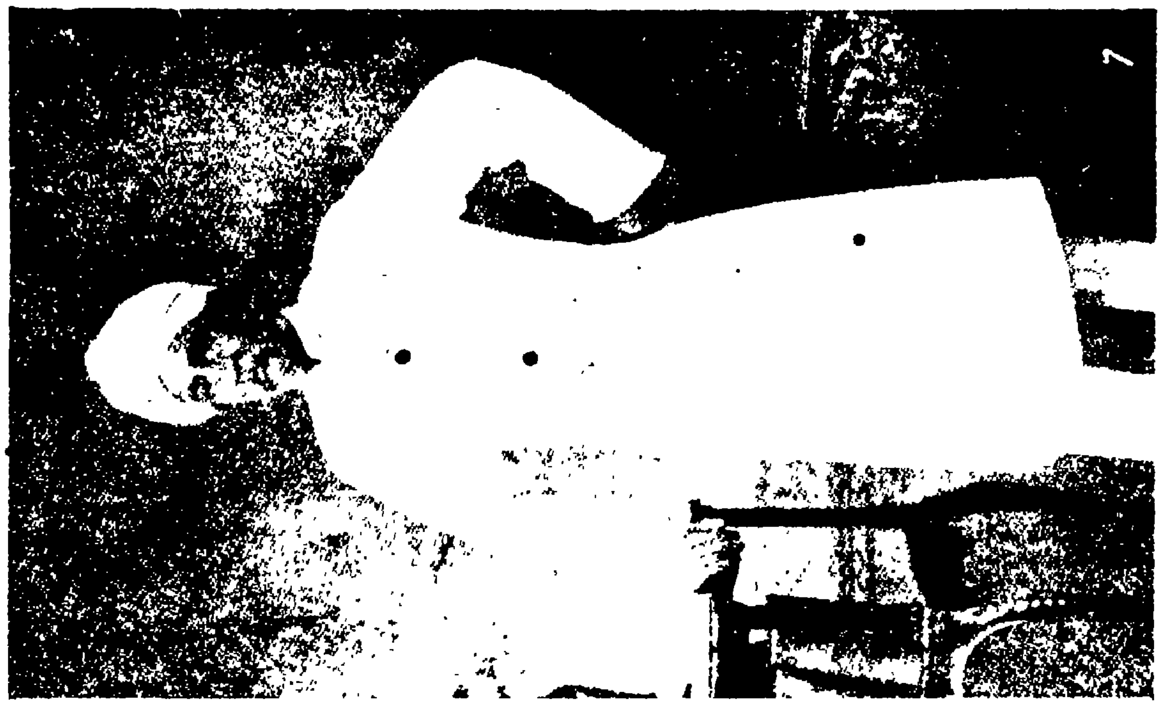
The Anglo-Indian Drug & Chemical Co.,

Juma. Musjid Market,

BOMBAY.

సోల్ ఏజంట్లు:—ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్గు అండు కెమికల్ కంపెనీ

జుమ్మామసీదు మార్కెట్టు, బొంబాయి.

శ్రీ [illegible] గారు

శ్రీ [illegible] గారు,
[illegible]

శ్రీయుత [illegible] రావుగారు,
[illegible], [illegible]

శ్రీయుత [illegible] గారు,
[illegible]

[illegible] రామయ్య శ్రేష్ఠిగారు,
[illegible]

కీ. శే. సర్ పిట్టి త్యాగరాయశెట్టిగారు

సర్ పిట్టి త్యాగరాయశెట్టిగారు 1852 సంవత్సరము ఏప్రిలునెల 27వ తేదిన జననమొందిరి. పిట్టి వారి వంశము దానధర్మములకు మిగుల ప్రఖ్యాతి కాంచినది. వీరు మువ్వురు సోదరులు. అగ్రజుడగు పిట్టి మునుస్వామి శెట్టిగారు బహుదానశీలురు. ధాతుసంవత్సరపుకరవునందు 64 గ్రామముల బీదప్రజలకు అన్నమిడి సంరక్షించి కీర్తిగాంచెను. వారిపేరును వారితమ్ములగు పెద్ద త్యాగరాయశెట్టి, చిన్న త్యాగరాయశెట్టి నిలువబెట్టిరి. పెద్ద త్యాగరాయశెట్టిగారు మరణించిరి. తరువాత దాదాపు 1½ సంవత్సరమునకు ఈ త్యాగరాయశెట్టిగారు మరణించిరి.

వీరు 1876 సంవత్సరమున బి. ఎ. పరీక్షయందు కృతార్థులైరి అన్నగారు వ్యాపారమునకు సంబంధించిన పనులన్నియు చేయుచుండెడివారు. ఆకాలమున పట్టభద్రుల సంఖ్య అతిస్వల్పముగ నుండెను. ప్రభుత్వోద్యోగమునందు ప్రవేశించిన కడుశీఘ్రకాలముననే గొప్పఉద్యోగము పొందియుండెడివారు. కాని ప్రథమమునుండి స్వాతంత్ర్యపరులగుటచేతను ఏదోఒకవిధమగు మానవసేవచేయుచుండవలయునను ఉత్సాహము గలవారగుటచేతను ఉద్యోగముల నాశింపక స్వేచ్ఛగ నుండవలయునని తీర్మానించుకొనిరి. అదిమొదలు మరణించువరకు చెన్నపురియందలి ప్రతి ఉద్యమమునందును వీరికేదో ఒకవిధమగు సంబంధముండెడిది.

కార్పొరేషను సభ్యత్వము

మద్రాసు కార్పొరేషనునందు తండియారుపేట ప్రతినిధిగ దాదాపు 30 సంవత్సరములుండిరి. తమ అధ్యక్షుని ఎన్నుకొను అధికారము మద్రాసు కార్పొరేషనువారి కివ్వబడినపుడు వీరే ప్రథమాధ్యక్షులుగ ఎన్నుకోబడి అయిదారు సంవత్సరములు వరుసగ అధ్యక్షులుగ నుండిరి.

మింటోమార్లే సంస్కరణముల ననుసరించి నిర్మింపబడిన శాసనసభలయందు 1910 మొదలు 1912 సంవత్సరమువరకు వీరు సభ్యులుగ నుండిరి. మాంటేగు చెమ్సుఫర్డు సంస్కరణముల ఫలితముగ ఏర్పడిన శాసనసభయందు చెన్నపురి ప్రతినిధిగ 1920 సంవత్సరమునందును మరల 1923 సంవత్సరమునందును ఎన్నుకోబడిరి.

దక్షిణయిండియా వర్తకసంఘమును స్థాపించి వృద్ధికితెచ్చినవారిలో వీరొకరు. విద్యావిషయములందు వీరికి అధికమగు ఉత్సాహము గలదు. పచ్చయప్ప ధర్మముల ట్రస్టీగను, చెంగల్వరాయనాయకరు టెక్నికలు ఇన్‌స్టిట్యూటు కార్యనిర్వాహక వర్గమునందు ముఖ్యులుగను, భూస్వాములసంఘమునందు ముఖ్యసభ్యులుగను వీరెన్నియోసంవత్సరము లుండిరి. వీరు కాస్మపాలిటను క్లబ్‌కు, చెన్నపురి ఆంధ్రసభకు అధ్యక్షులు.

బ్రాహ్మణేతరోద్యమము

1916 వ సంవత్సరమున కీ. శే. డాక్టరు నాయరుగారితోకలసి బ్రాహ్మణేతరోద్యమమును స్థాపించిరి. బ్రాహ్మణేతరులు విద్యావిషయములందు వెనుక చిక్కియుండిరి. ప్రభుత్వోద్యోగులలో బ్రాహ్మణేతరులసంఖ్య స్వల్పముగ నుండెను. కావున బ్రాహ్మణేతరుల అభివృద్ధికొరకును వారి హక్కులను సంరక్షించుటకును ఈఉద్యమము నెలకొల్పబడెను. డాక్టరు నాయరుగారు, వారిపిమ్మట త్యాగరాయశెట్టిగారు ఉద్యమమునకు ప్రధానపురుషులుగనుండిరి. ఈయుద్యమము వ్యాపించి 1920 సంవత్సరమున జరిగిన ఎన్నికలయందు అధికసంఖ్యాకులగు

బ్రాహ్మణేతరులు శాసనసభకు ఎన్నుకోబడిరి. బ్రాహ్మణేతరుల నాయకుడగు పి. త్యాగరాయశెట్టిగారిని విలింగ్డను ప్రభువుగారు ఆహ్వానించి మంత్రిగ నుండవలయునని కోరుట, అందులకు వారు అంగీకరింపక తన పక్షమునకు చేరినవారిపేర్లను సూచించుట మున్నగు విషయములు ఎల్లరకు తెలియును. 1923 సంవత్సరపు ఎన్నికలసందర్భమున బ్రాహ్మణేతర సంఘమున కొన్నిభేదము లేర్పడినను త్యాగరాయశెట్టిగారి పలుకుబడికిగాని నాయకత్వమునకుగాని భంగము కలుగలేదు.

స్వకులాభిమానము వీరికి అధికముగ నుండెను. కులవృత్తియగు నేతపరిశ్రమను వృద్ధికితెచ్చుటకై వీరు అధికముగ పాటుపడిరి. 1908 సంవత్సరమున నేషనలు ఫండు ఇండస్ట్రీయలు అసోసియేషనువారి యాజమాన్యమున నేత పోటీపరీక్షను వీరుజరిపిరి. భారతదేశపు అన్నిభాగములనుండి నేతగాండ్రు పోటీచేయ వచ్చిరి. తండియారుపేటయందు తమభవనము సమీపమున ఒక నేతపరిశ్రమశాలను స్థాపించిరి. ఈపరిశ్రమశాలయందు తయారైనబట్టలు కొన్ని ప్రదర్శనము లందు బహుమతులు వడసినవి.

వయోవృద్ధులైనను వీరిఉత్సాహము పట్టుదల అద్వితీయమైనది. బ్రాహ్మణేతరోద్యమమునకు నాయకులైనను బ్రాహ్మణులపట్ల వీరికి ద్వేషము లేదు. తనజీవితమునందు తాను ఒక్కరికైనను అపకారము చేయకుండెను. రాజకీయవిషయములందును, ఉద్యోగవిషయములందును, న్యాయస్థానములందును, చిక్కులలో తగులుకొనియున్నవా రనేకులు వీరిసహాయము కోరుచుండెడివారు. అట్టిసమయములందు ఎట్టి వివక్షతచూపక తన పలుకుబడినిసంపూర్ణముగా వుపయోగించుచు ఆచిక్కులు తొలగిపోవునట్లు కృషి సలుపుచుండెడివారు. చాకలపేటయందు ఒకఉన్నతపాఠశాలను వీరునిర్వహించుచున్నారు. వీరి ఇంటిలో ఏదైనను వివాహమైన ఆ లగ్నమందే దాదాపు రెండుమూడువందల బీదకుటుంబముల వివాహములు కలిపిచేయుటయు, ఆఖర్చులనంతయు తామేభరించుటయు ఒక ఆచారము. ఈ కుటుంబౌదార్యమున కిది యుత్కృష్ట దృష్టాంతము. వీరు 1925-వ సం॥ ఏప్రిల్ నెలలో కాలగర్భమున గలసిరి. చెన్నపురికే కాక దక్షిణహిందూదేశమున కంతయు వీరిమరణము గొప్పకొఱతను గలుగజేయుచున్నది.

సచిత్ర మాసపత్రిక

[ప్రారంభము 1924 జనవరి]

సంస్కృతాంధ్రాంగ్లసారస్వత నిష్ణాతు లగు నాంధ్ర మహాశయులచే రచియింపబడిన ప్రాచీనాధునాతనాంధ్ర వాఙ్మయగ్రంథవిమర్శనములు, నాటకములు, కథలు, చారిత్రక విమర్శనలు, ఉత్తమమహాశయ జీవితములు, సంగీత చిత్రవిద్యాది లలితకళావిమర్శనములు, ఇతర శాస్త్రవిషయిక వ్యాసములు, రసవత్పద్యాత్మక ఖండకావ్యములు, నిందు ప్రకటింపబడును. ఒక్కొక్క సంచికయందును రెండుమూడు సుందరములగువర్ణచిత్రములును, ఇతరచిత్రములనేకములు నుండును. ముద్రణాదికములు నాధునికపద్ధతుల ననుసరించి సర్వాంగసుందరముగ నుండును.

చందా సంవత్సరమునకు రు. ౬-౦-౦. ఆరునెలలకు రు. 3-౦-౦. విడిసంచిక రు. ౦-౧౦-౦.

ఆఱుసంచికలు కలిపి ఒక్కసంపుటముగా నాలుగుసంచికలు తయారుగా నున్నవి. గట్టిబైండు; సగముతోలు; గిల్టుపేరు. ముచ్చటగా నున్నది. ఒక్కొక్క సంపుటము వెల రు. ౪-౮-౦.

మేనేజరు, **భారతి**, 7. తంబుశెట్టి వీధి, చెన్నపురి.

కీ. శే. దేశబంధుని హృదయవేదన

ముడుంబ నరసింహాచార్యులు గారు (భారతినుండి)

(మంజరీ గేయము)

ఏమి సేతును భారతాంబిక
కిట్టిదుస్థితి ప్రాప్తమయ్యెను!
గురుతరంబయి నట్టి దేశము
గోడ్డువోయినదా?

తల్లిబంధ విముక్తి కీవు
తైనత్యాగము జూపజాలని
మొండికట్టెల నైవమా, యిట
పుట్టజేసితివా?

పరులచే నవమాన మందుచు
భరతమాత కృశించుచుండగ
జూచి సంక్లిష్టిలించుమూఢుల
సుతులు నాదగునా?

భవ్యగుణము లొసంగుతొల్లిటి
భారతవిజ్ఞానమున లెస్సగ
గ్రామముల బునరుద్ధరింపక
రాజ్యమెట్లబ్బున్ ?

సారిది ముప్పదిమూడుకోటుల
సోదరుల్ వహియింపజాలిన
భారమొక పదిమందిపై బడ
వశమె భరియింపన్?

గాఢమైన స్వరాజ్యకాంక్షను
గ్రాలు కోటి జనమ్ము గూర్చిన
రాజ్యమిచ్చెద ననిమహాత్ముడు
ప్రతిన సేసెనుగా.

కోటిసభ్యుల గూర్చినామను
మాటపల్కితి మందున సహ
స్రాంశమైనను దీక్షగల్గిన
జనము లున్నారా?

తల్లిదేశముకొఱకు వీరిని
"దనువు లర్పణసేయు" డంటిమె?
"యాస్తులను విడనాడి లేమిడి
నందు" డన్నామా?

కఱ్ఱదెబ్బల చేత నెద్దులు
గాడిదలును వశమౌనుగో, మన
భారతీయులు భక్తిచేత నె
బాగుపడవద్దా?

దండనమ్మనగాని వీరలు
దారి గనరనిగా స్వరాజ్యపు
పక్షబలమున గొన్నిహక్కులు
వడయ యత్నమ్మేల్!

మాయశాసనసభలబూటక
మంత వెల్లడిసేయుటకు నా
శక్తినంతయు వ్యయమొనర్చితి
జాలశ్రమగల్గెన్.

మధ్యరాష్ట్రము వంగదేశము
సాధ్యమైనవు డిక్లై మిగిలిన
సర్వరాష్ట్రము లింక లోబడ
జాల కెట్లుండున్?

బూటకపు సంస్కరణచట్టము
లేటగలసిన నేమిలాభము?
శాసనోల్లంఘనము సేయగ
శక్తిచేకుఱునే ?

గ్రామ పునరుద్ధారణమ్మున
గాని యీపని జరుగనేరదు
పన్నులెగగొట్టుటకు శిక్షణ
వలయుగా ప్రజకున్.

ఐకమత్యము దేశభక్తియు
వ్యాప్తిసేయుటె మనకు సాధ్యము
గాకయుండినచో స్వరాజ్యము
గగనకుసుమంబే.

మనమహాత్ముని బోధ విని, ని
ర్మాణకార్యక్రమము నూనక
వేఱుపోకడ లెన్నిపోయిన
విఫలమౌగాదే ?

ప్రతిదిన మ్మరగంట కాలము
వడుక లేరే నూలుదారము
కట్టజాలరె కదరువస్త్రము
జ్ఞానమే యున్నన్?
వ్రతములకు మ్రొక్కులకు నుత్సవ
వైభవములకు వెనుకచూడరు
మాతృబంధవిముక్తియన్నను
మాంద్య మదియేమో?
తల్లిదాస్యవిముక్తి కన్నను
ధాత్రి నెక్కువపుణ్య మున్నదె?
దేశద్రోహము బోలుపాపము
దేవ! మఱియున్నే?
భయముచేతనొ భక్తిచేతనొ
ప్రజలకున్ దేశాభిమానము
మిగుల జేకుఱంజేయుమా! పర
మేశ! నినుగొల్తున్.
కాళికాంబరొ! నీకు ముడుపులు
గట్టమఱచిన వారినింబలె
కదరుగట్టని భారతీయుల
బెదరుపెట్టగదే!
కఠినహృదయుల్ మూఢజనములు
గరముగల్గిన భారతావని
బాగుపఱుచుట కెందఱిని, విధి
బలిని గోరెడినో?
తిలకు, దాదాభాయి, గోక్లే
ధీరు లీవ్యథ నోర్వజాలక
హృదయవేదనచేతనే దివి
కేగియుండిరిగా.

భరతమాతరొ! నీదు దాస్యము
బాప కింక, నిమేషమైనను
వ్యర్థపఱుపను నమ్ముమా! యిదె
ప్రతిన గైకొంటిన్.
మృతినిజెందిన నీతలంపే
బ్రతికియుండిన నీదుచింతే
యితర మిక నాకెద్ది మెచ్చట
హితవుగాదమ్మా!
గ్రామపునరుద్ధారణమ్మును
రమ్య ఖద్దరు ధారణమ్మును
బూని సోదరు లెల్ల పావన
మొందరే యింకన్?
నాదుమనుగడ వల్ల దేశము
నకును మేలొనగూరునే యిక?
లేకయున్నను దైవమా! నను
జేకొనుము దివికిన్.
వ్యర్థపుంబ్రదుకింక నిచ్చట
బ్రతుక జాలను నిన్ను జేరియె
భారతాంబకు దాస్యముం బెడ
బాప యత్నింతున్.
"రమ్ము! ర"మ్మని పిల్చుచుంటె? క
రమ్ముప్రేముడి దేవ! నన్గయి
కొమ్ము; వచ్చి, స్వరాజ్యసిద్ధికి
నెమ్మి కృషి సేతున్.
భరతసుతులకు నాదుకడపటి
వాంఛ దైవమ! తెల్పగదవే
గాంధిదేవుని నమ్మి కార్య
క్రమము నెఱవేర్పన్.

*   *   *   *

కీ. శే. చిత్తరంజనదాసు

శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి దుర్గాసదాశివేశ్వరప్రసాద బహద్దరు గారు (భారతినుండి)

అఖిల సంపద లర్థి నర్పించినాఁడవు, భారతజననియుత్రి పాదపీఠి
అంపపుఁగోఁతగా వ్రయ్యలాడితివి ని, రంకుశప్రభుతా మహాద్రుమంబు
అన్నట్లు చేసినాఁ డన్న సంస్తుతిఁగొంటి, ద్వంద్వపాలనము విధ్వంసపఱచి
సాత్త్వికబీజముల్ చల్లితి తీవ్ర వంగీయయువక మనఃక్షేత్రములను
గీ. నీదునాయకత్వంబుఁ గాంక్షించి యిప్వు, డమరు లాహ్వాన మంపిరే హర్షమలర?
దివిజనాథుని గుండియల్ దిగ్గురనఁగ, నరిగితివె చిత్తరంజనా! యమరపురికి?

శ్రీమాన్ వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులు ఎ. వి. ఎస్., ఎ. ఎం. బి. గారి

ఆయుర్వేదాశ్రమము

151, గోవిందప్పనాయుని వీధి, జార్జిటవున్, మద్రాసు

హైమాదిపానకం

కలరా

ఏషూధి సంజీవిని 12 మాత్రలు 0-6-0 ... 1-2-0

REGISTERED TRADE MARK

of

Vaidyaratna Pandit D GOPALACHARLU A. V. S., A. M. B's

AYURVEDASRAMAM, MADRAS

ఫ్లేగు వటి

సకలరోగములకు సంజీవిని

మూలను మొదలంటు నిర్మూలిలను చేయును.

... 6-12-0

౧. రాజకీయము

40-వ దేశీయ మహాజన సభ - కాన్పూరు

శ్రీమతి సరోజినీదేవిగారి అధ్యక్షోపన్యాసము

మిత్రులారా! మీరు నాకు గావించిన నిరుపమాన గౌరవమువలన నా మనమునందు జనించిన గాఢభావ సమ్మేళనమును వెల్లడిచేయుటకుతగినశక్తి, సౌందర్యములు గల వాగ్జాలమును మా వభాషా సంపన్నిధానముల నన్నిటిని గాలించినను గూడ నేను బడయజాలను. భారతీయులలోను,విదేశీయులలోను శ్రేష్ఠులగువారు పలువురు యీ 40 ఏండ్లనుండియును సమర్థతతో వహించి నిర్వహించిన యీమహోన్నతపదవి (అధ్యక్షత) కి సంబంధించిన భారమును బాధ్యతను నేడు నైపుణ్యవిరహితములగు నా బాహువులపై నిడితిరి. మీరొసర్పగల గౌరవములలో మహోన్నతమగుగౌరవమునే నాకొసరించితిరని నేను బాగుగాగ్రహించితిని. భారత నారీమణులు దేశీయము లయిన భౌతిక ఆధ్యాత్మిక విషయములందు పాల్గొనుటకు పురుషులతోపాటు సమానాధికారమును కలిగియున్నారను విషయమును మనఃపూర్వకముగా నామోదించితి మని స్పష్టపరుచుటకును భారతనారీమణుల పట్ల నుదారమగు గౌరవమును చూపుటకునే మీరు నన్నీపదవికి ఎన్నుకొంటిరి గాని స్వదేశములందును విదేశములందును నేనొర్ప గలిగిన అల్పసేవకు ప్రతిఫలముగా నన్నెన్నుకొనలేదనియే నేను తలచెదను. విషమసమస్యలతోను పరివర్తనాత్మక ఫలితములతోను నిండియున్న యీసమయమున మీరు నన్ను భృత్యాగ్రణినిగా నెన్నుకొనుటలో క్రొత్తగా మీరిపు డేపద్ధతిని యేర్పరచియుండలేదు. భారతదేశచరిత్ర చాటుచున్న సౌఖ్యదాయక శకములలో భారతాంగన లాక్రమించియుండిన స్థానమునే ప్రాక్తనాచారానుగుణ్యముగ నేడు మరల మీరు నా కొసంగితిరి. భారతదేశమున నారీమణులుపచనాగ్నులకును, హోమాగ్నులకును, జ్యోతిరగ్నులకును గూడ ప్రతిబింబములును, రక్షణశీలలునైయుండిరి. మనదేశచరిత్రలను, ప్రాక్తనేతిహాసములను నిరుపమానవివేకభక్తిత్యాగములవలన ప్రకాశితములు గావించిన పతివ్రతా శిరోమణుల అకలంకసతీత్వమును విశదీకరించుటకు నేను కేవలము అనర్హురాలనను విషయమును గాఢసంతాపముతో నేను గ్రహింపగలిగియున్నను మహారణ్యముల తిరుగాడు సమయమున శ్రీ సీతామహాదేవి వహించిన యత్యధికమగు జాగరూకతను వెల్లడించుటకును, నిజభర్తజీవనములతోపాటు యమదేవుని పిరుందమృత్యు సదనమునకుగూడ మహాధైర్యముతో సావిత్రీదేవి యనుగమింప గలుగుటకును కారణమగు సనాతనభక్తికుండమునందలి తేజోవంతములగు ప్రజ్వలితేంధనములలో కొన్నిటినైన నేనుగూడ మీరు నాకువిధించిన యీమహోన్నత కార్యనిర్వహణార్థము కొని రాగలుగుదు ననియే నమ్మెదను.

నూతనవత్సరవిధానము

రాగల వత్సరమున జరుగదగిన పనిని, అనుసరణ విధానమును అధ్యక్షపదవిని వహించినవారు యీసభలో వివరించుట విధియైయున్నది. నేను సభామధ్యమున నిలచినపుడు సభ్యజన చైతన్యసంజనిత ప్రోత్సాహబలమున మాత్రమే అప్రయత్నముగ వెలువడ గలిగినట్టియు, నాహృదయమునకు ఆశాస్వనమును, నాపదములకు వీర్యపక్షములను కలిగింప గలిగినట్టియు భావములలో కొన్నిటినైన చూచాయగ వెల్లడించుటకు తగిన వాక్యములకొరకు వెదకుకొనుటకు, నేనిదివరకు జీవితకాలమునం దెన్నడును అలవడియుండక పోయినను, నేనా విషయమున నిష్ఫలముగ తడుములాడవలసినదాననైతిని.

కీర్తిశేషుల స్మరణ

భారతదేశముయొక్క దూరపు కొనలనుండిగూడ మనమందరమును ఏకార్యముకొరకు యీ యుత్తరనగరమును చేరితిమో అట్టిప్రధానకార్యమునకు గడంగుటకుముందు కీర్తిశేషులును సుప్రఖ్యాతులునునగు దేశనాయకుల మరణమునకు సంతాపమును వారియెడ గాఢభక్తిని మనమువెల్లడింతము. మనదేశమున జాతీయాభిమానమును మొట్టమొదటనంకురింపజేసిన మహనీయుడును కులపతియునగు సురేంద్రనాథ బెనర్జీగారు 50 ఏండ్లపాటు భారతీయులకు కలుగుచున్న ఘోరము లగు అక్రమములను గూర్చి మేఘగంభీర గర్జారావంబుల ననుకరించు నిరుపమాన వాగ్ధోరణిచే బ్రహ్మాండ కటాహమును బీటలువారజేసి నేడు శాంతిపథమున విశ్రమింపజేసెను. సమస్త పండిత జన స్తవనీయ ధీవిశాలుడగు రామకృష్ణభండార్కరుగారు మిగుల ఓర్పును భక్తిని జూపి ప్రాచీనమగు సంస్కృత జ్ఞానజ్యోతిని మరల వెలుగజేసి రాజకీయ సంఘర్షణ సంజనిత మహారావమునుగూడ నతిక్రమింప గలుగునటులు చేసెను. దేశబంధు చిత్త

రంజన దాసుగారు స్వప్నదర్శులలో సార్వభౌముడు. భారత మాతృదాస్య విముక్తిని గూర్చి ఆయనకు గల గాఢపరితాపము వైష్ణవప్రపత్తినిగూడ గీటునబుచ్చి ఆయనను తన్మయుని గావించెను. పెక్కుసారులు నిర్లక్ష్యముగను విజయౌదార్యముతోడను తాను ఎవరిని ఎదుర్కొనెనో అట్టి గుహాసమర్థుడగు ప్రతిపక్షునకు రాజోచితసమాధానసూచకముగా చేయిచాచియే యాతడు లోకాంతరమున కేగెను.

భావికర్తవ్యము

ఆందోళనమును గలిగించు క్లిష్టసమస్యలను పరిష్కరించుటకు చక్కనిదారిని చూపుటకును,కొంచెమైన ఆలస్యమున కవకాశము లేకుండ వెంటనే పరిష్కరింప బడవలసిన గొప్ప సమస్యల సత్యదారుణస్వభావమును వివరించుటకును దేశబంధుడు నేడీసభామధ్యమున నుండిన మన కత్యధికమగు మనోధైర్యము కలిగియుండును. దేశీయ అంతర్దేశీయపరిస్థితుల అద్భుతసంఘటనముచే మనజాతీయజీవనస్థైర్యమునకే ముప్పు తేగలుగునటి అపూర్వవిషమ కష్టపరంపరలలో మనము మనకు తెలియకుండను, సంకల్పము లేకుండను గూడ తగులుకొనుట తటస్థించినది. అవివేకమువలన మనలో కలిగిన ఐక్యమత్యాభావమునె నేర్పడి, చిరకాలమునుండి సామ్రాజ్యవిధానముల చాపల్యదాక్షిణ్యములపై నాధారపడియుండుటచే పుష్టిచెంది, హానికరమును, సంతాపకరమును,అతినీచమునునైయున్న మనఅసహాయస్థితిని ఎల్లప్పుడును మనకనుల గ్రమ్మియుండు పొరలను తొలగించి కనుగొనుట మనకిపుడు ప్రధానకర్తవ్యముగానున్నది. మనల చుట్టుముట్టియున్న వివిధములగు నాపదలనుండి విముక్తుల మగుటకు మనము ఏర్పరుపవలసిన పద్ధతు లేవి? అవలంబింపవలసిన సాధనము లేవి? మానవసహజమగు మన స్వాతంత్ర్యమును రూపుమాపగడంగిన మారణశక్తులను మన మెదుర్కొనుటెట్లు? హతశేషములై మిగిలియున్న మన నైతిక భౌతిక పైతృకద్రవ్యాధికారములను గూడ పాపభీతి కొంచెమైనలేకుండ దురాశతో నికముందుగూడ సామ్రాజ్యవాదు లపహరింపకుండ మనము నిరోధించు టెట్లు? ఆర్థిక వైజ్ఞానికవిషయములందు మనకు ప్రాప్తించిన పరాధీనతనదనుగాగొని లాభమును బడయగోరు దేశీయుల కృత్రిమద్రోహకరాక్రమణమును నిరోధించు టె ? అధినివేశనములందలి మన సోదరులకు ప్రాప్తింపనున్న మహావిపత్తులను తప్పించు టెట్లు? స్వదేశమునం దంతఃకలహములను వృద్ధినొందించుచున్న శక్తులవిజృంభణము నడంచు టెట్లు? ఈయాపదను అన్యముఖము గావించు టెట్లు?

అసహాయోద్యమఫలితము

ఈ ప్రశ్నల కన్నిటికిని ప్రత్యుత్తరములు గాంధి మహాత్ముడు బోధించిన శ్రేష్ఠమగు త్యాగగీత యందే యున్నవి. జాతీయాత్మగౌరవమును మరల సంపాదించుటకు గల శౌర్యరహస్యమును మనకు బోధించుటకు మహాత్ముడు చేసిన ప్రయత్నమంతయును విఫలమైనది. ధీరులగు మనపూర్వుల ప్రాణములకు ప్రాణమైయుండిన అపూర్వవిశ్వాసమును పెక్కు శతాబ్దముల క్రితమే మనము గోల్పోయియుండుటచే శ్రేష్ఠతమము, కఠినతమము నగు నాసిద్ధాంతమునందలి నిబంధనలను స్వల్పకాలమున కంటె హెచ్చుగా అనుసరించుటకు మనశక్తులము, అనర్హులమునై యున్నాము. అసహాయోద్యమమునుగూర్చి చరిత్ర ఎట్టి తీర్పును వ్రాసినను దౌర్జన్యవిరహితమగు అసహాయోద్యమము ప్రచండమారుతమువలె దేశమునం దంతటను వ్యాపించి మన జాతీయజీవనమూలాధారములనే అల్లలనాడించెనని ఒప్పుకొనక తప్పదు. నేడా యుద్యమము ప్రశాంతముగా నుండినను, దాని ప్రతిధ్వనులు మందగించినను దానివలన మన ఆధ్యాత్మిక భూభాగస్వరూపముమాత్రము పూర్తిగా మారిపోయినది.

ఇటుపైని మనము ఏర్పరచు విధానములు గాంధి మహాత్ముని ఆశయముల కెంత విలక్షణముగా నుండినను ఇటీవల దేశమున కలిగిన నూతనభావములకు మాత్ర మవి విలక్షణముగా నుండజాలవు. ఏలనన, కొన్నివత్సరములనుండి మన రాజకీయ భావములు పూర్తిగా మారిపోయినవి. మన రాజకీయభావిభాగ్యస్థానము గూడ మారినది.

కాంగ్రెసులో భిన్నశాఖలు

మన శక్తులన్నియును దుర్బలములై చెదరిపోయి యున్నవి. భారతదేశమును బంధించిన రాజకీయరజ్జువులను త్రెంపివేయుటకు జరుగగల కడపటి ప్రయత్నమున ఈశక్తులన్నియును మరల నేకీభవింపవలసి యున్నది. అందులకు అలౌకికమగు రాజకీయ ధౌరంధర్యనైచిత్యము అవసరమై యున్నది. రాజకీయ స్వాతంత్ర్యమునకు సహజమును,అతిముఖ్యమునునగు సర్వాంగికవిధానమును ఏర్పరుపవలసియున్నది. సాంఘిక, ఆర్థిక, పారిశ్రామిక,వైజ్ఞానికాభివృద్ధిని దేశానుగుణ్యముగను, నవయుగముయొక్క ఉత్తమ ఆశయానుగుణ్యముగను గలుగజేయదగిన ప్రయత్నములకుగూడ నందవకాశముండవలెను.

గ్రామ పునర్నిర్మాణము-కార్మికసమస్య

ఈశాఖలన్నిటిలోను బాగుగా పనిజరుగుటకు దేశీయమహాసభవారు వివిధశాఖల నేర్పరచవలెను.భిన్నప్రకృతులుగలదే

యుల కందరికిని నుపయుక్తమగునటులు వానిని పరిపాలించుటకు ప్రత్యేకమైన పుణ్యము గల స్త్రీలను, పురుషులను ఆయాశాఖలకు పాలకసంఘసభ్యులనుగా నియమింపవలెను. ప్రధానశాఖలు హెచ్చుగా నుండవుగాని వానివ్యాప్తి విశాలముగా నుండవలెను. దేశబంధుదాసుగారి భావముల కనుగుణ్యముగా గ్రామపునర్నిర్మాణవిధానమును ఆచరణయోగ్యముగా నేర్పరుచుట ముఖ్యతమమని నాకు తోచుచున్నది. గృహస్థాశ్రమమునం దున్నవారు ప్రాచీనకాలమునం దెట్లు తక్కిన మూడు ఆశ్రమములవారిని పోషించుభారమును వహించుచుండిరో అట్లు ఇపుడుగూడ గృహస్థులు దేశసేవకొరకు స్వార్థత్యాగ మొనరించిన రాజకీయసాంఘికనైతిక సన్న్యాసులను, వానప్రస్థులను, బ్రహ్మచారులనుగూడ పోషించుచుండవలెను. భారతదేశమునందంతటను ఆత్మగౌరవ ఆత్మవిశ్వాసములను ప్రజలకు బోధించుటకును, అందులకు ముఖ్యాధారములగు నాయుధములు నాగలియు, రాట్నమునని ప్రజలకు బోధించి ప్రధానావశ్యకములగు అన్నవస్త్రములను సమృద్ధిగా నొసంగగల యీ రెండు వృత్తులను ప్రజలందరును అనుసరించునట్లు చేయుటకును, ప్రజల నిపుడు మలమలమాడ్చుచున్న దారిద్ర్యమును, అజ్ఞానము, వ్యాధి అను పిశాచములను నాశనము చేసి యిపుడు క్షుధాతురులై యున్న బీదలకు సౌఖ్యమును కలిగించుటకును సర్వసంగపరిత్యాగ మొనరించిన దేశభక్తులు పలువురు పనిచేయవలసియున్నది. గ్రామములలో నిట్టిసేవ ఎంతముఖ్యమైనదో పట్టణములలోను, నగరములలోను యంత్రశాలల పనివాండ్రలో కట్టుబాటును కలిగించుటగూడ నంతి ముఖ్యమైనదే. ఇపుడువారిస్థితి మిక్కిలిసంతాపకరముగా నున్నది. గ్రామములయందు పుట్టి పెరిగినవారు అచట జీవనాధారము లేక పొట్ట చేతబట్టుకొని పట్టణములకు చేరవలసివచ్చినది. గ్రామములందువలె పట్టణములలో వారిని హద్దుమీరకుండచేసిన కట్టుబాటులు లేకుండుటచే వారు దుర్వ్యసనములకు దాసులై దుర్మార్గమున జరించుచున్నారు. వారికి మంచిగృహములును అధికమగు వేతనమును, నీతిధర్మవర్తనమును, ఆరోగ్యపారిశుద్ధ్యములను మనము కలుగజేయవలసి యున్నది. యజమానులకును, పనివాండ్రకును ఐకమత్యమును సహకారమును కలిగించుట ముఖ్యతమము. ఇదియే జాతీయాభివృద్ధి కమూల్యనిధానము.

జాతీయ విద్య

జాతీయ విద్యావిషయమున దేశీయులయుపేక్ష నాకు చాలసంతాపము కలిగించుచున్నది. మనకు తటస్థించిన వైదేశిక పారతంత్ర్యము మనకు విజ్ఞాన భావకాశలాదులందుగూడ దాస్యప్రవృత్తినే కలిగించుచున్నది. జాతీయ విద్యాసమాజ విఖ్యాత సాంప్రదాయములకు మనము దూరమైపోవుచున్నాము. ఇపుడు నేర్పబడుచున్న విద్య కేవలకృత్రిమానుకరణమే. అది మన జాతీయవిజ్ఞానతత్వమునకు కేవలమును భిన్నమగుటచే ఆత్మవికాసమున కుపకరించు కల్పనాశక్తిని నిర్మాణశక్తినిగూడ మనము గోలుపోవుచున్నాము. అందువలన మనము తోలుబొమ్మలగతికి వచ్చితిమి. ప్రాగ్దేశ విజ్ఞాన సమాజ పునర్నిర్మాణకాశలమును, పాశ్చాత్య యువజనులచే కనుగొనబడిన చిత్రకళలు, ప్రకృతి శాస్త్రములు, వేదాంతము, ప్రజాసంఘములు మున్నగువానిలోని యుత్తమజ్ఞానమునుగూడ మనబాలురకును బాలికలకును నేర్పగలుగు విద్యావిధానమును నిర్ణయించుటముఖ్యతమము.

సైనికవిద్య

వీనితోపాటు సైనికవిద్యను ద ముఖ్యముగా నేర్పవలెనని నేను నొక్కి చెప్పెదను. కురుక్షేత్ర సంగ్రామగేయము లెవ్వరికి జోలపాటలో, రాజపుత్రవీరవిహారకీర్తన లెవ్వరికి నాట్యాంగములో అట్టి భారతకుమారులు తమ కుటుంబముల మానప్రాణములను, తమగృహములను, తమ సేవలను కాపాడుకొనుటకు విదేశీయ సేనలబాహుబలముపై నాధారపడవలసి యుండుట కన్న మిగులవమానకరమగుమార్గ మేదిగలదు? క్రూరస్వభావులును, అరణ్యవాసులును, అనాగరకులును నగు మాసాయి, జూలు, అరబు, ఆఫ్రిడీ, గ్రీకు, బల్గరు, జాతుల వారందరును ఆయుధధారణస్వాతంత్ర్యమును జన్మహక్కుగా స్థాపించుచుండ మనము-ప్రపంచమున కంతకును నాగరికభిక్షను పెట్టిన మనము మాత్ర మీ విషయమున అపహృత స్వాతంత్ర్యులమై, నిర్బంధమువలన భీరువులమై, భారతీయులు పౌరుషహీనులని ప్రపంచవాసులు వ్రేలెత్తి చూపుచున్నను ప్రత్యుత్తరము నీయజాలక మనయిండ్లను దేవాలయములనుగూడ కాపాడుకొన జాలనంతటి దీనదశకు వచ్చితిమి!

ఈవిషయమున నిపుడు విచారణ చేయుచున్న సంఘము వారట్టి సూచనలను చేసినను కాంగ్రెసువారు ప్రస్తుతమున్న శాంతిసేనను మూలాధారముగా నుంచుకొని కాంగ్రెసు ఐచ్ఛికజాతీయ సైన్యమును నిర్మించు టత్యవసరము. నౌకావిద్యను వైమానికవిద్యను నేర్పి, ఆయాదశములయందు పనిచేయుటకుతగిన సామర్థ్యమును గడించి శత్రువు లెపుడైన దాడివచ్చినచో సర్వవిధముల మనలను కాపాడుకొన గలుగునట్టి ఏర్పాటు చేయుటకునుగూడ మనము ప్రయత్నించు టవసరము.

విదేశములలో భారతీయులు

భారతీయులు దేశీయ విషయములందే నిమగ్నులై విదేశములలోని భారతీయుల దుఃఖమును కష్టములనుగూడ గమనింపకైరను నపఖ్యాతికి మనము పాలుగాకుండ చూడవలసియున్నది. ధనార్జన నిమిత్తము ధైర్యసాహసములతో సముద్ర

ములను దాటి అధినివేశనములలో స్థిరపడిన మనదేశీయ సోదరుల ఆ దేశములవారు తరుచుగా కఠినశాసనాదులవలన చాలబాధలకు పాలుచేయుచున్నారు. కెన్యాలోని భారతీయులకు జరిగిన అక్రమ మింకను తొలగనే లేదు. అధినివేశనములవా రెప్పుడెప్పుడు మనసోదరులనుగూర్చి చేసిన చట్టములన్నిటిలోను దక్షిణాఫ్రికా యూనియనుదొరతనమువా రిపుడు చేయదలచిన ఆంటీ ఆసియాటిక బిల్లు అతిక్రూరమును, అతి దారుణమును, అత్యధిక కార్పణ్యయుతమునునై అచటి భారతీయులను రూపుమాపునట్టిదిగా గూడ నున్నది.

ఇపు డచట నాపన్నులైయున్న మనసోదరులకు వెంటనే మనము బాసటలై నిలువవలదా? భారతదేశీయులు దక్షిణాఫ్రికా భారతీయుల హక్కులనుగూర్చి శ్రద్ధాళువులై వారిప్రయత్నమును సంపూర్ణముగా నామోదించి తోడుపడుచున్నారని అటనుండి వచ్చిన రాయబారులద్వారా మనము వారికి తెలియ జేయవలదా?

ఈవిషయమున మనబాధ్యత నింత స్పష్టముగా నిదివరకెన్నడును మనము గ్రహించి యుండలేదు. కావున తత్క్షణమే కాంగ్రెసులో అధినివేశనములశాఖ (Overseas Department) నేర్పరచి ఆవిషయమున అనుభవముగలవారి నాశాఖకు నియమింపవలసియున్నది.

రాజకీయ 'ఖైదీ'లు-ప్రవాసితులు

ఈ సందర్భమున ప్రవాసశిక్షకు పాలై విదేశములలో నవయుచున్న భారతీయులవిషయముగూడ స్మరణకువచ్చి నాచిత్తమును సంతాపాయత్తము గావించుచున్నది. వారు ముప్పిరిగొనుచున్న మాతృదేశసందర్శనాభిలాషచే దండహ్యమానమానసులగుచున్నను విమత శాసనవిరుద్ధములగు ప్రక్రియలవలన దేశస్వాతంత్ర్యమునకు వారు ప్రయత్నించినందున వారిపుడు దేశమాతను సందర్శింపజాలకుండ నున్నారు. వారిలో చాలమంది యానాడో చేసినట్టి గావించిన ఆ యపరాధమునకు మించిన ప్రాయశ్చిత్తమునే కావించుకొనియున్నారు. అట్టివా రిపుడు దేశసేవావిధానమున నూతనానకాశములలో పనిచేయ సర్వాత్తై యున్నారు. దీనులకును, నిమ్నజాతులకును, పతితులకును సేవ చేయుటకు వారు నింగుల అర్హులై యున్నారు.

ప్రచురణశాఖ

ప్రతి యుద్యమమునకు ప్రచురణశాఖ ప్రాణప్రదము. అట్టిశాఖ మనకు లేకుండుట గొప్ప లోటుగా నున్నది. దేశీయుల హక్కులు వారికి జరుగుచున్న అక్రమములు, వారి బాధ్యతలు, దేశమున జరుగుచున్న ఆందోళనములు మొన్నగు సకల విషయములను గూర్చి అత్యధికముగా ప్రచారము చేయుటకు వెంటనే ప్రచురణశాఖ నేర్పరుపవలసియున్నది. రాజకీయాందోళనము నం దితరశాఖలలో పనిచేయుట కాటంకము కలవారందరును తమ ప్రత్యేక విజ్ఞానము నీ విషయమున నుపయోగించి మనకు తోడ్పడుటకు సంసిద్ధులగుదురని నేను నమ్ముచున్నాను. గృహపరిశ్రమలు, వాణిజ్యము, యినుపదారులు, నౌకావ్యాపారము, కోఆపరేటివు బాంకులు, మొన్నగు ప్రజోపయోగ్యములగు సకలవిషయములందును వారు తోడ్పడ గలుగుదురు.

ఇందులకు దేశమునందలి ఆంగ్లదేశభాషా పత్రికలన్నియును గూడ మనకు సహాయముచేయవలెను. ప్రపంచమునందలి ముఖ్యపట్టణములం దన్నిటిలోను భారతదేశవిషయములను సరిగా వెల్లడిచేయుటకు నమ్మకముగల విదేశవార్తాసంఘము కావలసియున్నది. విదేశీయులకు భారతీయులపట్ల సద్భావమునుకలిగించుట కాయాదేశములలో సుహృద్భావముగల రాయబారిసంఘము లుండవలెను.

హిందూ మహమ్మదీయ మైత్రి

ఈసమస్య అతిసంతాపకరమును, క్లిష్టమునై యుండుటచే అధికముసంశయములోను విచారములోను దీనినిగూర్చి మాటలాడబోవుచున్నాను. ఈసమస్యను నెరవేర్చుటకు కంకణము పూనినవారిలో నెవ్వరికిని కృతకృత్యత లభించనందున రూపుమాపునటులున్న యీకలహములను తలచుకొనిన నాకనుల వెంటరక్తాశ్రువులే స్రవించుచున్నవి. మహమ్మదీయులు పూర్తిగా విడిపోయిఅన్నివిషయములలోను, ప్రత్యేకసంఘములను, ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యమును, ప్రత్యేకనియోజకవర్గమును, ప్రత్యేకహక్కులను, గోరుచుండుటచే హిందువులకు ఆగ్రహము మరింత అధికమగుచున్నది. ఇట్టి విభాగము ఇంతత్వరలో కలుగుటకుగల న్యాయమగు కారణమును కనుగొనుటకు నేను చాల ప్రయత్నించితిని. సమష్టి నియోజకవర్గమువలననే గాని, వ్యష్టి నియోజకవర్గమువలననే గాని ప్రత్యేకసంఘ ప్రాతినిధ్యము నేర్పరచుట జాతీయసౌష్ఠవమునకు భంగకరమనియే నేను తలంచెదనుగాని ప్రస్తుతస్థితిలో సామరస్యమును కలిగింపదగిన సాధనమేదియును గూడ నాకు గోచరించుటలేదు. కార్పణ్యము, అనుమానము, భయము, ద్వేషము, అపనమ్మకము, అసహనము మొన్నగునవి కడుతీవ్రముగాచెలరేగియున్నవి. ఇట్టిస్థితిలో గాఢమైన దేశభక్తిని, దీక్షను, ఓరిమిని గలవారుతప్ప తదితరు లీ సమస్యను పరిష్కరింపజాలరు; కాన, మహోదారుణమగు నీసమస్యను పరిష్కరించుట కట్టి ధీసంపదగల హిందూ మహమ్మదీయ ప్రముఖులను నియమింపవలసి యున్నది.

వేదములపై నాధారపడిన హిందూమతమునకు వన్నెదెచ్చునవి ఓరిమియును శాంతమునుగాన హిందూసోదరులు మహోదారభావముతో సాపత్న్యములను గ్రహించి తదనుగుణముగ వర్తింపగోరెదను. భారతదేశమున ఏడుకోట్లమంది మహమ్మదీయులున్నారు. మతాంతరుల సాంగ్రామిక శక్తివలన అత్యంత కష్టపరంపరలకు పాల్పడిన ప్రపంచమునందలి మహమ్మదీయ దేశముల దురవస్థకు భారతీయ మహమ్మదీయు లరిదరుకు విగతస్పృహులై యున్నారు.

సిరియా, ఈజిప్టు, ఇరాకు, అరేబియా మున్నగు మహమ్మదీయ రాజ్యముల దురవస్థలకు మీరు చింతాక్రాంతులైయున్నను ప్రధానమగు భారతదేశసమస్యనుగూర్చి అశ్రద్ధచేయుగూడదు. భారతదేశమే మీకును మాతృదేశమై యున్నది. కాన భారతదేశసేవ మీకును ప్రథమకర్తవ్యమేయని నేను మహమ్మదీయ సోదరులకుగూడ విన్నవించెదను.

భగవదారాధన, సాంఘికాచారములు, మతధర్మములు మున్నగు వానిని నెరవేర్చుటకు అన్ని మతములవారికిని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కలదని హిందువులును మహమ్మదీయులునుగూడ నంగీకరింపదగును. ఉభయమత సౌందర్యమును నాగరకతను పరస్పరము ఉభయమతములవారును సరిగా గ్రహింతదగును. ఉభయ మతముల స్త్రీలును సోదరీ న్యాయముతో కలసి మెలసి యుండి తమ బిడ్డలయందట్టి భావమునే పెంపొందించినచో మనహృదయాభీప్సితము లన్నియు సుసన్నిహితము లేకదా!

స్వదేశ సంస్థానములు

భారతీయసంస్థానములలోని పాలకులతోడను వారి ప్రజలతోడనుగూడ మనము సోదరభావమును, ఐకమత్యమును వృద్ధినొందింపవలెను. ఆ యా సంస్థానముల ప్రత్యేకాంతరంగికవిషయములలో కల్పించుకొనగూడదు. తక్కుట్టి విషయములందు మాత్రము లోపము లేకుండ సహాయము చేయుచుండవలెను.

సరిహద్దు పరగణాలు

ఈపరగణాలలో సర్వకాలమును సైనికప్రభుత్వమే సాగింపబడుచున్నది. ఇతర రాష్ట్రములందలి ప్రజ లనుభవించుచున్న పౌరసత్వపు హక్కులను వారుగూడ ననుభవించుటకు తగిన సహాయమును చేయవలసియున్నది.

అసహాయోద్యమము

ఇవియన్నియును ఆనుషంగికవిషయములు. ప్రధాన విషయము స్వరాజ్యసంపాదనమే.

కాంగ్రెసువారిలో చాలమంది యింకను అసహాయోద్యమనియమములందు గట్టిపట్టుదలతో కలిగియున్నారు. వారు శాసనసభలను పూర్తిగా నిరసించి గాంధిమహాత్ముడు నిర్ణయించిన దేశసేవావిధానమునే నెరవేర్చుచున్నారు. ఖద్దరు, నిమ్నజాత్యుద్ధరణము మున్నగు విషయములందు వారు శ్రద్ధగా పనిచేయుచున్నారు. అగ్రవర్ణములవారమను దురభిమానమున మనము నిమ్నజాతిసోదరుల హక్కులను చిరకాలమునుండి భంగపరచియుంటిమి.

అన్ని పక్షములకును ఆహ్వానము

కావున నేడు నిరంకుశోద్యోగులను ప్రత్యక్షముగా నెదుర్చుచున్న పక్షము స్వరాజ్యపక్ష మొక్కటియే. ఈ పక్షమే ఇపుడు చాల కట్టుబాటును కలిగియున్నది. కాంగ్రెసుమహాసభ అన్ని పక్షములను గూడ మనఃపూర్వకముగా నాహ్వానించుచున్నది గాన అన్ని పక్షముల వారును తమతమ నమ్మకములను వదలకుండ కాంగ్రెసులో చేరి అందరును ఏకీభవించి సర్వజనానుష్ఠానయోగ్యమగు విధానము నేర్పరుచుట కిది యదను కాదా?

1919వ వత్సరపు సంస్కరణములు మరుమరీచికలేయని అన్ని పక్షముల వారునుగూడ నంగీకరించియేయుండిరి. దానివలన ప్రజలకులభించిన హక్కులన్నియును వట్టిబూటకములే యైనవి. ప్రజలకు కలుగుచున్న అక్రమములనుగూర్చియు, కోరదగినహక్కులనుగూర్చియు వారందరును ఏకీభవించియేయున్నారు. నా అభిప్రాయ మెటులుండినను బిసెంటుగారి 'కామనువెల్తు' చట్టమున విస్తారముగా వివరింపబడిన అధినివేశనముల స్వాతంత్ర్యమునకు తక్కువగాని స్వపరిపాలనస్వాతంత్ర్యమును బడయుటను గూర్చికూడ నందరును అంగీకరించియేయున్నారు. అంతకంటె తక్కువయగు స్వాతంత్ర్యమునకు మన మొడబడినచో మన ఆత్మగౌరవమునకే భంగము కలుగును. ఇక దొరతనమువారి వంతు వచ్చినది. వారుగూడ సమాధానసూచనను చేయవలసియున్నది. వారు వంచనలేకుండ సద్భావముతోను, హామీలతోను అట్లు ఉదారమగు సూచనను చేసినచో మనముగూడ నిప్పటిపద్ధతిని మార్చుకొనవలసియుండును. వసంతకాలసమావేశములోగా నట్టి సూతన యేదియును కనబడనిచో కాంగ్రెసుసభ్యులలో శాసనసభ్యులుగా నుండువారందరును రాజీనామాల నియ్యవలెననియు, దేశమునందంతటను బ్రహ్మాండమగు ప్రచారమును సాగింపవలెననియు కాంగ్రెసు మహాసభవారొక ప్రకటనను చేయవలసియుండును. అపుడు అతి పటిష్ఠమగుప్రచారము జరుగవలెను. దేశీయులు ఎట్టి త్యాగమునైనను జంకకుండ జరుపవలెను. ఎట్టి కష్టమునకైన వెనుదీయకుండ తలయొగ్గవలెను. ఈరీతిగా నపుడు మాతృదేశస్వాతంత్ర్యసంపాదనమునకు ఆబాలగోపాలమును మహాత్యాగ మొనరించి దాస్యశృంఖలములను ఛేదించి భావిభారతసంతతికి శాంతిని సమకూర్పవలెను.

ఇట్టి స్వాతంత్ర్యసమరమున భీరుత్వముకంటె నధికమగు దేశద్రోహము మరేదియును లేదు. అది మహాపాతకము. దానికి ప్రాయశ్చిత్తమే లేదు.

ఇట్టి గుహాపరీక్షాసమయమున నిశ్చలమగు విశ్వాసమును, సుస్థిరమగు ధైర్యమును పర్వేశ్వరుడొసంగుగాక! ఏజగదీశ్వరుని పాదముల నాశ్రయించి మన మీ సంరంభము నొనరించుచున్నామో అట్టి జగద్రక్షకుడు విజయావసరమున గూడ మనకు వినయ సౌజన్యాది సద్గుణముల ననుగ్రహించు గాక !

"అసతో మాసద్గమయ; తమసో మా జ్యోతిర్గమయ; మృత్యోర్మా అమృతం గమయ."

"మిథ్యా ప్రపంచమునుండి నిత్యసత్యపథమునకును, అంధకారమునుండి దివ్యప్రకాశమునకును, మృత్యు సాన్నిధ్యమునుండి అమరలోకమునకును,మమ్ము గొనిపొమ్ము" అను ప్రాచీన ప్రార్థనా వాక్యములతో చేతులను పైకెత్తి బద్ధాంజలినై నేను పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాను."

తీర్మానములు

౧
చనిపోయిననాయకులకై విచారతీర్మానము

"భారతదేశనాయకులై చిరకాలము సేవచేసిన దేశబంధు దాసు, సర్ సురేంద్ర నాథ బెనర్జీ మున్నగునాయకులను గోల్పోయినందులకు యీసభ విచారమును దెల్పుచున్నది."

ఉపపాదకులు— శ్రీమతి సరోజినిదేవి.

౨
'దక్షిణాఫ్రికా' తీర్మానము

"ఈకాంగ్రెసు దక్షిణాఫ్రికారాయబారులకు మనఃపూర్వకమైన స్వాగత మొసంగుచు, ఆఖండమునందు తమయునికికే భంగము కలిగింపనున్న బలములతో పోరాడునప్పుడు దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులకు కావలసినంత సాయము చేసెదమని నమ్మకముగా జెప్పుచున్నది గూడెములగట్టము, వలస, రిజిస్ట్రేషనుబిల్లులు, మొదలగునవి 1914 లో గావింపబడిన 'స్మట్సు-గాంధి'యొడంబడికకు విరుద్ధము గావున ట్రాన్సువాలు భారతీయుల విషయమున 1898లో గావింపబడినట్లుగా యీవిషయము మధ్యవర్తులచే పరిష్కారము గావలెనని ఈకాంగ్రెసు గట్టిగా చెప్పుచున్నది. సరియైన భారతీయప్రతినిధులతో కూడిన రౌండు టేబిలు సమావేశమే యీప్రశ్నను పరిష్కరింపవలెనను సూచన నీకాంగ్రెసు హృదయపూర్వకముగ నామోదించుచు యీ సూచనను యూనియను ప్రభుత్వమువారు గూడ ఆమోదించెదరని నమ్ముచున్నది. పంచాయతీసూచన గెలుపొందకున్న యెడల, ఆబిల్లు యూనియనుపార్లమెంటులో అంగీకరింపబడినను యింపీరియలు ప్రభుత్వమువారు దాని నంగీకరింప కూడదని కాంగ్రెసు తన యభిప్రాయమును దెల్పుచున్నది."

ఉపపాదకులు— గాంధిమహాత్ముడు.

౩
'బెంగాలు ఆర్డినెన్సు' తీర్మానము

"1818 (3) రెగ్యులేషనును దుర్వినియోగముచేసి బెంగాలు ఆర్డినెన్సుచట్టమును నిరంకుశముగ గావించి అరెస్టుచేసి యేచార్జియు, విచారణయు లేకుండను దేశభక్తులగు బెంగాలు యువజనుల ననేకులను నిలవయుంచుటను ఈ కాంగ్రెసు ఖండించుచున్నది. ఇంతేకాక బెంగాలుశాసన ప్రదేశములకు వీరలను బంపి బాధపెట్టి హింసించుచు శాసనసభలలోను, యీవలను ప్రజలు నిరంతరమును బెట్టుమొరలను ప్రభుత్వ మాలింపకుండుట నీసభ ఖండించుచున్నది."

ఉపపాదకులు— సేనుగుప్తగారు.

౪
'సిక్కు గురుద్వార' తీర్మానము

"గురుద్వార చట్టమువలన పరిష్కారము కుదిరినప్పటికిని గురుద్వారఖైదీలు హామీ నీయలేదను సాంకేతిక కారణముచేత యింతవరకును వారిని పంజాబు ప్రభుత్వమువారు విడుదలచేయనందులకు యీ కాంగ్రెసు చాల విచారమును దెల్పుచున్నది. గురుద్వార ఖైదీలను అనిమిత్తముగ విడుదలచేసినదప్ప గురుద్వారసమస్య సరిగా పరిష్కారము గాజాలదని ఈ సభ యభిప్రాయమైయున్నది."

ఉపపాదకులు—లాలా లజపత్రాయిగారు.

౫
'బర్మాబిల్లులు' తీర్మానము

"బర్మనులు కాని నేరస్థులను వెడలగొట్టుబిల్లును, సముద్ర ప్రయాణికులపై పన్ను విధించు బిల్లును పౌరులస్వాతంత్ర్యమునకు భంగకరమని యీకాంగ్రెసు తలంచుచున్నది. మొదటిబిల్లు అమాయకులను ప్రభుత్వనిర్వాహకుల దయాపాత్రతకు వదలి బర్మాలో వాస మేర్పరచుకొనియున్న భారతీయులకు నష్టదాయకముగ నుండును. కావున యీబిల్లులను రాజప్రతినిధి అంగీకరింపరాదని యీకాంగ్రెసు అభిప్రాయమును దెల్పుచున్నది."

ఉపపాదకులు— టి. ప్రకాశంగారు.

౬
నూలుచందా సభ్యత్వ తీర్మానము

"అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘము పాట్నాలో సమావేశమైనపుడు ప్రత్యామ్నాయ సభ్యత్వతీర్మానమును గావించి అఖిలభారతతంతుకారక సంఘమును స్థాపించుటకు సంబంధించిన తీర్మానములో (ఎ) భాగము నీసభ ధ్రువపరచుచున్నది."

ఉపపాదకులు—మహాత్మునిస్థానమున డాక్టరు పట్టాభిసీతారామయ్య గారు.

౭
రాజకీయ కార్యవిధాన తీర్మానము

సెప్టెంబరు 2 వ తేదీని పాట్నాలో జరిగిన అఖిలభారత కాంగ్రెసు స్థాయి సంఘ సభ గావించిన తీర్మానములోని (బి) భాగము నీ కాంగ్రెసు ధ్రువపరచుచు నిట్లుతీర్మానించుచున్నది:

"దేశక్షేమమున కవసరమగురాజకీయకార్యవిధానమంతయును కాంగ్రెసే వహించి నడుపవలయును. ఇందులకు కాంగ్రెసుయొక్క డబ్బును, సామగ్రినంతయు వినియోగింపవచ్చును. అయితే ఆ తీర్మానముప్రకారము అఖిలభారత తంతుకారక సంఘమునకు సంబంధించినట్టి డబ్బును ఆస్తినిన్ని యెంగులకైన ప్రత్యేకింపబడిన నిధినిన్ని యుపయోగింపరాదు.

దేశగౌరవమును, వాంఛితమును సఫలము చేసికొనుటకు తుట్టతుదకు శాసనోల్లంఘనమే సరియైన యస్త్రమని యీకాంగ్రెసు తనవిశ్వాసమును మరల దెల్పుచున్నది. కాని దేశమింకను అందులకు సిద్ధముగలేదని గుర్తించుచున్నది.

అందుచేత రాజకీయకార్యవిధానము నంతయు నడపుటలో స్వయంసహాయమే ముఖ్యమనియు, యిందువలన దేశమభివృద్ధిగాంచగలదనియు, ప్రభుత్వమువారుగాని యితరులుగాని దేశము స్వరాజ్యమును బడయుట కడ్డుపడుసెడల నిరోధించుటకిదియే ఆచరణీయధర్మమనియు యీకాంగ్రెసు తీర్మానించుచున్నది.

1. ఇకను యీ కాంగ్రెసు యీక్రింది రాజకీయ కార్యవిధానమును యీదేశములో జరుపుటకు నిర్ణయించుచున్నది:

అ. ప్రజలకు వారికిగల రాజకీయస్వత్వములను దెలియజేయవలయును. ఆస్వత్వములను సంపాదించుటకు కావలసిన బలమును, నిరోధశక్తిని సంపాదించుటకు కాంగ్రెసు నిర్మాణకార్యవిధానము ననుసరించియు, ముఖ్యముగ రాటమును, ఖద్దరును ప్రచారము చేసియు, సర్వమతైక్యమును, అస్పృశ్యతా నివారణమును, నిమ్నజాత్యుద్ధరణమును, మద్యనిషేధమును, గ్రామ పునర్నిర్మాణమును, స్థానికసంఘముల నాక్రమించుటయు, జాతీయవిద్యావిధానమును, వ్యావసాయిక పారిశ్రామిక కార్యవిధానమును కార్మికులకు యజమానులకు, భూస్వాములకు రైతులకు, సత్సంఘమును, దేశముయొక్క జాతీయ,సారస్వత, ఆర్థిక, పారిశ్రామిక, వాణిజ్యాభివృద్ధియు మనసునం గిడుకొని పనిచేయవలయును.

ఆ. "ఈదేశమున కావల చేయవలసినపని, విదేశములందు సరియైనవార్తలను ప్రచురించుటయై యున్నది.

ఇ. అసెంబ్లీలో 1924 ఫిబ్రవరి 18 వ తేదీని ఇండిపెండెంటు స్వరాజ్యపక్షములుగలసి కావించినతీర్మానమునే ప్రభుత్వమువారు పరిష్కరింపవలసిన విషయముగ దేశపక్షమున ఈకాంగ్రెసు అంగీకరించుచున్నది. అయితే ప్రభుత్వము వారింతవరకును దానికి ప్రత్యుత్తర మేమియు నీయకుండుట వలన అసెంబ్లీలో స్వరాజ్యపక్షము ప్రభుత్వమువారిని సాధ్యమైనంతత్వరలో దీనికి తుదిప్రత్యుత్తర మీయవలసినదిగ కోరుచు, ఫిబ్రవరిలోపల తమనిర్ణయమును ప్రకటింపకున్నను, అట్లు ప్రకటించినది తృప్తికరముగ లేదని అందుకు నిర్ణయింపబడిన స్పెషలుకమిటీ నిర్ణయించినను, సభయందే ప్రభుత్వము వారి కావిషయమునుదెల్పి యిదివరకువలె శాసనసభలలోనుండి పనిచేయ జాలమని ప్రకటించి అసెంబ్లీలోను స్టేటుకౌన్సిలులోను, ఫైనాన్సుబిల్లుకు ప్రతికూలముగ వోటుచేసి వెంటనే తమస్థానమును వదలిరావలయును. (ఈస్పెషలు కమిటీలో కాంగ్రెసువర్కింగు కమిటీసభ్యులును, అఖిలభారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘము నియమించు సభ్యులును సభ్యులుగనుందురు.) ఆ సమయముననే సభలుజరుగుచున్న రాష్ట్రీయశాసనసభలందలి స్వరాజ్యపక్ష సభ్యులుగూడ తమస్థానములను వదలి,శాసనసభా సభ్యులందరు వదలినవారందరును అట్లు చేసినట్లు స్పెషలు కమిటీకి నివేదించి ముందేమి చేయవలెనో యడుగవలయును. అప్పుడు సభ జరుగుచుండని శాసనసభల సభ్యులు తరువాత సభకు వెళ్లకుండనుండి స్పెషలు కమిటీ కావిషయమును దెలుపవలయును. ఇకను అశాసనసభయొక్క గాని, కమిటీయొక్కగాని సభకు తనస్థానము ఖాళీగాకుండ జేయుటకును, రాష్ట్రపుబడ్జెటును త్రోసివేయుటకును, లేదా, క్రొత్తపన్నులువచ్చిన త్రోసివేయుటకునుమాత్రము పోవచ్చును. అయితే తమ స్థానములను కాళీచేయవలెనని కోరుటకుముందు శాసనసభ లందలి స్వరాజ్యపక్షసభ్యులు ప్రస్తుతము పార్టీనిబంధనలవలన వీలైనంతవరకు తగిన పనులను చేయుచుండవచ్చును. వీశాసనసభయందైనను సరే, స్వరాజ్యపక్షసభ్యులు ప్రత్యేకముగ అవసరమైనపనికి బోవలసియుండుసెడల స్పెషలుకమిటీ అట్లు పోవుట కుత్తరు వీయవచ్చును. పైన ఆ సబ్ క్లాజులో దెల్పిన రిపోర్టులు రాగానే స్పెషలు కమిటీ అఖిలభారత కాంగ్రెసు

స్థాయి సంఘమును సమావేశపరచి కాంగ్రెసు స్వరాజ్యపక్షసంస్థయు గలసి దేశమునందు జేయవలసిన కార్యవిధానమును నిర్ణయింపవలెను. ఈకార్యవిధానముపైన 1,2క్లాజులలో దెలుపబడిన దియు, నిందు దెల్పబడిన విధానమును యెన్నికదారులకు జేర్పుటయు, యీసారియెన్నికలను ఏపద్ధతిమీద కాంగ్రెసు నడుపవలయునో, కాంగ్రెసుసభ్యులు యే అంశములమీద యెన్నికలందు పాల్గొనవలెనో నిర్ణయింపవలెను. అయితే ప్రభుత్వమువారు పైదెల్పిన పరిష్కారమునకు తృప్తికరముగ ప్రత్యుత్తరమిచ్చెనని కాంగ్రెసు అభిప్రాయపడువరకును ప్రభుత్వోద్యోగముల నంగీకరింపకుండనే యుండవలెను.

" వివిధ రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘకార్యనిర్వాహకులు రాష్ట్రీయ శాసనసభలకును, భారత శాసనసభకును తమతమ రాష్ట్రములనుండి త్వరలోనే అభ్యర్థులను బెట్టవలయును. అసెంబ్లీ తీర్మానముపై ప్రభుత్వమువారిచ్చు తీర్మానము తృప్తికరముగ నుండి అంగీకారార్హముగనుండెనని స్పెషలుకమిటీ నిర్ణయించునెడల వెంటనే అఖిలభారతకాంగ్రెసు సంఘము సమావేశమై స్పెషలుకమిటీ నిర్ణయమును ధ్రువపరచియో త్రోసివేసియో భవిష్యత్తును నిర్ణయింపవచ్చును.

"స్వరాజ్యపక్షమువారు శాసనసభలను వదలివచ్చువరకును స్వరాజ్యపక్ష నిర్మాణ నిబంధనలే శాసనసభలం దనుసరించుచుండవలెను. అయితే మధ్య మధ్య అవసరమని తోచి, ఈ సబ్‌క్లాజులలో దెల్పిన పనులను ప్రారంభింపదలచిన యెడల మార్పులను జేయుచుండవచ్చును.

ఇందులకు ప్రథమమున ఖర్చులకు గావలసిన డబ్బును అఖిలభారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘము యీయవలయును. ఇంకను డబ్బు గావలసియుండునెడల వర్కింగుకమిటీ ధనమును సేకరింపవచ్చును. లేదా ఆకమిటీ యుత్తరువుపై ప్రజల విరాళములను దీసికొనవచ్చును."

ఉపపాదకులు— పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ.

౫
'భాషా' తీర్మానము

"కాంగ్రెసు, అఖిలభారతకాంగ్రెసుసంఘము, వర్కింగు కమిటీ సభలలో హిందూస్థానీలోనే కార్యక్రమము నడుపవలెనని గలదు. కాని హిందూస్థానీలో మాట్లాడజాలకున్నయెడల ఇంగ్లీషులోగాని మాట్లాడవచ్చును. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘ కార్యక్రమము రాష్ట్రభాషలో నడుపవచ్చును. హిందూస్థానీ గూడ నుపయోగింపవచ్చును."

ఉపపాదకులు—అధ్యక్షులవారు.

౬
విదేశాంగ శాఖానిర్మాణము

" విదేశములందలి భారతీయుల క్షేమమును గమనించుచు బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునందును, విదేశములందును వారిస్థితినిగూర్చి ప్రచారము జేయవలెనను నుద్దేశముతో కాంగ్రెసు క్రింద విదేశాంగ శాఖ స్థాపింపబడినది."

ఉపపాదకులు—అధ్యక్షులవారు.

మహాత్ముఁడు

సన్నిధానము సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు

క. జనుపాంథులకుం గన్నులు
వనస్పతి వితతికిఁ బుష్పభాగ్యమ్మును మో
క్షనిధిం ద్రవ్యాఁగ సిద్ధాం
జనముం దయచేసినావు చాలు మహాత్మా!

సీ. ప్రాక్పశ్చిమాశలై వర్తిల్లు హిందూమ
హమ్మదీయులకు నైక్యంబు గూర్చి
చిరకాలగత మహాస్పృశ్యతావృతంబుఁ
గూఁకటి వ్రేళ్లతోఁ గుళ్లగించి
పట్టి పల్లార్చుచున్నట్టి మద్యపిశాచ
మునకు నుచ్చాటనంబును వచించి
శల్యశల్యము నాటి శక్తి దుల్చిన దాస్య
దూరోగమునకు మందును రచించి

గీ. మతగురుండవో; శెట్టివో, మాంత్రికుఁడవో;
వైద్యుఁడవో; యనుసంశయం బఱచినావు
ఉద్ధరించితి మమ్ము మహోద్యమమునఁ
దండ్రి! దండంబు మోహనదాస గాంధి!

గీ. ప్రబల దేశదారిద్ర్యజ్వరంబుఁ బాప
వచ్చి మందిచ్చినావు ధన్వంతరిగతిఁ
గాని పథ్యంబు నడపనికారణమున
సరిగఁ గన్పట్టకుండె నౌషధగుణంబు.

గీ. తావకముఖంబునుండి తద్దయును వెడలు
చున్న యొక్కొక్కమాట యొక్కొక్కయుపని
షత్తుగాఁ దోఁచి యల మోక్షసౌధమెక్కు
నైన సోపానమయ్యె మహాత్మ గాంధి!

అక్రయోర సం. అన్న శాస్త్రి సు. [illegible]

[illegible]

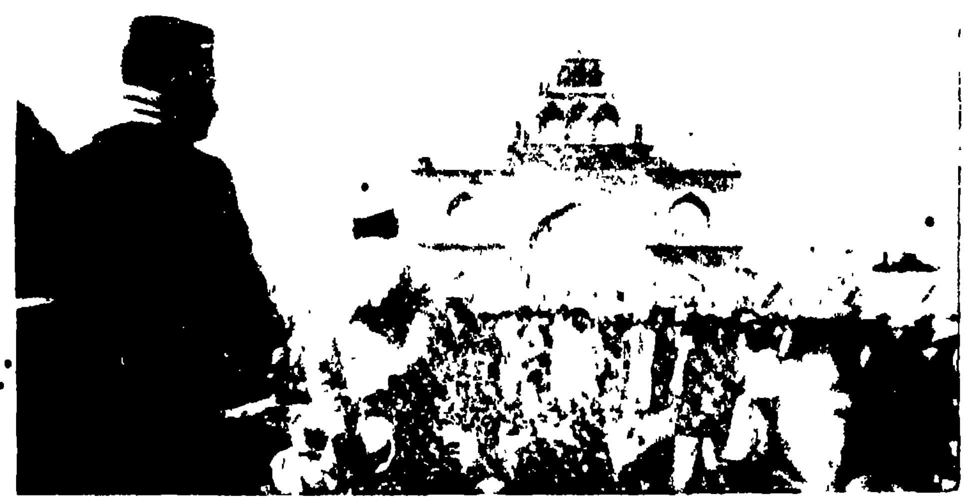

శ్రీ [illegible]

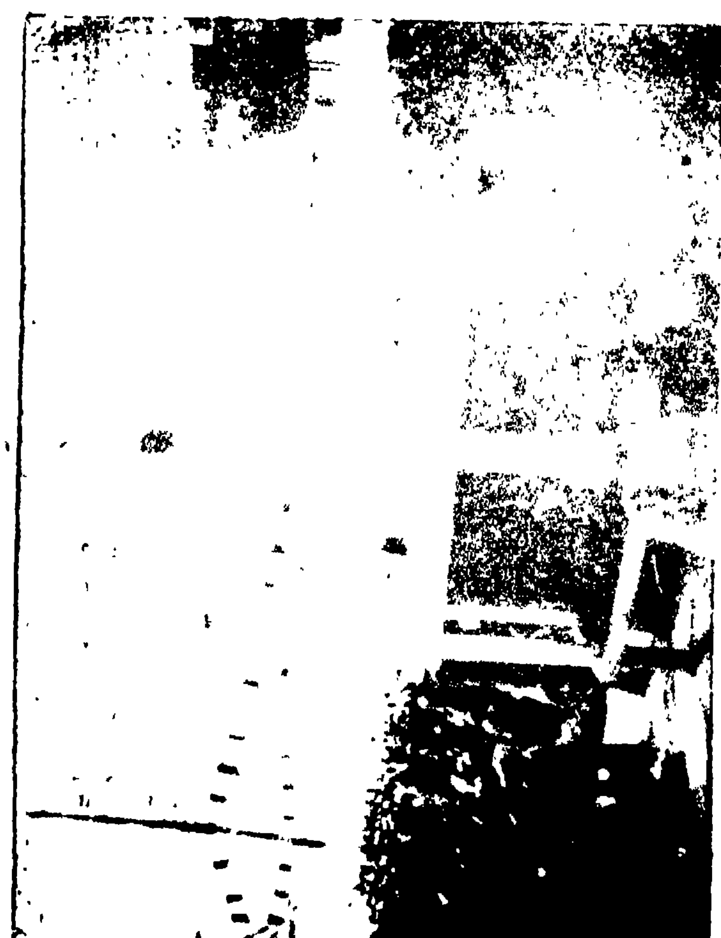
శ్రీ స్వామి శ్రద్ధానందగారు,
అగ్రాసనాధిపతులు, [illegible] జాతీయమహాసభ

[illegible]

కర్జను ప్రభువర్యుని పరిపాలనము

[The viceroyalty of Lord Curzon]

మోచర్ల రామకృష్ణయ్య గారు, బి. ఏ.

రక్తాక్షి క్రోధపూరితమై నిష్కారుణాదీమసమున గ్రసించి తనగర్భమున నిడికొనిన వారిలో కర్జను ప్రభువర్యుఁ డొక్కఁడు. అతఁడు గతించుటలో నాంగ్లేయ దేశ మొక గొప్ప రాజనీతికోవిదుఁడైన పుత్త్రరత్నమును గోలుపోయినది. ఇరువదియైదు సంవత్సరములు కర్జను ఆంగ్ల సామ్రాజ్య ధూర్వహులలో నొకఁడై విలసిల్లెను. అతని రాజకీయమార్గములయెడ భిన్నాభిప్రాయము లుండినను, స్వధర్మనిర్వాహణమునం దాతనికిఁ గల భక్తిశ్రద్ధలను గుఱించి ఎవ్వఁడైనను ప్రశంసించి తీరవలయును.

అతఁడు రాజకీయోద్యోగియై యుండినంత కాలము ఆంగ్లసామ్రాజ్యపు శ్రేయమే ముఖ్యోద్దేశమై వేయు, అసమాన కౌశలము మెఱయు, మిక్కిలి పట్టుదల వహించి పాటుపడెను. రాజ్యతంత్రజ్ఞులను పేరుతోఁ బరిపాలకులుగ వచ్చి, ప్రజలకు మంచిగాని, చెడ్డగాని చేయలేక, వారి కాలము నెట్టులో గడపికొని, "ఈతఁడు మంచివాఁడే!" అని అనిపించుకొని స్వదేశముచేరు లశక్తులను మన మెందఱనో చూచుచున్నాముగదా! కర్జనుప్రభువుమాత్ర మట్టి వారిలో నెంతమాత్రమును జేర్పఁదగఁడు. అతఁ డొనర్చిన కార్యములను ఒకప్రక్క ఎందఱెందఱో మిగులఁ గొనియాడుటయు, వేఱొకప్రక్క బహుళ సంఖ్యాకులు నిందసేయుటయుఁ దటస్థించినది. అతని కార్యములయెడ భూషణతిరస్కారము లెట్లుండినను, అతనిస్వధర్మ దీక్షాపరతయును, ధైర్యసాహసోత్సాహంబులును బ్రశంసాపాత్రములే యనుటకు సందియము లేదు.

భారతీయులు కర్జనుప్రభువును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుటకుఁ బ్రత్యేకకారణములు కొన్ని యున్నవి. హిందూదేశమునకుఁ బరిపాలకులుగావచ్చినవారిలో కర్జనుప్రసిద్ధుఁడనఁ జెల్లును. భారతీయప్రభుత్వ విధానమునం దతఁ డనేకమార్పులను గల్గించెను. అతఁడు సంస్కరించనిశాఖ ఒకటైనను లేదు.

అతఁడు 1898-వ సంవత్సరమున డిసంబరునెలలో హిందూదేశమునకుఁ గ్రొత్తవైస్రాయిగా వచ్చియున్నపుడు భారతీయులెల్లరును అతఁడేమేమో వారలకు మేలు సలుపునని యెంచి ఉవ్విళ్లూరుచుండిరి. తుదకాతఁడు వారలను విఫలమనోరథులుగ నొనర్చినను, అతనివైన కొన్ని సత్కార్యములంబట్టి వారలకు స్మరణీయుఁ డగుచున్నాఁడు.

కర్జనుప్రభువునకుఁ బూర్వము వైస్రాయిలుగ హిందూదేశమునకు వచ్చియుండిన వారెవ్వరును అతనివలె ప్రాక్ఖండముల సంప్రదాయములను గ్రహించినవారు కారు. అతఁడు వైస్రాయిగవచ్చుటకు పూర్వము తూర్పుఖండములలో చాలభాగము ప్రయాణముచేసియుండినవాఁడు. పర్షియా, అఫగనిస్థానము, సయాము, కొరియా, జపాను మున్నగు దేశముల ననేకములను దిలకించి, ఆయా దేశముల ఆచారములను, సంఘపరిస్థితులను, రాజకీయవ్యవహారములను గమనించి, కర్జను ప్రభువు తనకు లభింపఁబోవు హిందూదేశపు వైస్రాయి పదవికిఁ దగినపునాదిని నిర్మించుకొనియెను. అతఁడు విర

చించిన "Russia and Central Asia", "Persia and Persian Question", "Problems of Far East," అను గ్రంథములే దీనికిఁ దార్కాణము.

ఇట్టి పరిజ్ఞానము నార్జించిన కర్జను ప్రభువు వైస్రాయిగా వచ్చుననుట విని భారతీయులు మహదానందభరితులై మేఘునికై వేచు చాతకములభాతి అతని రాకకు ఎదురుచూచుచుండిరి. పాపము, తుదకు భారతీయు లాశాభంగమునొందిరి! అతఁడు ప్రజలప్రేమకుఁ బాత్రుఁడు కాజాలఁడయ్యెను. ప్రజలయాశయములను గ్రహింపలేకపోయెను. మతమునందును, భావమందును, దృక్పథమునందును భిన్నత వహించియుండి, తనవలెనే విదేశీయుఁడైన రిప్పను ప్రభువు (Lord Ripon) ఏయుదార స్వభావమువలనను, ఏవిశాల హృదయముచేతను, భారతీయుల మనః కమలములకు భానుమూర్తి యాయెనో, అట్టి యౌదార్యమును హృదయవైశాల్యమును కర్జను ప్రభువుకు లేకుండుట చేతనే అతఁడు భారతీయుల ఆశాభంగమునకుఁ గారకుఁ డయ్యెను.

అతనికి వైస్రాయిపదవి లభింపకమునుపు కావించిన యానములన్నియు అతని మనస్సునందొక దురభిప్రాయము నాటుకొనం జేసెను. అదెద్దియన—"ప్రాగ్దేశీయు లందఱును నిరంకుశప్రభుత్వమునకుఁ దక్క మరియొకపద్ధతికి అనర్హు"లని ఈదురభిప్రాయమే అతనిని భారతీయులఅనాదరణకుఁ బాత్రునిఁజేసినది.

ప్రజలనిస్సహాయత ఒకవంక, తనదురభిమానము మరియొకవంకఁ బ్రేరేప కర్జను ప్రభువర్యుఁ డొనర్చినకార్యములలో "వంగదేశ విభజనము" ముఖ్యమైన దనఁ జెల్లును. దీనిప్రతిఫలములెవ్వియో భారతీయులకందఱకును విదితములే. ముఖ్యముగ స్వదేశీయోద్యమము కర్జనుకృత్యప్రఫలమే యనఁదగును.

భారతీయుల మానసికతత్త్వమును గ్రహింపలేక వారి యాత్మగౌరవమును కర్జను గౌరవింపలేకపోయెనను ట కొకఉదాహరణ మొసంగెదను. 1905-వ సంవత్సరమున ఫిబ్రవరినెల 11-వ తేదిని కలకత్తానగరమునజరిగిన విశ్వవిద్యాలయపు "కాన్వొకేషను" సందర్భమున నుపన్యసించుచు కర్జను ప్రభు విట్లు మాటలాడెను:

"....................Untruthfulness consists in saying or doing anything that gives an erroneous impression either of one's own character, or of other's conduct or of the facts and incidents of life. I say that the highest ideal of truth is to a large ertent, a western conception Undoubtedly, truth took a high place in the moral Codes of the west before it had been similarly honoured in the east Flattery may be either honest or dishonest. Whichever it be, you should avoid it. If it is the former, it is nevertheless false; if it is the latter it is vile.........."

ఈవాక్యములనుబట్టి కర్జనుప్రభువర్యుని చిత్తవృత్తిని మనము గ్రహింపవచ్చును.

ఒక్క విషయమునకుమాత్రము భారతీయులు కర్జను ప్రభువునకు మిగులఁ గృతజ్ఞులై యుండవలసియున్నది. హైందవుల ప్రాచీన శిల్పకళలను, శాసనములను, శిథిల వస్తుగృహ దేవాలయాదులను గడుంగడు జాగ్రత్తతో నిల్పి వానికై శ్రద్ధ తీసికొనినందులకు కర్జనును మనము మఱువరాదు. 1900వ సంవత్సరమున ఫిబ్రవరిమాసమున "Calcutta Asiatic Society" యాజమాన్యమున కర్జను ప్రభువొనంగిన యుపన్యాసములోని ఈక్రిందివాక్యము అతనికి హిందూదేశములోని సనాతన నిర్మాణములపైఁ గల మక్కువను వేయినోళ్లఁ జాటుచున్నది—"I regard the Conservation of ancient monuments in India as one of the primary obligations of Government........"

ఇదియేకాక అతఁడు తన పరిపాలనమున క్షామపీడితములుగానుండిన దేశభాగములను స్వయముగ సందర్శించి, తన్నివారణోపాయములను ఏర్పఱచుటయు, బొంబాయి నగరమునందును, తత్పరిసరములందును స్థాపింపఁబడియుండిన ప్లేగు చికిత్సాలయములకు పోయి చూచి వానిని సరియైన స్థితియం దుండఁజేయుటయు కర్జను

ప్రభువర్యుని దీనరక్షణవిధానములను దెల్పును."విక్టోరియా మెమోరియల్" మందిరము కర్జను ప్రభువును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును. ఆస్సాముకూలీల చట్ట మీతనిచే నిర్మింపఁ బడినదే కదా!

మరియొక సందర్భమున సైతము కర్జను ప్రభువును భారతీయు లేకగ్రీవముగాఁ గొనియాడిరి. లార్డు కిచనర్ గారు (Military Administration) యొక్క ప్రాశస్త్యమును జాటుచు (Civil Administration) దానికి లోఁబడియుండవలయు నని కర్జనుప్రభువుతో వాదప్రతివాదములు సలిపెను. కర్జనుప్రభు వందున కొడంబడక తన స్వాతంత్ర్యమును వెల్లడించెను. ఈతరుణముననే సెక్రిటరీ ఆఫ్ స్టేటు కర్జనుప్రభువునకు వ్యతిరేకముగాఁ బనిచేసి, ఆతఁడు వైస్రాయిపదవిఁ గోలుపోవున ట్లొనర్చెను.

ఈసందర్భమే కర్జనుప్రభువు యొక్క మానసిక స్వాతంత్ర్యమును బయల్పఱచెను.

అనతికాలములో పరలోకవాసమున కొకరి నొకరనుగమించిన మాంటేగు కర్జను లిరువురును భారతీయులకు స్మరణీయులే! వారి గుణాగుణములను, మంచి చెడ్డలను ఇచట పోల్చివ్రాయుటఅనుచితమని తోఁచుచున్నది. అయినను అప్రయత్నముగ ఒక భావము స్ఫురించుచున్నది.—మాంటేగు మహాశయుఁడు మనప్రేమ సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టభద్రుఁడు. కర్జనుప్రభువర్యుఁడు గౌరవ పాత్రుఁడు.

మేలు కొలుపు

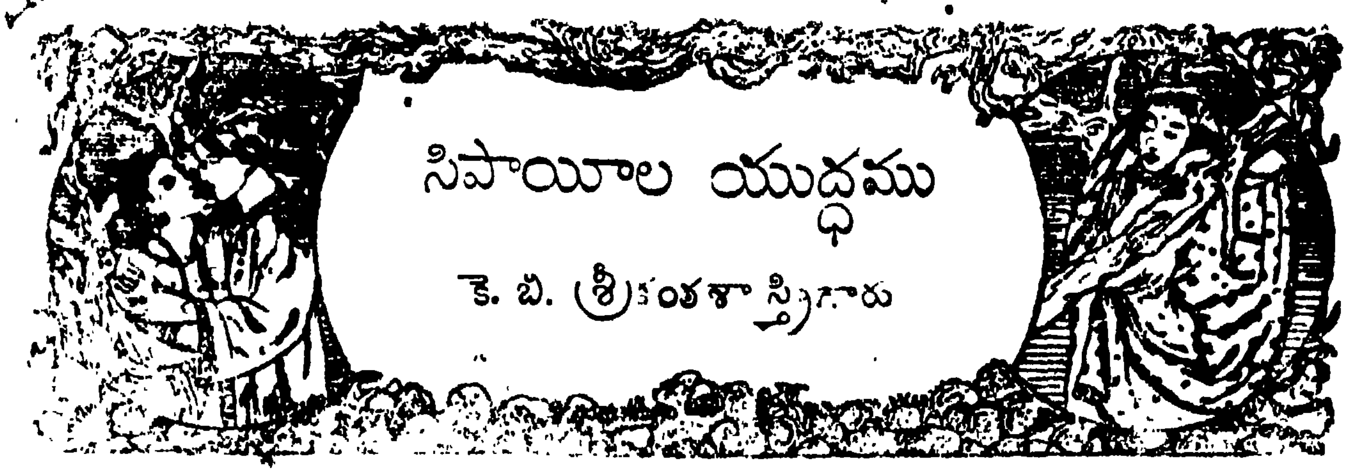
కాత్రావులపల్లి రామమూర్తిగారు

శ్రీలలనా మనోవిభునిఁ జిత్తమునం దలపోసి; విశ్వదే
వాలయగర్భమందున మహాత్మునిబోధల నాలకించి ; జే
జే లొనరించి; చల్లఁగ నశేషకృపామృత వర్షధారలన్
గ్రోలెడువేళ నిద్దురలు కూడునె? యాంధ్రకుమార ! మేలుకో.

ఉ. రాటపుదివ్యగాన మదె రమ్యగతిన్ జెవి సోఁకుచుండె, నా
రాటముతోడ నర్చకులు రమ్మని శంఖము లూఁదినార లీ
పాటికి లేచి జోతలిడి భారతమాతకుఁ బూజసేయుమా
గాటపు నిద్రఁ జెందఁ దరిగా దిది యాంధ్రకుమార ! మేలుకో.

ఉ. వేకువ నిద్రఁ జెందు నిజదేశజనంబుల మేలుకొల్పఁగా
నాకులపాటు నొందుచు మహాత్ముని భక్తులు వచ్చిరయ్య ! నీ
వాకిలిగుమ్మముల్ దెఱచి వారికి సాయ మొకింత సేయుమా
వేకువ మీఱె మేల్కొనుము; వేగమె; యాంధ్రకుమార ! మేలుకో.

ఉ. లెమ్ము మహాత్మునిం గొలువ ; లేచి వివేకముఁ దెచ్చికొమ్ము; లో
కమ్మున నీదుసేమమును గౌరవజీవన మెంచికొమ్ము; సా
మమ్మున నెల్లకార్యములు మార్గములోనికి వచ్చుఁజుమ్ము; లే
లెమ్ము ; శుభోదయం బిదియ లె మ్మిఁక నాంధ్రకుమార ! మేలుకో.

సిపాయీల యుద్ధము

కె. బి. శ్రీకంఠశాస్త్రిగారు

*" A people which takes no pride in the noble achievement of their ancestors will never achieve anything worthy to be remembered with Pride by their descendants."

Macaulay

మహామహిమోపేతమును నత్యంతాశ్చర్యప్రదమును మిగులబోధాకరమునునగు క్రీ. శ. 1857-సంవత్సరపు సిపాయీలయుద్ధపు టద్భుతచరిత్రను హిందూదేశచరిత్రకారు లేలొకో లిఖింప యత్నింపనైననోల్లరు? అప్పటిచరిత్ర హిందూదేశజుల కవమానకరమని తలచిరా?

ఒక హిందూదేశేతి హాసకారకుని యభిప్రాయమును వినుడు:

"తిరుగుబాటునకు మూలకారణము ధర్మాభిమానమనుట నిజము. అయిన నద్దాని యనంతరకారణ మజ్ఞానము. మూర్ఖులౌ సిపాయీలు గోవులయొక్కయు పందులయొక్కయు కొవ్వుచే లేపింపబడినయాయుధము లుపయోగింప నిర్బంధింపబడుటయు తిరుగుపాటుకు కారణము. అవ్వార్తనిజమో నిరాధారమో యనినైననరసిరా? ఒకడాడినట్టే వేరొకడు పలికెను. రెండవవాడు తిరుగబడెననిన మూడవవాడును దిరుగబడెను. ఇట్లాంధపరంపరాన్యాయముగ నవిచారులగు మూర్ఖులునభచేరి తిరుగుబాటొనర్పబడెను. అందు తాత్యా, బాళారావు, నానా, ఝాన్సీరాణి మున్నగు మెదడులేని మనుజులు చేరిరి.

వీరు చేసినదేమి? దేశపుదుర్దశ తప్ప వేరు ఫలితమేర్పడెనా?

తమయవివేకకార్యముచే వేలాదిజనుల నాశమును స్వదేశజులకు కుందకమును జేసి తాముకూడ చెడినట్టి వారి నేమనవలయు? బుద్ధిశాలి యెవడైన వారిని శూరులని పొగడునేమో? జనుల మానధనధాన్యముల నపహరించుచోరులను ఘాతకులనుగూడ బాగడవలయునుగదా; వారికన్నను వీరు దుష్టులు."

(హిందూస్థాన కథాసార పృష్ఠము. 276)

అకటా! ఈవిషమగు నితిహాసరసము భారతీయుని లేఖినినుండి వెలువడెగా! ఎంతదుఃఖకరమగు విషయము? స్వరాజ్యమునకును స్వధర్మమునకును సమరము సలిపి స్వర్గమున నున్న మాననీయులగు తాత్యా, నానా, లక్ష్మిబాయి మున్నగు దేశోద్ధారకుల విషయముననా యిట్టివ్రాత!

ప్రతిపక్షచరిత్రకారులగు కె. మ్యాలిసన్, డాలో, టారెన్సు మున్నగు గుణగ్రాహులగు నాంగ్లేయ చరిత్రకారులుకూడ సిపాయీల యుద్ధపునాయకులను వారియసమానపరాక్రమమునకై, విద్యాచాతుర్యమునకై దేశాభిమానమునకై మైమరచి స్తోత్రమొనర్చినారు. ఆంగ్లేయ చరిత్రకారు డొకడు ఝాన్సీరాణిని ఫ్రాన్సుదేశపు ప్రసిద్ధ స్త్రీరత్నమగు 'జోన్ ఆఫ్ ఆర్కు'తో సరిపోల్చినాడు. తాత్యాను వేరొక చరిత్రకారుడు ఇటలీదేశభక్తుడగు 'గారిబాల్డి'తో యుపమించి యతనిని 'హిందూగారిబాల్డీ' యని వర్ణించినాడు.

తమ బంటుతన మాజిగనిన మార్తురకైన పలుమారు నగ్గింపవలసినవారు మనహిందూదేశ శూరశిఖామణులుగదా!

యూరపునందో, ఆంగ్లదేశముననో లక్ష్మిబాయి, నానా, తాత్యావంటివారు పుట్టియుండిన వారి విషయమై

* ఏజనులు తమపూర్వికుల ఘనకార్యముల జ్ఞప్తియం దుంచరో వారు తమ సంతతిచే స్మరింపదగిన యెట్టి కృత్యమును జేయజాలరు.— మెకాలే

ఎన్ని చరిత్రలు, ఎన్ని నాటకములు, ఎన్ని నవలలు వెలువడియుండునో? హిందూదేశ చరిత్రకారులారా! మాంద్యము వీడుడు. సిపాయిల సమర సముద్రమున మునిగిన యమూల్యములగు మణుల వెలిదీయుడు. వ్యాసాది నుదహరింపబడిన మెకాలేపల్కుల నిజమరయుడు.

నిష్పక్షపాతమగు వ్రాతయని ఖ్యాతిగాంచిన 'కె' దొర చరిత్ర దర్పణమున గూడ ప్రతిపక్షప్రతిబింబము చక్కగ ప్రతిఫలించియుండలేదు. సత్యాసత్యములు మిశ్రితములైనవి. విదేశజుల్మోట వారినిదూర బనిలేదు. ఆ సత్యాసత్యముల నిరూపించుట హిందూదేశ చరిత్రకారుల విధిగదా!

సిపాయిల సమరకారణములు

* 'The various motives assigned for the mutiny appear inadequate to the Eu opean mind' W. W. Hunter

కారణములేనిది కార్యము జరుగదుకదా! ఈసిపాయిల సమరమునకు కారణము లొకనాటివికావు. క్రీ.శ. 1757 (ప్లాసీయుద్ధము)నుండి 1857 వఱకును నూరు సంవత్సరములకాలపు ఆంగ్లేయుల హిందూదేశాక్రమణ చరిత్రయే మఱచినన్ని కారణములు జూపగలదు. బ్రిటిషు జనులు15,00,000 చ. మైళ్ళ ప్రదేశపు సార్వభౌమత్వమును నొక వందసంవత్సరములలో హిందూదేశమున సంపాదింపగలిగిరి.

'No change like this effected within a single century is to be found in the chronicles of conquest.' Lorrens

హిందూస్థాన మెట్లు జయింపబడెను ? ఈ ప్రశ్నకుత్తరముగ ఆంగ్లేయచరిత్రకారుడగు మాల్కముగారి వ్రాతనే పొందుపరచెదను. "హిందూస్థానము స్వదేశ జనుల సహాయమునచేకాక నెన్నటికిని జయింపబడియుండదు." తొలుత నైజాము ఆర్కాటుతో. పిదప ఆర్కాటు నైజాముతో పోరాటము- ముసల్మానులతో- ఆఫ్గనులు, హిందువులతో ఇట్లు నిరంతర భేదోపాయప్రయోగముచే బ్రిటనుకు జయము కలిగెను.

క్రీ. శ. 1757 ప్లాసీయుద్ధము సిపాయి కలహాపువృక్షమునకు బీజము. బెంగాలున నాంగ్లేయులు గొన్నధన మీబీజమును మొలకెత్తించుటకు నీరు. కంపెనీడైరెక్టరుల ధనపిపాశ, అప్పటిగవర్నరుజనరలుకు వారు వ్రాసిన యుత్తరములు ఆ మొలక పెరుగుటకు కారణము.

† 'Govern leniently, send more money.' 'Practise strict justice and moderations towards neighbouring powers and send more money'

ఇవి డైరెక్టరుల లేఖలు. వీనిపై మెకాలేదొర వ్యాఖ్యగూడ వినుడు.

These instructions Simply mean "Be the father and the oppressor of the people, be just and unjust moderate and rapacious.

అందుపై వారను హేస్టింగ్సు తలచిన విధమును మెకాలే వ్రాతనే పొందుపరచెదను.

He c rrectly judged that the safest course would be to neglect the sermons and to find the rupees. —Macaulay.

ఇక ఆంగ్లదేశపు పార్లమెంటుసభ యెట్లుప్రవర్తించెనో ఎఱుగవలయు. ఇట్లు గవర్నరుజనరలు ధనమునకై న్యాయమునక - యన్యాయమునక ప్రవర్తించుచుండ, ఆంగ్లదేశము కామన్సుసభలో చాలచర్చజరిగియే తీర్మానమామోదింపబడెను. 'హిందూస్థానమధ్యమున మారాజ్యమును విస్తరింపజేయు ప్రయత్నము బ్రిటిషురాజనీతికి ఔదార్యమునకు, ఇచ్ఛకును కేవలవిరుద్ధము.'

[To pursue schemes of conquest and extension of dominion in India are measures repugnant to the wish, honour and policy of the nation].

ఈతీర్మాన మారుసంవత్సరముల తరువాత నిలువలేదు. క్రీ. శ. 1790 లో టిప్పుసుల్తాను తిరువాన్కూరు రాజుపై దండెత్తినసమయముజూచి యప్పటిగవర్నరు జనరల్ కారన్‌వాలీసుదొర టిప్పూయొక్క రాజ్యములో సగమును సంపాదించెను. ఆసమయమున 'రాజనీతి, ఔదార్యము, ఇచ్ఛ' లను గాపాడుటకైన తీర్మానమును దప్తరమధ్యమున భద్రముగగట్టి కామన్సు, లార్డ్సుసభల వారు ఈన్యాయయుద్ధమునకై కృతజ్ఞతను జూపిం

* "విరోధియుని మనస్సునకు తిరుగుబాటు జరుగుటకు దెలుపబడిన కారణములు చాలనట్లు తోచును."

† "శాంతముగపాలింపుము ద్రవ్యము పంపుము. ఇరుగుపొరుగురాజ్యములవిషయమున న్యాయముగను సరళముగను ప్రవర్తింపుము. ద్రవ్యము పంపుము." హేస్టింగుదొర డైరెక్టరుల యుపన్యాసముల బెడచెవి నిడి ధనముగొనుమార్గము వెదికెను.

చిరి. ఆంగ్లేయులు రాజ్యలోభమున శాంతప్రియులగు రోహిలాలనెట్లు నాశమొనర్చిరో, నందనోద్యానము వంటి అయోధ్య నెట్లు ఎడారిగా జేసిరో, టిప్పూసాహేబు దేశాక్రమణవిషయమున నెట్లవినీతిమెయి బ్రవర్తించెనో ఇట వివరింప వలనుపడదు. కుతూహలముగల చదువరులు టారెన్సుదొర 'ఎంపైరు ఇన్ ఏషియా' వంటి పుస్తకమును చదువనగును.

ఇక మహారాష్ట్రుల స్వాతంత్ర్యాపహారకుడగు రెండవ బాజీరాయనితో వసయి మొక్కామున నాంగ్లేయులొనర్చిన యొడంబడికయందతనివంశపారంపర్యముగ రాజ్యమేల నంగీకరించిరి. అనతికాలమున మహారాష్ట్ర రాజ్యమంతయు బ్రిటిషువారి వశమయ్యెను. ఈవిషయమునుగురించి టారెన్సుదొర ఇట్లు వ్రాసినాడు.

"The treaty was to last 'while sun & moon endureth.' The day was soon to come when these eternal vows were to be pooh-poohed as mere dead flowers of oriental rhetoric. But the original of the treaty stands in the handwriting of the Governor-general. Peshwa and Satara have passed away but these words of his will not pass away." Torrens.

ఇట్లాంగ్లేయ గవర్నరుల నిరంకుశచర్యలచే హిందూదేశమధ్యమున బ్రజలలో మిగుల నసమాధానము ప్రబలెను. బ్రిటిషురాజ్య విస్తారకులలో ముఖ్యుడగు డెల్హౌసీదొర గవర్నరు జనరలుగ వచ్చెను. అప్పటికి మన దేశమున నింకను స్వదేశసంస్థానములును జహగీరులును చాల మిగిలియుండెను. బ్రిటిషు రాజ్యమును విస్తరించు తలంపుగల యాగవర్నరూరకుండగలడా? మిగుల బలసంపత్తిగల బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము నెదుర్కొనశక్తిగల స్వదేశసంస్థానము లప్పటికెవ్వియును మిగిలియుండలేదు. ఇక నున్నవన్నియు నాంగ్లేయాధిపత్య మంగీకరించినవే. ఆయా సంస్థానాధీశులతో నాయా కాలపుటాంగ్ల గవర్నరులు ఒడంబడికలు చేసుకొని యుండిరి. వాటిలో సంస్థానాధీశులకు వంశపారంపర్యముగ నేలు హక్కును ఆంగ్లేయసర్కారుసమ్మతించుటయు ఆసర్కారుకు లోబడి యాసంస్థానములునడచుకొనుటయు ముఖ్యమగు షరతులుగ నుండెను. అట్టి సంస్థానముల సర్కారుకు చేర్చుకొనుట కెట్లు వీలగును? ఒడంబడికలు భగ్నములుగాక తప్పదుకదా? కాని డెల్హౌసీదొర యోచించి యోచించి యిట్లభిప్రాయపడెను.

It is my strong and deliberate opinion that in the exercise of a wise and sound policy the British Govt. is bound not to put aside or neglect such rightful opportunities of acquiring territory or revenue as may, from me to time, present themselves whether they arise from the leapse f subordinate states by the failure of all heirs of every desc.iption whatsoever or from the failure of heirs natural when the succession can be sustained only by the sanction of the Govt. ing given to the ceremony of adoption according to the Hin Law."

హిందూదేశమున ఆంగ్లసామ్రాజ్యమునడుమగల చిన్న చిన్న సంస్థానములను స్థిరముచేయుటలో నేయుపయోగమును లేదట. ఎప్పుడైన నుపయోగము కలుగుననునాసయు లేదట. అదిగాక ఆయాసంస్థానములు బ్రిటిషురాజ్యమున చేరుచో నందలి ప్రజలకాంగ్ల రాజ్యపాలనఫలములు దొఱకునట. కావున నేసంస్థానమందైన వారసుదారులు హక్కుదారులు లేక దత్తత గొనబడునో అట్టి సుసమయముల వృథాగాపోనివ్వక ఆంగ్లసర్కారు దత్తత విధాన మంగీకరింపక ఆ సంస్థానమును బ్రిటిషురాజ్యమునకు గలుపుకొనవలయునట. ఇయ్యది డెల్హౌసీ దొరగారి మతము.

ఇయ్యది యాచరణమునకు వచ్చుట తొలుత హిందూరాజ్యరమ కాదిస్థానమగు సతారాసంస్థానవిషయమున. అద్దాని కధిపతిగనుండిన అప్పాసాహేబు మిగుల న్యాయముగ రాజ్యమేలి ప్రజలయున్నతికి ప్రబలముగపాటుపడుచు తండ్రికిమారుగ నెల్లరచే ప్రేమింపబడుచుండినవాడు, ఆంగ్లసర్కారుతో మిగుల సఖ్యముగ మెలగి మన్ననలబడసినవాడు సంతతిలేకమరణసమయమునదత్తుగొన్న బాలుని సతారాకధిపతిగ నంగీకరింపమిచే ఆసంస్థానము బ్రిటిషు రాజ్యమున చేరెను. ఈవార్త మాల్వా రాజపుతానా దేశములలో భయమును ద్వేషమును (dismay & hate) గలుగజేసెను. మాల్కంగారి స్నేహితుడగు లోదొర ఇట్లు వ్రాసెను. "స్వదేశసంస్థానముల నమ్మకము (Confidence) సతారాయాక్రమణమువలన సడలినది. (The confidence of the native states was shaken)

గ్వాలియర్ నుండి మెక్‌ఫర్సనుదొర "సింధ్యారాజును, దితర. హిందూదేశప్రభువులును దత్తతగొను హిందూ ర్మమునకు లోపము కలిగినదని యోచించుచున్నారు." నివ్రాసెను.

ఇక నాగపూరు సంస్థానవిషయమున నాంగ్లేయాధికా ల ప్రవర్తన మతిదూష్యము. ఆ సంస్థానాధిపతిగూడ పుత్రవిహీనుడై మరణాత్పూర్వము గొన్నదత్తత నిరాక ంపబడెను. అకస్మికముగ రాజనగరు ఆంగ్లసైన్యముచే ముట్టడింపబడెను ! అంతఃపురకాంతలును దాసదాసీజన ములును ఖైదీలుగ నెన్నబడిరి !! మహారాణుల యాభరణ ములు, 10,00,000 పౌనులు వెలచేయునవి హామిల్టన్ కంపె వారిచే కలకత్తా బజారున వేలమువేయబడెను !!! ఇట్టి దుష్కృత్యముల గాంచిన, వినిన, వారిచిత్తవృత్తు లెట్లుండ వలయు? ప్రజలయనురాగము రాజ్యాంగమునెడల దూర మగుటకీ గర్హ్యకృత్యమొకటి చాలదా?

ఇక ఝాన్సీ కథకు వత్తము

ఝాన్సీ శివరామ భావూసాయమున ఆంగ్ల సర్కారునకు బుందేలుఖండ ప్రవేశము పిదప యాజమా న్యము దొరకెను. అతనిమనుమడు రామచంద్రరాయుడు ఆంగ్లేయుల కత్యుత్తమ సహాయమొనరించెను. అపుడు కదా అతడు మహారాజాది బిరుదుల సంపాదించెను. ఝాన్సీసంస్థానపు రాజభక్తి యెంతటిదిగానుండెనో ఒక ఆంగ్లేయచరిత్రకారుని వినుడు.

'The adoption of the British Govt. by a friendly and little state was truly expressive of that loyalty and faithfulness for which Hindus are always remarkable in the History of Humanity.

డల్హౌసీదొరకాలమున ఝాన్సీరాజుగనున్న గంగాధరరాయుడు సంతానహీనుడై మృతు డగుటకు పూర్వము గొన్నదత్తకుడు ఆంగ్లసర్కారుచే తిరస్క రింపబడెను. లక్ష్మీబాయి యొనరించిననిరుపయోగములగు ప్రయత్నముగురించి హృదయద్రావకమగు వ్యాఖ్యాన ము 'కె'దొర వ్రాసినాడు. ఇతర స్వదేశసంస్థానాధీశు లప్పుడెట్లభిప్రాయపడిరనువిషయమున నొకఆంగ్లేయచరి త్రకారుని వ్రాతను గమనింపుడు:

"The little Raja of Jhansi had been conspicuous in his loyal attachment and useful service to the British Govt. ts absorption by the suzerain under the llow pretence of 'lapse' was a proceeding not only most hatefu ,and offensive in the eyes of al native princes but quite unintelligibl to them except, on the supposition of bad faith etc.".

స్వదేశసంస్థానములను ఆ ప్రజల హితముకొఱకే చేర్చికొనుటయనిన డల్హౌసీగారియభిప్రాయమును నొక యాంగ్లేయచరిత్రకారు డిట్లు విమర్శించుచున్నాడు:

"Upon the extermination of a native state, the English man takes the place of the sovereign under the name of the commissioner ; three or four of his associates displace as many dozen on the native official aristocracy, while some hundreds of our troop take the place of many thousands that every native chief supports The little court disappears; trade languishes—the capital decays—the people are impoverished—the Englishman flourishes and acts like a sponge drawing up riches from the banks of Ganges and squeezing them down upon the Banks of the Thames."

ఇట్లు స్వధర్మ స్వరాజ్య సుఖదూరు లగుటచే హిందూదేశీయు లాంగ్లసర్కారుపై తిరుగబడిరి. ఉత్తరు ణమున డల్హౌసీదొర యనంతరము మన దేశమునకు గవర్నరుజనరలుగ వచ్చిన కానింగుదొర డైరెక్టరులనుండి నిరూపమును బడయువేళ నుడివినపల్కులు సాభిప్రాయ ములు.

"హిందూస్థానముననాపాలనము శాంతముగనుండ వలయునని కోరెదను. కాని అచ్చట నిర్మలాకాశ మధ్య మున నేడనో అరచేయివైశాల్యము గల యొక గ్రహ మున్నట్టుండియే యాకాశమంతయు ప్రసరించి మమ్ము లను నిరంతర దుర్దశకు తెచ్చునేమో' యనుటను నేను లక్ష్యమున నిడుకొనవలయును".

డల్హౌసీదొరయొక్క ప్రతాపఫల మిట్లు పరిణ మించునని కానింగుదొర తొలుతనుండియు నూహించెను. కావున ఆంగ్లచరిత్రకారుడగు హంటరుదొర యభిప్రాయ మెంత నిరాధారమో చదువరు లూహింపనగును.

తాత్యాయొక్కయు, నానాసాహెబుయొక్కయు కల్పానలప్రాయముగ వ్యాపించిన సిపాయిల సమరము యొక్కయు చరితమును వేరొకసారి వ్రాయుటకు యత్నిం చెదను.

మానసబోధము

పండిత ఈ. భాష్యకాచార్యులు గారు

క. చిత్తమ! తత్తరమందకు, నిత్తరుణమునందు మాన మెంతయు నుచితం
బుత్తది లోకం బహహా! బిత్తర వల దింక నీబిభీషికల కిలా.
ఈకరణి వెట్టిపోకలఁ బోకుమమ్మ, నీకు సరిగాదు లోకము కాకిమూఁక
ఏకు నెంతయు నీనికి నాఁక లేదు, తేకువనుబొందఁ జిత్తమ! వీఁకగఁడఁగు.

ఉ. ఎచ్చిన గర్వదర్పము మతి యెచ్చకయున్నను భీరువంచు దా
మెచ్చఁగ వాగ్మినే నితఁడు మేదిని నౌ నధికప్రసంగి యం
ద్రచ్చుగఁ బల్కకున్న నటు లజ్ఞతఁబట్టువు గట్టుచుంద్రు నీ
కెచ్చట వాదహో మనమ! యీవిధి వెట్టఁబడంగ నేలకో!

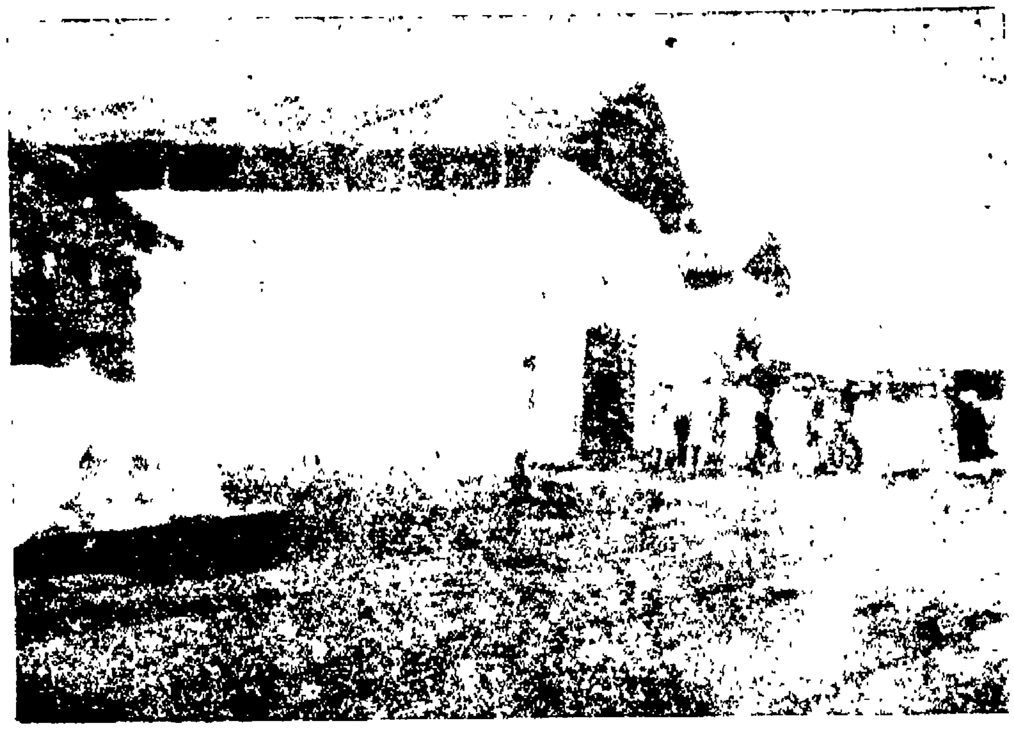
సీ. అల్లిబిల్లిగఁ బద్యమల్లనేర్చిన నేమి, కల్లమాటలు నిండఁ గలయనేర
వాఁకలేక శిక్షించు వీఁక నేర్చిననేమి, యాకవి మహిమంబు నెఱుఁగకుండి
వింపుసొంపుగఁ గూర్ప నెంత నేర్చిన నేమి, గుంపుఁ గూర్పఁగ నేర్చికొనఁగవైతి
సరిసరియని మెచ్చి సఖ్యమందిననేమి, యరిమిత్రభేదంబు నరయవైతి
వినయ వంచనములు రెంటి వీఁక నెఱిఁగి, కపటపటిమలు రెంటిని గలిగియుండి
సభల దంభంబుఁ బల్కఁగఁ జక్క నెఱిఁగి, యుండవలెను మనమ! యిటు లుండఁజనదు.

ఉ. వేసము వేయనేర్వ నడినేయిఘటంబులు నిచ్చుచుండు మా
ధీశపదాబ్జభక్తి యులు నించుక లేకయ యుండని మ్మహో!
దాసునిభంగిఁ గాత్రముల దాల్చిన నన్నియుఁ జక్కనౌను వాఁ
డే సుమి పూజనీయుఁడగు నెంతయు బుద్ధుఁడు వాఁడె చిత్తమా!

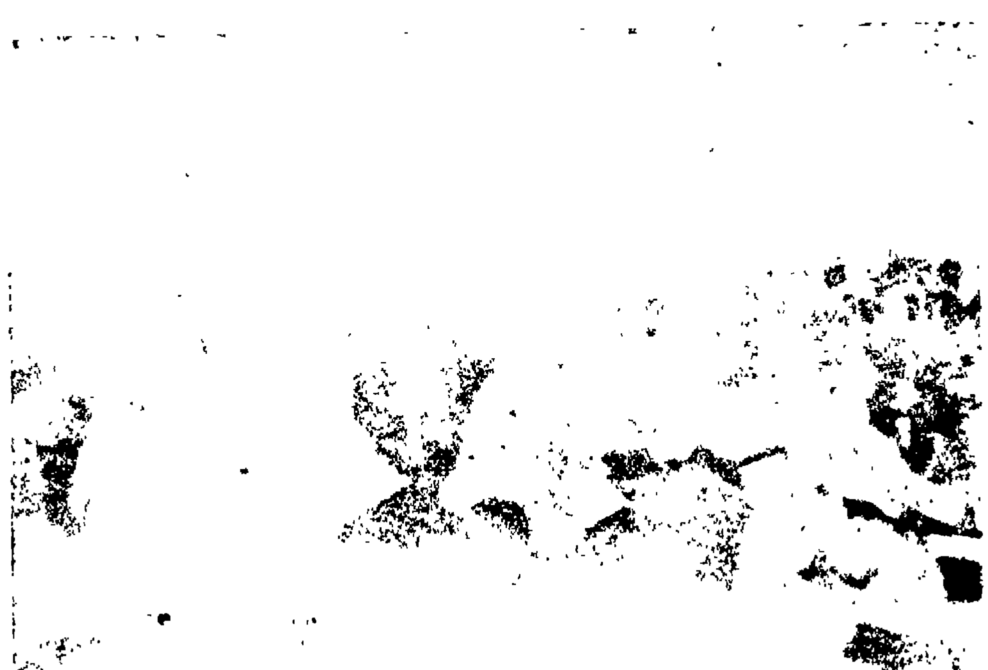

AMRUTANJAN

Cures all

aches and pains

Price 10 Annas a Pot

Sold Everywhere

Amrutanjan Depot,

MADRAS & BOMBAY

భారత ప్రభుత్వాదాయము

కోన వేంకటరాయశర్మ గారు, బి. టి. యస్.—వాఙ్మయసమితిమంత్రి

భారతవర్షేతిహాసము మిక్కిలిఁ ప్రాచీనమైనది. సాంఘిక మత వ్యవస్థలందును రాజకీయార్థిక పరిస్థితులందును భారతదేశ మగ్రస్థాన మధిష్ఠించెను. మనదేశమును సందర్శించిన అన్యదేశీయుల వ్రాఁతలవలనను, మఱి యితరసాధనములవలనను నాఁటి హిందూదేశ సౌభాగ్యమును గనుఁగొనవచ్చును.

దేశచరిత్ర ప్రారంభమగు కాలముననె ప్రభుత్వము ప్రజల పోషణమైనను స్వశక్తిపైనను ఆధారపడియుండెనుగాని ప్రభుత్వాదాయము మందగించియుండెను. ఆకాలమున సుంకములపద్ధతి మిగుల సామాన్యముగ నుండెను. క్రీ. పూ. 4 శతాబ్దమునఁ బ్రభుత్వాదాయము మిగుల వృద్ధిఁజెందిన దని బ్రాహ్మణ, బౌద్ధ, మతగ్రంథములలోను చాణక్యుని యర్థశాస్త్రమునందును జెప్పఁబడినది. ఈ యాదాయము అనేకాధారముల మూలమున రాఁబడుచుండెను. ఇంతకు ముందురోజులలోఁ బన్నులు చాల తేలికగ నుండెను. కాని ప్రభుత్వవిధానము మార్పుఁబొందినకొలఁది పన్నులక్రమమును మార్పుఁబొందుచుఁ దుదకు భారము కాఁజొచ్చెను. పూర్వ న్యాయశాస్త్ర నిర్మాతలలో నొకరగు గౌతముఁడు "వ్యవసాయదారులు తమపంటలోఁ బదియవవంతుగాని, యెనిమిదవవంతుగాని, యాఱవవంతుగాని, రాజునకుఁ బన్నుక్రిందఁ జెల్లింపవలయును." అని చెప్పినాఁడు. హిందూప్రభువులు హిందూ ధర్మశాస్త్రముల ననుసరించియే పన్నులను విధించువారు. కావున ఈ శాస్త్రములను జూచినచో వ్యవసాయదారుల యాదాయమున నెంతభాగము భూమిపన్నుగ గ్రహించుచుండినదియు తేలఁగలదు. భూసారమును బట్టి తరము విధింపఁబడినట్లు కనుపించుచున్నది. సారవంతమైన భూములకు, ఊసరక్షేత్రములకన్న చాల హెచ్చుగఁ బన్నులు విధింపఁబడెడివి. "పశువుల సంఖ్యయందు 50వ భాగమును, బంగారమునందు 50వ భాగమును, వర్తకమున 20వ భాగమును, బండ్లు పుష్పములు, ఓషధులు, తేనె, మాంసము, పచ్చిక, కట్టెలు, వేరులు వీటిమీఁద 60వ భాగమును, పంటలో నాఱవభాగమునుగాని, యెనిమిదవభాగమునుగాని, పన్నెండవభాగమునుగాని రాజు గ్రహింపవచ్చును." (గౌతమ ధర్మసూత్రములు: 10, 24—27.) విష్ణుపురాణ కాలమునఁ బన్నుయొక్క రేట్లు చాలహెచ్చుగనుండెనని రెండు శతాబ్దముల క్రితము వ్రాయఁబడినది. ప్రతిపంటయందును మాంసము, పండ్లు, పుష్పములు, మొదలగువానిపై నాఱవభాగమును; పశువులు, బంగారము, మొదలగువానిపై నూటికి రెండువంతులును; స్థానికముగఁ దయారు కాఁబడిన వస్తువులపై నూటికిఁబదివంతులును; పరదేశములనుండి దిగుమతికాఁబడిన సరకులపై నూటి కైదు వంతులును పన్ను విధింపఁబడియుండెను." (విష్ణుపురాణము (జాలీ సంస్కృత టెక్స్టు బుక్కు), అధ్యాయము 3.) "పశువులసంఖ్యలో నేఁబదియవభాగమును బంగారమునందు నేఁబదియవభాగమును, పంటలో నెనిమిదవ వంతుగాని యాఱవవంతుగాని, పన్నెండవవంతుగాని, రాజు తీసికొనవచ్చును." అని. (మనుధర్మశాస్త్రము 6, 130). "వృక్షములు తేనె, మాంసము, స్వచ్ఛమగువెన్న, పరిమళద్రవ్యములు, ఓషధులు, మధురమగు నాహారపదార్థములు పుష్పములు, వేరులు, పండ్లు, ఆకులు, తోఁటకూరలు, పచ్చిక, చర్మములు, పేము, మట్టిపాత్రలు, రాతి పనిముట్లుఅన్నియు వీటిపై నాఱవవంతును పన్నుగ రాజు తీసికొనవచ్చును." (మనుధర్మశాస్త్రము 7, 130—132). మిగుల సామాన్య నిబంధనలందు సుంకముల పద్ధతినిగూర్చి మహాభారతము కడుశ్లాఘ్యముగ వర్ణించుచున్నది. "మంచిగ నున్నపైని భూమిపంటయొక్క ఆఱవభాగముతోను, నేరస్థులయొద్దనుండి వసూలు చేయఁబడిన అపరాధములతోను, శాస్త్రీయపద్ధతిని దిగుమతికాఁబడిన సరకులపై (వర్తకులకును వాటి సంరక్షణ నిమిత్తము నిరాశమీయఁబడిన వ్యాపార సంవిధానములకును) విధింపఁబడిన పన్నులతోను, రాజు తనకోశమును నింపును." (మహాభారతము, శాంతిపర్వము, అ. 71, శ్లో. 10). చంద్రగుప్తుని కాలమున గల ఆర్థికవిధానమునుగూర్చి చాణక్యుఁడు విపులముగ వర్ణించియున్నాఁడు. ప్రభుత్వాదాయమునుగూర్చి ప్రత్యేకవివరములనురెంటిని చాణక్యుఁడు చూపుచున్నాఁడు. మొదటివివరమును జూచినచో నేయాధారములవలన నాదాయము వచ్చినదో కాననగును. (1) పెట్టుబడి, (2) దేశవిభాగములు, (3) గనులు, (4) ప్రభుత్వకార్యములు, (5) అడవులు, (6) పచ్చికబీళ్లు, (7) వ్యాపారసంవిధానములు, త్రోవలు అను 7 శీర్షికలక్రింద మొదటివివరము విభాగింపఁబడినది. (అర్థశాస్త్రము, పుస్తకము 2, అధ్యాయము 6.)

స్థానికముగఁ దయారుకాఁబడిన నిర్దిష్టమైన వస్తువులమీఁదఁ బన్నులును, అట్టివేయగు దూదిసరకులు, నూనెలు, క్షారము, మద్యమును, లోహసామగ్రి గిడ్డంగులమీఁదిపన్నులు, దేవాలయములు, కళానిలయములు, సిటీగేట్లు, మొదలగువానివలన వసూలు చేయఁబడు సుంకములు, జూదములపైని పందెములపైని విధింపఁబడిన అపరాధములు, అని పెట్టుబడివలన వచ్చుఆదాయమునువివరించినాఁడు.(అర్థశాస్త్రము

పుస్తకము 2) కాఁబట్టియే "క్రయవిక్రయముల రేట్లు, రోడ్డు యొక్క విస్తీర్ణత, ఆకలిఁబుట్టించు పదార్థములకును, ఆహారమునకును అయినఖర్చులు, ఇన్స్యూరుచేయువస్తువులధరలు, మొదలగువాటికి వ్యాపారస్థులయొద్దనుండి సుంకము వసూలుచేయుట రాజుయొక్క ధర్మము" అని మనువు చెప్పుచున్నాఁడు. (మను 7, 127). నష్టమును భరించుపక విక్రయించిన వర్తకుల విషయమున విధులు నిర్ణయింపఁబడినవి. (అర్థశాస్త్రము, పుస్తకము 2) శుక్రనీతియందు ఉత్పత్తిగరకు సమముగా గాని, యంతకుఁ దక్కువగాగాని, యేసరు సరకుల నమ్ముచుందురో యట్టివారియొద్దనుండి యేవిధమగు సుంకములనుగాని రాజు తీసికొనఁగూడదు. అయితే కొనువానియొద్ద నీతఁడు బేరము గావించియున్నట్లయిన రాజు సుంకములను దీసికొనవచ్చును. అని వ్రాయఁబడియున్నది. సుంకములు నూటికిఁ బదివంతులనుండి యిరువదివంతుల వఱకుఁ గలవు. చంద్రగుప్తచక్రవర్తి యాస్థానముననుండిన మెగాస్తనీసను యవనరాయబారి కూడ నీసుంకము నూటికిఁ బదివంతులని చెప్పుచున్నాఁడు. అగ్నిపురాణమున నీసుంకము నూటికిరువదివంతులని చెప్పఁబడినది. ఈసరకు హానికరమగు వ్యాపారపుసరకు అయినయెడల మామూలు సుంకమునకుబదులుగా అపరాధము విధింపఁబడును. అయితే సంఘమునకుఁ బ్రత్యేకోపయోగముగ నుండుటకు గణింపఁబడిన సరకులును, అట్టివిలువఁగల విత్తులును, స్వేచ్ఛగ సుంకములేకుండఁ జేయఁబడినవి. ఈవిధముగనే దేవపూజాద్రవ్యములును, వివాహ కార్యవస్తువులును, సుంకములేకుండఁ జేయఁబడినవి. ఆసుంకములు క్రమముగ భాగముగనుండి తప్పకుండెను. పంటలప్రదేశమున సరకులయమ్మకము నిషేధింపఁబడినది.(అర్థశాస్త్రము పుస్తకము 2,అధ్యాయము 22).మార్కెట్టు ప్రదేశములలోఁగాని లేక రోడ్లమీదగాని సుంకములు వసూలుచేయఁబడుచుండెను.(శుక్రనీతి 4, 2). ప్రత్యేకవ్యక్తులవలన సాగుచేయఁబడిన యొక్కొకభూభాగములోని పంట ననుసరించియు,భూమినిబట్టియు,విధింపఁబడిన స్వల్పపన్నులు, పడవలపైఁ జెల్లించు సుంకములు, రోడ్డుసెస్సులు, రాజభూముల పంటతో నిండియున్న దేశభూభాగముల నుండియు నాదాయము వచ్చుచుండెను. ప్రభుత్వమునకు గనుల మూలమున నెక్కుడాదాయము వచ్చుచుండుటవలన గనులే మిగులఁ బ్రాముఖ్యమగు రివిన్యూ ఆధారముగనుండెను. గనులవలన రాఁబడు ఆదాయమును రెండువిధములుగ నుండెను. ప్రభుత్వమువారి యధీనముననున్న గనుల రాఁబడి ప్రత్యేకవ్యక్తుల యధీనముననున్న గనుల రాబడియందొక భాగము, అమూల్యములగు లోహముయొక్కయు, లేక సామాన్యఖనిజములయొక్కయుఁ బంట అని వివరింపఁబడెను. (అర్థశాస్త్రము, పుస్తకము 2, అధ్యాయము 12).

ప్రభుత్వకార్యములవలన ఫలితములు:—వృక్షములు, పండ్లు, పబ్లికు తోఁటలలోఁ బెరుగు కూరగాయలు, జాలరివృత్తుల ప్రతిఫలము మొదలగునవి. వేఁట మూలమునను, ఏనుఁగులు మొదలగు నితరజంతువుల యమ్మకము మూలమునను, ఫారెస్టుభూముల యొడంబడికవలన అడవి పన్ను వసూలగును. బంజరు భూములలోఁ బసులను మేపుచున్నందులకుఁ బ్రభుత్వమువారికిఁ జెల్లింపఁబడు సుంకములతోఁగూడి పచ్చిక బీళ్లవలన రాఁబడియు, ఘాటలపైఁ జెల్లింపఁబడు సుంకములును, ప్రభుత్వాదాయమునకు మిగుల నుపయోగముగనుండెను. చాణక్యునివలన లభ్యమైన మఱియొక రివిన్యూ విభాగముకూడ ముఖ్యమైయున్నది. ఈవిభాగమును గొలదిపాటి మార్పులతో నూతనవిధానముఁ బెట్టవచ్చును. ఈవిభజన ననుసరించి ప్రభుత్వాదాయము RevenueTax యనియు, Non-Revenue Tax యనియు,రెండువిధములుగ నున్నది. మొదటిదానిక్రింద నిర్ణయమైన పన్నులు (పిండకర), పంటలో నారవ భాగము (షడ్భాగ) సైన్యముకయి, పనిపాటలసప్లయి (సేనాభక్త), మతసుంకములు (బలి), తాబేదారుల కానుకలు (కర), అస్వాభావిక కారుణ్యములు (ఉత్సంగ), కప్పములు (పార్శ్వ), ప్రతిఫలములు (పారిహీనిక), బహుమతులు (ఔపాయనిక), మరియుఁ బ్రజాధనవములబాడుగలు (కౌస్తేయక), గలవు. రెండవదానిక్రింద (1) సారవంతమైన భూములపంట, (2) గింజల యమ్మకమువలన వచ్చుద్రవ్యము, (3) భైక్షుక వృత్తివలన వచ్చు గింజలు, (4) వర్తక వ్యాపారముల కగత్యమగు ధాన్యము, (5) పెట్టుబడిమీద వడ్డీ, (6) ప్రభుత్వమువారి యధీనముననున్న చేతిపనుల లాభములు మొదలగునవి గలవు. ఇవిగాక వారసులేకుండుటవలన సర్కారుకుఁ జెందినసొత్తులు, అపరాధములు, జప్తులు, రాఁబడిపైకొలది యాదాయము, తిరుగుబాటుచేయువారి యాస్తులనష్టములు గలవు. (అర్థశాస్త్రము, పుస్తకము 2, అధ్యాయము 15) ఆదాయమునకుఁ గల వివిధాధారములనుగూర్చి శుక్రనీతియందలి రెండవయధ్యాయము 335వ శ్లోకమునఁ జెప్పబడినది. ధనరూపమునగాని, వస్తురూపమునగాని, లేక కొంతధనరూపమును, గొంత వస్తురూపముగను, పన్నులు చెల్లింపఁబడుచున్నవి. కౌటిల్యుఁడు లెక్కపూర్వకముగ వసూలుచేయఁబడు పన్నులను గూర్చి చక్కఁగా వెలిఁబుచ్చుచున్నాఁడు. శూద్రులు, కర్మకరులు, ఇంక నితరులు, అనఁగా కాయకష్టముచేత జీవించువారు (కర్మజీవనులు) మాసమున కొకదినము పన్నులకుఁ బ్రత్యామ్నాయముగా వారుచేయఁగలపనిని ప్రభుత్వమున కుచితముగఁ జేయుదురు. (విష్ణుపురాణము, (జాతీ సంస్కృత పఠనీయగ్రంథము) అధ్యాయము 8). "శిల్పులును, బనివాండ్రును, జేతిపనులతో బ్రదుకు శూద్రులవలెఁ బ్రతినెల ఒకరోజు ప్రభుత్వమునకయి పనిని రాజు చేయింపవచ్చును." (7, 138). అని మనువు చెప్పుచున్నాఁడు. కాని యేపనివాఁడుగాని నిర్బంధింపఁబడియుండలేదు. మెగాస్తనీసను యవనరాయబారి భారతదేశైశ్వర్యమును, ఔన్నత్యమును గర్వపేయముగ వర్ణించియున్నాఁడు "హిందూదేశమున దాస్యమనునది లేదు. స్త్రీలపాతివ్రత్యమును, పురుషులధైర్యస్థైర్యములును బ్రశంసనీయములు. పరాక్రమమునందు భారతీయులితర ఆసియాదేశీయులకన్న మిన్నగ నుండిరి. వారికపాటములకుఁ దాళము లక్కఱలేదు. అనృతమాడువారు మందునకైన లేకుండిరి. భారతీయు

లెల్లరును గుణాగ్రబుద్ధులును, నిపుణులును నైయుండిరి. వారెన్నఁడును వ్యాజ్యములలో దిగక స్వదేశరాజులక్రింద శాంతముగ నుండిరి. మనుధర్మశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినట్లుగనే పరిపాలనము సాగింపఁబడుచుండెను. గ్రామకట్టుబాట్లు బాగుండెను. ప్రతిగ్రామమును ప్రజాస్వామ్యము (Republic) ననుభవించుచున్నట్లుండెను." హుయానుత్సాంగు అనువాఁడు ఇట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. "కుటుంబములు రిజిష్టరుమీఁదఁ జేర్పఁబడియుండలేదు. ప్రజలు అస్వాభావిక కార్యములకు వశమైయుండలేదు." (బౌద్ధవ్రాఁతలు, పుస్తకము 2). పనివాండ్రు సంతోషముతోఁ దమకు నిర్ణయించిన పనిని జేయువారే! వారుచేయుపనికి నిష్కర్షముగఁ బ్రతిఫలముకూడ నుండెడిది." (బౌద్ధవ్రాఁతలు, పుస్తకము 2). భూమికిఁ జెల్లింపవలసిన పన్నులను బ్రాహ్మణులకు లేకుండఁజేసి వారి మతసంబంధకృత్యముల మూలమునఁ బ్రభుత్వమునకుఁ బన్నులను జెల్లించునట్లు లేర్పాటు గావించిరి. ఈయేర్పాటు బాగుగఁ జదువుకొనిన బ్రాహ్మణులకే కావున వారు దిగువవారికిఁ బన్నులను జెల్లించుట విధియై యుండెను. స్త్రీలు, అప్రాప్త వ్యవహార దశయందున్నవారు (మైనర్లు), విద్యార్థులు, బధిరపంగ్వంధులు, వ్యాధిగ్రస్తులు, అలభ్యమగునాస్తిని యెవరినిమిత్త మార్జించిరో యట్టివారును బన్నులను జెల్లింప నక్కఱలేకుండ వినాయింపఁబడిరి. (ఆపస్తంబ సూత్రములు 2, 10,26,14–17). వసిష్ఠ విష్ణుపురాణములును మనుస్మృతియు నిట్టి యభిప్రాయముల నొసంగినవి. కౌటిల్యుఁడును ఇదేరీతిని అభిప్రాయ మిచ్చుచున్నాఁడు. ఆర్థికబలము హెచ్చుగ నున్న కాలమునఁ బ్రభువు శాస్త్రవిధి ననుసరించికాక యితరవిధములుగఁ దనకు న్యాయమని తోఁచినట్లుగ ద్రవ్యసమీకరణమునకుఁ దలపెట్టియుండెను. పంటలో నాలుగవవంతుగాని, లేక మూఁడవవంతుగాని ఇతరవాటిపై నూటి కింతయని నిర్ణయింపఁబడు గొప్పసంఖ్యనుగాని, రాజు అడుగవచ్చును. ప్రభుత్వోద్యోగులుగూడ ప్రభుత్వకోశము నింపుటకుఁగాను బ్రజలను, వైరులను వేయుటకయి నిర్బంధింపవచ్చును. ఆపద్గతివలయునంత ద్రవ్యము సమకూర్చుటకుఁ బనికి రాకపోయెను. పన్నులు మొదలగునవి వసూలుచేయు గొప్పయుద్యోగస్థుఁడు (Collector-General) ప్రభుత్వావసరములకయి ప్రజలను అడుగువాఁడు వచాన్యుల విరాళములును, గౌరవచిహ్నములకు దుస్తులును, అలంకారములును, హెచ్చుగ నుండెను. మతసంస్థలుగూడ State Fundsకుఁ దోడ్పడ నిర్బంధింపఁ బడుచుండెను. ఆర్థిక దురవస్థలయందును నితరవిధములను పెక్కువిషయములలోను, ఉపాయములందును, నిర్బంధింపఁబడుచుండెను. ఇది వారికిఁ గంటకప్రాయముగ నుండకుండెను. "ఈనిర్బంధించుటయైనను నొకపర్యాయమేకాని యంతకుమించికాదు" అని చాణక్యుఁడు తెలుపుచున్నాఁడు. "మధ్యరకము భూములను సాగుచేయువారిని లేక సామాన్యరకము భూములను సాగుచేయువారిని గోటలను గట్టుటయందేమి, వ్యవసాయకార్యములయందేమి, వ్యాపారసంవిధానమందేమి, ఊసర క్షేత్రములలోఁ గాపురము నేర్పఱచుకొని యాభూములను ఆక్రమించుటయందేమి, గనులలోఁ బనిచేయుటయందేమి, అడవులఁ గాపాడుటయందేమి, ప్రభుత్వమునకు గొప్పసహాయముచేయువారిని బ్రభుత్వోద్యోగులు నిర్బంధింపకుండెను." అని కౌటిల్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. (పుస్తకము 5, అధ్యాయము 2); (శుక్రనీతి, 4–2, 10). పూర్వమే రాజుగాని దుర్వినీతుఁడయి, తనప్రజలను బాధించినయెడలఁ బ్రజ లాతనిపైఁ దిరుగబడి యాతని ప్రభుత్వమును నాశముచేయువారు. ఈభీతివలననైనను బూర్వము రాజులు పన్నులను వసూలుచేయుటయందేమి, పరిపాలనా విషయమందేమి, సరళతఁ దాల్చియుండిరి. మొగలాయి ప్రభుత్వమున భూమిపన్నుక్రింద రొక్కమే కాకుండ పంటలో నొక భాగము తీసికొనబడుటవలనఁ బ్రజలకు ధరల హెచ్చుతగ్గులవలనఁగాని క్షామసమయమునఁ జెల్లింపవలసిన రొక్కపూర్వక మగు పన్ను చెల్లించుటవలనఁగాని బాధ లేకుండెను. ఆనాఁటి ప్రభువులు సారళ్యముఁ దాల్చియుండుటవలనఁ బ్రజలు తమకు విధింపఁబడిన పన్నులను బూర్ణముగఁ జెల్లింపకుండినను బాధగాని, హానిగాని, లేకుండెను. ప్రభుత్వాదాయము లన్నింటియందును భూమిశిస్తు మిగుల ప్రాముఖ్యమైయుండెను. ఏవిధముననైననేమి భూమిఖామందుగ రాజెన్నఁడును బరిగణింపఁబడలేదు. అతఁ డెప్పుడును ప్రజల భూములపైహక్కును దనదని భావించిగాని, వాదించిగాని, యుండలేదు. అతని దృష్టియంతయు పంటలోఁ దనకు రావలసిన భాగమునందే నిలిచియుండెను. అతఁడు రాజ్యమునకును తద్ద్వారా ప్రజలకును జేయునట్టి సేవకుఁగాను వేతనమువలెనె పంటలో (రాజుకు) నిర్ణయింపఁబడిన భాగమును బరిగణింపఁబడెను." (బోధాయనధర్మసూత్రము, అధ్యాయము 7).

"ప్రజలపైఁ బన్నులు తేలికగ నున్నవి. రాజునకుఁ బ్రజలుసేయు సేవ బహుస్వల్పము. ప్రతివాఁడును దనవస్తువులను జాగ్రతగ నుంచుకొనును. రాజుభూములను సాగుచేయువారు పంటలో నారవభాగము పన్నుక్రిందఁ జెల్లించుచుందురు. వర్తకముచేయువారు వ్యాపారములను సాగించుటకయి వచ్చుచుఁ బోవుచుందురు. రేవుస్థలములయొద్దను, రాచబాటల ఘట్టేలయొద్దను, వారు స్వల్పముగ సుంకములను జెల్లింపవలెను. రాజ్యాంగ నిర్మాణములలోను, సంస్థలలోను, అవసరమువచ్చినప్పు డంపులును టోప్పడుట విధ్యుక్తమై యుండెను. ఈవిధముగఁ దోష్పడినయెడలఁ దగిన ప్రతిఫలము పొందుదురు." అని విదేశరాయబారియగు హ్యూనత్సాంగు వ్రాసెను. సుంకమును విధించుటయందున్న ఆదర్శములు సక్రమములును, దృఢములును నైయున్నవి. ఆధునికరాజనీతిశాస్త్రవ్యాపనమునకుఁ గొలఁది సామర్థ్యమును ద్యాగమును, మాత్రమే యని ప్రాచీనార్థికశాస్త్రజ్ఞుల యుద్దేశములు. "రాజు పన్నులను వసూలుచేయుటయందు అత్రోవనే యనుసరింపవలెను. రాజుయొక్క పరిస్థితులు వాంఛాబంధనమున, ఆశాబంధనమున, నడ్డుదగిలి యుండకూడదు." అని మహాభారతము చెప్పుచున్నది. (శాంతిపర్వము, అ. 71, శ్లో. 13). ప్రథమధర్మశాస్త్రజ్ఞుఁ డగు వసిష్ఠుఁడు ఇట్లనుచున్నాఁడు "రాజు తనరాష్ట్రప్రజలనుండి స్వోపయో

గమునకయి వారియాస్తిని దీసికొనఁగూడదు." (వసిష్ఠధర్మసూత్రములు,10-14).ఇంకను "ధర్మశాస్త్రము ననుసరించి పరిపాలనముఁజేయు రాజు ప్రజలద్రవ్యమునందు ఆరవవంతు పుచ్చుకొనవచ్చును." అని వసిష్ఠుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.(వసిష్ఠ. 1, 42) "అత్యాశతోను అన్యాయబుద్ధితోను, నీకోశమును నింపుటకుఁ గోరవలదు." అని మహాభారతములో రాజునకు హితోపదేశము చేయఁబడినది. నిర్బంధముగ వసూలుచేయ సంకల్పించిన రాజుయొక్క యుద్దేశమునకు భిన్నముగా నిట్టి గొప్పగ్రంథమున రాజునకు బుద్ధిచెప్పఁబడినది. "అవివేకముతో శాస్త్రవిధి నతిక్రమించి పన్నులను వసూలుచేయుటకయి తనపరిపాలనలోని ప్రజలను బాధించు లుబ్ధుఁడగు ప్రభువు తన నాశమును దానే తెచ్చుకొనును." 'ధర్మ్యం శుల్కం అవహారయేత్' (అపస్తంబ సూత్రములు 2, 10, 26, 9). ఈక్రిందివాక్యములలో మామూలు రివిన్యూ అధికారుల ప్రవర్తననుగూర్చి కౌటిల్యుఁడు విమర్శించెను. "ఎప్పుడొక యధికారి మామూలు రివిన్యూమొత్తమును ద్విగుణముగ ననుభవించునో అట్టియధికారి ప్రజలజీవరక్తమును బీల్చుచున్నాఁడన్నమాట! అట్టి యధికారిని రాజు పదచ్యుతు నొనర్పవచ్చును." ఇవియే ఆదర్శములు. న్యాయబుద్ధి కలిగి తెలివితో బన్నులను వసూలుచేయుటయందు దొడ్డవారు పెక్కుమంది యుండిరి. ప్రజలను దోఁచుకొనుటవలన ప్రభువుయొక్క కోశమును నింపుటకుఁ బ్రేరేపించువారును నుండిరి. బలహీనరాజ్యములలోని ప్రభుత్వోద్యోగులు ప్రజలయొక్కయు, ప్రభుత్వముయొక్కయు ఖర్చునవలన ద్రవ్యమంతయు లాగుచుండిరి. ప్రజాశ్రేయము ప్రజలపన్నులందు లీనమైయుండెను. భారతదేశ మహాకవులలో సుప్రసిద్ధుఁడగు కాళిదాసమహాకవి "సూర్యుఁడు భూమిపైని చెమ్మనెట్లు తనకిరణములద్వారా గ్రహించి మరల వేయిరెట్లుగ నిచ్చుచున్నాఁడో, యట్లే రాజు ప్రజలశ్రేయస్సు నిమిత్తము వ్యయపఱచుటకయి పన్నులను వసూలుచేయుచుండును." అని చెప్పుచున్నాఁడు. "ప్రజానామేవ భూత్యర్థం స తాభ్యో బలిమగ్రహీత్; సహస్రగుణముత్స్రష్టుమాదత్తే హి రసం రవిః." (రఘువంశము.)

కౌటిల్యుఁడు ప్రభుత్వవ్యయమును ఈక్రిందివిధముగ వివరించియున్నాఁడు. యాగములు, పురోహితుల యారాధన, దానము, రాజుగారి స్వంతఖర్చులు, రాజభవనవ్యయము, సివిల్ శాఖల ఖర్చులు, విదేశాంగకార్యముల పోషణకు సంబంధించిన ఖర్చులు, సైనికఖర్చులు, సైన్యసప్లయి ఖర్చులు, ప్రభుత్వ కార్యముల ఖర్చులు, అడవుల సంరక్షణ ఖర్చులు, అవి. (పుస్తకము 2, అధ్యాయము 6). ఈక్రింద వివరింపఁబడు ఆరు పరిపాలనా కార్యముల కొఱకుఁ ప్రభుత్వాదాయమునందలి యర్ధభాగము ఖర్చుపెట్టునట్లు శుక్రనీతివలనఁ గనుపించుచున్నది. (1) పెద్దవారిజీతములకు 1/12 భాగమును, (2) సైన్యమునకు 3/12 భాగమును, (3) ధర్మములకు 1/24 భాగమును, (4) ప్రజోపయోగ కార్యములకు వ్యయపఱుపఁబడిన దాపరు 1/24 భాగమును, (5) అధికారుల వేతనములకు 1/24 భాగమును, రాజుయొక్కయు, రాజగృహముయొక్కయు స్వంతఖర్చులకు 1/24 భాగమును, ఖర్చుపఱచి నట్లు తెలియుచున్నది. (శుక్రనీతి, అధ్యాయము 1, శ్లో. 316, 317). ప్రభుత్వకోశమునందు 24 సంవత్సరములవఱకు రాజ్యాంగపనులు నెఱవేర్చుటకుఁ జాలినంత ద్రవ్య ముండవలెనని శుక్రనీతియందుఁ జెప్పఁబడినది. (శుక్రనీతి, 4. 2, 13).

ప్రభుత్వాదాయలాభము ముఖ్యవిషయముగఁ బరిగణింపఁబడెను. కౌటిల్యుఁడు చెప్పినప్రకారము "వారసత్వమువలనఁగాని, లేక స్వార్జితమువలనఁగాని న్యాయముగ సంపాదింపఁబడిన బంగారము, వెండి, ముత్యములు, అనేకరకములరత్నములు మున్నగువాటితో నింపబడిన చక్కని కోశముండవలె" నని తెలియుచున్నది. (పుస్తకము 2, అధ్యాయము, 1). ఈవిషయమునఁ గౌటిల్యుని యభిప్రాయము లతిగూఢముగను, వైవిధ్యముగను నున్నవి. ప్రజాశ్రేయము, పుణ్యకార్యములకయి అధికారుల సన్మానములు, తస్కరుల దండనము, ప్రభుత్వోద్యోగులలోని లంచగొండితనమును నాటంకపెట్టుట, సస్యవిస్తరణము, వర్తక వ్యాపారములలాభము, విపత్తులనుండియుఁ గష్టముల నుండియు, విముక్తి, విమోచనముగేనిపన్నులు, సువర్ణరూపమున రశీదు; ఇవియన్నియుఁ గోశము నింపుటకు భద్రముగ నున్నవి.

ప్రభుత్వాదాయ శాఖానిర్వహణము సమాహర్త సన్నిధాత యను నిరువురు స్థిరమైన యుద్యోగుల వశమైయుండెను. వీరినే ఆంగ్లమున Collector-General అనియు, Treasurer General అనియుఁ బిలుతురు. సమాహర్త Collector-General, యనువాఁడు పన్నుల వసూళ్లను జూచుచుండెను. సన్నిధాత (Treasurer-General, యనువాఁడు ఆదాయములను జాగ్రతగఁ జూచుచుండెను. ఈతఁడు ప్రజలు సక్రమముగఁ జెల్లించుచున్నారా లేదా యనువిషయమున నతిజాగరూకత వహించుచుండెను. సమాహర్త Collector General యనువాఁడు పన్ను వసూళ్లకొఱకు దేశమును బెక్కుజిల్లాలుగ విభజించి పనిచేయుచుండెను. (1) పన్నులీయ నక్కఱలేదని మినహాయింపఁబడిన వారిననుసరించి, (2) పన్నులకు బదులుగ దేశసంరక్షణకయి సిపాయీలను చేకూర్చుట, (3) వారిపన్నులను బంగారునాణెముల రూపముగఁ జెల్లించుట, (4) ధాన్యరూపమునను, వస్త్రరూపమునను, బన్నులను జెల్లించుట, అనఁగా గింజలు, పశువులు, అపక్వపదార్థములు, పాలు, పెరుగు మొదలగునవి, (5) ఉచితముగఁ బరిశ్రమచేసి ప్రభుత్వమున కామూలమునఁ దోడ్పడుట, అని గ్రామములను విభాగించిరి: (అర్థశాస్త్రము, పుస్తకము 2, అధ్యాయము 7.) రాజ్యాంగనిధులను బరిశీలించువాఁడగు సన్నిధాత (Treasurer-General) సరియగు నాదాయవ్యయ నిరూపణపట్టికలను దయారుచేయఁగల శక్తిఁగలిగియుండెను. ప్రభువులు ప్రజలసొత్తునుగోరక వారి శ్రేయమునే మదినెంచి యేలుచుండిరి. అశోకుఁడు ప్రజోపయోగమునకయి మార్గములప్రక్క చెట్లనువేయించి, క్రోశమునకు రెండువంతున బావులఁ ద్రవ్వించి

సత్రరువులఁ గట్టించి, వ్యాధిగ్రస్తులగు మనుష్యులకును, పశువులకును నుపయోగించునట్లు ఉచితచికిత్సాలయముల నేర్పఱచి, రసాలసాలములతోఁగూడిన తోఁటలను వేయించి, ప్రజలయైహికాముష్మిక జీవనమును సమస్తవిధముల బాగొనర్చెను. హర్షునియనంతర మార్యావర్తము చిన్నచిన్న ముక్కలక్రిందఁ జీలిపోయెను. ఇట్టిస్థితియందయినను ప్రజల యార్థిక జీవనౌన్నత్యము సంతృప్తికరముగనే యున్నదనవచ్చును. పారిశ్రామిక, వ్యావసాయికాది విషయములందుఁ బ్రజలు ధనవంతులు కాఁ జొచ్చిరి. చక్రవర్తులు మారినను, సంగరరంగంబుల రక్తవాహినులు స్రవించి వ్యాకులపెట్టినను, ఆర్థికముగఁ బ్రజలు పరితపింపకుండిరి. ప్రజ లిట్టిస్థితియం దుండుటచేతనే యీ సంక్లిష్టసమయమున సైతము దేశాభివృద్ధి జరిగెను.

కావున నే దేశమందైనను బ్రజల యార్థిక సంపత్తి పరిపాలనా పద్ధతినిబట్టి యుండును. ప్రభువు ప్రజాభిప్రాయమునుబట్టి ప్రజాశ్రేయోభివృద్ధులనే మనసునందుంచి పరిపాలనముచేసినయెడల ప్రజలు సమస్త భోగభాగ్యముల విలసిల్లుదురు. ప్రజలనుండి వసూలుచేయు ద్రవ్యము తత్ప్రజల యభివృద్ధికయ్యు, శ్రేయస్సునిమిత్తమే ఖర్చుపెట్టుట ప్రభువుయొక్క ధర్మము. ఒక దేశమున వసూలుచేసిన ద్రవ్యము నన్యదేశ ప్రజలయభ్యుదయమునకయి వ్యయపఱచుట ధర్మముకాదు. ఈవిషయమును గుర్తించియే రాజనీతి విశారదు లనేకులు "ప్రజాప్రాతినిధ్యము లేనిదే పన్నులు వసూలుచేయరాద"నిచెప్పిరి. ("No taxation — without representation")అని ఆంగ్లసూత్రము.

ఉపాధ్యాయవృత్తి

పంగనామముల రామచంద్రరావు గారు

వింత మనుమాట లేక రుచియించు పసిండి పసందు చందువా
రతనపుమేపలం గొనఁగ రైతుల-పేదల-ద్రవ్య మూష్పఁగా
మతి జనియింప వీలుపడు మాటలు కోటలు దాఁటఁ జేయుచున్
బ్రతు కొకవింతగా నడపఁ బాల్పడు "ప్లీడరు" వృత్తి యెంతయున్.

అతిధనార్జనమద్యపానాభిరతిని, నోడ తెలుంగక దైవంబు నుజ్జగించి
చెంగుస్వ్యక్తిత్వ హీరంబు చిదిపి కోరి, సాటుత్రోపఁ బడవచ్చు వైద్యవృత్తి

వందల్ వేలు గ్రహింపవచ్చును వెసన్ వాణిజ్యవృత్తిక్రియా
స్పందుల్ పెల్లదొరల్ వలెన్ మెలఁగు దేశస్వామ్యముం బట్టిని
స్సందేహం బివి మూఁడువృత్తులను భాస్వజ్జ్వాలికల్ రేఁగ లో
కాంధోకాన్న ఘటంబు ప్రక్క సనుపాయమ్మోన్ .విశేషంబుగన్.

ఈవృత్తిత్రయమందు సాధుగుణులై హేమార్జనాసక్తిచేఁ
ద్రోవల్ వన్నక వేవవేలు భగవంతుం డిచ్చు నద్దానితోఁ
గావింపందగి జీవనంబు నకలంకత్వంబునన్ మించు ప్ర
జ్ఞావంతుల్ గల రెందఱేనియుఁ బ్రశంసాపాత్ర కీర్తి స్థిరుల్.

కల వన్యంబులు వృత్తులెన్నియొ యసత్కర్మందు నింద్యంపుఁద్రో
వల సన్మార్గుఁడు ధర్మనిష్ఠ మెయిఁ బోవన్ వచ్చు నన్నింట ను

జ్వల దీపం బమలం బెకొని పయి నాచ్ఛాదంబులం బట్టి ని
ర్మలతానిర్మలతల్ గనంబడు దురారాధ్యంబుగా జెద్దియుగా.

భరతమాతృపదాబ్జసేవనము విడువ, వృత్తులందు నుపాధ్యాయ వృత్తి లెస్స
ఖలుని కింపైన మార్గముల్ గలవు కాని, యందు నవకాశ మతనికే నంత లేదు.
అనదుపాయంబు లంతగా నందుఁ జొరవు, భరతమాతకుఁబుట్టిన పడుచులఁ గొని
భావికాలోపయోగ్య సత్పౌరగణము, నరసి నిర్మించుపని యుపాధ్యాయవృత్తి.

కవనము చిత్రలేఖనము గానము నాఁదగు మూఁటితోఁ గళా
ప్రవిమలధర్మమూ గురుపరంపర వృత్తినిగూడ మేళవిం
పవలయుఁ బైవిలాసములు మాత్ర గ్రహించినఁగాదు దానిలోఁ
దవిలి కళాసుధర్మ దనియఁద్రావినవాఁడు గురూత్తముం డిలన్.

లోకజ్ఞాన విహీనబాలకులపై లోపంబు వాటించి చి
త్తాకర్షం బొనరింప నోటువడి తా నంతం గళం బూని నా
నాకాఠిన్యము లూని బోధనకళాజ్ఞానంబు లేకుండ వి
ద్యాకుక్షింభరియా కసాయికి నుపాధ్యాయత్వ మె ట్లబ్బెడిన్.

అరయ విద్యార్థిపసితన మాత్మకోప, విరతికూలంకషంబగు విపులశాంత
రసము దులఁదూఁగినంగాని పొసఁగదెపుడు, నాశయపవిత్రమగు నుపాధ్యాయపదము.
పదియుమూఁ డెన్మిదికి మధ్యవయసుఁజూచి, మాట వినమికి దండింప మానరాదు.
ప్రేమపేశల కాఠిన్యరీతివలయుఁ, బసిఁడిఁ బోగరుపని గురువర్యు వృత్తి.

తగ నాధ్యాత్మిక భావమందిర బహిర్ద్వారంబు కోపాంకురా
పగమంబట్టి పరిశ్రమంబునకుఁ ద్రోవల్సూపు నీవృత్తి యెం
తగ నోర్పుండిన నింకఁగావలయు విద్యార్థిప్రబోధంబు ప
ట్లు గురుం డీశ్వర బుద్ధిసాధకుఁడు చేష్టల్ లోకకల్యాణముల్.

ప్రథమాగణ్యము దేశసేవాప్రసక్తి, వెనుకఁ దేవచ్చు నీవృత్తిఘన తయుందుఁ
గాని కడు పాఁకటిని నార్పఁ గడఁగడంత, అనువాయితి గురువృత్తికన్న బాధ.

సంపూర్ణము

శాసనోల్లంఘనము

వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు గారు

గత మాసములో మచిలీపట్టణమందు జరిగిన ఆంధ్ర రాష్ట్ర సభలో శాసనోల్లంఘనమునుగూర్చి చేసిన తీర్మానమును కొందరు రాజకీయపరిజ్ఞాతలు, కొన్ని వార్తాపత్రికాసంపాదకులు ఖండించుచున్నారు. వారు చేసిన యాక్షేపములను విశదీకరించుచు, వానికి నాకు తోచిన సమాధానములను వ్రాయుచున్నాను.

I. ఆక్షేపము: శాసనోల్లంఘనవిధానము రాజకీయవిప్లవమునకు దారిజూపి దౌర్జన్యములను పురికొలుపుచు అరాజకత్వమును ప్రవేశపెట్టి నిరపరాధులకు కూడ బాధలను కలిగించును.

సమాధానము. నిబంధనానుకూల పద్ధతులమీద రాజకీయవిప్లవములను కలిగించగలిగినయెడల యెవరికిని యెట్టి ఆక్షేపణయు నుండకూడదు. ప్రకృతిలో సాధారణముగా విప్లవములు తటస్థించుచున్నట్లే సాంఘిక రాజకీయ పరిణామములోకూడ జరుగుచుండును. కాని యివి దౌర్జన్యరాహిత్యముగ జరుగునా, జరుగవా యను విషయమునే మనము ఆలోచింపవలెను. ఒకానొకప్పుడు యీవిధమైన ఆచరణలో కొందరు దౌర్జన్యములో దిగినయెడల వారిని ప్రభుత్వమువారికి పట్టియిచ్చుటనాయకులవిధి. అహింసాసూత్రమును రాజకీయవిషయములందు ఆచరణలో పెట్టగలనాయకుడు చౌరీచౌరాలో తనయనుచరులే హత్యలు కావించిరని తాను బార్డోలితాలూకాలో ప్రవేశపెట్టదలచిన శాసనోల్లంఘనవిధానమును ఆపివేసి ఆ హత్యలకు కూడ తానే జవాబుదారీ వహించి కారాగృహము ప్రవేశించెను. ఇంత పెద్దదేశములో యెక్కడనో ఒకానొకచోట దౌర్జన్యము జరిగినను తనవిధానమును విరమించకపోయి యుండును. కాని తన యనుచరులే దౌర్జన్యమునకు దిగినపుడు ఆయనకు నిస్పృహత్వము జనించెను. ఈయనకంటె ఒకక్రిందిమెట్టులో నుండి యీ విధానము సమర్థతతో నడిపించగల నాయకు డుండినయెడల, తాను నిర్దోషి ననియు, తనవిధానమున కపకీర్తితెచ్చిన తన యనుచరులనే శిక్షింపవలె ననియు వాదించి యుండును. మహాత్మ గాంధిగారు అట్లు చేయలేదనియే కొందరు ఆయనయందు నింద మోపుచున్నారు. కాని అట్లు చేసినయెడల, ఆయన మహాత్ముడే కాకపోవును. అహింసాధర్మమును అంతజాగ్రతగ రక్షించుటకు పూనుకొనుటచేతనే, ఆయనకు ప్రజావశీకరణశక్తియు, ప్రపంచ మంతయు మారుమ్రోగునట్టి పేరుప్రతిష్ఠలును వచ్చినవి. ఈయన జీవితకాలములోనే యెప్పటికైనను ఒక తాలూకాలోనైనను, యీయన నాయకత్వముక్రింద యీ శాసనోల్లంఘనవిధానము ప్రవేశపెట్టబడు నని నా యభిప్రాయము. అక్కడ జరుగు పాలిత పరిపాలకుల సంఘట్టనములు, అమానుషచర్యలు చూచి సహించి తక్కిన భారతదేశమంతయు నెమ్మదికి భంగము లేకుండ నుండుటయే ప్రధానమైన విషయము.

II. ఆ. ప్రస్తుత పరిస్థితులనుబట్టి యీవిధానము జయప్రదముగను, నెమ్మదిగను సాగనేరదు. రాజ్యపరిపాలన, సవ్యముగ తొట్రుపాట్లు లేకుండ జరుగుచున్నపుడును, స్వరాజ్యవాదులలోనే భేదములు గలిగి, శాసనసభలకు పోవువారిలో రెస్పాన్సివు కో-ఆపరేషన్ అను తిలకుమహారాజుగారి శబ్దములకు అనేకార్థములు చెప్పుకొనుచు, మంత్రిపదవుల నంగీకరించు యీ కాలములో,

శాసనోల్లంఘనవిధానములో ప్రవేశించుటకు గాని దాని నామోదించుటకు గాని, ప్రజలలో దగినంత యుత్సాహము, కార్యదీక్షయు జనింపవు.

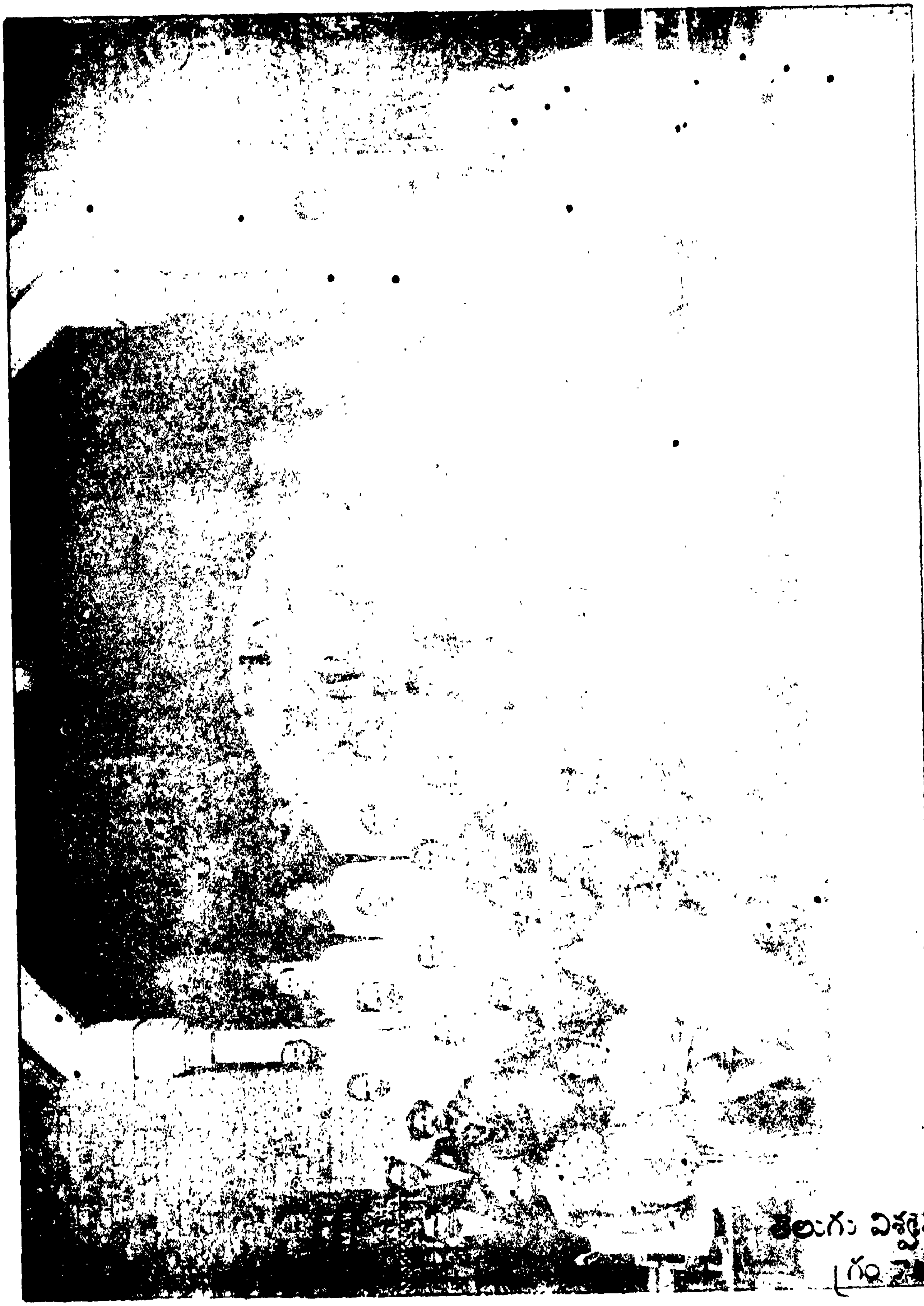
స. శాసనసభలలోనకు పోవువారు కొద్దిమంది. వీరిలో బహుమంది, స్వార్థపరులు, పేరుప్రతిష్ఠలను సంపాదించుకొన దలచినవా రగుటచే, శాసనసభల బయట నున్నను, శాసనోల్లంఘనాందోళనలో పాల్గొన వెఱతురు. ప్రతిరాష్ట్రములోను మహాత్ముని నిర్మాణకార్యక్రమమును నడిపించగల నాయకులుండి, ధనమును ప్రోగు చేయుచు, ఐచ్ఛికసేవాదళములను తయారుచేసిన తరువాతనే యీవిధానమును యేరాష్ట్రములోనైనను ప్రారంభించవలసి యుండును. వీరినాయకత్వముక్రింద, వీరియనుచరులు, కాంగ్రెసువారుగాని, మహాత్మ గాంధిగారు గాని నిర్ణయించు యేవిషయములోనైనను, వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనమును దార్జన్యరాహిత్యముగ నడపగలిగి శిక్షలకలవాటుపడినపుడే, సమష్టిశాసనోల్లంఘనవిధానమునందు ప్రజల కుత్సాహము జనించుచుండును.

III. ఆ. సమష్టిశాసనోల్లంఘనము, యేదేశచరిత్రలోను, రాజకీయస్వాతంత్ర్యసంపాదనకు సాధనముగా నుపయోగించినట్లు కనుపడదు. వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము మాత్రము అచ్చటచ్చట ప్రజ లుపయోగించిరి గాని, దీనిని ప్రధానాయుధముగ జేసికొనక, సాధనాంతరములతో వాడిరి. కాబట్టి యీవిధాన మెప్పటికిని సాధ్యము కాదు.

స. ఈయాక్షేపములో కొంతసత్య మున్నదికాని, దార్జన్యరాహిత్యవిధానమును మాత్రమే, రాజకీయ స్వాతంత్ర్యములకు ఆచరణలో పెట్టనెగిన నాయకుడు యిదివరకు పుట్టలేదు. అట్టిస్థితప్రజ్ఞుడు, కర్మయోగి, సాధకుడు, స్వార్థత్యాగి, శుద్ధసత్వస్వరూపుడు, మహాత్మ గాంధితప్ప మరియొకడు యీప్రపంచమందు కనుపడడు. ప్రపంచములోని పరిపాలకు లందరు శత్రువులను చంపుటకు సేనలను సమకూర్చుచున్నపుడు, యెట్టిదార్జన్యమును చేయకుండ చచ్చుటకు సైన్యమును యేర్పాటుచేయగలిగెను. ఒక్క సంవత్సరములో ముప్పదివేల సైన్యమును సేకరించి నిరపరాధులనుగజేసి, భయమును పోగొట్టి కారాగృహములకు పంపగలవాడును, యిట్టి బీదదేశస్థుల నుండి కోటిరూపాయీలుసంపాదించగలవాడును ప్రపంచ చరిత్రలో మరియొకడు కనుపడడు. బానిసత్వమున కలవాటుపడి, చిరకాలమునుండి దీర్ఘనిద్రలోనున్న ప్రజలను యిట్లు లేపగలిగిన సంకల్పసిద్ధు డెక్కడ గలడు? ప్రపంచమంతయు మనయెడల సానుభూతిని చూపించగల అహింసా విధానమును రాజకీయవిషయములలో ఆచరణలో సామాన్యప్రజలచేత పెట్టించగలిగిననాయకుడుయీయన తప్ప మరియొకడు లేడు. ఇట్టి మహానుభావుడు ముందు పుట్టునో పుట్టడో చెప్పలేము గాని, యీయన జీవితకాలములో యీవిధానము కొంత నిర్ణీతప్రదేశములో యీయన నాయకత్వముక్రింద జరిపినయెడల తప్పక జయమొందును. కైరా, చాంపరణ జిల్లాలలో తనశక్తిని మచ్చునకు కనుపరచియే యున్నాడు.

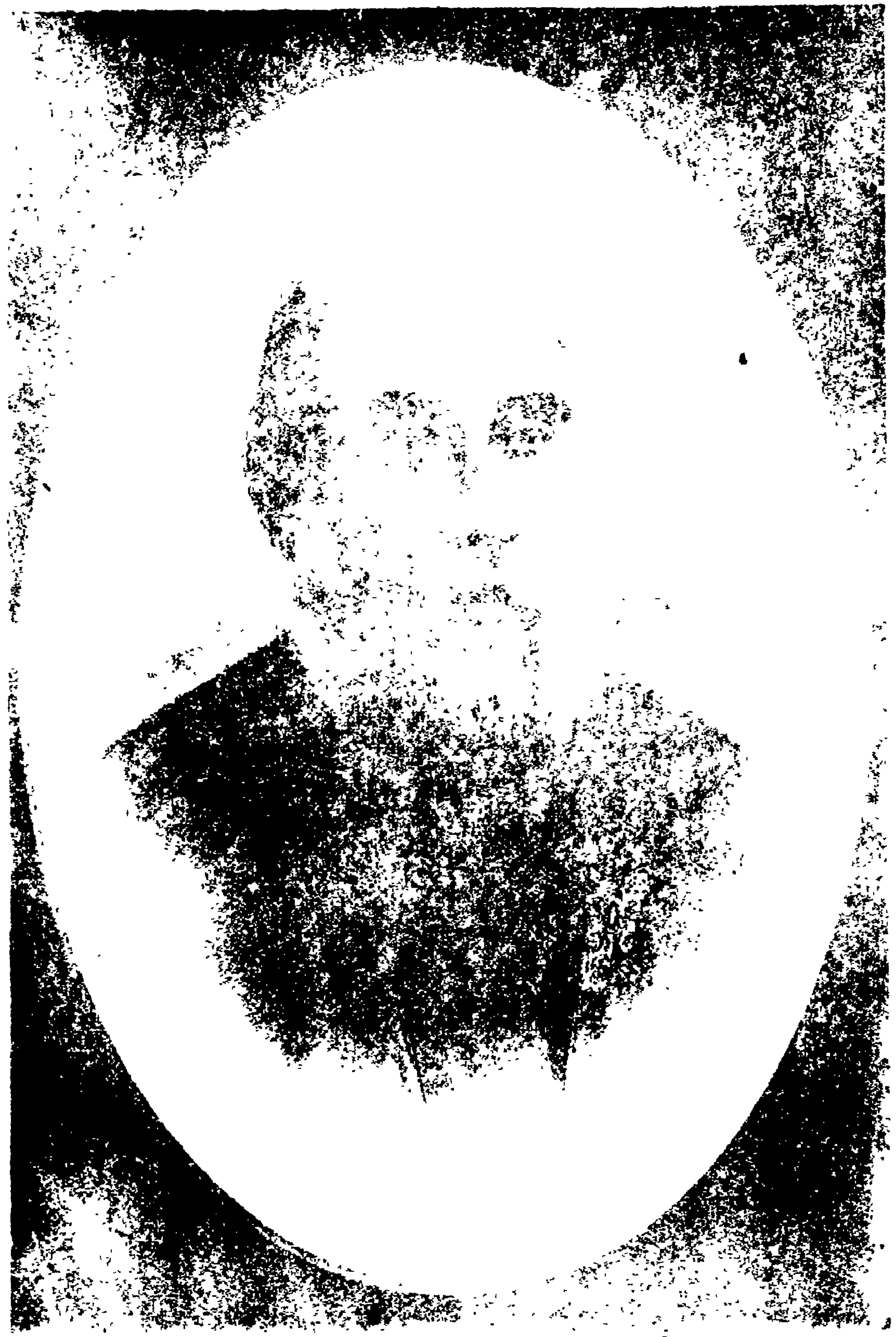
IV. ఆ. ఈకలియుగములో యీసౌమ్యయుద్ధము నకు తావుండునా? ఈర్ష్యలు, అహంకారములు, స్వార్థపరత్వములు, అన్యోన్యమతవర్ణ ద్వేషములు గల మన ప్రజలలో ఐకమత్యము కుదురదు. ఎంతమంది అనహాయవాదులు, యెట్టిదార్జన్యముచేయక, శాసనోల్లంఘనములో తమ ఆస్తులను, పోగొట్టుకొని రాజకీయశిక్షలకు పాల్పడినను, యీవిధానమును ప్రజలందరు ఆమోదించి దానిలో పాల్గొనలేనపుడు పాలకుల పశుబలమే తుదకు జయమొందును.

స. దేశములోనిప్రజలందరు యీసౌమ్యయుద్ధములో దిగనక్కరలేదు. మామూలుగ జరుగుచున్న యుద్ధములలో సేనల భోజనవసతుల డిపార్టుమెంటుయెంత ముఖ్యమో, దీనికికూడ ధనము ముఖ్యావసర మగుటచే సైనికుల జీవనమునకు తక్కినప్రజలు సహాయముచేసి, వారిసానుభూతిని కనుపరచినచాలును. అప్పుడు యీదార్జన్యరాహిత్యయుద్ధమునకు తగినసేనలను తయారు చేయవచ్చును. మహాత్ముడు యీకార్యమును తలపెట్టినయెడల

1926

ప్రతిరాష్ట్రములోను, నాయకులను, పదాతులను సేకరించుట సులభము. వీరు మొట్టమొదట, కాంగ్రెసుగాని, మహాత్ముడుగాని యేర్పరుచు వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనమునకు అలవాటుపడినతరువాత, సమష్టిశాసనోల్లంఘన మారంభించవలసివచ్చినపుడు, దానిలో పాల్గొనెదరు. మహాత్ముడు సెలవిచ్చినట్లు, భారతదేశములోని ముప్పదికోట్లలో యేబదివేలైనను యీసౌమ్యయుద్ధమునకు చాలును. ఈసైన్యమును నడుపుటకు మహాత్ముడే తగును. తక్కిన వారు యెంతధైర్యము, స్వార్థరాహిత్యమును చూపినను, సాధకులు కాకపోవుటచే వారికి ప్రజలమీద పలుకుబడి యుండదు. వారియెడల ప్రజలకు నమ్మకమును లేదు.

ఏదేశములోగాని, అంతఃకలహములు మెండై, రాజ్యపరిపాలనకే భంగము వాటిల్లుచున్నపుడు రాజులు పరరాష్ట్రములతో తగవులు పెట్టుకొని, యుద్ధములకు దిగుచుండెడివారు. అప్పుడు ప్రజలు తమ రాజకీయాందోళనములను, అంతఃకలహములను మానుకొని పరరాష్ట్రపాలురతో యుద్ధవ్యాపారములో మగ్నులై, తమ రాజుకు అలజడి కలిగించకుండ నుండెడివారు. ఆవిధముగనే, యీ శాసనోల్లంఘన విధానము ఆచరణలో నున్నంతకాలము మన భారతీయులు, జాతి మత వర్ణభేదములను గమనింపక, తమదృష్టిని యీ విధానము యొక్క జయాపజయములమీదనే ప్రసరింపజేయుచుందురు. క్రమేణ, యీ గొప్ప విప్లవములో, అన్ని జాతులనుండియు, వర్ణములనుండియు యోధభటులు కలిసి పనిచేయుచుండుటచే యీ యాపదలో అందరికిని ఐకమత్యము కుదురును. ఏపనియులేక, చిన్నచిన్న యుద్యోగముల కాశపడుచు చీటికి మాటికి తగవులు పడుచుండువారు, వీనినంతయు మఱచి, యీ సౌమ్యయుద్ధములోనే పాల్గొనుటకు ప్రయత్నింతురు.

V. ఆ. మహాత్మునిచే నిర్ణయింపబడిన నిర్మాణ కార్యక్రమము జయప్రదము కాలేదని తెలిసికొనెను. కనుక ఆయన యీవిధానము నవలంబించి సౌమ్యయుద్ధములో నాయకత్వ మంగీకరించరు. కాబట్టి దీనిని ప్రస్తుతము విరమించుటయే శ్రేయము.

స. ఒక్కసారిగా అందరు సర్కారుఉద్యోగీయులు రాజీల నిచ్చెదరనిగాని, అందరు న్యాయవాదులు, పార్టీలు, న్యాయస్థానములను బహిష్కరించెదరని గాని, అందరు విద్యార్థులు పాఠశాలలనువదలివేయుదురనిగాని, అందరు పెద్దలు తమ బిరుదావళులను త్యజించెదరనిగాని, అందరును నూలు వడుకుచుందురనిగాని మహాత్ముడే కాక బుద్ధిమంతు లెవరును నమ్మలేదు. కాని ఆయన యాదర్శమునుబట్టి కొందరైనను ఆయాపనులు చేసి శాసనోల్లంఘనవిధానము నవలంబించకమున్నే గవర్నరు జనరల్ గారిని పాదాక్రాంతునిగజేయు స్థితిలోనికిం దీసికొనివచ్చిరి. ఇట్లే మరియొకసారి జరుగదని యెవరు చెప్పగలరు? ఈ విధానము మనకు నూతనమగుటచే కొన్నిసారులు అపజయము సంభవించినను, తిరిగితిరిగి ప్రారంభించుచునే యుండవలెను. లోకము యొక్క సానుభూతిని బడయగలట్టిదియు, మన విదేశీయ పరిపాలకులయందే లోకనిందను మోపగలట్టిదియు, శాసనోల్లంఘనమను యీ దౌర్జన్య రాహిత్యవిధానము తప్ప మరియొకటి కనుపడదు. ముప్పదిమూడుకోట్ల ప్రజలలో ప్రతిసంవత్సరము, మన ప్రభువుల కోపాగ్నికి ఒక లక్షమంది సైనను ఆహుతు లగుచుండినగాని, మనము స్వరాజ్యమును బడయజాలము. శాసన నిర్మాణసభలలో ప్రతిష్టంభము మొదలగునవి కావించి ప్రభుత్వమువారిని లోబరుచుకొన గలవారిని అట్టిప్రయత్నములలో దిగనిండు. ఈ శాసన నిర్మాణ సభల బయటను యిట్టి పోరాటము సదా జరుగుచునే యుండవలెను. స్వరాజ్యమును మనము సంపాదించగలిగినను, రాజకీయ సమస్యలకు తగుగుండదు. ధనికులకును బీదలకును, మిల్లుల యజమానులకును కార్మికులకును, హిందువులకును మహమ్మదీయులకును, హిందువులలో పైవర్ణములవారికి క్రిందివర్ణములవారికి, రాజకీయ కక్షలవారిమధ్యను అనేక తగవులు, సమస్యలు బయలుదేరుచునేయుండును. కాని బలహీనులకు, యెప్పటికిని యీ దౌర్జన్య రాహిత్య సహాయ నిరాకరణము, సత్యాగ్రహమునే శరణ్యములు.

మాతృ నిదేశము

మంగిపూడి వేంకటశర్మ గారు

ఆకట నాదాస్యమును జూచి యాత్మయందు
నధిక సంతాపమందియు, నాత్మవిదుడు
ధీరుడునునాట తోడనే తెలివినొంది
"తల్లికంటెను పరదైవతంబులేదు
తల్లి సంకెళ్లలో దూరపిల్లుచుండ
తల్లడిల్లక యుల్లంబు తాళగలమె
అయిన చింతించి యేమిచేయంగగలము
తెంపున నెదర్చి స్వేచ్ఛ గడింపవలయు
పిల్లలందరు పల్లలే పెద్దలెల్ల
బానిసతనాన కలవాటుపడుట నేమొ
తలపకున్నారు దేశదుర్దశను మదిని
తల్లియాపద దీర్పని తనయులేల
యేల మావిద్య లిక శౌర్యమేల మాకు
చదువులన్నవి యుద్యోగపదవులొందు
గొప్పసంపద గూర్చి కులుకుటకు గాదు
చదివినందుకు ఫలముగా జ్ఞానియగుచు
తా స్వధర్మంబు నెరవేర్చి తనదుజన్మ
సార్థకంబుగ బ్రదికెడు జనుడె ధన్యు
డిదిగో నే దీక్ష బూనితి నీక్షణంబు
మొదలు నే దేశమాత నే మొదలి దైవ
మనుచు సేవింతు నాయమ్మ యార్తి దీర్చి
శోకభారంబు బోగొట్టి సుఖము గూర్చి
హర్షమును గూర్చుదాక నాకన్న మేల
నిద్ర యేటికి తనువేల నీచమైన
బ్రతుకుకంటెను మాతృ సేవావ్రతంబు
దీక్షలో బోరిచచ్చుట మోక్షదాయ
కంబు సత్కీర్తిదంబును గాదె" యనుచు
ఘనప్రతిజ్ఞనుబట్టి యాక్షణమునందె
నాకు సర్వస్వ మర్పించి నాదుమేలు
కొరకె జీవించి తను నిరంకుశులు పొదివి
శిక్షలకష్టాలు పెట్ట నన్నిటికి నోర్చి
తానుపట్టినపట్టు సుంతైన విడక
మనస్వరాజ్యంబు జన్మహక్కనుచు నొక్క
చక్క బోధించి పూర్ణ స్వేచ్ఛాపిపాస
భారతీయులకొదవించి ప్రాజ్ఞులెల్ల
లోకమాన్యుండనగ నఖిలోకమైన
యశముగాంచినతిలకు నాయనుగుకొడుకు
వీరమున మించి స్వర్గంబు జూరగొనియె.

అతడు లేకున్న వంత యావంతయైన
తోపకుండగ పరమశాంతుండు సత్య
సంధుడు దయాపరుండు విజ్ఞానవేత్త
ధర్మచరితు డహింసావ్రతావలంబి
స్వార్థరహితుండు తేజస్వి సత్వశాలి
యాత్మశక్తి ధురంధరుండని మహాత్ము
డని జగత్ ఖ్యాతి గన్న నందనుడు గాంధి
సకల రాజ్యాంగతంత్ర విచక్షణుండు
నాదుబంధనముల ద్రెంప నడుముగట్టి
యెన్నడును నెవ్వరును నెందు నెరుగనట్టి
శాంతసమరంబు సాగించి జయముగూర్చు
సమయమున గొందరెవరో యజ్ఞానులగుచు
సలిపినట్టివంటి చిలిపిచేష్టలకు వెరచి
భారతీయులు దౌర్జన్య భావులగుచు
నైకమత్యంబులేక యన్యోన్యవైర
వృత్తి వర్తిల్లు నన్నాళ్లు స్వేచ్ఛ రాదు
మనము సత్యాగ్రహవ్రత మాచరింప

గ్రంథాలయము 16,248
ప్రమోదు సంఖ్య ......
తేది 29.8.86

సర్వత్ర గడించునందాక నసహాయోగ
యోగదీక్షను విడిచిలినని వచించి
సోదరుల కాత్మశిక్షను బోధసేయ
గడగియున్నంతలో మహోత్కంఠు డగుచు
గాలహరణంబు సైపక గాంధికన్న
సత్వరంబుగ నాకు హర్షమునుగూర్ప
దలచి నాముద్దుబిడ్డ డుదారగుణుడు
సంగరహితుండు పరమస్వేచ్ఛాప్రియుండు
దేశబంధుండు రాజనీతిప్రవణుడు
శత్రుభీకరు డగుచు నాశ్చర్యలీల
నుద్యమంబెల్ల దలదాల్చి యుద్ధతిని బె
నంగి యభిమన్యుకల్పుడై సంగరమున
బడియె నన్మహారథు డట్లు మడియ జూచి
బిడ్డలందరు మదులందు బెంగటిల్లి
దిక్కుదోపకయున్నారు దీనులగుచు
నెందు జూచిన దేశమం దెవరిగనిన
శోకవివశాత్ములై దిశల్ చూచువారె
కాని కాగలకార్యంబు గను లెరింగి
గరపువారు నడపువారు గానరారు
చాలసందిగ్ధసమయంబు సంభవించె
దీనికినిదోడు బిడ్డలలోన నేడు
హెచ్చె నహమహమికలు పైపెచ్చుస్వార్థ
మాశపడి లొంగు టది యాత్మనాశమనుచు
దెలియజాలక నీచులై తేజముడిగి
కొందర లసాత్వికులు ప్రతికూలురగుచు
సంచరించుచు నగుబాట్లు గాంచినారు
బాలనాయకులై బహుభంగి నొకరు
చెప్పువారును వినువారు చేయువారు
లేక పీతల మంగమై లోకులైరి
అలనిరంకుశు లీస్థితి కాత్మ నలరి

గేలిసేయుచు [illegible] కేవలమును
బానిసీలుగ మనల నిర్బంధపరచి
యెల్లకాలము నేలగా నెంచి తదను
కూలయత్నంబులను జేసికొనుచు నున్న
వార లీ కీలెరుంగక వాదములను
కాలమును బుచ్చుచున్నారు జాలిగుచు
నాతిసయులార మీర లన్యాయముగను
నేల పడిపోదు రయ్యయో పోరుపొందు
నొసగ బాపురె వినుతుల యుచ్చకములు
నమ్మి పదవులకొరకు మానమ్మునమ్మి
యెగ్గులేక చరించుట సిగ్గుగాదె
ఎవరుచెప్పెడు మాట మీకేల వినగ
గాంధియొక్కండె మీకింక కర్ణధారు
డిమ్మహాపత్సమూహ తరింప జేయ
మనస్వరాజ్య మహాలక్ష్మి మరల దెచ్చి
మనకు స్వాతంత్ర్య దివ్యసామ్రాజ్యసౌఖ్య
కలన నానందమీగల ఘనుడతండె
కాన మీరంద రేకమై గాంధికడకు
జరిగి మరలను సర్వసైన్యాధిపత్య
మవధరించి స్వరాజ్యోద్యమం బఖండ
దిగ్విజయ మొందజేయునే ధీరముఖ్య
యనుచు వేడి యాతని నీయకొనగ జేసి
మొనసి మీరెల్ల రాతని ననుసరించి
యడుగులోపలనే యడుగిడుచు నడచి
కడు మనోరథసిద్ధిని బడయరయ్య
మించి మాతృఋణముక్తులై మెరయరయ్య
పూర్ణస్వేచ్ఛావిలాసులై పొంగరయ్య
తల్లిదీవెనలనుగాంచి తనియరయ్య
ఎల్లలోకులుపొగడ వర్ధిల్లరయ్య.

స్వరాజ్యపక్షము - జాతీయోద్యమము

మోచెర్ల కృష్ణమూర్తి గారు

భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామచరిత్రయందు మరియొక ప్రకరణము ముగియవచ్చెను. చిత్తరంజనుడు గయ యందు జాతీయ మహాసభాధ్యక్షపీఠమునుండి "శాసనసభలలో జొరబడి పోరాడుడు" అనిగర్జించి నాల్గు వత్సరములయ్యెను. అప్పుడా సందేశ మందరికిని వెగటుగ దోచెను. జాతీయమహాసభనుండి, శాసనసభాప్రవేశమున కనుమతి నందుటకే బహుకష్టసాధ్యమయ్యెను. ఢిల్లీయందు, జాతీయమహాసభవారియనుమతి నంద, చిత్తరంజనుడు ప్రతినిధివర్గములగు శాసనసభలను ప్రవేశించెను. మూడువత్సరముల కాలము వారచ్చట ప్రతిఘటనలతో స్వాతంత్ర్యసంగ్రామ మొనర్చిరి. ఈలోపుగ నెన్నియో మార్పులు జరిగెను. కాలచక్రము మారినది. దానితో పాటు జాతీయమహాసభగూడ మారెను. శాసన సభల యెడల నిదివరకు గల వైముఖ్య మిప్పుడు గనుపింపదు. మొన్న కాన్పూరునందు, శాసనసభయందలి కార్యక్రమమును నిర్వహించు బాధ్యతనుగూడ జాతీయమహాసభయే స్వీకరించెను. జాతీయమహాసభ తనంత దానవలంబించిన రాజకీయ సన్న్యాస మంతటితో ముగిసెను. భారతమాతయాశీర్వాదము నంది స్వాతంత్ర్య సంరంభోత్సాహులై శాసనసభల ప్రవేశించిన మనసోదరులు తిరిగి వచ్చుచున్నారు. వీరిప్రయత్నములు కెంతవరకు జయమొనగూడెను? ఎంతవర కొనగూడలేదు? అందుకు కారణమేమి? వీరియనుభవమును జాతీయమహాసభ యుపయోగించుకొనుటెట్లు? అను ప్రశ్నలు చింతనాపరుడగు ప్రతిభారతీయునికిని దట్టుచుండును. ఆవిషయముల గురించి చర్చించుటకు ప్రతివారికిని హక్కు గలదు. హక్కే కాదు, అదివారిధర్మము.

ప్రారంభోద్దేశములు

శాసనసభా ప్రవేశమున స్వరాజ్యము చేరువకు వచ్చెనా యనువిషయమున చాలమందికి సందియము గలుగుచున్నది. ఈవిషయమును సరిగ సర్థమొనర్చుకొనగలుగుటకు ఉద్యమప్రారంభమునకు బోవలసి యున్నది. అప్పుడసహాయోద్యమము తీవ్రవేగమున పనిచేసి అలసి యుండెను. దేశీయనాయకు లందరును కారాగారములందు బంధింపబడియుండిరి. దేశమం దెచ్చటచూచినను నిరాశ, నిస్పృహ వ్యాపించియుండెను. దౌర్జన్యరాహిత్యసహాయనిరాకరణమున శాసన తిరస్కారము తుదిరంగము. ఈరంగమున దిగుటకు జాతీయమహాసభ సంశయించుచు వెనుకాడుచుండెను. మరియొకవైపున ప్రభుత్వమువారు శాసనసభలను తమ యనుచరులతో నింపి జాతీయోద్యమము నడగద్రొక్కుట కుపయోగించుచుండిరి. జాతీయవాదులు శాసనసభలను బహిష్కరించుటచే నిరంకుశాధికారవర్గమునకు మరింత యవకాశము చిక్కెను. దేశీయనాయకులు కొందరీవిషయమును గమనించి అసహాయోద్యమమును శాసన సభలలోనికి గూడ విస్తరింపజేయు టవసరమని యెంచిరి. ప్రజాభీష్టముప్రకారము పరిపాలించుచున్నామని ప్రభుత్వమువారు గావించు ప్రకటనల అయథార్థతను వెల్లడించుట వారియుద్దేశము. ప్రభుత్వమువారు శాసనసభలను జాతీయోద్యమము నణగద్రొక్కు సాధనముగ నుపయోగించుకొను

టకు వీలులేకుండ జేయవలెను. జాతీయవాదులు శాసనసభల ప్రవేశించి, ద్వంద్వ పరిపాలనపద్ధతిని భగ్నమొనరించి ప్రతిరోధవిధానమును సాగించుచో నీయుద్దేశములు నెరవేరగలవు. కొంతమంది జాతీయయోధులు శాసనసభల ప్రవేశించి, ప్రభుత్వమువారికి విశ్రాంతిలేకుండ ఒత్తిడిగలుగజేయుచుండగా, ఇంతవరకును పోరాడి యలసియున్న జాతీయవాహిని లోకించుక విశ్రాంతి నొందవచ్చును. ఈలోగా దేశమందలి నిస్పృహాపోయి, నూతనోత్సాహముతో జాతీయోద్యమము తిరిగి సాగింపవచ్చును. అటుపిమ్మట శాసనతిరస్కారము; స్వాతంత్ర్య స్థాపనము. ఇట్టి భావములచే శాసనసభా ప్రవేశోద్యమము ప్రేరేపింపబడెను. కాని కాంగ్రెసువెంటనే ఇందు కంగీకరింపలేదు. అందుపై స్వరాజ్యపక్షమేర్పడవలసివచ్చెను. ఈవిషయములు గమనించినయెడల శాసనసభలుమాత్రమే స్వరాజ్యమునుసంపాదింపగలుగునని యుద్దేశింపలేదనిస్పష్టపడగలదు. తుదిస్వాతంత్ర్యసంరంభము శాసనసభల వెలుపలనే ప్రజాసామాన్యముచేతనే సాగింపబడవలసియుండును. తత్ఫలితములు ప్రజల బలాబలములపై నాధారపడియుండును. ఈ ప్రధానవిషయముల మనమునందుంచుకొనిన యెడల నీ యుద్యమ పరిణామమును సరిగ నర్థమొనర్చుకొనవచ్చును.

సింహావలోకనము

ప్రారంభమున శాసనసభాప్రవేశమును గురించి అనేకు లనేకసంశయములు వెలిపుచ్చిరి. మూడుసంవత్సరములకుతరువాత నిప్పుడొక్కసారి వెనుకకుదిరిగి చూచునెడల నాసందియములన్నియు నిరాధారములని స్పష్టమగును. శాసనసభల ప్రవేశించినతరువాత మనప్రతినిధులు ప్రభుత్వమువారి సమ్మోహనయంత్రములకు లొంగిపోవుదురని వారిమొదటిభయము. ఇట్టిభయము సహజమైనదే. ప్రభుత్వమువారెరగా వేయు ఉద్యోగపదవులను బిరుదులను, ఇతరవ్యామోహములను దగుల్కొని దేశీయలాభముల త్యాగమొనర్చినవారి నిదివరకు మనమెందరను జూడలేదు? కాని అసహాయోద్యమము వచ్చి అట్టి వ్యామోహపాశముల పటాపంచలొనర్చినది. అసహాయవాదుల దేశభక్తి అగ్నిపరీక్ష యొనర్పబడెను. ఆయుద్యమప్రభావము పిరికిపందలను మేరుసమాన ధీరులుగనొనర్చెను. నిరంతర స్వార్థపరుల నుత్తమ స్వార్థత్యాగులుగ నొనర్చెను. విషయలోలురను పరమయోగులుగ నొనర్చెను. హంసతూలికాతల్పములపై దేవేంద్రవైభవము లనుభవించుచుండినవారిని కారాగార కఠినశిలాతల్పములు పరమానందముగ స్వీకరింపజేసెను. అయినను అసహాయవాదు లింతవరకును వెలుపలనే యుండిరి. లోపలికి వెళ్లలేదు. లోనికివెళ్లినతరువాత వ్యామోహము నతిబలాధికముగదా! అట్టితరి మననాయకులలో కొందరికి సంశయములు గలుగుట అకారణమా? కాదు. కాని శాసనసభాప్రవేశవాదులకుమాత్ర మట్టి అవిశ్వాసము గలుగలేదు. మాతృదేశ స్వాతంత్ర్య సంపాదనోత్సాహోన్మత్తులై వారు శాసనసభల ప్రవేశించిరి. ప్రభుత్వమువారూరకుండలేదు. వారి కెన్నియో ఆశలగల్పించిరి. ఎన్నియో సమ్మోహనయంత్రముల నెదుట నుంచిరి. బెంగాలుగవర్నరు ఒకమారుగాదు, రెండుమార్లుగాదు, మూడుమారులు వంగరాజ్య పరిపాలనాధికారమును స్వీకరింపవలసినదని స్వరాజ్యవాదుల బ్రతిమాలుకొనెను. ప్రియవచనములతో లాలించెను, బెదరించెను. కాని స్వరాజ్యపక్షమువారిహృదయము లించుకయు చలింపలేదు. మాదేశము, మాదేశము; మాదేశవిముక్తి అనుపదములే వారిజిహ్వాగ్రమునుండి వెలువడుచుండెను. బొంబయి సంయుక్తరాష్ట్రములు మధ్యరాష్ట్రములందుగూడ స్వరాజ్యవాదు లీప్రత్యుత్తరమునే యొసగిరి. భారతదేశచరిత్రయందు ఇట్టిఅకుంఠిత దేశభక్తి, క్రమశిక్షణము అసహాయోద్యమ కాలమునదప్ప మరెప్పుడును గాంచజాలము. శాసనసభల ప్రవేశించినతరువాత వీరు క్రమశిక్షణముతో నిలువగలరా యని చాలమంది సందియమును వెలిపుచ్చిరి. ఈసందియములు గూడ నిరాధారములగుట చాలసంతోషకరము, స్వరాజ్యపక్షము వారి క్రమశిక్షణము భారతీయుల యొక్కయే కాక ఆంగ్లప్రభు

ఖుల ప్రశంసలకుగూడ పాత్రమయ్యెను. అంతమాత్రమున నీక్రమశిక్షణము పరిపూర్ణతనందె నని కాదు. ఇట్టిమహోద్యమములందు తంబీవంటివారు గూడ నుండవచ్చును. 'ఏకోహి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతీన్దోః కిరణేష్వివాంకః' అనునట్లు దానిని లెక్కింప నవసరము లేదు. ఇంత మహోద్యమమున తంబీగారివంటి వారొక్కరే యుండుట ఆశ్చర్యము.

ఏదోయొక్కనుస్నపరిగణాలయందు చెప్ప నితర రాష్ట్రీయశాసనసభలందును కేంద్రశాసన సభలందును గూడ స్వరాజ్యపక్షమువా రధికసంఖ్యాకులు లేకపోయినను, ఇంతపని చేయగలుగుట ప్రశంసనీయము. వారీ పనిచేయదలచినను ఇతరపక్షముల సహాయముపై నాధారపడియుండవలసి వచ్చెను. స్వరాజ్యపక్షమువారు శాసనసభల ప్రవేశించినతోడనే జాతీయాశయముల పట్టికను (National demands) భారతశాసనసభద్వారా ప్రభుత్వమువారి కందచేసిరి. అనుకొనినట్లే, ప్రభుత్వమువా రాయాశయములు నిరాకరించుచు ప్రత్యుత్తర మొసగిరి. స్వరాజ్యపక్షకార్యక్రమము ప్రకార మిక ప్రతిరోధవిధానము నవలంబింపవలసియున్నది. స్వరాజ్యపక్షమువారు తమచాకచక్యమును కౌశల్యమునంతను ఉపయోగించి స్వతంత్ర సభ్యుల నెటులనో మెడలువిరిచి యొప్పించి ఆవత్సర మార్థికపత్రమును త్రోసివేయగల్గిరి. స్వరాజ్యపక్షమువారు బలముగ నున్న మధ్యరాష్ట్రమునందు అవలీలగ నార్థికపత్రమును నిరాకరించిరి. బెంగాలునందు గూడ మంత్రుల వేతనములు నిరాకరింపబడెను. ఈవిధముగ స్వరాజ్యపక్షము తగినంతబలముగ నున్న రెండురాష్ట్రములందును ద్వంద్వపరిపాలన మంతరించెను. శాసనసభలద్వారా పరిపాలన మంతరించెను. ప్రభుత్వమువారు ప్రతిదినమును తమ బ్రతుకు తెరువుకొరకు నిరంకుశాధికారముపై నాధారపడవలసివచ్చెను. ప్రజాభీష్టముప్రకారము భారతదేశమును పరిపాలించుచుంటిమనుపలుకు వట్టి బూటకమని ఋజువుచేయబడెను. ఇంతకంటె శాసనసభలందు చేయనగుకార్యమేమి గలదు? పై రెండురాష్ట్రములందును నేటివరకునుగూడ ద్వంద్వపరిపాలనను తిరిగితల నెత్తనీయలేదు. మిగిలినరాష్ట్రములందు స్వరాజ్యపక్షము వా రంతబలముగ లేరు. అందుచే వా రింత చేయజాలక పోయిరి. అయినను, అవకాశముగలిగినపుడెల్ల, ప్రభుత్వమువారికి ఒత్తిడిగలిగించుటకు వేర్వేరు పద్ధతుల నవలంబించి పనిచేయుచుండిరి. దురదృష్టవశమున భారతశాసనసభయందు, స్వరాజ్యపక్షము వారికి స్వతంత్రజాతీయవాదులసహాయము దీర్ఘకాలము నిలువలేదు. అందుచే నెంత ప్రయత్నించినను గూడ రెండవవత్సర మార్థికపత్రమును త్రోసివేయజాలక పోయిరి. పరిమిత బలముతో ఎవరుగాని ఇంతకంటె నెక్కువ చేయజాలరు. కేంద్రశాసనసభయందు స్వరాజ్య పక్షమువా రధికసంఖ్యాకులుగ నున్నయెడల, భారతదేశచరిత్ర మరియొకవిధముగ నుండెడిదనుట కెట్టిసందియమును లేదు. అటులజరుగక పోవుట దురదృష్టము. ఏమిజరిగినను, ఏమిజరుగక పోయినను అసహాయవాదులు శాసనసభల ప్రవేశించుటవలన నొక గొప్పమార్పు జరిగెను. శాసనసభలయం దిదివరకు జాతీయాశయములు ఇంతధైర్యముగను, స్పష్టముగను వ్యక్తీకరింపబడియుండలేదు. ఇందువలన శాసనసభలయందలి ఇతర పక్షముల వారియందుగూడ స్వరాజ్యోత్సాహము వ్యాపించెను. ప్రభుత్వమువా రనిన ఇదివర కుండెడి అపరిమిత భయము కొంతవరకుతగ్గినను తామగూడ పురుషులవలె ధైర్యముగ నిలువవలెనను అభిలాష హెచ్చెను. మొదటి పర్యాయము, భారతప్రభుత్వార్థిక పత్రమును నిరాకరించుటలో ఈ స్వతంత్రపక్షమువారు గనబరచిన ధైర్యమే ఇందుకు నిదర్శనము.

కాని స్వరాజ్యపక్షమువారు కొన్ని సందర్భములం దవలంబించిన విధానము సందిగ్ధముగ నున్నటులు గనుపించును. శాసనసభోపసంఘములందు సభ్యతనంగీకరించుట, స్కీనుకమిటీయందు మోతీలాలు నెహ్రూగారు సభ్యతను స్వీకరించుట చాల అపార్థములకు కారణమయ్యెను. అటుల స్వీకరించుట దేశమునకు తాత్కాలికముగ లాభకరమేయనుటకు సందియములేదు. కాని అది ప్రభుత్వముతో

సహకారమొనర్చుటయని భావించుట కవకాశ మొసగుచున్నది. ప్రతిరోధవిధానమునకు, ఇట్టిచర్య కేవలము విరుద్ధము. తాత్కాలికప్రయోజనము నాశించి శాశ్వతసిద్ధాంతమును వదలుకొనదగునా? ప్రధానసిద్ధాంతము నొకమారు వదలిన తరువాత, ఎచ్చటికి కొట్టుకొనిపోగలమో చెప్పజాలము. భారతశాసనసభయందును, మధ్యరాష్ట్రములందును స్వరాజ్యవాదులు అధ్యక్షపదవికి పోటీచేసి, ఆక్రమించుటగూడ ఇట్టి అపోహలకే కారణమయ్యెను.

ముఖ్యలోపము

శాసనసభలలో స్వరాజ్యపక్షమువారింతఆర్భాటము నొనర్చిరి. ప్రభుత్వమువారిందువలన నేమైన చలించిరా యనువిషయము భారతీయులాలోచనాపరుల జేయవలెను. బ్రిటిషువారికి రాజతంత్రనైపుణ్యమందు పెట్టినది పేరు. భారతదేశము తమ సంరక్షకత్వములేనిది బ్రతుకజాలదని విశ్వసింప జేయుచుండెడివారు. ఇందుకు వారెన్నియో యెత్తులనెత్తుచుండిరి. వానియన్నిటికిని స్వరాజ్యపక్షమువారు మారెత్తుల నెత్తిరి. భారతస్వపరిపాలనకు వారు దెలుపు ఆక్షేపణలన్నిటిని ఖండించి వాని అయథార్థతను బహిరంగపరచిరి. అనేకసందర్భములందు ప్రభుత్వమువారి రాజతంత్రజ్ఞులకంటె నెక్కువ రాజతంత్రజ్ఞతను, ప్రతిభను గనుపరచిరి. ఫరీదుపూరునందు చిత్తరంజను డొసగిన యుపన్యాసము బ్రిటిషు రాజకీయజ్ఞుల కుశాగ్రబుద్ధిని తారుమారొనరించెను. అటుపిమ్మట తమకుగావలసినస్వరాజ్యమేదియో స్పష్టీకరింపలేదని ఆక్షేపించుచు, భారతమంత్రి గావించిన ప్రసంగమునకు ప్రత్యుత్తరముగ భారతజాతీయాశయముల స్పష్టీకరించుచు పండితమోతీలాలునెహ్రూ భారతశాసనసభయందొకతీర్మానము నుపపాదించిరి. అధికారేతరశాసనసభ్యులందరేకగ్రీవముగ దానినామోదించి బలపరిచిరి. దీనితో బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి రాజతంత్రప్రతిభయంతయు పటాపంచలైపోయెను. వారిక నిజమగు నిరంకుశస్వరూపముతో నిలిచియున్నారు. ఈవత్సరము రైల్వేబోర్డు ఆయవ్యయపట్టికపై భారతశాసనసభయందు చర్చజరుగుచున్నపుడు "మీరీగ్రాంటును నిరాకరించినను మాకు భయములేదు. దానిని తిరిగి పునరుద్ధరించెదము, మీరు దానిని నిరాకరించుటచే మాకేమేలొనర్చినవారగుదురు. అడిమాండు పైన గల ఇతర ప్రతిపాదనలనుగూడచర్చింపవలసిన శ్రమ తప్పిపోవును" అని నుడివినవాక్యము లీవిషయమును స్పష్టమొనర్చుచున్నవి. శాసనసభయందు గావించు ఉపన్యాసములు, ప్రత్యాహానిర్మాణములు ప్రేళ్లు పాతుకొనియున్న నిరంకుశాధికారవర్గమును కదల్పజాలవు. ప్రజాసామాన్యమంతయు నొక్కపెట్టున కదలి కార్యశూరులు గావలెను. అప్పుడే వారిమాటలమొకలు ప్రభుత్వమువారికి లక్ష్యముండును. వెనుకబలములేని రాజతంత్రప్రతిభ యేమిచేయగలదు? శాసనసభలయందలి జాతీయాందోళనకు సరియగుఫలితములు గలుగకపోవుట కిదియే కారణము. ఎప్పుడో శాసనతిరస్కారమొనర్చెదమని స్వరాజ్యపక్షమువారు బెదరించుచుండిరి. ప్రజలిందుకు సంసిద్ధముగలేరని వీరే యొప్పుకొనుచుండిరి. ప్రజలనందుకు సంసిద్ధపరుచుటకువారిప్పటేమియు ప్రయత్నము లొనర్చుటలేదు. ఇట్టిసందర్భమున నీబెదరింపులకు తొందరపడి భయపడువారెవ్వరుందురు? ఇట్టిపరిస్థితుల కొక్కస్వరాజ్యపక్షమువారినే యనపనక్కరలేదు. జాతీయవాదులందరును గూడ నిందుకు బాధ్యులే.

ఇటులజరుగునని చిత్తరంజనుడు మొదటనే యూహించెను. ప్రజలనందరిని జాతీయాందోళనములోనికి దెచ్చువిషయమును తన కార్యక్రమములో నొకముఖ్యభాగముగ నతడేర్పరుచుకొనెను. చిత్తరంజనుని గ్రామపునర్నిర్మాణ కార్యక్రమముయొక్క పరమార్థమిదియే. మన దురదృష్టమువలన నతడాభాగమును ప్రారంభింపక పూర్వమే స్వర్గమును జేరెను.

ఇతరులెవ్వరు నాపనిని గురించి శ్రద్ధవహింపలేదు. తుదకీయశ్రద్ధయే స్వరాజ్యసంపాదనమునకడ్డమయ్యెను.

తుదిరంగము

మధ్య పరగణాల శాసనసభాధ్యక్షుడును, స్వరాజ్యపక్షసభ్యుడును నగు తంబీగారు రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహకసభ్యత నంగీకరించుటతో, స్వరాజ్యపక్ష ప్రత్యేకజీవితము తుదిరంగమును ప్రవేశించెనని చెప్పవచ్చును. తంబీగారిచర్య స్వరాజ్యపక్షమువారిచే నేకగ్రీవముగ ఖండింపబడెను. కాని ఇంతవరకును లోలోపల నణగియున్న "యథోచిత సహకార" వాదుల ఉద్యోగ మీతరుణమున నొక్కమారుగ పైకివచ్చెను. స్వరాజ్యపక్షకార్యక్రమమున గన్పించిన లోపములు వారికి మరింతబలము నొసగెను. శాసనసభయందు ద్వంద్వపరిపాలనము నంతరింపజేసిన తరువాత చేయవలసిన పని యేమియు వారికి గోచరించలేదు. వారియుత్సాహ మంతటితో నాగిపోయి స్తంభించిపోవలసివచ్చెను. శాసనసభల వెలుపల చేయవలసినపని వీరికి సరిగా తెలియుటలేదో, లేక వారికి బలము నింకనే లేదో చెప్పజాలము. పనిలేక పోయినపుడు సంక్షోభస్థితియు, వివాదములును అధికమగుట మానవస్వభావసిద్ధము. స్వరాజ్యపక్షమువారియందలి కలతలు [illegible]. ఆకారణములచే వారికేదో యొకమార్పవసరమయ్యెను. "యథోచిత సహకారము" చాల ఆకర్షకముగ గన్పించెను. కొంతమంది చాలకాలమునుండియు నీసహకారమునందు విశ్వాసముగూడ అధ్యక్షపదవులను, కొన్ని సమయములందు శాసనసభోపసంఘసభ్యతలను అంగీకరింపవచ్చునని స్వరాజ్యపక్షమువారిదివరకే కావించిన నిర్ణయము యథోచిత సహకారవాదులకు మరింత యూత నొసగెను. వీరు గావించినతిరుగుబాటువలన స్వరాజ్యపక్ష ప్రతిష్ఠకు చాలనష్టము సంభవింపగలదని ప్రతివారును శంకింపగడగిరి. కాని, ఈసమయమున కాన్పూరునందు జాతీయమహాసభ కన్పరచిన ప్రతిభవలన నట్టివిపత్తు తప్పెను. కాన్పూరునందు జాతీయమహాసభవారు శాసనసభలయందలి కార్యక్రమ నిర్వహణభారమును దాము వహించిరి. జాతీయాభివృద్ధికిది యెంతయు శుభసూచకము. ఇకమీాద స్వరాజ్యపక్షము ప్రత్యేకజీవితమును సాగింప నవసరములేదు. జాతీయమహాసభ నాయకత్వముక్రింద జాతీయోద్యమము శాసనసభలయందును వెలుపలనుగూడ సరిసమానముగ సాగింపబడుట కెక్కువ అవకాశములు గలవు.

మృత్యుంజయ స్తవరాజము

తెన్నేటి నారాయణ శర్మ గారు

నిను విశ్వాత్ముని విశ్వరక్షకుని [illegible]
[illegible] భక్తి మెయిం గొల్తుర్ [illegible]
[illegible]? [illegible] ప్రాపుగా [illegible]
న్న నసం బ్రోవనె? ప్రాణపన్నుగలదే? న్యాయంబు మృత్యుంజయా!

మ. అపకారం బొనరించి లోకహితమై [illegible]
పపతెల్లన్ జరియించుచుండెదవు దేవా! నిన్ను లోకైక [illegible]
ధవు సృష్టిస్థితి నాశకారకు జగత్సంభావితున్ లోకబాం
ధవు [illegible] నిన్ను [illegible] మృత్యుంజయా!

శా. రేయిన్ [illegible] వర్తించుచున్
హాయిన్ [illegible]
మా [illegible] విగ్రహంబెంచు [illegible] లోకథా
[illegible] మృత్యుంజయా!

మ. అసహాకారముఁ దాల్చి పోవ [illegible] మత్సరానందచిత్తుండవై
కొని సంప్రీతులఁ జేయవే మునుల; సత్క్రోధుండవై దైత్యకా
ననసీమన్ మొనలంట మంటఁ బరుపంగా లేదె? చిత్రంబు నీ
ఘనచారిత్రము నాడు నేడు నెన్నటికి శక్యంబా నే? మృత్యుంజయా!

[illegible] శరణం [illegible] నీ ప్రపన్నుని నుత్సాహంబునన్ బ్రోచి తీ
ర్చుమహాత్మా! కరుణాన్వితుండవు జగత్పూజ్యుండవాద్యుండవున్
విమలాంతఃకరణుండ వాశ్రితజనాభీష్టప్రదుండౌ నినున్
బ్రమథస్వాంతుడనై భజింతు నజస్రం బేను మృత్యుంజయా!

మ. మనసుల్ జ్ఞానులు సౌఖ్యసంపదలపై మోహంబుఁ బోద్రోచి కా
ననసీమన్ జరియించి యిచ్చమెయి నానాకందముల్ గాయలున్
దినుచున్ నిర్మలమై యొసంగెడు నదీనీరంబులన్ గ్రోలుచు
న్ననిశమ్మున్ జపియింతు రట్టి నిను నే బ్రార్థింతు మృత్యుంజ[యా!]

శా. అజ్ఞానంబను నబ్ధిలోఁ బడితి నాహా! దిక్కు నీవంటి స[యా
న్వజ్ఞా! చూచియుఁ జూడనట్టుల నటింపం బోల దిప్పట్టునన్
సుజ్ఞానంబను నౌకతోడఁ గృప నాచక్కినిఁ జేపట్టి నీ
ప్రజ్ఞౌత్కృష్ట్యత నన్ను వేగదరిఁ జేర్పన్ రావె! మృత్యుంజయా!

మ. పురిలోలున్ మొలఁజుట్టుకొంటివఁట; నీ ముప్పేటగొల్చు భ
క్తుల కీవద్దిర? పట్టుపుట్టములు సంతోషాన్వితాత్ముండవై
కలుగన్ జేసెదవంట చోద్యముగదా! కాదేని నిక్కంబుగాఁ
గలదే? "ధర్మముఁ దన్ను మాలినది" లోకంబందు మృత్యుంజయా!

[illegible]-శ్రీ [illegible]-హై[illegible]బాదు

పరోపకారిణీ బాలికా ధర్మపాఠశాల-సికింద్రాబాదు

అక్షయ సం. అధిక చైత్ర శు. ౧ సోమవారము

శ్రీ [illegible] -హైదరాబాదు

హైదరాబాదు సేవాసమితి-హైదరాబాదు

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున దొరకు గ్రంథములు.

రాష్ట్రభాషా హిందీ ప్రథమ పుస్తకము—రామానంద శర్మగారు 0-3-0

శ్రీరామవిజయము (నాటకము)— కే. వెంకటరమణరావు గారు ... ... 0-[illegible]-0

శారదాంబ, (స్త్రీ[illegible]) నాటకము—టి. శ్రీనివాస రాఘవాచార్యులుగారు ... ... 0-[illegible]-0

శబ్దకౌముది (నిఘంటువు)—[illegible] వేంకటరంగాచార్యులుగారు ... ... 0-[illegible]-0

ఆంధ్రోద్యమము— మొదటి ఆయిదు ఆంధ్ర మహాజన సభల అధ్యక్షుల ఉపన్యాసములు, తీర్మానములు, చిత్రములు గలవు ... ... 0-[illegible]-0

[illegible]— మద్దిరాల నాగలింగశాస్త్రి గారు ... ... [illegible]

[illegible] ... [illegible]-0

[illegible] శాస్త్రులుగారు, [illegible] ... [illegible]-0

[illegible] (వేద[illegible]గ్రంథము) శ్రీ [illegible] గారు. [illegible] ... ... [illegible]-0

[illegible] శాస్త్రిగారు. ... [illegible]-0

[illegible] (ప్రథమభాగము)—[illegible] సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు ... 0-[illegible]-0

సంగీత [illegible] ... ... [illegible]-0

ఆంధ్ర[illegible] (ప్రథమ[illegible]) [illegible] శాస్త్రిగారు ... ... [illegible]-0

[illegible] గారి స్వీయచరిత్రము—[illegible] గారు, ([illegible]) [illegible] ... ... [illegible]

[illegible] (వచన)—[illegible] గారు. [illegible] ... ... [illegible]

[illegible] శాస్త్రిగారు. ([illegible]) ... [illegible]-0

[illegible] ... ... [illegible]-0

గాలవఋషి నాటకము ... ... 0-[illegible]-0

మనశ్శరీరములపై పరిసరముల ప్రభావము ... ... 0-[illegible]-0

[illegible]— [illegible] గారు ... ... 3-[illegible]

[illegible] ... ... [illegible]-0-0

ఆంధ్ర[illegible] ... ... [illegible]-0

హిందీ తెలుగు నిఘంటువు—పంచాగ్నుల [illegible] శాస్త్రిగారు ([illegible]) 0-[illegible]

[illegible] ,, ,, [illegible]

హిందీ బాలశిక్ష ,, ,, [illegible]-0

వీనిని చదివి తెనుగు తెలిసినవారు స్వయముగ హిందీ నేర్చుకొనవచ్చును.

[illegible] 0-[illegible]-0 [illegible] ([illegible]) 0-[illegible]-0

అపమా[illegible]కము 0-[illegible]-0 [illegible] భాషాలిపి ప్రశంస 0-[illegible]-0

శ్రీ[illegible]శతకము—పాలపర్తి [illegible]వాచార్యులు ... ... 0-[illegible]

సర్వేశ్వర శతకము—యథావాక్కుల అన్నమయ్య 0-3-0

దేవకీనందన శతకము ... ... [illegible]-3-0

ఒంటిమిట్ట రఘువీరశతకము ... ... 0-[illegible]-0

నారాయణశతకము ... ... 0-[illegible]-0

[illegible] శతకము ... ... [illegible]

[illegible]శతకము—[illegible] ... ... 0-[illegible]-0

రంగశాయి శతకము ... ... [illegible]

శ్రీరామతారకశతకము 0-3-0

[illegible] శతకము—[illegible] వెంకటనృసింహకవి ... ... 0-[illegible]-0

(పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము)

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము, (తపాలపెట్టె 212.) 7 తంబుశెట్టివీధి, మద్రాసు.

౨. సారస్వతము

కవికృత్య సిద్ధాంతము

జనమంచి శేషాద్రి శర్మ గారు

"చ. కలుముల నిచ్చి సాధు కవికాండముఁ బ్రోచుచు దిగ్విదిక్కులన్
సులలితమౌ యశం బొలయ శోభిలు లోకవిభుండు పూనివ
ర్యుల నుతిఁగాంచి వెల్గు సరసోత్తముఁ డీశుఁడు గోపబాలుఁ డీ
యిలఁగల విద్వదుత్తముల నెల్లను బ్రోవుత నెల్లకాలముల్."

రసికజన శేఖరులను నోసాధుమతులారా!

మహామతులై యుల్లసమానసంబులు సంతోషాంభోనిధి నిమగ్నములుగ నొనరింపఁజాలి యపూర్వకల్పనాసల్పచతురిమఁ బేరెన్నికఁగాంచి రంజనసృష్టికర్తలే యనందగి నిరంతరము శబ్దబ్రహ్మము నుపాసించుచుఁ, దదర్థము వెదకుటయే పరమపురుషార్థమని భావించుచు, ధర్మార్థకామముల లెక్కసేయకయు సర్వానిసుఖ మనుభవించుచు, నొక్కొక్కతఱి నేకాగ్రమనస్కులగు యోగులగుచు, నొక్కొక్కకాలంబున సంసారమును నిస్సారముగా భావించిన జ్ఞానులగుచు, వేఱొక్క తరుణంబున సత్కర్మానుష్ఠానపటిష్ఠులగు కర్మయోగులగుచు, నింకొక్కపర్యాయము రుచిరతరశృంగారరసనిమగ్నమానస మలరురసికశేఖరులగుచు, మఱొకప్పుడు ఆత్మార్పణ మొనరించు భక్తవర్యులగుచు, నొకానొకప్పుడు విచిత్రనూత్న పదార్థకల్పనావశంబున దేవశిల్పులే యనంబరఁగుచు, నిస్సమానత నలరారుచున్నవారు కవులనం బ్రఖ్యాతి వహించుట యెల్లరకుం దెల్లంబకదా! అట్టికవులవంక నే ప్రపంచము సాగుచున్నది.

శ్రుతి. "ధాతా యథాపూర్వ మసృజత్"

అన్నట్లు కవికృతవర్ణనములఁ గాంచి సకలవిచిత్రపదార్థముల నిర్మింపఁజాలియున్నవారు. కాఁబట్టియే కాఁబోలు

"రవి గాననిచోఁ గవిగాంచు"

అన్నసూక్తి ధరఁ బ్రబలినది. లేకున్న ఇంకొకరి కాపే. లేలరాదు ?

కవిశబ్దమున కర్థమేమి?

ఇయ్యదియే తొలుఁదొలుత విచారింపవలయును.

శ్రుతి. "సపర్యగా చ్ఛుక్ర మకాయ మవ్రణ
మస్నావిరం శుద్ధ మపాపవిద్ధమ్"

"కవి ర్మనీషీ పరిభూః స్వయంభూః యాథాతథ్యతోఽర్థాన్ వ్యదధా
చ్ఛాశ్వతీభ్య స్సమాభ్యః"—ఈశావాస్యోపనిషత్.

"కవిః=క్రాంతదర్శీ;సర్వదృక్, నాన్యోతోఽస్తి ద్రష్టేత్యాదిశ్రుతేః."
శంకర భాష్యము.

"కవిః=వ్యాసాదివ త్పరమపురుష తత్స్వరూప తద్విభూతితత్కల్యాణగుణాదిప్రకాశక ప్రబంధరూపాణాం నిర్మాతేత్యర్థః. అథవా, కవిః క్రాంతదర్శీ యోగాభ్యాసవిధుతమనసా దుర్దర్శే పరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపే అతివిశదావిచ్ఛిన్నధారాస్మృతిరూపజ్ఞానయోగనిష్ఠ ఇత్యర్థః."
—కూరనారాయణభాష్యము

శ్రుతి. "క్షురస్యధారా నిశితా దురత్యయా దుర్గం పథ స్తత్కవయో వదన్తి" కఠోపనిషత్. తృతీయా వల్లీ. ౧౪.

ఇందుఁగల కవిశబ్దమునకుఁ బైయర్థమేయని గ్రహింపవలయును.

"శ్లో. త్వ మగ్నే సర్వభూతానా మంత శ్చరసి పావక!
సాక్షివత్పుణ్యపాపేభ్యో బ్రూహి సత్యం కవే! మమ.
యాజ్ఞవల్క్య స్మృతి,వ్యవ. ౧౦౩ శ్లో.

హేకవే! ఇంద్రియాతీతకాంతశుద్ధిదర్శిన్!"
విజ్ఞానేశ్వరయోగి.

ఇట్లు శ్రుతిస్మృతులు కవిశబ్దమునకుఁ బరమ రహస్యార్థమును దెల్పినవి.

నిఘంటువు లేమియర్థమును గవిశబ్దమునకుఁ జెప్పినవి?

"కవిః—కవతే సర్వం జానాతి సర్వం వర్ణయతి సర్వం సర్వతో గచ్ఛతీతి కవిః.

కవిః—కవతే చాతుర్యేణేతి కవిః."

అని శబ్దకల్పద్రుమము.

కావ్యశబ్దమునకు

సౌభాగ్య భాస్కరాఖ్యలలితాభాష్యమున భాసురానందనాథులను నుపాధిధారులగు శ్రీభాస్కరరాయలు

"కలానిధిః కావ్యకలారసజ్ఞా రససేవధిః"

అనుశ్లోకమునకు భాష్యము వ్రాయునపుడు:

"కవేః కర్మ కావ్యమ్. తచ్చనాటకనాటకభాణడిమప్రహసనాదిభేదాదనేకవిధ మగ్నిపురాణాదౌ ప్రదర్శితమ్. తాదృశకాలాప్యం భాను ఏవ రూపమ్ కావ్యోత్పాదకప్రతిభైవ కలా ధ్యానవిశేషేణ కావ్యనిర్మాణసామర్థ్యప్రదత్వస్య తంత్రేషు బహుధా వర్ణనాత్"

అని వ్రాసిరి.

కావ్యమ్="కవే రిదం కర్మ భావోవా కావ్యమ్."

అనిశబ్దకల్పద్రుమము.

కావ్యశబ్దమున కిపుడర్థముచెప్ప నవసరమైనను దెల్పితి. కావ్యనిర్ణయమునఁ జేయనగు. నిఘంటువులప్రస్తావముగాన నన్నియు నిట వ్రాయఁదగునని నాభావము.

రసము

"రసః—రస్యతే ఇతి రసః; రసతీతిరసః; "రస ఆస్వాదనే"

అని శబ్దకల్పద్రుమము.

ఇంతకంటె నిఘంటువుల నెత్తి చూపుట బాగుగాదు.

కవిశబ్దమునకుఁ జెప్పఁబడినయర్థమును దిలకించితిరిగదా! ఈశబ్దము శ్రుతిస్మృతిప్రతిపాదితముగాని సామాన్యము గాదు.

కవులంగూర్చి భర్తృహరి శృంగారశతకమునందు

"శ్లో. భవంతో వేదాంతప్రణిహితధియా మాప్తగురవో
విచిత్రాలాపానాం వయమపి కవీనా మనుచరాః;
తథా ప్యేత ద్బ్రూమో నహి పరహితా త్పుణ్య మధికం
నచాస్మిన్ సంసారే కువలయదృశో రమ్య మపరమ్."

"విచిత్రాః ఆలాపా భాషణాని యేషాం తేషాం కవీనా మనుచరాః అనువర్తినః"

అని వ్యాఖ్య.

"శ్లో. క్షాంతిశ్చే ద్వచనేన కిం కి మరిభిః క్రోధోఽస్తిచే ద్దేహినాం
జ్ఞాతిశ్చే దనలేన కిం యది సుహృ ద్దివ్యౌషధైః కింఫలమ్,
కిం సర్పై ర్యది దుర్జనాః కిము ధనై ర్విద్యాఽనవద్యా యది
వ్రీడా చేత్కిము భూషణైః సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిమ్."

భర్తృహరి - నీతిశతకము. ౨౧. శ్లో.

"శ్లో. త్వం రాజా వయమప్యుపాసితగురుప్రజ్ఞాభిమానోన్నతాః
ఖ్యాత స్త్వం విభవై ర్యశాంసి కవయో దిక్షు ప్రతన్వంతి నః;
ఇత్థం మానద నీతిదూర ముభయో ర ప్యావయో రంతరం
య ద్యస్మాసు పరాఙ్ముఖోఽసి వయ మప్యేకాంతతో నిస్పృహాః."

భర్తృహరి వైరాగ్యశతకము ౨౩.

కవిశబ్దమునకు శ్రుతిస్మృతులు, నీతిగ్రంథములు లోనగునవి అనుపమానార్థము నుపపాదించుచున్నవి. భర్తృహరిమహాకవి"సుకవితా యద్యస్తిరాజ్యేనకిమ్"అని స్వాభిప్రాయమును దెలిపెను. శ్రుతి "కం బ్రహ్మాణం వేత్తీతి కవిః." అనునర్థమునే తెల్పినది. ఇంతియకాక 'భగవత్కల్యాణ గుణాది ప్రకాశక ప్రబంధనిర్మాత' యనియు నర్థము గలదని యంగీకరించినవి. ఇంత చాలక నిరంతరయోగాభ్యాసానందానుభవము గలవాఁడను నర్థమును వెలిపుచ్చినది. స్మృతియు "ఇంద్రియాతిక్రాంత శుద్ధదర్శి"అని శ్రుత్యర్థమునే వివరించి ఘనత మూనినది. నిఘంటువులు సర్వజ్ఞత్వమునే కవిశబ్దమునకుఁ బ్రసాదించినవి. అందుఁ గొన్ని రసజ్ఞతను అనుగ్రహించినవి.

ఇట్లు విశేషార్థములు కవిశబ్దమునకుఁ బ్రసాదించినకతన సనాతనకాలమునుండి కవికింగల యప్రతిమాన మర్యాద వెల్లడియగుచున్నట్లు గ్రహింపవచ్చును.

"ధీరో మనీషీ జ్ఞః ప్రాజ్ఞ స్సంఖ్యావాన్ పండితః కవిః."

"కాశకభ్యో దధి రక్ష్యతామ్"

అని యమరసింహుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

పండితకవిశబ్దములు సమానములని యూహింపవచ్చునుగాని వ్యుత్పత్తులు వేఱువేఱుగ నున్నవి. లోకమునందుఁగూడఁబండితులనుగవులనిపిల్చుటయులేదు. అనఁగా శబ్దమునకుఁ రూఢ్యర్థము "కవతే చాతుర్యేణేతి కవిః"

అన్నదియే యని యూహింపవచ్చును. కాని శ్రుతిభాష్య కర్తలు శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదప్రభృతులు యోగివర్యుఁడనియు, రసవద్గ్రంథరచయితయనియు నర్థమును దెల్పిరి. దీనింబట్టి భగవద్గుణకీర్తనవిరహిత గ్రంథకర్తలు కవులుకారని యూహింపరాదు. ఉపలక్షణవిధిచేఁ గవిత్వము చెప్పువారందఱు కవులేయని సిద్ధాంతము చేయవచ్చుననుటయు నొకకొంతసాహసము. ఉపలక్షణవిధి సర్వత్ర పనికిరాదు. పుణ్యకార్యములు చేయవలయునని విధియుండఁగాఁ బుణ్యకార్యములు తత్తత్సమయానుకూలపాపకార్యములునుఅనియుపలక్షణవిధిని బ్రస్తావింపరాదు. 'కాకేభ్యో దధి రక్ష్యతామ్'సరసముగనేయుండునో విరసముగనుండునోఅనుచో నిటనున్న కాకశబ్దము దధిహాననకసకలజంతూపలక్షణమని చెప్పవచ్చునేకాని స్వేచ్ఛగా నెందును దానినేయాధారముగాఁగొని విపరీతార్థములు చెప్పరాదు. భగవత్కల్యాణగుణప్రదర్శకప్రబంధకర్తయనఁగానందు నితరపుణ్యపురుషగుణగణంబులు నని యర్థము చెప్పవచ్చును. ఇంతవఱకే యుపలక్షణవిధి యుపయోగించును.

కవి నియమబద్ధుఁడా? స్వేచ్ఛాప్రవర్తకుఁడా?

ఈ విషయముకూడఁ బ్రధానమే. సర్వతోముఖముగ విశృంఖలవృత్తిని బ్రవర్తించునధికారము కవికింగలదని కొందఱు వచింతురు. శాస్త్రభేదాను గుణవిశృంఖలవృత్తియేకాని యథామతి స్వేచ్ఛఁగాఁ బ్రవర్తింపరాదని కొందఱందురు. సాధారణముగా నీరెండవవారివాదమే విహితమని తోఁపక మానదు. అట్లుకాదేని యలంకారశాస్త్రము నొకయేటిలోఁ బాఱవేయ వలసినదే. అందు దోషప్రకరణమే లేదనవలసినదే. ఎవరికిఁదోఁచినట్లు వా రలంకారములఁ గల్పింతురేని రసజ్ఞులూహింతురుగాక!.

కవిత్వమనఁగా నియమబద్ధము కాఁగూడదనియు నాధార యనర్గళముగాఁ బ్రవహింపవలసినదేకాని యడ్డపడఁగూడదనియు మఱికొంద ఱనువదింతురు. వారియభిప్రాయమేమో వారికినిదెలియ దనవలసివచ్చును. అనర్గళముగా ననఁగా నెవరికిఁ దోఁచినట్లు వారు ప్రవర్తించుట యేకదా! లేపుడుగాని కవిత్వముపస బయలుపడదేమో? ఎవరికిఁదోఁచినట్లువా రాక్షేపింతురు. దాని నడ్డఁగూడదు. ఇట్లుకాఁగా కవిత్వము కపిత్వముగ మాఱును.

'చంద్రముఖి' అనుచో 'శుకముఖి' అని యొకరు చెప్పిన 'బాగుండదా' యనవలసివచ్చును. ఇంకొకఁడు 'పాషాణవిశాలఫాల' యనిచెప్పవచ్చును. ఇట్లు 'వెఱ్ఱి ముదిరినది రోకలి తలకుఁ జుట్టు' మన్నట్లగును. అనఁగా కవికింగల స్వాతంత్ర్యము విశృంఖలముగా నర్థమును దెల్పుటలోనేకాని యలంకారాదులయందు యథామతిఁ బ్రవర్తింప వీలుండదు. అది యొకప్పుడు లోకస్వభావవిరుద్ధమునగును. ఇది తప్పని యెవరే నాక్షేపింప స్వేచ్ఛకలదుగదాయని సమాధానము రావచ్చును. అదిక్రమక్రమముగా వెఱ్ఱిగా మాఱును.

"నిరంకుశాః కవయః"

అనఁగా నర్థమేమన్న ప్రశ్నము రావలసినదే. దాని కర్థమేమనఁగా భాషాంతరీకరణమునఁ గొన్నినియములు పాటించి మఱికొన్ని నియమములం దిచ్ఛానుసారము తదర్థమును వెల్లడించుచు, నుచితరీతిని సారాంశమును బహుభంగుల సహృదయహృదయానందకరమగునట్లు తెలుపునపుడు వా రేమందురో వీ రేమనుకొందురో యని సంశయింపక యిష్టానుసారము శక్తి కనురూపముగాఁ బ్రవర్తింపవలయునని యర్థమేకాని స్వేచ్ఛగా శబ్దములను సంస్కరించి యపశబ్దములని జంకక లోకప్రసిద్ధవిరుద్ధార్థముల నొక్కొక్కశబ్దమునకుం జెప్పుచు "వ్యాకరణమును మీఱితిమి; ఛందస్సును దాఁటితి"మని ప్రల్లదంబులు పలుకరాదు. ఒకప్పుడు ప్రమాదమున దుష్ప్రయోగములఁ జేసినచో విజ్ఞులు తెల్పినపుడు శిరసావహించి వానిని సంస్కరించుకొనుటయే మంచిపద్ధతి. అట్టి గ్రంథములఁ జూచువా రుండరేమోయని కవి భయపడరాదు.

"శ్లో. యేనామ కేచి దిహ నః ప్రథయం త్యవజ్ఞాం
జానంతి తే కిమపి తాన్ ప్రతి నైష యత్నః;
ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమ కోఽపి సమానధర్మా
కాలోహ్యయం నిరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ."

అని భవభూతిమహాకవి చెప్పియేయున్నాఁడుకదా! కాలోచితముగా మార్పులు చేయవలదా యన్న నది సర్వవిష

యముఁ బొందునుగాదు. 'తృతీయనేత్ర' పదమునకు "త్రితీయనేత్రమ్" అని మార్చి "యిట్లు కొందఱు ఉచ్చరించుట విన్నారముగాన వలయుననియే యిట్లు సంస్కరించితి"మని వ్యాసత్వ మారోపించుకొనరాదు. శాస్త్రములు సంస్కరింపఁ బూనరాదు. అట్టియోగ్యత కవికి లేదు. ఎవరికిని లేదు. నవనవభావముల ముచ్చటగాఁ జేర్చి చదువరుల నానందాంబుధి నోలలాడించుట కవికృత్యము. అందులో వీరిని "నిరంకుశాః కవయః" అనవలయును.

"క. తుమ్మెదలవంటి కీర్తియు
సమ్మదమున మేఘమట్టి సరసాలాపం
బిమ్మహిఁ గల్గినవారలె
రొమ్ము! ప్రఖ్యాతి నందఁ గోరఁగ నర్హుల్"

అని కల్పించినచో నేప్రాయశ్చిత్తకాండమునఁ దీనికిఁ బాపత్వముఁ దానికిఁ బాపిత్వమున్నదని ప్రశ్నింపరాదు.

కవిసమయముల మీఱరాదు.

ప్రాచీనులు కవిసమయములని కొన్ని నియమములం గావించిరి. వానిని మీఱినచో లోకవిరుద్ధముగ నుండుటయేకాక సర్వరసికజనామోదపాత్రము గానేరదు. అట్లు స్వేచ్ఛమెయి మీఱిన నది కవిత్వముగాదు; స్వభావవిరుద్ధము నగును. అయినచో "నగించుటుగాకయుండినఁ" అనియు, "ఊరందఱకొక త్రోవ, ఉలిపికట్టెకొక త్రోవ" అనియు నలరారు సూక్తులకు దృష్టాంతభూతుఁడగును. కాఁబట్టి విశృంఖలప్రవృత్తి యెందును బనికిరాదు.

ఇఁక నీసిద్ధాంతమునఁ గావ్యమున నెట్టిదో యించుక విచారింపక తప్పదు. దీనింగూర్చి మన ప్రాచీన లక్షణశాస్త్రకర్త లేమని చెప్పిరో విచారింతము.

"శ్లో. అర్థః సహృదయశ్లాఘ్యః కావ్యాత్మా యో వ్యవస్థితః;
వాచ్యప్రతీయమానాఖ్యౌ తస్య భేదా వుభౌ స్మృతౌ."

అని ధ్వన్యాలోకమున శ్రీమదానందవర్ధనాచార్యులు సిద్ధాంతీకరించిరి.

సహృదయు లనఁగా రసికులని యర్థము. శాస్త్రమర్యాదల మీఱినచో నపూర్వరసికులని యందురు.

కావ్యపఠనమున ఫలముగలదా?

"చతుర్వర్గఫలప్రాప్తి స్సుఖాదల్పధియా మపి;
కావ్యాదేవ యత స్తేన తత్స్వరూపం నిరూప్యతే."

అన్నచో, సాహిత్యదర్పణమునందు

"చతుర్వర్గఫలప్రాప్తి ర్హి కావ్యతో రామాదివ త్ప్రవర్తితవ్యం న రావణాదివ దిత్యాది కృత్యాకృత్య ప్రవృత్తినివృత్త్యుపదేశ ద్వారేణ సుప్రతీతైవ.

వ్యా. తథాచ తత్కావ్యకావ్యోపదేశాత్ కర్తవ్యే కర్మణి ప్రవృత్త్యుదయేన తదనుష్ఠానాత్ ధర్మప్రాప్తిః; తత శ్చార్థలాభః; తస్మాచ్చ కామోపపత్తిః; ముక్తిస్తు తద్ధర్మఫలానభిసంధానా దిత్యవధేయమ్."

దీనిచేఁ గావ్యము కాలక్షేపమున కేర్పడక కాంతాసమ్మితత్వముచే విహితరీతి రామాదిచరిత్రములఁ దెల్పి యిట్లు ప్రవర్తించిన శ్రీరామాదులవలెఁ గీర్తికిం బాత్రులగుదురనియు, రావణాదుల చరిత్రము ననువదించి యిట్లు ప్రవర్తించిన నపకీర్తిఁ బొందుదురనియు నుపదేశించుటయే కావ్యప్రధానియని భావము.

"ధర్మార్థకామమోక్షేషు వైచక్షణ్యం కలాసుచ;
కరోతి కీర్తిం ప్రీతించ సాధు కావ్యనిషేవణాత్."

అని యభియుక్తోక్తియుఁ గలదు.

కావ్యమునుండి ధర్మప్రాప్తియెట్లనఁగా భగవన్నారాయణ చరణారవింద స్తవాదులచేత నని సమాధానము చెప్పఁబడినది. అర్థప్రాప్తి ప్రత్యక్షమే. తద్ద్వారా కామప్రాప్తి యుఁగల్గును.

"మోక్షప్రాప్తి శ్చైత జ్జన్యధర్మఫలాననుసంధానాత్ మోక్షోపయోగివాక్యే వ్యుత్పత్త్యాధాయకత్వాచ్చ."

అని నిర్ణయింపఁబడినది.

"యుక్తః కర్మఫలం త్యక్త్వా శాంతి మాప్నోతి నైష్ఠికీమ్."

ఇట్లు ధర్మార్థకామమోక్షములు కావ్యముద్వారా కలుగునని యుక్తియుక్తముగా శ్రుతిస్మృతిసమ్మతముగా సిద్ధాంతము చేయఁబడినది.

"శ్లో. నరత్వం దుర్లభం లోకే విద్యా తత్ర సుదుర్లభా;
కవిత్వం దుర్లభం తత్ర శక్తి స్తత్ర సుదుర్లభా."

ఇందుఁ గవిత్వ మనుపదమునకు వ్యాఖ్యానమునందు

"రసాత్మక యత్కించిద్వాక్య నిర్మాతృత్వమ్ కవిత్వమ్."

"తచ్చోద్భటకావ్యకర్తౄణామ్, కవిత్వశక్తిస్తు రసాత్మకమహావాక్యనిర్మాతృత్వమ్; తచ్చ రఘువంశాదిగ్రంథకర్తౄణామ్; ఇత్యనయోర్భేదః."

అని వ్రాయఁబడినది.

ఆర్యులారా! శాస్త్రకర్తలభావ మెంతపరిశుద్ధముగ నున్నదో చూడుఁడు. రసాత్మకమైన వాక్యము నల్లుటకూడఁ గవిత్వమే యగునఁట. కవిత్వశక్తిమాత్రము రసాత్మక మగు మహావాక్యముల నిర్మించుటయఁట. ఓహో! రస మెంతప్రధానమైనది.

" శ్లో. కావ్యాలాపాంశ్చ యే కేచి ద్గీతకా న్యఖిలానిచ;
శబ్దమూర్తిధరస్యైతే విష్ణో రంశా మహాత్మనః."

పురాణములుకూడ శబ్దబ్రహ్మమునకుఁ గావ్యాదు లంగములని తెల్పి గౌరవమును గాంచినవి. లేకున్నఁ దమకే మర్యాద తక్కువయని యవి సూచించుచున్నట్లు గాఁ బోలును!

కావ్యము భగవదంశము

నిర్గుణబ్రహ్మము సృష్టిచేయ నూహించి సగుణబ్రహ్మమయ్యె. అనఁగాఁ బ్రకృతివిశిష్టమై శబ్దాత్మకమయ్యెను. అప్పు డది శబ్దబ్రహ్మమనియుఁ బిల్వఁబడు. అట్టిశబ్దబ్రహ్మము రసవిశిష్టపదములు స్తుతింపఁదగినదికాని వేఱు కాదుకదా! అట్టికావ్యము నీరసపదాత్మకమగుట న్యాయమా! ఎవఁడైనఁ దనయుపాస్యదైవము సరసపదముల వర్ణింపఁబడవలయునని కోరునుగదా! అట్టి యుత్కృష్ట కావ్యమునఁ గవి యిచ్ఛానుసారము విశృంఖలముగాఁ బ్రవర్తించుట యనఁగా నర్థమేమి? ఇదంతయు నాలోచించియే పూర్వులు కావ్యస్వరూపమును గొనియాడి కవికి గౌరవమును బ్రసాదించిరి. ఆగౌరవమును నిలుపుకొనుట కెన్నినియమములకుఁ గవి లోఁబడవలయునో యాలోచింపుఁడు.

ఇవ్విధమునఁ గావ్యవ్యుత్పత్తిసిద్ధాంతముచేయుచు సాహిత్యదర్పణకర్త దూర మాలోచించియే

" శ్లో. వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం దోషాస్తస్యాపకర్షకాః,
ఉత్కర్షహేతవః ప్రోక్తా గుణాలంకారరీతయః."

అని వక్కాణించిరి.

ధ్వన్యాలోకమునందు:

" శ్లో. సరస్వతీస్వాదుతదర్థవస్తు నిష్యందమానా మహతాం కవీనామ్;
అలోకసామాన్య మభివ్యనక్తి ప్రతిస్ఫురంతం ప్రతిభావిశేషమ్.

శబ్దార్థశాసనజ్ఞానమాత్రేణైవ న వేద్యతే;
వేద్యతే సహి కావ్యార్థతత్త్వజ్ఞైరేవ కేవలమ్. ౭

సోఽర్థస్తద్వ్యక్తిసామర్థ్యయోగీ శబ్దశ్చ కశ్చన;
యత్నతః ప్రత్యభిజ్ఞేయౌ తౌ శబ్దార్థౌ మహాకవేః." ౮

ఇట్లుసిద్ధాంతమును దెల్పుచు:

"విజ్ఞాయేత్థం రసాదీనా మవిరోధవిరోధయోః;
విషయం సుకవిః కావ్యం కుర్వన్ ముహ్యతి నక్వచిత్. ౩౧

వాచ్యానాం వాచకానాంచ యదౌచిత్యేన యోజనమ్;
రసాదివిషయేణైతత్కర్మ ముఖ్యం మహాకవేః." ౩౨

అని స్వాశయమును స్పష్టముగా వెలిపుచ్చిరి. ఉచితరీతి వాచ్యవాచకపదములఁ గూర్చుట రసాదివిషయముమయి గాకూర్పు యోగించునట్లుచేయుటయే మహాకవికృత్యమని దీనినుండి తేలినదికదా! విశృంఖలప్రవృత్తి కవి కేలాగు చెల్లునో చెప్పఁజాలకున్నాఁడ. శాస్త్ర నియమముల నుల్లంఘించుచుండుటయే విశృంఖలప్రవృత్తి యన్నచో శంక లుండవు. అందు నేడు ప్రధానముచేసికొనినయెడ నిచ్ఛానుసారముగఁ బ్రవర్తింపవచ్చునన్నను భేదము లుండవు. దోషప్రకరణమునకు లక్ష్యభూతములగుమాత్రమున కవిత్వము చెప్పరాదు. అదియు శాస్త్రోక్తమేకదా యనరాదు. అట్టిదోషములఁ జేయఁదగదనియే శాస్త్రమతము. కాననే భగవద్గీతయందు శ్రీకృష్ణభగవానులు:

"శ్లో. తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ,
జ్ఞాత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం కర్మకర్తు మిహార్హసి."

అని యాజ్ఞాపించిరి. మనుష్యబుద్ధి యల్పమగుటచేతను బ్రమాదములపాలై పోవకుండ శాస్త్రమార్గము గలదన్న విశ్వాసము భగవంతునకు నుండఁగా మనకు లేకుండు టెట్లు? ఈనియమముల నాలోచించి ఇచ్ఛారూపముగ వాక్కు వెదచల్లుట చేయరానిపనులలో మొదటిదని తేలుచున్నయది. అట్లు నియమబద్ధుఁడు కావుననే కవి కంతటిగౌరవము ప్రసాదింపఁబడినది.

ప్రతాపరుద్రీయమునందు

"శ్లో. గుణాలంకారసహితౌ శబ్దార్థౌ దోషవర్జితౌ;
గద్యపద్యోభయమయం కావ్యం కావ్యవిదో విదుః."

అని కావ్యసామాన్యలక్షణమును నిరూపించి

"శబ్దార్థౌ మూర్తి రాఖ్యాతౌ జీవితం వ్యంగ్యవైభవమ్,
హారాదివ దలంకారా స్తత్ర స్యు రుపమాదయః;
శ్లేషాదయో గుణా స్తత్ర శౌర్యాదయ ఇవ స్థితాః,
ఆత్మోత్కర్షావహా స్తత్ర స్వభావా ఇవ రీతయః;
శోభా మాహార్యికీం ప్రాప్తా వృత్తయో వృత్తయో యథా,
పదానుగుణవిశ్రాంతిశయ్యా శయ్యేవ సమ్మతా;
రసాస్వాదప్రభేదా స్స్యుః పాకాః పాకా ఇవ స్థితాః,
ప్రఖ్యాతా లోకవ దియం సామగ్రీ కావ్యసంపదః."

అని విశేషలక్షణమును సిద్ధాంతీకరించిరి.

విద్యానాథమహోపాధ్యాయునిమతము ననుసరించియుఁ గవి స్వేచ్ఛానుగుణముగ సర్వతోముఖములఁ గవిత్వమును జెప్పక నియమబద్ధుఁడై కావలయునని స్పష్టమయ్యెను.

రసగంగాధరమున:

"చమత్కారజనక భావనావిషయార్థప్రతిపాదకశబ్దః కావ్యమ్."

అని పణ్ణితమయ్యెను.

కావ్యప్రదీపమునందు

"తదదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణా వనలంకృతీ పునః క్వాపి"

అని మహామహోపాధ్యాయ గోవిందాచార్యులు సిద్ధాంతమును దెల్పిరి.

కావ్యాదర్శమునందుఁ గావ్యనిరూపణము చేయుచుఁ గవిఁగూర్చి యిట్లు చెప్పఁబడినది:

"శ్లో. తదేత త్కావ్యసర్వస్వం సమాధి ర్నామ యో గుణః,
కవిసార్థః సమగ్రోఽపి త మేవ మనుగచ్ఛతి;
ఇక్షుక్షీరగుడాదీనాం మాధుర్య స్యాంతరం మహత్,
తథాపి నతదాఖ్యాతుం సరస్వత్యాపి శక్యతే;
నైసర్గికీచ ప్రతిభా శ్రుతంచ బహునిర్మలమ్,
అమందశ్చాభియోగోఽస్యాః కారణం కావ్యసంపదః;
నవిద్యతే యద్యపి పూర్వవాసనా
గుణానుబంధి ప్రతిభాన మద్భుతమ్;
శ్రుతేన యత్నేనచ వా గుపాసితా
ధ్రువం కరోత్యేవ కమప్యనుగ్రహమ్.
తదస్తతంద్రై రనిశం సరస్వతీ
శ్రమా దుపాస్యా ఖలు కీర్తి మీప్సుభిః
కృశే కవిత్వేఽపి జనాః కృతశ్రమా
విదగ్ధగోష్ఠీషు విహర్తు మీశతే." ౧౦౫.

ఇట్లు తరుణవాచస్పతిగారు సిద్ధాంతము చేయుటఁ జూడఁగా వారిమతిప్రతిభ యమేయమని చెప్పకతప్పదు. కవియం దొకానొకయపూర్వప్రతిభ గలదని యందఱంగీకరించినవిషయమేకాని క్రొత్తదిగాదు. ఏశాస్త్రమునందు నిట్టి ప్రమాణము లుండు ననవచ్చును. కాని యించుక యాలోచించిన నేది యుత్కృష్టవిషయమో యనితోఁపక మానదు.

ఈరీతిఁ గావ్యస్వరూపమును దెల్పి కవిలక్షణములు ప్రాచీనులు సిద్ధాంతము చేసిరి. అసిధారావ్రతచర్య యన్నట్లు కవి యమేయబుద్ధివిభవమున నోడలేని చిత్తరువు వ్రాయుట యొకానొక యనిర్వచనీయప్రతిభచేతనే యనికనుఁగొనవచ్చును. ఆప్రతిభ యితరవిద్యలయందును గల్గవచ్చును గాని కవియందు నావిర్భవించిన ప్రతిభయే మిన్నయని యెన్నఁదగియున్నది.

ఇట్లు నియమములం బరిశీలింపఁగాఁ గవిత్వమన మిగులఁ గష్టమైన కార్యమేకాని సులువగునది కాదని పొడకట్టును. ఔరా! ఛందోవ్యాకరణనియమముల వీడక, అలంకారశాస్త్రమును వేయికన్నులఁ గనిపెట్టి, లోకానుభవము నెఱింగి, ప్రాచీనులయూహ లెట్లు ప్రవహించినవని గుఱుతెఱింగి, సమయమును బరికించి, కాలమునూహించి, భాషారక్షణోపాయము లివియని నిశ్చయించి, స్వకృత్యమునకుఁ గడంగవలయు. ఇందేది లోపించినను గృతకృత్యుఁడు కానేరఁడు.

నియమములఁ బాటింపక యొనరించినది కావ్యమనఁబడదు. కాని యేదో యొకరీతి నలంకారశాస్త్రమునఁ బ్రఖ్యాతి కెక్కును. దోషప్రకరణ మట్టివాక్యముల కేకదా యేర్పఱుపఁబడినది? దానికి లక్ష్యములు కావలయునుగాన నందుల కుపయోగించును. కాననే "కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయేత్" అన్నసూక్తి వెలసినది. అట్లుగాక యోపినకొలఁది సత్కావ్యముల నిర్మాణము చేయఁబూనుటే కవికృత్యము.

రసనిరూపణము

"వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్." అనుచో రసాత్మక మనఁగా రసాలవాలముగా వాక్యమొప్ప వలయునని భావము. అట్లు కానిచో నది వాక్యము కాదు; తత్సంహితము కావ్యమును గాదు. రసమనఁగా:

"శ్లో. విభావే నానుభావేన వ్యక్తస్సంచారిణా తథా,
రసతా మేతి రత్యాది స్థాయీభావ స్సచేతసామ్.
సత్వోద్రేకా దఖండస్వప్రకాశానందచిన్మయః,
వేద్యాంతర స్పర్శశూన్యో బ్రహ్మాస్వాదసహోదరః;
లోకోత్తరచమత్కారప్రాణః కైశ్చి త్ప్రమాతృభిః,
స్వాకార వదభిన్నత్వే నాయ మాస్వాద్యతే రసః."

అని సాహిత్యదర్పణమునఁ జెప్పఁబడినది.

"విభావానుభావ సాత్త్వికవ్యభిచారిసామగ్రీ సముల్లాసిత స్థాయి భావో రసః."

అని ప్రతాపరుద్రీయము.

"రసతే స్వాదనార్థత్వా ద్రస్యంత ఇతి తే రసాః."

అని భావప్రకాశిక.

"శ్లో. కారణా న్యథ కార్యాణి సహకారీణి యానిచ,
రత్యాదే స్థాయినో లోకే తానిచే న్నాట్య కావ్యయోః;
విభావా అనుభావా స్తత్కథ్యంతే వ్యభిచారిణః,
వ్యక్త స్సతై ర్విభావాద్యైః స్థాయీభావో రస స్స్మృతః."

అనికావ్యప్రదీపము. ఈరసములు ఏతన్మతమున నెనిమిది:

"శృంగారహాస్యకరుణరౌద్రవీరభయానకాః,
భీభత్సాద్భుతసంజ్ఞా చేత్యష్టౌ నాట్యే రసాః స్మృతాః"

అని యుపపాదించి;

"నిర్వేద స్థాయిభావాఖ్య శ్శాంతోఽపి నవమో రసః"

ఇట్లు రసములు తొమ్మిదనియుఁ దల్లక్షణము లివి యనియు విమర్శింపఁబడియె. అట్టిశాస్త్రకర్త లేటికో కవి సర్వతోముఖముల వ్యాపింపకుండ దోషప్రకరణమును జెప్పిరి. తల్లక్ష్యముగాకుండఁ గవి జాగరూకుఁడై మెలఁగ వలయు. ఏమాత్రము ప్రమాదంపడినను దోషలక్ష్యముగఁ గవిత్వము చెప్పినవాఁడగు. ఐనను గవి నిరంకుశగజమువలె విచ్చలవిడిఁ దిరుగవచ్చునన్నసిద్ధాంత మొక్కండుగలదు. కాని యది చాలసేపు నిలువఁజాలదు. లక్షణతిరస్కారము చేయుట కవితాలతకు విషజలము పోసినట్లే. అట్టిపాపమునకుఁ బాలుపడరాదు. స్వాతంత్ర్యము కవికిలేదా యనీ బొద్ధున జన్నిదము దోఁపి కలహమునకు వచ్చినఁ జెప్ప వీలుండదుగాని యించుకయోర్పుమై నిలువంబడినఁ జక్కఁగాఁ దెలుపవచ్చు. ఏందుస్వాతంత్ర్యము? అనుప్రశ్నమునకు నుత్తరము భాషాంతరీకరణమునందుమాత్రమే. తక్కినవిషయముల నతని కధికారమే లేదు. లోకాచారవిరుద్ధముగా వర్ణింపవచ్చునా? అసంగతములుగా శబ్దములఁ బ్రయోగింపవచ్చునా? ఇందేవియుఁ బనికిరావు. భాషాంతరీకరణమున మాత్రము యథాశక్తిఁ దనస్వాతంత్ర్యమును జగమునఁ జాటవచ్చు. కవిసమయముల నుల్లంఘింపరాదు. కవిసమయము లనఁగా లోకాచారసారములేయని యెఱుంగవలయునే కాని తోఁచినట్లు చేర్చినవికావు. ఈయలంకారములు, కవిసమయములు, ద్వీపాంతరనివాస మొనరించువారల కంతగా పనికిరాకపోవచ్చును. కాని ముఖము సూర్యబింబమునంటి దనవచ్చునా? కాక నేత్రతుల్య నేత్రము లనవచ్చునా? అట్టివన్నియు విశేషలోకానుభవముగల పూర్వులే యేర్పాటుచేసియున్నారు. అట్టివానిలోఁ గవిస్వతంత్రతను జూపరాదు.

దోషప్రకరణ మొక్కదానిం బఠించిన మన పూర్వుల మతిప్రతిభ యెట్టిదో తెలియఁబడును. ఒక్కయుదాహరణముఁ జూపెదను: [illegible]దోషములయందు క్లిష్టత్వమను దోషముగలదు.

"అర్థప్రతీతే ర్వ్యవహితత్వం క్లిష్టత్వమ్."

అనిలక్షణము. అనఁగా అనేకపదప్రతీతివ్యవధానమువలన ఆలస్యముగాఁ బ్రకృతార్థము తోఁచుట యని. దాని యర్థము.

ఉదా. "క్షీరోదజా వసతి జన్మభువః ప్రసన్నాః"

అని అనఁగా జలము నిర్మలముగా నున్నదని దీనిభావము. ఈయర్థము చెప్పఁబూని కవి క్షీరోదజా=లక్ష్మికి, వసతి నివాసము అగుపద్మమునకు, జన్మభువః, ఉత్పత్తిస్థానము లనఁగా జలములని యర్థము. ఇది, ద్రావిడప్రాణాయామమన్నట్లు "లక్ష్మి పద్మమం దుండును; ఆపద్మము జల

ములఁ బుట్టును" అని క్రమముగా నర్థము చేసికొనుచు రాఁగా జలములుగదా యని తోఁచును. ఇట్టివి ప్రయోగార్హములు కావనిరి. ఎంతటిసూక్ష్మబుద్ధితో నాలోచించిరో యోజింపుఁడు. అనఁగా పద్యము చదువఁగనే యర్థముకావలెనే కాని చాలసే పాలోచించకుండ నర్థము తోఁచనట్లు కవిత్వము చెప్పరాదని పెద్దలభావము. అట్టి నియమముల నుల్లంఘించుట యనఁగా నర్థమేమి? నియమోల్లంఘనము విలయహేతువు. పశుపక్ష్యాదులు కూడ స్వస్వనియమముల నుల్లంఘింపక కాలోచితక్రీడల నాచరించుచున్నవి. వృక్షములు లతలు సైతము ఋతుధర్మములఁ బాటించుచున్నవి. మనుజులు వానిం బరిత్యజించుటయన నేమియో తెలియరాదు. పశుపక్షివృక్షలతాదులకు నియమములు భగవత్కల్పితములు. మనుజులకు నందును గవిత్వమునకుఁ బురుషవిశేషకల్పితములు. కాన నీయుదాహరణము పనికిరా దనవచ్చును. వాస్తవమే యని యంగీకరింతము. ఐనను గవిత్వనియమములుకూడ విశేషపాండిత్యము, అత్యధిక లోకానుభవము గలిగిన మహాత్ములచేతనే యేర్పఱుపఁబడినవి కాని నాలుగక్షరములు నేర్చుకొని సర్వజ్ఞత్వమును బ్రకటించుకొనుచుఁ, బ్రతికవివర్యు నాక్షేపించుచు శక్తిహీనత్వమును గప్పిపుచ్చుటకై వ్యాకరణము లేల యనుచుఁ, బద్యము కుదురకపోయినచో యతిప్రాసముల నాశనముచేయఁ బూనుచున్న నావంటి యల్పజ్ఞునిచేఁ గల్పింపఁబడినవి కావు. లోకమా వాడుకలకు నలవాటుపడినది. వానిని మీఱినఁ గ్రొత్తసృష్టిగను అసహ్యముగను నుండును. వర్ణనాంశములందుఁగూడ నిచ్ఛానుసారము ప్రవర్తింప వీలుండదు. శాస్త్రశృంఖలాబద్ధుఁడే కావలయు. శృంగారరసము నాక్షేపించుచుఁ బచ్చిబూతుల నభిలషించు నవీనయోగులు కొందఱు గలరు. కాని శృంగారముకూడ సమయోచితముగను, ఏవపుట్టకుండునట్లుండవలయునే కాని స్వేచ్ఛగాఁ బ్రవర్తింప వీలుండదు.

ఈ పైవాక్యములచేఁ గవికి స్వాతంత్ర్యమే లేదను నూహ గలుగవచ్చును. కాని కొన్నివిషయములందు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము గలదు. ఎందు? అన, భావప్రకటనము చేయునపుడు, పలుపోకలం బోయి యెట్లెట్లు విస్తరించిచెప్పిన నెల్లరకు బోధపడునో యట్లు చెప్పునవయమునఁ గవి "నిరంకుశాః కవయః" అన్న నానుడిని సార్థకముచేయుచు విచ్చలవిడి ప్రవర్తింపవచ్చును. ఆ పనియే కవికిం బ్రధానము. వనితామణుల కచోర్వ్యాదుల వర్ణించుటకు మాత్రమే కవి పుట్టలేదు. అది పరమపురుషార్థము కాదు. నవరసములు సమయోచితములుగాఁ బ్రశంసించుచుఁ గథాభాగమున దృష్టినిలిపి నీతిని బోధించుటకే కవి ప్రయత్నింపవలసియుండును. అది మానినఁ గవికపులకభేదమే. ప్రబంధములు వ్రాయునపుడును ప్రమాదంపడక యసహ్యముగఁ గన్పడునట్టివర్ణనములతోఁ గాలము పుచ్చక కథాచమత్కృతియందుఁ దన నేర్పు వెలయించుట కవికిఁ బరమకృత్యము. ఇట్లనుటచే రసభావాదులయందు శాస్త్రనియమముల మీఱక, కథాభాగవిస్తృతియందు నిచ్ఛానుసారము కవి మెలఁగవలయునని తెలియందగు. సర్వవిషయములందు నిచ్ఛానుసారమే మెలఁగవలయు నన్నచో నది లోకవిరుద్ధమే యగును. ఈవిషయమున మనవా రెంత మెళఁకువ గలిగి మెలఁగిరో చూడుఁడు;

దోషమన నేమి?

"రసాపకర్షకా దోషాః"

సాహిత్యదర్పణము.

వ్యా. సాక్షాత్పరం పరయా వా రసాదీనాం సమ్యక్ ప్రతీతి ప్రతిబంధక కావ్యధర్మత్వమ్ దోషత్వ మితి దోషసామాన్యలక్షణమ్"

అని. అందుఁ దొలుతఁ బేర్కొనఁబడినది దుశ్శ్రవత్వము. అనఁగా,

"పరుషవర్ణతయా శబ్దస్య కర్ణకటుత్వరతయా శ్రుతి దుఃఖావహత్వమ్. వర్ణావచ్ఛేదే నాత్మని దుఃఖజనకత్వమ్; దుశ్శ్రవత్వమ్."

ఉదా:

"కార్తార్థ్యం యాతు తన్వంగీ కదా నంగవశంవదా"

అని ఇందు 'కార్తార్థ్యమ్' అనుచో యణ్ ప్రత్యయాంతపదమునఁ బరుషాక్షర మున్నందున నొకదోషమనిరి.

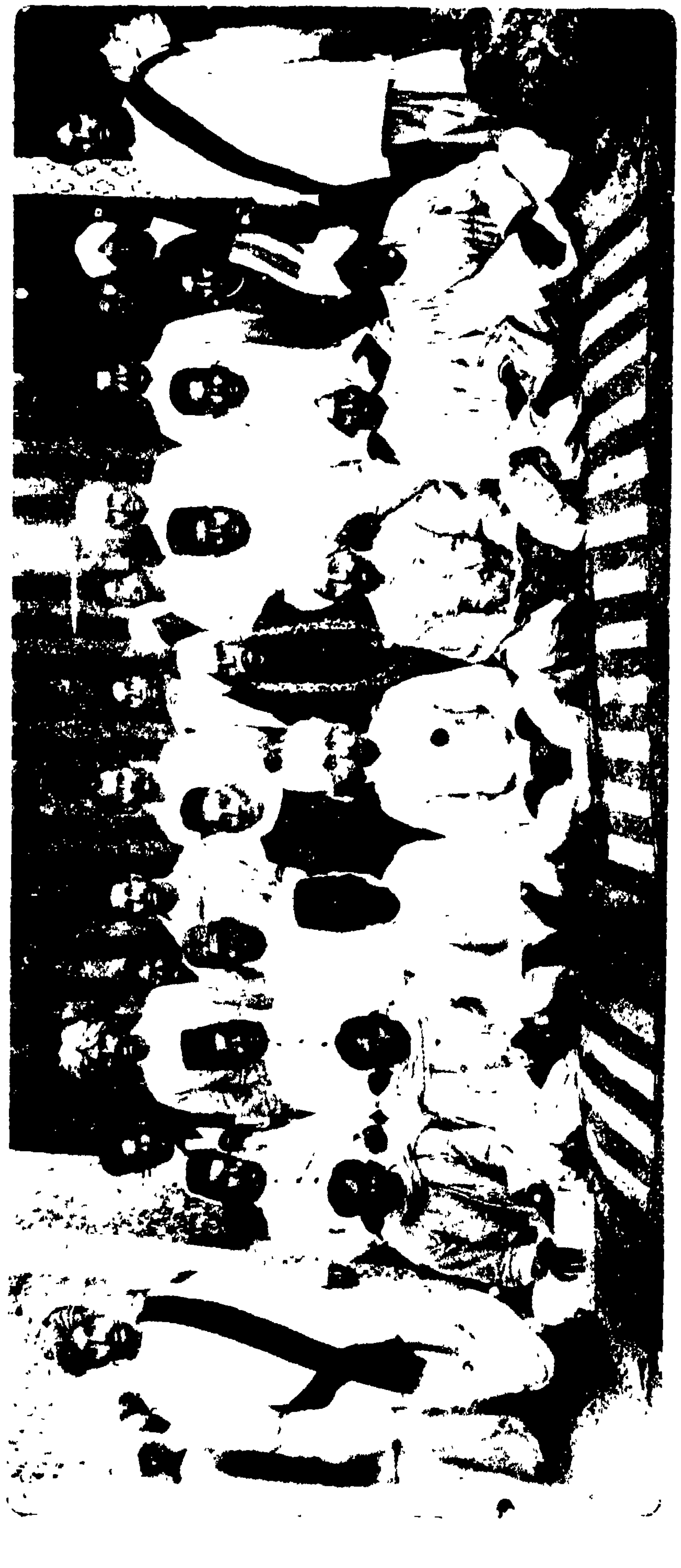
పాఠకులారా, వింటిరా మన పూర్వులభావ మెట్టిదో!" పరుషాక్షరములుగూడ నుండఁగూడ దనిరి.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ ప్రథమాంధ్ర పట్టభద్ర సమావేశ సభ—హైదరాబాదు

DODGE BROTHERS

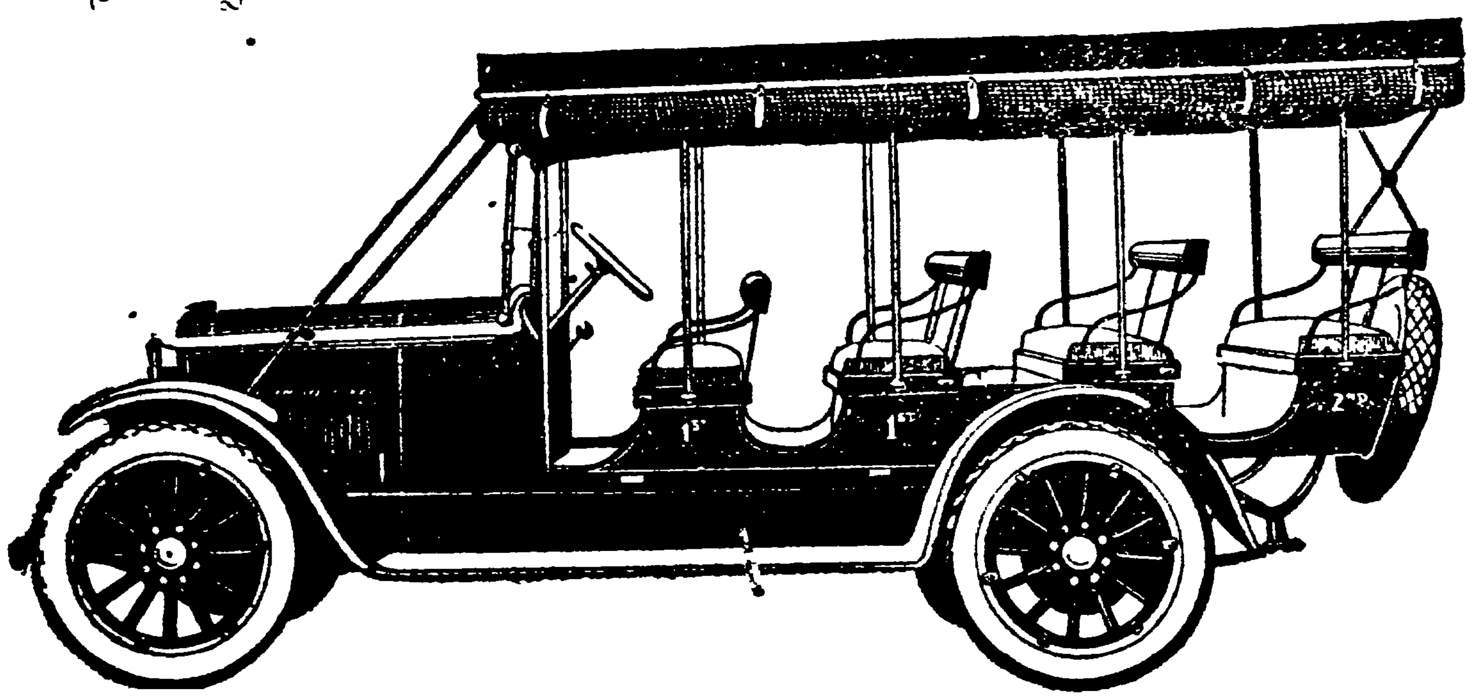
డాడ్జి బ్రదర్సు

నెం 1 కమ్మర్షియల్ ఛాసిస్ 16మంది కూర్చొనుటకు తగిన అడిసన్‌వారి బస్ బాడీతో సహా

ఇది మీవద్ద యుండిన లాభకరము-దీనియందు ప్రయాణముచేయుట సౌకర్యము.

నీవు ప్రయాణికుడుగా నుండిన, శిమ్మాట డాడ్జి బస్సునందే ప్రయాణము చేయవలయును. నీవు పోవలసినస్థలమునకు తీసికొనిపోయి, మరల ఏలాంటికష్టము లేక త్వరితముగాను; సుఖముగాను నిన్ను యింటికితెచ్చి వదలిపెట్టును.

మీరు బస్‌సర్వీసును ప్రారంభించదలచిన, శిమ్మాట డాడ్జికమ్మర్షియల్ బస్సును లేక డాడ్జిగ్రహాము ఒకటన్ లేక $1\frac{1}{2}$ టన్ బస్సును కొనుడు. ఒకబస్సుకు స్వంతదారుడైయుండి పైకమును సంపాదించుటకునూ యిదియొక్కటిమాత్రమేయని తెలుసుకొనుడు.

Sole Dodge & Graham Brothers Distributors

ADDISON & Co., Ltd.

TRICHINOPOLY MADRAS.

BANGALORE & MADURA.

Hardinge & Co., Bellary
Motor & Genl Engng. Co., Bezwada.
National Automobile Co., Guntur.
K M. Paul & Sons, Berhampore.
The St Aloysius works, Vizagapatam

AND OTHER DEALERS IN PRINCIPAL DISTRICTS.

DODGE BROTHERS
MOTOR CARS

డాడ్జి బ్రదర్సు మోటారు కారులు

డాడ్జిబ్రదర్సు టూరింగుకారు హిందూదేశమందు అంతటను చాలా ప్రఖ్యాతి బడసినది. గాన దీనినిగురించి [illegible] తెలుప నక్కరలేదు. ఇది గట్టిగాను, బాగుగాను తయారుచేయబడినది. దక్షిణహిందూదేశమునందున్న [illegible] బాటలకు తగినది. ఎక్కువ వేగము కావలెనన్నను [illegible] కమాను ఎక్కువ సౌకర్యముగానుండును. [illegible] ఇది గుడ్ ఇయర్ బెలూన్ టైరులతో అమర్చబడియుండుటచే [illegible] పోవును.

అసంతృప్తికలిగిన డాడ్జికారు స్వంతదారుని మీరెన్నడైనను చూచియున్నారా? మేమును చూచియుండలేదు.

ఏదినము [illegible] విడిభాగములు అవసరములేని [illegible] సదా మావద్ద సిద్ధముగా నున్నవి.

డాడ్జి స్పెషల్ టూరింగు కారు	డాడ్జి స్టాండర్డు టూరింగు కారు
1-కి ధర రు. 4400.	1 కి ధర రు. 4200.

Sole Dodge & Graham Brothers Distributors

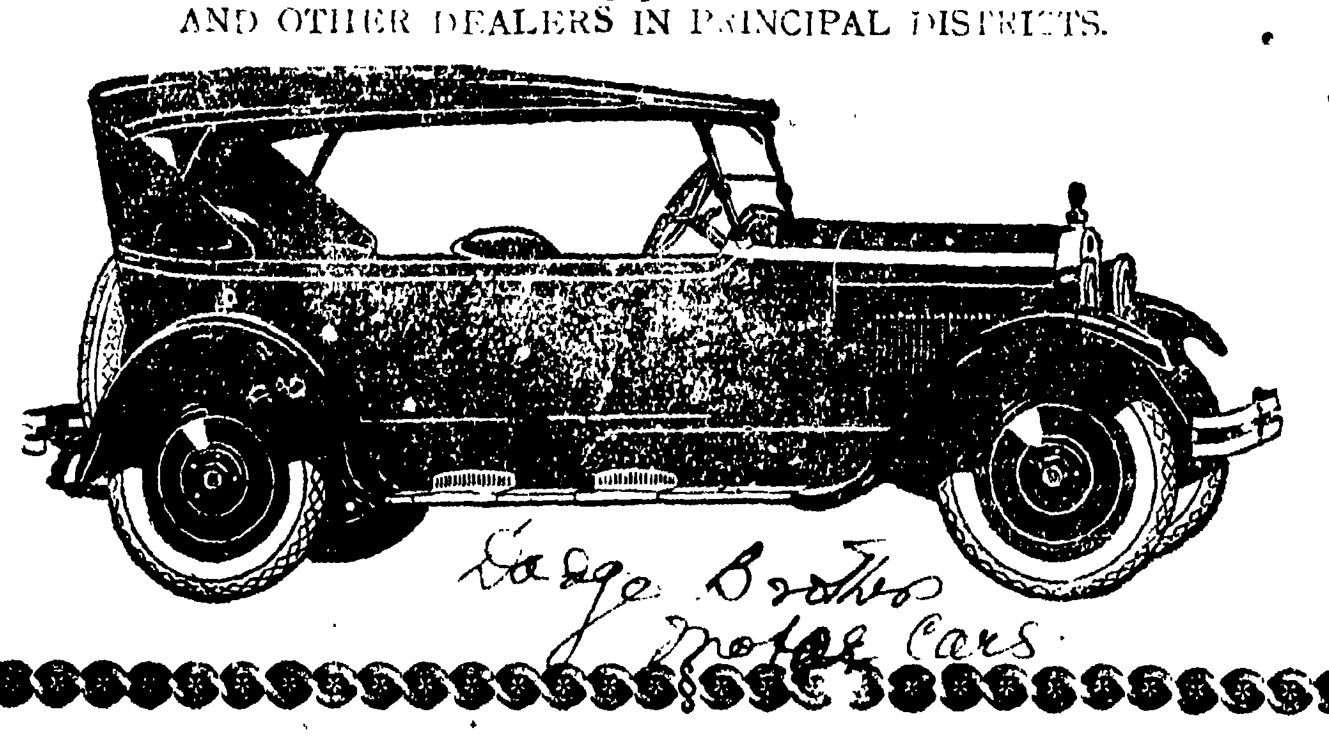
ADDISON & Co., Ltd.

TRICHINOPOLY **MADRAS.** **BANGALORE & MADURA**

Hardinge & Co., Bellary. Motor & Genel Engng. Co., Bezwada. National Automobile Co., Guntur K. M. Paul & Sons, Berhampore.

The St. Aloysius Works, Vizagapatam

AND OTHER DEALERS IN PRINCIPAL DISTRICTS.

సెబాస్, అని మెచ్చవచ్చుఁగదా! కేవలశ్రుతిహితవర్ణయుక్తమై యపారానందజనకమై కవిత్వ మలరారవలయు నని వారిభావము. ఉదాహరణము:

"లతాకుంజం గుంజ న్మదవదళిపుంజం చపలయన్
సమాలింగ న్నంగం ద్రుతతర మనంగం ప్రబలయన్,
మరున్మందం మందం దళిత మరవిందం తరళయన్
రజోబృందం విందన్ కిరతి మకరందం దిశి దిశి."

అనునట్లు కర్ణముల కపారసుఖావహమై కవిత్వము వెలయుటయే శుభమని సోదాహరణముగా సిద్ధాంతము చేసిరి. ఇట్టియుదాహరణములం జూపఁబూనిన హద్దుమీఱినట్లగునని విరమించెద. శాస్త్రకర్తల యాదేశమును అనుసరింపఁజాలకపోవుచున్నారమేకాని తదనుసరణమున శక్తి యున్నచోఁ గాళిదాసును మించఁజాలమా? గణయతిప్రాసనియమమాత్రమే కవిత్వము కాదన్న మహాత్ములకు నమస్కారములేకాని యువేలయన్న వారికి నమస్కరింపఁజాలకున్నవాఁడ. అవియు నివియుఁ బ్రధానమన్నచో వారిమాట శిరసావహింపక తప్పదుగదా!

ఇఁకఁ దెనుఁగుకవిపుంగవులు ప్రాచీను లెట్లు భాషాంతరీకరణమునఁ దమస్వాతంత్ర్యమును గనఁబఱిచిరో నాలుగుమాటలు వ్రాసెద:

నన్నయభట్టారకుడు

ఈ కవివరేణ్యుఁడు తాఁ దెనిఁగింపఁబూనినది మహాభారతమగుట చక్కఁగాఁ దలంచి యంతటిగ్రంథమును దెనుఁగుభాషకు మార్చిన నెంతగ్రంథమగునో, ఓపికమై నంతటిగ్రంథమును జదువఁగలవా రుందురో లేరో అని యూహించి భారతకథను జక్కఁగాఁ దెలుపుచు ధర్మమును సంగ్రహించి ప్రజాహితము పొంటె వ్రాసినఁ జాలునని నిశ్చయించి యారీతినే వ్రాసిరి. వారియూహకు దైవము తోడు గాలేదుగాని అయియున్నచో నామహాకవిశిరోమణి కవిత గంగానదివలె నెట్లు ప్రవహించునో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు? దైవము వారికిఁ దోడుపడక యాకవిబ్రహ్మను వంచించెను. ఆమహామహునికవిత్వమనర్గళధారఁ బ్రవహించుచు, రసికజనమహానందకరమై పరిశుద్ధమై యలరారును. వారికరణ్యపర్వమును దెనిఁగించు తఱి వెట్టి యెత్తె నన్నమాట యెంతటియసంగతమునకు లక్ష్యము? ఈపద్యము వెట్టియెత్తినపుడు చెప్పినదేమో!

"చం. దళితనవీనకందళ కదంబకదంబక కేతకీరజో
మిళితసుగంధబంధురస మీరణుఁ డన్ సఖుఁ డూఁచుమండఁగా
నులియుచు మొల్లగుత్తులను నుయ్యెలలూఁపఁగ నెక్కియూఁగ తు
ల్లల దళినీకులంబు మృదులధ్వని గీతము విస్తరించుచున్."

"శా. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం
జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవకైరవగంధబంధురో
దారసమీరసౌరభము దాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణక
ర్పూరపరాగపాండురుచిపూరము లంబరపూరితంబులై."

ఇవి వారికవిత్వమునఁ గడభాగమునఁ నున్నవి. ఈపద్యములు చెప్పినతఱి వెట్టి యెత్తినదనుట యెంతపాపము!!

ఇట్టితావులఁ గవి తనయిచ్ఛానుసారము సందర్భశుద్ధిని వదలక స్వాతంత్ర్యమూని సర్వతోముఖములఁ దనభావమును వెదఁజల్లవచ్చును.

మహాకవి తిక్కనసోమయాజి

ఈకవిపితామహుఁడు తేటగ నుండు తెనుంగుమాటలఁ బలికి రసికుల నానందింపఁజేయుటలో అనన్యాయాలంకారమువలెఁ దనకుఁ దానేసాటి. నవీనకల్పనల కీతఁడు తండ్రి. సాధారణముగా వాడఁబడుపదములనే చెప్పి పద్యమును హృద్యముగాఁ జేయుటలో నితనివాఁడు లేఁడు.

"తే. కథ జగత్ప్రసిద్ధిగావునఁ బూర్వప
ర్వార్థయుక్తి చేయునట్టియెడల
యత్న మించుకంత యయినను వలవదు
వలసినట్లు చెప్పవలసియుండు."

ఇందుఁ బ్రయత్నపూర్వకముగాఁ జెప్పినమాట యొకటియైనఁగలదా!

"తే. నీవు దుర్జాతి గామికి నీవసాక్షి
పరసతీసంగమున వచ్చు పాపమునకు
నోరుతునుగాని సైరింప నోపఁబచ్చ
విలుతు తూపులతాఁకున కలరుఁబోఁడి."

ఇట్లు భారతకవులు ఆంధ్రీకరణమునకుఁ ద్రోవఁజూపిరి.

కాఁబట్టి వారిని లక్ష్యముఁగాఁ గొని తరువాతిమహాకవులు తమకుంగల స్వాతంత్ర్యము నిచ్ఛానురూపంబుగా వినియోగించుచు వచ్చిరి. కావునఁ గవి యిచ్ఛానుసారము మెలఁగ వచ్చుననుట యెంతవఱకో యనువిషయమున జాగరూకులై మెలఁగఁదగు. రసములఁ గల్పించి, యలంకారములఁ బుట్టించి, గ్రామ్యపదములం బెంపొందించి, చప్పిడివర్ణనములచేఁ గాలముపుచ్చుచుండక ప్రాచీనులమార్గమునే శరణముగా గ్రహించి ప్రవర్తించుచు భాషాజననీపాదపద్మారాధనముగావించుట మేలని విన్నవించుచున్నవాఁడను. ఇందున్నలోపములను బాటింపక గుణ మేదే నున్న మన్నింతురని ప్రార్థించుచు నీవిషయము నింతట విరమించుచున్నవాఁడను.

మార్పు

దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారు

ప్రభులు మాఱిరి ప్రభులధర్మములు మాఱె
రాజ్యములు మాఱె, రాజ్యతంత్రములు మాఱె
ప్రజలు మాఱిరి ప్రజలభావములు మాఱె
ప్రకృతిసిద్ధంబు మార్పు ప్రపంచమునకు
మాఱకుండుపదార్థ మీమహిని నున్న
మార్పెఱుంగని దొక్క బ్రహ్మంబుదక్క.

కవులుమాఱిరి పాఠకగణము మాఱె
కావ్యములు మాఱె కావ్యలక్షణము మాఱె
కథలు మాఱె కథానకక్రమము మాఱె
వాఙ్మయము మాఱె వాఙ్మయఫలము మాఱె
మాఱకుండున దేది ? భూమండలమున
మార్పెఱుంగని దొక్క బ్రహ్మంబుదక్క.

ప్రజల గుర్తించి ప్రభుఁడును, ప్రభువు నెఱిఁగి
ప్రజలు మాఱుట మేలు పరస్పరంబు,
ఎడ్డెలయి మాఱకుందురయేని రెండు
తెగల కరయ మనశ్శాంతి గగనసుమము
లాభ మంతకుమున్నె హుళక్కి గాన
కలుగునె సుఖంబు? షష్టాష్టకంబుగాక.

కవులు చూపెడు క్రొత్తమార్గముల నెఱిఁగి
పాఠకులు, పాఠకులమనోవాంఛ లెఱిఁగి
కవులు మాఱుట హర్ష సంగతికిఁ బెరుగు
మొప్పెలయి మాఱకున్నచో మూఁగ చెవిటి
ముచ్చటలు గావె యవ్వారి ముత్తుకోళ్లు.

కవులు, పండితవరులు, భూధవులు, మఱియు
కావ్యములు, శాస్త్రములు, రాచకార్యములును
మతము, లాచారములు గూడ మాఱుచుండ
నెవరు మాఱినఁగాని మా కేమి నేము
మాఱము 'ససేమిరా' యనుమనుజగణము
నెల్లఋతువుల మార్పొకయింత లేక
ఒక్కతీరుననే పడియుండు పాడు
మోడుమ్రాఁకులతోఁ బోల్పఁ బోలదేమొ ?

ఎవ్వరికిఁగాని కాల మొకేవిధాన
జరుగఁబోదెల్లకాలంబు, సమయమునకుఁ
దగినవేషంబు వేయుట తజ్ఞహితము
బండవలె మాఱకుంట పాషండమతము.

అగ్రమున నున్నవారెల్ల రంతమునకు
నంతమున నున్నవారెల్ల రగ్రమునకు
నెగుడుదిగుడైనవిధ మదియెల్ల నెఱిఁగి
మార్పునందుట ప్రాజ్ఞసమ్మతమతంబు.

విమర్శనపంథ

కవికొండల వెంకటరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

కొందఱు పుస్తకములు వ్రాయుచుండుటయు, ఆ పుస్తకముల నొకకొందఱు విమర్శించుచుండుటయుఁ జిరకాలమునుండి కనుచున్నాము. రెండును పైదోషములనవచ్చు. నాకుఁ దోఁచినపక్కిఁ గడచిన సంవత్సరాది సంచికను "గ్రంథరచన" మను వ్యాసమున గ్రంథరచనావిధానము నొకింత సూచించితి. అది సూచించిన వెంట విమర్శనావిధానమునుగూడ సూచించుట కర్తవ్యమని తలపోసి యీవ్యాసమునకుం గడంగితి.

హాయిగఁ జల్లనిపైరుగాలి వీచుచున్నది. మల్లెతీగ మొగ్గతొడిగినది. మామిడిచెట్టు కాసినది. అట్టి మనోహర చైత్రవాతావరణమధ్యమందు తీయనిపాట కోయిలపిట్ట పాడుచున్నది. దాని నవ్వనమెల్ల మార్మ్రోగించుచున్నది. అట్లే యొకానొకపరిస్థితి నొకానొకకవి యుదయించి ఆమధ్యమమునఁ బాడుచు నాయాపికబృందము యొక్క డెందంబులఁ బ్రతిధ్వనులనీనఁ జేయుచుండును. ఆ ప్రతిధ్వనులే ఆకవిపై సువిమర్శనము. నాఅభిప్రాయములో ఒకకవియు, ఆకవిపై విమర్శకుఁడును మునుముం దొక్కపరిస్థితికి లోనై యుండవలయు. భిన్నపరిస్థితులం దుండరాదు.

కావున నొకానొకకవిపై సరియైన యభిప్రాయమును వెల్లడిపఱుప సాహసించునాతఁ డాకవియొక్క సుకృతంబులఁ దాన స్వయముగఁ జదువుచు ఆకవియొక్క పరిస్థితియందు నిమగ్నుఁడగుచు మఱిమఱి చదివి వెల్లడిపఱుపవలయు. అట్టి పరిస్థితి పరిశోధనకుం గడంగక తనకు ననుశ్రుతంబుగను నభ్యాసవశంబునను నలవడుచు వచ్చిన భాషాభావతర్కవ్యాకరణఛంద స్సూత్రసూచీ నిపీడనంబున కాతనికావ్యంబులం గుఱిసేసి యందేమియుఁ గానరాదనుట విమర్శనలక్షణంబు గాదు.

ఒకానొక కవనపుఁదునుక యంతక్రితమున్న వ్యాకరణమునుబట్టి ఛందస్సునుబట్టి భాషనుబట్టి తదితర పరికరములఁబట్టి వచ్చునట్టిది కాదు. అట్లగునెడల దానికిని పాఠశాలలయందు నొకశాఖను నిర్మించి యందఱిచేతను గవనము చెప్పించుచు విశ్వవిద్యాలయమునం దొకయాచార్యపీఠము నేర్పఱచియేయుందురు. అది అట్టిది కాదు. ఒకానొక మానవునియొక్క జీవితమునం దొకానొక భావపరిపక్వపరిస్థితి ప్రస్ఫుటీకరించు ప్రజ్ఞ ఆ మానవునకే తెలియదు. ఆలోచించి ఆలోచించి, గంగా జలావగాహానంతరంబు వెలికివచ్చుచు నుచ్చాటనం బొనర్చు సవితృని మంత్రంబులమాడ్కి నాతఁ డుద్ఘోషించు నాయుచ్చారణంబునందలి యుత్కృష్టత, యుత్కంఠ, యుద్దేశ్యము, యూహ కనుఁగొనవలెనన్న విమర్శకుఁడును తదవగాహనమునం దభినివేశము గలవాడు కావలెను.

వ్యాస వాల్మీకాదుల మహాగ్రంథంబులందలి సంగతు లుత్సాహముతో నేర్పవలెనన్న యతఁడు వ్రాసిన రూపములయందును నవతార పరిణామము నందును మనకుఁ జక్కనినమ్మిక ముండవలెను. అట్లే ప్రబంధకాలమునాఁటి యుద్గ్రంథముల నుప్పొంగుదమన్న ఆనాయకునికవియందు, ఆనాయకియొక్క సుతారపు నేవళమునందు మనకు సానుభూతి కుదురవలెను. లేనిచోఁ దొల్లింటివి పిల్లనిబూచికథలై పోవు. కడపటివి వెట్టివెట్టి పోకడలవలె పొడకట్టు. ఎందును గవిత్వమే యగుపడదు. అట్లుకాక మన మొకసారినమ్మితిమా "దశాస్య" "దశకంధర" "సింహారస్క" "కృశోదర" మొదలగు మాటలును "నతనాభి" "లతాంతాయుధ" మున్నగు

సుద్దులు నీమునుముందు నమ్మృతసందర్శనం బొదవించుచుండు.

అదేపంథన్ను నేఁటికవిత్వసంపదనుదిలకింతుమా అభినవకవికుమారుం డెందున్న వాఁడు. పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశములను పంచమహాభూతములకుఁ గూఁతుండ్రు కొడుకులు పుట్టువారలను నమ్మకము లుఁడునాళ్లను లేఁడు. ఆతఁడు వియోగిని ననఁటాకులపైని, తామరపాకు వీవనలనడుమ, వలిపెవెన్నెల ముదురువెన్నెలకలిపి చకోరపుఁబేరటాండ్రకు జుఱ్ఱుపదునుగ జేయు రేలవేడిమి పోడుములగడపుటలేదు. వేదయుగము, పురాణయుగము, చరిత్రయుగము గడచి యాధునికయుగముం బ్రవేశించి యాతఁడు తనచుట్టను విజ్ఞానశాస్త్రవిజృంభణమ్మును, ప్రకృతితత్త్వప్రతిపాదనంబును, ప్రజాస్వామ్యసముద్ధరణంబును గనుచున్నాఁడు. ఆతఁ డీనాఁడు సామాన్యుఁ డనుభవించు కుటీరభోగమును, నిరుపేద వెలిపుచ్చు నిర్వేదవేదాంతమును కని విని హృదంతరసంచలితుఁడగుచున్నాఁడు. ఆ వాతావరణంబునడుమ పెద్దనార్యుండు సాహసించి యుపయోగించిన "ఇలువెళ్లనీక" అనుదానిని దనదృక్పథమున కనుగుణంబుగ "ఇల్లెల్లనీక" అని మార్చుచున్నాఁ డనుకొందము. విమర్శకుఁ డామార్పులవలన ఆప్రత్యేకపుటుదంతము పరిస్ఫుటమగుచున్నదా లేదా యని చూడవలయునే కాని "ఎల్లనీక" యేమిటని ఒకింత భాషావైరుధ్యమున కులుకరాదు.

భాషమాఱుచుండు. భావము క్రొత్తదారి తీయుచుండు. విమర్శకుఁడును వానితోఁగూడ సచేతనత్వము చూపుచుండవలయును. ఇప్పుడిప్పుడు పత్రికాముఖంబులనందందు గనవచ్చు కతిపయాధునిక కవికృతంబులకును నందుపై విమర్శనంబులకును గల వైరమునకు నపోహకుంగల కొంత కారణ మయ్యాధునికకవి ప్రస్తుతయుగపరివృతుఁడై విరచించుటచేతను దానిని బూర్వయుగసాంప్రదాయమున ననుసరించి విమర్శకుఁడనువదింపఁబోవుటచేతను నని నేను జెప్పసాహసించుచున్నాను. ఇం దేదికూడదు అని అనుటలో నెవ్వరి 'కెట్లుతోఁచినను నాకుఁదోఁచునది వ్రాయుటలో వెనుకాడకున్నందుల కాకతిపయవిమర్శకులు మన్నింతురుగాక.

కవి యెప్పుడును దనకాలముతోఁ, దనపరిసరప్రాంతముతోఁ దన యుగధర్మముతో నుండును. అవ్వానిం గొండాడును. కాని వెనుకకు ముందుకుఁబోవఁడు. పూర్వసాంప్రదాయ మాతనికిఁ గేవలము సుతిమాత్రముగఁ బచరించు. ఉత్తరవిశేషములు వ్యక్తివికసనమాత్రములై తోలఁకాడు. అంతియేకాని ధర్మశాస్త్రకారకునివోలెఁ గాని, జోస్యునిభంగి కాని దేనిని బ్రతిపాదింపఁడు. కాలభంగిమముతో నాతనిఊహాలు తీగసాగుచుండును. వాల్మీకాదుల యావల, మఱి అట్టిరాకసరూపములతో, అట్టి పెద్దపెద్దపురాణేతిహాసవర్ణనములతో, అట్టి ఏకఛందస్సుతో గ్రంథములు వెలువడుట కనుచుంటిమా? ఆతరువాతను కాళిదాసభవభూతుల విరచనములభాతి నొక్కొక్కరసముం గరువుగట్టి పోఁతపోయుపుస్తకములం జూచుచుంటిమా? అష్టాదశవర్ణనములం బరిగణించి వ్రేలు మడంచిచూపఁగల ప్రబంధము ప్రచురింపఁబడుచున్నదా? లేదు. ఈకవులు వ్రాయరు. వ్రాయలేరు. వ్రాయవలయునని వెనుకటివారితో సరిపోల్చి విమర్శకుఁడు నిరాశను నిట్టూర్పును పుచ్చరాదు. అది అప్రస్తుతము.

కావున సద్విమర్శకుం డెందును గవివలెనే తదవసరపరిస్థితికి లోనై యుండవలయు. అట్లుండుటవలన లాభమేమియని యందురేమో? అందువల్ల యాతని క్రొక్రొత్తచూపు, ఒకక్రొత్తపదప్రయోగము, ఒకక్రొత్తపోకడ కనఁబడుచు, చిత్తము త్తేజితంబగుచుండు. క్రొత్తభావమును బురాతనపుటనుశ్రుతితో జతపఱుచుట తరుణీమణిని దాతకుఁ గట్టిపెట్టుట.

లీల

దుర్గుమహంతి సీతారామశర్మ గారు

కలకంఠకులకంఠ కలనిస్వనంబులం, దలఁపించు జిలిబిలి పలుకు లొప్ప
సుమహారసుకుమారశోభితతనువల్లి, సౌదామినీలతాసరణిఁ జూప
శరదిందుకరమనోహరదరస్మితకాంతి, ప్రేమాంకురముఁ బల్లవింపఁజేయ
మందాకినీపద్మసుందరేక్షణముల, వలపుచూపుల బాయ నెలకొనంగఁ
గోరి వరియించి వలపించి కూర్మి నించి, కవికుమారవిధాత్రుని కంఠమందు
జంపకోత్పలముఖమాల్యసంచయంబు, దివ్యముగ వైచితివె! భారతీకుమారి!!

సీ. మత్తకోకిలసుధామధురభాషణముల, నెఱపుచు వలపింప నేర్చినావో!
చంపకమాలికా సౌరభంబునుబూని, కంఠసంశ్లేషంబుఁ గాంచినావో!
శార్దూలగాంభీర్యసరణిం బ్రదర్శించి, పొలయల్కచేఁ బ్రియుం బొందినావో!
మలయజశీతలాంకలితవై లలితవై, మేనుతో మెయిఁజేర్చి మెలఁగినావో!
ఆటవెలఁదులయొయ్యార మభినయించి, వేడుకలఁ జూపి మరులలో వేసినావో!
ఏమిమందులనిడితివో యెవరికెఱుక! విడువఁజాలఁడు నిను మాకవిప్రవరుఁడు.

సీ. కలఁగన్నయపుడైన మెలఁకువయందైన, బొడఁగాంచుచుండు నీముద్దుమోము
మౌనంబునందైన మాటలయందైనఁ, దలపోయుచుండు నీచెలిమితీరుఁ
గష్టంబునందైనఁ గల్యాణమందైనఁ, గాంక్షించుచుండు నీకరుణఁబడయ
విలయాగ్నియందైన మలయాద్రియందైన, విహరించు నీచాయ వెంబడించి
నీవె జీవనంబు నీవె సర్వస్వము, నీవె నిక్కమైన నెచ్చెలివియు
నిన్ను విడువఁ డతఁడు, నీ వెడఁబాయవు, కాలమెల్ల నిటులఁ గడచునేమొ!!

సీ. అర్థసంగ్రహణప్రయాసంబునకుఁ బోవఁ, డర్థసంపాదనవ్యాప్తి మెండు
లసదలంకారాభిలాష పుట్టఁగఁ బోఁడు, లసదలంకారాభిలాష మెండు
వృత్తినిర్వాహకవిధి గణింపఁగఁ బోఁడు, వృత్తినిర్వాహకవిధులు మెండు
భావవైచిత్ర్యస్వభావంబుఁ గనరాదు, భావచిత్రప్రభావంబు మెండు
గుణవికారంబులను లెక్కఁగొనఁడుగాని, గుణవికారంబులెల్లను గణనసేయు
మంచిదో! చెడ్డదో! నీదు మాయలోన, చిక్కువడినాఁడు; విడువ దీచిక్కెపుడు.

సీ. కాలాగ్నిశిఖలందు గంధసారముఁ దీసి, సంతసంబొదవించు జాణతనమొ!
హాలాహలంబునం దమృతంబుఁ బుట్టించి, ప్రవహింపఁజేసెడి ప్రాభవంబొ!
మరుపథంబందు నిర్మలనిర్ఝరంబులఁ, గల్పించి మెప్పించు కౌశలంబొ!
వాగస్త్రముల శాత్రవధ్వంస మొనరించి, వీరకేళినిజల్పు విక్రమంబొ!
భావనాసృష్టి నొనగూర్చు ప్రౌఢిమంబొ! మాకవిబ్రహ్మ కానందమయున కెపుడుఁ
గలుగుఁగాదె తావకసమాగమమువలన, సరసచేతోవిహారి! భాషాకుమారి!!

౩. గ్రంథవిమర్శనము

సాహిత్యరత్నాకరము - వారణాసి ధర్మసూరి మహాకవి

శ్రీ రంగము సోమేశ్వర శాస్త్రిగారు

పండితశేఖరుఁడును, మహాకవియునైన నీధర్మసూరి మన యాంధ్రదేశపు * వెలనాటి బ్రాహ్మణుఁడు. కాసలనాటి బ్రాహ్మణుల యందుఁగూడ వారణాసియను గృహనామమును గలవారు కలరు కాని వారిగోత్రమును, ఈకవి గోత్రమును భిన్నములు. ఈప్రాంతంబునందు (అనఁగా గంజాము విశాఖపట్టణము జిల్లాలయందు) కాసలనాటి బ్రాహ్మణులు ధర్మసూరియొక్క సాహిత్యరత్నాకరమును జదువువాడుక గలవారు. ఈతనితాత ధర్మసూరి; తండ్రి పర్వతనాథసూరి; తల్లి యల్లమాంబ. సాహిత్య రత్నాకరమునందలి గ్రంథారంభసమర్థన తరంగమునం దీతని వంశాభివర్ణన విస్తరముగ నుపన్యస్తమయి యున్నది. సాహిత్యరత్నాకరంబునం దీతనితండ్రి యిట్లు వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు:—

"శ్లో. తస్యానుజః పర్వతనాథసూరి
రాసీ దశేషాగమపారదృశ్వా;
ఐకాత్మ్యలీలాయిత మాదిమానాం
మద్దర్శనీజన్మకృతాం మునీనామ్."

"శ్లో. ఏకం కోఽపి సుదర్శనం భ్రమకరం పాణౌ లలాటే దధ
త్కశ్చి త్కామవిఘాతుకం పదతలే కశ్చి చ్ఛినత్కోభకమ్;
నిశ్శేషభ్రమభంజికాం శివకరం కామప్రదాం పర్వతా
ధీశార్యస్సమదర్శయ ద్రసనయా మద్దర్శనీ మద్భుతమ్."

ఈతనితాతయగు ధర్మసూరికి ముప్పుఱుకుమారు లుదయించిరి. అందు పెద్దవాఁడు నారాయణుఁడు. ఈతనిఁ దొలుతవర్ణించి తర్వాత "తస్యానుజః" ఇత్యాది శ్లోకములచేఁ దన జనకుని వర్ణించియున్నాఁడు. మూఁడవవాఁడు రామసూరి. ఈతఁడును మహాపండితుఁడుగానే వర్ణింపఁబడినాఁడు. కవియొక్క పాండిత్యంబును గూడ నీతనివర్ణనము సూచించుటచే నాతని పితృవ్యవర్ణనశ్లోకముల నిచ్చట నుదాహరించుట యనవసరము కాదు:—

"శ్లో. యేన స్వైర మభాణి పాణినిమతం ప్రాణాదికాణాదవా
గ్గుంభే స్పష్ట మఘట్టిభట్టగురువా గుట్టేక తే కుట్టిమే;
నిశ్శంకం నిరటంతి శంకరముఖం చాక్షోది చాక్షోంఘ్రిషా
గ్ధ్వన్యధ్వ న్యదలా ప్యఖండి నిఖిలా పాషండమండాటవీ.

శ్లో. ఆటోపోద్భటనాట్య ధూర్జటిజటాకోటీరకోటీనట
ద్గంగాతుంగతరంగరింగఁభరప్రస్పర్ధివాగ్వైభవః;
సోఽయం స్వంప్రతిభాద్భుతస్నికమఃప్రోద్దీప్తమద్దర్శనీ
రత్నప్రజ్ఞయకంధరో యదనుజో రామాహ్వయః పండితః."

పై రెండు శ్లోకములకు నొక్కఁడేకర్త. అతఁడే రామసూరి. మనకుఁ బ్రస్తుతము వర్ణనీయుఁడగు ధర్మసూరి తాతయగు ధర్మసూరి పరమేశ్వరునిఁగూర్చి తపంబొనర్చి తనవంశంబునందుఁ దనతర్వాత నేడు పురుషాంతరములవఱకును విచ్ఛేదరాహిత్యమును గల శాస్త్రిబోధను వరముగాఁ బడసెను. ఈవిషయము సాహిత్యరత్నాకరంబునం దిట్లు చెప్పఁబడియున్నది:

"శ్లో. య స్సప్తవారవిహితై ర్వరదాత్త్రిహృష్టా
త్ప్రాసాదమంత్రసపునశ్చరణైః ప్రహృష్టాత్;
ఆసప్తమా ద్వర మగా న్నిజవంశజానాం
విచ్ఛేదశూన్యవిమలాఖిలశాస్త్రిబోధమ్."

ఇంకఁ గవి తనప్రతిభ నెట్లు వర్ణించుకొనియున్నాఁడో కొంచెము విచారింతము:—

నరకాసురవధ (వ్యాయోగము) యందలి నటీసూత్రధారసంభాషణమందలి యీక్రింది వాక్యములంబట్టి యీతఁడు తర్కశాస్త్రమునందు విశేషప్రతిభాశాలియని తెలియుచున్నది.

"నటీ-(ఛాయా) నిసర్గవక్రతర్కకర్కశపదవిలాసస్య ధర్మసూరే ర్వచనాని కథం సుధారసమధురాణి సంవృత్తాని.

సూత్రధారః-తర్కే కర్కశతాం గతాఽపి నితరాం వాగ్వైఖరీ సత్కవేః
మాధుర్యం ప్రకటీకరోతి కవితా కాలేషు కింవాద్భుతమ్;
పశ్యాత్యంతకఠోరతా ముపగతా గ్రీష్మే మయూఖావలిః
కిం నావిష్కురుతే నవామృతభరం భాసాంనిధేః ప్రావృషి.''

ఒక్కతర్కమునందే యననేల? చతుర్దశవిద్యలయందును బండితుఁడని యీతని సాహిత్యరత్నాకరము చాటుచున్నది. ఈయంశమును గవియే యిట్లు ప్రతితరంగాంతగద్యంబునందుఁ జెప్పికొనియున్నాఁడు:—

"ఇతి శ్రీమత్త్రిభువనపవిత్ర హరితగోత్రావతంస వారాణసీవంశపద్మాకరప్రభాతభానునా పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ శ్రీమహో

* వీరు 'తెలగాణ్య' బ్రాహ్మణులనియు, కృష్ణాతీరమున నున్న 'పులివఱ్ఱు' గ్రామవాస్తవ్యు లనియు తత్రత్యులు చెప్పుచున్నారు. ఇప్పటికిని ధర్మసూరివంశ్యులమని అక్కడి వారణాసివారు (తెలగాణ్యులు) చెప్పుచున్నారు. ధర్మసూరి కృష్ణానదినిగూడ వర్ణించియున్నాడు. కృష్ణా మూష్ణా తుసిష్ణాస్వపిజనదురితా" నిత్యాది. పేజి ౧౦౧ చూడుడు.—సంపాదకుడు.

పాధ్యాయ పర్వతనాథసూరి పండితమండలేశ్వరసూనునా శ్రీయల్లమాంబాగర్భరత్నాకర పారిజాతేన నిర్మలాచారపూతేన చతుర్దశవిద్యాస్థానసిద్ధాంతరహస్యవిజ్ఞానవతా శ్రీధరసంఖ్యావతా విరచితే శ్రీమద్రఘుపతిగుణమణిగణధామని సాహిత్యరత్నాకర నామ న్యలంకారశాస్త్రే రసనిరూపణం నామ దశమ స్తరంగః."

"అంగాని వేదా శ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయవిస్తరః;
పురాణం ధర్మశాస్త్రంచ విద్యా హ్యేతా శ్చతుర్దశ."

అని చతుర్దశ విద్యాపరిగణనము.

ధర్మాంతర్వాణివర్య స్త్రిభువనవిదితే వారణాశ్యన్వయే య
స్సంజాతో యల్లమాంబాకృత సుకృతఫలం పర్వతేశస్య భాగ్యమ్;
వ్యాఖ్యా విఖ్యాతకీర్తే ర్ద్వివరగురువా క్సాంఖ్యముఖ్యాగమానాం
తస్యాలంకారశాస్త్రే విలసతి దశమో రామవర్ణ్య తరంగః."

అను శ్లోకముచేత నీతఁడు వ్యాఖ్యాతకూడ నయి యున్నాఁడని తెలియుచున్నది.

ఈతఁడు రచించినగ్రంథములయందు సాహిత్యరత్నాకరమనునది ప్రధానము.

సాహిత్యరత్నాకరమనునది యలంకారశాస్త్రము. ఇందు నాటకప్రకరణముతప్ప సాహిత్యవిషయికసర్వవిషయములును జర్చింపఁబడి యున్నవి. నాటకప్రకరణమును విద్యానాథుఁడు బాగుగా వ్రాయుటచే నీకవి దానిని విడిచిపెట్టియుండును. లేదా, దానికిఁ బ్రత్యేకశాస్త్రము లున్నవని విడిచిపెట్టి యుండును. తనకుఁ బూర్వమునందున్న యలంకారశాస్త్రములఁగూర్చి కవి యిట్లు గ్రంథారంభసమర్థనతరంగంబునందుఁ జెప్పియున్నాఁడు:—

"అలంక్రియాః పూర్వతరైః ప్రణీతా నయోజితాః కాశ్చన నాయకేన;
కైశ్చిత్తు కుక్షింభరిభి ర్నిబద్ధాః క్షోదీయసా కాశ్చన నాయకేన."

దీనికిఁ గవియే యిట్లు టిప్పణం బొనరించియున్నాఁడు:

"అత్రాలంక్రియా శబ్దస్యాధ్యవసాన లక్షణయాఽలంకార ప్రతిపాదకగ్రంథపరః ఐక్యప్రతిపత్తిః ప్రయోజనం క్షోదీయసా క్షుద్రతరేణ (ఈయసుని స్థూలదూరేత్యాదినాయణాదిలోపః, పూర్వగుణశ్చ) కుక్షింభరిభిః స్వోదరపూరకైః (ఫలేగ్రహి రాత్మంభరిశ్చ ఇతి చ శబ్దేన నిపాతనా త్సాధుః) నాయకో రత్నం నేతాచ."

పూర్వము రచియింపఁబడిన యలంకారములు(అలంకారము లనఁగా నలంకారశాస్త్రప్రతిపాదకగ్రంథములును, భూషణములును;) నాయక (ఏదోయొక నాయకుండని గ్రంథపరము, నాయకమణియని భూషణపరము) యుతములుకావు. మఱికొన్ని స్వోదరపూరకరచితములు క్షుద్రనాయక నిబద్ధములు నయియున్నవి. నాయకసంయుతములు కానివి దండిరచితకావ్యాదర్శము, మమ్మటాచార్యకృతకావ్యప్రకాశము మొదలయినవి. ధనము కొఱకు క్షుద్రనాయకనిబద్ధము లయినవి ప్రతాపరుద్రీయాదులు అని తెలుసుకొనం దగ్గము.

"స్వాలంకారస్య తద్వైలక్షణ్యమాహ:

"శ్లో. దివ్యేనో త్తమనాయకేన ఘటితా సేయం మమాలంకృతి
స్సద్వృత్తాకృతినా విదేహతనయావక్షోరుహస్థాయినా;
తత్తాదృగ్దశకంఠకీర్తిపయసా నైల్యావహశ్రీజుషా
విస్తారిసేన మహేంద్రనీలమణి నోదారేణ సంశోభతే."

తదేవ తాదృగ్యస్య తత్తాదృక్—ఉపమాశూన్యమిత్యర్థః—క్షీరమధ్యే క్షిపే న్నీలం క్షీరంచే న్నీలతాం వ్రజేత్; ఇంద్రనీల స్స విజ్ఞేయ స్సర్వసంపత్ప్రదాయక" ఇత్యుక్తలక్షణలక్షితత్వం ద్యోతయితుం తత్తాదృగిత్యాది విశేషణమ్. మహేంద్రనీలమణిపదం సాధ్యవసానలక్షణయా రఘునాయకపరమ్. అనాయక దుర్నాయ కో త్తమనాయకసంఘటితే ష్వలంకారేషు లోకే ఉత్తమనాయకసంఘటితాలంకార ఏవ సుదృశా మాదరాతిశయదర్శనా త్తథావిధే స్వాలంకారే భూయా నాదరో భవేత్. నైయర్థ్యం శంకాతు—ప్రత్యుత ప్రాచీనేష్వేవ భవిష్యతీతి శ్లోకతాత్పర్యార్థః. అత్ర శ్లేషానుప్రాణితాతిశయోక్తి రలంకారః."

ఈ సాహిత్యరత్నాకరము రామచంద్రాంకిత మయియున్నది.

"చతుర్దశవిద్యావిభూషణవతా శ్రీధరసంఖ్యావతా విరచితా శ్రీమద్రఘుకులతిలక యశోఘనసారసురభితే" అని కూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. సముద్రముతోఁగూడ సామ్యమును జెప్పి తన గ్రంథమును గూర్చి ప్రతితరంగాంతంబున నిట్లు సూచించియున్నాఁడు:

"శ్లో. ఆస్థామందిర మిందిరాప్రణయినో దేవస్య రామాత్మన
స్త్వంగత్తుంగతరంగరింగణభరై రంగీకృతాడంబరః;
తాదృఙ్నిర్మలధర్మసూరికవితాసోల్లాసకల్లోలినః
పూర్ణః కర్ణమనోహరో విజయతే సాహిత్యరత్నాకరః."

తనగ్రంథంబు నెట్టివారు చదివి యానందింతురో యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు:—

"శ్లో. కావ్యామృతాకలనయా మృదుశీతలాని,
శ్రీరామదివ్యయశసా సురభీకృతాని;
యేషాం మనాంసి ఘనసారసమాని తేషా
మేషా కృతి ర్వితనుతాం కమపి ప్రహర్షమ్."

సాహిత్యరత్నాకరవిభజనము:

ఈ గ్రంథము 10 తరంగములుగా విభజింపఁబడియున్నది.

(1) గ్రంథారంభసమర్థనతరంగము
(2) అభిధాతరంగము
(3) లక్షణాతరంగము
(4) వ్యంజనాతరంగము
(5) గుణతరంగము
(6) శబ్దాలంకారతరంగము
(7) అర్థాలంకారతరంగము
(8) దోషతరంగము
(9) ధ్వనితరంగము
(10) రసతరంగము

(1) గ్రంథారంభసమర్థనతరంగమునందుఁ గావ్యమీమాంసా ప్రాధాన్యమునుగూర్చి విపులముగాఁ జర్చించి తాను గ్రంథమును రచించుటకుఁ గారణము వ్యక్తీకరించియున్నాఁడు. వేదమునందుఁగూడ నలంకారములును, రసములు నున్నవని యీరీతిగఁ బ్రమాణముల నిచ్చియున్నాఁడు.

"సంత్యేవహి ప్రాయశో వేదేష్వపి కావ్యలక్షణలక్షితా న్యదోషాణి సగుణాని సాలంకారాణి వాక్యాని. గుణా వక్ష్యమాణలక్షణా అర్థవ్యక్త్యాదయః. తేచ, "య దేకస్మి న్యపేన్ద్వరశనే" ఇత్యాదివాక్యేషు సంభవంతి. అలంకారా ఉపమాదయః. "అతే గర్భో యోని మేతుపుమాన్బాణ ఇవేషుధి" మిత్యాదిషూపమా—"త్రిగంశదస్యాజ ఘనం యోజనానీ"త్యాదావతిశయోక్తిః; "ప్రాణా ఉపవాహనా అధిషేవణే" ఇత్యాదౌ రూపకమ్; "యస్యా ముశంతః ప్రహరా మశేవం" "ఉపోప మేపరా మృశ" "జాయేవ పత్యఉశతీ సువాసా" ఇత్యాదిషు శృంగారరసః. "తేషా మసురాణాం త్రిస్రః పురఆస" న్నిత్యాదిషు వీరరసః; "యోవా అస్య పశు మత్తి మాగం సగం సోత్తి" త్యాదౌ బీభత్సరసః, "కో మోహః కస్తథాశోకః" ఇత్యాదౌ శాంతిరసః. ఏవమన్యేపి గుణాలంకారరసా స్తత్ర తత్ర ద్రష్టవ్యాః. అత స్తదనబోధనార్థం గుణాలంకారరసాది ప్రతిపాదకకావ్య మీమాంసారంభో వ్యగ్యయన విఘ్నమతివేతి సంతోష్టవ్య మాయుష్మతా."

మిగిలిన చర్చ నిచ్చటఁ గట్టిపెట్టి కావ్యమీమాంసాశాస్త్రారంభమునుగూర్చి కవిచెప్పిన యొకహేతువును జిజ్ఞాసూపయోగార్థం బిచ్చటఁ బొందించుచున్నాను.

"అంగాని వేదా శ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయవిస్తరః;
పురాణం ధర్మశాస్త్రంచ విద్యాహ్యేతా చతుర్దశ. ఇతి చతుర్దశసు విద్యాస్థానేషు కావ్యమీమాంసాయా అపరిగణనా దనుపాదేయత్వ మితి నశంకనీయమ్. తథాసతి రామాయణాదే రనుపాదేయతా ప్రసంగాత్—తస్యాశ్చ ద్విషయ ప్రయోజనసద్భావా న్నిషేధస్యాన్యవిషయత్వా న్మూలప్రమాణసద్భావాచ్చ కావ్యమీమాంసాశాస్త్ర మారంభణీయమితి సర్వ మనవద్యమ్."

దీనితో గ్రంథారంభ సమర్థనతరంగ మంతయు నొనర్చియున్నాఁడు.

(2) అభిధాతరంగమునందు నాయకగుణవర్ణనము, నాయకస్వరూపనిరూపణము, నాయకభేదము, వారి లక్షణములు, నాయికాభేదములును రామనామాంకితముగా రచియించియున్నాఁడు. తర్వాత కావ్యసామగ్రి శబ్దార్థసంబంధము, శబ్దలక్షణము మొదలగునవి తర్కశాస్త్రమార్గానుపూర్వకముగాఁ జర్చించియున్నాఁడు.

ఇందునుండి యుదాహరణములు నాయకగుణమగు తేజస్విత్వమునకు:

స్రగ్ధరావృత్తమ్.

"తత్తాదృక్ప్రౌఢ దోషాచర తిమిరభరోల్లుంఠ నాకుంఠశక్తే
స్సత్పత్రో జ్జృంభమాణ స్ఫురణరఘుపతిస్ఫార తేజః ఖరాంశోః;
తత్తద్బ్రహ్మాండభాండే విమలతరవియన్నీలనీరంధ్రగర్భే
బింబా ఏవ స్ఫురంతి ప్రతిఫలితతనో ర్యాన మేకైక సూర్యాః.

అత్ర సకల బ్రహ్మాండప్రకాశకస్య రఘుకులతిలకప్రతాపసూరస్య గగనజలపూరితే ఐకైకస్మిన్బ్రహ్మాండే ప్రతిఫలితమూర్తేః ప్రతిబింబ ఏకైకసూర్యాస్సంతః స్ఫురంతి నతు తదితరే సవితార స్సంతీత్యపహ్నవాలంకారభేదః. అతిశయోక్తిరూపశ్లేషా శ్చేత్యేతేషాం సంకరః" అని క్రిందను టిప్పణము స్వయముగ రచించియున్నాఁడు.

నాయకస్వరూపనిరూపణమునందలి కీర్తి సంపత్తి కుదాహరణముగ నీక్రిందిశ్లోకమును రచించినాఁడు:

"శ్లో. న గ్రస్త స్తమసా నచాహ్ని మలినో దర్శేన నో కర్శితో
నైవా సంగతిమా న్నచాంకితతను ర్నోపాక్షిక శ్రీరపి;
లోకాలోకనగేంద్రలంఘనవిధా నోపంగుభావం గతో
నిర్దోషో గుణసాగరో రఘుపతే ర్జాతో యశశ్చంద్రమాః"

ఇందులకే మఱియొక యుదాహరణము:

"శ్లో. ఉద్వేలా గ్గుణసాగరా ద్రఘుపతే ర్నిర్ధూతదోషాకరా
దాసీ త్కోఽప్యవిపల్లవ శ్శుభయశో మందారభూమీరుహః;
నానాభూధరబీజసాగరరసా న్గర్భభితో బిభ్రతి
బ్రహ్మాండాని ఫలాని యత్ర బహుళ స్సంక్లిష్య సంజాగ్రతి."

"వేలాశబ్దేన కూలకాలౌ ద్వావపి వివక్షితౌ— తేనోద్వేలశబ్దేన దేశకాలనియంత్రితా త్ప్రసిద్ధసాగరా ద్రామగుణసాగరస్య వ్యతిరేకో దర్శితః. నిర్ధూతదోషాకరాదిత్యత్రాపి తథైవ. అవిపల్లవః— వృక్షపక్షే పల్లవవ్యతిరేకశూన్యః — కీర్తిపక్షే విపల్లేశేనాపి రహితః — నానా భూధరా ఏవ బీజాని, సాగరా ఏవరసాః. అత్ర శ్లేషరూపకాతిశయోక్తీనాం సంకరః. బిభ్రతీత్యత్ర "వానపుంసకస్యే" తి వైకల్పికోనుమభావః. ధార్మికత్వోదార్యవర్ణనాదేవ తదుభయతుల్యకోటికః కామోఽప్యర్థ స్సిద్ధ ఏవ" అని స్వయముగఁ డిప్పణము రచించియున్నాఁడు.

అభిసారిక కుదాహరణము:

"శ్లో. రావణావరజా తత్ర రాఘవం మదనాతురా;
ప్రతిపేదే నిదాఘార్తా వ్యాళీవ మలయద్రుమమ్."

దీనికే మఱియొక యుదాహరణము:

"శ్లో. ఘోటీ తీక్ష్ణఖురక్షతక్షితిరజస్సాంద్రాంధకారావృతే
సంయద్రాత్రిముఖే కృపాణలతికాదూతీకృతాలంబనా;
శుండాలద్యుతిడంబరాంబరధరా శూరైకభోగోన్ముఖీ
శత్రు శ్రీరభిసారికా రఘుపతే రంగం సమాలింగతి."

ఈశ్లోకమునే ధ్వనితరంగంబునందు గుణీభూతవ్యంగ్యభేదంబగు నపరస్యాంగంబున కుదాహరణముగా "తీక్ష్ణ" మనుపదమును "ఘోర" ముగా మార్చి యుదాహరించినాఁడు. "ఇహ శృంగారం ప్రతి వీరరసస్యాంగత్వ" మని క్రిందను వ్రాసినాఁడు.

ఉస్మానియా ఆంధ్రభాషానిలయ [illegible] వార్షికోత్సవము [illegible] హైదరాబాదు

[illegible] గ్రంథాలయ [illegible] తృతీయసమావేశము [illegible] హైదరాబాదు

మధిరసభల సన్మానసంఘము-హైదరాబాదు

కళావంతుల సంఘసంస్కరణసభ-సికంద్రాబాదు

కీ. శే. మహారాజా రామేశ్వరరాయలు, వనపర్తి సంస్థానాధీశులు-వారి కుమారులు. కుమారులలో కూర్చున్నవారు కీ. శే. రాజా కృష్ణదేవరాయలు-శ్రీమునగాలరాజాగారి బావగారు; నిల్చున్నవారు-రాజా రామదేవరాయలు.

రాజా వేంకటేశ్వరరావు బహద్దరు-దోమకొండ సంస్థానము

(౩) లక్షణాతరంగము. (౪) వ్యంజనాతరంగము. ఈరెండు తరంగములును లక్షణావృత్తింగూర్చియు, వ్యంజనావృత్తింగూర్చియు విస్తరముగాఁ దెలుపుచున్నవి. ఇవి తార్కిక మతఖండనంబులై యితని లోకోత్తరపాండిత్యమును జాటుచున్నవి.

(౫) గుణతరంగము. అలంకారతరంగములకుఁ బూర్వము గుణతరంగమును జెప్పుటకు కారణమును గవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు:

"తత్ర–సగుణాలంకృతీకావ్యం పదార్థా దోషవర్జితా" ఇతి కావ్యసామాన్యలక్షణే పదార్థయో ర్విశేష్యతయాప్రధానత్వాత్తరంగత్రయేణ పదార్థా న్యరూపిషాతామ్; తదనంతరం తద్విశేషణానాం గుణాలంకారదోషాభావరూపాణాం త్రయాణాం మధ్యే గుణాలంకారయో ర్భావరూపత్వా దాద్యౌ తయోరుపాదానం. తత్రాపి రసే సమవాయవృత్త్యోపస్కారకాణాం గుణానాం సంయోగ వృత్త్యోపస్కారకేభ్యోఽలంకారేభ్యో ఽంతరంగత్వా త్తేషా మాదా వుద్దేశః కృతఇత్యుద్దేశానుసారేణ గుణాస్తావదాదౌ నిరూప్యంతే."

ఆలంకారికులందఱు నలంకారములకంటె గుణములకే ప్రాధాన్యమంగీకరించియున్నారు. అట్లనే యీకవికూడ సంయోగవృత్త్యోపస్కారకములగు నలంకారములకంటె సమవాయవృత్త్యోపస్కారకములగు గుణములకే యాద్యుపాదానమిచ్చెను. సాహిత్యదర్పణాదులయందుఁగూడ నలంకారములు "అస్థిరాః" అని చెప్పఁబడినవి. "రసస్య పరిపంథిత్వా న్నాలంకార ప్రహేలికా" అనికూడ విశ్వనాథ పంచాననులవారు ప్రహేలికాదులను నిషేధించిరి. "కావ్యాంతర్గడుభూతా యా సాతు నేహ ప్రపంచ్యతే" అని బంధకవిత్వ గర్భకవిత్వము లను గావ్యములకుఁ బుండ్లనుగాఁ జెప్పియున్నారు. ఆలంకారికులలో కొందఱు మాత్ర మలంకారములే ప్రధానము లని సచియించినవా రున్నారు. శాకుంతలవ్యాఖ్యానమునందు శ్రీనివాసాచారి యీవిషయముం గూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు:

"శ్రీమదానందవర్ధనాచార్యాభినవగుప్తపాదాస్తు కావ్యస్యాత్మత్వేన ధ్వనిం, శరీరత్వేన శబ్దార్థౌ, ఆత్మభూతరసాద్యధర్మత్వేన దోషగుణాలంకారాణా మవస్థానం యుక్తిమదేవ శబ్దార్థ మూర్ధ్వని ముఖేన వైశిష్ట్యం ప్రత్యపాదయన్. భామహస్తు అలంకారరూపధర్మ ముఖేన; వామనోపి గుణరూపధర్మముఖేన; కుంతకశ్చ వక్రోక్తివ్యపదేశేన భణితివైచిత్ర్యేణ వ్యాపారేణ; భట్టనాయకః కిల భోగకృత్త్వేన వ్యాపారేణ శబ్దార్థయో ర్వైశిష్ట్యం ప్రత్యపాదయన్."

అట్లయ్యుఁ దర్వాత వామనుఁడు గుణములకే ప్రాధాన్యమిచ్చి సూత్రముల వ్రాసెను. ఈతని ననుసరించియే కావ్యప్రకాశకారాదులు గుణవైశిష్ట్యము నంగీకరించియున్నారు. వ్యాఖ్యాతలుగూడ నట్లే వ్రాసియున్నారు చూడుఁడు: సాహిత్యదర్పణము విద్యాసాగరుని టీక. కావ్యప్రకాశవ్యాఖ్యానము (మాహేశ్వరభట్టుది). అలంకారము లావశ్యకములే కాని నిత్యములయి ప్రతిబంధకములు కావన్న దీనిపర్యవసానము. ప్రకృతమునకువచ్చెదముకాక.

తర్వాత గుణములయొక్క ఆవశ్యకత్వానావశ్యకత్వలఁ గూర్చి చర్చించి యావశ్యకములేయని నిశ్చయించినాఁడు. ఇఁక గుణపరిగణనము:—

"కావ్యప్రకాశకారాద్యా స్త్రీ న్గుణా న్పర్యభీగణన్;
తాం శ్చాన్యాం స్సప్త భోజాద్యా స్తాం శ్చతుర్దశ చాపరే.

మాధుర్యౌజః ప్రసాదా స్త్రయఏవ గుణాఇతి కావ్యప్రకాశకారాదయః ప్రాహుః. తాం శ్చాన్యానపి శ్లేషసౌకుమార్యార్థవ్యక్తి సమతౌదార్యకాంతిసమాధీం స్సప్త భోజరాజాదయః.

తాన్దశచాన్యాం శ్చతుర్దశ విద్యానాథాదయః,

శ్లో. శ్లేషః ప్రసాద స్సమతా మాధుర్యం సుకుమారతా;
అర్థవ్యక్తి రుదాత్తత్వం తథా కాంతి రుదాత్తతా;
ఓజ స్సుశబ్దతా ప్రేయ ఔర్జిత్య మథ విస్తరః,
సమాధి స్సౌక్ష్మ్యగాంభీర్యే సంక్షేపో భావికం తథా;
సమ్మితత్వం తథా ప్రౌఢి రుక్త రీతి స్తథా గతి" రితి.

తత్ర మాధుర్యాదయ స్త్రయ స్సర్వసంప్రతిపన్నాః– ఆనందనిష్యందిత్వం మాధుర్యం; తస్యప్రాచుర్యేణ పృథక్పదతాలక్షణ శ్శబ్దధర్మో వ్యంజకః. ఇదంచ సంభోగవిప్రలంభకరుణశాంతానురూపం ఓజః పునర్దీప్త్యాత్మకచేతోవిస్తారహేతుః. తద్వ్యంజకం సమాసభూయస్త్వం. వీరరౌద్రబీభత్సభయానకేషు చైతత్ప్రయోజ్యమ్.

శ్లో. యశ్చిత్తం వ్యాశ్ను తేఽవ్నాయ శుష్కేంధన మివానలః;
సప్రసాదో మత స్సర్వరససాధారణస్థితిః.
తస్య ప్రసిద్ధార్థత్వం వ్యంజకమ్."

కావ్యప్రకాశకారాదులు మాధుర్యౌజఃప్రసాదము లను మూఁడు గుణములను జెప్పిరి. అవికాక శ్లేషసౌకుమార్యార్థవ్యక్తిసమతౌదార్యకాంతిసమాధులను మఱి యేడుగుణములను గలిపి భోజరాజాద్యులు పది గుణములను జెప్పిరి. ఈపదిగుణములు కాక మఱి పదునాలుగుగుణములను గలిపి విద్యానాథాదులు 24 గుణములఁ జెప్పిరి.

ఈగుణములనన్నియును సమన్వయమొనర్చి కొన్నిగుణము లన్యోన్యాంతర్గతంబులగుటంజేసి కొందఱు తొమ్మిదియే చెప్పుదురని

"ఓజః ప్రసాదమాధుర్య వ్యక్తికాంతిసుశబ్దతాః;
గాంభీర్యం భావికం రీతి మూచుః కేచి ద్గుణాన్నవ".

అను శ్లోకంబునంటుఁ జెప్పియున్నాఁడు. 24 గుణములనుండి తొమ్మిదిగుణములనే యంగీకరించి దానికిఁ దగినహేతువులను జూపియున్నాఁడు. ఆ చర్చయిచ్చట గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ దృక్తమయినది.

గుణముల కీతని యుదాహరణములం గొన్నిటి నిచ్చుచున్నాను:

కాంతి కుదాహరణము:

"శార్దూలవిక్రీడితం—

తారా హార హరాచలాంబరసరిన్నీహారహీరామరా
హారాసారపటీరసౌవరకరిన్యక్కార భారోద్ధురా;
కీర్తిః కార్తికచంద్రమూర్తివిజయస్ఫూర్తి స్త్వదీయా గుణా
రామ శ్రీరఘురామ భాతు మకరో దీప్రా దిశః ప్రాయశః."

ధ్వనికమున కుదాహరణము:

"శిఖరిణీ వృత్తమ్—

అసారం సంసారం జహిహి, విరసాగంధబహుళమ్
మమ భ్రాతశ్చేతః పరిచిను వచో౽తఃపర మిదమ్;
మహోదారే ధీరే భువనభరధారేయఖిలవే
గుణారామే రామే దశముఖవిరామే కురు రతిమ్."

(6) శబ్దాలంకార తరంగము, (7) అర్థాలంకారతరంగము.

అర్థాలంకారతరంగంబునం దీతఁడు తనపూర్వులమతములను విమర్శించుచు నలంకారనిర్ణయ మొనర్చియున్నాఁడు. ఇందు నరకాసురవధ (స్వయంకృతవ్యాయోగము) నుండి యనేకశ్లోకముల నుదాహరించియున్నాఁడు. వ్యాయోగములోని శ్లోకములని కవిచెప్పలేదుగాని యది ముద్రింపఁబడి యుండుటచే నీసామ్యము పరిజ్ఞాతము.

(8) దోషతరంగము. ఇందుఁ గవియొక శ్లోకమునం దన్నిదోషముల నిముడ్చి వ్రాసెను. ఒక్కొక్కదోషమే విడఁదీసి యందున్నదోషమును బ్రకటించెను. తుద కాశ్లోక మెట్లు నిర్దోషం బగునో యట్లు మార్చియున్నాఁడు.

(9) ధ్వనితరంగము. ఇందుఁ దొలుత కావ్యవిభజన మిట్లొనర్చియున్నాఁడు:

"ఏవం కావ్యసామాన్యలక్షణ మభిధాయ త ద్విభజతే.
గద్యపద్యోభయాత్మత్వరూపై స్త్రైవిధ్యమం త్రిధా
అపాదబద్ధం గద్యం స్యాత్పద్యం పాదచతుష్కవత్,
గద్యపద్యోభయమయం చంపూసంజ్ఞికముచ్యతే;
త్రివిధం చాపి తదిదం పున స్త్రివిధ ముచ్యతే;
ఉ త్తమంమధ్యమం తద్వ దధమం చేతిభేదతః;
వ్యంగ్యప్రధానం తత్రాద్యం తదేవ ధ్వని రుచ్యతే,
వ్యంగ్యం యత్రాప్రధానం స్యాన్మధ్యమం తన్నిగద్యతే;
తదేవచ గుణీభూతవ్యంగ్య మి త్యభిధీయతే,
అస్ఫుటవ్యంగ్య మధమంతచ్చిత్ర మితి చోచ్యతే."

తర్వాత ధ్వనియున్నదా లేదా యని కొంత జరిపి ధ్వని యున్నదని తీర్మానించియున్నాఁడు. తరువాత ధ్వనిభేదములను నిరూపించియున్నాఁడు. ఇందలి కొన్ని యుదాహరణములు:

"అత్యంతతిరస్కృతవాచ్యో ధ్వని ర్వాక్యే యథా:
హేలోన్మూలితవాలినా రఘుపతే రేకేన దివ్యేషుణా
దత్తాం వానరసార్వభౌమపదవీం లబ్ధ్వా౽న్యతో దుర్లభామ్;
భోసుగ్రీవ! మదాంధతాం గతవతా రామస్య కార్యం త్వయా
నా నిష్పాదిత మ స్తి కించి దపి తద్రామా త్కుత స్తే భయమ్.

ఇదం లక్ష్మణవచనం; అనేన నవీనశ్రీమదాంధేన భవతా ప్రతిశ్రుతపూర్వం సీతాన్వేషణాదికం రామకార్యంకించిదపి ననిర్వర్తితమితి. సుగ్రీవ కృతావజ్ఞా విపరీతలక్షణయా బోధ్యతే. అకించిత్కరణం ప్రతి సర్వకార్యకరణవచన స్యాత్యంతతిరస్కృతవాచ్యార్థత్వా న్ముఖ్యార్థబాధః విరోధ స్సంబంధః సుగ్రీవాపకర్షాధాధిక్యం ప్రయోజనం ధ్వన్యతే అత్ర వస్తుమాత్రంవ్యంగ్యం, నాలంకారాది. అత్ర లక్షణామూలవ్యంజనయాం లక్షణాప్రయోజన స్యైవ ఖలు వ్యంగ్య మన్నే యం ప్రయోజనం క్వచిన్ముఖ్యార్థ స్యాన్యస్య వా ధర్మో భవతి. తతో ధర్మాదిక మేవ కదాచిద వృపమాదికం ముఖ్యార్థస్యా౽న్యస్యవా ధర్మో భవతి. తతో లక్షణా మూలవ్యంగ్యం, వస్తుమాత్ర మేవ నాలంకారాదీతి యుక్తముత్పశ్యామః; తదేవ మవివక్షితవాచ్యోలక్షణా. మూలవ్యంగ్య శ్చేతి ద్విధో౽పి నిరూపితః.

స్వతస్సంభవ్యర్థశ క్తిమూలానురణనరూపవ్యంగ్యో౽లంకారేణాలంకారధ్వనిః పదేయథా:

శ్లో. సపిండితాభ్యాం ద్రుహిణాండభాండే తేజోయశోభ్యాం రఘునందనస్య, వేళంతిగర్భ ప్రతిబింబభాజ స్సువర్ణరూపా చలయో శ్శ్రితాశ్రీః.

అత్ర రామప్రతాపకీర్తిభ్యాం కాంచనరజతాచల శోభా లబ్ధేతి నిదర్శనాలంకారే ణాధారాధేయయో రనానుగుణ్యరూపాధికాలంకారో వ్యజ్యతే. సువర్ణరూప్యాచలపదాభ్యాం మహత్తరపదార్థసాదృశ్యప్రతిపాదనే నాధేయయోః కీర్తిప్రతాపయో రాధారాపేక్షయా౽ధిక్యప్రతీతేః.

నవీన వాక్యే యథా:—

మహోత్తాలా హేలాలవతులితకైలాసగిరయో
భుజాబాణాః ప్రాణాపహరణధురీణాశ్చ సుభటాః,
గతాః పూర్వే సర్వే మమ పున రపూర్వే ద్రుమమిమే,
దివా ప్రాణామే భీమే రణశిరసి కామే జయకథా.

అత్ర రావణస్య భుజబాణసుభటానాం కైలాసోద్ధరణాదిభిర్వ్యక్తసారాణాం రఘువీరసంగరకాలే కుంఠీభవచ్ఛక్తీనాం చాభేదో౽పి భేదాధ్యవసాయకరణా దతిశయోక్త్యా పర్యాయోక్త్యలంకారో వ్యజ్యతే. అప్రస్తుతా ద్రావణభుజాదికుంఠనరూపకార్యా త్ప్రస్తుతస్య రఘువీరవీరాయితస్య కారణస్య గమ్యమానత్వాత్. ఏవం ప్రబంధగతా అ ప్యలంకారధ్వనయ శ్చత్వారో ద్రష్టవ్యాః."

ధ్వనినిరూపణమయిన తర్వాత వైదర్భ్యాది రీతులయొక్కయు, కైశిక్యాది వృత్తులయొక్కయు, శయ్యాపాకాదులయొక్కయు నిరూపణము నొనర్చియున్నాఁడు.

ద్రాక్షాపాకోదాహరణము:

"శా. హారస్ఫారమరీచివీచిరచితక్షీరాంబుధిచర్చాంచితా
సాహూతస్మితచాతురీపరిచితప్రత్యగ్రనాసామణిః;
రత్నస్మేరలలాటికాంకులహరీసిందూరబిందూత్కరా
రామా రామ మనంగమంగళకలాసంగా రహాంగా రహాత్."ఇద మేవ శయ్యోదాహరణ మపి.

సారికేళపాకో యథా:

శా. ప్రాయేణ ప్రచలత్పయోధరగళ ద్ధారాభిరామక్రమే
ప్రక్షోభం ప్రతిపద్య హంసకగణైః ప్రారబ్ధకోలాహలే;
ప్రాచీనస్ఫురణప్రహీణతిలకే ప్రాంచత్కలాపోజ్జ్వలే
ప్రేయస్యాః పురుషాయితే రఘుపతిః ప్రీతిం ప్రపేదే పరమ్."

అత్ర ప్రకృతవిశేషణమహిమ్నా ఽప్రకృతప్రావృషేణ్య వృత్తాంతప్రతీతి ర్విశేషణ మాత్రా దేవేతి సమాసోక్తి ర్నశ్లేషః. ఏవం రసాలాదిపాకాంతర మప్యూహ్యమ్."

దీనితర్వాత నీక్రిందివాక్యములం జెప్పి ధ్వనితరంగమును ముగించియున్నాఁడు:

"సామాన్యే నైతాదృశం కావ్య మామనంతి; తదేత త్పద్యగద్యత దుభయవిధతయా త్రివిధ మితి ప్రాగేవావాదిష్మ.

" శా. పద్యంపాద చతుష్టయీపరిమితం కావ్యంతు తత్సంహతి
స్సర్గాష్టాదశకర్ణనాయది మహాకావ్యం తదోదీర్యతే;
గద్యం వ్యాకృత మపాదబంధ ముభయోపేతాతు చంపూ ర్మతా
సా స్యా ద్యావనబాల్య మేళనవతీ కాంతేవ యూనః కవేః.

గద్యాదీనాం క్షుద్రప్రబంధానాం స్వరూపం విస్తరభయా న్నేహ ప్రపంచ్యతే ఇతి......ధ్వనిభేద నిరూపణం నామ నవమ స్తరంగః."

ఈధ్వనితరంగమునందుఁగూడ వ్యాయోగమునుండి శ్లోకముల నుదాహరించియున్నాఁడు.

(10) రసతరంగము—ఈతరంగమునందు రసమన నేమియో, నవరసము లెవ్వియో, చర్చింపఁబడినతర్వాత శృంగారరసముం గూర్చిన సర్వవిశేషములును వ్రాయఁబడినవి. తర్వాత మిగిలినరసములును విభావానుభావాదిస్వరూప నిరూపణంబును, భావసంధి, భావ శబలతాదులును విచారింపఁబడినవి. ఉదాహరణములు—

"అరతిః ప్రియవస్తు విద్వేషః, యథా—

శ్లో. పాణౌ నకేళికురరీ మురరీ కరోతి
నాలోకతే ప్రియమరాళ మరాళకేళిః;
విన్యస్య సా కరసరోజ మురోజభాగే
బాలా విచింతయతి రామ! భవంత మేవ."

ఈశ్లోకమునే ధ్వనితరంగమునందు వైదర్భీరీతి కుదాహరణముగా నిచ్చియున్నాఁడు.

"ఉన్మాదో యథా:—

శ్లో. ఆరా దవేక్ష్యావృతభానుబింబం
రామ! త్వదీయానన విభ్రమేణ;
సముద్గహర్షా స్ఫురదోష్ఠబింబా
సా చుంబితుం ధావతి సారసాక్షీ.

చరమదశయగు మరణమునుగూర్చి యీతఁ డిట్లు వచించియున్నాఁడు:—"ప్రియసంగమస్య సర్వథా దుర్లభత్వే ప్రాణత్యాగోద్యోగో మరణమ్; తస్యామంగళత్వా ద్రసవిఘాతాచ్చ సాక్షాదవర్ణనీయతా యథా;—

శ్లో. సాశోకచూతకలికాసవ మల్లికాబ్జ
నీలోత్పల ప్రభృతి కామశరాగ్నిశయ్యామ్,
ఆరోఢుం రఘుపతే యతతే త్వదుగ్ర
విశ్లేషవహ్నిహతజీవనహాని బుద్ధ్యా."

ఇంక విరహమన నేమియో చెప్పుచున్నాఁడు?

"ఏకదేశస్థయో ర్యూనో ర్గురుధ్యే యూని కేనచిన్నిమిత్తేన విలంబమానే నాయికాయాః స్సంతాపో విరహ ఇతి కథ్యతే. అత్ర నాయికా విరహోత్కంఠి తేతి గద్యతే. విరహోత్కంఠితా స్వరూపోదాహరణ మేవాత్రానుసంధేయమ్. మానజో మానద్వైవిధ్యాద్ద్వివిధో భవతి. మానద్వైవిధ్యం నాటకసంజీవనే కథితమ్.

అపరాధభవః కోపో యూనో ర్మాన ఉదాహృతః;
సచ ప్రణయమానస్స్యా దీర్ష్యామాన ఇతి ద్విధా.
తత్ర ప్రణయమానస్స్యా దన్యోన్యాజ్ఞాతిలంఘనే,
రమణేన రమణ్యా వా కృతం తచ్చ ద్విధా భవేత్" ఇతి

తత్రరమణకృతం యథా:

శా. కంచర్ప్యోత్సవదర్శనాయ భవతా వేగా త్సమాగవ్యతా
మిత్యాలీవచ సోపసృత్య దయితే ప్రచ్ఛన్నవేషే స్థితే;
సీతాంగా ముఖ ముద్యదిందుసుషమం పూర్వం కషాయం రుషా
పశ్చా ద్వీక్ష్యత ముద్యత స్మిత మభూ జ్జ్యోత్స్నాంచితేందు [ప్రభమ్.

రమణీకృతంయథా:

శా. కర్తవ్యః కమలేక్షణే మమ శిఖాబంధ స్త్వయా సత్వరం
త్యక్త్వా భూమిసుతా వధూసముచితం ధమ్మిల్లబంధం వ్యధాత్;
సభ్రూభంగముఖాంబుజే ఽస్య దయితే జ్ఞాత్వా శిఖా విక్రియా
మంత ర్గుంభిత హాసభాసురముఖీ జగ్రాహ కంఠం స్వయమ్.

ఇదం రమణీకృతమ్.

పత్యౌ కోపో భవే న్మానో జ్ఞాతకాంతాంతరస్పృహే; యథాః

శా. రాజానో బహువల్లభ ప్రకృతయో రామ స్తు నైవం విధ
స్సంప్రత్యేవ సవేపథుః పులకితో వైవర్ణ్యవా న్వర్తతే;
భర్తా వాస్తు యథాతథా విముఖతా స్త్రీణాంతు నోయుజ్యతే
మృగ్ధేఽంతర్గతమన్యుః ప్రసూనశరనుషో మాభూ శ్శరవ్యం రుషః.

మానస్య శాంత్యుపాయాః కతిచన కామశాస్త్రే కథితాః

ఉక్తంహి రతిరహస్యే:

మానస్య శాంత్యుపాయాస్తు వైక్లబ్యం భూవిలేఖనమ్
గద్గదాభాషణం బాష్పత్యాగ శ్చరణవందనమ్.

యథా:

మూర్ఛ విషణ్ణం వదనం భూమిం విలిఖతి సగద్గదం భణతి,
బాష్పం ముంచతి రామః పాదౌ పతనం కరోతి యుతు సఖి కోపః.

ప్రవాసవిప్రలంభశ్చ ద్వివిధః: భూతప్రవాసజో భావిప్రవాసజ శ్చేతి. తత్రాద్య స్యోదాహరణం యథా:

మందాక్రాంతా:—

రామే గచ్ఛ త్యసురవిజయం కర్తుకామే వనాంతం
భూనందిన్యా దినశశికలాపాండురః కాంతిపూరః;
కందర్పాగ్నే ర్దహతి వపుషి స్పష్ట మంగారభంగీ
మంగీచక్రే భసితపటలీ రూపణా టోపముద్రామ్."

ఈ శ్లోకమునే యభిధాతరంగమునందుఁ బ్రోషితభర్తృకోదాహరణముగా నిచ్చియున్నాఁడు.

"ద్వితీయో యథా:—

శా. రామ! త్వత్తనువీక్షణేషు విరహో జాతో నిమేషేణ యో
యస్మై చ్చ కాంగనిరీక్షయా తదితరాంగాలోకనే నిర్మితః;
తావేవ ప్రథమం కథంచిదపి సా సోఢుం నశక్తాధునా
త్వంచే చ్ఛత్రుజయాయ గచ్ఛసి తథా కావా భవిత్రీ కథమ్.

శాపవిప్రలంభస్తు మేఘసందేశాదౌ ద్రష్టవ్యః.

ద్వివిధస్యా ప్యస్య శృంగారస్యానుగుణా వ్యభిచారిభావా శృంగారతిలకే పరిగణితాః.

శంకాసూయా భయగ్లాని వ్యాధి శ్చింతా స్మృతి ర్ధృతిః;
ఔత్సుక్యవిస్మయావేగా నిద్రోన్మాదో మద స్తథా.
విషాదో జడతా వ్రీడా ఽవహిత్థా చాపలం మృతిః;
ఇతిభావాః ప్రయోక్తవ్యాః శృంగారే వ్యభిచారిణః.

ఇతి ఏవం తావ త్సప్రపంచం శృంగారహాస్యయోః కార్యకారణభావశ్శృంగారతిలకే కథితః.

హాస్యో భవతి శృంగారా త్కరుణో రౌద్రకర్మణః
అద్భుతశ్చ తథా వీరా ద్బీభత్సాచ్చ భయానకః. ఇతి."

తర్వాత హాస్యరసమును నిరూపించి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు:—

"ప్రథమం మధుర శ్శృంగారో దర్శితః; తదనంతరం మధురతరో విప్రలంభః; తతో మధురతమః కరుణో నిరూపణీయః; అత్రాంతరే ప్రసంగా చ్ఛృంగారరససాపేక్షతయా హాస్యో నిరూపితః; అధునా ప్రాసంగికం పరిసమాప్య ప్రకృతం మధురతమం కరుణం నిరూపయతి"

ఈతఁ డన్నిటికంటెఁ గరుణను మధురతమముగాఁ జెప్పినాఁడు. అందులకే మహాకవియగు భవభూతికూడ:

"ఏకో రసః కరుణఏవ" అని యుత్తర రామచరిత్రము నందు వ్రాకుచ్చినాఁడు. ఈ కరుణరసమునుగూర్చి కుమార తాతాచార్యుల వారి యుత్తరరామచరిత్ర వ్యాఖ్యానమునందలి పై శ్లోకవ్యాఖ్యయందు లెస్సగా వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇంక, నీసాహిత్యరత్నాకరమును విడిచి యీతని యితరగ్రంథములంగూర్చి విచారింతము:—

నరకాసురవిజయ వ్యాయోగము: ఇది ముద్రింపఁబడి యున్నది. సాహిత్యరత్నాకరమునకుఁ బూర్వమే యిది రచియింపఁబడిన దనుటకు నిందలి శ్లోకముల ననేకముల నందుదాహరించి యున్నాఁడు. అందు రెండుశ్లోకములను వ్యాయోగములోనివని పేరుపెట్టికూడ చెప్పి యున్నాఁడు. ఉదాహరించెదను:

అభిధాతరంగమునందు ఖండితనాయిక కుదాహరణముగా "యథా మమైవ వ్యాయోగే నరకాసురవిజయే:

శ్లో. నిశ్శేషః క్వచిదంగకృతజీవనాయాః
రాగాన్విత స్తుహినబాష్పముచో నలిన్యాః;
లీనశ్రియో విగళితాళిగిరో వినస్యా
న్పృష్టాతి పాదపతనేనపునః ప్రహర్షమ్."

ప్రాతఃకాలవర్ణనంబని యీశ్లోకమే చెప్పుచున్నది. వ్యాయోగమునం దిది ప్రభాతవర్ణనమునందే యుదాహరింపఁబడినది. ఇఁక రెండవశ్లోకము:

ధ్వనితరంగమునందుఁ బదగతాత్యంత తిరస్కృతవాచ్యధ్వని కుదాహరణముగా నున్నది.

"యథా మమైవ వ్యాయోగే—స్రగ్ధరావృత్తమ్:

తద్గాఢ తీవ్రసహస్రఖురపుటపటలీపాటి తక్ష్మాతలోద్య
ద్ధూళీపాళీభి రద్య సపది మలిని తే తత్ర్వతాపాన లీన;
సైన్యాంభోధౌ చ దగ్ధే త్వయ మయతి భయా చ్ఛాభిమానాంబురాశా
ప్రావిక్షద్దుర్గమాబ్ధిం సుతను విగళితో పప్లవం సప్రచేతాః."

"సుతను" అనుటకు "తదను" అని వ్యాయోగము.

ఇంక ననేకశ్లోకములు 'వ్యాయోగమునుండి' అని చెప్పఁబడకుండ నుదాహరింపఁబడినవి కలవు. ఈతనికవిత్వము వీరరౌద్రరసముల కునికి పట్టు. ఒక్కరసమననేల. సర్వరసములకు, సద్వృత్తములకు,సర్వగుణములకు, సర్వరీతివృత్తులకును స్థానమని చెప్పిన నతిశయోక్తి కాదు. వ్యాయోగమునుండి మఱినాలుగుశ్లోకముల నిచ్చిన తర్వాత నీతని కంసవధనాటకమునుగూర్చియు నితర గ్రంథములంగూర్చియు వ్రాసెదను.

" శా. కాలాద్ద్విపపాకలః కతకజక్షోదః కశోరాంభసాం
శ్రీకామ్నా యదుహావాః కలానిధిమణే శ్శాణోపలోత్కర్షణమ్;
కంసారేః ప్రతిబోధినీ కమలినీకాదంబయోః కుట్టనీ
కాలః కో ఽపి కరోతి కాశసురభిః కామం మనఃకౌతుకమ్.

అయే శునాసీర నాసీరం విలోకయ;

శ్లో. సింధురా శ్శరవితానకంధరా స్సప్తయశ్చ కృతదీర్ఘసుప్తయః;
నాయకా స్తనువిలగ్నసాయకాః చక్రిరే చిరరథాశ్చ చక్రిరే.

అపిచ,

శ్లో. ఉరగారికేతుశరగాఢతాడితాస్ఫురదంతిదంత కరగండమండలైః;
బహులీకృతోర్మిలహారిమరుత్తరాః. పరితోఽపి రక్తసరితో
[వహంతిచ.

శ్లో. ధాటీ పటుఘోటీఖురకోటీవాటీకఠోరపరిపాటీ;
రణకేళీభువి ధూళీపాళీ పిదధాతి హేళితురగాళిమ్.

శ్లో. జ్వలజ్జ్వాలం శూలం కలిచన కరాళం తు పరిఘం
నిశాతాంతాన్కుంతాన్కతిచన దురంతాంశ్చ పరశూన్;
పరిక్షీణా న్బాణా న్మృహురపి కృపాణాంశ్చ జహతి
ద్విషన్మగ్నే భుగ్నే హరిరిహ విభగ్నే బత భవేత్.

కుప్యత్కల్పాంతకాళీపతినిటలతటప్రస్ఫురచ్చక్షురంత
ర్నిర్యన్నిరంధ్రఘోరజ్వలనకణగణాటోపకీలాకలాపః;
కంసధ్వంసిప్రచండప్రతిఘపటుతరస్పర్శనప్రేర్యమాణో
వహ్నిస్సాస్త్రర్షనోఽయం తృణమివవహతి క్షోణిపుత్రం ప్రవృత్తమ్."

ఈశ్లోకము తుదిరెండుచరణములను మార్చి సాహిత్యరత్నాకర ధ్వనితరంగమునందు వాక్యగతార్థాంతరసంక్రమితవాచ్యధ్వని కుదాహరణముగా నిచ్చియున్నాఁడు:—

"కుప్యత్కల్పాంతకాళీపతినిటలతటప్రస్ఫురచ్చక్షురంత
ర్నిర్యన్నిరంధ్రఘోరజ్వలనకణగణాటోపకీలాకులాని;
శస్త్రా ణ్యస్త్రాణి శస్త్రాణ్యపి తవ బహుశః స్సంతు కింతు బ్రువేఽహం
రామే సంగ్రామభీమే దశముఖ పునరాగ్నసే స్సర్ధసే చేత్.

భ్రామ్యత్కబంధవివరా ద్విషతః పరాసోః
నిర్గత్యనిష్ఠురసమాహఃపటలం ప్రసహ్య;
బృందారకప్రణయినీకరముచ్యమాన
మందారరేణురివ మజ్జతి నందనూనా.

ఇతఃపరం కిము కర్తవ్యమ్.

శా. దుర్వారా సమరే మురేః సహితా సర్వాపి రక్షశ్చమూ
ర్గర్వాంధో దళితశ్చ సోఽపి నరకః పూర్వామరాణాం ప్రభుః;
నిర్వాణం గమితశ్చ శోకదహనో గీర్వాణమాతు స్తతః
సర్వా ణ్యప్యనపేక్షితాని భగవన్నిర్వాహితాని త్వయా.

తథా ప్యేతదస్తు భరతవాక్యమ్:

శా. భామ ల్లసితా రతా వితరణే తంత్రే నిరూఢిం గతా
స్వచ్ఛింతామణయ స్సముజ్జ్వలయశో లీలావతీ వల్లభాః;
సాంఖ్యన్యాయవిచారమంచమతయః ప్రాభాకరప్రక్రియా
ధౌరేయస్ఫురణా భవం త్వవనిపా విప్రాశ్చ నిత్యోత్సవాః.

శ్లో. అవిభ్రతా శ్రియ మురస్యనవా శిరోధా
విజ్జంద నాభివివరే యదివా కపర్దే;
పాణౌ సుదర్శనవతా పృథవా లలాటే
దేవేన కేనచి దిదం జగ దేతు మోదమ్."

సంస్కృతంబునం దనేకవ్యాయోగంబులను నేను జదివి యున్నాను. కాని యీవ్యాయోగసౌభాగ్యము వానికన్నింటికిని లేదని చెప్పఁగలను.

ఈతని మఱియొకగ్రంథము కంసవధనాటకము. ఇందుండి రెండు శ్లోకములు రసతరంగంబునం దుదాహరించి యున్నాఁడు. చూడుఁడు:

అద్భుతరసమున కీ క్రిందిశ్లోక ముదాహరణము:

"యథాహి: మమైవ నాటకే కంసవధే;

శా. ఆరూఢః కురథం రజోంధితదృశా సూతేన సంచోదితై
రశ్వై రాశు వినశ్వరై రయుగపత్ప్రక్రాంతచక్రం ద్రుతమ్;
చాపే హీనగుణే విపత్రవిశిఖం సంధాయ నిస్యేఽద్భుతం
శూలో త్కంపికరో రథీ విషమదృక్త్రస్తః పురఃపంచతామ్.

అత్ర కురథం భూరథం- అన్యత్ర కుత్సితం రథమారూఢ ఇతి యోజనా-కురథ మిత్యత్ర కోర్గ్నసమాసః- "కుఃపాపార్థే, ఆజీవదర్థే" ఇత్యాదిగణసూత్రేషు క్వాదీనాం పాపా ద్యర్థవిశేషే నిత్యసమాస స్యోక్తత్వాత్, పాపనత్సేమనర్థానాం కోర్థత్వాత్. అప్రకృతేతు కుత్సార్థస్యాభిప్రేతత్వా త్తేన నకదాదేశః."

రెండవశ్లోకము భావసంధి కుదాహరణము:—

"యథావా-మమైవ నాటకే కంసవధే:

శా. రోషా దక్షిణ మీక్షణం విపులయ న్వామం భయా న్మీలయ
న్వక్త్రార్ధే క్వచిదీరయ న్కటుగిరం చాటూక్తిమ ప్యన్యతః;
ఏకే నాశుపదా పురః పరిసర న్వ్యేన పశ్చా ద్వ్రజన్
కాంచి జ్జాతు రథోన్ముఖే మయి దశాం ధత్తేఽర్ధనారీశ్వరః.

అత్రానుగ దైన్యయో స్సంధిః."

గుణతరంగాంతంబున నీశ్లోకములోఁ దన గ్రంథములను బ్రస్తావించియున్నాఁడు:—

"గర్భాంతర్వాణిసర్వ శ్రీభువనవిదితే వారణాశ్వావయే య,
స్సంజాతః పర్వతేశా చ్ఛుభగుణగణభూ గ్మల్లమాంబా సుగర్భే;
కావ్యాలంకారకృష్ణ(స్తా)స్తుతి రవిశతకో న్నాటకాది ప్రణేతు
స్తస్యాలంకారశాస్త్రే రఘుపతివిభుకే పంచమోఽయం తరంగః."

ఉన్నాటకాదు లనఁగా కంసవధనరకాసురవ్యాయోగాదులు. కంసవధ ముద్రింపఁబడలేదు. పారిజాతాపహరణచంపువు రచించిన శేష శ్రీకృష్ణకవి రచియించిన కంసవధనాటక మొక్కటి నిర్ణయసాగరవారు ముద్రించియున్నారు.

కృష్ణ(స్తా)స్తుతినుండి యొకశ్లోకము శబ్దాలంకార తరంగమునందలి వృత్త్యనుప్రాస కుదాహరణముగా నీయఁబడినది.

"యథామమైవ కృష్ణ (స్తా) స్తుతౌ:

స్రగ్ధరా:

"కృష్ణామున్ష్ణాతు సిష్ణా స్వభిజనవృజి నాన్యాశు దుర్వారవారా
వారాశౌ రాదిదారా రుచిరరుచిరహీ భేన భేనాచ్ఛభేదా;

శుభ్రాభ్రాశుభ్రాభావ్యదూర్శి భ్రమకరమకర గ్రామణీ గ్రామనీడా
గాథా గాధారరోధో వివరభువి వలద్దీవరాఘావరాఘా"

దానికే మఱియొకయుదాహరణము: "యథావా:— స్రగ్ధరావృత్తం
యుద్ధశ్రద్ధాసమిద్ధప్లవగబలగణా నాసిద్ధ మూర్ధన్యభూపా
యోధాబాధా విబోధారఘుపరణి భుజాభిన్నదోస్సంకట బంధాః;
లంకాలంకార భూతా దివిజవిజయినో రాక్షసారూక్షసారా
హంతాహంతావహాంత స్సమరసవరసాః ప్రేతతాంప్రాపితాస్తే."

రవి శతకమునుగూర్చి యేమియు తెలియదు. పేరునుబట్టి యిది సూర్యునిపై చెప్పినశతకమని తెలియవలయును. సంస్కృతంబున మయూరకవి రచియించినసూర్యశతకము ప్రఖ్యాతమే.

ఈతఁడు రచియించిన మఱియొకగ్రంథము ప్రాకృతహంస సందేశము. రసతరంగమునందు జక్షుఃప్రీత్యాద్యనంగదశల నిరూపణంబునందు జాగరావస్థ కుదాహరణముగా నీక్రింది శ్లోకమును హంససందేశము నుండి యుదాహరించియున్నాఁడు:—

"యథాహి-మమైవప్రాకృతభాషావిరచితే హంససందేశే ఛాయా:
జాతం సీతానయనయుగళం లోహితం జాగరాద్వా
కింవా తామ్రం మదనదహనజ్వాలజాలాభితాపాత్;
చిత్తారబ్ధే సురతవిభవే చుంబనానాం ప్రభేదే
రక్తం కింవా రఘుపతిముఖే వీటికారాగయోగాత్."

ప్రాకృతమునుగూడ కవి యుదాహరించినాఁడు. కాని యిచ్చట ననవసరమగుటచే విడిచిపెట్టితిని.

ధర్మసూరిరచియించినమఱియొకగ్రంథము బాలభాగవతకావ్యము. ఈకావ్య మీతనివ్యాయోగముపలనఁ దెలియుచున్నది. వ్యాయోగమునందలి నటీసూత్రధార సంభాషణములో సూత్రధారుఁ డిట్లు పల్కియున్నాఁడు.

సూత్రధారః-అస్తిఖల్వత్రా ప్యమృతరసనిష్యందీ సకలతమస్స్తోమ పరిపంథీ నరహరే ర్నరకాసురనిబర్హణోదాహరణరూపో గుణశిరోమణిః. ఇత్థమేవైతత్కవినా స్వకావ్యే బాలభాగవతేఽ ప్యుదీరితమ్."

* * * * * *

ఈబాలభాగవతకావ్య మెచ్చటను బ్రచారమునలో లేదు. ఈతఁడు రచియించిన సాహిత్యరత్నాకరమునకు మల్లాది లక్ష్మణసూరి యను పండితుఁడు వ్యాఖ్యానమును రచించినాఁడు. ఈవ్యాఖ్యానము 'మందర' మనుపేర నున్నది. ఈ వ్యాఖ్యతోఁగూడ సాహిత్యరత్నాకరమును సరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులవారు పూర్వము (1886 సం॥న) ముద్రించిరి. ఈ గ్రంథము సామాన్యపండితులకు దురవగాహము. ఇందలి కష్టము కవిత్వమునందు లేదు. ఈతనితర్కమునం దున్నది. తర్కశాస్త్రమునందు ప్రవేశమున్నవాని కిందలితర్కము సుజ్ఞేయము. ధర్మసూరియొక్క సరియయినకాలము దెలియరాదు. ఈతని నివాసప్రదేశముకూడ తెలియరాదు. గొప్పశాస్త్రవేత్త యయినను, ఈతనికవిత్వము చక్కని అన్వయ సౌలభ్యము గలిగి సాధారణముగాఁ గావ్యత్రయమును జదివిన విద్యార్థులకు సహితము సులభముగా బోధపడును. ప్రాయికముగ మల్లినాథునకుఁ దర్వాత నింతపండితుఁడు మనయాంధ్రదేశమునం దరుదని చెప్పవచ్చును. ఈతనిగ్రంథములు మనయాంధ్రదేశమునందుఁ గొన్నికొన్ని స్థలములయందు మాత్రమే వ్యాప్తిఁజెందియున్నవి. ఇతరదేశస్థు లీతనిగ్రంథముల పేరయిన వినలేదని చెప్పిన వింతకాదు. ఇంతటితో నీవిమర్శనమును ముగించెదను.

పూజాయాత్ర

పెనుమర్తి వెంకటరత్నము గారు (యువకవిమండలి)

అచట నామాకరందరాహస్యగర్భ
తరుణ వాసంతకాల మాధురులుపూచె
నచట నామల్లికా నికుంజాంతరాళ
కసదనూన సౌందర్యవాసనలు తోఁచె!

పోవుదము! రండు! మాధవపూజకొఱకు
పోవుదము! రండు! హృదయము పూచుకొఱకు;

అచట సకుతోభయంబు; సాంధ్యప్రణీత
రాగరక్తిమలందుఁ బారాణి మనకు
మధురిమంబైన కల్యాణ మంటపమున
లోకమునకు లగ్నంబు లల్లుకొనిరండు!

పోవుదమురండు! మాధవపూజకొఱకు
పోవుదమురండు! హృదయము పూచుకొఱకు.

అన్వేషణము

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరి గారు

ఆకలంకాత్ములమై సుషుప్తి నటు నిద్రావస్థ నున్నట్టి మ
మ్మొకగీతంబును బాడి మేల్కొలిపి, యెందున్నాఁడవో కాని, కం
టికిఁ గానంబడవైతి వింత దకటా! నీకేల? యీవంత, మీ
సకియల్ నీదగు సొమ్ము గాదె, మదిలోఁ జర్చింపు, మో మాధవా!

శా. కాళిందీతటినీజలంబుల మము న్గారింపఁగా మున్నితో,
క్రీలం దూఱితివో నికుంజములలో, లేకున్నఁ బున్నాగస
త్సాలాగ్రంబున నిల్చినావొ, తగదీచందంబు, చాల్చాలు నీ
జాలంబేటికి రమ్ము కృష్ణ! మురళీసంగీతము న్బాడుచున్.

ఉ. మెల్లగఁ బాడి మేల్కొలిపి, మీకడకు న్మముఁ జేరఁదీసి, నే
మల్లియలందొ డాఁగి, మము మారుని బారికి నప్పగించి, యి
ట్లల్లరిపాలు సేయఁదగునా మిము నమ్మినవారి? నక్కటా!
చల్లగ సాఁగిరందు, తమజాడ లెఱుంగఁ దరంబె? మాధవా!

ఉ. దాస్య మొసర్ప నెంచి, ప్రమదంబున ని ల్లరుదెంచి, యీ పయో
జాస్యలు వేఁడుచుండిన, నిరాదర మూనుట పాడిగా, దిఁకన్
లాస్యము సేయుచు, న్మురళి లౌకికగీతములం బఠించుచున్,
హాస్యము లెల్లమాని, సరయంబున రాఁగదవయ్య మాధవా!

ఉ. పట్టితి మెట్టకేలకుఁ దపస్వులు, యోగులు నెన్నినాళ్లకున్
బట్టఁగలేని మీవిమలపాదపయోజము, లిందుకై మగల్
గొట్టినఁ దిట్టినన్ వెనుకకున్ జనఁజాలము పట్పదంబు లె
ప్పట్టున నైన వీడునొకొ? పంకజషండమరంద మాధురుల్.

ఉ. అత్తలు తిట్టుచున్న నతులాగ్రహపూరితులై పతుల్ గడున్
మొత్తుచునున్న, సోదరులు మొట్టుచునున్న, నికెట్టులున్న, మా
చిత్తముల న్నిరంతర మశేషమనీష భవత్పదాంబుజా
యత్తములం బొనర్చితి, మటంచు నెఱుంగవటయ్య, మాధవా!

ఉ. శారదరాత్రులందు, విలసద్యమునాసికతాతలంబులం
శేరి, సుగంధసమ్మిళిత శీతలవాతము లల్లనల్లనన్
గోర్కెలూర వీవ, నినుఁగూడి మనోజసుఖాబ్ధిఁ దేలు, స
వ్వారిజనేత్రసౌఖ్యమును, వర్ణనసేయఁదరంబె, మాధవా!

ఉ. న్యాయము వీటిఁబుచ్చి నిజనాథుల వీడి, లతాంగు లన్యులన్
డాయుట పాడిగాదనుచుఁ, దక్కరినీతులు మాకు నేర్పఁ గృ
ష్ణా! యిపుడింక దాఁగితివటయ్యా! యిదే నిజమౌను నేని, ముక్
జేయఁగ నేల? యాడుచుచేడెల నేస్తము నీవు మాధవా!

ఉ. నీలపుటాకు తేఁగెల నిద్దపుమేనిమెఱుంగు, నేటిరా
చూలిని గేలిపుచ్చఁగల సొంపగుమోముతెఱంగు, చేరలన్
గేలుసేయఁగఁ జేయఁగల తిన్ననికంటి సొబంగు, (?)గల్గు మా
గోవలి యెందు దాఁగె, నటకేగ నెఱింతుఁ గదమ్మ, మల్లికా!

సీ. నిండు హాయినొసంగు పండువెన్నెలలార, యెఱిఁగింప రే ప్రియుం డెందుఁగలఁడొ!
సలలితయమునాప్రశాంతవీచికలార, అంతుఁబట్టర మనఃకాంతుజాడ!
మొల్లమొల్లన వీచుపిల్లతెమ్మెరలార, కంటిరే మాతమ్మికంటిదొరను!
అంచితంబుగ రాలు మంచుబిందువులార, కాంచనాంబరు నెందుఁ గాంచలేదె?
గీ. అక్కటా! యేమిసేతు మిందొక్కరైనఁ, బలుకరైతిరి వేణుగోపాలుజాడ
నెందు నున్నాఁడొ, మనకృష్ణుఁ డేలరాఁడొ, యింతమది రోసెనో, మనపూర్వపాప మేమొ?

చ. గురుతరరత్నసంఘటితకుండలమండితగండసీమ సుం
దరదరహాసచంద్రికలు తాండవమాడ, సుధాప్రపూరితా
ధరమగుణాప్రభాతటిలిఁ దా వెలిగ్రక్కు వినీలకుంతలో
త్కరములు ఫాలభాగమునఁ దళ్కులుగుల్క బెడంగుఁజూపుచున్.
వరలు భవన్ముఖాబ్జమును బాయఁగ లేమికరమ్ము మాధవా!

ఉ. నిక్కి గళంబు సాచి ప్రజ నిద్దురనుండియు దద్దరిల్లఁగాఁ
"గొక్కొరొకో" యటంచుఁ దొలికోడి "చిట్కుక్కు"నఁ గూసె, నింక నీ
టక్కరిచేతలేల? యకటా! మగనారలు మందఁజేరఁగాఁ
బక్కలనుండి లేచెదరు, భంగమునచ్చుఁ గదయ్య, మాధవా!

ఆదిహిందు [illegible] శ్రీ [illegible]

ఆపీయ సం. అనికచైత్ర శు. ౧ సోమవారము

[illegible] శ్రీ [illegible]

శ్రీయుత [illegible]గారు.

శ్రీయుత [illegible] లక్ష్మయ్యగారు.

వస్త్రకళాపణాలు, ఇస్లామియా బజారు–హైదరాబాదు

ఆంధ్ర ఆయుర్వేదిక్ ఫార్మసి లిమిటెడ్, 159 బ్రాడ్వే బ్రాంచి, మద్రాసు.

శ్రీయుత డాక్టరు ఆచంట లక్ష్మీపతి, బి. ఏ. ఎం. బి. అండు సి. ఎం. భిషగ్వరగారిచే స్థాపించబడినది.

వైద్యపతి డాక్టరు కోట జయరామనాయుడుగారు ఈవైద్యశాలయందు రోగులను పరీక్షించి, ఉచితసలహా, తగిన ఔషధము నిచ్చుటకు నియమింపబడియున్నారు. అనేక దీర్ఘవ్యాధిగ్రస్తులకు స్వస్థత చేయబడినది.

మ-రా-రా-శ్రీ, ఎస్. శేషగిరిరావుగారు, రిటైర్డు డివిజన్లు ఇన్స్పెక్టర్, కాకినాడనుండి వ్రాసినది:— నా భార్యకు సూతికావాతముచే రజోబంధమువలన పుట్టినప్పటినుండి బాధపడుచుండి పుత్రభాగ్యము లేకపోయెను. వైద్యపతి కోట జయరామనాయుడుగారు పంపిన ఔషధములను సేవించినతరువాత బాధ నివృత్తియగుటయేగాక, పుత్రభాగ్యము లభించినది.

మ-రా-రా-శ్రీ, ఎస్. ఎ. ఏ. పార్థసారథి మొదలియారు, లింగసముద్రము జమీందారు, ద్విభాషి, షోర్ వాలెస్ అండు కంపెనీ మద్రాసునుండి 13-3 26 తేదీని వ్రాసినది:— నా దేహమందున్న రక్తము చెడి, అరచేతులందు పొక్కులుపుట్టి, పాదములు చీరు పిక్కి పగిలి బాధపడుచుంటిని. వైద్యపతి కోట జయరామనాయుడుగారిచ్చిన [illegible] తీసుకొనుటచే 15 దినములలోనే నా వ్యాధి పూర్తిగా కుదిరినదని కృతజ్ఞతతో తెలుపుచున్నాను.

శ్రీయుత ఎల్. సుబ్బరామిశెట్టిగారు, ఎం. ఏ. రిటైర్డు తహశీలుదారు, 44 [illegible] నుండి 5-12-25 తేదీని వ్రాసినది:— "మీ [illegible] పూర్తిగా [illegible]."

శ్రీయుత పి. [illegible] శాస్త్రిగారు, బి. ఏ. యల్. టి. హెడ్ మాస్టరు, [illegible] 27-8-25 తేదీన వ్రాసినది:— "మీ శ్వాసకాస నివారిణిని వాడుటచే నేను బాధపడుచుండిన ఉబ్బసవ్యాధి పూర్తిగా కుదిరినది. ఇప్పుడు మునుపటివలెనే ఆరోగ్యముగా నున్నాను."

శ్రీయుత [illegible], శ్రీయుత [illegible] గారి మేనల్లుడు వ్రాసినది:— "[illegible] మీరిచ్చిన ఔషధములచే పూర్తిగా కుదిరినదని మిక్కిలి సంతోషముతో తెలుపుచున్నాను."

పిల్లల అనారోగ్యమునకు తల్లిపాలు కారణము

ఆయుర్వేద [illegible] శాస్త్రులు [illegible]

క్షీ ర వ ర్ధ ని

[illegible]

[illegible] ఆరోగ్యమును [illegible].

వెల రు 1-8-0.

పోస్టు ఖర్చు ప్రత్యేకము.

ఆయుర్వేద నిలయము,

బెజవాడ.

శ్రీపర్వము — తిక్కన

గర్భాం అప్పారావుగారు, బి. ఏ.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారత కృతికర్తలు మువ్వురిలో నొకండగు తిక్కనసోమయాజి శైవుల్కగుకవుల చేతను, చరిత్రకారులచేతను, విమర్శకులచేతను బ్రశంసింపఁబడుచు నేయున్నాఁడు. కావున మహనీయులచే స్థిరీకరింపఁబడిన తిక్కనజీవితాంశములు మున్నగునవి మరల నిందు వ్రాయఁబూనుట చర్వితచర్వణమై యుండును. కాన నిట్టివిషయములు వీడి వేఱొండుభాగమునకుఁ బోవుదము.

"తిక్కన మొదట రచియించినపర్వములను జూచి వానియందు విశేషవృత్తములు లేకపోఁగాఁ బండితులు ఆతఁడు సామాన్యవృత్తములతోఁ గాలము గడుపుచున్నాఁడే కాని యపూర్వ వృత్తరచనాకుశలుఁడు కాఁడని యాక్షేపించినమీఁదట నతఁడు శ్రీపర్వమునందు బహువిధవృత్తములను రచించె" నన్న వాడుక కలదని వీరేశలింగము పంతులుగారు తమయాంధ్రకవుల చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. "ఈవాడుక తిక్కనసోమయాజులు తాను రచించుచువచ్చిన గ్రంథమును బండితులకుఁ జూపుచు వచ్చెననుటను స్థాపించుచున్నది." అనియు వ్రాసిరి. ఇయ్యది యంతవిశ్వసనీయముగాఁ గన్పట్టదు. పండితులకుఁ దన గ్రంథమును జూపుచువచ్చియుండవచ్చునుగాని పండితు లాక్షేపించినమీఁదట శ్రీపర్వమున వివిధవృత్తములు రచించె నన్నమాట నమ్మఁదగియుండ లేదు. పండితాక్షేపణలనే పాటించినయెడ నేడుపర్వములు పూర్తిచేయఁబడువఱకు కూరకుండి శ్రీపర్వములో నపూర్వవృత్తములు వాడునేల? ఉద్యోగపర్వమునందో లేక యుద్ధపంచకమం దెచ్చటనో యీయపూర్వవృత్తముల వర్షము కురిపించియేయుండును.

అదియుఁగాక అద్వితీయకవితాపటిమగల తిక్కన సోమయాజిని వివిధవృత్తములు ప్రయోగించకుండిన మాత్రమునఁ బండితుఁడనువాఁ డెవఁడు నాక్షేపింపఁడు. ఒక్కవృత్తలక్షణము తెలిసియున్నపుడు ఆవృత్తమును సామాన్యవృత్తములు వ్రాయునంత సులభముగా వ్రాయవచ్చును. ఇంతగొప్పగ్రంథము వ్రాయఁబూనుకొని వచనము వ్రాయునంత సుకరముగాఁ బద్యములు వ్రాయుచుండిన తిక్కన అపూర్వవృత్తరచనాకుశలుఁడు కాఁడని యాక్షేపించిరనుట హాస్యాస్పదము. తిక్కన శ్రీపర్వములో క్రొత్తగాఁ బ్రయోగించినవృత్తము లెంతసుకరముగా వ్రాయఁగలిగెనో యీక్రిందివృత్తమువలనఁ దెలియనగును.

మంగళమహాస్రగ్ధరము

"ఈతఁడు రణంబునకు నెత్తిచనుచుండియును
నెంతయును భక్తిఁగని నాకుం
బ్రీతియెసఁగం బలికిప్రేమ మొలయం బొగడి
పెద్దయు వినీతినిరతుండై
చేతులు మొగిడ్చి జయ సిద్ధియుగ దీవనవి
శిష్టదయ నిమ్మనినధర్మం
బేతఁ నసూనమగు నిద్ధజయ మాతలకు
నెట్లగున సిద్ధ మగునంటిన్."

శ్రీ.

ఇయ్యది విశ్రమస్థానములఁ దెలుపుగురుతులు లేనియెడ వచనరూపమును బొందియుండునన్ని చెప్ప

నొప్పును. ఇంత యనాయాసముగా దీనిని వ్రాయఁగలుగుట కిదివఱకు కీర్తిన్యుత్తరచనయందుఁ గృషి సలిపెనని చెప్ప వలనుపడదు. ఈనాఁటమునఁ జెలఁగున్నవృత్తము ఆతనిచే నిప్పటికి వ్రాయఁబడినది యిదొక్కటియే. ఈరీతి నశ్రమముగా బహువిధవృత్తము లీపర్వమున వ్రాయఁగలిగెను. ఉదాహరణమున కింకొకటి చూపెద:

భవదీయసూను లరిసైన్య
ప్లుష్టిఁ గొని కాల్చిరెల్ల బాగవన్
వివిధాస్త్రశస్త్రమయ సాంద్ర
వృష్టిఁ జెగటార్చి పెంపుమిగులన్
దివి కేగి యందు మహనీయ
తేజమెసఁగంగ హృద్యబలభి
ద్ధ్రువసౌఖ్యసంపదలు గాంచి
తోషమునఁ దేలి రేల వగవన్.

ఇంతకుముందు తాను రచించినపర్వములలో సామాన్యముగా నేవృత్తము లెంతసులభముగా వ్రాయఁగలిగెనో యీయపూర్వవృత్తములుకూడ నంతసులభముగా వ్రాయఁగలిగెనని స్పష్టపడుచున్నది. తిక్కనయే కాదు. కవితాపటిమగల యేకవియైన నంతియె. రసజ్ఞులెవరైన కవితామాధుర్యము నాస్వాదించెదరుగాని వృత్తములు అపూర్వములు కావని యాక్షేపింపరు. అటు లేకారణముచేతఁగాని యెవరైన నాక్షేపించి రనుకొందము. స్త్రీపర్వమువచ్చువఱ కెందు కాఁగవలెను? ఏడుపర్వములు ముగియువఱకు నాయాక్షేపణ యేల చేయవలయును? దృఢహేతువులేని యెవరియాక్షేపణలలో వెఱచి తిక్కన స్త్రీపర్వమునం దపూర్వవృత్తములు వ్రాసె ననువాడుక యుచితముగా నుండలేదు. అయ్యది తిక్కనస్వాతంత్ర్యమునకు భంగము కలుగుచున్నది.

అట్లుకానిచో స్త్రీపర్వమునం దపూర్వవృత్తప్రయోగమునకుఁ గారణ మేదైయుండు నని యడుగవచ్చును. ఆకారణమును అందలిప్రాముఖ్యము నిచ్చట విచారింపవలసినవిషయమై యున్నది.

శ్రీసింహాచలస్వామిదర్శనార్థమైపోవువారు కొండ నెక్కవలెను. అందుకొఱకై మెట్లవరుస లుండును. ఇరువది ముప్పదిమెట్లు గడచినతరువాత విశ్రాంతిఫలకముండి యచ్చటినుండిమరల మెట్లారంభమగుచుండును. కొంతదవ్వేగినతరువాత మరల విశ్రాంతిఫలక మేర్పరుపఁబడియుండును. ఈవిశ్రాంతిఫలకములు సాధారణముగా సమానాంతరదూరమున నుండును. అట్టివిశ్రాంతిఫలకమువంటిది యీస్త్రీపర్వము. వీరరసపూరితములును భీభత్సములునగు పర్వములను మెట్లు దాటి శాంతరసపూరితములగు మెట్లెక్కుటకు నీపర్వము విశ్రాంతిఫలకమువలె నున్నది. రౌద్రమునుండి శాంతమునకు మార్పుకలిగించునది యీపర్వము. విరాటపర్వముమొదలు స్వర్గారోహణపర్వాంతమువఱకు తిక్కన పదునేనుపర్వములు దాఁటవలెను. ఈమెట్లు సామాన్యములైనవి కావు. కడుదురవగాహములైనవి. దుర్గమంబగు భారతమనుపర్వతము చివరభాగము చేర దురవగాహములగు పర్వములఁ గష్టముగా నతిక్రమించిపోవలెను. నన్నయభట్టు రెండుపర్వము లతిక్రమించి కొంతభాగమందున్న యరణ్యపర్వమతిక్రమించుచు దైవోపహతుండయి స్వర్గారోహణ మొనరించెను. తరువాత దాదాపు రెండువందలసంవత్సరములవఱకుఁ గవీశ్వరుం డెవఁడు దానిని పూర్తి మొనరింప సాహసింపలేకపోయెను. తదుపరి యుభయకవిమిత్రుండగు తిక్కనసోమయాజి తనకీర్తి యాచంద్రతారార్కము వెలయ నాంధ్రభాషాయోషకు వన్నెతెచ్చుటకు నసాధ్యమగు నీపని నిర్వహింపఁ బూనుకొనెను. తాను దాఁటవలసినవి పదునేనుపర్వములు. విరాటోద్యోగములును యుద్ధపంచకమును గలిసి యేడుపర్వములు లోకప్రక్కను, శాంతిపర్వము మొదలు స్వర్గారోహణాంతమువఱకు నేడుపర్వములు లోకప్రక్కను వెలయ నడుమ నొప్పుచున్నది స్త్రీపర్వము. ఇయ్యదియే తిక్కనకు విశ్రాంతిఫలకము.

తిక్కనతోపాటు ఆంధ్రభాషావధూటి కూడ పర్వముల దాఁటుచు నున్నతదశ పొందుచున్నది. భాషా

వధూటి యేడుపర్వములు దాఁటుసరికే యభివృద్ధినొందితి నని మురియుచుఁ దా నాశ్రయించిన కవికి మార్గాయాసము పోఁగొట్టిమార్పును కలిగించుటకై విశ్రాంతిఫలక మగు స్త్రీపర్వమున నపూర్వవృత్తముల భాషించుచున్నది.

తిక్కన నుడివినట్లు విరాటపర్వము హృదయాహ్లాదకరమును, నానావిధరసయుక్తంబును నైయుండుటచేన ట్లాంధ్రమునఁగూడ దాని నొనర్చుటయందే ,నిమగ్నుఁడై యపూర్వవృత్తములఁ బాటింపలేదు. ఉద్యోగపర్వమున సంధిరాయబారములలో మునిఁగియున్న పాత్రానుగుణములైన సామాన్యవృత్తములే ప్రయోగింపవలసివచ్చెను. కేవలవీరరసప్రధానమగు యుద్ధపంచకమున కందగీతసీసములే గాక వీరరసోచితములగు శార్దూలమత్తేభములు, స్రగ్ధరలు, మహాస్రగ్ధరలు వాడఁబడినవి.

ఇక్కడితో భీమసంగ్రామము ముగిసినది. భీమసంగ్రామానుగుణముగా వీరావేశమును బూనవలసిన కవియు దేవదత్తాదిశంఖనినాదమును, శస్త్రాస్త్రసంఘర్షణజనితధ్వానములను ధ్వనింపఁ జేయుశబ్దజాలములుగల శార్దూలములు, మత్తేభములు, స్రగ్ధరలు, మహాస్రగ్ధరలు మున్నగునవి వాడి యుద్ధానంతరము వానికి విరామమ యీయవలసివచ్చినది.

> "క. పర్వచు స్త్రీపర్వాదిక
> పర్వంబుల నేనిటం గృపాయితమై, స్త్రీ
> పర్వంబు పదునొకండగు
> పర్వమ్మునా వెలయు సుకవిపండితసభలన్."

అని నన్నయ భట్టు చెప్పినట్లు స్త్రీపర్వము పుత్త్రశోకార్తలు, భర్తృశోకార్తలు నగు స్త్రీలు సమావేశమై శోకించుచున్న రంగస్థలముకథాంశముఁబట్టి శైలిరీతులు మారుచుండును గావున కవి వీరగుణానుసరణియగు శైలిని వీడి కరుణరసానుగుణమగు శైలి నవలంబింపఁదలంచియుక్తములగు వృత్తముల స్త్రీపర్వమున రచించెను. కాని—

'కులిశప్రస్ఫురణాపహాసనవిభాగుచ్ఛంబులం గల్గి యా' ... ... కర్ణ.

ఇట్టిమత్తేభములను;

'......మ,ద్బాహాచండిమసారదుర్దమగదాదండంబుదృప్యద్భవ,ద్దేహోల్లాసము......శార్దూ. ఇట్టిశార్దూలములను; చతురంగచ్ఛేద కేళీసరభసకలనాశ్చర్య ధౌరేయనానా గతులం......స్రగ్ధర. ఇట్టిమహాస్రగ్ధరలను; ఈ స్త్రీపర్వమునం దుపయోగింప నిచ్చగింపలేదు.

వెనుకటిపర్వములలో వీరరసమును వెడలఁగ్రక్కువృత్తములను శాంతిమార్గమునఁ ద్రిప్పుటకై వానిని గొంతవఱకు వెనుకఁబెట్టి విశ్రాంతిఫలకమును గృపాయుతమును నగు స్త్రీపర్వమున నపూర్వవృత్తములచే మార్దవము కల్పించుకొని, రాజధర్మములు వర్ణాశ్రమధర్మములు మున్నగునవి బోధించు శాంత్యాదిపర్వముల కనుగుణముగా నాశార్దూలాదివృత్తముల నొనర్చి యందు మరల వాడెను. ఆవృత్తములైన నీశాంత్యాదిపర్వములందు తక్కువ. స్త్రీపర్వమున శార్దూలమత్తేభములు, చంపకోత్పలములు, స్రగ్ధరామహాస్రగ్ధరలు లేనేలేవు. మచ్చునకైన నొకటి కాన్పింపదు. ఎవరో యాక్షేపించుచుండిరను కారణమునఁ దిక్కన యపూర్వవృత్తము లిందువ్రాసిన వ్రాయవచ్చును గాని సామాన్యములగు శార్దూలాది వృత్తము లేల విడువవలెను ? కందగీతసీసము లేల విడువ లేదు ? శార్దూలాదివృత్తములది వఱకు భీషణ, మార్గముఁ ద్రొక్కియుండుటచేఁ గథ కనుగుణముగా నుండవని తలంచి కవి బుద్ధిపూర్వకముగా వానిని విడిచెనని యూహింపవచ్చును. కంద గీతసీసములకు గణక్రమ నియమము లేనందున నవి విడువ నవసరము లేకుండెను. అవెట్లుత్రిప్పిన నట్లు తిరుగగలవు. ఇక్కడనే నీతిధర్మము, వేదాంతము మున్నగు పరమవిషయములను బోధించుట కనుకూలమగు నూతనపథక్కి యారంభమైనది. కొలఁది పదములతో నెక్కుడు భావము తెలియఁజేయుట, పద్యములయం దన్వయకాఠిన్య మెక్కువగుట, పద్యములు వచనములపోలికఁ బొంది యంతసులభముగా వ్రాయఁబడుట, మున్నగునూతనవిషయములు గలమార్గమును తిక్కన కవితావధూటి త్రొక్కుటకు ఈస్త్రీపర్వమును

విశ్రాంతిఫలకమునుండి యారంభించినది. తిక్కనభారతకవిత్వాద్యంతదశలయొక్క మాధ్యస్థము నీపద్యము వహించుచున్నది.

ఇందుఁ దిక్కన పదియవఛందము మొదలుకొని యిరువదియారవఛందమువరకు గలఛందములలో ప్రతి ఛందమున కొక్కొకవృత్తమైన వాడియున్నాఁడు. యతిస్థానములయవసరము పదియవఛందమునుండి యారంభమగుచున్నది. మొదటితొమ్మిదిఛందములందుఁగలవృత్తములందలి వర్ణములసంఖ్య తక్కువగుటచే యతిస్థానమవసరము లేదు. ఇందుకుఁ బ్రమాణము:

> "గీ. అడుగులకు వర్ణములు కొంచె మగుటఁ జేసి
> యందు నుక్తాప్రభృతి నవచ్ఛందములను
> బొడమువృత్తములకు వళ్లు వడులు లేవు
> నాల్గుపదములఁ బ్రాసము ల్నడచుఁగాని."
>
> అప్పకవీయము

ఈనియమ ముండుటచేఁ గాబోలు తిక్కనయతులులేని చిన్నచిన్నవృత్తములుగల మొదటితొమ్మిదిఛందములను దలంపలేదు.

ఇందు వాడఁబడినవృత్తములు—

10-వ ఛందము—రుగ్మవతి, శుద్ధవిరాటి, ప్రణవ.

11-వ ఛందము—ఇంద్రవజ్రము, దోదకము, స్వాగతము, ఉపేంద్రవజ్రము.

12-వ ఛందము—తోటకము. తోదకము భుజంగప్రయాతము, ద్రుతవిలంబితము, స్రగ్విణి.

13-వ ఛందము—మంజుభాషిణి, జలధర.

14-వ ఛందము—వసంతతిలకము, వనమయూరము, ప్రహరణకలిత.

15-వ ఛందము—మాలిని, మణిగణనికరము.

16-వ ఛందము—మేదిని.

17-వ ఛందము—మందాక్రాంత, నర్కుట, శిఖరిణి.

18-వ ఛందము—మత్తకోకిల.

19-వ ఛందము—తరల.

20-వ ఛందము—అంబురుహా.

21-వ ఛందము—మణిమాల.

22-వ ఛందము—మానిని.

23-వ ఛందము—కవిరాజవిరాజితము.

24-వ ఛందము—క్రౌంచపద, సరసిజ.

25-వ ఛందము—బంధుర, భాస్కరవిలసితము.

26-వ ఛందము—మంగళమహాశ్రీ

ఈపైవృత్తములన్నియు మొత్తముపై 74 ఉన్నవి. ఇవికాక గౌణవృత్తములలోని ఉపజాతి, మాలికావృత్తములలోని లయగ్రాహి, లయవిభాతి, జాతిపద్యములలోని తరువోజ ఉత్సాహములు కూడ వాడఁబడినవి. సామాన్యముగా వాడఁబడుజాతిపద్యములలోని కందము లోకవంతును, ఉపజాతిపద్యములలోని తేటగీత సీసాటవెలఁదు లొకవంతును ప్రయోగింపఁబడినవి. ఇందుఁ దేటగీతలు ఆటవెలఁదులకంటె రెట్టింపుగా నున్నవి.

ఇందుఁ గొన్నివృత్తములు విమర్శించి యీవ్యాసమును విరమించుచున్నాను.

1. ఉపజాతి. ఇయ్యది 11వఛందమున నుత్పన్నమైన ఇంద్రవజ్రఉపేంద్రవజ్రముల సమ్మేళనము. తిక్కన మతమున బేసిపాదములు ఉపేంద్రవజ్రపాదములు, సరిపాదములు ఇంద్రవజ్రపాదములు నైయున్నవి. కాని, అప్పకవి బేసిపాదములందు ఇంద్రవజ్ర పాదములును, సరుల నుపేంద్రవజ్రపాదములును ఉండవలెనని చెప్పచున్నారు.

2. మానినీకవిరాజవిరాజితములు:— మొదటిది 22వఛందమునఁ బుట్టినది. రెండవది 23వఛందమునఁ బుట్టినది. ఈరెండింటికిఁ గలభేదము బహుస్వల్పము. మానినీవృత్తపాదమునందలి మొదటిగురువును రెండు లఘువులుగా విభజించినయెడఁ గవిరాజవిరాజిత మగును. ఇట్టిద్వంద్వము లింకను గలవు. ఈరెండువృత్తములందుఁ గూడ యతిస్థాననియమము రెండువిధములుగాఁ జూపియున్నాఁడు. కవిరాజవిరాజితము:

"అనవుడునిట్లను-నన్నరపాలున
 కాతఁడు మోక్షమ్మునర్థి జగ
జ్జనులకుఁ బుట్టుట- సన్మతిఁ గోరి వి
 శారదు లాదరసంభృతులై   శ్రీ. 1_51.

ఈపద్యమునందుఁ బాదమునకు మూఁడేసి యతి స్థానములు నిలిపియున్నాఁడు. ఆయాశ్వాసమునందే

" అనయములోలతమైవిషయప్రచ
 యంబను దుస్తరపంకమునన్
....
జనరహితంబుగఁ జేసియపాత్రపుఁ
 జావొనరించుఁగురుప్రవరా. "

అను (55) పద్యమునఁ బాదమున కొక్కయతి స్థానమునే14 వ యక్షరమున నిలిపియున్నాఁడు.

మానిని——

" కూలియుఁ గాంతి యి-గుర్వఁగఁ దేజము
 గుందగ వహ్నులు క్రూరశిఖా
జాల మడంగియుఁ-జాయ వెలింగెడు
 చందము నొందిరిశల్యుఁడు బాం......" శ్రీ.2_12.

ఈపద్యమున పై1_51 న కవిరాజవిరాజితమువలె మూఁడుయతిస్థానములు పాదపాదమున నున్నవి. ఆయాశ్వాసమందే

"జూదమునప్పుడు సర్వజనంబులు
 చూచి భయంపడి యిప్పనియి
మ్మేదిని సేనలకుం గురుకోటికి
 మృత్యువుగాని నిజం బలతిం......"

అను పద్యమునఁ (31) బై రెండవకవిరాజవిరాజితమువలెఁ బాదమున కొక్కటే యతి.

ఇట్టిపోలికలుగల యీ రెండువృత్తములలో మానిని కొకయతియు, కవిరాజవిరాజితమునకు మూఁడుయతులును, అప్పకవి తనలక్షణగ్రంథమునఁ జూపియున్నాఁడు.

మాలిని:—ఈవృత్తము కథాభాగమునం దెచ్చట వాడఁబడలేదు; కాని యాశ్వాసాంతముల నుపయోగింపఁ బడెను. అమృతాంజనము సీసాలేనిగృహమువలె నిదిలేని యాశ్వాసము లేదు. నిజముగా నియ్యది యమృతాంజనమువంటిదే. కథాభాగమంతయు చదివి యాశ్వాసము ముగించినతరువాత కొంతమార్పును కలిగించి హృదయాహ్లాదకరము కలుగఁజేయును. హరిహరనాథ గుణవర్ణనలచేఁ బావనమైన యీవృత్తము కడుప్రశంసార్హము. కొన్నిపద్యములు అంత్యానుప్రాసములు గలవి. మచ్చున కొకటి యుదాహరించెద.

"సదసదనభిషిక్తా సంభృతానందభక్తా
విదళితదురితాళీ విశ్వనిర్వాహశాలీ
మదవదసురభేదీ మానసానుప్రమోదీ

వదనజనితవిప్రా వై భవానందదీప్రా." శ్రీ.1_189

క్రౌంచపదవృత్తము:

కవిజనాశ్రయమునందు దీనిలక్షణ మిట్లు చెప్పఁబడినది:

"పంచశరాభా! సంచితపుణ్యా!
 భమసభసననయ పరిమితమైనన్.
క్రౌంచపదాఖ్యం బంచితమయ్యెన్
 గ్రమయతిదశవసు కలితముగాఁగన్."

ఇందుఁ బాదపాదమునకు రెండేసిప్రాసములు రెండేసి యతి స్థానములు కలవు. పాదమున రెండవ యక్షరము ఏడవయక్షరము ప్రాసాక్షరములు. 11వ యక్షరము దాని కెనిమిదవ యక్షరము యతిస్థానములు. తిక్కనక్రౌంచపద మిట్లేయున్నది.

" కౌరవసేనావీరులు లావుం
 గడిమియుఁ జలమును-గడఁక యెలర్పన్
ధీరత సొంపుఁ గ్రూరత పెంపుం
 దెగువయు నెఱపఁగ-దెరలక వీకన్" శ్రీ.1-166

నన్నెచోడునిక్రౌంచపదవృత్తమందలి విశ్రమనియమముమాత్రము ఇందుకు భిన్నముగా నున్నది. పాదమం

దలి 11వ యక్షరమునకు దాని కెనిమిదవయక్షరమునకుఁ బరస్పరమైత్రియే కాని ప్రథమాక్షరముతో సంబంధము లేదు. ప్రాసనియమము సరిగానేయున్నది.

"..

రో, మాంస్థము లోలిం గంచుకితంబై
పొడమఁగ నలరుచుఁబులినములం గ్రీఘుమారసం.

ఇవి ఇట్లుండ అప్పకవి రెంపుప్రాసములు చెప్పలేదు. విశ్రమస్థానములు మాత్రము తిక్కన ననుసరించినవి.

"క్రౌంచపదీవృత్తమ్మునఁ జెన్నారఁగఁ బలుకుదురిలఁ గవివరులెల్లన్." అప్పకవీయము

స్త్రీపర్వమునుండియే తిక్కనకవిత్వము క్రొత్తమూర్పును జెంది పద్యములు దాదాపుగా వచనముంబోలి యతిధారాళముగా వ్రాయఁబడినట్లు కనఁబడుచున్నవి. స్త్రీపర్వమున ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురుని 'బండితులు ప్రియాప్రియవస్తువియోగసంయోగంబులవలన జనించు మానసదుఃఖంబుల నేమిటంజేసి పొరయకుందురు రది చెప్పు'మనుసందర్భమునఁ గవి విదురునిచే

"సీ. ఒకయింటనుండి వేఱొకయింటి కరిగిన
విధమును వస్త్రంబు విడిచి యొండు,
వస్త్రంబుఁ గట్టిన వడువును నైయుండు
నొడలు దొఱంగి యొండొక్కయొడలు,
గైకొంట నృప! వినుకడవకు సారెపై
సమర మృత్తిక యిడునపుడు విరియు,
టయు వెరవారఁ బట్టఁగ రాక చెడుటయు
వానిమొత్తెడునెడ వ్రయ్యుటయును,
తే. గీ. నెత్తి యొకచోట డించిన నెడలుటయును
నెండి యవియుటయును నావ మిడినఁ బగిలి
పోవుటయు వాఁడు జనులచేఁ బోలియుటయును
గలుగుగతి మేని కెట్లును గలుగుఁజేటు." 1-34

అనిచెప్పించెను.

ఇంతగొప్పభావమును దేటతెల్లమగు మాటలలో నతిసులభముగా వచనమురీతిఁ బలికి యొకపద్యములో నిమిడ్చెను. ఈతనికవిత్వ మిక్కడనుండి యీఫక్కినే యవలంబించియున్నది. ఇట్లు ఆంధ్రభాషాయోషకు నమృతపానముగావించి యాచంద్రార్కము జీవింపఁజేసిన తిక్కనకవీంద్రునిపాదపద్మములు సంస్మరించి వ్యాసమును విరమించుచున్నాను.

కృతజ్ఞత

జనమంచి సీతారామస్వామి గారు

ఇడుములఁ బెట్టితంచు నిను నెన్నఁడు దూఱనయా, మహాప్రభూ !
కడుదయ నీకుఁ గల్గుటయె కారణమంచును దోఁచె వానినేఁ
బడుటకు; లోక మెట్టిదో విపత్తులు దెల్పఁగఁ జాలినట్లు లె
వ్వఁడు నెఱఁగింపలేఁ డనుభవంబె ప్రశస్తపుటొజ్జ రాఘవా!

ఉ. రాతిరివచ్చినన్ బగలురావలయున్నద దానివెన్కఁ; న
ష్టౌ తమయాపద ల్దొలఁగు నెంతయు సౌఖ్యము నబ్బునంచుఁ గ
ష్టాతురు లెంచి మానసమునందు నినుం గడునమ్మియున్నచో
నేతఱినో సుఖంబుఁ గలిగించెదు తప్పక నీవు రాఘవా!

చ. తఱచు విపత్తు లబ్బినను దైన్యముఁ దిట్టునె బుద్ధిమంతుఁడౌ
నరుఁ డెవఁడేనియున్? ఘనఘనాఘనగర్జసమర్భకాళికిన్
వెఱపు ఘటించుఁగాని యది వృష్టిని గోరుకృషీవలాళికిన్
గరము ప్రమోదదాయకముగాదె జగజ్జనపాల, రాఘవా!

ఉ. ఏనొకటిం దలంచినపు డీవు మఱొక్కటి యాచరించిన
ట్లైన విచారమున్ విసుగు నందుచు దూఱితి బుద్ధిలేక నిన్
గాని భవత్కృతంబయిన కార్యమె మేలయి చాలె నీకృపన్
నేనె దురూహపా లగుట నిక్కము నామతి దిద్దు రాఘవా!

చ. అనయము యోగిమానసములందుఁ జరించెడి నీపదాబ్జముల్
నను నిఁక ధన్యుఁ జేయుటకు నాకరిసంపు మనస్సునందుఁ గూ
డ నిలుపఁగా దయామతిఁ గడంగితి వౌర! భవత్పరోపకా
రనిరతి సన్నుతింపఁగఁ దరంబొకొ యెవ్వనికైన రాఘవా!

ఉ. ఎంతశ్రమంబు నొందినవొ యెంతఁగఁ గుందునొ యప్పుఁడమ్ము లం
చెంతయుఁ గుందుచుంటి; నవి యింకఁ గనంబడనిమ్ము నాకు; నే
నంతసమొంది యొత్తెదను జక్కఁగ వానిని గొంతసేపు నా
స్వాంతముచేత నీశ్రమము వాటిలెఁ గాన మహాత్మ, రాఘవా!

యెంకిపాటల గాలిదుమారము.

బసవరాజు వేంకటప్పారావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.

యెంకిపాటలు యేరోజున కవిసంకల్పగర్భానపడ్డవో కాని పుట్టిన నాటినుండీ బాలగ్రహాలు, బాలారిష్టాలు అడుగడుగునా వెంటాడుతూనేవున్నవి. వెనుకటికి నక్క 'పుట్టి మూడువారాలు కాలేదుగాని ఇంతగాలిదుమారం ఎన్నడూ ఎరగనన్న' ట్లవుతున్నది. వ్రాసినపాటలు కొద్దిఅయినా వాద ప్రతివాదాలు పత్రికలనిండా గాడిదమోత బరువులవుతున్నవి. విషయము తెలుసుకోని వ్రాసేదాని కన్న ఎవరిస్వంత సిద్ధాంతాల ఖాతాకు వారు యెంకిపాటలను జమ కట్టడమో ఖర్చు రాసుకోవడమో జరుగుతున్నది. ఈగాలిదుమారము వల్ల వూరికే దుమ్మురేగుతున్నదేకాని సత్యమేమీ గోచరించుటలేదు. గ్రామ్యవాదులు ఎంకిని దేవతగాను, గ్రాంథికవాదులు దానినే బ్రహ్మ రాక్షసిగాను వర్ణించి అనేకరకాల వికారాలు పొందుతున్నారు. దుమారము ఇంకా నోట్లోను ముక్కులోను కొట్టుతూనేవున్నది. కాని కొంచెం ప్రాణాయామం చేసి యోగదృష్టిలో 'సత్యం యేమిటా' అని చూసేవాడికి యీ ఆందోళనమంతా కల్పితమనీ కృత్రిమమనీ అనవసరమనీ స్పష్టముకాకమానదు.

నేను తనకు గురువునని చెప్పుకోవడము మావాడికి (యెంకిపాటల కర్తయగు చి. నండూరు వేంకట సుబ్బారావుకు) కొంత సరదా. గురుత్వానికి రెండుమూ డర్థా లున్నవి. వయస్సున పెద్దలైనవారిని గురుజనులంటారు; విద్యాబుద్ధులు నేర్పినవారిని గురువులంటారు. గురుత్వము మాంద్యమునకు కూడా పర్యాయపదముగా వైద్యులు వాడుతుంటారు. కాబట్టి యేకారణమునుబట్టి గురుత్వమును నాకాపాదించాడో మావాడు ? మెచ్చుకున్నప్పుడు ఆధిక్యసూచకమగు గురుత్వము, మెచ్చనప్పుడు మాంద్యసూచకమగు గురుత్వము నా కాపాదింపబడునేమో; పూర్వ మొకగడుసువాడు "నలుగురూ సుబ్బక్కమొగుడు సుబ్బక్కమొగు డంటే కాబోలుననుకొని సుబ్బక్కమొగుణ్ణైనాను, కాకపోతే నాగంతాబొంతా నాకు పారేయండి పోతా" నన్నట్లు నేనూ వీలుగా నున్నంతవరకు సుబ్బారావు గురువునే అనుకొని శిష్యవాత్సల్యముతో "యెంకిపాటల"ను గూర్చి చిరస్నేహలబ్ధమయిన విషయపరిజ్ఞానములో విమర్శిస్తాను. అది మావాడికిగాని ఇతరులకుగాని కంటకింపుగావుంటే నాగురుత్వానికి పావుటావు దాఖలుచేసి నాస్వంతజవాబుదారి మీదనే జవాబు చెపుతాను.

ఈమధ్య వచ్చిన తామరతంపరలో బయటపడ్డట్లు యెంకి సువర్ణ యుగములోను పుట్టలేదు; లోహమాంసాల యుగములోనూ పుట్టలేదు; పాషాణయుగములోనూ పుట్టలేదు. 20 వ శతాబ్దములో 1918 వ సంవత్సరములో తిరువళిక్కేణి శివరామన్‌వీథిలో పుట్టింది; ఎనిమిదేండ్లు వచ్చి ఇప్పటికి కన్య అయింది. కాబట్టే పెళ్లి పేరాల కీచులాటలు జాస్తి అవుతున్నవి. అప్పటికే గ్రామ్యగ్రాంథిక వాదాల దుమారము కొట్టికొట్టి గురజాడ అప్పారాయ కవిశేఖరుల మృతితో కొంతవరకు శాంతించిపోయింది. అప్పటికే గురజాడ అప్పారాయకవిశేఖరులు నవీనభక్కిని ముత్యాలసరాలను తేట తెలుగు మాటలలో కొత్తపాతల మేలుకలయిక క్రొమ్మెరుంగులు జిమ్మగా గుచ్చి ఆంధ్రకవితాలలామ మెడలో అలంకరించిపోయినాడు. ఆయన పద్ధతినే అనుసరింతామని నేనూ నామిత్రులు వింజమూరి రంగాచారి, అధికార్ల సూర్యనారాయణగార్లూ కొంత పెనగులాడుతూ వుండే వాళ్లము. మరొకపక్కనుంచి రాయప్రోలు సుబ్బారావు, అబ్బూరు రామకృష్ణారావు, వేంకట పార్వతీశ్వరాది కవివరులు ప్రాచీనాధునాతనకవిత్వములకు రాకపోక లలవడటమునకు వంతెనలు కట్టటం ప్రారంభించారు. ఇంకొక వైపునుండి పూర్వపండితులు వాల్మీకి రామాయణాలు, సంస్కృతిపురాణాలు, నాటకాలు, ప్రబంధాలు శరపరంపరగా కురిపించారు. నాలుగోవేపునుండి వల్లూరి జగన్నాథరావుగారి కోడిపాటలు, గొల్లపాటలు, విస్కీపాటలు, మొదలైనవీ, ఫల్ మోషానరంగాపాటలూ సముద్రతరంగాలలాగున ముంచుకొనివచ్చి కాలేజీ 'కారిడార్ల'నిండ బొబ్బరిల్లి పోతూవుండేవి.

మనవాడికి జనవశీకరణము చేసుకొనగల సంగీతచాతుర్య ముండడమువల్లను, కాకినాడలో కొంతకాలము విద్యాభ్యాసము చేసినందువల్లను వల్లూరు జగన్నాథరాయాదులపాటలను తోడివిద్యార్థులకు కాలేజీ కారిడార్లలోను, సముద్రపు టొడ్డునా, ఇతరత్రాను పాడి వినిపించి వారి నానందింపజేసి వారిమెప్పు పొందుతూవుండటం నిత్యకృత్యంగా వుండేది. సంగీతమా సద్యఃఫలము! పాటలా Ballads. ఇక విద్యార్థులు పరవశులు కావడాని కభ్యంతరమేమిటి? కాని పెంపుడుపిల్లలలో మావాడికి తృప్తి కలగలేదు. కావ్యసంతానము కనవలెనని సరదా ఆదుర్దా లెక్కువయినవి. అప్పుడప్పుడూ నామీద చిరాకు కలిగినప్పుడు

వ్రాసిన నూటిపోటీపద్యాలూ అధికార్లకవితో కూడా పార్థసారథిమీద వ్రాసిన జంటపద్యాలూ మినహాయిస్తే "గుండెగొంతుకలోన కొట్లాడుతాదీ'' అన్న మొట్టమొదట వ్రాసినది. దీనిభావమేమో తిరుమలేశుడికే యెరుక. నాకు, మాఅధికార్లకుకి ఒకరకంగా అర్థమైనది. ఇంకొక మిత్రుడికి ఈ మధ్య దీనిలోనే సరస్వతీసాంత్వనము గోచరించింది. కాని అప్పటికి కవికూడ దీని సంగతి సందర్భాలు గమనించినట్లు కనిపించలేదు. ఏదోకథ చెప్పుతూవచ్చేవాడు. అప్పటికి యెంకికి నామరూపాలుయేర్పడలేదు. ఈమధ్య పాటలన్నీ కలగాపులగపు సమన్వయంచేసి యెంకిని పతివ్రతనుగా చూపించటానికి ఈ పాటను సరస్వతీసాంత్వనముగా అన్వయించటానికి చూచారుకాని అది అభూతకల్పన. పునాది లేని ఆకాశసౌధము. తరువాత వ్రాసినది నాయుడుబావ పాటేనని నాకు జ్ఞాపకము. ఆపాటలో

"సరుకు.లేమి కావలె సంతన పిల్లా"

"నేనురుకుతార ఇంటికాసి నాయుడుబావా"

అనే చరణముండేది. అది నాకెంతో కర్ణకఠోరంగా వుండేది. కానీ అందరూ వీని సెబా సంటూనే వుండేవాళ్లు. కాని పోనుపోను ఆచరణం మావాడికి బాగుండలేదు కాబోలును. "నీవుమరవమిడిసి మన సియ్యి నాయుడుబావా!" అని మార్చి కొంతసాధువు జేసినాడు. అప్పటికి కూడ యెంకికి నామకరణము కాలేదు.

యెంకిపేరు మొట్టమొదట "జాముకేతిరి యేళ'' అనుపాటలోనే కనిపించింది. అప్పటిరూపంలో ఆపాట"వొయ్యారి నాగుండు నా యెంకో''అని తూర్పుకాపువాళ్లభాష కనురూపంగా ప్రయోగములు చేశాడుకవి. కానీ ఆశబ్దధ్వని బాగుండకపోవటంచేత"వొయ్యారమొలికించు నాయెంకీ" అనిదిద్ది విమర్శకుల విమర్శనము కొంతవరకు మన్నించినందుకు సంతోషించవలసిందే. అదేమి కర్మమో కాని నాకీ పాట నాటినుండి నేటివరకు రుచించలేదు. పండితప్రకాండులు చాలమంది దీనిని మెచ్చుకున్నారట. కాని ఇందు భావసౌందర్యమేమో నాకు గోచరించుటలేదు. చీకటిలోనుండి వచ్చిన పండితుల కొక్కమూరు కన్నులు మిరుమిట్లు గలిగినవో, లేక, నాకందరాని నిగూఢసారస్య మిందేమైనా వున్నదో! అటుతరువాత ఆయేడే "యెంకిముచ్చట్లు" "యెంకితో తిరుపతి'' "యేటిదరి నాయెంకి" "యేడుంటివే యెంకి? '' అనే పాటలు కూడా బయలుపడ్డవి.

ఈపాటలనుగూర్చి అప్పుడునేను మావాడికి చెప్పిన అభిప్రాయమే యీనాటికి కూడా స్థిరంగా నామనసులో పాతుకొనిపోయింది. నేను ఈ యేలపాటల నుద్ధరింతామని బులపాటము పడ్డవాళ్లలో వొకడినేకాని దీనికిగల ప్రధానమైన అభ్యంతర మేమిటంటే పాటకపు జనుల జీవితంలో లీనమైతేనే తప్ప సరియైన యేలపాటలు వ్రాయలేము. నా "నల్లసరుకులో నాణెములేదా' అనేపాట చాలామంది మెచ్చుకున్నా నాకు దానిమీద అభిమానం తక్కువ. పాటకజనుల జీవితములో లీనము కాకుండా పైపైన దేవులాడినంతమాత్రనే విశేషప్రయోజనముండదు. అట్లా లీనమై పోవడానికి మనకు లీనతాసంబంధమైన అహంకారము యావత్తూ పటాపంచలు కావలసివుంటుంది. చేలో పనిపాటులు చేస్తూ వ్రాసిన రాబర్టుబర్న్స్, (Robert Burn) యేలపాటలకు టెన్నిసన్ వ్రాసిన (Tennyson) North English ballads కూ సారస్యమందునూ, గాంభీర్యమందునూ హస్తిమశకాంతరము కలదు. బర్న్స్ పాటలు ప్రాణము కలవి; హృదయపుటము చించుకొనివచ్చినవి; పుట్టురత్నాలవంటివి. టెన్నిసను వ్రాసిన నార్తు ఇంగ్లీషుబాలడ్సు జనులమాటయాసయథారూపముగా ప్రదర్శించుచున్నప్పటికీ జీవములేక, భావోద్వేగములేక కృత్రిమరత్నములవలె ఉన్నవి. పల్లెటూరిప్రజల జీవితమునే కవితావస్తువు చేయవలెనని పెనగులాడిన వర్డ్స్వర్త్ (Words worth)అంతవాడే ఆఫక్కీలో సరియైన కవితాసృష్టిచేయలేక వారి జీవితములకు వ్యాఖ్యానము చేయడముతోనే తృప్తిచెందినాడు. కవితాసృష్టి కవికి పరకాయప్రవేశశక్తి లేనిది అలవడదు. అట్టిశక్తిలేని కవిత వ్యాఖ్యానప్రాయముగానే ఉంటుంది. అందుకనే కవి స్వకీయభావములనువర్ణించుటయే వీలయినకార్యము; నేలమీదసాము వంటిది. కవి స్వకీయభావములను విసర్జించి ఇతరజనులభావములను వెల్లడించ యత్నించటము నేలవిడిచి సాముచేయటము వంటిది. అట్టిసాము ఐంద్రజాలికులుగాని చేయలేరు. ఈ సంగతులన్నీ గమనించే నేను మావాడితో "ఒరే, నీఈపద్ధతి విడిచిపెట్టి నీహృదయములో వుండే భావాలనే వర్ణించటం మంచిది. లేకపోతే పాటకజనుల జీవితములో యింకా లోతుగా దిగి వాళ్లలో ఒకడివైపోయి వాళ్ల జీవితమును కావ్యములో సృష్టించవలె కాని ఊరికే పైపై శృంగారపు దేవులాటలతో తృప్తిబొందబోకు" మని హితోపదేశము చేశాను. ఏవేళ హితోపదేశము చేశానో కాని అప్పటికి కాస్తసునిసినా తరువాత కొన్నాళ్లు అటూ యిటూ అని కొట్టుకులాడి చిట్టచివరకు Lyrical Ballads సిద్ధాంతము లేవదీసి పాటలసమర్థన ప్రారంభించాడు. Lyrical Ballads తత్వము Eurasian తత్వముతో సమాన ప్రతిపత్తికలదే. పోనుపోనుయెంకిపాటలలో వర్ణితములైనవిషయములు తనస్వకీయజీవితానుభవములేననీ, ఎంకినాయుడు బావలు కేవలము కాపువాండ్రుకారనీ, తన Lyrical feelings స్వకీయ భావపరంపరల ballad సంప్రదాయమున కనుగుణముగ రచించుచుంటిననీ, అందుకని తనపాటలు lyrics గాని, ballads గాని కాక lyrical ballads అను నొకనవీన కావ్యధోరణియనీ వాదించేవాడు. దానికి జవాబుగా "తమ్ముడా, నీహృదయములోని నీభావాలూ నీ జీవితములోని అనుభవాలూ వర్ణించటానికి నీకు కాపువాళ్లభాష యెందుకురా; శుద్ధమైన గ్రాంథికభాషలోగాని, అది నియమశృంఖలాబద్ధమైన కారణంవల్ల ఉపయోగకరం. కాకపోతే బ్రాహ్మణగ్రామ్యంలో గాని వ్రాయరాదా? బ్రాహ్మణదంపతులు తమశృంగారభావాలు కాపువాళ్ల యాసమాటలతో వర్ణించటం అంతస్వారస్యంగా వుండకపోవటమే

కాక Literary in Sincerity గా కూడా పరిణమిస్తుంది'' అని నేను సమాధానం చెప్పినాను. 'ఆసమాధానానికి అప్పుడు విరుగుడు సూచించలేకపోయినా యీమధ్య క్వాన్ఫరెన్సులూ పత్రికలూ, శాసన్సుల్టూ మొదలైనవాటివల్ల ప్రచారమెక్కువైనకొద్దీ అసలు కాపువాళ్ల భాషాక్కటే తెలుగనిన్నీ, మిగిలినదంతా సంస్కృతసంబంధమైనందువల్ల తెలుగుకాదనీ అందుకనే స్వకీయభావాలను అసలు తెలుగైన కాపువాళ్ల తెలుగులో వ్రాస్తున్నాననే విపరీతవాదములోకి దిగి తీవ్రవిమర్శనకు గురి అవుతున్నాడు. భావానికీ భాషకు- అవినాభావ సంబంధము. భాష భావానికి తోడుగూకాదు, అలంకారమూ కాదు. భావమే భాష. భాషే భావము. అందుకని ఉత్తమజాతుల భాషలు ఉత్తమజాతులలో వ్యవహారమందున్న భాషలో వెలువడతవి కాని తదితరజాతులలో వ్యవహారమందున్న భాషలో వెలువడవు. తక్కువజాతులవారు తమభావములను ఉత్తమజాతుల వ్యవహారభాషలో ప్రకటింపబోతే వెనుకటికి "పీట వడ్డించండి చెంబు వడ్డించండి" అని పలికిన పల్లెటూరి కాపువాని కథలాగవుతుంది. ఔచిత్యానికి కావ్యములో నిసర్గమైన స్థానమున్నది. ఔచిత్యము తప్పితే రసాభాసము తటస్థించి తీరుతుంది. కాబట్టియే భావానికి తగినభాషనాయాపట్ల వాడినవాడే సుకవి. అట్లు వాడనియెడల కవిత్వమునకు సాంకర్యదోషము వాటిల్లుతుంది. ఇక కాపువాళ్లతెలుగే అసలైన తెలుగనీ తదితరులది తెలుగుకాదనీ అనటం కుతర్కం. అసలు కావ్యభాష వ్యవహారభాషను యథారూపముగా అనుకరించవలెననటం సబబుకాదు. కావ్యానికి పరమావధి సృష్టికాని సృష్టియొక్క అనుకరణం కాదు. కాబట్టి కవిబ్రహ్మ తాను సృష్టించు పాత్రల స్వభావమున కనువయినభాషనే ప్రయోగిస్తాడు. ప్రయోగిస్తాడేమిటి? అట్టి భాషలోనే ఆసృష్టి బయటికి వస్తుంది. తిక్కనకవిబ్రహ్మ రచించిన మహాభారతమును అప్పలమ్మ యాస తెలుగులో వ్రాయటానికి సాధ్యమా? మానవబుద్ధి కందినంతవరకూ సాధ్యము కాదు. తిక్కన వ్రాసిన తెలుగు తెలుగుకాదనగలమా? పిచ్చివాడు గాని అట్లనడు. తెలుగు గ్రంథమనేది యేదయినా వుందంటే తిక్కనభారతమే. అందులో కొంత సంస్కృతముకూడా చొప్పించలేదా తిక్కనంటే, తెలుగులో ఆభావాలు లేకపోవటంవల్లనే, అసలు తెలుగు ఆభావాలను చాలినంత శక్తిలో ప్రకటించలేని పట్లనే తిక్కన సంస్కృతకు శరణు జొచ్చినాడు. తెలుగు తెలుగంటేయేమి? అచ్చతెలుగా? అచ్చతెలుగే అయితే నూటికి తొంబదిమందికి పైగా తెలియనే తెలియదు. లేకపోతే తత్సమభూయిష్ఠమైన సంస్కృతభాషాప్రతిబింబమా? అదే అయితే అసలు సంస్కృతమే చదువవచ్చునే; యీప్రతిబింబాన్ని ఆశ్రయించటం ఎందుకు? అదికాకపోతే కేవలము పామరులు, అనగా, విద్యాగంధం యేమీలేని పాటకజనులు వాడే భాషా? అలాగంటే అపరిమితమైన, చిక్కు సంభవిస్తుంది. విజయనగరము, బొబ్బిలి ప్రాంతాల అప్పలమ్మ యాసకు, పల్నాటిసీమలోని పుల్లారెడ్డి యాసకు, హైద్రాబాదు ప్రాంతాల రామకోటిరెడ్డి యాసకు, బళ్లారి ప్రాంతాల ఓబలేశప్ప యాసకు, నెల్లూరు చిత్తూరు ప్రాంతాల చెంగన్న యాసకు యెంతో భేదముకలదు. ఇందు కుదాహరణాలు చంద్రశేఖర శతకము, కలువాయి శతకము, భాషీయదండకము, సారంగపాణిపదములు మొదలైన వాటిలోవున్న గ్రామ్యభాషలు. వాటిని ఆప్రాంతాల నివాసుల సహాయం లేనిదే అర్థం చేసుకోవటం దుర్ఘటం. అప్పలమ్మ యాస తెలుగుగతికూడా అంతే. కారణము యేమిటంటారా? పాటకజనుల భావాలు పరిమితవ్యాప్తి గలవి. వాటివ్యాప్తి అతిశయించాలంటే విద్యావాసన యలవరుచుకొన్న ఉన్నతజాతుల సాహచర్యమే ముఖ్య సాధనము. ఉన్నతజాతులవారు సంస్కృతవిద్యాభ్యాసంవల్ల భావసంపద విశేషంగా సంపాదించి ఇతరులకు పంచిపెట్టుతూ వుంటారు. ఇట్టి నూతనభావలాంఛనాలైన పదములన్నీ విద్యాగంధము లేనివాళ్ల నోటబడి అపభ్రంశములై పోయి గుర్తింపరాని స్థితిలోవుంటవి. అంతయెందుకు? బ్రాహ్మణస్త్రీలు సంస్కృత శబ్దాలను ఎంత అపభ్రంశముగా వుచ్చరిస్తారో! కారణం విద్యావాసన లేకపోవటమే. కాబట్టి యీ అపభ్రంశాలే తెలుగుభాష అనికాని తెల్గుగు కవే జీవమనికాని వాదించటం తప్పు. కాబట్టే శిష్టజనవ్యవహారములోవున్న భాషమాత్రమే సామాన్యముగా కావ్యాలలో ప్రయోగార్హమని గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి వంటి గడ్డుగ్రామ్యవాదులు కూడా అంగీకరించవలసి వచ్చింది. శిష్టజనవ్యవహారములో నున్నంతవరకు నానుడిని ప్రాచీనకవులు విసర్జించలేదు. "గోసీరోయని, చూచీమాడని, కోళ్లా కోకళ్లా, తిత్తొల్చి,'' మొదలైన ప్రయోగాలెన్నో ప్రాచీన కవులు వాడి యీవిషయాని కొకమార్గం యేర్పరిచారు. అపభ్రంశము పాత్రౌచిత్యమునుబట్టి మాత్రమే అంగీకరింపవలసి వుంటుంది. అట్టి అపభ్రంశము ఒకేనేతలో వుండాలి. సగం సాలినేతా సగం మాలనేతా వుంటే రససాంకర్యమూ రసాభాసమూ తప్పవు. సామాన్యముగా తెలుగుభాషలో సిద్ధముగావుండే భావాలకు జనులలో వ్యవహారంలో వుండే మాటలనే వాడవలెను. అట్టిమాటలకు ప్రసిద్ధి యెక్కువైన కారణమువల్ల రసపోషణశక్తి యెక్కువగా వుంటుంది. ఇక సంస్కృతసంబంధమైన మాటలను విద్యాగంధముగల కులీనులు యేప్రకారముగా ఉచ్చరించి ప్రయోగిస్తారో ఆప్రకారమే ప్రయోగించటం మంచిది. కాబట్టి కేవలం కాపువాళ్ల తెలుగే అసలు తెలుగు కానేరదని చూపించాను. ఇక గ్రామ్యమేది, గ్రాంథికమేది, అనే విషయము తేలవలసి వుంది. చిన్నయ్య సూరి సూత్రాలప్రకారం వ్రాసింది గ్రాంథికభాష అనే వాదానికి ముసలితనం వచ్చింది. కాబట్టి దానితో పెనగులాడ నవసరంలేదు. ఇప్పుడు వాడుకభాష అంటే యేమిటా అన్న మీమాంసే బలవత్తరముగా వుంది. ఇప్పటి వాడుక భాషాభిమానులు "వచ్చాయి, పోయాయి, కామాసు, సూకాడు, నాకాసి" మొదలైన ప్రయోగాలతో కూడుకొన్న యాస తెలుగే వాడుకతెలుగనీ యేమాత్రము సలక్షణమైన ప్రయోగములున్నా

అట్టితెలుగు "పాతగ్రాంథిక" తెలుగనీ అందుకని నవీనకవిత్వమున ప్రయోగార్హము కాదనీ, పట్టుపట్టి పండితులతో కొట్లాటలకు దిగుతున్నారు. పండితులు ఆత్మరక్షణకోసమై "వాడుకభాషావాదులు" భాషను తగలబెట్టి బూడిదచేసి తూరుపార బట్టుతున్నారని చెడతిట్టుతున్నారు. ఈరెండుదుర్వాదాలకీమధ్యవుందిఅసలైననిజము అదేమంటారా వినండి: శబ్దములు ప్రసిద్ధగావున్నంతవరకూ అది వ్యవహారభాషేనని నామతము. ఎక్కడివో పాతనిఘంటులలోనుంచి ఆమదపుదీపము సాహాయ్యముతో వెదికి వెదికి తెచ్చిన మారుమూల మాటలుగల బూజుపట్టిన భాష గ్రాంథికభాష కానేరదు. అది పసికిమాలిన నీరస భాష. అందుకని వ్యవహారమందున్న పదజాలముతో కూడుకొన్నదే గ్రాంథిక భాష కావలెను. అట్టిదే ఇంగ్లీషులో (kings English) అంటారు. కాని ఆంధ్ర సామ్రాజ్యము తాతలనాడే అంతరించి పోయినందున అట్టి (Kin 's ·Telugu) మనకు సంక్రమించే అదృష్టము మాసిపోయింది. కాని రాజులూ రాజ్యాలు పోయినా విద్య మాత్రము మన్నులో గలిసిపోలేదు. మొత్తముమీద బ్రాహ్మల చలవవల్ల యే తాటాకు పుస్తకాల్లోనో, యేదేవతార్చన పెట్టెల్లోనో, యే కొల్లాయి గుడ్డల మూటల్లోనో ఆంధ్రవిజ్ఞానము అంతరించకుండా పరంపరగా వస్తూనేవుంది. అట్టి విజ్ఞానము గురుముఖతా నిన్న మొన్నటిదాకా మనపెద్దలు చదువుకుంటూనే వుండేవాళ్లు. నేటికి మన అక్షరాభ్యాసం(A, B, C, D,)లతో చేసే దుర్గతి వచ్చింది కాబట్టి మన ప్రాచీనవిజ్ఞానాన్ని చూస్తే హేళన, నిరాదరణ, తిరస్కారము, కలుగుతున్నవి. వ్యాయానికి మనకు అసలైన తెలుగు చదువుకొన్న శిష్టులు వ్యవహరించే తెలుగులోనే దొరుకుతున్నది. శిష్టులలో కూడ ప్రాంతీయమైన యాస యేదైనా వుంటే ఆయాస తీసేస్తే మిగిలేదే సరియైన వాడుక తెలుగు. అదిపూర్ణముగా గ్రంథములలో ఉపయోగించదగినది.

ఇకశబ్దరూపాల సంగతి కొంచెము విచారించితేకాని వ్యవహారము కొనసాగదు. శబ్దరూపాన్ని నిర్ణయించేవి పాత్రౌచితి, వృత్తరూపము, కావ్యరూపమున్నూ. ఇద్దరుబ్రాహ్మణులు మాట్లాడుకునే సందర్భములో, "యేట్రోయ్ యెంకడు మామా, యేడకెల్లాతుండావ్" అనటం అసభ్యం, రసాభాసమూను. అట్లే అసంస్కారులనోట వ్యాకరణయుక్తములైన ప్రయోగాలు పలికించుటయును. ఇక సంస్కృత వృత్తరూపాలు వాడేపట్లవ్యాకరణసిద్ధప్రయోగాలే యెక్కువగా పొందుతవికాని యాసతెలుగు పొందదు. కాన కవితలలో జనవ్యవహారంలోవున్న శబ్దరూపాలే ఎక్కువగా ఒదిగి అందమొప్పుతవి. ఇక కావ్యరూపము సర్వజనాదరపాత్రము కాదగిన శాస్త్రమో, పురాణమో, మహాకావ్యమో అయినప్పుడు అట్టి కావ్యగౌరవానికి వ్యాకరణ శుద్ధమైన రూపాలు సరిపోతవిగాని నేటి మన వాడుకతెలుగురూపాలు పేలవమై పట్టిస్తవి. ఇవి అభిరుచికి సంబంధించిన విషయాలు గనుక రసజ్ఞులే వీని విలువను గ్రహించి నిర్ణయించగలరు. కవి తన యిచ్చవచ్చిన పాత్రను సృష్టించవచ్చును. తన ఇచ్చవచ్చిన వృత్తరూపముతో ఇచ్చవచ్చిన కావ్యరూపమును రచించవచ్చును. అంతవరకు కవి నిరంకుశుడే. కాని ఒకసారి యేదో ఒకపంథా యేర్పరచుకొన్నతరువాత ఆపంథా విడిచిపెట్టి చెడతిరుగడు తిరుగరాదు. Hamletలో Shakespeare "There seems to be a method even in madness" అని చెప్పినట్లుగా వెర్రివెంగళప్పకు కూడా వేదాంత ధోరణి ప్రత్యేకమైనది వున్నదని అంటుకునే "అన్నమైతే నేమిరా సున్నమైతే నేమిరా" అన్న పిచ్చివాడు పాడుపాట్టకుఅన్నమే వేతామంటాడుగాని సున్నమే వేతామని సుతరామూఅనడుగదా. కాబట్టి కవి తనయిచ్చవచ్చిన కావ్యపంథా యేర్పరచుకొని ప్రసిద్ధమైన శబ్దజాల ముపయోగిస్తున్నంతవరకూ, నీతికి నిలబడినంతవరకూ అతను వాడేభాష గ్రాంథికభాషే. వ్యాకరణయుక్తమైనాసరే కాకపోయినా సరే గ్రాంథికభాషే. ఈరీతిగానే కవి తానేర్పరచుకొన్న కావ్యపంథను ప్రసిద్ధములై వ్యాకరణయుక్తములైన ప్రయోగాల ద్వారా అనుసరిస్తుంటే అదికూడా వాడుకభాషే. వ్యాకరణయుక్తమైనంతమాత్రాన పాతబూజు తెలుగు కాలేదు. నవీనకవికంఠీరవులకు ప్రయోగానర్హమూ కాలేదు. కాబట్టి ఈసంగతి తెలిసినవాళ్లకు అంగుళము అంగుళానికి అరవైతొమ్మిది వ్యాకరణదోషాలు వెదకేపండితుల కువ్కవాదాలూ, గడ్డిపరకకు తుదిమొదలెరుగని వాళ్లుసైతము "కోవిధిః కో నిషేధః; నిరంకుశాః కవయః" అనేపెద్దపెద్దవాక్యాలు పట్టుకుని ప్రజ్ఞలకై పెనగులాడే నవీనకవుల అరాచకమూ అపమార్గము ననుసరించటంవల్లనే వృద్ధిపొంది వాఙ్మయవినాశకరము లౌతున్నవని సహృదయులు గ్రహింపకపోరు. నిజంగాఆలోచించి చూస్తే గ్రాంథికభాషా, వాడుకభాషా రెండూవకటే. వాటికి వైరుధ్యములేదు. ఎవళ్లబాజాలు వాళ్లూదుకుని తమతమ గొప్పలు చెప్పుకోవటానికి కొట్లాటచేస్తున్నారు కాని రసికదృష్టితో విమర్శించేవారికి పాత్రౌచితి, వృత్తౌచితి, కావ్యౌచితి తప్పనంతవరకు, ప్రయోగాలు ప్రసిద్ధములైనంతవరకూ వ్యాకరణయుక్తమైన తెలుగుకూ శిష్టజనవ్యవహారములోవుండే తెలుగుకూ తారతమ్యముగాని, విరోధముగాని ఎంతమాత్రమూ లేదని స్పష్టమౌతుంది.

కాబట్టి పైవిషయాల ననుసరించి "యెంకి" ఎవతో దాని కులగోత్రాదు లెట్టివో దానిగుణగణాలెట్టివో దాని సరససల్లాపాలు ప్రణయగాథలు ఎంతవరకు రసౌచిత్యముగా వర్ణింపబడినవో విమర్శించదలచినాను. సాధ్యమైనంతవరకు నిష్పక్షపాతముగానే విమర్శించటానికి ప్రయత్నిస్తాను.

మొట్టమొదట "యెంకి" కులగోత్రాలు విచారించవలసివున్నది. ఎంకి కాపుపడుచనీ, నాయుడుబావను పెళ్లాడిందనీ, వారికి వ్యవసాయమే వృత్తిఅనీ, వారిపవిత్రదాంపత్యకథాకల్పనమే యెంకిపాటలలోనికావ్యవస్తువనీ, అసహాయోద్యమ వ్యవసాయికులైన Non-Cooperative agri-culturist దళిక సూర్యప్రకాశరావుగారు స్వర్ణయుగమనే పేరుతో స్వర్ణాక్షరాలతో వ్యాసం వ్రాసి భారతికి సమర్పించారు. ఇక ఆంధ్ర

కార్లైల్ (Carlyle), ఆంధ్రరస్కిన్ (Ruskin), ఆంధ్రనాటక (Encyclopoedia) పురాణకర్తలు పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు తమ నిఖిలపురాణ వేదాంతవ్యాఖ్యానవైఖరీసమేతవాదధోరణిని యెంకిని తీవ్రంగా పరామర్శచేస్తే యెంకి నాయుడుబావలు కేవలము జీవేశ్వరులే యనీ, యెంకిపాటలు వైష్ణవమతబోధకగీతాలనీ, వేదాలూ, ఉపనిషత్తులూ, బ్రహ్మసూత్రాలూ, ఓమార్ ఖయ్యాం, బజారంచు రవికెపాట, కొత్తకోరంకిపాటలు మొదలైనవాటన్నిటినీఎంకిపాటలతో తిలకాష్ఠమహిషబంధ సమన్వయంచేసి ధూమ్యాకాశాలు కప్పతాళాలు వాయించుతూ ప్రళయతాండవం మొదలుపెట్టినారు.

ఇక పూర్వాచారపరాయణులైన పాకుర్తి లక్ష్మీనారాయణగారు యెంకి నాయుడు బావలు సంకరదంపతులనీ, ఎంకి కాపు పడుచనీ, నాయుడుబావమాత్రము పండితుడైన కులీనుడనీ కాపుకుంట సాహసానికి బ్రతుసి నీచభావలోలినశృంగారసల్లాపాలుకావిస్తూ భ్రష్టుడైనాడనీ, ఇట్టి శృంగార మసభ్యమనీ, అవినీతికరమనీ, ఆంధ్రభాషకనర్థదాయకమనీ "అపి గ్రావా రోదితి" ని మించారు. నాలుగో వేపునుండి పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు ఎంకి నాయుడుబావలు సాక్షాత్తు శృంగార రసాధిష్ఠానదేవతలగు రతీమన్మథులేననీ, శృంగారరసముయొక్క పారమంతా యెంకినాయుడుబావలు ముట్టిచూచినారని కళాస్థానాదుల పరిశీలనం సాకల్యంగా చేసి ఘంటాపథంగా మారుమోగించారు. ఊర్ధ్వదిశనుండి మహోపాధ్యాయులు, అపరమల్లినాథులు, వేంపవేంకటరాయశాస్త్రులవారు, "చిన్నవాళ్లు ఎందుకు గందరగోళం పడతారు? నేను కథాసరిత్సాగరమథనం చేయగా చేయగా రంభానలకూబరులే అలంకారశాస్త్రవిరుద్ధంగా శృంగారసల్లాపము చేసిన దోషాన కలియుగంలో యెంకినాయుడుబావలుగా శాపవశాన పుట్టినారు. వీళ్లకి "భుజగశయనా ద్ధుత్థితే శార్ఙ్గపాణౌ శాపాన్తో భవతి ఖలు శేషాన్ మాసాన్ గమయచతురో లోచనే మీలయిత్వా" అని మేఘసందేశవాక్యాలతో సాలంకారంగా సాంత్వనం చెప్పజూచారు. ఆరో వేపునుండి నేను కాస్త రహస్యంగా మావాడిని "ఓరే తమ్ముడూ ఏమిటిరా యీగందరగోళం? నిజంగా యెంకి ఎవతెరా? విమర్శనాల కేమిటిగాని నిజం నాకు కాస్త చెపుమా" అని గుచ్చిగుచ్చి అడుగుతూ వచ్చాను. మావాడు జాలి గలిగించే డగ్గుత్తికతో "నేనేమెఱుగుదునురా ఇదంతా ఎవళ్ల ఇష్టమొచ్చిన కులగోత్రాల్లలో వాళ్లు యెంకిని కలుపుతున్నారు. కాని ఎంకి వీళ్లనుకున్నవాళ్లలో ఎవరూ కాదు. నా ప్రేమరసానికాశ్రయము; నా శృంగారవాక్కుకు విశ్రాంతస్థానము; నా వలపులకు నిధానము. యెంకిపాటలలోని భావాలన్నీ నా స్వకీయజీవితానుభవాలే కాని వేరుకాదు. ఏద్దో నాస్వంతఘోషే కాని మరేమీ కాదు" అని దీనంగా ఈచిక్కులోనుంచి ఎల్లా విడబడగలనా అన్నట్లుగా చెబుతూ వుండేవాడు. షేక్స్పియర్ పడ్డ అవస్థలాంటి అవస్థలో పడ్డట్లున్నాడు మా చిరంజీవి సుబ్బారావు. నిజము కొంచెము సూక్ష్మంగా వుందని నా diagnosis. అదేమిటంటే, మొట్టమొదటి రోజులలో అప్పుడుండే నాయుడుబావ నాయురాంద్ర పాటలూ, చల్ మోహనరంగా పాటలూ వల్లూరు జగన్నాథరావుగారి ballads మొదలైనవాటి చలవవల్ల—అనగా inspiration అనే భావమే తెండి—మావాడు ballads మాత్రమే వ్రాయవలెనని ప్రారంభించాడు. తూరుపుకాపువాళ్ల జీవితంలో ఎక్కువ మజా (romance) వుందని మావాడి మతం. ఆ మతాని కనుగుణంగా తూరుపు కాపువాళ్ల యాసతెలుగులోనే పాటలు వ్రాయటం ప్రారంభించాడు. కాని కవిపుట్టిందికృష్ణాజిల్లా. పాటలలో అవలంబించింది తూరుపు కాపువాళ్ల తెలుగు. ఇంగ్లీషులో (Blood is thicker than water) అనే లోకోక్తి వుందిగదా! అందుకనే ఎంత ప్రయత్నించినా కృష్ణాజిల్లా మాటలు కలగలుపు అక్కడక్కడా ఉండనేవున్నది. ఈవిషయము శైలీప్రశంసలో విశదంగా విమర్శిస్తాను. మొట్టమొదట యెంకిని కాపుదాన్నిగానే వర్ణించాడు. నాయుడుబావ యెంకికి మగడా కాదా యన్న సంగతి యెంకి గుణగణాల ప్రశంసలో చెపుతాను. ఇప్పటికి వారు మొట్టమొదట భార్యాభర్తలుగా సంకల్పింపబడలేదనీ సూచించి అనంతరకథాక్రమం ఎత్తుకుంటాను. కొన్నాళ్లు పోయేసరికి ఆంధ్రకావ్యజగత్తులో అభిరుచులు మారజొచ్చినవి. ఎవరిప్రియురాండ్రనుగూర్చి వారు అన్యాపదేశంగా మారుపేర్లతో పద్యాలు పాటలూ వ్రాయటం, స్వకీయప్రణయోదంతాలు రసవంతంగా వర్ణించటం బాగా ఆచారం అయిపోయింది. దానితో మావాడికీ అల్లాంటి సరదాయే కలిగింది. "ఎంకిమూపు" "ఎంకిపయనం" అనేపాటలతో ప్రారంభమయిన యీ పద్ధతి నేటివరకూ కవి పట్టుకునివస్తూనే వున్నాడు. అందుకనే ఇటీవల రచించినపాటలు కాపుపడుచుమీదకన్న కులీనయైన "ఉత్తమాయిల్లాలి" నుద్దేశించివ్రాసినట్లుగానే కనిపిస్తున్నవి. అయితే యీకులీనపేరు కూడా ఎంకిఅనే ఎందుకు పెట్టినాడయ్యా కవి అనే ప్రశ్న కలుగుతుంది. అందులోనే వుంది గోసాయి చిట్కా. యెంకిపేరు కొన్నాళ్లు జనంలో అల్లుకుపోయింది. బాగానే విద్యార్థులు మొదలైన సహృదయులను ఆకర్షించింది. పోనీ ఆపేరే వుండనీ అనుకొని ఆపేరుతోనే పాటలు యథాప్రకారంగానే తూరుపుకాపువాళ్ల యాసలోనే వ్రాయటం సాగించాడు. 'what is in a name?' అనలేదా shakespeare? అయితే మ నాగేశ్వరరావు పంతులుగారినే ఇప్పుడు అమృతాంజనం పేరుతీసివేసి ఆమందునే ఇంకో పేరుతో అంతవిరివిగా అమ్మకం చేయమనండి. ఎన్నటికీ చేయరు. ఎందుకనీ? అది business secret. ఒకపేరులోవున్న అదృష్టరేఖ మరొకపేరులో వుండదు. Poetical business లోనూ అంతే! ఎంకిపేరుకుండే theatrical glamour మరో పేరు కుంటుందా? అందులో ballad ప్రపంచంలో శకాలు మారుతూ వుంటవి. వీధిభాగవతాల్లో కేతిగాడు బంగారక్కలది సామ్రాజ్యం. యేలపాటల్లో కొన్నాళ్లు, మేనత్తమేనల్లుళ్లు చంద్రమ్మ వెంకయ్యలదీ, కొన్నాళ్లు నారాయణమ్మ బంగారుమామలదీ, కొన్నాళ్లు అప్పన్నా తనామనాలదీ.

మావాడి Lyrical ballads ప్రపంచములో యెంకి నాయుడుబావ లది సామ్రాజ్యం. ఒక్కపెట్టున సామ్రాజ్యం వదలటం సామాన్యుల తరమా ? అందుకనే ఆపేరుమార్చటానికి తగినంత చురుకుగాని, సాహసంగాని, అవసరంగాని కలగనందున statusque నిలుపుదామని ఆ పేరే వుంచేశాడు. కాని ఆయెంకికీ క్రొత్తయెంకికీ చాలాభేదం వున్నది. అది రసికులు పరిశీలించక పోరు. పరిశీలించి కూడా ఏమో ఇద్దరూ స్త్రీజాతిలో చేరినవాళ్లేకదా ఫరవా లేదని సరిపుచ్చుకుంటే వాదేలేదు. సరిపుచ్చలేనివాళ్లకే ఈ గొడ్డైకాడ కిచకిచలన్నీ. అయితే కులీన నాయికానాయకులు హీనగ్రామ్యములో శృంగారసల్లాపాలు చేస్తూవుంటే ఎబ్బెట్టుగా వుండదా? తప్పకుండా వుంటుంది. అందువల్లనే భావలోకూడా మిశ్రమమువుంది. సాక్కుబూరు లక్ష్మీనారాయణగారి వాదంలో ఇంతవరకు సత్యమువుంది. కాని ఆసత్యమే వారు కొంచెము పరుషముగా చెప్పటంవల్ల ప్రతివాది భయంకరుల పద్యశాపాలకూ వచనశాపాలకూ గురికావలసివచ్చింది. యెంకి నాయుడుబావలు అనేక స్థలాలలో వ్యాకరణయుక్తమైన ప్రయోగాలు చేస్తుంటారు. ఒకింపు అనిపింపు, తిట్టు, జిరిటి, సుకములు, దూరాన నారాజు కేరాయి డానో! యీరోజు నారాత తెరాల పాలో, ఈశుడు, వత్తును, పదములు ఇరిక, సేల్వాగు, పలికి, మొదలైన వ్యాకరణయుక్తమైన ప్రయోగాలు కేవలపు కాపు దంపతుల నోట సామాన్యముగా వస్తవని నేనూహించలేను. కాపువాళ్లు వ్యాకరణప్రయోగాలతో మాట్లాడితే పూర్వపుప్రబంధకవులు సమాసభూయిష్ఠమైన సంస్కృతజటిలాంధ్రములో కవిత్వంవ్రాశారంటే తప్పేమిటి? గ్రాంథికభాషావాదుల దోషమేమిటి? 'అల్లె' ఉపమానార్థంలో తూర్పుకాపులలో తక్కువగా ప్రయోగింపబడుతుంది; లా అనేశబ్దమే ఎక్కువ వాడుకలోవుంటుం దీసందర్భంలో. రకరకాల వాడుక భాషాపదములు మిశ్రమము చేయబడి వున్నవి. మొత్తముమీద తూరుపు కాపువాళ్లయాసే యెక్కువగా వున్నది. కాని పాటలలోవున్న భావాలు, అందులో ఈమధ్య మావాడు వ్రాసిన పాటలలో వున్న భావాలు, చాలా సున్నితములుగాను సంస్కారులకే సహజములుగాను ఉన్నవి. అందుకనే ఈమధ్య వ్రాసిన పాటలలోని యాసను పూర్తిగా మార్చివేసి ఉన్నదున్నట్లుగా గ్రాంథికంగావ్రాసినా యేమీఅర్థభేదంకాని రసభేదంకాని కల్గుగటము లేదు. దానినిబట్టి ఈమధ్యవ్రాసిన పాటలలోని తూరుపుతెలుగుకు చాలినంతinevitability లేదనీ అది కృతకభావయని, ప్రజారంజనకోసం అవలంబింపబడిందనీ స్పష్టమవుతుంది. ఈవిషయములో వారిఅన్నగారున్నూ కృతికర్తయున్నూ అయిన శ్రీ భావరాజు వేంకటసుబ్బారావుపంతులు బి.యే.గారు, శ్రీ వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారు ఇదే అభిప్రాయం వెలిబుచ్చారు. శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రిలుగారు కావ్యరచనలో ఆరితేరిన గడుసరి కాబట్టి రసికులూ సంస్కారులూ అయిన రంభానలకూబరులే యెంకినాయుడుబావలై అవతరించి యీతీరుగా తూరుపుతెలుగుతో సరససల్లాపాలు చేస్తున్నారని ఐతిహ్యం కల్పించి పేరిగాడి సారా సెంబుతాటి కథలో సమన్వయంచేసి సామరస్యం కుదిర్చటానికి ప్రయత్నించారు. మంచి సరసమైన పోకడే యిది. కాని యిది నూజవీడు అభినవాంధ్రకవిమిత్రగోష్ఠిలో విశేష మాదరణ గాంచిన ట్లగుపించలేదు. కారణము స్వపక్షాభిమానమే. సాహిత్యములో party politics గాని theatrical glamour గాని కావ్యనీతి poetic sincerity కి కట్టుబడి వుండవలసిందే. అల్లా కట్టుబడి వుండనియెడల కాలమే వాటికి తగిన సత్కారసంస్కారములు చేస్తుంది.

పాటలశైలి యాస మినహాయిస్తే చాలారసవంతంగా వుంటుంది. శబ్దకల్పన మహాసరసంగా చేస్తాడు మావాడు. మితభాషణమే ప్రధాన కావ్యగుణము. అది ఈ పాటలలో కొల్లగావుంది. పలుకులలో జాతీయత విశేషంగా ఒప్పుతున్నది. స్వభావోక్తి కేవల మలంకారప్రాయముగా నిర్ణయించిన ఆలంకారికుల యభిప్రాయ మెట్లయినా సరేకాని కావ్యానికి అందులో ముఖ్యముగా పాటలకు మితభాషణమూ, జాతీయతా రెండూ రెండునేత్రాల వంటివి. అవి లేని కవిత్వము గుడ్డియెద్దు చేలోబడిన రీతిగా దారీడొంకా లేకుండా ఇష్టమొచ్చినట్లల్లా పోతూవుంటుంది. ఈపాటలశైలి యాలపాటలశైలి అని కొందరిమతము. కాని యాలపాటల శైలిలో యీపాటలలోవున్న బిగువు మృగ్యంగా వుంటుంది. ప్రబంధకవుల వాచాలత యీకవికి పట్టకపోవటం గొప్ప సుగుణము. భావనలో చాలా సౌకుమార్యమూ ధ్వనిప్రాధాన్యమూ ఉన్నందువల్ల పాటలు చిన్నవైనా భావము విశేషముగా విశాలముగా వుంటుంది.

ఇక యెంకి నాయుడుబావల సంబంధాన్ని గూర్చి వెలువడిన వింతవ్యాఖ్యానాలకు కొంచెము సమాధాన మీయవలసివున్నది. యెంకి నాయుడుబావలు భార్యాభర్త లని నే నంగీకరింపను. "గుంటడై గొంతుకలోన కొట్లాడుతాడి" అన్న పాటలో నాయికను నాయకుడు విటకాడులాగున అనుసరిస్తున్నట్లున్నదే కాని కుపితయైన భార్యను భర్త అనునయిస్తున్నట్లు లేదు. వంకరచూపులు, కన్నుగిలిగింతలు, బులిపింతలు, యిలుదూరిపోవటాలు, ఇసిరికొట్టటాలు, అగ్గిమాడటాలు సంసారస్త్రీలకు ఉచితములైన లక్షణాలు కావు. మందో మాకో యెట్టి మరిగించిందనే అనుమానము సామాన్యముగా భార్యలపట్లగాక ఉంపుడుకత్తెలూ, వ్యభిచారిణులూ మొదలైనవారి పట్లనే కలుగుతుంది. ఈ అనుమానము "వొానలచ్చిమి" అనే పాటలో మరింత బలపడుతున్నది. నిజమైన సంసారస్త్రీయే అయితే చేలో పనిపాటలు చేయటానికి పోయి రాత్రి అక్కడే పరుండనెంచిన భర్తతో రతిసౌఖ్య మనుభవించటానికి 'జామురేతిరి యేళ జడుపు గిడుపూ మాని సెట్టుపుట్టా దాటి' రావలసిన దేమిటి? యెంకి నాయుడుబావల నివాసము చేలో వేశ్యా. లేకపోతే ఇల్లూవాకిలీ వుందా ? యెంకి ఎక్కడనుంచి వస్తున్నది. ? రాత్రివేళ వొంటరిగా రావలసిన దేమిటి? శృంగారవాసన యేమాత్రమున్నా యెంకి అభిసారిక అనేభావము. ఈపాటలో తప్పక స్ఫురింపకమానదు.

సంసారస్త్రీ అయితే నిత్యమూ భర్తతో సుఖము లనుభవించే వీలుకలది గదా చంద్రుణ్ణి సూర్యుణ్ణి తిట్టవలసిన అవసరమేమిటి? నీలిచీర నీటుగా గట్టడం అప్పటికే ఆచారమై పోయింది. దానికేం లెండి. తెల్లవారింది మొదలు రాత్రివరకూ ఒకరిమొగ మింకొకరు చూచుకొనే భార్యాభర్తలకైనా అంత కాలుకదప లేకపోవటాలూ, కరిగినీరై పోవటాలూ. "నిన్న కలికి నీళ్లకుండమీదబడ్డాను; మొన్న కలికి మొగుడుమీదబడ్డాను; నిత్యంకలికేవాళ్లు ఎట్లాకులుకుతారోనే వోలమ్మా" అన్నదాని మౌగ్ధ్యము లాగున్నది మన యెంకి మౌగ్ధ్యము. యెంకి పరకీయయేయనీ అభిసారిక అనీ తెలపటానికి రెండుపాటలే చాలినా ఇంకా మిగిలినపాటల్లో కూడా చూపిస్తాను. బలవత్తరమైన నిదర్శనాలు. "ఎంకిముచ్చ" ట్లనే పాట చిత్తగించదగును. "దొడ్డిలో పకల్లె తొంగినూడంగానె తోటకాడే వుండు తొరగొస్త నంటాది"; "కోడి కూసేతలికి కొంపకెల్లాలి నీకోస రమె చెపుతాను కోప మొద్దంటాది"; "ఎంతసేపున్నాను యిడిసిపెట్టాలేవు తగువోళ్లలో మనకి తలవొంపు లంటాది." ఇవి సంసారస్త్రీ భర్తతో అనే సల్లాపాలేనా! కొంపకెల్లాలంటుందే; ఎవడికొంపకు? తగువోళ్లలో తలవొంపు లెందుకనో? పోనీ "రావొద్దా" అన్నపాట చిత్తగించండి? భార్యాభర్తలే అయితే అడవుల్లోను, గట్లలోను, పుట్టలెక్కి, ఏర్లీదుకునీ ఒకరినొకరు అనుసరించవలసిన పని యేమీ లేదే! అందులో చేలో సుఖముగా కాపరము చేస్తూవున్న కాపుదంపతుల జీవితానికి అది అసహజమే; అందులో మరీ నాయకుడే అనుసరిస్తున్నాడంటే నాయిక పరారీ ఆయిపోయిందన్న సంశయము కూడా కలుగుతుందే? నాయకుడు నాయికకు కల్ల కపటము నారోపిస్తున్నాడే; ఏంచేస్తున్నదో నాయిక అని యీశ్వరుణ్ణి అడగవలసిన అవస్థకు నాయకుడు పాలుపడ్డాడంటే ఇదంతా దాంపత్యక్రమం, త్రేతాపికాపువాండ్రదాంపత్యక్రమం, స్వర్ణయుగపు దాంపత్యక్రమము అనటానికి ఆధారము అత్యల్పాల్పముకదా! "కటిగ్గుండెల నాయెంకి" అనేపాటలో అనుకూలుడైన నాయకుడు పక్షిలాగు కొట్లాడుతూ నాయిక క్షేమానికై దేవుడికి దణ్ణాలు పెడుతూవుంటే నాయిక ఇరుగమ్మలక్కలతో ఎకసక్కెములు ఆడటం, వొన్నెచీరలుగట్టి వోసుగా తిరగటం, అమ్మలక్కలతోటి సెమ్మపెక్కాడటం, చీకుచింతా లేక పోకల్లె పండుకోవటం నాయికా నాయకుల దాంపత్యానుకూల్యమును పోషిస్తున్నదా? యెంకి కోపాలువచ్చినప్పుడల్లా ఏదేశమో లేచిపోతూవుంటే నాయకుడు యేడుస్తూ కలలో దాన్ని దర్శించి సంతృప్తిగనటమా? వింత దాంపత్యమే!

పైపాటలలో వర్ణింపబడిన నాయికకు నాయుడుబావతోనే వుండి అతనిమాటే వింటూ, అతడుమరవమిడిసి పనసిస్తేచాలు, అతడు పద్దాక పల్లగుంటే సాలు, అతని నీడలోనే మేడగట్టి కాపరం చేయవలెనని సంకల్పించుకొన్న సత్తెకాలపుయెంకికి ఎంత తేడావున్నది? ఈ యెంకిగృహిణి; అందుకనే నాయకుని వియోగము సహించలేదు. నాయకుడు అన్నరోజుకురాక మాటతప్పినప్పుడే నీళ్లుతెచ్చేటప్పుడూ అద్దములో చూస్తున్నప్పుడూ, చల్లనివెన్నెల్లో చాపేసి కూర్చున్నప్పుడూ, నాయకుడు తనవద్దనే వున్నట్లు భావించి వికారము పొందుతుంది. భర్త నీతైనవాడనే నమ్మి తనభాగధేయము ఎల్లాగుంటుందోఅని పరిపరివిధాలా పరిదేవనం చేస్తూవుంటుంది. ఏటినురగల చూసి నాయకుడు అనుకూలుడే అనుకుంటుంది. చంద్రవొంక పోగానే నాయకుడు తిరిగి వస్తా డనుకుంటుంది. ఈయెంకే దూరాన తన రాజు కేరాయి డౌనో ఈరోజు తన రాత తేర్రాల పాలో అని గుబులు గుబులు పడుతుంది. చీమ చిటుకుమన్నా, ఆవులంబాయన్నా, తులిసెమ్మ వొరిగినా, తొలిపూస పెరిగినా యేదో భయపడి భర్తక్షేమము గూర్చి భయపడే ఉత్తమాయిల్లాలు; అందుకనే చాటుమాటు భర్తక్షేమలాభాలు విచారిస్తుంటుంది. కాని పక్కల్లో కెక్కటానికి జంకుతుంది. ముందువెనకజన్మల సంగతులు నాయకుడు జ్ఞప్తిచేస్తే సిగ్గుపడటం. తెల్లతెలపోవటం, కంటనీరెట్టటం ఈయెంకి అమాయికత్వాన్ని తెలియజేస్తున్నవి. ఎప్పుడూ నాయకుని గురించే కలవాత యీయెంకికి చుక్కతోనే కొండ లెక్కుతున్న నాయకుడి కోసమై ఉత్కంఠతో ఎదురుచూస్తుంటుంది. ఈయెంకికే చంకలో సెక్కసంబ్రాలుపడే పిల్లోడు పుట్టింది. ఈయెంకినే కొద్దిలో వరహాల కొడుకు నేత్తేవని నాయకుడు మారువేసముతో ఆశీర్వదించింది. ఈయెంకితోనే తిరపతి భద్రాద్రి మొదలైన తీర్థాలు నాయకుడు సేవించింది. ఈయెంకీ ఆయెంకీ ఒకటి; అనటము కుక్కను గోవనటము నక్కను సామజమనటము వంటిదే అవుతుంది. ఈయెంకి "ఇయం గేహేలక్ష్మీ రియ మమృతవర్తి ర్నయనయోః" అన్న భవభూతివాక్యానికి ప్రమాణముగా ఎన్నదగిన యిల్లాలు. మొదటియెంకి పడుచుతనపుచాపల్యానికివశుడైన నాయకుని విసిగించి విసిగించి ఉసురోసుకున్న అభిసారిక. ఏయెంకి సొంపు ఆయెంకిదే అని నేనూ అంగీకరిస్తాను. కాని ఇద్దరూ ఒకయెంకే నని అంగీకరించను. ఇద్దరు యెంకు లుద్భవించటానికి కారణము పైనే మనవిచేశాను. మొదటి యెంకి అసలు తూరుపు కాపువాళ్ల యెంకి. రెండవ యెంకి పేరుకు మాత్రమే యెంకి. నిజానికెవరో రసికు లూహించుకోవలసి వుంటారు. మొదటియెంకి నోట తూరుపు కాపువాళ్ల యాసతెలు గొప్పిందిగాని రెండవయెంకి (యిల్లాలెంకి అంటా నీ రెండవయెంకిని) నోట బాగా ఒప్పలేదు. ఇల్లాలెంకికి చాటేలా మాటేలా? చిన్నతనమేలా సిగ్గేలా? తన స్వంతభాషలోనే ఔచిత్యమైన ఫణితిలోనే మాట్లాడవచ్చునే! ఈవిషయములో కవి బుద్బుదప్రాయమైన theatrical glamour కాశపడి యిల్లాలెంకికి అన్యాయం చేశాడు. లేక ఇల్లాలెంకికి ఘోషాయేమైనా కల్పించే వుద్దేశంతో ఈకృత్రిమ నామరూపాలు తొడింది మరుగుపరచ జూచాడోయేమో! కవి ఇద్దరుయెంకులను తాను నాయికలనుగా వర్ణించినందువల్ల మహాదోషము వాటిల్లుతుందేమో అన్న భయముతో ఇద్దరూ వకటేఅని. సమర్థించజూడటం వృథాశ్రమ. హిందూనాయకుడికి బహునాయికాపరిగ్రహణము ధర్మశాస్త్రమే అంగీకరిస్తున్నది. అల్లాంటి సందర్భములో కావ్యధర్మవేత్తలు జంకవలసిన

అగత్యమేమీలేదు. జంకి అవకతవకసమర్థనలు చేయటానికి ప్రయత్నించటం, సరస్వతీ సాంత్వనం అనటం, యెంకి ఉపాస్యదేవత అనటం హాస్యాస్పదమయిన విషయం. ధీరుడి లక్షణంగాని ధీరుడి లక్షణంకాదు. కవి అవసరమైతే నూతనధర్మశాస్త్రం, నూతననీతిశాస్త్రం జయదేవాది మహాకవులలాగు సృష్టించాలిగాని సామాన్యశాస్త్రనియమాలఘాటికి జంకి పోగూడదు.

నాయకుడు అనుకూలుడే. దక్షిణనాయకుడి చిహ్నాలు కొన్ని వున్నవి. మొదట పడుమతనపు పాలపొంగుతో బాహ్యసౌందర్యాన్ని చూసి భ్రమిసి భ్రమిసి, చివరకు ఆలాటి చిత్తవికారానికి కారణభూతురాలైన నాయికను 'రావొద్దె రావొద్దె రావొద్దె యేంకి అపొద్దె మనపొత్తు లయిపోయె నెంకి' అని యౌవన చాపల్యనిగర్హణము గావించి ఇంతయింటివాడై యిల్లాలిపవిత్రప్రేమకు జొక్కి కొమాళ్లతండ్రియై శుభములందేస్థితికి వస్తూవున్నాడని స్ఫుటమాతున్నది. పడుమతనపు చాంచల్యానికి "యేడుంటివే యెంకి" "యొత్తేసరదాలు" "యెంకి ముచ్చట్లు" మొదలైన పాటలు తార్కాణాలు. మిగిలినపాటలలో నాయుడుబావ బావైనాడు. తూరుపు కాపువాళ్లలో మొగుణ్ణి మామా అనే పిలవటం ఆచారంగాని బావా అని కాదు. బావా అనే ప్రయోగము కులీనులకు సంబంధించిందే. ఫరవాలేదు లెండి. క్రొత్తయెంకి, నాయుడుబావలమధ్య కీచులాటలు ప్రణయకలహాలేకాని ప్రమాదమైనవి కావు. ఒకరినొకరురహస్యంగా detection చేసుకొంటూ ప్రణయానందం పొందుతుంటారు. నాయకుడికి యిల్లాలెంకితో జీవితమహాసముద్రములోను జీవితోన్నతాచలాల పైన విహారం, గ్రామసేవాంఛ మెండుగావుండటం శుభసూచకమే. అల్లావిహరించవలదినవారు యీతూరుపు కాపువాళ్ల వేసాలు మాని అచ్చమైన దంపతుల్లాగ 20వ శతాబ్దములో విహరించవచ్చునే. కృత్రిమరూపాలతో సంచరిస్తూ కృత్రిమభావాలలో సల్లాపాలు చేస్తూ అనుమానాని కాస్పదులయ్యేకన్నా నిజనామరూపాలతో నిజవేషభాషాదులతో యథేష్టముగా తెల్లవాడి కావుటా యెగురుతున్నంతవరకూ తిరగవచ్చునే! భయమెందుకు? "Come out and"bask in the open sunshine of God's love." Truth is beauty, beauty truth, that is all ye know and need to know on earth" సత్యమేవ జయతే నానృతం ఇల్లాలెంకినాయుడు బావలుపుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగాంచితయు రారోగ్యవంతులై వర్ధిల్లెదరుగాక.

యెంకిపాటలవృత్తధోరణినిగూర్చి ఒకటిరెండుమాటలు చెప్పవలసి వున్నది. పాటలలో చాలాభాగము ద్విపద మాతృకగాను పునాదిగాను కలిగిన ఛందోరీతులలో రచింపబడినది. సామాన్యపు యేలపాటల గానధోరణికాదు; యెంకిపాటలగానధోరణి. ఇందు సంగీతచాతుర్య మెక్కువున్నది. విజాతీయమైన గానధోరణి కూడాచాలా వున్నది. పామరులైన కాపువాళ్ల పాటలధోరణి కాక రాగాలాపన మొదలైన సంగీతపు తళుకులతో కూడుకున్న గానఫణితి. ఈవిషయము కవి తనపాటలు పాడుతూవుండగా విన్నవాళ్లకు సుస్పష్టము. యెంకిపాటల గానరీతులలో చాలా సౌకుమార్యమున్నది. కాని అప్పుడప్పుడు కొద్దిగా కాపువాళ్ల మోటుతనం కనపడీ కనపడకుండా వుండేటట్లు పాడుతాడు మా యెంకిపాటలకర్త. యెంకిపాటలు కేవలము ఆకాశంనుండి ఊడిపడ్డవనీ అపూర్వములనీ నేను అంగీకరించకపోయినా ఈకాలములో బయలు వెడలుతున్న డొంకతిరుగుడు కవిత్వాలకన్నా చాలా సరసంగవున్నవి. పూర్వపు గానఫణితులే కాలానుగుణమైన మార్పుచెంది యీరూపంగా వస్తున్నవని, వీటివల్ల ఉత్తరోత్తరా భాషకు మేలే కలుగుతుందని నానమ్మకము. తాత్కాలికపు ఉద్రేకాలవల్ల వింతసమర్థనాలు వింత ఖండనాలూ బయలుదేరుతున్నా నిలిచేవి పాటలేకాని విమర్శనాలు కావు. విమర్శనాలలో వుండే వైపరీత్యాలు చూపించి యెంతవరకు గుణమో నిరూపించటమే ఈవ్యాసకర్తయొక్క సంకల్పము. అది యెంతవరకు నెరవేరిందో రసికులే నిర్ణయించగలరు. అభిసారికయిన తూరుపువాళ్ల యెంకికీ నాకూ యేమీ విరోధాలుకాని వైమనస్యాలూ కాని లేవుకాని దానినిజస్వరూపం రసికులకు వ్యక్తంచేసి ఇల్లాలెంకి యొక్క గుణగణాలు ఇనుమిక్కిలిగా ప్రదర్శించటమే నాఆశయము. ఈపాటలలో మిత్రులూ, సహృదయులూ, విమర్శకులూ మొదలైనవారు సూచించి కావించిన మార్పు లెన్నోవున్నవి. వాటిని గూర్చి వ్రాయటం కొంతవరకు Breach of trust అని వదలివేసినాను. వయస్సులో కాస్త పెద్దవాడినిగనుక మావాడిపట్ల చిరంజీవశబ్దమూ ఏకవాచకము ఉపయోగించాను. అది వాడికే శుభకరము. ఇకవ్యాసములో నామిత్రులలో కొందరి వాక్యాలు విమర్శించేపట్ల కొంత చనువుగా వ్రాశాను. అందుకు నామిత్రులు కినియక sporting spirit లో వాటిని అంగీకరింతురుగాక అని ప్రార్థన. పెద్దలయినవారి వాక్యముల విమర్శించుపట్ల కూడా చమత్కారమే అర్థించినాను గాని అపహాస్యము కాదని మనవి. ఇల్లాలెంకి మోటురూపము వదలి నిజకుమారరూపముతో వెలువడవలెను. అల్లా వెలువడకపోతే అభినవతెనాలిరామలింగడు "నాజూకు లేదయా నంపూరి సుబ్బయా" అని గేలిచేస్తాడు.

హనుమంతుని హితోపదేశము

మండ లేముల వేంకటశాస్త్రిగారు, బి. ఏ., యల్. టి.

అనుపమ పరాక్రమాన్వితుఁ, డినకులదీపకుఁడు రాఘవేశ్వరుఁ డనుపన్,
బనివడివచ్చినదూతను, హనుమంతుఁడ, వాయుసుతుఁడ, నసురవరేణ్యా!

ఉ. ధీవినుతప్రభావుఁ డతిధీరుఁ డుదారుఁడు మావిభుండు సు
గ్రీవుఁడు నిన్ను సోదరునిరీతిఁ దలంచుచు నింయునందు సౌ
ఖ్యావహమై శుభప్రదమునై యలరారు హితోపదేశమున్
నీవు వినంగఁ జెప్ప రజనీచరనాయక! పంచె నన్నిటన్.

చ. రవికులవార్ధిచంద్రుఁడగు రాఘవరాముఁడు తండ్రిపంపుచే
నవరజు లక్ష్మణున్ నిజవయస్య మహీసుతఁ గూడి దండకా
టవిఁ జరియించుచుండినయెడన్ సతిఁ గోల్పడి లోకమున్ మహా
ర్ణవమొనరించు రోషము భరమ్మునఁ గ్రమ్మరఁ జొచ్చె నెల్లెడన్.

క. ఆరీతి నడరి చనిచని, శ్రీరాముఁడు చేరెఁ గపివరేణ్యుపురమ్మున్,
ధీరుఁడు సుగ్రీవుఁడు నయ, మారఁగ వాటించెఁ జెలిమి నాతనితోడన్.

చ. వనచరలోకనాయకు నవార్యపరాక్రమశా[illegible]న
మ్మనుజవిభుండు రాముఁ డొకమార్గణ మేసి వధించి యర్కపు
త్రుని నిజమిత్రు రాజ్యమునఁ దోరముగా నభిషిక్తుఁ జేసె నో
దనుజవరేణ్యా? వాలిబలదర్పములన్ మును నీవెఱుంగవే!

క. కృతమెఱుగు ఘనుఁడు సత్య, వ్రతుఁ డల సుగ్రీవుఁ డనుప వానరవీరుల్
సతి జానకి నరయుచు నేఁ, డతిభక్తిఁ జరింత్రు దశదిగంతములందున్,

క. ఏ నమ్మహానుభావుని, యానతిఁ దలఁదాల్చి యిమ్మహాజలరాశిన్
బూనిక మెయిఁ గడచితి నీ, యాన వినుము లంకలోన నవనిజఁ గంటిన్.

చ. అసురవరేణ్య, శాస్త్రముల నన్నిటి నేర్చినప్రాజ్ఞబుద్ధి వీ
వసదృశమౌ తపోధనము నార్యులు మెచ్చ గడించినాఁడ వ
భ్యసనపరుండవై యెఱిఁగి పంచితి ధర్మరహస్యముల్ కరం
బన దనుచింతఁ బూనక పరాంగనలన్ జెఱవెట్టఁ బాడియే?

ఉ. రామున కెగ్గొనర్చి బవరమ్మున నిల్వఁగలట్టిదోర్బలో
ద్దామపరాక్రమాన్వితులు దానవదేవగణమ్ములందు లే

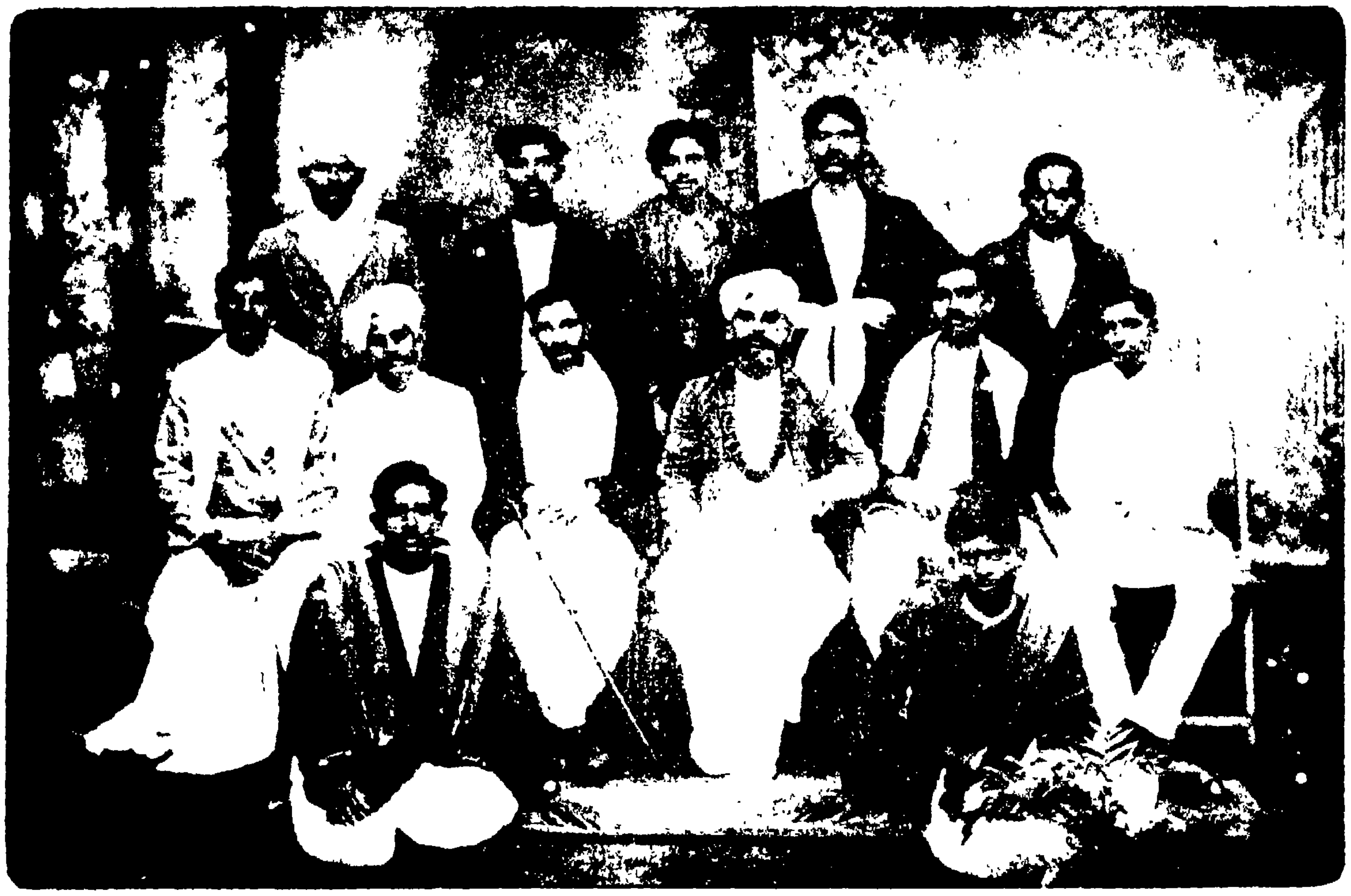
శ్రీ ...

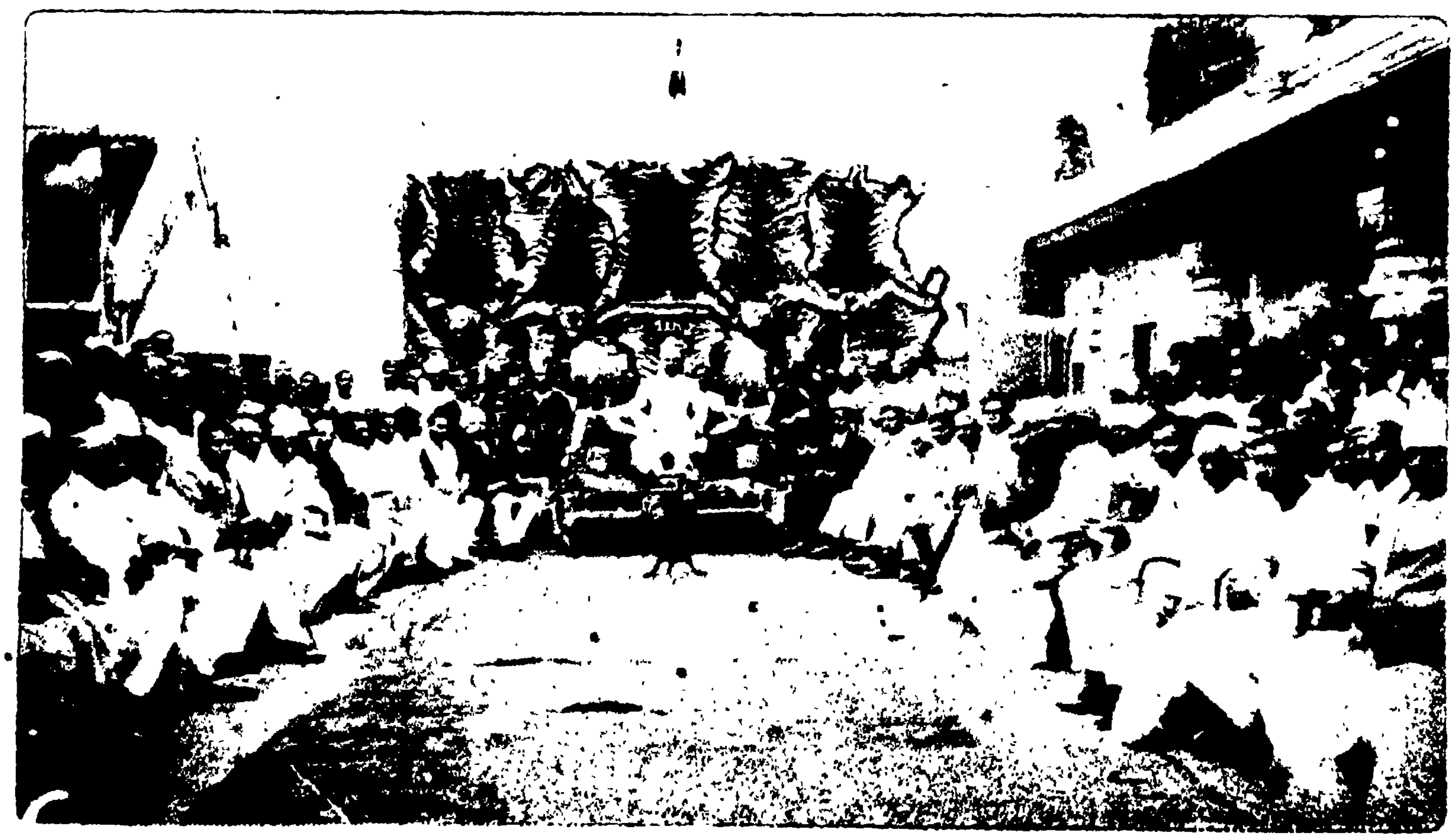
కీ. శే. గల్లా కన్నయ్యగారు, నరసన్నపేట

మహామహోపాధ్యాయ కల్లూరి వెంకట్రామశాస్త్రిగారు

[illegible]

శ్రీమహారాజావారి దర్బారు

రా మహితాత్ముఁ జేరి యభయమ్ము నువేఁడి పతివ్రతామణిన్
దామరసాక్షి నిచ్చుట హితమ్మగు నీకు నిశాచరేశ్వరా!

క. పురుషార్థములన్నియు ని, య్యిరవున సిద్ధించు నీ కహీనశుభంబుల్,
దొరకొను నెక్కాలమునన్, దరళాక్షి నొసంగి రాముదయ నొందుటచే.

క. ఇంతకుమును దుర్లభమగు, నింతివిధ మిప్పుడు దెలిసె నిఁక శ్రీరాముం
డింతింత వెడలి కార్యము, సాంతమ్ముగఁ జక్కఁబెట్టు సముచితభంగిన్.

చ. 'అలఘుతపమ్మొనర్చి మృతినందమి దివ్యవరమ్ము నొందితిన్
నలువ యనుగ్రహించెఁ గదనమ్మున నన్నిఁక గెల్చువార లే
వలనను లేరు నిక్క'మనిభావమునన్ మదమూని యుంటివే?
కలదు వరంబు భగ్నమగుకారణ మొక్కటి రాక్షసేశ్వరా?

గీ. యక్షకిన్నరసురగణాధ్యక్షులందు, నెవ్వఁడునుఁగాఁడు సుగ్రీవుఁడితనివలన
నెట్టిబ్రతికెదు? మానవుం డినకులేశుఁ, డతనిచే ముప్పు వాటిల్లు టధిప నిజము.

చ. జనకజ నాకుఁ జిక్కెనని సంతసమందెదు గాని పాపవ
ర్తనము విపత్పరంపరయుతమ్మను చింత యొకింత లేదు పా
వనగుణధన్య రాఘవుని వల్లభ నీ వెస నగ్గెనేని జీ
వనధనవంశరాజ్యవిభవమ్ములు వమ్ములుగావె భస్మమై?

క. ఈ లంకారాజ్యమునకుఁ, గాలం బాసన్నమయ్యెఁ గానోపు నిజం
బీలీలఁ గాలవిగ్రహ, మైలలనామణి యొసంగు నసురవరేణ్యా!

చ. ధరణిజతేజ మిప్పురము దగ్ధమొనర్చెను గొంతవట్టు భూ
వరునిపరాక్రమానలము పాపొనరించు సమస్తమున్ సహో
దరులఁ గుమారులన్ హితులఁ దత్పరచిత్తుల భార్యలన్ బురీ
వరమును బాడుసేయు టిది పాడియె నీకు, నిశాచరేశ్వరా!

చ. భువనములన్ రచించినవిభుండు చతుర్ముఖుఁ డవ్విధాత్రుఁడున్
భువనములన్ హరింపఁగల ప్రోడ త్రినేత్రుఁడు శంకరుండు భూ
ర్భువమ్ముల నేలు వేల్పులవిభుండును గావఁ దలంచిరేని నా
హవమున రాఘవుండు దునుమాడును నిన్ను నిజమ్ము రావణా!

క. అతులితమతి నావలికిన, హితమితవచనముల నెఱిఁగి యేణాక్షిని భూ
పతి కర్పింపుము; విద్వ, న్నుత చరితుఁడగుదువగుచుఁ గను మనూనశుభంబుల్.

వేమన కాలము

బండారు తమ్మయ్య గారు

వయిశీర్షికతో బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు గతచిత్రభానుయుగాదిసంచికలో వ్రాసినవ్యాసమును పాఠకమహాశయులు పరికించియేయుందురు. "వేమనయోగి దేశకాలములు" అనుశీర్షికతోఁ గొంతకాలమయి యాంధ్రపత్రికాసారస్వతానుబంధములోఁ దాము ప్రకటించినవ్యాసమునందు వేమనకాలమునుగూర్చి వ్రాసిన విషయ మంగీకారార్హముకాదని నేను రక్తాక్షిసంవత్సరాదిసంచికలో 'వేమన; కాలనిర్ణయము" అనువ్యాసములో నాక్షేపించితిననియు, అందుచేతఁ దాము తొలుత వ్రాసినవ్యాసము దోషజుష్టముకాదని నిరూపించుటకై యీప్రతివ్యాసము లిఖించితిమనియు శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. నావ్యాసము నామూలాగ్రముగఁ జదివినమహాశయుల కది శాస్త్రిగారివ్యాసము నాక్షేపించుటకై వ్రాయఁబడినదికాదని వ్యక్తము కాకమానదు. నావ్యాసము లెప్పుడు నొకరువ్రాసినదాని నాక్షేపించుటకుఁగాని యధిక్షేపించుటకుఁగాని యుద్దేశింపఁబడునవి కావు. ఆయావిషయములను జర్చించి విమర్శించుటలో నాయుద్దేశ మెంతవఱకు నందుఁగూర్చి నాకుఁగలసంశయములఁ దీర్చికొనుటకును, తన్మూలమున సత్యనిశ్చయకులగువారికి సత్యనిర్ణయమున సాహ్యమునంతవఱకుఁ దోడ్పడుటకును మాత్రమే. కీ. శే. శ్రీవంగూరు సుబ్బారావుగారు రచించిన వేమనచరిత్రములో వేమనకాల నిర్ణయమునుగూర్చి వా రొనర్చిన సిద్ధాంతము భ్రమప్రమాదమూలక మని తోఁచుటచే నందుగుఱించిన నాయభిప్రాయములను బరిశోధకులకు విశదీకరించుటకుఁగాను ప్రకటించుటకే యుగాదిసంచికలోని నాపూర్వోక్తవ్యాసము లిఖింపఁబడినది. ఆవ్యాసరచనాకాలమున శ్రీశాస్త్రిగారివ్యాసము నాంధ్రపత్రికలోఁ జూడఁదటస్థించుటచే నందలివిషయములఁగూర్చికూడఁ బ్రసక్తానుప్రసక్తముగ నించుకవిమర్శించియుంటిని. వ్యాసాంతమున నేను లిఖించిన యీక్రిందివాక్యములు నావ్యాసోద్దేశమును విశదముగఁ బ్రకటించుచు నున్నవి. "మహాశయులారా! వేమనకాలనిర్ణయమునకుఁ దగుమార్గములన్నియు . నయోమయములు నున్నవి. నాయభిప్రాయములు సరియైనవేయని నేఁ జెప్పఁజాలను. శ్రీ సుబ్బారావుగారివంటి పరిశోధకు లింతవఱకు నిర్ణయించినకాలము భ్రమప్రమాదమూలక మని తోఁచుటచే నీవిషయమును విశేషజ్ఞు లింకను బరిశోధించి సత్యమును దేల్తురను విశ్వాసముతో నేనీవ్యాసము వ్రాసితిని. విజ్ఞులు క్షమింతురుగాక!"

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మరలవ్రాసినవ్యాసవలనఁగూడ వేమనకాలమునుగూర్చి వారుముందువ్రా విషయములపై నేనుబ్రకటించిన సందేహములన్ని నివారితములు కాలేదు. పయిగా నడుమఱికొన్ని వి సంశయములు కవకాశ మొసంగుచున్నది. మొదటి సమును తాము జాగ్రత్తపఱుప లేదనియు నందలి వి మును మాత్రము తెలిపెద మనియు వ్రాసి శాస్త్రి గారి ప్రతివ్యాసరచనము నుపక్రమించిరి. ఆవ్యాస దిలకించి యందుఁ దామువ్రాసినసంగతుల బాగుగా చి యూపిమ్మట నేనువ్రాసినవిషయములఁ బరికించి వాత శాస్త్రిగారీవ్యాసమును వ్రాసియున్నచో లె నుండెడిది.

వేమనకాలము సరిగా నిర్ణీతము కావలసి వశ్యకత నిప్పుడు చాలమందిగుర్తించుచున్నారు. శ్రీ దిగవల్లి వేంకటశివరావు, బి.ఏ.,బి.యల్. గారు ర

"పోతనవేమనలయుగము" అను బహుమానవ్యాసముపై రక్తాక్షిపుష్యబ7 సారస్వతానుబంధములోఁ బ్రకటింపఁబడిన గ్రంథపరిచయవాక్యములలోఁ దద్వ్యాసవిమర్శకులు (శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారని తలంచెదను.) వ్రాసిన యీ క్రిందివాక్యములను జిత్తగింపుఁడు. "వీరు పోతనకాలమును గూర్చికాని వేమనకాలమును గూర్చికాని నిర్ధారింపకయే వీరుభయులు సమకాలికులన్న భావముతో నీవ్యాసమును రచించియున్నారు. కాని వీరు సమకాలికు లగుదురో కారో యింకను స్థిరపడలేదు. ఇంతియకాక వేమనపద్యము లన్నప్పుడు నేవి వేమనపద్యములలో ఏవి కావో యింతవఱకును విమర్శకులు పద్యములను విమర్శించి నిర్ధారింపలేదు. సంవత్సరములు గడచినకొలఁది, ముద్రణములు పెరిఁగినకొలఁది వేమనపద్యములయొక్క సంఖ్యయుఁ బెరుఁగుచున్నది. నిశ్చయముగాఁ గొన్ని పద్యములు వేమనయోగివి కావని నిర్ణయించుటకు సాధనములు కలవుగాని లేకపోలేదు. ఇందుకు భాషాసమాజమువారుగాని, సాహిత్యపరిషత్తులవారుగాని పూనుకొన్నచో నీకార్యమును గొనసాగింపవచ్చును. అంతవఱకును వేమనమతమును ఇట్టిదని నిర్ధారింపఁజాలము. అతని కాలము స్థిరపడినఁగాని పోతనకాలముతో ముడిపెట్ట వీలు లేదు............"

కావున వేమనకాలనిర్ణయవిషయమునఁ బరిశోధన మొనర్చుపండితుల యుపయోగార్థమయియే మరల నీవ్యాసమును వ్రాయఁ దొరకొంటిని. అంతియేకాని శాస్త్రిగారివిమర్శనముపై ప్రతివిమర్శనము వ్రాయవలె ననెడి కోరికచేఁ గాదు.

వేమనకాలమునుగూర్చి శ్రీశాస్త్రిగారిసిద్ధాంత మేమనఁగా నాతఁడు క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతపువాఁడని. ఇందులకు వారుచూపినయాధారము క్రీ. శ. 1623 సంవత్సరమున మరణించిన గుంటుపల్లి ముత్తామాత్యుఁడు వేమన పద్యములలోఁ బేర్కొనఁబడుట. ఇందుపయి నేనువ్రాసిన దేమనఁగా- ముత్తామాత్యునిఁ బేర్కొనినమాత్రమున వేమన యాతనికాలమువాఁడని శాసింప వీలులేదనియు, క్రీ. శ. 1380 ప్రాంతపువాఁడయిన రాయనిభాస్కరుని నాతని ప్రశస్తినిబట్టి "పడఁగ రాయనికులు బాచనిధన మెల్ల" అనుపద్యములో వేమన పేర్కొనియనంతరము చిరకాలమునకు వెలసినప్పటికిఁగూడ నెట్లు పేర్కొనెనో యట్లే ముత్తామాత్యునిఁగూడఁ బేర్కొనియుండవచ్చుననియు. ఇట్లు తలంచుటకుఁ గారణము ముత్తామాత్యుని యనంతరమున వేమన యుండెననుటకు వేమన పద్యములలోఁ గొన్ని యవకాశము లుండుటయే. అవి (1) క్రీ. శ. 1660 ప్రాంతమున నుండినపండితరాయల "అవసరపఠితావాణీ......" అను శ్లోకమునకు వేమనపద్యములలో ననుకరణ ముండుట (2) "మీకు పైదు మొగలు చెలఁగు పఠానులు, తురకలు దొరతనము, తొలుతఁ జేసి, రాఁగ రాఁగ విడిచి రౌతులై కొలిచిరి......" అను వేమనపద్యములో నాతనికాలమునాఁటికి మహమ్మదీయప్రభుత్వక్షీణదశకూడ సూచింపఁబడుట. ఇట్టిదశ మహమ్మదీయప్రభుత్వమునకు ఔరంగజీబు అనంతరముననే కలిగియుండుటచే నీనిన్నిటినిబట్టి పర్యాలోచింప వేమన క్రీ.శ.1700 ప్రాంతమున (1652_1720) వాఁ డగునని నాయభిప్రాయమును సూచించితిని. శ్రీశాస్త్రిగారు తమ ప్రతివిమర్శనములో వేమన పేర్కొనిన రాయనిభాస్కరుఁడు ముత్తామాత్యునిసమకాలీనుఁడని తాము తమపూర్వవ్యాసములో వ్రాసియుంటిమనియు, సమకాలీనులగు నాయిరువురదాతలనే వేమన పేర్కొనినాఁడని తమయభిప్రాయమనియు నిందుఁగూర్చి నేను వ్రాసినవాక్యము లసంగతములనియుఁ జెప్పి, వేమన యనుకరించినశ్లోకము పండితరాయలది కాదని నిరూపించి యాశ్లోకము పండితరాయలదను నమ్మకమే నన్నింత చేయించినదనియు వ్రాసిరి.

ఇఁక శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసినవిషయములను గూర్చి చర్చించెదను. వేమనపద్యములో నుదాహృతుఁడైన రాయనభాస్కరుఁడు ముత్తామాత్యునికాలమువాఁడనువిషయము నేఁడు శాస్త్రిగారు తమ ప్రతివిమర్శనములో వ్రాసిరేకాని వారిపూర్వవ్యాసములో నాసంగతి విస్పష్ట మొనర్చియుండలేదు. ఈపూర్వవ్యాసము రుధిరో

ద్గారివాఘశుంగశనివారఘు సారస్వతానుబంధములోఁ ప్రకటితమయియున్నది. దానిని జదివినవారికి "పరఁగరాయనికులు......" అనుపద్యములోఁ బేర్కొనఁబడినరాయనిభాస్కరుఁడును, "ప్రాకటముగ నిట్టి లోకములో...... ...." అనుపద్యములోనిగుంటుపల్లి ముత్తామాత్యుఁడును, ఏకకాలమువారని శ్రీశాస్త్రిగారియభిప్రాయమయినట్టు వారివ్రాఁతలనుబట్టి గోచరింపదు. వలసినవారావ్యాసమును జిత్తగింతురుగాక! ఇంతకు శాస్త్రిగారు చెప్పెడి యీసమకాలీనత్వ మెంతవఱకు సరియైనదో విచారింతము. ముత్తనామాత్యునికాలమువాఁడని తాము చెప్పెడి రాయనిభాస్కరుఁడు మంత్రిమానాటికట్టుబాట్లు మొదలయినవి కలిగించినవాఁడనియు, ఆతఁడును సుప్రఖ్యాతుఁడనియు, ఆతనికొడుకే కొండమంత్రియనియు, మనుమఁడే రామలింగభాస్కరుఁడనియు, ముత్తామాత్యుఁడు నీరాయనిభాస్కరుఁడును నందవరద్విజులు, సన్నిహితబంధువులు, సమకాలికులు గాన వేమన వారినిద్దఱను బ్రశంసించినాఁ డనుటే యుక్తమనియు శాస్త్రిగారు ప్రతివిమర్శనములో వ్రాసిరి. మంత్రిమానాటి కట్టుబాటులొనర్చిన రాయనిభాస్కరుఁడుగూడఁ బ్రఖ్యాతుఁడు కావచ్చును. కాని యాతనిప్రశస్తి వేఱు. వేమనపద్యములో నుదాహృతుఁడయిన భాస్కరునిప్రశస్తి వేఱు. వేమనపేర్కొనిన భాస్కరుఁడు మహాదాత. తనధనము బట్లపాలు, కవులపాలుచేసినవాఁడు. వేమన ప్రశంసించినది యాదాతృత్వవిషయమే. మంత్రిమానాటిశాసనములు మూఁడు. వానికాలము క్రీ.శ.1506—1507. ఈశాసనములయసలు ప్రతులు లభించినట్లు కానరాదు. నకళ్ళనుబట్టియే యవి లోకమునకుఁ బ్రకటితము లయినవి. (శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి రాయనిభాస్కరమంత్రిచరిత్రము పుట 3-4 చూడుఁడు.) వీనిప్రామాణ్యమున కీవిషయ మొకింత బాధకము. ఇందుఁగూర్చి చర్చించి యీశాసనార్థముల పూర్వపక్షసిద్ధాంతము లొనర్చుటకు నాకిచ్చటఁ బ్రసక్తి లేదు. ఏది యెట్లున్నను నీ శాసనములలో, ఎఱ్ఱంశెట్టి మేరాపాత్రుఁడు, మైగాలపు బేజ్జినీడు, కనకాల నల్లాపాత్రుఁడు అను తెలగాలప్రశస్తియే యెక్కుడుగా నుగ్గడింపఁబడి యున్నది. పన్నులుమాన్పించుటకు వలసిన యపారధనమును జేకూర్చినది, యందులకై తపమొనర్చి దేవతాప్రసాదమునందినది, వారేకాని రాయనిభాస్కరుఁడు గాఁడు. ఆతఁడు వారి కొనర్చినసాయము, కట్టుబాటులయేర్పాటు మున్నగువానిలోనే కాని ధనవిషయమున నేమియుఁ గాదు. కావున నీశాసనములలోని రాయనిభాస్కరుఁడును వేమనదాతృత్వమునకై ప్రశంసించినభాస్కరుఁడు నొక్కరే యనువిషయమును నే నంగీకరింపఁజాలకున్నాను. శా.శ. 1438(1516 A. D.)లో నాదెళ్ళ అప్పయమంత్రి వసిష్ఠగోత్రుఁడు, విద్వాంసుఁడు నయినయొక రాయనభాస్కరునకు భర్తపూండియనుగ్రామము నగ్రహారముగా నొసంగిన శ్లోకశాసనములో నున్నది. కాలము సరిపోవుచున్నది. కావునను నీభాస్కరుఁడు విద్వాంసుఁడు కావునను నీతఁడును మంత్రిమానాటిశాసనములలోని భాస్కరుఁడును నొక్కఁడైనఁ గావచ్చును. మంత్రిమానాటిశాసనములలోని రాయనభాస్కరునకు శాసనకాలమునకు నలుబదియేండ్లయిన వయస్సుండియుండవలయునుగదా! ఆసంగతి శ్రీ. గు. శ్రీరామమూర్తిగారుకూడ వ్రాసిరి. ఆతఁ డెనుబదేండ్లు జీవించియుండు నని తలంచినచో నాతనిమరణకాలము క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమగును. ఇట్టిచో క్రీ.శ. 1623 సంవత్సరమునఁ జనిపోయినగుంటుపల్లి ముత్తామాత్యుఁడు నీతఁడు సమకాలీను లెట్లగుదురో యూహింపరాకున్నది. ఇంచుమించుగా నూఱుసంవత్సరముల యంతరముకూడ శాస్త్రిగారి దృష్టిలో సమకాలమే కాఁబోలును! శ్రీశాస్త్రిగారిసిద్ధాంతము ప్రకారము ముత్తామాత్యునిప్రాభవము నెఱింగి యాతని యనంతరము క్రీ.శ. 1650 ప్రాంతమున మృతినొందియుండ వలసిన వేమన క్రీ.శ. 1550 నకు ముందే చనిపోయిన భాస్కరుని స్వయముగా నెఱింగియుండుట యెట్లు పొసఁగును? శ్రీరామమూర్తిగారు చాటుపద్యములలో దాతృత్వమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన రాయనిభాస్కరుఁడును మంత్రిమానాటిశాసనములలోని భాస్కరుఁడు నొక్కఁ

నైయుండునని తలంచినవా రగుటచే బట్టుకుజ్జువాని వార్తలపైని భాస్కరుని జిక్కులు పెట్టి పరీక్షించి తుదకు సమ్మానించినది కృష్ణదేవరాయలనియు, నాతనిం బట్టియే భాస్కరునకు రాయనిభాస్కరుఁడను పేరు వచ్చినదనియు వ్రాసియుండిరి. కాని యది సరిగాదు. రాయన భాస్కరుఁ డనఁగా రాయనకుమారుఁడు భాస్కరుఁడని యేకాని వేఱుకాదు. భాస్కరునిగూర్చిన చాటుశ్లోకములు పద్యములునే యీవిషయమును విశదీకరించును. రాయని భాస్కరుని మనుమఁడే (కొడుకుకొడుకు) రామలింగభాస్కరుఁడని శాస్త్రిగారు వ్రాసినదికూడ సరిగాదు. రామలింగభాస్కరుఁ డను పేరునుబట్టియే యాతఁడు రామలింగయకొమరుఁడని స్పష్టపడుచున్నది. కావున నీభాస్కరుఁడు రాయనభాస్కరపుత్రుఁ డగు కొండమంత్రి కొమరుడు గాఁడు. శ్రీశాస్త్రిగార్లు గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి వ్రాఁతలనుబట్టియు, ముప్పదియిద్దఱుమంత్రులచరిత్రములోని సంగతులంబట్టియుం బొరపడి యిట్లు వ్రాసియుందురు. రాయనిభాస్కరుని వంశీయులగు శ్రీగుంటుపల్లి సోమయ్యగారు 1910, 1912 సంవత్సరములలోఁ బరిశోధనపూర్వకముగ రాయనిమంత్రిభాస్కరచరిత్రము, గుంటుపల్లి ముత్తమంత్రిచరిత్రము వ్రాసియున్నారు. కాని కాటయ వేముఁడు మున్నగు రెడ్డిరాజులపరిపాలన కాలాదికములంగూర్చి కొన్నిభ్రమప్రమాదములకు లోనయిన వారగుటచే, కాటయవేముని కాలమునందు, మంత్రి మానాటి శాసనకాలమునందు, ప్రౌఢదేవరాయకృష్ణదేవరాయల కాలమునందు పురుషోత్తమగజపతి కాలమునందు నున్న రాయనిభాస్కరుఁ డొక్కఁడేయని యభిప్రాయపడి నెఱదాతయగు రాయనభాస్కరుని కాలమునకు సరిగా నిర్ణయింపలేకపోయిరి; అయినను నీగ్రంథస్థవిషయములంబట్టియు నితరాధారములంబట్టియు బ్రహ్మశ్రీ మద్దులపల్లి గురుబ్రహ్మశర్మగారు "కొండవీటిసామ్రాజ్య" మను గ్రంథములో భాస్కరునివంశవృక్షము నొసంగియున్నారు. దానిలో నవసరమయినభాగము నీక్రిందఁజూపుచున్నాను:

(నెఱదాత)
రాయనభాస్కరుఁడు (భార్య తిరుమలాంబ)

పెదప్ప	కొండప్ప	రామయామాత్యుఁడు

రామయామాత్యుఁడు
|
భాస్కరుఁడు (రామయామాత్యభాస్కరుఁడు. అచ్యుత దేవరాయల ప్రతినిధిగ కొండవీటిని పాలించినవాఁడు)
|
రామలింగయ
|
రామలింగభాస్కరుఁడు
(గుంటుపల్లి ముత్తన్న దత్తుతండ్రి)

దీనినిఁబట్టి రామలింగభాస్కరుఁడు రాయనిభాస్కరునిమనుమనిమనుమఁడనియు నిరువురకుఁ దరమునకు నలువదిసంవత్సరములచొప్పున గణించినచో రమారమి 160 సంవత్సరములయంతర ముండునసియు నేర్పడుచున్నది. రామలింగభాస్కరునిఁగూర్చిన యీక్రిందిచాటుపద్యముకూడ నీయంశములనే తేటపఱుచును.

"సీ. నీదేవదేవుండు నిజభక్తరక్షాప
రాయణుం డాదినారాయణుండు,
నీతాత జగదేకదాత రాయనమంత్రి
భాస్కరాన్వయుఁడైన భాస్కరుండు
నీతండ్రి వితరణఖ్యాతిని గతియుగ
కర్ణుండు రామలింగప్రధాని
నీతల్లి పతిహిత నీతి నరుంధతీ
దేవితోఁ బ్రతివచ్చు తిరుమలాంబ
గీ. తనర వెలసితి వత్యంతవినయవిభవ
గురుతరైశ్వర్యమహనీయ గుణగణాఢ్య
భవ్యభరతుండ! వినుకొండపాలకుండ!
భాస్కరుని రామలింగయ్య భాస్కరుండ!".

మఱియు నీరామలింగభాస్కరుఁడు గుంటుపల్లి ముత్తామాత్యుని దత్తుతండ్రి. ఆవిషయము శ్రీగుంటుపల్లి సోమయ్యగారి గ్రంథములలోఁ జూడఁదగును. ఈసంగతు

లన్నియు సమాలోచింప గుంటుపల్లి ముత్తామాత్యుఁడు రాయనిభాస్కరుడు సమకాలీనులని శాస్త్రిగారు వ్రాసినవ్రాఁత తప్పయిపోవుచున్నది. వేమనపద్యములో రాయనిబాచఁడనియే యున్నది. ఈబాచఁడనునది నెఱదాతయై యనవేమకాటయవేములకాలములో క్రీ. శ. 1380, 1400 ప్రాంతముల వెలసిన మొదటిరాయనభాస్కరునకు బట్టుకవులుంచినముద్దుపేరని నాపూర్వవ్యాసములో వివరించియే యుంటిని. మఱియు శాస్త్రిగారు తమపూర్వవ్యాసములో నుదాహరించిన

"చ. కమలభవాండభాండమునఁ
గల్గినసంధవరంపుటిండ్లలోఁ
బ్రముఖుఁడు రాయనిప్రభుని
భాస్కరుఁడే నెఱదాతపిమ్మటన్
విమలగుణౌఘు గుంటుపలి
వీరయముత్తఁడె దాత భట్టసం
భ్రమఘనదానరూఢి నొక
పాటివదాన్యుల నెన్న నేటికిన్."

అను చాటువునుబట్టికూడ సందవరద్విజులలో దాతృత్వవిషయమున ముత్తామాత్యునికిఁ బూర్వము జగదేకకీర్తిని బడసి నెఱదాతయై వఱలిన రాయనిభాస్కరుఁ డొక్కఁడే యని స్పష్టపడుచున్నది. ఆతఁడు క్రీ. శ. 1400 ప్రాంతపు రాయనభాస్కరుండే యని పైయాధారములవలన నెఱుంగనగును. కావునఁ బయిపద్యములో నుదాహృతులయిన భాస్కరముత్తామాత్యులే వేమన పద్యములలోఁ గూడఁ బ్రశంసింపఁబడినవారని తలంచుట సర్వవిధముల సంగతము, సమంజసము నని నాయభిప్రాయము. అట్టయెడ నాపద్యసందర్భములఁబట్టి వేమన ముత్తామాత్యుని కాలమువాఁడే యని శాసింప వీలులేదనియుఁ దా నాతనియనంతరము వెలసినప్పటికి నాతనియంశంబును బట్టి భాస్కరునివలెనే యాతనినిగూడఁ బేర్కొనియుండ వచ్చుననియు నేను వ్రాయుట యసంగతముకాదని విజ్ఞులకుఁ దోఁపకపోదు.

శ్రీశాస్త్రిగారు "ప్రాకటముగ నిట్టిలోకములో" అనుపద్యమునకు ముద్రితప్రతులలోని యపపాఠమునకుఁ దాము ప్రకటించిన సవరణమునుబట్టి నే నీపద్యము వేమనదిగాక ప్రక్షిప్తమో శిష్యకృతమో యని "తుష్యతు దుర్జన" న్యాయమున నేదోకొంత యాక్షేపించితి నని యేమేమో కొంత యనవసరగ్రంథము వ్రాసిరి. శాస్త్రిగారి పూర్వవ్యాసమును, తరువాత రక్తాక్షిసంచికలోఁ బ్రకటితమయిన నావ్యాసమును లెస్సగాఁ బరికించినవారెవరు నాకీన్యాయము నంటఁగట్టు నన్యాయమున కొడిగట్టరని నాసమ్మకము. వేమన పద్యములలోఁ గొన్ని ప్రక్షిప్తములు శిష్యకృతములు చేరియున్నమాట నిర్వివాదాంశము. అందులకుఁ బూర్వోక్తమయిన శ్రీ వీరభద్రరావుగారి వాక్యములు గూడ నిదర్శనములు. అందుచేత వేమనకాలనిర్ణయమునకై మనమాధారములుగాఁ గైకొను పద్యములు ప్రక్షిప్తములు, శిష్యకృతములు కాని సందర్భముననే వానిని బట్టి మన మొనర్చు సిద్ధాంతములు నిలువనేర్చును. అవి ప్రక్షిప్తము లని భావిపరిశీలనములో నిర్ధారితమయినచో మనసిద్ధాంతము లబద్ధము లయిపోవును. కావున వేమనపద్యములనుబట్టి చేసెడి యాతనికాలనిర్ణయ మెవరుచేసినను నీనిబంధనమునకు లోనయియే. శాస్త్రిగా రుదాహరించిన నావాక్యములలో నేనుద్దేశించిన భావ మిదియేకాని మఱొకటి కాదు. భాస్కరునిఁ బేర్కొనిన పద్యమునుగూర్చికూడ నేనిట్లే వ్రాసియుంటిని. ఈసంగతులెల్లఁ బర్యాలోచించియే పయిప్రక్షిప్తములతోఁగూడిన వేమనపద్యములఁబట్టి యాతనికాలనిర్ణయ మొనర్చుట ప్రమాదరహితమయినమార్గముగాదని నేను మునుముందే వ్రాసి అయినను మాఱుదారిలేనందున నదియే శరణ్యమగుచున్నదని వేమనపద్యములఁ బట్టియే నాయొనర్చిన కాలనిర్ణయమును జేసియుంటిని. వేమన పద్యములలోఁ జేరిన ప్రక్షిప్తములను శిష్యకృతములను సాధ్యమయినంతవఱకు విడఁదీసి సరియైన వేమనపద్యముల నేర్పఱించుటకుఁ జెన్నపురిలో నివాసమున్న

శ్రీశాస్త్రిగారివంటి పండితోత్తములకే యెక్కువ యవకాశము లున్నవి. గుంటుపల్లి ముత్తామాత్యవిషయికమయిన పయిపద్యమునుగూర్చి ప్రత్యేకముగా నది ప్రక్షిప్తమని గాని శిష్యకృతమని గాని నే నేమియు ననలేదు. ఆపద్యమునుగూర్చి శ్రీవంగూరి సుబ్బారావుగారితోఁ దాము ముచ్చటింపఁగా వారది ప్రక్షిప్తముగావచ్చునని రని శాస్త్రిగారే తమపూర్వవ్యాసములో నీక్రిందివాక్యములు లిఖించియున్నారు."ఈవిషయములను గడచినవత్సరములో నేను శ్రీవంగూరిసుబ్బారావుగారితో ముచ్చటింపఁగా వా రాపద్యమును ప్రక్షిప్తముగానచ్చుననిరి. శతకకవులచరిత్రలో నీవిషయము చర్చింతుమనిరి. ప్రక్షిప్తమనుటకు వారప్పుడు చెప్పఁబూనినకారణములు నాకుఁ దృష్టిగోలుచు లేదు. వారు కీర్తిశేషులగుట శోచనీయము. వారిశతకకవులచరిత్ర మింకను బ్రకటితముగాకుండుట మఱియు శోచనీయము."

కావున నీపద్యము ప్రక్షిప్తమనినది సుబ్బారావుగారేకాని నేఁగాదు. ఇఁక దీనిపై నేనువ్రాసిన "ఈపద్యము ప్రక్షిప్తముగాని, వేమనశిష్యులు చెప్పినదగాని కాక వేమన స్వయముగాఁజెప్పినదే యని యంగీకరించినను దానిని బట్టియే వేమన ముత్తామాత్యునికాలములోనున్నట్లు తలపరాదని నాయభిప్రాయము." అను వాక్యమును దిలకించి శ్రీశాస్త్రిగా రుదాహరించిన "తుష్యతుదుర్జన" న్యాయము మాయిరువురలో నెవరికి వర్తించునో నిర్ణయించుభారమును విజ్ఞులకే విడిచిపెట్టెదను. శ్రీసుబ్బారావుగారి శతకకవులచరిత్రము తరువాతఁ బ్రకటితమైనదఁట. కాని దానిని జూచుభాగ్యము నాకింతవఱకుఁ గలుగలేదు. పై విషయమయి యాగ్రంథములో వారేమయినఁ జర్చించిరేమో తెలియరాదు.. "ఈపద్యమును బట్టి నేనీక్రొత్తవిషయమును జూపుట కారణమాయేమి, ప్రక్షిప్తమనియో శిష్యకృతమనియో సందేహముచెందుటకు" అని శాస్త్రిగారు ప్రశ్నించుచున్నారు. సందియమును జెందినది నేఁగాదనియు నాకట్టియూహ లేదనియుఁ బయిసంగతులవలననే విశదము కాఁగలదు. కాని శాస్త్రిగారు ప్రకటించిన యావిషయము వారికిఁ గ్రొత్తయేమో కాని లోకమునకు మాత్రము కాదని మనవిచేయుచున్నాను. "గంటుపల్లి"కి సరియైన"గుంటుపల్లి" అనుపాఠమును దామెక్కరేకాక శ్రీరాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణశర్మగారు కూడ వేఱే ప్రత్యేకముగ గుర్తించినట్లు శాస్త్రిగారే తమపూర్వవ్యాసములో వ్రాసియున్నారగదా! ఇంతియేకాదు; దీని నంతకుఁబూర్వము చాలఁగాలము క్రిందటనే గుర్తించినవారు కూడఁగలరు. శ్రీగుంటుపల్లి సోమయ్యగారు మొదటఁ బ్రబంధకల్పవల్లరీ పత్రికలోఁ బ్రకటించి తరువాతఁ బ్రత్యేకపుస్తకరూపమున 1912 సంవత్సరములో ముద్రించిన గుంటుపల్లి ముత్తనామాత్యచరిత్రము 12 పుటలో నీపద్యము సరిగా ముద్రింపఁబడి యున్నది. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాలయమునఁ బండితపదవి నలంకరించు శాస్త్రిగారి కీగ్రంథము దృగ్గోచరము గాకపోయెనో?

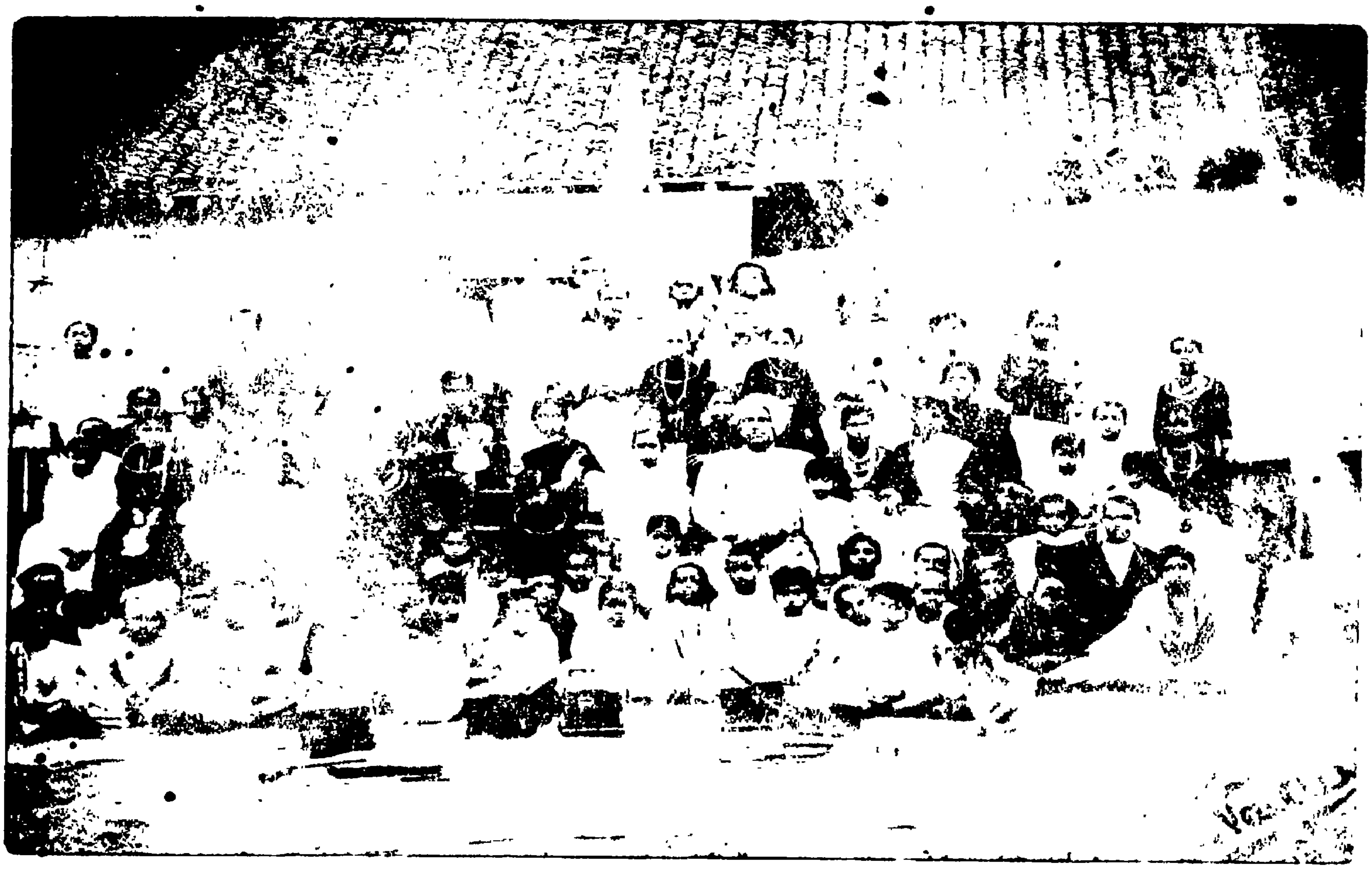
"అవసరపఠితావాణీ"అను శ్లోకము పండితరాయలదికాదని, యది యాతనిముత్తాతపుట్టుకకుఁగూడ ముందే పుట్టినదని, శా. శ. 1388లో సంకలనము చేయఁబడిన ప్రసంగరత్నావళిలో నిదిగానవచ్చుచున్నదని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. ఈశ్లోకము పండితరాయలదని దేవనాగరలిపిలో పెద్దయక్షరములతో శ్రీసుబ్బారావుగారు తమగ్రంథమునఁ బ్రకటించి యున్నారు. వారు తమగ్రంథమును విశేషపరిశ్రమతోఁ జెన్నపురిలో నివాసముండి యచ్చటి పెక్కుపండితులతో సంప్రతించి రచించితిమని ప్రకటించికొనినారు. వారుదాహరించిన పండితమండలిలో మనశాస్త్రిగారుకూడ నొకరు. ఇట్టిసందర్భములలో శ్రీసుబ్బారావుగారు పైశ్లోకము పండితరాయలదని వ్రాసినప్పుడస్మదాదులు దానిశంకించుట యెట్లు? కావున వారిగ్రంథమునుబట్టియే యాశ్లోకమును నేనుగూడఁ బండితరాయలదిగా గ్రహించి వేమనపద్యములలోని తదనుసరణమునుగూర్చి కొంత చర్చించితిని. వేమన గుంటుపల్లి ముత్తనామాత్యుని కాలమువాఁడని తాము నిరూపిం

చుచు వ్యాసము వ్రాయఁబూనినప్పుడు శ్రీశాస్త్రిగారందులకు విరోధముగా శ్రీసుబ్బారావుగారి గ్రంథములోఁ బైవిషయము గాన్పించుచుండఁగా నందుఁగూర్చి యుదాసీనులై యూరకుండనేల? ఇప్పుడు చెప్పినసంగతులతో నీవిషయమును వారు తమపూర్వవ్యాసములోనే విమర్శించియుండినచో నేనిందుఁగూర్చి యొనర్చినచర్చకవకాశము లేకుండెడిది. సంకలనగ్రంథము లచ్చునకు వచ్చుసరికి వానిలోఁ దరువాతికవుల శ్లోకములుగూడఁ బ్రక్షిప్తములుగాఁ జేరుచుండుట యసామాన్యముగాదు. శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రసంగరత్నాకర సుభాషితపద్ధతులలో నీశ్లోకమును దిలకించిన నది ముద్రితప్రతులలోనే కావచ్చును. కావున నిది పండితరాయలదికాదని రూఢిపఱుచుటకుఁ బయిగ్రంథముల ప్రాచీనములగు ప్రతులఁ గూడఁ బరిశోధించి యథార్థమును నిర్ణయించుట కర్తవ్యము. శ్రీసుబ్బారావుగారు దీని నేకారణములచేఁ బండితరాయలదిగా గణించిరో మనకిప్పుడు తెలియరాదు.

ఇఁక నే నుదాహరించిన "పేకు పైదు మొగలు చెలఁగు పఠానులు" అను పద్యమునుగూర్చి శాస్త్రిగారేమియు సెలవిచ్చియుండలేదు. 1913 సంవత్సరమునఁ బందరులో బ్రకటితమయిన "వేమనసూక్తిరత్నాకరము" లోను, ఆసంవత్సరములోనే చెన్నపురిలో సమ్మెత్యాగరాయసెట్టిగారు ప్రకటించిన "వేమనజ్ఞానమార్గపద్యము" లను గ్రంథములలోను గూడ నీపద్య మున్నది. ఇది వేమన చెప్పినదిగాక ప్రక్షిప్తమో శిష్యకృతమో యైనచో నావిషయమును శాస్త్రిగారు నిర్ణయింతురుగాక! అట్లుగాక యిది వేమన స్వయముగాఁ జెప్పినదే యని యంగీకరించినచో నిందుఁ జెప్పఁబడినపాటు తురకలదొరతనమునకు ఔరంగజీబునకుఁ బూర్వమే యనఁగా ముత్తనామాత్యుని కాలమునాఁటికే కలిగియుండు నని తలంచుటకు వీలుండునా? ఏలయన నంతటివైభవోదాత్తుఁడయిన ముత్తామాత్యుఁడుగూడ గోలకొండనబాబగు మహమ్మదల్లి పాదుషా యధికారముక్రిందఁ గొండవీటి సీమకు "అమీను"గా నియమింపఁ బడినవాఁడేకాని వేఱుకాదు. ఆతనికాలమునాఁటికి మహమ్మదీయప్రభుత్వము మహోన్నతదశలోనే యుండియున్నది.

వేమనకాలమును 1650 కంటె నింకను దర్వాతికిఁ దీసికొనివచ్చెడిచో నందులకుఁ గొన్ని బాధకములున్నవని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. అవి వేమనపద్యములకు వ్రాఁతప్రతు లిప్పటికి రెండువందలయేండ్లు క్రిందటివి తంజావూరుసరస్వతీమహాలులోను మన దేశములోను నుండుటయఁట. ఈసంగతిని నేను గుర్తింపకపోలేదు. శ్రీశాస్త్రిగారు నేను నిర్ణయించినకాలములకు 60, 70సంవత్సరముల కంటె నెక్కుడయంతరము లేదు. వేమన పదునేడవశతాబ్దపూర్వార్ధమున గుంటుపల్లిముత్తామాత్యుని యనంతరమనఁగా క్రీ. శ. 1650 ప్రాంతమున సిద్ధిపొందియుండునని శాస్త్రిగారు వ్రాయగా నాతఁడా ప్రాంతమున జనించి క్రీ. శ. 1720 ప్రాంతమున సిద్ధిపొందియుండునని నేను వ్రాసితిని. కావున బైవిషయములు నాయొనర్చిన కాలనిర్ణయము నంతఁగా బాధింపనేరవు. వేమన పద్యములు వ్రాసిన గ్రంథముగాక వేదమువలె వ్రాయని గ్రంథమనియు నాతఁడు తనకుఁదోఁచినభావముల నప్పటికప్పుడు పక్షివలెఁ బాడుచుఁ బోవుచుండెననియు నా పూర్వవ్యాసములోఁ జెప్పియుంటిని. ఆపద్యములకు సమగ్రమయిన యేకలిఖితప్రతులు గానరావు. కొన్ని ప్రతులు వేమనజీవితకాలమునందే యాతనిశిష్యులచే వ్రాయఁబడియుండును. ఆసంగతి శ్రీసుబ్బారావుగారుకూడ వ్రాసిరి. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాలయమునను, తంజావూరునందునుగల ప్రాచీనప్రతులలో వేమనకాలనిర్ణయమున కుపకరించు పద్యములలో నున్నవేవియో లేనివేవియో పరీక్షించి సరియైనకాలనిర్ణయ మొనర్చుటకును, మొత్తముమీఁద వ్యాప్తిలోనున్న లిఖితముద్రితప్రతులనన్నిటిని సమగ్రముగ సమీక్షించి ప్రక్షిప్తములను శిష్యకృతములను సాధ్యమయినంతవఱకు విడదీసి సరియైన వేమనపద్యముల ప్రతిని దయారుచేయుటకును శ్రీవీరభద్రరావుగారు వ్రాసినట్లు భాషాసమాజములును, సాహిత్యపరిషత్తును త్వరలోఁ బూనికవహించుఁగావుత మని ప్రార్థించుచు విరమించుచున్నాను.

[illegible]

దత్తమండల కళాశాల హాస్టలు, అనంతపురము

[illegible] అన్నపూర్ణ[illegible] సిద్ధాంతి [illegible] సాయంత్రము [illegible] గారు

కే. శే. [illegible] స్వామి నాయుడు గారు

నీలగిరి పత్రికా కార్యనిర్వాహకులు

శ్రీయుత ప. సంజీవప్పగారు
హిందూపురము

సారంగధర చరిత్రము

నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తి గారు, బి. ఏ. [సారస్వత సమాజము]

సారంగధర చరిత్రమును వ్రాసినది చేమకూర వేంకటపతి. ఇతడు తంజాపురీవల్లభుడగు రఘునాథరాజు కొలువులోనివాడు. రఘునాథరాజు 1630 వ ప్రాంతమువాడు; అనగా ఆంధ్రభోజుని యనంతర మొక శతాబ్దము వాడనుట. కృష్ణరాయనికాలమున విజయోల్లాసిని యగు తెనుగుభూమియును, క్రొత్తరీతు లలవరుచుకొనుచున్న తెలుగు కళలును, తల్లికోట యుద్ధానంతరము స్వతంత్ర జీవనమును నిర్జీవములయ్యెను. అస్వాతంత్ర్యముతోపాటు ఆంధ్రులకు భావదారిద్ర్యముకూడ హెచ్చినది. కళలు అనుకరణములై అందుచేత ప్రతిభావిహీనము లాయెను. ఆ తరుణముననే వేంకటపతి తన గ్రంథములను రచించెను.

మానవుని భావములు కాలము ననుసరించి మారును. సమకాలికుల భావములు కవిదిక్చక్రమును విశాలముగనో, సంకుచితముగనో యొనర్చును. ప్రపంచమునందలి ప్రతిసారస్వతమును పై వాక్యములను ధ్రువపరుచుచున్నది. ఆంగ్లేయుడగు థామసుగ్రే అట్టివాడు. అతడు మేధావి, మంచికవి. కాని యతనిరచనలు బహుస్వల్పము. గ్రే కాలమున జాతీయ జీవనోత్తేజములగు కార్యములుగాని, భావములుగాని దేశమునందు తీవరించి యుండలేదు. షేక్స్పియరు, మిల్టనుల కాలము వేరు. ఎలిజబెత్తు కాలమున నింగ్లాండు తన సామ్రాజ్యపక్షములను సాచి యెగుర నారంభించి జయపరంపరలను బడయుచుండెను. మిల్టను తన దేశమునందుగలిగిన యంతఃకలహములందు బాల్గొని దేశసేవచేసెను. ఆదీక్షాదక్షతలనే తన కవితయందుగూడజూపి యమృతత్వమును బడసెను. ఆసృష్టితో జూచినచో వేంకటపతికాలము సరసకవితా ప్రచారమున కనువైనటులు గాన్పింపదు. తెనుగువారు గర్వపడగల సామ్రాజ్యముగాని యోధుడుగాని యాకాలమున నున్న. దేశము విలాసలాలసులైన చిన్నచిన్న రాజుల వశమైనది. రాజాశ్రయమే నాటికవులకు ముఖ్యజీవనాధారమైయుండుటచే వారు ప్రభువుల చిత్తవృత్తికనువుగ పచ్చిశృంగారమునకు దమ కావ్యములం దగ్రస్థానము నీయవలసియుండెను. అట్టి సంప్రదాయములకు లొంగి కావ్యరచనచేసినవారిలో వేంకటపతి యొకడు.

ఇట్టి కవుల కావ్యములను విమర్శించునపుడు వారికాలమునందలి యభిరుచులనుగూడ గణింపవలెనని కొందరి యభిప్రాయము. ఆదర్శప్రాయమగు కవిత్వ మెట్టిదని మనము ప్రశ్నించుకొని వెదకుచో నిట్టి పొరపాటులకవకాశ ముండదు. విమర్శన మూడువిధములుగా విడదీయవచ్చును.

I. చరిత్రాత్మకము (Historical Estimate).

II స్వకీయాభిప్రాయము (Personal Estimate).

III సత్యవిమర్శన (Real Estimate).

మొదటిదాని ననుసరించి విమర్శించుట యన సమకాలమునందుగల యాదర్శముల నెరింగి సమకాలికులతో బోల్చి కవి బాగోగులను లెక్కించుటయే. ఇది సరియగు మార్గముగాదు. కారణము తెల్లము. ఒక్కొక కాలమందుకవి బిరుదమున కర్హులగువా రుండనేయుండరు. అయిన నారసవిహీనులందు ఎవడో యొకడు మిన్నయగుట తటస్థింపక తప్పదు. అప్పు డట్టివాడే ఘనుడగును. మన సారస్వతమునందలి ప్రబంధయుగమే దీనికి తార్కాణము. పింగళి సూరనార్యుని యనంతరము కవిశబ్దమునకు నిరాఘాటముగా నర్హుడగునట్టివాడు లేడు. అయినను తరువాతివారిలో కూచిమంచి తిమ్మకవి మొదలగువా రుత్తములుగా పలుకబడుచున్నారు.

రెండవ విషయము విమర్శకుని రుచి ననుసరించునట్టిది. విమర్శకుడొక గ్రంథము చదువుచున్న పుడది యతనికి నచ్చవచ్చును. అంతమాత్రముచే నది యుత్తమగ్రంథమని మనముగాని యతడుగాని తలపరాదు. ఒక్కొక్కప్పుడు మనరుచి సరిగా నుండక పోవచ్చును. ఆ గ్రంథము చదువరికి సమకాలపుకవి దగుచో నిట్టి పొరపాటు సర్వసాధారణముగా జరుగును. జర్మను సారస్వతమును నిష్పాక్షికముగా విమర్శించియెన్నిక గాంచిన 'గటే' యంతవాడు తనకు సమకాలికుడును, ఆంగ్లకవియునగు బైరను షేక్స్పియరుతో సమానుడని ప్రశంసించెను. 'బైరను' గొప్పవాడే. కాని మహాకవియగు షేక్స్పియరుతో తుల్యుడుకాడని యిపు డందరు నొప్పుకొనిరి. ఇట్టి యుదాహరణ లెన్నేని కలవు. మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము లిందుకు తార్కాణము. కృష్ణరాయడు పెద్దనార్యుని, అతడు రచించిన మనుచరిత్రము నెక్కువగ ప్రశంసించిన ట్లగపడును. పారిజాతాపహరణము నెడ నంత మహాభిమానము కానరాదు. కాని యభిరుచి యిపుడు తారుమారైనది. పారిజాతాపహరణము మనుచరిత్రకంటె యుత్తమకావ్యమని చదువరుల యూహ.

మూడవవిధానమగు సత్యవిమర్శనమే యుత్తమమైనది. కవితాసామ్రాజ్యమున మూర్ధాభిషిక్తులై నిరంకుశప్రతాపముతో శాసించుచున్న తిక్కనాదుల ప్రశస్తకవిత్వము నాదర్శమునం దుంచుకొని

యితరకవులను విమర్శించుచో వారిహెచ్చుతగ్గులును, స్థానమును మనకు పూర్తిగ గోచరము కాగలదు. అట్టిరీతిని విమర్శించుచో కాలము యొక్కగాని సమకాలికులయొక్కగాని ప్రాబల్యము లెక్కకు రాదు. అట్టిది రాకూడదు కూడ. వెంకటపతికాలపు రుచులను రీతులను నేటి రుచులతోను రీతులతోను పోల్చి మంచిచెడ్డలు చెప్పుట మంచిదికాదందురు కొందరు. కానిండు; వెంకటపతికాలపువారి ఆచారములను మనము నేడు హర్షింతుమా? అటులే ఆకావ్యరీతులు మనమెచ్చుకోలున కర్హములా? అయినను కాకున్నను తెనుగుసారస్వతమును మథింపనెంచు విద్యార్థులకు ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమరీతు లొకరు చెప్పక తెలియునా? తెలియకున్న అతనిరుచి సరియగునట్లుండునా? కనుక బుధులు కాలముతో సంబంధము నిరసించి కావ్యముగాని కవిగాని మానవజాతి కొసంగిన విజ్ఞానానందములనుబట్టి వానివిలువ నిర్ణయింతురు

ప్రబంధకవులలో వేంకటపతికి మంచిపే రున్నది. ఇతని సారంగధరకంటె విజయవిలాసమును తెనుగువారెక్కువగా మెత్తురు. కారణ మాగ్రంథమున శృంగారము చిప్పిలుటయే. ఎంతవ్రాసినను ముద్దుపళనిని మించలేకపోయెను. విద్యార్థికుండవలసిన మొదటి గుణము చిత్తవృత్తినిరోధము. పండితపామరులకున్న భేద మిదియే. పామరుడు తన హాసోల్లాసాదులను మరుగుపరచలేడు.
ద్రౌపది వచించినటులు,

'............మాటలు చిత్తమునందు నిల్పకే
కారులు ప్రేలెదకా వినుడుకఱ్ఱు మెగ్గును గాన.........'

పండితుడో అట్టివాడు కాడు, కాని మనకవి పండితు లారీతిని వదలిరి. స్త్రీవిషయమున వీరు చెరవప్పిన-సింగములవలె వ్యవహరించిరి. అసమానమగు తమ యూహానంతను ఆమె రహస్యావయవాన్వేషణమున వ్యయపరచిరి. పరమపతివ్రతలగు సీతాదులు కానిండు; కేవలము వెలయాండ్రగు వరూథినీ కలభాషిణులు కానిండు. మనకుమాత్రము వారిదేహమునందు సూదిమొన మోపగలయంతేనట్టును దాగియుండలేదు. చూడుడు: సారంగధరచరిత్రమును, విజయవిలాసమును; గయ్యాళియగు చిత్రాంగియు, పతివ్రతలగు ఉలూచీ సుభద్రలు నెటులుండిరో? కవి కంటికి వారు వివస్త్రలుకారా? కవికాలమున నది యనింద్యమేయగుగాక, మనము దానికీయకొందుమా?

"ఉ. కెయ్యకు దార్పఁగాఁదురముజారె నదంతబఁజక్కదిద్దఁబోఁ
బయ్యెదజారె నయ్యదరిపాటున గ్రక్కున నీవిజారె రో
జయ్యెడ నవ్విలాసిని యొయారము చూచి కవుంగలించె, నా
సెయ్యెడ మేలె చూతుర గ్రహింపరు జాణలు జారుపాటులన్.

క. పాటలగింబాధర కని
గాటుల్ల కోపదని పులువగల్గఁ దెలుపంగా

నేటికి సెతెంగి నడుపుము
మీటినవిమ్మచనుగోయి మీచేతి దీరకా."

అని విజయునితో నటగల ము తెదువలు పల్కుదురు

ఇట్టివర్ణనలు శృంగారము కానేరవు. కావ్యమునకుత్తమత్వ నీయజాలవు. ఇట్టి సందర్భములు హేయములనుటలో నాశ్చర ముండదు. వేంకటపతి గ్రంథములందుగల శృగారరసమును — అదిశృ గారమేయగుచో తీసివేసిన మిగులునది నీరసనుమాత్రమే. స్త్రీపురుష అంగవర్ణనము మాటచమత్కారము మాత్రమే యాతని దృష్టిపథమునని చిన ముఖ్యలక్షణము కథాగమనము, సరళి, పాత్రపోషణము నిత యందు చాలతక్కువగ నున్నవి. ఇతని కావ్యము సారంగధరము విమ ర్శించినచో పైయంశము తెల్లము కాగలదు.

ఇందలి కథ సుప్రసిద్ధము. మాళవదేశాధీశుడగు రాజనరేంద్ర నకు రత్నాంగియను కులసతియు, చిత్రాంగియను వెలసతియు నిలజవ్వన లిరువురు వలరు. రాజరాజు సంతానములేనివాడై తపముచేసి కంథ వరమున సారంగధరునిగాంచెను. సారంగధరుని జననమునకు పూర్వవే రాజరాజు చిత్రాంగిని మోహించెను. అప్పటి కామెయొలజవ్వని. కన క నామె యప్పటికిరువదివత్సరముల ప్రాయమున నుండవలెను. సార గధరునికన్న నామె యిరువది వత్సరములైనను పెద్దదైయుండవలెను సారంగధరుడు శిక్షితుడగు కాలమునకు యౌవనుడై, వివాహితుడై యౌవరాజ్యాభిషిక్తుడై యుండెను. అనగా అతని కప్పటికి కనీసను వి శతి వత్సరములుండి యుండవలెను. కావున చిత్రాంగి ఆసమయమునక నలువది వత్సరముల వయసున నుండి యుండును. అంతపనుచ భామిని సారంగధరుని ప్రేమించుట యెంతహాస్యాస్పదము? అదియునుగాక ఆయొల జవ్వనినిజూచి యారాజంత మురిసిపోయి కోర్కెచ్చి విధ యుడగుట? ప్రతీతి ననుసరించి వేంకట కవి యామె వయసును సార గుని వయసును దాదాపు సమముగా వర్ణించినచో రసవంతమై యుండును.

కథాగమనమున విషయమునకు దగు ప్రాముఖ్యమునిచ్చుట యం దుగూడ నీతడసమర్థుడు. రాజుయొక్క సంతానచింతపదిపద్యము లోను, శివపూజ పంద్రెండు పద్యములలోను, వే ఇరువది పద్యములలోను వర్ణించి, సారంగధరుని ఆటమాత్ర ము టూకీగా తెల్పినాడు. కథయందు హృదయమును కరగించు తావు రత్నాంగివిలాపమును, బంధితుడగు సారంగధరుని భావములును, రత్నాంగివిలాపము కొంతభాగము హృదయము కరమమన్నది. కాని కొంతభాగము భాషాచమత్కారముతోనిండి 'ఎల్లి' కల్లయేడ్పువలె నున్నది. సారంగధరుని హృదంతరభావసమితి యెట్టిదో మనకు తెలియదు. రాజరాజు విరహతాపావిష్కారము కూడ చాలవరకు తక్కువయే. కాని శాస్త్రము ప్రబంధమున కది యవసరమని చెప్పుచున్నది. కనుక శిల్ప మొప్పకున్నను అదికించినాడు. యతి మాయచే సారంగధరునకు కాళ్లు

చేతులు ఆకురాలినచెట్టునకు చిగురుపట్టువిధమున అంకురించి, ఎదిగి, దిట్టపడినవని కవి వ్రాసెను. కాలుచేతులు తెగినవెనుక రాకుమారుడు మరణించెనన్నచో కావ్యమునందలి కరుణరసము పరిపక్వమొంది జదువరుల హృదయమాలిన్యమును క్షాళితము చేసియుండును. కాని శాస్త్రము విచారాంత విషయము నిషిద్ధమనుటచే నాలంకారికుల ప్రీత్యర్థము కథను, సుఖాంతముగా మార్చి కవి రసమును శిల్పమును పాడు చేసినాడు.

కొన్నిచోటులందు వేంకటపతి యితరుల గ్రంథములందలిపద్యములకు సమాంతరములగు పద్యములను వ్రాసిన ట్లగపడును.

"సీ. కను మాయజని సీతకెనకు కాకాసురుడ
గనుమారుగా బాటికొనినచోటు
తలకెక్కవలపునా దగులు శూర్పణఖ ము
క్కును చెవుల్ రాపాడు కొనినచోటు
పరివేషంబైన చంద్రబింబము వోలె
గుడి వ్రాసి జానకి నిడిన చోటు
కుహనామృగనికాటగహనాధి దేవత
కనుర క్తో బలి యిచ్చినట్టిచోటు
గీ. కనుగొని విభుండు రామలక్ష్మణులు ధర్మ
సాధువులు విష్ణుమూర్తులు సంచరించి
వార లీపుణ్యమగు వనక్ష్మాని జూడ
గలిగెనని సంతసిలుమ నావలజనంగ. (సారంగధర)

సీ. నిడుదపెన్నెరిగుంపు జడగట్ట సగరు ము
మ్మనుమండు తపము గైకొనినచోటు,
జరఠకచ్ఛపకులేశ్వరు వెన్ను గానరా
జగతికి మిన్నేరు దిగినచోటు
పువ్విడికతనంబు పోదెట్టి గిరికన్య
పతిగొల్వ నాయాసపడినచోటు
వలరాచరాజవా డలికాక్షుకనువెచ్చ
గర్వగిన యలకనికరపుచోటు
గీ. తపసి యిల్లాండ్ర చెలువంబు తలచి తలచి
మున్ను ముచ్చిచ్చును విరాళి గొన్నచోటు
కనుపపులు పేల్మబడవాలు గన్నచోటు
హర్షమున జూచి ప్రవరాఖ్యుడాత్మలోన." [మనుచరిత్రము]

సారంగధరయందలి చిత్రాంగిసారంగధరులు వసుచరిత్రము మనుచరిత్ర రెండవయాశ్వాసమునందలి వరూధినీప్రవరులసీములవంటిది. రెంటి యందును నాయకుడు పరసతీవిముఖుడు. రెంటియందును నాయిక అగ్గలమైన తమిచే ప్రేరేచబడి పురుషుని బలవంతపెట్టును. ఇక్కడ వేంకటపతి పెద్దనార్యునిమించ యత్నించి సంపూర్ణముగ పరాజయము నొందెను. మనుచరిత్రమునందున్న కొలదిపాటి యౌచిత్యమునుకూడ తెరచి వెంకటపతి యారంగమును బూరిగా రసవిహీనము చేసినాడు.

అక్కడక్కడ ఇతనివర్ణనలు కొన్ని బహురమ్యములగుచు సహజముగ నున్నవి. మింట నెగయుచున్న పారావతవిషయంబున నిట్లు వ్రాసెను:—

"సీ. కంటికి చేరికారగా నిల్పి కన్గొని
'యన్నన్న రెంతద 'వ్వనెడువారు
వాపచేల ముసుంగు వైచి వేమరు నూచి
'హా కంటి గంటినే' నసెడువారు
మెడలపై హస్తంబు లిడి తప్ప కీక్షించి
'యౌర మిక్కిలిపాడ' నసెడువారు
పల్లింపునీటిలోపలి నీడ బరికించి
కనిపింప దేచాయ నసెడువారు
గొబ్బుగొబ్బున తలలెత్తి కొందఱుండ
జూడజూడంగ పొగలు వీడిపడిన
నవ్వినోదము గని నవ్వినట్టివారు
వైరి యొడ్డిన యొడ్డునివారు మెరయ." (1 ఆశ్వా. 128)

ఇటులే,

"గీ. ఇనకరస్పర్శనంబున నింపుగాంచి
చిన్ని సారంగధరుడు భాసిల్లుకరణి
నినకరస్పర్శనంబున నింపుగాంచి
చిన్ని సారంగధరుడు భాసిల్లెనంత. (1 ఆశ్వా. 51)

వనివ్రాసి శాస్త్రజ్ఞానమును చూపుచున్నాడు.

పాత్రపోషణము

ఇందు ముఖ్యముగ పాత్రలు నాలుగుమాత్రము కలవు. అందు రాజరాజొకడు. కవి పాత్రపోషణ చేయునపుడు పాత్రము యొక్క గుణగణములు తాను పయోగించు విశేషణములవలనగాక వారి కృత్యములవలనను, భావములవలనను, సంభాషణములవలనను దెలియజేయ యత్నించవలెను. అప్పుడుమాత్రమే పాత్రలు సజీవములై మనతో మాట్లాడుచున్నట్లుండును. తిక్కనార్యుని ద్రౌపదియట్టిది. పోతరాజు కృష్ణుడు నట్టివాడు. కాని యితని రాజరాజు అవ్యక్తత్వమునందు కొరవడి యున్నాడు.

రాజరాజు వయసుమీరినట్లు కాన్పించును, భాషించును, వ్యవహరించును. కాని అతనికి యౌవనజవ్వనముం జొలివోని భార్యలుంటచే మనసులివాడు కాడేమోయని సందేహము గలుగుచున్నది. సంతానార్థియై యతడు రత్నాంగితో తపమాచరించుటమూడ నాపెపై వకనికి ప్రేమ మెండా యనిపించును. కాని వనమువం దుండగా నాతనిమనస్సు చిత్రాంగిమీద వ్రాలెను. ఆపెమాటలు విశ్వసనీయములని తలచెను. కావున నాతనికి చిత్రాంగిపై ప్రేమ మెండనిపించును. ఏదినిజమో సరిగా తెలియదు. స్వపరపక్షపాతము లేకుండ ధర్మమును నెరవేర్చును.

కుమారుడు ద్రోహి యని నమ్మి దారుణశిక్ష పాల్చేసి ఇంట కూర్చుండి వాపోవును.

సారంగధరుడు 'వరప్రసాదుడు', 'సద్గుణఖని', 'వివేకి', 'చక్కనిమక్క', అను బహువిశేషణ సమన్వితుడు. పావురంబుకొరకు నెన్నడును వెళ్లియుండని తండ్రి వెలయాలి యింటికి నొంటరిగాబోవుట—పోయెబో, పినతల్లి దుష్టవృత్తి పసిగట్టగనే తిరిగి రావలదా? అట్లుచేయక నామెకు వివేకము బోధింపజూచుట యవివేకము. 'నవ్యరేఖాసుమకాండ', 'సుకామినీహల్లక బాణ' యని సంబోధించి, తన యపరంజి మేడయందుగల, వినోదమార్గములు, విశేషములు హార్మ్యాలును' జూచి, 'మానికపుటోవరి'లో సొగసుల్నటింపగా గందము వక్కలాకులును గైకొని వేడ్కనొకింతసేపునీవందుల విశ్రమించిచనుమా చనుమానములోడ' అని యన్నప్పుడైనను పోక, ఆగాయకపు జంత యాయన చెయిపట్టి మేడపయికిం జన వెంటబోయెను. అక్కడ:

"ఉ.'అల్లన గాధిరాజసుతుఁ డర్మిలి మేనక ముద్దొనర్ప రా
గిల్లి కుచంబులాన గమకించుట గంటివె రాకుమార?—'యా
నల్లన గాధిరాజసుతుఁ డర్మిలి మేనక ముద్దొనర్ప రా
గిల్లి కుచంబులాన గమకించుట బాల్యముగాదె మానినీ?

క. అనియటు లతడాకామిని
యనువాక్యము లెల్లవేళ యర్థముగా నే
ర్పున విడిచి మాటలాడుచు..........."

కాలము పుచ్చెను. తెలివితక్కువచేసి పైకివచ్చినవాడు తాపీగా యీవిధముగా నీతులు గరుపుచు నెఱితనము ప్రకటించుట 'నేర్పా?' వివేకమా? అతనిచేలము నచట విడుచుటకూడ హాస్యాస్పదమే. తరువాత యతనిపై చిత్రాంగి మోపిననేరము విషయమున మాటాడ వచ్చిన సేవకులతో 'నేను నిరపరాధిని; రాజును మరలనొకసారి మెనే యడుగుమనుడు' అని యిచ్చిన జవాబుకూడ ఆతనివ్యక్తికి పుష్టినిచ్చి యుండలేదు. బాధపడు వేళనైన తండ్రిని దూరకుండుట, కరచరణములు తిరిగి మొలకలెత్తినవెనుక తలిదండ్రులను చూడవచ్చుట, రాజ్యము నెడల విముఖుడగుట నాతని యుత్తమగుణములను వేనోళ్ల చాటును.

'చిత్రాంగి భోగకుటిలశిరోజాతిలకము'. రాజరాజునకుంపుడుకత్తె

పైన చెప్పినట్లు సారంగధరునకును చిత్రాంగికిని వయస్సునం దిరువదేండ్లు వ్యత్యాసమున్నది. అంత వృద్ధవనిత యాతనివరించుట, అది నిజమని రాజరాజు మొదలగువారు నమ్ముట చిత్రముగా నున్నది. చిత్రాంగి సారంగుని యెంతకాలమునుండియో కామించినది. సమయము చిక్కగనే తన మనోరథము నీడేర్చుకొన యత్నము చేసెను. సిగ్గులగ్గలను వీడి నటింప్రసది. అతడు వశముకాకునికికి గినిసి యాతనిపై పగ దీర్చుకొన దలంచెను. ఆమె మోహోద్రేకము మిక్కిలి బలమైనది. అయుద్రేకము హతాశయై యున్న తరుణమున క్రోధముగా పరిణమించెను. ఆమె సారంగని సమయింప సమకట్టెను. గోడపెట్టినట్లు లబద్ధములాడి లోకమును మోసగించెను. కాని భగవంతుని మోస మెట్లు చేయగలదు! ఆకాశవాణి యామె రహస్యమును వెలిపుచ్చెను. చివర కామె దుర్మరణము పాలయ్యెను.

రసము

రసరాజము లగు శృంగారకరుణము లిందలి ముఖ్యరసముల చిత్రాంగి సారంగధరు లిద్దరునున్నపుడు కవిపోషించిన శృంగారము రసముగ నున్నది. ముఖ్యమగు కరుణరసముకూడ పుష్టి నొందలేదు రత్నాంగి యొక్కశోకము, సారంగునివేదన, రాజరాజు పరితాపము నెట్టివారిహృదయమునైనను గరచగల మహిమకలవి. కవికంతకన్న మేలు విషయములు దొరుకు టరుదు. కాని వేంకటపతి వానియందు రసనిష్పత్తిని జూపలేకపోయెను. ఒకటిరెండుచోట్ల సరియగు పద్యములున్నను మిగిలినవన్నియు కూలికేడ్చెడి యరవవారి విచారమువలె నున్నవి. పచ్చి శృంగారమును బోషించుట ఎరిగినంతబాగుగా యితర రసముల విషయములను పోషించుట వేంకటపతి యెఱుగడు.

శైలి

ఇతనిశైలి మృదువైనది. భావదారిద్ర్యము హెచ్చు కొలది భాషాకాఠిన్యము హెచ్చజొచ్చినది. ద్వ్యర్థికావ్యములు మెండైనవి. సంస్కృత సమాసముల ఆడంబరము హెచ్చినది. వేంకటకవి మాత్ర విలోపము లన్నింటికిని లొంగలేదు. ఇతనిమాటలు చిన్నవి. ఎక్కువ అచ్చతెనుగు పదములే. అట్లగుట ఈతనిశైలి సులభగ్రాహ్యమై భావము పైగల చదువరులదృష్టి నరికట్టుటలేదు.

'మ.నలదమ్మా, యిటువంటి కానిపనిగా ! వామాక్షి; యీ వెఱ్ఱి బుద్ధులు నీకేల ఘటిల్లెనమ్మ! తెగువన్ గోడుర్స్పమలిట్లాడి యీ కొల నాకేటికిఁ గట్టెదమ్మ ! మఱి లోకుల్ విన్న నేమందు రమ్మ! లఘుత్వంబుగఁ జూతురమ్మ! తగదమ్మా! ధర్మమూహింపుమ

చ. కలుకుఁదనంబుతోడఁ గనుగందని యాత్మఁ దలంపవైతి, వి
త్తెఱగు వినం గలుక్క మనదే పగవారిమనంబు? వెక్క ముం
దఱలను బిడ్డపాప మమతం గని పెంచినదానవైనఁగా
రెఱుఁగుదు; గొడ్డురాలి కిల నెక్కడిమోహము లెంచి చూడఁగన్

ద్వంద్వార్థ ప్రతిపాదకములగు మాట లుపయోగించుట యన్న పద్యములు వ్రాయుటయన్నను నీతనికి ప్రీతిమెండు. కొన్నిచోటుల రచన బాగుగానున్నను సాధారణముగా అనర్థకములుగా నున్నవి; చదువరి యొక్క భావ సంగ్రహణశక్తి నరికట్టుచున్నవి.

"ఆ. ఈసుబుద్ధి మాట లెంతలేయని పోయె
దీసుబుద్ధి నిడుఁజామి లతాంగి

నిలు, పరాకుమాని తలపోసి చూడుమా
నిలువ రాకుమనుచు నలుగనేల?"

పైపద్యమునందలి మాటలు చూచినచో పైయంశము తేటపడగలదు. కాని యీతనియం దీశక్తి ప్రయత్నపూర్వకముగవచ్చినటులుండక అప్రయత్నజనితమైనట్లు కాన్పించును. కాని అడుగడుగునకు శివశ్రీ తలయెత్తుచుండుటచే చదువరుల శ్రద్ధ నడ్డగించుచు కావ్యమునందును గథయందును గలయభిలాషను పాడుచేయుచున్నది. ఈకొలదిపాటి కొఱతయున్నను శైలివిషయమున నితడు ప్రబంధకవులలో మిక్కిలి యున్నతస్థానము నాక్రమించుచున్నాడు.

ఇతడు తనకాలపువారి రుచుల ననుసరించి కావ్యరచన చేసెను. ఆంధ్రదేశమునందు ప్రతీతిగాంచిన కథనుగొని కొలదిమార్పులతో పద్యకావ్యముగా వ్రాసెను. ఆమార్పులు రసవంతములు కావు. తన పూర్వపుకవుల నందందనుకరింప జూచెను. కాని జయము గాంచజాలక పోయెను. పాత్రపోషణమును రసపోషణమును సంతృప్తికరములు కావు. సులభగ్రాహ్యమును, చురుకుగ నడవగలిగినట్టిదియు నగు నితని శైలి యీకావ్యమున కొక క్రొత్తవిన్నాణము వద్దుచున్నది.

"కోకిలా, కూసికొను మింక గుబురులోన"

కాళూరు వెంకట నరసింగరావు గారు

విమల శైవలినీసైకతముల, లలిత
సలిలకణభారమందప్రచారవిహార
మాణమారుతాహ్వానసన్మానముదిత
మానసుడనయి శయినింప మేనువాల్చి
బూనుకొనుచుండ నమ్లానసూనమధుర
మహితమకరందరసపానమత్తభృంగ
గాన మానందమయమయి వీనులకును
విందుచేయుచు వినవచ్చె విస్ఫుటముగ,
తత్క్షణము నేను నావైపు వీక్షణముల
బరపి యరవిచ్చుకల్హారపంక్తినడుమ
తక్కుచును దూరివచ్చు క్రౌంచ్రతగకొదమ
పూవురేకుల నంటగ బొంగి పొరలి
విఫలయయి బోరగిలబడి విరియుచుంట
గాంచుచుండగనే చంద్రకళ యొకండు
మెల్లనను నొక్కపత్రాన మెరసిపడియె.
అమృదులభవ్యసంస్పర్శనాంతరమున
ఆమనోహారసమ్మేళనాంతరమున
ఎట్టిసందేశముండెనో ఎవరికెరుక?

... ...

నవనవోన్మేషశుభయౌవనాంగియైన
ముగ్ధ తొలిప్రేమ ముద్దులు మురియువేళ
లేగులాబీతళుకుల నొల్కెడు గండ
ఫలకముల మొలకలెత్తి సిగ్గులనుకాంతి;
నిర్మలారోగ్యసుషమా ప్రణీతరుచిర
విలసనములను జెలువొందు తలిరుబోడి
చిరవిరహాభారదుఃఖవిశేషవిషమ
కాలవిరమ సంప్రాపితోద్వేలసౌఖ్య
భాజనప్రియు పరిరంభ పారవశ్య
మందు జొక్కెడువేళ ముఖాంబుజమున
ముప్పిరిగొనెడి యకృతకామోదకాంతి;
తరుణుడగు ప్రాణనాయకు మరులగొలుపు
ఉరమునను శిరమును జేర్చి యుస్సు రనుచు

శయ్యపయి నోరపయ్యంట సరుదుకొనక,
హాయియలుమెయి విశ్రమించి సంశయము లేక,
కలను రాతిరి నెయ్యంపు టలుకయందు
గట్టిబింకము జూపిన కారణమున,
సాధు బరుషోక్తులాడి యన్యాయమంచు
పాడిజంకెన బ్రహరించి, ప్రౌఢవరపు
భావగర్భిత దృక్పరంపరలదొలకు
తీయనామోహపుం దేనె తేటకాంతి,
గడుసుదనమున మగడు చొక్కంపుమోవి
గొరికి కసిదీర, రివ్వున సరుగ దవ్వు,
కలిసికొనలేక గాటంపు టలిక నాగి
అలసతను నవ్వు కొమరాలియధరసీమ
రవులుకొని యుడికెడునసుర క్తికాంతి;
ఇన్నికాంతుల నీనుచునున్నయొక్క
కాంతియుదయించి తనయందు గ్రమ్ముకొనగ
వర్ణనాతీత లావణ్యవైభవాభి
రామయయి, కల్వ నిజదళసీమలందు
జాలువారెడు రుచులలో నోలలాడె.

... ...

కలసి సహవాసమొనరించు జలతరంగ
మాశ లడుగంట సూసరి తూగిపోయె;
ఎచ్చటనో యుండి వేళకు వచ్చుకిరణ
మధుపమాహ్లాదదాయకమై సుఖించె;
చంద్రికకు పూవునకు గలసరసమేమొ?
తరగకును సనకును గల్గు విరస మేమొ?
ఎంత యబ్బురమని మానసాంతరమున
ప్రకృతిచిత్రంబులును దలచుకొనుచుండ,
మెత్తనగు నేటితిన్నెలమీద సద్దు
సేయకనువచ్చి యెవ్వరో స్నిగ్ధములగు
హస్తతలములచే నానయనయుగంబు
తడబడుచు మూసి చదికిలబడిరి వెనుక.

... ...

తమ్మికళికలవంటినిద్దంపువ్రేళ్లు
కనుల స్పృశియించి నంతనే తనువు పులక
రించుటయు హృదయము పల్లవించుటయును
అనుభవైకగోచరసౌఖ్య మంతలో జ
నించి వ్యాపించుచు నతిశయించుటయును
"తెలిసినదిలే"యటంచు నేచిలుక కేలు
దోయి విడదీసి యనుపమసోయగంబు
హాయివెదజల్ల నాశ్రుతిపేయముగను
పిలచి ప్రేయసి నాదుముంగలకు వచ్చి
కమ్మ చిరునవ్వు వెన్నెలకాన్కవచ్చె
ప్రేమరూపము వహియించెనేమొ యనగ
ముందునిలిచినప్రియురాలి మూర్తిజూచి
అందమెల్లను మెయిదాల్చె ననగనొప్పు
ప్రకృతిసౌందర్యమెల్ల తప్పకయ చూచి.
శాంతి మూర్తీభవించె నీసరణి ననగ
నిర్జనములైన సీమ లన్నియును జూచి,
కోర్కె లిగురొత్త, తమితీవ కొనలు సాప
పరవశమునొందు నానోట బయలువెడలి
అప్రయత్నంబుగానె వాక్యములు కొన్ని
కదలి మెల్లగా గాలిలో గలసిపోయె
"ఇంత స్నేహపును బంతాన గొంతుకెత్తి
తీవరించి వదరితి వెంతేగెరలితి
కోకిలా! కూసికొను మింక గుబురులోన"

నరిడూరి బాపయమంత్రి - విఘ్నేశ్వర చరిత్రము

విద్వాన్ దేవరకొండ రామజోగిశాస్త్రి గారు.

ఈ మధ్య వినాయకచతుర్థికిఁ బుస్తకములు వెదకుటలో నరిడూరిబాపయమంత్రివిరచిత మగు విఘ్నేశ్వరచరిత్రము తాళపత్రప్రతి యొకటి దొరకెను. ఇది ముద్రితముకానట్లు తోఁచుచున్నది. గణేశాభ్యుదయము, గణనాథాభ్యుదయము మున్నగు నామములతో విఘ్నేశ్వరచరిత్రములు నవీనములు ముద్రితములై కానవచ్చుచున్నవి గాని యీపేరితోఁ గల యీకవిరచితమైనది ముద్రితమయ్యెనో లేదో తెలియదు. దీనిపూర్వవృత్తమును దెలిసిన పాఠకమహాశయులు గాని యాంధ్రభాషాభిమానులు గాని నిజస్థితి నెఱిఁగింతురుగాక యని కోరుచున్నాఁడను. శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారియాంధ్రకవులచరిత్రము మూఁడవభాగమునందలి నవీనకవులలో నీకవిజీవితమును నీగ్రంథవిషయమును గానరాదు. కాని పీఠికాపురమున వెలయుచున్నట్టియు కీ. శే. చెలికాని లచ్చారాయప్రభువర్యునిచే సంస్థాపితమైనట్టియు నైన యాంధ్రపరిశోధకమండలిలో నీయంశము తేలునేమో తెలియదు. అయినను నీగ్రంథము ప్రాచీనప్రబంధఫక్కిని దనరారుచు ద్రాక్షాపాకలలితంబై చదువరులకు మనోరంజకముగా నుండియుండుటం జేసి పాఠకలోకమునకుఁ బరిచయముచేయ నెంచినందులకు మన్నింపఁగోరుచున్నాఁడ.

ఇందు రెండాశ్వాసములుమాత్రము గలవు. ప్రథమాశ్వాసమున గజాసురవధ, పరమేశ్వరగణేశ్వరుల పోరాటము, గణేశశిరశ్ఛేదము, పార్వతికోపము, గజాసురునిశిరముతోఁ గణేశుని బ్రదికించి దేవతలు వరమిచ్చి చనుట. విఘ్నేశ్వరచతుర్థిని చంద్రశాపము, దేవతలు పరమేశ్వరుని ప్రార్థించి శాపావధినిదగ్గించుట, శ్రీకృష్ణావతారము, కంసాదిదుష్టరాక్షసవధ, రుక్మిణీకల్యాణము, మున్నగు కథాంశములు గలవు. ద్వితీయాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణునకు నింద సంభవించుట, జాంబవంతుని జయించి శమంతకమణి సంపాదించి నిందతొలఁగించుకొనుట. సాత్రాజితీకృష్ణుల వివాహము, ఫలశ్రుతి, మున్నగు నంశములు గలవు.

ఇందుఁ బ్రబంధరీతు లనందగు స్వప్నవృత్తాంతము, షష్ఠ్యంతములు, పురవర్ణనము, సూర్యాస్తమయాదివర్ణనము, సంగ్రామవర్ణనము మున్నగాఁగల వర్ణనములు పెక్కులు గానవచ్చుచున్నవి. ఈతనిగ్రంథపఠనమువలన నీకవి యుభయభాషాపాండిత్యము గలవాఁడనియును నీతనికిఁ జతుర్విధకవిత్వమును ధారాళముగఁ జెప్పఁగలుగు సామర్థ్యము కలదనియును నొప్పుకొనక తప్పదు. ఆశ్వాసాంతమునను స్తుతులలోను నీతఁడు గర్భకవిత్వమును బంధకవిత్వమును జూపియున్నాఁడు. ఇందుఁ గొన్నిపద్యములు సంస్కృతపద భూయిష్ఠంబులుగను, గొన్ని యుభయభాషాపదభూయిష్ఠంబులుగను గానవచ్చును. ఈవిషయము నైలిపద్యములు చదువునపుడు తార్కాణము కావచ్చును. రుక్మిణీపరిణయకథ మాత్రమిందు విపులముగాను, నప్రస్తుతముగాను వర్ణింపఁబడెను.

ఇట్టియుత్కృష్టగ్రంథ మాంధ్రలోకమున కర్పించి ధన్యుఁడై కీర్తిఁగాంచిన మననరిడూరిబాపయమంత్రియను కవివరేణ్యుఁడు ఏమండలమున జనించెనో ఏకాలపువాఁడో యనుసంగతి పోల్చుకొనుట కష్టసాధ్యముగా నున్నది. కృతిపతి యేమహారాజో యైనచో నాతనిఁబట్టి కొంతవఱకుఁ గాలనిర్ణయమును స్థలనిర్ణయమును జేయవచ్చును గాని యీగ్రంథము వెంటూరుసోమనాథస్వామికిఁ గృతియిచ్చుటచే నదియును గోచరముకాకున్నది. ఈవెంటూరు పూర్వకాలమునను బ్రస్తుతకాల

మునను "నెయ్యదియో, ధ్యేమండలమున నున్నదియో విమర్శకాగ్రగణ్యులును, జరిత్రకారులును 'నిర్ణయింప వలసియున్నది. ఈగ్రంథకర్తకు 'భగవంతుఁడు స్వప్నమున నగపడిచెప్పినపద్యాదులవలనఁ గవివంశాదులుమాత్రము తెలియుచున్నవి.

సీ. నీతాతతండ్రి లో కాతీతవిశదవి
　　ఖ్యాతయశస్కుండు కామరాజు
　నీతాత భూసుర నివహబంధువ్రాత
　　పరిపోషణుండు బాపప్రధాని
　నీతండ్రి సేతుకా శీతలమన్యభూ
　　విభుసభాపూజ్యుండు వేంకమంత్రి
　నీతల్లి భువనవర్ణితదానధర్మప్ర
　　పూతసద్గుణ లంబ బుచ్చమాంబ
గీ. శివకేశవార్చిత నిశ్చలాస్త
　దీయపదభక్తిసంజాత దివ్యసుకృత
　వాసనావాసితుఁడవు శ్రీవత్సగోత్ర
　పావనుఁడ వెన్న నందూరిబాపమంత్రి.

ఈతఁడు శ్రీవత్సనగోత్రజుఁడు. ఈతని ప్రపితామహుఁడు కామరాజు; పితామహుఁడు బాపయ మంత్రి; తండ్రి వెంకమంత్రి; తల్లి బుచ్చమాంబ. పైపద్యమువలన నితఁడు భక్తాగ్రగణ్యుఁడనియు నిశ్చయమగుచున్నది; కాని యితర గ్రంథము లేవియు రచించినట్లు తెలియలేదు. ఆశ్వాసాంతగద్యలలో "ఇతి శ్రీదక్షిణామూర్తివరప్రసాదలబ్ధకవితాధురీణ నందూరి పాపయనామధేయ ప్రణీతంబైన సకలజనమనోరంజనం బగు విఘ్నేశ్వరచరిత్రమున" అని వ్రాసికొనియుండుట చేత శ్రీమేధాదక్షిణామూర్తి పరబ్రహ్మోపాసకుఁడని చెప్పవచ్చును. గ్రంథాదిని గురు స్తుతిచేయునపుడు:

మ. పరమాత్మానయవిశారదుఁ మదమహా ప్రత్యర్థిదోషక్షపిం
　ధురపంచానను బంచవక్త్రపద పాథోజాతసేవాధురం
　ధరుశాస్త్రవ్రజపారగుఁ బుధదారక్షణ గుణాంభోనిధిఁ
　గురువిఁ శ్రీయవల్లి లక్ష్మణసమాఖ్యుఁ గొల్తు వాక్సిద్ధికిఁ.

అని వర్ణించియుండుటచేత నీతనివిద్యోపదేశగురువు యడవిల్లి లక్ష్మణసూరి యని తేలుచున్నది. ఇంతియకాక యితఁడు గ్రంథాదిని దనవంశములోని పెద్దలను గొందఱ వర్ణించియున్నాఁడు.

మ. చిరభక్తి స్ఫురితసేతు సేతుమహిళా జీమూతపూర్వాస్తభూ
　ధరమధ్యక్షితిదేవ మాగధకవీంద్ర ప్రస్తుతోదారు నం
　దురికామేశ్వరదీక్షితుఁ సుకృతకర్మోపేతు దుర్మంత్రిసం
　హారు భూపాలకపూజ్యు మత్పితృపితృ వ్యాత్యోన్నత్యవుం ధీనిధిఁ.
మ. అసమానోజ్జ్వలధీయుతుఁ గణితవిద్యాతత్త్వవేద్యుఁ లసత్
　ప్రసవాస్త్రోపమసుందరాంగుని జగత్ప్రఖ్యాతచారిత్రుఁ
　రసికాగ్రేసరు దామరాజుకులపారావారశుభ్రాంశుప్రా
　ణసమానాప్తు సగోత్రవేంకటప్రధానగ్రామణిఁ గొల్చెదన్.

గృహనామమువలన నీతఁడు నియోగిశాఖకుఁ జెందినవాఁడని నిశ్చయము. విఘ్నేశ్వరచరిత్రములోని యాయా భాగములనుండి రసవంతములగు పద్యములఁ గొన్నింటి నుదాహరించి యాగ్రంథకర్తకు సంబంధించిన నూతన విషయములు త్వరలోఁ బ్రకటితమగుఁగాకయని వేఁడుచు వ్యాసము ముగించుచున్నాఁడను.

శైలిపద్యములు:

ఉ. వేదవచోనినాద పరివిద్ధధరాగగనాంతరంబు సు
　స్వాదుఫలప్రసూనవిలసన్నగ మధ్వరహోమధూమ సం
　ఛాదితదిక్తటాంతరవిశాలము పుణ్యనదీతటంబునై
　ప్రొదిఁ దనర్చు సర్వమునిపూజ్యము నైమిశకాననం బగుఁ.
శా. ప్రాసాదాగ్ర విహారముగ్ధసతులా ప్రాంతంబుల న్నేగు తా
　రాసంతానము రాత్రిఁగాంచి యవిహారవ్రాతమానంబుఁ దా
　రాసం బట్టఁదలంచి హస్తములు డాయం జూచి దృక్పాణి భా
　యాసక్తిం గురువిందపూసలని బాయంద్రోతు రాప్రోలిలఁ.
ఉ. నాలవజాతి యాపురమునఁ ఘటియింపఁగఁజేయు సర్వధా
　న్యాళి విహాయసస్పృశములై తగురాసులునోయ ధాతురిం
　ఛోళిలసన్నవాద్రులని శూరత శక్రుఁడు తత్పవిత్రని
　ర్యాణలన మాచరింతునని పూని కనుంగొని విస్మితాత్ముఁడై.
సీ. పాకశాసనవధూ ప్రాకార శిఖరసం
　　కలితహాటకరత్న కలశ మనఁగ
　యామినీపతికంఠసీమ నెంతేనియు
　　శోభిల్లు మంగళసూత్ర మనఁగ
　ప్రాగ్వధూలోచన ఫాలభాగంబున
　　దీపించు కాశ్మీరతిలక మనఁగ
　కమలజాండవ్యాప్త ఘనతమోవిహృతికై
　　దేవత లుంచిన దీపమనఁగ
గీ. తామరలు క్రుంగఁ గైరవతతి చెలంగ
　జలధు లుప్పొంగఁ జీకట్లు గడలుకొనఁగ
　జగము లలరంగ జక్కవజతవిడంగ
　సోముఁ డుదయించె పక్కోరాధాముఁ డగుచు.
ఉ. ఈదతనంబు కంఠమున నింపుగఁదాల్చి ప్రసేనుఁ డుగ్రకాం
　తారమునం జరింపఁగ మదగ్రత నాతనిఁద్రుంచి సింహా
　కారముచేత మాణికముఁ గైకొనిఁవాడనఁటంచు శౌరిపై
　దూరుచున్న నిందవడఁ ద్రోచికొనం జనుదెంచి తెంచుచూ."

చిరంజీవి [illegible]

[illegible]

శ్రీమన్వ్యయాపిజన సభాద్వైతపాఠశాల, విజయనగరము

శ్రీ [illegible]

శ్రీ [illegible]

[illegible] ఎం.యస్.సి. ([illegible]) [illegible]

[illegible] లింగయ్యగారు, ఎం.యస్.సి. (యుండినియశింగు-దండి)

శివరాత్రి మాహాత్మ్యము

విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తి శాస్త్రి గారు

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమున నే నుద్యోగిగా నున్న సమయమున శ్రీనాథకవిసార్వభౌమునిచే రచింపఁబడిన శివరాత్రిమాహాత్మ్యము దొలుతఁ బత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడెను. పిదప 1928 వ వత్సరమునఁ బరిషత్తువారు దానిని బుస్తకరూపమున వెలయించుట నాదినుండియు నాగ్రంథము నేకశిథిలాతిశిథిల మాతృకతో నధికపరిచయముగల నన్ను "సంస్కరణము లేమేని తోఁచినఁ జేయు మనియు, దానికిఁ జిన్నపీఠిక నొకదానిని వ్రాయు మనియుఁ" గోరిరి. పరిషత్తువారి యాజ్ఞ నవ్యథాకరింపలేకయు నాకంటె నధికముగా నా గ్రంథమును శోధించిన యితరులు నాకుఁ దెలియకయు నేనట్లే యంగీకరించి పీఠిక వ్రాసియిచ్చితిని. ఆ గ్రంథమింకను దాళపత్రముల నుండి బయటఁబడకమున్నె దాని రచనాకాలాది విషయముల వివాదములు బయలుదేఱియుండుటచే నే నావివాదములఁ జక్కఁగఁ బరిశీలించుకొని నాకుఁ దోఁచిన సిద్ధాంతమును బ్రకటించితిని. ఇట్లుండ శ్రీ బండారు తమ్మయ్య గారు క్రోధన యుగాది సంచికలో "శివరాత్రిమాహాత్మ్య పీఠికా విమర్శన" మను నొకవ్యాసమును బ్రకటించిరి. ఆవిమర్శనమునందు యుక్తియుక్తములగు సూక్తిరత్నము లనేకములు గలవనుట వాస్తవమే కాని యవియన్నియుఁ గూడ వ్యక్త్యభిమాన దూషితములగుటచే సహృదయుల నిశ్చయమును సడలింపఁజాలియుండ లేదు. శ్రీ తమ్మయ్యగారు "స్వవచన వ్యాఘాతము"లని నావ్రాసిన ప్రమాదములఁ గొన్నింటిని నిరూపించిరి. ఆవిషయమున వారికెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. వారుచూపిన ప్రమాణములనువిమర్శించి పాఠకులకుఁ దోఁచిన వారే తమకుఁ బోలిననిర్ణయము చేసికొందురు గాక!

ఈశానసంహిత

అవతారికాదులవలన "నీశివరాత్రిమాహాత్మ్యకథ ఈశాన(శంకర) సంహితనుండి గ్రహింపఁబడిన"దని తెలియుచున్నది. నే నీశానసంహితావిషయమున వ్రాసినప్రమాదము ప్రమాదమే. కాని దానివలనఁ దమ్మయ్యగారివాదమునకు ఫలము లేదనిమాత్రము మనవి చేయుచున్నాఁడ. ఈశానసంహితయే శంకరసంహిత. దానినుండియే యీకథ గ్రహింపఁబడినదాయని విచారింపవలసియున్నది. ఈశంకరసంహిత రెండు భాగములు. మొదటిది శివరహస్యమనియు, రెండవది శైవోత్తరమనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. మొదటిదానియందు సంభవము మొదలగు నేడు కాండములును రెండవదాన నుపదేశాదిగ బదునాలుగు కాండములును మొత్త మిరువదియొక్క అవాంతరభాగము లిందుఁ గలవు. నేను శ్రీ దేవిడీ శైవ గ్రంథకార్యాలయమున నీవిషయమై యెంతవెదకినను ఈ కథకు మూలమగు గ్రంథ మెచ్చటను గానరాలేదు. శంకర సంహిత నెల్ల నామూలాగ్రముగా నించుమించుగాఁ జూచియుంటిని. ఈకథ మాత్ర మెందును గానరాలేదు. పైఁగా శివరహస్యమునందే వేఱొక "శివరాత్రి మహాత్మ్యద్యోతకమగుకథ యగపడినది. దానివలన నాయభిప్రాయమే మఱింత ధ్రువపడినది. నేనిప్పటికిని శివరాత్రిమహాత్మ్యమునకుమూలము కాశీఖండమందలి గుణనిధిచరితమును బాణుని కాదంబరియుననిమాత్రమే నమ్మకముతో నున్నాఁడను. తమ్మయ్యగారుగాని వారింబోలు నితరులుగాని "దీనిమూలము శంకరసంహితలో నీరూపముననున్న" దని ప్రకటించువఱకును నానిర్ణయమున కేభంగమును రానేరదు. శ్రీ తమ్మయ్యగారిదివఱకే యావిషయమును సప్రమాణముగా నిరూపింపవలసియుండిరి. అయినను వా రట్లొనర్పక పొడియుక్తులతో హేతువాద మొనరించుటచే నయ్యది యాదరణీయము కాజాలదు. మహార్ణవోపమిత మగు స్కాందమ్మునం గథలనుబోలిన కథలే మఱలమఱల వర్ణింపఁబడుటఁబ్రముగావనుటలో పసయేమియు గానరాదు. ఉన్నచో చూపుటయే కార్యము. అపుడు నాయూహ మార్చికొందును.

కృతిభర్త - శాంతయ

కృతిభర్తయగు శాంతయనుగూర్చిన నావాక్యములే ప్రస్తుతము తమ్మయగారి వ్యాసమునకు ప్రోత్సాహకములుగా నగపడుచున్నవి. ఆ కీర్తిశేషుని విషయమై యట్లువ్రాయనిచో బహుశః తమ్మయగారు నా పీఠికను సావధానముగ జదువనైనఁ జదువకుందురేమో? ఏదియెట్లున్నను నా నమ్మిన నిర్ణయమునుగదా నేను బ్రకటించి యుంటిని. ఈ కృతిభర్తకును గృతికిని గలసంబంధమును విమర్శించుచోఁ జాలచిక్కులగపడుచున్నవి. శ్రీనాథుని మరణానంతరము ముమ్మడి శాంతయ శివరాత్రి మాహాత్మ్యము ప్రతిని సంగ్రహించి దానితోఁ దనకు సంబంధముఁ గల్పించికొన్నాఁడనునది నాయూహ, దానికి అవతారికాభాగము నాశ్వాసాద్యంత పద్యములును విశృంఖలి దోషభూయిష్ఠములై యుండుటయే యాధారములుగ గ్రహించితిని.

తమ్మయగారు అవతారికాభాగమునందుఁ గల దోషముల నెల్ల దిద్ది యది శ్రీనాథవిరచితమే యని నిర్ణయించిరి. కాని యట్లుసంస్క

రించుటమాత్రను లోక మంగీకరింపదేమో యని నాయూహ. మనము సంస్కరించునపుడు కవ్యభిప్రాయమును బాగుగ గుర్తించి తదుద్దేశానుసారముగా సంస్కరింపవలయునుగాని మన యిచ్ఛవచ్చినరీతిని దిద్దుట సాహసము కాకపోదు. 'జరఠమేధ్రంబు' అనియుండ దానిని గాదంబర్యనుసారముగా 'జరఠ మేషంబు' అని సంస్కరింపగా శ్రీ గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారు దానియందే సంస్కర్తృ స్వైరం కుశ్యము గలదని సెలవిచ్చుచుండగా శ్రీ తిమ్మయ్యగారి సంస్కరణముల నెవ రంగీకరింతురు?

మాకాపాటి జ్ఞానము లేక విడిచినతప్పులుగా శ్రీతిమ్మయ్యగారు భావించుట ప్రమాదమగును. పోనిందు తిమ్మయగారిమార్పులే యంగీకరించినను ఫలమేమి? అవతారికాభాగ మింకను శ్రీనాథుని రచనము నకుఁ దీసిపోఁతలోనే యున్నది. దానికొలకై గ్రంథశైథిల్యమును, బర పూరణంబును, లేఖకప్రమాదములు నంగీకరింపవలసియున్నది. అట్లంగీకరించుట కాధారమో ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు శ్రీనాథుని యితర గ్రంథములరచనము ననుకరించుచున్నవను నూహయే. ఇంవలి యాశ్వాసాద్యంతపద్యములును శ్రీనాథుని యితర గ్రంథములందలి పద్యము లొక్కతీరుననే యున్నవఁగదా యీ యూహ ప్రమాణమగుటకు? ఈ వాక్యము వ్రాయునపుడు శ్రీతిమ్మయగారు తాము పొరబడిరో లోకమును వంచింప నెంచిరో చాల ప్రమాదమును వ్రాసియున్నారు. నేను శ్రీనాథుని గ్రంథములగు కాశీఖండ, భీమఖండ, హరవిలాస, శృంగార నైషధముల బాగుగఁ జదివితిని. అందలి యాశ్వాసాద్యంత పద్యములకును శివరాత్రిమాహాత్మ్యమందలివానికిని బోలికగలదనుట ప్రమాదము. అతని యితరకృతులు నాలుగింటియందును నాశ్వాసాద్యంతపద్యములును, మధ్యంతపద్యములును గలిసి నూటుంబాతికవఱకును గలవు. వానిలో నొకటిరెండు తప్పుపదములకుఁదక్క నన్నింటికి సులభముగ నర్థమగును. అన్వయకాఠిన్యము వానియం దెక్కడను లేనేలేదు. శివరాత్రి మహాత్మ్యమునందు నాలుగు మధ్యంతపద్యములును పదునాలుగాశ్వాసాద్యంతపద్యములును గలవు. దీనికి అర్థాన్వయవిచారము సేయవలనుపడదు. గడబడగానుండుట కేవోపదము లమరియున్నవేకాని పరస్పరసంబంధము, అర్థౌచిత్యము మొదలగునవెల్ల నీనియందుఁ బూజ్యమే. శ్రీతిమ్మయ్యగారు శైలియను పేరితో పద్యములనడకనుమాత్రము చూచి మోసపోయిరేకాని తా ముదాహరించిన రెండుపద్యములకైన నర్థవిచారము చేయరైరి. పదవిన్యాసము, పద్యములనడకయు మాత్రమే శైలి యన్నచో నట్టిశైలి ప్రతికవియు మధ్యంతములందును నాశ్వాసాద్యంతములందును గూర్చుచునే యుండును! దానింబట్టి కవులనిర్ణయించుట కెంతయు వలనుగాదు. ఏమో కొంతకల్పనే నల్లివర్ణించుట పంశావతారాది వర్ణనముకంటెఁ గేవల విశేషణపదములనే కూర్పవలసిన యాశ్వాసాద్యంతపద్యములందుఁ బదములయౌద్ధత్యము బాగుగాఁ గూర్పవలనుపడునుగదా? ఈవిశేషముదక్క నింక భేదమేమియు లేదని యీ గ్రంథమును బాగుగఁ జదివినవారి కవగతము గాకపోదు. విస్తరభయముచే నిట నుదహరింపమానితిని గాన నభినివేశముగల పాఠకులు శ్రీనాథీయ కృతిరత్నపంచకము నారయఁదగును.

కృతిపతి కవినుద్దేశించి పలికిన సందర్భమునఁ బ్రథమ పురుష ప్రయోగము శ్రీనాథుని యితరకృతులకు భిన్నమై యవతారికాభాగము శ్రీనాథీయముగాదని చాటుచునేయున్నదిగదా? దానికి శ్రీతిమ్మయ్యగారేమిసమాధాన మూహింతురు. ఖిలగ్రంథపూరణమునం దింతయసందర్భముగూడఁ బ్రవేశించునా? కావున నప్రౌఢకవితాబంధము, అసారకల్పనలు, అలాక్షణిక ప్రయోగములు, ప్రథమపురుషప్రయోగము నిట్టి సుగుణరత్నవిశిష్టమయిన యవతారికాభాగము నాశ్వాసాద్యంత పద్యములతోఁగూడ శ్రీనాథీయముగాదనియే పాఠకులు నిశ్చయింతురు గాక! నాపీఠికలో నాశ్వాసాద్యంతపద్యముల విషయము జాఱవిడుపం బడినట్లెంచి శ్రీతిమ్మయగారు దాని నాధారముగా గ్రహించి ఆ పద్యముల నుదాహరించిరే కాని అవతారికాశ్వాసాద్యంతపద్యము లొకకర్తృగాను, దక్కినకథాభాగమెల్ల నొకకర్తృగాను, నుండుట లోకప్రసిద్ధమను మాట మఱచియున్నారు. ఇప్పుడైన నేనాపద్యములం దడవలేదనుశంక విడుతురుగాక. ఖిలపూరణముగుటచే నవతారికాభాగముతం దప్పు లధికముగాఁ బడినవని శ్రీతిమ్మయగారు వ్రాయుచున్నారుగదా? ఒక్క యవతారికాభాగముమాత్రమే ఖిలమై మిగిలినభాగము తాకుండునా? అట్లు వాదించిన లోకము సహించునా? పరివర్తులోనున్న తాటాకులప్రతి శిథిలాతిశిథిలమని నేను వ్రాసియేయున్నాను. అందు ముక్కలు విఱిగి యక్కరములు కానరాని చోటులందు మేము చుక్కలు పెట్టియే యున్నాము. ఆగ్రంథపాఠములు మొత్తము నాలుగాశ్వాసములందును గలవు. కథాభాగమందలి పాఠములను శ్రీనాథుని యితరగ్రంథములయుఁ గాదంబరియొక్కయు సాహాయ్యమువలన బూరించి పూరించిన స్థలములకు గుర్తులుంచియే యున్నాము. అవతారికాభాగమందు గూడ నటనట మాపూరణము లున్నవానికిఁ గుండలీకరణము చేసియేయున్నాము. అవతారికాభాగముగాని కథాభాగముగాని యున్నదియున్నట్లే (గసడదవాదేశాదులు వినాగా) ముద్రించినాము. కావున నవతారికాభాగ మెల్ల నెవరో మహనీయుని కవిత్వమేకాని మా పైత్యముగాదని యెఱుంగుదురు గాక!

శ్రీతిమ్మయ్యగారుగూడ నీవిషయము నంగీకరించియేయున్నారు. కాని యీగ్రంథము శ్రీనాథునిచేతనే ముమ్మొదటఁ గాంతయు కంకితము చేయఁబడినదనుటకై యీవిషయమున న్యూనాలపై నూహలల్లినారు. ఒకచోట ప్రకృత తాళపత్రప్రతి విలేఖకుఁడో, లేక యాతనికిఁబూర్వులింకనెవరో తమకు లభ్యములయిన ప్రతులందు నవతారికా భాగము శిథిలముకాగా నానాగ్రంథపాఠములఁ దమసొంతకవిత్వములతోఁ బూరించి రేమోయని దోఁప విచారణసందర్భమున వ్రాసిరి. మఱియొకచో కాంతయకాలములోనో యాతని వంశమువారికాలములోనో యశ్రద్ధవలన నవతారికాభాగము శిథిలముకాగా వారు సొంతముగానో లేక యొక సామాన్యకవి ముఖముననో పూరించి యుందురు గాబోలును.

దానివలననే అప్రౌఢకవితాబంధమును, గవి ప్రతిజ్ఞయందుఁ బ్రథమ పురుష ప్రయోగమును సంభవించినవని శైలీవిమర్శనసందర్భమున వ్రాసిరి. ఇంతకు సంతసింపవలసినదే. గుడిమెట్టు వెంకన్న యుఁదత్పూర్వ లేఖకులును ఒకజంట. శాంతయయు నాతని వంశమువారు నొకజంట. వీరికిఁ దోడుగా నున్నన్ను, బరివస్తు మేనేజరు క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు గారిని మూడవజంటగాఁ గూర్చి "యీగ్రంథము శ్రీనాథునిచే శాంతయకుఁ గృతియీయఁబడలేదని సాధించుటకై వీ రీయవతారికా భాగము నిట్లు మార్చి"రని వ్రాసిన నేమి సేయగలము? కావున నింతకు ధన్యులమే.

నా పీఠికలో బదమూఁడు దోషములు ప్రకటింపఁబడి యుండఁగా నా దోషములెల్ల స్వల్పదోషములే యని సెలవిచ్చి యందు రెంటిని గథా భాగములోనివే యని యొనిమిదింటి నిమాత్రము దిద్దిరి. మిగిలిన మూటి నేల యుపేక్షించిరో వానినిగూడ సవరించిన బాగుండెడిది. చిక్కైన స్థలముల నట్లే విడచి గ్రంథమునందుఁ జేయవలసిన సంస్కారణముల ముందు బ్రకటింతుననుటలో సారస్యము గలదా? ఇంతకు నవి నేను పేర్కొన్న దోషములు గానే కావు. ఒకరు చూపగా నే ననువదించినవి. నేను జూపిన శ్లోకమొక్కటియే. అది యవతారికా భాగమంతయు నొక్కటే తప్పు. ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు దానిలోని భాగమే. అవతారికా భాగ మితరపూరితమే యని త్రికరణశుద్ధిగ నంగీకరింపుమఁగూడ నా తప్పులు తప్పులుగావని సవరించుటవలనఁ బ్రయోజన మేమియో కానరాకున్నది.

ఇంతియకాక శ్రీనాథుని యితరకృతులం దేమి, యింక నితరకవుల కృతులందేమి, కృతిపతి కవిని గృతియిమ్మని ప్రార్థించిన పిదపనే కృతి పతివంశము వర్ణింపఁబడుట ప్రసిద్ధముగదా. ఈ యవతారికయం దట్లుగాక కృతిపతియే తనవంశమును వర్ణించికొని పిదప కృతినర్థించికొన్నట్లు గలదు. అవతారిక శ్రీనాథరచితము గాదనుట కిదిగూడ నొకప్రమాణము గాఁజాలదా? పాపము అవతారికాకారుఁడు హరవిలాసమార్గము నింతక యనుసరింప నెంచెను గాని కాలుజాఱినది.

దోషములు గథాభాగములోఁగూడఁ గలవని చూపుటకై యొక్కడనుండి శ్రీనాథుని కవిత్వమో నేను స్పష్టముగఁ బేర్కొనలేదని వ్రాసినారు. నేను వ్రాయ నేల? గ్రంథమే చెప్పుచుండలేదా? కథారంభము నలువదినాలగవ సంఖ్యగల వచనముకడ నుండియే కదా! అక్కడనుండి శ్రీనాథుని కవితయే యని శ్రీనాథుడే కంఠరవమున వ్రాయుచున్నాడు. చిత్తగింపుడు.

"పరమేశ్వరప్రియంబై పార్వతీమనోహరంబై శ్రీనాథ సేవితంబై బ్రహ్మరుద్రాదిదేవతాస్తూయమానంబై" యిందు బ్రహ్మరుద్రులనడుమ నుండఁదగిన శ్రీనాథుని వేఱుగ సేవకునిగఁ గావించుటలో సారస్యము గలదు. తన పేరునట్లు కథాభాగమున నదుకుటయే మహాకవి తలంపు. కావున నావచనమాదిగ నంతయు శ్రీనాథుని కవిత్వమే. ఇతరమైన శ్రీనాథుని కవిత్వ మేదియో యితర కవిత్వ మేదియో సులభముగ గ్రహింపవీలుగలదు కదా?

శ్రీనాథుఁడు సొంతముగా శాంతయ్యకుఁ గృతియే యియ్యనిచో నాతండు రాజమహేంద్రవరము ప్రాంతమువాఁడు గావున నచ్చట నే వర్ణించిన యాతని కృతి శ్రీశైల ప్రాంతమున నున్న శాంతయ్య కెట్లు లభించును అని యొక్క మహాపూర్వపక్షము తిమ్మయ్యగారు కావించుచున్నారు. ఇంత నిస్సారమయిన యుక్తి తిమ్మయ్యగారు వ్రాయుట యాశ్చర్యముగా నున్నది. శ్రీనాథుఁడే యంకితమిచ్చె ననుకొందము. అప్పుడా కవి కృతిపతుల కెట్లు సమాగమము గలిగినది? శ్రీనాథుడు శాంతయ్య నెఱింగినపిమ్మట శ్రీశైలమున కేగినాఁడా? శ్రీశైలయాత్ర యందు శాంతయ్య నెఱింగెనా? వీరిరువురకు నెట్లు సమావేశము గలిగిన దనుకొనుచున్నారో; గ్రంథము శాంతయ్యకు లభించుటగూడ నట్లే జరిగియుండును. శ్రీనాథుడు చిన్ననాఁటనుండియు శ్రీశైలము పంచారామములు, సింహగిరి, కంచి, కాళహస్తి మొదలగు దివ్యక్షేత్రములఁ ద్రిమ్మరుచుండెడువాఁ డగుట లోకప్రసిద్ధమే కదా? ఆతని వాసస్థాన మిదమిత్థమని నిరాక్షేపముగా నిర్ణయింప నింతవఱకును సమకూడనే లేదు. ఒకరు యేలికకంచి వాఁడు; కొందరు కొండవీటివారు; కొందరు రాజమహేంద్రమువారు; కాలధర్మమొందుట కృష్ణాజిల్లాలోని బొడ్డుపల్లె ప్రాంతములందగునేమో? మాకుఁ దాళపత్రప్రతి దొరకుట కృష్ణాజిల్లా నందిగామతాలూకా జొన్నలగడ్డగ్రామమున వాసిరెడ్డివారి యింటికడ ప్రతివ్రాసిన వెంకన్న, కాపురము గుడిమెట్ట నందిగామ సమీపముననే యున్నది. కవులను, గ్రంథములను ఒక్కస్థలమందే యుండవలయునని నియమింపఁగలవా రెవ్వరు?

ఎక్కడి నన్నయభట్టు? ఎక్కడి తిక్కన? ఎక్కడి యెఱ్ఱన? వీరు ముగ్గురు నొక్క కృతి నెట్లు పూరించిరి? ఎప్పటి తిక్కన? ఎప్పటి రామభట్టు? నిర్వచనోత్తర రామాయణము నెట్లు పూరించెను? ఇంతకును బువ్వలముయ్యయ శాంతయ్య శ్రీశైలనివాసియేయని యెట్లు నిర్ణయింపవచ్చును? శాంతభిక్షావృత్తి శ్రీశైలనివాసియనుట సిద్ధాంతముగాని యతని శిష్యకోటిలో నివాఁడగు శాంతయ శ్రీశైలవాసి యనుట కాధారమేదైన గలదా? శైవులకెల్ల శ్రీశైలము పవిత్రస్థానము. శ్రీనాథునివలెనే శైవులందఱు శ్రీగిరికి రాకపోకలు చేయవచ్చును. అంతమాత్రమున వారెల్ల శ్రీశైలనివాసు లేయనుట సరి గానేరదు. అవతారికలో చేవూరు, ఉత్పలము, లింగాల, చెరువాడు, ఆటుకూరు, అమదాలపల్లె, అను అనుగ్రామనామము లగపడుచున్నవి. శాంతయపూర్వుఁడగు పోలయశెట్టి తూర్పునాడెల్లఁ బాలించువాఁడట. ఈ గ్రామములు సీతూర్పునాడు తెలియకపడినచో శాంతయయు నా ప్రాంతమువాఁడే కాఁదగును. నమ్మందగిన యాధారములు లేనిదే నిర్ణయింపరాదు గదా! శ్రీనాథుఁడు దివి కేగినపిదప శాంతయ గ్రంథమును సంపాదించుట శ్రీ తిమ్మయగారి కెంత యసంభవముగా నగపడినదో కొన్ని యితరుల కంత యసంభవముగాఁ దోఁపదు.

ఇంక నొక్కసంగతి విచారింపవలసియున్నది. శాంతయయు, శ్రీనాథుఁడును సమకాలికులని నిర్ణయించుటకు వివాదాస్పదమయిన ఈ యవతారికాభాగము దక్క నిర్దుష్టమగు ప్రబలాధార మేదైనఁగలదా? వారిరువురు సమకాలమువారే యని నిర్ణయము గలిగినచో, నా యభిప్రాయము దప్పక పొరపాటే యగును. అట్టి ప్రమాణము నైన శ్రీ తమ్మయగారు చూపరైరి. మదీయాత్యంత శ్రేయోభిలాషులును మదీయాచార్య విశేషులు నగు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ "శృంగార శ్రీనాథమున" నీశివరాత్రిమహాత్మ్యవిషయమై కొంత ముచ్చటించియున్నారు. వా రుదాహరించిన ప్రమాణములుగూడ శాంత భిక్షావృత్తి శ్రీనాథులు సమకాలికులనియు గౌరన నవనాథ చరితము శాంతభిక్షావృత్తి కంకితముచేసెననియు దెల్పుచున్నవి. శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకును పువ్వుల శాంతయ్యకును గల సంబంధమును నిర్ణయించుటకు వారికిఁగూడ నీ యవతారికతక్క వేఱాధారము లభింపలేదు. ఆ కాలమందే శ్రీనాథునిచే స్వయముగా నేశాంతయ కీగ్రంథ మంకితము చేయఁబడి యుండెనేని గౌరనకృతులగు నవనాథచరిత్ర, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, లక్షణదీపికలవలెను, శ్రీనాథుని యితరకృతులవలెను ఎన్నఁటికో యొకనాఁటికి శిథిలముగాకుండ గ్రంథపాతములు లేకుండ, లోకమున సంశయము పాల్సేయకుండనే లభింపక గ్రంథ మనాదరింపఁబడనేల? కొంతభాగము శిథిలముగానేల? దాని నెన్నఁడో యెవరో కవితాహీనులు పూరింపనేల? దాని ప్రారబ్ధమా?

నవనాథచరిత్రమునందు శాంతభిక్షావృత్తి యేయే విశేషణములచే వర్ణింపఁబడినాఁడో యట్టివిశేషణములతోడనే శివరాత్రిమాహాత్మ్యమందు నాతనిభృత్యుని తండ్రియు భృత్యుండు నాగురుసన్నిధానము ననే యట్లే వర్ణింపఁబడియుందురా? తా మెంత యున్నతులైనను దమ యాధిక్యమును దమయాచార్యులకడ నాచార్యులతో సమముగఁ బ్రకటించుకొనుట లోకవిరుద్ధము గాదా? ఒకవేళ నా బిరుదములు సర్వశైవ సాధారణములే యగునా? అట్లయినను గురుసన్నిధానమున వినయము ప్రకటింపవలయునే కాని తానును గురునితో సమముగఁ బొగడించుకొనుట తగదు. కావున నీయవతారికాభాగము శ్రీనాథుని సమకాలికుఁడగు శాంత భిక్షావృత్తి కాలమున రచియింపఁబడి యుండనేరదు. కనుక నవతారికాభాగము శ్రీనాథవిరచితము గాదనియే తేలుచున్నది. మఱియు శ్రీకృష్ణదేవరాయని కాలములో శాంతలింగమను నొక శివభక్తుఁడు శ్రీశైలమున రథమును గట్టించెను. యాత్రికులసౌకర్యమునకై నీటికాలువలను నిర్మించెను. శ్వేతాంబరజైనులశిరములం దీయించెను. లింగధారిబ్రాహ్మణుల కగ్రహారము లొసంగెను. గోపురముల గట్టించెను. శిథిలములైన మంటపాదులను బాగుచేయించెను. ముఖమంటపతోరణములకు బంగారుపూఁత పూయించెను. మల్లికార్జునున కనూల్యాభరణము లొసంగెనని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. (చూ. భారతి ౧ వ సంపుటము, ౩ వ సంచిక, ౧౩౦ పుట) ఈశాంతలింగముగూడ శ్వేతాంబర జైనులతలలు దీయించెననుట శైవ సామాన్య బిరుదమే కాని వాస్తవము గానోపదు. ఒకవేళ నీతండే యీ యవతారికాకారకుండయి యుండునేమో? శ్రీనాథుని కాలమున కర్వాచీనుండగు నొకశాంతయ లభించెనేని యాతనిగురువు శాంతభిక్షావృత్తి సిద్ధముగనే యుండును. శ్రీశైలమందున్న భిక్షావృత్తి మఠాధిపతులందఱకు శాంతభిక్షావృత్తి బిరుదము పరంపరాయాతముగనే యుండును. దీనింబట్టిచూడ శ్రీనాథునికాలమం దీ యవతారికాభాగము రచింపఁబడలేదేమో యనియుఁ దరువాతనే యితరులు దీనిని రచించిరేమో యనియు (నితర ప్రబలాధారములు దొరకువఱకు) ననుమానింప ననువగును.

"కథకు మూలమేది" యను విషయమున మొదటనే కొంత వ్రాసియున్నాఁడను. నాకుం దోఁచిన యితర విషయముల నిటఁ జిత్తగింపుఁడు. శంకరసంహితయం దేఖండమం దేకాండమం దీకథ కలదో తెలుపు భారము శ్రీతమ్మయ్యగారియందే కలదు. నాయభిప్రాయము సారముగాఁ గాశీఖండమందలి గుణనిధిచరిత్రము విపుల పఱచి, బాణుని కాదంబరియందలి వాక్యరత్నములతో వానిని నలంకరించి, శివరాత్రిని శ్రీనాథుఁడు పూజించినాఁ డనునదియే సరియగు మార్గము. తమ్మయగారు తమవాదమును సమర్థించుకొనుటకై కాదంబరీ రసలోలుండై కొన్నివాక్యము లాంధ్రీకరించినాడని తేలికగా వ్రాసి సత్యమును మఱుగు సేసినారు. ప్రథమాశ్వాసమున నలువదినాలవపద్యము మొదలు నాలవ యాశ్వాసము నలువదిమూఁడవ పద్యమువఱకును గల గ్రంథమంతయును కాదంబరీసంబంధమే కలదు. అందును యజ్ఞదత్తచరిత్రమెల్లఁ గాదంబరీ వాక్యములు దక్క వేఱువాక్యము లేనేలేదు. ఇందును గాశీఖండమందునుగూడ కథానాయకుని తండ్రి యజ్ఞదత్తుఁడే. అతఁడు రాజపురోహితుఁడు. ఈతఁడు రాజమంత్రి. హేమాంగద వర్ణనము కాదంబరిలోనిదే? సుకుమారజననము, సూతికాగృహవర్ణనము కాదంబరీమయములే. రెండవయాశ్వాసమునందలి 96, 97, 98, పద్యముల కీకథయందే ప్రసక్తియులేకున్నను వాని నాంధ్రీకరించుటయే. కాదంబరీ రసవత్తర కల్పనముల నెల్ల నాంధ్రీకరించుటయే శ్రీనాథుని తలంపని చెప్పుచున్నది. కాదంబరిలోని శుకనాసోపదేశసారమునే యజ్ఞదత్తుఁడు సుకుమారున కుపదేశించినాఁడు. కాదంబరిలో శూద్రకునికడకు చిలుకను గొనివచ్చిన చండాలకన్యయట్లే యిందు సుకుమారునికడకుఁ గొనివచ్చినాఁడు. శూద్రకునినోటనుండి వెడలినవాక్యములే సుకుమారునిచేఁ బలికించినాఁడు. కాదంబరిలోని యచ్ఛోదము నచ్ఛోదముగానే నిర్మించినాఁడు. సుకుమారుఁడు కాళికాలయమునందుఁ గపటప్రవర్తనముతో నున్న కాలమున నాతనిమృగయాచౌర్యాదులు కథాసంవిధానమునకు దోహపాదకములేయైనను కాదంబరీశబరసేనాపతి చరితము నట్లే దీనియం దిమిడ్చినాఁడు. వేయేల! కాదంబరి బాగుగఁజదివి జ్ఞాపకముంచుకొన్న విజ్ఞులీశివరాత్రిమహాత్మ్యమున నెన్నిపాళ్లు కాదంబరి కలిసినదో తెలియంగలరు. శిరోమణి బిరుదాంచితులగు శ్రీ శేరి వెంకటేశ్వర శాస్త్రిగారు శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును జదివి శ్రీనాథుని ప్రతిభ యిందేమి

కలదు? అంతటను గాదంబరినే చొప్పించినాఁడు. ఆభాగములు దీసివేసిన నేఁబదిపద్యములలో స్వతంత్రముగా, మిగులునని యొకపరి వచించి యున్నారు. వా రూహించినట్లు శ్రీనాథునకు గ్రంథచౌర్య మాపాదింప వలనుపడదుగాని శ్రీనాథుఁడు కాదంబరి యందలి వాక్యముల తోడనే యొక ప్రబంధము నిర్మింపనెంచి దానికిఁ దనకుఁగల శివరాత్రి భక్తిని జతపరచి యీరూపమున వెలయించినాఁ డనుట యెంతయుఁ బొసంగియున్నది.

భాగవతములోని యాజామిళోపాఖ్యానము, కాశీఖండమందలి గుణనిధిచరిత్రము, పాండురంగమాహాత్మ్యములోని నిగమశర్మోపాఖ్యానము, నిందలి సుకుమార చరిత్రమును గూడ నొక్కవస్తువునకే ప్రతిరూపములని సూక్ష్మబుద్ధికే కాక స్థూలబుద్ధికిఁగూడ గోచరింపును. భిన్నభిన్న గ్రంథములం దిట్లున్నను ఒకగ్రంథమునం దొక్కసిగమునే తెలుపుట కొక్కవిధమయిన కథయే రెండుపర్యాయములు వర్ణింపఁబడుట అసంభవమనియే చెప్పకతప్పదు. ఒకవేళ నట్లేయున్నను అది యీ యాంధ్రీకరణమునకు న్యూనాధికములు మూలముగా నుండునా? లేక విపరీతముగా నుండునా? ఈవిషయమును శ్రీతమ్మయగారు నిర్ణయింతురు గాక!

గ్రంథముయొక్క సమగ్రతా సమగ్రతల విషయమై నావ్రాసిన వాక్యములందలి ప్రమాదములం దెలిపినందుకు శ్రీ తమ్మయగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుండను. నా పొరపాట్లొప్పుకొనుట కభ్యంతరము లేదుగాని గ్రంథసమాప్తి నిర్ణయవిషయమున నా యభిప్రాయము మార్చికొనునంతటి ప్రబలహేతువు లేవియు నేఁటికిని గానరాలేదు. ఉరులింగోద్భవంబును శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును రెండే యీగ్రంథమున వర్ణ్యములు. తమ్మయ్యగారు దలంచినట్లు అవతారికలోని 'శివరాత్రిమాహాత్మ్యంబును... కథావిధానంబునకధీశ్వరుంగా' అనువాక్యము నడుమ రెండక్షరము లుండియుండును. గాని యంతకెక్కువయుండుట కవకాశము లేదు. అచ్చట చిన్నముక్క క్రిమిదష్టమై యక్షరములు గుర్తింప వీలయినది గాదు. అంతియేకాని లేఖకుండుకాని మేముకాని అధికముగు గ్రంథము నక్కడ విడువలేదు. ఆలుప్తాక్షరములు "నను" అని యుండియుండును. అయినచో "ఉరులింగోద్భవంబును శివరాత్రిమాహాత్మ్యంబును నను కథావిధానంబున కధీశ్వరుంగా" అనువాక్య మేర్పడును. ఇప్పుడు తమ్మయ్యగారి శంక కవకాశము లేదుగదా! ఈవాక్యము శ్రీనాథరచితము గాకున్నను శ్రీనాథునిచే రచింపఁబడినకథను వివరించునదియు శ్రీనాథుని గ్రంథమందలి వాక్యము ననుసరించునదియు నగుటచే నే నావాక్యమును బ్రమాణముగా నుదహరించుట స్వవచనవ్యాఘాత మెట్లగునో? వ్యాఘాతమును గలిగించె నే యందును. ఆవచనము కేవలము నిరర్థకము గాలేదుకదా! ఆవచనమునకంటె శ్లోక వాక్యము కథాంశముల వివరించువదియున్నపుడు ఆరెండును సమానార్థకములే యగునప్పుడు నేవాక్యమునకైన నొక్కనీతి గౌరవమే కాని, వేఱుగానుండదుకదా? ఋషుల ప్రశ్నమందలి "అందు శివరాత్రిమహాత్త్వంబు చెప్పంబడియుండు నమ్మహావ్రతంబెట్టి దెవ్వ రాచరించి రేఫలంబుల నొసంగు మాకుం బరిపాటి తేటపడ వివరింపుమనిన" అనువాక్యమును గ్రహింపుఁడు. ఈరెండువాక్యములకు వాచ్యాంశ మొక్కటియే కాని వేఱుగాదు. శ్రీతమ్మయ్యగారు మాత్రము మొదటివాక్యమువలనఁ దమవాదమున కనర్థమువచ్చుచున్నదని యూహించి రెండవవాక్యముచే నభిమతమును సాధింపఁదలంచిరి. కాని నెఱవేఱలేదని సాహసించుచున్నాను. రెండవవాక్యము ననుసరించియే మొట్టమొదట శివు నావిర్భవింపఁజేసి వ్రతచర్యావిధి తెలియఁజేసినాఁడు. పిదప ఆచరణప్రకారమును, దానివలనిఫలమును సుకుమారచరిత్రమువలనఁ దెలిపినాఁడు. ఎవరో, కొందఱు శివరాత్రివ్రతము చేయుచుండఁగా దాని దర్శించినంతమాత్రముననే మహాఘోరపాతకము లాచరించినవాఁడయినను శివసాయుజ్య మందినాఁ డని వర్ణించుటచేతనే శ్రద్ధాభక్తియుక్తులై వ్రతమాచరించిన మహానుభావులకు లభించుఫలము లుక్తప్రాయము లయినవిగదా? ఇంకను వీరు వీరు వ్రత మాచరించి యీయీఫలము లొందినారని వ్రాయలేదే యను శంక కవకాశ మేది? కావుననే ఋషులప్రశ్న మందులేకున్నను వ్రతవిధానము చెప్పించుటపై యురులింగోద్భవమును పెద్దగాథను ముందు వర్ణించినాఁడు. ఇంకఁ గావలసినదేది? రెండువాక్యములకును వాచ్యాంశ మొక్కటియే అయినదిగదా యీ రెంటినిబట్టి యాలోచించినను యమప్రమథాధుల యుద్ధము లీకథ కెంతమాత్రము సంబంధించునవి కావేకావని స్పష్టపడుటలేదా? యమభటులు సుకుమారుని విడువకముందే యముండు కూడ వచ్చి ప్రమథులం బరాభవించి సుకుమారుని గొనిపోవుచున్న యెడ నప్పుడు శివుడు సాక్షాత్కరించి యపరమార్కండేయోపాఖ్యానము నవతరింపఁజేసినను గొంత పరిగానుండునేమో కాని యమభటులు నిర్జితులై సుకుమారుండు కైలాసమున కేగి ప్రమథపదవినంది దివ్యవిమానముతో సంచరించుచున్నప్పుడు యముఁడు చిన్నపోయియయినఁ జేయవలసిన దేమి? తెలివితక్కువగా గతజలసేతుబంధనమునకై యహంకరించి శివునితోఁ బోరాడి పరాభవ మొందవలయును; లేదా యసహాయోద్యమము నవలంబించి తనపదవిని విసర్జింపవలయును ఈరెండు విషయములును వ్యస్తములుగాలేక సమస్తములుగా జరిగినను ప్రకృత కథాంశమున కేమిఫలము లభించునో? కవ్యుద్దేశము శివరాత్రివ్రత మాచరించుటవలన ననంతఫలము లభించునని తెలియఁజేయుటయేకాని యేదో యొక నిర్దిష్టమగు గ్రంథమునెల్ల నాంధ్రీకరించుటకాదని నే నీవఱకే వ్రాసియుంటిని. శంకరసంహితాదీపితకథాభాగమింకను గొఱవడియున్నచో నాకథ యెట్లున్నదో ప్రకటించినపిదప మన మభిప్రాయముల మార్చికొనవచ్చును. అంతవఱకు నీగ్రంథము సమగ్రమనియే యూహింతము. ఇంక శ్రీనాథుని యితరగ్రంథము లేవియు నయిదాఱాశ్వాసములకంటెఁ దక్కువలేవు గాన నిదియు వానివలె నయిదో యాఱో, యాశ్వాసములు గ్రంథమయియుండుననున దొక్క పెద్దచిక్కయిన యూహ. శ్రీతమ్మయ్యగా రిక్కడం గొంచెము పొరపడినారు. శ్రీనాథుని గ్రంథము లేవి

యును నయినగాని యధ్యాయములుగాని యాశ్వాసములుగలవి శ్లేసిలేవు. ఇది మాత్రమే నాలుగాశ్వాసములది. శ్రీనాథుండు పూర్వగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుటయం దెక్కువ యాదరాతిశయములు గలవాఁడేకాని, స్వకల్పితగ్రంథములం దంత యాసక్తిగలవాఁడు గాఁడు. కాశీఖండ,భీమఖండ నైషధములు విస్తృతగ్రంథములవుటంజేసి కావ్యమంతయు నొక్కవిషయమునను బంధించియే యున్నది. హరవిలాసమన్ననో యేడాశ్వాసముల గ్రంథమునందు చిన్న చిన్న ఖండకావ్యములనందగు నైదుభాగములలో నలరారుచున్నది. శివరాత్రిమహాత్మ్యము వానియన్నింటికంటె భిన్నమయినమార్గముగలది. దీనియందుఁ గాశీఖండాదులవలె విస్తృతమయినకథ లేదు. హరవిలాసమువలె భిన్నభిన్న విషయములు గలదియు గాదు. అన్యూనాతిరిక్తమయిన చిన్నకథ గలది. కావున మిక్కిలిచిన్నదియుఁ బెద్దదియుఁగాక నాలుగాశ్వాసముల గ్రంథమయినది. కావున నితరగ్రంథ పర్యాలోచనము దీని యసమగ్రత నిర్ణయించుటలో సహకారి కాఁజాలదు.

ఇంక నాలవయాశ్వాసము తుదిని ఉత్తరకథా సూచకమయిన పద్యముగలదే; దానికేమిగతి యనుప్రశ్న మొకటి గలదు. దానిగతియేమి యందురా? ఆపద్యమునకు ముందున్న వచనమునందు పుణ్యవంతుల భాగ్యమునకుఁ గొలంది కలదే? యను సూక్తివాక్యముతో శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునను బంధించిన గ్రంథమెల్లఁ బూర్తిపొందినది. ఆపైని బ్రశ్నింపఁబడిన కథ శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున కించుకంతయు నుపకరింపదనుట యెల్లరంగీకరింపవలసిన విషయమే. కావున, నాపద్యము అవతారికాది రచయితచే రచింపఁబడినదని తలంచిన దానిచిక్కు వీడిపోవును. ఆతండు నప్రౌఢుఁడు గాన బూర్వాశ్వాసాంతముల నిట్టిప్రశ్నయుండ నిట నేలయుండరాదని యూహించి యీపద్యము నల్లియుండును. ఇదియే దీనికి సమంజసమగు సమాధానముగా నగపడుచున్నది. కావున నీ గ్రంథము నాలుగాశ్వాసములుమాత్రమే కలదియనియు నదియెల్ల సమగ్రముగానే మనకు లభించినదనియు నూహించుట న్యాయ్యము.

శ్రీ తమ్మయ్యగారు నాపీఠికను చాల యుక్తియుక్తముగానే విమర్శించిరి. కాని దానియందలి యుక్తులు కొన్ని యప్రమాణములని నాకుం దోఁచుటచే దానిని దిరిగి విమర్శించితిని. ఈవ్యాసము వ్రాయుట యందుఁగాని తొలుత పీఠిక వ్రాయుటయందుఁగాని నాకు వ్యక్తి విషయమునను గూడ నసూయాభిమానాదులు లేవనియుఁ గేవలము గ్రంథాధారమున నాకుఁగలిగిన నమ్మకమునే ప్రకటించియున్నాఁడననియు నిశ్చయముగాఁ దెలుపుచున్నాఁడను. అనేకదోషభూయిష్ఠమై యప్రామాణికల్పనాజల్పాకమైన యవతరణికాభాగము, కాశీఖండము నయఃపిండము గాను,నైషధమును విద్వదౌషధముగాను రచించి రాజాధిరాజుల మహాస్థలకాలలందుఁ గనకాభిషేకమందిన కవిసార్వభౌముని చేరచింపఁబడుట యసంభవమని తలంచి దానివిషయమున కనుబంధించిన కీర్తికాయుఁడగు మమ్మశికాంత సుకృతివరేణ్యునివిషయమై యొండు రెండువాక్యములు వ్రాయవలసివచ్చినందున కింతయు విచారించుచున్నాఁడను. విమర్శనము వ్రాయువారి కిట్టిపాపము లెట్టును సంభావ్యములే. విమర్శనము యథార్థమయ్యెనేని యీపాపములెల్లం బటాపంచలగునుగదా! ఈవిషయమై శ్రీతమ్మయ్యగారు కేవలాభిమానాభినివేశనములనే యాలంబింపక, హేతువాదమునే యాదరింపక, వాస్తవము బయలుదేఁకదీసిన లోకమునకెంతయో మేలుచేసినవారగుదురు. భాషాసేవకులందఱు నొక్కలక్ష్యముగలవారుగానే యుందురుగాన నొండొరుల నాదరాభిమానములతో, గౌరవించికొనవలసినదేకాని పరస్పరలోపముల బయలుపెట్టుటమాత్రమే పరమప్రయోజనముగా భావింపక సమర్థములగు ప్రమాణములతో సిద్ధాంతముల వెలయించుచుండవలయును. మఱియు నిట్టి విమర్శనములు దిన, వార, పక్ష, మాసపత్రికలందు దేనియందైనఁ బ్రకటించినచో నొండొరుల యభిప్రాయములు నాతిచిరకాలమునఁ బ్రకటించుట కవకాశముండును. ఏఁడాదికొకసారి ప్రకటింపఁబడుపత్రికలోఁ బ్రకటించినఁ బదులువ్రాయువారికిని బాఠకులకుఁగూడం గొంత యాయాసము గలుగును. నాకుఁదోఁచిన విషయముతో దిరిగి శివరాత్రిమాహాత్మ్యపీఠికను సమర్థించినాఁడను. దీనియందును లోపము లుండియుండును. పాఠకోత్తములు వానిని గ్రహింపక గుణములనే గ్రహింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాఁడను.

ఋషిస్తవము

పొన్నలూరి సూర్యనారాయణశర్మ గారు

ఘనతమో దూషిత గర్భంబులగు శైల, కందరంబులయందు డింది డింది
పంచాగ్నిమధ్యదుర్భరతపఃపరిపాక, గాఢతాపముచేతఁ గ్రాఁగిక్రాఁగి
వజ్రనిర్ఘోష మప్రతిహతమైవచ్చు, వర్షపాతములకు బడలిబడలి
యొడళుల నుజ్ఝాతలూఁపుదుర్దమశీత, భారంబునకు బిట్టు వడఁకివడఁకి
స్వార్థరాహిత్యమహిమ పరార్థయత్న, కలితమై లోకకల్యాణ కాంక్షతోడ
సకలభువనంబులందును సంచరించు, మహితమునిచంద్రులకును నమస్కృతంబు

సీ. కైతలల్లెడువాఁడు ఘనతపోవిభవుఁడై, యుండఁగాఁ దగునంచు నూఁదిపలికి
పండితుండగువాఁడు పరమార్థదర్శన, మందఁగాఁ దగునంచు నరసిపలికి
యాచకుండగువాఁ డనర్ఘగుర్వర్థమై, యడిగికోఁదగునంచు నడఁచి పలికి
శ్రీమంతుండగువాఁ డశేషలోకారాధ, నము సేఁత తగునంచు నమరఁబలికి
పలుకులెల్లను వెలయుప్రాఁబల్కులుగను, నడతలెల్లను ధర్మాయనంబులుగను
సకలభువనంబులందును సంచరించు, మహితమునిచంద్రులకును నమస్కృతంబు.

సీ. హరిదశ్వు సృజియింపనైన వలంతులు, హిమకరు సృజియించుసీష్యమతులు
సంకల్పమాత్ర వాంఛలు దీర్చుమేటులు, సృష్టికిఁ బ్రతిగ సృష్టించు ఘనులు
నలుకాలికంటిచేనైనఁ జూచెడుమిన్న, లఖిలజగత్పూజ లందు పరము
లస్త్రశస్త్రాదుల నమరించునాచార్యు, లసమానశాంతివిద్యావరిష్ఠు
లింద్రుచేనైనఁ గాళ్లుపట్టించుకొనెడు, బ్రహ్మతేజోవిరాజులు భవ్యమతులు
సకలభువనంబులందును సంచరించు, మహితమునిచంద్రులకును నమస్కృతంబు.

సీ. దివ్యతరంగిణీతీరకాననములు, శాంతినెసంగు నాశ్రమచయంబు
ఫలభరానతభూజ బహుళసచ్ఛాయలు, మృదుకృష్ణమృగ దివ్యకృత్తివితతి
దర్భలు గబళించు తఱిపిజింకలగుంపు, వటుబృందవేదరవస్ఫుటతయు
నవిరతహోమ ధూమావృతగగనంబు, దైవతాతిథిపూజ నావిరళత
వేదవేదాంగ వేదాంతవివిధ సద్వి, చారపరితుష్టసకల శిష్యవ్రజంబు
నలరఁ జెలువాఱునాద్యవిద్యాప్రదత్వ, మహితమునిచంద్రులకును నమస్కృతంబు

సీ. అభ్రగంగావగాహన పరిపూతులై, యర్కున కర్ఘ్యత్రయం బొసంగి
వేలకొలంది సావిత్రిని జపియించి, కనకారవిందముల్ కై నమర్చి

మణిమాలికల నురోమధ్యంబునను దాల్చి, జాంబూనదాంబరచయముఁ గట్టి
తపయాశ్రమంబుల దైవతంబులఁగొల్చి, యతిథిసంతర్పణ మాచరించి
జగములకు శ్రేయములుగల్గ సరణులెల్ల, నరసి రాజాధిరాజులనైనఁ దమకు
సేవకులఁ జేసికొనునట్టి చిత్రమతులు, మహితమునిచంద్రులకును నమశ్శతంబు.

సీ. ప్రళయపాథోధిలోపల నీఁది రెవ్వార, లర్ణోధి నొకపాటె యాని రెవ్వ
రవ్వేను నిలువున నడిచి రెవ్వారలు, కెరలి రక్కసుల స్రుక్కించి రెవ్వ
రమరులగర్వంబు నడఁచి రెవ్వారలు, నెఱయ ధర్మంబులు నిలిపి రెవరు
పరతత్త్వమును జూడఁ బడసి రెవ్వారలు, నతిదీర్ఘజీవను లైరియెవరు
సత్యమును శౌచమును నహింసయును శాంతి, యార్జవమ్మును దమసామ్యములు వెలయ
సకలభువనశుభంబులు సంతరించు, మహితమునివర్యులకును నమశ్శతంబు.

సీ. ఒకకోటిసైన్యంబునకు నాయకత్వంబు, వహియింపఁగల మహాబలధురీణు
లొకకోటిదేశంబులకునైన సమ్రాట్టులై, వెలుంగఁగలట్టి యసమతేజు
లొకకోటి యతిథిపంక్తికినైన మృష్టాన్న, మొసఁగంగఁగల తపోయుక్తిమహితు
లొకకోటి శిష్యావళికినైనఁ బరతత్త్వ, మును జూపఁగలయట్టి బుద్ధిమంతు
లరయఁ దలఁచిన యపుడ బ్రహ్మాండమెల్లఁ, జేతనిడికొని తలక్రిందు సేయఁగలుగు
నిరుపములు స్వీయధర్మతత్పరులు నైన, మహితమునిచంద్రులకును నమశ్శతంబు.

సీ. 'ఒకదినంబైన మామకమందిరమునందు, నిలిచి పవిత్రంబు సలుపుఁ' డనుచు
'నొకసారియైన మామకసభాస్థలి నిల్చి, శ్రవణసుఖంబులు సలుపుఁ'డనుచు
'నొకనిముసంబు మామకపూజఁ గయిసేసి, నిండుదీవన లొసఁగుఁ'డటంచు
'నొకతేపయైన మామక దేశమున నిల్చి, పాలించువిధము నేర్పుఁడు'చుఁడనుచు
తే. నంజలులు ఫాలమునఁ జేర్చి యఖిల నృపులు, భక్తిసంయుక్తి నెవ్వారిఁ బ్రస్తుతించి
యడిగికొనిమెద రయ్యాద్యు లైనయట్టి, మహితమునిచంద్రులకును నమశ్శతంబు.

సీ. వలసిన ద్వాదశవార్షికసత్రముల్, మనిచినమీకు నమశ్శతంబు
బహుకాలములు క్షామబాధితులను బ్రోచి, మనిచినమీకు నమశ్శతంబు
సకలలోకములకుఁ జైతన్య మొదవించి, మనిచినమీకు నమశ్శతంబు
అఖిలవేదములకు నాధారమూర్తులై, మనిచినమీకు నమశ్శతంబు
తే. కవులరయి కావ్యములు వ్రాసి ఘనతఁగాంచి, మహితయశమందు మీకు నమశ్శతంబు
అఘటనాఘటనాచణులై తనర్చు, ధన్యమునిచంద్రులార ! నమశ్శతంబు.

ఆర్ట్సుకళాశాల టెన్నిసుకోర్టు, రాజమండ్రి

దక్షిణాంధ్రమహాజనసభ, సాతూరు

అధ్యక్షులు శ్రీయుత శొంఠి వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారు

యమ్. ఏ., ఐ. సి. యస్. రామనాథపురంజిల్లాకలెక్టరు

సూరనార్యుని ప్రేమవర్ణనలు

సూరనార్యుని ప్రేమవర్ణనలు

యడ్లపాటి వేంకటసుబ్బారావు గారు, బి. ఏ.

ఆంధ్రప్రబంధకవులలో నెల్ల పింగళిసూరనార్యుడు అద్వితీయుడు; అగ్రగణ్యుడు. ఇందతిశయోక్తి లేదు. ఇట్లనుట పెద్దనాది కవులకు న్యూనత నాపాదించుటకాదు. ఒకనిని స్తుతించిన మరియొకని నిందించుట యగునా ? పెద్దనాదికవివరులు మహాప్రబంధనిర్మాతలు. పెద్దన సలక్షణశృంగారప్రబంధనిర్మాణమునకు తొలిచుక్క. అతని తరువాత యెన్నదగినవాడు రామరాజభూషణుడు. తరువాతికవులు వీరి ననుకరించినవారు. వీరిగ్రంథములలో నెన్నదగిన అంశములు పెక్కులు గలవు. అయినచో సూరనార్యుని యొక్కవేమి ? ఇతర కవులకును అతనికిని గల భేద మేమి ? అను ప్రశ్నలు వచ్చుచున్నవి. వీనికి సమాధానము లేకపోలేదు. సూరనగ్రంథములు చదివినవారు ఇతర ప్రబంధములలో మనము కనుగొనజాలని విశేషాంశము లందుగలవని యొప్పుకొనక తప్పదు. సూరన స్వతంత్రకావ్యనిర్మాత. ఇతరకవు లన్నచో పురాణములనుండి కథలనుగైకొని తమప్రబంధములను రచియించిరి. సూరనపోకడలు, భావనలు, వర్ణనలు, అన్నియు స్వతంత్రము. ఇతర కవులవి అనుకరణములు. ఇతరులగ్రంథములు చదువునపుడు ముందు రాబోవువిషయములను మన మూహింపగలము. కాని సూరనగ్రంథము లట్టియూహల కెడ మీయవు. సూరనవస్తునిర్మాణకౌశల మొక్కటియే అతని యద్వితీయపరిజ్ఞానమును విశదపరచును. మాటపైమాటగా కథ పెంచుటలోను, కథాసరణిసంభాషణ ప్రధానముగా చేయుటలోను, పాత్రమనోభావవ్యక్తీకరణములోను, సముచితపదప్రయోగములోను, పాత్రానుగుణవర్ణనవిధానములోను సూరన నిస్తులుడు; కావ్యరచనలో నూతనమార్గములు చూపిన కవిశేఖరుడు.

సూరనార్యునిగ్రంథములు మూడుమాత్రమే ప్రచారములో నున్నవి: రాఘవపాండవీయము, కళాపూర్ణోదయము, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము. గారుడసంహితాదికృతులు ప్రక్షిప్తములు. ఇందు రాఘవపాండవీయము సూరనపాండిత్యప్రకర్షకు నిదర్శనము; కళాపూర్ణోదయప్రభావతీప్రద్యుమ్నములు కవి అసాధారణప్రతిభను చాటుచు అతని కళాభిరుచిని, భావనాశక్తిని, వస్తునిర్మాణాదివిశేషములను వెల్లడించుచున్నవి. ప్రస్తుత వ్యాసోద్దేశము సూరనార్యునిప్రేమవర్ణనలు గనుక ఇతరవిషయములకు విడిచి ప్రేమవర్ణన లెన్నివిధములుగ చేయబడినవో పరిశీలింతము. బహువిధప్రేమవర్ణనవిధానము సూరనార్యకావ్యవిశేషాంశములలో నొకటి. ఏకావ్యములోగాని, ఏకవిగ్రంథములోగాని ఇన్నివిధములగు ప్రేమవర్ణనలు మనము కనుగొనజాలము.

కళాపూర్ణోదయప్రభావతీప్రద్యుమ్నములు శ్రవ్యదృశ్య ప్రబంధములు. ఒకటి నవలయనియు మరియొకటి నాటకమనియు నిర్వచింపవచ్చును. కథాసరణి సంభాషణరూపముగనుండుట రెండిటిలోనుగల సామ్యము. ఈరెండిటిలోను ప్రేమవర్ణన లేయేవిధములుగ నున్నవో విచారింతము.

కలభాషిణి-వాంఛితేతరలబ్ధసంతుష్టప్రేమ

కలభాషిణి కళాపూర్ణోదయపూర్వకథకు నాయిక. జన్మవలన వేశ్య. గుణములను సత్ప్రవర్తనను ఉత్తమకులస్త్రీ. నాకమ్ముగీనేత్రలకయ్యమునకు కాల్చాచి వారియాదలలను దన్నజాలునంతటి రూపరేఖావిలాసములుగల సౌందర్యరాశి. అట్లయ్యు గర్వరహిత. గణికాజనసామాన్యనిజసౌందర్యస్తుతిపరాయణత్వము కలభాషిణి వినమ్రస్వభావమున స్వభావముచే వలసపోయెననిన వింతగాదు. ఇట్లు సలక్షణరూపసౌందర్యవిభవాతిశయముల విరాజిల్లుచు సద్గుణాగరిష్ఠయగు కలభాషిణీమనోహరశృంగారచరిత్ర ఆమెప్రేమపరిణామముచే పరిపూర్ణత్వ మందుచున్నది. కలభాషిణిప్రేమ గణికాజనప్రేమవలె అర్థసంపాదనమూలము కాదు. కామోద్ధతయువతులట్లు ఆంగికము కాదు, ఆమెప్రేమ మానసికము. ఆమె పరిపూర్ణయువతి. సహజవిలసత్కలభావములయొక్క కళికివనమునను, చతురతను ప్రౌఢ. కూకటివేణితో కురులుకూడకమున్నె విటావళిని ప్రసూనబాణఘాతముల కడుంగడు నొవ్వజేసిన సహజసుందరి. అట్లగుట ఆసహజవిలాసినీశరీరలావణ్యసరసిలో నీదులాడ యువకహంసగణములెన్నియో తహతహలాడుచుండుట వింతకాదు. అట్టివారిలో మణికంధరు డొకడు. మణికంధరుడు కలభాషిణిని ప్రేమించినటుల నారదుముఖమున వినుచున్నాము. కలభాషిణి మనసు నలకూబరునిమీదికి ప్రసరించినవిషయము కనిపెట్టి ప్రియశిష్యుడగు మణికంధరుని ప్రేమ కెక్కడ అంతరాయము కలుగునో యని నారదుడు సంభ్రమమునకులోనై అట్లుజరుగకుండునట్లు తంత్రములను బన్నినాడు. నలకూబరుని ప్రేమించకముందు మణికంధరుని కలభాషిణి ప్రేమించియుండెనా యను విషయము విచారింప

వలసియున్నది. మణికంధరుడు ప్రేమించుటమాత్రము విస్పష్టము. ఆ విషయ మీపద్యమున ప్రతిబింబితము :

మ. తమిఁ బూఁదీఁగెల తూఁగుటుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూఁగు నా
కౌమరుం బ్రాయపుఁగబ్బిగుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁ దాఁ జాఁగి మిం
టి మెఱుంగంపై చనుదెంచుతీవిఁ గనుఁగొంటే దివ్యమౌనీంద్ర! నా
కప్పగిన్నెత్రలమీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్ సాఁచులా గొప్పెడిన్.

ఈవిధముగ కలభాషిణి మణికంధరుని ప్రేమించిన దెక్కడను లేదు. మణికంధరకృతదండకమును కలభాషిణిచే చదివించుట, మణికంధరునియందు కలభాషిణికి ప్రేమోదయ మగునట్లు చేయుట, నారదుని యుద్దేశమై యుండవచ్చును. ఆదండకమును చదువుటయు, తత్కర్తను కొనియాడుటయు, ప్రేమజనితములే యని చెప్ప వలనుపడదు. అట్లైనచో ఇద్దరిని ప్రేమించుట కులస్త్రీలక్షణముగాదు. అయితే కలభాషిణి కులస్త్రీ కాదుగదా వేశ్యగదా యని యందురేమో! జన్మవలన వేశ్యగాచేసినను ప్రవర్తనలో కులస్త్రీగనే చేయవలయునని కవియుద్దేశము. తత్కారణముననే ఆమెను నాయికను చేసెను. కులట ఉత్తమనాయిక యగు టెట్లు? సలక్షణశృంగారప్రబంధమునకు సూరన వంటి మహాకవి అధమనాయిక నేర్పరచుకొనునా? కనుక కలభాషిణి తనప్రేమధనమును ఇరువురకును బంచిపెట్టలేదు. మణికంధరుడు నారదునిశిష్యు డగుటవలన ద్వారకకు అప్పుడప్పుడు వచ్చుచుండుటయు కృష్ణనిస్తుతించి హారమును బడయుటయు మొదలుగ గల పరిచయముచే వానిని మెచ్చి వానిప్రతిభావిశేషములకు ముదితహృదయయై వానిని పొగడినది. ఇంతమాత్రమున వానిమీద ప్రేమ నిల్పి వానిపొం దభిలషించినదని చెప్ప వలనుపడదు. ఇందు కొక నిదర్శనము చూడుడు: మణికంధరునిపొందు తనకు నభిలషితంబని యెప్పు డనినదో విచారింపుడు. తాను వివిధకష్టములకోర్చి తుదకు పొందినది నలకూబరుడుకాక నలకూబరాకారుడగు మణికంధరుడని తెలిసినతరువాత తనప్రాప్తి అంతయే యనుకొని తనను పొందినవాని మనసు విరిగి తనజీవితము వ్యర్థమగునేమో యను తలపున తనకును మణికంధరునిపొందు నభిలషితంబే యని చెప్పినది. ఇంతయేల? మణికంధరుడు తపోవనమున రంభాపరిష్వంగసుఖలాలసుడై యున్నాడని సిద్ధుడు చెప్పినప్పుడు కలభాషిణి ఈర్ష్యాసూయాగ్రస్తయైనదా? నిజముగ వానిని తా వలచియుండినయెడల అట్టివాడు వేరొకవనితతో క్రీడించుట, హృదయశల్యమై స్త్రీలబాధించుట సహజముకదా. ఆవార్తవిని ఆమె చకితయైనట్లుగాని విషణ్ణవదనయైనట్లుగాని లేదు. పైగా అందుకు హర్షించినది. ఎందుకు? తావలచిననలకూబరునిపొందు లభ్యమగునను నాశచే. ఇక నలకూబరునిపై ఆమె కెవిధముగ ప్రేమహత్తినదో కనుగొందము. ఉద్యానవనవిహారతత్పరయగు నావిలాసిని రంభాసమేతుడై ఆకాశమార్గమున నేగుచు నారదసందర్శనోత్సుకుడై క్రిందికిదిగిన నలకూబరుని గాంచి వారు వెడలిపోయినతరువాత అతడు నలకూబరుడుకాడా యని నారదుని ప్రశ్నించినది. తత్పూర్వము నలకూబరుని వినుకలికలిమి మనసార ప్రేమించియున్నది. ప్రత్యక్షసందర్శనము ఆమోహలతను చిగురింపచేసినది. ఆలత పుష్పఫలసమృద్ధియగునా లేకదోహదాభావముచే కృశించిపోవునా యను విచారము కలిగినది. ఆవిషయ మిందు విస్పష్టము.

క. పవతియన నింకనొకతెకా
భువిలోపల వేతె వెదకఁబోవలయునె యో
ధవళాక్షి! నీవకానే
రవె దైవనియుక్తిఁ గొంతప్రాప్తి కలిగినన్.

అనినారదు డన నందు కాయువతి ప్రత్యుత్తరము చూడుడు:

క. నావుడు నంతటిరూప
శ్రీవైభవశాలిఁ గాక సిద్ధించు నె యా
దైవనియుక్తియు మాకుం
బ్రేమంబున బాల్గొనిన నిష్ఠవివేకా!

ఇందు అనుమానము దైన్యము నిస్పృహలతో కూడుకొనిన ప్రేమలహరిద్యోతకము. ఇందులోనే ఆమె దృఢసంకల్పముగూడ విశదమగుచున్నది. ఎన్నిపాట్లైనపడి ఆప్రేమధనము సంపాదించుకొనుటకు సంసిద్ధురాలై యున్నది. తత్సాధనమునకు ప్రథమమున నె యుక్తి పన్నినది. కృష్ణుని భార్యలు నారదునిగానకళానైపుణి నేవిధముగ ప్రశంసింతురో నిగూఢవృత్తి తెలిసికొను వ్యాజమున, తనకపేక్షితమైన నాతిరూపుధరింప సామర్థ్యమబ్బునట్లు నారదునివలన వరము గైకొనినది. ఇట్లు తనప్రేమసౌధమునకు ప్రథమసోపానము నిర్మించుకొనినది. ద్వితీయసోపానము మణిస్తంభుడను సిద్ధునిసహాయమున నిర్మించుకొనదలచి సింగపువారువంబున మునితోగూడ ప్రయాణమొనర్చుట కిష్టపడినదై అట్లాతడు తన్నుతీసికొననియెడల ప్రాణహానికలుగుననియు తత్క్షణము మద్విభునికడకు తీసికొనివెళ్లవలసినదనియు ప్రార్థించినది. దీనివలన నలకూబరునే మనసార ప్రేమించిన దని స్పష్టమగుచున్నది. కాని నిజవాంఛ విఫలమై మణికంధరునికూటమి లభించినది. ఈవిషయము వెల్లడియైనతరువాతనే కలభాషిణి యిద్దరిపొందు నభిలషించియుండెనా యనువిషయము తర్కింపవలసి యున్నది. గణికాప్రవర్తన మామెయం దుండినయెడల అట్లే చేసియుండెడిది. నలకూబరునిపొందు ప్రథమవిఘ్నము గాంచి అనభిలషితపురుషసంగమప్రాప్తి కలిగినపుడు మరల స్వాభిలషితపురుషసంగమ ప్రయత్నము చేసినదా? అట్లుచేసియుండిన వ్యభిచారదోషము సంభవించును. వాంఛితసంగమ మపలబ్ధముకాకపోగా మరియొకనితో కూటమి సంభవించినది. కనుక అంతనిర్మానుపండునకు నట్టునుచాచిన నిరర్థకముకదా. లబ్ధవస్తువుతో పరితృప్తి వహించి సంతుష్టయగుట ధీరోదాత్తలక్షణము. ధీరస్వాంతలు గతజలసేతుబంధనమునకై ప్రయత్నింపరు. కనుక కలభాషిణి వాంఛితేతరలబ్ధప్రేమగలదియైనను విచారింపక కులస్త్రీసహజలక్షణ మగు

సుహృద్భావముతో మణికంధరుని ప్రాణనాథునిగ స్వీకరించి రంభాశాపగ్రస్తయగుట వానిచేతిలోనే మనఃపూర్వకముగ ప్రాణములను విడిచినది.

సుగాత్రీశాలీనులు - మానసికనిరాడంబరప్రేమ

సుగాత్రి పూజారి యేకపుత్రిక. శాలీనుడు ఇల్లటపుటల్లుడు. మామగారు గృహస్థాశ్రమమును విడిచి వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించిరి. ఇక గృహమున అత్తగారిపోరు మిక్కుటము. సుగాత్రితప్ప ఇతరసంతానము లేకపోవుటచే దౌహిత్రుజననమునకై ఆమె యెదురు చూచుచున్నది. కూతురిని నానావిధాభరణాలంకృతగ నొనర్చి శయన మందిరమున కనిపినది. ఫలితమేమి? 'వట్టి రాకపోక లొనర్చెవాని సతియు.' అందులకు కారణము వారలకు దురూహ్యము. శాలీనుని తత్త్వము వేరు. అతడు రజోగుణలేశముసోకని సాత్త్వికుడు. సాత్త్వికునకు ఆడంబరజీవితము గర్హితము; సహజసౌందర్యవిలసిత ప్రకృతి సౌభాగ్యానందవిలోలత్వము సాత్త్వికవాంఛితము. సాత్త్వికులకు జీవనాధారము లగు ఆహారాదులు సైతము ప్రకృతిలలామయొసగు కందమూలాదులు; వాహినీనిర్మలోదకములు. శాలీనుడు సాత్త్వికుడు గనుక క్రోధమూర్తియగు అత్తగారిచే ప్రసాదింపబడిన తోటమాలిపని సంతోషపూర్వకముగ స్వీకరించెను. అది అతనిసత్త్వగుణమునకు కఠిన శిక్ష; నిరాడంబరజీవితమునకు ప్రాయశ్చిత్తము. అల్లయ్య అత్తయెడల గాని భార్యయెడలగాని లవమేనియు క్రోధము వహింపలేదు. ఎందుకన తనకాయుద్యోగము సర్వసమ్మతము; ఆనందావహము. పాపము! సుకుమారహృదయయగు భార్య నాథునికష్టములను చూచి యెట్లు సహింపగలదు? మాత్రాజ్ఞకు నెదురాడునంతటిసాహసికురాలు గాదు. ఏవిధముననైన నాథునితనవలలో వైచుకొనునంతటి ప్రౌఢాంగన కాదు. కులస్త్రీలక్షణసమన్వితయగు ముగ్ధ. ఒకయెడ మాత్రాజ్ఞోల్లంఘనమునకు విముఖత, మరియొకదెస ప్రాణేశుని దీనస్థితికి అనుతాపము, ఇంకొకవంక చెలికత్తెలయుక్తి. పిల్లతెమ్మెర విసరుల కొంచెము కొంచెము విడిపోవు చిఱుముగిల్లమాదిరి లజ్జ విడిపోవ శృంగారాభినయములను చెలికత్తెలశిక్ష నభ్యసించి వానిని నాథునిపై ప్రయోగించెను. ఫలితము నిరాదరము. పైపై మిఱుకులు, తళుకుబెళుకులు, శృంగారాభినయములు మానసికప్రేమకు ఉద్దీపనవిభావములు గానేరవు. ఇవియన్నియు ఆంగిక ప్రేమ నభిలషించి కామోద్రేకులగువారికి మాత్రమే ఉద్దీపన విభావము లగును. మానసికప్రేమతత్త్వము వేఱు. అందులను సాత్త్విక మానసికప్రేమతత్త్వము సామాన్యులకు దురవగాహము. సరియే. విభూషితసౌందర్యముచేగాని, శృంగారవిలాసములచే గాని ప్రేమోత్పన్నము కాలేదుకద! ఇక ప్రేమ వీరిమధ్య గగనకుసుమమేనా, లేక తదుత్పత్తికేమైన మార్గముగలదా? ఎప్పుడు నాథుడు భార్య సాత్త్వికగుణమును, సహజసౌందర్యముకురమున తిలకించునో ఆ క్షణముననే ప్రేమోత్పత్తియగును. జలధరాచ్ఛాదితచంద్రికాప్రసారమువలె, ఆమె సాత్త్వికస్వభావము భూషణాద్యలంకారప్రచ్ఛన్నమగునంతకాలము నాథునికి ప్రేమశూన్యతయే కన్పట్టుచుండును. సుగాత్రి నాథునికష్టములనుచూచి భరింపలేక తత్సహాయార్థము దేహాలంకృతాభరణములను తీసివైచి నడికట్టు బిగియించి, సహజలావణ్యయు వెల్లివిరియ పూమొక్కలకు దోహదము చేయుచు గుద్దలిచేబూని త్రవ్వుచు నీళ్లుపోయుచున్నపుడు శాలీనుని ప్రేమవీక్షణములు ప్రియురాలి సాత్త్వికగుణసంపదను, దయార్ద్రహృదయమును, ప్రేమస్వరూపమును, చూరగొన్నవియై అతనిహృదయక్షేత్రమున ప్రేమాంకురములను నాటుకొల్పినఁజేసి వానిసేవిధమున బహిర్గతము చేయుచున్నవియో కనుగొనుడు:

చ. అపు డతఁ డట్లు పేర్చు కుసుమాస్త్రుని యుద్ధతి నాఁపలేక "వ
ల్లిపమచ! యెంతమాన్చిన నెఱింగెడిదానవు గావు నీకుఁ దోఁ
టపనుల కింతమార మకటా" యనుచుం దనయుత్తరీయవ
స్త్రపుమునుకొంగునం దుడిచెఁ దన్వికపోలపుఘర్మబిందువుల్.

చ. తుడిచినఁబోక మన్మథునిదుర్జనతామహిమన్ బోరింబోరిం
బడఁతి మెఱుంగుచెక్కిళులఁ బర్వెడు ఘర్మముఁగాంచి యంత సా
బడగిక చూడలేకిడుదుపాట్లకుఁ జొచ్చి నలంగితంచు నె
మ్మొగముతమకంబుతోడఁ దలగ్రుచ్చి కవుంగిటఁగూర్చె నత్తఱిన్.

ఈప్రేమమాధుర్యము వర్ణనాతీతము; మానసికము; స్వాభావికము; అన్యోన్యహృదయైక్యానుసంధానము; నిర్మలము; నిశ్చలభావసమన్వితము. తళుకుబెళుకులచూపగ హృదయముల తల్లడిల్లజేయు కులుకుమిటారి వయోవిలాసశృంగారచేష్టితముల నాకర్షింపబడి తద్విభావాంతర్ధానముతో ప్రేమరాహిత్యము కలుగు ప్రణయపరిణామము కంటె ఈసాత్త్వికమానసికప్రేమ—నిరాడంబరసముచితోల్లాసప్రేమ—వేయిమడుంగు లధికము.

శాలీనుని ప్రేమతత్త్వమును తెలిసికొంటిమి. ఇఁక సుగాత్రి ప్రేమ యెట్టిది అనువిషయ మాలోచింతము. సుగాత్రి పతివ్రతాశిరోమణి. పతివ్రతా మాహాత్మ్యముచే శారదాదేవిని సుప్రసన్నురాలిగాఁజేసికొని జడివానవలన భర్తకేయపాయము కలుగకుండ కాపాడుకొనిన సాధ్వీలలామ. భర్తృమానసికప్రవృత్తి నెఱుంగకపోవుటచే భూషణాద్యలంకారధారణ మాతని శ్రేయోభివృద్ధి కారణమని ధరించినది. అంతియేకాని వానిజిగిబిగి సోయగముల భర్తృప్రేమ చూరగొనవలయు నని కాదు. భర్తతనయందు నిరాదరణచూపుచున్నను, కారణము దురూహ్యమైనను వానియందు ప్రేమను విడనాడలేదు. ప్రేమ అంగసౌఖ్యమునే ఆసించియుండినయెడల విరక్తికలిగియుండును. కాని ఆమెప్రేమ మానసికము. మనోదర్పణమున నాథుని ప్రతిబింబమీక్షించుచు సంతృప్తి వహించినది. మంగళసూత్రం బీపాటి శుభస్థితినుండుట పదివేలనుచు చింతారహితయై మెలంగినది. నాథుని ప్రేమాంబుజము సహజలావణ్యసరసిలోనే లభింపగలవని తెలిసికొనినప్పుడు అలంకారముల త్యజించి

నాథునిమనోభీష్టమున కనువగు తెరగున సంచరించినది. సుగాత్రి గాఢ తరప్రేమ నెవిధముగ వ్యక్తపరచినదో కనుగొనుడు :

"ఉ. ఆలలితాంగి చాలఁదడఁబచ్చుట నెమ్మెయి నుండి సాహసో
ద్వేలత నంతఁజేరి కడుఁద్రిమ్ముటచే శ్రమ మొందినాఁడు గాఁ
బోలును బోదునా నిదురఁ బోయెదనేయని కప్పురంపుఁదోం
బూలము తావి భుగ్గరని ముంచుకొనం జెవిచెండఁ బల్కెనన్.

క. పైకొన్న పరాకున నతఁ
డేకోర్కిని వచ్చెతనియొ నింతియు వగతో
లోకమువారలు పతికడ
కేకోర్కిని వత్తు రనుచు నెంతయుఁ బొలసెన్.

... ...

మ. అకటా! యేమనిమారుదాన మిము నాథా, వేగుజామయ్యెఁ బొం
దికగాఁ బాదము లొత్తరమ్మనుటగానీ యొంటి యేమోకదా
నికటక్షోణికి నేఁగుదెమ్మనుటగానీ కొంతసెయ్యంపుఁ బూ
నికతోఁ గన్నులు విచ్చిమామటయొ కానీ లేప యొక్కింతయున్.

... ...

ఉ. చిత్తము వేఱొక ర్తుపయిఁ జేర్చి మరల్పఁగనేరకేమి మీ
రత్తరళాక్షిఁ దెచ్చుకొనుఁ డాయకనావశమైన బంపుఁడేఁ
దెత్తు నవశ్యమున్ మఱియు దేవరకుంబలె నవ్వధూటికిం
దొత్తగుచున్ బనుల్ సలుపుదున్ నిజ మాడెద దైవసాక్షిగాన్.

క. తుదఁ జిక్కులేల మీమది
కొదదీరినఁ జాలు నమ్మి కొనవలసిన వ
చ్ఛెద నమ్మకొనుఁడు నన్నో
హృదయేశ్వర! యేమి చింత యిది దెల్పఁదగున్.

అన్యకాంతసైన సమర్పించెదనన్న విషయము మనము హర్షింపకపోయినను ఆమె గాఢతరప్రేమ యెంతవఱకు ఆమె మనసును స్వాధీనపరచుకొనెనో, తొత్తగుచు వేఱొకవనితకు నూడిగము చేసెద ననుట కెంతమనోదార్ఢ్య ముండవలయునో చూపుటకు 'చిత్తము వేఱొక ర్తుపయి' అనుపద్యము నుదాహరింపబడినది.

సుగాత్రీ శాలీనుల అన్యోన్యప్రేమావిర్భావము కలిగి యెంతో కాలము కాకమునుపే తద్విచ్ఛిత్తి యేర్పడినది. కారణమేమి? మరల శాలీనుని మానసికతత్వమే యిందుకు హేతువైనది. ప్రియురాలి కౌమరుం ప్రాయము దినదినప్రవర్ధమానమై పిల్లకాల మట్లే యుండగలందులకు ఆతన్వికి గర్భధారణ కలుగకుండునట్లు శారదాదేవివలన వరమును శాలీనుడు పడసెను. భర్తృసంగమమున పుత్రోత్పత్తియగునటులు శారదాదేవివలన సుగాత్రి వరమును పొందెను. నిజమనోభీష్టమునకు వ్యతిరేకముగ భార్య ప్రవర్తించినందులకై శాలీనునిమనస్సు చివుకుమన గంభీరహ్రదమున దూకెను. ఇదేటి న్యాయము! ఇట్టి దెక్కడనైనను కలదా! అను నంశము విచారణీయము. ఆవాంఛ వాని మనఃప్రవృత్తికి నిదర్శనము. అతడు వాంఛించినది సహజలావణ్యము. గర్భధారణము తన్నాశన హేతువని అది కలుగకుండుటకై వరము పడసెను. భార్యపొందిన వరమువలన తనకోరిక వ్యర్థమైనది. నిజమనఃప్రవృత్తి భార్య మానసదర్పణమున ప్రతిబింబితమై యుండెనని నమ్మినవాడు గావున అందు భిన్నప్రవృత్తియేర్పడుట గని నిస్పృహకు లోనయ్యెను. ఈప్రేమతత్వమెంతవరకు సత్యమను నంశము విచారణీయము. ప్రేమ అన్యోన్యహృదయైక్యసంధానమనుట నిర్వివాదాంశము. కృత్రిమసౌందర్యమున కన్న సహజసౌందర్యమే ప్రేమనిలయమునకు ప్రధానస్థానమగుట వర్ణనీయాంశము. కాని శాలీనునికోరిక యెట్టిది? అది స్వాభావికమ్మా? ప్రకృతి విరుద్ధము కాదా? వాంఛనీయమా? అనుప్రశ్నలు వచ్చుచున్నవి. ఈ ప్రశ్నలకు ప్రతిపాల సమాధానములే ఉత్తమములని తోచుచున్నవి. వైవాహికతంత్రము కామ సంతృప్తికొఱకే కాక వంశోద్ధరణమునకై యేర్పడినది. అట్టిచో వంశనాశనమగు కోరిక దుష్టము. భార్య సహజలావణ్యము తరుగకుండవలయునని కోరిన వేరొకమార్గముగా వరమడిగియుండిన ఉత్తమముగ నుండెడిది. ఈకోరిక అస్వాభావికమను విషయమును కవి విస్మరించియుండలేదు. అందుకనే సుగాత్రికి పుత్రవరమును శారదాదేవివలన ప్రసాదించెను. ఇట్లు శాలీనునికోరిక వ్యర్థముగాక, అటు సుగాత్రివాంఛ నిష్ఫలముగాక సరస్వతీప్రభావమున సుగాత్రీ శాలీనులు సుముఖాసత్తీమణిస్తంభులుగ వ్యవహరించుకాలమున వారికివంశోద్ధారకుడగు కుమారుడు కళాపూర్ణుడు జనకుడు సుముఖాసత్తిగను జనని మణిస్తంభుడుగను యేర్పడ ప్రభవించెను. *

ప్రభావతీ మధురలాలసలు—రాజసాంగికప్రేమ

కళాపూర్ణోదయోత్తరకథకు నాయిక మధురలాలస. పూర్వకథానాయికయగు కలభాషిణి ద్వితీయజన్మమున మధురలాలసగా జన్మించినది. మణికంధరుడు కళాపూర్ణుడయ్యెను. జన్మతోగూడ స్వభావాదులు మారినవి. నాయిక తొలిజన్మమున వేశ్య; ఈజన్మమున రాజపుత్రి. నాయ

* ఇక్కడ కథాసందర్భము తెలియనివారికి విషయము తెలియదు. గనుక క్లుప్తముగా వివరించెదను. శాలీనుడు హ్రదాంతర్భాగమున జలస్తంభనవిద్యచేనున్న మామగారి కృపను సింహపువారువమును బడసి మహేంద్రవాహనగుడికేగి ఆదేవిని గొల్చుచుండెను. సుగాత్రిసుముఖాసత్తియనుపేరున నాదేవినే కొల్చుచుండెను. మణిస్తంభుడు (శాలీనుడు) కలభాషిణిని దేవికి బలియీయబోవ సుముఖాసత్తి తనకంఠ మర్పించి ఆయుబలను కాపాడెను. దేవి ప్రత్యక్షమై ఆమెను పునర్జీవితనుగా చేసి ఆమె సత్యవచస్స్థితి బరగునని వరమిచ్చెను. సుముఖాసత్తీమణిస్తంభులిండోరుల గుర్తించుకొని కాసారపురమునసుండు కాలమున వినోదముగా సుముఖాసత్తి తాను పురుషుడుగాను తన భర్త స్త్రీగాను మారిన బాగుండునని యని శారదావర ప్రభావమువలనవా రట్లు మారగా తత్సంయోగమువలన వారికి సద్యోయౌవనుడగు కళాపూర్ణుడుదయించెను.

కుడు పూర్వము గంధర్వుడు, ఇప్పుడు రాజు. నాయికా నాయకులకు రాజకుల లక్షణములన్నియు ప్రట్టుబడినవి. కలభాషిణీ మణికంధరుల యందు లేని విరహవేదనలు, చంద్రాదిదూషణలు, వనవిహారములు పాల యల్కలు వీరియందు గానవగును. స్వభావసల్లక్షణప్రేమ కామోద్ధృతప్రేమ కెడమిచ్చినది. ప్రభావతీమధురలాలసల ప్రేమ సామాన్య ప్రబంధ నాయికల ప్రేమవలెనే వర్ణితమగుటచే అంతవిపులముగ చర్చించవలసిన పనిలేదు.

మధురలాలసాప్రేమ రజోగుణప్రధానము. ఆప్రేమ ఈర్ష్యాసూయా సమ్మిళితమై నాథుని మనోవ్యాకులతకు కారణమగుచున్నది. కళాపూర్ణుని ప్రథమభార్యయగు అభినవకౌముదియందు అనవరసంశయగ్రస్తయై ఈర్ష్యవెళ్ళగ్రోప యేమనుచున్నదో చూడుడు:

చ. విభు డిఁక వచ్చు టెప్పుడొకో విఘ్నము లేమయినం ఘటిల్లెనో
  యభినవకౌముదీయుతము లైనవి యాకెకు నాదు సంగమం
  బభిమతమాటగూడదె యొకప్పుడు నట్టిది గాని నాడు దు
  ర్లభము గణింపనే సురవిలాసిని వల్లభుఁ డన్యకాంతలన్."

అభినవకౌముది మధురలాలసను ద్వేషించిన ట్లెక్కడను లేదు. మీదుమిక్కిలి హర్షించినది. అట్లగుట ఈవిలాపము మధురలాలస కామోద్ధృతస్వభావమును చాటుచున్నది. కామప్రేరితయగు సతికి మానసికానందము దుర్లభము. మానసికానందశూన్యమగు ప్రేమ ఆంగికము. ఈర్ష్యాసూయలు కలుగుట కదియే కారణము. దీనికి గర్వము దోహద మొసంగుచున్నది. నాథుడు కాళ్లమీదపడి వేడవలసినదే. సకలరాజమకుటమణిగణవినిర్మితనూపురములను ఆయన కాళ్లకు దొడగునట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసిననేకాని ఆమె కటాక్షవీక్షణములు ఆయనపై ప్రసరించలేదు. ఈవిషయములో అభినవకౌముదికూడ తీసిపోలేదు. నాథుని శిరస్సు ఈయమపాదరజోలేశముచే గూడ పవిత్రమైనది. అపూర్వ వీణావాద్గానముచే ఆమె ఆగ్రహము శాంతించినది. ఇదియేనా నిష్కళంకమైన పవిత్రప్రేమ! ప్రేమస్వరూపమగు అవ్యాజహృదయానురాగ మెచ్చటనున్నది? మూతివిరుపులు, తలవిరుపులు, మగనిపాడగని తెమ్మలొలు ఏడ్పులు మొదలిడుటలు ప్రేమచిహ్నము లగునా? ఇరువురి హృదయముల కార్చిచ్చురగుల్కొనుట కివి సాధనములుమాత్రము కావచ్చును. ఆచిచ్చులో ప్రేమాంకురములు దగ్ధములుకాక నిల్చునా? ఈప్రేమ రాచపుట్టువులకే తగినదికాని యితరులకు తగదు.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునకు నాయిక ప్రభావతి. నాయకుడు ప్రద్యుమ్నుడు. ఇరువురు రాజవంశజులు. ప్రద్యుమ్నుడు కృష్ణుని కుమారుడు. ప్రభావతి రాక్షసేశ్వరుడగు వజ్రనాభునితనయ. మధురలాలసాప్రేమవలె ప్రభావతీప్రేమ రజోగుణప్రధానము; ఆంగికము. ప్రేమజనితానంద మనుభవించునది వివిధాంగములేకాని మనసుకాదు. మానసికోల్లాసము ప్రేమఫలముకాదు. ప్రభావతీప్రేమ మానసికమే యైనచో నీవిధముగ ప్రలాపించియుండదు:

సీ. అరతిఁ గరంబు లైతిరే నవ్విభుఁ
  గౌఁగిలింపఁగ నబ్బుఁ గరములార!
యాయింతికిఁ గుచంబు లైతిరే నతనివ
  క్షోనిపీడన మబ్బుఁ గుచములార!
యాలతాంగికిఁ జెక్కు లైతిరే నారమ్య
  శీలుచుంబన మబ్బుఁ జెక్కులార!
యాకొలంతకు వీను లైతిరే నాకళా
  విదుమంతనము లబ్బ వీనులార!
తే. యట్లుగానోఁచకేల నా కైతి రకట!
  యని నిజావయవంబుల కాత్మనగచు
  బాల్యమునఁ దన్ను రమణ సౌభాగ్యకలిత
  యనిన సాముద్రికులమాట లరసి తిట్టు.

ఇక నాయకుని విలాపముగనుడు:

..........................నా..........
నీమోవిచిగురు తేనియలు గ్రోలెడియాస
నీమొలకనవ్వు వెన్నెలచలువ గొనునాస
నీమృదుకపోల సన్నిధిని మోమిడునాస
నీమోహనశ్రోణి నిమురఁగలిగెడునాస
నీచుపాలిండ్లనానెడు వక్షమనునాస
నీదుశృంగారకళ నెలవులం టెడియాస
నీదుమణితామృతము నిండఁ జెవిననునాస
నీనులలితోరువుల్ నెమ్మినొత్తెడియాస
....

ఈయిరువురిధోరణిచూడ ఆయాసలు లభించుటయే ప్రేమపరమావధిగా నెంచినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అవి లభింపకున్న ప్రేమకు వారిమధ్య తావుండదు. ఇందు ఉన్న త్యాగము గాని, ధీరోదాత్తత గాని, మాధుర్యముగాని లేదు. ఇచ్చట అనురాగము అంగసంతృప్తికేకాని మనస్సంతృప్తికి గాదు. నిశ్చలప్రేమోత్పత్తికి స్థానమేది? అంగసముదాయమా, మనసా? అంగసౌభాగ్యము చిరస్థాయి గాదు. అందువలన తజ్జనితప్రేమ శాశ్వతానందజనకము కాదు. మనసు నిరామయము, నిర్జరము. అట్లగుట మానసిక ప్రేమ నిశ్చలము, నిరవధిక విలాసభాసురము. అట్టి మానసికప్రేమ ప్రభావతియందు మృగ్యము. ప్రియుడు తనయం దనురక్తుడై యున్నవాడని తెలిసియు విరహవేదనపాలై నిజాంగములదుస్థితికి వగచుట, విలపించుట ఉత్తమప్రేమలక్షణము కాదు. హృదయసంతృప్తి మానసికప్రేమకు నిదర్శనము. సుగాత్రీప్రేమకును ప్రభావతీప్రేమకును నెంతతారతమ్య మున్నదియో కనుగొనుడు: సుగాత్రి అంగసౌఖ్య మాసించలేదు. మానసికసౌఖ్యసంతుష్టయై నాథునియందు కినుకవహించక మంగళసూత్రము శుభస్థితినున్న నంతియే చాలునని సుహృష్టచిత్తయైనది. మనసార ప్రాణేశుని ప్రేమించి తత్ప్రేమయును

ప్రపంచమునే ఆనందసౌరభముల నాఘ్రాణించినది. ప్రభావతి కాయా నందము గగనపుష్పసదృశము. రతిసమయమున ఆమె పొలయల్కకు కారణమేది? "కదుంజొక్కితిరతీ! మత్ప్రియా" అని ప్రద్యుమ్నుడు ప్రథమభార్యను సంబోధించెనను నీర్ష్యచే నాథు నవతలకు ద్రోసివైచి క్రోధోద్రేకసమన్విత యైనది.

" ఉ. చిత్తమువేఱొక త్రుపయి జేర్చి........దైవసాక్షిగన్. "

అను సుగాత్రి పలుకులకును,

ఉ. వట్టిప్రియోక్తు లెందుఁ దగవా మిముబోంట్లకు సజ్జ కాత్మ ను
న్నట్టివకాక యిప్పుడివి యట్టివయైనను నీకు మోహపుం
బట్టుపుదేవియైన రతిభ్రాంతిన పల్కెదవేమొ నాథ! యే
గట్టిగ నా రతి ప్రమదఁగాను ప్రభావతియండ్రు నన్నిలన్."

క. అని మాన దుఃఖ ముద్దీ
పన మొందఁగ నవ్వధూటి ప్రక్కలెగయ నే
డ్చెను వెక్కివెక్కిలోలో
నని యకటా యిదియు జీవనమె నాకనుచున్

ఈవిధముగా రోషభ్రాంతయై విలపించు ప్రభావతి పలుకులకును నెంతతారతమ్య మున్నదియో చూడుడు.

ప్రభావతీప్రేమపరిణామమున మరియొక నూతన విశేషమును తిలకింపుడు. భార్యలకు భర్తలయం దత్యధికానురాగ ముండుట సహజమే. కాని యితరులయెడల ప్రేమ (అనగా పితృమాతృభ్రాతృ ప్రేమలు.)యింకిపోవలసినదేనా? సుగాత్రి భర్తను ప్రేమించినది. కన్న తల్లిని ప్రేమించినది మాత్రాజ్ఞవలన భర్త కష్టములపాలాయె నని మాతృప్రేమను త్యజించలేదు. తల్లిమనసు నొవ్వకుండ, ప్రియుని హృదయము విరుగకుండ కార్యసఫలతగాంచిన సాధ్వి సుగాత్రి. ప్రభావతి యేమి చేసినదో చూడుడు :

చ. అని తనుఁగూర్చి దానవకులాగ్రణిపైఁ దగలేని చింత సే
యనధిపుఁ గోటలగ్గలకు నుగ్రతఁ బగ్గలు భూరిసైన్యుఁ దం
డ్రినిఁ బరికించి యింతివిభునిందముఁ గాచికొనంగ వేఱ క్రో
వ నెమకి కానకంతఁ బితృవత్సల భావముఁ బాఱనూకుచున్.

క. తానచని మూలనున్న య
నూనతదీయాసిఁ దెచ్చియొసఁగి గెలువుమీ
దానవపతిఁ దక్కిన యను
మానము మానుమనిపలికె మానవతి పలిక్.

'దానవసాధుని తనూజకావున ఆమె హృదయము సహజ కాఠిన్యము వహించినది కాఁబోలును. లేకున్న అట్టి సమయమున స్త్రీజన సామాన్య స్వభావమగు దైన్యమునైనను కనబరచదా? ఏదియును లేక తంతోషపూర్వకముగ తండ్రిని సంహరింప ఖడ్గమొసంగుట ఎంత సాహసము!

శల్యాసురుడు-తిరస్కృత తామసప్రేమ

మహిషాసురమర్దనియగు, దుర్గపై పగదీర్చుకొన శరకణము గట్టికొనినవాడు శల్యాసురుడు. జన్మమున రాక్షసుడు తాల్చినది భయంకరదీక్ష. అట్లయ్యు ప్రేమశూన్యుడు కాడు. నారికేళఫలము కఠినమైనదయ్యు గర్భగోళమున మధురపదార్థము నిముడ్చుకొనియున్నది. క్రూరత్వము ప్రేమావరోధము గానేరదు. అయినను అట్టివాని ప్రేమ వివేకదూరము; మోహాంధకారము విచక్షణగు, తావీయదు. అభినవకాముదిని చూచినదేతడవుగ "త్వన్మహనీయరూపరమణీయతావాగురం జిక్కినవాడనేసు, నన్నేలుకొను" మని శల్యాసురు డామెవెంట బడెను. ఫలితమేమి? రసాభాసము 'నిన్ను మడియించినవానిఁదక్క యితరుల నేవరింప'నని అభినవకాముది శపథము పట్టినది. ఎంతఘోర శపథము! ప్రేమించినందుకు ఫలమా యిది? కాని అభినవకాముది కళాపూర్ణుని ప్రియునిగా గైకొనిపోవుచు రాక్షసుని వరింపజాలదు. వలదన్నను వినక తన్ను వెంటాడుటచే ఆమెకు తామసము హెచ్చి యాకఠినశపథము పూనినది. అంతటితో ఆమెయందనురక్తిని దనుజుడు విడనాడవలసినదికాని రాక్షసులు తమోగుణప్రధానులగుట వారిపట్టు మొండి పట్టు. క్రోధము వహించిరేని అమానుషఘోరకృత్యముల నొనర్చెదరు. ప్రేమ వహించిరేని వారు ప్రపంచమునే మరచిపోదురు. సీతమీదిమోహాంధకారమున రావణుడు అదృశ్యుడు కాలేదా? శల్యాసురునకు నదేగతి పట్టినది. అభినవకాముదిపై వానికత్యధికప్రేమ జనించినది. ఆమె తిరస్కరించిన కొలది ఆప్రేమకు పట్టుదల అధికమైనది. ఎట్టులైనను ఆమె పొందు సమకూర్చుకొనవలయునని వాని యాస. క్రోధాగ్నిగుండమున ప్రేమరసపానమునకై ప్రయత్నించువాడెట్టిమూర్ఖుడో ఎట్టిఅంధుడో వేరే చెప్పబనిలేదు. కామమునకు చేతనాచేతనజ్ఞానము శూన్యము. తామసులగు రాక్షసులవిషయములో వేరుగ చెప్పనవసరములేదు.

శల్యాసురుని ప్రేమ మూర్ఖమై కన్నుగాననిదియైనను క్రోధోద్ధృతముకాదు. ప్రేమ లబ్ధముగామికి బరితాపము వారిమాటలలోను ప్రవర్తనలోను సువ్యక్తమగుచున్నది. బలవంతమునకైనను పొందగోరుటచే వాని ప్రేమ కామప్రేరితమనుటకు సందియములేదు. అట్లయ్యు, వాని ప్రేమ నిక్కమము; హృదయస్థమై అగాధమైనది. అందువలననే క్రుద్ధస్వభావము మాత్రము వహించలేదు. ఆయువతి తన్నే కారణమున తిరస్కరించుచున్నదియో వానికి గోచరించలేదు. తాను ప్రేమించెను; తన్ను ఏందులకని ప్రేమింపకపోవలెను? ఇదియే వానిపట్టుదల; విచారము. వీనిలో నిమగ్నుడగుటవలన వానిదీక్ష అంతర్ధానమైపోయినది. కాముకులకు మరియొకప్రపంచ మెక్కడిది?

అట్లు అభినవకాముదిచే తిరస్కరింపబడి మహేంద్రవాహనా 'శక్తి' దేవాలయమున మూర్ఖము గండకత్తెర గూలవన్ని ఆశక్తిచేత నన్నుచంపుభ్వాడు చచ్చునట్లు వరముగైకొని తిరిగి అభినవకాముదిని

కలిసికొనెను. తన్ను చంపువాడు చచ్చును గనుక యెవరును తన్ను చంప ప్రయత్నింపరు. తన్ను చంపినవానినే వివాహమాడునట్లు ఆమె పట్టిన ప్రజ్ఞ వ్యర్థమగునుగదా. కనుక తనకామె తప్పక లోబడి తీర వలయును. ఈయూహలచే వాడామెను మరల వెంటాడదొడగెను. ఆమె చేతిలోని కృపాణమును చూచి తన్ను స్వయముగా చంప ప్రయత్నించి తాను చచ్చునేమో యని భీతిల్లి యిట్లనుచున్నాడు :

చ. అతఁడపుడాసుధాకరనిభాననఁ గన్గొని సంభ్రమించుచున్
మతి గలఁగంగనిట్లనియె నాపయివచ్చిననీకు నిష్టదే
వతములయాన సుమ్ము వరవర్ణిని యెందుఁ దలంకనేనుఁదు
ర్మతివయి నీవు నాకతెగి రమ్మగ్గదవో యని తల్లడిల్లెడన్.

ఇంతటనైన ఆమె సమ్మతించునేమో యనివాని యాస. ఇందుకు అభినవకాముది యుక్తియుక్తముగా ప్రత్యుత్తరమిచ్చినది. "నీమీఁదరానంత యెఱుంగనిదాననే యేనునీతలఁపు బడిన నడిచెద"నని చెప్పినది. ఇందు వానికి ఆశాకిరణము గోచరించినది. నిజాభివాంఛితమనుకూలమైన ట్లెంచుకొని ఆమెతోగూడ శ్రీశైల పర్యంతము ప్రయాణమొనర్చి తుదకు విసిగి యిట్లనియెను :

తే. అంతటవిసివి యతఁడా లతాంగిఁబిల్చి
నాతలంపువెంబడి నీవు నడిచెదనుచుఁ
బలికి తిదియేమి చెపుమ నీభంగు లిపుడు
వనిత! నను భ్రమియించెదో యనుచుఁబలికె.

చ. పలికిననేమ నీతలఁపుపద్ధతిగా కిపుడేమి మీఱి వ
ర్తిగతిఁ దొడింబడిన్ నిను వధింపగ వచ్చెదనో యటంచు నా
కలుగుమ రాక మానుమని యానలు పెట్టఁగ నప్పుడేను నీ
తలపుబడిం బ్రవర్తిలఁగ దానవ! పల్కితి తప్ప నిప్పుడున్."

'నీతలపుబడిననడిచెద' ననగా నిన్ను చంప నీమీదికి రానని ఆమె యర్థము. నాయిష్టప్రకారము నడచునుగదా యని దానవుడూహించిన యర్థము. పాపము! మోసపోయినాడు. రసికురాలగు ప్రౌఢాంగనయెక్కడ? వివేకజ్ఞానశూన్యుడగు రాక్షసుండెక్కడ! ఆమె మాటలలోని భావ మర్మము చేసుకొనుపంతటి తెలివితేటలు వీనికెక్కడివి? సౌరభములేని పువ్వునువలె వివేకములేని ప్రేమయుండి లాభమేమి?

ఇంతటితో వానికి మూల నిరాశ సంభవించినది. కాని ఆశాలేశము ఒకమూల బాధించుచునే యున్నది. ఆమె తనను బలహీనునిగా నెంచినదని తనశక్తిసామర్థ్యములు చూపువాడై ఆమెకు దాకకుండ గాఢగురుతరద్రుమములు గుదిగుచ్చునట్లుగ, నిఖిలజంతుతతులు నేలఁ గలయునట్లుగ నోడలు వీఁగించి ఘోరశిలలవృష్టి గురియించెను.

ఆ. ఇత్తెఱంగుమఁ దనశక్తి యెఱుకపఱచి
యిఁక వరింపకే చనియెదే యీవు చనిన
చోటులన్నియు నాబల స్ఫూర్తిచేత
బిడుగుపాటిన డొంకయై పెంపడంగు,

ఆ. దానవఖిల భయనిధానంబ వగుదు నీ
యన్వయమువలేని యట్టి తిట్టు
గుడువ నీకుఁదగునె కోమలి! యది యెంచి
యైన నను వరింపు మనియుఁ బలికె.

నయమున భయమునఁ బ్రార్థించెను. వానిరోదన మరణ్యరోదనమైనది. కాకేమున్నది! కొండదొలచిన జలమూరునా? అభినవకాముది వీనియందు కాఠిన్యమువహింప వీనిదీనాలాపము లెట్లు ఫలించగలవు? మణికంధరుని ఖడ్గాహికి ప్రాణవాయుల నర్పించుటయే వాని ప్రేమ ఫలితము.

యజ్ఞశర్మ - విప్రలంభప్రేమ

నిరతాన్నప్రదాతయగు సోమశర్మ పుత్రుడు యజ్ఞశర్మ. సోమశర్మ అవసానకాలమున పుత్రునిజేరి తనవలె నిరతాన్నప్రదానము చేయవలసినదిగ ఆజ్ఞాపించెను. పితౄజ్ఞ నాదలవహించి వచ్చినవారికి లేదనకుండ భోజనమిడుచుండుటచే యజ్ఞశర్మచేతనున్న ధనము వ్యయము కాగా భార్యల ఆభరణముల సైతము వెచ్చించియు ధనాభావముచే భార్యావిక్రేత యయ్యెను. భార్యలయందు ప్రేమ, పితౄజ్ఞ ఆతని నిట్టటుచేయ తుదకు పితౄజ్ఞయే జయముగాంచెను. అగ్నిసాక్షిగ వివాహమై నిజహృదయానురాగాంకురములను ప్రేమరస దోహదముచే పెంపొందించుచున్న నారీమణులను విక్రయించి వారిని మోసగించి తాను మోసము దెచ్చుకొనెను. పితౄజ్ఞానిర్వహణమునందైనను పితృభక్తియే ప్రధానకారణమనుటకు వలనుకాదు. అది స్వార్థప్రయోజనముతో గూడుకొనియున్నది. సంతతాన్నదానమువలన చతురాగమ సంతాన ముదయించునని తండ్రి చెప్పియుండుటవలన తదర్థమై తదాజ్ఞా నిర్వహణమునకు పూనుకొనెను. అందుకని భార్యల తెగనమ్ముకొనుట యెట్టితెలివి? భార్యలు లేక సంతానప్రాప్తి కలుగు టెట్లు? 'బుద్ధిజాడ్య జనితోన్మాదుల్ గదా శ్రోత్రియుల్' అను పెద్దనార్యుని వాక్యము ఇతనియందు సార్థకత వహించుచున్నది. అన్నదానఫలము వ్యర్థము కాదుగదా! భార్యల తెగనమ్మినను ఏదోవిధముగ సంతానప్రాప్తి కలుగుననిఆతనిమూఢవిశ్వాసము. భార్యలను విక్రయించెను. ఆతరువాత జరిగినదేమిటి? వియోగవ్యథ. అది భరింపలేక దేశద్రిమ్మరి యయ్యెను. చేసినది మహాక్రూరము; మోసకృత్యము. వానిభార్యలు నలువురు మహాపతివ్రతలు. భర్తృదీక్షాపరిసమాప్తికై ఆభరణములను సంతుష్ట హృదయములతో నొసంగిరి.

ఉ. సొమ్ములు వేడిపుచ్చుకొనుచోట్ల సపత్నులమత్సరంబు లో
కమ్మున నెచ్చటం గలదుగాని నిజాభరణంబులెల్లఁ దా
రిమ్మెయి నాథువెచ్చమున కిమ్మట కొండొరుమీఱు పుణ్యపుం
గొమ్మలు వీరె యంచు జనకోటి నుతించెను వారి నత్తఱిన్."

ఇట్టి నిష్కళంక ప్రేమస్వరూపిణులను ధనార్జన వ్యాజమున లేవునకు పిల్చుకొనిపోయి ఓడనెక్కించి హృదయరుధిరముతో చేతులు

దిగిపోయెను. పాపము! వాని భార్యలు పతిమోసమును గ్రహింపజాలక దేవహితయే పతిని మోసగించి తమ్ము గొంపోవుచున్నాడని ఆక్రోశించిరి. దుఃఖభారమును సహింపలేక సముద్రమునఁ నురికిరి. యజ్ఞశర్మనంటి మహానుభావులు ప్రపంచమునఁ దుందురా? యని సంశయము. ఒకవేళ యుండిన నుండగూడదా! ధనతృష్ణకు లోనగువా రెట్టి యకృత్యముల నైనను చేయుటకు జంకరుగదా! భార్యల నెగనమ్మి ఆధనముచే అన్నదానము చేసి తత్ఫలితముగ చతురాగమసంతానము బడయ నెంచిన యజ్ఞశర్మ వివేకము వేనోళ్ల పొగడినను తీరునా! గగన కుసుమము నాశించి ఆత్మమోహవన పుష్పచయము నాశమొనరించుకొనుట అజ్ఞానకృతము గాక మరియేమగును?

సరస్వతీ చతుర్ముఖులు—ప్రణయకలహోద్భూతప్రేమ

కళాపూర్ణోదయ వస్తుసంస్థకు హృదయము సరస్వతీ చతుర్ముఖుల ఘట్టము. వారి ప్రణయకలహము కథోత్పత్తికి ప్రధానకారణము. ఆవిషయము కావ్యము సాంతముగ చదివిననేకాని యర్థముగాదు. ప్రస్తుతాంశ మావిచారణకాదు గనుక అంత ప్రేమవర్ణనము నుమాత్రము పరిశీలింతము. వజ్రమునకు సానయుబోలె ప్రేమవికాసమునకు ప్రణయకలహము మెఱుగుసాధనము. ఈతత్వమును కవి ఈఘట్టమున ప్రదర్శించెను. ఇక్కడ నూతన ప్రేమావిర్భావము వర్ణితముకాదు. అన్యోన్యప్రేమ చిరస్థాపితమై యున్నది. ప్రణయకలహమువల్ల ప్రేమపొందెడి నూతనవికాసము, మాధుర్యము వర్ణింపబడినవి. ప్రేమ కాలవాల మగు విభావసంస్థ నేవిధముగ ప్రథమముననే సమకూర్పబడియెనో కనుగొనుడు:

గీ. తరుణసంతానకచ్ఛాయఁ దనరుఁ బాన్పు
నందు వాసరోవరమున కభిముఖునిగఁ
బవ్వళించెను దనపాదపల్లవంబు
లూరువులఁ జేర్చుకొని వాణియొత్తుచుండ.

ఈమధురశృంగారసమావేశము అవిరళప్రేమ విస్ఫూర్తికి నిదర్శనము. చతుర్ముఖుడు నాలుగుమోముల సరస్వతీముఖాబ్జమధుపానప్రయత్నింపఁ దాయమ ప్రణయసమ్మోహవిభాసురగఫణితి 'మీ ముఖంబులు నాల్గు నీమాడ్కి మక్కువలూరిన నేకాస్య నొకతె నేనుజాలుదునే' యనివారింపదొడగెను. అందుమీద నాధుడు 'అంగనముఖాబ్జము బల్మినివంచి మోవి పైపలుచేర్చి యొకించుక నాటునట్లుగా.' తత్కారణమున ఆమెకు గళాబంధురమై యొక్క మధురాంచితశబ్దము కంఠసీమలో నుదయించినది. తన్నిగ్రహమన నిరోధమునకై అవ్వాగ్మొగంబుగా మరలిన అవ్వీరహంబున కోర్వలేక ఆహాలయల్క మాన్ప మధురవాక్ఫణితి పురోవర్తి శాఖావమాపజ్ఞిత సమంజసరత్నపంజరంబున నున్న చిలుక కొకకథ చెప్పఁ బూనిప్రియాప్రణయకలహవృత్తాంతము వస్తుసంస్థగ గ్రహించి విచిత్రముగా కళాపూర్ణుడనురాజు చరిత్ర చెప్ప నారంభించెను. కొంత చెప్పనప్పటికి వాణి యలుక కొంచెము సడల, వాని తలిదండ్రు లెవరని ప్రశ్న వేయఁగా బ్రహ్మ:

సీ. అభినవకౌముది యనుకాంతచే నంత
పరియింపఁబడియె నవ్వారవిలాసుఁ
డాతనికిని సుముఖాసత్తి యనునది
తండ్రియు మఱి మణిస్తంభుఁ డనెడి
వాఁడు తల్లియునన వాణి హాసంబుతోఁ
గ్రక్కునఁ గ్రమ్మఱి కౌఁగిలించి
యింతలోనన యూర యెన్ని తబ్బిబ్బులు
దద్దరిల్లకుఁడెంచు ధవునిఁబ్రేమ

గీ. చఱిచి యొట్టెటు లౌరాజు జనని మొగడ
యొకు జనకుఁ డాఁడువాఁడునా యనుచు మఱియు
మిగులనవ్వుచుఁ జెప్పుడా మీఁదుప్రాణ
రమణ మఱి యేమియయ్యె నారాజనుటయు.

క. అనగ్మలీలచేత శ
తానందుం డధిక సంభృతానందుండై
తానును మేలొప్పఁగన
మ్మానిని మెడఁ గౌఁగిలించి మక్కువమీఱన్.

కళాపూర్ణుని తదనంతరవృత్తాంతమును చెప్పెను. అందు ప్రతివాక్యమును వ్యాఖ్యగావించి తమప్రణయకలహవృత్తమునకు సమన్వయార్థమును వివరించి సరస్వతి నాథుని ఆనందాబ్ధి నోలలాడించెను. ఈ ప్రేమపరిణామము అమోఘము; మఱి మధురము; హావభావ విలాస విభాసురము.

పైన వివరించినటులు సూరనార్యుడు అపూర్వమైనయు ప్రేమవర్ణనలు చేసియున్నాడు. వివిధగుణసమన్వితులగు స్త్రీపురుషులను సృష్టించి తద్ద్వారా సామాన్యముగ లోకమునందు వివిధప్రేమస్వరూపములను విశదీకరించెను. ఇట్టికావ్యనిర్మాణము సూరనార్యుని స్వతంత్రసృష్టి; ఇతరకవు లెవరును త్రొక్కని నూతనమార్గము. ఇతని ప్రతిభావిషయములలో నిదియొకటి. ఈకవిశిఖామణి సంపూర్ణప్రతిభ నెరుంగవలయునని తత్కృతకావ్యములనే చదువవలయును. వానిని చదువ మొదలిడిన ముగించునంతవరకు రసజ్ఞులగువారికి విడువ మనసొప్పదు. కథా చమత్కృతి పాఠకునిహృదయము ముందునకు లాగుకొని పోవుచుండును. ప్రతిపద్యము రసోపంచితమై సరసపదగుంభితమై భావగాంభీర్యసమన్వితమై హృదయరంజకమై యొప్పుచుండును. ఇట్టి సలక్షణ సమన్వితములగునవియే కదా కావ్యములు!

చ. మనమలరించుహాకడల మంజులపద్యము లల్లునేర్పునన్
వినుతవిభావభావ రసవిస్తృతియందున వస్తునిర్మితిన్
ఎనయనుపజ్ఞ పాత్రగతి హృద్యములైన యపూర్వప్రేమవ
ర్ణనముల నద్వితీయుఁడగు ప్రాజ్ఞకళానిధి సూరనార్యునే
నెనయుము భక్తి రంజిలఁ గృతాంజలిఁ గొల్తు భజింతు నెమ్మదిన్.

ఆటలలో, నాటకములలో బహుమతులు, పొందిన బాలురు బాలికలు, ఆరోగ్యవారము, వేటపాలెము

అక్షయ సం. అధికచైత్ర శు. ౧ సోమవారము

ప్రాణప్రయాణసమయవిస్మృతి

ఎల్లమరాజు వేంకటనారాయణభట్టు గారు

'ఉన్నది మృత్యు వెల్లరకహో' యని విజ్ఞులు చాటుచుండఁగాఁ
గన్నులు గానరాక మదగర్వమునన్ జరియించుచుంటి, నీ
మన్ననకింత పాత్రమయి మానితరీతిఁ జరింపనైతి, నా
చన్నయనంతరం బెటులు సాఁకెదొ? నీయదె భార మీశ్వరా!

కనులకు విందుఁ గొల్పు ఫల కమ్రగుళుచ్ఛ సుమాళులుండఁగా
వనితలఁ జూచి మెచ్చితి, నపారముదంబునఁ దేలియాడు భ
క్తుని సరసన్ వసింపకయె కూళలఁ జేరి రమింపఁ బోతి, నా
చనినయనంతరం బెటులు సాఁకెదొ? నీయదె భార మీశ్వరా!

దేహము తీఱినంతటనె తీవ్రతరంబగు నగ్నికీలలం
దాహుతి సేయ దండధరు నండకుఁ బుచ్చెదరంచు నందు, రా
యూహయె నిక్కమేని యయయో భరియింపఁగఁ జాల, నిష్ఠ, స
న్నాహము సేసి నిన్ను శరణంబని సొచ్చితి, కావు మీశ్వరా!

పొలుచు సమస్త సంపదలు పోయినవేళఁ గలంత దాఁక బూ
మెలు పచరించు బంధుగులు మిత్రులు దవ్వగు వేళ, దారయున్
దొలఁగఁ బ్రపంచయాత్ర యతిదుర్భరమై కనుపట్టువేళ, నీ
వెలసి సహస్రబాహువుల నిత్తువు శాశ్వతసౌఖ్య మీశ్వరా!

పలుకుల కందరాక కనుపట్టక దర్శన మీక యున్న, భ
క్తులు మది నిన్నవాఙ్మనసగోచరుఁడంచు నుతింపఁ, గర్మచ(?)
క్షులఁ గననేర్తునే, ఖలుఁడ ఘోరమందాంధుఁడఁ జేరనేర, నం
జలి ఘటియింతుఁ గైకొనుము, సైపుము పాపభరంబు నీశ్వరా!

గ్రహచారము

క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

సూర్య చంద్రులు దేనిసాక్షులు శ్రుతిస్మృ
తివిహితంబులు కర్మలు దేన జరగు
నెద్ది పుణ్యంబు ప్రత్యక్షమేని గోష్య
మట్టి జ్యోతిషమునకు సాష్టాంగనతులు.

[సూత్రధారుడు -పుష్పాంజలిచల్లి నిలుచును.]

నటి—(ప్రవేశించి)సభాయైనమః.(అని సభకుమ్రొక్కును.)

సూత్ర—సుందరీ! తిక్కదిరిగినదా, వచ్చితివి!

నటి—తల కెక్కునంతవఱకుఁ గుంటిప్రశ్నలువేసి కాదు లే'దనినఁగాని తేలదుగదా!

సూత్ర—నీవు క్రొత్తగా నేమి తేల్చెదవు? వేత్తలే తేల్చినారు.

నటి—గణితశుద్ధిలేకయే చెడునుగాని గ్రహగతి లోపమునఁ జెడదనియా?

సూత్ర—ఆఁ! పంచాంగము లబద్ధములైన నక్షత్రము లబద్ధములా!

నటి—ద్వంద్వార్థములో నిదమిత్థమని నిర్ణయింపఁజాలక ధర్మాధికారి హింసకుని నిర్దోషియని విడిచినను హింసాఫలముమాత్రము వానితలపై నెక్క కర్తవ్యము నెఱపకమానదు.

సూత్ర—పదియు నట్లే. నీకు విశ్వాసము లేకపోవచ్చును. ఒకనికున్నను, జక్కని గణితజ్ఞుఁడు దొరకక ఫలములు తాఱుమాఱు కావచ్చును. ముహూర్తకాలమున భేదము లెత్తుకొనుట యొకప్పుడు సంభవించును.

నటి—మఱి పెద్దపెద్దవేయేల విశ్వసింపకున్నారో?

సూత్ర—దుర్వాదములలో దిగి పేరుతెచ్చుకొనుటకు-ఇట్టివారే—

గీ. తుమ్మునకు దగ్గునకు శంక దోఁప నిలిచి
గుమ్మమున నెవ్వరే నిల్వ నుమ్మలించి
లేచునప్పుడె యెవ్వనిఁ జూచినానో
విధియటంచును వ్రాఁతంను విసుగువారు.

నటి—మతాంతరుల కీపట్టుదల యున్నగా! శకునములు వారుచూడరు.

సూత్ర—శకునము లన గ్రహసంచారవశములే కాని వేఱుకాదు.

నటి—తుమ్ము గ్రహచార సంబంధమేనా?

సూత్ర—అగును. నీవు పయనమగుదువు; ఎవ్వరో తుమ్ముదురు; తద్దోషపరిహారార్థము కొంతసేపు కూర్చుందువు; ఇంతలోఁ గొన్ని నిమిషములు గడచును; సకాలమునఁ బోఁజాలవు; నీవుచూడవలసిన వారెందో పోదురు; రైలు మించును.

నటి—ఇది గ్రహచారమా?

సూత్ర—నీవుకూర్చుండిన రెండునిమిషములు సూర్యగ్రహము చరింపకుండఁ గూర్చుండునా?

నటి—మతాంతరుల కిట్టి వెఱ్ఱులు లేవేమో!

సూత్ర—లేకపోలేదు. వారికి శకునము లున్నవి. గ్రహచారముపై నమ్మకమున్నది. కాని పాటింపమని చెప్పచుఁ బాటింతురు. ఆపాటించుట వారెఱుఁగరు.

నటి—అదియెట్లో చెప్పుఁడు.

సూత్ర—విశ్వాసములేని పాశ్చాత్యుఁడు "అదృష్టవశమున దానిం గాంచితిని. ఇదివాని విధి"యనును. అదృష్టమేమి, విధియేమి? ఇట్టివియే గ్రహచారములు. మనకు గోచరింపనివి యదృష్టములు.

నటి—యవనులకుఁ గలవా యిట్టివి?

సూత్ర—అందఱకును గలవు. శుక్రవారమునాఁడే కాని దేవుఁడు పిల్చినఁ బలుకఁడా—ఆదివారమునాఁడేల పని చేయఁగూడదు? అది శుక్రగ్రహబలము, ఇది సూర్యగ్రహబలము గలదినములు. యోజించిన నన్నియు గ్రహచారములోనికి దిగుచుండును.

నటి—ఈభేదములు స్పష్టముగా మన కెట్లు తెలియును?

సూత్ర—జాతక ముహూర్త సిద్ధాంతములు మూఁడును జక్కఁగాఁ దెలిసిన వారివలన.

నటి—ఓవిద్వాంసులార, మా కైశ్వర్య మెపుడుపట్టునో తెల్పరా?

సూత్ర—నీ కీ పరాధీనవృత్తి వదలిననాఁడు.

నటి—నా కీపరాధీనవృత్తి మిమ్ముఁబట్టి వచ్చినది.

సూత్ర—నీకుభర్తనగు నన్నుఁబట్టి యీస్థితివచ్చినది. ఇట్లే కొందఱకు భార్యనుబట్టి గజాంతైశ్వర్యము పట్టును.

నటి—నవ్వుచు నను చున్న దానను. అడవియుసిరికకును నంబుధిలవణమునకును సంబంధ మెట్లుకూడునో?

సూత్ర—నీ వొకయింటఁబుట్టితివి; నేనొకయింటఁబుట్టితిని; మనయిద్దఱకు సంబంధ మెట్లుకలిగినది? గ్రహచారవశము.

నటి—మన కీముసుఁగులో గ్రుద్దులాట గ్రహచారమేల? ఈ ప్రదర్శనఫలమేదో చూతము.

సూత్ర—అగును సర్వము దీనిచే నీకుఁ దెలియును. నీ యన్న యనుమానమును దీఱును.

నటి—అతనికి బొత్తిగా నమ్మకము లేదు. అంతయును దనమహిమయేకాని యొరులచేయి యిందేమియు లేదనును.

సూత్ర—పైపైమాటలవి. ఆతఁ డన్నియు నెఱుఁగును. తన మహిమయే యైనఁ దా నొక మహారాజుగా మాఱరాదా?

నటి—ఇదే యిపుడాతఁడు మహారాజమంత్రిగా మాఱుచున్నాఁడు.

సూత్ర—ఇఁకనేమి చూడుము. గ్రహములు పానిచారము మొదలగువానిపై నమ్మకములేదని చేయు నాతని మిథ్యావాదము చూచి తీరవలసినదే.

[అని నిష్క్రమింతురు]

[మంత్రి, భార్య ప్రవేశించుచున్నారు]

మంత్రి—(కూర్చుండి) ఎవ్వఁడురా! బండి యింకను గట్టలేదా? నేఁడు కొంచెము ముందుగాఁ బోవలయును.

సేవకుఁడు—(ప్రవేశించి) తోలువానికి జ్వరమువచ్చినది.

మంత్రి—అదియేమి గ్రహచారమో పనియున్ననాఁడే యన్ని యాటంకములును! బండివలదు; గుఱ్ఱమును పల్లించి తెమ్మనుము.

సేవ—చిత్తము. (అనిపోవును)

భార్య—ప్రాణేశ్వర! మనముండునది మూఁడుదినములు. నేఁడింట, రేపు మంట. ఉన్ననాళ్లలో మంచిమార్గమునఁ బేరుతెచ్చుకొనుటకై యత్నింపవలయును.

మంత్రి—ఏమీ! నా కాఁడుదానిమాటలు వినుయోగము పట్టినదా! నా కెంతమాత్రమును విశ్వాసములేదు. మహారాజుగారి కావెట్టి యెక్కుడు. ఇట్టిది దుర్వ్యయమనియే నాయభిప్రాయము. కావుననే నే నాబ్రాహ్మణునకుఁ బారితోషిక మిచ్చుటలో నడ్డు వచ్చితిని.

భార్య—ఇచ్చువారి కడ్డువచ్చుట యొక్కటి - అందునను బ్రాహ్మణుఁడు, విద్వాంసుఁడు; సత్పాత్రత్యాగము కాని దుర్వ్యయముకాదు.

మంత్రి—అపాత్రత్యాగము. బ్రాహ్మణుఁడా! బ్రాహ్మణుఁడే—

భార్య—అదిగో; నే నెఱుఁగుదునుగదా! బ్రాహ్మణులు స్వార్థపరులై యిట్టి జ్యోతిషమును సృష్టించికొన్నారని మీరనఁ బోదురు.

మంత్రి—అనఁ బోవుట యేమి? ఘంటాపథముగా వేయిసారు లనుచున్నాఁడను.

భార్య—స్వార్థ మిం దేమి కలదు? మన భావిఫలము సూచించుట మనమేలునకే. ఇది పరార్థమేకదా!

మంత్రి—మన యొద్దినుండి ధన మేల కొనవలయును?

భార్య—కష్టములలోఁ జిక్కుకొనకుండ ముందే తొలఁగించినాఁడని ప్రత్యుపకారబుద్ధిచే నిచ్చుచున్నాము గాని బలవంతముగా వారు కొనుచున్నారా! మనము చేయు పనులలో స్వార్థములేదా! వేతనముగొనకుండ మీ రూరక మంత్రిత్వమున మెలఁగరాదా! నాథా! మంచి యెన్నఁటికిని మంచిది.

మంత్రి—నాకు జాతకాదులపై నమ్మకము కలుగ లేదు. ఏమో వేళావిశేషము. వానిదురదృష్టమును బట్టియే సభలో నాకడ్డుపెట్టవలయునని బుద్ధిపుట్టినది.

భార్య—మీరు నోటితో విశ్వాసములేదని చెప్పినను మనఃపూర్తిగా విశ్వాసముకలవారే. అది స్వభావము. మనుజున కది తనంతటనే పుట్టును. గ్రహచార మందురు; యోగమందురు; అదృష్టమందురు; వేళావిశేషమందురు. మీ రాడినమాటలే మీకు విశ్వాస మున్నట్లు తెల్పుచున్నవి.

సేవ—(ప్రవేశించి) గుఱ్ఱము సిద్ధముగానున్నది వేంచేయవచ్చును.

మంత్రి—మంచిది. ఆలోచించెదను. నాకు నచ్చునట్లు చెప్పకున్న నాపట్టువిడువను.

[అని లేచివెళ్లును.]

భార్య—తాటస్థ్యమును వహింపుఁడు. కాని బ్రాహ్మణ తిరస్కారమువలదు. ఇది నాప్రార్థన. సేవకా! ఈదారి నేపోయెదరు. ఆ దైవజ్ఞునితో 'నా కొక్కసారి దర్శనమిచ్చి పిమ్మట సభకు విజయంచేయు'మని చెప్పుమురా. (అని యాలోచించును.)

సేవ—అమ్మగారి యానతి. (అని వెళ్లును)

దైవజ్ఞుఁడు—(ప్రవేశించి) అమ్మగా రెందున్నారు?

సేవ—అయ్యవారు! అల్లదె వారాండికలోఁ గూర్చున్నవారు; రండు.

భార్య—(విని) పండితవర్య! ఇందు విచ్చేయుఁడు. ఎదురెగి నమస్కరించి కూర్చుండబెట్టును.

దైవ—అమ్మా! మంత్రిగారు సభలో నన్నవమాన పఱిచినారని మీ కిబ్బంది కలిగియుండునుగాని నాకింతమాత్రమును లేదు.

భార్య—అయ్యో! ఇబ్బందియేకాదు; దుఃఖము వచ్చినది.

దైవ—నాకేమియుఁ గ్రోధమురాదు. ఎవ్వ రెంత ప్రశ్నించిన నంత నావిద్యకు మెఱుఁగువెట్టుట—

భార్య—మీ విద్యను బరీక్షించుటకు వీ రెంతటివారు! మహాముని సమ్మతములో మనుష్యుని సమ్మతి యెంతటిది?

దైవ—త్రిముని సంభావ్యము. భాష్యములపై భాష్యములు గల శాస్త్రములలో నిప్పటికిని వాదములు, వాక్యార్థములు, పూర్వపక్షములు, సిద్ధాంతములు జరుగుచు నేయున్నవి. విద్య కంత మెక్కడ?

భార్య—మొద లెఱుఁగనివారికి వాదముతోఁ బనియేమి?

దైవ—అమ్మా! భయములేదు. వాదింపనిమ్ము; ప్రశ్నింపనిమ్ము. సమాధానమైనపుడే వారిని మెప్పించి బహుమానము గొందును.

భార్య—ఎట్లో కరుణింపవలయును. అవసరమైనపుడు నాకు దర్శనమిచ్చుచుండవలయునని ప్రార్థింతును.

దైవ—అమ్మా! అట్లేకానిమ్ము.

[అని నిష్క్రమించును]

భార్య—బహు శాంతచిత్తుఁడు. విద్యయున్నకొలఁది వినయమును శాంతస్వభావమును వృద్ధియగుచుండును. ఈకాల మద్భుత లక్షణము గలదిగా నున్నది. అమ్మ

వాఁడు గొడ్డుగేదె యనినఁ గొనువాఁడు పాఁడిగేదె యనును. స్పష్టముగా ఫలములు చెప్పుచున్నను మాకు విశ్వాసములేదనుట కర్థమేమి?

[తెరలో గంటలు వినఁబడును]

(విని) అప్పుడే పదునొకొండు గంటలైనది. సభ కూడియుండును. ప్రచ్ఛన్నముగా నేనుసుజని యవనిక మాటుననుండి వినుచుందును.

[నిష్క్రమించును]

[రాజు-మంత్రి మొదలగువారిసభ]

రాజు—మంత్రివర్యా! ఆబ్రాహ్మణుఁడు ఫలములు సరిగాఁ జెప్పినాఁడుచుమా!

మంత్రి—మహారాజ! ఇం దేదో రహస్యమున్న నుండ వచ్చును. ఘనకృత్యముల నెఱుఁగకుండఁ జెప్పుట కెవ్వరితరము?

రాజు—మనకే తెలియవుగదా, యితరులువాని కెట్లు చెప్పెదరు!

మంత్రి—అభిమానముగలవా రది యెంత స్వల్పాంశ మైనను దానిని గొప్పగా నన్వయించుకొందురు.

రాజు—స్వల్పాంశమేకాదు. మహాంశమే చెప్పినాఁడుగదా.

మంత్రి—అతఁడు వచ్చినమొదల నన్నుఁ గొన్నిప్రశ్నలు వేయనిండు. నాకునచ్చునట్లు చెప్పువఱకు నేను నమ్మను.

రాజు—బ్రాహ్మణుఁడు రాకపోవునా!

మంత్రి—నిన్ననే చాలకఠినముగాఁ బల్కియుంటిని. ప్రత్యుత్తరి మీయఁజాలఁడు. రాఁడని తలఁచెదను.

సేవ—(ప్రవేశించి) నిన్నఁటిదైవజ్ఞులు వచ్చియున్నారు.

రాజు—ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—చిత్తము (అనిపోవును)

దైవ—(ప్రవేశించి) ఇదె మహారాజుగారు మంత్రియుతు లై యున్నారు.

రాజు—పండితవర్య! యిటు దయచేయుఁడు (నమస్కరించి పీఠముచూపును.)

మంత్రి—ఏమి సిద్ధాంతిగారు, నేను నిన్న నే చెప్పియుంటినిగా

దైవ—(కూర్చుండి) అమాత్యవర! యేమని?

మంత్రి—ఈ సంస్థానములో మీ విద్యకు గౌరవము జరుగదని.

దైవ—మీకటాక్షము! బ్రాహ్మణులు స్వార్థపరులై కల్పించుకొన్న విద్యయని మీయూహయగును. అయినను నిక్కము దెలిసికొన్నవారియొద్ద గౌరవము జరుగక పోయినను గౌరవతుల్యమే. (రాజునుద్దేశించి)

మ. తనవిద్యావిభవంబు స్వార్థము పరా
ర్థంబుం బ్రయోగింప నే
ర్పన నాఁగాని పరార్థహీనముగ వి
ద్యన్నేర్చిన నేర్పె మా
ర్గనిరోధం బొనరించి దొంగమనుస్వా
ర్థంబింత దేశాటనం
బునుభిక్షాటనము న్నిమిత్తములె యో
భూపాల, యోజింపుమా!

మంత్రి—మీ విద్యయం దాదరము మాకులేదు.

దైవ—మహారాజ! మంత్రిశేఖరా.

క. నను నిందింపుఁడు మఱి న
న్నును దిట్టుఁడు కొట్టుఁ డీయనుర పొమ్మనుఁ డే
మనఁ దలఁచి రనుఁడు నావి
ద్య నగౌరవ మొనరిచినను దాళంగలనే.

మంత్రి—మీవిద్యలోఁ బటుత్వము లేదు.

దైవ—నాలో లేకపోవచ్చునుగాని నా విద్యలోఁ బటుత్వము లేదని చెప్ప నిల్చువారుగలరా?

మంత్రి—నేనే యట్లు చెప్ప నిల్చువాఁడను.

దైవ—నావిద్యలోని పటుత్వమెఱిఁగినవానివలె నున్నాఁడవు.

మంత్రి—నాకే మీవిద్యను జదివి కాలము వ్యర్థముచేసి కొనునవస్థ పట్టలేదు.

దైవ—పట్టకేమి? పట్టినది.

మంత్రి—పట్టనే లేదు. నిజముగా లేదు.

దైవ—అట్టివాఁడవు నా విద్యాపాటవ మెట్లు తెలిసికొం దువు? తెలియనివారు నిందింపరాదు.

మంత్రి—తెలిసికొంటి ననుఁడు.

దైవ—తెలిసియు నిందించుట లోకవంచనము.

మంత్రి—మీమాటలలో మాకు నమ్మకము కలుగలేదు కావున మీవిద్యలోఁ బాటవములేదని యగౌరవము చేయుచున్నాము.

దైవ—మీకుగౌరవ మున్నట్లే యున్నది.

మంత్రి—అది మీకెట్లు తెలిసినది.

దైవ—నా విద్యావిశేషమునుబట్టి—

మంత్రి—మీవిద్యలోవిశేషమున్న మేము గౌరవించియే యుందుము.

దైవ—నాలోవిశేషము లేకపోవచ్చునుగాని నావిద్యలో లేకపోదు.

మంత్రి—మాకుఁ గనఁబడలేదు. కావున మీ కిచ్చట గౌరవము జరుగదు.

దైవ—నాకు గౌరవము నావిద్యామూలమున జరుగదని నచో, నావిద్యను మెచ్చుకొనువఱకు నేనిచట ననశ నవ్రతముపూని కూర్చుందును.

మంత్రి—(నవ్వుచు) ఎత్తి యావల గుమ్మడికాయవలెఁ బడవేయుదుము.

దైవ—నన్ను మీరు స్పృశింపఁజాలినపుడుగదా! దూర మునుండియే మీమాటలు.

మంత్రి—ఏదీ మీవిద్యవలన, మిమ్మిపుడు మేమేమి చేయుదుమో చెప్పుఁడు?

దైవ—ఈస్వల్పమునకై నావిద్యదాఁకఁబోవలయునా ఎల్ల ర నూరకుంపుఁడని మీరు ప్రశ్నింతురు.

మంత్రి—నాప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పఁగలరా?

దైవ—మీజ్యోతిషమును నాజ్యోతిషమును నిక్కడ వాక్యార్థము చేయునుగాక.

మంత్రి—నాకు జ్యోతిషము బొత్తిగరాదు.

దైవ—రాకేమి, నా కిక్కడ గౌరవము జరుగదని చెప్పి నారే, యెట్లుతెలిసినది?

రాజు—(నవ్వి) మంత్రివర్య! నీవు సిద్ధాంతిగారికి దొర కువడితివి.

దైవ—ఈస్వల్పమునకై జ్యోతిషము దాఁకఁ బోవల యునా? నాచేతిలోని పనియందునా!

మంత్రి—మహారాజ! దొరకువడలేదు.

రాజు—ఆవిద్యలో ననుభవములేనిదే యెట్లుప్రశ్నింపఁ గలవు?

దైవ—మహారాజ! తాము మాధ్యస్థము వహింపుఁడు. ప్రశ్నలు వేయనిండు.

మంత్రి—ఎంతసేపును మీరు గ్రహములను లెక్కింతురు. ఈనవగ్రహము లెంతకాలముక్రిందటఁ బుట్టినవి.

దైవ—ప్రపంచముతోఁగూడ బుట్టినవి.

మంత్రి—ఒక్కమాఱే పుట్టినవా, క్రమక్రమముగానా?

దైవ—ఒక్కమాఱే పుట్టినవి.

మంత్రి—సూర్యచంద్రు లిద్దఱు నొక్కనాఁడు పుట్టిరి. బుధుఁడు చంద్రునితోనే పుట్టినాఁడా! శని సూర్యుని తోఁబుట్టినాఁడా! తండ్రియుఁ గొడుకు నొక్కసారి యెట్లుపుట్టుదురు?

దైవ—ఆలెక్క మనలనుబట్టి లెక్కింపరాదు.

మంత్రి—బుధుఁడు లేనినాఁడు, శని లేనినాఁడు?

దైవ—మీకుముందు మఱియేమంత్రియు లేఁడా! అట్లే బుధునకు ముం దింకొక రుండిరి. పేరులు మాఱునుగాని స్థానములు మాఱవు.

మంత్రి—మఱి యొక్కని కొక్కయింటనే చంద్రుఁడు శుక్రుఁడు ఇంకొకని కొక్కనియింటనె చంద్రుఁడు శుక్రుఁడు నెట్లుందురు, ఏకకాలమున?

దైవ—ఏకకాలమనఁగా ఈనాఁడు మహామంత్రులైన మీరు సభలో నున్నారు; ఇంటనున్నారు; యుద్ధరంగమునన్నుందురు. విజయగృహములో నుండఁగలరు.

మంత్రి—అతఁడే వాహనాధిపతి; యొకయింట ధనాధిపతి; యిట్లేమో చెప్పుదురు.

దైవ—క్షమింపవలయును. తమదేదో ప్రశ్న సరిగా ననువదింపలేదు. మీరొకనికి వాహనాధికారమిత్తురు. నాకంటె నన్యునకు ధనమిత్తురు. అట్లే యుండ వచ్చును.

మంత్రి—మన లెక్కను మీరు చెప్పుచున్నారేల?

దైవ—మీరడిగినది మన లెక్కను కాఁబట్టి.

మంత్రి—నాకెవ్వరును. సరిగా ఫలములు చెప్పువారింత వఱకుఁ గనఁబడలేదు.

దైవ—ఇంతకు నేను గనఁబడినట్లు తేలినది.

మంత్రి—(జేబులోనుండి యొక కాగితముదీసి) ఏదీ యీ జాతకఫలము చెప్పుదు చూతము!

దైవ—పన్నిదము వైచినచోఁ జెప్పెదను.

మంత్రి—నామాటలే మీకుఁ బన్నిదము. సత్యమును గప్పి పుచ్చువాఁడనుగాను.

దైవ—ఈమహారాజును మఱియిద్దఱు మధ్యవర్తుల నుండనిండు.

మంత్రి—(జనాంతికముగా రాజుతో) ఇదినాజాతకము; దీనిఫలములు వినుండు. (ప్రకాశముగా) మహారాజ! మధ్యవర్తు లెవ్వరు?

రాజు—సభాపతి యొక్కఁడు; దండనాథుఁ డొక్కఁడు.

దైవ—చాలును. మిగిలినవారు సభ్యులుకూడ వినుచుందురు.

మంత్రి—సభాపతి, దండనాథ, మీరిరువురు నీదైవజ్ఞుఁడు చెప్పుమాటలను వినుచుండుఁడు! ఏ రొకజాతకఫలముం జెప్పఁబోయెదరు.

సభా—జాతక మెవ్వరిదో యడుగవచ్చునా?

దండ—అది జోస్యులే చెప్పవలయును.

దైవ—ఆహా! మంచిమాట. జాతక మెవ్వరిదో నేనే చెప్పెదను. నష్టజాతకము, స్పష్టజాతకము, కల్పితజాతకము నన్నియుఁ జెప్పెదను.

రాజు—చిత్తము; సెలవిండు.

దైవ—(జాతకమును బరిశీలించుచున్నాఁడు).

సభా—రాశిచక్రమును బట్టియేనా; యేచక్రమునుబట్టి యైనఁ జెప్పఁగలరా?

దైవ—అంశ, ఆరూఢము రాశి దేనిలో నిచ్చి దేనిలోనికి మార్చి చెప్పుమనినను జెప్పెదను.

సభా—సాధారణముగా నేచక్రములో జాతకముండును?

దైవ—రాశిలోనుండును.

దండ—మనము మధ్యవర్తులము; ప్రశ్నలు వేయవలదు.

దైవ—అయ్యగారు అడుగనిండు; ఇవి వాదుకమాటలు; నే నెట్లడిగినను జెప్పఁగలను. జాతక ముహూర్త సిద్ధాంతభావములలో శతావధానము గావించెదను.

గీ. భాస్కరులకాదు కేవల వరరుచియును
గాదు సాక్షాత్కరించిన కాలపురుషుఁ
డేని కొమ్ములు దిరిగిన యెట్టివాండి
తుండు వచ్చిన లోఁగింతుఁ జుండు నిజము.

గొప్పలు చెప్పుకొనుటకాదు, హేమాహేమీలు నన్నుఁ బరీక్షింపలేరు.

మంత్రి—జరిగినది యేదియో జరగినది. ప్రస్తుతమును జూడుఁడు.

దైవ—ఆహా! అట్లే; మాటలతోనేమి? మీనమేషములు లెక్కించుచు మిమ్ము విసిగింపను. ఈజాతకమునఁ గనఁబడు ఫలములను మాత్రము చెప్పెదను.

రాజు—సెలవిండు; మీ రేవిచెప్పినను జెప్పవచ్చును.

దైవ—మహారాజ! సభాసదులార! అవధరింపుఁడు.

మంత్రి—అవహితులైయున్నారు; చెప్పుఁడు.

దైవ—ఇది కల్పితముగాదు. జీవించిన పురుషునిది.

రాజు—జాతివివరము యిందేర్పడునా?

దైవ—జన్మచే నగ్రజాతిది; కర్మచే నన్యజాతిది.

దండ—బాల్యావస్థ యెట్లుండెను?

దైవ—బాల్యము పండ్రెండేండ్లవఱకు— అంతటనుండి యీజాతకునిచర్యలు నైచ్యోన్ముఖములైనవి. విద్యాపరాఙ్ముఖుఁడై - గురుధిక్కార మొనర్చినాఁడు.

సభా—విద్యాభాగ మెట్లున్నది?

దైవ—విద్య యుద్యోగమునకుఁ జాలినంత లేదు.

రాజు—స్వామీ! మీరు చెప్పుఫలములన్నియు విరుద్ధములుగా నున్నవి.

దైవ—అవిరుద్ధ మిందలి గ్రహవిరుద్ధమునుబట్టియే.

సభా—చక్రము సరిగా వ్రాయఁబడలేదా?

దైవ—లేదు, అనేకవ్యతిరేకము లున్నవి.

దండ—అవి యిపుడు సవరింపవచ్చునా?

దైవ—సవరించుచునే నేనుఫలములు చెప్పుచున్నాఁడను.

రాజు—సవరింపకుండఁ జెప్పిన?

దైవ—సవరింపకున్న మీరు తలంచుకొనినట్లే యుండును.

రాజు—దానిలో హాని యేమున్నది?

దైవ—జన్మకాల ముహూర్తప్రమాణములకు మించిన గ్రహము లిందుఁ జూపఁబడినది. స్థూలాధారములపైఁ దత్కాలమున వ్రాయఁబడినది.

రాజు—సెలవిండు, సెలవిండు.

దైవ—తల్లిదండ్రులు కడుఁ బేదలు. ఇది యేకపుత్రవిషయము.

సభా—తల్లిదండ్రులు జీవించియున్నారా?

దైవ—మరణించి చాలకాలమైనది.

రాజు—తర్వాత నేమి జరిగినది?

దైవ—ఈజాతకుఁడు పశ్చాత్తప్తుఁడై విద్యనేర్చినాఁడు. సావాసబలమున నితని కుద్యోగము దొరకినది.

రాజు—ఇట్టివాని కుద్యోగము నిశ్చించునంతటి సత్సహవాసము దొరకినదా?

దైవ—మిత్రక్షేత్రబలమువలనఁ గల్గినది.

రాజు—స్వామి! మఱియొకసారి మొదటినుండ జాతకమును జిత్తగింపుఁడు.

దైవ—ఎనిమిదిసారులు చూచినను క్రొత్తవిషయము రాదు.

రాజు—పెండ్లియైనదా, బ్రహ్మచారియా?

దైవ—ఉద్యోగాధారముచేఁ బెండ్లియైనది. కళత్రస్థానమున—

రాజు—కళత్రస్థానమున—ఏమేమి సెలవిండు.

దైవ—అది తర్వాత మనవిచేసెదను.

సభా—సంతానమున్నదా.

దైవ—ఉన్నది. దీర్ఘాయుష్కులు, విద్యాధికులు, లక్ష్మీవంతులు.

రాజు—చిత్తము; సెలవిండు, తరువాత నేమియున్నదో?

దైవ—ఇంత నిర్భాగ్యపు జాతకుఁడు వేఱొకఁడుండఁడు.

రాజు—ధనమువచ్చు నాధారములు లేవా?

దైవ—సన్మార్గమున నెందును లేవు. అసన్మార్గమునకు దిగిన—

మంత్రి—(కోపమునటించి) చాలును లెండు. ఇఁక జెప్ప నక్కఱలేదు.

రాజు—మంత్రీంద్ర!- ఉండుముండుము-దైవజ్ఞశిఖామణీ! తర్వాత!

దైవ—భవిష్యత్తులోఁ గుమారులచర్యయే యెక్కుడు.

మంత్రి—మీ రెప్పుడు నొక్కపాటయే పాడుచున్నారు.

దైవ—ఏయాట కా పాట పాడవలదా!

మంత్రి—ఇందుకనియే నాకుఁగోపము.

రాజు—సెలవిండు సెలవిండు, చెప్పవలసినవియున్న.

దైవ—ఈతనితండ్రి గ్రహగతివేత్త; కాని యీజాతక మతఁడు వ్రాసినదికాదు.

మంత్రి—చాలు లెండు, చెప్పనక్కఱలేదు.

దైవ—ఇఁకఁ జెప్పవలసినదియు లేదు.

మంత్రి—దాఁపనేల, యీజాతకుఁడను నేనే.

దైవ—మీరు కాఁబట్టియే యిట్లున్నది!

మంత్రి—అతిప్రసంగము వలదు; దయచేయుఁడు.

శ్రీ [illegible]
రాజమండ్రి

శ్రీ పి. ఉమాపతిరావు [illegible] గారు, బి. ఏ.
టెన్నిసు ఆటలలో [illegible],
రాజమండ్రి

శ్రీ [illegible]
[illegible] చిత్రకారిణి, రాజమండ్రి

[illegible] చిత్రకారులు, రాజమండ్రి

శ్రీ [illegible] బుచ్చికృష్ణమ్మగారు, ఆమె చిత్రించిన చిత్రములు, రాజమండ్రి

శ్రీ [illegible] యస్. శాస్త్రిగారు

కీ. శే. [illegible] స్వామిగారు

శ్రీయుత ఆంధ్రనాటక కళాపూర్ణ ముప్పిడి జగ్గరాజుగారు, రాజమహేంద్రవరము

కీ. శే. సి.యస్. రెడ్డిగారు, యమ్.ఏ., ఆనర్సు, (ఎడింబరో)

దైవ—మీయింటిలో నతిప్రసంగముచేసినపుడు తమరు నాకీమర్యాదచేయుఁడు.

రాజు—మంత్రివర! తొందరపడవలదు.

మంత్రి—మహారాజ! నిన్ననే యతి ప్రసంగమైనది. నిన్నటికంటె నేఁడుమించినది.

దైవ—నిన్నే మార్గమునఁ బోగడుమనెదవు. జాతకమిచ్చి పొగడుమనిన— చెంపగొట్టి నవ్వుమనిన నెట్లు—

మంత్రి—ఆపనియే యిపుడు జరుగనున్నది.

రాజు—ఆఁ,ఆఁ,వలదు వలదు. అమాత్య, శాంతింపుము; బ్రాహ్మణోత్తమ! క్షమింపుఁడు.

దైవ—మహారాజ!నీకు జయము; నేనుబోయి వచ్చెదను. (అనిలేచును)

మంత్రి—ఒక్కగ్రహము నాజాతకమునుండి తొలఁగుచున్నది.

దైవ—ఈరాజమందిరములో నీవొక దుష్టగ్రహమవు. నేయేండ్లుండుము.

రాజు—దైవజ్ఞ! ఆయుర్దాయము చెప్పలేదు.

దైవ—ఇట్టివారు, సహస్రమాస జీవులుగా నుందురు.

మంత్రి—పోనిండు 'పాపీ చిరాయు'అన్నాఁడు, నీకెక్కడకేగినను ఛట్టిగౌరవము జరుగుచుండును గాకయని దీవించుచున్నాఁడను.

దైవ—నీయట్టిమంత్రు లున్నచో నడుగువెట్టినఁగదా!

మంత్రి—ఎవ్వరోయి! వీని నావలకుఁ బంపిరమ్ము.

మంత్రిభార్య—(విని తెరలోనుండి వచ్చి). మంత్రివర్యుల యానతి శిరసావహించుచున్నదానను. (అని బ్రాహ్మణుని పాదములమీఁదఁ బడి)దైవజ్ఞశిరోమణి, అధికాలసెలవైనది. తమ రీవలకు దయచేయవలయును.

దైవ—దీర్ఘసుమంగలీభవ. అమ్మా, లెమ్ము లెమ్ము.

రాజు—(అద్భుతపడి) అమ్మా, యేమి యిట్టిసాహసము?

మంత్రిభార్య—మహారాజ! అత్యాహితము రానున్నది.

దైవ—తల్లీ, నీవేలయుడికెదవు?

మంత్రిభార్య—రాజకులమున కమర్యాద రానున్నదని.

దైవ—దీన రాజకులమున కేమి? నాకమర్యాద, నావిద్య కమర్యాద.

మం-భా—ఇది యెట్లు తొలంగునో సెలవిండు.

దైవ—నేను నీపతి యెదుటినుండి తొలంగినఁ దొలంగును.

రాజు—విప్రోత్తమ! శాంతింపుఁడు. ఈజాతకునియొద్ద నేమియును గుణములు లేవా?

మంత్రి—ఈదైవజ్ఞునియొద్ద లేవు.

దైవ—ఉన్నఁ జెప్పకవిడుతునా, మహారాజ!

మంత్రి—పొమ్ముపొమ్ము,స్వార్థపరుల సంగతి యేయింత.

దైవ—అడవులలో నాకలములు తినుచు గ్రామములలోని జనులకై యనుగ్రహించిన ఋషులు స్వార్థపరులంటివా దోషము.

మంత్రి—వారు మూఁడుచెప్పిన మీ రాఱు కల్పింతురు.

దైవ—శ్రీహరి! అంతకంటెఁ గూలిపని చేసికొనుట మేలు.

మంత్రి—ఇంక నతిప్రసంగము వలదు. మీ కిక్కడ గౌరవము జరుగదు.

దైవ—నాకు గౌరవము జరుగనేజరగినది. ఇంతకంటె గౌరవము నాకెక్కడను జరుగదు. నేనే బ్రాహ్మణుడనైతినా నావిద్యయే నిరవద్య విద్యయైనచో నీజ్యోతిషమునకు వ్యతిరేకముగా నిక్కడ బహుమానము పొందియే పోయెదను. ఇపుడుగాదు.

మంత్రి—నీబ్రాహ్మణత్వము నాబ్రాహ్మణత్వము నడుగనక్కఱలేదు.

దైవ—నాబ్రాహ్మణత్వము నీ వెట్లెఱుఁగుదువు?నీబ్రాహ్మణత్వము నీతండ్రి బిచ్చమెత్తుచు నిన్నుఁబెంచిననాఁడెఱుంగుదును.

రాజు—ఓబ్రాహ్మణద్వంద్వమా! శాంతింపఁ బ్రార్థించెదను. దైవజ్ఞ! ఇందు విచ్చేయుఁడు.

(అనిలేచివారించును)

మం-భార్య— దైవజ్ఞచంద్రమా! మా యపరాధము లను క్షమింపవలయును.

[అని కూర్చుండఁబెట్టును.]

దైవ—మంత్రిగారికిఁ గోపముగానున్నది. నే నిచటనుండ రాదు, నాకు సెలవిండు.

రాజు—శాంతింపుఁడు, శాంతింపుఁడు, ఎవ్వరికిని గోపము లేదు.

దైవ—(స్త్రీ మొగమువంకఁ జూచి) (రాజుంగాంచి) ఓ మహారాజా! మరల రెండుముక్కలు.

రాజు—రెండుగాదు, పండ్రెండు సెలవిండు.

దైవ—కొన్ని దేశములలో వైద్యులు, పెనిమిటికి జబ్బుగా నుండినఁ బెండ్లమునకుఁగూడ మందిచ్చెడువాడుక యున్నది. మాశాస్త్రములోఁగూడఁ బెనిమిటి గ్రహగతి స్పష్టముగా లేనపుడు పెండ్లము గ్రహగతిఁ జూచి చెప్పవచ్చును. జాతకము దాఁకవలదు. ఈయమ ముఖముంజూచి మనవిచేసెదను.

మంత్రి—ఇదియొక్కటి తరువాయియున్నదా? చాలును.

దైవ—నేనంతటి జ్ఞానహీనుఁడనా?

రాజు—సెలవిండు. మంత్రివర్యా! ముహూర్తకాల మాఁగుము.

దైవ—మీ రేమనికొనినను మంచిదియే.

ఉ. ఈయమ చెట్టవట్టినది
యే మొదలీతని యాపద ల్వెసం
బాయఁగ నీమహాత్మునకు
భాగ్యము రాఁగ సరస్వతీకటా
క్షాయతపుత్రలబ్ధులు ద
యాకర! నీసచివత్వ మింతయుఁ
వేయును జెప్పనేల ప్రభ
వించిరి పుత్రులు మాతృశోభ చేఁ..

[అందఱు నాశ్చర్యము నొందుచున్నారు.]

మంత్రి—(లేచి నడుముకట్టుకొని దైవజ్ఞునకు సాష్టాంగపడి నిలువంబడి) ఓపండితవర్య! ఓమహారాజ! సభాసదులార! చిత్తగింపుఁడు.

గీ. ఎఱిఁగిలిని దండ్రిగారిచే నింతవట్టు
నెఱిఁగియుంటిని నాబాల్య మింటిగుట్టు
నెఱుఁగుదును నాదువిద్య నాగృహిణిగతియు
నెఱిఁగి యిటుచేయ నేమందురేని వినుఁడు.

గీ. బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణు లటంచు స్వార్థపరులు
స్వార్థపరులంచుఁ దక్కినవారలెల్ల
దరచియు నసూయచేతనో తథ్య మెఱుఁగ
లేకయో పల్కుచున్నారు ప్రాకటముగ.

ఇట్టి విషమస్థితిలో నసమర్థులెల్లరు వారిమాటలనే పట్టుకొని నిరాలోచనముగ దీన నేమున్నదని ప్రతిపూర్వ శాస్త్రమును ముఖ్యముగా నీశాస్త్రమును విశ్వాసము లేక నిందించుచున్నారు.

మ. ఒకయీపాటినృపాలునొద్ద నిటు లీ
యుత్పండితుం బెట్టి యే
యొకనాయట్టిఁడో మొండివాదమున నో
హోయంచు నీయంచుఁ గొం
కక రాపార్చినఁగాక లోకమున వ్య
క్తం బౌనె యీవిద్య పా
టీకరాహిత్యగుణం బటంచు నిలువం
గీల్కొంటి నే నియ్యెడన్.

రాజు—(లేచి మంత్రిని గౌఁగిలించుకొని)

క. నామానము రక్షించితి
నామహిమకు వన్నె వెట్టినాఁడవు మఱియున్
నామైత్రి నిల్పితివి నీ
వేమూలము నాసమస్తవిధశుభములకున్.

ఓ దైవజ్ఞ శిరోమణి! దీని కింక వ్యాఖ్యాన మక్కఱలేదుగదా!

దైవ—మహారాజ! ధర్మసంస్థాపనార్థము నాఁటికి ట్టినిక్కే త లుద్భవిల్లుదురు. మంత్రీంద్ర! నేనొకటియు శాస్త్ర మార్గమునువిడిచి నిన్నునొప్పించియుండనని నీవెఱింగి యుందువుగద!

మంత్రి— అశాస్త్రీయవాదము చేసి మీ హృదయము నొప్పించినది మీరు మఱచిపోయి యుండిరనికూడ నెఱుఁగుదును.

రాజు—నేఁడు సుదినము. నాకు నారాజ్యమునకు గౌరవ ప్రతిష్ఠలు తెచ్చినది. దైవజ్ఞరత్నమా! మీ రొక్క సారి నాసింహాసనము నధిష్ఠింపవలయును.

దైవ—దానికి నా కేమి యధికారమున్నది? అది రాజ యోగ్యమైనది.

రాజు—మీరు పండితరాజులు.

మంత్రి—మీరు మహాయాస్థానములో వసియింపవలయును.

దైవ—ఎందున్నను మీవాఁడనే.

రాజు—నాకోరికి ముద్దు తీర్పవలయును.

దైవ—మహారాజ! అది నాతరముగాదు. నేనసమర్థుఁడను.

మంత్రి—(తానే యెత్తి రాజపీఠముపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టును)

దైవ—(స్వగతము) గుమ్మడికాయవలె నెత్తివైచెదనని నీమాట నిల్పుకొన్నాఁడవు.

[అందఱును నానందమున కరతాళములు.]

దైవ—(పీఠముదిగి) ఈమర్యాదకు నే నోడలు మఱచితిని.

రాజు—మా నేరములనుగూడ మఱవవలయును.

దైవ—(తెరవంకఁ గనుంగొనును.)

[నటీసూత్రధారులు ప్రవేశించి]

శ్లో. జ్యోతిశ్శాస్త్రం మహాపుణ్యం
　ప్రత్యక్షమపి గోపితమ్
　చంద్రార్కౌ సాక్షిణౌ తత్ర
　శ్రౌతస్మార్తాది సాధనమ్.

సభ్యులు—తథాస్తు.

[అందఱును నిష్క్రమింతురు]

ఆ శీ ర్వా ద ము

గు. నేన్నెపల్లి [illegible] లింగము [illegible]

శ్రీవాగ్వధూసమర్చిత పద్మాంఘ్రియుగ్మయై, పరగు నేముకురభాసుర కపోల
భువనపాలనకళా పూర్ణచారిత్ర్యయై, యలరు నేచంద్రరేఖావతంస
　బాలసూర్యప్రభా భాసమానాంగియై, వెలుగు నేమహితలావణ్యధామ
　భక్తజనాభీష్ట ఫలకల్పశాఖియై, చెలఁగు నేరత్నకాంచీకలాప
　త్రిపురసుందరి యగుచు నేదేవి వెలయు, నట్టిజగదేకమాత, దయాసమేత
　వరగుణోపేత యీవధూవరుల నెపుడు, మించుకూరిమి నలరఁ బాలించుఁగాత!

కథ

పులికూన

రాయసం వేంకటశివుడు గారు, యం. ఏ.

మొదటి, నీలాద్రిని గురించి పత్త్రికాముఖమున తీవ్రమగుచర్య జరుగుచుండెను. ప్రాచీనాంధ్రదేశ పరిస్థితులు గ్రహింపఁ బరిశ్రమముచేయు పండితవర్యులు నీలాద్రి కాలవిషయమై భిన్నాభిప్రాయము గలవారైరి. కొందఱీయన వెలమనాయకులలో నొకఁడని తలంచిరి. మఱికొందఱు బ్రాహ్మణుఁడనియు, కాకున్న క్షత్రియుఁడేని యగుననియు వాకొనిరి. వేఁగిదేశము నేలినవాఁడని యొకపక్షము వారుచేసిన సిద్ధాంతమును, కళింగదేశపు ప్రభువని ప్రతిపక్షులు పూర్వపక్షము చేసిరి. ఇది యిట్లులుండఁగా, గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిపోటునట్లు, భట్టుగారు తాము నూతనముగఁ గని పెట్టినయొక తామ్రశాసనము మీఁది లిపిని భ్రమరించి, దానికి విపులమగు వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. నీలాద్రి యను ప్రభువు ఉండినయెడల, అతఁడు పులినకూనయను పర్యాయనామము దాల్చియుండవలయునని భట్టుగారి సిద్ధాంతము. భట్టుగారు పక్షపాతబుద్ధి గలవారనియును, నిరతము తమవైరిసుల యుత్కర్ష నే ప్రధానముగఁ జూచుకొను వీరికన్నులను, లౌకికులగు తమబోట్ల సిద్ధాంతములు రుచింపకున్నను, తాము సత్యము వక్కాణింప సాహసించు చున్నారనియు పంతులుగారు చెప్పుచు, పెద్దవ్యాసమును వ్యాఘ్రకేశ్వరీ పత్రికలో వ్రాసి, "నైదికశిఖావణుల విశ్వామిత్ర సృష్టియనఁదగు నిట్టిపులికూనలు పిల్లికూనలకంటె నష్టములై వేగమే కనుమఱుగాయఁగలవు?" అని తమవ్యాసమును ముగించిరి. పూర్వులయౌన్నత్యము నపహసించెడి రావుగారి లేఖ కాని, "పులికూనవిషయమై ప్రచురమైన యీనూతన శాసనము పండితులకు మిగుల సహాయకారిగాఁ గల"దని విశ్వసించిరి.

ఈశాసనము లిఖింపఁబడిన గ్రామముపేరు "కోనపలి" యని యున్నది. ఈకోనపలి, కొనబలి, గొంబలి, కలపల్రు అనుపేర్వేరు పేరులుగల గ్రామములు కావచ్చునని యొవరికిఁ దోఁచినట్లు వారు తలంచిరి. తామ్రశాసనమునందలి 'న' 'టి'ని బోలియుండుటచేతను, 'ప' 'ఫ' ల కంతగ భేదము శిల్పకారులు చూపకుండుటచేతను ఆగ్రామము గోదావరిమండలమందలి పుణ్యక్షేత్రమగు "కోటిఫలి" కావచ్చునని శర్మగారు వాదించి పుణ్యమును గట్టుకొనిరి. దీని కెంతయుఁ గోపించి రెడ్డిగారు "ఈప్రాంతశాసనములందైనను ఉత్తరాదివారు తమదాక్షిణాత్యమిత్రుల యౌన్నత్య మంగీకరింపవలసి వచ్చునేమోయని వెఱచి, వానినెల్లఁ దమపుణ్యక్షేత్రములకుఁ గొనిపోవుచున్నట్లుగఁ దోఁచుచున్నది! లేకున్న శాసనమునందలి కోనపలి (కోనవలి, కోవలి, కావలి) కావలికావలయుననుట స్పష్టముగదా!" యని వ్యక్తీకరించిరి. ఇట్లు తొడుగు బొంగరమును లేకయే, నేనీకోనపలిస్థలనిర్దేశముఁ జేయ బయలువెడలితిని.

ఆంధ్రదేశమందలి యనేకప్రదేశములలోని ప్రాంతగుడులు చూచి, శిథిలతాళపత్త్రములు, గ్రంథములు తిరుగవేసితిని. పూర్వపు నాణెము లందఱి నామకృత్యపరిమిఁగి యొకచోట నొకగృహస్థుఁడు నాకు రాగి నాణెము నొకటిచూపించెను. దానిమీఁద కోనపలి తామ్రశాసనమునందు వలెనే యఱిగిపోవు చిత్రముగలదు. ఒకపిల్లవాఁడు పెద్దపులిపాలు గ్రోలుచు, ఒకచేతిని పులిమెడలమీఁదకిని, రెండవచేతిని పంతెనిలుచుండిన యొకస్త్రీవైపునకును జాచియుండెను. ఈనాణెము దొరకినగ్రామమునకుఁ బోయి నేను విచారింపఁగా, కోనపలినిబోలినపేరుగల గ్రామ మాప్రాంతములం దెచటను లేనట్లు తెలిసినది. కాని, యాసమీపగ్రామములందు "పులికూన" వారివృత్తాంతముగల సంకేశవిలె లున్నట్లు నాకుఁ దోఁచినది. పేదవానికి పెన్నిధిదొరకినవిధమున నేనాపండుకవిలెలను సంపాదించి చూచితిని. వానియందలి కథ నాకెంతో యాశ్చర్యము గలిగించెను. చదువరుల యుపయోగార్థ మది యిచట సంగ్రహముగఁ దెలుపుచున్నాను.

సన్న్యాసి వాక్యములు

రాత్రి రెండుజాములు గడచెను గ్రామమంతయు సుషుప్త్యవస్థయందు మునిఁగి యుండెను. ఎల్లెడలను నిశ్శబ్దముగ నుండెను. ఏలొకో కాని కంటికి కూర్కురాని సింహాద్రి, ఇంటి గవాక్షమునొద్దనుండి చూచుచుండెను. చీకుచిటుకుమనెనా, ఆయన వీనుల కది గోచరింపవలసినదే. అప్పుడు దూరమున వాకిటగుఁగునుండి మెల్లనిధ్వని యాయనకు వినఁబడెను. అందు సంస్కృత శ్లోకచరణము లున్నటులు గ్రహించి యతఁడు మఱింతశ్రద్ధగా నాకర్ణింపఁగా

> "అస్థిరం జీవనం లోకే
> అస్థిరం యౌవనం ధనమ్,
> అస్థిరం దార పుత్రాది
> ధర్మకీర్తి ద్వయం స్థిరమ్."

అనుశ్లోక మ్మాయన వీనులకు వినఁబడెను.

రాత్రి రెండవజాముపేళ నీయమంగళవచనము లెవ్వరినోటనుండి వచ్చుచున్నవారియని సింహాద్రి యాశ్చర్యపడెను. నాఁడు తనతనయుని

జన్మదినము. సకలవైభవములతో నాదివసమున నింట నుత్సవము జరిగెను. పేదసాదలచట మృష్టాన్నము భుజించిరి. ఎల్లెడలను ఆయన చిన్నితనయుని దీవనలు మంగళవచనములునే వినఁబడెను. అట్టిచో, తన యభ్యుదయమున కనూయపడుచున్న దురాత్ముఁ డెవఁడో యిట్టియశుభసూచకములగు వాక్యములు స్మరించుచున్నాఁడని సింహాద్రి కోపించి, వానినిఁ జేరఁజని, "ఈసంతోషసమయమున నిట్లు తలపోయ నీకుఁగతమేమి?" యనియడిగెను. తానొకసన్న్యాసిననియు, దుఃఖభాజనమగు నీలోకమున జ్ఞానికంటి కొల్లెపల నిరసింపవలసినవిషయములే కానవచ్చుననియు నతఁడు చెప్పెను. దీనికిఁ గటకటఁబడి, యిట్టి కఠినుఁడు తనవాకిట నిలువఁ గూడదని తలంచి సింహాద్రి యతనిని వెనువెంటనే వెడలఁగొట్టించెను.

సింహాద్రి దురవస్థ

మఱునాఁడు తెల్లవాఱకమును పే సింహాద్రిభాగ్య పండుకొనినది పండుకొనినట్లుగనే మంచముమీఁద మరణింపబడియుండెను! ఎదురుచూడని యాపత్తువలన జనించిన దుఃఖపారవశ్యమున సింహాద్రి నాతిచలించెను. జపదారి గ్రహములవలనఁ దమవాని కీమరవస్థవచ్చెనని తలపోసి, బంధువు లాతనికొక్కటై వెపక్షిరిగాని, వాని జాడలెందును గానరావయ్యెను. సకలైశ్వర్యములలోఁ దులతూఁగు సింహాద్రిగృహము మామముండఁగనే సర్వావస్థములను బుట్టి నిల్లయ్యెను! కష్టముమీఁదనే కష్టమువచ్చెను. పిల్లియొక బాటున కొట్టుకొనఁజాల బాలుఁడు విరామములేక యేడువసాగెను. అపాయకోకాబ్ధిలో మునింగిన యాయర్భకుఁడు, ఆఁక వస్త్రాలను మఱచి, తల్లినే రేయుంబవలు స్మరించుచు, రాత్రింబవళ్లు రోదనము సేయుచుండెను. తండ్రి యవస్థను నగము, వాని పరిచర్యలయందే నిమగ్నులగుబంధువులు, పిల్లవాని రోదనము రోగవిశేషములకుఁ దగినవా చికిత్సకుఁ బ్రతిబంధకమగునని యూహించి, బాలునిఁ బెరటిసాలలోఁ బండుకొనఁబెట్టిరి. ఇట్లు తండ్రియుఁ దనయుఁడును జెప్పనలవిగాని దుస్థితియుండఁగా నొకరాత్రి అడవినుండి వచ్చిన పులియొకటి దొడ్డిగోడ దుమికి, హాహాకారము సేయుబాలుని నోటఁ గఱచుకొని, యడవులకుఁ బలాయనమైపోయెను!.

బంధువుల యుపచారములవలనఁ గొంతకాలమునకు మనస్స్వస్థతఁ గాంచిన సింహాద్రి, తనయునిఁ గానమిచే మఱల స్థైర్యమును గోలుపోయెను. సతీవియోగమున్నంటె సుతునిగోల్పోవుటయే యతనికధిక దుఃఖహేతువయ్యెను. కాని యీమాఱు దుఃఖప్రకోపముచేత నతనికిఁ గలిగిన యున్మాదము మతిని భ్రమింపఁజేయునదిగాక, దాని కేకాకార వృత్తిని గల్పించుచుండెను! స్మృతిలేకయు, జడత్వమూనియు నతఁడిపుడుండఁడు. అతనిబుద్ధి మఱింత తీక్ష్ణతదాల్చియుండెను. రేయుంబవళ్లు వానిమనస్సు ప్రత్తిరాటమువలె గిఱ్ఱునఁ దిరుగుచునేయుండును! జాగ్రత్స్వప్నాద్యవస్థలుగాని, లోకమునందలివిషయసముదాయముగాని, వాని హృదయావేగము నరికట్టలేకుండెను. కుతూహలును, ఆలోచనలును నిరంకుశప్రభుత్వము నల్పుచుండఁగా, జ్ఞానిసవలెనోదిఁగి సింహాద్రి మనస్సును కాలుసేతులు గట్టినట్లుగ నణఁగి, వానిశరీరమ్ము చేవదక్కి యతిదీనదశ యందుండెను!.

ఇపు డహర్నిశము సింహాద్రిమనస్సును గలవరపెట్టు నాలోచనలన్నియు సుతునిసేమమునుగూర్చినవియే. ఇతరులందఱును పులినోటఁబడినవానిపుత్రుని గుఱించి నీళ్లువిడిచినను, సింహాద్రి మనోవీథినిమాత్ర మాయర్భకుని యాకారము విస్పష్టముగఁ గానిపించుచునేయుండును! ప్రయత్నము చేసినఁ దప్పక తనతనయుఁడు దక్కునని యాతనివెఱ్ఱిభ్రమ! పుత్రిసుఁ డేదోవిధమున పులినోటినుండి తప్పించుకొని సజీవుఁడైయుండెనని వాని వెఱ్ఱినమ్మకము! ఎంతటి వెఱ్ఱియైనను, ఈభ్రమవిశ్వాసములే వానిహృదయమున ప్రేమాగ్నిని నిరతము రగుల్కొల్పి, అర్భకునిఁ జూచెదనను నెపమున వానికి ప్రాణమునంపరి తీపివాయకుండఁజేసెను!

కానీ, యెట్టి యాలోచనలెంత తీక్ష్ణములగనున్నను, సింహాద్రి వానిని క్రియారూపమునకుఁ దేనేరకుండెను. ఎప్పుడును నొంటిగనే యంటిపెట్టుకొని యుండుటచేత వానిశరీరము కుష్కించి పాడైపోయెను. శైలరహితమగు జ్యోతివలె, కార్యరూపములేని సంకల్పములు నంతరింపవలసినదే. ఇన్నాళ్లును గాఢముగ కోరిక నాశ్రయించియుండు నాతనిప్రాణము, ఇంక మనోరథసాఫల్యమున కవకాశములేదని గ్రహించెనా యనునట్లుగ మిణుకుమిణుకుమనఁ జొచ్చెను. ఇట్టివిపత్సమయమున వానినోడ్డునేర్పుటకేతెంచిన దివ్యపురుషునివలె నొకటి సన్న్యాసి వానికంటఁ బడెను. ఆయన కొంతరాత్రి వానుజేసిన పరిభావమునకు సింహాద్రి వగచి తన్ను మన్నింపుమని వేడఁగా, ఆ సన్న్యాసి వానికోపులఁ బ్రసన్నుఁడై, వాని కచిరకాలములో నారోగ్యము నొసఁగునట్టి యొకమూలిక నిచ్చి, సింహాద్రికొమరుఁడు జీవించియుండెననియు, తగుప్రయత్నము సేసినచో దొరకుననియుఁ జెప్పి, తనదారిని దాను బోయెను.

సన్న్యాసివచనములకు తొలఁగి నాసకుఁ బచ్చపాలు తెలుగున, కాటికి కాలుసాచిన సింహాద్రి కుమారుని నిమిత్తము పనిని మెల్లమెల్లగ మేదిని నడుచుట సాగెను. ఔషధసేవకంటె సన్న్యాసి కలిగించిన యాసయే సింహాద్రిస్వస్థతకుఁ గారణమయ్యెను. కొంతకాలమునకుఁ బరిపూర్ణారోగ్యమును గాంచి సింహాద్రి, కుమారునివెదకుట కుద్యమించెను. వారి గ్రామమునకుఁ బశ్చిమముగఁ జాలదూరమున నొక పర్వతపంక్తిగలదు. దానిమట్టును కొండలు దూరని కారడవియుండెను. ఇది వ్యాఘ్రాదుల కునికిపట్టు. చాలకాలముక్రిందట పులినోటఁబడిన బాలుని వెదకుట కచటికిఁ దనకుఁ దోడురమ్మనియడిగిన సింహాద్రినిజూచి పరిహసించువారేకాని, వానికి సాయముసేయుట కిష్టపడువారా గ్రామమునఁ గానరైరి. కావున, కొంతిసత్తువ గలుగఁగనే, సింహాద్రి యొకనాఁడింటఁ జెప్పక, యడవులకుఁ బయనమయ్యెను.

పులి - పులికూనలు

తనయునిఁ గనుగొనవలయు ననునాసచే నామానిసి యెన్నికడగండ్లకైన నోర్చి, కారడవులఁ బడిపోయెను. అన్నపానములు వర్జించి

యతఁ డరణ్యఫలము లాహారముగను, సెలయేళ్లజలములు పానీయముగను గైకొని, రేయుంబవళ్లు వనమున దిరుగుచుండెను. ఒకనాఁటిప్రాతఃకాల మొకచెట్టుచాటునుండి చూచుచుండఁగా, దూరమున నతని కన్నులకొక చిత్రమగు దృశ్యము గానవచ్చెను. ఒకపొదనుండి లేఁడి కళేబరమును నోటఁబెట్టుకొని వెడలి, పులి చెంగుచెంగున దాఁటిపోవుచుండెను. దానిని వెన్నాడు చిన్నజంతువొకటి వేగముగ పరుగులిడుచుండెను. అది తల్లిని గోలుపోయిన లేఁడికూన యగునాయని సింహాద్రి మొదట తలంచెను. తల్లిని గబళించుపులి, పిల్లను ముద్దుపెట్టుకొనునా? వెంటవచ్చెడి యీ చిన్నిజంతువు తన్నుగలసికొనుటకై పులి యచ్చటచ్చట నిలుచుండుట వలన నది పులిపిల్లయనియే సింహాద్రి నిర్ధారించెను. కాని, పులిపిల్లయే యైనచో నది చిత్రమగు పులిపిల్ల కావలయును! రొలుగ్రుమ్ముకొనియును, అలసటఁజెందియును, అప్పుడప్పుడవి ముందుకాళ్లెత్తి మనుష్యుఁడునడచునట్లె నడచుచుండెను! "ఇంతవింత ఎచటనైనఁగలదా? ఏకాలమందైనను, ఏకల్పనాకథలోఁగాని, పులి మనుష్యునివలె నడచుననియున్నదా? ఈపులిపిల్లకు తోఁకనూడ లేదే! ఇదియొకమానిసిపిల్లవాఁడు కాఁడుగదా!" యనిసింహాద్రి సందియమందెను. ఈయూహ వానిమనస్సునకుఁ దట్టఁగనే, చెప్పనలవిగాని యుద్రేకముగలిగి వానికి దవుడు గదలాడెను. కన్నుల మాంద్యము గ్రమ్మెను. కాని యిదియొకక్షణకాలముమాత్రమె. పులి వెంటఁ బరుగిడుబాలుఁడు తానింతశ్రమతో వెదకుచుండెడి తనతనయుఁడేయని సింహాద్రి నిశ్చయించెను. వ్యాఘ్రమునకు [illegible] బాలకునిఁబట్టుట కుపాయ మేమాయని యతఁడు [illegible] నాలోచింపనైన నాలోచింపఁడు. ఆసమయమున నేయుపాయము నేయుపాయమును వానికిఁ దోఁపకుండెను. స్వప్రాణ సంరక్షణ మనుమాటయే వానికి స్ఫురింపకుండెను. తనను [illegible]పట్టినిబట్టుకొని వానిని గేహమునఁజేర్చుట యొక్కటిమాత్రమె [illegible] వాని సాధింపవలసిన కార్యముగఁ దోఁచెను. ఆకార్య మిపుడె. [illegible] నే, [illegible] నలయును [illegible] కాల [illegible] వానిని పులి తిరిగి కాననపులంగొనిపోవును. మిన్నువిఱిగి మీఁదఁబడినను, పుడమి పాతాళమునఁ బడిపోయినను, సింహాద్రి తోడ్తోడ నీకార్య మాచరింపవలసినదే!.

ఈసంగతి చెప్పుట కింతకాలము పట్టినదిగాని, జరుగుటకుఁ గాదు. కనుగీటు నంతటిలో, జింకకొదమలని కుఱుకు సింగమువలె, సింహాద్రి నందనుని వెంబడించెను. తఱుముకొనివచ్చు నీనరరాక్షసునివలనఁ దన్ను రక్షింపుమని బాలకుఁడు వ్యాఘ్రమాతకు మొఱలిడెను. వానియఱపు పులిపిల్ల యఱపువలె నుండెను! ఇది విని వ్యాఘ్రము, తనకూనవైపునకు దాట్లువైచి పరుగెత్తిరాసాగెను.

ఇంతలో సింహాద్రి బాలకునిఁ గలసికొని, "నాయనా! నీలా" అని పలుమాఱు వానిని [illegible]లోఁ బిగిచి, వానిమొగముదువ్వి ముద్దాడి కన్నీటితో వానియంగకములఁ దడిపెను. చిన్నవాఁడు మానవజన్మ మెత్తినను, చిరకాల సహవాసమున పులివేదతీయఁగోరుచు, ఆమనుజుని ముఖసందర్శనము చేయుటకు బెదరుచుండును. బాలకుని వదనము నరముఖమునకుండు నున్నదనముతగ్గి, చంద్రుకలతో నొప్పియుండెను. వానిచెవులను, బుజములను వన్యమృగములమెడనుండు జూలునుబోలిన రోమములు దట్టముగఁ గప్పియుండెను. తండ్రి తనచేయిస్పృశించునప్పుడును, దేహము నిమురునపుడును, మందహాసముచేయుటకు మాఱుగా బాలకుఁ డడవిమృగమువలె కీచుమని యఱచి, నిడుపగు తనకోరపండ్లతో జనకుని గఱచుటకును, కాలుసేతులవాడిగోళ్లతో వాని రక్కుటకును, సిద్ధమగుచుండును.

కాని, యీవికృతాకారమును, వికారపుచేష్టలును తనయుని గుఱుతుపట్టుటకు తండ్రి కేమియు నాతంకములు గాకుండెను. పేరుపెట్టి పిలిచినపుడు, పూర్వపుసంగతు లేవియో మననముచేసికొనుచున్నట్లుగానఁబడి, నీలాద్రి జనకునివైపు తేఱిచూచును. కాని, యొక్కింతసేపటిలో నరప్రకృతితగ్గి, మృగచేష్టలును, మృగప్రకృతియుఁ బైకొనఁగా, తనతల్లివైపునకుఁ బరుగెత్తి కాలుసేతులు సాచును. తిరిగి తనపేరువినునపుడును, జనకుని యాకారము చూచునపుడును, బాలకునికి నరలోకపు స్మృతి జనించుచుండును. ఉయ్యాలవలెనూగుచు నాబాలకునిమనస్సు, కొంతసేపటికి మెల్లమెల్లగఁ దండ్రినిగుర్తించి ఆతనియెడఁ గొంతయనురాగముఁ జూపఁగలిగెను. వెనుకటిసంగతు లొక్కటొక్కటే యతనిమనో వీథినంతఁ గన్పట్టెను. అపుడతఁడు జనకునియొడిలోఁదలవట్టి కనులు మూయును. కాని, బాల్యచాపల్యమున వెంటనే లేచి, తల్లికొఱకై [illegible]ను!

పుత్రునిమీఁదిమోహముచేత పులి దాట్లువైచుచు వానిమొగము నచ్చుచుండియు, తన తనయునియొద్ద నగుచుండుట చూచి, వానిసమీపింప సంకోచించెను. కాని, బాలకుని యఱపు వినునపుడు, [illegible] తన [illegible] ము [illegible] పులి యాతురతో పరికించి, పిల్లవానినది నోటఁ గఱచిపెట్టుకొని పోఁగలదని సింహాద్రి వాని నక్కున గదియఁబట్టియుంచెను. వ్యాఘ్ర మంత క్రోధావేశముతో బొబ్బరించి, యొక్కసారిగ దుమికి, సింహాద్రిబుజముమీఁది కండను తన దంతములతోఁ గొఱికి, వానికాళ్లను గోళ్లతోఁ జీరెను. సింహాద్రి ధైర్యమున దుడ్డుగఱ్ఱతోఁ బులినిగొట్టి, పెద్దఱాతితో దానిశిరమును మోదెను. కాని, వెంటనే తనగాయముల బాధచేతను, పోరాటమువలని యలసటచేతను, అతఁడు సొమ్మసిల్లిపోయెను. ఆకారణముచేతనే వ్యాఘ్రమును కేలఁబడియుండెను.

ఎంతకాల మానరవ్యాఘ్రములు రణరంగమున నుక్కడక్కి స్మృతివీడిపడియుండెనో మనకుఁ దెలియదు. సింహాద్రి తానొక యుద్యానవనమున మలయమారుతము ననుభవించుచున్నానని కలగనిమేలుకొనఁగా.

కమండలువునుండి నీరు తనమీఁదఁ జల్లుచు, తననాసికకుఁ బరిమళద్రవ్యముఁ జూపించుచుండు తపస్వి యొకఁడు వానిముందట గానవచ్చెను. ఈయన పూర్వపరిచితుఁడగు జడదారియని గ్రహించి, వానికి మ్రొక్కి, వెంటనే ఈ పరిస్థితులు స్ఫురణకు వచ్చుటచేత, తనయునికొఱకై యిటు నటుచూచెను. దూరమునఁబడియున్న పులి, గాయములబాధచే గోండ్రించుచును, ఇంచుక స్మృతి వచ్చినపుడు మాంసపుముక్కలను గొమరుని నోటి కందించుచునుండెను. దానిపొదుగుమీఁదఁబడి బాలుఁడు పాలు ద్రావి, సుఖనిద్రఁ జెందియుండెను.

సింహాద్రి కుమారు నిలుసేర్చుట

ఇపుడు తెలివి బాగుగ వచ్చికూర్చుండిన సింహాద్రి సన్న్యాసితో సంభాషించెను. కొంతకాలముక్రిందట సింహాద్రిభార్య మృతినొందిన సమయముననే తన పిల్లనుగోలుపోయిన యాఁగాఁడుపులి బిడ్డమీఁది మోహముచే మతిచెడి, వనమువిడిచి, గ్రామములు తిరుగఁజొచ్చెను. ఇట్లు తిరుగుచు పులి సింహాద్రిగ్రామమున కొకరాత్రి వచ్చి, యచట బాలకుని రోదనధ్వనివిని, పుత్రమోహముచే జాతివైరమును బాటింపక, ఆబాలకునినోటఁ గఱచిపట్టి, వానిని తన యునికిపట్టునకుఁ గొనిపోయెను. వానికచట స్తన్యమిచ్చి పెంచి వ్యాఘ్రము కొంతదుఃఖోపశమనము నొందెనని చెప్పి, జడదారి యిట్లు పలికెను. "కన్నతల్లిగుణములవలెనే పెంపుడుతల్లి స్వభావమును బిల్లలకుఁ బట్టుచుండును. నీపాపఁడు నరజన్మమెత్తియును, పులిపెంపువలన రానురాను మృగరూపమును దాల్చుచున్నాఁడు. సింహాద్రీ! ఇంక నీవుపేక్షించితివేని, బాలకుని మానవప్రకృతికి మరల్చుట దుస్సాధ్యము. వానిమీఁద నాసగలదేని, వ్యాఘ్రమునంత మొందించి, యింటికిఁ గొనిపొమ్ము !"

తన కుమారునింటికిఁ దీసికొనిపోవుటకు సింహాద్రి నిశ్చయించుకొన్నను, తల్లిలేనిపాప కిన్నాళ్లును బాలిచ్చి పెంచిన పులిని కృతజ్ఞత లేక చెండాడి, రెండవసారి వానికి మాతృవియోగ దుఃఖముఁ జేతులారఁ దెచ్చిపెట్టుట కతఁ డొడఁబడకుండెను. "పోనిండు; కన్నవారుగాకున్న పెంచినతల్లియైన నీపాపనిఁజూచి సంతోషింపనిండు; పల్లెలుగాకున్న వనములు పట్టుకొనిరయైన నీపట్టి బ్రదికిన నాకుఁ జాలును. అంతియే కాని, పులిని జంపి పుత్రుని గొనిపోవనొల్ల" నని సింహాద్రి చెప్పివేసెను.

అంత నా తాపసుఁ డిట్లు పలికెను. "సింహాద్రీ! నీదయార్ద్రహృదయమునకు మెచ్చితిని. నీకును నీకొమరునికిని మంచిదినములు గలుగనున్నవి. నీవు పులిని జంప నక్కఱలేదు. పులికి నే మత్తుమందిచ్చితిని. దానికి స్మృతిగలుగకమున్నె నీవు పిల్లవానిని గొనిపోయి, అడవులు దాటుము."

ఇట్లుచేసి సింహాద్రి యిలు చేరవని మొదటి దండకవిలెలో నున్నది. కాని, రెండవదానినిబట్టి, సింహాద్రి యెంతసేపు నడచినను అడవిదాట నేరకుండెను. ప్రొద్దుగ్రుంకుటచేత, ఒకకొలనిలోని నీరు కుఱ్ఱనికిఁ ద్రావనిచ్చి, వానిని దనయుత్తరీయముమీఁదఁ బండుకొనఁబెట్టి కాచుచుండెను. మిక్కిలియలసియుండుటచేత సింహాద్రికనులకుఁ గునుకువచ్చెను. ఐననొకింతసేపటికి కదరిపడి తెలివితెచ్చుకొని చూడఁగా, బాలకుని చుట్టును పెద్దసర్పమొకటి చుట్టుచుట్టుకొని, వానిశిరసుమీఁదికిఁబడగెత్తి, అస్తమయభానుని కిరణములు వానిముఖకమలమును సోకనీయకుండఁ గాపాడుచున్నట్టులుండెను! సింహాద్రి యేమిచేయుటకును దోఁచక నిశ్చేష్టుఁడై తేటిమాముచుండఁగా, దూరమునొక మనుజుని యడుగుల చప్పుడు వానికి వినఁబడెను. సర్పమాసడనిని గనిపెట్టి, పిల్లవానిశిరము ముమ్మాఱు మూర్కొని, శాంతముగ పొదలోనికి వెడలిపోయెను.

ఇట్లు వారలఁ జేరవచ్చినది వెనుకటిజడదారియె. సమయమునకు వచ్చి, తనయుని సర్పదంష్ట్రలనుండి తప్పించినందుకై సింహాద్రి వానికిఁ బ్రణమిల్లెను. అంత సన్న్యాసి, "సింహాద్రీ! నీకుమారుఁడు చిరంజీవి యగును. అతఁడు పుడమిఱేఁడై, వంశోద్ధారకుఁడై, కడుకీర్తిగాంచఁ గలఁడు. వేగమె యిలుసేరి, నీబాలకుని రక్షించుకొమ్ము!" అనిపలికి, తన దారిని దానుబోయెను.

సింహాద్రి శీఘ్రముగ నియ్యిలుచేరెను. వారినిజూచి బంధుమిత్రాదు లత్యాశ్చర్యము నందిరి. కాని సింహాద్రి మనసుమాత్రము చిరకాలము శాంతి ననుభవింపలేదు. తండ్రి తన్ను పులిపొదుగునుండి విడిపించి తీసికొని వచ్చినపుడె యాబాలకుఁ డెంతో విలపించెను. పులిపాలు గ్రోలి పచ్చి మాంసము తినుట కలవాటుపడిన యాపాపనినోటి కన్యాహారమేమియు రుచింపదయ్యెను. వ్యాఘ్రసహవాసమునకు మఱఁగిన వానికన్నులకు మానవశరీరములు వికృతాకారములుగఁ దోఁచెను. అడవిలో హాయిగఁ దిరుగాడుట కభ్యాసపడిన వానికాలుసేతులకు, జనకుని మందిరము కారాగృహసదృశమయ్యెను. పులితల్లి తలంపునకు వచ్చినపుడెల్ల వాఁ డుతఁడు పులిపిల్లకంఠముతో బొబ్బరించుచు, రోదనము చేయుచుండెను.

వ్యాఘ్రమాత పుత్రమోహము

ఒకనాఁడురాత్రి నీలాద్రి తల్లిదెసకు ధ్యానము వాఱి విలపించుచుండెను. మాతృవియోగమునొందిన శిశువునకు స్త్రీలోకమంతటిలో వేఱొకమాత సమకూరదందురు. అట్టిచో, పులి తల్లికి మాఱుతల్లి తనయునికెట్లు చిక్కునాయని సింహాద్రి విచారించుచుండెను. బాలకుని విపినము నుండి తప్పించి కాచితినని వానికెంతమాత్రమును సంతోషములేదు. తానరణ్యమునఁ జూచినప్పటికంటె బాలకుఁ డిపుడు కొంతమానిసివాలకము దాల్చుచున్నను, వానిరుచులు వాంఛలు నింకను వనములమీఁదికే పోవుచుండును. ఇంటినుండి తప్పించుకొనిపారిపోవుదమనియే నీలాద్రి పెనఁగులాడుచుండును. వాని నింటనెపుడు నినుపగొలుసులతోఁ గట్టి యుంచవలసినదే! త్రిశంకుస్వర్గమునఁ బోలిన యిట్టిస్థితికంటె, బాలకుని వెనుకటిదశయే మేలని సింహాద్రి తలంపఁదొడఁగెను.

సింహాద్రికానాఁ డొక వింతసంగతి పొడగట్టెను. అటవనమున బాలకుని పెంచినపులి, తనకుస్మృతివచ్చినతోడనే, కుఱ్ఱనిసంగతి జ్ఞప్తికి వచ్చి, వానిని సింహాద్రి గొనిపోయినదారినే పసిపట్టినడువసాగెను. ఎట్ట

ళిల కది బాధు నివసించు గ్రామముచేరి, రాత్రిసమయమున విరామము లేక విలపించు బాలకుడు తనవాడని గ్రహించి, తలుపులు బ్రద్దలు చేసి వచ్చి యాయింటం బ్రవేశించెను. ఇంటవారందఱును భయపడి నలుదెసలకును బరువులిడిపోయిరి.[1] కాని సింహాద్రిమాత్రము నిర్భయముగ బాలకుడు పవళించిన మంచముదగ్గఱకుంబోయి నిలచెను. 'వ్యాఘ్రమును సింహాద్రిని బసిపట్టి, వాని సంగతి యిదివఱకు గ్రహించినది గావున వానితోం గయ్యమునకుం గాలుద్రవ్వక, తోకను ముడిచి, గొణుగుకొనుచు గదిమూల గద్దవేసికొనియుండెను. సింహాద్రి పులిదెసకుంబోక, తన యుని ముద్దాడి, వానినోటికి గున్నములను ఫలములు పెట్టి, వానిరోదనమునకుం గొంతయుపశమనము గాగించెను.

నరవ్యాఘ్రమును నిరువురును బాలునికి సమానబంధువులనియు, వానిపురోభివృద్ధి సమానముగం గోరుచుండెనని యిందువారలతోం బోరాడుట తగదనియు నిపుడు గ్రహింపుమన్నట్టులం గానంబడెను. కాని, పిల్లవాని నడవులలోనికిం గొనిపోయెదనన్న పులి పలుకు, గ్రామమున నుంచెదనని మానిసితండ్రియు, వారివారి స్వభావముల ననుసరించి కోరుచుండిరి. ఈచిన్నసమస్యను దేల్చుటకే పూర్వపరిచితుడగు సన్యాసి యిపుడచటికివచ్చెను. అతని యాజ్ఞానుసారముగ నంత విశాలమగు నాతని దొడ్డిలో, బాలకునితోం బులి దుమికిపోవుటకు వలనుగానుండునట్లు, మిక్కిలి యెత్తుగం గట్టంబడెను. దీనికంటియుండు పెద్దగదియే నీలాద్రి యనుగృహము. తానయిచ్చవచ్చినప్పుడు పెరటిలో సంచారముచేసి పులి తనపైకి భ్రమవాలినపుడు పులి గదికమ్మరు దగ్గఱకు వచ్చును. తనయం డంత తల్లినిజేరి, కడుపార తీయనిపాలుద్రావి, లోనికిం జని జనకునితో సరస సల్లాపములాడి, ప్రొద్దుపుచ్చుచుండును!.

నీలాద్రిరాజు

ఇట్లు చిన్నవాడై తల్లినిగోలుపోయియు, తల్లిప్రేమను దరిగి నవి చూచి పెరిగి, నీలాద్రి యాకాలపుబాలురలో మిగులబలిష్ఠుడయ్యెను. అతం డన్నివిద్యలు నేర్చెను. అన్ని సుగుణములు వానికిం బట్టుపడెను. ఇట్టితటి వాని యదృష్టము నంజేసి యొక సంగతి తటస్థించెను. ఆదేశమును బాలించు భానుప్రతాపుం డను ప్రభువునకుం బుత్రులు లేనందిరి ఆయనకుం ద్రిపురసుందరి యను పుత్రిక యొకతెమాత్రము గలదు. తనకు వార్ధకదశ సమీపించుటం గాంచి భానుప్రతాపుడు, చుట్టుపట్టుల నున్న బలిష్ఠులగు రాజులు ముందు తనకొమారితకు రాజ్యము దక్కనీయకుందురను భయమునొంది, వారినందఱ దనయాజ్ఞలో నుంపంగల పరాక్రమవంతుని కొకనికిం దనకూతును, రాజ్యము నొసంగవలయునని యుద్యమించెను. సింహశార్దూలములను జయింపంగల వీరునికిం దన కూతును రాజ్యము నిచ్చెదనని ప్రతాపమహారాజు ప్రకటించెను. త్రిపురసుందరి యింతటితోం దనివితీరక, పులివాహనముగాంగల యరదమెక్కి రాంగల శూరునే తా వరింతునని ప్రతిమంబూనెను.

ఇట్టి కఠినశోధనలకులోనై, రాసున్న రాజ్యపదవియందలి వాంఛచే నసువులనుండుగం గోలుపోవుటకు సంసిద్ధులగు వేలలంతగం గానరాకుండిరి. అప్పుడు నీలాద్రి తానీ స్వయంవరమునకుంబోయి చూచెదనుగాక యని తలపోసి, ప్రతాపుని నగరువొచ్చి, పురజనులు ప్రేక్షకులను జూచుచుండంగా రంగము ప్రవేశించెను. వ్యాఘ్రరక్షకులంత బోను తలుపుతీసిరి. నడిచియున్న నుండు పులి వానిమీందికి లంఘించెను. పుట్టినప్పటినుండి చిన్నవాంటనుండియు పులి జిత్తులు గ్రహించి పులి బలముగల [illegible] తనను గరియ నమ్ము పులి [illegible] దానిని [illegible]. తలతిరిగి పులి, [illegible] తోక నాడుచుకొని, వెనుకకొరగి యుండెను. [illegible] దీని కాశ్చర్యపడిరి. ఈశుభవిజయమునకు [illegible] దీనినట్లుగ నింకను వ్యాఘ్రముతోం బోరాడును నీలాద్రి దాని [illegible] యములు [illegible] నను, వ్యాఘ్రమును [illegible], 'మ్యావ్' యనుచు, వెనుకకుంబోవుచు, [illegible] బోనులోనికి [illegible] పోయెను.

నీలాద్రి వ్యాఘ్రమును జయించెనని రాజు నిర్ధారించెను. కాని రాజకొమారిత నియమము ననుసరించి యాతం డింకను తన పౌరుషమును జూపింపవలసివచ్చెను. స్వాభావికముగ నెంగటి బలిష్ఠమృగమైనను, వ్యాఘ్రము తనస్వభావము గురుతెఱుంగ తనతో డీకొనిన నేర్పరియగు బలశాలి భుజబలము నొకపరి చవిగొనినచో వానితోడి సమరమున కింక సన్నాహపడకుండెడి సహజభీరువు. ఈ సంగతిగ్రహించిన నీలాద్రి అడవిలోనికింజని యందలి వ్యాఘ్రజాలము నుపాయముతో జయించి, వానిని మచ్చికపఱచి, వానిని బూన్చినరథమెక్కి, రాజకుమారిని చెట్టవట్టి, సింహాసనము నధిష్ఠించెను.

నీలాద్రి ప్రభుత్వమున జనులు సకలైశ్వర్యముల ననుభవించిరి. కన్నబిడ్డలవలె ప్రజల నీయన కాపాడెను. తన్ను పుట్టించి మితిలేని కష్టములపాలై, మృగదశనుండి తప్పించి తన్నుచ్చదశకుం గొనివచ్చిన జనకుని పేరిట నీతండెన్నియో దానధర్మములు చేసెను. తన్నుం దల్లివలెం బెంచిన వ్యాఘ్రము జీవించినంతకాలమును దాని నెంతో ప్రేమతోం గాపాడి, యది చనిపోయినపు డధికముగ విచారమునొంది, ఒకవత్సరమువఱకును కఠినినిష్ఠానియమము లూనియుండెను. తనప్రభుత్వమునం జెల్లునాణెములమీంద దన యిరువురుతల్లుల ప్రతిమలను ముద్రింపించెను. తనరాజధానికి "వ్యాఘ్రపురము[2]" నామమిడి తన యపారమాతృప్రేమను బ్రకటీకృతము చేసెను. తనవ్యాఘ్రమాతమీంద నింకను మమకారముదీఱక, నీలాద్రి, తాను "పులికూన" యను గౌరవనామమును స్వీకరించి,

---

1. ఇట్లు చెనకుటకు సిద్ధమగు పులి, పసిపట్టి, నీలాద్రి, వ్యాఘ్రవంశజుం డగు స్వజాతీయుం డని గ్రహించి, వానితో యుద్ధముచేయకుండెనని, రెండవ దండకవిలెలో నున్నది.

2. ఈవ్యాఘ్రపురము రాజధానిగాంగల దేశమునే వ్యాఘ్రదేశమని జనులు వ్యవహరించుచువచ్చిరి. రానురాను, ఇదియే "వేగి" దేశమయ్యెను.

[illegible]

[illegible]

శ్రీయుత నాదెళ్ల వెంకటదాసుగారు
బి.యస్.సి. అగ్రికల్చర్-(అబర్డీన్)

[illegible]
యం.ఏ., యమ్.యస్.సి.

అక్షయ సం. అధిక చైత్ర శు. ౧ సోమవారము

[illegible]

[illegible]

[illegible]

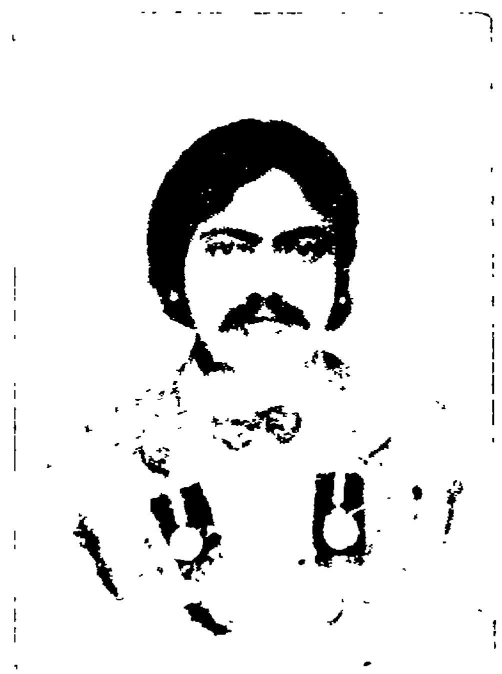
[illegible]

శ్రీయుత బి. నాగప్పగారు
బార్-అట్-లా
బెంగుళూరు

శ్రీ. శ్రీ. బి. బోయన్నగారు
బెంగుళూరు

శ్రీయుత
బ్రహ్మశ్రీ కోస్సూల సుబ్బారావుగారు
గుంటూరు

శ్రీయుతులు యం. జి. రాజుగారు
మునిసిపల్ కౌన్సిలరు, ఇంజనీరు, గుంటూరు

తన్ను పులి యడవులకుఁ గొనిపోయినదినమునఁ దనదేశపుప్రజలు పులి పండుగను పేరితో నుత్సవము జరుపునట్లుగ శాసించెను. ఈపులిపండుగలు, ఈరాజుకాలమున నేకాకి, తదుపరికూడ, జరుగుచువచ్చెను. వేట రాజధర్మమైనను, తనమాతృవంశజములగు వ్యాఘ్రములవంకకు నీలాద్రిరాజు పోకుండెను. ఒకటేమి,ఆవంశమువారికందఱికి వ్యాఘ్రము కులదేవతయయ్యెను. వారెపుడును పులిరక్తమును జూడన్యోల్లరు. ఎచటనైనను పులులవాధ యధికమయ్యెనేని, ఒంటరిగ రాజా ప్రదేశమునకుఁ బోవును. నీలాద్రివంశజులు పులియంశమున నవతరించినయుండువారు గావున వారిని బసివట్టి, మిత్రులగు హరిదేశమునుండి పులులంత విడలి దూరపుటడవులకు వలసపోవును. *

కలివిడంబనము

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

[క్రిందటి సంవత్సరాదిసంచిక తరువాయి]

క. చారులను విచారించియె
భూరమణులజన్మఫలముఁ బొందుగజోస్యం
డారూఢిఁ జెప్పఁదగు, గ్రహ
చారపరిజ్ఞాన మతని సమయంబగుటన్.

గీ. రెండువిధముల ఫలము చర్చింపవలయు
ఫలమునకు రెండుకాలముల్ తెలుపవలయు
రోగములు కష్టములు రాజయోగములును
గలిపిచెప్పంగ వలయును గాలవేత్త.

గీ. చెప్పినట్టులు నూటి నార్జించువాఁడు
కాలవేత్తకు నిచ్చుఁ దాంబూలమొకటి
వేయియార్జించువాఁ డింత వేయుఁదిండి
ఫలము తప్పినవాఁడు నిచ్చులును దిట్టు.

గీ. స్వప్నఫలములు చెప్పెడివాఁడు శకున
ఫలము వచియించువాఁడు నుపాసకుండు
ననెడిమువ్వురు జ్యోతిషికునకు ధాత
జగతి నిర్మించినట్టి నిసర్గరిపులు.

గీ. రోగములు పూర్తిగాఁ జెలరేఁగుచుండ
రోగులంతేకపురమున కేగుచుండ
రోగతత్త్వంబు లౌషధయోగగతులు
నల్లనల్లఁ జికిత్సకు లరయుచుండ్రు.

క. రోగనిదానంబును మఱి
రోగముపై రిచ్చుమందు రోగస్థితియున్
రోగికడ స్త్రీలవలనన్
రోగచికిత్సకుఁడు ముందెఱుంగును జుమ్మీ!

గీ. తీపిమాటలు చెప్పెడితెల్వి, మందు
లిచ్చునేర్పును, జోస్యంబునేఱుక, మాంత్రి
కత్వ మొక్కొక్కటే డబ్బు గడనచేయు
రెండుమూఁ డిందు నొక్కచో నుండు టరిది.

గీ. కల్లలాడుట ప్రియవాద కౌశలంబు
ననెడిరెండును ధనయోగ మొనరఁజేయు
సత్యమాడుట మహిత పాండిత్యశక్తి
కలిసి దారిద్ర్యయోగంబుఁ గలుగఁజేయు.

గీ. కవితయొక్కటియే తనగతిని బట్టి
గ్రాసము మార్జించు లేక వారణముఁ దెచ్చు
కాక గుజ్జంబును గడించు లేక తుదకు
భోజనం బంబరంబు తాంబూలమేని.

* ఈదండకవిలెలలో నింక నిట్టివి శేషములేయున్నవి. నీలాద్రియు, వానివంశజులును వ్యాఘ్రమంత్రములు జపియించి, పులులబాధనుండి ప్రజలను రక్షించుచువచ్చిరట. అంతియెకాని, చరిత్రాంశములుమాత్ర మీకవిలలో నంతగఁ గానరావు. నీలాద్రి జన్మస్థలములకు "కూనపులి" యను పేరుగలిగెను. ఈగ్రామపుజాడ లిపుడు గానరాకున్నను, ఆప్రాంతమున నేను విచారణచేయఁగా కూనపులివారు, బ్రాహ్మణులలోను తక్కినకులజులలోను పెక్కండ్రు గానవచ్చిరి. పులికోనవారు, పులిపాకవారును, ఆంధ్రదేశమున ననేకప్రదేశములలో నున్నారు. వీనియన్నిటినిబట్టి యాలోచింపఁగా, "పులికూన" నుగుఱించిన పైగాథలలోఁ జాలవఱకు సత్యముండవచ్చునని తోఁచెడిని.

పైనుదాహరించిన దండకవిలెలు శాలయొద్దనున్నవి. సవరణచేయక, యథాక్షరముగనే వానిని బ్రచురింపఁగూడదాయని కొందఱుమిత్రులనిరి కాని, అటుచేసినచో, గ్రామ్యభాషావాదులకు మఱింతపురియెక్కునని నే నట్లుచేయ సాహసింపనైతిని.

గీ. దివ్యసాహిత్యసంపదఁ దేజరిల్లు
శబ్దమను బ్రహ్మమును ధనాశాపరుఁడయి
యొక్కొకం డమ్ముచుండును దిక్కులేక
యూరకే వినియోగించు నొక్కొకండు.

గీ. వెఱ్ఱిమొఱ్ఱికవిత్వముల్ వ్రేలసేర్చి
పొగడుచుందురు కాకవుల్ బుద్ధిమాలి
నట్టిమనుజులఁ, గాకున్న నర్థకాంక్షఁ
బరఁగువారు తరించు నుపాయమేది?

గీ. వ్యంగ్య రసపాకవృత్తిభావాదులందు
మానసము నిల్పి గుణహీన మానవులను
బొగడువారలు శంకరుఁ బొగడిరేని
యది సమాధికి నెక్కుడై యలరుఁగాదె?

గీ. మగనిచుట్టాలు పొట్టలు పగులునట్లు
తిందు రిల్లంతయును దోఁచుకొందురనియుఁ
దనదుచుట్టాలు మితముగాఁ దినుదురనియు
నింటియాఁడుది వచియించు నెల్లయెడల.

ఆ. పెక్కుమంది సుతులు, పెండ్లాము బిడ్డలు,
లేమి, మేనిసుఖములేమి, జీర్ణ
తనువు లైనతల్లిదండ్రులు నన నిందు
నొక్కటొకటె నరక మూహచేయ.

గీ. రోగముల కౌషధంబు, విరోధములకు
సామమును, మిత్తి కీశ్వరస్మరణ, మరయఁ
దగినయట్టి ప్రతీకార మగును గాని
లేమి కెందుఁ బ్రతిక్రియ లేదులేదు.

గీ. మాటఁ దడఁబాటు, తత్తఱపాటు నడకఁ
గన్నుఁగన మౌనంబును గలుగఁజేసి
యాచన యొనర్పు మనుచుఁ బ్రేరేచుచుండు
తేనియానతిమాడ్కి దారిద్ర్యదేవి.

గీ. అధికదారిద్ర్యదే పీబలాఢ్యగర్వ
మందు నధికారి[illegible]ంబు లణిగిపోవు
నవిహితాచారపాపంబు లణుగుఁ దుదకు
తా పలుగూడ

గీ. పురుషు ధనలక్ష్మి వరియించుతరుణమందె
కలుగు నాతనిమది నహంకారగరిమ
దొంగలకు దారిచూపు మిత్రులను జేరఁ
దీయు దాయాదులను లేవఁదీయు నిజము.

గీ. అతిధనాఢ్యుల నెవ్వార లనుకరింతు
రన్న పానాంబరాభరణాదులయెడ,
వార లున్నది కొంచెము వదలినంత
హాస్యగాండ్రకు ననుకార్యులగుట నిజము.

గీ. తామహాత్ముండ ననియెడి తలఁపు నొరులు
పుర్వు లనుకొని చూచెడి పోతరంబు
సమ్ముఖస్తుతి నిజమని నమ్ముచునికి
పరఁగు నడుమంత్రపుఁ గల్మిఫలము లగుచు.

గీ. వించునేయుండు మరలఁ బ్రశ్నించుచుండుఁ
గనుచునేయుండు గుర్తించుకొనఁగ లేఁడు
చూచు మోసపుమాటలు స్తుతులు గాఁగ
ధనికుమత్తత నర్ణింపఁదరమె యహహ!

గీ. శ్రీమదాంధులచుట్టును జేరియుండు
వార లన్యోన్యహాస్యసంభాషణములు
నల్పు చున్మత్త బాలపిశాచభంగి
నవ్వుచుందురు వారియానందమునకు.

గీ. తాను గొనిపోఁదగిన విద్వాంసు లెల్లఁ
దన్నుఁ గొనియాడుచుండఁగ ధనికుఁ డుబ్బుఁ
దాను గొలువంగఁ దగువారు తన్నుఁగొలువ
సంతసించు భయంబు లజ్జయును వీడుచు.

గీ. గాలిసోకినఁగల్లు మైకం బొకింత
కాల ముండును జామొండుఁ గల్లుమత్తు
సిరిని దులఁదూఁగుమూఢుల శ్రీమదంబు
తనువుగలయంతకాలము తప్పకుండు.

గీ. నెలయొ పదినేనురోజులో నిలిచి వెలఁగి
తరలిపోవును సిరి కాని దానివలనఁ
గలిగిన వికారము యుల్లిగంధమట్లు
లుల్లమున నంటి నిత్యమై యుండునౌర!

గీ. ఆల్లకూటి మదంబు గొంతంటియుండు
హృదయమునఁ బట్టుఁ దాంబూలమదముకాని
శ్రీమదం బర్ధనంతు శరీరమెల్ల
నలమికొని వానిదారపుత్రులను సోఁకు.

గీ. ఎందు సిరియుండె ము న్నది యిప్పుడుండు
నందు మద ముదయింపనీ! యాకులంబు
నంతటనుగూడ మదమేల యలమికొనునొ
కన నపస్మారకుష్ఠరోగములకరణి?

గీ. చేతనైదాలుకాసులు చేరెనేని
జాతి మఱపించుఁ జెప్పించు శాస్త్రములను
బల్కకుండఁగఁ జేయును బండితులను
నీతిని హరించు ఖలునకి పాపభీతి నణఁచు.

గీ. ఈయఁ దగినది యర్థంబు కియ్య నిమ్ము
సేవకులఁ బ్రేమతోడఁ బోషింపనిమ్ము
అట్టి యుత్తమధనికుఁడు యాచకులకు
సాటియగుదాఁక లోకంబు సైఁపకుండు.

గీ. లోకమందల్లి ధనభార మేకముగను
కొండెగాండ్రొక్కరే మోసికొంద్రు వారు
స్వయముగాఁగాని యితరులవలనఁగాని
దానిఁ దేలిక్షపఱుపంగఁ దలఁతు రెల్లు?

గీ. శ్రమనుబట్టి విచారించి రాజు లెంత
గారవముచేయుదురో కొండెగాండ్ర కిందు
దాని కిమ్మడి ముమ్మడి తప్పకుండ
నంతకుం డెందు వారల నాదరించు.

గీ. ప్రథితగోకర్ణభద్రకర్ణములఁ జేయు
జపము చిరకాలమునకు దుష్కర్మమణఁచు
రాజకర్ణములోని నిర్భరజపంబు
సర్వకర్మంబుల నణఁచు నాక్షణములోన.

గీ. ఉత్తములు ధర్మశీలురుకూడ నొక్కపొల్లి
స్వప్రయోజన మొన్నఁడు సరకుచేయ
రెవ్వరును గోరకయె హోరి యెల్లపనుల
నడ్డుపడుదురు చేతనైనంత చేయ.

గీ. కొంపపై గద్దవాలిన గొంతకాల
మున కనర్థంబు గల్గునంచును వచింతు
రింటి ప్రక్కను ఖలుఁడున్నయెడల నపుడె
తప్పకుండఁగ ముప్పులుదాపరించు.

గీ. వ్రతములందెల్ల శుష్కోపవాసవిధియు
గణుతిగను మందులందు లంకణము మఱియు
యజ్ఞములయందు జపయజ్ఞ మాదరమున
నెన్నుకొనుచుండుఁ గోర్కులీడేర లోభి.

గీ. యాచనార్థము పోయిన యతని మనసు
ధనికుఁ డేమనునోయని తత్తఱిల్లు
నట్టులే, లుబ్ధునింటికి నరుగువేళ
నతఁడు తన్నేమి కోరునో యనుచు జడియు.

క. ధనపాలపిశాచ మహా
యన మరసినవేళ తేనికైన నొసంగుఁ
ధనలుబ్ధపిశాచము తే
నిని జెప్పఁగనేల పొట్ట నిండఁగఁ దినునే?

గీ. అర్థులడుగుదు రిల దాతలైనవారి
నర్థులను గోరుదురు దాతలైనవారు
కర్త కర్మయుఁ గర్మము కర్తయగుట
నెచ్చుతగ్గెంత యుండెనో యెఱుఁగుఁ డహహ!

గీ. తాను జచ్చిన తరువాతఁ దనధనంబు
దాఁచి రక్షింపఁగా నొక్కతనయుఁ డేని
కలుగఁడను నిశ్చయం బెదఁ గలిగి నంతఁ
గడుపు నిండఁగఁ దినుచుండు గర్భలోభి.

గీ. భార్యమాటలె వినీ శేక వాక్కులెందు
సర్వ ధర్మంబు లర్థసాధనము లెందుఁ
దనదుబుద్ధి ప్రమాణమై తనరుచుండు
నట్టి కలికి నమస్కార మాచరింతు.

పిచ్చినమ్మకము

పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతి గారు

మాణిక్యాంబ ప్రకాశముగారికుమార్తె. తొమ్మిది పదేండ్ల వయసు కలది. ఉట్టి నందుకొనగలిగి నను నందలివస్తువుల గ్రిందికి దింపజాలినంతపొడుగైనది కాదు. రెండుమూడేండ్ల క్రిందట జబ్బుచేయుటచే నూడి పోయి తిరిగి మొలచిన నల్లనితలవెండ్రుకలు సొగసుగ మెలికలుతిరిగి పాపట కిరుప్రక్కలను కెరటములవలె చెవుల క్రిందికి దిగజారుచు భుజముల కంటియు నంటకుండ నుండును. తెల్ల తామర రేకులయందు మెలగు తుమ్మెదలవలె తెల్లనికనులయందు నల్లనిగ్రుడ్లు చలించుచుండును. కను కొలకులయందు కాటుక రేకలు కనుబడుచుండును. మొగమునడుమ సొగసుగ నగరుబొట్టు పెట్టుకొని పైన కుంకుమము నద్దుచుండును.

* * * * *

అది శ్రావణమాసము. ఆనాడు శుక్రవాసరము. అప్పటికి పెండ్లియై, యైదారునెలలు కావచ్చినది. శ్రావణ పట్టీ నింకను నత్తవారు పట్టించుకొని రాలేదు. ఆవారమే తెచ్చెదరో లేక ముందునారమే తెత్తురో యని తలిదండ్రులనుకొనుమాటలు మాణిక్యాంబ విననియట్లుగ వినుచుండును. పొగబండి ఆయూరునకు పదకొండుగంటలకు వచ్చుచుండును. ఆనాడు మనియార్డరు వచ్చుటయో లేక వియ్యాలవారు వచ్చుటయో తప్పక జరుగునని తలంచుచు నెదురుచూచుచుండిరి.

* * * *

మాణిక్యాంబకు ఉదయముననే తలయంటిరి. ఆసమయమున శౌఙగమునకు రాచినపసపుయొక్క మిసిమి ముఖమున నంటుకొనియేయున్నది. మొగము నడుమ గుండ్రముగ కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొన్నది. ముడుచుటకుగాని జడయల్లుటకుగాని వీలుగాక తలయంటినకారణముచే దలవెండ్రుకలు నిగనిగనై జలజలలాడు ముఖముపై బడుచుండుటయు మాటిమాటికిని చేతిగాజులు గలగలలాడుచుండ వానిని వెనుకకు త్రోసికొనుచుండుటయు నొకవింత యొయ్యారమును చూపుచుండెను.

* * * * *

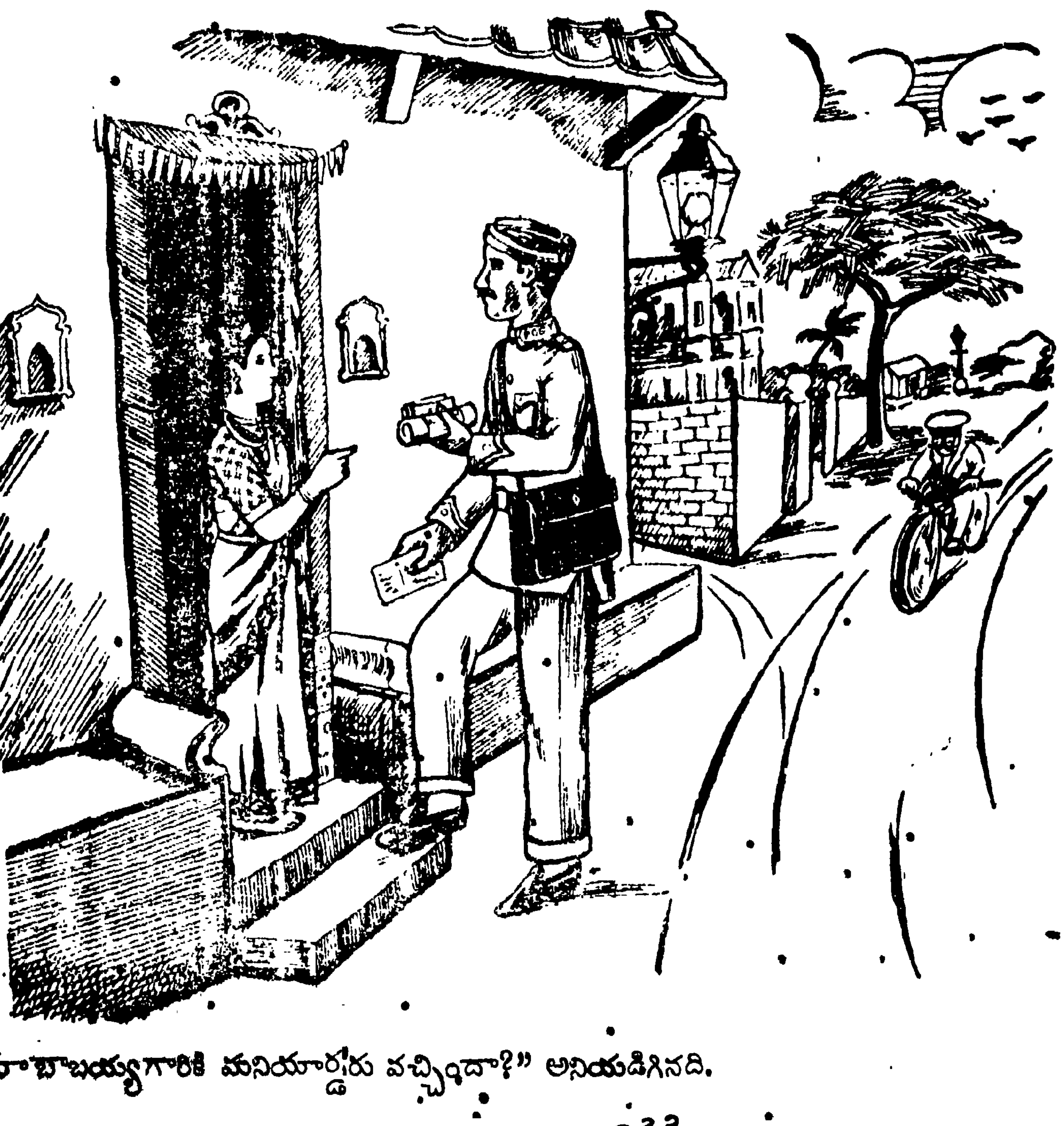
పడమటింటియొక్క యుత్తరముగోడ నానుకొని మహాలక్ష్మీపీఠము కలదు. ఆనాడు 'అమ్మవారియరుగు' చక్కగ నలికి రంగవల్లికలు దీర్చిరి. దానిపై నొకింత యెత్తున మామిడియాకులు తామరపువ్వులు కలువపూలు కలిగి చెలువులొలుకు పాలవెల్లి వ్రేలాడుచుండెను. అరుగుపై నొకచిన్నకుర్చీపీటయు, దానికి రాచినపసపుపిండితో నొనర్చినపట్టును, నద్దానిపై నిగనిగలాడ నారకూటకలశమును పై నొక పచ్చనికొబ్బరిబొండమును కలవు. రైకలగుడ్డ నొకదానిని టోపీవలెమడచి దానిదొడిగియుంచిరి. ఆపీఠమునకు సమీపమున నొకయిత్తడి పళ్లెము కలదు. దానియందు గన్నేరుపూలు, పత్రి మందారపుష్పములు, రాధామాధవగుత్తులు మున్నగు పూజాద్రవ్యములు కలవు.

* * * * *

అప్పుడు పదిగంటలైనది. "అమ్మాయీ, త్వరగ పట్టుచీర కట్టుకో నరసింహశాస్త్రిలుగారు వచ్చేవేళైంది. (పురోహితుడు) అని తల్లి చెప్పగా విని మాణిక్యాంబ గదిలోనికిబోయి తనయత్తవారు పెండ్లికి బెట్టిన బరంపురలక్కరంగు పట్టుచీర కట్టుకొని, దట్టముగుచీర కుచ్చెళ్లై యుండుటచే తనకడు పక్కలించి బంగారపువడ్డాణము పైన బిగించినది. దక్షిణాదియంచుల గళ్లపట్టురవి

తొడిగికొని మంగళసూత్రము, కంటె పైకికనబడునట్లు పెట్టినది. పైటచెరగుచే కంఠమాత్రము సగము కన బడుచున్నది. ఇట్లలంకరించుకొని చక్కనిచుక్కయగు నా చిన్నిముత్తైదువ తల్లితో 'అమ్మా, అయిందే' అని చెప్పి పరుగునబోయి తల్లికి తనసింగారమును చూపినది. తల్లియు సంతసించి "మాబంగారుతల్లీ! బాగుంది; ఇదిగో మీబాబయ్యగారు వస్తారు. ఈలోపుగా—"అని యేమో చెప్పబోవుసరికి యింతలో వీథిగుమ్మముకడ నెవ్వరో "ఏమండో, ప్రకాశముపంతులుగా రున్నారా?" అని కేక వేయుటయు నాకంఠస్వరము పోస్టుబంట్రోతు కంఠస్వరము వలె నుండ గ్రహించి యుత్సాహముతో మాణిక్యాంబ 'అదిగో పోస్టుబంట్రోతు వచ్చాడే' అని తల్లితో నని ఒక్కపరుగున బోయి వీథితలుపు తెరచి యతనిజూచి

ఆబంట్రోతున కా యలంకృతయగు బాలికను చూచుసరికే గుండె లదరినవి; ఒడలు జల్లుమనినది; కాలుసేతులు కంపించుచున్నవి. ఆయుత్తరము నాతడు ముందే చదువుకొనియుండుటయే దీనికి గారణము. నోట మాట రాక జవాబీయక యట్లే నిలువబడి చివరకు డగ్గుత్తికతో నామెతో 'మీ నాన్నగారిని పిలవం డమ్మా' అన్నాడు. ఇంతలో తల్లి యీవలకువచ్చి "అబ్బాయీ! ఈయన యిప్పుడే అల్లా పోస్టుఆఫీసుదగ్గరకే వచ్చారు. నీకు కనిపించలేదా?" అన్నది. "లేదమ్మా ఆయనకు ఒకఉత్తరం—" అని మాట్లాడలేక యూరకుం డెను. "ఉత్తరం వచ్చిందా, నాయనా! ఎక్కడనుంచో చూడు, కొంచెము." అని యామె చెప్పుటయు నాత డా యుత్తరమును చూచి 'అమలాపురం నుంచి' యని యనగానే యామె హర్ష సంభ్రమములతో 'అయితే మా వియ్యాలవారు వ్రాసిందే; చదువు, నాయనా!' అని పలికినది. ఆతడది చదువనోపలేక 'అమ్మా, శేషావతారంగారెవరండి?' అనియనుమానించుచుదిగులుపడి యడుగుటయు నాతని ముఖవైఖరి నుపలక్షించి యామె తత్తరముతో "ఏం నాయనా, మా అల్లుడే అతడు; ఏం నాయనా, అట్లా అంటావు?' అని పలుక,

"మా బాబయ్యగారికి మనియార్డరు వచ్చిందా?" అనియడిగినది.

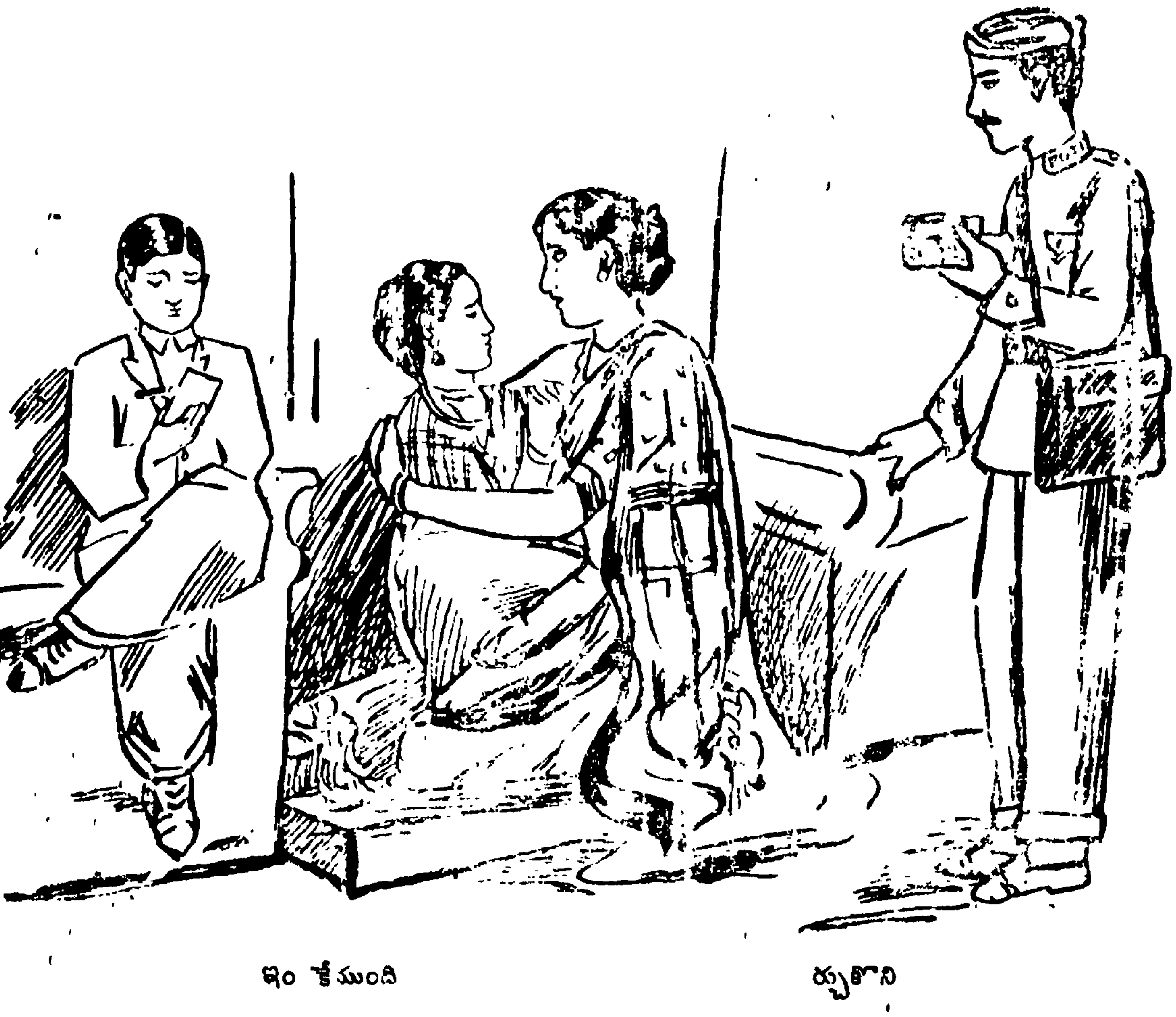
నతడు "ఏం చదవనమ్మా, మీరుచేసిన 'నిర్వాకమే'యిది. ఎవరిచేనైనా చదివించుకోండి" అని అన్నాడు.

* * * * *

దానితో గుండెలలో రాయి పడినది. ఆలోచన తోచదయ్యెను. నిశ్చేష్టురాలై నిర్విరగంది నిలువబడి యుండ నింతలో చిన్నకొమారుడు బడినుండి యింటికి వచ్చినాడు. తెలతెలబోవు తల్లిని చూచి బంట్రోతు చేతిలో నున్నయుత్తరమును పుచ్చుకొని చదువ నారంభించెను. తల్లి యింతలో నొకించుక ధైర్యము చిక్కబట్టి "నాయనా, చూడు 'క్షేమం' అని ఉందా పైన." అన్నది. బాలుడు ఉత్తరము నటునిటు కలయజూచి 'అమ్మా, లేదామాట' అన్నాడు.

* * * * *

"ఇం కేమున్నది! సంగతి చాలవరకు తేలిపోయిన ట్లున్నది." శోకము కంఠమును దాటి వచ్చుచుండగా నాపుకొని "చదువు, నాయనా, మనఖర్మ మేంకాలిందో?" అని యన్నది. మాణిక్యాంబ. వెలవెలబోవుచు చేతులుజోడించుకొని నిలువబడి వెఱ్ఱిచూపులుచూడ మొదలిడినది. వారిమాటలయర్థ మాబాలికకు సరిగ తెలియలేదు. అంత నాపిల్లవా డాయుత్తరము నిట్లు చదువదొడగెను 'మహారాజశ్రీ ప్రకాశముబావగారికి రాజేశ్వరరావు నమస్కారములుచేసి వ్రాయువిన్నపములు: నాకుమారుడు మొన్న ఆదివారమునాడు జబ్బుచేసి చనిపోయినాడు' అని చదివి యిక చదువలేక నాబాలు డాలేఖను చేతపట్టుకొని యరుగుపై కూలబడెను. ఆమాట చదివినతత్‌క్షణమున నే పిడుగుపడినవిధమున నొక్క కేక పెట్టి 'యింకేముంది, మాయమ్మా?' అని కూతు నక్కున జేర్చుకొని తల్లి వీధిగుమ్మమునందే కూలబడిపోయి రోదనము చేయుచుండెను. తల్లిని జూచి మాణిక్యాంబయు నొకవెఱ్ఱికేక పెట్టి పెద్ద పెట్టున 'అమ్మో, అమ్మో'యని యరచుచు నేడువసాగెను.

ఇం కేముంది   ర్చుకొని

పోస్టుబంట్రోతు నిశ్చేష్టుడై నిలువబడియుండెను. ఆ యాక్రందన ధ్వని నాలకించి యిరుగు పొరుగు జనములు——ముఖ్యముగా స్త్రీలు--గుబగుబ రుగున వచ్చి గుమిగూడిరి.

* * *

"ఏం నాయనా, యిల్లా యేడుస్తారు? చెడ్డకబురు విన్నారా యేమిటి!" అని బంట్రోతునడిగి కారణ మాతనిచే విని, నిర్విణ్ణులై యుండ నం దొకస్త్రీ 'అయ్యో తల్లీ! ఏం జబ్బమ్మా! రాయిలాంటి పిల్లాడు. మాయ

చావు! యిదేం విడ్డూరం' •అయ్యో, తల్లీ! పడ్డాదైనా కాలేదే పెళ్లి చేసి, అనియు,నింకొకయామె 'రామరామా! పసికూన తల్లీ! మూడేళ్లపిల్ల కీఖర్మం యేమిటమ్మా! మాయదేవుడు" అనియును ననుసరికి మాణిక్యాంబ కట్టుకొన్న పట్టుచీర నలిగి దుమ్ముచే మాయునట్లు క్రిందపడి పొరలుచును నెప్పటికన్న నెక్కువగరోదనము చేయుచు గిలగిల కొట్టుకొనసాగెను. వేరొకవనిత 'ఊరుకో, తల్లీ! కర్మానుభవం అనుభవించాలి. పెద్దదానవు నీవే యిల్లా అయితే కుర్రదానికి గుండె లాగుతాయా? ఊరుకో అమ్మా!' అని తల్లినూరార్పజొచ్చెను. ఈరీతిగ నచ్చటికి వచ్చువారును,సంగతి తెలిసికొని విచారించుచు నిలువబడువారును, మాట్లాడువారును, నూరడించువారును నైయొకయేబది యరువదిమంది కలకలము గావించుచుండిరి. తల్లియు పిల్లయు నట్లార్చార్చిసను మానక దురపిల్లుచునే యుండిరి. శుక్రవారం మహాలక్ష్మిపూజ చేసుకొందామని పిల్ల సరదా పడుతూంటే యిల్లాంటి బిడిగల్లు మీద పడింది. "ఇదంతా మాఖర్మం." అనుచు తల్లి యట్లేయేడ్చుచుండెను. మాటలుచెప్పట యింకను చేతకాక మాణిక్యాంబ మాటలతో చెప్పటకురాని మనోవేదనను రోదనధ్వనులమూలముననే చాటుచుండెను. ఆయేడ్పు అచ్చటివారలగుండెలను నీరుగా చేయుచుండెను.

* * * * * *

ఇంతలో నొక్క ముసలియామె (శూద్రవనిత) "అయ్యో! ఊరుకోండమ్మా! పగిట్టనిసచ్చినాళ్లో యేశారీ ఉత్తరం. అంతేకాని రాయిలాంటిపిల్లోడి కేంటి, జబ్బేంటి ఊరుకోవమ్మా పిచ్చిదానా! పిల్లదాన్ని అదలబెడుతున్నావు! అయ్యగారిని రానియ్యి. ఉత్తరంసంగతి తెలుసుకుందాం" అని •యనుసరికి యామాట లందుకొని వేరొకవనిత "ఔనమ్మా! కొన్ని అల్లాగా ఉంటాయి. మొన్న మాఊళ్లో కరణాలింటికి యిల్లాంటి ఉత్తరమే వచ్చింది." అని చెప్పదొడగినది. మబ్బులు క్రమ్మిన గాఢాంధకారమందలి మెరపులవలె నామాటలు మాణిక్యాంబతల్లి కించుక ధైర్యముకలిగింప నామె,యొక్కింత యేడ్పుడిగి "అమ్మా! మీమాటలు నిజంకావాలి కదా! మాకంతటి యదృష్టంకూడానా" అని. విచార సందేహముల డెంద మాందోళితము నొంద విలపించు చుండెను. మాణిక్యాంబ తెల్లబోయి చూచుచుండెను.

* * * * * *

అంతలో నాయింటిలో నద్దెకు నివసించుచున్న బడిపంతు లప్పుడే బడినుండి యింటికివచ్చి యాజనసమ్మర్దమును, నాకలకలమును గాంచి సంక్షుభితహృదయుడై, తగువారినడిగి కారణ మారయుచుండెను. అప్పు డావృద్ధ శూద్రస్త్రీ బాలునిచేతిలోనున్న ఉత్తరమును తీసికొని పోయి 'పంతులుగారూ, యిది సరిగా చూడండి!' అని యాయనచేత బెట్టెను. ఆయన సాంతముగ నద్దానినిచదివి "ఓహో, యిదంతా మాయగానుందే. చావు త్తరమేమిటి, 'బానగారికి నమస్కారా' లేమిటి? ఆపైన, యీదస్తూరి రాజేశ్వరరావుగారిది కాదు. నే నిదివరకు వచ్చిన ఉత్తరాలు చూశానుకూడాను. మరేం భయంలేదు, ఊరుకోండి" అన్నాడు. నీటిలో మునుగుచున్న వాని కొకతెప్ప దొరకిన ట్లామె యామాటలకు ధైర్యముతెచ్చికొని స్వస్థపడజొచ్చెను. 'నేచెప్పలేట్టల్లా! మాయసచ్చినోళ్లు! ఆళ్ల కడుపుపడకా' అని యా శూద్రస్త్రీ యనుచుండెను.

* * * * * *

తలుపు తెరచుకొని భుజమున నరటిపండ్లు, పనసపండ్లు గల కావడిని మోయుచు నొకమనుష్యు డింతలో లోపలికి వచ్చెను. •వచ్చి యాగడబిడగాంచి తెల్లబోవుచు "ఏం టీగొడవ", అని యేమో యనబోవుచుండగా వాని కంఠస్వరము నానవాలుపట్టి మాణిక్యాంబ తల్లి చుట్టునున్న వారిని తప్పించుకొని చూచెను. తమవియ్యాలవారి యింటిచాకలి యతడు•పిపాసాపీడితున కెడారిలో నుదకము కనబడినట్లయ్యెను. "అప్పడూ, అంతా క్షేమమా?" అని యడిగిందది దానికివాడు 'నిచ్చేపంగాఉన్నా రేంటీ గోల? యెందుకమ్మా!' అనిచెప్పి యిప్పుడే "ప్రకాశంబాబయ్యగారు టేసిన్ దగ్గిర కొచ్చారు. మాదొరగారిని కలు

కొన్నారు. ఆ బాబులిద్దరు వెనక మాట్లాడుతున్నారు. నేను కావిడేస్కుని ముందొచ్చాను" అన్నాడు.

* * * * *

దానితో మబ్బు విడిపోయిన ట్లయ్యెను. అందరి ముఖములు వికసించినవి. సంశయవిచారము లంతరించినవి. మాణిక్యాంబను చూచి తల్లి "అమ్మా, భయంలేదులే, యింకలే! దబ్బున వెళ్లి బట్టలు మలుపుకొని కట్టుకో అమ్మా, మీ మామగారు వస్తున్నారంట" అనిచెప్పి పిల్లను లోపలికి పంపి, 'ఏ మాయదారివాళ్లో వేశారో యీ ఉత్తరం; ఎల్లాంటివేళ లేచామో యీవేళ లేచి పోని కల తొచ్చింది. పోనీ అతనిప్పుడపోయింది దీనితోటి" అనిచెప్పి తాను లోపలికిపోయి తగిన పనివెరవున నుండెను. ఆ ట్లచ్చటికివచ్చినవా రందరును సంగతి నెరిగి సంతసించుచుండిరి. కొందరు వెడలిపోయిరి. కొందరు వారి వియ్యంకుని చూచి తత్సందర్భవిశేషము లింకను తెలిసికొను నూహతో నచ్చట నేయుండిరి.

* * *

ఒకింత సేపటికి వియ్యంకు లిద్దరును కబురులు చెప్పుకొనుచు వచ్చి జరిగినసంగతి నెరిగిరి. ప్రకాశముగా రంతట తమ వియ్యంకుని మొగముపై దృష్టినిలిపి 'ఏమి టీవింత'? అనియడుగ నాయన 'బావగారూ! మరేమీలేదండి, శద్దంలే మాన్నారు, మనవాళ్లు? మొన్న, మా శేషావతారం ఆడకాకి మొగకాకి ఓ చోటుంటే యేమిటో చూచాట్ట; అది తల్లికి చెపితే, కీడుపోతుందని మీచెల్లెలు న నిల్లారాయమని బాధపెట్టింది. నేను ఇదంతా పిచ్చి మొందుకొచ్చింది అని ఊరుకొన్నాను. తరువాత కుర్రాడిచేత రాయించింది కాబోలు యిల్లాగా" అని యీయుత్తర మందుకొని "ఆ! మా చిన్నాడిదస్తూరియే యిది. ఇంతేలెండి, యిల్లావుంటుంది మనవాళ్లకి పిచ్చినమ్మకము" అని చెప్పెను.

"ప్రకాశముగా రంతట తమవియ్యంకుని......'ఏమిటీవింత?' అనియడుగ"

ఆంధ్ర[illegible] ద్వితీయవార్షికోత్సవము, [illegible]

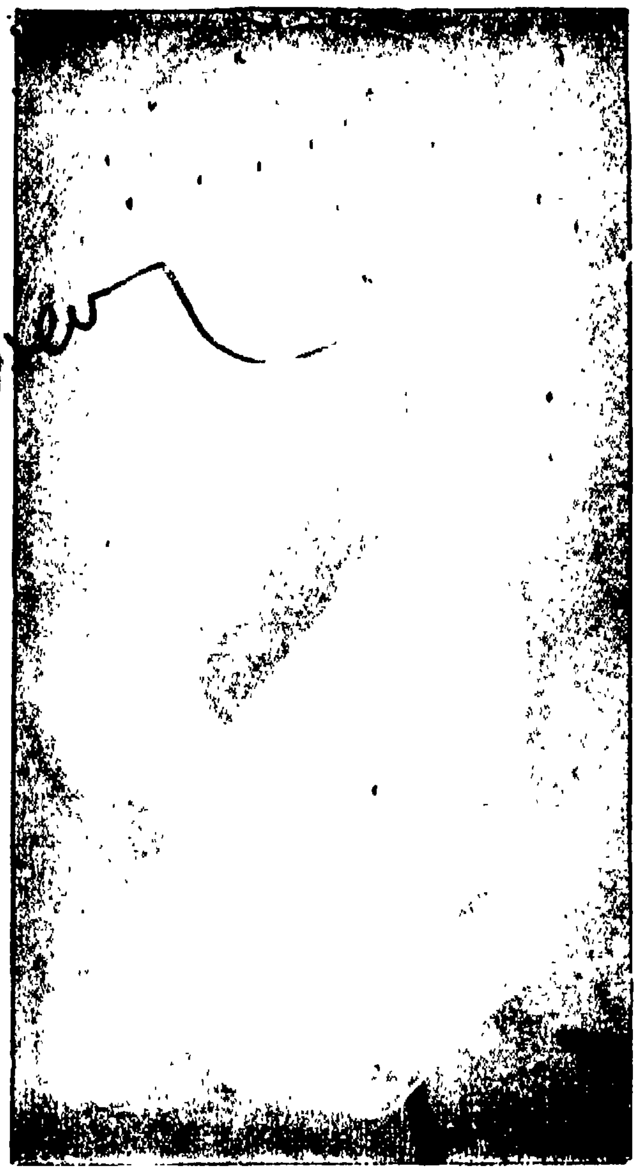

స్వాస్థ్యదళ స్వచ్ఛందసైనికుల భజన, అహింసాప్రచారము, హైదరాబాదు

స్వాస్థ్యదళము ప్లేగుసమయమున పాలు మందులు పంచిపెట్టుట, హైదరాబాదు

అక్షయ సం. అధికచైత్ర శు. ౧ సోమవారము

శ్రీ [illegible]
[illegible]

శ్రీ [illegible] హైదరాబాదు

శ్రీయుత ఒయ్యం [illegible]ప్పగారు, హైదరాబాదు

శ్రీయుత వేల్పూరు
గంగధామనాయుడుగారు, ఇంజనీయరు, హైదరాబాదు

శ్రీ యుత పింగళి
కోదండరామిరెడ్డి దేశముఖుగారు
హైదరాబాదు

శన్యుపాలంభము

కలువలపల్లి రంగనాథ శాస్త్రి గారు

శా. నిగా! నీఘోర క్రౌర్య తాపుల మనస్తాపంబుఁ గల్గించుచున్
జనపీడాకరుఁ డన్నపేరుఁ గని నీచత్వంబు పెంపొంద నీఁ
క నిసర్గంబగు మందతన్ బుధుని సఖ్యం బూనఁ బో కుత్సథం
బున వర్తింతువు పాపివై తగినపాపుల్ నీకుఁ దోడ్పాటుగాన్.

* * *

చ. పరువడి నీనియోగమునఁ బ్రష్టుఁడునైతముఁ గిన్క వెక్కసుగా
దరియక తూఁగనాడు మఱియాదలుఁ దప్పగఁ జూచు నూనన్త
స్ఫురణము గంగలోఁ గలుపుఁ బోరికి నీకొను మత్సరింపగన్
దురితము నల్ప జంకఁ డపదూరున కోర్చి చరించురా శనీ!

శా. నీసంబంధము గల్గినన్ సుజనులున్ నీచా! భవత్ప్రేరణన్
గాసం తేనియు మంచిచెడ్డల నెఱుంగంబోక విభ్రాంతి నా
యాసందర్భములన్ మెలంగుచుఁ ద్వదాయత్తాత్ములై మించి వి
శ్వాసంబున్ బుధునట్ల నొక్కపుడుఁ జూపం బూన రోరీ శనీ!

మ. జనులెల్లన్ శనిగాఁడు చాలఁడనుచున్ సంతోషముం జెందిన
చ్చిన యేశాస్త్రులుగారినో యడిగి, తచ్చిత్తానుసారంబుగా
ననుకూలద్విజులన్ వరించి, జపహోమాదుల్ గడున్ శ్రద్ధతో
డను జేయించుచు నిన్నుఁ దన్పినను వీడంజూడవేలా, శనీ!

ఉ. నీ వెటఁ గాలువెట్టుదో శనీ, యట మూడును గీడులెల్ల నీ
చేవ యెఱుంగకుంటిమె, యిసీ! పలుబాములు పెట్టి నొంతు నీ
కావర మేమిచెప్పుదు, నకారణవైరముగల్గు నీదశన్
భావన చేసిచూడ గుణవంతులు మెత్తురె, నీదు చర్యలన్.

మ. గురువౌ భాస్కరుతోడి వైర మది నీకున్ శ్రేయమే? కుంటుచున్
దురమున్ సల్పఁగ నోపుదే? విజయసంతోషంబు వాటిల్లునే?
గురువైరంబునఁ జేరు కొండికలకుం గోల్పోక తానిల్చునే
సిరి పెంపారునె? యించుకంత మదిలోఁ జింతింపు మందాత్ముఁడా.

* *

చ. గుదె యురిత్రాడుఁ దాల్చి, మునికుంజరుఁడైన మృకండునందనున్
మదిఁ గలగుండు వెట్టి పొరిమాల్పఁగ వచ్చిననీదుసోదరున్
మదమణఁ దన్నఁడే శివుఁడు నాఁ డతఁ డాగతి నేఁడుఁబూనినన్
మొదలికి మోసముం గలుగుఁబో శనిగా! యిఁక వేయునేటికిన్

ఉ. నల్లనివాఁడ వైనకతనన్ సరియౌదువె కృష్ణమూర్తికిన్
నల్లగలేదె కాకి కలనాదము సేయు పికంబు సాటియే
తెల్లగనుండదే బకము దీటగునే యల రాజహంసకున్
దెల్లము గాకయుండునె సుధీతతి కియ్యది వింటివే శనీ!

ఉ. తల్లియు బిడ్డయుం, గొడుకుఁ దండ్రియు, నాలు మగండు, నన్నయున్
జెల్లెలు నన్నదమ్ములును నెయ్యురు, బావయునున్ మఱంది, మే
నల్లుఁడు మేనమామ మరియల్లుఁడు మామయుఁ దాత మన్మఁడున్
వెల్లగుపోరులం గలగి వేగుదు రక్కట నీదశన్ శనీ!

మ. సదయుల్ శాంతులు నైన గేస్తులును నీచా? నీదశన్ స్రుక్కుచున్
మది నీజోస్యులకల్లమాట నిఁక నమ్మంగూడ దంచుం, బదిం
బదిగా నల్గురిమ్రోల దూరుదురు ద్రవ్యమ్మెల్ల వమ్మైననున్
వదలం డీశనిగాఁడు మమ్మనుచు నిన్ బల్మారు మందాత్ముఁడా.

శా. నానాస్థావరజంగమాత్మకజగన్నాథత్వముం గాంచు ల
క్ష్మీనారాయణు లార్తరక్షణపరుల్ శ్రేయంబు లశ్రాంతమున్
నానోష్పన్, సమకూర్చుచుం గనికరానన్ మమ్ముఁ గాపాడ, నీ
చా! నీవేమియొనర్పఁగాఁగలవురా, చండాంశుపుత్రా! శనీ!

మ. శనివయ్యున్ వడివ్రాలు దీవ శనివై సర్వత్ర, నీవంటిదు
ర్జను లీధారుణిలోన లేరె? పటుగర్వస్ఫూర్తి నీకేటికిన్
చన వేనాఁడును మంచిదారి, విబుధుల్ శాంతాత్మలౌటన్ నినుం
గినియంజూడరు, చూతురేని శనిగా, నీ విట్లు తెక్కొందువే!

*　　　　*　　　　*

మ. శనిగా! వంకరచూడ్కిఁ జూచుతులువా! చండాలమిత్రా! నినుం
జేనన్ రోయుబుధుండు నిక్కువముగ న్నితోడి సావాస మ
బ్బినఁ దానెట్టులో ముక్కుమూసికొని, వేవే పీడిపోవంగఁ, జూ
చునుగానీ యెపుడైన నీకలయికన్ సొంపార వాంఛించునే?

శా. నీపేరం దనరారుపల్లియకు నెంతే దీనతన్ జేరిసం
తాపంబుల్ వెసఁ బాపు నీశుఁడనుచుం దైలాభిషేకంబు, నో

పాపాత్మా! యొనరించినట్టి విడవు నీబల్మిం గట్టా! కష్టముల్
నీపేర్మిం దల్పఁదాల్చి యీశుఁ డడరెన్ నిశ్చక్తితన్ మందుఁడా!

ఉ. ఒక్కొకచోట మే లొసఁగి యుత్కటలాభముఁ గూర్తువంచు, ని
న్నొక్కొక కేస్తు చాల ముదమొంది నుతించెడి సారెసారె క్షా
తిక్కడొలంగఁడే హితులు దెల్పిన నాతఁడు నీకు వశ్యుఁడై
యక్కట! కీడువోలె శుభ మర్మిలి నీవొనఁగూర్తువే శనీ!

మ. శనిగా! మచ్చరికించి యేఁగిదినో సామ్రాజ్యధుర్యున్ బికా
రిని గావింతువుగాని క్రమ్మఱ బికారిం బ్రాజ్యసామ్రాజ్యధు
ర్యునిగా వింపఁగఁ జాలవున్నతులపేరుం బెంపు మాయింపఁగన్
జననం బందితి వెట్టివేళనొకొ దుష్టా! కష్టపాపిష్ఠుఁడా.

* * *

చ. మనుజుఁ డొకొక్కఁ డేయదనుమంచిదొ యెంచక చాల నెమ్మన
మ్మున విసిగించి పీడ్కొనక మూఢత మాటికి మాటలాడినన్
శనివలె బట్టి పీడ వికఁజాలును బొమ్మని శాంతులున్ శనీ!
నిను సరిపోల్చి తిట్టుదురు నీకుపురాకృతకర్మ మేమొకో!

చ. అనువగుచోట్ల నయ్యయిగ్రహంబులు వర్తిలుచున్నఁ గుంభరా
శిని విడనాడ కీవు నివసించుటఁబట్టి గుణాఢ్యమై సనున్
మనమున రోసి దాని నధమంబని యొప్పక త్రోసిరా జనుల్
గన గతిలేమిఁ గక్కుఱితిఁ గైకొనుఁజుమ్ము క్రియార్థి మందుఁడా!

ఉ. తిన్నదనంబు మాని కుగతిన్ జగతిన్ జనులం గలంచు నీ
కన్న జముండె మేలు మృతికాలము చేరువయైన ప్రాణులన్
దున్నహుమాయినెక్కి సగదుంపము భైరవుఁ డొచు లోఁచుఁ దా
నెన్నఁడు నీదుమాడ్కి నలయింపఁడు చీటికిమాటికిన్ శనీ!

* * *

చ. గురుపదసంశ్రయంబు నెమకూరు నొకప్పుడు నీకు, నాఁడు త
త్కరుణకుఁ బాత్రభూతుఁడవుగా వినయంబును జూపి కొల్వమిన్
నిరతము మందనామమె శనీ! వహియించి మెలంగుచుందు వె
క్కరణిఁ దొలంగుఁ బూర్వభవకర్మఫలం బనుభూతి దక్కఁగన్?

చ. కవిబుధయోగమబ్బ శనిగా! గ్రహచారముచేత నీకుఁ ద
త్సవిధచరత్వముం బడసి, జ్ఞానలవంబును గాంచఁజాలు పా
టవము హుళిక్కియయ్యె బలుటక్కరిమందునకున్ నిజంబుగాఁ
గవిబుధయోగ మబ్బినను గల్గునె తెల్వి రవంత యేనియున్.

చ. సిరిఁ దొలఁగించి సంతతికిఁ జేటొనఁగూర్చి, పాడిపంటలన్
సరవిని మాపి స్వస్థతఁ బొసంగఁగనీయక పండువంటి కాఁ
పురములు పాడుచేసి పలుపోకల నెవ్వగఁ గూర్చి గేస్తులన్
దురపిలఁజేయునట్టి నిను దూరక యూరకయుందురే శనీ!

మ. మును సాధ్వీమణియైన చంద్రమతిఁ దత్పుత్త్రుండునౌ లోహితా
స్యుని దంభాకృతిఁ గాలకౌశికుఁడవై శోచ్యస్థితిన్ దాస్యముం
బొనరింపన్ నియమించి నిర్దయత నీవున్ నీదుప్రోయాలు, వా
రి నహోరాత్రముఁ బెట్టుకష్టముల కోరీ మేరలున్నే, శనీ!

మ. జననాథప్రజసేవ్యమానచరణాబ్జాతున్ మనస్విన్ సుధీ
జనసంశ్లాఘ్యుని సార్వభౌముని, హరిశ్చంద్రుం గడున్ నీచభా
జనమౌ దాస్యము సల్పఁగన్ నిలుపఁడే చండాలుఁడై కాలుఁడా
తనకైదోడవు నీవు, నీనడత చిత్రంబే తలంపన్ శనీ!

శా. పాత్రేసమ్మితు గొప్పపండితునిఁగా భావించి మన్నించుచుం
బాత్రుం బండితమాన్యుఁగా దలఁచి భావంబందు గర్హించుచున్
చిత్రం బొప్పగ నీదశన్ గటకటా నీచా వివేకాఢ్యుఁడున్
మాత్రాతీతమదాభిమానుఁడయి సన్మార్గంబు మీఱున్ శనీ!

శా. నీ పెంతే గణియింపకుండ్రు నిను నీకంటెన్ నీతండ్రియే
భావింపన్ గడుమంచివాఁడు నిజమౌ భక్తిన్ నమస్కారముల్
గావింపన్ సమకూర్చు భద్రము లసంఖ్యంబుల్ దృఢారోగ్యముల్
దేవానాంప్రియ! యీక్రియన్ దనిసి శాంతింగాంతువో రీ శనీ!

ఉ. కన్నులుగుట్టు నీకు సిరిగల్గినవారినిఁ జూచితేని నీ
వెన్నటికేనియుం గుటిలవృత్తులు మానవటంచుఁ దోఁచెడున్
నిన్ననవేమి చెట్టనగు నిన్ను సృజించినయట్టి బ్రహ్మనే
మన్ననసంగవచ్చు, దురితాత్మ శనీ! పెఱమాటలేటికిన్.

మ. జను లారోగ్య మొకింతయు న్గనక నీచా, నీదశన్ వంతలన్
మన పోరాటమునొంద స్రుక్కుచు, విపన్నగ్నత్వముం గాంచి, రో
సినవారై నిను వేమఱున్ విసిగి ఛీ! ఛీ! యంచు నిందించినన్
విన వావంతయు సిగ్గుమాలినశిఖండీ! వక్రచారీ! శనీ!

ఉ. దుర్గతహుమాయికాని సయిదోడుతనంబు వెలార్చు నీదు కా
ర్తాంతికవృత్తిఁ జూచియు 'సుదాత్తశుభుండు గురుండు' సైచు, న
త్యంతమదోద్ధతుల్ నతములా? బలియుండు బుధుం డడంచుఁ బో
యింతటిలోనఁ మిట్టిపడ నేటికిఁ మందుఁడ, క్రూరకర్ముఁడా!

శా. నీచత్వంబునుగాని, దాస్యమునుగానీ క్రూరపుంజాపుఁగా
నీ, చ్ఛాయాపోషమిఁగాని, వీడవుగదా, నీజన్మమధ్యంబునన్
ఛీ! ఛీ! సూర్యునకేలపుట్టి తకటా? ఛీవాట్లమారీ! నీ
నీచర్యల్ గణియించునే బుధుఁ డెదన్ నిర్భాగ్యచూడామణీ.

చ. అసితుఁడ వౌచు సూర్యవిమలాన్వయమంతయు నీజనిన్ మలీ
మస మొనరించినావు ఖలమార్గముఁ బట్టి, దురాత్మ! సాధుమా
నసముఁ గలంతు, నీయవగుణంబు లహో! గణియింప నేర్తురే
ఇసుకరజంబునైన గణియింపఁగ నేర్తురు గాని మందుఁడా!

మ. బలితంపుంజల మూని గేస్తులను దర్పస్ఫూర్తి, మత్తిల్లి, ని
ర్మలవృత్తిన్ విడనాడి రోతువకటా! రాహ్వాదిదుష్టగ్రహం
బులు లేవో? మరివాని నిన్నుఁబలె నెప్డున్ దూఱుచున్నారొ? గ
ళ్ళలకల్ వర్తనమందు లేనిమెుక నిన్ మన్నింపరే మందుఁడా.

చ. నలుగడలం జెలంగి సుమనస్తతి బాముల నగ్గిఁబెట్టుచున్
నలుగురినోళ్ల లోనఁ బడి నానవిధంబుల చరింతువంచు మున్
నలువ, కడంక నీనొసట నల్వగ వ్రాసెను మూఁడుబొత్తులన్
దొలఁగునె? ధాత వ్రాఁత వసుధాస్థలి నెంతటివానికిన్ శనీ!

చం. తివిరి కుజన్మమైత్రిఁ గని తెంపున వీఁగుచు నీదు తండ్రికిన్
రవి కపకీర్తిఁ దెచ్చినచెనంటివి మందుఁడ! నిన్నుఁ జెంగియున్
కవియు గురుండు నీకలయికన్ గ్రహచారవశంబునం గడుం
దవిలి మెలంగుచుంట మతితాపము గాంతురు హా! ధ్య మక్కటా!

చ. పుట్టిననాఁటినుండి బుధపుంగవనింద్యము సత్పథంబు నే
పట్టుటఁ జేసి మంద! నినుఁ బ్రాజ్ఞుఁడుగా మదినెంతుఁ గాని బల్
చెట్టతనంబు దక్క గుణలేశము నీయెడఁ గానరాదు నీ
యట్టిరు పుట్టఁబోరు జగమందిఁకమీఁదట మొండికట్టియుల్.

మ. ననుఁ బల్మాఱు శ్రమంబుపాల్పఱచి యెన్నన్ రానిచిక్కుల్ మన
స్సున కెంతే ఘటియించుచున్ వగపు లస్తోకంబుగాఁ గూర్చుటన్
నిను వేభంగుల దూఱినాఁడను శనీ! నీ ఖింకతైన్ సుధీ
జనగణ్యుండవుఁ గమ్ము వేఁడెద నమస్కారంబుఁ గావించుచున్.

వరశుల్కము

శ్రీపాద జోగి సోమయాజులుగారు

౧

సాంఘిక దుస్థితి

నేత్రములా తామరరేకులబోలె దీర్ఘములు విశాలములు. కురులు నల్లని కాటుకరంగుతో పిరుదుల వరకు వ్రేలాడుచున్నవి. చామనచాయ. వయస్సు పదునొకండు వత్సరములు. పాఠశాలలో నాల్గవతరగతియందు చదువుచున్నది. సంగీత మనిన మిక్కిలి ప్రీతి. దీనులయెడ జాలిమెండు. పాపము! సుశీలకు యిప్పటి బాలికల వలె ఆభరణములు లేక మెడలో మాడుపిల్లకాసులును, కాళ్లకు కడియములు మాత్రమే కలవు. సుశీలకు రాట్నమనిన నెంతయో ప్రియము. తీరుబాటుసమయములం దెప్పుడు కాలము వ్యర్థముచేయక రాట్నము త్రిప్పుచు, ఇరుగుపొరుగువారి పనులను చేయుట కలవాటుపడెను. ఆమెకు ఖద్దరు గట్టుటయందే యభిలాష.

సుశీలకు ఇద్దరక్కలును నొక సోదరుడును గలరు. సోదరు డందరిలోను చిన్నవాడు. తండ్రిపేరు కృష్ణయ్యగారు. సాధారణసంపన్న గృహస్థుడు. తనకు భూమిపైవచ్చు నాల్గువందల రూపాయలతోను, ఋణముచేయక, తనభార్యను నల్గురుపిల్లలను పోషించుకొనుచుండెను. పెద్దకుమార్తెయగు సత్యవతికి అన్యోన్యదాంపత్యముగల సంబంధము చేయ నెంచి యొక్కడును తగుసంబంధము దొరకక వెదకివెదకి చివరకు వెయ్యినూటపదార్లు కట్నమిచ్చి భూవసతిలేని యొక స్కూలుఫైనలు విద్యార్థికిచ్చి వివాహము చేసెను. పాప మామె రజస్వలయైన మొదటి వత్సరమునందే యీ పెళ్ళిపరకాలగతి నొందెను. కృష్ణయ్య తన పెద్ద కుమార్తె వివాహమునకు చేసిన రెండువేలరూప్యముల ఋణము దీర్చుటకు చాలునన్నూరురూపాయల ఆదాయమువచ్చు తన రెండు యెకరముల పల్లపుభూమిని విక్రయించి సత్యవతినిగూడ తన గృహమందే యుంచుకొని కాలము గడుపుచుండెను.

కృష్ణయ్య తన పెద్దకుమార్తెకు వివాహముచేసిన మరువత్సరము నసే ద్వితీయ పుత్రిక అన్నపూర్ణకు గూడ వివాహము చేయవలసివచ్చెను. సత్యవతికి వరుని వెదకుటకే పడరాని పాట్లు పడెను. భూవసతిగలవరునకు గుణవిద్యలు లేవు. విద్యగలవానికి వసతి సున్న. వసతిగలవానికి వయసు తక్కువ. మఱియు నిం దేతరగతివానికైన వేలకువేలు కట్నములు. ఇట్టిస్థితిలో అన్నపూర్ణకు వివాహముచేయుట కెటులును దోచకయుండెను. తనకున్న దెల్ల తెగనమ్మి యల్లురకు కట్నములు నొసగి తనయేకపుత్రుని కత్యయపాత్రు జేతి కివ్వజాలడు. కట్నము లివ్వక తనగారాబుపట్టిని అన్నములేనివానికిని జ్ఞానహీనునికిని, పరిణయము చేయనొల్లడు. హా! దైవమా! యేటులనాగతి యని విచారించి విచారించి తుదకు ఆరువందలరూప్యములు వరునకును, నంవరూపాయలు వరునితల్లికిని, వందరూపాయలు పెండ్లికుమరుని యప్పచెల్లెండ్రకును, యెనిమిదివందలు కట్నములకొరకిచ్చియామెకు పెండ్లిచేసెను. తరువాత నొక వత్సరము గడచెను.

౨

మనసుశీల కిప్పుడే పదునొకండవవత్సరము. వివాహము చేయు సమయము దాటుచున్నది. పిల్ల యీడేరిన తమగృహము నేటిలో గట్టుకొనవలెనని తల్లి గుసలాడుచుండెను. కృష్ణయ్య

భార్య సుశీల వివాహముసంగతి జ్ఞప్తికి దెచ్చుచు ప్రతిదినమును పోరుపెట్టుచుండెను. కృష్ణయ్య యిదివరకే తనకు వచ్చు నాదాయమందు సాలుకు నూటయెనుబదిరూపాయల ఆదాయమువచ్చుభూమిని సత్యవతి అన్నపూర్ణలవివాహము నిమిత్తము విక్రయించెను. ఇక మిగిలినయాస్తితో తనకుటుంబపోషణ మెట్లుజరుగునని తనయునుంగుపట్టి సుశీల వివాహము చేయుటెట్లు! సుశీలకు వివాహము చేసి తనయేకపుత్రునికి విద్యాబుద్ధులు గఱపి యాతని నొకకుటుంబికుని

జేసి పోషించుటెట్లా యని తనలో తాను కుందుచుండెను. భార్య జ్ఞప్తికి తెచ్చునపుడు అన్నము సహింపదు. కంటికి రాత్రి కూర్కు రాదు. రాత్రి పరుండునపుడెల్ల "రామచంద్రప్రభూ! ఏల నన్నీలీల సృజించితివి? సృజించియు నేల యీసంసారము గల్పించితివి? కల్పించితివి పో ఆడుసంతానము నేల యిచ్చితివి? అందును బెక్కుపుత్రికల నేల నొసంగితివి. తండ్రీ! యేమహాత్ముఁ డీకట్నముల బెట్టెనో కదా! సామాన్యకుటుంబస్థు లెన్నియో వరకట్నముల చేఁ గుల్లలగుచున్నవో కదా! నాబోటివాండ్ర నెందరినో రూపుమాపుట కీవరకట్నపిశాచ మందరినికూడ యావహించుకొని యున్నది. తండ్రీ! నన్నీసముద్రమునుండి యెట్లు దరిజేర్చెదవు? స్వామీ!" యని విచారించుచుండెను.

ఇది యిటులుండ అన్నపూర్ణభర్త తనకు మరల మూడువందల రూప్యములు ఇచ్చినగాని ఔపాసనకార్యమును జరిగించుకొననని అలిగి కూర్చుండెను. "'గోరుచుట్టుపై రోకటిపో టన్నట్లు' ఇదియేమి భగవంతుఁడా గొప్పగొప్పవారు పెద్దలు, అందఱుగూడ వివాహములకు గట్నము లనుమ బెట్టి సామాన్యసంసారములను మట్టుపెట్టుచున్నారు. ఇప్పుడు గర్భాధానమునకుగూడ కట్నమేమిరా? అల్లునికి కట్నమివ్వనా? కూతునల్లునిక్కడకు బంపకపోరనుందునా?' యని కృష్ణయ్య విచారించుచుండెను.

రోజులు జరుగుచున్నవి. ఎక్కడ ప్రయత్నించినను సుశీలకు సంబంధము కుదురలేదు. పదునొకండవ వత్సరము దాటనున్నది. రజస్వలయైన చిక్కు. సాధారణముగా నెక్కడకు వెళ్లినను సంబంధమున కేదో మచ్చ యుండక తప్పినదికాదు. స్వగ్రామములో నాంచు దేవశాస్త్రిగారికుమారుఁడు శ్రీరామమూర్తియనుయువకు డొకఁడు అన్నివిధముల నచ్చినవాఁ డుండెను గాని యాతఁడు పెద్దశాస్త్రిపరుఁ డగుటచే వేలకొలది కట్నముల నడుగునేమోయని భయపడి యాసంబంధముకొఱకు ప్రయత్నించక మిన్నకుండెను.

ఇటులుండ కృష్ణయ్య అగ్రహారములో నొకసంబంధ మున్నదని తెలిసి యచ్చటకు వెళ్లెను. వరుఁడు బి. ఏ. తరగతియందు చదువుచున్నాడు. హూణవిద్యకై విక్రయించినందున బి. ఏ. యనుయక్షరములు రెండుతప్ప వసతి సున్న. తండ్రి వేదాధ్యయనపరుఁడు. వసతి సంగతి దెలిసికొనుటకు కృష్ణయ్య అగ్రహారముపోయినపు డావరున కాదాయ మేమియు లేకున్నను, ఆతనికి సాలునకు నాల్గువందల రూపాయీలు వచ్చునని అగ్రహారములోనివా రెల్లరు, చివరకు కృష్ణయ్యగారి బంధువులుగూడ బల్కుచుండిరి. కాని కృష్ణయ్య పాపమిదియంతయు కల్లయని తెలిసికొనజాలకుండెను. ఎటులయినను బాగున్నదని తలచి, సుశీలను వివాహము చేయుట అతిలోభమగుటచే తను, ఇప్పటికే సంబంధములకొఱకు చాలకాలమునుండి తిరుగుచుండుటచేతను, ఈసంబంధమును స్థిరపరుచుకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనెను.

వరుని యింటిపేరు సత్యవరపువారు. తండ్రి సీతారామధానులుగారు. ఇంతదనుక కట్నములను దీసికొనుట పుత్రులను విక్రయించుకొనుట యనియు, పరులకు సొమ్ముకొఱకు అమ్ముబడినవాఁడు తండ్రికి సుతుఁడు గాఁడనియు ధర్మపన్నములు చెప్పుచుండెడు ఘనుఁడు. అట్టి యీసీతారామధానులుగారు తనకుమారుని పదునైదువందల రూపాయీలకు బేరము పెట్టినారు. ఎవరైన పెద్దలు "యేమండీ! మీరు కట్నములు కూడదని చెప్పెడువారుగదా! యేమిది?" యనిపలుకఁగ "ఏమి చేయను బాబు! మా అబ్బాయి బి. యే. చదువుచున్నాడని ప్రతివారును సంబంధములకొఱకు వచ్చుటతోడనే వందలకొలది కట్నమిచ్చెద మని పల్కుచున్నారు. మే మడుగకుండనే వా రిచ్చెదమన్నప్పుడు మే మెట్లు మానుకొనగలము. అయినను కట్నముకొఱకు వేధించు మా స్త్రీలమాటలు తీయుటకు వీలుచిక్కనదికాదు" అని వారు చెప్పుచుండెడువాఁడు.

కృష్ణయ్య గోత్రాదులనెల్లను తఱచిచూచి అడ్డులేదని తెలిసికొని చివరకు వేయినూటయేఁబది రూప్యములు రొక్కమున్ను, ఇంకను యేవియో లాంఛనములు యిచ్చుటకు యేర్పరచుకొని తాంబూలము చేత బెట్టి ముహూర్తము పెట్టుకొని నిజగృహమునకు బోయెను.

ముహూర్తము మాఘశుద్ధపంచమి. అప్పటికి సరిగా నొకమాస మున్నది. కృష్ణయ్య యొక్కనోట పదునైదువందల రూప్యములు బదులు తెచ్చి వివాహప్రయత్నములు మిక్కిలి చురుకుగా జేసికొనుచుండెను. వివాహము పదిదినము లున్నదనగా నాటి మధ్యాహ్నము తపాలమనిషి మూడుగంటలకు కృష్ణయ్యగారి కొకయుత్తరముదెచ్చెను.

ఆయుత్తరమును దీసికొని కృష్ణయ్య తనలో చదువుకొని నిర్ఘాంతపోయి పెద్ద నిట్టూర్పు విడచెను. అం దిట్లున్నది:

అగ్రహారము,
పుష్య బహుళ ౧౦, గురువారం.

అయ్యా,

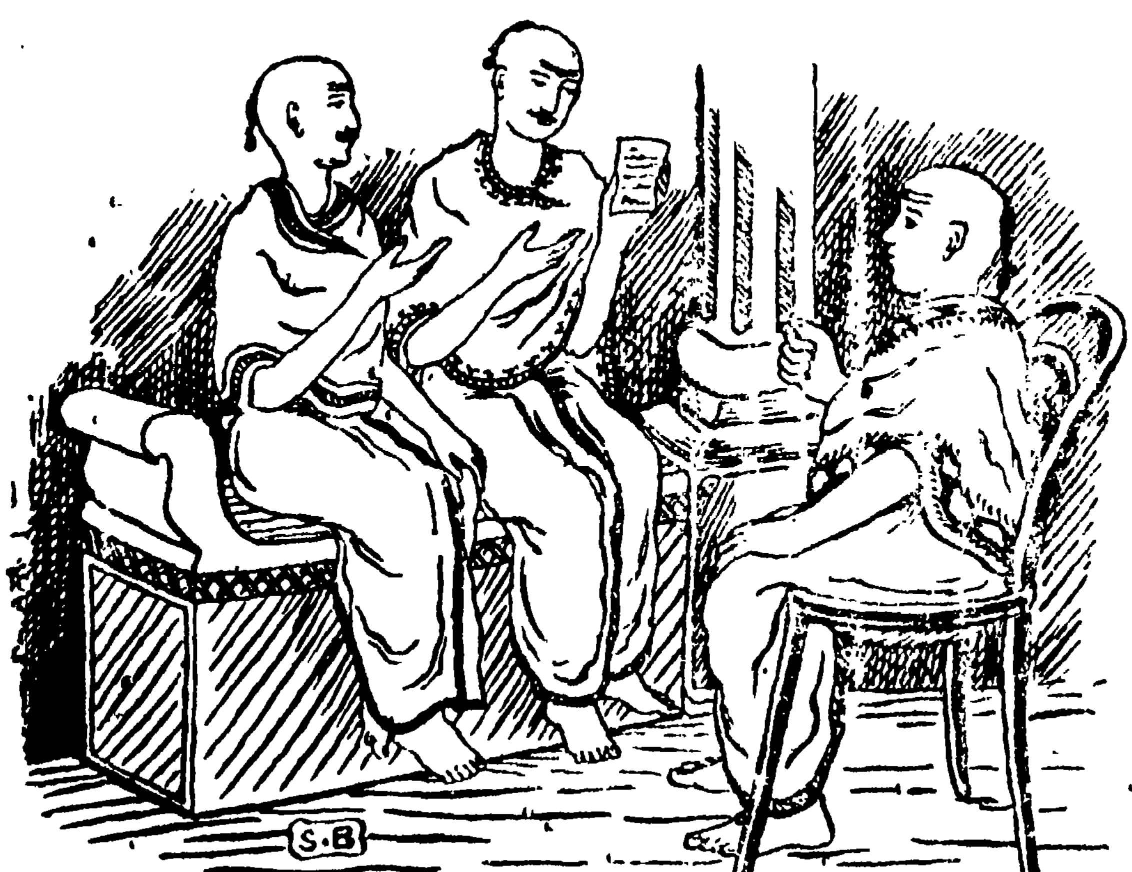
నా కుమారునకు మొన్నటిరోజున నొకరు వచ్చి పన్నెండువందలరూప్యములు రొక్కమున్ను, లాంఛనములున్ను, ఉభయఖర్చు

...న్నా సెట్టికుని పిల్లనిచ్చుటకు వచ్చియున్నారు. నాల్గు రోజులలో కబురుచేసెదమని వారిని పంపితిమి. మీ యభిప్రాయమేదియో వ్రాయవలయును.

చిత్తగింపుడు,

స. వీరామధానులు.

"అహా! యేమి కలికాల మహిమ. నిశ్చయింపబడిన సంబంధ మెట్లు తిరిగిపోయినది! ఈరోజులలో ఈవరకట్నము లెంపాటిపండితులైనను తుచ్ఛపుపనులకు పాల్పడచేయుచున్నవి. ఏనీచుడో నిశ్చయించబడిన సంబంధమునకు యెక్కువకట్నమిచ్చెదనని ధనమున కాశించి యీబ్రాహ్మణు డిట్లుచేసెగదా! నేటి దినములలో బ్రతివాడును పుత్రులను సంతలో గిత్తవలె నమ్ముకొనుటయే కాక నిర్ణయించబడిన వేరములనుకూడ త్రోసిపుచ్చుచున్నారు. అందును అగ్రగణ్యులమని చెప్పుకొనువారే యిట్లాచరించుచుండ తక్కినవారిసంగతి లెక్కయేల!" అని కృష్ణయ్యగారు తనలోననుకొనుచు మనస్సునందంతయు నగచి యేమిచేయుటకును వీలులేకను, ఇక సంబంధముల కొరకు తిరుగలేకను, వివాహప్రయత్నములన్నియు బూర్తియగుటచేతను, కుమార్తెకు తత్క్షణమందే వివాహము చేయు విధ యగుటచేతను, యేమియు దోచకతాను తన స్నేహితు నొకని వెంటబెట్టుకొని అగ్రహారమునకు బయలుదేరెను. వారిద్దరును అగ్రహారమునకు బోయి వీరామధానులుగారితో "అయ్యా, తమకిది తగునా? నిశ్చయమైనసంబంధము నిట్లు త్రోసివేయుదురా?

యని యడుగ "డబ్బు యిచ్చెదమని వచ్చుచుండగా యేమిచేయమయ్యా" యని బదులు చెప్పెను. అందుమీద వీరిద్దరును యికచేయునదిలేక ప్రయత్నములు పూర్తియగుటచే వివాహమునకయ్యెడి యాభయిలుకర్చులనుగూడ కృష్ణయ్యగారే వహించి వివాహము జరుపుటకు నిశ్చయించుకొని తిరుగ నింటికి వచ్చిరి.

పెండ్లి నాల్గుదినములున్నది. బంధువులనందరను పిలుచుకొనిరి. బంధువులందరొక్కరొక్కరే రామొదలిడిరి. సుశీల పెండ్లికూతురాయెను. అందరు యెట్టకేలకు సంబంధము నిశ్చయమయ్యెగదా యని సంతసించుచుండిరి. కృష్ణయ్యగారియిల్లు వివాహశోభచే కలకలలాడుచుండెను. ఒకయువకు డింటిలో "కృష్ణయ్యగారి ల్లిదేనా?" యని సైకిలునుండి దిగి ప్రశ్నించి "కృష్ణయ్యగారున్నారా?" యని యడిగెను. కృష్ణయ్యగారు బయటికేగి యేమని నాయువకుని సవాలువేయ నాతడొక కవరు నాయన కిచ్చెను. కృష్ణయ్య యాకవరు నందుకొని చింపి దానిలోనికాగితమును దీసి యందుండునది యాంగ్లభాష యనుటచే దోయక తనయింటికి బంధుత్వమునకై వచ్చిన యొకయువకుని చేతికా కాగితము నిచ్చి చదువుమనెను. అం దిట్లుండెను:

Agraharam

'My son not wiling marriage this year. No marriage.

Veeramadhanulu.

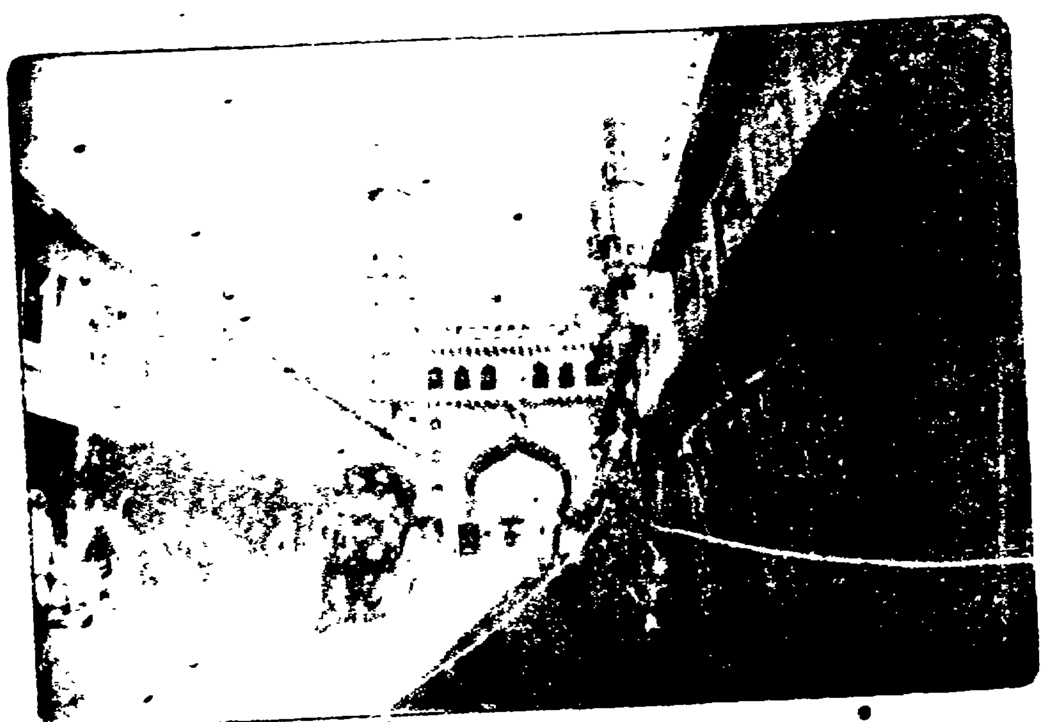
అసలేదినరుని తండ్రియగు వీరామధానులు కడనుండి వచ్చిన దంతియనియు, అందు తనకుమారుని కీ సంవత్సరము వివాహము చేసికొనుట కిష్టము లేదనియు, అందుచే వివాహము లేదనియు వ్రాసియుండెనని కృష్ణయ్య కాయువకుడు చెప్పెను.

ఆమాటలువినుటతోడనే కృష్ణయ్య నిర్ఘాంతపోయి యేమియు దోచక నొక యరగంటవరకు మాటలాడ లేకుండె. కొంతసేపటికి లేచి లోనికి జని యాతని భార్యతో నిదిచెప్ప నందరు నిర్ఘాంతపోయిరి. అప్పుడక్కడి జనులందరు వారిలో వారు, "వీరామధానులు చదువు తగులబెట్టనా! ఆతడిన్నిసార్లు కృష్ణయ్యగారిని బాధించుట తగునా? ఇష్టములేనిచో మొదటనే తెల్పరాదా? యీ సమయమందు కృష్ణయ్యగారు పడు శోభయంతయు వీరామధానులు గారికి తగులదా? వరాకోరు వెనవలు కావలసినంత కట్నము తీసుకొని, పైగా వివాహపుకర్చుల కొరకుయేడ్చి యింకొక సంబంధము వచ్చినదని యుత్తరము వ్రాయగా పాపము కృష్ణయ్యగారు వెళ్ళి కర్చులుగూడ వహించెదనని చెప్పగా నొప్పుకొని తిరుగా నిట్లు తంతివార్త నిత్తురా" యని వారిలోవారు వీరామధానులను, "బి. ఏ. చదివినయతని కుమారుని కీ మాత్రము జ్ఞానము లేకపోయెనా!" యని యాతని కుమారుని నోటికి వచ్చిన కైల్ల దిట్టుచుండిరి.

పాపము! కృష్ణయ్యగారి కేమియు దోచుటలేదు. కుమార్తె వివాహము సెంతమాత్రము ఆపుటకు వీలులేదు. వివాహప్రయత్నము

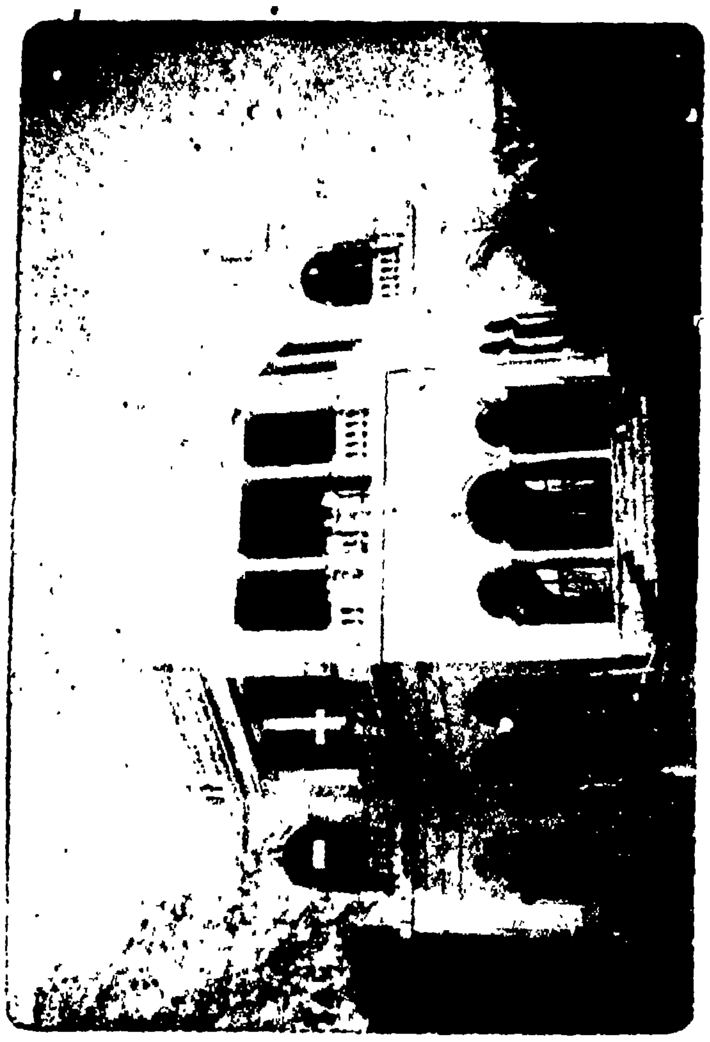
చారుమినారు

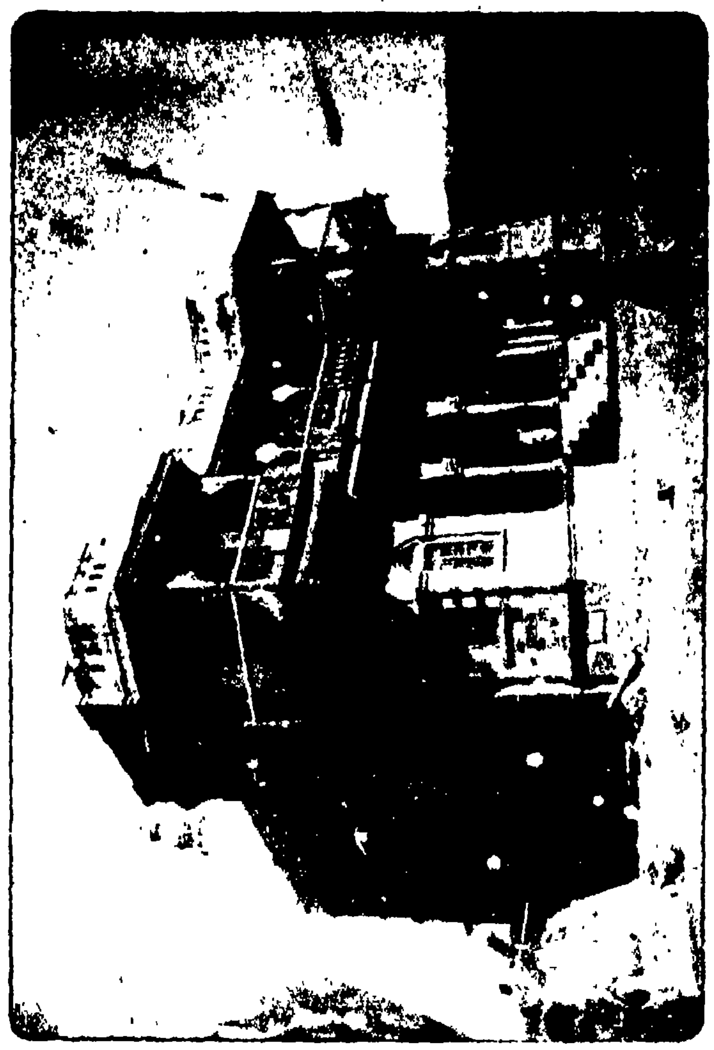

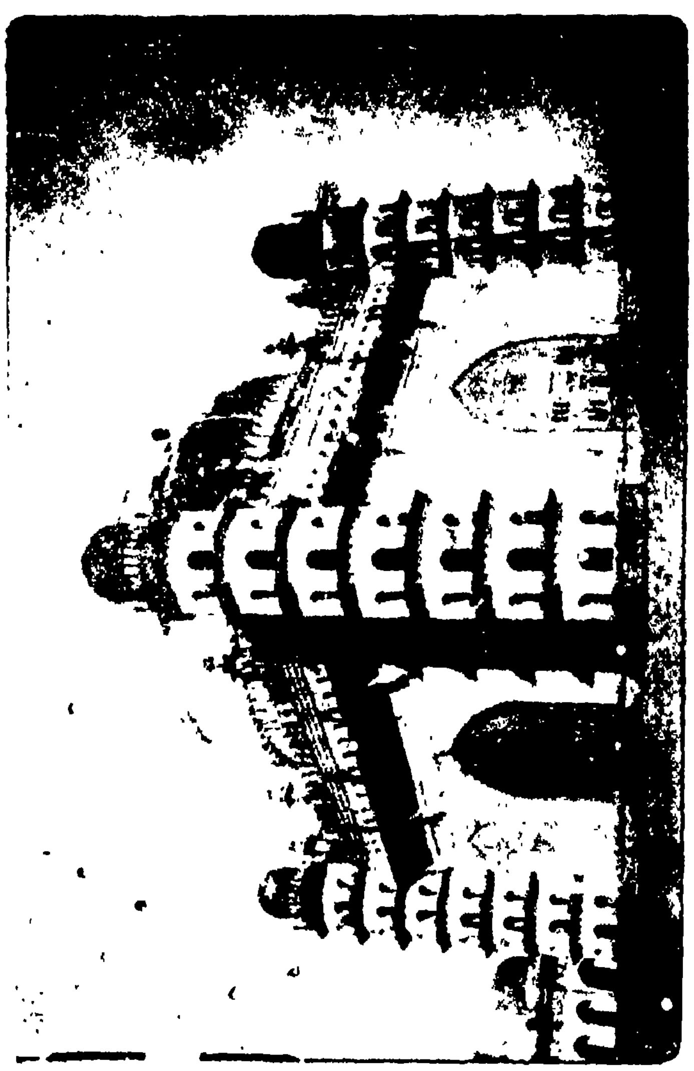
జనరల్ హాస్పిటల్

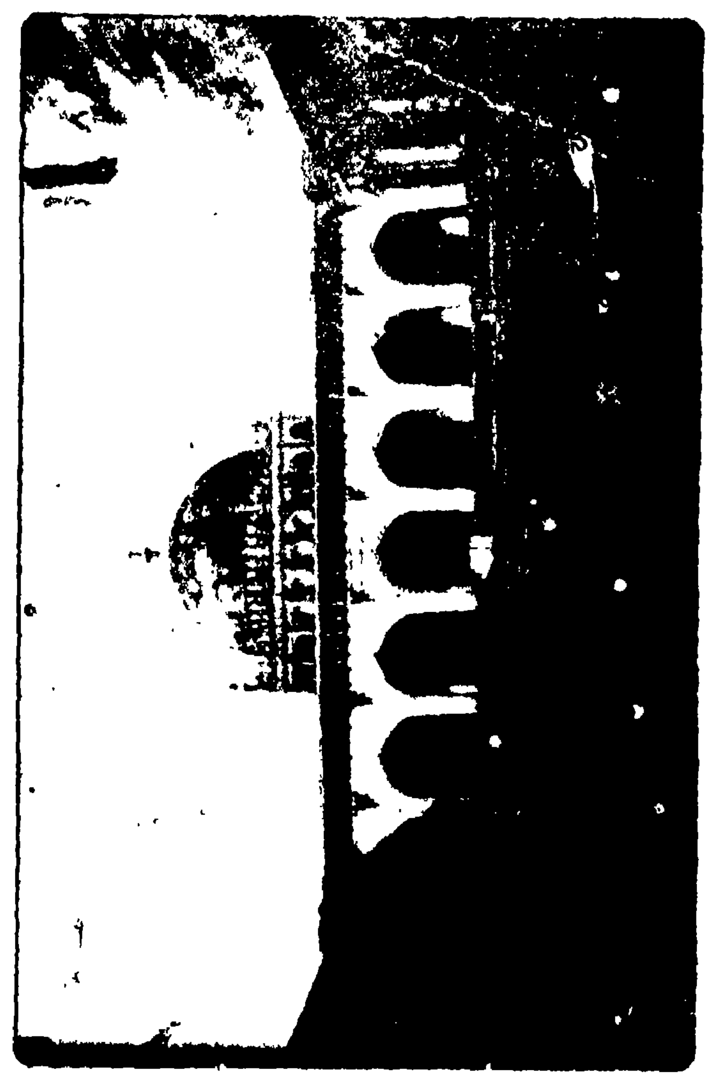
హైదరాబాదు

అక్షయ సం. అధికచైత్ర శు. ౧౹ సోమవారము

లన్నియు జేయబడినవి. బంధుగులందఱు వచ్చిరి. ముహూర్తము నాల్గు దినములున్నది. ఇప్పటికే సంబంధము దొరకక, దొరకియుగూడ పడ రాని పాట్లు పడెను. ఇట్టిస్థితిలో, నీ దినమున, నీ సమయమందు కృష్ణయ్యా మనస్సెట్లుండునో కృష్ణయ్యబోలు కన్యలు గల్గినవారికే యెఱుకగాని, వేలకొలది రూప్యములకు తమ కడుపునబుట్టిన పుత్రుల మాంసము నమ్ముచు, కన్యలు గలవారి రక్తమును బిండుచు, గొంతెమ్మ కోర్కెల గోరెడువారి కేమియెఱుక. ఏమైనను సరియే యని కృష్ణయ్య "ఛీ! యిట్టి యధమాధమునియొద్దకు మరల బోగూడ"దని తలచి సర్వమునకు భగవంతునిదే భారమని యప్పటి కూర్కుండెను.

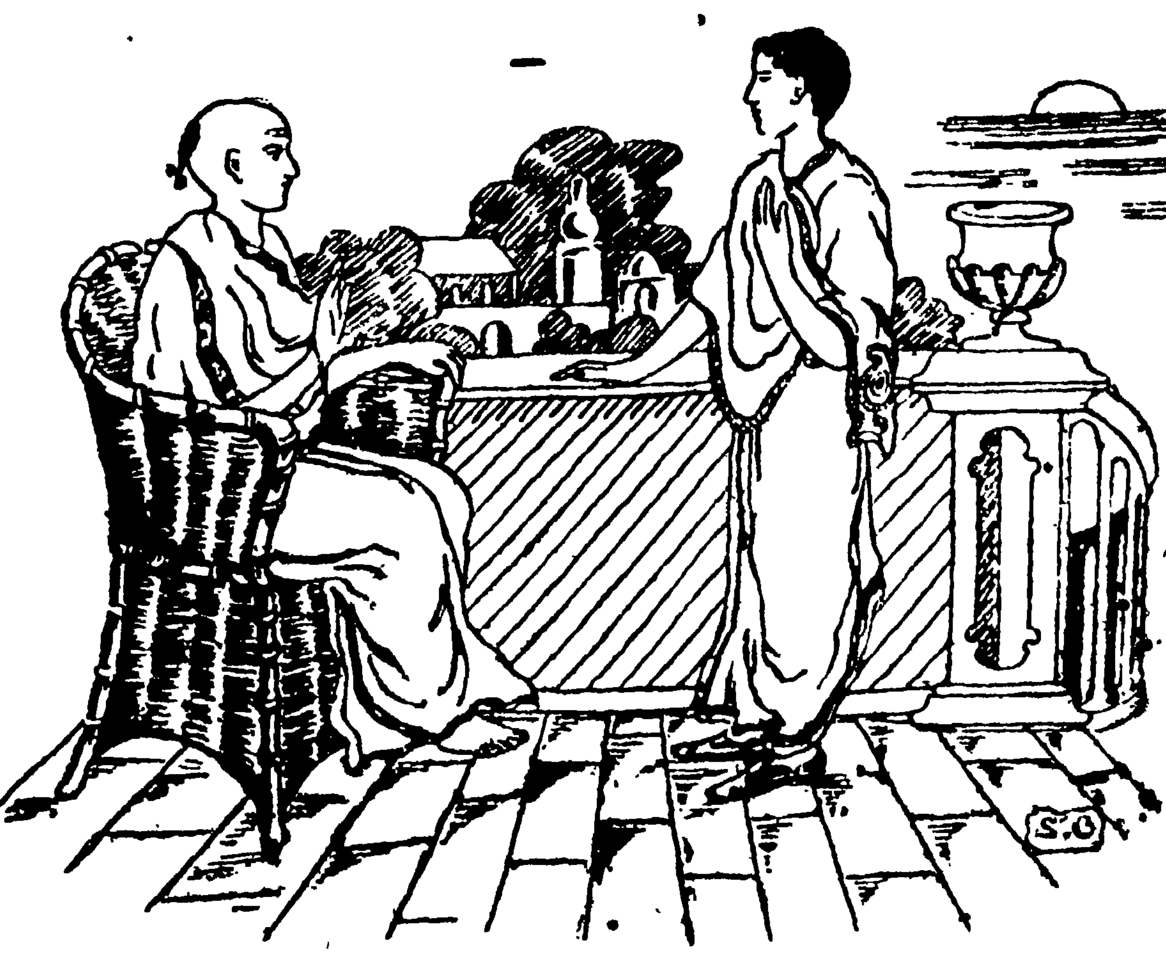
3

రామచంద్రమూర్తి

రామచంద్రమూర్తియనియు, రామచంద్రుడనియు రెండు నామముల నితని తన గ్రామములోని వారు పిల చెదరు. ఎఱ్ఱనిచాయగల మేనివాడు. విశాల మగు వక్షస్థలము, వెడదలై విశాలములగు నేత్రములు, పొడవైన బాహువులు గలవాడు. కడు బుద్ధికుశలత గలవాడు. దీనులయందు ప్రేమమ పారము. అసహాయులగు నితరులకు జేతనైనసహా యముచేసితీరువాడు.మాతృభాషయం దభిమాన మెక్కువ. వయస్సు పదునెనిమిది వత్సరములు. పాలునకుపదునైదువందలరూప్యములాదాయము వచ్చువాడు.వాసుదేవశాస్త్రిగారికి యేకపుత్రుండు.వార్తాపత్రికలు నిరంతరముచదువుచుండును. ఇంటరు మీడియేటు తరగతియందు చదువుచు గాంధిమహాత్మునిబోధవిని చదువుమానిరాట్నమే శరణ్యమని రాట్నము ద్రిప్పుచుండును. ఖద్దరు గట్టుటయందు మిక్కిలి యిష్టము గలవాడు.

రామచంద్రునకు పండ్రెండవ సంవత్సరము రాకుండగనే నాలుగైదు వేలవరకు కట్నమిచ్చెదమని వచ్చుచుండిరి గాని, తండ్రి రామచంద్రునికి పదునెనిమిదివత్సరములు వచ్చువరకు, వివాహముచేయనన్న పల్కుటచే మ్లడలిపోవుచుండిరి. కృష్ణయ్యగారి బుద్ధి రామచంద్రమూర్తిమీద నుండెను. కాని కట్నమివ్వలేక కృష్ణయ్యగారీసంబంధముకొఱకు ప్రయత్నించలేదని యిదివరకే తెల్పియుంటిమి. కృష్ణయ్యగారు తమస్వల్పాదాయముతో తమ ముప్వురుకుమార్తెలకు వివాహముచేయుటయందు పడెడు బాములజూచి రామచంద్రుడు మిక్కిలి జాలిపడుచుండును. వార్తాపత్రికలలో నొక దినమున వరశుల్కములను గూర్చిన వ్యాసమునుజదివి యీవరకట్నము లన్ని జాతులయందును సామాన్య సంసారముల నెట్లు గుల్లచేయుచున్నదియు జూచి తనలో తాను కట్నము తీసికొనగూడదని నిశ్చయించుకొనెను. మఱియు కట్నము దీసికొను నితరులకుగూడ వరకట్నమన పుత్రులను బానిసలువలె పరుల కమ్ముకొనుటయనియు, కట్నములవల్ల దేశ మెన్నివిధముల పాడగుచున్నదో యవియన్నియు ప్రజలకు దెలియజెప్పుచు కట్నములు మాన్పుటకు ప్రయత్నించుచుండును. మన దేశములో నేనాయకులును, యేపత్రికలును, యేపండితులును, ఈదేశమందుబుట్టిన నిట్టిఘోరమగు సాంఘికదురాచారమను చీడను నశింపచేయుటకు కలుగజేసికొనక యున్నందులకు మిగుల వగచుచుండువాడు.

తండ్రి వాసుదేవశాస్త్రిగారు వీరామధాసేలు వంటివారుగారు. ఆయన జాలిగల హృదయముగలవాడు. సద్వంశములోని వాడు. పేరు కీర్తులు గలవాడు. ఏకపుత్రుడగుటచే రామచంద్రమూర్తి యెట్లు చెప్పిన నట్లు వినుచుండును. రామచంద్రమూర్తికి కృష్ణయ్యగారి కుమార్తె సుశీలయందనురాగ మెక్కువ. ఆమె ఖద్దరునందును చరకాయందును జూపు ప్రేమ రామచంద్రునికి సంతసము గొలుపుచుండెను. కృష్ణయ్యగారు నేటివఱకు సుశీల వివాహమునకై పడిన పాట్లు యెప్పటికప్పుడు తనతండ్రికి నివేదించుచు నేడు కృష్ణయ్యగారికి వచ్చినతంతివార్త సంగతి గూడ దెల్పి "నాయనా! యీయన కట్నము నివ్వలేకను, యిచ్చుచుగూడ నిట్లు బాధపడుట నేను చూడజాలను గనుక నేనే సుశీలను వివాహమాడెద" నని తండ్రితో దెల్ప వాసుదేవశాస్త్రిగారు "బాగు! నాయనా! నీమాటకు నే నెదు

"బాగు! నాయనా! నీమాటకు నే నెదురీదుదునా? పరేకాని"

దీకునాకే సరేకాని" మ్మని ఒప్పుకొని వెంటనే కృష్ణయ్యగారికి కబురుచేసిరి. కృష్ణయ్య "ఏమి మాయాదృష్ట" మని యచ్చెరుపొంగెను. అతని బంధువులయొక్కయు, భార్యయొక్కయు సంతోషమునకు మేర లేకుండెను. సుశీల పరమసంతోషమునొందుచుండెను. వేలకు వేలు కట్నమిచ్చెదనని వచ్చువారిని వదలి కట్నములిచ్చి వివాహముచేయజాలక సుశీలకొరకు పలు కష్టములకు లోనై భగవంతునిమీద భారమువేసికొనియున్న కృష్ణయ్య గారికుమార్తెను రామచంద్రుడు వివాహమాడమన్నందులకు ప్రజలం దఱు వానిని మెచ్చిరి. ఒక్కదినముననే వారు దేవశాస్త్రిగారికిగూడ సన్నాహము లన్నియు పూర్తికాగా కృష్ణయ్యగారి బంధువు లందఱువెడలకుండగనే ఆముహూర్తముననే-మాఘశుద్ధపంచమిరోజున-గాఢానురాగముగల రామచంద్రమూర్తికిని, సుశీలకును, కట్నమేమియు లేక మహావైభవమున పెండ్లి అయ్యెను. ఆహా! వరకట్న దురాచారము మాన్పుటకు రామచంద్రమూర్తియే మార్గదర్శకుడుగావలెగదా!

"కాకమా! నీవు విను విశ్వగానమేమి?"

కాళ్ళకూరి వెంకటరామానాచార్యు…

దివ్యగౌతమిజలములకు లేలివచ్చు
మ్రానిపైనుండి నిశ్చలధ్యానగరిమ
పొంగిపొరలెడి మేటితరంగసంఘ
జనితసలలితమర్మరశబ్దమందు
కాకమా! నీవు విను విశ్వగానమేమి?

౨

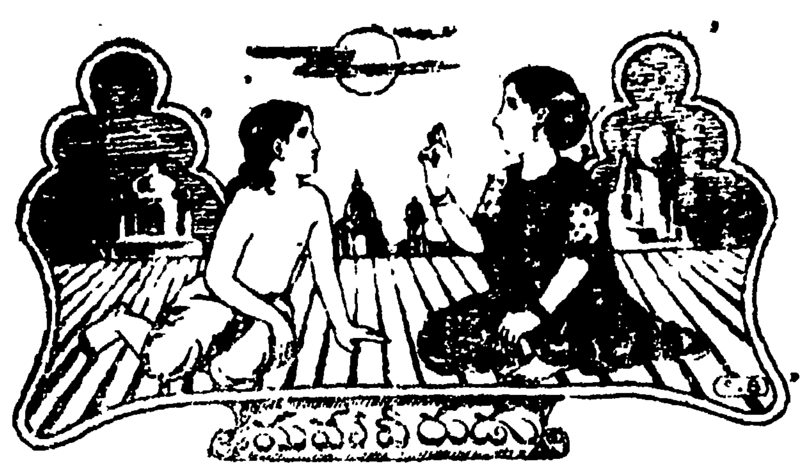
గగనకల్లోలినీతరంగప్రశస్త
గతినిరాఘాటదివ్యవాగ్ధాటిమెరయు
నేమహామహుకవితాఝరీవిలాస
మందు ఘనభారతామృతం బడరి పొంగు
నట్టి నన్నయకవిచంద్రు నధికభక్తి
చేయినోళ్లను కీర్తి గావించునేమొ?
విమలగోదావరీనదీవీచికలను
కాకమా! నీవు విను విశ్వగానమేమి?

౩

ధన్యతరమాతృదేశస్వాతంత్ర్యమునకు
వైరిరాట్సైన్యవనదావపావకులుగ
నాహవక్షోణి జరియించు నాంధ్రవీర
దుర్నివారప్రతాపబంధురతనిత్య
విజయగీతాపఙ్క్తి మేళవింతునేమొ
విమలగోదావరీనదీవీచికలను?
కాకమా! నీవు వినువిశ్వగానమేమి?

౪

తనరామభక్తికీర్తనల నేటికి నాంధ్ర
పర్వతశతి ప్రతిధ్వనులనీన
తనదువైరాగ్యతత్త్వముఁగాంచి నిర్వేర
కరకుతురక లెంతొగౌరవింప
తనదేవతాప్రతిష్ఠను ధన్యతనుగంటి
నని భద్రగిరి నాథుఁడడుగులొత్త
తనరామనామమంత్రము గౌతమీ నది
నూర్మికామాలిక లొత్తిపలుక
సదమలానందభక్తిపాశములఁ గట్టి
రామచంద్రునిఁబట్టి భద్రాద్రినిల్పు
గలుగు "గోపన" భక్తశేఖరునికీర్తి
గానమొనరుచునేమొ నిక్కము వచింపు
విమలగోదావరీనదీ వీచికలను
కాకమా! నీవు విను విశ్వగానమేమి?

దశిక సూర్యప్రకాశరావు గారు

బాలుడు—అమ్మా! ఆతని కెవరయినను సహాయము చేసెడివారా?

తల్లి:—నాయనా! మహావీరునికి సహాయము చేయనివారెవరు? వారి సహాయముననే అతఁడు దేశకల్యాణ మొనరించుచుండును. సాంద్రారణ్యప్రదేశములం దేయేటి కన్నియల నృత్యము కన్నులార వీక్షించి వీక్షించి, అక్కడి వాయుసంరంభమున కచ్చెరువంది, ఉన్నతములగు పర్వతములఁగాంచి, వనాంతాననంత నవలోకించి వీరినే తన హృదయవిశాలతకు సహాయులుగ నొనర్చుకొని దేశకల్యాణమునకుఁ బాటుపడుచుండును. తాను స్వయముగ ఏకాంతవాస మొనర్చి సృష్టిశృంగారమునుండి బోధాభ్యసనము గావించుకొని తన దేశము నెదుర్కొన్న కఠినసమస్యలను బరిష్కరించుచుండును. అట్టివాఁడే మహావీరుఁడు.

బా—కొందఱిని పేర్కొన్నగాని నాకు సరిగా బోధపడదు.

త—బౌద్ధమతమును స్థాపించిన బుద్ధభగవానుఁడట్టివాఁడు. సన్మతోద్ధారకుఁడై అద్వైతమును నెలకొల్పిన శంకరాచార్యులట్టివాఁడు. హిందూదేశమున మునల్మానుప్రతిభ మంటఁగలిపి హైందవ సామ్రాజ్యము స్థాపింప సమకట్టిన శివాజీ యట్టివాఁడు. ఐరోపాసింహామని పేరుగాంచిన నెపోలియను చక్రవర్తి యట్టివాఁడు. కవితా సామ్రాజ్యమునకు పట్టభద్రుఁడయిన కాళిదాసు మహావీరుఁడు. సర్వసంగపరిత్యాగ మొనరించి దేశాంతరముల హిందూమత ప్రాశస్త్యమును జాటినచ్చిన వివేకానంద రామతీర్థులట్టివారు.

బా—అమ్మా! నే నంతటివాఁడను కాఁగలనా?

త—అట్లే కావచ్చును. వారి కలవడిన మంచిగుణములను నీవభ్యసించితివేని అంతటి మహాకార్యములు చేయఁగలవు.

బా—నేను గర్వమును నేర్చుకొందును. అమ్మా! ఇప్పటి నుండి నేను మనగురువుగారియొద్ద పద్యము లల్లుట నేర్చుకొందును. అప్పుడు నే నొకకాళిదాసును కాఁగలను.

త—నాయనా! నీవు తొందరపడుచుంటివి. కాళిదాసు మహాపురుషులలో నొకఁడు. మహావీరుని గుణాతిశయములను దెలియఁబఱచెదను. అట్టి గుణసంపత్తి నీకలవడినగాని మహావీరుఁడవు కాఁజాలవు. ఇంక సావధానముగా వినుము.

మహావీరుఁ డెన్నఁడును తన కీర్తి కావలెనని ఆతని కలవలెనని నాందోళన మొందఁడు. తాను వాంఛించిన వస్తువులకై పెనఁగులాడఁడు. తనమానసక్షేత్రము వెండికొల్లెరమువలె స్వచ్ఛమై నిర్మలమయి వెలుఁగొందుచుండును. తన కోరికలు తనమనస్సులోఁ బ్రత్యేకస్థాన మాక్రమించుకొనఁజాలవు.

బా—అదెట్లు తల్లీ! కోరికలులేనిది, వాటికై పెనఁగులాడనిది. కార్యసిద్ధి యెట్లు?

త—అదియే వివరించెదను: ఒక మహారాజు గలఁడు. అతని పట్టాభిషేకసమయమున తన దర్బారు భవన

ముసు, చిత్రాలంకారములచే నలంకరింపవలెనని కుతూహలము కలిగియుండెను. తన దేశములోని గొప్పగొప్ప చిత్రకారులను రావించెను. తన యాస్థానమున ఉన్నతములయి నిడివిగలిగి 'ఒకదానికొకటి'యెదురుగా నున్న రెండుగోడలపైసను చిత్రములను లిఖింపవలసినదని ఇరువురు చిత్రకారులను నియోగించెను. ఎవ రాహ్లాదకరముగ వ్రాయఁగలరో వారికి గొప్పబహుమాన మొసంగెదనని చాటించెను.

ఆ రెండుగోడలకును ఒకరి నొకరు చూచుకొనకుండఁ దెఱలు కట్టఁబడినవి. చిత్రకారులా తెఱలలోపలఁగూరుచుండి ఎవరిగోడమీఁద వారు తమ చిత్తరువులనువ్రాయుచుండిరి. ఎవరిధోరణి వారిదే. ఎవ రేచిత్రములువ్రాయుచున్నారో ఇతరులకుఁ దెలియదు.

ఇట్లు కొన్నిదినములు గడచినవి. చిత్రకారులు తమచిత్తరువులను పూర్తిచేసిరి. పరీక్షాదిన మేతెంచినది. రాజు,ప్రధానుఁడు మొదలగు మంత్రులను,సామంతులను,రాజబంధువులను,పురోహితులను, దేశప్రముఖులను,దండనాథులను వెంటఁగొని ఆ యలంకారములుచూచి చిత్రలేఖకులకు బహుమతు లొసంగవలెనని విచ్చేసెను.

మొదట ఒకగోడపైఁగల తెఱ తీసివేయఁబడెను. రాజు మొదలు ప్రజలందఱును ఆశ్చర్యనిమగ్నులయిరి. ఆహాహా!ఆచిత్రములనుండి జీవకళయుట్టిపడుచున్నది గదా! ఆ ప్రతిమలసౌందర్యము, ఆవర్ణవిచక్షుత, ఆ మేధాసంపద అపూర్వములని కొనియాడిరి. ఇఁక రెండవ గోడపైఁగల చిత్తరువులను జూడకయే యీచిత్రలేఖకునికే మొదటి బహుమాన మీఁదగునని పెక్కండ్రు దలంచిరి.

రెండవగోడపైఁగల తెఱను దీసివేసిరి. తెప్పవాల్పక మొగమఁతయుఁ గన్నులుచేసి చూచువారును, నోరుతెఱచి నివ్వెఱపోవువారును, 'ఓహోహో'యనువారును, 'అపూర్వ'మని యనువారును నయియుండిరి. ఈగోడపైఁ గల ప్రతిమలన్నియు మొదటి గోడపై నున్నవియే. రవంతేనియు భేదములేదు. మొదటి గోఁడమీఁదఁ ఏబొమ్మకు ఏరంగు వేయఁబడినదో రెండవగోడమీఁద గూడ ఆబొమ్మకు ఆరంగే వేయఁబడియున్నది. రెండుగోడలమీఁది ప్రతిమలకును చీమతకాలంత భేదమయినను ఎవరును గనిపెట్టలేకపోయిరి. ఒక్కవిషయము: మొదటిగోడ చిత్తరువులకంటె రెండవగోడ చిత్తరువులు మనోహరములుగా నున్నవి; నూతన సౌందర్యమునఁ బ్రకాశించుచున్నవి; స్నిగ్ధములై తళతళలాడు కాంతుల నీనుచున్నవి. రెండవ చిత్రకారుడుచేసినపని యిది: అతఁడు తన గోడమీఁద చిత్రములు వ్రాయలేదు. తనకున్న కాలమునంతయు నా రెండవగోడను శుభ్రపఱచుటయందును,ఇంకను శుభ్రపఱచుటయందును, మఱియింకను శుభ్రపఱచుటయందునే వినియోగించెను. అందుచే నీరెండవ గోడ స్నిగ్ధమై ధవళమై ప్రకాశమానమై అద్దమువలెఁ బ్రతివస్తువును తనలోఁ బ్రతిబింబించుకొనుచుండెను. కనుకనే మొదటిగోడ చిత్తరువులు క్రొత్తమెఱుగులతో నీగోడమీఁదఁ బ్రతిఫలించినవి. కావున రెండవ చిత్రలేఖకుని మేధాసంపదను గొనియాడిరి.

అట్లే మహావీరుఁడు తన మనస్సును పరిశుద్ధముగా నుంచుకొనును. అప్పుడే అన్ని సమస్యలను బరిష్కరించుటకు సమర్థత కలిగియుండును. కాళిదాసు మహావీరుఁడు. తా నిట్లు కవిత్వము చెప్పవలెనని కుందుచుండుననుకొందువా? కవిత్వము చెప్పవలెనని ప్రాకులాడునా? ఆతనికి రసావేశము కలిగినప్పుడు తాటాకును గంటమును జేతఁబూని గూరుచుండును. తన్నుఁ దామఱచును. తానేమి చేయుచుండునో తనకుఁ దెలియదు. తాను రచించు శ్లోకములందు లీనమయిపోవును. తన రచనలనుండి అమృత మొలికినట్లు మనము గుర్తించుచుందుము. తా నెన్నఁడును వికారము నొందఁడు. మనఃఫలకము నిర్మలమై ప్రకాశించుచుండును. ప్రతిమహావీరుఁడును, సామ్రాజ్యస్థాపనకుఁ గడంగిన నెపోలియను సయితము సర్వసేనల

నాయత్తముచేసి శత్రుసేనలతో యుద్ధము సలుపుఁడని తన దండనాథులకు ఆజ్ఞనిచ్చి, తాను తన సేనలకు వెనుకగుఱ్ఱముపైఁ గూరుచుండి ఏయాందోళనలు లేక ఏమానసవికారమును జ్ఞానింద్రక తనమనస్సునకు సంపూర్ణశాంతి నొసంగి ఎన్ని రాత్రములనుండియో విశ్రాంతి యెఱుంగని తన శరీరమునకు విశ్రాంతినిచ్చి ఒకింతసేపు నిదుర పోయెడివాఁడని వినుచుందుము. ఆ మానసిక స్వచ్ఛతయే తన్ను మహాప్రతిభాశాలిఁగా నొనర్చినది.

స్వామి రామతీర్థులు పర్వతప్రదేశముల ఋషుల చెంగట నిష్టాలాపము లాడుకొనుచుండెను. తన చిన్న కుమారుని మరణము వినిపించుటకై ఆయన బందుగుఁడొకఁ డాయన చెంతకువచ్చి నీళ్లు నమలుచుండెను. చివర కావార్త యెఱిఁగించెను. స్వామి రామతీర్థులు మందహాస మొనరించి "దీనికింత కావలెనా, అందు విశేషమేమున్నది? గాలి వీచుచున్నది; సూర్యు డస్తమించుచున్నాఁడు; నదులు ప్రవహించుచున్నవి; తరువులు చిగుర్చుచున్నవి. అని చెప్పుటయెంతో అట్లే అతఁడు మరణించెనని చెప్పుటయు"ననెను. అట్టి ప్రశాంతచిత్తము గలిగిన యాతఁడే మహావీరుఁడు. అతఁడే యుత్కృష్టకార్యములు చేయసమర్థుఁడు.

కెమల్ పాషా ఒక్కఁడు. ఒకవంక గ్రీకుసేనలు తన్నలముకొనుచున్నవి. సామ్రాజ్యసేనలు ముట్టడించుచున్నవి; టర్కీ సేనలు వాటిముందు లెక్కలేనట్లున్నవి; దాస్యశృంఖలములనుండి తన మాతృదేశమగు తురుష్కస్థానమును తప్పించుటకు దండనాథుఁడై శత్రుసేనల నెఱుమాడి సామమున బ్రిటీష్వరాసుమంత్రులతో సంధికొఱకై యత్నించి విఫలమనోరథుఁడై పెక్కుమాఱులు యుద్ధముఁజేసి లాలివారలకు టర్కీ ప్రతిభఁ జూపి 'ప్రజా సామ్రాజ్యమును స్థాపింపఁగలిగెను. అతఁడు మహావీరుడు. అతని మానసకేదారము పరీక్షించితిమా శుద్ధమై,వాంఛాశూన్యమై యుండును. అట్టి పరిపూర్ణతయే లేనియెడల అకార్యము సాధించియే యుండఁడు.

బా—అమ్మా! కోరికయే లేనియెడల కార్యమెట్లు పుట్టఁగలదు?

త—అది చక్కని ప్రశ్న. మహారాజు దర్బారు భవనమునకువచ్చి ఒకరినిజూచి మందహాసము చేయును; ఒకరితో ఉల్లాసముగఁ బ్రసంగించును; మఱియొకరితో ఆవస్తువు నిటు తెమ్మనును; ఒకని నెక్కడకో పంపును. పై పనులు జరిగినను జరుగకపోయినను ప్రభువునకు విచారము లేదు. ఆపనులకై యతఁడు పరితాపపడఁడు.

కోరికలేనిది కార్యమే లేదు. కాని దానికొఱకు పరితాప పడఁగూడదు. కర్మావలంబుఁడై కృత్యము లాచరించుచుండవలెను. తత్ఫలసిద్ధికై పెనఁగులాడఁ గూడదు. జయలబ్ధి యయినయెడల నే నింతపని చేసితినని గర్వపడరాదు. అపజయమునకు దుఃఖపడఁ గూడదు. దీనినే నిష్కామకర్మ యందురు.

బా—ఏదయినకృత్య మాచరించునప్పుడు అవాంతరములగు దుఃఖముల భంగపడుచు చుండుట సహజము కాదా!

త—అట్టి సమయములందే మహావీరుఁడు ప్రశాంతచిత్తము కలిగియుండును.

ఒకరా జొకప్పు డొకపేదబాలికను వివాహమాడెను. ఆమెపేరు గ్రిశీలద. ఆమెసుగుణవతి. రాచనగరునకు రాఁగానే అమూల్యములగు వస్త్రాభరణములనలంకరించుకొనియుండెడిది. ఆమెలేఁత మోమున నిరంతరము చిఱునవ్వు నాట్యమాడుచుండెడిది. ఆమె యెప్పుడు నానందదాయినియయి యుండెడిది. ఇట్లుండ నారాజదంపతుల కొకకొమార్తె కలిగెను. ఒకనాఁడు రాజు తన భార్యను బిలిచి "ప్రేయసీ! అనర్థము సంభవించుచున్నది గదా! దేశములో కుట్రదారులు పెక్కండ్రు కుట్రలు సలుపుచున్నారు. నీవు నీచవంశమునుండి వచ్చినదానవని, నీకుమార్తె తదనంతరము రాజ్యార్హ కాదనియు దురాలోచనాపరులు, తంత్రములు పన్నుచున్నారు. నా కేదెం

తయు దుస్తరముగా నున్నది. కావున మన బాలికను కత్తికి అప్పగించితినా యీ ముప్పు గడచునని తోఁచుచున్నది. ఏమి నీ యభిప్రాయ" మనెను.

గ్రిశీలద ధైర్యము తెచ్చుకొని 'మీ యిష్టమే నా యిష్ట' మనెను. అంతట రాజా బాలికను జంపించెదనని తీసికొనిపోయెను. ఇట్లు గ్రిశీలద మఱియిద్దఱు పురుష శిశువులను గనఁగా వారినిగూడ రాజు పైకారణము వల్లనే కొనిపోయెను.

నిత్యము గ్రిశీలద చేయుపని యేమో తెలియునా? తనకుఁ బ్రత్యేకముగా నొక ఏకాంతగృహమును ఏర్పాటు చేసికొనెను. ఆగృహమునఁ గూర్చుండి ఆమె విలపించుచుండునని నీవు తలంచుచుందువు. ఏకాంతగృహముఁ జేరి తన రాణీదుస్తులను, అమూల్యాభరణములను దీసి

యొకచో నుంచి, పూర్వము తాను పేదబాలికగా నున్నప్పుడు ధరించిన చినిఁగిన పేలికలను గట్టుకొని యిట్లు మననము చేయుచుండును. "ఈ రాజభవనములు, ఈ భాగ్యభోగ్యములు, ఈ యమూల్యాలంకారములు, ఈ మహావైభవములు నా ఆత్మతేజస్సును మలినము చేయకుండుఁగాక! నా ఆత్మజ్యోతి స్వచ్ఛమై, అమలమై, అమృతజ్యోత్స్నమై, అవ్యయమై, నిర్వికల్పమై, సచ్చిదానంద నిలయమై, సహస్ర దీధితులతోఁ బ్రకాశమానమై వెలుఁగొందుఁగాక! ఈ శిశువుల అకాలమరణదుఃఖము నా ప్రశాంతచిత్తమును, స్వరూపమును భంగపఱుపకుండుఁగాక! అఖండ తేజోనిలయమై, సర్వవ్యాప్తమై, నిత్యానందస్వరూపమై వెలుఁగొందు నా పరంజ్యోతియే నేనన్న యంశము మఱువకుండుఁగాక!" అని తన బ్రహ్మస్వరూపమును నిత్యమును పరిశీలించుకొనుచుండెడిది. అట్లామె దివ్యతేజశ్శక్తులు గలిగి ఐహికభోగములకు సుఖదుఃఖములకు అతీతయై యుండెడిది. ఆమె యానందమును ఏదుఃఖములును కలఁతపఱుప లేకపోయెను.

కొంతకాలమున కామె నీచవంశ సంజాతయని గ్రిశీలదనే రాజు వెడలఁగొట్టించెను. ఆమె సంతోషముతోఁ గొంచెమయినను కలఁతఁజెందక తనతండ్రి పర్ణకుటీరమునకు జీర్ణవస్త్రముల ధరించి వెడలిపోయెను.

పిదప రాజు ఇంకొక బాలికను వివాహమాడ నిశ్చయించెను. నూతనవధువును సంభావించుటకు మరలఁ దన రాచనగరునకు రావలసినదని రాజు గ్రిశీలదను బిలిచెను. గ్రిశీలద యందు కంగీకరించెను. ఈ వైవాహిక కార్యము లేమియు నామె మానస[illegible]మునకు వికారము కలిగింపలేకపోయినవి.

క్రొత్తపెండ్లికూఁతురు రాచనగరికి విచ్చేసెను. ఆమె వెంట ఆమె యిరువురు సోదరు లుండిరి. చిన్నపిల్లలు. అపూర్వమయిన వార్త యొకటి వినవచ్చెను. క్రొత్త పెండ్లికూఁతును, ఆ యిరువురు బాలురును ఒక రాజుచేఁ బెంపఁబడుచున్నట్లు తెలియవచ్చినది. ఆరాజా పిల్లలను గొందఱు హంతకులయొద్దకొన్నట్లును, జాడలు తీయఁగా ఆపిల్లలు మువ్వురును గ్రిశీలద బిడ్డ లయినట్లును దెలిసినది. అట్టిచోఁ దనకన్న బాలికను మన రాజు వివాహమాడఁడుగదా! ఇప్పటికి గ్రిశీలద సుశీలత, ఆమె నిత్యప్రశాంతహృదయము కుట్రదారులను సయితము కరఁగించివేసెను. అంతట దేశప్రజలయనుమతిని రాజు తనపిల్ల

ంను గ్రీశీలదను మరల స్వీకరించెను. అప్పుడును గ్రీశీలద తాను బ్రహ్మస్వరూపిణి ననియే తలంచుచుండెడిది.

నాయనా! అట్టి నిర్మలచిత్తము, అట్టి ప్రశాంతము మహావీరుఁడు కలిగియుండును. దుఃఖము లాతనిసంకల్పములకు విఘ్నము చేయఁజాలవు.

బా—అమ్మా! నా కొకచక్కని ఆలోచన తోఁచుచున్నది. దానివలన సర్వకార్యములు నెఱవేఱునని తలఁచుచున్నాను. ధనమువలన ప్రాభవము గలుగును; దానివలన పలుకుబడి గలుగును; దానినుండి గౌరవము హెచ్చును; దానినుండి కీర్తిగలుగును. ఇన్ని కలిగినవానికిఁ గార్యములు సుగమము లగుచుండును. అందువలన ధనార్జనమునకుఁ గీర్తిని గడించుటకు, గౌరవమును సంపాదించుటకు మనుష్యుఁడు యత్నముచేసినయెడల మహావీరుఁడు కాఁగలఁడని అనుకొనుచున్నాను; ఏమందువు?

త—దేశకల్యాణ మొనర్చిన మహావీరు లెవరును ధనవంతులు కారు. ఆసంపర్గము విడిచినతరువాత నే వారు మహాకార్యములు సాధింపఁగలిగిరి. బుద్ధభగవానుఁడు తనసామ్రాజ్యభోగములను, ధనకనకవస్తువాహనములను విసర్జించియే ఉత్తమోత్తమధర్మములను బ్రజలకుఁ జాటగలిగెను. దేవేంద్రనాథటాగూరు తనజమీందారీనివిడిచి భోగములను త్యజించి, కఠిననియమములకు లోనయి హిమాలయ ప్రాంతముల శీతాతపములచే శిక్షనుబొంది బ్రహ్మమతమును స్థాపింపఁగలిగెను. టాల్‌స్టాయ్ ప్రభువుకూడ తనజమీందారీని విడిచి అరణ్యముల కేఁగి ప్రజాసేవామాహాత్మ్యమును జాటఁగలిగెను. ఎందఱో మహావీరులు తమకుఁగల సర్వస్వమును త్యజించినందువలననే ఉత్కృష్టధర్మములు చాటఁగలిగిరి కాని ధనతృష్ణవలన నెవరును మహావీరులు కాలేదు.

సూర్యభగవానుఁ డెల్లప్పుడు (తేజస్సు) నొసంగుటయేకాని కైకొనుట యెఱుఁగఁడు. అతని మహాత్యాగమువలననే ఇంకను బ్రకాశించుచున్నాఁడు. అతఁ డిచ్చుచుండుటయేకాని స్వీకరించుట యెఱుఁగఁడు. కావున త్యాగమువల్ల ఉత్కృష్టమగు ధర్మగుణములు పట్టువడును దానివల్లనే కార్యసిద్ధి యగుచుండును!

ఒకప్పుడు తటాకమునకును నదికిని వివాదము సంభవించెను. తటాకము, నదిని జూచి, “ఓసీ! నదీ! నీ వెంతపిచ్చిదానివలె నున్నావు. నీకుఁగల అమృతోదములను ఏల వెఱ్ఱిదానవై తీసికొనిపోయిపోయి ఉప్పు సముద్రములోఁ బాఱఁబోయుచున్నావు? నీయుదకమును నీలోననే యుంచుకొన్నయెడల నీయంతటిభాగ్యశాలు లింక నుండఁబోరు. నన్నుఁజూచి ... నీళ్లను ఎక్కడకును బోనీయక చుట్టును కట్టలు ... నే నెంతయానందముగా నున్నానో! నాలో నెన్ని తామరలు, ఎన్ని కలువలు ఎట్లా నందించుచున్నవో కావున నామాటవిని నీనీటిని పంటకాలువలకని, తటాకములకని, సముద్రమునకని వృథాచేయక ప్రవహించుట మాని నిలువ చేసికొమ్ము” అనెను.

నది, తటాకమును జూచి నవ్వి “నీయుపదేశము సరియయినది కాదు. నే నిట్లు ప్రవహించుచుండుటచేతనే ఎల్లప్పుడు నారాయణస్వరూపిణియే యయియుందును. ఇదియే నాపరమధర్మము” అనెను.

కొంతకాలమునకు తటాక మెట్లయినదో తెలియునా? దానియందు నాచు, తెల్లు, తుంగ మొలచి నీరు దుర్వాసనఁబట్టి అందఱికిని నిరుపయోగమై అందఱును దిట్టుచుండ వ్యర్థజీవితము గడపుచు తుదకు నీటిచుక్కయినను లేకుండ సాంతముగ నెండిపోయెను.

నదీదేవియో కలకలలాడునెమ్మోగముతో, పవిత్రోదకములు గలిగి, జనులచేఁ బూజింపఁబడుచు నిజేశ్వరుఁడగు సముద్రునియంకముఁ జేరుచుండెను.

కావున త్యాగమువల్ల యశస్సు, గౌరవము, కార్యసిద్ధి తమంతట తామే వచ్చుచుండును. మహావీరుఁ డట్టి త్యాగమునే ముంజేతికంకణముగా ధరించును.

బా—త్యాగము దేనివలన లభించును?

త— ఐహికభోగము లశాశ్వతములని ప్రగాఢముగఁ దెలిసికొనుటవల్లను, 'అకల్మషమగు ప్రేమవల్లను అది లభించుచున్నది.

పూర్వమున ధారానగరమును రాజధానిగాఁ గొని సింధులమహారాజు మాళవరాజ్యమును బాలించుచుండెను. మరణకాలమందుఁ దన చిన్నకుమారుఁడగు భోజమహారాజును దనతమ్ముఁడగు ముంజమహారాజునకు అప్పగించి స్వర్గస్థుఁ డయ్యెను. ముంజునకు రాజ్యకాంక్షఁ గలిగి భోజునిఁ జంపుటకుఁ గొందఱు కిరాతుల నియమించెను. వారు భోజుని దీసికొని అరణ్యమునకుఁ బోయి తాము నెరవేర్పనున్న కార్యమును భోజున కెఱిఁగించెను. భోజుఁడు పదమూఁడువత్సరముల ప్రాయమువాఁడు. చెంతఁబాలిన పండుటాకు నొకదానిని దీసికొని ఒఱనుండి మొలబాకును బెఱికి, తొడచీఱి, అందలి రక్తమునఁ దడిపి ఆయాకుపై నొకశ్లోకము వ్రాసి తనపినతండ్రియగు ముంజున కీయవలసినదని కిరాతకుల కిచ్చి తమ కార్యము నెరవేర్చుకొమ్మనెను.

కిరాతు లాబాలునిఁ జంపఁ జేతులాడక విడిచిపుచ్చి వెడలిపోయిరి. కిరాతులు దెచ్చిన లేఖను ముంజమహారాజు చదువుకొనెను. అం దిట్లున్నది. "కృతయుగమునకు అలంకారభూతులయిన మాంధాతాది నృపాలురును, త్రేతాయుగమున మహాతేజశ్శాలురై పాలన మొనర్చిన శ్రీరామాదులును, ద్వాపరమున విశేషయశము గడించిన పాండవేయులు మొదలగు ధరణీశ్వరులును అంత్యకాలమునఁ దృణమయినను దీసికొనలేక పోయినారు. నీవుచూడఁగా నీకలియుగమున సమస్తసామ్రాజ్యమును మూర్ధముపై నలంకరించుకొని దివి కేఁగఁ గలవని తోఁచుచున్నది."

ఈలేఖను జదువుకొని నేలపైఁబడి పొరల నారంభించెను. "ఓహో! ఈమాత్రము ఐహికవిరాగము నాకుఁ గలుగలేదుగదా" యని దుఃఖించి తాను జేసినపనికి మిక్కిలి వగవ నారంభించెను.

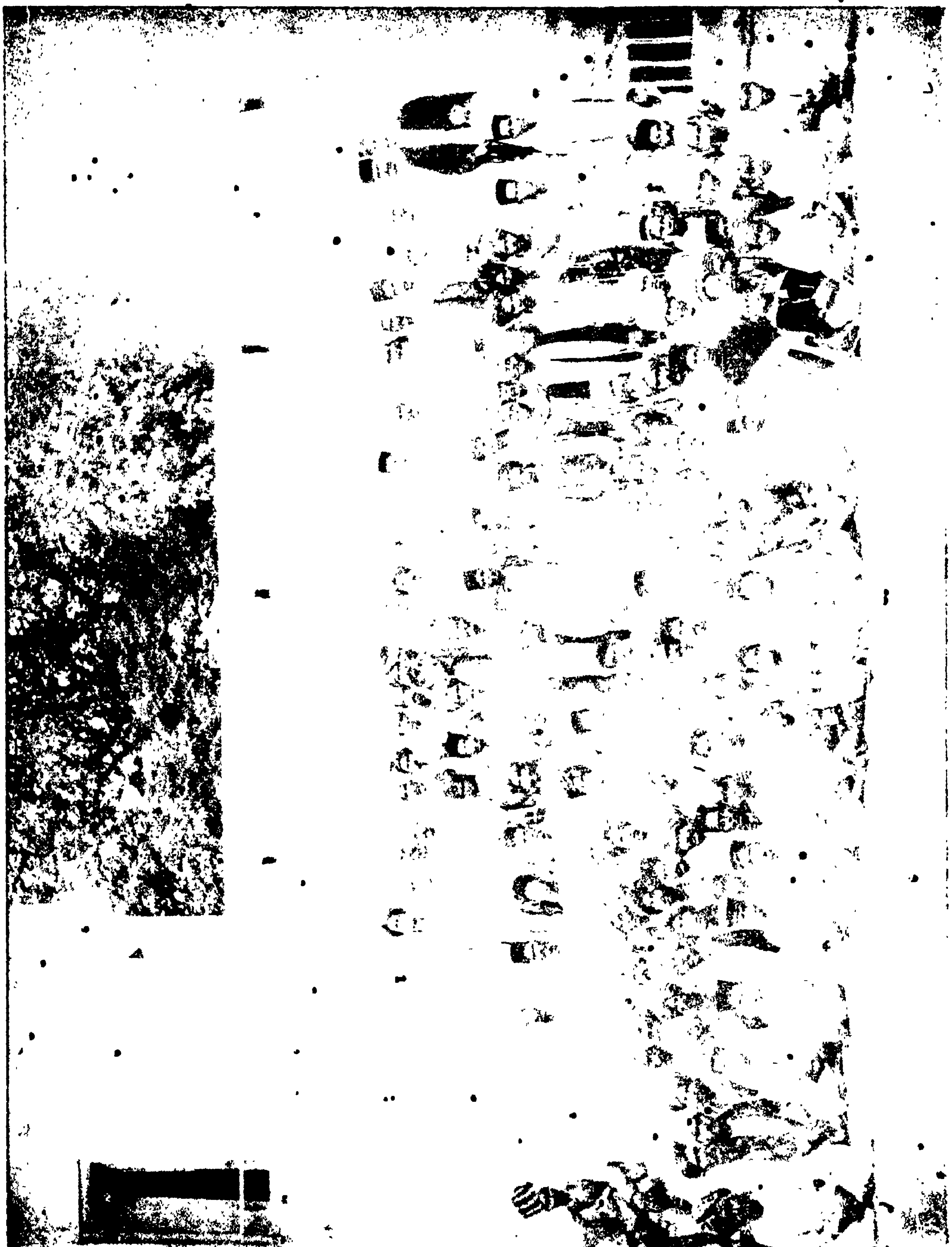
ఐహికవిరాగమువల్లనే త్యాగగుణ మలవడును.

బా—మహావీరునకు సంపద లుండవని యర్థమా? త్యాగి దరిద్రుఁడేకదా!

త—మహావీరునకు సంపద లున్నను లేకపోయినను సమానమే. విదేహరాజ్యమును బాలించిన జనకమహారాజునకు రాజ్యము లేదా? కలదు. ఉన్నను ఆధనమదాంధత అతనిఁజేరలేదు. అతఁడు మహాజ్ఞాని; వేదవ్యాసుఁడు తనకుమారుఁడగు శ్రీశుకుని జ్ఞానోపార్జనకై ఆజనకచక్రవర్తికడకుఁ బంపెను.

త్యాగి దరిద్రుఁ డెన్నఁడును గాఁడు. అతఁడే భాగ్యశాలి. 'నాయిల్లు' అన్నవస్తువే లేనప్పుడు అందఱి భవనములు నతనివే యగుచున్నవి. ఒకరికి అమూల్యవస్తువు లున్నప్పుడు, అవితనకుఁగలిగినట్లు సంతసించును అవి తనకు లేవనుకొన్నప్పుడు దుఃఖము గాని ఉన్నవనుకొన్నప్పుడు లేదుగదా! లోకములోని సమస్తపదార్థములు తనవగుటవల్లనే అతఁడు మిగుల భాగ్యశాలి త్యాగి. విత్తమంతయు ప్రేమవలననే ఆర్జించుచుండును. అన్నియు మనవస్తువులే యనుచుండును.

బా—మహావీరుని యితరగుణము లెవ్వి?

మదరాసు సంఘముయొక్క [illegible]

శ్రీయుత [illegible] గారు, [illegible], హైదరాబాదు

శ్రీమాన్ శ్రీ [illegible] స్వామి [illegible] గారు, హిందీ [illegible] కార్యదర్శి

దేశభక్త వామననాయకు గారు, జాగీర్దారు హైదరాబాదు

నీలగిరి పత్రికాధిపతి

—సత్యసంధతయు, ఋజుమార్గమును, కార్యదీక్షయు త్యాగసంసర్గమువలననే లభించును. ప్రశాంతహృదయమువలన నిత్యానంద మనుభవించు చుండును.

—కవియగు మహావీరుఁడును, మతప్రవక్తయగు మహావీరుఁడును, చక్రవర్తి యగు మహావీరుఁడును, రాజకార్యధురంధరుఁ డగు మహావీరుఁడును ఇందఱు గలరని చెప్పితివి. వీరిలో నెవ రధికులు?

—వీరందఱును మహావీరులే. వలయు గుణములన్నియుఁ గలిగియుండుటయే ప్రధానముగాని, అతఁడు కవియైననేమి? చక్రవర్తియైననేమి? అం దధికు లెవ్వరు?.

కాలస్వభావమునుబట్టియు, పూర్వజన్మ వాసనను బట్టియు వారిలో నొకరు మతప్రవక్తయు, రాజనీతివిశారదుఁడగుటయు సంభవించుచున్నదిగాని వారందఱు పూజ్యులే. అట్టివారే దేశకల్యాణ మొనరింపఁగలరు. అందఱును సమానులే.

బా—ఒక్కముక్కలో మహావీరుఁడు కార్యములెట్లు చేయఁగలఁడో చెప్పఁగలవా?

త—ఈకథ వినుము: ఒకప్పు డొకయోగిపుంగవుఁడుగలఁడు. అతఁడు తేజశ్శాలి. ఆయన తేజఃప్రభావమున కచ్చెరువంది దేవతలు దేవేంద్రునికడకుఁ బోయి, "మహాప్రభూ! భూలోకముననున్న యాఋషిచంద్రునకు వర మేదయినఁ గటాక్షింపవే" యని యడిగిరి. అట్లయిన నేవరము కావలెనో కనుఁగొనిరం డని దేవేంద్రుఁడు వారిని బంపివేసెను. దేవత లాయనచెంతకు వచ్చి, 'స్వామీ! దేవేంద్రుఁడు తమ్మనుగ్రహించి వర మీయఁదలఁచియున్నాఁడు; తమయిచ్చ వచ్చినది కోరుకొనుఁ" డనిరి.

"పరమేశ్వరునిదయ యున్నది; చాలును. నాకేమియు నవసరములే" దనెను ఋషి.

దేవత లాయనను బలవంతపెట్టి యేదయిన వర మడుగక తప్పదనియు, అడుగకపోయినయెడలఁ దాము బలవంతముననైన నేదే నొకటి యిచ్చిపోవుదుమనియు నిర్బంధపఱచిరి.

వారి కాయన యిట్లనెను. "నాకుఁ దెలియకుండ నిరంతరము నేను సేవచేయున ట్లనుగ్రహింపుఁడు" అని వేఁడెను.

అంతట ఋషిపుంగవుఁడు పోయిన బాటపొడుగనను, ఆయన క్రీనీడ పడినంతమేరను పాపులు పుణ్యవంతులగుచుండిరి; రోగు లారోగ్యముఁ గాంచుచుండిరి; ఎండుమ్రాకులు చిగిర్చి పుష్పించుచుండెడివి. ఆయనగాలి సోఁకినంతమేర సమస్తము పవిత్ర మగుచుండెడిది. ఆయన నందఱును "దివ్యచ్ఛాయ" యని పిలుచుచుండిరి.

కావున మహావీరుఁడు తనకుఁ దెలియకుండ, నిరంతరసేవానిమగ్నుఁడై యుండునని చెప్పినఁ జాలును.

అరుణోదయము

దేశరాజు రామదాసుగారు

కమలంబు లెప్పుడు కనువిచ్చునో యంచు, నిందిందిర శ్రేణు లెదురుచూడ :
మన ప్రతాపం బిఁక మాసిపోవునటంచు, తిమిరకాండంబు చింతించుచుండ
లోకబాంధవురాక మాకు దిక్కగునని, పారథకోటులు బిట్టు పల్వరింప
తొలిమలపై హింస దోఁచె నఁటంచును, కవిసంతతులు కావుకావుమనఁగ
పాపచిత్తుల హృదయముల్ పగులువార, తళతళని దీధితుల్ దిశాతలముఁ గప్ప
నరుణముగ దీర్ఘముగ వలయంబుగాఁగ, జ్ఞానభాస్కరుఁ డుదయాద్రిపైని బొడిచె.

క. మానవనికురుంబంబు లానూనానందంబు నొంద నుదయాచలముల్
శోణత పాయఁదొడంగెను, జ్ఞానముచే రాజసంబు గ్రాఁగెడుభంగిన్.

క. తెలివొందెను దిశలెల్లను, కలకల నాదములు సెలఁగె కమనీయంబై
జలజాతాప్తుఁడు పొడుచుటఁ, గలుగదె మిత్రులనుజూడ ఘనమోదంబుల్.

సీ. భానునిముంగల పరతెంచురక్తిమ, తెరలివచ్చెడు జ్ఞానదీప్తి గాఁగ
చిందరవందరై చెదరిపారెడునిరుల్, పరువెత్తు నజ్ఞానపటలి గాఁగ
ఆశాతలంబెల్ల నలమెడు పాండిమ, స్వర్గంబునకు నాదిశాంతిగాఁగ
కలకలమనిమెడు ఖగసంతతులయొక్క, కూజితంబులు మేలుకొల్పు గాఁగ
నిఖిల సద్గుణనికురుంబ నిలయుఁడైన, యాదివిష్ణుని యవతార మనఁగ నొప్పి
జ్ఞానభాస్కరుఁ డుదయాద్రిపైనిఁ బొడిచె, పంచజనులఁ బ్రబోధింపవచ్చునట్లు.

సీ. పెట్టింపరేలకో పెద్దలిం కెల్లెడ, బాలుర కుచితవిద్యాలయములు
కట్టింపరేలకో కమనీయమహనీయ, ఖద్దరువస్త్రంబు లుద్దవిడిగ
పుట్టింపరేలకో పుణ్యాత్ము లంతట, దేశభక్తి యటన్న దివ్యశక్తి
దట్టింపరేలకో తతశాంతియుతమైన, యధ్యాత్మికము ప్రజ యాత్మయందు
స్వమతపరమత ద్వేషముల్ సమయఁజేసి, జ్ఞానభాస్కరుఁ డపరాద్రి జనకమున్న
ధీరతములార! యోభారతీయులార! కాఁగలట్టిపనుల్ వేగ సాగనిందు.

సంపూర్ణము

*ఔరంగజేబు భార్యలు

ఆంధ్ర శేషగిరిరావు గారు [సారస్వత సమాజము]

౧

ఔరంగజేబు ప్రథమవివాహము ఆగ్రాపట్టణములో 1637వ-సంవత్సరము మే ఎనిమిదవ తేదీని నితాంత వైభవముతో జరిగెను. వధువునామము 'దిల్ రసుబాను.' ఈమె 'షానవజ్ ఖాను' కొమార్తెలలో నొకతె. ఔరంగజేబునకు 'దిల్ రసుబాను' ప్రథమ కళత్రమగుటచే బీగము బిరుదువహించి గౌరవింపబడుచు వచ్చెను. పట్టుదల, గర్వము ఈమె సహజగుణములు. అందువలన ఔరంగజేబునకుగూడ ఈమెయనిన పక్క బెదురుగనే యుండెడిది.

ఈమె చాలకాలము జీవించిన ట్లగుపింపదు. ప్రసూత్యంతమున ఈమెకు జబ్బుచేసెను. తుద కాజబ్బువలననే ఆమె 1657వ-సంవత్సరమున అక్టోబరు ఎనిమిదవ తారీఖున ఔరంగబాదులో మరణించెను. అట్లగుట వివాహానంతర మామె ఇరువది సంవత్సరములు మాత్రమే జీవించినదన్నమాట. ఆమెను పాతిపెట్టినచోట నొకసమాధి కలదు. అద్దానిని ఆమెకొమారుడు 'అజమ్' అనువాడు ఔరంగజేబు ననుమతి వడసి బాగుచేయించెను. ఔరంగబాదు నందలి రమ్యదృశ్యములలో నాసమాధి యొకటి.

౨

ఔరంగజేబు రెండవభార్యపేరు 'రహమతున్నిసా.' 'నవాబుబాయి' అని ఈమెకు మఱియొకనామము కలదు. ఔరంగజేబు ననంతరము మొగలాయిసామ్రాజ్య సింహాసన మధిష్ఠించిన మొదటి 'బహదూరుషా' 'రహమతున్నిసా' కొమారుడే. కాశ్మీరదేశమందలి 'రాజేరి' సంస్థాన పరిపాలకుడగు రాజరాజునకు 'నవాబుబాయి' తనయ. రాజపుత్రస్త్రీయగు 'నవాబుబాయికి' పుట్టిన వాడగుటచే 'బహదూరుషా' చక్రవర్తి సయ్యదు అని పిలిపించుకొనుటకు వీలులేకుండెను. ఈచిక్కు విడదీయుటకై రాజాశ్రయులు 'రహమతున్నిసా'కు అయథార్థమైన వంశావళి నేర్పఱచి ఈక్రిందికథను కల్పించిరి.

సయ్యదు అబ్దుల్ ఖాదర్ జిలానీ వంశీయుడైన సయ్యదుషామీర్ అను కాఫరు రాజేరిసంస్థానమునకు చెందిన పర్వతములలో శాంతజీవనము చేయుచుండెను. ఆసంస్థానాధిపతి ఆకాఫఱను భక్తితాత్పర్యములతో నారాధించి, అవివాహితయగు తనకొమార్తె నాతనికి నుపహారముగా నర్పించెను. అత డాయావనవతిని సంతోషపూర్వకముగ స్వీకరించి, మహమ్మదీయమతమున చేర్చుకొని, పరిణయ మాడెను. కాఫరున కామెయం దొక పుత్రుడును పుత్రికయు జనించిరి. అనంతర మాకాఫరు మెక్కామదీనాలకు తీర్థయాత్రకై వెడలెను. ఆతని తరువాతి వృత్తాంత మేమియు తెలియవచ్చినదికాదు. రాజేరి సంస్థానాధీశుడు మనుమని మనుమరాలిని చేరదీసి హైందవ వాతావరణములో పెంచెను. ఆబిడ్డల పితృత్వవిషయ మాత డెప్పుడును రహస్యముగనే యుంచెను. షాజహాను చక్రవర్తి ఒకప్పు డీ సంస్థానాధిపతిని ఆతని వంశ సంభూతురాలైన కన్య నొకదానిని అరణముగా నీయవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. అందుపై నాతడు మనుమరాలిని చక్రవర్తి కర్పించెను. అప్పటికే ఆమె నిండుజవ్వనము, నిర్మల హృదయమ్ము, నిశితప్రతిభ, వీను మిగిలియుండెను. రాణివాసమున పెర్షియను స్త్రీలు నవాబుబాయికి నానాభాష

* ఈవ్యాసరచన కాధారములు (i) Sarkar : Life of Aurengzeb. (ii) Anecdotes of Aurengzeb. (iii) Annals of rewar : Todd,

లతో పరిచయము చేసిరి. అవతి కాలముననే ఆమె ఔరంగజేబున కర్ధాంగియయ్యెను. నవాబుబాయి వంశపరంపరను గూర్చి వాడుకలోనున్న అసంఖ్యాకములగు కల్పిత గాథలలో నిదియొకటి. చరిత్రకారుడు ఖాఫీఖాను డీ వృత్తాంతము జనప్రవాద మనుచున్నాడు. బహదూరుషా నుబ్బవేయుటకు తదాశ్రయులల్లిన కల్లబొల్లి కతగాని ఇది అన్యముకాదని చరిత్రజ్ఞుల నిశ్చితాభిప్రాయము. కాని ఆకథనమున అసత్యత్వాసంశయమునకు తావులేదని చరిత్రకారుడు సర్కారు అభిప్రాయ పడుచున్నాడు. కాశ్మీర దేశములోనే 'భీమభర్' మండలమున ముసల్మానులకును హైందవులకును మతాంతర వివాహము లుండెను. జన్మముచే ఏమతమునకు చెందినను స్త్రీ తరువాత తాను వివాహమాడిన పురుషునిమతమును పొందుచుండు నాచారముండెను. 1684వ-సంవత్సరమున అక్టోబరు మాసములో షాజహాను చక్రవర్తి ఆయాచారమును నిషేధించి హైందవుడు మహమ్మదీయస్త్రీని వివాహమాడుచో మహమ్మదీయమతమును స్వీకరింపవలయుననియు లేనిచో వివాహము మానివేయవలయుననియు శాసించెను. దీనినిబట్టి కాఫరు రాజపుత్రకుల సంజాతయగు రాజరాజుపుత్రికను పెండ్లియాడుటలో విరుద్ధమేమియు లేదని సర్కారువాదన.

'నవాబుబాయి' చరమదశయందు కష్టముల పాలయ్యెను. ఆమెపుత్రులగు మహమ్మదుసుల్తాను, మజ్జాము అనువారలు చెప్పుడుమాటలు విని చక్రవర్తిని తిరస్కరించి మెలగజొచ్చిరి. ఇది 'నవాబుబాయికి' ఎంతయో మనస్తాపము కల్గించెను. మజ్జామును ఆమె బ్రతిమాలెను, బామాలెను, దుష్టబుద్ధులు చక్రవర్తియెడ తిరస్కారభావము మానుమని. కాని ఆతడు వినిపించుకొనలేదు. తుద కాతడు బందీకృతుడయ్యెను. 'నవాబుబాయి' అప్పటికే పీడు జవ్వనమున నుండుటచే ఔరంగజేబు ఆమెయందలి ప్రేమను అన్యథా పరివర్తించెను. పతిని పుత్రులను పెక్కువత్సరములు బాసియుండి తుద కామె 1691వ-సంవత్సరమున ఢిల్లీనగరములో మృతినొందెను.

౩

ఔరంగజేబు మూడవభార్య 'ఔరంగబదిమహల్.' ఔరంగబాదునగరమున నుండగా మొగలాయిరాణివాసమున ప్రవేశమొసర్చుటచే నీమె కాపేరు కల్గినది. బీజపురమున 1688వ-సంవత్సరమున నీమె బొబ్బరోగమువలన (bubonic Plague) మరణించెను. వెనీసు దేశయాత్రికుడగు 'మునూసి' అనువాడీమె సమాధినిగురించి వ్రాసియున్నాడు. 'ఔరంగబదిమహల్ రాణిపేరిటగొప్పసమాధి నెలకొల్పుటకు ఔరంగజేబు పూనుకొనెను. ఆసమాధి శిఖరము మిక్కిలి ఎత్తుగానుండెను. అజ్మీరు రాష్ట్రము నుండి కొని తేబడిన చలువరాళ్లచే నాసమాధి నిర్మింపబడియెను.

౪

'ఉదిపురిమహల్.' ఈమె ఔరంగజేబు ఉంపుడుకత్తె. 'కామ్‌బక్షీ' ఈమెతనయుడు. ఆమె దాసీపుత్రిక. తొలుత 'దారా' రాణివాసమున నుండెను. 'దారా' చేటునొందిన తరువాత 'ఉదిపురిమహల్' ఔరంగజేబునకు ఉపస్త్రీయయ్యెను. వెనీసు యాత్రికుడైన 'మునూసి' వ్రాతలవలన ఈవృత్తాంతము తెలియుచున్నది. ఔరంగజేబు రాణివాసమున జేరుసరికి ఉదిపురి మంచి పడుచుతనములో నుండియుండును. 1667-వ సంవత్సరమున తొలుసారి ఆమె సంతానవతియయ్యెను. అప్పటికి ఔరంగజేబునకు ఏబదవపడి. ఆమె యౌవన విలాసములకు ముగ్ధుడై ఔరంగజేబు ఆమె త్రాగుబోతుదనమును ఆమె పుత్రుడు 'కామ్‌బక్షీ' తప్పిదములను మన్నింపుచు వచ్చెను.

ఉదిపురిమహల్ దాసీపుత్రిక యనుటకును, ఆతని ఉంపుడుకత్తెయనుటకును ఔరంగజేబు వ్రాతలే ప్రబలసాక్ష్యము. 'జింజీ' నగరమును ముట్టడించు సందర్భములో శత్రువులతో లాలూచీయైన 'కామ్‌బక్షీ'ని గురించి ఔరంగజేబు ఇట్లని వ్రాయుచున్నాడు. 'చక్రవర్తివలన జనించిన వాడయ్యు దాసీదాని కొమారుడు మంచి చేయజాలడు.

ఉదిపురి కొందరు అనుకొనునట్లు దాసీపుత్రికగాక రాజపుత్రస్త్రీయని 'మీవారు దేశచరిత్ర'లో 'టాడ్' వ్రాయుచున్నాడు. 'కామబక్షి' పేర తన అవసానకాలమున ఔరంగజీబు వ్రాసిన ఉత్తరములో 'నీతల్లియైన ఉదిపురి నాకు జబ్బుచేసి నప్పటినుండియు ఇచ్చటనే యున్నది. నాతో పాటు తానుకూడ మరణించెదనని చెప్పుచున్నది' అని ఉన్నది. ఈవ్రాత నాధారముగ గైకొని 'టాడ్' చరిత్రకారుడు ఉదిపురి రాజపుత్రస్త్రీ అయియుండు ననుచున్నాడు. ఇదిసత్యదూరము. హైందవవనిత మహమ్మదీయుని పరిణయమాడుచో మహమ్మదీయమతమును స్వీకరింప వలసియుండును. మహమ్మదీయులు శవములను ఖననము చేయుదురు గాని హిందువులకువలె దహనము చేయరు. అదియునుగాక, మొగలాయి రాణివాసమున చేరిన మఱి యేరాజపుత్రస్త్రీగాని సహగమనము, చేసినట్లు కనిపించదు. ఔరంగజీబునం దుండెడు అనురాగాతిశయము కొలదిని తనజీవితమును తుద ముట్టించుకొనెదనని ఉదిపురి అనియుండును. కానిసాగుమానముసంగతి తలచియుండదనుట వాస్తవము. అందువలన 'ఉదిపురి' రాజపుత్ర స్త్రీకాదని చరిత్రకారుడు సర్కారు వ్రాయుచున్నాడు.

౫

'జెయినాబది.' ఈమెకు హీరాబాయి అని మఱి యొక నామము కలదు. ఈమె ఔరంగజీబు పినతండ్రి (పినతల్లి పెనిమిటి) 'మీరుఖాలిమ్' సేవకురాండ్రలో నొకతె. దక్కనుకు సుబేదారుగానున్నప్పుడొకసారి ఔరంగజీబు పినతల్లిని చూడబోయెను. అప్పుడు తపతీతటమునందలి ఉద్యానవనమున పినతలి సేవకురాండలో మేలిముసుగు వేసికొనక నిలిచియున్న హీరాబాయిని ఆతడు చూచుట తటస్థించెను. ఆలావణ్యరాశి సమీపమున ఫలభారానమితమైయున్న సహకారవృక్షము చెంత కేగి మునివేళ్లపై నిలబడి కొమ్మలువంచి కాయలుకోయ దొడగెను. అప్పటిఆమె నిరుపమాన లావణ్యము తిలకించి ఔరంగజీబు మోహపరవశు డయ్యెను. తాను తిరిగిపోవునపుడు తనతో కూడ నామెను తీసికొనిపోయి ఆమె కనుసన్నల మెలగుచుండెను. ఈవృత్తాంతము 1653-వ సంవత్సరమున జరిగియుండును. అప్పటికి ఔరంగజీబునకు ముప్పదిఅయిదు సంవత్సరము లుండును.

'జెయినాబది'కి ఔరంగజీబు ఎంత వశవర్తుడై మెలగినదియు తెలియజేసెడి కథయొకటి యీదిగువ నుదహరింపబడుచున్నది. ఒకనాడు జెయినాబది ఒకగ్లాసులో కల్లుసారాయముపోసి ఔరంగజీబున కందిచ్చి త్రాగుమని బలవంతపెట్టెను. మతాభిమానియైన ఔరంగజీబు అట్టి పాపకార్యము చేయనొల్లక అనుచితమైన అట్టికోరిక కోరవలదని 'జెయినాబది'ని సహస్రవిధముల బతిమాలెను. 'జెయినాబది' వినలేదు. ఔరంగజీబు చేయునదిలేక సారాయము త్రాగ నుద్యుక్తుడయ్యెను. వెంటనే ఆమాయలాడి ఔరంగజీబుచేతినుండి కల్లుగ్లాసు లాగికొని ఇట్లనియెను. 'మీకు నాయందుండెడు అనురాగాతిశయమును నిర్ణయించుకొనవలయునను కుతూహలముతో నే నిట్టికోరిక కోరితినిగాని, మతాభిమానులైన మీచే నిట్టి అకార్యము చేయింపవలెనను దుశ్చింతతో కాదు.' నిండు జవ్వనమున నుండగనే ఈమె మరణించి ఔరంగజీబునకు కొలది ఇడరాని విచారము కల్గించెను.

ఆతిథ్యము

పండితారాధ్యుల నాగభూషణం గారు

కందెఁ బదద్వయంబుఁ గసుగందెను మేను ముఖాంబుజంబునన్
గ్రందుగ బాష్పబిందువులు గ్రమ్మె శరీరపటుత్వమంతయున్
డిందెను బాంథ మిత్రమ! కడింది శ్రమంపడినట్లు తోఁచు నీ
వెందులనుండివత్తు విటు లెచ్చటి కేగెద విట్టు లొంటివై.

ముందున కేగలే వికఁ నభోమణి గ్రుంకె దిశాప్రతానమ
స్పందిత సాంధ్యరాగ రుచిబంధురమయ్యె దమఃపిశాచి రాఁ
దందర చెందుచుండె భయదంబుగఁ గ్రొత్తలు దారులెల్ల నీ
కిం దతిదుర్గమంబు లెటులేగెదు గుండెఁ బగుల్చు నీవనీ
బృందచరన్మృగ ప్రచయభీకర ఘోరకఠోరరావ మం
దందుఁ జరించుచుం బదములందుఁ దగుల్కొను పన్నగాళి మి
న్నందు ధరాధరేంద్రశిఖరాళి సరస్సరిదుత్కరంబులన్
గందరముల్ ప్రతిధ్వను లొనర్పఁగ వీచు ప్రభంజనాహతిన్
జిందరవందరై తొఱఁగుచెట్లు మధుద్రవమాని మత్తమై
గ్రిందునుమీఁదు గానక కొకరీతి గతస్మృతులై పొరింబొరిం
జిందులు ద్రొక్కు భిల్లజన చేష్టితముల్ ప్రతిబంధకంబుగాఁ
గందరగోళమై తెలుపుఁగానక గాసిలు దయ్య! నేఁటికిన్.

విందవు గన్ను మా కిచట నేకువఁ బోవఁగవచ్చు నల్లదే
కందువ చెట్లతోఁ బచట గద్దుసుమీ యొకపూరిటిల్లు మే
మందు వసించుచుందు మిఁక హాయిగఁ జేరి యటన్ సుధారసం
బుం దలపించుపక్వఫలముల్ కడుపార భుజించి జుంటితే
నెం దనివారఁ గ్రోలి సుఖనిద్రను జెంది శ్రమంబు వాసి నేఁ
డిందుల విశ్రమింపుము గ్రహింపుము మాయిదు నాతిథేయమున్.

తొల్లి భారతీయు లేకజాతీయులుగా నుండిరా?

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారు

మన పూర్వదేశచారిత్ర మెఱుంగని పాశ్చాత్యులును, వారినే పరమప్రమాణముగాఁ దీసికొన్న హైందవులునుగూడఁ దొల్లింటి హైందవు లేక జాతీయతయన నేమో యెఱుంగరనియు నయ్యది, యాంగ్లసారస్వత పరిజ్ఞానమువలనను, దత్ప్రభుత్వానుభవమువలనను నూతనముగా గ్రహింపఁబడినదనియు సాహసించి చెప్పుచున్నారు. అది సత్యముకాదు. ఏక జాతీయతయుఁ దత్సాధన సామగ్రియు మన ప్రభువులకాలములోఁ బరిపూర్ణముగ నుండెడివి. ఇటీవల గ్రహచారవశమున దేశము పరప్రభుత్వముల పాలైపోయి ప్రజలు దాస్యమున కలవాటుపడిపోయినతర్వాతఁ దమపెద్దలనాఁటి యున్నత జాతీయభావములు తొలంగిపోయి ప్రజలు తమపూర్వ స్థితినిగూడ మఱచి హీనములగు నభిప్రాయభేదములను పరస్పరద్వేషములను దెచ్చిపెట్టుకొని తమయేక జాతీయతావిస్మృతి నంది యెప్పుడు నిప్పటివలెనే యున్నట్లు భావించుకొనుచున్నారు. వీరియిప్పటి స్థితింగని పరదేశస్థులును భారతవర్షీయు లేక జాతీయత నెప్పుడు నెఱుంగరని తలంచుచున్నారు. కాని మనదేశపు పూర్వచారిత్రములను బాగుగఁ బరిశీలించిచూచిన నట్టి యపోహలకెంత మాత్రము నెడముండ నేరదు. ఏకజాతీయతకు (1) దేశ మొకటియగుట, (2) భాష యొకటియగుట, (3) మత మొకటియగుట, (4) రాజ్య మొకటియగుట, ముఖ్యమని ప్రాజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. అవి మనకెన్నఁడును సరిగ లేదని నాగరకులు భ్రమపడుచున్నారు. మనతొల్లింటి చారిత్ర మారసి చూచిన నీనాలుగుధర్మములును మనయందు సరిగ బట్టినట్లును మనయం దేకజాతీయత వెలసినట్లును రూఢిపడకపోదు. చదువరుల యుపయోగార్థమై యా యంశముల నిందు సంగ్రహముగఁ జర్చించుచున్నాఁడను.

దేశ మొకటియగుట

భారతవర్షమున నివసించు ప్రజలెల్లఱును నా వర్షమునే మాతృభూమిగాఁ దలంచుచున్నారు. మన గ్రంథములం దెచ్చటఁ జూచినను నాసేతుశీతనగముంగల మనభారతవర్షప్రశంస విశేషముగాఁ గావింపబడుటయు, నితరదేశములు మ్లేచ్ఛభూములుగ నెన్నఁబడుటయుఁ గన నీభరతఖండమునంగల ప్రజలు తాము భారతవర్షీయుల మను నేకభావ మాదినుండియుఁ గలిగియున్నారని తెలియవచ్చుచున్నది. మహాసంకల్పములో వీరు భారతవర్షమునంతను గొనియాడుకొనుచున్నారు.

భాషయొకటి యగుట

హిందూదేశమునఁ బలువిధములగు దేశభాషలు వాడుకలో నున్నమాటనిజము. ద్రవిడదేశస్థునకు వంగదేశస్థునిభాష బోధపడదు. మహారాష్ట్రునిబాస యాంధ్రునకుఁ దెలియదు. కర్ణాటకునినుడి యుత్కళునకెఱుకపడదు. ఈరీతిగ దేశభాషలస్థితియుండఁగా భారతవర్షీయుల కేకజాతీయత యెట్లుకలుగగలదను ప్రశ్న స్థూలదృష్టితో జూచువారికి సరియగునదిగాఁ దోఁచకపోదు. కాని, దేశభాషలు పెక్కులు మనభరతఖండమున నుండినను కన్యాకుమారిమొదలు హిమవంతమువఱకునుగల భరతఖండమునందలి ప్రజలు తమభావముల నన్యోన్యమును తెల్పుకొనుటకుఁ దగు భాషారాజ మొకటికలదు. అయ్యది సంస్కృతభాష. అది ఛప్పన్న దేశములంగలి ప్రజల పరస్పరభావబోధమును కలిగించి యొకరితో నొకరిని కలుపునదిగా నున్నది. ఉత్తరదేశనివాసులగు రామలక్ష్మణులు కేవల దక్షిణదేశమగు కిష్కింధకుఁ జనినప్పు డచ్చటి ప్రజలతో భావముల మార్చుకొని యొకరినొకరు గ్రహిం

చుకొనునట్లు చేసినది సంస్కృతభాష. న్యాయముచే రాముని దేశభాష వేఱు; హనుమదాదుల దేశభాష వేఱు. అయినను దేశమునకంతకును మాతృభాషయై సంస్కృతము వ్యాపించియుండుటచే నౌత్తరాహులగు రామాదులును, దాక్షిణాత్యులగు సుగ్రీవాదులును దద్భాషలో మాటలాడుకొని యొకరియూహల నొకరు గ్రహించుకొని నవనాగరకులచే నార్యులుగా నెన్నఁబడు దాశరథులును, ననాగరకులుగను ననార్యులుగను దెలుపఁబడువానరులును సంస్కృతమునఁ బ్రవీణులైయున్నట్లును చక్కఁగ వ్యాకరణయుక్తముగ సంస్కృతసంభాషణము కావించినట్లును శ్రీమద్రామాయణము తెలుపుచున్నది. భారతీయులెల్లఱును సంస్కృతమును 'పవిత్రభాషగా నెంచి దానిని జదువుకొనుట ఘనకార్యముగాఁ దలంతురు. నేఁటివఱకునుగూడ నానాదేశవాసులగు భారతీయులు కలసి సభలుచేయుటయు, నందు సంస్కృతద్వారముగా నొకరియభిప్రాయముల నొకరు గ్రహించుకొనుటయు వాడుకయైయున్నదనియు సత్యరతులెల్లఱు నెఱుంగుదురు. కాని యీదినములలోఁ బ్రజల నేకీభావమునకుఁ దెచ్చు నీ సంస్కృతభాషా వ్యవసాయము చాల తగ్గిపోవుచున్నది. అయ్యది యిక్కాలమునఁగల్గిన దురవస్థగాని తొల్లింటిది కాదు.' కాఁబట్టి భారతీయుల నేకజాతీయులనుగా సంఘటింపఁజేయు పవిత్రభాషయొకటి వీరికిఁ గలదనియు, అది సంఘీభావమును గలిగించి తీరినదనియు మనము గ్రహించుకొనవలెను.

మత మొకటియగుట

భారతవర్షీయులెల్లరును వేదమునే పరమప్రమాణముగాఁ దీసికొను నేకమతస్థులై యున్నారు. ఈమతమునకే హిందూమతమని పేరు. ఈమతమున నంతశ్శాఖలుండుఁగాక. అవి లెక్కలోనికి రావు. ఏమన, ప్రమాణగ్రంథ మొక్కటియే. అంతశ్శాఖలఁగూడ లెక్కలోనికిఁ దీసికొనివచ్చిన, నేదేశమునందును, నెప్పుడును నేకజాతీయతయుండునని తెలుపుటకే యవకాశ ముండకుండును. ఒకయుదాహరణము తీసికొందము:— ఆంగ్లదేశమునందలిప్రజలెల్లఱును క్రైస్తవులేయైనను వారిలో ననేకోపశాఖలు గలవు. అందఱు నొక్కశాఖవారు కారు. క్రైస్తవమతమునందున్నన్ని యుపశాఖలు మఱియే యితరమతమునందును లేవు. అందు 155 ఉపశాఖలుగలవు. అవి పరస్పరద్వేషమును బెంచునవిగా నున్నవి. అంత దురవస్థ హిందూమతమున కెన్నఁడునుగలుగలేదు. వివిధోపశాఖలుగల యాంగ్లదేశ మేకజాతీయతకు నవకాశముకలదై యున్నప్పుడు మన భారతవర్షముమాత్ర మట్టిదేలకాదు? కానహిందూధర్మ(మత) బద్ధులైన భారతవర్షీయులెల్లరును జాతీయతనుగూర్చ్చి మహైక్యమును గలిగియున్నారనుటకు సందేహ మెంతమాత్రమును లేదు.

రాజ్య మొకటియగుట

తొల్లి భారతఖండమంతయును నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమునకు లోనైయుండెడిది. మన పవిత్రభాషయందుఁగల యేకచ్ఛత్రాధిపత్యము, సామ్రాజ్యములోనగు పదములే యీయంశమును రూఢిచేయుచున్నవి. తొల్లి యెన్నఁడైన నట్టి యాధిపత్యముకలదా యందురేని, నిస్సంశయముగఁ గలదు. భారతీయులు స్వాతంత్ర్యము గలిగి విరాజిల్లిన తొల్లిటికాలమున శమునఁ జిన్నచిన్న రాజ్యములనేకములున్నను వానినన్నిఁటిని పైనుండి పరిపాలించు మహారాజ్యమొక్కటి యుండెడిది. ఆమహారాజ్యమునకుఁ జిన్నచిన్ని రాజ్యములన్నియు లోఁబడి తదాజ్ఞానుసారముగాఁ బోవుచుండెడివి. ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముచేయు సమ్రాట్టులు రాజసూయాశ్వమేధాదికముల ద్వారముగాఁ జిన్నచిన్న రాజ్యములపైఁ దమకుగల యధికారమును స్థిరీకరించుకొనుచుండెడివారు. రామాయణకాలము నుదాహరణముగాఁ దీసికొందము. ఆకాలమున భారతదేశమునకంతకును నయోధ్య ముఖ్యపట్టణముగానుండెడిది. అయోధ్యాధిపతియే సర్వదేశమునందును దనయధికారమును చెల్లించు మహాప్రభువై యుండెడివాఁడు. ఈయంశము శ్రీరాములకును వాలికిని జరిగిన సంభాషణమువలన విస్పష్టమగుచున్నది. 'పరుఁడవగు నీవు నన్నేల కొట్టితి'వని వాలి రాముని శంకింప నీవు సోదరదారాపహరణాదులగు నేరము

[illegible]

బోర్డు హైస్కూలు ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థులు-పార్వతీపురము

లొనరించితివి కావున రాజదండనమున కర్హుఁడవనియు, సర్వవర్షాధిపతియగు భరతుని పక్షమువారము కావున నిన్ను దండింపనర్హులమనియు శ్రీరామచంద్రుఁడు సమాధానమిచ్చె. ఉత్తర దేశమునంగల యయోధ్యం బరిపాలించురాజే దక్షిణ దేశమునంగల కిష్కింధాపురస్థులపై నధికారము కలిగియున్నాఁడనునంశము పైప్రసంగము వలన రూఢిపడుచున్నది. దీనిని జదువరులు ముఖ్యముగా గమనింపవలెను.

ఇఁకఁ గౌరవులనాఁటిస్థితిగతులంగూర్చి ముచ్చటించుకొందము. ఇక్కాలమున దేశమునకంతకును నింద్రప్రస్థము (Delhi) ముఖ్య పట్టణముగ నుండెడిది. అంతకుఁబూర్వమునందు హస్తిపురము రాజధానిగా నుండెడిది. తొల్లి యింద్రప్రస్థపురంబున ధర్మజుఁడు సమ్రాట్టై యాసేతుహిమాచలముంగల దేశమునంతను తనయధికారములోనికిఁ దీసికొనివచ్చె. అతఁడు రాజసూయమును, నశ్వమేధమును నొనరించి కౌరవులసామ్రాజ్యత్వమును స్థిరపఱచె. ఇంతయేల? మనవర్షమునకు భరతఖండమనియు భరతవర్షమనియు నామ మెట్లువచ్చినదో తెలిసికొన మనము ప్రయత్నింతుమేని మనసంశయములన్నియు విడిపోవును. తొల్లి భరతుఁ డీవర్షమున నేకచ్ఛత్రాధిపత్యము గావించెఁ గాన నీవర్షమునకు భరతవర్షమని పేరువచ్చినది. ధర్మజునినాఁడు మరల నది స్థిరీకరింపఁబడినది. యీతఁడు రాజసూయాశ్వమేధముల నొనరించినప్పుడు సమస్తదేశాధిపతులును గప్పములఁ గట్టిరి. లంకాధిపతికూడ కప్పమును చెల్లించె. అశోకాదుల కాలమునను నీవైభవము మన దేశమునకు లేకపోలేదు. ఇటీవల చెడిపోయినేది. అంతమాత్రముచేత హైందవులందు మొదటినుండియు జాతియత లేదని యిప్పటివారువాదింపఁబోవుట యసంగతము. ఆ యాదేశీయసమ్రాట్టులకాలములో బార్హస్పత్యనీతి, శుక్రనీతి, చాణక్యనీతి మున్నగు రాజనీతులును యాజ్ఞవల్క్యాది ధర్మస్మృతులును దేశమున వెలసియుండెడివి. ప్రాడ్వివాకాదులు (డిస్ట్రిక్టు మునసబులు మున్నగువారు) న్యాయస్థానములలోఁ గొలువుండి న్యాయము తీర్చుచుండెడివారు. గ్రామాధికారములుండెడివి. రాజ్యతంత్రము చక్కఁగనే సాగింపఁబడెడిది. మనలో వర్ణభేదమున్నను యయ్యది తొల్లియైకమత్యమునకే యనుకూలించెడిది. రాజసభలో నాల్గువర్ణముల వారును సభ్యులుగ నుండెడివారు. మంత్రిత్వాదిపదవులు నాల్గుజాతులవారియందును నుండెడివి. మత్స్యపురాణాదికము దీనిని బోధించుచున్నది. కౌరవరాజ్యమునకు విదురాదులు మంత్రులుగానుండుట దీనిని దృఢపరచుచున్నది. ప్రజలను రంజింపఁజేయుటే రాజుయొక్క ముఖ్యధర్మమను నంశమును 'రాజ'ను పదమే తెల్పుచున్నది.

"కం. రాజునకుఁ బ్రజశరీరము
రాజుఁ బ్రజకు నాత్మగాన రాజులు వేడ్కన్
రాజోత్తమ! యన్యోన్య వి
రాజితులై యుండవలయు రక్షార్చనలన్."

అను మహావచనముంబట్టి మన భారతవర్షమునఁ దొల్లింటికాలమునఁగూడ నేకజాతీయత, సత్పరిపాలనము, నాగరకత, అర్థ, ధర్మ శాస్త్రాభివృద్ధి, చక్కఁగ వెలయుచుండెడివని చదువరులు గ్రహించుకొనవలెను. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ బ్రమాణవాక్యాదికముల నుదాహరింపలేదు. సత్యరతులెవరైన విషయమును వివాదమునకుఁ దెచ్చిన ఋజువు లొసంగఁబడును.

శ్రీరాముని నిర్వేదము

[జ్ఞానవాసిష్ఠము]

భాగవతుల నృసింహశర్మ గారు

శ్రీరాముఁడు వసిష్ఠునిఁ జూచి పలుకుచున్నాఁడు:

ప్రఖ్యాతిఁ గన్నట్టి, భానువంశంబునఁ, బుణ్యావశంబునఁ బుట్టినాఁడ
నన్నుఁ గడుపారఁ గాంచినతల్లిదండ్రుల, ముద్దుల నభివృద్ధిఁ బొందినాఁడ
సద్గురుకరుణాప్రసాదంబుచే సర్వ, నిర్ణీతవిద్యల నేర్చినాఁడ
నఖిలసజ్జనలోక మంగీకరించిన, నడవడికలయందు నడచినాఁడ
తీర్థయాత్రార్థినై సర్వవార్ధిమేఖ, లావృతావనీభాగంబు నరసినాఁడఁ
గాని నాకు సంసారాస్థ గలుగకుండె, నక్కటంబునఁ జింతచే స్రుక్కుచుంటి.

గీ. ఎఱుఁగఁ జేయుమీ సంసార మెట్టిసుఖము? జనుఁడు పుట్టుచున్నాఁడు చావుకొఱకు
చచ్చుచున్నాఁడు వెండియు జన్మకొఱకు, ఈయనర్థంబులు ఘటిల్ల హేతువేమి?

గీ. చంచలములు చరాచర సంచయములు, పాపభూయిష్ఠములు సర్వవైభవములు
అస్థిరంబులు సకలపదార్థతతులు, కలిమిలేములు పటుదుఃఖకారణములు.

గీ. విశ్వమైశ్వర్య మఖిలంబు నశ్వరంబు, ప్రాజ్యరాజ్య సామ్రాజ్యవైభవము వలదు
వ్యర్థమైన యసత్య వివాహమునకు, నృత్తగీతవాద్యమ్ములతో నేమిఫలము?

గీ. ఏ నెవండను? నాదేహ మేమియగును? ఆత్మకు శరీరమునకు వ్యత్యాసమేమి?
మిథ్య యనునదిగలదేని మిథ్యయేది? మిథ్యయనునది లేదేని తథ్య మేది?.

గీ. ఎండమావులలో నీర ముండదనుచు, భ్రాంతి శాంతిఁ బొందినయట్టి పథికుఁ బోలి
అఖిలభావపదార్థములందు నాశ, నాస్థ యుద్భవించినది విచారాధికమున.

గీ. ఘోరసంసారపంకసరకుచితమతికిఁ, దెలియదీదుఃఖ మెట్లు శాంతించు ననుచు
మిఱఁదినవిచారవహ్నిఁ దపించుచుంటిఁ, గోటరస్థాగ్ని సంతప్తకుజమువోలె.

సీ. సకలాఘభూయిష్ఠ సంసారసిద్ధికి, ధనవిచారంబు ప్రధానమగును
ధనము లభించిన ఘనముగ భోగింపఁ, జిరజీవితము నపేక్షింపవలయు

నీ రెండుఁగలిగిన నేను భోక్తను భర్త, గర్తననెడు నహంకార మొదవు
నయ్యహంకారంబ యఖిలసంకల్పవి, కల్పంబులంగూర్చు స్వల్పమతికి
అధికభోగేచ్ఛ గాటపట్టైనచిత్త, మందు నభిమానమనునది యంకురించు.
నీవిశేషంబు లిట్లుండ నెఱుఁగ వలయు, బాల్యయౌవనాదులఁ బుట్టు తౌల్యములను.

గీ. బాల్య మెట్టులోఁ గడచు నపాయములను, యౌవనంబు కాంతాభోగభావనంబు
శక్తి లేకున్న భోగింప రక్తిఁగూర్చు, ముదిమియుం బుట్టు మరణంబుఁ బొందఁ బిదప.

ఘ

సీ. తండ్రి హర్షింపఁడు తల్లియు నిందించు, భ్రాతలు పిలిచినం బలుకకుండ్రు
భృత్యుఁడుఁ గోపించుఁ బ్రేమఁజూపఁడు పుత్త్రు, నాలింగనము నీయ దాత్మకాంత
అర్థంబుఁ బ్రార్థించు ననుశంకచే మిత్త్రుఁ, డైనను దఱిసి మాటాడకుండు
నడయాడు పీనుఁగు నట్టింటి కేతెంచె, నని రోసి భాషింప రాప్తజనులు
ధనములేకున్న నొల్లదు దయ్యమైన, హీనుఁడున్ ధనంబున్నఁ గులీనుఁడగును
మలినభూయిష్ఠమైన సంసారమునకు, ధనము మూలమైయున్నది, తాపసేంద్ర!

చం. వనితలఁ గూర్చు నాపదలఁ బాపములన్ భయమున్ ఘటించు నె
మ్మనమున న్యాయధర్మగుణ మార్గములన్ దలపెట్టనీయ దీ
తనువునకై గడింపవలె దాఁచవలెన్ గడువృద్ధి గావలెన్
ధనము విపత్పరంపరకు ధామముగాదె మహర్షిసత్తమా!

ఉ. అంచితమై మనోరమయునై చెలియై, హృదయప్రవృత్తిఁగ
ర్షించు నసాధ్యకార్యఫలసిద్ధి ఘటించు గుణాభివృద్ధితోఁ
జంచలమై యదృష్టయగు, సర్పములం గలపాడుబావి జ
న్మించినయట్టి పుష్పలత నీటుగలట్టిది లక్ష్మియేకదా?.

ఆయువు

గీ. లలితపల్లవకోణాగ్ర లంబమాన, నీరకణభంగురం బాయు వేరికైనఁ
గాలగతి శరీరంబు నకాండవేళఁ, బాసిపోవు నున్మత్తునిభాతి ననఘ!

అహంకారము

గీ. ఈయహంకారవశమున నీమనుజు, లీర్ష్యాదిదుష్టాంతు లాత్మలో నంకురించు
దుర్మనశ్చింత లాపదల్ తోఁచుచుండు, ఘోరశత్రువు మనయహంకార మనఘ!

శాంతి

ఉ. ఆపదకున్ గృహం బవగుణాలయ మధ్రువ మంతరస్థసం
తాపము ఘోరదుర్ణయపదక్రమ మక్రమ మర్థదుర్మదా
వాసము దుష్టవర్తనము పాపదురాధులకాలవాల ము
ద్దీపితకామమోహము మతిం దలపెట్టను దీని నామమున్.

చేతము

గీ. అవయవవ్యాప్తదేహపురాంతరమున, వ్యగ్రముగ వ్యర్థముగఁ దీఱుపాటు లేక
దూరముగ దీర్ఘముగ వేగఁ బరువువారు, హృదయశునకంబులకు భేద మెన్నఁదగునె?

గీ. ప్రాప్తధనము విసర్జించి తృప్తిఁగనక, ఎందులోన సంపూర్ణతఁ జెందలేక
ఉదకమున నిండకుండెడు వెదురుబుట్ట, చొప్పున ధనంబున కెదురు చూచుచుండు.

గీ. ప్రళయకల్లోలవారాశిఁ ద్రావవచ్చుఁ, గిరులి మేరుమూలముఁ బెల్లగింపవచ్చుఁ
బ్రీతిమెయి నగ్నిహోత్రంబు మ్రింగవచ్చు, నెట్లయినఁ జిత్తమును నిగ్రహింపరాదు.

తృష్ణ

గీ. చటులమోహాంధకారసంఛన్నతతని, శిథతృష్ణాసమావృత చిత్తగగన
రంగమునఁ బాపకౌశికవ్రాత మహహ, సంచరించుచు నున్నది సంతతంబు.

గీ. ముదిమిచే నన్నగిల్లి మై పొంక ముడిఁగి, యధికయత్నంబుతో నాడు నాటకత్తె
యట్టులీ తృష్ణ తన కశక్యంబయైన, నఖిలవిషయంబులఁ జరించి వ్యథలఁ బొందు.

కాయము

గీ. రక్తమాంసబాహ్యాభ్యంతరములతోడ, నాశధర్మకమునను సంతతముఁ గ్రాలు
గాత్రమున కెట్టిరమ్యత గలదు చెపుమ, దానిపై మోహముం జెందఁదగునె మనకు?

గీ. పంక్తిబద్ధావయవపశు వల్గనంబు, అధికజాగ్రదుదగ్రతృష్ణాంగణంబు
చిత్తభృత్యకృతానంద చేష్టితంబు, ఈశరీరగృహంబు నా కిష్టమగునె?

బాల్యము

గీ. ఘనశమం బొందు స్వల్పోప కారమునను, ఘోరదశఁ బొందు స్వల్పాప కారమునను
డీలువడి యమేధ్యమునఁ గ్రీడించుచుండు, బాలశునకంబులకు లేదు వ్యత్యయంబు.

యౌవనము

గీ. దివ్యవిద్యాభివృద్ధి విస్తీర్ణమైన, సద్గురూపదేశమునఁ బ్రసన్నమైన
బుద్ధి, యౌవనావిర్భూత మోహమునను, కలుషితమగుఁ బ్రావృణ్ణదీజలముఁబోలి.

గీ. తుచ్ఛకామసంక్రాంతయోషిచ్ఛరీర, వికటమరుభూజనితమరీచికలఁ గాంచి
పురుషవరమృగంబులు భ్రాంతిఁ బరువులెత్తి, పడుచున్నయవి విషయావటములందు.

వ ని త

గీ. కేశకజ్జలధారిణుల్ కృష్టమతులు, ఘోరదుష్కృతానలశిఖాకార లధిక
దుర్విషయలు దుస్స్పర్శలు దోషఖనులు, నరతృణంబుల దహియింత్రు నయనకాంతి.

చం. స్తనములు మాంసకందుకవిధంబులు, కాయము రక్తమాంసశో
భనము, మనంబు కామశుకపంజర, మాకృతి లోలయంత్ర, మా
ననము మనోమృగామిషము, నారకలోక మనంగద్వారం,
బనయము వర్తనంబు, వనజాక్షులసౌఖ్యముఁ జెప్ప శక్యమే!

గీ. పాపభూయిష్ఠసంసారపల్వలాత్త, చిత్తకర్దమసంచార మత్తపురుష
మత్స్యములకు దుర్వాసనామహితరజ్జు, బడిశపిండికల గారె యువ్వనిత లనఘ!

జ రా

గీ. సర్వకార్యప్రశక్తి కశక్తిఁ గూర్చు, నఖిలరోగములకును జన్మాలయంబు
ఆర్జనమునం దసత్య మత్యధికమగును, అంత్యదశయేల? సుతకృతానాదరంబు.

గీ. దోషయుగ్జరాఘోరవిధూసరంబు, జనశిరోనామపక్వకూశ్మాండకంబుఁ
గాలుఁడను నీశ్వరుండు భక్షణము సేయు, ముదిమి యేటికిఁ? గాటికిం బోవుఁగాక!

కా ల ము

గీ. ఘుమఘుమారావకృద్భూత సంఘమశక, ధూర్వహాజాండఫలగణోదుంబరంబుఁ
బతనశీలంబుఁ గాలంబు మతి నెఱుంగ, నెట్టివారికైనఁ దరంబె ఋషివరేణ్య!

మ. అభినందింపను సుంతయున్ మరణమున్ స్వాంతంబునన్ జీవితం
బభినందింపను బుద్బుదంబయిన దేహారోగ్యముం గోర నీ
ప్రభృతిన్ ప్రాభవవైభవంబులను సౌభాగ్యం బపేక్షింప, లో
నభిమానంబు వహింప, మౌనమున శుద్ధాత్ముండనై యుండెదన్.

కుశనగరము - బుద్ధనిర్యాణము.

కో., నరసింహాచారి గారు

సృష్టి స్థితి లయకారకుడగు భగవంతుడు సహితము కర్మబద్ధుడై లోకోద్ధారకుడయ్యును తన యవతారములయందు దాయా కాలానుగుణముగ ప్రవర్తించుచు, కర్మపరిపాకము కాగనే నిర్యాణము పొందుచు వచ్చెను.

> మ. బలహీనాంగులకున్ బలాధికులకుం
> బ్రత్యర్థి భావోద్యమం
> బులు గల్పించి వినాశముఁ జెంపి యీ
> భూభారముం బాపి ని
> శ్చలబుద్ధిన్ కృతకార్యుఁడై చనియె నా
> సర్వేశ్వరుం డచ్యుతుం
> డలఘుం డేమని చెప్పుదున్ భగవదీ
> యాయత్త సుర్వీశ్వరా!
>
> (భాగ. ప్రథమస్కంధము, 379 పద్యము.)

కర్మబలముననే ప్రతిప్రాణియు జనన మరణాదికముల నొందుచు వచ్చుచుండును. కర్మ నిష్పక్షపాతి. రాజని చూడదు; భిక్షువని చూడదు. బ్రహ్మయని చూడదు; పిపీలికమని చూడదు.

శాక్యవంశార్ణవ రాకాశశాంకుడయి జనించిన గౌతమబుద్ధుడు దశావతారములలోని బుద్ధుడైనను, కాకున్నను, బుద్ధుడై ధర్మబాహ్యముగుచు వచ్చుచుండిన లోకమును ధర్మమార్గగామి గానొనర్చి, యవతారబుద్ధు డనదగి, తుదకు కర్మబద్ధుడై కాలగతి నందవలసి వచ్చెను. కపిలవస్తునగరమున సుప్రసిద్ధమగు శాక్యవంశమునబుట్టి, శాక్యసింహ, సర్వార్థసిద్ధాది సార్థకనాముడై, సకలైశ్వర్యములననుభవింప ననువగు రాజపదమును విడనాడి, సన్న్యసియై, గయానగరి యందు తపోనిష్ఠుడై అరిషడ్వర్గస్వరూపుడగు మారుని నిగ్రహించి జితేంద్రియుడై బుద్ధత్వమును బడసి, వారణాసియొద్ద సారనాథమను ప్రసిద్ధమగు కురంగారామక్షేత్రమున, తన యహింసాధర్మమును జనులకు బోధించుట ప్రారంభించి, 80 వత్సరముల వయసునరకును ధర్మచక్రమును ద్రిప్పుచుండి మరణకాల మాసన్నమగునప్పటికి, 'పావా' యనుచోటికి పోయెను. పావాయును, కుశినగరమును సమీపముననుండు క్షేత్రములు. పావాయందు చండుడను భక్తు డుండెను. అతడు బుద్ధుని, శిష్యజనపరివేష్టితుని భిక్షయొసగి యాదరింపదలచెను. బుద్ధుడు, చండుడు తనకొసగు భిక్షయే, కడసారిభిక్షయనియు, తన మరణకాల మాసన్నమయినదనియు అనాగతము నెరింగి తనకిచ్చు భిక్షాన్నశేషమును తనశిష్యుల కెవ్వరికి నీయవలదని చండుని కాదేశించెను. చండు డీతరుణమున గురువున కిట్టి మాంసయుతాహారము నొసగెనని కొందరి మతము. కొందరీమతము నొప్పుకొనరు. పాళిభాషయందుగల మూలగ్రంథమున నుండుపదము ద్వ్యర్థిపదమగుటనందున కొందరు, చండుడు బుద్ధునికి పందిమాంసమును బెట్టెననియు, కొందరు ఒకవిధమగు పాలతో గూడిన తండులాహారమునే యొసగెననియు అభిప్రాయభేదములు కలిగియున్నారు. ఏది ఎట్లున్నను అహింసాధర్మస్వరూపుడగు బుద్ధుడే, మాంసాహారియయ్యెనన్న నింతకన్న విపరీతము వేరుండదు.

దేవతలందఱును, "సుజాతయనుకన్య, ఉరువేలానగరవాసి యొసగిన భిక్షాన్న మహిమవల్ల గౌతముడు దివ్యజ్ఞానయుతుడై 45 సం.లు లోకోద్ధారకుడయి వర్తించుచుండెను. ఇపుడీ చండుడొసగు భిక్షాన్నమే కారణమాత్రముగ బుద్ధుడు నిర్వాణమును పొందఁగలడు" అని తలపోయసాగిరి. చండదత్త భిక్షాన్నమును దినిశిష్యసమేతుడై బుద్ధుడు, పావాను విడచి కుశినగరమునకు పయనమయ్యెను. మార్గమధ్యమున ఆయనకు గర్భమున నొకయారాటము కలుగ నారంభించెను. క్రమముగా బాధహెచ్చెను. తుదకు అతిసారవ్యాధిగా పరిణమించెను. కావున, నిక ముందు నడువజాలక, కొంత విశ్రమింప నెంచి మార్గముప్రక్కనున్న యొక వృక్షచ్ఛాయనుజేరి ప్రియశిష్యుడగు ఆనందుని బిలిచి "ఆనందా, నేను మిక్కిలి డస్సియున్నాను. నాయొక్క కాషాయాంబరమును నాలుగుగా మడిచి పరింపుము దీన కొంత విశ్రమించెదను" అనెను. ఆనందుడు పఱచిన శయ్యపై విశ్రమించి కొంతసేపటికి "ఆనందా, నాకు మిక్కుటముగు దాహ మెత్తుచున్నది. కొంచెము నీరిమ్మ"నెను. ఆనందుడు నీరివ్వగా త్రాగి, బుద్ధుడు, మగల ప్రయాణమును సాగించెను. మార్గమున కకుత్స్థానది యుండెను. దానియందు స్నాతుడై దగ్గరగల ఆమ్రవనమునుజేరి ఆనందునిచే శయ్య నొకదానిని మరల వేయించుకొని విశ్రమించెను. 80 వత్సరముల ప్రాయమునగూడ బుద్ధుడు గజబలుడై యుండెను; కాని, ప్రస్తుతమునమాత్రము వ్యాధిబలమువల్ల నిలువనుగూడ శక్తి లేకుండెను. మాటిమాటికిని ఆనందుని పిలుచును అతనిచే శుశ్రూషల జేయించుకొనుచుండెను. ప్రతిప్రాణియు జరామరణములకు గురికాక తప్పదనియు, సుఖమువలెనే కష్టముగూడ ననుభవింపవలసియుండుననియు, కావుననే ప్రాణులు పరస్పరపీడాకరులు కాగూడదనియు జనులకు దెలియజేయుటకొరకే తనబాధల నన్నిటిని అణచుకొనగలుగు జితేంద్రియు డయ్యెను. బుద్ధుడు ఆనందాది శిష్యులతో, "ఇప్పుడాయాసముగా నున్నది; ఇపుడు దాహబాధ తీవ్రముగానున్నది;

ఇపుడు నిద్రింపనిది, ప్రాణముల ధరింపజాలను; నాకు మూర్ఛ వచ్చిన ట్లున్నది" అని చెప్పుచువచ్చెను.

బుద్ధుడు ప్రయాణ మొనరింపవలసినదూరము పదికెండుమైళ్లే యైనను ఇరువదియైదుమారులు మార్గమధ్యమున విశ్రమింపవలసి వచ్చెను. ఇట్లు బహుప్రయాసల కోర్చి కుశీ నగరసమీపమునగల యొక మామిడి తోటనుజేరి, ఆనందునితో, నిట్లనెను. "ఆనందా! నీవు చందునిపాలి కరిగి వానితో, 'చందా! బుద్ధుడు నీవర్పించిన అంతిమభిక్షను స్వీకరించి నిర్వాణమును పొందుచున్నాడు. అందువలన నీకపరిమితశుభము చేకూరును' అనుము. చందుడు ఈవిషయమునుగురించి సందేహించిన యెడల 'బుద్ధుడే నాతో స్వయముగ నీమాటల నుడివెను. కావున నీకు శుభము తప్పక చేకూరును' అనుము. మరియు నాకు పూజలొనర్చినవారిలో దివ్యజ్ఞానప్రాప్తికి కారణమగు ఆహారమిచ్చిన సుజాతాకన్యయు, నిర్వాణప్రాప్తికి కారణమగు నాహార మొసగిన చందుడును మిక్కిలి ప్రశంసార్హులు. ఈమాటలు మదుక్తములని చెప్పి చందుని సందేహమును బాపుము" అనెను. చందుడు చేసిన సత్కారమే బుద్ధుని కీలోకమున అంత్యసత్కారమని యెరిగినవారు కాన భిక్షాన్నమునకు దేవతలు లోకోత్కృష్టపదార్థముల సారమును, రుచియు, కలుగజేసియుండిరి. బుద్ధుని నిర్వాణమునకు ఇట్టి భక్తిపూర్వకముగ నొసగబడిన యుత్కృష్టపదార్థము కారణముగా నుండజాలదు; కాని కాకతాళీయముగ నిది యొకకారణమాత్రముగ నెంచబడినది. ఇదియునుగాక బుద్ధుడు, వైశాలియందుండగనే, అనగా పావాకురాకపూర్వమే, తననిర్వాణకాల మాసన్నమగుచున్నదని చెప్పియుండెను.

బుద్ధుడు ఆమ్రవనమును వదలి హిరణ్యావతియనునదిని దాటి కుశీనగరమునొద్ద, ఉపవర్తనమను, నొకసాలవనమును, ప్రవేశించెను. ఉపవర్తనవనము మల్లరాజపుత్రులు విహారార్థమేతెంచు ప్రదేశమైయుండెను. బుద్ధు డీవనమును, చేరునప్పటికి మిక్కిలి, శ్రాంతుడైయుండెను. కాన, ఆనందుని చూచి "నీ వీరెండు సాలవృక్షములమధ్య ఉత్తరపు తలగడగా నొకశయ్య నేర్పరపుము విశ్రమించెదను" అనెను. శిష్యుడును తత్క్షణమున నొకశయ్యను, గురువునభీష్టానుసారముగా నేర్పరుపగా బుద్ధు డందుశయనించెను. మరల లేవలేదు; కాని స్మృతియుండగనే మరల నానందునితో నిట్లనెను. "నేనీయుపవర్తనవనమున, మల్లియరాజపుత్రులవిహారారామమున, వారి కెఱుకలేక నిర్వాణము చెందినయెడల "ఇంత సమీపమున మననగరముననే యుండి మనకు తనయంత్యదర్శనభాగ్యము చేకూర్పకపోయెను. మనమెంత పాపులమో! లోకోద్ధారకుని యంతిమవాక్సుధారసమునుగ్రోలి, ఆయన చరణకమలములకు మ్రొక్కు భాగ్యము లేకపోయెను గదా!" యని మిక్కిలి పరితపించెదరు. వారి కిట్టిదుఃఖము కలుగకూడదు కాన నీవు పోయి మనరాక వారి కెరిగింపుము" అనెను. ఆనందుడును రాజకుమారులకడ, కతి త్వరితముగ బోయి "మహారాజకుమారులారా బుద్ధ భగవానుడు సాలవనమున నున్నాడు. ఈదినమున నిర్వాణము చెందగలడు. మీపురద్వారమునకుండియు నిర్వాణకాలమున దర్శనభాగ్యముగూడ లభింపకపోయెనను చింత మీకు కలుగకుండుగాక యని నన్ను మీయొద్ద కావహానుభావుడే పంపియున్నాడు" అనెను. ఈవార్త విన్నతోడనే, మల్లియ రాజకుమారులు, అరువదివేలమందియు పుత్రకళత్ర పరివారసమేతులై బుద్ధునినిర్వాణమును దలంచుకొని దుఃఖించిరి. కొందరు దుఃఖాతిశయమున తలలను నేలకు గొట్టుకొనిరి. కొందరున్మత్తులకిరి కేశముల బెరికికొనిరి. కొందరు నానాముఖముల పరువు లిడిరి. సమస్తజనమును ఇట్లు దుఃఖోన్మత్తులై ఉపవర్తనమునుచేరి బుద్ధునెదుట సాష్టాంగపడి రోదించుచుండగా బుద్ధుడు వారి నవలోకించి సాంత్వనవాక్యముల బలికి వారికి దుఃఖోపశమనము గావించెను.

బుద్ధదర్శనార్థము వచ్చినవారిలో సుభద్రు డను బ్రహ్మవాది (బౌద్ధేతరుడు) యొక డుండెను. అతని వయసు 120 సంవత్సరములు. సుభద్రుడు వయోవృద్ధుడేకాక అనుభవేంగితజ్ఞానములయందు వృద్ధుడై యుండెను. వార్ధక్యమున తటస్థించుచంచలబుద్ధి ఆయనకు లేదు. బుద్ధుని దర్శించి తనకుగల కొన్నిసందేహముల బాపుకొనదలంచి ఆతురుడయి తల్పగతుడగు బుద్ధునిసమీపమున కేగుచుండెను. గురువునకుగల శరీర ప్రయాసనెరింగినవాడు కాన ఆనందుడు సుభద్రుని బుద్ధునొద్దకు పోనీయక ఆపెను. బుద్ధు డిదియెఱింగి సుభద్రుని తనయెదుటికి రానిమ్మని కోరెను. సుభద్రుడును బుద్ధునిసమీపించి తన సందేహముల నా మహనీయునివలన బాపుకొనినదే కాక బౌద్ధుడై యాక్షణముననే నిర్వాణము చెందెను. బుద్ధుడు మతస్వీకారమునిచ్చి అనుగ్రహించినవారిలో సుభద్రుడు కడపటివాడు.

బుద్ధుని దర్శించుటకు శక్రాదిదేవతలునువచ్చియుండిరి. అపుడు ఆయన శక్రునిచూచి "దేవేంద్రా, నామతము సింహళమున విశేషవ్యాప్తి నొందగలదు. సింహబాహునిపుత్రుడు విజయబాహుడు లాటదేశమునుండి అయిదువందలజనముతో సింహళమునకు పోగలడు. అచ్చట వానిని, వానిరాజ్యమును మీయొక్క రక్షణలోనికి దీసికొనవలసిన"దని చెప్పెను. అప్పుడే తనశిష్యులను, బౌద్ధప్రచారకులను బిలచి ఈ నలువదియైదు వత్సరములకాలమున తానొనర్చిన ధర్మబోధను గురించి వారి కేమైన సందేహము లున్నయెడల తన నిర్వాణమునకు పూర్వమే నివర్తించుకొనవచ్చునని కోరెను. శిష్యుల కెరికిని ఎట్టిసందేహములును లేనందున నందరును మౌనముద్ర దాల్చియుండిరి. బుద్ధుడును తృప్తి చెంది "నే నీలోకమును విడిచిపోవుచున్నాను. త్రిరత్నములగు బుద్ధ(మతము), ధర్మ, సంఘములుమాత్రము శాశ్వతముగ నిలచియుండుగాక" యనుచు ప్రాణముల విడిచెను.

మల్లియ రాజకుమారులును, తమబంధుమిత్రపరివారములతో దుఃఖాతిశయమున శోకించి రోదించి కొంతతడవునకు దుఃఖముపశమింపగనే బుద్ధునికి ప్రేతకార్యముల జేయుట కున్ముఖులయిరి. పన్నని

వలివమును ఖిళ్కాలి మృదువగు దూదియు తెచ్చి గుడ్డను ఒకమడతవేసి అందు దూదిని మెత్తగా పఱచి మరలదానిపై వస్త్రమును కప్పి మరల దూదిపరచి ఈవిధముగ వేయిమడతలగువరకును చేసిరి. అయిదువందల మూటలదూదియు, అంత్రియవస్త్రమును వ్యయమయ్యెను. బుద్ధునికళేబరమును అపఅపుపై నుంచిరి. దహన సంస్కారమునకుముందు ఆరుదినములు నానాదేశములనుండియు, శతసహస్రసంఖ్యాకులుజనులువచ్చి పూజలొనరించిరి. కుశినగరమున నెచ్చట చూచినను ఒకనిలువెత్తునకు పుష్పముల జల్లియుండిరి. దేవలోకమునుండియు, మానవలోకమునుండియు, గాయకులు అనేకులువచ్చి శ్రోత్రానందకరమగు గానములో భజనలను చేసిరి. రాకుమారులు దహనసంస్కారమునకు తమ సభాభవనమును సర్వాలంకారసంపన్నముగా నొనర్చియుంచిరి. కళేబరమును ఒక బంగారుమంటపమున సుగంధ తైలాదికముల మధ్యనుంచి ఎనమండ్రుప్రధానరాజకుమారులు స్నాతులై, నూతనవస్త్రముల ధరించి అమందసమును మోచికొనిపోయి సభాభవనమును జేరిరి. అచ్చట 120 అడుగులఎత్తున నొకచితి నమర్చియుండిరి. చితిపై మందసము నుంచి, రాజకుమారులు అగ్నిసంస్కారమును చేయ యత్నించిరి కాని చితి యంటుకొనదయ్యెను. వీవనలచే వీచియు, ఆజ్యాదుల బోసియు చూచిరి కాని చితి ఇంకను అంటుకొనదయ్యెను. అపుడచ్చట సమావేశమయినవారిలో అనిరుద్ధుడుకూడ నుండెను. అనిరుద్ధుడు బుద్ధుని మాతులుడగు అమృతోదనుని పుత్రుడు. బౌద్ధగురువులలో నగ్రగణ్యుడును, అగతానాగతవేదియగు అనిరుద్ధుని సమీపించి రాకుమారులు అగ్ని జ్వలింపనందుకు కారణము నడిగిరి. "మహాకశ్యపుడురాకయుంచిగి దహనముకాదు; ఆమహనీయుడు వచ్చువరకును మనము వేచియుండవలసినది. కొలదికాలముననే మహాకశ్యపఋషి రాబోవుచున్నాడు" అని అనిరుద్ధుడు చెప్పగనే కశ్యపునిరాకకై యందఱును నిరీక్షించుచుండిరి.

కశ్యపుడు రాజగృహమున నుండెను. శిష్యులతో సంభాషించుచుండగా నొకజ్యోతి కానవచ్చెను. భూమి కంపించెను. కశ్యపుడు దివ్యదృష్టిని జూడ కుశినగరమునసాలవృక్షముల మధ్య నిర్వాణము నొందిన బుద్ధుడు గోచరించెను. తత్క్షణమే తనశిష్యులతో కుశినగరమునకు పయనమయి బుద్ధకళేబరమున దహనాదిక ప్రయత్నములు జరుగునప్పటికి కుశినగరమునకు ఈశాన్యమున 12 మైళ్లదూరముననుండిన పావాకువచ్చి చేరెను. తర్వాత కుశినగరమునకు వచ్చునప్పటికి మల్లియరాజకుమారులు కశ్యపుడు వచ్చుమార్గమును శిలాకంటకరహితముగను నిమ్నోన్నతములులేక సమముగను చేసియుంచి, పుష్పాంజలులతోను, ధూపదీపములతోను ఎదురేగి ఆయనను సాలవనమునకు దోడ్కొని వచ్చిరి. కశ్యపుడు తనకుడిభుజమునుండి కాషాయాంబరమును (గౌరవార్థము [illegible]లగించి, చితిచుట్టు మూమ్మారు ప్రదక్షిణ మొనరించి బుద్ధుని పాదములకై పున నిలచి యొకసారి బుద్ధుని పాదముల దర్శించి పూజించుభాగ్యము నాకు కలుగుగాక" యని ధ్యానించెను.

వేయిమడతల లోపలనుండిన ఆమహాత్ముని పాదములు కశ్యపు మనోభీష్టప్రకారము మేఘమధ్యమునుండి వెలువడు పూర్ణచంద్రుని కాంతి నధఃకరించుచు, వెలువడి దర్శన మొసగెను.

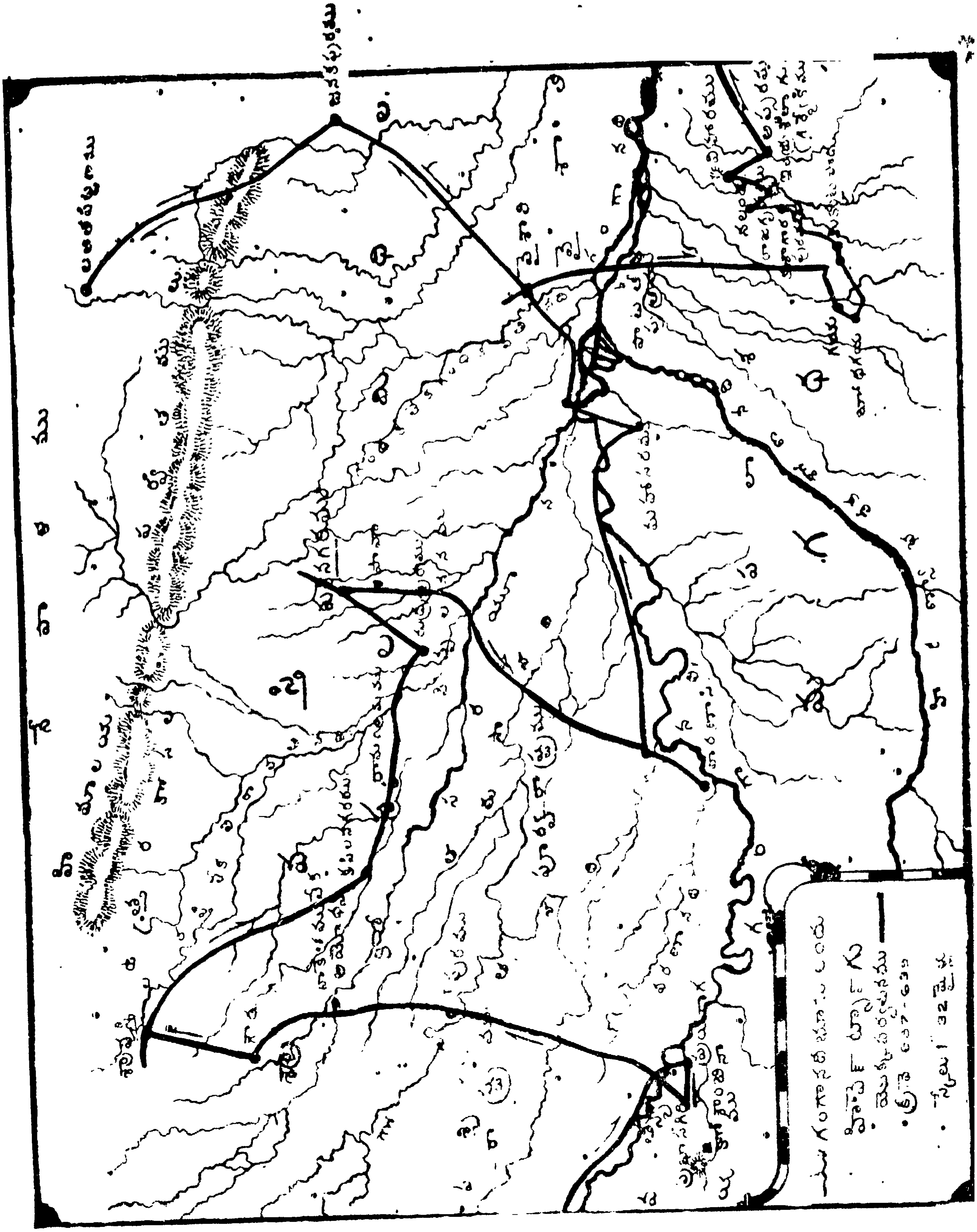
> ఆ. జగములెల్ల దాటి చనినత్రివిక్రము
> చరణనఖరచంద్ర చంద్రికలను
> బొనుగుపడియె సత్యమున బ్రహ్మతేజంబు
> దివసకరునిరుచుల దివియభంగి.
>
> (భాగవతము అష్టమస్కంధ. 632 వ పద్యము).

> "మ. తనపుట్టిల్లిదె పొమ్మటంచుమనజాడుం దన్నాభి పంకేరుహం
> బు నిరీక్షించి నటించి యున్నతపదంబుం జూచి తత్పాదనే
> చనముం జేసెఁ గమండలూదకములం జల్లించి తత్తోయముల్
> వినువీథిం బ్రవహించె దేవనది నా విశ్వేశు కీర్తిప్రథన."

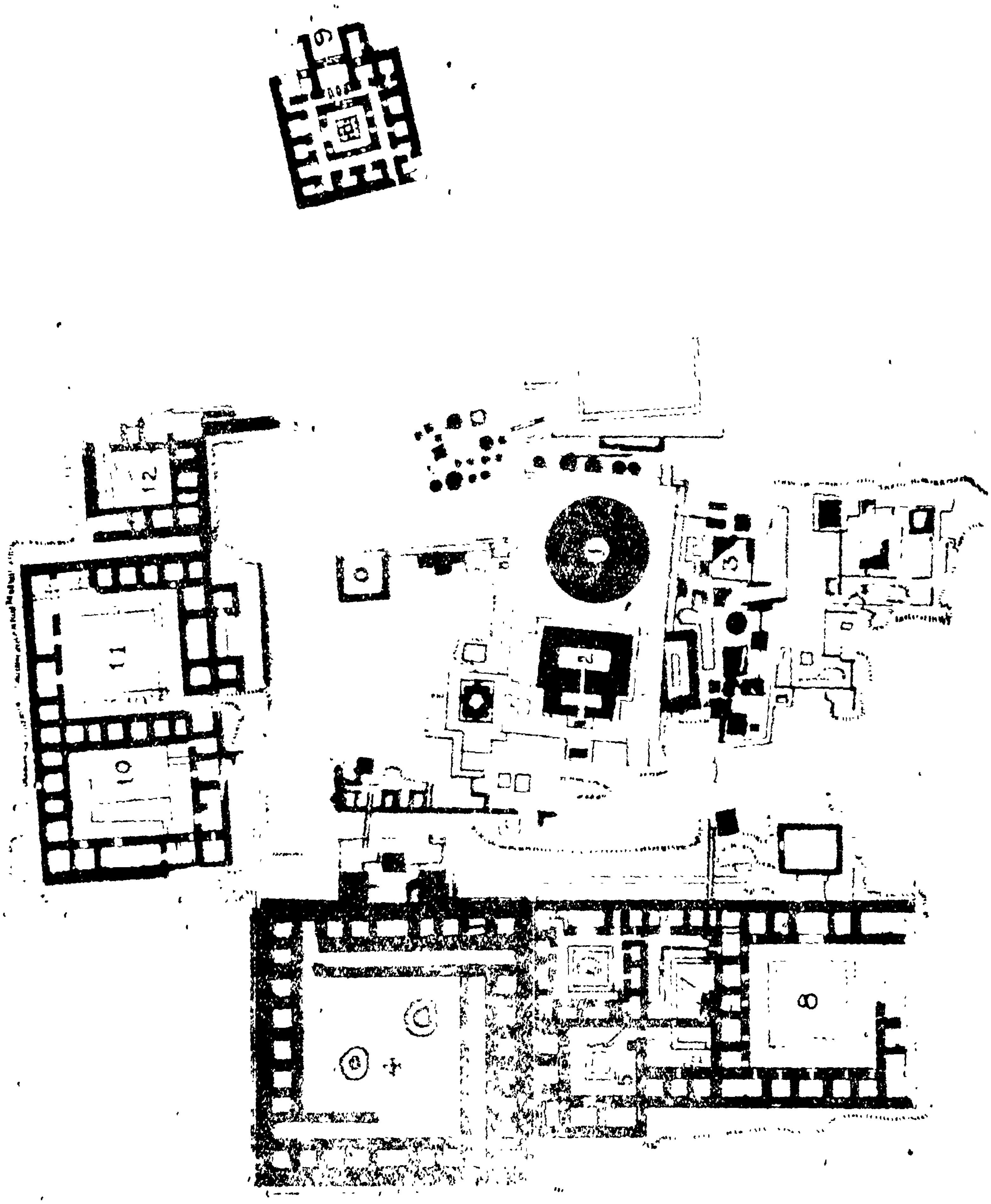
కశ్యపుడు ఆపాదములను పూజించి సంతసించెను. అచ్చట గూడిన జనులందరును ఈచిత్రమునుజూచి కశ్యపుని ప్రభావమును వేనోళ్ల నుతించిరి. గరుడగంధర్వోరగాది దేవలోకమువారును ఆదివ్యపాదములకు పూజ లొనర్చిరి. తర్వాత నాపాదద్వయము చితి కెవిధమగు భంగమును కలుగక అంతర్గతమయ్యెను. 60000 మల్లియ రాజకుమారులును తదితర జనమును విశేషముగ రోదింప మొదలిడిరి. అర్హతులుమాత్రము దుఃఖమారు లయినందున తక్కినవారిని బుద్ధసూక్తముల జెప్పుచు తగుమాటల ననునయించిరి. తత్క్షణమే ఇంద్రజాలమోయన దేవతలమహిమవల్ల చితియంతయు స్వగ్నము కాజొచ్చెను. అనతికాలముననే బుద్ధకళేబరమంతయు దహనమయి తెల్లనిశల్యములు ముక్తాసముదాయముభంగి, ఆకాశమున నక్షత్రములరీతి ప్రకాశించుచు నిలచినవి. ఇందు ప్రధానములయినవి, నాలుపదంతములు, రెండుదౌడ ఎముకలు కపాలము.

అగ్నిజ్వాలలు ఆకాశపర్యంతము వ్యాపించియున్ను అచ్చటనుండు సాలవృక్షములయందు ఒక ఆకుగాని కొమ్మగాని వాడిపదిలేదు. పిపీలికాదులు మాత్రము చితికిసమీపము నుండినవి అగ్నిబారిని బడక తత్కాలజనితమారుత సహాయమున స్థలాంతరమునకు జేరి బ్రతికినవి. ఏప్రాణికిని ఎట్టిబాధయు కలుగలేదు. కడపట దేవతల ప్రభావమున నొకవర్షము సంభవించి అగ్నిశాంతిగా రాజపుత్రులు, దంతమయపాత్రములతో భూతిరాశిమధ్య మందు అస్థులను వెదకి సావధానముగనంతవరకు నొకటిపోకుండ అన్నిటిని సేకరించి మహోత్సవముతో వాటిని నగరమునకు గొంపోయి యొకప్రధానభవనమున నుంచిచుట్టును సైనికుల కాపుంచిరి. జంబూద్వీపవాసులగు రాజులు బుద్ధుని నిర్వాణవార్తను విన్నవారలై దుఃఖశల్యములై దౌత్యప్రయత్నములనైన చేయుచున్న

కుశినగరము - బుద్ధునిప్రయాణము

పటము ౧

పటము ౭

రని భీతిల్లి వాటిని పరహస్తగతములు కాకుండునట్లు సైన్యము నుంచు కొనవలసివచ్చెను.

ఇట్లుండ బుద్ధుని మరణవార్త రాజగృహమున దెలిసెను. రాజగృహమున, బింబిసారునిపుత్రుడు అజాతశత్రుడనురాజు పాలించుచుండెను. అతని మంత్రులు బుద్ధుని మరణవార్తవిని రాజునకు దెలిసిన యెడల ఆకస్మికదుఃఖమున జీవముల విడుచునని వెఱగొంది తత్పరిరక్షణార్థము మూడుపెట్టెలయందు వేర్వేరుశైత్యోపచార పదార్థముల నుంచి పిమ్మటరాజును సమీపించి కుశీనగరముపైపు చూపి "మహారాజా! ప్రతిప్రాణియు మరణించుట ధ్రువము. బుద్ధుడుగూడ నిట్టిస్వాభావికపరిస్థితి పొందినాడు." అని విన్నవించిరి. రాజు ఈ దుఃఖవార్తవిని గాలితాకుడున గూలువృక్షమువలె క్రిందబడి మూర్ఛల్లెను. వెంటనే మంత్రు లాతని నొకపెట్టెయం దుంచి శైత్యోపచారముల జేసిరి. మంత్రుల ప్రయత్నములవల్లను పెట్టెయందుగల శైత్యపదార్థ సంస్పర్శమువల్లను రాజు కొంతతెలిసి కన్నులు దెఱచిచూచెను; కాని మరల మూర్ఛిల్లెను. మంత్రు లాయనను మరియొకపెట్టెయం దుంచిరి. ఇప్పటికిని పూర్ణస్మృతికి రానందున మూడవపెట్టె యందుంచిరి. రాజును తెలివిగలిగి మాటలాడుటకు శక్తిరాగా మంత్రులజూచి బుద్ధుని మరణవార్తను పూర్తిగా దెలిసికొని యున్మత్తునివలె దనయొక్క పదునారువేలయంతఃపురకాంతలును, ఇతరపరివారమును వెంటరా బురవీథుల సంచరించుచు, బుద్ధుడు రాజగృహమున నుండగా నివసించుచుండిన ప్రతిపవిత్రస్థలమున కేగుచు,"ఇచ్చట నేకదా తథాగతుడు ధర్మచక్రమును ద్రిప్పెను. ఇచ్చటనేకదా రోగుల రుగ్మతె మాన్పెను. ఈప్రదేశముననేకదా అంగవిహీనుల కంగముల గలుగజేసెను. ఇచ్చటనేకదా, వేనవేలుజనులకు అహింసాధర్మము నుపదేశించెను. ఇచ్చటనేకదా శరణార్థిని నన్ను శిష్యునిగా స్వీకరించెను." అని పలువిధముల పలవించెను. ఇంతవరకును బుద్ధుడు ప్రయాణముచేయుచుండిన ప్రదేశముల గురించి యనవరతము విచారించుచుంటిని. ఇక మీద నా కట్టిభాగ్యము లేకపోయెను గదా యని చింతించుచు, ఇక నెంత దుఃఖించిన కార్యము లేదని నిశ్చయించుకొని బుద్ధుని శల్యముల దెచ్చిరయేని వాటిని పూజించుచుకాలము గడప నిశ్చయించి మల్లియరాజపుత్రులకు రాయబారులను పంపుచు నిట్లుత్తరము వ్రాసెను. "మహాపుణ్యవంతులగు రాకుమారులారా! బుద్ధు డొకయుత్కృష్ట రాజవంశస్థుడు. నేనును అట్టివంశమున బుట్టినవాడను. ఆయన మాతండ్రిబింబిసారునికన్న అయిదువత్సరములు పెద్దయై మాతండ్రికి బాల్యస్నేహితుడై యుండెను. బుద్ధత్వము పొందుటకుపూర్వము మాతండ్రియొద్దకువచ్చి పూజలనంది గయకేగి తపమాచరించి బుద్ధుడై మరల మాపురమునకే వచ్చి ప్రప్రథమమున మాతండ్రిని శిష్యునిగా స్వీకరించెను. మానగరమున నూటపదివేలు బ్రాహ్మణులకును, గృహస్థులకును ధర్మబోధ గావించెను. మాతండ్రి బింబిసారుని, వలెనే నేనును బుద్ధుని పాదముల శరణందితిని. కాన బుద్ధుడు మాకు బంధుడును, మిత్రుడును గురువున్నై యుండెను; ఆయన శల్యముల నేనును పూజించి చరితార్థుడనగుటకు వేచియున్నాను. ఆయన ధాతువులలో నాకును కొన్ని పంపవలెనని ప్రార్థించుచున్నాను." ఈయుత్తరమును పంపుటయేకాక రాజకుమారులు ఏకారణముననైన శల్యభాగమును సామమున నివ్వని పక్షమున దండోపాయము ప్రయోగించుటకు సిద్ధపడియుండుట శ్రేయస్కరమని చతురంగబలసమేతుడై తాను స్వయముగా కుశీనగరమునకు వెళ్లెను.

ఈమధ్యకాలమున బుద్ధుని మరణవార్త సకలరాజ్యములందును వ్యాపించెను. కపిలవస్తులోని శాక్యరాజులును వైశాలి రాజపుత్రులును, అలకప్పలోని రాజులును రామగ్రామ పాలకులును, శ్వేతద్వీపపు బ్రాహ్మణులును, పావాలోని మల్లియులును బుద్ధుని శల్యములకై యుద్ధసన్నాహములతో వచ్చిచేరిరి. ఇట్లు బుద్ధశల్యసేకరణార్థము వచ్చిన సప్తరాజవంశములవారును కుశీనగరమును చుట్టి సైన్యములనిలిపి శల్యములయందు మాకును భాగముగలదనియు, లేనియెడల యుద్ధమునకు సిద్ధముకావలయుననియు మల్లియరాజులకు వార్తనంపిరి. మల్లియులుచలించలేదు. ధీరతతో ప్రతిస్పర్ధులకోరికను నిరాకరించుచు బుద్ధుడయాచితముగ మానగరమునకువిచ్చేసి ఇచ్చటనే నిర్యాణముచెందినందున ఆయన శల్యములు సర్వమును మాయవికాని ఇందులకందు భాగముకాని జోక్యముకాని కలుగుట కవకాశములేదని ప్రతివార్తనంపిరి. ప్రతిపక్షమువారును యుద్ధవార్తనంపిరి. అయినను మల్లియులు భీతిచెందలేదు. గొప్ప సంగ్రామము తటస్థించునట్లుండెను. అహింసాపరతయే మూర్తీభవించి బౌద్ధమత మూలపురుషుడైన బుద్ధుడు భౌతికశరీరమును విడనాడిన యుత్తరక్షణముననే ఆయన శల్యవిభాగమునకై పరమబౌద్ధులని ప్రసిద్ధిగాంచిన రాజులు పరహింసాపరులై యుద్ధమునకు బూనుకొనుట విధివైపరీత్యమే కాని వేరుకాదు. ఇట్టిఅనుత్తమమగు స్థితినిచూచి ద్రోణుడను బ్రాహ్మణుడు బౌద్ధశ్రేష్ఠుడొకడు ప్రతిస్పర్ధులకు మధ్యవర్తిగా వచ్చి యొకయున్నతప్రదేశమున నిలచి యందరునువినునట్లుగా "రాజోత్తములారా! మీరిచ్చటగూడినది సర్వలోకమాన్యుని గౌరవించుటకే యనునది నిర్వివాదాంశమయినను, మీరిపు డొనర్పబోవు సంగ్రామాది చేష్టలవల్ల బుద్ధునికి కళంకమునుగూర్చుటయేకాక మీకును తుదలేని కళంకపంకనిమగ్నతకలుగ జేసికొనుచున్నారు. శాంత్యాదార్యాది సుగుణఖనియగు బుద్ధునికి శాంతిగుణదూరులగు మీరు శిష్యులమని చెప్పయోగ్యత లేకపోవును. నిజముగ మీకు బుద్ధునియందు గౌరవము కలదేని ఆయన లోకోద్ధారకుడని మీకు నమ్మికకలదేని కయ్యముల జాలించి నెయ్యమున కార్యసాధనకు గడంగుట శ్రేయస్కరము. పవిత్రములై యమూల్యములగు శల్యములను ఒకరుమాత్రే యుంచుకొనక సకలజనులును పూజించుట కవకాశ మొసగినయెడల బుద్ధునియందు మీరు చూపుగౌరవము వేవిధముల నెక్కుడుగా జూపినవారగుదురు. కావున శల్యముల నెనిమిదిభాగములుగా భాగించుకొని మీ యెనిమిది రాజవంశములవారును పొందవలసిన"దని నీతిబోధ గావించెను. రాజు

లందరును ఇంగితజ్ఞానముకలవారై ద్రోణుడే తమ కీశల్యవిభాగము చేయ సమర్థుడని అతని కోరిరి. ద్రోణు డొక హేమకుంభము గొని శల్యముల భాగింప మొదలిడెను. నానారాజన్యులును ఆసమయమున దుఃఖపరవశులై రోదింపుచుండిరి. రాజపుత్రులును దుఃఖాతిశయమున అన్యాయ్యత్త మనస్కులై యుండగా ద్రోణుడు శల్యములనుండి యొక దంతమును తన శిఖయందు దాచుకొని తక్కినవాటిని కొలువగా మగధరాజ్యపు పల్లు పదునారయ్యెను. ఒక్కొక్క రాజును రెండుపళ్లశల్యముల గొనెను. ద్రోణుడు చేసిన చౌర్యమును ఎవరును తెలిసికొనరైరి. కాని సహస్రాక్షుడు మాత్రము దాని గనిపట్టి సహింపక ఆదంతమును తాను ద్రోణునికి తెలియక అతని శిఖనుండి తీసికొని దేవలోకమునకు గొనిపోయి బుద్ధుని శేశములతో చేర్చి ప్రతిష్ఠించెను. శల్యవిభాగానంతరము ద్రోణుడు తనశిరమున దాచుకొన్న దంతమునకై చూడగా నది కానరాదయ్యెను. చౌర్యసంపాదితము కాన నెవరినడుగుటకును లజ్జించి తుదకు తన కేమియు లేకుండుటకు వగచి రాజులయనుమతి శల్యముల గొలిచిన హేమపాత్రమును గొని తృప్తిపొందెను. శల్యములనుగొని ఎచ్చటివా రచ్చటకుపోవుకాలమున పిట్టలీదేశ రాజకుమరులు తమకును శల్యభాగము కావలెనని కుశినగరమునకు వచ్చి యచ్చటి రాజులనడిగిరి. ఎవరును వారి భాగమును వీడుటకు సమ్మతింపరైరి. అందువలన పిట్టలీ రాజకుమారులకు బుద్ధుని శరీరము దహనమయిన భూతియే దొరకెను. దానిని వారు కడు భక్తితో గొంపోయిరి.

అజాతశత్రుడు తనభాగమును రాజగృహమునకు మహావైభవమున గొనిపోవుచు తననగరమున వాటిని తగుగౌరవముతో ప్రతిష్ఠించుటకు తగునేర్పాటులను చేయుమని యుత్తరువు చేసెను. అట్టి ఏర్పాటులు చేయుటకు తగువ్యవధి నొసగుటకై తాను మార్గమున నొక్కొక్క ప్రదేశమునను దీర్ఘకాలము నివసించుచు 7 సంవత్సరములు 7 మాసములు 7 దినములైనను నగరము చేరలేదు. తీర్థికులను బౌద్ధేతరులు, పామరులు బుద్ధుని శల్యముల బూజించుటకై యొసగు అమూల్యపూజాద్రవ్యలాభమును పొందుటకై అజాతశత్రుడు తనయూరు చేరక మార్గమున నే ఇట్లు కాలయాపన చేయుచున్నాడని యొక యపవాదమును కలుగజేసిరి. ఇట్టి యపవాదమునకై తీర్థికులకు నరకప్రాప్తి కలిగెను. అయినను బౌద్ధులలో అర్హతులను ఉత్తమజ్ఞానులుగూడ రాజిట్లు తామసించుటవల్ల జనులయందు మతద్వేషము అగౌరవమును కలుగునని భీతిల్లి శక్రుని పాలికరిగి అజాతశత్రుడు శల్యములతో శీఘ్రముగ నగరమును చేరునట్లు చేయుమని ప్రార్థించిరి. ఇంద్రుడును, ఇంకను పూర్ణముగా పరిశుద్ధాత్ముడు కాని అజాతశత్రుడు ఉపమోఘయందు గౌరవముంచునో లేదోయని శంకించి యక్షుల నంపి అజాతశత్రుని పరివారమునందు రుగ్మతలు ప్రబలునట్లును, ఆదేసమయమున అర్హతులు రాజువొద్దకుపోయి శల్యముల శీఘ్రముగా నగరమునకు గొనిపోక మార్గమున కాలయాపన చేయుటవల్ల దేవతల కాగ్రహముకలిగి పరివారమున నిట్టి రుగ్మతలు ప్రబలుచున్నవని చెప్పునట్లును ఒకయుపాయమును పన్నెను.

రాజును ఇప్పటికి తెలివి గలిగి అప్పటికి ఏడవనాటికి నగరప్రవేశము చేసి రాజధానియందొక గొప్పడాగోబాయందు బుద్ధుని శల్యముల స్థాపించి పూజించుచుండెను. ఇటువలెనే తక్కిన రాజపుత్రులును కపిలవస్తు, కుశీనగరము, రామగ్రామము, పావా, వైశాలి మొదలగు నగరములయందు మహావైభవముతో శల్యములను స్థాపించిరి. పిట్టలీరాజపుత్రులు తాము తీసికొనిపోయిన భూతిపైనను, ద్రోణుడు తనకు వచ్చిన హేమకుంభముపైనను ఆలయముల గట్టించిరి.

శాక్యసింహుడు తన ఇరువదితొమ్మిదవయేట సంసారసుఖమును త్యజించినదాది ఆరుసంవత్సరములు ఉర్వీల, లేక గయయందు తపోనిష్ఠనుండి బుద్ధుడై తదాది నిర్వాణపర్యంతమునుగల నలుబదియైదు సంవత్సరములు దేశాటన మొనరించుచు; రాజగృహము, సారనాథ్, కపిలవస్తు, కౌశాంబి, వైశాలి, పాటలీపుత్రము, శ్రావస్తి, సాకేతము, సింహళము మొదలగు మహానగరముల దర్శించుచు నిర్వాణకాలమునకు పావానగరమార్గమున కుశీనగరమును చేరి అందు తన భౌతికశరీరమును వదలి శాశ్వత బ్రహ్మపదవిని పొందెను.

కుశీనగరము బుద్ధనిర్వాణమువల్ల బౌద్ధమహాక్షేత్రములలో నొకటియై వాసికెక్కెను. కుశీనగరము, లేక, కుశనగరము అనునది, ఆప్రదేశమునగల యొకవిధమగు కుశమువల్ల గలిగిన సార్థకనామము. దీనిని కుశీనగరమనికూడ వాడుదురు. ప్రస్తుతము కాశ్యాయని దీనికి పేరు. ఇది ఆగ్రా అయోధ్యా సంయుక్తరాష్ట్రములోని గోరకపురము అను తూర్పుజిల్లాలో గోరకపురమునకు 35 మైళ్లు తూర్పున గంగ కుపనదియగు గండకీనదీపార్శ్వమున నున్నది. కుశీనగరమునకు వాయవ్యమున అజితావతి నదిని దాటి సుమారు ఒక మైలుదూరమున బుద్ధుడు నిర్వాణము చెందిన సాలవన ముండెను. బుద్ధుడు సంచారము చేసిన ప్రతి ప్రదేశమునను స్తూపములో, ఆలయములో, తోపులో, మఠములో, విహారములో కట్టబడియుండెను. ఆయన స్నానమునర్చిన స్థలములయందేమి, జపమొనర్చిన చోటులందేమి, ఆహరించిన ప్రదేశములందేమి, విహరించినయెడలందేమి, విశ్రమించినట్టియు, శిష్యులతో సంభాషించినట్టియు, ప్రదేశములయందును, ఇంకయేమి, బుద్ధుని జీవితమున ప్రతిచర్యకును సంబంధించిన ప్రదేశములందంతటను అసంఖ్యాకములగు ఆలయాదులు ప్రబలియుండెను. కేవలము బుద్ధునివిషయమున మాత్రమే కాక బుద్ధుని శిష్యులవిషయమునగూడ నిట్టి గౌరవచిహ్నములు ప్రబలముగా నుండెను. ఇట్టి ఆలయాదులు పూర్వకాలపు శిల్పకళాచాతుర్యము వేవిధముల మూర్తీభవించినదో యనుట ట్లొప్పి, కల్పాంతములకు కొలదిని కాలచక్రపరివర్తనాకల్పితమారుతోద్ధూతపరాగముచే గప్పబడి భూమ్యంతరితములై యుండి, ఏప్రాజ్ఞుని ఖనిత్రముచేతనో ఉద్ధరింపబడి ప్రస్తుతకాలమునగూడ నాటిశిల్పుల ప్రజ్ఞాజ్యోతిని దిగంతముల వ్యాపింపజేయ గలిగియున్నవి. అట్టి ఆలయములు కుశీనగరమున నెన్నియో యుండినవి. బుద్ధునియనంతరము వేయిహాయనముల తర్వాత భరతఖండమునందలి బౌద్ధక్షేత్రదర్శనార్థ మేతెంచి చీనాదేశ యాత్రికులు

ఫాహియాన్, హియెన్‌త్సాంగ్, సంగ్‌యన్ మొదలగువారు చూచునప్పటికే అనేక క్షేత్రములు శిథిలములై నామమాత్రావశిష్టములై విజనారణ్యములైనట్లును, ఆలయాదులు రూపులేక పోయినట్లును వ్రాసియున్నారు. భరతఖండము బుద్ధుని యనంతరము మొదటి సంవత్సరములలోకన్న రెండవ వేయిసంవత్సరములలో అనేక పరదేశాగతులగు మ్లేచ్ఛాదుల దండయాత్రలవల్లను, అసంఖ్యాకులగు భరతఖండరాజుల పరస్పర వైరములవల్లను, భిన్నమతములవారి మతవైషమ్యములవల్లను కడుబాధల నలిగియుండినందున ఫాహియాన్ ఆదిగాగల బౌద్ధయాత్రికుల పర్యటనమునాటికే శిథిలములయినట్లు వర్ణింపబడిన ఆలయములు నేటి కెట్టిస్థితియం దుండగలవో, వర్ణించుటకన్న నూహించుటయే సులభము.

అట్లు శిథిలమైయుండి గుర్తించుట కలవికాక యుండినందున ప్రస్తుత 'కాశ్యా' యనుగ్రామమే పూర్వపుకుశినగరక్షేత్రమని నిర్ణయించుటకు బలవత్కారణములు లేక సాధ్యపడకుండెను. బౌద్ధక్షేత్రములగు శ్రావస్తి, సారనాథు లేక కురంగారామము, రాజగృహము కపిలవస్తు మొదలగునగరములు గుర్తించుట సులభమయినట్లు కాశ్యావిషయమున సులభము కాకుండుటకు కాశ్యాయొక్క పూర్ణశిథిలావస్థయే కారణము. కొందరు కుశీనగరము ప్రస్తుతపు కాశ్యాయనియు, కొందరు కాశ్యాకు, 80 మైళ్ల ఈశాన్యముననుండు నేపాళదేశములోని తెరాయి గ్రామమనియు చెప్పుచుండిరి. కార్లయిల్‌గారు యేబదివత్సరముల క్రింద కాశ్యా యందలి పురాతనాలయముల ద్రవ్వించుచుండినకాలమున అందు ఒక ఆలయమును, అపూర్వదృష్టమును, నిర్వాణ బుద్ధుని గొప్ప శిలావిగ్రహముతో గూడినదానిని కనుగొనిరి. హియెన్‌త్సాంగు తన పర్యటనకాలమున కుశీనగరమున నొక ఆలయమున ఉత్తర ముఖముగ శయనించియుండు నిర్వాణబుద్ధుని శిలావిగ్రహము 20 అడుగుల నిడివి కలదానిని చూచినట్లు సులభగ్రాహ్యముగ వర్ణించి యుండెను. ప్రస్తుతము కార్లయిల్‌గారు కనుగొనిన శిలావిగ్రహము చీనాయాత్రికుని వర్ణన కనుగుణ్యముగ నున్నది. మరెచ్చటను ఇట్టి విగ్రహము లేదు. ఈకారణమునను నిర్వాణకాలమున దహనసంచయనాదుల నెరవేర్చిన అనిరుద్ధ, మహాకాశ్యపాది బౌద్ధగురువుల జ్ఞాపకచిహ్నములుగా నున్న కొన్నిస్తూపములు ఆలయములు కాశ్యా యందే యుండియుండుటవల్లనూ కాశ్యాయే కుశీనగరమని నిర్ణయించుట కవకాశము కలిగెను. కుశీనగరము ప్రస్తుతపుకాశ్యా, అనిరుద్ధగ్రామము, ఇంకను చుట్టునుండు కొంత ప్రదేశమువరకును వ్యాపించియుండెను. ఇందు ముఖ్యములగు పురాతనాలయములలో పేరెన్నికగన్నయవి. (1) బుద్ధనిర్వాణస్తూపమును, దాని చుట్టియుండు అనేకమఠములను చేరిన మాతాకువార్ కోట లేక మృత రాజపుత్రుని కోటయు, (2) మృతరాజపుత్రుని కోటకు 1600 గజములదూరముననుండు దేవస్థానము లేక రామాభరస్తూపము; (3) అనిరుద్ధగ్రామము నైయున్నవి.

మృతరాజపుత్రునికోట లేక మాతాకువార్ కోట

కాశ్యాకు సుమారు అరమైలు దూరమున నైరృత్యమున సాలవనముండెను. వనమునకును నగరమునకును మధ్య అజితావతియను నామాంతరముకల హిరణ్యావతియను నది ప్రవహించుచున్నది. వాయవ్య ఆగ్నేయమూలలుగాను కోట 600 అడుగులు పొడవై, 200 మొదలు 300 అడుగుల వెడల్పు గలిగియున్నది. బుద్ధుడు రాజపుత్రుడు కాన కొన్నిగ్రంథములయందు బుద్ధుడని మాత్రమేకాక రాజపుత్రుడనియు పేర్కొనుట కలదు. ఆరాజపుత్రుడు మరణించిన చోటుకావున, మృతరాజపుత్రుని కోటయని ఈప్రదేశమునకు పేరు. మాతాకువార్ కోట అనేక బౌద్ధాలయముల సముదాయమై యున్నది. (పటము 2 చూడుడు.) ఈసముదాయమున మధ్యభాగమున నొక ఆలయమును దానివెనుక నొకస్తూపమును కలవు. ఆలయము 30 అడుగుల పొడవును, 12 అడుగుల వెడల్పును కలిగియున్నది. దానియందు గొప్ప శిలావిగ్రహము బుద్ధునిది, 20. పొడవు కలది, గంధపు మ్రాకువర్ణము వంటిది యున్నది. బుద్ధుడు మరణకాలమున శయనించిన రీతినే శిలావిగ్రహమును శిరస్సు ఉత్తరముగాను, కుడిచేతిని తలగడగాను పశ్చిమముఖమున శయనించినట్లు అమర్చియున్నారు. (పటము 3 చూడుడు.) విగ్రహము క్రింద నొక సింహాసనము 24' × 5½' పరిమాణము కలదియున్నది. సింహాసనమునకు నాలుగుమూలలయందును స్తంభములు చెక్కియున్నారు. యీపీఠముయొక్క పశ్చిమముఖమున అనగా బుద్ధుని ముఖముండు వైపుననే మూడువిగ్రహములు కలవు. ఇందొకరు బుద్ధుని భార్య యశోధరాదేవియు, ఒకరు కుమారుడగు రాహులుడునుగా నుండనోపును. వీరిద్దరిమధ్యనుండు విగ్రహము, బుద్ధుడు అంత్యకాలమున శిష్యుడుగా స్వీకరించిన సుభద్రునిదిగా నుండవచ్చును. ఆలయకుడ్యము 10" మందము కలవైయున్నవి. శిలావిగ్రహముండు గర్భగృహమునకు ముందు మఱియొకగది యున్నది. విగ్రహముండు పీఠముపై విహారాధిపతియగు హరిబలుడనువాడు యీబుద్ధవిగ్రహమును ఆలయమునకు సమర్పించినట్లును, శిల్పకారుడు మధురాపురవాసియగు దినుడనువాడయినట్లును ఒకశాసనము కలదు. ఆలయాంతర్భాగమున కొంతదాగువు దగ్ధమయినది కనిపించెను. ఇదికాక మనుష్యశల్యములు గూడ దొరకినవి. ఇందువలన సారనాథమునందువలెనే కుశీనగరమునందు గూడ బౌద్ధులు బ్రాహ్మణద్వేషుల దౌర్జన్యములకులోనై నశించినట్లు తోచుచున్నది.

నిర్వాణస్తూపము

(పటములు, 3, ౪, ౯, ౧౦, ౧౧ చూడుడు)

పైన పేర్కొనిన నిర్వాణాలయము వెనుక నొకశిథిలమయిన స్తూపమున్నది. శిథిలమయి మిగిలియుండు భాగములందు పీఠము 25' ఉన్నతియు, 56' చుట్టుకొలతయు, స్తూపము 20' ఉన్నతియు కలిగియున్నది. స్తూపముయొక్క నిజరూపము ౧౦వ పటమున

గల రీతిగానుండవచ్చును. స్తూపమును త్రవ్వగా తద్గర్భమున మరియొక చిన్న చైత్యాలయము కనుపడెను. (పటములు ౪, ౫, చూడుడు) ఇందు బుద్ధుని విగ్రహమును, ఒక తామ్రపాత్ర (పటము ౭ లో 1,2,3 చూడుడు.) యు, తామ్రశాసనమును, ఇతర శిల్పాదిపదార్థములును దొరకినవి. శాసనమునందు పూర్వము పేర్కొన్న 'హరిబలుడే స్తూపమును కట్టించెనని వ్రాసియున్నది. హరిబలుడు అనేకప్రదేశములయందిట్టి ధర్మకార్యములజేసినట్లు శాసనములు కలవు.

నిర్వాణ స్తూపమునకు దక్షిణముననుండు స్తూపసముదాయము (పటము ౬ చూడుడు)

నిర్వాణాలయమునుజుట్టి అనేకస్తూపములును, ఆలయములును, మఠములును కలవు. పరివారబలమునుబట్టి రాజుయొక్క ప్రాముఖ్యమును గమనింపగలుగునట్లు పరివేష్టించియుండు ఆలయాదుల సంఖ్యనుబట్టి మధ్యనుండునిర్వాణాలయస్తూపముల ప్రాముఖ్యము తేటపడగలదు. ఇట్లు నిర్వాణాలయమునకు దక్షిణమున సుమారు ఇరువది ఆరు స్తూపములు వివిధపరిమాణములు కలవి యున్నవి. ఇందు అనేకములు పాదములుమాత్రము మిగిలియున్నవి. కొన్నింటికిమాత్రము నేలమట్టముపైన కొంత కుడ్యభాగములు మిగిలియున్నవి. ఇందు ముఖ్యమగునవి పటము ౬ లో 23, 9, 12 సంఖ్యలు 23 ఒక దీర్ఘచతురాకారముగల ఆలయము. దీనియందు ఇటుకలు 15" × 8½" × 2" పరిమాణముకలవి. కుడ్యముల మందము 4′–8″. దీనియందు ఒకచోట 3′–10″ వెడల్పుగల జాలమార్గము (Window) యొక్కచిహ్నమున్నందున ఈప్రాకారముపై, కప్పుండినట్లు తోచుచున్నది. దీనినుండి ప్రధానాలయమునకుపోవుటకు పశ్చిమముఖమున 5′–2″ వెడల్పు ద్వారమున్నది.

సంఖ్య 9 స్తూపము పీఠమున 15′ చదరము గలిగియున్నది. ఇందు అందముగా చెక్కిన ఇటుకల్లు విశేషము కానవచ్చుచున్నవి. పీఠముపై నాలుగువైపుల స్తంభాకారములు చెక్కబడియున్నవి. సంఖ్య 12. వర్తులాకారస్తూపము. దీనియందుకూడ అందమగు ఇటుకలు కానవచ్చినవి. చుట్టును ఎనిమిది స్తంభాకృతులు పీఠముపై గలవు.

మఠము 4 (పటము ౨).

ఈమఠమున భూమ్యుపరి విశేషభాగము రైతులచే పొలములుగా లోగొనబడియున్నది. ఇది 150′ × 150′ వైశాల్యము కలిగి బహిఃకుడ్యములు 8½′ మందమును అంతఃకుడ్యములు 5′ మందమును అయియున్నవి. ఇంత బలిష్ఠములగు కుడ్యములున్నందున నిది అనేక అంతస్తులు కలిగియుండెనని తోచుచున్నది. ప్రస్తుతము శేషించియుండుభాగమున పెక్కుగదులు నాలుగువైపులను ప్రక్కకు ఏడువంతున బారులు దీరియున్నవి. తూర్పునను, దక్షిణమునను గదులవరుసలకుముందు వసారాలుగలవు. మఠమున మధ్యావరణము మిక్కిలి విశాలమై 87′ × 87′ వైశాల్యము కలిగియున్నది. మఠముయొక్క ద్వారము నిర్వాణాలయమువైపునకలదు. ద్వారమువెడల్పు సుమారు 25′. ద్వారమున కిరుపార్శ్వములయందును. రెండు గొప్ప గోపురములు 15′ వెడల్పును 18′ పొడవునుకలిగి గొప్ప కోటద్వారమువలె గన్పట్టుచున్నది. మఠమున క్రిందనుండుగదులు కొన్ని ఒంటిరాతిగోడలతో మూయబడియుండినందున మఠము కొంతకాల ముచ్చదశయందుండి, క్రమముగా క్షీణించి, తర్వాత కొంతకాలమునకు మరల కొలదిమంది బౌద్ధులే వసించుచుండినందునను వారును, పైయంతస్తులయం దుండుటవల్ల క్రిందిపునాదికి బలముగా నుండుటకై ఈగదు లిట్లు మూయబడియుండునని తోచుచున్నది. ఇంచుమించు అన్నిగదులలోను మఠగురువులు పూజించువిగ్రహ ముండుటకు గూండ్లు కలవు. మధ్యావరణమున రెండుకూపము లున్నవి. ఆవరణమున ఉత్తరముననుండు కూపముయొక్కవ్యాసము 5′–8″; దక్షిణముననుండు కూపవ్యాసము 8′–6″.

మఠము 5, 6, 7, 8 (పటము ౭)

4. మఠమునకు దక్షిణమున నొకబ్రాహ్మణుని నివేశనముండెను దానిచుట్టి యాబ్రాహ్మణు డొకయారామము వేసికొనియుండెను. బ్రాహ్మణుకి నష్టపరిహారము (Compensation) నిచ్చి యతని గృహమును ఆరామమును త్రవ్వించి చూడగా నాప్రదేశమున కొన్ని మఠము లుండుట తెలిసెను. ఇందు మఠమును ఆనుకొని దక్షిణము 5, 6 మఠములును, వాటి కింకను దక్షిణమున 7, 8 మఠములును ఉన్నవి. 5, 6 మఠము లొక్కొక్కదానియందును మధ్య ఆవరణమును, దానిని చుట్టి గదులును కలవు. 5, 6 మఠముల ప్రధానద్వారము నిర్వాణ ఆలయమున కెదుటనే యున్నది. నిర్వాణ స్తూపముయొక్కయు నిర్వాణాలయముయొక్కయు మధ్యరేఖపై నీరెండుమఠములుగూడ నున్నందున నివి ఆయాలయస్తూపములకు సమకాలీనములయి యుండవలెను. తక్కినవి యొకటివెనుక నొకటి తర్వాత యేర్పడి యుండవచ్చును. మఠము 5 నందు అయిదుగదులును, మఠము 6 నందు పండ్రెండుగదులును కలవు.

మఠము 6 నందు ఆగ్నేయ మూలయందు 9, 10 గదులమధ్య మఠము 7 నకు పోవుటకు మార్గమున్నది. మఠము 6 నందు మధ్యావరణమునుచుట్టి నలుప్రక్కలను గదులు కలవు. మఠము 5 నందు అట్లుకాక ఉత్తర పశ్చిమములయందుమాత్రము గదు లున్నవి. మఠము 5 నందు మధ్యనొక చతురమగు నీటితొట్టి యున్నది. దీనికి నీరు మఠము 6నుండి 6, 7 గదులమధ్యగా పోవు జలదారిగుండా పోవును. తొట్టినుండి వెలుపలపోవలసిననీరు వాయవ్యమూలగా 2, 3 గదులమధ్యనుండు మార్గముగుండా పోవును. కట్టడము 7 నకు చుట్టునుండుమఠములు 5, 6, 8 నుండి మార్గములున్నవి. శాల 7 నందు వంటసంబంధమగు సామగ్రులు దొరకినందున నిది మహానసగృహమై యుండవచ్చును.

మఠము 8, యందు విశాలమగు మధ్యావరణమును దానిచుట్టి నలుప్రక్కలను ప్రక్కకైదువంతున ఇరువదిగదులును కలవు. ఇందు నాలుగుమూలలయందు నుండుగదులుమాత్రము పెద్దవి. మఠముయొక్క పరిమితి 110' × 110' (పటము ౮ చూడుడు.)

మఠము 9 (పటము ౯)

నిర్వాణాలయమును, దానిచుట్టియుండు ఇతరాలయస్తూపసముదాయమునందు చేరక మఠము 9 నిర్వాణాలయమునకు ఈశాన్యమున నున్నది. మఠములో నలువైపులను గదులున్నవి. పూర్వనుండు సింహద్వారమున కిరుప్రక్కలయందును ముందునకు వ్యాపించియుండి గదులు కలవు. మఠమున ప్రవేశించగనే యొకకూటము (నడవ) ఉన్నది. మధ్యావరణమువైపున కూటమునకు ద్వారములేదు. కాని ఇచ్చట దారువుతో చేసిన విభాగిక యుండినట్లు కానవచ్చును. మధ్యావరణమున మరియొకగది 30' × 30' పరిమితి కలది యున్నది. దీనియందు ఉత్తరమున ద్వారముకలదు. తక్కిన మూడుప్రక్కలయందును రెండేసి కిటికీలున్నవి. ఈగదిలోపల నొకయరుగు 12' × 12' విశాలమయినది యున్నది. మఠము 9 యందు పశ్చిమమున నిర్వాణస్తూపమునకు వచ్చుటకు ద్వారమున్నది.

అనిరుద్ధగ్రామము (పటము ౧3)

అనిరుద్ధగ్రామము మాతాకువార్ కోటకు అనగా నిర్వాణాలయమునకు 2500' ఆగ్నేయమున నున్నది. ఇంతవరకును వర్ణించిన ఆలయసముదాయములు కుశీనగరమున నున్నవనుటలో కుశీనగరావరణమున నున్నవని కాదు. బుద్ధుడు నిర్వాణమొందినది కుశీనగర బహిర్భాగమున ఉపవర్తనమను సాలవనమునందు కాన నచ్చట పైఆలయాదులు ప్రఖలియున్నవి. ఇక కుశీనగరముయొక్క ప్రాకారము అనిరుద్ధగ్రామ ముండుచోట నుండెను. ఇచ్చట కొన్నిస్తూపములు కలవు. బుద్ధుని మారులుడగు అమృతోదనుని పుత్రుడు, అనిరుద్ధుడు-బుద్ధునికి ప్రియశిష్యుడు-బుద్ధుని దహనాదికము చేయించెను. ఇతని పేరనే యీగ్రామమునగల స్తూపాదులు ప్రబలియుండవలెను. ఇచ్చటనే మల్లియ రాజపుత్రులయంతఃపుర ముండెనని తోచుచున్నది.

(దేవీస్థానము) రామాభారస్తూపము (పటము ౧౪)

బుద్ధుని నిర్వాణానంతరము ఆయనకళేబరమును ఉపవర్తనము నుండి నగరమునకు గొంపోయి దహనము కావించిరి. ఈప్రదేశమున నొకస్తూపమును కట్టి దానియందు మల్లియరాజపుత్రులభాగమునకు వచ్చిన శల్యముల నుంచిరి. ఈస్తూపమే రామాభారస్తూపము. దీనికి మకుట బంధనప్రదేశ మనికూడ పేరు. ఈ స్తూపముననుండిన శల్యములను అజాతశత్రుడు త్రవ్వించి కొనిపోయెనని ప్రతీతి కలదు. స్తూపము వర్తులాకారము కలది. పీఠముయొక్క వ్యాసము 155'. స్తూపముయొక్క వ్యాసము 112'. దీని నానుకొని యొకశాలకలదు. ఈశాల 40'–6" × 27'–6" విశాలమై, 56'–9" × 44'–0". పరిమితిగల అరుగులపై నున్నది. స్తూపమును త్రవ్వి పరీక్షించునపుడు 2¼' పొడవు, 7¼" వెడల్పు 5" మందముగల ఇటుకలు చిత్రపుపనిచేసినవి దొరకినవి. ఒక్కొక ఇటుకకును చిన్నరంధ్రము లున్నవి. ఇటుకలను కాల్చునపుడు జ్వాలలు చక్కగా ఇటుకలకన్నిటికిని తగులుటకై యీరంధ్రము లుంచబడియున్నవి. ఈయిటుకలను కొన్నిటిని చేర్చియుంచినయెడల వాటిపైనుండు చిత్రభాగములన్నియుగూడ నేదోయొక అలంకారరూపముగా నేర్పడును. (పటము ౧౮)

---

* ప్రేమలత

సీ. సందెనును దేఁటచీకటి జాలువార్చె, వెస దివాంధము పుల్గుల స్వేఁటలాడె
బండిగూబ భయానకధ్వనులు సల్పె, నడవి ఝిల్లీరవంబులు గడలు నిండె
గీ. అంబరాంతరసీమఁ దారాళిపగిదిఁ, దిమిరతతిలోన ఖద్యోతనమితి వెలుఁగ
ఘనమహీజావృతంబగు గట్టు నెక్కి, ప్రేమలత యిట్లు తలపోసె విన్నుఁ జూచి
చ. దురమున కేగకన్ బ్రియుడు తొల్లి ననుం గనవచ్చి నిల్వ,నా
పరసఁ బ్రియాకరగ్రహణ సౌఖ్యరసాప్తి కిదాన వేళ యో
పిరికి! రణాంగణంబునకు వేగఁ జనందగుఁగాని యంచు, సం
గరమున కంపితిన్, జయముఁగాంచి ననుంగన నెప్డు వచ్చునో!

దుందుభి సం. ఉగాదిసంచికలో 198 పేజీనున్న "ప్రేమలతాకథ" శేషోత్తరభాగము.

చ. జయ మెవ రొందిరో తెలియఁజాలను నేఁ డొకవార్తయైన లే
దయయొ! తురుష్కవీరులు రయంబున నీతిమిరంబుఁబోలె మా
పయి నిఁక నేనిమేషమున వ్రాలుదురో కద! యెంతవచ్చె? నాం
ధ్రయశము మాసె నేమొ, సమరం బగుచున్నదొ యింక తీవ్రమై.

చ. మగపురు గన్నవాఁ డొకఁడు మానక యేగె దురం బొనర్పఁగా
మగువలు మాత్రమే పురరమామణిఁ గాచుకయున్నవార లే
పగిది నెసంగునో కదనపర్యవసానము, సానుకూలమై
తగునెడ మేలు, కానియెడ దారుణమౌ పెనుముప్పు తప్పునే!

చ. సహగమనంబె దిక్కగు నిజంబుగ నట్టిపరిస్థితుల్ సమా
వహమగువేళ నాంధ్రజలజాయతనేత్రల కెల్ల రాజ్యమం
దహితులబారిఁ జిక్కుటది యెంతయుఁ గల్ల- ప్రశాంతి నొందుమా
తహతహమాని డెందమ! రుతంబెదియో వినునట్టులయ్యెడున్!

మ. అదిగో! శృంగనినాదమయ్యె వరవీరాంధ్రాళి రానోపు, నా
మది శాంతించెడు, నంధకారమున "నేమంబయ్యె" సన్నాట స
మ్మదమై తోఁచెడుఁ గాంచనాకుమురళిన్ బూతాత్మ లోహో,జయం
బాదవెన్ గానియెడన్ దదుత్సవము లేకుండుంగదా త్రోవలో!

శా. రండో! యాంగ్రవరేణ్యులార! వరశూర శ్రేష్ఠులారా! జయా
ఖండప్రాభవులార! స్వాగత మిదే కాంతాళిపక్షంబునన్
జండోద్దండన ముద్ధతిన్ గెలిచి యుత్సాహంబుమై మీకు మా
యండన్ జేరఁగవచ్చువా రనుచు నూహం జేతు నే నిప్పుడున్"

గీ. అని మహోత్సాహమును బొందు నంతలోనఁ, గటికచీకటి బోలెను గడ్డ మమర
మీసముల్ బెనవెట్టి పెఁరోస మొప్ప, వచ్చి యొకరౌతు బాలికపజ్జ నిలిచి.

"శా. సైరో! కాఫరుకన్నియా! యిచట గోటన్ గాచుచున్నావొ? మీ
వీరుల్ చచ్చిరి పోరులో విజయ మబ్బెన్ మాకు- మాసైన్య మీ
దారిన్ వచ్చెడు నల్లదే! యరయుమా! తత్సైన్యనాథుండ నే
నోరామామణి! చూడుమీ కవచ, మీయుగ్రాసి, నీబల్లెమున్.

మ. అరిసైన్యం బరు వెంచు కారణము నూహాం జేయ లేకెమొ, మీ
పురుషున్ ముట్టడిఁ గొంటకున్ ఘనముఁ గొంపోవచ్చుచున్నా మిదే!
తరుణీసంచయ మానభంగమును విస్తృతిన్ జేతు మింతన్నియున్
వరవహ్నిన్ దగఁగాల్చి కూల్చెదము- కాంతా! యింక నెన్నోయగున్!

మ. అరికిన్ లొంగినవారి కెల్లరకు నూత్నాగారము గట్టి పెన్
సిరిఁ జేకూర్చి తదన్యులౌ జనుల భస్మీభూతులం జేతు, మీ
వెఱఁగన్ జెప్పితి, భీతినొందకుము నిన్నెల్లేని గాపాడి సా
తరుణీరత్నముఁ గాఁగఁ జేకొనెద సాధ్వాంతస్థఁగాఁ జేసెదన్."

మ. అను నాకర్ణకఠోరవాక్యములఁ దానాలించి "మ్లేచ్ఛాధమా!
విను మాంధ్రాంగన నేను; నీనుడికి నేభీతిల్ల; నుష్ణోదకం
బున కిం డ్లొందునుఁ గాలునే? యరియనన్ భూశంబుగా నెంచి తాఁ
జన దాంధ్రాంగన- యాంధ్రకాంతయన వజ్రంబంచు నూహించుమా!

క. ధనమును దృణముగ నెంచుచు, ఘనసౌధముఁ బూరిగుడిసెగా నెంచుచు నాం
ధ్రనవలమానంబునకై, తనప్రాణము ధారవోయుఁ దథ్యము వినుమా!

చ. ప్రజలను గెల్వఁజాలినను వారలయాత్మల గెల్వఁజాల, వీ
నిజము నెఱుంగఁజేసెదను నిన్నిటఁ జంపియు నేనుఁ జచ్చియున్
విజయము నొంది యీల్గెదను, వీగియు నీల్గెదఁ గాని యాంధ్రవా
రిజనయనల్ పరాభవపరీత లొకప్పుడుఁ గా రెఱుంగుమా!

చ. అగ్నిమొన నాంధ్రవీరనిచయం బెపుడోడెనో, యప్పుడేగె మా
ధనమును, భూములున్, గృహవితానముఁ బ్రాణము లెల్లనింకో, నూ
తనముగఁ బోవు నన్ననుడి దబ్బర- యాంధ్రులు శాంతిపుత్రులై
యని, కిలదత్తులోట సమరావని నోడుట సర్వమోడుటే!

మ. కరవాలంబు నెఱుంగనో- కవచ మీకన్నుంగవన్ గాంచనో?
యరులన్ జూడనో మున్ను? నూతనముగా నవ్వాని నామాళిచే
గురిగా నన్నదరింప నెంచకుము; జంకుం గొంకు నీకేల? నీ
కరవాలంబును బూని సన్నదిసి వీఁకన్ బోరు మో యోధుఁడా!

మ. కరవాలంబును, బల్లెమున్, గవచమున్; ఖండించు స్త్రీశీల శ
క్తి రహిన్ గల్గుదుఁగాని నిన్నిపుడు హేతిన్ జంపుటే యుక్తమౌ
నొరపోఁ జూడు కృపాణరాజ మిదె నాయొడ్డాణమై; నిల్వుమా
దురితాత్మా! నినుఁ జంపి చచ్చెదను నీతో జల్ప మింకేలకో!"

చ. అని దరిఁజేరుఁ బ్రేమలత నారసి రాతు "సఖి! త్వదీయశ
క్తినిఁ బరవేషమూని పరికింపఁగ వచ్చితి- రాయచూరు కో
టను వశపర్చుకొంటిమి దిటంబుగ నాడుగళాన నాఁడు వై
చిన లతఁ జూడు మంచు విడిచెన్ దనవేసము బాల మెచ్చగన్."

గీ. కలువకన్నెను దనకరములను లేపి, వెసఁ జకోరాక్షులకు మంచివిందుఁ జేసి
లలినిఁ బున్నాగమున్ జుట్టు లతకు నొప్పి, తోయదంబును విడి రాజు దోఁచె వంత!

మ. హరిహేషాకరిఘీంకృతాంధ్రరథ చక్రారావశంఖోదిత
స్వరశృంగస్వనదుందుభి ధ్వనులతో శస్త్రాంధ్రసైన్యంబు స
త్వర మచ్చోటును జేరి యాంధ్రవిజయధ్వానంబులన్ సల్పె న
త్తరి భూభృత్తిలకంబు లెంతయుఁ బ్రతిధ్వానంబులన్ సల్పఁగన్.

తగ్గి

నిజామురాష్ట్రము-చరిత్ర పరిశోధనము

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు (శతావధానులు)

పద్మనాయక మహాయుగము

గతసంవత్సరపు సంచికలోఁ గాకతీయులకాలమున జరిగిన ఆంధ్ర సేవను గూర్చి కొంతవరకుఁ జర్చించి నిజామురాష్ట్రాంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రమునఁ గాకతీయరాజన్యులకుఁ గల యుత్తమస్థానమును సూచించియుంటిమి. ఇపుడు దానికావలియగు పద్మనాయకమహాయుగమునాఁటి ఆంధ్రవాఙ్మయ పరిస్థితులఁ దెలిసికొందము.

ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు ఢిల్లీనగరమునకుఁ క్రీస్తుశకము ౧౩౨౧ ప్రాంతమునఁ గొనిపోఁబడినదిమొదలు ఆంధ్రరాజ్యము విచ్ఛిన్నమయ్యెను. రాజసోదరుఁడగు అన్నమదేవుఁడు పరసీమలకుఁదల దాచుకొన సెలవు లేక వలసపోయెను. చిరకాల భోగ్యమగు ప్రదేశములను వదలి సామ్రాజ్యోద్యోగులు నూతనరాజ్యస్థాపన వాంఛతో దూరదేశముల కేగిరి. అటు లేగి ఆంధ్రసామ్రాజ్యపునర్నిర్మాణమునకు దారితీసినవారిలో కాకతీయసామ్రాజ్యసుగంధ భాండాగారాధ్యక్షులగు హరిహరరాయలు బుక్కరాయలు ప్రథమగణ్యులు. కాకతీయ సామ్రాజ్యమున నిజమగు సేనానాయకులు రేచర్లగోత్రీయులగు వెలమవీరులు. అవిచ్ఛిన్నముగాఁ గాకతీయ సామ్రాజ్యము రెండువందల సంవత్సరములు నిలుచుటకుఁ బద్మనాయకుల విక్రమవిహారము, స్వామిభక్తి, తత్పరతకారణము లని చెప్ప వచ్చును! కాకతీయ సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనంతన అంతకుమున్న సేనానాయకులు, రాజప్రతినిధులుగా నున్న వీరాధివీరులందరు, తమ తమతావులలోఁ నున్న బలము లుపయోగించి నూతనరాజ్యములు స్థాపించిరి. అట్టివానిలోఁ గొండవీడు ప్రాంతములను బరిపాలించిన రెడ్డిరాజ్య మొక్కటి.

ఓరుగల్లురాజ్యము శత్రు హస్తగతమై ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు ఢిల్లీనగరమునకుఁ గొనిపోఁబడినప్పుడు రణరంగమున నిలిపి పడిపోవనున్న ఆంధ్రపతాకమును నిలువఁబెట్టి, మాసిపోవనున్న ఆంధ్ర తేజమునకు మెఱుఁగుబెట్టి ఆంధ్రజాతీయత, ఆంధ్రవికాసము, ఆంధ్రవ్యక్తిత్వము సుప్రతిష్ఠితము గావించిన పెలమవీరుల నామకీర్తనము ప్రత్యాంధ్రసోదరుని విధి.

ప్రతాపరుద్రదేవచక్రవర్తి, బందీకృతుఁడైనంతన మహమ్మదీయరాజ్యమున నిలువ నీడ చిక్కెను. ఆంధ్రుల దేవాలయములు కొల్లఁగొనఁబడెను. ఆంధ్రులు దిక్కులేనివారై దాస్యశరణము దాల్చియున్న సమయమున నిలువఁబడిన వీరుఁడు రేచర్లసింగమనాయఁడు. ఇతఁడు ధరించిన రాయబంధివిమోచకబిరుదమువలనఁ బ్రతాపరుద్రుఁడీయనచేఁ జెఱనుండి విడిపింపఁబడెనని యూహింపవలెనుగాని తరువాత నాతఁడు పాలించినట్లు తెలియమిచే రాయబంధివిమోచకబిరుదమునుగూర్చి మనము దూరము చర్చింప వీలులేదు.

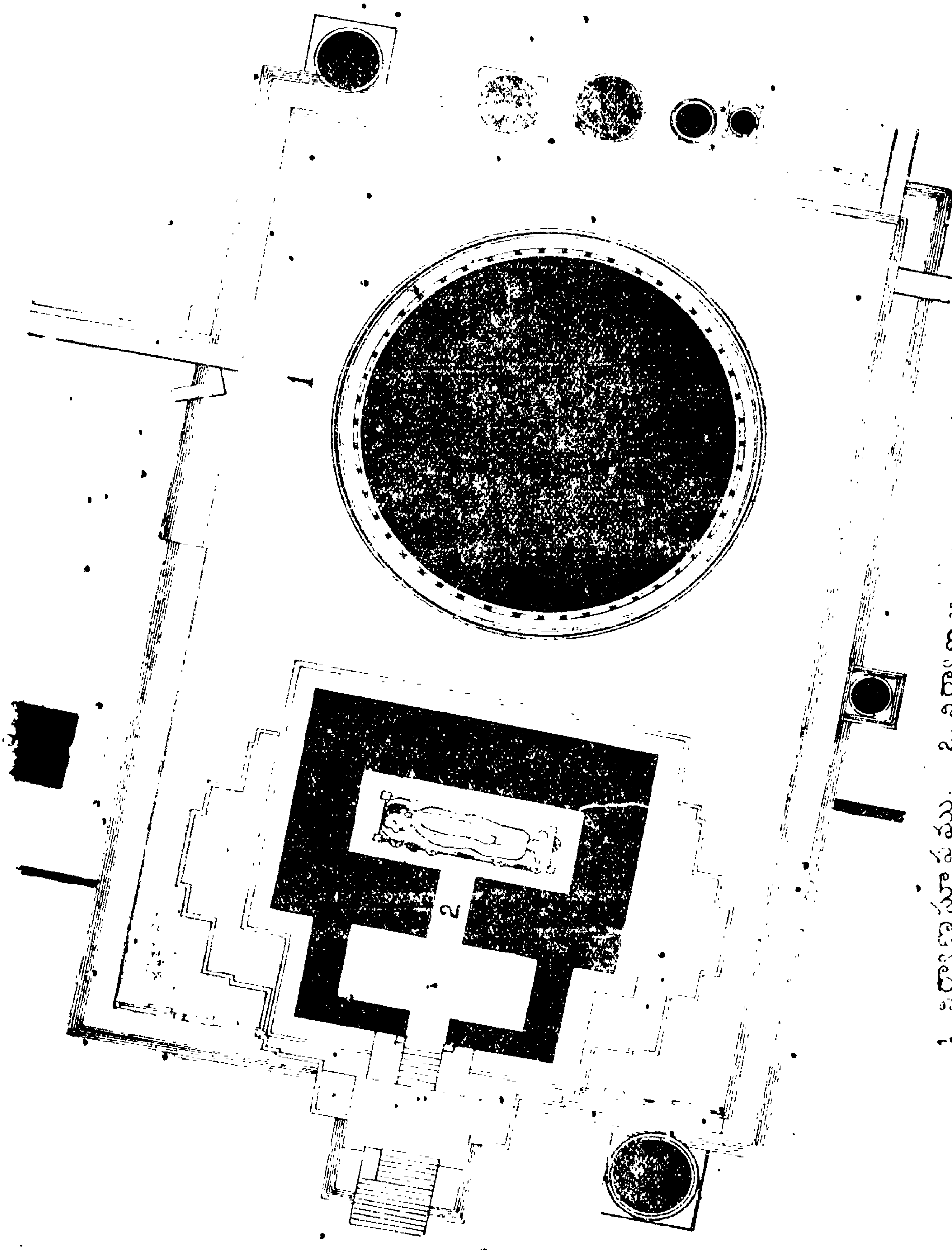
రేచర్లసింగమనాయఁడు

ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి సేనానాయకులలో నొకఁడగు ఎఱ్ఱదాచానాయకుని కుమారుఁడే ప్రకృతసింగమనాయఁడు. సింగమనాయఁడు జనకుని యంత్యకాలమునఁ గాకతీయ సామ్రాజ్యమున సేనానిగానుండి తద్రాజ్యపతనానంతరము రాచకొండ, దేవరకొండ, ఓరుగల్లు, భువనగిరి లోనగు దుర్గములను సాధించి శ్రీశైలము ఓరుగల్లునకు మధ్యగల దేశమంతయుఁ గృష్ణయే పరిహద్దుఁజేసికొని పాలించుచుండెను. ఈ సింగమనాయని పరాక్రమమునకు వెఱచి రాజులందఱు వంకిరులైరి. సింగమనాయకుఁడు జల్లిపల్లికోట ముట్టడించుటకేఁగఁగా సంధిగోరువానివలె నటించి దమ్మర బ్రహ్మాజియను వంచకుఁడు సింగమనాయనిఁ గత్తితోఁ బొడిచి పాఱిపోయెను. సింగమనాయఁడు తనకుమారులగు అనపోతనాయకునకు, మాదానాయకునకు ఈసంగతి నివేదించి తన్నుఁగపటోపాయముచేఁ జంపించిన రేచర్ల రాజుల నెత్తురులోఁ దర్పణాదుల నొసంగిన గాని యాత్మశాంతి కలుగదని తెలిపి మరణించెను. కుమారులు పితృమరణానంతరము వీరవ్రతదీక్షాధురంధరులైరి. రేచర్ల సింగమనాయఁడు ఏలేశ్వరమునఁ బెక్కుబ్రహ్మప్రతిష్ఠాపనములు, ధర్మములు, గావించెను. ఈవీరాధివీరుని గూర్చి యాంధ్రకవు లిట్లు కీర్తించిరి.

> "ఉ. లాలితశౌర్యశక్తి నవలక్షతెలుంగు పళంబు నాజిలోఁ
> దోలినపాండ్య భూవిభునితోడి పెనంకువఁ గోర్చి సన్నుతిక్
> వ్రాలి ప్రతాపరుద్ర పతి పెన్నిక కెక్కిన యొజ్జదాచధూ
> " పాలకుకుందు సింగని కథంగుని శౌరిబిరుదైనఁ జెల్లదే."

అనపోతనాయకుఁడు, మాదానాయకుఁడు తనతండ్రిని జంపిన రాచవారినెత్తుటిలోఁ దర్పణాదులు నిర్వర్తించిన వీరాధివీరుఁ డగు అనపోతనాయకుని ప్రతిభ సామాన్యమైనది గాదు. ఇతఁడు పసివాఁడగు మాదానాయకుఁడను సోదరునితోడ్పాటుతో జల్లిపల్లి, ఇనుగుర్తికోటలు ముట్టడించి రాచవారినందఱను వధించి వారిరక్తములోఁ

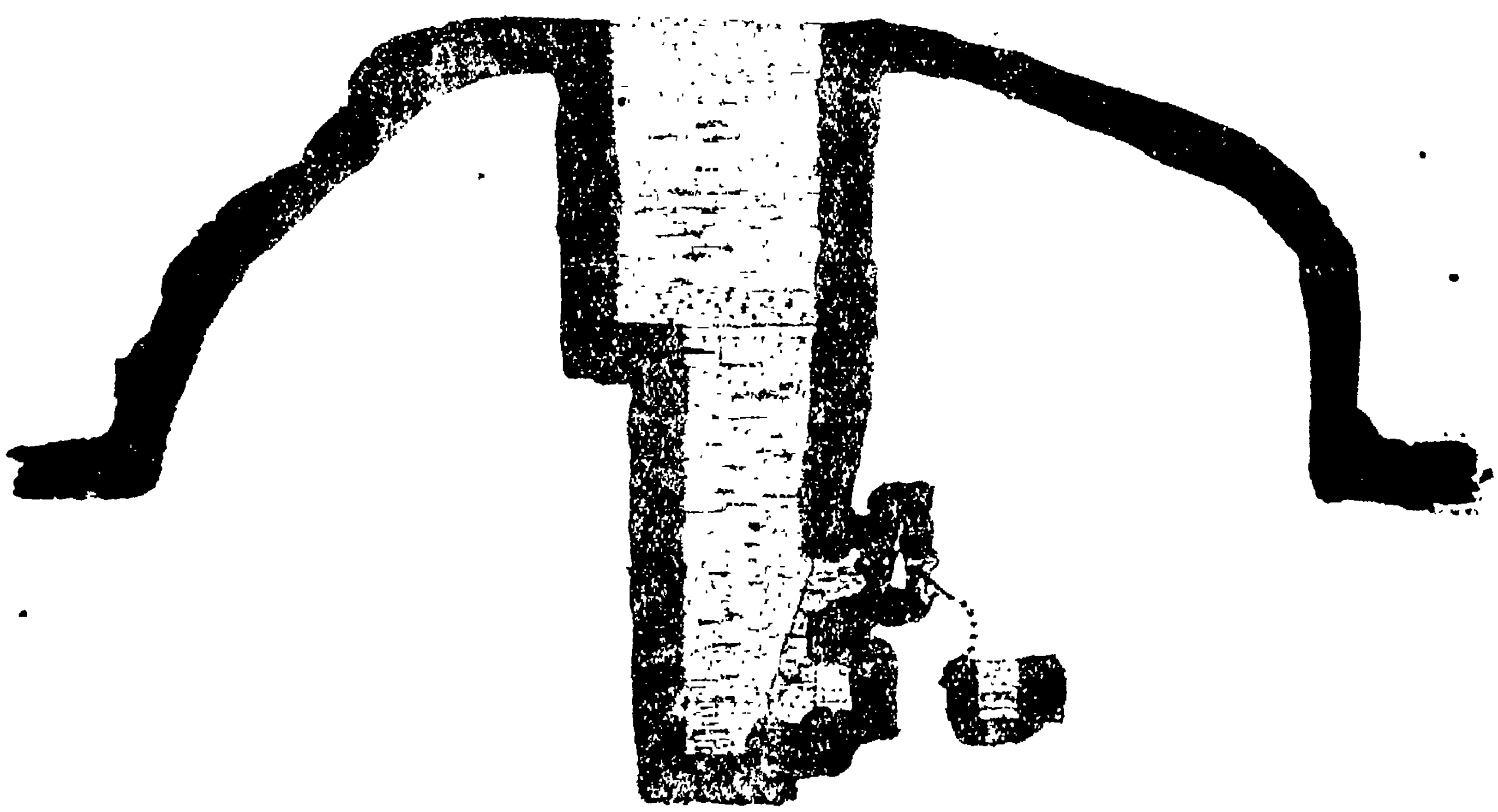
కుశినగరము – బుద్ధనిర్వాణము

1. నిర్వాణస్తూపము. 2. నిర్వాణ ఆలయము

పటము 3

అమేయ సం. అధికక్షేత్ర సం. ౧ సోమనాథము

నిర్మాణసూత్రపత్రము యొక్క
నక్ష

పటము ౮

దంద్రికి దర్పణాదు లొసంగినట్లు వినవచ్చుకథ చాల బీభత్సమైనది. ఈవిషయమును దెలుపు బిరుదగద్యము సురభివారి వంశచరిత్రమునఁ గలదు. అనపోతనాయకుఁడొందిన యీవిజయము సూచించు నాధారములుగూడఁ గొన్ని కలవు. అయ్యనవోలుశాసనములోని ఇనుగుర్తి గండగోపాళ సోమకుల పరశురామాది బిరుదములును, ఈక్రింది శ్లోకములుగూడ అనపోతనాయని విజయమును సాటుచున్నవి.

శ్లో. సోమకులపరశురామే భుజబలభీమేధిభూమిగోపాలే,
యత్రచజాగ్రతి శాస్తరి జగతాం జాగ్రత్తి నిత్యకళ్యాణమ్."
—రసార్ణవసుధాకరము.

శ్లో. ముని రజని పరశురామః స్థానే వినియుజ్య వైష్ణవం తేజః,
సోమకులపరశురామే ధరా మవ త్యన్నపోతభూపాలే"
—అయ్యనవోలుశాసనము.

అనపోతనాయకునితో సంగ్రామరంగములందు సోదరుఁడగు మాధవరాయఁడు సంచరించి విజయములలోఁ దోడ్పాటుగావించినట్లు అయ్యనవోలుశాసనమునందలి "సౌవాసవేనసుణినా సహజేన సార్థం జిష్ణుః ప్రశాస్తి వసుధాం సురరాడివ ద్యాం" అను శ్లోకమువలన దెలిసి కొనవచ్చును. ఆంధ్రదేశమునఁ దిరిగి రాజ్యము నెలకొల్పి ఆంధ్రదేశాధీశ్వరబిరుదమును శాసనములలో వ్రాయించికొని కాకతీయరాజ్యానంతరము ఆంధ్రప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును మఱలనిలువఁ బెట్టిన అనపోతనాయకుని జీవితము స్మరణీయము. అనపోతనాయఁడు రాచకొండలో రాజ్యముఁ జేసెను. ఇతనిరాజధానియగు రాచకొండ చూడఁదగిన దుర్గము. ఇయ్యది హైదరాబాదునకుఁ దూర్పుగా 34 మైళ్లదూరమున నున్నది. రాచకొండదుర్గము నాగానాయకునికొండ, రాచకొండయను రెండుశైలములకుఁ జుట్టివచ్చిన గొప్పప్రాకారములో నున్నది. ప్రత్యేకించి రాచకొండపైఁ గట్టఁబడిన నాలుగుకోటలు, నాగానాయనికొండపైఁ గల రాతికోట తిలకింతుమేని అనపోతనాయకునిదుర్గ మెంత శత్రుజనదుర్గమమో తెలిసికొనవచ్చును. మాధవనాయకుఁడు దేవరకొండకు గొప్పదుర్గమును గట్టించి దానికి 360 బురుజులు, 9 ద్వారములు, 32 దొడ్డిద్వారముల నేర్పఱచి మహోన్నతమగు రాజ్యమును బరిపాలించెను. ఈ సోదరులిరువురు ధర్మమూర్తులై ప్రత్యర్థులను ముందున కడుగు పెట్టనీక పశ్చిమాంధ్రదేశము నేకధాటిగఁ బాలించిరి. కాని పలుమాఱు కొండవీటిరెడ్లకు నీ వీరసోదరులకు సంగరములు కృష్ణాతీరమ్మున జరిగినట్లును, ఉభయులు నష్టపడినట్లును జరిత్రగ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. అనపోతనాయకున కవసానకాలమున నించుక పలుకుబడి తగ్గుటయు, మహమ్మదీయులు విజృంభించి గోలకొండలోనగు దుర్గములు గైకొనుటయు, అనపోతనాయకుఁడు తిరుగలాగుకొన యత్నించుటయు జరిగినది. కాని మొక్కవోని పరాక్రమములో అనపోతనాయకుఁడు విజయముల నందుచువచ్చెను. క్రీ. శ. 1344-1380 అనపోతనాయకునిరాజ్యకాలమని యాతని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది.

అనపోతనాయకుఁడు, మాదానాయకుఁడు వీరవిహారములు, సంగ్రామములు, నూతనరాజ్యస్థాపనము, విరోధిసంహారము లోనగు దుర్భరభారములతో నవస్థపడుచుంటచేఁ బ్రతాపరుద్రునియంత్యము మొదలు అనపోతభూపతి రాజ్యాంతమువఱకుఁ బద్మనాయక మహాయుగమున నొక ప్రకరణమున సారస్వతకృషి జరుగలేదని తోఁచుచున్నది. పరరాజులదాడులు, అంతఃకలహములు, సామంతుల తిరుగబాటులతోఁ దన్మయులగుటచే నీరాజసోదరులు సారస్వత విషయమున శ్రద్ధఁ దీసికొనకున్నను వారిభవిష్యత్సంతానము భాషాసేవ సహస్రభంగులఁ గావించుటకుఁదగిన స్థిరవసతులు గూర్చుటలో మిగులఁ గృషి చేసిరిగాన మన మీరాజసోదరులఁ బ్రశంసించుట ధర్మముకాక పోదు. అనపోతానాయని సంపూర్ణశాసనమొకటి అయ్యనవోలు మైలారుగుడిలోఁ గలదుగాని యారాశిల ఛిన్నభిన్నముగఁ బగిలిపోవుటచే నందలి యంశములు పెక్కులు తెలియరాకున్నవి. మేము స్వయముగాఁ దీసినప్రతియు జటప్రోలుసంస్థానమువారు దీయించిన ఛాయాపటము సహాయముతో నీశాసనమునందలి చరిత్రాధారములఁ బరిశోధింపఁగలిగితిమి. అనపోతనాయకుఁడు, మాదానాయఁడు గొప్ప దాతలు. పెక్కులాలయములు గట్టించి తటాకములు ప్రతిష్ఠించి కీర్తిగాంచిరి. మేము నలుగురిల సారస్వత జీవితమును వ్రాయ సమకట్టుటచే, వీరజీవిత మంతగాఁ బ్రశంసింపమైతిమి.

ప్రకృతము వ్రాయఁబోవునది సింగమనాయకునిగూర్చి. ఈ మహనీయునిచరిత్రముపట్ల చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నారు. ఈసింగమనాయని వెలుగోటివారివంశచరిత్రము ఏడవ తరమువారని చెప్పుచున్నది. శృంగారశ్రీనాథమునఁ బ్రభాకరశాస్త్రి గారు ఇచ్చిన వంశవృక్షము ప్రకారము దాచానాయకునకు నాలుగవ తరమువాఁడు. ఇతఁడే సర్వజ్ఞబిరుదశోభితుఁడు. సంస్కృతమునందసాధారణ పండితుఁ డని పేరొందె శ్రీనాథునకుఁ బోతరాజునకు సమకాలికుఁడై సారస్వతసేవ గావించిన ధన్యుఁడు. రసార్ణవ సుధాకరమను నుత్తమాలంకార గ్రంథమును రచించిన యీతనికే సర్వజ్ఞ బిరుదము గలదు. సర్వజ్ఞ సింగభూపతి యాస్థానమునందున్న బొమ్మకంటి యప్పలాచార్యుఁడను పండితుఁడు అమరకోశమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు

శ్లో. కుమారసింగభూపేన లక్ష్యలక్షణ వేదినా,
శోధితశ్చే దయం గ్రంథః కింశోధ్య శ్శోధనాంతరైః
శ్లో. కుమారసింగభూపేన యఃకదాపి నశోధితః,
సగ్రంథః శోధితో ప్యన్యైః కిం బుధై ర్వ్యవహీయతే॥

అని చెప్పియున్నాఁడు. దీనిచే సింగభూపాలుఁడు లక్ష్యలక్షణవేదియనియు, నతఁడు శోధించిన గ్రంథము నితరులు శోధింపఁ

బని లేదనియు, సింగభూపతిచేఁ బరిశోధితముగాని గ్రంథము విమర్శనీయమనియు నిర్ధారించుటకు భావములవలన ఏడవతరము సింగభూపాలుఁడు సమస్తకలాపారంగతుఁడు, విద్వన్మౌళి, సర్వజ్ఞ బిరుదశోభితుఁ డనుట కెట్టిసంశయ ముండఁజాలదు. ఈసర్వజ్ఞసింగభూపతి విద్యావినోదములతోఁ గాలయాపనము గావించుచు రాచకొండ దుర్గమున మిగుల సౌఖ్యముగాఁ గాలము గడిపెను. ఈతనితండ్రి అనపోతానాయకుఁడు రాజ్యము నిష్కంటకము గావించి చనుటచే సారస్వతజీవనమును జేయుటకు సింగభూపాలునకు మంచియవకాశము చిక్కినదిగాని యీయవకాశమును జూచుకొని మహమ్మదీయులు రాజ్యములోని ముఖ్యభాగములు – గోలకొండదుర్గము, ఓరుగల్లు ప్రాంతములు – తిరిగి వశముచేసికొనినట్లును, అనపోతనాయకునికాలమున భిన్నమైన మహమ్మదీయరాజ్యము సింగభూపతికాలమునఁ బునఃప్రతిష్ఠితమైనట్లును దెలిసికొనవచ్చును. ఈకాలముననే మెదకుదుర్గము మహమ్మదీయ హస్తగతమగుటయు, వెలమవీరులకు శత్రువగు రెడ్డివీరుఁడైన కాచారెడ్డి కర్ణాటదేశమునుండి మెదకుదుర్గమును బాలించుటకు వచ్చినట్లు తెలియుచున్నది.

సర్వజ్ఞసింగభూపతికాలమున మెదకుమండలమునందలి కొలిచలమ వాస్తవ్యులు, దేవ్యుపాసనాపరులు, విద్వత్సోదరులును కామకాయన గోత్రులు నగు పెద్దిభట్టు, మల్లినాథసూరి గౌరవములఁబడసి రాచకొండకువచ్చుచుఁ బోవుచున్నట్లు నారాయణపండితుని చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యలోని "సర్వజ్ఞే నాభివర్ణితః" అను శ్లోకభాగము తార్కాణ యగుచున్నది. మల్లినాథుఁడు, శ్రీనాథకవి, బమ్మెరపోతరాజు, మదనవిలాసాది భాణములు, విష్ణుపురాణమును వ్రాసిన నాగనాథుఁడు, చమత్కారచంద్రిక వ్రాసిన విశ్వేశ్వరకవి, నవనాథచరిత్రము హరిశ్చంద్ర ద్విపద వ్రాసిన గౌరనమహాకవి, వినుకొండ వల్లభరాయఁడు, మనకుఁ దెలిసినంతలో సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని సమకాలపండితకవులు. గౌరన సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని కాలమువాఁ డనుటకుఁ గావలసినంత చరిత్రాధారము గలదు. సింగభూపతి పినతండ్రియగు ఆఱవతరపు మాదానాయఁడు ఉమామహేశ్వరశాసనములోని

శ్లో. శ్రీమతో మాధవేంద్రస్య రాజ్యాంగైకధురంధరః,
మంత్రీ పోతననామాసీ త్సర్వశాస్త్రవిశారదః.

శ్లో. యస్యామాత్యశిఖామణేః కవి వరస్తోత్రైకపాత్రీకృతాం
మత్వా వాక్పతి రిద్ధనీతిసుభగాం వాగ్వైఖరీం లజ్జతే;
సోఽయం పెద్దనమంత్రివర్యతనయః శ్రీపోతరాజః.

అనుశ్లోకములవలన సింగభూపతి పినతండ్రియుఁ దేవరకొండ పాలకుఁడునునగు ఆఱవతరము మాదానాయకునిచెంత పోతరాజనుమంత్రి యున్నట్లు తెలియును. ఈపోతరాజునకుఁ దమ్ముని కుమారుఁడే గౌరనమహాకవి. ఇటు లనుటకు గౌరనకవి గ్రంథములు సాక్ష్యము కాఁగలవు.

శ్లో. అస్తి ప్రశస్తావనిపాలమౌళిరత్నావళీరంజితపాదపీఠః,
రేచర్లవంశార్ణవ పూర్ణచంద్రో మహాబల స్సింగయమాధవేంద్రః.
—లక్షణదీపిక.

ద్విపద. సింగనమాధవ క్షితిపాలమణికి
మంగళమూర్తికి మంత్రియై జగతిఁ
బొగడొందు పెద్దన పోతరాజునకు
తగిన తమ్ముఁడు యశోధనుఁ డెల్లమంత్రి
చెట్టవట్టంగ నోఁచిన భాగ్యవతికి
మట్టాలసుగభికి సుందరీమణికి

*　　*　　*　　*　　*　　*

...పోచాంబకు గారాబు సుతుఁడ
గౌతమగోత్రుఁడ గౌరనాహ్వయుఁడ.
—హరిశ్చంద్ర ద్విపద.

పైగ్రంథ భాగములవలన సర్వజ్ఞసింగభూపతియు గౌరన మంత్రియు సమకాలికులనియుఁ గవి పెద్దతండ్రి పోతరాజు, సింగభూపాలుని పినతండ్రి మాదానాయకుఁడు సమకాలికులని తెలియుచున్నది. వీరేశలింగము పంతులుగారు కవిచరిత్రమునంతయు గ్రహించి కాలనిరూపణముచేయుతఱి నింక రెండుతరములకావలనున్న యేనిమిదవతరము మాధవరావుశాసనమును దృష్టాంతముదీసికొని కాలనిరూపణమునఁ బ్రమాదమునకు లోనైరి. ఆఱవతరము మాధవనాయకుని శాసనము వెలుగోటివారి వంశచరిత్రమున అనుబంధము 30 పుటలోఁ గలదు. అందుశాసనకాలము 'దంత్యంకార్కశకాబ్దశాలిని' యనుటచే శా. శ. 1218-న మాధవభూపతియుండెనుగాన ఆవల గౌరన ముప్పదియేండ్లకు, అనఁగా—క్రీ. శ. 1410 ప్రాంతమున సర్వజ్ఞ సింగభూపతికాలము నందుండెననుట పొసఁగియున్నది. ఈసింగభూపతియే రసార్ణవసుధాకరకర్తయని చెప్పుటకు వందలి వంశక్రమముగూడ సరిపోవుచుండఁ బ్రభాకరశాస్త్రిగారు, ఈసింగభూపతిపితామహుఁడు రసార్ణవసుధాకరకర్తయని సర్వజ్ఞబిరుద మీతనికి లేదని వ్రాయుటలో సందర్భము గోచరింపకున్నది. ఏడవతరము సింగభూపాలునికాలము ప్రత్యేకించి తెలుపుశాసనములు లేకున్న అతనితండ్రి అనపోతనాయకుని శాసనములు క్రీ. శ. 1380 వఱకును అతనిమనుమఁడు ఎనిమిదవతరము మాధవరావు క్రీ. శ. 1427 లో శాసనము నెలకొల్పుటవలనను, సర్వజ్ఞసింగభూపతి ఏడవతరమువాఁడై క్రీ. శ. 1400 ప్రాంతమున నుండెననియు అందుచేఁ బూర్వోక్తకవులకు సమకాలికుఁడై యుండెనని మావిశ్వాసము. ఇప్పటికి సర్వజ్ఞసింగభూపతికాలము, సమకాలికగ్రంథకర్తలు దెలిసికొంటిమి. సర్వజ్ఞసింగభూపతి రసార్ణవసుధాకరములో నుదాహరింపఁబడిన కందర్పసంభవము, అభిరామరాఘవము, అనపోతనాయకీయము, పద్మావతీకామదత్తము, శృంగారమంజరి, పయోధిమథనము, వీరానందములోనగు గ్రంథములు, మల్లినాథుఁడు వ్యాఖ్యానములలో నుదాహరిం

చిన రాజపుత్రీయము, మతంగము, చాక్షుషము, మృగచర్మీయము, లోనగు గ్రంథములు నిపుడు లభించుట లేదు. ఇదియంతయు సమన్వయించితిమేని సింగభూపతికాలమున వాఙ్మయసేవ యెంత జరిగినది, యెన్ని యుత్తమగ్రంథములు రచింపఁబడినది తెలిసికొనవచ్చును. ఈసింగభూపతికిఁ బలువురు తనయు లుండుటచే నేకీభావముగనున్న సంస్థానము చీలిక లగుటయు, ఒక్కొకని జయించి మహమ్మదీయులు బలవంతు లగుటయుఁ దటస్థించినది.

సింగభూపతి కావలఁ గొలఁదికాలమునకు వెలమవీరులు మఱల స్వతంత్ర సమరములలోఁ బాలుగొనుచు నొకప్రక్క మహమ్మదీయుల ధాటికి, కృష్ణాతీరముననుండి వచ్చుకొండవీటిరెడ్ల ధాటికి, మఱికొంత కాలమునకు రాజమహేంద్రవరపు రెడ్లధాటికి నేకముఖముగ నెదుర్కొనవలసి వచ్చుటచే ఒక శతాబ్దమునకు సింగమనాయని కావల గావించిన సారస్వతసేవ గానరాదు. క్రమక్రమముగ బలవంతములైన మెదకు, గోలకొండ, భువనగిరి, ఓరుగల్లు, సింగవరము, రాచకొండ, దేవరకొండ, త్రిపురాంతకము, చంద్రగిరి, జల్లేపల్లి లోనగు దుర్గములు శత్రుహస్తగతము లగుటచే నీ రేచెర్ల గోత్రీయులెల్లరు చెల్లాచెదరై కొందరు విజయనగరరాజులకు సామంతులుగ మఱికొందఱు యవనులకు సామంతులుగా మాఱిపోయిరి. కొన్ని కుటుంబములు వలస పోవలసివచ్చెను. అటులేగిన సంస్థానములే వెంకటగిరి, పిఠాపురము, బొబ్బిలి, మైలవరము లోనగు సంస్థానములై యున్నవి. నిజాము రాష్ట్రమునఁ జరిత్రపరిశోధనము సమగ్రముగా జరుగక పోవుటచే వీరావతంసులగు లింగమనాయఁడు, యాచమనాయఁడు లోనగువారల సమగ్రజీవితములు తెలియుట లేదు. కృష్ణదేవరాయల రాజ్యకాలము నాఁటికి వెలమరాజ్యము భిన్నమయ్యెను. రేచర్ల గోత్రీయులలో నొకశాఖవారు వెలుగోటిలో, మఱియొక శాఖవారు, జటప్రోలులోఁ జేరిరి. కృష్ణదేవరాయల పట్టాభిషేకమహోత్సవమునకు సామంతులతో పాటు వెలుగోటి వారును వచ్చిరనుటకు కృష్ణరాయవిజయములోని పద్యభాగము తోడ్పడఁగలదు.

సీ. ధాటీ నిరాఘాటకోటీహతవిరోధి

కోటులై వెలుగు వెల్గోటివారు.

వెలుగోడులో రాజ్యము నెలకొల్పిన రాయప్పయను నిర్వాణరాయఁడుత్తమవర్తనుఁడు. ఈయన మరణమునుగూర్చి కవిమల్లనయను నతఁడు వైకుంఠారోహణమను ప్రబంధము వ్రాసినట్లు వినుచున్నాము: ఈరాజు ధర్మాత్ముఁ డనుటకు క్రిందిపద్యము సాక్షి కాఁగలదు.

మ. తలపెల్లన్ హరిభక్తియుక్తి దనకర్తవ్యంబులున్ ధర్మముల్
నిలువెల్లం దయ రూప మెల్లయెడలన్ నిర్గర్వ మశ్రాంతమున్
గొలువెల్లం గవిగాయకాళి యితరుల్ క్షోణీశ్వరుల్ సాటియే
వెలుగోటీచయ శౌరిసింగ సకలోర్వీనాథు రాయన్నకున్.

రేచెర్లగోత్రీయులగు వెలమవీరులు కాలము కలిసిరాక పోవుటవలనను, మహమ్మదీయుల సంఘర్షణమువలనను దూరదేశములకు వలసఁబోయినను, ఒకకుటుంబమువారు మాత్రము జన్మభూమి నాశ్రయించికొని నూతనదుర్గముల నిర్మించుచు విజయము లొందుచు నపజయముల పాలగుచు గోదావరీతీరమగు రామగిరి ప్రాంతములనుండి వెనుకడుగిడుచు బద్దెమహీమౌనిమోఁడవతరము మాదానాయని కాలమునాఁటికి జటప్రోలు నకుఁజేరి స్వల్పరాజ్యమును గైవసముగావించుకొని విద్యానగర సంస్థానమునకు సంకితులైరి. రేచెర్లగోత్రీయులలో నొకశాఖవారిని చాల కాలమునుండి సురభివారని వ్యవహరించుచుండిరి. శా. శ. 1181–సరియగు క్రీ. శ. 1257 కామిరెడ్డి గోపయ్యకు సురభి మల్లారాయనింగారు శాసన మొసంగినటు లొక లిఖితపత్రము గానవచ్చుటచే సురభియను గృహనామము చిరకాలాగతముగా నీకుటుంబమునకు వచ్చుచున్నట్లును నామము గ్రామనామమైనట్లును

శ్లో. తద్వంశే కిల పెద్దశౌరిరితి విఖ్యాతో వినీతో గుణై
రాసీ ద్వ్యాసితకీర్తిభూషితదిశాధీశాలయప్రాంగణః.
రాజ్యం పాలయతో ఽస్య యస్తు సురభిగ్రామే ఽతిథీ మేదుర
స్తద్వంశ్యా యదుపజ్ఞమేవ సురభిఖ్యాపాలతాం బిభ్రతి.

—నృసింహవిలాసము.

గోడక ప్రాంతమునఁ గలసురభిలో నీకుటుంబమువా రుంటచే నీయింటిపేరు వచ్చియుండు ననునూహ సమంజసముగా నున్నది. నిజాము రాష్ట్రమునందలి పద్మనాయకవీరుల సారస్వతజీవనము చెప్పవలసివచ్చినపుడు ప్రశంసింపఁదగినది, ప్రథమగణ్యమైనది జటప్రోలుసంస్థానము. రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనను బూర్వవైభవములు సన్నగిల్లినను తమవిజయాదికములు కీర్తించుకవుల బహూకరించుచు, వందిజాతులనఁబడు భట్రాజకులము నుద్ధరించుచు నుత్తమకావ్యములు రచించుచు నంకితములొందుచు సుప్రసిద్ధులైన జటప్రోలుసంస్థాన పూర్వప్రభువులచరిత్రము నిజామురాష్ట్రాంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమునం దుచితస్థానము నలంకరింపఁదగియున్నది. ప్రకృతోపలభ్యములగు నాధారములను బురస్కరించికొని జటప్రోలు సంస్థాన ప్రభువంశీయులు భాషాసేవ యెట్లు గావించినదియుఁ గళల నా రెట్లు వృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చినదియుఁ దెలిసికొనఁ బ్రయత్నించెదము.

సురభి మాధవరాయకవి

ఈకవిరాజు సంస్కృతాంధ్రభాషలలోఁ గాక తర్కవ్యాకరణాది శాస్త్రములలోఁగూడ జితశ్రముఁడు. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని పిమ్మట నగ్రగణ్యుఁ డీమాధవరాయప్రభువర్యుఁడే. ఈయన వ్రాసిన చంద్రికాపరిణయము విపులవ్యాఖ్యాసహితముగ ముద్రితమై, యాంధ్రమహాజనుల యాదరమును జూఱగొనుచున్నది. ఇమ్మహాకవి కవిత, వసుచరిత్రను బోలిన శ్లేషగుంభనములతోఁ గ్లిష్టముగ భావవంతముగ నుండును. ఈయుత్తమగ్రంథప్రశస్తినిగూర్చి రుధిరోద్గారి సంవత్సరాది సంచికలో వ్రాసియున్నారము. మాధవరాయకాలనిరూపణమునఁ జరిత్రకారులు తలకొకత్రోవ దీసిరి. వానిని సమన్వయించి యీక్రింది

విధముగ నీలకంఠశాస్త్రి కవిజీవితమున నిట్లు వ్రాసియున్నారము.

మాధవరాయకవి తనవంశాదికమును జంద్రికా పరిణయములోఁ జెప్పుచుఁ దొలుత మూలపురుషునిగూర్చి

"అవనిఁ బొగడొందె సర్వజ్ఞుఁ డనఁగ సింగ
ధరణిభృన్మౌళి తీవ్ర ప్రతాపకేళి"

ఇట్లు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని బ్రహ్మమునిగా వర్ణించి యావంశమునఁ బెద్దశౌరి జనించెనని చెప్పుచు నటునుండి తనవఱకు మాధవరాయకవి వంశక్రమముఁ జెప్పికొనినాఁడు. అందుచే మాధవరాయ కవి ఏడవతరమువాఁడును సర్వజ్ఞబిరుదాంకితుఁడును క్రీ. శ. ౧౩౬౨–౧౪౧౦ వఱకు రాజ్యముఁబాలించిన సింగమనాయని కెంతయో యావలివాఁడు. మాధవరాయని కాలనిరూపణమున సురభివారి చరిత్రమందలి యీక్రిందిసనదు నాధారముగఁ దీసికొనవచ్చును.

సనదు

"పంపావిరూపాక్షపద సేవాధురీణులైన విజయవిఠలపాదసేవకులైన, శ్రీరంగనాయకుల పాదసేవకులైన, చక్రతీర్థ సన్నిధానులైన, విద్యానగరపతి ప్రౌఢదేవరాయల సంప్రదాయకులైన, అచ్యుతరాయ కృష్ణరాయ సంప్రదాయకులైన రామరాజు మహారాజుగారు

ఆనెగొంది తఖ్తు సింహాసనానికి అధిపతులైన సూర్యచంద్రాదులకు సృష్టికి అధిపతులైనవారు మాధవరావు వరజందు మాధవరావుదేశముఖు దేశపాండ్యా వరగణె జటప్రోలు గారికి అయితే మీరు తఖ్తు సింహాసనానికి హర్షాయమానులై మనఃపూర్వకముగా పట్టీరిగనుక మీమీద తాత్పర్యంఉంచి సంస్థానం జటప్రోలుగ్రామాలు మీరుసదానుకాలము అనుభవించడానకు అవరసేసి యిచ్చినాము. మీపుత్రపౌత్రపారంపర్యంతంఆచంద్రార్కంగా సూర్యచంద్రులున్నంతసేపు అనుభవించుక కాసెరుగావుండవలెను. దీనికి నరపతులెవ్వరైనా ఆక్షేపణచేసిరాయనా కాశీలోగోహత్య బ్రహ్మహత్యచేసినపాపానబోదురు. మ్లేచ్ఛు లాక్షేపణచేసిరాయనా మక్కాలోసరహవతారాన్ని కోసిన పాపానబోదురు. ఇట్లని మాపెద్దల సుకృతముగాను విరూపాక్షసాక్షిగాను శ్రీపర్వతసాక్షిగాను అక్షుర(క)ం వ్రాసియిచ్చిన దానపత్రంవహి.

శ్లో. స్వదత్తా ద్ద్విగుణంపుణ్యం పరదత్తానుపాలనం,
పరదత్తా పహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలంభవేత్.

ర. సార్వ అప్పాజి."

సనదునందుఁ గాలము లేకున్నను ఇందలి రామరాజు సదాశివరాయలపక్షమున విద్యానగరసంస్థానముఁ బాలించి క్రీ.శ. 1565 లో దళ్లికోట సంగ్రామమున మరణించినవాఁ డనుట సత్యము. ఈరామరాజువలన సనదునొందిన మాధవరావే గ్రంథకర్తయని రూపింపఁ బెక్కులాధారములు గలవు. సురభివంశచరిత్రకారులు తిరుమలసెట్టి జగన్నాథకవిగారు.. వీరేశలింగముపంతులువారివిమయములో నేకీభవించిరిగానఁ జర్చనీయముగఁ దీసికొనమైతిమి. మాధవరాయకవి పదునేడవశతాబ్దమున నుండెననియు నతఁడు సనదుపొందిన మాధవరావునకుఁ బదితరములకీవలనుండెననియుఁ దెలుపుటచేమరల కాలనిర్ణయము ప్రమాదములపాలైనది. సంస్థానపు సనదుపొందినమాధవరావే కవి. ఈయన యాస్థానమునుండియే ఎలకూచి బాలసరస్వతి మల్లభూపాలీయమను పేర భర్తృహరిశతకత్రయిని నతనితండ్రి పేరఁ దెలిగించెను. రామరాజునకు మాధవరావు సమకాలికుఁడుగాన, భట్టుమూర్తియు మాధవరాయకవి సమకాలికులు కానసే యుభయులు కలసికొనుచుండి గ్రంథరచనము గావించికొనిరనుట కీక్రిందిపద్యము సాధనముకాఁగలదు.

ఉ. సురభికులాంబుధిసముద్భవ మాధవరాయచంద్రుఁ డా
సరసపదార్థరంజనము సత్కవిహృద్యముగాఁగఁ జంద్రికా
పరిణయముక్ రచించె నది భావ్యము నీవతుచ్చర్యచూడఁగాఁ
బరగ నిగూఢవృత్తినటు వర్తిలె నీకును మూర్తినామముక్.

మాధవరాయకవి క్రీ. శ. 1680-లో నుండెనని మా. రామకృష్ణకవిగారు రాజవులనుగూర్చి వ్రాయునపుడు నిశ్చయించిరిగాని యదియుఁ బొసఁగదు. మాధవరాయనికి బాలసరస్వతి సమకాలికులు. బాలసరస్వతి వ్రాసిన చంద్రికాపరిణయము శా. శ. 1575-నకు సరియగు 1653లో వ్రాయబడిన అప్పకవీయమునకంటె ముందు వ్రాయబడినదనుటచే బాలసరస్వతిగూడ క్రీ. శ. 1600 లకు ఇంచుక పూర్వుఁడని ద్యోతకమగుచున్నది. మాధవరాయఁ డీబాలసరస్వతికి సమకాలికుఁడని మున్నె తెలిపియున్నారము. మాధవరాయని కుమారులగు నారాయణరావు, తిరుమలరావు, నరసింహారాయ ప్రభువులు తాళికోటలో రామరాజు గతించి విద్యానగరసంస్థానము నాశనమైనపిమ్మట గోలకొండ నవాబులకు వశులై వారివలన సంస్థానాధికారము బడసియున్నారు. ఆపర్మానా నిటనుదాహరించుచున్నారము.

"మీతండ్రి కారకీర్దున నడుచుచున్న సంస్థానములు కదీము, జటప్రోలు. ఘాటు మొఖాసాలు న. నూగూరు కొత్తకోట, వదేహాయనిడి వెన్ను ఇజారతి దేశీలు యెప్పటివలె మీతండ్రి మాధవరాయని కారకీర్దున నడిచినట్లు మీకు శాశ్వతముగా నిరుచ్ఛేదముగా మొకరరు చేయ నవధరించినారము. కానఖాలేరు జమాతోటి కమావిసు చేసుకునేది..

సుల్తాన్ అబ్దుల్ హసన్ కుతుబ్ షా
సిత్ సమానీను అలప్ (హిజరి 1068)

ఈసనదు మాధవరాయ కవిపుత్రులు తానీషా యనఁబడు పైప్రభువువలన క్రీ. శ. 1650 ప్రాంతములలోఁ బొందిరి కావున మాధవరావు అంతకుమున్ను ఏబది సంవత్సరముల క్రిందట నుండెననుట పొసంగియే యున్నది. ఈవిధముగ నెంతయోచించినను మాధవరాయ ప్రభువు రామరాజు కాలమున క్రీ. శ. 1570 మొదలు 1610 లోగా

నుండెననుట సత్యము. అందుచే భట్టుమూర్తి, బాలసరస్వతి, మాధవ రాయలు, పింగళిసూరన లోనగువారేక కాలమున నుండిరని విశ్వసింప వలయును. మాధవరావు ఆకాలమున సుప్రసిద్ధముగానున్న విద్యానగర సంస్థానమునకు రామరాజు, తిరుమలరాయలు, సదాశివదేవరాయలను దర్శించిపోవ నేతెంచుపండితుల నాదరించును విద్యావ్యాసంగములలో గృషి చేసె ననుటకును రామరాజు సమకాలిక కవులు మాధవరాయని వలన గౌరవమొందిరనుటకున్మాధవరావు భట్టుమూర్తికి, బాలసరస్వతికి సమకాలికుడనుటకు నింతె చర్చ చేసితిమి. మాధవరాయని యాస్థానమున తోరణాల చొక్కనామాత్యుడను కవి యొకడు గలడని తెలియు చున్నది. ఈకవి యేయుత్తమ గ్రంథములను రచించి సారస్వతసేవ యొనరించి ధన్యుడయ్యెనో తెలిసికొనవలసిన భార మింకను బరిశోధ కులపైననే కలదు.

మాధవరాయకవి చంద్రికాపరిణయమే కాక తద్గ్రంథమునకు వ్యాఖ్యానముగూడ స్వయముగా వ్రాసియున్నాడు. అందలి పద్యము లవలన మాధవరాయడు నామిడిదుర్గమును భేదించెననియు బెక్కు కావ్యములు రచించెననియు వ్యాఖ్యానమునకు బేరుకుపల నామోద మనియు దెలియుచున్నది. మాధవరాయని వ్యాఖ్య మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయమున 508వ పుస్తకముగ నున్నది. ఎలకూచి బాలసర స్వతి మహోపాధ్యాయ బిరుదాంకితుడు. వెలమవీరుడును దేవరకొం డ నల్లగొండాది దుర్గముల నేలిన రాజవంశీయుడు నగు జూపల్లి వేంక టాద్రి కంకితము గావింపబడెను. బాలసరస్వతి చంద్రికాపరిణ యము, కార్తికేయాభ్యుదయము, ఆంధ్రశబ్ద చింతామణివ్యాఖ్య బాహట వామనాది పురాణములు, మల్హాపహరణము, రంగకౌముది, లోనగు నుత్తమ గ్రంథములను రచించెను. మాధవరాయని కాలమున భాషాసేవ మిగులజరిగినట్లు పైనన్నిమబట్టి పాఠకమహాశయులు గ్రహిం పగలుగుదురు.

స్వతంత్ర రాజ్యములు స్థాపించిన జగదేక వీరులగు వెలమ వీరులు పరరాజులకు సామంతులై క్రమముగ విదేశీయులగు మహమ్మ దీయ రాజులకు గప్పములుగట్టు జమీందారులుగా మారుటతో వారి యైశ్వర్యజీవితము నశించినను సారస్వతసేవమాత్రము సన్నగిల్లలేదు.

మాధవరాయప్రభువర్యుని కుమారుడు నరసింగరాయనిం గారు నక్షత్ర ఖేలనమను జ్యోతిషగ్రంథమును రచించి వంశపరం పర హక్కుగాగ వచ్చుచున్న కవితాసతికి దావోసంగిరి. వీరికుమా రులగు చినమాధవరాయనింగారు శూద్రస్మృతియను నొకగ్రంథమును జేయించిరి. ఈవంశమున 26-వ తరమువారగు వేంకటజగన్నాధరావు గారు విద్యాభిమానులై కవిసార్వభౌమ బిరుదాంకితులు, బ్రహ్మతంత్ర పరకాలస్వాములవారని పిలువబడు కృష్ణమాచార్యులవారిచే సంస్కృ తమున లక్ష్మీ నృసింహ విలాసము, మదనగోపాల మాహాత్మ్యమును. గ్రంథరత్నముల రచింపజేసి సత్కరించిరి లక్ష్మీనృసింహవిలాసము సరసముగను మనోహరముగను నుండి సురభివంశీయులగు వెలమవీరుల సంపూర్ణచరిత్రము నుద్ఘోషించుచున్నది."

ఉపసంహారము

వెలమవీరులలో రేచెర్లగోత్రీయుల నామము క్రీ. శ. ౧౦ వ శతాబ్దమునుండి వినవచ్చుచున్నది. వెలమ వీరులలో మిగుల ప్రాచీను లగు బ్రహ్మసేనాని భీమసేనాని లోనగు వీరులు కాంచీదుర్గమును భేదించి రాజ్యలక్ష్మిని గాకతీయుల కప్పగించిరి. వీరాధివీరుడగు రుద్రసేనాని రుద్రదేవునికాలమునాడు విచ్ఛిన్నమైనకాకతీయ రాజ్య మును బునరుద్ధరించి కాకతీయ సామ్రాజ్యస్థాపక బిరుదపాత్రుడ య్యెను. ఇతడు నిర్మించిన సముద్రముతోబోలు తటాకము, చిత్ర శిల్పాన్వితమగు దేవళము, ఒరంగల్లునకు నాల్గామడలదూరములోను న్నవి. నామిరెడ్డి, బేతిరెడ్డి లోనగు వీరులు నెలకొల్పిన దేవళములు పిన వీరభద్రమహాకవి జన్మస్థానమగు పిల్లల మఱ్ఱిపురమందు మనోహర ములుగ,కనులపండువులుగ నేటికిని దృష్టిపర్వముగూర్చుచున్నవి. ఈ వీరయుగళమున నందొకడగు బేతాళనాయకునిగూర్చి యొకసంస్కృత కావ్యము, ఒక ద్విపదకావ్యము గుణప్రశంస చేయుచున్నవి. ప్రసాదా దిత్యనాయడు, రుద్రమనాయడు లోనగు రేచెర్లగోత్రీయవెలమ వీరులు గణపతిదేవుని కాలమున సుప్రసిద్ధులై యుండిరి. దాచానాయ కుడనువీరుడు పాండ్యరాజులనుజయించి సింహాసనమును గడించెను. రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలమునందు సేనానాయకులుగాను వెలమ వీరులు శిల్పములు కవిత లోనగుకళల బోషించిరి. పౌరసంతృప్తికి దేవళములు, తటాకములు, దుర్గములు నెలకొల్పి ప్రజావిశ్వాసముచూరగొని ప్రభుభక్తి నద్వితీయముగ జూపి రాజరక్షణమునకు బోరాడి, యనంతరము స్వతంత్రరాజ్యము స్థాపించుటంబట్టిచూడ వెలమవీరులు సమరాకర్షణము, వితరణవిభవము, ప్రజాకర్షణశక్తి గలవారనుట కెట్టి సంశయము లేదు. ఈ వీరులజీవితము వ్రాయబూనిన ప్రత్యేక గ్రంథములు కొన్నియే నిర్మాణ మానవు. నిజాము రాష్ట్రమున బలుతావుల వెలమవీరులు గలరు. వీరలందఱును వీరకుటుంబ సంజాతులే. సాధారణముగ వీరలగృహములలో వీరలాంఛన ములగు పూర్వాయుధములు శాసనపు పత్రములు సనదులు తాళపత్రి గ్రంథములు పెక్కులు నేటికిని దృశ్యము లగుచున్నవి. వీరల యాద రణమున బలువురుకవులు సారస్వతజీవనము గావించిరనుటకు బూర్వోక్తవిషయములు సాక్ష్యమీయగలవు. వృత్తిస్వాస్థ్యములు గలవారగు వెలమవారు నేటికిని కవులను, భట్టులను బోషించుచు మాతృభాషాసారస్యమును గ్రహించి తన్మయులగుచున్నారు. పద్మ నాయకవీరులనుగూర్చిన చాటుపద్యములు, చాటుపద్యమణిమంజరి. చాటుపద్య రత్నాకరము, వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము, సురభివారి వంశచరిత్రము లోనగు గ్రంథములలో గలవు. అవి మనోహరభావ సమ న్వితములై వీర రసోద్రేకాతిశయమును గలుగజేయుచు నాకాలపు టాంధ్రమహాకవుల వీరజీవనాభిలాషను జాటుచున్నవి.

వెలమవీరులలో దేవరకొండ దుర్గాధ్యక్షుఁడగు పల్లచెల్ల గోత్రీయుఁడునగు జగన్నాథకవియొక్కఁడీ మహాయుగమునఁ జేరఁదగి యున్నాఁడు. ఇక్కవి తన వృత్తాంతము నిట్లు * కుముదవల్లీవిలాస మను తన ప్రబంధమునఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు.

సీ. పానుగోటివంశాబ్ధి పూర్ణచంద్రుఁడు పల్ల
చెల్లగోత్రాంక ప్రఫుల్ల యశుఁడు
దేవాద్రిపట్టణాధిపుఁడు ... ...

....

తే. గీ. అశ్వపతిదత్తమత్తేభహాయనభూమి
కావ్యజచ్ఛత్రచామరకల్పవిభవ
సకలసామ్రాజ్యశాశ్వతైశ్వర్యధుర్య
రాజవరుఁడ జగన్నాథరాయవిభుఁడు.

కుముదవతీ విలాస మైదాశ్వాసముల గసవత్తర ప్రబంధము ఈ కవి దేవరకొండలో దుర్గాధ్యక్షుఁడుగనుండి మహమ్మదీయ ప్రభువులచే నుచిత గౌరవము లొందెననుటచేఁ బ్రబంధయుగమునాఁటి కవి యనఁదగును. ఇటులె యింక నెందఱు కవులపేరులు మఱుగుపడి యున్నవో తెలుప నయితిగాకున్నది.

నిజాము రాష్ట్రమునందలి యన్ని ప్రాంతములయందును వెలమ వీరులు గలరు. వీరలు స్థాపించిన దేవళములు, తటాకములు, పొందిన కృతులు చేసిన ధర్మకార్యము లసంఖ్యాకములు. ఏలేశ్వరము, శ్రీశైలము, వేల్పుకొండ, అయినవోలు, యాదగిరి, లోనగు క్షేత్రములలో వీరిశాసనములు గలవు. భువనగిరి, సింగవరము, దేవరకొండ, జంద్రగిరి, క్రొత్తగట్టు, నల్లకొండ, రాచకొండ, రామగిరి, గోలకొండ లోనగు చోటుల వీరలు గట్టిన దుర్గములుకలవు. ఇంకను సమగ్రముగ పరిశోధనము జరిగినగాని యీ వ్యాసమునకుఁ దగిన చరిత్రాధారములు లభింపఁజాలవు.

ఈ పద్మనాయకమహాయుగముతో పాటు రెడ్డిమహాయుగమునుగూడఁ బ్రశంసించి రెడ్డివీరుల సారస్వతజీవనముతో పాటు గద్వాల, వనపర్తి, ఆత్మకూరు, జటంటి, దోమకొండ, పాపన్నపేట సంస్థానాధీశ్వరులు భాషకై కావించిన యనల్పత్యాగమును ప్రశంసించుటకు ఇప్పటికే గ్రంథవిస్తరమగుటచేఁ బూనుకొనఁజాలమైతిమి. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందను పలబ్ధములైయున్న ప్రబంధములు పెక్కులు నిజాము రాష్ట్రమునందలి వెలమరెడ్డివీరుల సంస్థానములలోఁ గలవు. ఈ గ్రంథములఁ దగినప్రయత్నములు సల్పి యుద్ధరించి కాపాడవలసినభారము, భాషాసేవకు, దేశసేవకు, ఆంధ్రసేవకుఁ బూనుకొనిన నిజాంరాష్ట్రాంధ్రసంఘము పైనను, త్యాగధనులగు నిజాము రాష్ట్రాంధ్ర సోదరులపైనను గలదు. వారు తమ విధుల సక్రమముగ నెఱవేర్చినపుడే నిజాము రాష్ట్రాంధ్రదేశము ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వముగడించి ప్రత్యేకాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమును, ప్రత్యేకదేశచరిత్రమును, ప్రత్యేకప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాలయమును, ప్రత్యేకకవిజీవితమును బడసి నాగరికయుగమున నగ్రస్థానముఁ బడయఁగలదని తలంచి యట్టి శుభావసరముకొఱకు నిరీక్షించుచున్నారము.

సీ. భువనగిరి దుర్గమును జూచి యాంధ్రుల
దివ్యప్రభావంబుఁ దెలియవచ్చు
రామప్పగుడుల నారజముచే నాంధ్రుల
శిల్పశక్తిని దెలిసికొనవచ్చు
ఒరుగల్లుకోట పెంపూహించి యాంధ్రుల
శేముషీబలము చర్చింపవచ్చు
పాకాల చెఱువు వెల్వముఁ జూచి యాంధ్రుల
యైశ్వర్యవిభవంబు లరయవచ్చు

తే. చిరయశంబునుగాంచిన చిహ్నలెన్నొ
దేశచారిత్రములను జిత్రించునట్టి
నిలువకుండు నె? యందుఁ జిత్రింపఁదగు
శాంతి కిది పేరఁ గాదు నిజాము భూమి.

ఓం శాంతిశ్శాంతి శ్శాంతిః

* కుముదవల్లీవిలాసము ప్రకటించినవారు గ్రంథకర్తకుఁ బదియవతరమువారు గాన కవి యిప్పటికి మూఁడునందల సంవత్సరము నాఁటివాఁడు.

అన్యాపదేశము

శ్రీరాం వీరబ్రహ్మం గారు

ఓ కీరరాజమా! యోవన్నెకాఁడ!
నాకయి యడియాస నీకేల యింత?

ననుఁ జూచి మిగుల నానందంబుఁ గొనుచు
కను మూయ కెప్పుడు గాంచుచుండెదవు
ప్రేమ లూరఁగ ముద్దు పెట్టఁ జూచెదవు
ఏమేని ఫలహార మీయ నెంచెదవు
ఇట్టి నీప్రేమంబు నెంతవర్ణింతు
చెట్టుకొమ్మను జేరి చేయు నీచేఁత
కాంచ నెంతయుఁ గౌతుకము నించి నన్ను
మించు ప్రేమాంబుధి ముంచె రేవగలు
నినుఁ జూడకుండిన నిలువ లేకుంటి
కనులు మూఁతపడవు కలుగ దాఁకలియు
చిత్తసంక్షోభంబుఁ జెప్పికోనైన
యిత్తఱి నోరులేరి? యీశుఁడె దక్క. ఓకీర.

సంజకెంజాయఁ గాంచఁగ నేని లేక
పంజరంబున నిట్లు బంధింపఁ బడితి
మోహాంబురాశిలో మునిఁగి నేనుంటి
మోహాంబు దీర నీ ముద్దాడనైన
ఱెక్కలుండియును నీచక్కి కీక్షణము
చక్కఁగా నెగిరిరాఁ జాలంగనైతి

ఏమిచేయుదును నాప్రేమ నేరీతి
నామనోహర! చూప నోపుదు నింక
ఇదియె నాసల్లాప మిదియె నాముద్దు
ఇదియె నాకౌఁగిలి యిదియె సయ్యాట
యంచు నిందుండియె యంగలార్చుటయె
పంచశిలీముఖుబారి మ్రందుటయె
కాక యేమొనరింతునో కీరరాజ!
నీకేమి? వలయుచో నీకు వేవేలు
నను మించుబింబోష్ఠు లనిశ మబ్బుదురు
ఘనమోహమున వారిఁ గలయునాఁడైన
నను స్మరియింతువే నాముద్దుచిలుక!
వినిపించుకొనవు నా విన్నపం బలుక?
అక్కటా! నీదుప్రేమామృతం బొలుక
యొక్కసారి గనుమి యోరాచచిలుక!

అనుచుఁ దాఁ బంజర మందుండి యెటులుఁ
జనలేక యొకవృక్ష శాఖాగ్రసీమఁ
జేరి తన్గను నొక కీరరాజమును
భూరి మోహాంధయై పొడఁగాంచుచుండి
నిండు దుఃఖాబ్ధి మునింగి వాపోవు
చుండెఁ బంజరమున నొకయాఁడుచిలుక.

సంపూర్ణము

శాసనావళి

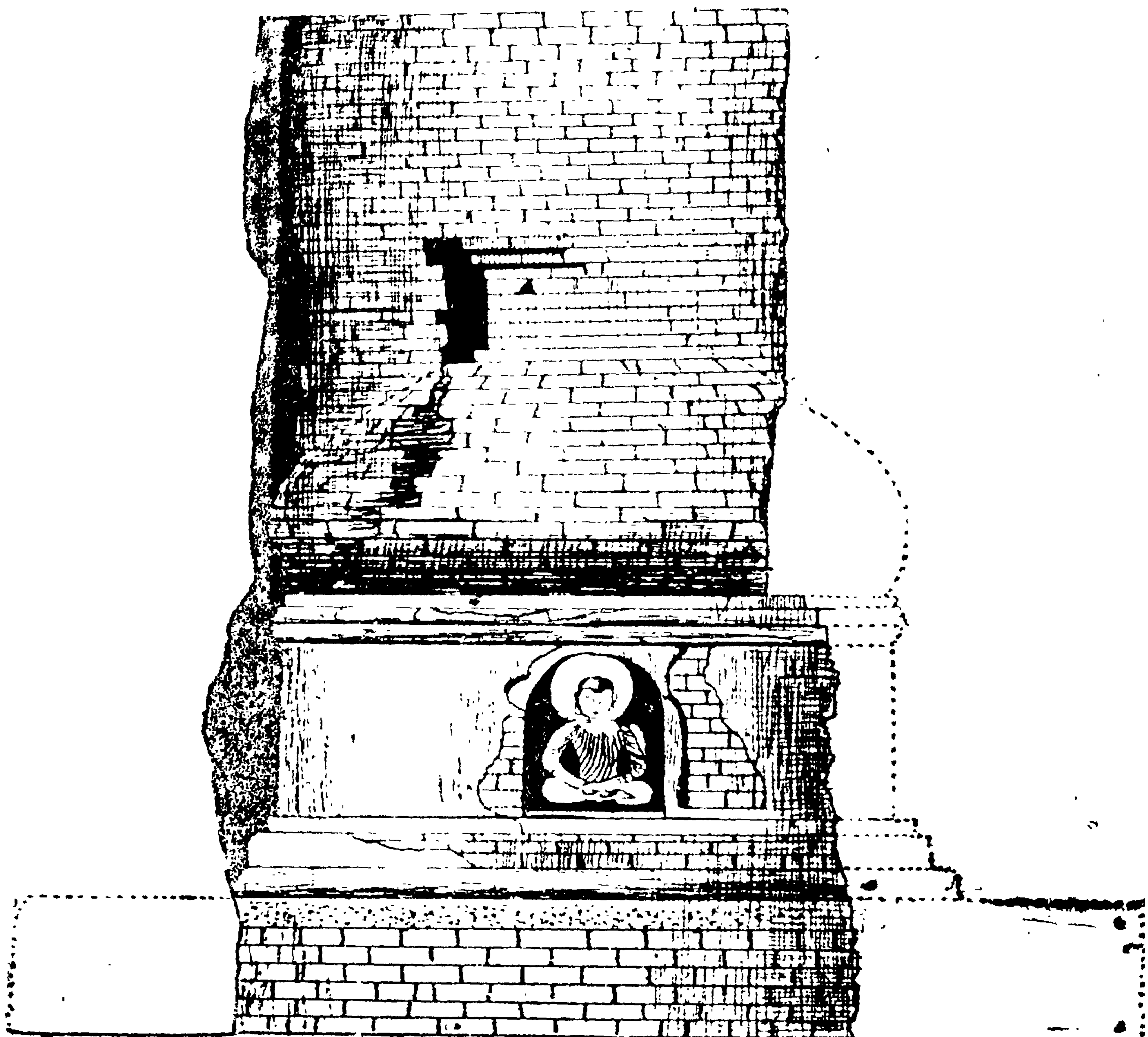
సి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులు గారు

1923-24 సంవత్సరమున చెన్నరాజధాని శాసన శాఖవారివలన దాదాపు 710 శిలాశాసనములు సేకరించబడి పరీక్షింపబడినవి. ఇవిగాక తొమ్మిది తామ్రశాసనములున్ను పరీక్షింపబడినవి.

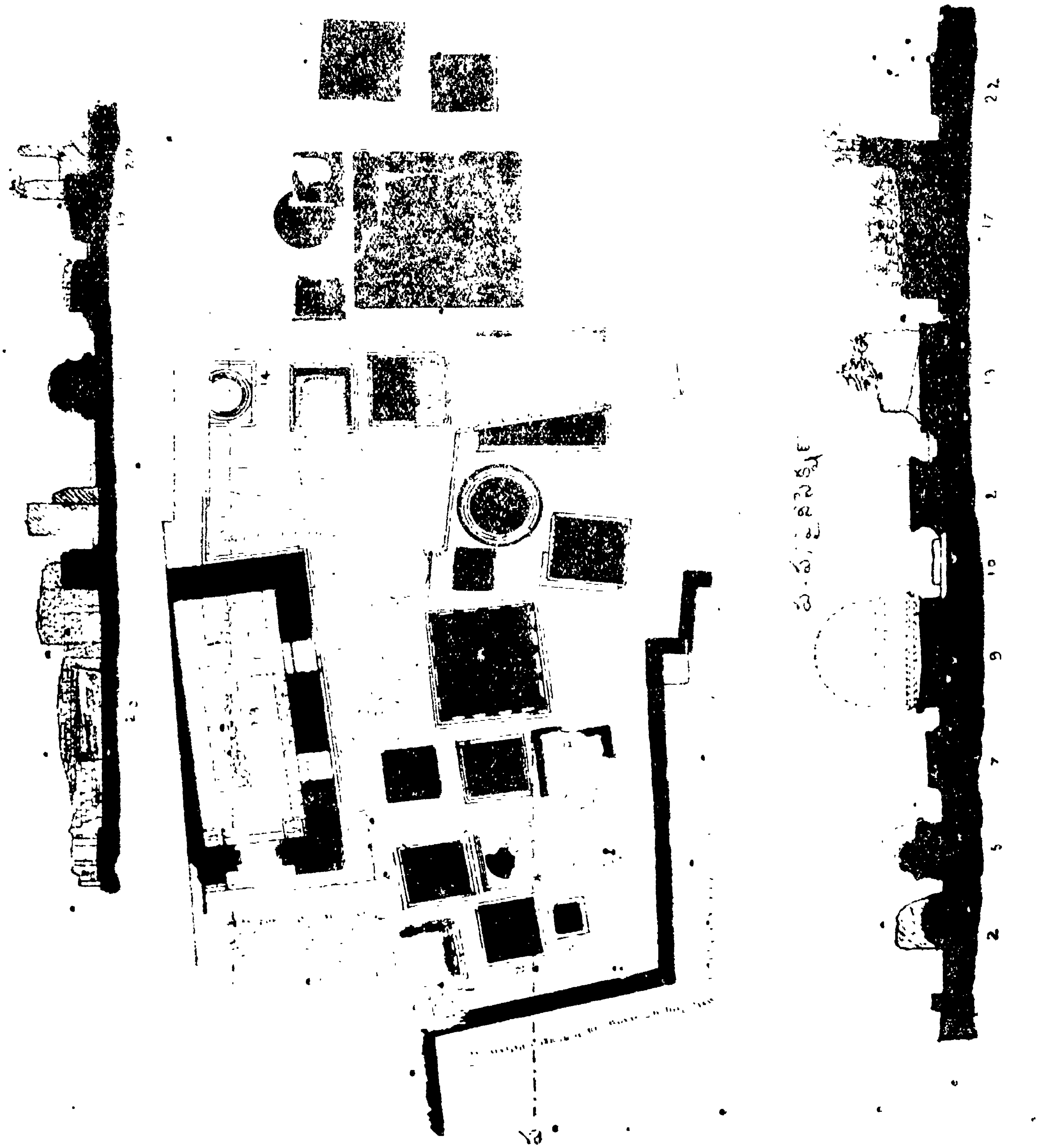
ఈ తామ్రశాసనములలో కొన్ని ప్రాచీనములై యున్నవి. తూర్పుగంగవంశము (అనగా) కళింగ గంగవంశమునకు సంబంధించిన దానార్ణవుని కుమారుడైన ఇంద్రవర్మ రాజుయొక్క శాసనమొకటిన్ని ఇదేవంశపు రాజేంద్రవర్మ కుమారుడైన దేవేంద్రవర్మ మహారాజుయొక్క శాసనమొకటిన్ని దొరకియున్నవి. తూర్పుచాళుక్యరాజైన సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన అమ్మరాజు (I) యొక్క శాసనమొకటి పరీక్షింపబడినది. ఇది శ్రీయుత జయంతి రామయ్యపంతులవారివలన తొలుత కనుగొనబడినది. ఇందు, మాన్యఖేట ప్రభువులైన రాష్ట్రకూటులకుసంబంధించిన ఇందపరాజను ప్రభువు అమ్మరాజునకు సామంతుడై యతనివలన నొక భూదానమును బడసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇయ్యది చరిత్రకు ముఖ్యమైన యంశము. ఈ చాళుక్యవంశపు రాజైన రెండవ జయసింహవల్లభుని తామ్రశాసనమొకటి శ్రీయుత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు గారివలన నాయొద్దకు పంపబడి రక్తాక్షి సం. ఆశ్వయుజమాస 'భారతి' సంచికలో ప్రచురింపబడియున్నది. ఈ జయసింహునికి సంబంధించి దొరకిన శాసనములలో నియ్యదియే ప్రథమమైనది. దీనినిబట్టి ప్రథమజయసింహునికుండిన 'సర్వసిద్ధి' యను బిరుద మితనికిన్ని ఉండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇవిగాక మధుర తిరుమల నాయకుని కుమారుడైన చొక్కలింగమ నాయకుని శా. శ. 1595 సంవత్సరపు తామ్రశాసన మొకటిన్ని పరీక్షింపబడినది.

ఈసంవత్సరము దొరకిన శిలాశాసనములలో చాల ప్రాచీనమయి ముఖ్యమయినది కృష్ణాజిల్లా నందిగామ తాలూకాలోని అల్లూరుగ్రామమున దొరకిన బ్రాహ్మీలిపిలోనున్న ప్రాకృతశాసనము. ఇది యీశాసనశాఖకు సంబంధించిన శ్రీయుత లక్ష్మీనారాయణరావుగారి వలన కనుగొనబడినది. ఈగ్రామము చెంతనే యొక పురాతనపు దిబ్బ యున్నట్లును దానివద్ద ప్రాచీన బౌద్ధ స్తూపమునకు సంబంధించిన పెద్దయిటుకలు మున్నగుచిహ్నములు విస్తారముగ నున్నట్లు వీరి నివేదికవలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతాలూకాలోననే మఱియొకగ్రామమున ననగా రామిరెడ్డిపల్లెయందును నొకస్తూపశిథిలమున్నట్లు వీరు తెలిపియున్నారు. పై అల్లూరువద్దనే సుమారు 20 సంవత్సరముల క్రిందట నొక గొప్పబుద్ధశ్వేతశిలాప్రతిమ దొరికి యదియిప్పుడు బెజవాడ డిస్ట్రిక్టుబోర్డు మ్యూజియములో నుంచబడియున్నది. పైని చెప్పబడిన బ్రహ్మీలిపిలోని శాసనమునుబట్టిన్ని యీ బుద్ధప్రతిమనుబట్టిన్ని అల్లూరు చెంతనున్న పురాతనస్థలము చాలముఖ్యప్రదేశమని చెప్పవలసియున్నది. దీనిని త్వరలో విచారణ శాఖవారు త్రవ్వించి పరీక్షలు సల్పెదరు.

ఈబ్రాహ్మీశాసనమున మొదలు చివరలు కానరావు. శాసనము మనకు ఖండశఃమాత్రము లభ్యమయి యున్నది. రాజుపేరు గాని సంవత్సరము గాని తెలియవచ్చుటలేదు. కాని 'పూర్వశైలీయుల'ను బౌద్ధతెగవారిని గుఱించి ప్రసంగించుటచే నిదియొక ముఖ్యశాసన . మగు

నిర్వాణస్తూపగర్భమునగల యొక చిన్న
చైత్యాలయము.

విరూపాక్షస్వామునకు దక్షిణమున నున్న ఆలయములు ఫటము

మన్నది. హ్యూయన్‌త్సాంగ్ అను చీనాదేశీయ బౌద్ధ యాత్రికుడు ధాన్యకటకదేశమును గుఱించి వ్రాయుచో నాదేశముయొక్క ముఖ్యపట్టణమువద్ద 'పూర్వశైల' 'అపరశైల'యను రెండు బౌద్ధమఠము లుండియున్నట్లు చెప్పియున్నాడు. అంతియేగాని యిదివఱకు దొఱకిన శాసనములలో 'పూర్వశైలీయు'ల ప్రశంస యెచ్చటను కానరాదు. అందుచేత నేయీ శాసనముయొక్క ప్రాముఖ్యము హెచ్చుచున్నది. ఇందొక 'విహార'మునకు భూమి, దాస దాసీ జనము, పశువులు మున్నగువాటిని 'మహాతలవరు' డను వాడు దానముచేసినట్లు చెప్పబడియున్నది.

శాసనమున సంవత్సరము చెప్పబడకపోయినను అక్షరములనుబట్టి ఖ్యాతిగనది క్రీ. శ. రెండవశతాబ్దము నాటిది యని చెప్పవచ్చును. సాతవాహనవంశపు రాజులైన ప్రథమద్వితీయ సాతకర్ణుల శాసనములలోని యక్షరముల నివి పోలియున్నవి.

బళ్లారిజిల్లా రాయదుర్గము తాలూకాలోని పులకుర్తిగ్రామమున శా. శ. 899(=క్రీ. శ. 977) సంవత్సరపునాటి కన్నడశాసన మొకటి దొఱకినది. ఇందు నొలంబపల్లవ వంశపు మద్దయమ్మరసు అను ప్రభువు ఎఱగూరు అను నూరనుండి రాజ్యము చేయుచుండినట్లున్న ఆసందర్భమున ఎఱగంగయను ప్రభువొకడు స్వర్గస్థుడయినట్లును చెప్పబడియున్నది. ఈ మద్దయమ్మరసునకు వీరమహేంద్ర నొలంబాధిరా జనునామముండినట్లగుపడుచున్నది. ఎఱగంగు పశ్చిమ గంగవంశమునకు సంబంధించియుండవలయును. రాయదుర్గము తాలూకాలో దొఱకిన మఱికొన్ని శాసనములనుబట్టి పశ్చిమ చాళుక్యరాజైన త్రైలోక్యమల్లునికి (శా. శ. 980=క్రీ. శ. 1058-59) కరికాల-చోళుని వంశమువారైన కొండలు ప్రభువులు సామంతులయి యున్నట్లు కనబడుచున్నది.

ప్రాచీనచోళరాజైన రాజకేసరివర్మయొక్క కాలమున దేవాలయములలో వేదాధ్యయన పరీక్షలున్న, అందు ప్రవీణులకు బహుమానము లిచ్చుటయను వాడుకలో నున్నట్లు శాసనములవలన తెలియవచ్చుచున్నది. దేవాలయాధికారుల వశమున నొకభక్తుడు 30 కాసు లిచ్చెను. ఇందువలన ప్రతిసంవత్సరమువచ్చినవడ్డి మూడుకాసులకు మార్గశిరమాసమున ఆర్ద్రానక్షత్రమునాడు జైమిని సామవేదమును వల్లించుటలో నుత్తమునికి బహుమతియిచ్చుట కేర్పాటు చేయబడెను. ఒకపర్యాయము బహుమతిని పొందినవారు మఱియొకపర్యాయము పరీక్షకు రాకూడదనియు నిర్ణయింపబడెను. కుంభకోణములోని నాగేశ్వరస్వామి యాలయమున 'ప్రభాకర'మను న్యాయగ్రంథమును వ్యాఖ్యానముచేయు బ్రాహ్మణులకు పూర్వము భూదాన మివ్వబడినట్లు శాసనమువలన తెలిసియున్నది. ఈసంవత్సరము దొఱకిన శాసనమునుబట్టి రామనాథజిల్లాలోని తిరుక్కోట్టియూ రనుగ్రామమున చండేశ్వరాలయములో నొక శాసనమునలన నట్టి మఱియొకదానము చోళచక్రవర్తి రాజకేసరివర్మ రాజరాజు కాలమున చేయబడినట్లు తెలియనగును.

తంజావూరులోని బృహదీశ్వరస్వామి యాలయమున గర్భగృహముయొక్క దక్షిణద్వారముపైని 'విక్రమశోళన్ తిరువాశల్' అను శాసనము క్రొత్తగ కనుగొనబడినది. ఈద్వారము చోళచక్రవర్తియైన విక్రమచోళుని స్థాపనయనుటకు సందేహము లేదు.

చోళరాజైన రెండవరాజరాజు (క్రీ.శ.1146-1162) కాలమును గుఱించి కొన్నిముఖ్యమైన సంగతు లీసంవత్సరపు శాసనములవలన బయలుపడుచున్నవి. ఇతనికి ముఖ్యమంత్రియు ప్రధానసేనానియునైన పల్లవరాయన్ అనునొక పల్లవప్రభువు వాలప్రముఖుడైయుండెను. ఈ కాలమున పాండ్యదేశముపైకి దండెత్తివచ్చిన సింహళసేనానియగు లంకాపురిదండనాధుడను వానిపైకి పాండ్యరాజునకు సహాయముగ చోళసేనలను నడపి యతని నీ పల్లవరాయడు జయించెను.

ఇంతవఱకును యీ రాజరాజుకు తరువాత సింహాసనమెక్కిన రాజాధిరాజు యితని కుమారుడని చరిత్రకారు లభిప్రాయపడియుండిరి. కాని యది యట్లుకాదు. రాజరాజు మృతినొందినప్పటికి యితనికి ఒకసంవత్సరము రెండు సంవత్సరములు వయసుగల కుమారులిరువురు మాత్ర ముండిరి. రాజ్యమునకై కొంతకల్లోలము పుట్ట సాగెను. రాజరాజుపుత్రులపక్షమున నతని ముఖ్యమంత్రిగానుండిన పల్లవరాయడు వారితోటి కోటవెడలిపోయి మఱియొక నిరపాయస్థలమున వీరినిన్ని రాణివాసమునున్ను చేర్చెను. అటుపై తగినవా రెవరును లేనందున గతించిన చక్రవర్తి విక్రమచోళదేవుని మనుమడైన ఎదిరిలిపెరుమాళ్ అను నాలుగు సంవత్సరముల బాలుని పల్లవరాయడు పట్టాభిషిక్తు జేసెను. ఇతడే రాజాధిరాజు (II) అనునామమున రాజ్యము చేసెను.

రాజరాజుయొక్క ఔరసపుత్రుడైన మూడవకులోత్తుంగచోళుడు కొంతకాలమైన పిమ్మట క్రీ. శ. 1178 సంవత్సరమున సింహాసన మధిష్ఠించెను.

1913 సంవత్సరమున దొఱకిన కొన్ని శాసనములనుబట్టి శైవగోళకీమఠము యొక్క ప్రచారము కర్నూలు జిల్లా ప్రాంత్యమున పూర్వ ముండినట్లు తెలిసియుండెను. తరువాత 1916 సంవత్సరమున దొఱకిన గుంటూరు తాలూకా మందడమునలోని శాసనము వలన నీ మఠము కాకతీయరాజయిన గణపతిదేవ మహారాజువలనను, నతని తరువాత రాజ్యముచేసిన యతని కూతు అయిన రుద్రాంబవలనను గౌరవింపబడి పోషింపబడినట్లును తెలిసియుండెను. ఈసంవత్సరము దక్షిణదేశమున దొఱకిన కొన్ని శాసనముల వలన నీమఠముయొక్క ప్రచారము రామనాథజిల్లాలోని పిరాన్మలై యనుగ్రామమునకుకూడ నుండినట్లు, తెలియవచ్చుచున్నది. ఆర్యావర్తములోని గోళకీమఠమునకు సంబంధించిన లక్షాధ్యాయిసంతానమునకు చేరిన దేశికేంద్రుల ప్రశిష్యులయిన ఈశాన శివరావళర్ అనునాయన నిచ్చట శ్రీ పార్వతి మఠ మనుపేర నొకమఠము కట్టించినట్లున్ను అందలి సన్న్యాసుల యాహారాదులకుగాను భూదానము చేయబడినట్లును తెలియవచ్చుచున్నది. ఈశాసనములు మారవర్మ సుందర పాండ్యదేవ యను పాండ్యరాజు కాలము నాటివి. వీటికాలము సుమారు క్రీః శ. 1243 సంవత్సరము. సాళువవంశప్రభువైన ఇమ్మడి నరసింగరాయ ధర్మరాయలకాలమున శా.శ. 1422 (క్రీ. శ. 1500) సంవత్సరమున యీయూరనే ఇట్టి మఠమునకే ఒకగ్రామము దానము చేయబడియెను. ఈలక్షాధ్యాయి సంతానమునకు భిక్షామఠసంతానమనియు పరనామ ముండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

కాళహస్తిలో క్రొత్తగదొఱకిన యొక శాసనము వలన విజయనగర చక్రవర్తియగు అచ్యుత దేవరాయల యొక్క పట్టబంధోత్సవము శా. శ. 1452 (క్రీ. శ. 1530) సంవత్సరమున కాళహస్తిలో శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుని సన్నిధిలో జరిగినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

ఇయ్యది చరిత్రకు నూతనాంశము. మఱియొక శాసనమున అచ్యుతరాయల ప్రధానమంత్రియైన భూతనాథ (చిట్టంభట్టుయొక్క కుమారుడు) రామాభట్లు చంద్రగిరి రాజ్యములోని కృష్ణరాయపురమునకు సంబంధించిన వాడని చెప్పబడియున్నది.

కృష్ణదేవరాయలకాలమున శ్రీగిరిలేక శ్రీశైలమును ఒకరాజ్యమునకు రాజధానిగ నుండినట్లు యిది వఱకే శాసనములవలన తెలిసియున్నది. ఈ సంవత్సరము దొఱకిన మఱియొక శాసనమువలన తరువాత రాజ్యముచేసిన వెంకటపతి (I) రాయలకాలమున (క్రీ.శ. 1617) కూడ శ్రీగిరిరాజ్యము నిలిచి యుండినట్లున్ను దానికి గంగపనాయడను ప్రభువు అధిపతిగానుండినట్లున్ను కనబడుచున్నది. వెంకటపతిరాయలు క్రీ. శ. 1614 లోననే చనిపోయినట్లు చరిత్రకారు లిదివఱ కభిప్రాయపడి

యున్నారు. కాని యీనూతన శాసనము వలన నతడు తరువాత మూడుసంవత్సరములు తేలినట్లు కన్పించుచున్నది. ఇదియు చరిత్రకు నవీనాంశము.

ఈవ్యాసమును ముగించుటకు ముందు నందిగామ తాలూకాలోని కొన్ని శాసనములవలన బయల్పడ్డ చాగి వంశపు ప్రభువులచరిత్రను కొంత వివరించెదము. వీరి వంశనామము 'చాగి' యనునది సంస్కృత నామమైన 'త్యాగి' యొక్క తద్భవముగా కానవచ్చుచున్నది. వీరికి తొలినుండి యీనామ మున్నట్లు కన్పించదు. ప్రథమమున నీవంశమువారు 'విప్పర్ల' వారు. వీరు నందిగామ బెజవాడ ప్రాంతములలో శా. శ. 1083 (క్రీ. శ. 1161-62) సంవత్సరమునుండి ప్రముఖులయి యుండిన ట్లగుపడుచున్నది. వీరు బ్రహ్మయొక్క బాహువునుంచి జన్మమొందినట్లు చెప్పకొనుటచేత క్షత్రియులని యూహింపవలసియున్నది. ఈవంశమున మొదట ప్రసిద్ధికెక్కిన ప్రభువు దుర్జయు డనువాడు. కావున దీనికి దుర్జయవంశమను రెండవపే రుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆరుతరములవరకు వీరి వంశవృక్షము నీక్రిందివిధముగ నేర్పఱుప వచ్చును.

1. దుర్జయుడు
2. ముప్పరాజు
3. దొర (I) రాజు అప. త్యాగి — చిమ్మాంబిక
4. పోత (I) రాజు = రాజాంబిక
5. దొర (II) రాజు అప. త్యాగి
6. త్యాగిపోత (II) రాజు.

త్యాగిపోత (II) రాజు శా. శ. 1121 (=క్రీ. శ. 1199) సంవత్సరము ప్రాంతమున నేలుచుండెను. తరమునకు సుమారు 25 సంవత్సరముల లెక్కను గణించినచో దుర్జయప్రభువు శా. శ. 971 (=క్రీ. శ. 1049) ప్రాంతమున ప్రముఖతపడసియుండవలయును. దుర్జయునికి తరువాతవచ్చిన ముప్పరాజు (చోళప్రభువైన) రాజేంద్ర చోళునివలన భేరి, శంఖము, ఆనకము, కాహళము మున్నగు ప్రభుచిహ్నములను బడసినట్లు చెప్పబడియున్నది. ఈవంశమువారి దేశమునకు నాతవాడియనిపేరు. వీరి ముఖ్యనగరము గుడిమెట్టనగరము. ఇది యిప్పటి నందిగామతాలూకాలోని గుడిమెట్టయను గ్రామమే. ఈ వంశపు చాగిపోత (II) రాజునకు నరసింహావర్ధనయను బిరుదముండినట్లు చెప్పబడియున్నది. ఇతడు ముక్త్యాలలో ముక్తీశ్వర దేవాలయమును కట్టించెను. ఇదిగాక త్రిపురాంతక కాశ్మీరమల్లేశ్వర, విశ్వనాథ, బోడ నారాయణాలయములకు స్వర్ణకలశముల నెత్తించెను. శ్రీ పర్వతమున మల్లికార్జునస్వామి ముందట నందికేశ్వరుని స్థాపించెను. జింహారి నరసింహస్వామికిగాను చాగిపోత సముద్రమను కొలను కట్టించి సమర్పించెను. జింహారి యేనునది విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని సింహాచలము. ఈ కారణమున నే యితనికి నరసింహావర్ధనయను బిరుదము వచ్చియుండవలెను. ఇతడు చాల భక్తిపరుడుగను విశాలధర్మిష్ఠిగను కన్పించుచున్నాడు.

కీర్తిశేషులగు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు నెల్లూరుజిల్లా కందుకూరు గ్రామములోని పురాతన తెనుగుపద్య శాసనము నొకదానిని పరీక్షింప నెంచియుండిరి. ఈ శాసనము 1903 సం. మున కనుగొనబడి నెల్లూరుశాసనములు అనుగ్రంథమున నొకరీతిని ప్రచురింపబడి యున్నది. ఆంధ్రపద్యకావ్యాదిని నిర్ణయింప నెంచి శ్రీ రావుగారు కోరగ దానిని తిరుగశాసనశాఖవారు పరీక్షింపపోయినపుడు శాసనము దొంగిలకదాయె. ఇది తాలూకా ఆఫీసులో నుంచబడియుండెను. అచ్చటి శాసనమే మాయమగుట కడుశోచనీయము. చదువరు లెల్లరును నికమీద నాంధ్రదేశమున నొకశాసనమునకు కూడ నపాయమురాకుండునట్లు శ్రీ లక్ష్మణరావుగారిపేర కంకణము కట్టుకొనుట యవసరము. 'ధనముపోయినను సంపాదించవచ్చును. కాని పురాతన శాసనము పోయినచో దానివలని నష్టమెంత యనునది చదువరులే యూహింపవచ్చును.' శాసననాశము శాసనోపేక్ష యివి రాజహత్యయని చెప్పవలయును. అట్టిపాపమిక నాంధ్రదేశమున జరుగకూడదు అని ప్రార్థన.

కపిలధార

కొత్తపల్లి సుబ్బణ్ణాచార్యులు గారు
(సాహితీసమితి)

ధారలుగురిసె నిరర్గళధారలు
ధారలుగురిసె మహాద్భుతధారలు

ఉద్యద్భాను స
ముద్యత్కాంతుల
హృద్యములై యన
వద్యములై
గజిబిజితో మద
విజృంభణోద్ధతి
నజాండ మదలుచు
గజములనడకల

ధారలుగురిసె......

తటతటరవములఁ
జటచట లేచుచుఁ
బటపటకటుశిల
మటమటఁ జీల్చుచు
గదమోదులచే
గదగదమని ధర
ఘుదరెడుశబ్దము
లొదవగ నదముల

ధారలుగురిసె......

నదీహ్రాదోల్లస
దదభ్రవిభ్రమ
మొదవించుచు నెద
విదళించుచుఁ బల్
పెల్లువెల్లిగొని
కల్లోలంబుల
ఝల్లున నేలకుఁ
జల్లించుమహా

ధారలుగురిసె......

బోరునఁగూలిన
తీరునధవళిమఁ
దేఱినబుడగలు
నీరునఁ బారఁగ
రంగారఁగ ను
ప్పొంగుచుఁబయికిఁ దు
అంగలించెడు త
రంగమాలికల

ధారలుగురిసె......

తెగఁబడినగములఁ
దిగిచి పగుల్చుచుఁ
బాగవలెఁ దుంపఱ
లెగయుఁగ దడదడ
దిగబడుజలముల
బుగులు బుగుల్లని
తగఁ జప్పుళ్లొద
వగ గమకించుచు

ధారలుగురిసె......

బలుముత్తెపుఁజి
ప్పలసరములవలె
వెలయుచు నొలయుచు
జలజల రాలుచు
పలువిధముల రం
గుల యింద్రధను
సులఝురుల పయిం
జెలఁగి నటింపఁగ

ధారలు గురిసె........

శ్రీ ద్విజేంద్రలాల్‌రాయల జీవితము

జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రి గారు

కొలఁది కాలమునుండి వంగనాటక లేఖకులలో నగ్రగణ్యుఁడగు శ్రీబాబూ ద్విజేంద్రలాల్ రాయల నామమును ఆంధ్రులు కూడఁ దఱుచ వినుచునేయుండిరి. ద్విజేంద్రుఁడూ అసమాన ప్రతిభా సంపన్నమగు తన లేఖినిచే వంగరాష్ట్రమునకేకాక భారతవర్షమునకే యమూల్యమగు మేలొనరించెను. ఒక హిందీసాహిత్యవిమర్శకుఁడు హిందీనాటకముల విమర్శించుచు హిందీభాషలో ఉత్తమనాటకము లేవేనియున్నవనిన అవి ద్విజేంద్రలాల్ రాయలనాటకములకుఁ జేయఁబడిన అనువాదములే యని వ్రాసెను. ప్రస్తుతము మన ఆంధ్రసారస్వతమునకుఁగూడఁ గొంతవఱకు ఈమాట చెల్లకపోదు. నాటక వాఙ్మయమున కిట్టి మహోపకార మొనరించి భారతీయులకుఁ జిరస్మరణీయుఁడైన శ్రీరాయలజీవితమును ఎఱిఁగినవారు ఆంధ్రులలోఁ జాల అరుదు గనుందురనియెంచి కొన్ని హిందీ బంగాళీపత్రికల యాధారమున నీవ్యాసమును వ్రాయుచుంటిని.

ద్విజేంద్రుఁడు క్రీ. శ. 1864 జులైమాసమున కృష్ణనగరు అను పురమున జన్మించెను. కృష్ణనగరు ఒకప్పుడు నదియారాజులకు రాజధానిగా నుండెను. ద్విజేంద్రునితండ్రియగు కార్తికేయ చంద్రరాయలు కృష్ణనగరు మహారాజునొద్ద దివానుగానుండెను. ఈదివానుపదవి రాయల వంశజులకు తరతరములనుండియు వచ్చుచుండెను. కార్తికేయ బాబు మృదుభాషి, సరళహృదయుఁడు, సుందరుఁడు, రసజ్ఞుఁడు, సత్యవాది, సదాచారి, పరోపకారి, కర్తవ్యపరాయణుఁడు, చక్కని కంఠస్వరము గలవాఁడు నయి యుండెను. తండ్రిగుణములన్నియు ద్విజేంద్రుని యందుబూర్తిగాఁ బ్రతిఫలించెను. తనతండ్రిని ఆదర్శముగ నుంచుకొనియే ద్విజేంద్రుఁడు దుర్గాదాసునాటకమందలి దుర్గాదాసు పాత్రను చిత్రించెనని చెప్పుదురు. కొందఱు "దుర్గాదాసు" స్వభావమునకు మించి చిత్రింపఁబడెనని యాక్షేపింపఁగా ద్విజేంద్రుఁడు దుర్గాదాసు వంటివారు నేఁటికిని కలరని తనతండ్రిని జూపెనఁట.

ద్విజేంద్రునితల్లియగు ప్రసన్నమయీదేవి శాంతిపురమందలి అద్వైతాచార్య గోస్వామివంశమునఁ బుట్టెను. దయ, దాక్షిణ్యము, ప్రేమ, సహనము, నిరహంకారము, ఔదార్యము, తేజస్విత మున్నగు సద్గుణములీసాధ్వియందు సంపూర్ణముగనుండెను. ద్విజేంద్రునియందును ఈగుణములు బాగుగఁ గనుపట్టుచుండెను.

కార్తికేయబాబునకు ఏడుగురు పుత్రులును ఒక పుత్రికయు జన్మించిరి. ద్విజేంద్రుఁడు ఐదవవాఁడు. ద్విజేంద్రుని తృతీయసోదరుఁడగు జ్ఞానేంద్రలాల్ రాయలు కొంతకాలము సుప్రసిద్ధమగు వంగవాసి యను పత్రికకు సంపాదకులుగా నుండిరి.

బాల్యజీవితము

ద్విజేంద్రుఁడు బాల్యకాలమంతయు జన్మస్థానమగు కృష్ణనగరునందే కడపెను. ఈయనకు బాల్యమునఁ బ్రాణాపాయములగు పెక్కుగండములు తప్పెను. ఆఱునెలల ప్రాయమున దాది ఒడినుండి పడుటచే ఈయనకు పెద్దదెబ్బఁ దగిలెను. ప్రాణము దక్కెనుగాని మూతి మాత్రము శాశ్వతముగ వంకర దయ్యెను. వయస్సు ముదిరిన కొలఁది యావంకర సాధారణముగఁ గనుపట్టెడిది కాదు; కాని ఉద్రేకముతో మాటాడునపుడును సంగీతము పాడునపుడును క్రిందిపెదవి కొంచెము వంకరగా తిరిగెడిది. ఒకమాఱు మేడపైనుండి పడుటచే చేయివిరిగి కొంతకాలమునకు నయమయ్యెను. ఐదేండ్ల ప్రాయమున మలేరియా జ్వరముచే మృతప్రాయుఁడై, స్థానము మార్పుటకై శాంతిపురము మేనమామయింటికిఁ గొంపోఁబడెను. వీరు ఉన్నయిల్లు శిథిలమై కూలుటకు సిద్ధముగా నుండెను. అందువలన ఈయనతల్లి ఈయనను, ఈయన చెల్లెలగు మాలతిని దీసికొని మఱియొకయింటికిఁ బోవుటకై మేనా ఎక్కి కొంతదూరముసాగెను. ఇంతలోఁ దటాలున ఇల్లు విఱుచుకొని పడెను. మూల డాఁగియున్న యొకత్రాఁచుపాము బయటకువచ్చెను. ఈవిధముగ బాలుఁడగు ద్విజేంద్రునకు రెండుచావులు తప్పెను. కాని మలేరియామాత్రము విడువలేదు. ఎంతక్వైనను తిన్నను ఫలములేదయ్యెను. కాయము శల్యావశిష్టమయ్యెను. ముక్కునుండి నెత్తురుకండలు పడుచుండెను. శరీరము పాలిపోయెను. నోరంతయుఁ బుండ్లుపడెను. డాక్టరులు చేతకాక సలాముపెట్టిరి. కాని తుదకుఁ గొంతకాలమునకు ద్విజేంద్రుఁడు ప్రకృతిచేతనే వ్యాధిముక్తుఁడు ఆరోగ్యవంతుఁడు నయ్యెను.

ద్విజేంద్రునకుఁ గవిత్వశక్తి సహజముగనే కల్గెను. మాతృభాషయగు బంగాళీ చదువునపుడే ఈయన పద్యము లల్లుచుండెడివాఁడు. తఱుచుగా ఏకాంతమునఁ దాను వ్రాసిన గీతములఁ బాడుకొనుచుండెడివాఁడు. బాల్యమునుండియు ద్విజేంద్రునియందు బాలసహజమగు చాపల్యము గనుపట్టెడిది కాదు. తోడిబాలురు ఆడుకొనుచుండఁ దాను పచ్చికపానుపుపైఁ బరుండి అనంతము, ప్రశాంతమునగు నీలాకాశమును తెప్పవాల్పక చూచుచు ఏకాగ్రహృదయముతోఁ బద్యములు వ్రాయుచుండెడివాఁడు. వర్డ్స్‌వర్తు(Words worth) షెల్లీ

(Shelly) ల వంటి సుకవుల బాల్య జీవితమందువలె ద్విజేంద్రుని బాల్యజీవితమందును ఆతని విషాదమలినము, చింతాగ్రస్తము నగు ప్రకృతి గనుపట్టుచుండెను. ద్విజేంద్రుఁడు బాల్యమునఁ జాలతక్కువగా మాటాడుచుండెడివాఁడు. గంభీర విషణ్ణభావముతో నతఁడెప్పుడు తనలోఁదా నేదియో ఆలోచించుకొనుచుండెడివాఁడు. ఆకాలమున ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరుఁడు, బంకిమచంద్రుఁడు, దీనబంధుమిత్ర, నవీనచంద్రసేను మున్నగు సాహిత్యోపాసకులగు మహాపురుషులు తఱచు ద్విజేంద్రుని యింటియొద్దకు వచ్చుచుండెడివారు. బాలకుఁడగు ద్విజేంద్రుని మధురసంగీతమును విని వారెంతయు నానందించెడివారు.

విద్యాభ్యాసము

ద్విజేంద్రుఁడు తొలుత కృష్ణనగరులోని ఆంగ్లోసంస్కృత కాలేజి స్కూలు ప్రవేశించెను. ఆతని బుద్ధికుశలతయు, మేధాశక్తియు నసాధారణములై యుండెను. క్రీ. శ. 1878 సం.లో నతఁడు మెట్రిక్యులేషను పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడయ్యెను. ఆతనికి పదిరూప్యములు విద్యార్థివేతనము కూడ నిచ్చుచుండెడివారు. ద్విజేంద్రుని తృతీయసోదరుఁడగు జ్ఞానేంద్రలాల్ రాయలు ఆకళాశాలయందే ఉన్నతకక్ష్యలందు ఆంగ్ల సాహిత్యాధ్యాపకుఁడుగ నుండెను. ఆసమయమున ప్రొఫెసరు రో దొరగారు ప్రవేశపరీక్షార్థులకు ఆంగ్లసాహిత్య పరీక్షకుఁడుగ నుండెను. పరీక్షఅయినపిమ్మట దొరగారు జ్ఞానేంద్రునితో "మీక్లాసులో ద్విజేంద్రలాలు అనుపేరు విద్యార్థి? నే నతనిఁజూడ గోరుచున్నాను" అనెను. అప్పుడు జ్ఞానేంద్రబాబు తనతమ్ముని దీసికొనివచ్చి దొరగారికిఁ జూపింప వారు ఆనందించి "ఈపిల్లవాఁడు ఆంగ్లసాహిత్యపరీక్షలోఁ గనుపఱచిన ప్రతిభ ఆంగ్లేయవిద్యార్థులసంగూడ దుర్లభమైన"దనినుడివిరి. ద్విజేంద్రుఁడు కృష్ణనగరు కళాశాలలో యఫ్. ఏ. పరీక్షలోఁ బ్రథముఁడుగను త్తీర్ణుఁడై బి. యే చదువుటకు హుగ్లీకాలేజిలో ప్రవేశించెను. 1882 సం.లో ప్రథముఁడుగ బి.యేలో నుత్తీర్ణుఁడై కలకత్తా ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో యం. ఏ. తరగతియందుఁ జేరి 1884 సం.లో నందుత్తీర్ణుఁడై విశ్వవిద్యాలయమువలన Honour ప్రమాణపత్రముఁ బడసెను. క్రిందితరగతులనుండి యం. ఏ. వఱకును ద్విజేంద్రుఁడు మలేరియాజ్వరముచే బాధితుఁడై అస్వస్థతగ నుండినను కొలఁది పరిశ్రమముననే ప్రతిపరీక్షయందును ప్రథముఁడుగ నుత్తీర్ణుఁడగుచుండెను.

ద్విజేంద్రుఁడు మెట్రిక్యులేషను పరీక్షకుఁ జదువునప్పుడే సంస్కృతాంగ్లములలోని గొప్పగొప్ప గ్రంథములన్నియుఁ జదివెను. బి.ఏ. తరగతిలోఁ జదువునపుడు ఆయన తాను పండ్రెండవ సంవత్సరమునుండి పదియేడవ సంవత్సరమువఱకు వ్రాసియుంచిన గేయములను "హోమరుగాథ ప్రథమభాగము" అనుపేర నొకగ్రంథము ప్రకటించెను. అప్పటి పత్రికాసంపాదకులును, విమర్శకులును హోమరుగాథను మిగులఁ బ్రశంసించిరి. విద్యాభ్యాసకాలమందే ఆయన 'నవ్యభారత్, ఆర్యదర్శన్, బాంధవ్' మున్నగు ఉత్తమ మాసపత్రికలకు వ్యాసములు, పద్యములు వ్రాయుచుండెడివాఁడు.

యూరప్ యాత్ర

యం.ఏ పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడయినపిదప ద్విజేంద్రుఁడు దొరతనమువారివ్యయముపై కృషివిద్య నభ్యసించుటకు యూరపునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. సంఘపుఁ గట్టుపాట్లుల కెంచి తొలుత ద్విజేంద్రుని విదేశయాత్రకు ఆతనితల్లిదండ్రు లనుమతింప లేదు. కాని విదేశమునకుఁ బోవుటచే ఆతని స్వాస్థ్యము చక్కపడునని ఆప్తులు చెప్పుటచే నెట్టులో యంగీకరించిరి. ద్విజేంద్రుఁడు యూరపునుండి పంపుజాబులు "యూరపుప్రవాసీ" అనుపేర "పతాక"యను వారపత్రికయందు ప్రకటింపఁబడి జనులచే అతికుతూహలమునఁ జదువఁబడుచుండెడివి. ద్విజేంద్రుని సోదరులగు జ్ఞానేంద్రలాల్ రాయలు, హరేంద్రలాల్ రాయలును దానికి సంపాదకులుగ నుండిరి. లండనునగరము చేరినపిమ్మట ద్విజేంద్రుఁడు ప్రస్తుతము వంగవాసికళాశాలకు అధ్యక్షులును, అధికారులు నగు గిరీశ చంద్రవసువును గలిసికొనిరి. ఆయనయు కృషివిద్య నభ్యసించుటకే లండనులో నివసించుచుండిరి. మఱునాఁడు గిరీశునితోఁగలసి వ్యవసాయకళాశాలకు వెళ్లి అందుఁ జదువసాగెను. అచ్చట శ్రీనృత్య గోపాల్ ముఖర్జీ, యం.ఏ, శ్రీఅతుల కృష్ణరాయి, యం.ఏ, రాయబహదుర్ భూపాలచంద్రవసు, యం.ఏ., గిరీశచంద్రవసు యం.ఏ. మున్నగు మేధావులగు మహాపురుషులు ద్విజేంద్రునకు సహాధ్యాయులైయుండిరి. మఱియు అసుతోషచౌధురీ, యం.ఏ, యల్ యల్ బి. కలకత్తా హైకోర్టుజడ్జి, శ్రీవ్యోమకేశచక్రవర్తి, యం.ఏ., బారిష్టరు, సత్యేంద్రప్రసన్నసింహా (బీహారు గవర్నరు) మున్నగు విద్వాంసులు ఈయనకు అత్యంతస్నేహితులు. నిష్కళంకమగు ప్రవర్తన, నిరభిమానమగు సరళప్రకృతి, అసాధారణమగు ప్రతిభ గలుగుటచే నీతని వారు చాల గౌరవముతోడను, స్నేహముతోడను జూచుచుండెడివారు.

ద్విజేంద్రునకు మొదటనుండియు సాహిత్యమందు ఎక్కువరుచి కలదు. అసుతోషముఖర్జీ ఈయనకు ఫ్రెంచిసాహిత్యమును వినిపించుచుండెడివాఁడు. క్రమముగ ఈయన ఫ్రెంచిభాషనుగూడ కొంత నేర్చుకొనిరి. ఆంగ్లదేశములో నున్నపుడు ఈయన ఆంగ్లభాషలో చాల పద్యములు వ్రాసెను. వానిని Lyrics of Ind అనుపేర బ్రకటించెను. ఆదేశపు విద్వాంసులు వానినిఁ జాల బ్రశంసించిరి. ఆదేశమున నుండగనే ఈయనతండ్రి పరలోకవాసియయ్యెను. పరమపూజ్యుఁడగు తండ్రిగారి అంత్యదర్శనము లభింపదయ్యెను. ఒకమాసమువఱకును ద్విజేంద్రుఁడు పితృశోకముచే నిర్విణ్ణుఁడై యుండెను.

ఆంగ్లదేశమున నున్నపుడు ద్విజేంద్రుఁడు తఱచుగా గొప్పగొప్ప నాటకశాలలకుఁ బోయి అచ్చట విశ్వవిఖ్యాతులగు నటీనటుల యభినయము చూచుచుండెడివాఁడు. అందుచే ఈయనకు నాట్యకళయందు

మంచియనుభవముగల్గి మునుముందు నాటకములు వ్రాయుటకు మంచి సాయము లభించెను.

ఆంగ్ల దేశమున నొక ఆంగ్లయువతి ద్విజేంద్రునిఁ బ్రేమదృష్టితోఁ గాంచుచుండెడిది. ఆమె పెద్దకుటుంబమునకుఁ జెందినదియు, విదుషియు, గుణవతియునై యుండెను. ఆదినములలో గ్రంథరచనచే గొప్ప కీర్తినిఁగూడ సంపాదించియుండెను. ఆమెను ద్విజేంద్రుఁడు చాల గౌరవముగఁ జూచుచుండెడివాఁడు. కాని ఆమెను వివాహము చేసికొనవలయునని ఈయన యెన్నఁడును తలఁచియుండలేదు. కాని ఆ యువతి ఈయనను పెండ్లిచేసికొనవలయునని కోరెను. ఆమె తండ్రికూడ ద్విజేంద్రునితో ఈవిషయమై ప్రసంగించెను. కాని ద్విజేంద్రుఁడు ఒక మిత్రుని యాలోచనచే అందు కిష్టపడలేదు. లండనులో దాదాపు మూఁడుసంవత్సరములుండి 1886 సం.లో సిసిటరు కాలేజిలో కృషివిద్యను ముగించి ద్విజేంద్రుఁడు F. R A. S బిరుదము నందెను. అప్పుడే రాజకీయకృషికళాశాలకును, కృషిసభకును సభ్యుఁడుగ నెన్నుకొనఁబడి క్రమముగ M. R. A. C., M. R, S,A,E, పదవులనందెను.

ద్విజేంద్రుఁడు కొలఁదిదినములకు స్వదేశమునకు దిరిగివచ్చుననఁగా ఈయన తల్లికూడఁ బరమపద మొందెను. ఒకసంవత్సరములోనే ద్విజేంద్రుఁడు పితృమాతృగహితుఁడయ్యెను. ఈసమాచారము శ్రీమతి హార్మరునొద్దకు పంపఁబడెను. ఆమెయింటియొద్దనే ద్విజేంద్రుఁడు నివసించుచుండెను. ద్విజేంద్రుని పితృశోకవిచారమును ఆమెచూచిన దగుటచే ఈవార్తను ఆయనకు దెలుపక ఆమె చాల జబ్బుగానున్నదని సూత్రమే చెప్పెను. దీనికే ద్విజేంద్రుఁడు వికలహృదయుఁడై వెంటనే స్వదేశమునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. హార్మరు ఈమృత్యువార్తను ఫ్రాంసులో నొకమిత్రునకుఁ బంపి ద్విజేంద్రునకుఁ దెలియఁజేసెను. అప్పుడు ద్విజేంద్రుఁడు దుఃఖితుఁడై ఆత్మహత్యకుఁగూడఁ బ్రయత్నించెనందురు. ఆదుఃఖముతోనే ఆయన ఇంటికిఁ జేరెను.

కార్యక్షేత్రము

ద్విజేంద్రుఁడు విదేశములో మూఁడు సంవత్సరములు గడిపెను. స్వదేశమునకు వచ్చినపిమ్మట ఆయన గవర్నరును సందర్శించెను. ఆసమయమున ఆయన గనుపఱచిన స్వతంత్రప్రకృతికి ఫలముగ గవర్నరు ఆయనకు మంచియుద్యోగ మీయఁడాయెను. నాతోపాటుగ కృషివిద్య నభ్యసించిన యొకవంగీయుఁడు statutory Civilian ఉద్యోగిగానుండ ద్విజేంద్రుఁడు డిప్యూటిమేజిస్ట్రేటుగనే యుండెను. కొలఁదిదినములలోనే ప్రభుత్వమువారు ఈయనను Survery settlement పనినేర్చుకొనుటకై రాయపూర్ జిల్లాకుఁబంపిరి. మూఁడుమాసము లచ్చట ఆ పనినేర్చుకొని ఈయన కలకత్తాకు తిరిగివచ్చిరి.

విదేశమునుండి వచ్చుటచే బంధువులు, జ్ఞాతులు ఈయనను వెలిపెట్టిరి. కొందఱు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలసినది అని చెప్పఁగా ద్విజేంద్రుఁడు విదేశయాత్ర పాపకార్యమని భావింపనివాఁడగుటచే నందు కియ్యకొనలేదు. ద్విజేంద్రుఁడు మొదటినుండియు స్వతంత్రప్రకృతి గలవాఁడు. ఆయన యెవ్వరిని లక్ష్యముచేయుచుండెడివాఁడుకాఁడు. మరణపర్యంతము ఈగుణము ఆయనచేయు ప్రతికార్యమందును గోచరించెడిది. ఈసాంఘిక వ్యవహారమునకు విసుగుచెంది ద్విజేంద్రుఁడు 'ఏకఘురే' అనునొక ప్రహసనము వ్రాసెను. అది ఆయన చిత్తవృత్తిని దెలుపుచున్నది. ద్విజేంద్రుఁడే దాని భూమికలో నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు— "దీనిభావ పరిహాసమయముగాదు. ఇది అన్యాయసంతప్తుని విప్లవకరమగు శిద్ధఘృణాత్కారము; ఇది దండతాడితమగు కాలభుజంగముకాటు; ఇదియొక మహానలజ్వాల."

ఈసమయముననే ప్రసిద్ధహోమోపతి వైద్యులగు శ్రీప్రతాపచంద్రమజుందారుకన్యయగు సురబాలాదేవిని హిందూపద్ధతిని పెండ్లియాడెను. ఎందఱో వేలకొలది రూప్యములు కట్నము ఇచ్చెదమనినను ద్విజేంద్రుఁ డందులకు సమ్మతింపక రూపగుణసంపన్నయగు సురబాలాదేవినే పెండ్లియాడెను. విదేశమునుండి వచ్చినపిమ్మట చాల కాలమువఱకు ఆయన వేషభాషలందు దొరలవలె నుండెడివాఁడు. 'మిస్టరు'అనియే తప్ప 'బాబూ' అని పిలిపించుకొనుట అవమానముగ భావించెడువాఁడు. గవర్నమెంటు గెజెటునందును, సివిలు లిస్టునందును ఆయన పేరు ఆంగ్లేయపద్ధతిని డి. యల్. రాయి అనియే ముద్రింపఁబడుచుండెడిది. కనుకనే నేఁటికిని పెక్కుమంది ఆయనను డి. యల్. రాయి అనియే చెప్పికొందురు. ఆయనసంపూర్ణనామము నెఱిఁగినవారు చాలఅరుదు. ఈయన బసైలీస్టేటులో సెటిల్మెంటు ఆఫీసరుగా నున్నపుడు తన పైయధికారియగు నొకయాంగ్లేయునితో తనకుఁ బొత్తు కలియమిచే ఈయన తనయుద్యోగమును జాలించుకొని కలకత్తాకు వచ్చెను. అచ్చట కొన్నిదినములు ల్యాండ్ రికార్డుడైరెక్టరుగా బనిచేసెను. ఈసమయముననే ఈయన కవితాకృషియందుఁగూడ నెక్కుడుపాల్గొనెను. అంతవఱకును తానురచించిన గీతముల నన్నిటిని కలిపి "హాసిర్ గాన్" అనుపేరఁ బ్రకటించెను. అప్పుడే 'ఆర్యగాథ' ప్రథమ భాగమునకు ద్వితీయముద్రణమును, దాని రెండవభాగమునకు ప్రథమ ముద్రణమును గావించెను. ఈకాలము ద్విజేంద్రునకెంతయు సుఖమయముగ నడచెను. ఆయనజీవితము ప్రేమ పరిపూరితమును ఆనందోత్సవభరితము నగుచుండెను. విచారమనునది ఏమాత్రము లేకుండెను. పెద్దనకవీంద్రుఁడు చెప్పినట్లు ఇట్టిసమయమే కవికిఁ గవిత్వవ్యవసాయమున కనుకూలముగనుండును. ద్విజేంద్రుని యప్పటికవిత్వమందు హాస్యరసము అద్భుతముగఁ బ్రవహించుచుండెను. 'ఆషాఢే' 'హాసిర్ గాన' అనుగ్రంథములందలి గీతములు విశేషించి అప్పుడు వ్రాసినవే. ఈకాలముననే ద్విజేంద్రుఁ డెక్కువ భాషాసేవ చేసెను.

ద్విజేంద్రునితండ్రియగు కార్తికేయచంద్రరాయి సుప్రసిద్ధుఁడగు గాయకుఁడు. ద్విజేంద్రునియందును బిత్రీయమగు గానసంపద సహజముగనున్నను సంగీతము ఆయన శిక్షగాఁ జెప్పికొనినది కాకపోవుటచే లయజ్ఞానము తక్కువగ నుండెడిది. ముంగేరులో నుండునపుడు

...వశాస్త్రమునుగురునియొద్ద నేర్చుకొని ఆకొంతతీర్చుకొనిరి. ఈయన ...ద్వానురాజ్యములో సెటిల్ మెంటు ఆఫీసరుగానున్నపుడు ప్రభుత్వ మువారు ప్రజలపైఁజూపు అన్యాయమును సహింపఁజాలక ఈయన ప్రజాపక్షపాతమును వహించినందులకు ఈయనపురోభివృద్ధికిఁ గొంతహానికలిగినను అప్పటిప్రజలచే నేఁటికిని దయాలురాయియని పిలువఁబడు భాగ్యము ఈయనకుఁ గలిగెను. తర్వాత కొన్నిదినములకు ...యన ఈయుద్యోగమును విసర్జించెను.

1883-సం. ఫిబ్రవరిలో ద్విజేంద్రుఁడు దీనాజ్ పురమునకు డిప్యూటీమేజిస్ట్రేటుగా వెళ్లెను. అచ్చటనే ఈయన 'కల్కి-అవతార్' అను ప్రహసనము వ్రాసెను. తర్వాత 1894-సం. ఆగష్టులో అబ్కారీ సూపరింటెండెంటు ఇనస్పెక్టరుగా ప్రవేశించి ఎనిమిదిసంవత్సరములు చాలసమర్థతతోఁ బనిచేసిరి. మధ్య కొంతకాలము ల్యాండురికార్డు-అగ్రికల్చర్ విభాగములకు అండర్ డైరక్టరుగాఁగూడ నుండిరి. ఇన్ స్పెక్టరుగా నున్నకాలమున వీరికి పెక్కు-గ్రామములు, పట్టణములు తిరుగ నవకాశము గలిగెను. అందుచే వీరికి మంచియనుభవము గలిగి ముందుముందు గ్రంథరచన కెంతయు సాయపడెను. ఈదినములలోనే కలకత్తాలో ఇండియన్ క్లబ్బు స్థాపింపఁబడెను. అందు మహాకవిరవీంద్రనాథఠాగూరునకును ఈయనకును గాఢస్నేహము కలిగెను. వీరిద్దరును ఒండొరుల గుణములచే నాకృష్టులై అన్యోన్యానురాగముతో నుండెడివారు. కాని కొంతకాలమునకు సాహిత్యమునందు మతభేదము గలుగుటచే వీరిద్దరును విరోధభావములుగలవారైరి. ఆదినములలోనే ద్విజేంద్రుఁడు మధుపురమున నొకగృహమును గొని తనయారోగ్యము బాగుపఱచుకొనుటకై తఱచు అక్కడకు వెళ్ళుచుండెడువాఁడు.

వివాహానంతరము కలకత్తాలో నుండుకాలమున ద్విజేంద్రుఁడు వరుసగా 1 కల్కి-అవతార్, 2 విరహ్, 3 ఆషాఢే, 4 త్ర్యహస్పర్శ, 5 ప్రాయశ్చిత్త, 6 పాషాణీ, 7 సీతా, 8 చంద్రకాన్త, 9 తారాబాయీఅను గ్రంథములను బ్రకటించెను. ద్విజేంద్రుని నాటకములలోఁ బ్రప్రథమమున తారాబాయీ నాటకము నాట్యరంగమున అభినయింపఁబడినది. ఈనాటకము ద్విజేంద్రుని కీర్తిని నలుదిక్కుల వ్యాపింపఁజేసెను. అభిజ్ఞులు ఈయనను ఒకగొప్పనాటకకారునిగ గణింపసాగిరి. కాని ఈసమయముననే నిర్దయమగు దుర్దైవము వీరిస్వర్గీయసుఖమును దనపాలుఁ జేసికొనెను. ద్విజేంద్రుఁడు సంచారములో నుండెను. గర్భవతియగు ఆయనభార్య సురబాలాదేవి ఒక మృతశిశువునుగని వెంటనే హృదయచలనము ఆగుటచే నెత్తురు కక్కుకొని చనిపోయెను. ఒక పుత్రుని (దిలీపకుమారరాయి) ఒక పుత్రికను (మాయ) మాత్రము ద్విజేంద్రునకప్పగించి సురబాలాదేవి సురధామమునకేగెను. పాపము ద్విజేంద్రుఁడు అంత్యకాలమునఁ దన స్వర్గీయసుహృతో రెండుమాటలేని మాటలాడుటకు నోచుకొనఁడయ్యెను.

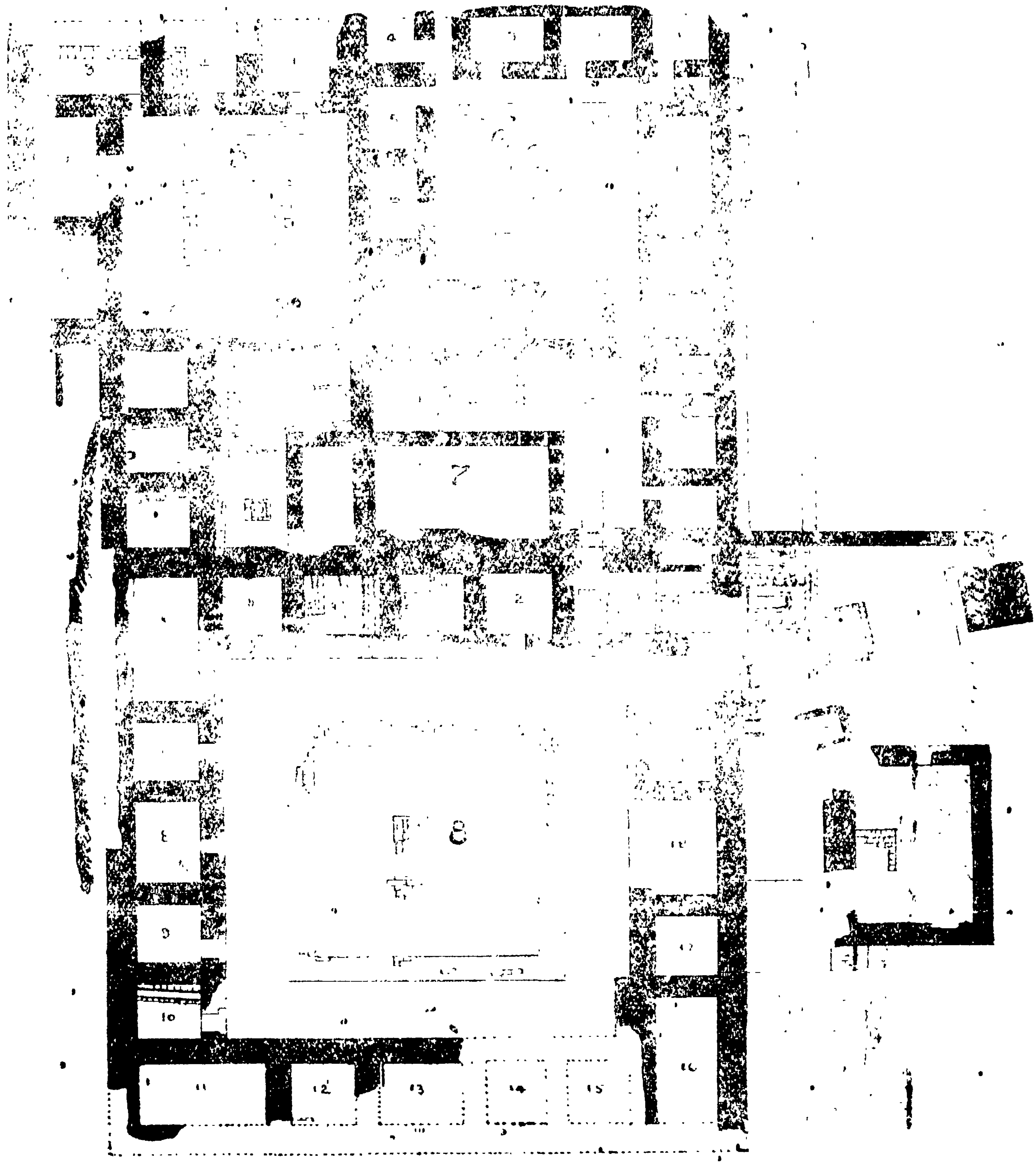
పత్నీవియోగానంతరము ద్విజేంద్రుఁడు పూర్తిగా మారిపోయెను. అతని ముఖచంద్రునిపైఁ గోచునవహాసచంద్రిక యేమయ్యెనో తెలియదు. ఆయన యెప్పుడేని ప్రయత్నపూర్వకముగ నవ్వినను ఆనవ్వు కరుణాభరితమును వేదనాపూరితమును, అశ్రురూపాంతరమాత్రమును అగుచుండెడిది. తనబంధువులు, మిత్రులు సెందఱో తిరిగి వివాహముచేసికొనుటకు అనురోధించిరి. కాని ఆయన అందు కియ్యకొనలేదు. ఆయన తనజీవితశేషమును దృఢవ్రతుఁడును, సన్న్యాసియునయి కడపెను. ఈమహనీయుఁడు పత్నీవియోగానంతరము పదిసంవత్సరములు జీవించెను. ఆరోజులలో సబ్బు, సుగంధతైలము మున్నగు విలాసవస్తువుల నీయన యుపయోగించినటు లెవ్వరును జూడలేదు.

ఈయన ఖులనాలోనుండగా దుర్గాదాసునాటకము ప్రారంభించెను. అంతకుమున్నే "రాణాప్రతాపసింహ" వ్రాసియుండిరి. జనుల యనురోధముచే ప్రతాపసింహనాటకమచ్చట ప్రదర్శింపఁబడెను. అందే ద్విజేంద్రుఁడు శక్తిసింహునిభూమిక ధరించెను. అతని యభినయకౌశలమున కెల్లరు నచ్చెరువందిరి. తర్వాత, ఈయన గయలో మూఁడుసంవత్సరములు మేజస్ట్రేటుగాపనిచేసెను. 'మేవాడుపతనము' 'నూర్జహాన్' ఈరెండునాటకములు నచ్చట ప్రదర్శింపఁబడెను. అప్పుడే 'ఆలేఖ్య' కావ్యముకూడఁ బ్రకటింపఁబడెను. గయలో నుండగనే ఈయనకు సెలవు మంజూరగుటచే వీరు గయను విడిచిపోయినపుడు వంగీయులును విహారవాసులును గలసి వీరికి విందుచేసిరి. మఱియు "ద్విజేంద్రలాల్ లైబ్రరీ" అనుపేర నొకగ్రంథాగారమును స్థాపించి ద్విజేంద్రునిపైఁ దమకుఁగల కృతజ్ఞతను వెల్లడించిరి.

ద్విజేంద్రుఁడు కలకత్తానగరమునకు వచ్చి తనబంధుమిత్రుల నానందపెట్టెను. ఈసమయముననే తాను అంతకుమున్ను ప్రారంభించినభవనమును దయారయ్యెను. దానికిఁ దనస్వర్గీయధర్మపత్నియగు సురబాలాదేవి పేర "సురధామము" అని పేరుపెట్టెను. తన యంతిమసమయమునంతను ద్విజేంద్రుఁ డందే నివసించెను. ద్విజేంద్రుని సంపాదననుండి సురబాలాదేవి కూడఁబెట్టినధనముచే ఈభవనము నిర్మింపఁబడెను. ద్విజేంద్రుఁడు కలకత్తాకువచ్చిన నాలుగు సంవత్సరములలోఁ గ్రమముగా సీత, మేవాడుపతనము, శాహజహాను, సోహరాబ్ రుస్తుమ్, చంద్రగుప్త, పునర్జన్మ, త్రివేణి, పర్ పారే అను ఎనిమిది పుస్తకములు ప్రకటించెను.

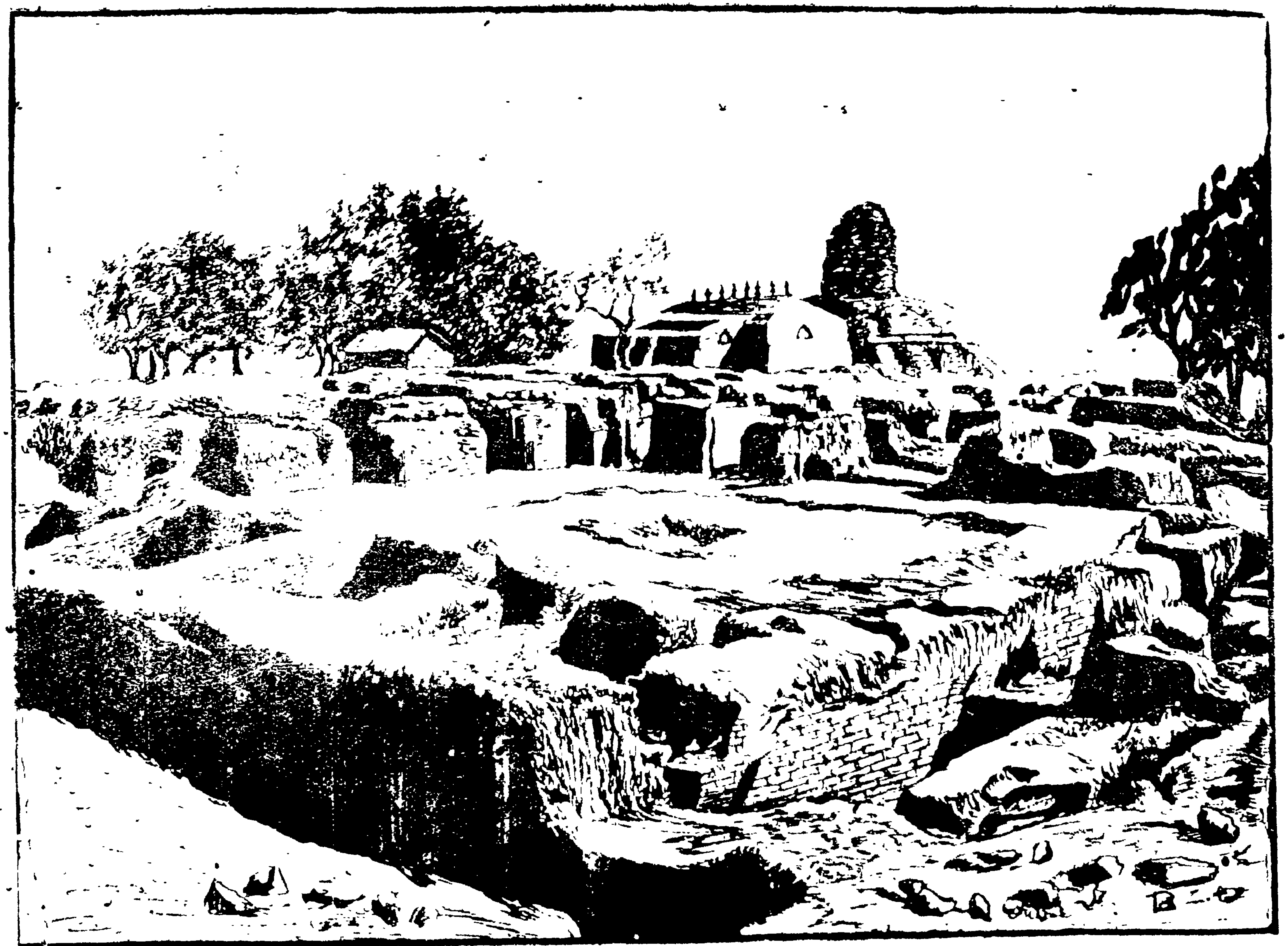
ద్విజేంద్రునిసెలవు పూర్తిఅయినపిమ్మట ఆయన చౌబీస్ పరగనా, బాంకుడా, ముంగేర్ అనుస్థానములందు ఉద్యోగముచేసెను. ముంగేరులో నుండగా ఆయన ఆరోగ్యముచెడెను. నిద్ర సరిగాఁబట్టెడిది కాదు.

తలనొప్పి, తలతిరుగుట తఱుచుగా బాధించుచుండెడిది. శరీరము చాల బలహీనముగనుండెడిది. కలకత్తామెడికల్ కాలేజిప్రిన్సిపా

5, 6, 7, 8 మఠములు, మహానసగృహము.

పటము ౭

6,7,8, మఠము. నైఋతి మూలనుండి చూచుట

లగుడాక్టర్ కల్వర్టుగారిచే రక్తము, మూత్రము పరీక్షింపఁజేయఁగా Albumen అధికముగాఁ గలదనియు, కొంతకాలము నిర్వ్యాపారముగ నుండవలయుననియు, ఆహారపానీయములందు నియమమావశ్యకమనియుఁ జెప్పెను. డాక్టరుచెప్పినప్రకారము ద్విజేంద్రుఁడు ఉద్యోగము చాలించి నిపుణులగువైద్యులచే ఎల్యాపతి, హోమోపతి, ఆయుర్వేదము మున్నగుచికిత్సలు చేయించెనుగాని ద్విజేంద్రుని శ్రేయోఘమముచే తను ఆరోగ్యముకలుగలేదు. కల్వర్టుదొరగారు ద్విజేంద్రుని శారీరకమానసిక పరిశ్రమములు చేయవలదని చెప్పెనుగాని ద్విజేంద్రుఁడట్లు నడుచుకొనఁజాలకపోయెను. ఆరోజులలోనే ఆయన "భారతవర్ష" యను సర్వోత్తమమాసపత్రికను నూతనపద్ధతులతో స్థాపించుటకు నిరంతర పరిశ్రమచేసెను. డాక్టరు ఉత్తేజకములగు మాంసాద్యాహారములు వర్జింపవలెనని చెప్పెను. ద్విజేంద్రుఁడు సంగీతము పాడుసమయమున ఉత్తేజితుఁడగుచుండెడివాఁడు. కాన డాక్టరు సంగీతమునుగూడ నిషేధించెను. కాని ద్విజేంద్రుఁ డీరెండు నియమములను పాలింపఁజాలకపోయెను. తనయారోగ్య మెంతచెడుచున్నను ఆయననాటకరచనయు, సంగీతమును విడిచెడివాఁడు కాడు. విశేషించి "భారతవర్ష"ను ఆదర్శప్రాయముగఁజేయుటకై ఆయన యెంతయో కష్టపడెను. చెడిపోయిన తనయారోగ్యమును ఇంకను బాడుచేసికొని ఆయన తన యమూల్య జీవితయాత్రను ముగించెను.

1913-సం. మే 17-వ తారీఖున ద్విజేంద్రబాబుబంటరిగాఁ జాఁపపై దిండునానుకొని కూర్చుండి 'సింహాలవిజయము' చిత్తుప్రతిని సంశోధించుచుండెను. హఠాత్తుగ రెండుచేతులు పైకెత్తి ఒక్కమారు ఆవలించెను. అట్లేయుండి ఒక్కమాఱు అఱచిని శ్చేష్టుఁడయ్యెను. దగ్గఱ గదిలో "బిలియర్డు" ఆడుచున్న ఇద్దఱుయువకులు ద్విజేంద్రునియఱపు విని వెంటనే పరుగెత్తికొని వచ్చిచూడగా ఆయన నిశ్చేష్టుఁడై పడి యుండెను. మిత్రులకు బంధువులకును గబురంపిరి. ద్విజేంద్రునివామగారగు డాక్టరుప్రతాప్ బాబు, స్యాలకుఁడగు జితేంద్రబాబు, డాక్టరు సత్యేంద్రబాబు మున్నగువారు వచ్చిరి. మెదడునకు శైత్యోపచారములు చేసిరి. మనుష్యసాధ్యములగు చికిత్సలన్నియుఁ జేసిరి. కాని ఫలము లేకపోయెను. రాత్రితొమ్మిదిగంటలకు ఒక్కమాఱు కన్నులు తెఱచి మహాపురుషుఁడు, మహాకవి, మహాత్ముఁడు నగు ద్విజేంద్రలాలురాయి అంతిమశ్వాసము విడిచెను.

ఆదర్శగుణములు

ద్విజేంద్రబాబు ఒక మహాకవియే కాఁడు. ఆయన మహాపురుషుఁడు నై యుండెను. ఆయనసుగుణము లాదర్శప్రాయములు. వానినిఁ బూర్ణముగఁ జర్చించుట కిందు స్థానములేదు. వాస్తవమున కాయన యొకవీరపురుషుఁడు. గవర్నరుతోఁ బ్రతివాదముసేయుటలో ఆయన తన వీరత్వము చూపించెను. ఆయన సత్యప్రియుఁడును న్యాయనిష్ఠుఁడునై యుండెను. ఎవ్వరిపైనేనియు అన్యాయము జరుగుట చూచి సహింపలేకుండెను. కనుకనే ఆయన ప్రజాపక్షము వహించి తనయుద్యోగాభివృద్ధిని బోఁగొట్టుకొనెను. తనప్రియమిత్రుఁడగు శ్రీరవీంద్రనాథ ఠాకురుయొక్క కవిత్వము అస్పష్టమనియు, లాలసామూలకమనియు విమర్శించుటలో నాయన యేమియు సంకోచింపలేదు. ఇందుచేఁ గొందఱు క్షుద్రులు తన్ను దూషించినను, తనకర్తవ్యమునుండి ఆయన చలింపలేదు. గవర్నమెంటు నౌకరు అయియుండియు ఆయన దేశభక్తిలో ఎవ్వరికిని దీసిపోలేదు. ఆయన సత్యము చెప్పుటలో నెవ్వరికిని వెఱచువాఁడుగాఁడు. ఆయన జాతీయగురువు, జాతీయకవి. ఆయన రచించిన గీతములు, ఆయన రచించిన నాటకములు అమూల్యరత్నములు. వానిచే ఆయన మాతృభాష గౌరవమును గాంచినది.

ఆయన గవర్నమెంటు నౌకరిలోనున్నను తనకర్తవ్యమునుండి భ్రష్టుఁడు గాలేదు. యూరపులోఁ బాశ్చాత్యనాగరికతలో నున్నవాఁడయ్యును ఆయన తనజాతిని, తనదేశమును, తనమతమును, తనభాషను ఏవగించుకొనువాఁడు కాఁడు. ఇదియే ఆయన వీరత్వము! ఆయన ఐశ్వర్యములో మునిఁగియు, సంగీతామృతసాగరమున నోలలాడుచుండియు, విలాసముల మగ్నుఁడయ్యును తన మాతృభూమియొక్క ప్రస్తుతదుర్దశను మరువలేదు. నిరుపేదలగు ముప్పదికోట్లసోదరుల యార్తనాదములు విని విలపించుచుండియు వారియుద్ధరణమున కెన్నఁడును నిరాశుఁడు గాలేదు. కనుకనే ఆయన మహాపురుషుఁడు. ఈయాదర్శగుణములచే నాయన అమరుఁడయ్యెను. ఆయన ఆదర్శసాహిత్యప్రవర్తకుఁడగు మహాకవి. ఆతని కవిత్వములోఁ బ్రతిపాదమునందును, ఆతని నాటకములోఁ బ్రతిపృష్ఠమునందును దేశభక్తి, దేశవాసులపై మమకారము వెల్లివిరియుచుండును. ఆయన దేశమునకు నవీనచిత్రములు, నవీనభావములు, నవీనభాష, నవీనసాహసము, నవీనాశ, నవీనాభిలాష చూపించెను. ఆయన స్వపరభేదము లేక యేభావావేశముతో విశ్వమంతయుఁ దనయిల్లుగా భావించుచుండెనో, ఏ ఉత్సాహముతో భారతమాతయొక్క దర్శనీయమగు నూతనరూపమును బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచుండెనో ఆభావములో పనే కావ్యనాటకములద్వారా ఆయన దేశమునకుజ్జీవితము జేసెను. ఇన్నిసుగుణము లున్నను ద్విజేంద్రునియందు అహంకారము లేశమును లేదు. ఆయనహృదయము శిశుహృదయమువలెఁ బరిశుద్ధమును సరళమును నయి యుండెను. ఆయన బయట లోపల నొక్కవిధముగనుండెడివాఁడు. తనసోదరునియందునుదోషములు గాంచినచో ముఖమెదుట నుగ్గడించెడువాఁడు. నిజమాడిన నిష్ఠురమందురుగదా! కనుకనే పెక్కుమంది ఆయనకు విరోధులుగ నుండెడివారు. అయినను ఆయన లక్ష్యము చేయువాఁడు గాఁడు. ఆయననుండి నేర్చుకొనఁదగిన యంశము లెన్నియో కలవు.

గ్రంథరచన

ద్విజేంద్రుఁడు దిగువవ్రాసినగ్రంథములు రచించెను:

నాటకములు

*౧. దుర్గాదాసు	౯. నూర్జహాన్
*౨. 'మేవాడుపతనము	౧౦. వంగనారీ
*౩. రాణాప్రతాపసింహ	౧౧. పాషాణీ
*౪. చంద్రగుప్త	౧౨. సీతా
*౫. భీష్మ	౧౩. పరపారే
౬. సింహళవిజయము	౧౪. విరహ
౭. తారాబాయి	౧౫. సోహరాబ్ రుస్తుమ్
౮. షాజహాన్	

ప్రహసనములు

౧. పునర్జన్మ	౫. ఏకఘరే
౨. కల్కి అవతార్	౬. బహుత్ అచ్ఛా
౩. త్ర్యహస్పర్శ	౭. ఆనందవిదాయ్ (Parody)
౪. ప్రాయశ్చిత్త	

కావ్యములు

౧. మంద్ర	౪. ఆలేఖ్య
౨. ఆషాఢే	౫. త్రివేణీ
౩. హాసిర్ గాన్.	౬. ఆర్యగాథా

ప్రకీర్ణములు

౧. కాళిదాస ఓ భవభూతి (విమర్శనము)	౩. Lessons in English
౨. గాన్	౪. Crops of Bengal

ద్విజేంద్రుఁడు హాస్యరస లేఖకుఁడగు మహాకవియని యందురు. హాస్యగీతములవలననే ఆయనవంగసాహిత్యమున అమరుఁడైనమాటయు వాస్తవము. ద్విజేంద్రుని "హాసిర్ గాన్" అనుకావ్యమునకు వంగదేశమునఁ బ్రతియింటను బ్రచారముగలదు. కాని ద్విజేంద్రుఁడు హాస్యరచనయందువలె నాటకములు, ప్రహసనములు, గీతములు వ్రాయుటయందును అసాధారణ ప్రతిభను గడించెను. నాటకములందు ఆయనకుఁ గలగొప్పయనుభవము తెలియవలయునన్న ఆయనరచించిన 'కాళిదాస భవభూతులు' విమర్శనను జదివి తదుపరి ఆయననాటకములు చదువవలయును. ఆయన గ్రంథములఁగూర్చి విపులముగఁ జర్చించుట కిందు స్థానములేదు. మఱియొకవ్యాసమున గావించెదను.

ద్విజేంద్రుని గ్రంథములందలి భావములు భాషయుఁ జాల స్వాభావికముగ నుండును. అందుఁగృత్రిమత్వముగాని, క్లిష్టకల్పనగాని ఏమాత్రమును గానరాదు. ఆయన కెవ్వరియందును పక్షపాతములేదు. ఆయన కెచ్చట మోసము, కపటము గోచరించుచుండెనో అచ్చటనెల్ల తనవ్యంగ్యకశాఘాతము నుపయోగించెను. ఒక్కచో, విదేశమునకుఁ బోయి దొరలుగామారిన దేశీయులపైనను, ఒక్కచో దురాచారులగు బ్రాహ్మణులపైనను, ఒక్కచో దేశమును మోసగించు స్వార్థపరులగు దేశనాయకులపైనను, ఒక్కచో 'పరోపదేశవేళాయాం సర్వే ప్రాజ్ఞాః భవన్తి' యనుతే జనః' పద్ధతి వారిపైనను. తన సరసకోమలనిశాతములగు వ్యంగ్యబాణములఁ గురిపించెను. అయిన ద్విజేంద్రుని యీదాడి—ఈవ్యంగ్యము అంతటను న్యాయసంగతము, యుక్తియుక్తము నని చెప్పుటకు వీలులేదు. కాని ఆయన అన్యాయముగనిరపరాధులపై వ్యంగ్యోక్తులవ్రాసెనని చెప్పుటకు వీలులేదు. తనహృదయమునకు న్యాయమని తోఁచునపుడే ఆయన సరసమగు వ్యంగ్యము నుపయోగించెను.

మహాత్మాగాంధిమున్నగు ప్రస్తుతదేశనాయకు లిపు డుద్ఘోషించుచున్న అహింస, హిందుమహమ్మదీయమైత్రి,విశ్వమానవప్రేమ మున్నగు సిద్ధాంతములు ద్విజేంద్రుఁడు చాలకాలముక్రిందనే తనగ్రంథములందు ప్రవేశపెట్టెను. ఆయననాటకములందు స్వదేశభక్తి సంపూర్ణముగ నుండును. అయితే సర్వమానవులందును దయాస్నేహములును, శుభకామనయు దానికి మూలములు. ఆయనదేశభక్తి దేశకాలపాత్రభేదము పాటింపక విశ్వమానవకల్యాణకామనయందుఁ బరిణమించును. ఆయనదేశభక్తి ఒకదేశమును, ఒకజాతిని ద్వేషించుటచేఁ బుట్టినదికాదు. ధర్మోన్నతి చేతనే జాతికిఁ గల్యాణము గలుగుననియు, దేశ ముద్ధరింపఁబడుననియు ఆయన యెంచును. బాహ్యాచారాడంబరముచే ధర్మదేవతయొక్క వాస్తవరూపము మఱుగుపడినదని ఆయన నమ్మకము. కనుకనే పెక్కుస్థలములందు ఆయన ఆచారములపై నిస్సంకోచముగ దాడివెడలినాఁడు.

ద్విజేంద్రుఁడు స్వభావముచే నిరాశావాది (Pessimist). ఆయన పాశ్చాత్యస్వభావములుగల తత్త్వవేత్త. ఆయన తార్కికుఁడును, యుక్తివాదియు నయియుండెను. కాని తర్కమునకెన్నఁటికిని అంతము లేదు. ఆయన ప్రపంచములోని అన్నివిషయములను తర్కముచేఁ దెలియఁగోరుచుండెను! తర్కమున కంతము గనలేక తుదకు పెక్కుస్థలములందు ఆయన సందేహవాదియగుట వచ్చెను. కనుకనే ఆధ్యాత్మికదృష్టిచే ఆయన కావ్యము ఉన్నతస్థానము సంపాదింపలేకపోయెను. ఆయన కావ్యములు చదువుటచే ఆయన Personal God ను అంగీకరించువాఁడు కాఁడని తోఁచును.

ప్రపంచములో అనేక బీభత్సవ్యాపారములఁ జూచుటచే వానిపై ఏవగింపుగలిగి మానవుఁడు క్రమముగ విశ్వాతీతుఁడు, అగోచరుఁడు, చైతన్యమయుఁడు, సర్వశక్తిమంతుఁడునగు పరమాత్ముని యస్తిత్వముపై విశ్వాసముంచి శాంతినొందుచుండును. ఈవిశ్వాసప్రభావమువలననే జనులు ప్రపంచములో నిన్నిదుఃఖములు, ఇన్ని బీభత్సములు ఉన్నను బూర్తిగా నిరాశావాదులు (Pessimists) అగుటలేదు. కాని తర్కముచే అతీంద్రియపదార్థముయొక్క అస్తిత్వము తెలియఁజాలనివారు

* ఈగుఱుతుగల గ్రంథములు "ఆంధ్రగ్రంథరత్నాకరము, గుడివాడ" వారిచే తెలుఁగున అనువదింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినవి.

ప్రాపంచికవ్యవహారముచే విసుగుచెందునపుడు నిరాశావాదులు కాక తప్పదు. ద్విజేంద్రుని స్థితిగూడ యిట్టిదే. కనుకనే ఆయన తననాటకములందు విశేషించి సందేహవాదులగు కర్మకారుల చిత్రములనే చిత్రించెను. శక్తసింహుఁడు, దారా, చాళుక్యుఁడు మున్నగు పాత్రములు ఆయనచిత్రించిన దీనికి గొప్పఉదాహరణములు.

ద్విజేంద్రలాలు అంతర్జగత్తునకుఁ జెందిన కవియనిచెప్పవచ్చును. ఆయన దార్శనికదృష్టితో రచనకుఁ గడంగును. అనఁగా బాహ్యప్రకృతికన్న అంతఃప్రకృతియందే ఆయన యెక్కువ మగ్నుఁడగును. కనుకనే ఆయన కవిత్వశక్తి తుదకు నాటకరచనయందుఁ బరిణమించెను. ఆయన చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, వనములు మున్నగు ఆలంకారికశాసితములగు అష్టాదశవర్ణనములకంటె స్నేహము, దయ, భక్తి మున్నగు హార్దికసౌందర్యమునే ఎక్కువ వర్ణించును. ఆయన తననాటకములందు అంతఃప్రకృతిద్యోతనమున కుపాయమాత్రముగనే బహిఃప్రకృతిని వర్ణించెను. తనస్వభావమునుబట్టి ఆయన ప్రకృతి (Nature)లో ఆనందమగ్నుఁడగు జగదీశ్వరుని విలాసమునుజూచి భక్తిచే పులకితుఁడుగాలేదు. రూపములో ఆయదృష్టునిస్పృశించి దగ్గత్తికతోఁ దాండవము సలుపలేదు. ప్రకృతియొక్క కార్యకారణశృంఖలను నిర్ణయింపఁజాలక ఒకరహస్యముచే ముగ్ధుఁడును విస్మయముచే అవాక్కును అయ్యెను. ఆయన ప్రకృతిని తర్కముచేతను విజ్ఞానముచేతను దెలిసికొనయత్నించెను. ఇశ్వరుని దెలిసికొనలేదు. ద్విజేంద్రుఁడును దెలిసికొనఁజాలకపోయెను. కనుకనే ఆయన హృదయమందు సందేహవాదము పాదుకొనెను. ద్విజేంద్రుఁడు తన రచనలందుఁ బ్రత్యక్షమును పుచ్చుకొని దానినే వ్యక్తీకరించి తృప్తిచెందెను. కనుకనే ద్విజేంద్రుఁడు Realistic.

శ్రీయుత శ్రీపాద కామేశ్వరరావుగారు ఒకచో నాటకములలో పద్యము లనావశ్యకములనియు గద్యనాటకములే ఖేలనయోగ్యములనియుఁ గాబోలు వ్రాసిరి. మఱియు ద్విజేంద్రలాలు రాయలు తననాటకములన్నియు గద్యమందే వ్రాసిరనియు ఉదాహరణము చూపించిరి. అది సత్యేతరము. ద్విజేంద్రబాబు పాషాణి, తారాబాయి, సోహరాబ్ రుస్తుమ్, సీత, భీష్మ అనునాటకములు పద్యములందే వ్రాసిరి. నీచపాత్రములకుమాత్రము గద్యమును వాడిరి. పద్యము గద్యముకన్న సహజముగ ప్రభావోత్పాదకమై యుండును. కాన ఔచిత్యము నెఱింగి నాటకములందు పద్యములుకూడ ఉండుట శోభనాపాదించును. నాటకములందు పద్యము లుండఁగూడదని నాటకరచనాసార్వభౌముఁడగు ద్విజేంద్రలాలరాయల యభిప్రాయముగాదు. ఆయన రచించిన "కాళిదాస భవభూతులు" చదివినవారికి ఇది స్పష్టమగును.

ద్విజేంద్రుని నాటకములు సాంఘికములు, చారిత్రికములు, పౌరాణికములు అని మూఁడువిధములుగనుండును. పౌరాణిక నాటకములందును ఆయన తనస్వతంత్ర ప్రకృతిని జూపించెను. వీనినిగూర్చి ముందు వ్రాయఁబడును.

ద్విజేంద్రుని నాటకములలో పాషాణి, సోహరాబ్ రుస్తుమ్ ఈరెండుమాత్రము తుచ్ఛములని పెక్కువిమర్శకులు వ్రాసిరి. తక్కిననాటకములపై కొన్ని మతభేదము లున్నను విమర్శకులెల్లరు అవి అమూల్య రచనలని యంగీకరించిరి.

నాటకరచనలో చాల వెనుకబడియున్న ఆంధ్రులకు ఆదర్శనాటక రచనాసార్వభౌముఁడును, మహాకవియు నగు ద్విజేంద్రుని గుణము లవశ్యానుకరణీయములు.

చిత్రలేఖనము

వెలగపూడి భుజంగరావు గారు

ప్రథమి గౌర్వార్హంబులై, భూపతుల స
  మాదరణ వన్నెకెక్కె మహత్తరంపుఁ
జిద్విలాసగరిమ సుప్రసిద్ధములగు
కళలలోనెల్లఁ జిత్రలేఖనము ఘనము.

మ. కమనీయంబగుఁ జిత్రలేఖనము స్వర్గారోహ సోపానమై
విమలోత్సాహము శ్రోత్రపర్వమును నువ్విళ్లూరు సద్భావజా
లములన్ గూర్పఁగ నోలలాడుదురు వాలాయంబు విభ్రాంతులై
అమితానందపయోధివీచికలయం దాభాలగోపాలమున్.

ఉ. పురపురఁబొక్కుఁ గందువును మోదనిమగ్నగఁ జేయఁజాలు ద
స్త్రైదువుగ నిన్ను ముందునిడ శ్రీయుమ రాజకులీనులౌ వధూ
వరులకు బిట్టునేర్పున వివాహముహూర్తపు రాయబారివై
అరయఁగఁ జిత్రలేఖనమ! యద్భుతముల్ గద నీదు చెయ్దముల్.

చ. నునుపగు గచ్చుగోడపయి నూత్న నిసర్గమరీచిదీప్తి సొం
పునఁ గల పండ్లబుట్ట పటముం గని, నిక్కపుఁ బండ్ల బుట్టయం
చును భ్రమఁజెంది వ్రాలెనట! చోద్యముగా ద్విజముల్ కడింది ని
స్వనమునఁ, జిత్రలేఖనమ! శక్యమె నీదగుశక్తి నెన్నఁగన్?

చ. కవితగ్రహింపలేరు; వినఁగావలె గానమటంచుఁ బోరు; నిక్
జవిఁగని, చిత్రలేఖనమ! సంతసమందుచునుంద్రు. పామరుల్
ఎవరునుగాని నీకృషవహించిన యా రవివర్మమాడ్కి భూ
భువన సుతోజ్జ్వలాకలుమ భూరియశోధన మందనేర్తురే!

శ్రీ విఖనసమహర్షి - వైఖానసులు.

(శ్రీమాన్ వైయాకరణ పంచానన ఆర్. బి. పార్థసారథి కృష్ణమాచార్యులు గారు

అపరిచితములగు నంశములను బరిచయము చేసికొనఁ గుతూహలము గలుగుచున్న యీకాలమునఁ బరిచితములగు నంశములం దెలియ పరిచయ ప్రకారము నీ చిన్నియుపన్యాసమందు సంక్షేపించి యీ సంచికయందుఁ బ్రకటింప నవకాశము గ్గలిగినందుల కెంతయు నంతసించుచున్నాఁడను.

విగ్రహారాధనము మన కర్మభూమియందు బహు ప్రాచీనకాలమునుండి నిరంతరముగ వ్యాపించియున్నయది. దీనిని సగుణోపాసనమనియు, సాకారోపాసనమనియుఁ బిలుచుచున్నారు. సామాన్యముగ ప్రతిగ్రామమందు నొక్కటిగాని,యెక్కుడుగాని దేవాలయములు లేకయుండ లేదు. ఈయాలయములు వైష్ణవ, శైవ, శాక్తేయములుగ నాయా భక్తుల యిచ్ఛాధీనములై ప్రతిష్ఠింపఁబడి యారాధింపఁబడుచున్నవి. ఈ యంశము నేఁడును బ్రత్యక్షమగుటచే సమస్తజనులకును బరిచితమైయున్న దనుటకు సందియ మేమాత్రమును లేదు. ఇట్టి పరిచితములగు నాలయములను, తదుచిత సంస్కారవిశేషములను శాసించిన మహర్షుల చరితములను గాని, మతములను గాని మన మెఱుఁగఁజాలక పోవుటయే యందలి యపరిచయ మని చెప్పవలసివచ్చినది. ఇచ్చట మనకు విష్ణ్వాలయములను గుఱించి ప్రస్తావించుట ప్రకృతమై యుండుటచే యావిషయముల్లను మాత్ర మిందు ముచ్చటించెదను. ఈ దేవాలయములలో అర్చకత్వము (పూజావిధులను) చేయువారు (అర్చకులు) వైఖానసులు, పాంచరాత్రులు, అని రెండు తెగలుగ నున్నారట. అందును మనకు ప్రకృతమగు నంశము వైఖానసవిషయ మై యున్నది. వైఖానసులన విఖనసమునిచేఁ జెప్పబడిన విఖనస సూత్రము లేక వైఖానససూత్రముచే నిషేకాది పదునెనిమిది శారీరసంస్కారములను బొంది వైఖానస భగవచ్ఛాస్త్రము ప్రకారము భగవదర్చనము చేయువారలని యర్థము. ఈ యర్థమం దీ పదమునకు ముఖ్య వృత్తియు, వానప్రస్థాదులయందు గౌణవృత్తియు నంగీకరింపఁబడియున్నది. ఈయాలయములయందు జరిగెడి పూజావిధాన మీ మహర్షి చేఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్టిశాస్త్రమును లోకమందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుటకై భగవానునిచే నీతడు సృష్ట్యాదియందే సృజియింపఁబడెను. ఒకానొక సమయమందు భగవానుఁడు యోగనిద్రనుండి మేల్కాంచి సకల చేతనాచేతన సముపస్కృతమగు సృష్టిం జేయఁ దలఁచి బుద్ధిస్థమగు నాసృష్టి యవిచ్ఛిన్న ప్రవృత్తికంబై వెలయుటకుఁ దాను భక్తుల సౌకర్యంబు నుద్దేశించి యర్చారూపియగుచు మహాలక్ష్మితోఁ గూడి యా సృష్టియందు సన్నిహితుఁ డగునటుల సంకల్పించి యదేతీరున సృష్టికార్యమున కుపక్రమించి తనకార్యనిర్వాహణమందు సాహాయ్యముగఁ జతుర్ముఖుని సృజియించి యాతనికి వేదములనుపదేశించెను. ఇట్లు తన మానసమందు "ఖననము" అను నర్థ మిచ్చు తత్త్వచింతనము చేయుటచే యావిష్ణునకును, అట్టి చింతనచే జనించుటవలన నాచతుర్ముఖునకును విఖనసుడను నామముచే నైతము వ్యవహారము గలిగియున్నయది. ఇందుకు "యత్తస్మి న్నుపలభ్యంతే తత్తేజ స్తత్త్రయీమయమ్। తద్వైఖానః పరం బ్రహ్మ ఇతి వేదవిదో విదుః" అను భారతవచనమును "అశేషఖననాజ్జాతో యస్మాత్త్వం విఖనాభవ" అను

మరీచి వచనము మొదలగునవి ప్రమాణముగ తెలియుచున్నది. ఈయర్థమే "త్వత్తో మే మానసం జన్మ ప్రథమం ద్విజపూజితం" అను హయశిరోపాఖ్యాన వచనములయందు వ్యక్తపరుపఁబడినది. ఈ చతుర్ముఖుఁడు జగంబును సృజియించి యా జగదుజ్జీవనమునకై యందర్చారూపియై యవతరించిన మహావిష్ణువు నారాధించుచు నాయారాధన మార్గమును బ్రవర్తింపఁజేయుటకై యొకానొకకాలమందు భూలోకమం దవతరించెను. ఇట్లే "తతః పరం చతుర్వక్త్రో జటీ కాషాయదండభృత్, తపస్తప్త్వా చిరం కాలం ధ్యాయం స్తేజస్తు వైష్ణవమ్, పశ్చాదపశ్య ద్విష్ణూక్త మాగమం విస్తరా త్తదా, సంక్షిప్య సారమాదాయ శాణోల్లిఖితరత్నవత్; ధాతా విఖనసో నామా మరీచ్యాది సుతా న్మునీన్, అబోధయ దిదం శాస్త్రమ్" అని పంచరాత్ర సంహితావచనములు చెప్పుచున్నవి.

చతుర్ముఖుఁడు తన చతుర్ముఖస్వరూపమును వదలి విలక్షణ మగు నొక రూపాంతరముతోఁ గూడి నైమిశారణ్యమునం దుద్భవించెను. ఆ యవతారకాలము గూడ "స్వాయంభువమనోః కాలే యుగాదౌ శుక్లవత్సరే, శ్రవణే శ్రావణే శుక్లపూర్ణిమా సోమవాసరే, సింహ లగ్నేన సంయుక్తే విఖనాః ప్రావ నైమిశమ్" అను మరీచి వచనమువలన స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది.

ఆవల విఖనసుఁడు భగవదర్చావిధానమును సార్ధకోటిప్రమాణముగ వైఖానసభగవచ్ఛాస్త్ర మనుపేరిట శాస్త్రమును రచించి భృగు, మరీచి, అత్రి, కాశ్యపులనునలువురు అంతరంగశిష్యుల కుపదేశించెను. ఇట్లే యీశాస్త్రము ననుష్ఠించుటకా శిష్యవర్గమందలి యాయాకుటుంబములను బ్రత్యేకించి వారలకుఁగలసంస్కారపరంపరను విఖనససూత్ర మనుపేరిట కల్పసూత్రమును గూడ ముప్పదిరెండుప్రశ్నములలో రచియించి వారల కుపదేశించెను. ఈ ముప్పదిరెండుప్రశ్నములలో మొదటి పదునొకండు ప్రశ్నములును స్మార్త కర్మభాగములును, తక్కుంగల యిరువదియొక్కప్రశ్నములును శ్రౌతభాగ మును జెప్పునవి యైయున్నవి. ఇట్లే యీకల్పసూత్ర శాస్త్రములలో వినియోగింపఁబడు మంత్రజాలము నెనిమిదిప్రశ్నములలో నీతఁడు సంగ్రహించియు న్నీతీరుగ విఖనసుఁడు కల్పసూత్రప్రవక్తయై కాఁ మున్న నేర్పడినకల్పసూత్రకారులవర్గమందును, ఁ సూత్రము కల్పసూత్రవర్గమందును జేర్పఁబడి నేఁ వ్యవహారమునందు వచ్చుచున్నయది. "కాలపక్వై యంశీర్ణై ర్వైఖానసమతే స్థితః."(మనుః ౬-౨౧) "ఁ వైఖానసం మార్గ మాస్థిత స్సహ లక్ష్మణః" (శ్రీవ మాయణమ్-అయోధ్యాకాండ.) మొదలగు వచనము నీకల్పసూత్రముయొక్క సనాతనత్వము వ్యక్తవ చున్నది.

విఖనసుఁడు విష్ణుపారమ్యవాదియై తనసూత్రమ దును శాస్త్రమందును నాసిద్ధాంతమునే పలుతెఱంగు బ్రకటనచేసెను. "విశిష్టాద్వైతవాదీచ విఖనా బ్రవ విత్తమః" అను భార్గవాదివచనములచే నీ ఋషి తత్త్రయవాదియగు విశిష్టాద్వైతమతస్థాపకుఁ డనియు దెలియుచున్నది. కల్పసూత్రకారులలో నీమహర్షియఁ దిది యసాధారణధర్మ మని చెప్పవచ్చును.

వీరి శిష్యులగు భృగ్వాదులును తమయాచార్యునిచేఁ జెప్పఁబడిన విస్తారమగు భగవచ్ఛాస్త్రమును దేశకాలానురోధముగ సంక్షేపించి నాలుగులక్షలగ్రంథమును వ్రాసియున్నారు. ఈగ్రంథములనామములను సంఖ్యను గూడ మరీచి యానందసంహితయం దిట్లు చెప్పియున్నారు. అందు మరీచి, జయసంహిత, ఆనందసంహిత, విజ్ఞానసంహిత, వీరసంహిత, విజయసంహిత, విజితసంహిత, విమలసంహిత, విమానార్చనకల్పము (కల్పసంహిత) అను నెనిమిదిగ్రంథములను 184000 పరిమితమగు గ్రంథముగను, భృగుమహర్షి, ఖిలము, ఖిలాధికారము, పురాధికారము, వాసాధికారము, అర్చాధికారము, మానాధికారము, క్రియాధికారము, నిరుక్తాధికారము; ప్రకీర్ణాధికారము, యజ్ఞాధికారము అను పదిగ్రంథములను 64000 పరిమితగ్రంథముగను, అత్రిమహర్షి, పూర్వ తంత్రము, విమన…

త్రము అను నాలుగుతంత్రములను 88000 పరిమితముగను, కశ్యపుడు, సత్యకాండము, కర్మకాండము, జ్ఞానకాండము అను మూడుకాండములను 64000 పరిమితగ్రంథముగను రచించిరి. ఈ నాలుగులక్షలగ్రంథములును గాక సనాతనకాండ మనుపేర 24000వేల గ్రంథములును కశ్యపుఁడు రచియించెను.

తదాదినుండియు నాసూత్రముచే శారీరసంస్కారములను ఆశాస్త్రముచే భగవత్ప్రతిష్ఠార్చనాదులును జేసికొనుచు వచ్చుచుండెడు కుటుంబములవార లామహర్షియొక్క నామముచొప్పున వైఖానసు లని పిలువఁబడుచు వచ్చుచున్నారు. వైఖానససూత్రానుష్ఠాతలలో విశిష్టాద్వైతవాదులును, విష్ణుపారమ్యవాదులును దప్ప మతాంతరు లెచ్చటను గానరారు. ఇది యీసూత్రమందలి యొకవిశేషమని ముందే చెప్పఁబడినది.

తక్కినసూత్రములవారలలోఁగూడ విశిష్టాద్వైతవాదులును విష్ణుపారమ్యవాదులును గలరు. వీరలు వైష్ణవశాస్త్రములగు పైఁజెప్పినవైఖానసపంచరాత్రశాస్త్రముల ననువర్తించెదరు. ఇందు భగవద్రామానుజసిద్ధాంతసంప్రదాయప్రవర్తకుల నొకభాగముగ మనము తీసికొనఁదగును. వీరు ద్రావిడప్రబంధద్రష్టలగు నాళ్వారులను ఆచార్యులను దమగృహములలోఁ బూజింతురు. తప్తములగు శంఖచక్రములచే భుజములయం దంకనము చేసికొందురు. వైఖానసు లీరెంటిని జేయరు. ఇట్టి యవాంతరభేదము లొక్కొకతెగయందును కన్పట్టుచున్నవికాని అయ్యవి మనకిప్పుడు ప్రకృతముగాదు. ప్రతియాలయమందును యీవైఖానసులు స్వరూపజ్ఞానముచేఁ బ్రధానస్థానము నాక్రమించియున్నను, పలువురకీ విభేదము తెలియమింజేసి యీయది యల్పప్రచారము గల వైష్ణవసంఘమని విమర్శకులు వ్రాయుచు నిందులకుఁ గారణమునుగూడ సయూథ్యులయౌదార్యసంపదయని తలఁచుచున్నారు.

భారతీయుల యాధ్యాత్మిక జ్ఞానసాధనములును, చారిత్రకావలంబములును నగు ఆలయములు మన కన్నుల యెదుట నుండువఱకును పైచరిత్రమునుఁ దెలిసికొనకుండుటయు, తెలిసి యౌదాసీన్యముఁ జెందుటయు న్యాయ్యము కాఁజాలదు. కావున అల్పప్రచారముగల యీసంఘమును దత్ప్రతిష్ఠాపకుఁడగు నాచార్యునిఁ బాఠకలోకమున కొక్కమారు పరిచయము చేసితిని.

వనలక్ష్మి

సుసర్ల రామమూర్తి గారు

నవనవస్ఫూర్తి విన్నాణంపు ఫలములు, రాజితంబగు దీపరాజిగాఁగ
సమదద్విరేఫాళి ఝుంకారకృతులు ము, త్తైదువల్ పాడు గీతములు గాఁగ
పికశారికాకీరనికరమంజులగాన, రావమ్ము మంగళ పఠనము గాఁగ
నానావిధానూన సూనవితానంబు, జనులపైఁజల్లు నక్షతలు గాఁగ
ధవునెదుర్కొన వనలక్ష్మి తరలుచుండ, రాజభక్తియుఁ బతిభక్తి రాణఁదెలుపు
చున్నయది చూడు మీవసంతోదయంబు, భాసురంబగు మధుమాసవాసరమున.

గీ. వరవసంతమనోహరుఁ డరుగుదేర, రాచిలుకచాలు పచ్చతోరణముగట్ట
శార్ఙికావ్రాతము లొసంగ స్వాగతంబు, ఎదురు కొనుచుండె వనలక్ష్మి యదిగో విభుని.

సూర్యోదయము

గీ. తూర్పుజవరాలి మొగపు సిందూరమన్నఁగ, సాధురక్షణఁ జేసెడు చక్రమనఁగ
తామరసములపాలి కైదండ యనఁగ, భానుఁ డుదయించె, దేదీప్యమానుఁ డగుచు.

మన ప్రాచీన విద్యాసంస్థలు

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారు

మన పూర్వపువిద్యాపద్ధతి ఇప్పటి విద్యాపద్ధతి కంటె ఉత్తమమైనది అయినను కాకపోయినను అశోక, కృష్ణదేవరాయ, శివాజీలవంటి ప్రభుపుంగవులును, యుగంధర, తిమ్మరసాదులవంటి మంత్రివరేణ్యులును, కాళిదాస, భవభూత్యాదులవంటి కవివతంసులును, నాగార్జున, శంకరాచార్యాదులవంటి మతసంస్కర్తలును విలసిల్లుటకు కారణభూతమై, జాతీయాభ్యుదయమునకును, వాఙ్మయ వికాసమునకును, దేశీయపురోభివృద్ధికిని దోహదపడి, హైందవవిజ్ఞాన కాంతి కిరణములను నలుదెసలఁ బ్రసరింపఁజేసి, భారతజాతికి అఖండగౌరవ ప్రతిష్ఠలను సముపార్జించిపెట్టినదగుటచేత నది సంస్తుతిపాత్రమును, చిరస్మరణీయార్హమును గాకపోదు. అందువలన రమారమి రెండువేల యేండ్లు మన జాతీయహృదయమును పూర్తిగ స్వాధీనపఱుచుకొని, ఐహికాముష్మికసుఖంబులకు దారిచూపిన మనపూర్వకాలపువిద్య ఎచ్చటెచ్చట ఎట్లెట్లు వర్ధిల్లినదియు తెలిసికొనుట యుక్తము.

మన దేశచారిత్రము బౌద్ధయుగమున ఆరంభమగుచున్నది. బౌద్ధయుగమునకు పూర్వపు విద్యాసంస్థలనుగుఱించి మనకు బాగుగ తెలియదు; కాని వేదకాలమున పరిషత్తులుండెడివనియు, అప్పటికి బహుశాస్త్రవేత్తలు, వేదవేదాంగవిదులు అయిన విద్వత్ప్రకాండులు సేరువారనియు, గురువు శిష్యునికి వాగ్రూపముననే విద్య నేర్పుచుండెననియు, గురువు నేర్పినదానిని శిష్యుడు కంఠస్థము చేయువాడనియు మాత్రము మనకు తెలియును. అటియునుంగాక ద్విజులుమాత్రమే విద్యనభ్యసించువారనికూడ మన మెఱుంగుదుము.

బౌద్ధ యుగము

కాని సర్వవర్ణములవారికి అందుబాటులోనుంచని ఆ విద్యాపద్ధతికి బౌద్ధయుగమున కొంతమార్పు కలిగెను. ఈ వర్ణము ఆవర్ణము అనక ఎల్లవర్ణములవారును బౌద్ధమతమున చేరుటకు అవకాశము కలిగినట్లే బౌద్ధవిద్యాపీఠములలో విద్య నేర్చుకొనుటకుకూడ మంచి యవకాశము లేర్పడెను. ఈకాలముననే గొప్పగొప్పవిద్యాపీఠములు వెలసినవి. ఆవిద్యాపీఠములలో భరతఖండములోని సర్వవర్ణములవారు మాత్రమే కాక దేశాంతరములవారుకూడవచ్చి విద్యనభ్యసింపజొచ్చిరి: తక్షశిల, నాలంద, ఓదంతపురి మున్నగు గొప్పవిద్యాపీఠములు ఈ బౌద్ధ యుగమున పేరుగాంచినవియే.

దక్షిణాపథమునగూడ బౌద్ధయుగమే సమస్తకళలకు ఉత్తేజనమిచ్చినకాలము. అయినను అచ్చట ఈకాలమున విలసిల్లిన విద్యాపీఠములనుగుఱించి మనకు ఎక్కువ తెలియరాదు. అజంతాలోని చిత్తరువులు,[1] అమరావతిలోని స్తూపనిర్మాణములు—ఈ మొదలగునవియే దక్షిణాపథములోని బౌద్ధకాలపు కళాభినిరతిని దెలుపుగొప్ప యుదాహరణములుగ ఉన్నవి. ధాన్యకటకము, వేంగి, కాంచీపురము, శ్రీశైలము - ఇవి యాకాలమున పేరొందిన విద్యాపీఠములని తెలియవచ్చుచున్నది.

ధాన్యకటకము

ధాన్యకటకమును ఇప్పుడు ధరణికోటయందురు. ఇది కృష్ణానదీ తీరమున అమరావతికి అనతిదూరమున గుంటూరు మండలమునన్నది. శాతవాహనవంశజులు ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించుచుండినప్పుడు బౌద్ధమతస్థులు రెండవబుద్ధునిగ పరిగణించు సిద్ధనాగార్జునుని కాలమున ఈధాన్యకటక విద్యాపీఠము మిగుల ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఇచ్చట బ్రాహ్మణవిద్యయు, బౌద్ధవిద్యయు కూడ నేర్పుచుండిరి. ?,౬౦౦ల బౌద్ధభిక్షువులలోను, అనుకశాలలతోకూడిన ఒక విశ్వవిద్యాలయములోను విలసిల్లు టిబెట్టు (త్రివిష్టపము) లోని 'లాసా' నగరసమీపమున నున్న 'డాపంగ్' సంఘారామము ఈ ధాన్యకటక సంఘారామమును ఆదర్శముగ గైకొనియే నిర్మింపబడినదని టిబెట్టు చరిత్రకారులు తెలుపుచున్నారు. ధాన్యకటకసంఘారామ విశ్వవిద్యాలయములనుగుఱించిన వర్ణనములు నాలంద, విక్రమశిల విహారములలోని పుస్తకభాండారములలో పదిలపఱుపబడి ఉండెడివట. క్రీస్తుశకము ఏడవశతాబ్దిలో దక్షిణాపథమునకువచ్చిన యువాన్ చ్వాంగ్ (Hieun Thsang) అను చీనాదేశపుబౌద్ధయాత్రికుడు మిక్కిలి రమ్యములైన అనేక బౌద్ధనిర్మాణములను తాను చూచినట్లు తెలుపుచున్నాడు.[2]

వేంగి

ఇట్లే వేగి లేక వేంగికూడ బౌద్ధయుగమున ప్రసిద్ధికెక్కిన ఒక గొప్పవిద్యాపీఠముగ ఉండినట్లును, అచ్చటకూడ ఒక సంఘారామము ఉండినట్లును, "అంటు అంతస్తులుగల హర్మ్యములును, సొగసుగ చెక్కబడిన స్తంభములచే నలంకరింపబడిన ఇతరగృహములును" ఉండినట్లును, "ఈ ఆరామముప్రోల నూఱడుగులయెత్తుగల యొక స్తూపము" ఉన్నట్లును, "ఇచ్చటిబుద్ధవిగ్రహమును శిల్పితన నేర్పంతయు

1 Journal of Buddh ist Text and Research Society, Vol. VII part IV.

2. Cunningham: Anc Geo. Ind. I, 540.

జూపి కళలూరునట్లు చెక్కినట్లును" తెలియుచున్నది. ఈ వేంగివిద్యాపీఠమునకు శ్రీదిఙ్నాగాచార్యులవారు అధ్యక్షులుగనుండిరి.[1]

కాంచీపురము

ఈకాలముననే దక్షిణాపథమున విలసిల్లిన మఱియొక విద్యాపీఠము కాంచీపురము. ఇదికూడ ధాన్యకటక విద్యాపీఠమువలెనే బ్రాహ్మణ బౌద్ధవిద్యలు రెంటికి నిలయముగనుండెను. పెక్కు సంఘారామములతో శోభిల్లుచు బౌద్ధమతముక్షీణించినపిదపకూడ ఇదిబ్రాహ్మణమతమునకు ప్రధానస్థానమై కీర్తికెక్కినది. కాంచీపురము రాజధానిగ పరిపాలించిన పల్లవరాజులు విద్యలను కళలనుకూడ పోషించి శిల్పుల నెక్కువగ ఆదరించియున్నారు. క్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దిలో కాశీప్రాంతములనుండి బౌద్ధులు అనేకులు ఇచ్చటికి వచ్చినట్లే కాక[2], ఈ పల్లవరాజ్యమునుండియే బౌద్ధభిక్షువులు విజ్ఞానజ్యోతిని గొనిపోయి సింహళమునుకూడప్రకాశవంతముగ చేసినట్లు చెప్పెదరు[3]. క్రీస్తుశకము ఏడవశతాబ్దిలో దక్షిణాపథమునకు వచ్చిన యువాన్‌చ్వాంగ్ ధాన్యకటకముమొదలు కాంచీపురమువఱకు అనల్పశిల్పకళాకౌశలములతో అలరారు పెక్కుదేవాలయములను బౌద్ధనిర్మాణములను జూచినట్లు తెలుపుచున్నాడు[4]. ఇట్లు బౌద్ధయుగమునను, పల్లవరాజులపరిపాలనమునను కాంచీపురమున విద్యలు చక్కగ వర్ధిల్లినట్లు మనకు అనేకాధారములవలన తెలియుచున్నది. బ్రాహ్మణమతము పునరుద్ధరింపబడిన కాలమునకూడ ఈకాంచీపురము గొప్ప విద్యాపీఠముగనుండి గొప్ప 'ఘటికాస్థానము' అని పేర్వడసెను.

శ్రీశైలము

శ్రీశైలముకూడ బౌద్ధయుగమున గొప్ప సంఘారామములలో ఒకటిగ నుండెను. ఇచ్చటి సంఘారామమును గుఱించి వ్రాయుచు డాక్టరు బర్జెస్‌దొరగారు ఇట్లు తెలుపుచున్నారు. "ఇచ్చటికివచ్చి నివసింపవలసినదని నాగార్జునుడు బౌద్ధభిక్షువులను ఆహ్వానించి ఈసంఘారామమున బౌద్ధమతమునకు సంబంధించిన ముఖ్యగ్రంథములను, వాటి వ్యాఖ్యానములను సంపాదించి ఉంచెను." ఈవిధమున శ్రీపర్వతసంఘారామము గొప్పపుస్తకభాండాగారముతో మంచివిద్యాపీఠమై, చరమదశలో సిద్ధనాగార్జునుని నివాసమై పేరుకెక్కెను. బౌద్ధయుగము కడచినపిదప ఇది కదంబరాజపుంగవులకు స్వాధీనమై, బ్రాహ్మణక్షేత్రమయి పేరెన్నికగాంచెను.

ఈపైసంగతులను గమనించినచో ఒక్కవిషయము మనకుబోధపడును. అదియేదన, బౌద్ధయుగమున సంఘారామములు విద్యానిలయములుగనుండినట్లు స్పష్టమగును. బౌద్ధసన్న్యాసులు ఈసంఘారామములలోనివసించుచు విద్యాపిపాసార్థులకు విద్యాప్రదానము గావించుచుండువారు.

హిందూయుగము

బౌద్ధయుగమునువదలి హైందవయుగమునకు వచ్చినచో మనకు గొప్పమార్పు గోచరమగును. బౌద్ధయుగమునందువలె తక్షశిల, నాలందలవంటి విశ్వవిద్యాలయములు మనకు గాన్పింపవు. విద్యయంతయు బౌద్ధయుగమున బౌద్ధభిక్షువుల స్వాధీనమున నున్నట్లుగనే హైందవయుగమున బ్రాహ్మణులయొక్క యధీనములో ఉండెను. బౌద్ధమతమునకు ప్రజాదరణమును తగ్గించి, తనమతమునకు ఆదరణము హెచ్చించుకొనుటకై అవసరమైనట్టియు, అనుకూలమైనట్టియు ఆకర్షణములనన్నిటిని కలిగించి బ్రాహ్మణుడు జనానురాగమును సంపాదించి తిరుగ విజృంభించిన తన బ్రాహ్మణమతముతోపాటు తన్మతావరణములోనికి వచ్చిన హిందూసంఘమునకంతకు ఆచార్యుడై ఎల్లరికి విద్యాగురువయ్యెను. బ్రాహ్మణుడు ఆచార్యుడై నేర్పిన ఈ బ్రాహ్మణవిద్యకు ఆరంభకాలమేదియో, ఎప్పుడెప్పుడు ఏయేవిధమున విద్యను అభ్యసింపవలయునో ఈమొదలగు విషయములన్నియు సూత్రవాఙ్మయమువలన విశదపడుచున్నది.

గురుకులములు

వేదవేదాంగవిదులైన బ్రాహ్మణులు ఎచ్చట నున్న అచ్చటికెల్లరిగి విద్యార్థులు గురుకులవాసము చేసి విద్యను ఆర్జించువారు. గురువు శిష్యుని కుమారునిగభావించి ఆదరించువాడు. శిష్యుడు తన వినయ విధేయతలచేతను, భక్తిశ్రద్ధలచేతను, సపర్యలచేతను గురువును మెప్పించి ఆతని మన్ననలకు పాత్రుడగువాడు. చంద్రుని వెన్నెలవలె గురువును శిష్యుడు ఎల్లప్పుడు అనుసరించి యుండువాడు. గురుపూజనము, అధ్యయనము ఇవితక్క అతనికివేఱు చింతలు లేవు. ఈవిధమున నిల్లువదలి, తల్లిదండ్రులనువదలి గురుకులవాసముచేసి విద్యపరిపూర్తిగ నేర్చువలయునన్న పండ్రెండేండ్లు మొదలు నలువదియెనిమిదేండ్లవఱకు పట్టుచుండెడిది. కొందఱు కులపతులయొద్ద విద్యాభ్యాసము పదునాఱేండ్లలోనే ముగించువారు.

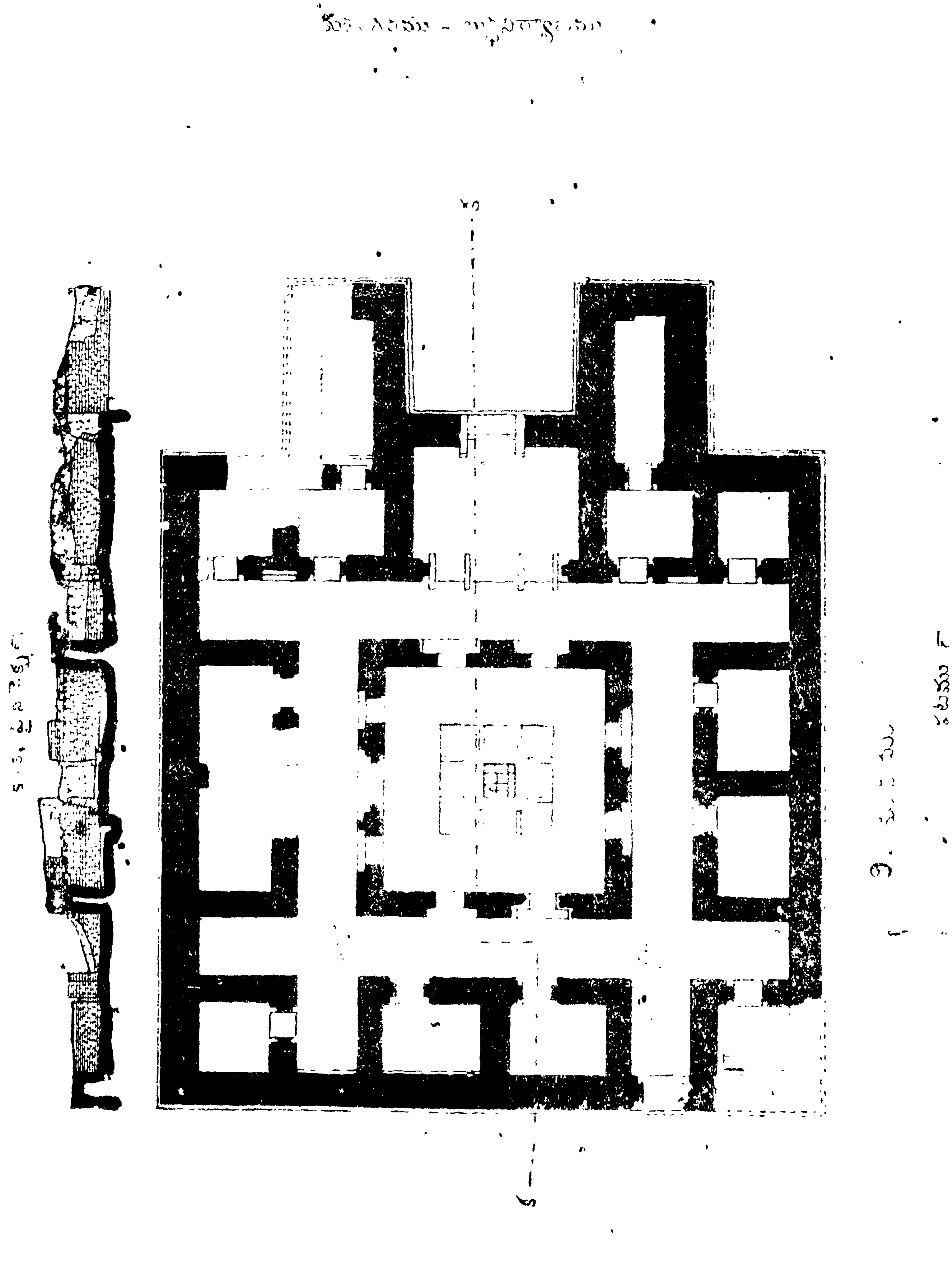
విద్యపూర్తియైన 'స్నాతకులకు' కులపతి ఉపదేశముచేసి వారిని దీవించి స్వగృహమునకు బంపువాడు. విద్య పూర్తియగునంతవఱకు ఆర్యవిద్యార్థి బ్రహ్మచర్యవ్రతమునే పరిపాలించుచుండవలెను. విద్య పూర్తిగావించుకొని శిష్యుడు స్వగృహాభిముఖుడై వెడలిపోవునప్పుడు గృహస్థులగువారు ఆతనిని గౌరవమర్యాదలతో తమగృహమునకు ఆహ్వానించి తమకూతుళ్లను ఇచ్చి పరిణయము గావించి కన్యాప్రదాన

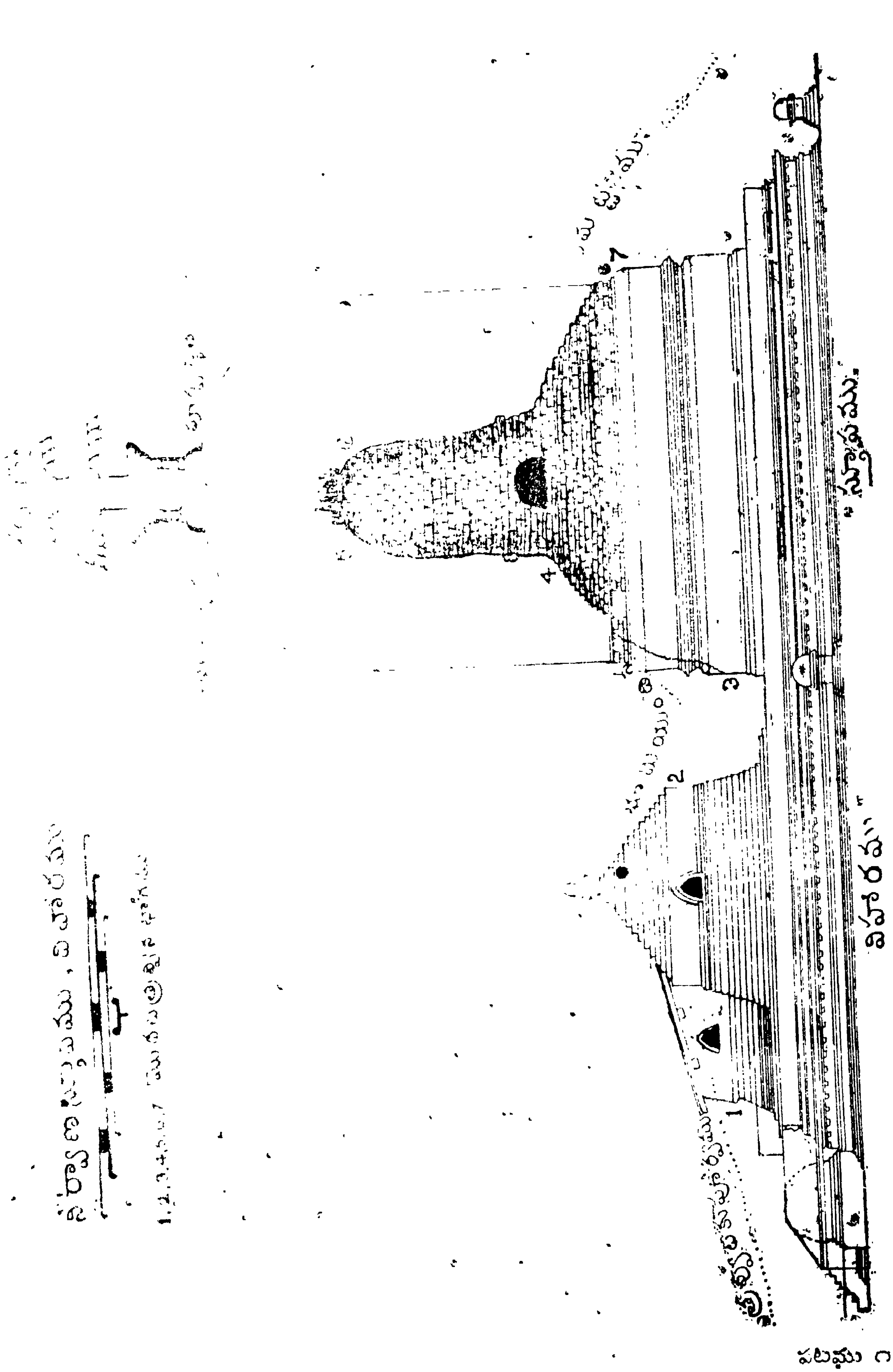
1. ప్రాచీన విద్యాపీఠములు, పుట ౧౫౧

2. Rice; Mys. Ins. p. 1. XXXVIII; *Wilson*, Cat. Mec. Mss 1. p. 1, XV, XXVII.

3. Turnour, Mahawanso, 1, 171; Fergusson—Tree and ser-pent worship, p. 195.

4. Julien, Memoires 11, 118; Beal's Bud. Rec. West World, II, 229.

పటము ౧౦

ఫలమును సంపాదించుకొని చరితార్థులగువారు. ఇప్పటివలె వరశుల్క-కన్యాశుల్కములుకాని, కన్యాప్రదాతలకు కష్టములుకాని ఉండెడివి కావు. ఈపూర్వ విద్యాపద్ధతిఅంతయు మారిపోయినను, గురుకుల వాసశ్రమకాని, కులపతి శుంపూజన బాధకాని యిప్పుడుతప్పిపోయినను, తుదకు వేదాధ్యయనమే ఆకాశపుష్పమైనను బ్రాహ్మణసంఘమున వివాహకాలమున 'స్నాతకము', కాశీప్రయాణము—వరుని బ్రతిమాలి తోడితెచ్చి కన్యనొసంగి పెండ్లిచేయుట - అనునీయాచారములు మాత్రము పూర్వపువిద్యాపద్ధతిని జ్ఞాపకము తెచ్చు పరిశిష్టములై నిలిచియున్నవి.

బ్రాహ్మణవిద్య

శాద్ధయుగానంతరము వర్ధిల్లిన విద్యయంతయు బ్రాహ్మణ విద్యయే. బ్రాహ్మణవిద్యయనగా కేవలము వైదికవిద్య; అనగా వేద శాస్త్రములకు సంబంధించినవిద్య. సాంకేతికవిద్య(Technical Education అనగా వాస్తు, శిల్పాది పారిశ్రామికవిద్యలు) బ్రాహ్మణుడు వదలిపెట్టెను. హేతుజ్ఞానము, ఆధ్యాత్మికజ్ఞానము నొసంగు పార మార్థికవిద్యకు తానుఅధికారియై ప్రభుపుంగవుల గౌరవసమ్మానములకు పాత్రుడయ్యెను.

చతుర్దశవిద్యలు

ఋగ్యజుస్సామాథర్వణంబులనియెడు నాలుగువేదములు, శిక్ష, వ్యాకరణ, కల్ప, నిరుక్త, జ్యోతిశ్శాస్త్ర, ఛందశ్శాస్త్రములనబడు ఆఱువేదాంగములు, మీమాంస, న్యాయము అనుదర్శనములు, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రములు—ఇవి ఆర్యకుమారుడు విద్యార్థియై చదువవలసిన విద్యలు మొత్తము పదునాలుగు.

విద్యలెన్ని అనువిషయమున కొన్ని మతభేదములు కలవు. కొందఱు పదునాలుగనిరి. మఱికొందఱు పదునెనిమిదనిరి. ఇఁకఁగొందఱు ముప్పదిరెండనిరి. పైనుడివిన పదునాలుగువిద్యలకు ఉపవేదములైన ఆయుర్వేద, గాంధర్వవేద, ధనుర్వేద, స్థాపత్యములు[1] (శిల్పము మొదలగు సాంకేతిక విద్యలను గుఱించినది) నాల్గింటిని చేర్చిన పదునెనిమిది విద్యలు అగుచున్నవి. కాలముగడచిన కొలది వీటిసంఖ్య పెరుగుచు వచ్చెను. శుక్రుడు మొదలగువారు విద్యలను కళలను విడదీసినను కాల క్రమమున కొన్నివిద్యలు కళలలో కలిసిపోయినవి. అయినను చతుష్షష్టికళలువేఱు,వేదవేదాంగాదివిద్యలువేఱు అను ఆప్రాచీన విభాగము మాత్రము అంతరింపలేదు.

బ్రాహ్మణవిద్యాసంస్థలు

ఈవిధమగు బ్రాహ్మణవిద్య ముఖ్యముగ మూడువిధములగు సంస్థలలో పెరిగి పెంపుగాంచెను. అవియేవన (౧)అగ్రహారములు, (౨) దేవాలయములు (3) మఠములు. ఈమూడును బ్రాహ్మణవిద్యయను తీగకు పాదులుగనుండెను. ఇవిగాక ఘటికాస్థానములు అనుపేరుగల సంస్థలుకూడ నుండినట్లు శాసనములవలన తెలియవచ్చుచున్నది. శాసనములలో వీటినిగుఱించి చెప్పబడిన విధమును బట్టిచూడగా ఇవియు విద్యాసంస్థలే అని తెలియుచున్నది. కాని వీటినిగుఱించిన వివరములు మాత్రము మనకు తెలియవచ్చుటలేదు.

ఘటికాస్థానములు ముఖ్యముగా దక్షిణాపథములోని శాసనములందుమాత్రమే పేర్కొనంబడినవి. వేంగీచాళుక్యవంశజుడైన మొదటిజయసింహవల్లభుని నిడమఱ్ఱు శాసనమున ఇట్టిఘటికాస్థాన మొకటి పేర్కొనంబడినది.[2] ఈమొదటి జయసింహ వల్లభునికాలమున (క్రీ. శ. ౬33-౬౬౬) వేంగీ చాళుక్యులకు రాజధానియైన అసనపురమున ఒకఘటికాస్థానము ఉండినట్లును, అందు జయసింహవల్లభమహారాజు నుండి నిడమఱ్ఱుగ్రామమును దానముగ బ్రతిగ్రహించినకాటిశర్మ శాతగాలైన మండశర్మ 'ఘటికాసామాన్యుడు' అనియు చెప్పబడినది. ఘటికా

ఘటికాస్థానములు

సామాన్యుడనగా ఘటికాస్థానములోని ఒక అధ్యాపకుడనిగాని సభ్యుడనిగాని తలంపవలసి యుండును. కాంచీపురముకూడ బ్రాహ్మణవిద్య ప్రబలినదినములలో ఒకఘటికాస్థానముగ ఉండెనని ఇదివఱకే చెప్పబడెను. కదంబరాజులకు మూలపురుషుడైన మయూరశర్మ తనగురువగు వీరశర్మతో పల్లవరాజులరాజధానియైన కాంచీపురమునకు తెలుదేటి వెళ్లెననియు, అతడు ప్రవచనమున గొప్పపండితుడు కావలెనను కోర్కెతో అన్నిఘటికలకునువెళ్లి గొప్ప ఆకుతర్కకుడు (Debator or disputant) అయ్యెననియు ఒకశాసనము[3] తెలుపుచున్నది. కాంచీపురమునేలిన (రెండవ) నరసింహవర్మ పల్లవరాజు బ్రాహ్మణుల ఘటికాస్థానమును నిర్మించెనని వేఱొకశాసనము[4] తెలుపుచుండుట చేతను ఘటికాస్థానములనగా విద్యకును, ధర్మమునకును ఆలవాలమైన విద్యాపీఠమని ఊహింపవీలగుచున్నది. ఈఘటికాశ్రమ నిర్మాణమునుగుఱించి ఉత్తంకుడు సామవేదమున చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది.[5] ఇంతకంటె ఘటికాస్థానమునుగుఱించిన వివరములు మనకు తెలియవు.

---

1. ఉపవేదములలో నాలుగవది ఏది అనువిషయమున చాలవివాదము కలదు. కొందఱు అర్థశాస్త్రమందురు; మఱికొందఱు తంత్రమందురు; వేఱొక కొందఱు స్థాపత్యమందురు. సాధారణముగ వాడుకలోనున్న అభిప్రాయము అర్థశాస్త్రమనియే.

శ్లో. అంగాని వేదా శ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయవిస్తరః, ధర్మశాస్త్రం పురాణంచ విద్యా హ్యేతా శ్చతుర్దశ;
ఆయుర్వేదో ధనుర్వేదో గాంధర్వశ్చేతి తే త్రయః, అర్థశాస్త్రం చతుర్థంచ విద్యా హ్యష్టాదశైవ తాః.

2. Ep No. 7 of 1916-1917., భారతి, సంపుటి. ౨, సంచిక X, పుట ౫౦.

3. Ep. carn. Vol. VII, SK. 176.　4. Cp. No. 24 of 1910—1911.　5. Ep. Carn. Vol. V, cp. 178

అగ్రహారములు

ఘటికాస్థానములమాట ఎటులున్నను అగ్రహారము పూర్వకాలమున సుప్రసిద్ధమైన విద్యాసంస్థగనుండెననుటనిర్వివాదాంశము. మానసారము అను సుప్రసిద్ధ పురాతనశిల్పశాస్త్రములో పండ్రెండువిధములైన గ్రామభేదములు పేర్కొనబడినవి. అందు అగ్రహారమనునది యొకటి. అది విద్వాంసులైన విప్రవరులకు స్థానమనియు, దానికే మంగలమనికూడ పేరుకలదనియు కామికాగమము ౨౬ వ పటలమున వర్ణింపబడినదని మానసారమిట్లు తెలుపుచున్నది.

> విప్రై ర్విద్వద్భి రాభోగ్యం మంగలం చేతి కీర్తితమ్,
> అగ్రహార స్తదేవోక్తం విప్రేంద్రైః కామికాహ్వయే.

కన్నడదేశమునను, ఆంధ్రదేశమునను వీటిని అగ్రహారములనియే అందురుకాని ద్రవిడదేశమునందే వీటికి మంగలములనియు, చతుర్వేది మంగలములనియు పేరు. చాళుక్య చోళులు ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించుచుండినప్పుడు కలిగిన ద్రావిడసంపర్కమువలన ఆకాలమున మన తెలుగుదేశమునకూడ అక్కడక్కడ అరుదుగనైనను ఒకటిరెండు చతుర్వేదిమంగలములచేర్లు వినబడుచున్నవి. ప్రోలునాటిలోని వీరచోడ చతుర్వేదిమంగలము ఇట్టిదే.

అగ్రహారములన్నియు వైదికవిద్య వ్యాపింపజేయుటకై తద్విద్యాభిమానులైన రాజులు, నాయకులు, జమీందారులు మొదలగువారు బ్రాహ్మణులకు ఒసంగినవియే. సహస్రనామాద్రమాక్రమాధ్యేతలు, సకలోపనిషత్పురాణేతిహాసాదికృత్య సూత్రశాస్త్రవిదులు, అగ్నిష్టోమ యాజులు, యజ్ఞాగమమంత్రార్థవేత్తలు, యజనయాజన అధ్యయన అధ్యాపనాదిషట్కర్మ నిరతులు అయిన బ్రాహ్మణులకు రాజులు విపుణ్యకాలముననో అనగా ఉత్తరాయణపుణ్యకాలముననో సూర్యచంద్రగ్రహణముల నిమిత్తముననో, లేక పట్టాభిషేకసమయముననో గ్రామములను అగ్రహారములనుజేసి ఒసంగువారు. ఆయగ్రహారములవలనవచ్చు లాభమును అనుభవించుచు, విద్యార్థులైవచ్చిన బాలురకు విద్యాప్రదానముగావించుచు, జీవనోపాధినిమిత్తము వేఱుచింతలులేక యాబ్రాహ్మణులు సుఖముగా కాలక్షేపముచేయువారు. కొన్ని కొన్నిచోట్ల బ్రాహ్మణులకు శిల్పాది, శిల్పాదివిద్యలు నేర్పుటకు ఇన్ని వృత్తులు అనికూడ ఒసంగబడుచుండెడివి. వీరచోడ చతుర్వేదిమంగలమున నట్లే. ఈవిధమైన విద్యావృత్తులనుగురించి తెలుపు వీరచోడ చతుర్వేది మంగలశాసనములోనిభాగము క్రింద పొందుపఱుపబడుచున్నది.

> —అత్ర వ్యాకరణం వ్యాచక్షాణస్య వృత్త్యర్థం భాగఏకః
> మీమాంసా వ్యాఖ్యాత్రే ద్వౌ
> వేదాంతం వ్యాఖ్యాతు రేకః
> ఋగ్వేద మధ్యాపయితు రేకః
> యజుర్వేద మధ్యాపయితు రేకః — వైద్యస్యైకః
> సామాని గాపయితు రేకః — అంబష్ఠస్యైకః
> రూపావతారం వ్యాచక్షాణస్యైకః — విషవాదిన ఏకః
> పురాణం వాచయితు రేకః — జ్యోతిర్విద ఏకః

ఈవిధమున ఋగ్వేద, యజుర్వేద,సామవేదములను, మీమాంసా వేదాంత, వ్యాకరణ, రూపావతారములను చెప్పువారికి మాత్రమేకాక పురాణముచెప్పువానికిని, వైద్యునికిని, శస్త్రవైద్యము మొదలగువానిని చేయుమంగలికిని, విషవైద్యునికిని, జ్యోతిష్కునికినికూడ అగ్రహారములందు వృత్తులుండెడివి; అనగా పూర్వము గ్రామములుకాని, అగ్రహారములుకాని ఇతరగ్రామములమీదకాని, ఇతర పట్టణములమీదకాని ఆధారపడకుండ తమజీవనమును తాము స్వయముగ గడపుకొనజాలుటకు ఏయేవృత్తులవారవసరమో అట్టివారి కందఱికి వృత్తులుండెడివి. ఈవిధమైన అగ్రహారములను ఒకవిధమగు విద్యాపీఠములు(Chartered Universities) అని నుడువవచ్చును. రాజొసంగిన అగ్రహారమునో, వృత్తులనో అనుభవించుచు గురువు చదువు చెప్పువాడు; శిష్యుడు గురుకులమునచేరి మధుకరవృత్తిని జీవించుచు విద్యనేర్చుకొనుచుండువాడు. గురువునకు జీవనోపాధిని గుఱించిన విచారము ఉండెడిదికాదు. శిష్యునికి భోజనముకొఱకు వెదకికొనవలసిన అవసరముండెడిది కాదు.

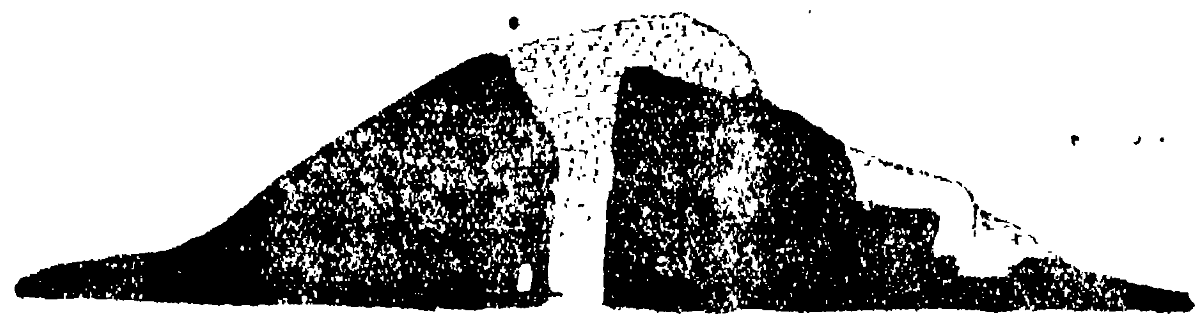
ఏకభోగ, బహుభోగములు

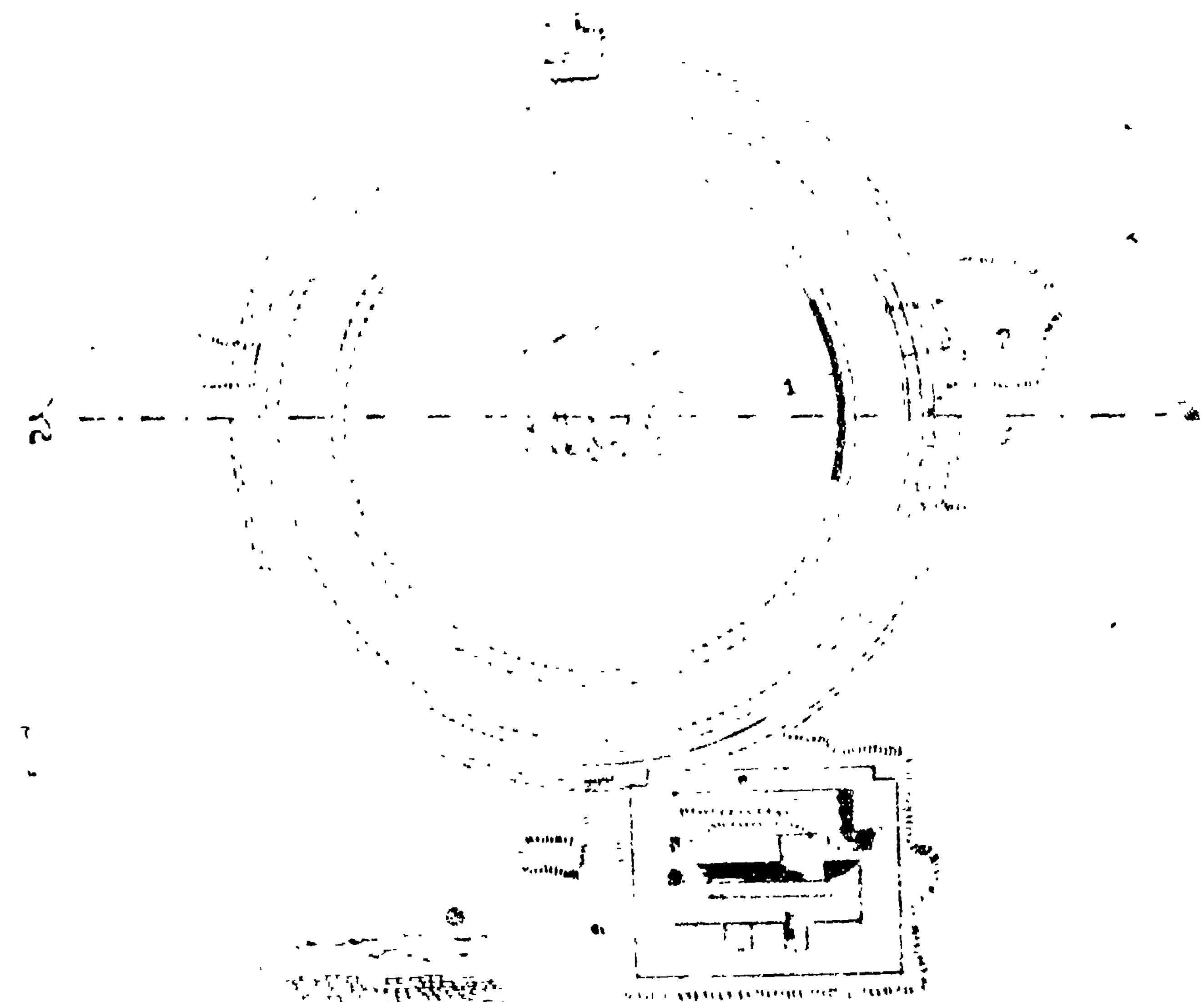
అగ్రహారములు సాధారణముగ ఏకభోగములుగను, బహుభోగములుగను ఉండెడివి. ప్రత్యేకము ఒక్కనియొక్క స్వాధీనభుక్తములలోనే ఉండు అగ్రహారమును ఏకభోగమందురు. ఒకేయగ్రహారమున పెక్కుమంది బ్రాహ్మణులకు వృత్తులున్నచో దానిని బహుభోగమందురు. ఏకభోగమైనను, బహుభోగమైనను బ్రాహ్మణులు ఎప్పుడును వ్యవసాయము చేయువారుకారు. అధ్యయన అధ్యాపనాది షట్కర్మ నిరతులు బ్రాహ్మణులు. అందువలన అగ్రహారపు భూములను సేద్యముచేయుటకు కొంతమంది రైతులు కానలసివచ్చువారు. సాధారణముగ వీరు అగ్రహారముల నివసించువారుకారు. అగ్రహారమనగా ప్రత్యేకము బ్రాహ్మణుల నివాసముకొఱకేర్పడినపల్లె, అందు రెండవవర్గమువారు నివసించుటకు చోటులేదు. అందువలన వ్యవసాయకులైన అగ్రహారపుకాపులు నివసించుటకు అగ్రహారములకు అంటి చిన్నపల్లెలుండెడివి. వీటికి పూండ్లనియు పాలెములనియు పేరు. పూండి అంతమునగల ఊళ్లన్నియు కొంచెమించుమించుగ నిట్టివే అని నుడువవచ్చును; అనగా అగ్రహారమునకు కావలసిన కూరగాయలన్నియు ఈపూండియను పేరుగల పల్లెలలో పండింపబడును. అంతియగాక అగ్రహారపు భూములు సేద్యముచేయు 'రైతాంగము' అచ్చట నివసించుచుండురు. ఈపూండ్లకే గ్రామగ్రాసములనియు, గ్రామోపహారములనియు కూడ పేర్లుకలవు. సాధారణముగ రాజులు అగ్రహారదానములు చేయునప్పుడే వాటితో ఇట్టి పూండ్లనుకూడ నొసం

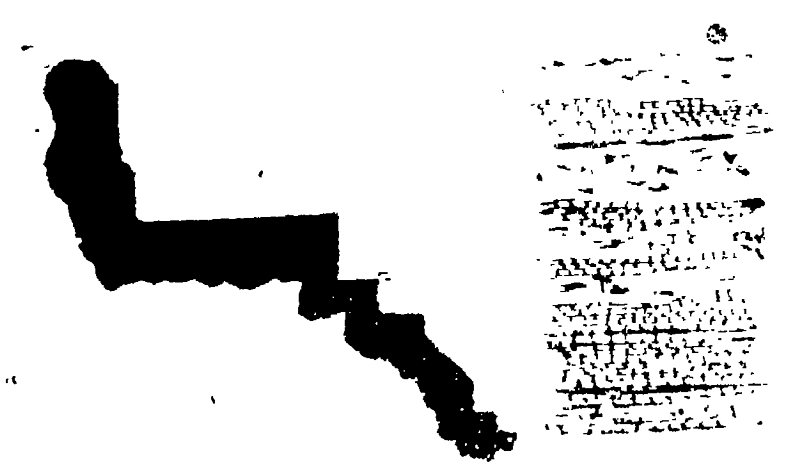

౬ నిర్వాణస్తూపముచుట్టును గల స్తూపసముదాయము. పటము ౧౧ కుశనగరము-బుద్ధనిర్వాణము

స - న, పైని సెక్షను.

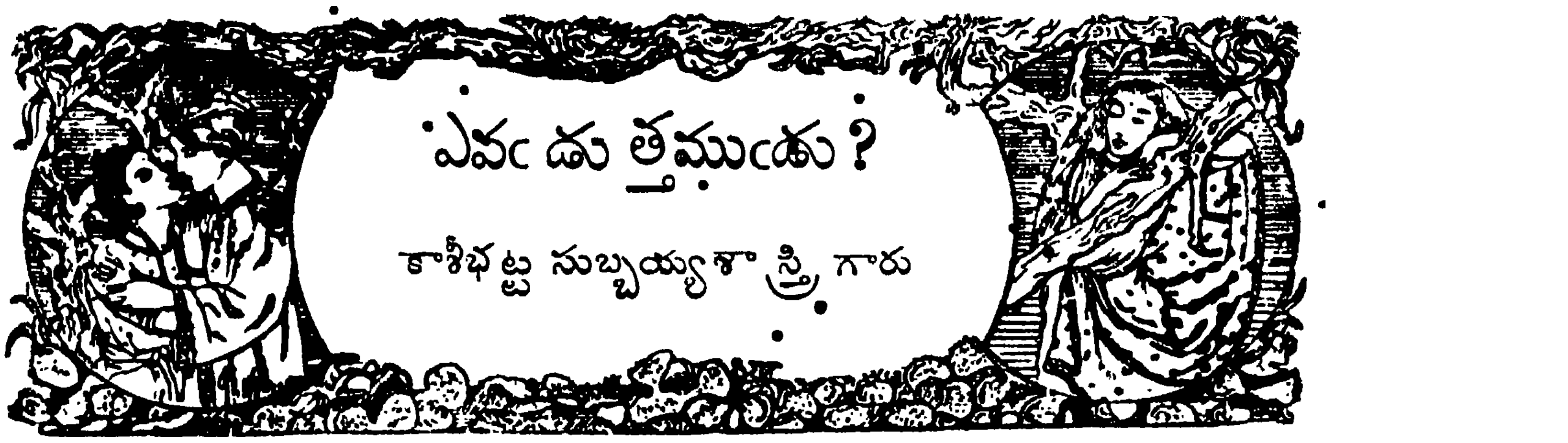

1-2. పై సెక్షన్

రామహాభాంరస్తూపము
తేకదేవీస్థానము

పటము ౧౩

ఎవఁడుత్తముఁడు?

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి గారు

శ్రీరాముఁడు పితృవాక్యపరిపాలనమునకై యయోధ్యను వీడి కాంతారమునఁ గాంతానుజులతో శాంతముగాఁ గొంతకాలము గడపిన పిదప శూర్పణఖ యను నసురకామిని యచటకువచ్చి శ్రీరామచంద్రుని జగన్మోహనాకారమునుగాంచి కామమోహితయై వలపు నిలుపజాలక తనతలఁపు నాసుందరాంగునకుఁ దెలిపి తన మనోరథ మీడేర్పుమని ప్రార్థించెను. కాని యేకపత్నీవ్రత నిష్ఠాగరిష్ఠుఁ డగు రాముఁ డా రక్కసిమక్కువకుఁ బక్కుననవ్వి దానియాసకు బాసటగాక వేఱుగా బాసలాడుటచే నా దనుజభామిని కినిసి క్రౌర్యమునకుఁ బూనఁ, రామానుజుఁ డా రక్కసి ముక్కుసెవులు గోసి యీసడించెను.

పిమ్మట నిజసోదరీపరాభవమును విని ఖరాది రాత్రించరవీరులు రాముని హతమొనర్పరా నామహావీరుఁ డవలీలగా వారినందఱ రణమున మరణమొందించెను. వెంటనే శూర్పణఖ లంకకేగి దశవదనునితో దశరథనందనుఁ డొనర్చిన ఘోరాపకారమును వివరించి చెప్పెను. రాక్షససార్వభౌముఁ డగు రావణుఁడు శ్రీరామునివలనఁ దనకుఁగలిగిన యవమానమును సహింపఁజాలక కోపావేశపరవశుఁ డగుటయేకాక శూర్పణఖ వర్ణించిన సీతాసౌందర్యమును విని కామమోహితుఁడు కూడ నయ్యెను. ఇట్లు కామక్రోధములు మనసున క్రమక్రమాభివృద్ధములు కాఁగా రావణుఁడు శ్రీరామపరాభవమునకుఁ దగు మార్గముల నరయుచు మొదటఁ దనసోదరి నవమానించినందులకు బదులుగ రామభార్య యగుసీత నపహరింపఁగోరి శ్రీరామ పరాక్రమభీతుఁడై రామలక్ష్మణుల ప్రత్యక్షమున జానకి నపహరింపఁజాలక మాయోపాయముచే వైదేహిని లంకకుఁ గొంపోయెను.

అనంతరము శ్రీరాముఁడు పావనివలనఁ బరమపావనియగు నవనిజ లంకలో నున్న సందేశమును దెలిసికొని వీరవానరానీకముతోఁ గూడి లంకాపట్టణమును ముట్టడింప సిద్ధముగానుండ రావణుఁ డా సమాచారము చారులవలనఁ దెలిసికొని యట్టి ప్రబలశత్రువు నెదుర్కొనుటకు బంధుమిత్రాది నిజజనసాహాయ్య మత్యావశ్యకమని గుర్తించి, యాప్తులనెల్ల రాఁబిలిచి రహస్యముగా మంత్రాలోచనమున కుపక్రమించి, రాముని యుద్ధమున జయించి విజయమొందుటయే తనకు ముఖ్యాభిప్రాయమని తెలిపి, పిమ్మట ప్రస్తుతకర్తవ్యముం గూర్చి మీమీ యభిప్రాయముల దెలుపుఁడని సభలోనున్న యాప్తులఁ గోరెను. అట్టితఱిని విభీషణుఁడు రాముని నిర్జించుటయే ముఖ్యకర్తవ్య మని పలుకుచున్న నికుంభాది రాక్షసవీరుల నివారించి యిట్లుఁ దెలిపెను. "రాక్షససార్వభౌమా! రామునితో యుద్ధముచేయుట ప్రస్తుత కర్తవ్యమెంతమాత్రమును గాఁజాలదు. రాముఁడు సామాన్యమానవుఁడు కాఁడు. అతఁ డపారపరాక్రమ ప్రభాభాసమానుఁడు; స్వధర్మనిరతుఁడు; ప్రబలకపివీర సేనాసమేతుఁడు. కావున నట్టిమహాగ్రేయుఁడగు విరోధితో యుక్తాయుక్తముల నారయక కయ్య మొనర్చుటకుఁ గాలు దువ్వుట యెంతమాత్రమును దగదు. హితులబోధల నాలింపక, యజ్ఞుల ప్రియోక్తులఁ బ్రేమించి, శ్రీరామునితో యుద్ధము చేయఁబూనుట స్వయముగా మృత్యువును గొనితెచ్చికొనుటయే కావున వెంటనే సాధ్వీలలామయగు జానకిని శ్రీరామునకు సమర్పించి యామహానుభావునితో సంధిచేసికొనుట యెంతయు లెస్స. అట్లు చేయనినాఁడు శ్రీరాముని కోదండమునుండి వెలువడిన వాఁడికోలలుమనసోఁకుమూఁకల మొదలంటఁదునుమాడు

ననుట నిక్కువము. మఱియుఁ బరదారాపహరణము పరమహేయము; నరకహేతువు. పతివ్రతాపరాభవ జనిత దావానలము దనుజవంశమును సమూలముగా దహించి తీఱును. కావున సోదరోత్తమా! శ్రీరామునకు సీత నొసగి, యాతనిమూలమున రాక్షసజాతికి రానున్న విపత్తును నివారించి యిహపరసుఖముల ననుభవింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను."

కాని కామక్రోధ బధిరుఁడగు రావణుఁడు విభీషణుని సదుపదేశములు చెవినిబెట్టకపోవుటయే కాక నిండుసభలో నాతని నవమానించెను. అందువలన విభీషణుఁడు కుపితుఁడై "లంకానాయకా! నీవు నాకు జ్యేష్ఠసోదరుఁడ వగుటచే నన్నుఁగూర్చి నీయిచ్చవచ్చిన రీతిని బలుక వచ్చును. కాని ఓ రాక్షసరాజా! యీలోకములో ముఖప్రీతికై యిచ్చకములఁ బలుకు ప్రియు లతిసులభముగాఁ జేకూరుదురు. పథ్యమును బోధించు హితులును, నట్టి హితోక్తుల నాలించు సుమతులును, సమకూడుట మాత్రము దుర్లభము. శ్రీరామ నిశితసాయకములచే నిహతుఁడవై రణరంగమునఁ బడియున్న నిన్నుఁ జూడఁజాలక నీయందలి భక్తిచే నే తెలిపిన మాటలకుఁ గినియకుము. ఓయన్నా! యీ నా తుదపలుకుల నాలింపుము. నిన్నును, రాక్షసరాజధాని యగు నీ లంకాపట్టణమును నప్రమత్తుఁడవై కాపాడుకొనుము. నీకు శుభమగుఁగాక. నేను బోయెదను. నన్ను వీడి సుఖింపుము. నే నెంతహితము బోధించినను విననైతివి. కాలమాసన్నమై యున్నయపుడు సుహృదుపదేశములు చెవి సోఁకవు" అని పలికి యన్నను వీడి వెంటనే నిజసోదరునకే కాక స్వజాతికిఁ గూడ శత్రువగు రాముని పక్షమునఁ జేరెను.

విభీషణునివలెనే కుంభకర్ణుఁడును రావణున కీక్రిందిరీతిని హితము బోధించెను. "రాక్షసేశ్వరా! నీవు సీత నపహరించుటకు ముందుగా మాతో నాలోచింపకయే స్వేచ్ఛగాఁ బరదారాపహరణపాపకార్య మొనర్చి బలవద్విరోధమును దెచ్చిపెట్టికొని, యది యిపుడు ప్రాణములమీఁదికి వచ్చుటచే నీయంత్యావస్థలో మాతో మంతన మొనర్పఁబూనితివి. రాజనీతికోవిదులు, చేయవలసిన కార్యమును ముందుగా నాప్తులతో నాలోచించి, కర్తవ్యమునకుఁ బూనుకొందు రేకాని యనాలోచితముగఁ ద్వరపడి కార్య మొనర్చి కష్టములఁబడి పిమ్మట వానిఁ బోనడచుకొనుటకుఁ దగునుపాయముల నారయఁగోరరు. నీవొక్కఁడవు నొనర్చిన యీ యనాలోచితకృత్యముచే రాక్షసజాతియెల్ల వినాశమగునట్లు పొడగట్టుచున్నది. కావున నీసౌఖ్యమును మనజాతిక్షేమమును గోరు నీ యీ సోదరుని మాటలఁ బాటించి రామునకు సీత నొసఁగి సంధి చేసికొనుటయే సరియగుమార్గము. ప్రాజ్ఞుఁడగు ఱేఁడు దేశకాలముల ననుసరించి సామాద్యుపాయములలో నేది యుచితమో దానినిఁ జేకొనుచుండును; కాని సదా యొక యుపాయమునే యవలంబింపఁడు. మఱియు రాజనీతి రహస్యము నెఱుంగక దాంభికవాదములఁ జేయుచుఁ గార్యాలోచనమున కడ్డువచ్చు నట్టివారి మాటలఁ బాటించుటయే కాక యనవసరమగుచో నట్టి యల్పబుద్ధుల మంత్రాలోచనమునుండి వెడలఁగొట్టుటయే యుక్తము. విపరీతకృత్యములకు నేలికను బ్రోత్సహించు మూర్ఖులు స్వామిద్రోహులగుటచే నట్టివారిని శ్రేయస్కాముఁ డగు నేలిక శత్రుసములనుగా భావింపవలయునుగాని చనవిచ్చినవాఁడై వారి పలుగు వాదముల నాధారముగాఁ జేసికొని కార్యమును నుపక్రమింపఁ జనదు. కావున శ్రీరామవైరమునకుఁ బ్రోత్సాహకులుగా నున్న యవివేకుల మాటలఁ బాటిగాఁ దీసికొని రామునితో యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడవు కాక నీ హితమును గోరు ననుజుని మతమును మన్నించి రామునితో సంధి చేసికొనుట యుక్తము. ఆపైని నీయిష్ట మెట్లో అట్లు చేయుము."

ఇట్లు హితబోధ కావించెనుగాని, తనమాటల నాలింపక తనయన్న కోపోద్దీపితుఁ డగుటను గుర్తించి జరిగిన దానికి వగచి ప్రయోజనములేదని నిశ్చయించుకొని తిరుగ నిట్లు పలికెను. "అన్నా! నాపైనలుగక నన్ను గరుణింపుము. నిజమగు బంధు వాప్తుల కాపత్కాల మాసన్న

మైనప్పుడు ధర్మబుద్ధితోఁ దగుహితము బోధింపవలయును గాని కపటభావముతోఁ బ్రియములఁ బలుకరాదు. కావున సోదరప్రేమచే రామునితో సంధిచేసికొనుట తగవని నీకు హితము నివేదించితిని. అది నీకహితమగుచో నీయాజ్ఞానుసారము యుద్ధమున రాముని హతమొనర్చి నీమనోరథ మీడేర్తును." అనిపలికి యన్నపక్షము నవలంబించి రామునితోఁ బోరాడి యాతనిచే యుద్ధమున హతుఁడాయెను.

కావున కుంభకర్ణవిభీషణులలో నెవఁ డుత్తముఁడో నిర్ణయింపవలసియున్నది. కొందఱు విభీషణుఁ డుత్తముఁ డనుచున్నారు; మఱికొందఱు కుంభకర్ణుఁ డుత్తముఁ డనుచున్నారు. అందు మొదటివారివాద మేదియన "యుక్తాయుక్తవివేకదూరుఁడై కుటిలమార్గమునఁ బోవు గర్వితుఁడు, గురుఁడైనను బరిత్యాజ్యుఁడే కాని సేవ్యుఁడు కాఁడు. కావునఁ బరస్త్రీపరాయణుఁడై నింద్యమార్గమునఁ గార్యములసాధింపఁ బ్రయత్నించు రావణుఁడు తనకన్నయైనను త్యాజ్యుఁడే యనితలఁచి విభీషణుఁడు రావణుని విడచి రామునికడ కేగెను." అని. రెండవపక్షమువారు "ఎవఁడు విపన్నుఁడై యున్న బాంధవు నాపదనుండి యుద్ధరించుటకు సిద్ధపడునో వాఁడే నిజముగు బంధువనియు, నెవఁడు భయగ్రస్తుఁడగు స్వజనునిఁ బరిత్యజించి పరాభవించునో వాఁడు బంధువు కానేరఁడనియుఁ గావున నాపత్కాలమున నన్నను విడువక కంఠమునఁ బ్రాణములున్నంతవఱకు నరులతోఁ బోరి రణమున హతుఁడైన కుంభకర్ణుఁ డుత్తముఁడుగాని యాపన్నుఁడై యున్న యన్నకు సాయపడకపోవుటయే కాక సోదరుని బరిత్యజించి స్వజాతివిద్వేషియగు శ్రీరామునిఁ జేరిన విభీషణుఁ డుత్తముఁడనఁ దగఁడు." అని తెలుపుచున్నారు.

ఈ యిరువురిలోఁ గష్టసమయమున నన్నను విడచి పరాశ్రయ మొనర్చి యైహికసుఖముల నపేక్షించినవాఁ డొకఁడు. ఆపత్కాలమున నన్నకుఁ దోడై ప్రాణములఁ బరిత్యజించి పరానందమును బడసినవాఁడు వేఱొకఁడు. వీ రిరువురిలో మొదటివానికంటె రెండవవాఁ డుత్తముఁడని తెలియనగును. రావణుఁడు దిక్పాలాది దేవతల నిర్జించి యార్జించిన సంపదల నాతనిదరిఁ జేరి హాయిగా ననుభవించి తుద కట్టిసోదరుని కాపదరా విడనాడిపోవుట మానధనులకును, ధర్మనిరతులకును రుచింపదు. కావుననే దుర్యోధనుఁ డెంతటికుటిలుఁడైనను, ధర్మరా జెంతటి సచ్చరితుఁడైనను భీష్మద్రోణవిదురాది విద్వాంసులు దుర్యోధనునకు నీతులు బోధించిరే కాని పాండవులతో యుద్ధమాసన్నమైనప్పుడు దుర్యోధనునివీడి పాండవపక్షమునఁ జేరరైరి. మఱియుఁ గర్ణుఁడు పాండవులు తన సోదరులని తెలిసియుఁ దన్ను చిన్ననాఁటనుండియు మహారాజమర్యాదలతో గారవించి ప్రేమించిన దుర్యోధనుని వీడి పాండవపక్షమునఁ జేరకుంటకు ధర్మభీతియు, మానవనీతియు హేతువులు. కావుననే యార్యులిట్లు తెలిపియున్నారు. "ఎవఁడు శుభాశుభాది సకల సమయములందును బంధువుల విడనాడక సదా కాచియుండునో వాఁడే బంధువుఁడు; కాని, తనకు సౌఖ్యమబ్బినంతకాలము బంధువులతోఁ గలసియుండి వారికి నాపద రానున్నప్పుడు చల్లగా విడచిపోవుట చెల్లుబడి కానేరదు" అని. రావణుఁడు సీత నపహరించిన పాతకుఁ డగుటచే విభీషణుఁడు రావణుని విడచెనందామా? యట్లనుట పొసఁగదు. ఇంతకుఁ బూర్వమనేక పరభార్యల నీతఁడు చెరగొనియున్నవాఁడే. యప్పు డేల విడువలేదు? నిజముగా విభీషణుఁడు సుగుణపక్షపాతియు, విగుణదూరుఁడు నగుచోఁ బరదారాపహారమునకు ముందే రావణుని విడచియుండవలసియుండును. కాని యట్లుచేయక దుర్జేయుఁడగు రామునివలన రావణున కాపద సమీపము కాఁగా నాతఁ డాప్తులసాయ మపేక్షించు సమయమునఁ దనబోధలవినక తృణీకరించినమాత్రమున సోదరుఁడగు సార్వభౌముని విడచి పరరాజు ప్రక్కఁ జేరెను. అది యెంతమాత్రమును యుక్తము కాదు. కావుననే కుంభకర్ణుఁడు తనబోధలకుఁ గినిసిన యన్నను విడువక యాతనికి సాయపడెను.

మఱికొందఱు విభీషణుఁడు విష్ణుభక్తుఁ డగుటచే నారాయణస్వరూపుఁడగు రామునిఁ జేరె ననుచున్నారు.

ఈవేదాంతార్థ మంతగా నిట సరిపడుటలేదు. విభీషణుఁ డట్టి పరమభాగవతోత్తముఁ డైనచో రావణునితో మాటలాడునపుడు రాముని యవతారమహిమలను వెల్లడించి యుండవలయును. అట్లుచేయక రాముఁడు పరాక్రమశాలి యనియు, ధర్మాత్ముఁడనియు, సామాన్య మానవ సామర్థ్యములఁగూర్చియే తెలిపెను. మఱియు నీక్రిందిసందర్భమునుబట్టిచూడ విభీషణుఁడు రాముని కడకు భక్తుఁడుగాఁబోక రాజ్యాభిలాషియై పోయినట్లు పొడకట్టుచున్నది. కనుఁడు: విభీషణుఁడు శరణార్థియై రామునికడకు వచ్చినప్పుడు రాజనీతికోవిదు లగు సుగ్రీవాదులు విభీషణుఁడు విరోధిసోదరుఁ డనియు, కుటిల స్వభావము గల రాక్షసుఁడనియు, నందువలన మన మీతని చేరనీయరాదనియుఁ దెలుపుచున్నప్పుడు వారితో శ్రీరాముఁడు "విభీషణుఁడు రాజ్యకాంక్షియై వచ్చినట్లు పొడగట్టుచున్నది. కావున మన మీతని రావణునకు వ్యతిరేకునిగాఁ దలఁపవచ్చును." అని విభీషణుఁడు రాజ్యాభిలాషియై వచ్చినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలుపఁబడినది. మఱియు విభీషణుఁడు రామ లక్ష్మణు లిరువురు నింద్రజద్బాణబద్ధులై యుద్ధభూమినిఁ బడియుండుటను జూచి ఖిన్నుఁడై 'అయ్యో! నారాజ్యమనోరథము విఫలమైనది యిక నేఁ జచ్చినవానితో సముఁడను' అని విలపించుచున్న విభీషణునిఁజూచి సుగ్రీవుఁడు 'ఓమిత్రుఁడా! నీవు తప్పక లంకారాజ్యమును బొందఁగలవు.ఇందు కొంత మాత్రమును సంశయింపకుము!"అని యోదార్చెను. ఈ సందర్భములఁ బట్టిచూడ విభీషణుఁడు రాజ్యకాంక్షచే రావణుని విడి మహాపరాక్రమశాలియగు రాముని శరణు చొచ్చినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కావున విభీషణుఁడు భక్తునకును భగవంతునకునుగల సంబంధమును పురస్కరించుకొని రామునిఁ జేరలేదు. రావణునికంటె రాముఁడు ప్రబలుఁడగుటచే నాతనినాశ్రయించుట నిజకార్యానుకూలమని తలఁచినట్లు కనుపట్టుచున్నది. కావున స్వార్థపరత్వముచేఁ బరునిఁ జేరి సోదరద్రోహియై లంకాసింహాసనము నెక్కిన విభీషణుఁ డుత్తముఁడో స్వార్థత్యాగియై సోదరసహాయార్థమై ప్రాణములఁ ద్యజించి వీరస్వర్గమున కేగిన కుంభకర్ణుఁ డుత్తముఁడో ప్రాజ్ఞులు తెలుపుదురుగాక!

ప్రియలేఖ

వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ గారు

శ్రీయుత! చంద్రవంశఘన సింధుసుధానిధి! స్వీయఘోరకాం
క్షేయక మర్దితారి! పరికీర్తితసర్వదిగంతసద్గుణా!
కాయజసన్నిభాంగ! రవికాంతివిభాసుర! హాస్తినాపురీ
నాయక! ప్రాణనాథ! నిను నమ్మినప్రేయసి నే శకుంతలన్.

కం. లలితప్రేమామృత తుం,దిల మానసనగుచు నిట్లు దీనతతో, నే
విలిఖింపఁగఁ బూనితి రా, ట్తిలకా! యీలేఖ సమ్మతిం గనుఁగొనుమా!

సీ. సర్వసర్వంసహా చక్రభరణధురీ, ణ సుభుజా! నన్బ్రోవ విసుగువడితె?
దీనమానవరక్షణానూనమానస,పంకజ!,నన్బ్రోవ జంకువడితె?

పరిపంథి పరివృఢప్రాభవ భంజన,ప్రౌఢ ! ననుంబ్రోవ భయము వడితె?
బుధజనకాండసంపూజ్యపుణ్యాపుణ్య,విజ్ఞ ! ననుంబ్రోవ బిడియపడితె?
సత్కృపాపూర్ణ దృష్టి ప్రసారితాఖ, లాండజానందదాయక ! యరసి, నన్ను
నోమ నయ్యయ్యో! నీ విటు లోటువడితె? భవదవనదీక్ష యేమయ్యెఁ బలుకుఁనృపతి!

గీ. మాలతీలత నాకంఠ మండనముగ, సలిపి, కచభరమునసుమావళులఁగూర్చి
"యమృతవాహిని నీమో"మ టంచుఁబ్రేమ, ముద్దుఁగొనునాఁటిమాటలువోయెనెటులు?

కం. దూతలఁ బుత్తెంచెదనం, చాతీవను మునము నూఁగునపుడంటివిగా
దే? తలఁపవ యద్దానిని, భూతలనాథా ! మదీయ పుణ్యమెయదియుక్.

కం. ఆనాఁటిపల్కు లింతయు, మానసమునఁ దలఁపవొక్కొ ! మఱచితొ? నీరా
జ్యానందానుభవంబునఁ, గానవొ యొక్కింత తీరికయె మనుజేశా!

చం. కురుకులమండనుండవయి, కోవిదసంస్తుత కీర్తివై, మహా
గురుజనబోధితుండవయి, క్షోణితలేశ్వరపూజితాంఘ్రివై
పరమగుణోన్నతుండ వయి, ప్రస్తుతధారుణి చక్రవర్తివై
హరిహరి! మాటఁదప్పితివి ఖ్యాతిని బొందుపథంబె యిద్దియుక్.

ఉ. నీసువిశాలఫాలమును, నీకమలాయతనేత్ర యుగ్మముక్
నీసమదంతపఙ్క్తియును, నీచిఱునవ్వును, నీవిలాసముక్
నీసుకుమారదేహమును, నీహొయలుం గని నిశ్చయంబుగక్
మోసముపోతి సుమ్ము ! మనముం గనిపెట్టఁగలేక ముగ్ధనై.

సీ. సదయావలోకనప్రదరసంహతి నాదు, హృదయంబుఁ జిల్చుట నెంచలేదె?
హస్తసంస్పర్శ నా కబ్బున గ్లానరించి, తహతహఁ గూర్చుటఁ దలఁపలేదె?
చంద్రశిలావేది సరసనుగూర్చుండి, యెన్నొ బాసలుసేయు టెంచలేదె
మునియానతిని సైతమునుగొనకే నిన్ను, దయితునిఁగాఁ గొంటఁ దలఁపలేదె
కనికరములేదె ? నాపయి మనములేదె? ధర్మపద్ధతి నెద నింత దలఁపలేదె ?
యేల దూతలఁ బుత్తెంచ వింకనైన, దీనురాలిని నక్ బోవు మానవేంద్ర.

గీ. అహరహంబును నీయందె యాత్మనిలిపి, నిన్నె స్మరియించు చే నిట నున్నదాన
నధిప ! గావున నాహార మరుచియయ్యెఁ, గంటికిని నిద్రసహితము గఱవె సుమ్ము !

గీ. చారుభూషణరాజియు భారమయ్యె, నతులితాలంకృతులు ననహ్యంబులయ్యె
ప్రియసఖీజనభాషణల్ వెగటులయ్యెఁ, జిక్కి నగమైతి వేయేల? క్షితితలేశ!

గీ. వేగఁదోకొని పోకున్న వెతలఁ బడుచు, గష్టజీవినిగా నిట్లు గడుపుకంటె
నిన్నె యెద నిల్పి ఘనతపోనియతిఁ బూని, యెన్నఁటికినైనఁ బతిగ నిన్నె వడసెద.

ఆ. వె. "ఎట్టిసాధ్వులకును బుట్టినయిండ్లను, బెద్దకాల మునికి తద్దతగదు"
అనుచు బుద్ధిసెప్పి యందఱు వనుపంగ, వచ్చి నిన్నుఁ జేర వలయునేమొ !

కం. అంతకు రాకుండఁగ నక్, జెంతకు రప్పించుకొనుమ శీఘ్రంబ, మహీ
కాంతా! నిన్నిదె వేఁడ్కొ, ర్థింతుక్ నామనవిఁగొనుము ప్రియ మెసఁగంగక్.

౨౫౧   —శకుంతల.

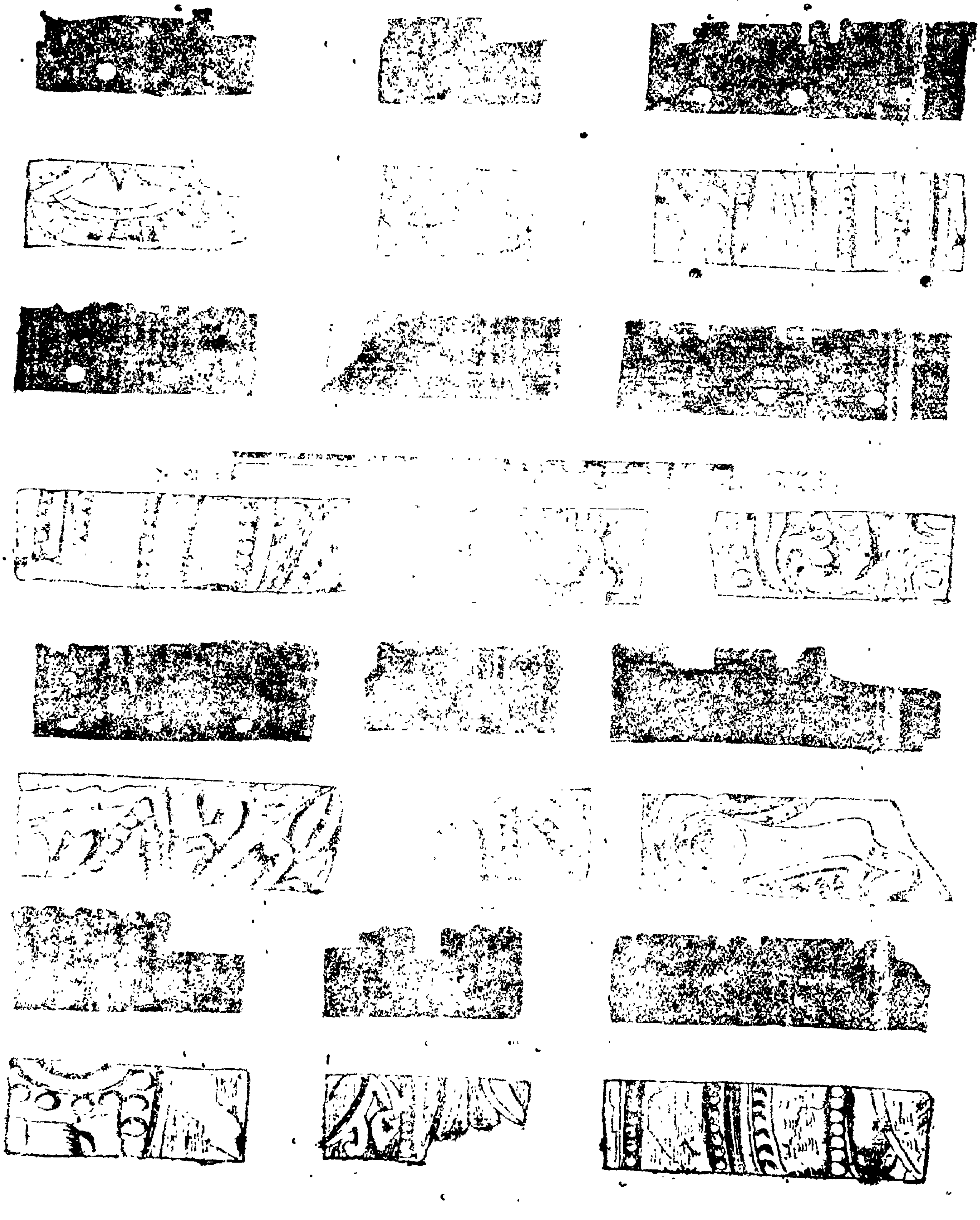
సంఘసంస్కారణము

వల్లభనేని వేంకటరావు చౌదరి గారు

నాగరికతకు సరియగు నిర్వచన మింతవరకు నెవరును జేసియుండలేదు. నాగరికత యన కేవల జ్ఞానమ్ముకాదని యెల్లదేశములయందలి బుద్ధిమంతులును ఒప్పికొనియున్నారు. నాగరికదేశములని చెప్పబడుచున్న పాశ్చాత్యదేశములందు ఏకొలదిమందియో తప్ప తక్కిన విద్యావంతులు ఆధిభౌతికజ్ఞానమునే నాగరికతగా భావించుచున్నారు. కాని యాధ్యాత్మికమును పరిగణించుట లేదు. ఆధిభౌతికము నతిక్రమించి యాధ్యాత్మికమునమించి యొరులకు బోధించిన యార్యావర్తము, నేడు యోగాభ్యాసమహోత్సవమున సకలధర్మసాధన మగు స్వశరీరము నుపేక్షించి కృశించి నశించిన వెడగుబోలె, నన్యాయత్తమై, విస్మృతపూర్వానుభవమై, శిథిలమై తుదకు పాశ్చాత్యులనుజూచి తనను సంస్కరించుకొనుటకు ప్రయత్నించుచున్నది. సంస్కారణము సర్వతోముఖముగ నారంభ మగుచున్నది. చిత్రవిచిత్రస్వభావములు గల నాయకు లుద్భవించుచున్నారు. నీతనేతృసంబంధము దురవగాహముగ నున్నది. సంస్కరణాభిలాష జనముల మనముల బ్రబలినకొలది, యల్పజ్ఞానులును, పదవాభిమానులును, హ్రస్వదృష్టులును, ఆత్మసంతర్పణముకొరకు నాయకులై జనుల నపమార్గములకు గుంజుచున్నారు. భ్రమపడి తాము తప్పుడుత్రోవల కలవడి యమాయకులై కొందరవియే సన్మార్గములని నమ్మి యితరుల నాత్రోవల నడపుచున్నారు.

మతసంస్కర్తలు, రాజకీయసంస్కర్తలు, పాపము, లోకవిస్మయకారణము ననన్యగ్రాహ్యము నగు వర్ణాశ్రమవిభాగమును హిందూమతములోని కళంకముగ దలంచి క్రైస్తవుల ననుకరించి తుండుతుపాకి నెగురగొట్టి వేయుచుండ; పంచముల నెంతదూరమున నుంచిన నంత బాగుగ వర్ణాశ్రమధర్మములు నిలుచునని వేరొకమూల నుండి మహాబుద్ధిశాలురగు నపూర్వవిద్వాంసులు ముక్తకంఠముగా చాటుచున్నారు. సర్వస్వము, స్వశరీరమును కూడ దేశముకొరకు ధారవోసి దేశవిముక్తిని బడయుటకు కొందరు బూనియుండ; మరికొందరు స్వలాభపరాయణులై నిర్లజ్జముగ ప్రభుత్వదాస్యమునకు దోడ్పడి, యమాయికప్రజల నస్వథామనస్కుల జేయుచున్నారు. అందరిలోనికి సంఘసంస్కర్తల మనుపేర దిరుగువారివిషయము హాస్యాస్పదముగ నున్నది. నియోగిసంఘము, వైశ్యసంఘము, విశ్వబ్రాహ్మణసంఘము, వైఖానససంఘము, కమ్మసంఘము, రెడ్డిసంఘము, ఎఱుకలవారిసంఘము, యాకమూరి చాకలిసంఘము, అన్నియు సంఘములే; అన్నియు వేర్వేరుసంఘములే. దేని నాయకులు దానికి; కంసాలియత్నెసర్లు; ఎవరిబాగు వారికే కావలెను. ఒకరిజోలి యొకరికిపట్టదు. ఒకరు సమావేశమైనప్పుడు రెండవవారికి పనిలేదు. సమావిష్టులకు నితరుల విచారణ మక్కరలేదు. తా మెట్లు సర్వవిషయములలో సర్వోన్నతత్వమును బడయగలరో యదియే కావలెను. కాదు, కాదు, పొరబాటు ! ఆరంభముననే, అందరిలోన తమరే, తమసంఘమే, యుత్కృష్టమైనదని సంభావన. సమావేశములోని ప్రతివ్యక్తికినికూడ నమ్మకము. ప్రతిసంఘమునకును, తక్కినసంఘము లన్నియు

రామాభారతస్తూపములోని ఇటుకలు.

తమను తలయెత్తనీయక ద్రొక్కుచున్నవని పిచ్చినమ్మకము, పిచ్చిభయము.

ఇదంతయు నప్రాజ్ఞులగు నాయకులవలన కలిగినది. ప్రతిసంఘముపేరను మేము ప్రతినిధులమని, సభలలో వాగువారు కొందరుందురు. అట్టినాయకులే కొంపదీయుచున్నారు. ఇట్లనుట చదువరులకు బరుషముగా నుండవచ్చును. కాని, ఇదియథార్థము. సమష్టికుటుంబములో ననోన్యము, నవిశ్వాసము కల్పించి, పిండారుల దురర్థములు జేసికొనజేసి, తుదకు విచ్ఛిత్తికి లాగుట కొంపదీయుట కాదా ?

ప్రతిపురుషుడును నిర్వర్తించవలసినవిధులు, వివిధములును బహుళములు కాక, సాధారణాపవాద శాస్త్రములవలె న్యూనాధికబలవత్తాకములు ; స్వశరీరమునకు సంబంధించినవి, స్వగ్రామమునకు సంబంధించినవి ; ఇట్లు వ్యాప్తి స్వదేశమువరకే కాదు, స్వఖండమువరకే కాదు, స్వలోకమునకును నవి విస్తరించును.

మనపూర్వులు వీనినన్నిటిని చక్కగ విభజించి సుస్పష్టముగ దెలిపియుండిరి. దూరదృష్టిగల ప్రతివానికిని, పైజెప్పినవానిలో, నొకదానికంటె నొకటి బలవత్తరమైనదిగా కన్పడును. సంకుచితదర్శనులకు విపరీతముగా గన్పడును. అట్టివాడు గ్రామమంతకును సంబంధించిన కార్యము వచ్చినప్పుడు దానిముఖ్యతను గ్రహింపజాలక స్వకుటుంబకార్యమునే చూచుకొనుచుండును. "గ్రామస్థులందరిమాట నాకెందుకు? నా చేనుకు నీరు రానిమ్ము; తర్వాతచూతము. ఇంటగెల్చి రచ్చగెల్వవలెను. గ్రామస్థులకొంప లంటుకొన్నవని నేనేమిచేయగల్గను? నాయింటిని నేను కాపాడుకొనవలెను. ఉట్టికెక్కలేనమ్మ స్వర్గమున కెక్కగలదా? నాయింటికి కలరా రాకుండ నుండవలెను; నాగృహమును, కుటుంబమును పరిశుభ్రముగా నుంచుకొనవలెను. ఎవరికి వారిట్లుచేసికొనిన చాలును." ఇట్లు సమాధానపరచుకొనును.

గాలియు, వానయు, నెండయు, శీతోష్ణములును సరిగ నుండుట జీవియొక్క జీవనమున కెంత ప్రధానములో, రెండవదిగా సమష్టిజీవితము వ్యష్టిజీవితమునకు అంతయావశ్యకము. ఈసంబంధము సజ్ఞానముచే దెలియలేకపోవుటేకాని, ఏవ్యక్తియును పశుదశనాటి మనుజునివలె జీవనము సలుపజాలడు. జనపరంపరలనుండి సంఘాంతర్భూతుడైనవా డొకసారిగ సంఘమును వీడజాలడు. సంఘావయవముగ జనించి తల్లినే యెరుగని క్రొత్తగా జనించిన బాలునివలె, యనయవియగు సంఘమును, తత్సంబంధమును గ్రహింపజాలక, ప్రత్యేకముగా తన కొకని కేమో శక్తికలదని భ్రమపడి ప్రయత్నించి తుదకు వ్యర్థప్రయత్నుడగును.

సంఘము ప్రాణికి శరీరమువంటిది. వివిధజాతులును, కులములును, కుటుంబములును, అవయవముల వంటివి. ప్రభుత్వము హృదయమువంటిది. హృత్పిండమున దోషమేర్పడినప్పుడు సర్వావయవములకును బలము క్షీణించును. అట్టి సమయమున హృత్కోశమును బాగుజేయ ప్రయత్నించవలెగాని యొక్కయంగమునకు బలమెక్కుట, కృషిసేయుట హాస్యాస్పదము కాదా!

పతిసంస్కారప్రియులగు నోనేతారమ్మన్యులారా! జిజ్ఞాసువులై తపమాచరింపుడు. చేయదగినపని యిది. కాదని గోచరించును. వారుణియగు భృగువు, తపముచే నన్నమయమునుండి యానందమయకోశము వరకును, స్వయముగా క్రమక్రమముగా, నెక్కినట్లు మీకును క్రమముగా నిదికా దిదికాదని తోచి, తుదకు కర్తవ్యము గోచరించును. ఎవనిశక్తికి దగినంత వాడుచేయును: కాని చేయుప్రయత్నము, సుస్నిగ్ధముగను, సువిమృష్టముగను నుండవలెను. మన దేశమందలి మహానాయకు లందరు (మధ్యములు) పైతుసంస్కారములకు బ్రయత్నించి, వ్యర్థప్రయత్నులై తుట్టతుదకు 'సర్వము నిర్ణయింపగలది స్వరాజ్యమే యని యెరింగిరి.

దేశకాలములు గమనించి మనము కృషిసేలుపవలెను. సందిగ్ధవిషయములను నిర్ణీతములుగా భ్రమపడి యాచరణలోనికి తేరాదు. మన మొద్దునని యుంటిమను కొందము. వరదలో గొట్టుకొనిపోవువారిలో

మహావార్ధిని యేరిలాగుదుమా! ముందుగ నందిన పెరవారిని వీడుదుమా!! మతాంతరుల నుపేక్షింతమా? విరోధుల బహిష్కరింతమా? ప్రవాహములో వచ్చుచున్న మహాజనమును బైకిదీయు ప్రయత్నము మాని, యుత్తారితులై, నిస్సందేహముగ సజీవులై, సస్మారులైయున్న బంధుమిత్రపరిచితవర్గమున కభ్యంజనాదికములచే సౌఖ్యము గల్పించి విందులు గుడిపించుటా మనకర్తవ్యము?

పాశ్చాత్యదేశములందు, సంఘసంస్కారము వేరు; మతసంస్కారము వేరు; రాజకీయసంస్కారము వేరు. వారి భావనయే వేరుగానుండును. ఒక్కొకదేశమున నొక్కొక భాషలో నొక్కొకయర్థముగల పదమేర్పడినట్లు (దానిని భాషాంతరీకరించుట యసాధ్యము) మతములందును, సర్వకార్యములందు మనుజుని ప్రవర్తనమునందును వారివారి భావానుసారముగ విభాగము లేర్పడును. ప్రాగ్దేశములందు, ముఖ్యముగా భారతవర్షమునకు, సాంఘికములును, రాజకీయములును, మతవిషయములును అని మూడుగా నితరులకు కన్పడున వన్నియు నొక్క "ధర్మ" మను రూపమున బరగుచున్నవి. మనకు మతమన నొక్క పురుషుని యభిప్రాయముకాని వేరుకాదు. ఒక్కని బోధనములే ప్రమాణముగానేర్పడిన పాశ్చాత్యమతములకును, ఋషులనబడు (లోకజ్ఞానసంపూర్ణులగు) తత్త్వవేత్తల యభిప్రాయము లన్నిటి (మతములన్నిటి) సమన్వయమగు మన "ధర్మ" మునకును పోలిక యెక్కడ? ఒక్కసారి "హిందూమతమును" సూక్ష్మదృష్టితో బరికింపుడు. దాని సూక్ష్మశరీరము దర్శన మగును. మన సనాతన ధర్మము (హిందూమతము) సర్వగ్రాహకమని తెలియగలదు. ఒకవ్యక్తిని మానముగా దీసికొని, పురుషుడుగాని, స్త్రీగాని, ఏవర్ణమునకైన జెందనిమ్ము! ఏస్థితిలోనైన నుండనిమ్ము! ఆవ్యక్తి తనస్థితిగతులను అప్పటి దేశకాలముల ననురించి మార్చుకొని, తాను నెరవేర్చవలసిన విధులు స్పష్టముగను, వివరముగను విధిరూపమున జెప్పబడియున్నవి. ఇదియే ధర్మస్వరూప నిరూపణము. ఈధర్మము దేశమును బట్టి కాలమునుబట్టి మారుచుండును. ఒకవ్యక్తికి కాక, యొక జనసంఘముయొక్క ధర్మము మారవలసినప్పుడు, సంస్కరింపబడవలసినప్పుడు, అది ప్రభుత్వమునకు సాధ్యమగును కాని యొకవ్యక్తిచేయు పనికాదు. ఆరంభించునది యొక్కపురుషుడు; వ్యాపింప జేయునది ప్రభుత్వము. ప్రపంచములోని మతములన్నియు నిట్లే యాచరణలోనికివచ్చినవి. సంస్కార్య జనసంఘములుగల యాయాదేశములలోని ప్రభువులచేగాని ప్రజలచేగాని చేయబడుచున్నను, నొకగొప్ప సంస్కారము జరుగవలెనన్న (సాంఘికముగాని, మతవిషయికముగాని) ముందుగా ప్రభుత్వములో మార్పుజరుగక వీలుకలుగలేదు.

ఇది యిట్లుండ, మనమతమునకుగాని, భాషకుగాని, యాచారవ్యవహారములకు గాని సంబంధించని, శుద్ధవిజాతీయుల చేతులలోనుండి, లుప్త సంప్రదాయకులమై, ప్రతి విషయమునను శుష్కించియున్న మన దేశమునకు, ఏకైకశః సంస్కారము జేయ బూనుట వట్టి యడియాస, హాస్యాస్పదము.

జుట్టు వారిచేతిలోనున్న నేమి, తక్కిన శరీరమునంతను వారు బట్టుకొనలేరుగదా? మనయవయవములు మన స్వాధీనములో నున్నవిగదా! వీనితో నభినయమొనర్చి నాట్యము జేయుచు మనమేల యానందింపరాదనువా రెక్కడనైన నుందురా?

నా ప్రియదేశీయ సోదరులారా! భారతవర్షమునకు స్వరాజ్యమును సంపాదించనిది, సంఘ సంస్కారములకు యత్నించుట నిష్ప్రయోజనము. రాజకీయ సంస్కారము జరుగనిది మరేసంస్కారము గాని జరుగుట కలలోని వార్త.

శ్లో. సర్వో దండజితో లోకో దుర్లభో హిశుచిర్నరః,
దండస్య హి భయాత్సర్వం జగద్భోగాయ కల్పతే.
(మనుస్మృతి)

లెండు! స్వరాజ్యమును సంపాదింపుడు, ధర్మము నుద్ధరింపుడు.

కవిత

శాంతి శ్రీపతిశాస్త్రి గారు

భావతరంగడోలికలపై సిరిదూఁగగ నూఁగులాడు లో
కావనదక్షుఁడైన పరమాత్మకు సత్కవి కాన్కయిచ్చు దాఁ
బ్రోవొనరించి యక్షరపుఁ బూసల, లక్షణసూచి గ్రుచ్చి, యా
త్రోవని గానసూత్రమును దూర్చుచుఁ గూర్చిన మాలికావళిన్.

మ. దివసాంతంబున భానురాగచయముల్ దీపింపఁ బక్షిగణముల్
వివశత్వంబున నాలపించెడుగతిన్ స్వీయప్రమోదార్థియై
కవితావేశ విశేషకారణమునన్ గానంబు గావించు స
త్కవిలోకుల్ పను మెచ్చుకొన్న నుసరే— కాకున్న నింకన్‌సరే.

మ. తనజన్మాంతర పుణ్యకర్మఫల మాత్ర ప్రాప్తి హేతుస్స్వయం
జననంబైన నెకాక, కేవలము ఛందశ్శాస్త్రము న్నేర్చినం
తనె ధారాపతనంబుగాఁ గవిత సాధ్యంబా? ప్రయత్నించి య
గ్నినవోఁ బేలవమైన కుంటినడకల్ సిద్ధంబు గాకుండునే.

మ. ప్రకటంబై బహిరింద్రియావళి కిఁబ్వగ్గస్పర్శ తేజః కళా
ధికనైజంబులఁ దెల్లమా ప్రకృతిరీతిన్ బ్రస్తుతాంశప్రవా
హకతాలంకృతి రమ్యమై కవితయుం జాటింపఁ దత్త్వప్రబో
ధకమాధుం బరమార్థమందు సకలాంతర్యామి లీలాదులన్.

శా. ఆద్యంతద్వయ హీనభావమయి, బాహ్యాగోచరంబై, మహో
ర్వీద్యోమండల భిన్నమై గగు, సదా విచ్ఛిన్న భాసప్రసం
నోద్యానంతనితాంత శాంతిద విహారోత్సాహభాగ్యంబు, దు
ర్భేద్యంబుం, గవిమాత్రసాధ్యమగుఁ వ్యాకృద్వర్ణనా బోధ్యమై.

ఉ. సుకవి విశాలచిత్తము వసుంధరపై దివిరాజ్య; మందుఁ బా
లకుఁడును బాలితుండితఁడె; లక్ష్య మొకింతయుఁ జేయఁడాతఁడై
హిక విభవాదు; లాతనికి సృష్టివిచిత్ర గతాగతప్రప ద
ర్శకతరయి నైజమౌ; నతని సంగతికాఁడగు విశ్వమూర్తియున్.

చ. అరువదినాల్గు సత్కళలయందుఁ బ్రధానములై, క్రమంబునం
దరతమ భేదమాత్రమగు గనంబడు చిత్రవిలేఖనా కవి ...
త్వరచనలందుఁ—బై యవయవంబులతోనె ప్రమేయమౌ నొకం
డరయ; నొకందులోని పరమాత్మ ప్రమేయము నై వెలింగెడున్.

చ. సరసవిచిత్రభావములు స్వాంతమునం బొడసూపఁగాఁ గవీ
శ్వరుఁ డవి పద్యరూపము నొసంగి వెలార్చుచు సాఁగుచుండ, న
క్కరకగు నొక్కమాట వొడకట్టక వేటరికిన్ మృగంబు మా
టిరి మదికెన్నొ త్రిప్పటలఁ దెచ్చును దాటుచు యాటుపోటులన్.

వ. తటుకునఁ దోఁప లేదొకపదంబని యుంచి కలంగిపోఁడు, బల్
దిటముగ నాత్మభావము చలింపక—వేఁకువవేళఁ బూర్వది
క్స్ఫుటమగువేఁగు జుక్కవలె; ముల్లుకొన, న్నెలపూని జారకం
తటికిని గాంచనౌ హిమకణంబటు—లుండిన నిర్మలంబుగాన్.

మ. కవితా కష్టమునందొకానొక యమోఘంబైన యానంద మ
ద్భుతమొందున్; గవిమాత్ర మే యనుభవింపంజాలు నద్దాని త
త్త్వవిశేషంబుల; నట్టులయ్యు నిజమిత్రమ్ముం జోకింతేనియుం
బ్రవచింపంగ నశక్తుఁ డౌనతఁడు, బ్రహ్మానందలీనాత్ముఁడై.

ఉ. కాలముఁ బట్టియే నడుపఁగానలయుం గవనంబు; పూర్వమా
ర్గాలను బాంధసంపు సవిశేల విడనాఁడుట న్యాయమేయగున్
మేలని చేత పెయ్యలను నిల్పఁగనౌనె తృణీకృతంబుగా?
పైని సుభోగ్యపూసటుల సాఁగుట కయ్యది లక్షణంబొకో?—

మ. చవులూరించెడు మాటలేర్చి; రస విస్తారంబు సంధించుచున్
గవనంబు న్నడిపింపఁగావలెఁ దరంగ శ్రేణిపై నీఁదు హం
సవిధానంబున; నంతెకాని పరిభాషా పూజ్యగావించుచున్
గవితా కన్యక మానముం జెఱిచి పైగంబర్యఁ గావింతురే?

సీ. ప్రకృతంపువిషయ మొముకలఁవాడుపుగాఁగఁ,
బద సముదాయంబు పలలముగను;
ప్రతిపదార్థమునొక్క గక్తకిందువుగాఁగ,
సరసవాక్యరచన సర్మస్థుగను;
వ్యాకరణపుఁగట్టుఁబాటు సస్త్రము గాఁగ,
నిఖిలరసంబు లింద్రియములుగను;
భావ ప్రతిష్ఠ యేఁప్రాణ ధారణగాఁగ;
ధ్వని, ముఖ్యజీవనాధారముగను;
ముద్దుతెలుఁగు పల్కు మొగుపోసము గాఁగఁ,
బ్రకృతి గీర్వాణోక్తి ప్రౌఢతగను;
ఉపమాద్యలంకృతు లొడలి సొమ్ములు గాఁగఁ,
బద్యగద్యలు పాట పల్కులుగను;

గీ. అవర, నాంధ్రదేశంబున నధివసించి
పరమతత్త్వ ప్రబోధనా నిరతితోడ
బ్రథితసాహిత్య పీఠంబుపై వెలుంగు
తెలుఁగువారల పాలిటి కలిమిచెలువ
యైన సత్కవితాకన్య కాచరింతు
భక్తిపూర్వక నిత్యాభి వందనములు.

నాగరికత

పోచరాజు రామచంద్రరావు గారు, బి.ఏ.

నాగరికతనుగూర్చి మున్నుటింపబోవు నాగరికత యను పదము సరియగునా కాదా యను విషయముగూర్చినచర్చ మన కవసరము లేదు.

నాగరికత యననేమి యను విషయ మిందు కాలోచింపవలసి యున్నది. నగరవాసులయొక్క రీతి నాగరికత యని వాడఁబడు చున్నది. అనుటచే నాగరికతయన విన్నాణమని యూహింపఁబడు చున్నది. ఒకసంఘము తన యభివృద్ధికయి చేసికొనదగు సౌకర్యముల సంపుటీకరణమే నాగరికత యనఁబరగుచున్నది. ఇది సామాన్యాభిప్రాయమని విద్యావంతులు, మహాశయులు నెంచుచున్నారు.

మార్విన్ అను పాశ్చాత్యవిద్వాంసుఁడు తన పూర్వప్రస్తుత కాలములు (1 Past & present) అను గ్రంథమునందు నాగరికతయన నెట్టిదో, అది యెట్లు క్రమక్రమాభివృద్ధి గాంచినదో, ప్రస్తుతపు ప్రాపంచిక నాగరికత కెట్టిస్థానము నొసంగఁదగునో యనువిషయములను యుక్తియుక్తముగ, విపులముగ వర్ణించి యున్నాఁడు. భారతదేశపు కవిశిఖామణి యగు రవీంద్రుని యాశయమును మార్విన్ అభిప్రాయముల ననుకరించుచున్నదని నా యభిప్రాయము. వారిరువురును సామాన్యులు తలంచుచుండినట్లు నాగరికతయన మానవసంఘము స్వీయాభివృద్ధికొరకు గావించుకొనిన సౌఖ్యములసంపుటి కాదనియు, నాగరికతయొక్క ముఖ్యోద్దేశము సర్వసంఘములసమ్మేళన మనియు నభిప్రాయపడుచున్నారు. మానవసంఘము లన్యోన్య వైషమ్యములను విస్మరించి యేకాభిప్రాయముగలదై సౌహార్దభావమును పెంపొందించుకొని, సమభావముతో మెలంగుటయే సరియగు 'నాగరికత'యని వారభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఇది యుదారాభిప్రాయము. దీని ఫలితమే సమభావ సంస్థాపన. ఇయ్యది హృదయ వైశాల్యసూచన. అయ్యది ఘటియింపనంతవఱకు నాగరికత యొక్క పూర్ణాభిప్రాయము బోధపడలేదని యూహింపవలెను. అనగా నాగరికత ప్రఫుల్లము కాలేదనుట. అట్టిది చేకూరినచో నాగరికత కగ్రస్థానము నీయవచ్చును. ఇదియే సౌమనస్యము. ఇదియే ప్రాక్పశ్చిమార్థగోళముల సమ్మేళన. ఇదియొక యవశ్యకభావము.

ఈవిషయమున ప్రాక్పశ్చిమభాగము లెంతవఱకభివృద్ధి గాంచి యున్నవో గమనించుటకు పూర్వము, మానవసంఘము నాగరికతావస్థనుండి యెట్లు మార్పునొందియున్నదో యించుక విచారింపవలసి యున్నది. అట్టిపరిశోధన కొనసాగించుటయే మానవజీవిత పరిణామ చరిత్రావలోకన; అదియు, ప్రస్తుతకర్తవ్యము.

ప్రాణికోటియందు మానవుఁడు బుద్ధిసూక్ష్మతావిశేషమున నగ్రస్థాన మలంకరించుచున్నాఁడు. ప్రాథమికావస్థనుండియు మానవుఁ డిట్లుండెనా యనుశంక ప్రతిమనుజునకును గలుగును. దానికిఁ బ్రత్యుత్తరము మానవజీవితమునందుఁ గలిగిన మార్పులను గమనించి తెలిసికొనవచ్చును.

నేఁడు జీవరాసులయం దగ్రస్థాన మలంకరించుచుండిన మానవుఁడు తొల్లి వానరజాతిఁ జెందియుండెననియు, దానికి నిదర్శనము, మనుష్యుని వెన్నెముక చివరభాగము వాలాగ్రమనియు, డార్విన్ మొదలగు చరిత్రకారులు తలంచిరి. క్రమక్రమముగ బలిష్ఠులవిజయసార మను (Doctrine of the Survival of the Fittest) సిద్ధాంతము ననుసరించి, బుద్ధిబలమునఁ దక్కిన జీవములనుఁ దనవశులఁగాఁబరచుకొని మానవుఁడు వారికి నాయకుఁడయ్యెను. అట్లు విజయలాభ మొందినపిదప, పగులదాఁచి నిలుచుట కనుకూలపరికరములును, తనకు సౌకర్యార్థ మావశ్యకములగు పనిముట్లను మానవుఁడు తయారుగావించెను. ఇం దాతఁడు తన యోజనాశక్తియు, వివేకసంపన్నతయు వినియోగించెను. శిలానిర్మితఖడ్గములు, కుడ్యములు, గృహములు మొదలగునవి కాలక్రమమున నేర్పడియెను. వీనిలోఁ గొన్ని నేటికిని వస్తుప్రదర్శనశాలలయందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఒకదానివెనుక నొకటిగా మనుష్యుఁడు వస్తుసామగ్రుల నెట్లుకనిపెట్టెనో ల్యాంబు వ్రాసిన 'పంది మాంసపు వంట'[2]యను హాస్యరసప్రధాన మగుకథవలనఁ దెలిసికొనవచ్చును. అవకాశము గలిగినపుడెల్ల నూతనవిషయముల నెఱుంగుచు మానవుఁడు జ్ఞానాభివృద్ధి గావించుకొనుచుండెను.

ఇట్లు గృహనిర్మాణము మొదలగు కార్యములు ప్రాథమికావస్థనుఁ జెందుచున్నవి. జనపదసంఘములయేర్పాటు.[3] బలహీనుల

1. See Marwin's Past&present. ఇదిచాల ఉత్తమ గ్రంథము. ఇట్టివానిని ఆంగ్రీకరించిన నెంతయు బాగుండును.
2. The Roasingt of pig. see Lamb's Essays of Elia
3. Fouler's City state

సంరక్షణార్థము సంఘము లేర్పడియెను. వారు తమయందన్నివిషయములయందు దగ్గరగుచుండగువానిని దమకు నాయకునిగ నేర్పరచుకొనుచుండిరి. అతఁడే రాజు. అతని యాజ్ఞానువర్తులై సాంఘీయు లెల్లరునుండిరి. ఇట్లు చిన్నచిన్న సంఘము లేర్పడుచుండ నాహారాదికములను గూర్చి యొండొరులకుఁ బరుషమగ కయ్యములుగలుగుచుండెను. అవియే యుద్ధములు. ఇందు బలహీనులు జితులయి బలవంతులకు లొంగుచుండిరి. కాలక్రమమున బలహీనుల రాజ్యములు నశించి, బలవంతుల రాజ్యములే, నిలఁబడుచుండెను. ఇది ద్వితీయదశ.

తురీయావస్థ సంఘముల కట్టుబాట్లు. రాజ్యస్థాపన, సంఘస్థాపనయు నైననను సంఘసంరక్షణార్థమయి కట్టుబాట్లు చేసికొనవలసి వచ్చెను. ఆనియమముల నుల్లంఘించినవారికి శిక్ష యగుచుండెను. ఇవియే చట్టములు. ఈశిక్షలే నేఁటిశిక్షాస్మృతులు. స్వసంఘసంబంధములగు చట్టములు, పరసంఘములకు సంబంధించిన చట్టములు[1] (National & International Law)ను స్థాపితము లయ్యెను. ఇట్టి న్యాయశాస్త్రము లభివృద్ధిఁ గాంచుచున్నవి. అభివృద్ధి కావలసియున్నవి.

ఇట్లు రాజ్యస్థాపన, చట్టనిర్మాణము, ధర్మశాస్త్రనిర్ణయము నైనపిదప వాణిజ్యము, వ్యవసాయము, శాస్త్రములు, కళలు, మతము, వేదాంతము మొదలగునవి యభివృద్ధి కాఁజొచ్చెను. ఇవన్నియు నొకటి తరువాతనొకటి యుద్భవించెనని తలంపఁజనదు. శిశువయమైనతోడనే సర్వాంగము లెట్లు చలింప నారంభించునో, క్రమేణ యెట్లభివృద్ధి నొందునో, అట్లే అన్నియు నొక్కటిగాం జేనని యూహింపవలసియున్నది.

ఇట్లుత్పత్తివిషయము నించుక యాలోచించినపిదప వీని ప్రస్తుతావస్థ యెట్లున్నదో గమనింపవలసియున్నది.

మానవజనన మైనంతనే ప్రథమావశ్యకత భాష. ఒండొరుల యభిప్రాయము తెలుసుకొనుటకు భాష ప్రధానాంగము. దీనియుత్పత్తిఁ గూర్చి వివిధాభిప్రాయములు ప్రబలియున్నవి.[2] మానసికశాస్త్రజ్ఞులు, భాష సహజముగనే జనించినదనియు, వానరముల కిచకిచలు, పక్షుల కిలకిలములును ప్రకృతిసహజములగు భాషలే యనియుఁ దలంచుచున్నారు. బైబిలు మొదలగుపురాణములయందు భాషయు పుట్టుకతోడనే కలిగినట్లు వ్రాయఁబడియున్నది. ఈజిప్టుదేశము నాగరికతగల దేశములలో మిక్కిలి ప్రాచీనదేశము. అందు 'లిపి' పశుపక్ష్యాదులరూపముల యనుకరణము వ్రాయుట యైయున్నట్లు తెలుచున్నది.[3]

ఇట్లు భాషోత్పత్తిని సూచించినచాలును. భాషలు దేశములను బట్టియు సంఘములనుబట్టియు వివిధములైయున్నవి. వాని నన్నింటిని గాని, కొన్నింటినిగాని, గూర్చి తెలుపుటకు తగినయవకాశము లేమిని విడువఁబడినది....

మనయాంధ్రభాష యెన్నిమార్పులు చెందినదో, నేఁడెట్లు సహజాలంకృతస్వరూపిణియై, వింతవింతనడకలతో, వింతసొబగులీనుచు విరాజిల్లుచున్నదో తెలుపుటకు కొక గ్రంథమైనను చాలదుకదా! ఇట్లే తక్కిన భాషల విషయము నూహ్యము.

భాష వెనుక చర్చింపవలసినది మతము. మతము సంఘములతో జనించినది. ప్రప్రథమున మధ్యాసియా ప్రాంతస్థులై, మనకు నాదిపురుషులగు ఆర్యులు ప్రకృతి దేవతారాధకులై యున్నట్లును, పంచభూతములను వారిచేఁ బూజింపబడుచున్నట్లును చరిత్రలు నుడువుచున్నవి. అట్టివారియందు బుద్ధిమంతులు బయలుదేరి ప్రవక్తలై తమచిత్తానుసారము వివిధమతములను ప్రచార మొనరించియుండిరి. అట్లుద్భవమైనవే బౌద్ధ, జైన, రామానుజ, మహమ్మదీయ, క్రైస్తవాదిమతములు.

మతముతోడిదే సంఘము. సంఘముతోడిదే మతము. వివిధమతములు బయలుదేరుటఁబట్టి యన్యోన్యమై మనుష్యులభివృద్ధియయ్యెను. పరమతనిరసనము, స్వమతగౌరవమును సహజము లయ్యెను. ఇదియే దేశమున కరిష్టకారణ మయ్యెను. ఒకేజాతియందు వివిధమతము లున్నవి. అసలు 'జాతి' యను పదమునకు నిర్వచనమునుగూర్చియు వివిధాభిప్రాయములున్నవి. శ్రీ అరవిందఘోషు జాతికి ప్రధానాంగ 'మేకాభిప్రాయము.' అదియే 'జాతీయత.' దానిని గౌరవింప లేకుండుటయే హైందవ రాజ్య వినాశమునకు మూలహేతు వని అభిప్రాయపడెను. ఈయేకాభిప్రాయమే నాగరికతాసూచకము. మతముయొక్క ఆధిక్యము పలకాలము నిలచుటబట్టియు, ఎన్ని ప్రమాదములు సంభవించినను చెక్కుచెదరకుండుటబట్టియు సువ్యక్తమగును. దీనికిఁ దార్కాణము హిందూమతమని నుడువవచ్చును. దీని కెన్ని యిక్కట్టులు సంభవించినను, పరమతములలోని కొందరు వెడలిపోయినను, అనాదిసిద్ధమై యావహిమాలయము పెక్కుగాలివానల కోర్చి నిలచిన పర్వతశృంగమువలె నిలచియున్నది. ఇట్లనుటచే పరమత నిరసనమని యభిప్రాయపడకుందురు గాక యని మనవిచేయుచున్నాను. హిందూమతమనునది యొకటి కలదా యనుశంక గలుగవచ్చును. వేదశాస్త్రసమ్మతమై హైందవులచే నాదరింపఁబడుచున్నదే హిందూమతము. దీని యౌన్నత్యమును గూర్చి తెలుసుకొనవలెనన్న రవీంద్రనాథుని 'గోరా' చదివినఁజాలును.

మతమైనపిదప విచారింపవలసినది కళాభివృద్ధి. కళయన చిత్రలేఖనాదులేకాక సర్వశాస్త్రములని నాయభిప్రాయము. శిల్ప, చిత్ర, వాణిజ్య, వ్యావహారిక, ఆర్థిక, రాజకీయాదికములును, భౌతిక, రసాయన, భూగర్భ, వాస్తుశాస్త్రాదికములన్నియు కళలలోఁ జేర్పవచ్చును.[4] కళయను పదమునకు నిర్వచనమును గూర్చి సాధారణముగ అన్ని

1 Legal Jurisprudence.
2 See Angel's Psychology
3 See any history on Greece or Egypt
4 See Mackenzie's Ethics or Crighton's Logic for the differentiation of art & science

శాస్త్రములయందును జర్చింపఁబడుచున్నది. శాస్త్రమొనర్చు పని సిద్ధాంతీకరణము: వివిధ విషయములను గూర్చి సిద్ధాంతముల నేర్పరచునది శాస్త్రము (Science). దానిని ఆచరణలోనికిఁ దెచ్చునది కళ (Art). ఫోటోగ్రాఫి (Photography - చిత్తరువు లెత్తుట) అనునది శాస్త్రము. అది కళయును. రసాయన, పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రముల సిద్ధాంతముల ననుసరింపనలసిన భాగమంతయు శాస్త్రము. తక్కినభాగమంతయు కళ. ఇట్లే ప్రతిశాస్త్రమును కళయనికూడ నుడువవచ్చునని చాలమంది యభిప్రాయపడియున్నారు.

శాస్త్రముల, లేక కళలయభివృద్ధిని గూర్చి సూచించుటయే గాని వానినిగూర్చి విపులముగా వ్రాయవలసివచ్చిన నొక పెద్దగ్రంథమగును; కాని ప్రస్తుతమున్న శాస్త్రములయందును పాశ్చాత్యదేశములు చాలవఱకభివృద్ధినొందియున్నవి. కానైయున్నవి. ఇట్టివి హిందూదేశమునకు కేవల మపరిచితవిషయములు కావని తెలుపుటకు మన ఆయుర్వేదవిద్య, మనవైమానికప్రశంస, మన పంచాంగములు మొదలగునవియే సాక్షులు. ఇంకను దగినకృషి సలిపినచో నెచటనైనవుష్పకాది విమానము లెట్లుచేసియుండిరో, యెట్టిశాస్త్రములు హిందూదేశమున భూగర్భస్థములై మాటుపడియున్నవో తెలియనవచ్చునేమో. కాదనుటకు శక్తుఁ డెవ్వఁడు?

ఇక సామాన్యాభిప్రాయానుసారము కళలని యూహింపఁబడుచున్న[1] చిత్రలేఖనము సంగీతము మొదలగువానినిగూర్చి ప్రసంగించుట యనావశ్యకము. అజంతాలయము, త్యాగరాజకీర్తనలే నిదర్శనములు.

ఇట్లు వివిధవిషయములయందు మానవుఁ డెంతేని యభివృద్ధిఁ గాంచియున్నాఁడు. కాంచుచున్నాఁడు. కాంచవలసియున్నాఁడు. ఈయభివృద్ధి కప్పుడప్పు డాటంకములు కలుగుచుండును. అవి యుద్ధాదులు. రణములు వినాశకరములు. అవి ప్రళయములవంటివి. దానదేశమందలి సత్వమంతయు సన్నగిలును. 1914 సం. జరిగిన ఐరోపామహాసంగ్రామ మెన్నివిధముల నష్టదాయకమయ్యెనో చదువరులే యూహించుకొనఁగలరు. అయ్యవి, మానవులయసహిష్ణుత, యసంతృప్తి, పశుత్వప్రకటనము, నాగరికతానశ్యతను దెలుపునేకాని యుదారభావమును సూచింపఁజాలవు. కాని, యట్టిఘోరదర్శకప్రాయము, నూహామాత్రము నగు భావోదయము దేశమున సర్వత్ర వ్యాప్తి చెందఁగలదా యనునదియే పెద్దశంక. దాని కెన్నియుగములు పట్టునో యెవ్వఁడెఱుఁగు?

అదియుఁగాక యింకొకవిధముగ నాలోచించినమానవునిజీవితమే యొకవిధమగు సంగ్రామము. అనుదినమును వానికి యుద్ధమే తటస్థించుచున్నది. యుద్ధాదులవలన సమహదుపలాభములు కొన్ని యుండవచ్చును. ఐరోపాసంగ్రామమే తటస్థింపకుండిన నిన్నివిధముల మారణయంత్రములు, విమానయుపులు, నూతనకల్పనలును గలుగకుండెడివేమో! ప్రచారములోనికి వచ్చియుండకుండెడివేమో? కాని, యివన్నియు నెట్లుపకరించునను సందేహము పీడించుచున్నది. అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరము దేశాభ్యుదయమునకును, లోకక్షేమాభివృద్ధికేకాక బహువిధహింసలకు నుపయోగించుచున్నవని. ఒకసినిమాప్రదర్శనము చూడనేగిన ప్రేక్షకులలో సజ్జనులకు సన్మార్గములు, స్వార్థసంరక్షణసాధనములును బోధపడును; దుర్జనులకు దుర్మార్గములు, వానికిఁ దగినసాధనములు, సజ్జనుల ప్రతిఘటించుట కనువగురీతులును దెలియుచుండును. అన్నియు రక్షణోపాయములే. దుర్మార్గులకు సన్మార్గులనుండియు సన్మార్గులకు దుర్మార్గులనుండియు రక్షించుకొనుటకుపాయములు. ఈప్రశ్ననే బాగుగా నాలోచించినచో, తర్కకుతర్కములలోనికిని, "చెట్టుముందా విత్తుముందా" యనునసందర్భపు ప్రశ్నలలోనికిని దింపుచున్నది. ప్రతివిషయమునకును సాధకబాధకములు రెండు నుండును. వాదప్రతివాదములకు తావులేనివిషయమే లేదుకదా?

మానవసంఘమునం దిట్టివింతవింతమార్పులు, సౌకర్యములును ప్రబలుచున్నతరుణములో వానినిగూర్చి ప్రసంగింప నుద్యమించుటయు, ఇదమిత్థమని నిర్ణయించుటయు దుస్సాధ్యము. కాని వీనినన్నింటిని యుక్తమార్గముల నుపయుక్తపరచుటకు మనస్సే ప్రధానము; అదియే ముఖ్యము. సన్మార్గులమనస్సు సర్వదా సన్మార్గాచరణమునకే మొగ్గుచూపును. దుర్మార్గులమనస్సు దుర్మార్గాచరణమునకై ప్రతీక్షించుచుండును. ఇది ప్రకృతి. ఇదియే సృష్టివైచిత్ర్యము. ఇట్టి బాగోగులుండుటయేటికో, సుఖదుఃఖములు, కలిమిలేములు నేటికుండవలెనో, అంతేభావ మిమిడియున్నదో, సృష్టియుద్దేశమేమో భగవంతునికే యెఱుక. కష్టములు గలిగిననే నిజము తేలును, విలువ వ్యక్తీకృతమగును. పుటములచేతనే బంగారు ప్రకాశవంతమగుచున్నది. కావుననే దుర్మార్గసన్మార్గుల మిశ్రమము, కష్టనిష్ఠురముల సమ్మేళనము, సుఖదుఃఖముల కలయికయు విధాత యుద్దేశించెఁగాఁబోలు!

ఇకఁ జెప్పఁదగినవిషయ మొకటియే కలదు. పైన సూచించిన సర్వకార్యములకును మూలము మనస్సు. దానియందే సర్వము నిమిడియున్నది. ఉదారమానసుల కంతయు మోదావహమే. సంకుచితాభిప్రాయుల కంతయు సంకటమే. కావున మానవకోటి కెన్నఁ డుదారాశయము లుద్భవించునో, ఎన్నఁడు సర్వసహిష్ణుతయు నేకాభిప్రాయములు నుత్పత్తినొందునో, నాఁడే దానికి నాగరికతాగ్రస్థానప్రాప్తిగలుగును. అన్నిహృదయములు నట్లు ప్రపుల్లమై, యెల్లరును మహాత్మగాంధులగుట మానవప్రకృతికి సాధ్యమా యనుశంక యెల్లరను పీడించుచుండును. అందరును ప్రయత్నింపవచ్చును. నెపోలియను బోనపార్టు వాక్రుచ్చినట్లు "అసంభవ"మనునది లేదు. అట్టివిశ్వాసము గల్గి కృషిసలుపుచో నన్నియు సాధ్యములే.

అంతయును సుకరమే. ఇట్టిదశ సంప్రాప్తమగుట యెన్నఁడో కదా? ఇదివెఱ్ఱివ్రాఁత యనుకొందురా? దీనిఫల మెన్నటికైన ననుభవనీయమగునా? ఇదియే నేటిధీమంతుల యాశయముకదా! ఇది యెన్నఁడు గలుగును? ఎవఁడు చెప్పఁగలఁడు? ఆపరమాత్మయే.

---

[1] Vide my article on చిత్రలేఖనము, 1919 Andhra patrika anual supplement.

చిలుక గోరువంక

మొసలికంటి రామాబాయమ్మ గారు

రామచిలుకను గోరువంకను
ప్రేమమీరగ బెంచుచుంటిని
మధురరుతములు చెవికివిందయి
మానసంబలరన్.

భావమయమగు పాటలెన్నియొ
పాడనేర్పితి వింతమాటల
నాటనేర్పితి భేదమన్నది
పొడకుండగనే.

పంజరంబుల పదిలముగనిడి
ఫలములను పానీయములనిడి
చిత్రకథలనుజెప్పి రెక్కలు
చేత నిమురుచునే.

కలసిమెలసి వసించుచుండుట
కీరశారికలును ప్రియంబున
వర్ణభేదముపలుకు భేదము
విడిచి చరియించెన్.

కలహమన్నది యేమొయెరుగక
కలపినే నేర్పిన సుశిక్షలు
పలుకుచుండగ నాదుహాయిని
పద్మజారిడెరుగున్.

వింతపులుగులు దొరకె నీకని
వెరగుపడుచు జనంబుల లరగ
మోదవారిధి పొంగివేలను
ముంపగాసాగెన్.

జాతిధర్మములో సమానము
చేసితిని పక్షులను రెంటిని
పంజరం బొక్కటిగ జేసిన
బాధ లేదనుచున్.

వెడగుకోరిక పుట్టగానటు
గడగుటను గలకష్టసుఖముల
దలపకయె రెండిటిస్వరంబుల
గలిపి వినునాశన్.

కలికిపలుకుల చిలుకయును
గంభీరభాషలు గలుగుశారిక
గలసి పలుకగ వినగవినగను
కయిపుపైతోచెన్.

నాదు నాశయ మతలజలముల
యడుగునంటెన్ను కీరశారిక
లేకస్వరమై కలియజాలక
శోకమును బొందన్.

సంపూర్ణము

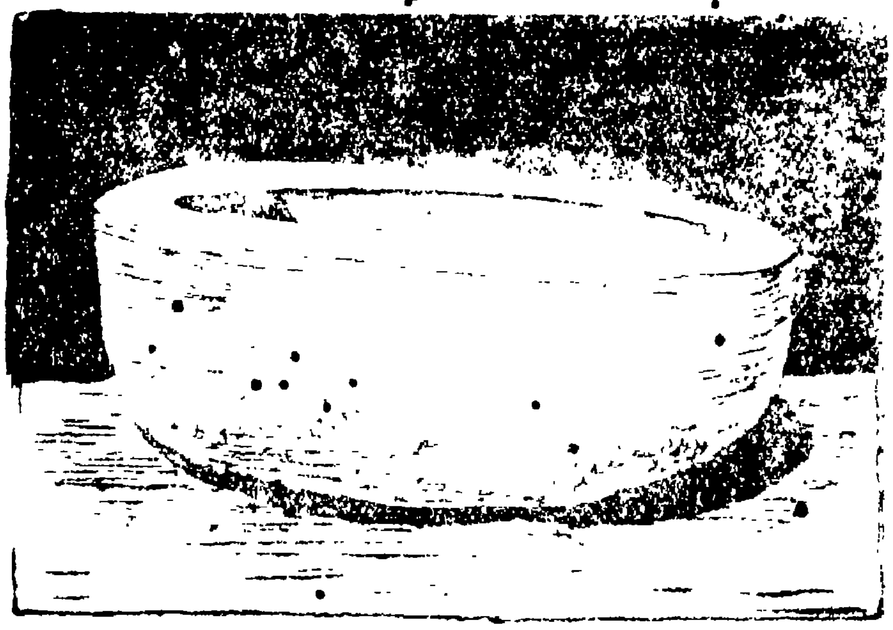
పురుషసూక్తము

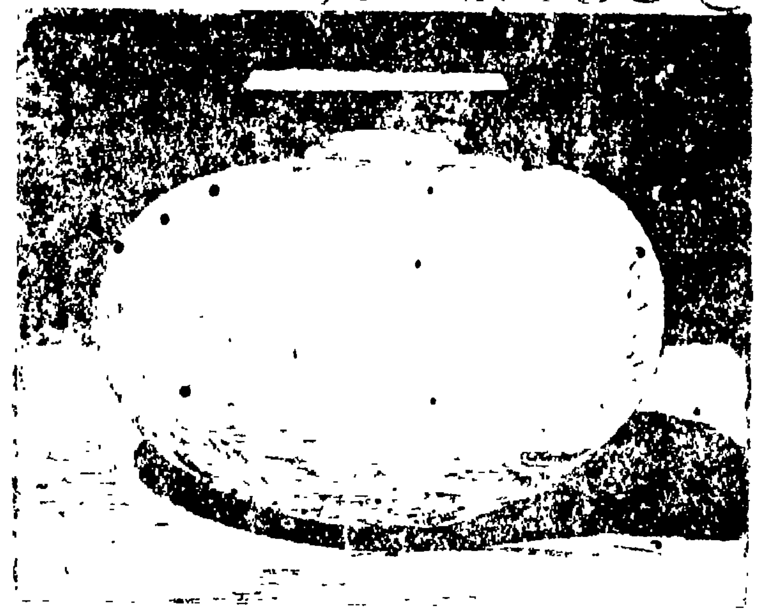
యన్. కే. వేంకటేశం గారు, యం. ఏ., యల్. టి.

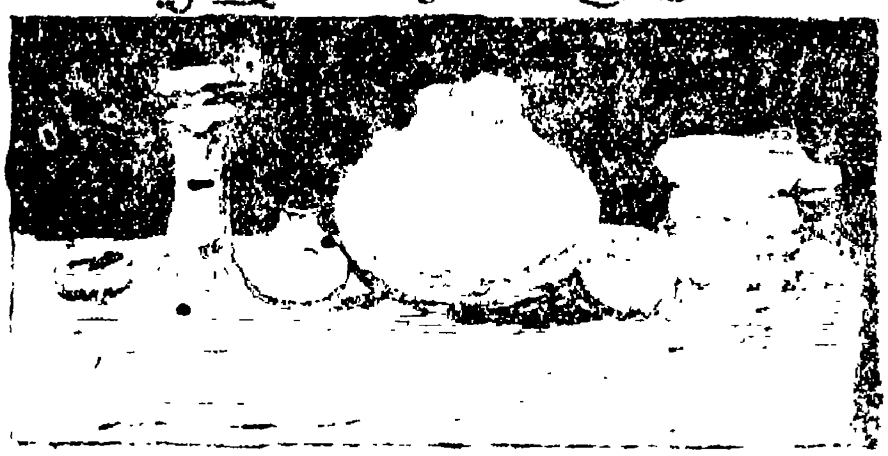
"సహస్రశీర్షాపురుషః" అని ప్రారంభముచేసి, పదునైదు ఋక్కులుగల "పురుషసూక్తం" అను నీ మంత్రమును, మన మందరము, పఠన చేయుచున్నాము. ఈ మంత్రము ఋగ్వేదమునందు పదియవ మండలమున తొంబదియవ సూక్తముగాను, యజుర్వేదమున తైత్తిరీయ ఆరణ్యకమునందు మూడవ ప్రపాఠకమున పండ్రెండవ అనువాకముగానున్న అథర్వణవేదము పందొమ్మిదవకాండయందు ఆరవ సూక్తముగాను పఠియింపబడియున్నది. ఋగ్వేదము అతి పురాతన మనియును, యజుర్వేదము తత్పరమున ఏర్పడినదనియు, అథర్వణవేదము, ఇటీవల ఏర్పడినదనియు పాశ్చాత్యపరిశీలనాపద్ధతి ననుసరించు శాస్త్రవేత్తలు చెప్పెదరుగదా! మూడు వేదములయందును పఠింపబడియుండు నీ మహామంత్రమును కొంతవరకు పరిశీలన చేయగ నాకుతోచిన కొన్నివిషయములు ఈవ్యాసమునందు చెప్పదలచియున్నాను. ఇందువలన మన సనాతనధర్మానుసారముగా వేదములకు కాలనిబంధన లేదనియు, అవి అపౌరుషేయములనియు శాస్త్రములయందు చెప్పినమాటను నేను నమ్మలేదని యర్థముకాదు; తత్కాలమునకు నమ్మకమును మరిచి మంత్రమునందు వెల్లడియగు కొన్నివిషయములను మాత్రము చెప్ప దలచినాను.

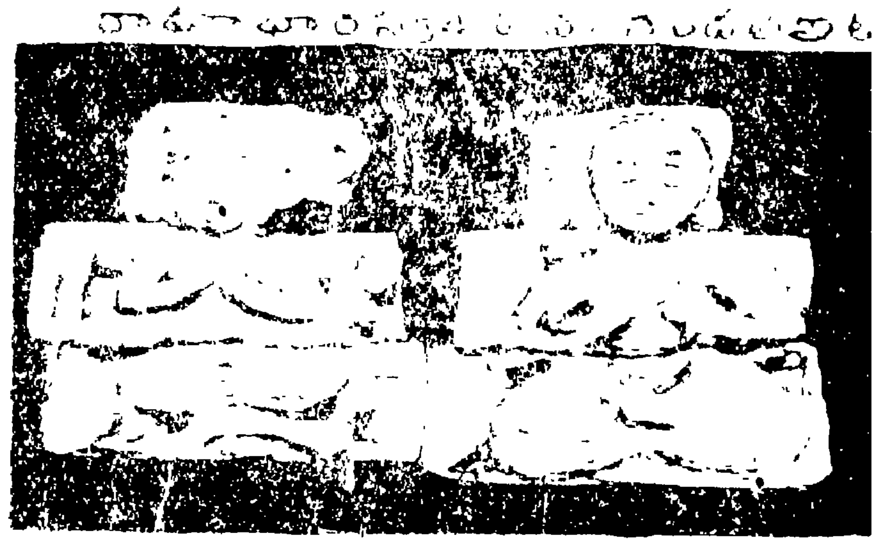
ఋగ్వేదమునందు ఈమంత్రమునకు వినియోగము ఇట్లు కనబరచియున్నారు. "సహస్రశీర్షేతి" షోడశర్చం సప్తం సూక్తం ॥ నారాయణోనామ ఋషిరంత్యా త్రిష్టుప్ శిష్టా అనుష్టుభః । అవ్యక్తమహదాది విలక్షణశ్చేతనోయః పురుషః । పురుషాన్నపరం కించిత్ । ఇత్యాది శ్రుతిషు ప్రసిద్ధః సదేవతా । తథాచానుక్రాంతం । సహస్రశీర్షా షోడశనారాయణః పౌరుష మానుష్టుభం త్రిష్టుబంతం త్వితి ।" అని శాయనాచార్యుల వారు ఋగ్వేదభాష్యమునందు అవతారికనేర్పరచి, ఈమంత్రమునకు ముందు మంత్రముతో గూడి యశస్కాముడు సూర్యునుద్దేశించి స్తుతిచేయుటకు ఉపయోగించునని వ్రాసియున్నారు. ఇందువలన పురుషుడనగా అవ్యక్తమహదాది విలక్షణుడుగా నుండెడి నారాయణమూర్తి యనియు, ఆ నారాయణమూర్తిని స్తుతించి యశస్సును పొందుట కీమంత్రము నుపయోగపడుననియు నర్థమగుచున్నది. యజుర్వేదమునందు చాతుర్హోత్రీయంబైన మంత్రమున కానుకొని; ఈనారాయణనామధేయము గలిగిన పురుషసూక్తమనిపేరుగల యీ మంత్రము పఠించబడినది. బ్రహ్మమేధమునందు యజమానుడు ఈమంత్రముతో ఉపస్థానము చేయును అని భాష్యమునందు వ్రాయబడియున్నది. మరియు ఉత్తరనారాయణమను "అద్భ్యస్సంభూతః" అని ప్రారంభింపబడియుండు మంత్రముగూడ పురుషమేధమునందు ఉపస్థానమునకు వినియోగింపబడునని వ్రాసియున్నారు.

అథర్వణవేదమునందు ఈమంత్రము కొన్నిముఖ్యమైన వ్యత్యాసములతో పఠియింపబడియున్నది. ఈ ఋక్కులే రెండుసూక్తములుగా విభజింపబడి వినియోగించబడియున్నవి. ఈ రెండు సూక్తములను కలిపి పురుషమేధము అను క్రతువునందు పురుషపశువు అను మంత్రణకు వినియోగింపవలయునని వైతానసూత్రమువలన తెలియుచున్నది. ఈపురుషమేధము అశ్వమేధవత్ చేయబడెడు క్రతువు అనియును ఏర్పడుచున్నది. మరియు శాంతికల్పము ప్రకారముగా శనైశ్చరగ్రహమును ద్దేశించిచేయు హోమమునందు, సమిదాధానమునందు, ఉపస్థానమునందుగూడ ఈ రెండు సూక్తములు వినియోగింపబడును. మరియు సౌవర్ణభూమిదానమునందు

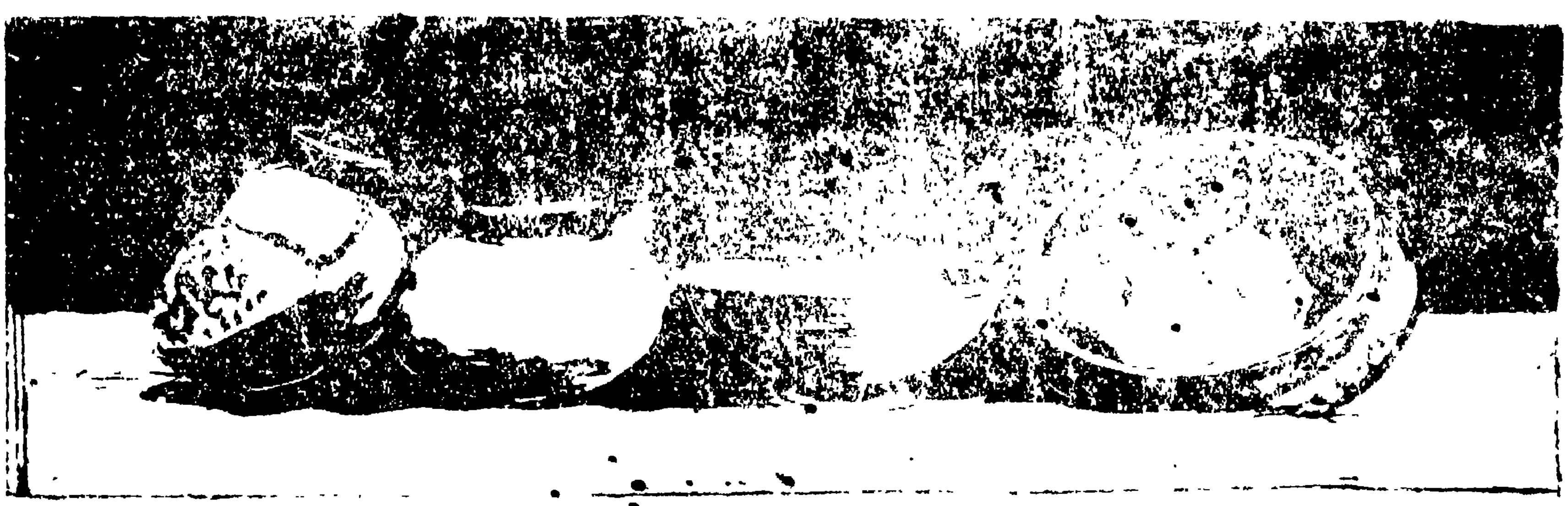

5, 6.

గూడ ఆజ్యహోమమునందు ఈ రెండు సూక్తములు వినియోగపడునని అధర్వపరిశిష్టమువలన దెలియుచున్నది. ఇట్లు మూడు వేదముల భాష్యములను చూడగా ఋగ్వేదప్రకారము కేవలము ఆదినారాయణుని స్తుతికి ఈ పురుషసూక్త మంత్రముపయోగపడునట్లును, యజుర్వేదప్రకారము పురుషమేధ బ్రహ్మమేధములందు పురుషుని నారాయణరూపముగా భావించి ఉపస్థానముచేయుటకు ఈమంత్రము ఉపయోగపడుచున్నదనియు అథర్వణవేదముప్రకారముగా పురుషమేధమను నొక క్రతువునందును, శనైశ్చరగ్రహప్రీతికిని, దానకర్మయందును ఈ మంత్రముపయోగింపబడుటయేకాక పురుషపశువును అనుమంత్రణచేయుట కీమంత్రముపయోగపడునని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నారు. ఈవిషయమును బరిశీలింపగా ఋగ్వేద యజుర్వేదములయందు ఈమంత్రమునకు వేదాంతపరమైన అర్థముతో వినియోగమగుచున్నదనియు అథర్వణవేదమందుమాత్రమే కర్మానుష్ఠానమునకు సయుక్తికమైన అర్థముతో నీమంత్రముపయోగింపబడుచున్నదనియు తోచుచున్నది. కనుకనే శాబోలు శాయనాచార్యులవారు ఋగ్వేద యజుర్వేద భాష్యములయందు కేవలము వేదాంతపరమైన అర్థమునే ఈ పురుషసూక్తమునకు వ్రాసినవారు అథర్వణభాష్యములో మాత్రము ఈమంత్రమునకు రెండు అర్థములు వ్రాసియున్నారు. "సర్వాతిశాయిత్వా సర్వభూతాత్మకత్వకామేన నారాయణాఖ్యేన పురుషేణ అనుష్ఠితస్య పురుషమేధక్రతోః ప్రతిపాదకత్వాత్, జగత్కారణస్య ఆదినారాయణపురుషస్య ప్రతిపాదకత్వాద్వా ఏతత్ పురుషసూక్తం ఇతి ఉచ్యతే। అతః అస్యసూక్తస్య ద్వివిధోర్థః. అధియజ్ఞ ఏకం ఆధ్యాత్మికోపరః" అని స్పష్టముగాచెప్పి ప్రతిమంత్రమునకును రెండుపక్షముల వ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నారు.

ఇందులో విమర్శన చేయవలసిన విషయములు కొన్ని గలవు. అవి యేవన:—

(1) స్తోత్రములుగాని మంత్రములుగాని ఐహిక ఫలములను ఉద్దేశించి మనము మొదట ఉపయోగించిననేకాని కేవలము ఆముష్మికఫలమును మొట్టమొదట కోరము. కనుక వైదికకర్మలన్నియు అదృష్టఫలములను ఇవ్వగలవని చెప్పుట ఐహికఫలములను ఇవ్వనేరవు అనే అర్థములో తెలిసికొనుట అసంభావితము. దృష్టఫలమునుంచి మనుజులకు ఏవిషయమునందును నమ్మకము పుట్టును. కనుక వేదమంత్రములు వైదికకర్మలు దృష్టఫలములను ఇచ్చుట కావనిచెప్పుట ఋషుల ఉద్దేశ్యము గాదు. ఆ మంత్రములయొక్క, కర్మలయొక్క, మహిమను అనువర్తించినచో ఐహికాముష్మికఫలములు రెండును సిద్ధించగలవనియే మహర్షుల నమ్మకము. జ్ఞానము ముక్తికి ముఖ్యసాధనమని బోధించెడు శాస్త్రము కర్మను బోధించెడు వేదమునందు బుట్టిన వేదాంతశాస్త్రముయొక్క సిద్ధాంతము. వేద వేదాంతములయొక్క సన్నిహితమును జూడగా కర్మజ్ఞానములు ఒకటికొకటి కాధారములని తెలియుచున్నది. వీనిలో కర్మానుష్ఠానమువలన చిత్తశుద్ధికలిగి జ్ఞానముగలుగునని శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదులవారు చెప్పియున్నారు. యజుర్వేదభాష్యమునందు శాయనులవారుకూడ ఈ యభిప్రాయమును వేదమంత్రములలో నచ్చటచ్చట "యఏవంవేద" యను పదము సూచించుచున్నదని చెప్పియున్నారు. కనుక కర్మయందు వినియోగపడు అర్థమే ఏమంత్రమునకుగాని మొదటిపక్షమనియు వేదాంతపరమైన అర్థము రెండవపక్షమనియు చెప్పనగును. ఈప్రకారముచూడగా అథర్వణవేదమునందు పఠించబడిన ఈపురుషసూక్తమునకు కర్మపక్షమైన అర్థమే ముఖ్యమనియు జ్ఞానపరమైన అర్థము కాలాంతరములో ఏర్పడియుండవలెననియు తోచుచున్నది.

(2) ఈ పురుషసూక్తమును శనైశ్చరగ్రహమునకు వినియోగించవలయునని అథర్వణభాష్యములో వ్రాసియుండడములో ఒక విశేషముగలదు. ఆదినారాయణమూర్తిని స్తుతించుటకు ఉపయోగింపబడవలయునని

[illegible]ప్పవ యీ ఋక్కులు శనైశ్చరునుద్దేశించి ఉపయో[illegible]ంపవలసిన 'అవసరమేమి? (దేవతలగురువగు బృహస్పతి అనగా పాశ్చాత్యులు జ్యూస్ (Zus), జూపిటర్ (Jupitor) అందురు) దేవతలల్లో మొట్టమొదటివాడుగా నను [illegible]నబడుటకుముందుశనైశ్చరుఁడు (పాశ్చాత్యులుసాటఁన్ (Saturn) అందురు) మొదటిదేవతగా కొలువబడి యునని పాశ్చాత్యుల గ్రంథములవలన తెలియుచున్నది. అది చూడఁగా శనైశ్చరుడే ఆదినారాయణుడుగా మొట్టమొదట కొలువబడియుండును. కావున ఈవిశే షార్థముగల ఋక్కు శాంత్యర్థము శనైశ్చరునికి వినియోగ పడునని అనుకొనుటకు ఆధారముగా నున్నది. కనుక అధర్వణవేదమునందు సూచింపబడియుండు నీ వినియోగము చాల పురాతనకాలమునందు ఈ పురుషసూక్తముయొక్క ఉపయోగమును సూచించునని తోచుచున్నది. ఈరెండు విషయములను జూడగా అధర్వణమునందుండు మంత్రము వినియోగము ప్రథమముగానెత్తు కొనబడవలయును. ఋగ్యజుర్వేదములయందు పఠింపబడిన పురుషసూక్తమును ఆమంత్రముయొక్క వేదాంతపరమైన వినియోగమును కాలక్రమమున ఏర్పడియుండవలయుననియు తోచగలదు.

'అశ్వమేధవతుగా పురుషమేధమనెడి క్రతువు పూర్వకాలమునందు సహజముగా వైదికకర్మగా అనుష్ఠింపబడినదని తెలియుచున్నది. అశ్వమును పశువుగా యూపమునకుగట్టి క్రతువుచేయుట రాజులకు ఎట్లునియమింపబడియెనో అట్లే సాధ్యులు, వసువులు, దేవతలు పురుషపశువును యూపమునకు గట్టి యాగముచేసిరని ఈమంత్రమున జెప్పబడియున్నది. ఇట్లుచేయుట పరమహింసఅని చెప్పవారుకొందరు ఇందువలన పూర్వకాలమున మన ఆర్యులు మనుష్యులను పశువులుగ యాగమునందు చంపిరని అపవాదము చెప్పవారు కొందరు దీని మర్మము తెలిసికొనదగును. యాగమునందు పశువులను ఉపయోగించుట హింసగాదని వేదమునందు విధివాక్యములు ఉన్నవి. ఆవాక్యములను నమ్మకపోయినను అట్టి హింసవలన లోకోపకారముగలుగునని చెప్పిన విధివాక్యములను నమ్మినయెడల అహింస, హింసగా పాటించగూడదని నమ్మవచ్చును. మరియు అన్నమే ఆధారముగాగల యీయుగమునకు పశువధ హింసగా తోచుననియేతలచి యాగమును ఈయుగమునకు నిషేధముచేసియున్నారు. ఈ పురుషసూక్తమునందు ఒకమంత్రమునందు "సాశన" "అనశన" అని ప్రాణులను రెండుభాగములుచేసి అందుకు భాష్యములో అన్నమును భుజించుప్రాణులు, అన్నముగాక తదితర వస్తువులను భుజించు ప్రాణులు అని వేరుపరచబడినవి. అన్నమే ఆధారముగాగలవాడు మనుష్యుడొకడే. తదితరస్థావర జంగమములన్నియు మనుష్యుని అధీనమునకు లోబడియుండుట సృష్టిక్రమము గనుక లోకహితార్థముగామనుష్యేతర స్థావరజంగమములన్నిటినిమనుష్యుడుపయోగపరచవచ్చును. అట్లు ఉపయోగించుటలో దేవతలకొరకు లోకహితముకొరకు కావలసినంతయే ఉపయోగించవలెనని నిబంధనపెట్టుటకై యాగయజ్ఞములను విధించిరి. అట్టి యాగయజ్ఞములలోగూడ సృజింపబడిన స్థావరజంగమములకు కలుగు బాధవలన ఏర్పడు పాపముగూడ నివారణమగుటకు మంత్రములయందు అచ్చటచ్చటనే ప్రాయశ్చిత్తములను విధించియున్నారు; కనుక యజ్ఞములు విధివిహితములనియు, నిత్యకర్మలనియు, వానిలో ఏర్పడుస్థావరజంగమ హింసలు హింసగా భావింపవలసినవి గావనియు ఇట్టి వైదికకర్మలు మనకు ప్రథమధర్మములనియు ఏర్పడినది. అశ్వమేధమువలె పురుషమేధము చేయతగినదని చెప్పుటవలన పురుషమేధము ముఖ్యమైన క్రతువని ఏర్పడుచున్నది. అన్నమువలన జీవించు పురుషుని యూపమునందు గట్టి యాగమునందుపయోగించుట నరబలి ఇచ్చినట్టుకదా! అనిన అట్లు కానేరదు. పురుషమేధమునకు పశువుగ ఉపయోగింపబడు పురుషుడు స్వర్గప్రాప్తికి అర్హుడైనవాడు కావలయును. ఏలయనగా అజమును యాగము నందుపయోగించిన ఆ యజము ఇరువదియొక్క సోపానములు

దాటి స్వర్గమును పొందునని చెప్పియుండగా. పురుష మేధమునందు పశువుగ ఉపయోగింపబడు పురుషుడు మరునట్టి మెట్టైన స్వర్గమునుపొందవలయుననుట నిక్కము. అట్టి పురుషుడు జ్ఞానవంతుడైనచో జ్ఞానసాధనముతోనే స్వర్గాదిలోకములను పొందగల డని వేదాంత సిద్ధాంతము. కర్మయందు ఆసక్తిగలవాడు కర్మానుష్ఠానముచే చిత్తశుద్ధిపొంది జ్ఞానమార్గము నవలంబించి స్వర్గాదిలోకములను బడయగలడు. కనుక స్వర్గాదిలోకముల కేలాటి అర్హతయుండినను పురుషుడు యాగ పశువు గానేరడు. కర్మజ్ఞానమార్గముల రెండిటికి ఉపయోగపడని పురుషుడే యాగమునకు పశువుగా నేర్పడవలయును. అన్యాయమార్గము నవలంబించి అధర్మచర్యలు గావించి లోకమునం దుండతగనివారు శిక్షను పొందగా, వారిని పశువులుగా నేర్పరచి సాధ్యులు, వసువులు, దేవతలు ఇట్టి మహనీయులు స్వర్గస్థుల గావింతురు. అట్టి మహాత్ములకు పశురూపముగా స్వర్గప్రాప్తి గలుగుటకు పురుషమేధము వైదికసాధనము. అట్లువారాపశువుల్గుగానిచో ఈలోకమునందు అధర్మము ఎక్కువగుటయేకాక వారికి స్వర్గప్రాప్తియును, సద్గతియును ఏకాలమునను గలుగనేరవు. కనుకనే ఈపురుష మేధమను యజ్ఞమును సాధ్యులు, దేవతలు, వసువులు, చేయుదురని ఈమంత్రము చెప్పుచున్నది. ఈభాగమునందు సిద్ధాంత మేమనగా ఈ పురుషసూక్తమంత్రము పురుషమేధము అను వైదికకర్మయందు దేవతలు సాధ్యులు వసువులు వినియోగపరచిరనునది.

ఇట్టి పురుషమేధమునం దుపయోగింపబడు పురుషుని అనుమంత్రించుటకు ఈపురుషసూక్తమంత్రము ఉపయుక్తమగునని కర్మపరమైన వినియోగమును, తైత్తిరీయారణ్యకమునందు స్వర్గప్రాప్త్యుద్దేశముతో బ్రహ్మమేధమునందు పురుషుని నారాయణస్వరూపునిగా జూచి యజమానుడు ఉపస్థానముచేయదగునని చెప్పుటయు, ఋగ్వేదమునందు యాశస్కముడు ఆదినారాయణస్వరూపుడైన ఆదిత్యుని ఈమంత్రములతో స్తుతించవలయునని నియోగించుటయు ఈమూటినికలిపి చూడగ పురుషమేధమనుకర్మ అతిపురాతనకాలమునందు అనుష్ఠింపబడి ఆక్రతువునందు పశువైనపురుషుని అనుమంత్రించిన ఈఋక్కులకు వేదాంతపరమైన అర్థముండగా ఆయర్థముతో బ్రహ్మమేధమందును జగత్స్రష్టయైన నారాయణమూర్తి స్తుతియందు యజుర్వేద ఋగ్వేదములయందు నీ పురుషసూక్త ముపయోగింపబడెనని తలచుటకు ఆధార మున్నది. ఈ కారణములవలన కాల నిర్ణయము చేయవలయునని అభిలాషపడినయెడల అధర్వణవేదము మొదటిదని ఋగ్యజుర్వేదములు తరువాతవని చెప్పవచ్చును.

ఈ ఋక్కులయొక్క పదములను క్రమమును గూడ జూడగా అధర్వవేదమునకును ఋగ్యజుర్వేదములకును తారతమ్య మున్నది. యజుర్వేదమునందుండు మంత్రముల క్రమము ఒకటి మొదలుకొని. పదునైదువరకు లెక్కించి, పదునారు, పదునేడు, పదునెనిమిది ఈమూడు ఋక్కులను ఫలశ్రుతిగా నెంచుకొనెదము. ఈఋక్కులు ఋగ్వేదమునందు ఒకటినుంచి ఆరువరకు మరల ఎనిమిది నుండి పదునైదువరకు చెప్పబడి యజుర్వేదమునం దుండు నేడవ ఋక్కు పదునైదు కావలనుంచబడి, పదునారు, పదునేడుఋక్కులు తప్పించి పదునెనిమిదవది మాత్రము ఫలశ్రుతిగా పఠియింపబడియున్నది. ఋగ్యజుర్వేదములయందు పదములలో వ్యత్యాసములు లేవు. ఫలశ్రుతిలో యజుర్వేదములోనుండు రెండు ఋక్కులు మాత్రము తీసివేయబడియున్నవి. కనుక ఈ రెండు వేదములలోను వేదాంతపరమైన అర్థమే చెప్పబడి ఈ మంత్రపఠనమువలన స్వర్గలోకప్రాప్తి గలుగునని విశదముగా చెప్పబడియున్నది.

అధర్వణవేదమునందు ఈఋక్కులు చాలవ్యత్యాసములతో పఠియింపబడినవి. యజుర్వేదఋక్కులు ఇచ్చట రెండు సూక్తములుగా విభజింపబడి 1, 4, 3, 2, 9, 10, 15, 11, 14, 13, 12, 5, 6, 7, 8 ఈ

...ముమున ఉన్నవి. 16, 17, 18 ఋక్కులు లేవు. అనగా ఫలశ్రుతిలేదు. 16-వ ఋక్కు మరియొకటి ఉన్న ది. అది యేదనగా "మూర్ధ్నో దేవస్య బృహతో అంశవః సప్తసప్తతీః। రాజ్ఞః సోమ స్యాజాయంత జాతస్య పురుషాదధి॥" అనగా "ఈ యజ్ఞాత్మకమైన పురుషుని నుండి పుట్టిన యజ్ఞమునకు రాజగు బృహద్ దేవతయైన సోముని శిరస్సునుండి ఏడంతలగు డెబ్బది కిరణములు వెలువడినవి." అనగా "యజ్ఞపశువైన పురుషుడు పురుషమేధాంతరమున ఆదినారాయణ స్వరూపుడై సోమ రాట్ అయి నన్నూటతొంబది కిరణములతో సోమ దేవత ప్రకాశించెను" అని యర్థమగును. సహస్రకిరణములు గల ఆదిత్యుడు నాల్గునూర్లతొంబది కిరణములు గల సోమరాజుగ ప్రకాశుడై యజ్ఞమునకు ముఖ్యదేవత యయ్యెను. మరియు ఈ సోముడే చంద్రుడగుటచే నోషధుల కధికారియైనందున యాగార్హమైన సోమలత యోషధులలో ప్రాధాన్యమును పొందెను. వేదమునందు సోము డను నామము యజ్ఞరాట్ అయిన సోమునకును సోమలతకును పర్యాయపదముగ నుపయోగింప బడియున్నది. పురుషసూక్త మంత్రమువలన అధర్వణవేదరీతిగా సృష్టికర్తయైన పురుషునికి పురుషస్వరూపుడైన ఆదినారాయణునకు ఆదినారాయణ స్వరూపుడైన సహస్రకిరణములు అనగ ననంత కిరణములు గలిగిన ఆదిత్యునకు తదంశమైన యజ్ఞరాట్టు, ఓషధీపతియు నగు సోమునకు గలిగిన అత్యంతసంబంధము సూచింపబడినది. ఈ యర్థముతో చూచినయెడల పురుషసూక్తము అధర్వణక్రమముగా మనకు దేవతలకుగల అన్యోన్యసంబంధమును వెల్లడిపరుచు మహామంత్రము.

అదియునుగాక వేదాంతపరమైన అర్థము సాధారణముగా తెలుసునుగనుక అధర్వణవేదమునందీఋక్కులు పఠించబడిన క్రమము ననుసరించి అర్థములో కొన్నిముఖ్యాంశములు సూచించెదను. "సహస్రశీర్షాపురుషః" అనుటకు బదులుగా "సహస్ర బాహుః పురుషః" అనిచెప్పుటవలన పురుషునియొక్క అంగములను చెప్పినవారై కిరణములను శోధించునట్లు అర్థమువర్పడినది. రెండవఋక్కునందు "త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదయిత్ పురుషః। పాదో స్యేహాభవాత్ పునః। తతో విష్వఙ్ వ్యక్రామత్। సాశనానశనే అభి" అనుటకు బదులుగా "త్రిభిః పద్భిర్ద్యామరోహత్। పాదస్యేహాభవత్ పునః। తతో వ్యక్రామద్ విష్వఙ్ శనానశనేను," అని అధర్వణమునందుండుటవలన అర్థము ఏమనిన యజ్ఞానుష్ఠాత మూడు పాదములతో అనగా మూడు భాగములు స్వర్గలోకము జేరి ఒక భాగమే ఈలోకమునందు పునర్జన్మ మెత్తగలడు. చేతనాచేతనములైన అన్ని సృష్టి వస్తువులను అతిక్రమించిన వాడాయెను. అనగా యజ్ఞమును చేయువాడు పురుషమేధము వలన పునర్జన్మమును పాతికభాగము చేసికొనినవాడాయెను. పురుషపశువునకు స్వర్గము లభించుటకు కారణభూతుడాయెను. ఈమార్పువలన ఈ ఋక్కుకు ఋగ్యజుర్వేదములనుండి వేరైన అర్థము లభించినది. మూడవ ఋక్కువలన ఈ పురుషునియొక్క పాతికభాగముసృష్టిభూతమనియుమూడు భాగములు స్వర్గమునందు అమృతత్వముగలదనియు ఏర్పడినది. ఈ పురుషుడే అమర్త్యుడైన ఈశ్వరుడు అని చెప్పి అయిదవ మంత్రమునందు ఇట్టిపురుషునకు ఎన్నిభాగములు, ముఖము, బాహువులు, ఊరువులు, పాదములు ఏవి అని అయిదవ మంత్రమునందు ప్రశ్నచేయుచు మొదటి సూక్తము సమాప్తమైనది. ఈయైదవ మంత్రమునందు యజుర్ ఋగ్వేదములవలె పుంలింగ ద్వివచన ముపయోగించక నపుంసకలింగమైన "కిం" అనుపద ముపయోగింపబడినది. ఇట్లు మొదటి సూక్తమునందు పురుషుడు స్వర్గమునుపొందుననియు, పునరావృత్తిని తగ్గించుకొనుననియు ఈశ్వరస్వరూపుడగుననియు చెప్పి పురుషునకీశ్వరస్వరూపము కల్పించి ఆపురుషుని స్వరూపవర్ణన చేయుటకు రెండవసూక్తము ప్రారంభింపబడెను. ఈ రెండవ సూక్తములో 10 ఋక్కులు గలవు. ఈయీశ్వరస్వరూపమైన పురుషుని ముఖము బ్రాహ్మణుడు, బాహువులు రాజన్యులు, మధ్యభాగము వైశ్యుడు, పాదములనుండి శూద్రుడు పుట్టెను. మనస్సునుండి చంద్రుడును, కంటి

నుండి సూర్యుడును, ముఖమునుండి ఇంద్రాగ్నులును, ప్రాణమునుండి వాయువును పుట్టిరి. నాభినుండి అంతరిక్షమును, శిరస్సునుండి ద్యులోకములును, పాదములనుండి భూమియును, శ్రోత్రములనుండిదిశలును, ఈ ప్రకారముగనే లోకములును సృష్టింపబడినవి. అని మూడు ఋక్కులలో 5-వ ఋక్కులో అడిగిన ప్రశ్న కుత్తరే మీయబడినది. ఇకను దేవతలుచేయు యజ్ఞమును వర్ణించుటకు మిగత ఏడు ఋక్కులు ఏర్పడినవి. అదెట్లన మొట్టమొదట విరాట్ పుట్టెను. విరాట్‌నుండి పురుషుడు పుట్టెను. ఈ విరాట్పురుషుడు పుట్టినప్పుడు ముందును వెనుకను భూమిని అతిక్రమించినవాడాయెను. ఋగ్యజుర్వేదములలో ఈ ఋక్కు సృష్టిక్రమమును, సూచించుచున్నది. శరీరసృష్టిని ఈ ఋక్కువలన సాధించియున్నారు. పురుషుని ఈ మేధమందు హవిస్సుగా ఉపయోగించునపుడు ఈ దేవయాగమునందు రసములకధికారము గలిగిన వసంతఋతువు ఆజ్యమనియు శోషకఋతువైన గ్రీష్మము ఇధ్మమనియు ఓషధులను పచనముచేయుశక్తిగల శరదృతువు హవిస్సనియు నిరూపింపబడియెను. యజుర్వేద ఋగ్వేదములలో దేవతలు సాధ్యులు ఋషులు ఈయజ్ఞమును బర్హిస్సుతో ప్రోక్షించిరనిచెప్పగా అథర్వణమునందు ఈయజ్ఞమును దేవతలు సాధ్యులు వసువులు "ప్రావృషాప్రోక్షన్" అనగా తొలకరివర్షఋతువుతో నీయజ్ఞపురుషుని ప్రోక్షించినట్లు చెప్పబడినది. అందువలన ఋతుక్రమము సూచింపబడినది. ఈ దేవతలు గావించిన యజ్ఞమునందు అనగా విరాట్పురుషునినుండి అశ్వములు, దంతములుగలప్రాణులు, గోవులు, అజములు, ఋక్కులు, సామములు, ఛందస్సులు, యజుస్సులు, పృషదాజ్యము అనగా దధిమిశ్రితమైన ఆజ్యము, వాయుసంబంధమైన అరణ్యపశువులు, గ్రామపశువులు పుట్టెను అని చెప్పుటవలన ఈశ్వరైక్యము పొందిన యజ్ఞపశువైన పురుషుడు విరాట్‌స్వరూపమును బొంది సృష్టికర్తయై చతుర్వర్ణములను, దేవతలను, సర్వభూతములను చేతనాచేతనములను ఋగ్యజుస్సామములను ఛందస్సును గూడ సృజించెనని చెప్పుటవల్లన ఈపురుషమేధమువలన ఆదినారాయణమూర్తికిని ఈలోకమునకును గలిగిన సంబంధము తెలుపబడెను. ఈపదమూడవ ఋక్కునందు ఋగ్యజుస్సామములను ఈపురుషుడు సృష్టించెనని చెప్పుటవలన ఈమూడువిధముల సంబంధములైన యాగయజ్ఞములనుగూడ సృష్టించెనని తెలిసికొననగును.

పదునైదవ ఋక్కు "సప్తాస్యాసన్" అనునది యజుర్వేదమునందు మాత్రము ఏడవఋక్కుగ నుండినను ఋగ్వేదమునందుగూడ చివరలో నుంచబడినది. దీనికర్థ మిట్టి యజ్ఞమునందు పశువైన పురుషుని యూపస్తంభమునకు గట్టినపుడు దానిచుట్టు ఏడుపరిధులును మూడేడులు అనగా ఇరువదియొక్క సమిధలుగల ఇధ్మమును పరచిరి అని ఆపురుషుని యజ్ఞసంబంధమును చూపి పదునారవ ఋక్కునందు ముందు చెప్పినప్రకారము సన్నూటతొంబది అంశలు పురుషునివలన బుట్టిన సోమరాట్ నద్దనుండి ప్రకాశమానెను. అని యజ్ఞమునకు రాజగు సోమదేవునియొక్క ఉత్పత్తియు ఆసోముడు నారాయణునియొక్క అంశస్వరూపుడని చూపినందువలన ఈ అథర్వణవేదములో పఠింప బడిన క్రమప్రకారము పురుషసూక్తమును అర్థముచేసినయెడల వేదమునకు వేదార్థమునకు వేదాంతార్థమునకు సమంజసమైన భావమేర్పడి, ఆధియజ్ఞిక, ఆధ్యాత్మికపరములయిన అర్థములు సకారణములతో సక్రమముగా వెలువడుచున్నది. ఋగ్యజుర్వేదములయందు పఠించినరీతిగ అర్థముచేసినయెడల ఈపురుషసూక్తమునకు కర్మపరమైన అర్థము కుదరక జ్ఞానపరమైన అర్థము కొంతవరకు సమంజసముగ ఏర్పడకపోవుచున్నది. ఇట్లు పరిశీలనచేయగా అథర్వణ వేదమునందు పఠించబడియుండు పురుషసూక్తము మొదటిదనియు ఫలశ్రుతులతో వేదాంతార్థముతో ఋక్క్రమములు మార్చబడి ఋగ్యజుర్వేదములలో పఠియింపబడియుండు పురుషసూక్తము అథర్వణఋక్కులాధారముగా గలిగియున్నవని చెప్పుటకు వీలున్నదని తోచుచున్నది.

ప్రణయలేఖ

శ్రీమాన్ దూపాటి కొండమాచార్యులు గారు

గీ. జీవితేశ్వర! శ్రీకృష్ణ! చిత్స్వరూప!
డెందమున నీదుపాదారవిందములను
సంస్మృతియొనర్చియిపుడు నీ చరణదాసి
రాధికామనోహారిణి వ్రాయునట్టి
విపులలేఖార్థములనెల్ల వినుమ దయను—

నీవె సర్వస్వమనుచును నెమ్మనమున
నమ్మినట్టి నను వీడ న్యాయమగునె!
నిముసమందర్ధమైనను నిన్నుఁగనక
నొంటిగా నుండుటకు నెట్టు లోర్వఁగలను!!

ఇంత దయలేకపోవుట కేమికతము?
ఇంతకఠినతఁ బూనుట కేమికతము?
ఇంత విముఖత జనియింప నేమికతము?
ఇంత కోపంబుగల్గుట కేమికతము?

ఇట్టి విరహాగ్ని నే భరియింపఁజాల
కష్టతమమైన కాలంబు గడుపఁజాల
నిక్క మిఁక జీవములనైన నిలుపఁజాల
వచ్చి ప్రోవకయున్న గోపాలబాల!

స్త్రీని పురుషుండు వేఁడుట చెల్లెఁగాక
పురుషు నెపుడైన తనదు పూఁబోఁణి యిట్లు
వేఁడుకొను టదియెంతయు వింతగాదె
సాగిరాకుండు టుడు నీకు జగతియందు!

లీలతో నీవు నాకడ లేనికతన
కనుల కిప్పుడు జగమంధకారమయ్యె!—
బాష్పధారలచేఁ బాదపద్మములను
గడిగివైచియు నానమస్కారశతము
అర్పణముచేసి మన్నింపుమా! యటంచు
వేఁడ సంసిద్ధనైయుంటి వేగవచ్చి
నాకు సాక్షాత్కరింపుమా! నందతనయ!!

వేణునాదంబు శ్రావ్యమై వీనులకును
విం దొనర్పఁగ వేసారి బృందలోన
నాఁడు చంద్రాతపమున విన్నాణమొసఁగ
లోఁబఱచుకొంటి నిపు డింతలోనె నాదు
పాట్ల నన్నింటి మఱచితే ప్రాణనాథ!

ఉ. ఏయెడఁ జూచుచున్న జగ
దేకమనోహర! నీదురూపమే
పాయక కానవచ్చెడిని
భావమునం దిది యేమిచిత్రమో!
యేయెడ విన్న వీను లల
రించుచు వేణురవంబె తోఁచె నా
థా! యిటుమాయలేటికి ద
యన్ ననుఁ బ్రోవఁగ రమ్ము వేగమే!

చం. అల యమునానదీతటవి
హార మొనర్చెడివేళ జంద్రికా
పులకిత యామినీప్రణయ
పూర్వకగీతిక లాలపించి వీ
నుల నలరించియెంతయు న
నుంగికురించిన పుణ్యమూర్తి! ము
ద్దులతోను మాఱుముద్దులిడ
తోడన రాఁగదవే! దయానిధీ!

మ. ఇనుఁ డస్తాద్రికిఁ జేరనుండె నిపుడే
యేతెంచునాథుండు గో

పనికాయ్యంబులతోడ నల్లదిగో శ్రా
వ్యంబైన వంశీరవం
బనుచు న్నిత్యము వేచియుంటిఁగద నీ
కై సాంధ్యవేళం బ్రియా!
నను నీవిట్టుల దోసిపుచ్చఁజను నా
న్యాయంబుగాఁ దోఁచెనా?

శా. నానాలీలల నేడుఁగూడఁగడు వి
న్నాణంబుగా బృందలో
గానంబుం బొనరించి "యో చెలియ! నా
కష్టంబుపాటించియే
దీ? నాకాన్క?" యటంచు ముద్దుఁగొన ర
మ్మిస్మ! చాలు నాకద్దియే
యానందంబిడు సార్థకంబగుచుఁ గృ
ష్ణా! దీన సంరక్షకా!

మ. "రమణీ! యియ్యది నిశ్చయంబు విను మ
ర్మంబేల? నాజీవితాం
తము ని న్నేమరియుంట కల్ల" యని స్వాం
తం బిచ్చి, నేఁడిట్టి దో
సముఁ గావించితినంచువీడితివి వి
శ్వంబేలు నీవే యిటుల్
క్రమముం దప్పిననీకుఁ జెప్పఁగల వి
ఖ్యాతాత్ములేరీ! ప్రియా!

సీ. శిరమున న్నాట్యంబు సేయుచు నందమై
యలరారునట్టి బర్హంబుతోడ
ఉరమునందురు కాంతినొప్పుచు భవ్యమై
పరగుచుండెడు కౌస్తుభంబుతోడ
తనువునందు మనోజ్ఞ మననొప్పిదివ్యమై
రహిమీరుపీతాంబరంబుతోడ
మోవి యందలి మోద మొడఁగూర్పసిద్ధమై
చెలువొందుచిఱునవ్వు మొలకతోడ

గీ. లలితకళలీను మణికుండలములతోడఁ
చిత్రముగ మ్రోయుచిఱుత గజ్జియలతోడ
ధన్యత నొసంగు వేణునాదంబుతోడ
ప్రేమరాశివి సాక్షాత్కరింపరమ్మ!
రమ్మ! రాధాసనాథ! యో ప్రాణనాథ.

గీ. జలదమా! వేచియున్న దీచాతకంబు
నీవు కరుణింతువనినమ్మి నెమ్మనమున
జాగు సేయుట నీబోటిసరసునకును
తగదు రమ్మింక నీకు వందన మొనర్తు!
ఇంకనైనను మాట పాటింపవేని
భావపథమున నీమూర్తి పాదుకొలిపి
సారెకును నీదునామంబె సంస్మరించి
రాధికా యోగిని దొఱంగు ప్రాణములను—

—రాధ

శ్రీనాగభూషణ రత్నావళి

"వేంకటశేషేశ్వరా" అవధానినా

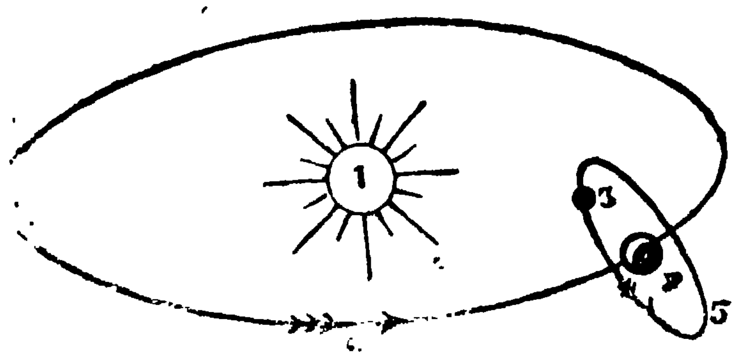
అనేకజన్మ సంప్రాప్త దురితౌఘ నివారణమ్
కాయేన మనసా వాచా భజామి శివదంశివమ్. ౧
కైలాస శిఖరేరమ్యే వసంతం పార్వతీ సఖమ్,
ఆరోహణాయ మోక్షాద్రేః యాచే యాచక కల్పకమ్. ౨
అవాప్తసర్వకామోఽపి ప్రకుర్వంతం మహాతపమ్,
మోహాంధకారణే దక్షం భజామి శివభాస్కరమ్. ౩
క్రోధాగ్ని దగ్ధపుష్పాస్త్ర ముజ్జీవిత దయామృతమ్,
వందే సంసార తప్తోఽహం మోక్షశ్రేయావ సిద్ధయే. ౪
తోషణం బుధలోకానాం సుధానిష్యంది భాషణమ్,
నమామి గాయకానాంచ భూషణం నాగభూషణమ్. ౫
బ్రహ్మాద్యైశ్చ మృభూతైశ్చ బృందావన వనోత్తమే,
సేవితం స్వప్రకాశంచ భజే భువన శంకరమ్. ౬
సర్వే విదంతి సంగీత మితి మన్య న్న భూద్భువా,
ఆశ్రితావన సజ్కల్ప శ్రీహరి ర్నాగభూషణః. ౭
శివకేశవయో ర్భేదం వినేతుం నియతాత్మనా,
బ్రహ్మణా కల్పితం ధ్యాయే శ్రీహరిం నాగభూషణమ్. ౮
అద్వైతార్థావ బోధాయ లీలామానుష రూపిణే,
నమస్తస్మై నమస్తస్మై బ్రహ్మణే నాదరూపిణే. ౯
స్మారంస్మారం పబుధనికరై ర్లభ్యతే జ్ఞానయోగో
ధ్యాయన్ధ్యాయ న్యమఖిల జనైః ప్రాప్యతే మోక్షసిద్ధిః,
శ్రుణ్వఞ్ఛ్రుణ్వ న్విమలచరితా యస్య కామాదిషడ్కైః
త్యక్త్వా భక్త్యా స్త్రిభువనగురుం, తం భజే రాజయోగిమ్ ౧౦
గాయకైః కవిభి ర్విద్వద్భి ర్నుతాఖండ గుణాకర!
మయార్పితాని రత్నాని స్వీకురుష్వ జగద్గురో! ౧౧

౧౦. జ్యోతిషము-ఖగోళవిజ్ఞానము

చంద్రుఁడు

దర్భా యజ్ఞేశ్వరసోమయాజిగారు, బి. ఏ., యల్. టి.

శా. క్షీరాంభోనిధి నుద్భవంబగుట లక్ష్మీకాంత సైదోడుగా, నారూఢిం గిరిజేశుమౌళిపయి నుద్యల్లీల శోభిల్లి బృం
దారశ్రేణి నెలర్చిపక్షతనయో ద్వాహోన్నతిం బొల్చు లో, కారాధ్యుండగు చంద్రు సర్వభువనాహ్లాదుం బ్రశంసించెదన్.

చిత్రము ౧:—1. సూర్యుఁడు; 2. భూమికక్ష్య; 3. చంద్రుఁడు; 4. భూమి; 5. చంద్రునికక్ష్య.

శ్రీ మదఖిలాండకోటిబ్రహ్మాండసృష్టికర్తయగు నాజగత్స్రష్టచే నిర్మింపఁబడిన వింతలలో మనసౌరకుటుంబ మొకటి. ఈ కుటుంబమునకుఁ బ్రధానపురుషుఁడు సూర్యుఁడు. ఇతని నాధారముగాఁ జేసికొని యీకుటుంబములోని యితరగ్రహములు వీనిచుట్టుఁ దిరుగుచున్నవి. ఈకుటుంబమునఁ దొమ్మిదిగ్రహము లున్నవి. వీనిలో గ్రహపతియగు సూర్యుఁడు స్థిరగ్రహము. చంద్రుఁడుదక్క తక్కిన యేడుగ్రహములును, సూర్యుఁ డొకకేంద్రముగఁ గలుగునున్న యండవృత్తాకారపు కక్ష్యలమీఁదఁ గదలుచు సూర్యునిచుట్టు ప్రదక్షిణములు చేయుచున్నవి. భూమియొక కేంద్రము కడనున్న యండాకారపు కక్ష్యమీఁదఁ దిరుగాడుచు చంద్రుఁడు భూమికి ప్రదక్షిణము చేయుచున్నాఁడు. సూర్యునిదగ్గరనుండి క్రమముగా గ్రహములను పరీక్షించినచో బుధుఁడు మొదటివాఁడు. ఈతఁడు సూర్యునిచుట్టు నెనుబదియేనిమిదిదినములలో నొక్క ప్రదక్షిణము చేయును. రెండవగ్రహమగు శుక్రుఁడు 225 దినములలో సూర్యునిచుట్టు నొక ప్రదక్షిణము చేయుచున్నాఁడు. భూమి 365 దినములలో సూర్యునిచుట్టు ప్రదక్షిణము చేయుచున్నది. అంగారకుఁడు 687 దినములలోను, బృహస్పతి 12 సంవత్సరములలోను, శని 29 సంవత్సరములలోను, వరుణుఁడు (Euranus) 84 సంవత్సరములలోను, నభస్వాంతుఁడు (Neptune) 65 సంవత్సరములలోను సూర్యుని చుట్టి వచ్చుచున్నారు.

ఈసౌరకుటుంబములో నాబాలగోపాలమెఱిగిన గ్రహములు సూర్యుఁడు, భూమి, చంద్రుఁడు నన్నవే. ఈమూఁడు గ్రహముల పరస్పరస్థానములను మనవ్యాసముఖముననున్న పటము ప్రకటించుచున్నది. ఈమూఁడు గ్రహములలో మనమున్నది భూమి. మనకు దగ్గఱగానున్నది చంద్రుఁడు. మనకు రేయుంబవళ్లను కల్పించి మన కాహారాదుల నొసఁగ జేయుటకు వలయునుష్ణమునిచ్చి మనప్రాణములను రక్షించువాఁడు సూర్యుఁడు. ఈమూఁడు గ్రహములలో చంద్రునిగూర్చి కొంచెము తెలిసికొను కుతూహలము మనకుఁ గలుగవచ్చును.

పున్నమనాఁటినిండుచందురుఁడు, తన చల్లనికాంతులను వెదచల్లుచు, సృష్టియందలి వస్తుజాలమునకు వింతరామణీయకమును గల్పించి, మనల నానందింపఁజేయుచున్నాఁడు. చంద్రునిగూర్చి మనము చదువు తరి మనపాఠక్రమమును రెండుభాగములుగ విభజింపవలెను. ఇందు చంద్రునియాకారము చంద్రకళలు చంద్రగ్రహణములు, చంద్రుని భౌతికస్థితులు చంద్రునియందు జీవులున్నవా? సముద్రమునకు పోటుపాటులను కల్పించుటకుఁ జంద్రుఁ డెట్లు కారణభూతుఁ డగుచున్నాఁడు? నావికాయాత్రలుసల్పువారికిఁ జంద్రుఁ డెట్లుతోడ్పడుచున్నాఁడనునవి ప్రథమభాగమునకుఁ జెందుచున్నవి. చంద్రుని సంచారమునకు సంబంధించిన గణితసిద్ధాంతములు రెండవభాగమునకుఁ జెందుచున్నవి. మనకుఁ జిరపరిచితుఁడైన యీజక్కవలరేనింగూర్చి పైచెప్పిన శీర్షికలకు సంబంధించిన విషయజాలమును నాచేతనైనంతవఱకు దిగువఁ బొందుపఱచెదను.

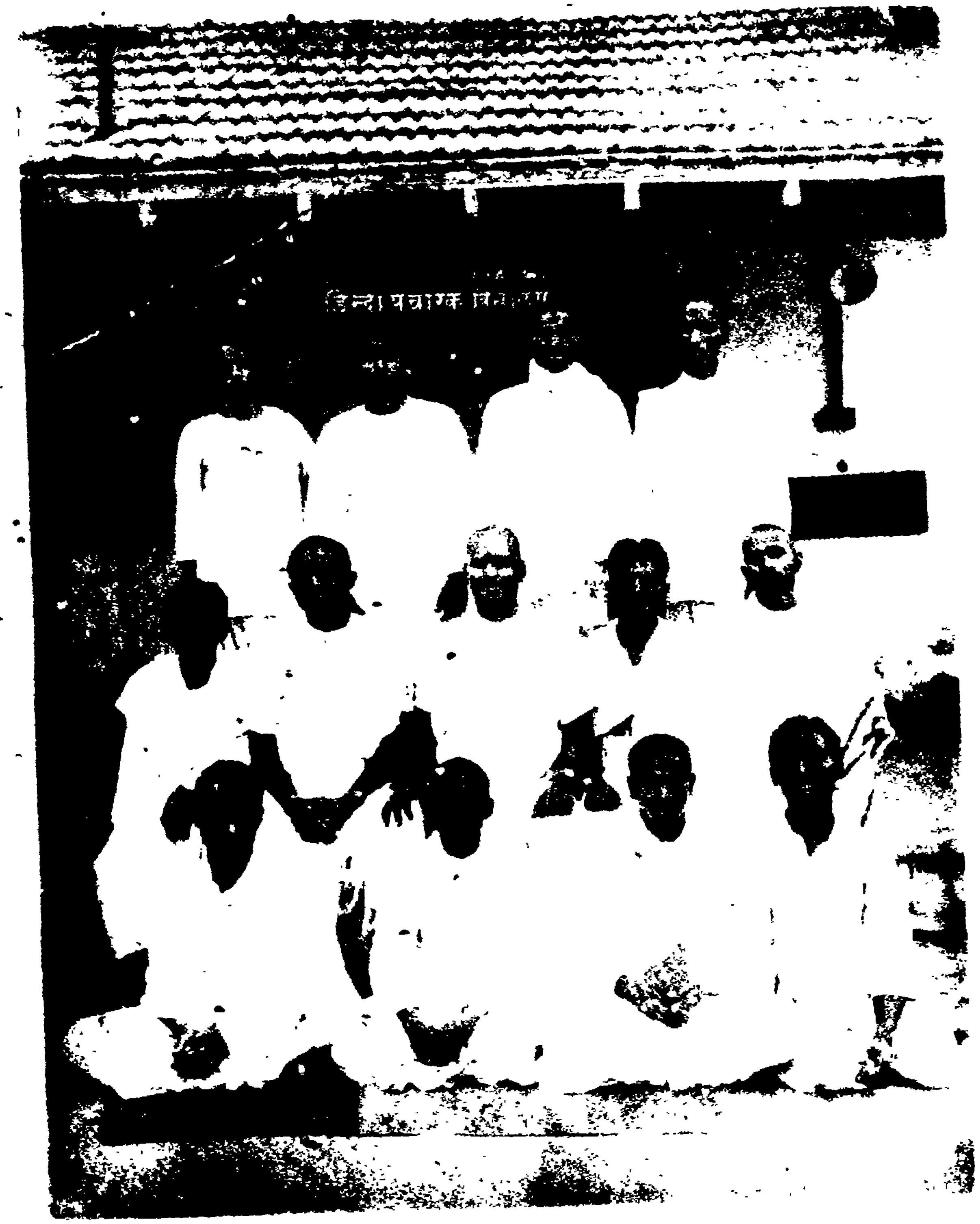
భూమి యొక్క కేంద్రమునందుఁగలయండవృత్తముమీఁదఁ జంద్రుఁడు తిరుగుచున్నాఁడని పైన చెప్పియున్నాను. చంద్రుఁడు భూమిచుట్టు నొకప్రదక్షిణము చేయుటకు 27 దినముల 7 గంటల 43 నిమిషముల 111/2 సెకనుల కాలమును దీసికొనుచున్నాఁడు. దీనికక్ష్యయొక్క యుత్కేంద్రతను బట్టియు, తదితర యుపప్లవములను బట్టియు నీకాలపరిమాణమునందు 3 గంటలవ్యత్యాసముగూడఁ గల్గుచుండును. చంద్రుఁ డొక సంపూర్ణభ్రమణము చేసి తాను బయలుదేరిననక్షత్రమునకే తిరిగి వచ్చును. కాని యీమధ్యకాలములో సూర్యుఁ డానక్షత్రమునుండి ముందునకు సాగిపోవును. సూర్యునిఁగలిసికొనుటకుఁ జంద్రుఁ డింకను ముందునకు సాగిపోవలసియున్నది. కావున చాంద్రమాసము చంద్రునిసంపూర్ణభ్రమణకాలముకంటెఁ గొంచె మెక్కువగానుండవలెను. కావునఁ జాంద్రమాసము- సమానకళలచేఁ బ్రకాశించు రెండుసారూప్యస్థితులందుఁ జంద్రుడు మన కగపడుటకు వలయుకాలావధి 29.53దినముల ప్రమాణముగలది యగుచున్నది.

[illegible] పోటీ[illegible]ము

(శ్రీ [illegible] నాగలింగము [illegible] సర్వేశ్వరరావుగారు, [illegible], శృంగారపురము, దుగ్గిరాల

హిందీప్రచారక విద్యాలయము, చెన్నపురి

శ్రీ [illegible] గారు, [illegible]

శ్రీ. కోలంక వెంకట్రాజు, కాకినాడ

సాధారణముగాఁ జంద్రుఁడు ప్రతిమాసారంభమునను నాకసమున పశ్చిమ దిశయందు తెల్లనివెలుఁగుగల వక్రరేఖవలె పొడగట్టుచుండును. ఆకసము నిర్మలముగా నున్నపుడు, మనభూమిచేఁ బ్రతిబింబితమగు కొలఁది వెలుఁగుచే స్వల్పప్రకాశమును బొంది, మిగిలిన చంద్రబింబము కూడ మన కగపడుచుండును. ఆరాత్రినుండి యారాత్రి కాతఁడు తూర్పువైపునకు సమీపముగా నుదయించుచు, కాలక్రమమున నభివృద్ధిఁ జెందుచు, నాదినమునుండి నాదినము 48 నిమిషములకాల మెక్కువగా నాకసమునఁ బ్రకాశించుచు, నెట్టకేలకుఁ బున్నమనాఁటికి నిండుచంద్రుఁడై నాఁడు సూర్యాస్తమయముతోనే తూర్పుదిక్కున నుదయించుచుండును. పున్నమనాఁటినుండి చతుర్దశిపర్యంతముఁ జంద్రబింబము క్షీణించుచుండును. ఈకృష్ణపక్షదినములలోనే మనము ప్రొద్దునఁ జంద్రుఁ డాకసమునఁ బ్రకాశించుచుండుట చూచుచుందుము. దినములు గడచినకొలఁదిని యాతఁడు క్షీణించి క్షీణించి యెట్టకేలకు వక్రరేఖాకారమును దాల్చుచుండును. చంద్రరేఖ సూర్యుని డాసినకొలఁది క్షీణించి క్షీణించి తుట్టతుదకుఁ దీక్ష్ణమగు సూర్యరశ్మిం బడి మన కగోచరమగుచున్నది. తరువాతఁ జంద్రుఁ డీమార్పులతోనే మన కగుపడుచుండును.

సూర్యునివలెఁ జంద్రునికి స్వయంప్రకాశగుణము లేదు. చంద్రుఁడు తనవెలుతురునకు సూర్యునిమీఁదనే యాధారపడియున్నాఁడు. అనంతమగు ప్రభతో సూర్యుఁడు ప్రసరింపఁజేయు వెలుఁగులోఁ దనమీఁదఁ బడినభాగమును గ్రహించి, దానిలోఁ బ్రతిబింబితమగు వెలుతురులోఁ జంద్రుఁడు భూమిని ప్రకాశవంతముగా నొనరించుచున్నాఁడు. ఒక్కొకప్పుడు చంద్రుని కాంతిని, వెన్నెలను జూచి, వానిప్రకాశాతిశయమునుబట్టి చంద్రుఁడుగూడ స్వయంప్రకాశగుణము కలవాఁడేమో యను భ్రాంతి మనసుఁ గలుగుచుండును. చంద్రునికాంతి సూర్యరశ్మియే యని యీదిగువనవలోకనమువలన తెల్లమగును. ఏదేని యొకనాఁటి యుదయమున, సూర్యోదయానంతరమున సూర్యరశ్మిలోనున్న చంద్రబింబమును,దానిపరిసరమున నున్న మబ్బులను బరిశీలించి చూడుఁడు. అప్పుడు చంద్రునికాంతిని, యామబ్బులకాంతిని బోల్చిచూచుటకుఁ జాలననుకూలముగా నుండును. ఆమేఘములను గాంతిమంతములుగా నొనర్చు సూర్యరశ్మియే చంద్రబింబమును గూడ వెలిఁగించుచున్నదని మనకు విదితమగును. ఆమేఘములకాంతియు, నాచంద్రబింబపుఁగాంతియు నొక్కటిగానే యున్నట్లు మనకు గోచరించుచుండును. దీనంజేసి చంద్రునికాంతి సూర్యరశ్మియే యని విదితమగుచున్నది. చంద్రసూర్యుల తేజస్తీక్ష్ణతలను బోల్చిచూచుటకై చేసిన యత్నములవలనఁ జంద్రుని కంటె సూర్యుఁడు 5,70,000 రెట్లు ప్రభ గలవాఁడని తేలినది. 5,70, 000 చంద్రబింబము లొక్కసారి యుదయించినచో సూర్యరశ్మివంటి వెలుతురు మనకుఁ గల్గును.

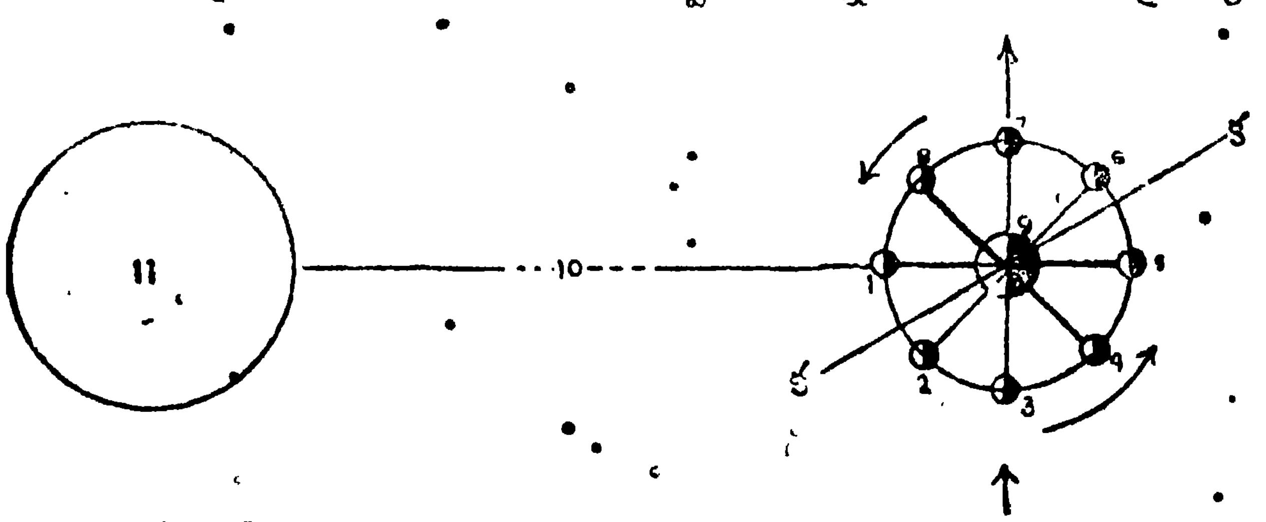
మనసౌరకుటుంబమునందలి గ్రహములన్నిటిలోఁ జంద్రుఁడే మనకుఁ జాలదగ్గఱగానున్న గ్రహము. వాని యన్నిట నిదియే చిన్నది. చంద్రుఁడు భూమిదగ్గఱనుండి 2,40,000 మైళ్లదూరమున్నమాత్రమే యుండుటచే నది చూపులకుఁ బెద్దదిగాను, కాంతిమంతముగాను గనుపడుచుండును. ఈదూరము భూమియొక్క చుట్టుకొలతలోఁ బదియవ వంతునకు సమానము. భూమికిని ఇతరనక్షత్రములకును గల్గు దూరములతోఁ బోల్చిచూచినచో నిది చాల తక్కువ.

భూగోళముయొక్క వ్యాసము 7,918 మైళ్లు. చంద్రబింబముయొక్క వ్యాసము 2160 మైళ్లు. భూమివ్యాసము చంద్రునివ్యాసమునకు దాదాపుగా నాల్గురెట్లున్నది. భూమి నేబదిసమానభాగములుగాఁ జేసి వానిలో నొకదానిని గోళాకారముగాఁ జేసితిమేని యది చంద్రబింబమంత యుండును. వానివాని పరిమాణముల యనుపాతములను బట్టిచూడ భూమికంటెఁ జంద్రునికే పెద్దయుపరిభాగ మున్నది. భూమి ఘనపరిమాణము చంద్రునిఘనపరిమాణములో 50 వ వంతున్నను జంద్రుని యుపరిభాగపు వైశాల్యము, భూమియొక్క యుపరిభాగపు వైశాల్యములో నేబదియవవంతుండుటకుబదులు పదుమూఁడవ వంతే యున్నది. ఈ సంఖ్యలు చాలఁ బ్రయోజనకరములై హృదయరంజకములుగా నున్నవి. చంద్రునికి విశాలమైన యుపరిభాగముండుటచేతనే యాతఁడు భూమికంటెఁ ద్వరితముగాఁ జల్లఁబడిపోయెను. ఇయ్యదియే దాని చల్లదనమునకును, దానియందు జీవకోటులు లేమికిని, దాని యల్పపుటద్భుతజీవితమును బ్రకటించు దానియుపరిభాగాకృతికిని గారణభూత మగుచున్నది. చంద్రుని యుపరిభాగము త్వరితముగఁ జల్లనై, దానిగర్భస్థపదార్థములను దీవ్రమగు ప్రేరణములో నొక్కి, దాని యుపరిభాగమును లోపలికి గ్రుంగఁద్రోసి, దానియం దనేకోపద్రవములను గలుగఁజేసినది. ఈ యుపద్రవములు దాని యుపరిభాగమునఁ గల్పించిన యావింతచిహ్నములే మన హృదయముల నాకర్షించి రంజింపఁజేయుచున్నవి. మనకగపడు చంద్రబింబార్థపుటుపరిభాగము భూమియొక్క యుపరిభాగములో 26వ పాలితుండును. భూమియందలి పదార్థముల సాధారణమైన బరువు, చంద్రునియందలి పదార్థముల సాధారణమైనబరువుకంటెఁ జాల ఎక్కువగానున్నది. 80 చంద్రబింబములు కలిసి భూమియంతబరువుండును. భూమియొక్కబరువులో చంద్రుఁడు $\frac{1}{80}$ వంతున్నాఁడు. చంద్రునిసాంద్రత భూమిసాంద్రతలో 0.61 వ వంతు, భూమిగురుత్వాకర్షణశక్తిలోఁ జంద్రుని గురుత్వాకర్షణశక్తి $\frac{1}{6}$ వంతున్నది.

చంద్రుఁ డనేకమార్పులకు లోఁబడుచున్నను వానియం దొక స్థిరమగు గుణము కాన్పించుచున్నది. అన్నిస్థితులందును జంద్రబింబము మనచూపుల కొకేపరిమాణముగలదానివలెఁ బొడగట్టుచున్నది. మనచూపుల కగుపడు చంద్రబింబపరిమాణము భూమినుండి దానికున్న దూరమునుబట్టి మారుచుండును. చంద్రబింబము భూమినుండి దూరముగాఁబో యినచోఁ జిన్నదిగాను, భూమికి దగ్గఱగావచ్చినచోఁ బెద్దదిగాను గాన్పింపవలెను. సాధారణముగాఁ జంద్రబింబముయొక్క పరిమాణ మొకే విధముగానుండుటచే నది భూమినుండి సమానదూరస్థముగానుండియే సంచారము చేయుచున్నట్లు గ్రహించుచున్నాము. భూమికిని జంద్రు

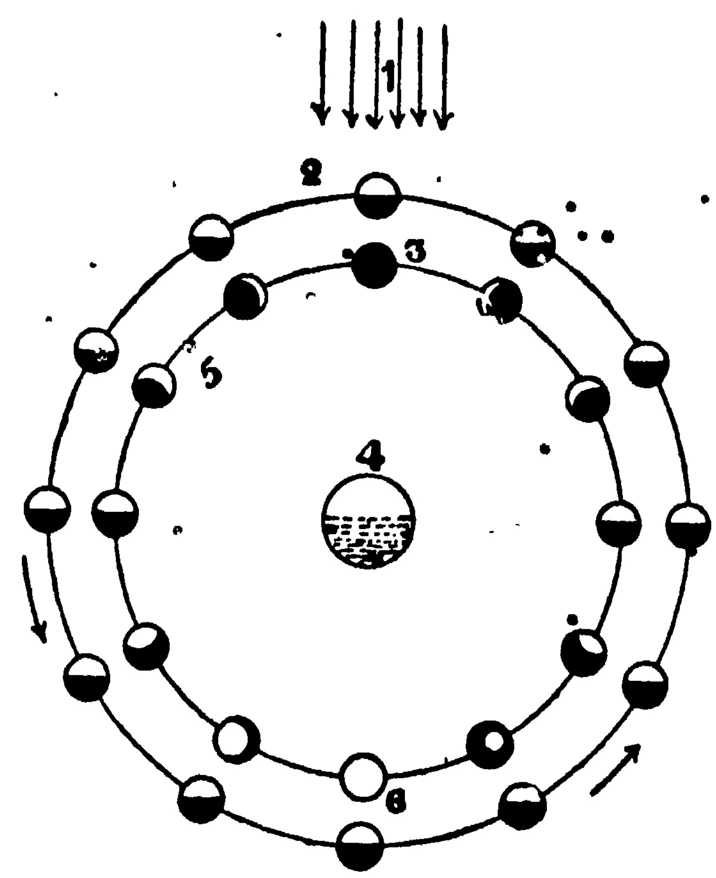
వకును నుండు దూరపరిమాణముల సాధారణపరిమాణము 2,39,000 మైళ్లు. ఇది భూమిని సమీపించినపుడు 2,21,000 మైళ్ల దూరమునను, భూమినుండి దూరముగాఁ బోయినపుడు 2,53,000 మైళ్లదూరమునను నుండును. సాధారణముగా నీరెండుగ్రహములమధ్యనున్న దూరమునందు 18,000 మైళ్లకంటె నెక్కువమార్పు సంభవించుటలేదు.

చంద్రునియందు మార్పులను మనము చూచుచున్నప్పటికిని నది సర్వదా సంచరించుచునే యున్నది. దీనిసంచార మెట్టిదైనను చంద్రుఁడు భూమినుండి రమారమి యొకేదూరమున నుండి యుండవలెను. చంద్రుఁ డాకాశమున నొకేతలమునందు సంచారముచేయుచున్న ట్లూహించితిమేని, యాతని కక్ష్య భూమి కేంద్రముగాగల యొకవృత్తమును బోలుచున్నట్లు మనము గ్రహించుచున్నాము. భూమికిని జంద్రునికిని గల పరస్పరాకర్షణశక్తులనుజూడఁ జంద్రుఁడును భూమియు నొక్కటిగా నగుటయో లేక భూమిచుట్టు చంద్రుఁడు తిరుగాడుచుండుటయో సంభవింపవలెను. దైవమాయచే నాచంద్రుఁడు మనమీఁదఁ బడకుండ భూమిచుట్టుఁ దిరుగుచు మనకాహ్లాదమునుగ ల్పించుచున్నాఁడు. భూమికిని జంద్రునికిని గల పరస్పరాకర్షణశక్తి చంద్రునిఁ దనకక్ష్యమీఁదఁ దిరుగున ట్లొనర్చుటకు వినియోగపడుచున్నది. చంద్రునికక్ష్య 0.055 యుత్కేంద్రతగలయండవృత్తము గావున నయ్యది యించుమించుగా వృత్తాకారముగా నున్నదని భావించుచున్నారు. నక్షత్రములనుజూచి భూమిచుట్టు చంద్రుఁడు తిరుగుచున్నట్లు నిరూపింపవచ్చును. సూర్యునికిని నక్షత్రములకునుఁ గల సాధారణసంగత్యములకు నుదయాస్తమయములు చంద్రునికిఁగూడఁ గలవు. చంద్రోదయచంద్రాస్తమయములు భూమియొక్క భ్రమణమువలన నేర్పడుచున్నవి. నక్షత్రపంక్తులనుఁ జంద్రుని స్థాన మెల్లప్పుడును మారుచునే యుండును. చంద్రునిస్థానములు మారుచున్నట్లు మనదృష్టి కనుపడును గోచరించుచునే యుండును. భూమిచుట్టు నొకప్రదక్షిణము చేయుటకుఁ జంద్రుఁడు 27. 8 దినములుతీసికొనునని చెప్పియేయున్నాను.

చిత్రము 2:—1. $చ_1$; 2. $చ_2$; 3. $చ_3$; 4. $చ_4$; 5. $చ_5$; 6. $చ_6$; 7. $చ_7$; 8. $చ_8$; 9. భూ; 10. ఈమధ్యదూరము "$చ_1 చ_5$"లకుమధ్యదూరమునకు 190 రెట్లున్నది. 11. సూర్యుఁడు.

ఈపటము సూర్య, భూ, చంద్రుల సంబంధస్థితులను ప్రకటించుచున్నది. సూర్యునికెదురుగానున్న చంద్రగోళార్ధ మాతనిచేఁగాంతిమంతముగా నొనర్పఁబడుచున్నది. వెలుఁగుగల యీయర్ధగోళములో మనకెన్నవవం తగుపడుచుండునో దానినిబట్టి చంద్రుని యర్ధచంద్రుఁడనియుఁ బూర్ణచంద్రుఁడనియు వ్యవహరించుచుందుము.

చిత్రము 3:—1. సూర్యకిరణములు; 2. సూర్యరశ్మిచేఁ బ్రకాశించు చంద్రబింబాకారములు; 3. అమావాస్య; 4. భూమి; 5. భూమిమీఁదజనులకు గనుపడు చంద్రబింబాకారములు; 6. పూర్ణిమ.

ప్రక్కపటమునందువలెఁ జంద్రుఁ డగుపడుచుండును. వానికళలను లోపలివృత్తముమీఁది చిన్నవృత్తములు ప్రకటించుచున్నవి.

"సూర్యునికిని జంద్రునికిని మధ్య భూమియున్నదిగదా చంద్రునిమీఁద సూర్యరశ్మి యెట్లుపడుచున్నది! భూమి వానినడుమ ప్రవేశించి సూర్యకిరణములనుఁ జంద్రునిమీఁదఁబడకుండునట్లొనర్చుటలేదా" యని కొందఱడుగుదురు. ఈవిషయము రెండవపటమువలన బాగుగాఁ దెలియును. చంద్రునికక్ష్య తలమును, భూమికక్ష్యాతలమును నొక్కటేయైనచో నిట్టిదుస్థితి సంభవించియే యుండెడిది. చంద్రుని కక్ష్యాతలము భూమికక్ష్యాతలముతో 5° కోణమును జేయుచున్నది! అనఁగాఁ జంద్రకక్ష్యాతలము భూకక్ష్యాతలముమీఁది కైదుభాగముల పరిమాణమున వాలియుండి దానితో సంపాదితము నందుచున్నది. ఇందుచేఁ జంద్రుని కక్ష్య భూకక్ష్యాతలమునకు సగము పైభాగమునను, తక్కినసగము దాని క్రిందిభాగమునను నున్నట్లుకపడుచున్నది. మన కాగితపుతలము భూకక్ష్యాతలమును బ్రకటించుచుండినచోఁ జంద్రునికక్ష్య మన కాగితము పైన సగమును, కాగితముక్రింద సగమునుండి దీనిమీఁదికి వ్రాలియుండును. రెండవపటము నందు "కక" రేఖ కక్ష్యాతలముల సంపాతరేఖ పతితకక్షాపాతమైనచో "$చ_2 చ_5$" కక్ష్యాభాగము కాగితపుతలముయొక్క పైభాగమునను తక్కినభాగముకాగితపు టడుగుభాగమునను నుండును. "చ $చ_5$" మొన్నగు పరిస్థితులందు చంద్రుఁడు, సూర్యుని, భూమిని సంధించు రేఖకుపైభాగముననుండును. కావునసూర్యకిరణములు భూమిమీఁదుగాఁ

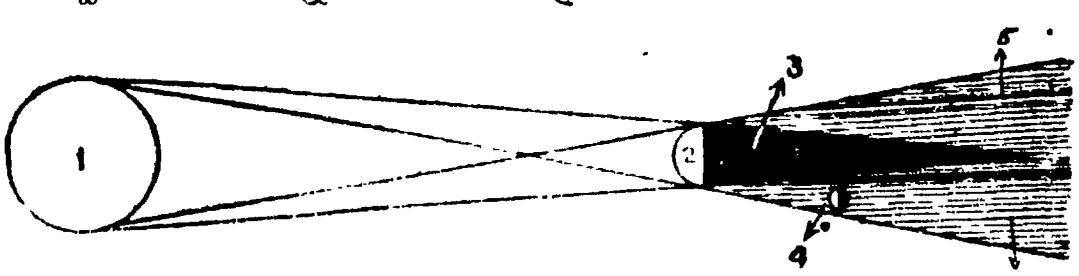
బోయి చంద్రుని పైఁబడి కాంతిమంతునిగాఁ జేయుచున్నవి. ఈ పై భాగమునను న్నపుడే చంద్రుని కాంతివంతమైన భాగము మనవైపునకుఁ దిరిగియుండును. ఈకక్ష్యభాగమునందుఁ జంద్రుఁ డున్నపుడే మనకు శుక్లపక్షము గలుగుచున్నది. చంద్రుఁడు "చ₁" స్థితియందున్నపు డమావాస్యయు "చ₅"నం దున్నపుడు పున్నమయు గలుగుచున్నవి.

భూమి సూర్యుల యనివిద్ధస్థానములు (Relative positions) మారుచుండును; కావున సూర్యుఁడు కక్ష్యాపాతమునిూఁదికిఁ బ్రతిభ్రమణమునందును రెండుసార్లు వచ్చుట సంభవించుచుండును. ఈ రాక పున్నమనాఁడే సంభవించినచో భూమి సూర్యచంద్రులకు మధ్యగా వచ్చును. అప్పుడు చంద్రుఁడు భూమియొక్క ఛాయలోనికి బోవుంగను. సూర్యరశ్మి చంద్రునిమిూఁదఁ బడకుండ భూమిచే నడ్డగింపఁబడుచున్నది. ఈస్థితియందుఁ జంద్రుఁడున్నపుడే చంద్రగ్రహణము పట్టిన దందురు. చంద్రుఁడొకానొక సమయములందు భూమి ఛాయలోని కొక కొంతవఱకుమాత్రమే పోవుట తటస్థించును; అప్పుడు పక్షగ్రహణము పట్టినదని యందురు.

అమావాస్యనాఁడే సూర్యుఁడుకక్ష్యాపాతముమిూఁదికివచ్చెనేని యప్పుడు చంద్రుఁడు సూర్యునికిని భూమికిని మధ్యగా వచ్చియుండును. కాంతిరహితమగు చంద్రబింబము సూర్యరశ్మిని భూమిమిూఁదికి రాకుండ నడ్డగించును; అప్పుడు సూర్యగ్రహణము పట్టునుండును. సాధారణముగా సూర్యబింబములో నొకకొంతభాగము మాత్రమే మఱుఁగుపడుచుండుటఁ జూచుచున్నాము; ఈస్థితియందు సూర్యునికిఁ బక్షగ్రహణము పట్టినదని యందుము. చంద్రుఁడు సూర్యునికి మధ్యగాఁ బోవుటే తటస్థించినచో నప్పుడు సంపూర్ణసూర్యగ్రహణమో లేక మండలాకారపు సూర్యగ్రహణమో పట్టును. చంద్రునిచే సూర్యుఁడు సంపూర్ణముగా మఱుఁగుపఱుపబడినపుడు అనగా సంపూర్ణసూర్యగ్రహణము పట్టినపుడు సూర్యమండలి వింతవిశేషములం గొన్నిఁటిని జూడఁగలుగుచున్నాము. చంద్రబింబము సూర్యునికి మధ్యగానుండి బింబమును బూర్తిగా మఱుఁగుపఱుపలేకపోయినప్పుడు చంద్రునిచుట్టు కాంతియుతమగు మండలాకారభాగము (ringlike portion) కాన్పించుచుండును; అప్పుడు మండలాకారపు సూర్యగ్రహణము పట్టినదని యందురు.

చంద్రబింబ మొకప్పుడు సూర్యుని సంపూర్ణముగా మఱుగుపఱుపగలుటయు, మఱికొన్ని సమయములందు మఱుగుపఱుపలేకపోవుటయుఁగల్గుచున్నది. సూర్యచంద్రులు మనచూపునకు సాధారణముగా సమానముగా నున్నట్లు కాన్పించుచుందురు; కాని వారివారి దూరములందుఁ గల్గు చాంచల్యముచేఁజేసి యీ రెండుబింబములయొక్క పరిమాణములు మారుచున్నట్లగుపడుచుండును. కొన్నిసమయములందుఁ జంద్రబింబముసూర్యబింబముకంటెఁ బెద్దదిగాఁగానుపించుచుండును. ఇట్టి స్థితియందుఁ జంద్రుఁడు సూర్యబింబమునకు మధ్యగావచ్చినచోఁబూర్ణగ్రహణము పట్టును; కొన్నిసమయములందుఁ జంద్రబింబముకంటె సూర్యబింబమే పెద్దదిగా నగుపడును. అప్పుడు చంద్రుఁడు మధ్యగాఁ బోయినచో మండలాకారపుగ్రహణము పట్టును.

గ్రహణములవర్ణనలకంటె హృదయరంజకమగు విషయము వేఱొండు లేదు. గ్రహణముపట్టినపుడు బింబ మెట్లు ఛాయలోఁ బ్రవేశించుచున్నదో రానురాను ఛాయబింబము నెట్లాక్రమించుచున్నదో యను విషయములు చూడ సొంపుగా నుండును. అది సంపూర్ణగ్రహణమే యైనచో ఛాయ బింబమును జాలవఱకు నాక్రమించుకొని యొకకొంచెము చంద్రునంక కాన్పించును ... గ్రమక్రమముగా దానిని గప్పివేయుటఁ జూడఁ జాల నానందముగానుండును. బింబము సంపూర్ణముగా ఛాయాగ్రస్తమైనపుడే ... సౌందర్యము ... చుండును. చంద్రబింబము భూమికి నెనుక భాగముననే యుండుటచే సూర్యకిరణములు ... చంద్రునిమిూఁదఁ బడక పోయినను, సాధారణముగాఁ జంద్రబింబము మాత్రము మన కగుపడుచునే యుండును. ఇప్పుడు స్వచ్ఛమైన తామ్రవర్ణముతో విలసిల్లుచుఁ జంద్రుఁడు తనలోని వివిధచిహ్నములను మనకుఁ బ్రకటించుచుండును.

చిత్రము 4:—1. సూర్యుఁడు; 2. భూమి; 3. రాహుచ్ఛాయ; 4. చంద్రుఁడు; 5. కేతుచ్ఛాయ (క్రింకి పైపున గూడును).

పూర్ణగ్రహణమునందుఁ జంద్రుఁడు కాంతిమంతుఁడుగాఁ నుండుటకు భూమియొక్క యందముల ... సూర్యకిరణములే కారణభూతములగుచున్నవి. ఇవి భూమినంటిపోవునపుడు భూమిచుట్టునున్న గాలిపొరలచే ... ఛాయలోనికి ... బడుచున్నవి. సూర్యకిరణములు సాంద్రమైన యీ వాయుమండలముగుండఁ బోవునపుడు, తామ్రవర్ణమును ... చున్నవి. మన వాయుమండలము సూర్యరశ్మికిఁ దామ్రవర్ణము నొసఁగుచుండుట మనము దినమును జూచుచున్నాము; సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయ సమయములందు సూర్యుఁ డెఱ్ఱగానుండుటే దీనికిఁ దార్కాణము. మట్టమధ్యాహ్నమునం దట్టి యరుణిమ ... లేదు. సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయ సమయములందు మనకన్నులమిూఁదఁబడు సూర్యకిరణములు మనవాయుమండలముగుండఁ జాలదూరము ప్రసరింపవలసియుండును; అందుచేతనే యావి యాకిరణజాలమున కావింత కషాయవర్ణముఁ జూపఱ కుల్లాసమును గల్పించును. మట్టమధ్యాహ్నమునందుఁ గిరణజాలము వాయుమండలముగుండ, సూర్యోదయసూర్యాస్తమయ సమయము లప్పుడు ప్రసరించినంతదూరము, ప్రసరింప నవసరము లేమింజేసియే వానియం దట్టిమార్పులు గల్గుటలేదు.

ఈమార్పులు లేకుండిన యెడల సూర్యబింబము తెల్లనికాంతితోనే ప్రకాశించుచుండును. సూర్యుఁడు దిగ్మండలగతుఁడైనపుడు వాని కిరణములను విశ్లేషించిచూచిన దా దృశ్యప్రతిమ (Spectrum) యందలి నీలియూదాకొనలందు నల్లనిగీతలు చాలఁ గన్పట్టుచుండును. వాయుమండలముగుండా సూర్యకిరణములు ప్రసరించునపుడు వాని వెలుతురులో కాంతినిపాతమగును (Absorbed). ఆయాపరిస్థితుల ననుసరించి సూర్యుఁడు వివిధాంతరములుగల యరుణదీధితులతోఁ బ్రకాశించుచుండును. సంపూర్ణచంద్రగ్రహణకాలమునఁ జంద్రునిమీఁదఁ బడు సూర్యకిరణములు సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయ వేళలందు మన కగపడు కిరణములకంటె సుమారు రెండురెట్లుదూరము వాయుమండలముగుండఁ బ్రసరింపవలసియుండును. అందుచేతనే చంద్రబింబమునకట్టి వింత యరుణిమ గల్గుచున్నదని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు.

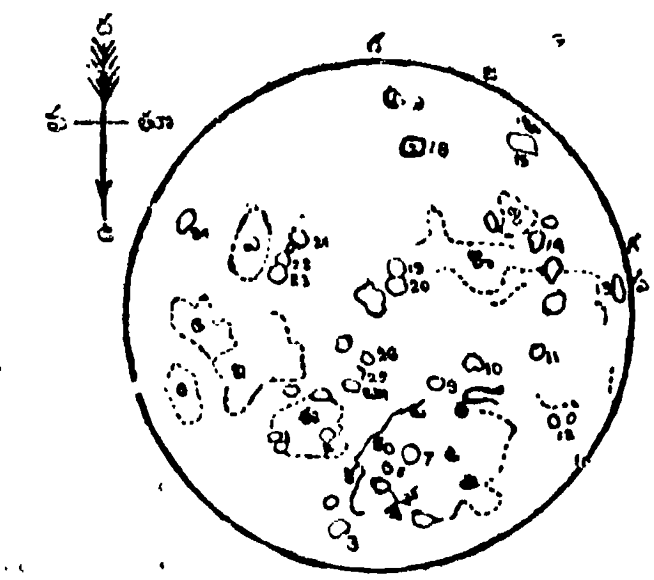
ఆయాసంవత్సరములందు సంభవించు గ్రహణములను గూర్చి యన్నివిషయములును బంచాంగములం దుండును. చాల శతాబ్దముల నుండి సిద్ధాంతులు చంద్రుని గడుజాగరూకతతోఁ బరీక్షించి చెప్పిన విషయము లగుట నివియన్నియు విశ్వసనీయములే. మన సిద్ధాంతుల యవలోకనములనుండి చంద్రుని ప్రస్తుత సంచారవిషయమును గూర్చి తెలిసికొనుటయేకాక యిఁక రాఁబోవుశకములం దతఁ డేతీరున సంచరించుచుండునోకూడ నెరుఁగవచ్చుచుండును. చంద్రగ్రహణములం గూర్చిన గణితాంశములు క్లిష్టముగా నుండును. కావున వాని నిచ్చటఁ బ్రకటింపలేదు; కాని యొక్కవిషయమునుమాత్ర మిచ్చట సూచింపఁ జేసెదను. ఈసంవత్సరమునఁబట్టెడు గ్రహణములకును, రాఁబోవు సంవత్సరమునఁబట్టు గ్రహణములకును, గతసంవత్సరమునఁ బట్టిన గ్రహణములకును నెట్టిసంబంధమును నున్నట్లు కాన్పింపదు. కాని చాలగ్రహణములనుగూర్చియు, వాని సువిశేషములను గూర్చియు, వానిపట్టుక్రమములను గూర్చియు, నవలోకనములను సల్పినమేని మనకొక సూత్రము చిక్కును. మనము పదునెనిమిదిలేక పందొమ్మిది సంవత్సరముల కాలావధియందుఁ బట్టినచంద్రగ్రహణములను శ్రద్ధతోఁ బరిశీలించితిమేని రాఁబోవుచంద్రగ్రహణముల నన్నిఁటిని గొంచెమించుమించుగా నెప్పుడెప్పుడు పట్టునో చెప్పఁగలము.

సూర్యునికి సంబంధించి, చంద్రునికక్షాపాతములు 346.62 దినములలో నొకసంపూర్ణభ్రమణమును జేయుచున్నవి. 19 చంద్రకక్షాపాతభ్రమణములకు 6585.78 దినములు పట్టును. 223 చాంద్రమాసములకు 6585.32 దినములు గలవు. సూర్యునికి సంబంధించి, చంద్రునికక్షాపాతములు 6585⅓ దినములలో 19 భ్రమణములను జేయుచున్నవి. ఈకాలములోనే చంద్రుఁడుకూడ 223 సంపూర్ణభ్రమణములను జేయుచున్నాఁడు. ఈకాలావధికి మొదట సూర్యచంద్రు లేయే పరస్పరస్థితులందున్నారో యాస్థితులలోనే యీకాలావధిచివరకూడ నుండుట తటస్థించుచున్నది. కావున గ్రహణము లీకాలావధియందు తిరుగఁదిరుగ సంభవించుచుండును.

కావున నొకగ్రహణము పట్టిననాఁటినుండి 6585⅓ దినములకు అనగా 18 సం. 11 దినములకు దానివంటి చంద్రగ్రహణము మఱియొకటి పట్టును. ఈసూత్రమునుబట్టి మనపూర్వులు చంద్రగ్రహణములకాలములను ముందుగనే చెప్పఁగలిగెడివారు. 1924 సంవత్సరము ఆగష్టు 14 వ తేదిని (రక్తాక్షినామసంవత్సర శ్రావణ 15 నాఁడు సూర్యాస్తమయమైనతరువాత (౧౮-౧౦ లకు) సంపూర్ణచంద్రగ్రహణము పట్టినదిగదా, ఇట్టిసంపూర్ణగ్రహణమే 1942 సం. ఆగష్టు 8 వ తేదీ నాఁడుగూడఁ బట్టునని చెప్పఁగలుగుచున్నాము.

మనభూమియందు భూగోళశాస్త్రజ్ఞు లెటుఁగనిచోటు లెన్నో కొన్నియుండిన నుండవచ్చును కాని చంద్రునియందు ఖగోళశాస్త్రజ్ఞు లెఱుఁగనిచో టెద్దియు మాత్రము కానరాదు.

పున్నమనాఁడు మనకు స్పష్టముగఁ గాన్పించు నల్లని భాగముల నట్టె గ్రహింపఁగలము. దూరదర్శక యంత్రములను గనిపెట్టక పూర్వము వీనిని సముద్రములని యనుకొనిరి; కాని వీనిలో నీరులేనట్లే ధ్రువమగుచున్నది. చంద్రబింబమునం దెత్తైన ప్రదేశములను గూడఁ జూచుచున్నాము; వీనిని గొలిచిచూడఁగా నివి గొప్ప పర్వతపంక్తులని తేటపడుచున్నది. చంద్రునిఁజూచినచో దానిమీఁద నుంగరములవంటి వస్తువు లనేకము కాన్పించుచుండును. వీనిని జంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతముఖములని వ్యవహరించుచున్నారు. ఈదిగువ పటము చంద్రునియందలి విశేషములను గ్రహించుటకుఁ దోడ్పడును. సముద్రములని పిలువఁబడెడి భాగములను, "అ,ఆ,ఇ,ఈ," మున్నగు నచ్చులచేతను; పర్వతపంక్తులను "క,చ,ట," మున్నగు హల్లులచేతను అగ్నిపర్వతముఖములను "1,2,3,4," మున్నగు నంకెలచేతను బ్రకటించితిని.

చిత్రము 5

దూరదర్శక యంత్రములందగుపడు చంద్రబింబమునందలి విశేషములను బోధించు చిత్రదర్పణము

సముద్రములు

అ. క్రిసియమ్

ఆ. ఫీకండిటాటిస్

ఇ. ట్రాంక్విల్లిటాటిస్

ఈ. సెరినిటాటిస్
ఉ. ఇంబ్రియమ్
ఊ. సెనస్ ఇరిడమ్
ఋ. మేరీ వేపోరియమ్
ౠ. ప్రోసెల్లేరమ్
ఌ. హ్యూమోరమ్
ౡ. న్యూబియమ్
ఎ. నెక్టేరియస్

పర్వతములు

క. కాకసస్
చ. ఆల్ప్స
ట. అపినైన్స్
త. కార్పేథియన్స్
ప. కార్డిల్లెరాస్ & డాలంబర్ట్స
డ. రూక్
జ. డార్వెల్
గ. లీబ్నిట్జ్

అగ్నిపర్వతముఖములు.

1. పొజిడోనియస్.
2. లిన్నే
3. ఎరిస్టాటిల్
4. ఆల్ప్సులలోని మహాలోయ
5. ఎరిస్టిల్లియస్
6. అటాలికస్
7. ఆర్కిమెడీస్
8. ప్లేటో
9. ఇరాటోస్థనీస్
10. కోపర్నికస్
11. కెప్లర్
12. అరిస్టార్కస్
13. గ్రిమాల్డీ
14. గాస్సెండీ
15. ష్కిస్‌కార్డ్
16. వార్జెంటిన్
17. క్లేవియస్
18. టైకో
19. ఆల్ఫోన్సస్
20. టాల్మీ
21. కేథారినా
22. క్రిల్లస్
23. థియోఫిలస్
24. పెటేవియస్
25. హిగినస్
26. ట్రూయిస్ నెకర్

ప్రతిభూగోళపటమునందును బూర్వార్ధగోళము పశ్చిమార్ధగోళము నను రెండర్ధగోళముల పటములను జూచుచున్నాము. కాని చంద్రగోళముయొక్క యొక యర్ధగోళము మాత్రమే మనవైపున కెల్లప్పుడును తిరిగియుండుట చూచుచున్నాము. ఇందుచేతనే రెండవ గోళార్ధమును మన మెన్నడును జూడలేకపోవుచున్నాము. చంద్రుడు భూమి చుట్టుదిరుగుట కెంతకాలము దీసికొనుచున్నాడో యంతకాలములోనే యాతడు తన యక్షముమీద నొక సంపూర్ణభ్రమణమును జేయుచున్నాడు. దీనంజేసి చంద్రబింబముయొక్క యొకేభాగ మెల్లప్పుడును మనవైపునకు దిరిగియుండుట తటస్థించుచున్నది. చంద్రుడు తన యక్షముమీద నొకేసరళవేగపరిమాణముతో భ్రమించుచున్నాడు; కాని చంద్రుడు భూమిని జుట్టివచ్చు వేగపరిమాణ మెల్లప్పుడును స్థిరముగానుండుట లేదు. ఇందువలననే యొకప్పుడు చంద్రబింబముయొక్క తూర్పుటంచునకు గొంచెము వెనుకనున్న భాగమును, మఱియొకప్పుడు పశ్చిమపుటంచునకు గొంచెము వెనుకనున్న భాగమును గాన్పించుచుండును. ఈకారణముచే జంద్రునిగోళమునం దించుమించుగా 6/10 వ వంతు మనకగపడుచున్నది. మిగిలిన 4/10వ వంతును మన మెన్నడును జూచియుండలేదు.

చంద్రునియందలి పర్వతశిఖరముల నీడలు దీర్ఘములై, ప్రస్ఫుటములై భూమిమీది నీడలకంటె తీక్ష్ణములుగాను నుండును. చంద్రుని చుట్టును వాయుమండలము లేకపోవుటయే భేదమునకు గారణము భూమిచుట్టునున్న వాయుమండలముచే గొంత వెలుతురు ఘీష్మమగును (Diffuse). కావుననే భూమిమీది ఛాయలంతనల్లగానుండవు; వాని ప్రాంతసీమలు తీక్ష్ణత లేక యలుకుకొనిపోయినట్లగపడును. ఇట్టి విచ్ఛిన్న హేతువులు చంద్రునియందు లేకుండుటచే జంద్రునందలి ఛాయల తైక్ష్ణ్యము సాధారముగ జేసికొని దాని యందలి పర్వతముల యెత్తుగను గనుగొనుచున్నారు.

చంద్రునియందలి కొన్ని ప్రాముఖ్యదృశ్యములంగూర్చి కొంచెము విస్తరించి ప్రకటించెదను. వీనిలో జాలవిశేషములను సాధారణమగు దూరదర్శకయంత్రముల సాహాయ్యమున గ్రహింపగలము. వీని నన్నిటిని మన మొక్కసారి చూడలేము; కాని యీ దృశ్యములు చంద్రబింబమునందు గాంతిమంతమైన భాగమునకును చీకటిభాగమునకును మధ్యస్థానమునందున్నపుడు మనకు జక్కగా గాన్పించును. కావున జంద్రునియందలి చిత్రములను బరీక్షింపగోరువారు బింబముయొక్క ఛాయాఖండమునకును, తేజోఖండమునకును మధ్యగా నవి వచ్చినప్పుడే వానిని జూడవలెను.

1. పొజిడోనియస్.

ఈయగ్నిపర్వతముఖముయొక్క వ్యాసము 60 మైళ్లున్నది. దీని చుట్టునున్నగోడ మిక్కిలి వెడల్పైనది కాకపోయినను మనకగుపడుటకు నలువునంత వెడల్పున్నది. చంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతములన్నిటియందువలెనే దీనిముఖముయొక్క యడుగుభాగ మాపర్వతప్రాంతసీమకంటె పల్లముగానే యుండును. దీనిలోపల ప్రదేశము, చుట్టుపట్లనున్న ప్రదేశముకంటె 2,500 అడుగులు పల్లముగా నున్నది.

2. లిన్నే

ఇది సెరినిటాటస్ సముద్రమునందున్న చిన్న యగ్నిపర్వతముఖము. నూరుసంవత్సరముల క్రిందట దీనిముఖము $6\frac{1}{2}$ మైళ్ల వ్యాసము గల్గి, ప్రాముఖ్యమైనదిగానున్నట్లు వర్ణింపబడినది. క్రీ. శ. 1866 సంవత్సరముననే ధన్నుసండలి ష్మిట్‌గారీయగ్నిపర్వతముఖము కాన్పించుటలేదని ప్రకటించిరి. అప్పటినుండియు నది చిన్నపల్లముగామాత్ర మగపడుచున్నది; పూర్వమువలె నిది యిప్పుడంత ప్రశంసాపాత్రముగా లేదు. చంద్రునియందు మార్పుల నందుమన్న విశేషవస్తువిదియే. ఈయగ్నిపర్వతముఖముయొక్క గోడలు లోపలికిబడి దానిపల్లమును కొంతవఱకు పూడ్చివైచియుండవచ్చును; కొందఱీ హేతువును శంకించుచున్నారు.

3. ఎరిస్టాటిల్

ఈయగ్నిపర్వతముఖముయొక్క వ్యాసము 50 మైళ్లు. దీని లోపలిభాగము పర్వతమయముగానున్నను దీనియందు కేంద్రశంకువు (Central Cone) లేదు. ఈయగ్నిపర్వతముఖముయొక్క గోడ 10,500 అడుగులకంటె నెక్కువ యెత్తున్నది. దీనిగోడలఛాయలెల్లపు

దును. దీని ముఖముమీఁదఁ బడుచుండును. ఇందుచే దీనిపల్లములలోని విశేషములను బాగుగ్గాఁ జూడలేకపోవుచున్నాము.

4. ఆల్ఫొన్సస్

ఇది యద్భుతమైన పరిశీలనకు తగిన లోయ. ఇది 3½ మొదలు 6 మైళ్లవఱకుఁగూడ వెడల్పులుగల భాగములుగలిగి చంద్రునందలి గోడల్పులకంటెఁ బోవుచున్నది. ఇది యప్పటికి 11,500 అడుగుల లోతు గల్గి 80 మైళ్లు పొడవున్నది. దీని గోడలపై నుండిన చిన్న చిన్న గోడలు విరిగిపడుటచేఁ గ్గొనబడియున్నవి.

5. థియొఫిలస్

అనుకూలపరిస్థితులందు గొప్పదైన యగ్నిపర్వతముఖమును జూచిరి. దీనిచుట్టును వెడల్పుగలిగి యుండును. ఇది 34 మైళ్ల వెడల్పును, 10,000 అడుగుల లోతును గలిగియున్నది.

6. కాథరీనా

పైదానికంటెఁ గొంచెము చిన్నది. దానికి సన్నిహితముగా నున్నది. చంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతముఖములు జంటలుగా నేర్పడినవి. దీని యగ్నిపర్వతములనే యగ్నిపర్వతములు కలవు.

7. ఆర్కిమెడీస్

ఈ పెద్ద మైదానముయొక్క వ్యాసము 50 మైళ్లు. దీని పశ్చిమభాగము తూర్పునుండి పడమరకుఁబోవు పలువిధములైన కాంతులను చూపుచున్నది. పూర్వమీ యగ్నిపర్వత మగ్నిపదార్థములను వెడలఁగ్రక్కిన జాడలను కేంద్రపర్వతములుగాని దీనియందు గనపడుట లేదు. దీని గోడ లన్నియు పొడుగుగా కన్పించుచుండును.

8. ప్లేటో

ఇదియొక చంద్రుని గొప్ప మైదానము. ఇది చిన్న దూరదర్శకయంత్రముతోఁ బాగుగా కనపడుచుండును. ఇది తూర్పు దిక్కున 3800 అడుగుల యెత్తున్నది; పశ్చిమమున నిది యంత యెత్తు లేదు; కాని యీదిశయందు 7,300 అడుగుల యెత్తుగల పర్వతశృంగమొకటి కలదు. ఈపర్వతములచేఁ జుట్టఁబడిన యీ మైదానము చాల విశాలమైనది. ఇది కొంచెము కొంచెముగా వంకరటింకరలుగల వృత్తమును బోలుచున్నది; దీని వైశాల్యము 2,700 చదురపుమైళ్లు. దీనియందగ్నిపర్వతముఖములున్నవి. ప్లేటోను పైన ననేక విశేషములున్నవి. దీనిలో పికోయనునది యున్నతమైనది. ఇది దాదాపుగా 8,000 అడుగుల యెత్తున్నది. ప్లేటోలో మున్నది యగ్నిపర్వతముఖము లున్నవి. నింకను గొన్ని యగ్నిపర్వతముఖములుకూడ దీనియం దగపడుచున్నవని చెప్పుచున్నారు.

9. ఇరాటాస్థనీస్

ఇదియొక పెద్దయగ్నిపర్వతముఖము. దీనివ్యాసము 37 మైళ్ల కంటె కొంచెమెక్కువగా నున్నది. ఇది యపినైన్స్‌పర్వతరాజియొక్క యొకచివరగా నున్నది. ఈనుట్టుపట్ల పర్వతశిఖరము లేర్పడినపుడు బయలుదేరిన గూయగ్నిపర్వతములతోఁగూడిన పదార్థజాలమును వెడలఁగ్రక్కిన యగ్నిపర్వతము మిగియుండునో వు.

10. కొపెర్నికస్

చంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతముఖములలో గొప్పదియు, నందమునకు చెందినదియు నిదియే. దీనికిఁ బయటగానున్న భాగ మనేక చిన్న చిన్న యగ్నిపర్వతముఖములతో నిండియున్నది. దీనికేంద్రమునందు 2,400 అడుగులయెత్తుగల్గి చాలశిఖరములుగల యొకపర్వతము గలదు. దీనియందలి శిఖరము లగ్నిపర్వతములనుండి వెలువడిన పదార్థజాల మచ్చోటఁబడి నల్లగుటచేఁ గల్గెనని యూహించుటకుఁ దగిన ప్రమాణములు లున్నవి. పూర్ణచంద్రునిఁ జూచిన నీ దీనిముఖము మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న కొన్ని రేఖలగపడుచుండును.

11. కెప్లర్

దీనిముఖము 1,000 అడుగులకంటె కొంచెము తక్కువలోతుగా నున్నది. దీనిచుట్టునున్న గోడ యంతయెత్తైనది కాదు ఈగోడ కాంతివంతమైన పదార్థమయముగా నున్నది.

12. అరిస్టార్కస్

చంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతముఖములలో నెల్లఁ గాంతిమంతమైన దిదియే. అమావాస్య వెళ్లిన మూఁడవదినములలోఁ జంద్రబింబపుటంధకారమున యగపడునంతకాంతి దీనికిఁ గలదు. దీనిమూలముననే పూర్వులు చాలమంది చంద్రునియందిప్పటికిని యగ్నిఁగ్రక్కు పర్వతములున్నవని యూహించుచున్నారు. దీని వాయవ్యమూలగా హెరొడటస్ అను నగ్నిపర్వతముఖము మఱియొకటి కలదు. దీనికుత్తరమున 2½ మైళ్లవెడల్పుగల్గి, లోతై వంకరటింకరలుగానున్న లోయయొకటి గలదు. చంద్రబింబమునందలి పెద్దపల్లపుప్రదేశములలో నిది యొకటి.

13. గ్రిమాల్డి

ఇదియొక నల్లనిమచ్చ. విశేషపరిస్థితులందిది యంత్రసహాయము లేకయే కనఁబడును. దీనివైశాల్యము 14,000 చదురపుమైళ్లు. ఇయ్యది మనకు చిన్నదానివలెనే కాన్పించుచుండును.

14. గాస్సెండీ

దీనియందు దక్షిణమైన బీటలువారినప్రదేశము లున్నవి. ఇందుచేతనే దీనిఛాయాపటములను దరుచుగాఁ దీయుచుందురు. దీనియుత్తర దిశయందు లోతైన చిన్న యగ్నిపర్వతముఖ మున్నది. గాస్సెండీ ప్రకాశించునపుడీ చిన్నయగ్నిపర్వతముఖము దానినీడచే కప్పఁబడుచున్నది.

15. ప్టోలెమీ కార్డు

చంద్రబింబములో నెత్తుగోడలు గల మైదానములలో నిది యొకటి. దీనివెడల్పు 184 మైళ్లు. దీనియందు చిరుచదముగాఁ డగ్నిపర్వతముఖముల నొకరుకు త్రించియున్నారు. దీనిచుట్టునున్న గోడయొక్కకోట 10,000 అడుగుల యెత్తున్నను, నిది దృక్చక్రమునకు క్రిందుగానే యున్నది.

16. వార్జెంటిన్

ఇది పైదానికి దగ్గఱగానున్నది. ఇది గడ్డకట్టిన యగ్నిపర్వత పదార్థపూరితమగు నొక యగ్నిపర్వతముఖము.

17. క్లేవియస్

ఇదినంద్రుని 600/° యనపక్షిణపుటక్షాంశముకడ నున్నది. దీని వైశాల్యము 16,500 చదరపుమైళ్లకు తక్కువయుండదు. దీని లోపలను, దీనిగోడలయందును, చాలపర్వతశిఖరములును, యగ్నిపర్వతముఖములును నున్నవి. దీనియందు సూర్యోదయమైనపుడు దీనియుపరిభాగపుదృశ్యము దూరదర్శకయంత్రములో చాలసొంపుగా నున్నట్లగపడును. దీనియందు 24,000 అడుగులయెత్తుగల పర్వతశృంగ మొండుగలదు. దీని చుట్టుపట్ల నసంఖ్యాకములగు నగ్నిపర్వతశిఖరము లున్నవి.

18. టికో

పున్నమనాఁడు చంద్రుని దూరదర్శకయంత్రముతోఁ జూచితిమేని దానియందు మిక్కిలి కాంతిగల యగ్నిపర్వతమొకటి యగపడును. ఇది 17,000 అడుగులలోతుగల్గి 50 మైళ్ల వ్యాసపరిమాణము గల్గి యున్నది. దీనిమధ్య 5,000 అడుగులయెత్తుగల పర్వత శృంగమున్నది; కాని దీనినంటుకొని కొన్నిశిఖరములసముదాయ మున్నది. దీనియందుఁ గాంతిమంతమైనరేఖ లగుపడుచుండును. ఇవి కొన్నివందల మైళ్ల పొడవువ్యాపించి యున్నవి. వీనివంటిరేఖలు మన భూమిమీఁద నెచ్చటను గానవచ్చుటలేదు. ఇవి మైదానములందును, నగ్నిపర్వతముఖగహ్వరములందును, నెత్తైన పర్వతములమీఁదనుగూడఁ గాన్పించుచుండును. ఇవి పున్నమప్రాంతముననే బాగుగా నగపడుచుండుటచే నివికూడ వీనిమీఁదఁబడు సూర్యకాంతిమూలముననే ప్రకాశించుచున్నవని యూహించుచున్నారు. రేఖలవలెఁ బ్రకాశించు నీభాగములు గోళాకృతినున్న స్ఫటికముల వరుసలో లేక గోళాకారముననున్న గుంటలోనైన యుండవలెనని యూహించుచున్నారు.

19. ఆల్ఫోన్సస్

చంద్రబింబముయొక్క మధ్యభాగమున నుంగరము లుంగరములుగా నున్నప్రదేశ మున్నది. ఈభాగము మనకెల్ల సమయములందును గాన్పించుచునే యుండును. వీనియందాల్ఫొన్సస్, టాల్మీ యనునవి మాత్రమే ప్రశంసార్హములుగా నున్నది. ఆల్ఫొన్సస్ యొక్క యుపరిభాగమున రెండుకాంతివంతమైన మచ్చలును, నసంఖ్యాకములగు నల్లమచ్చలును నున్నవి.

20. టాల్మీ

దీనియందు కొన్నియగ్నిపర్వతముఖము లున్నవి. ఇవికాక యింకను గొన్ని చిన్నపర్వతపంక్తులు దీనిక్షుద్రముగాఁ బోవుచున్నవి. ఇవి సూర్యోదయసూర్యాస్తమయసమయములందు మాత్రమే యగపడును.

21. కెథారినా, 22. క్రిల్లస్, 23. థియోఫిలస్

ఈమూఁడగ్నిపర్వతముఖములును పంచమి షష్ఠి దినములందు బాగుగా నగుపడును. ఈమూఁడిటిలో దక్షిణమున నున్నది కెథారినా ఇది 16,000 అడుగులకంటె నెక్కువలోతున్నది. దీనిని క్రిల్లస్‌ను సంధించు వెడల్పైనలోయ యొకటి యున్నది. క్రిల్లస్, థియోఫిలస్‌ల నిట్లుసంధించులోయ యేదియును లేదు. థియోఫిలస్‌గోడ క్రిల్లస్ యొక్క ప్రాంతప్రాకారముమీఁద కానఁగించియుండుటచే, థియోఫిలస్ పుట్టునప్పటికే క్రిల్లస్‌యొక్క చుట్టుగోడ యేర్పడినట్లు గోచరించుచున్నది. థియోఫిలస్ నగు 64 మైళ్లవ్యాసపరిమాణముగల వృత్తాకారపు ముఖమున్నది. ఇది 14,000 నుండి 18,000 అడుగులలోతునందు నున్నది. ఈయగ్నిపర్వతముఖమధ్యమునఁ గొన్ని పర్వతము లున్నవి. చంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతముఖము లన్నిటిలో థియోఫిలస్ లోతైనది; కాని యిది ఇతరయగ్నిపర్వతములవలన నెట్టిరూపవైకల్యమును బొందలేదు. కెథారినాయొక్క యుపరిభాగమును, గోడలును చాల చిన్నచిన్న యగ్నిపర్వతములతో నిండియున్నవి. ఇవి యొకదానచే మఱియొకటి యాక్రమింపఁబడి రూపవైకల్యమును జెందినట్లగుపడుచున్నవి. శుక్లపక్షముయొక్క మొదటిపాదమునందే సాయంకాలమునందైన నీయగ్నిపర్వతములసమూహము చాలబాగుగా నగపడుచుండును.

24. పెటేవియస్

ఈయగ్ని పర్వతముఖమునకు రెండుగోడ లున్నవి. ఇది యమావాస్య తరువాతను, పున్నమ తరువాతను నొకటిరెండుదినములు చాలసౌందర్యముగాఁ గాన్పించుచుండును. సూర్యుఁడు దిఙ్మండలమునకు పైన 45° లు వచ్చునప్పటి కిది యదృశ్యమగును. దీనియుపరిభాగము న్యుబ్జాకారముగా నుండి మధ్య నొకకొన్ని గట్టులతో నిండియున్నది. దీనిమధ్యనొకలోతైనపల మున్నది.

25. హిగినస్

ఇది చంద్రబింబము యొక్క కేంద్రమునకు దాపుననున్న చిన్న యగ్నిపర్వతముఖము. దీనికుండ నొక పెద్దలోయ పోవుచున్నది.

26. ట్రీయిస్నెకర్

ఇది 30 మైళ్ల వ్యాసపరిమాణముగల యగ్నిపర్వతముఖము. దీని యం దొక యెత్తైన పర్వతమున్నది. దీనియందుఁ జాల్లాపల్లముల సముదాయమున్నది. ఈపల్లములపంచలు కొంచెమెత్తుగా నున్నట్లగపడుచుండును. ఇవి చంద్రుని యుపరిభాగమునందలి బీటలై యుండనోపు.

చంద్రబింబముయొక్క వంచనున్న పర్వతములలో లీబ్నిట్జనునది యున్నతమైనది. దీనియందు 41,900 అడుగులెత్తుగల యొకశిఖరమున్నది.

చంద్రునియం దిట్టివింతలు పుట్టుటకు కారణము లేవియో యెఱుఁగము. దీనికి ప్రత్యక్షనిదర్శనములు లేవుకాని యినన్నియు నవలోకనములను జరిపినేసిన యూహలు. మండలాకారపుముఖములుండుటయు, వాని మధ్యప్రదేశమునఁ బర్వతశిఖరములుండుటయు, జూడఁ జంద్రుని యందలి యీవింతలన్నియు నగ్నిపర్వతముల చురుకుదనము వలనే యేర్పడినవని చెప్పుటకుఁ గారణభూతము లగుచున్నది. చంద్రుని యందలి యగ్నిపర్వతము లిప్పుడు మంటలను వెడలఁగ్రక్కుట మనము చూచుటలేదు; కాని చంద్రునియం దప్పుడప్పుడు నలతిమార్పులుగల్గు చున్నట్లు కొంద అప్పుడప్పుడు ప్రకటించుచుందురు. కొన్నివిషయములను గూర్చి యిదివఱకే ప్రకటించి యున్నాఁడు. హిగినస్నకు దగ్గఱగా నొకయగ్నిపర్వతము ప్రజ్వలితమైనదని యనుకొనిరి. ఇవి నిక్కమేయని నిరూపించినను, మిగిలినవానితోఁ బోల్చిచూచిన నివి స్వల్పప్రాయములుగా నగపడుచున్నవి.

సూర్యుఁడు, భూమి, చంద్రుఁడు ననునీమూఁడు గ్రహములను బోల్చిచూతము. వీనిలో సూర్యుఁడు చాలపెద్దవాఁడు. చంద్రుఁడు భూమికంటె మిక్కిలి చిన్నవాఁడు. సూర్యుఁడు చాలవేఁడిగానున్నను గ్రమక్రమముగా నాతనివేఁడిమి వ్యయపడుచునేయున్నది. భూమియందు పర్వతములు, బండమన్ను, జలరాసులు నున్నను దీనియందుఁగూడ నెక్కుడుష్ణమున్నట్లు స్వల్పనిదర్శనములు మాత్రమే కలవు. అగ్నిపర్వతములు, భూమియొక్క కేంద్రమునకడ తీవ్రమైన యుష్ణ మిప్పటికిఁగూడ నున్నదను నమ్మకమును గల్పించుచున్నవి. ఒకేయుష్ణోగ్రతగల రెండు వస్తువులలో, చిన్నది పెద్దదానికంటె శీఘ్రముగాఁ జల్లారును. సౌరకుటుంబములోని గ్రహములందలి యుష్ణమునకుఁ గారణ మేదయైయుండినను, నివి క్రమక్రమముగా ననేక యుగములనుండి చల్లారుచునేయున్నవి. సూర్యుఁడు పెద్దవాఁడగుటచే నాతఁడిప్పటికిని చల్లారలేదు. మధ్యస్థప్రమాణముగల భూమియొక్క యుపరిభాగము మాత్రమే చల్లారెనుగాని దీనిగర్భమునఁ జాలవేఁడియున్నది. చంద్రుఁడు చిన్నగ్రహమగుటచే దాని గర్భస్థోష్ణముచే నిక్కడ నెట్టినూతనములైన మార్పులను నుద్భవిల్లనంతచల్లగాఁ జల్లారిపోయినది. దీనినిఁబట్టి చంద్రునియం దగ్నిపర్వతముఖములు, కొన్నియుగములకు పూర్వమే యేర్పడినవని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. చంద్రునియం దీవింతలు పుట్టిన కాలమునందు భూమికూడఁ జాల వేఁడిగానుండియే యుండవలెను. చంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతములు చురుకుగానున్నపుడు భూమి దానిమీఁద జీవరాశులకు వసింప శక్యముగ్గానంత వేఁడిగానే యుండి యుండవలెను.

ఇఁకఁ జంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతముఖము లుద్భవించుటకుఁ గారణములను యోచింతము. అగ్నిపర్వతములు తొలుదొల్తఁ దీవ్రమైన యంతఃప్రేరణముతో రాలను, తదితరపదార్థములను వెడలఁగ్రక్కునపుడవి దానిముఖమునుండి యన్నిదిశలకుఁ బడి దానిచుట్టును గోడలవలె నేర్పడియుండును. కొంతకాల మీయగ్నిపర్వతము జడిమపడియుండి మఱలఁ జురుకుదనము వహించును. ఇప్పటికప్పుడే యాగ్రహము కొంత చల్లఁబడియుండును. గ్రహము చల్లారినకొలఁదిని దాని గర్భస్థప్రేరణములఁ దీవ్రము తగ్గును. దీనంజేసి దానియందలి పదార్థములు దూరమునకుఁ బోఁజాలక నూచుట్టుపట్లనట్టుగాఁజేరి యొకపర్వతముగా నేర్పడును. కొన్నియగ్నిపర్వతముఖములు చదునుగానున్నవి. ఇయ్యది యగ్నిపర్వతములందలి పదార్థజాలను ప్రక్కలకుఁబ్రసరించి ఘనీభవించుటచే నేర్పడియుండవచ్చును. ఇది యిట్లుండ నీయగ్నిపర్వతముఖములచుట్టునున్న గోడలు 80 మైళ్ల వ్యాసపరిమాణము గలవని చెప్పియుంటిని. అగ్నిపర్వతములు తమలోనిపదార్థముల నింతదూరము వెడలఁగ్రక్కఁగలవాయని కొందఱు శంకింపవచ్చును. ఇం దేమియు నద్భుతము లేదు. చంద్రుని గురుత్వాకర్షణశక్తి భూమియొక్క గురుత్వాకర్షణశక్తిలో నారవవంతున్నదని యిదివఱకే ప్రకటించియున్నాఁడ. దీనంజేసి భూమిమీఁద 6 వీసెల బరువున్నవస్తువు చంద్రునిమీఁదనొక వీసె బరువుమాత్రమే యుండును. భూమిమీఁద నొకరాతిని 20 గజములు రువ్వుటకుఁ గావలసిన ప్రేరణముతో దానినిఁ జంద్రునిమీఁద 120 గజములదూరము రువ్వఁగలము. చంద్రునియందు ముప్పదితొమ్మిది మైళ్లదూరమున కగ్నిపర్వతపదార్థములను వెడలఁగ్రక్కుటకుఁ గావలసిన ప్రేరణము; భూమిమీఁద వానిని నా ఱేడుమైళ్లు దూరమునకు వెడలఁగ్రక్కుటకు వలయు ప్రేరణమునకు సమానముగా నుండవలెను. నవీన శతఘ్నులు సాధారణముగా నాఱేడుమైళ్లదూరమున నున్నవస్తువులను నాశనముచేయుట చూచుచున్నాముకదా! ఇట్టిపాటిశక్తి యగ్నిపర్వతముల కుండుటలో వింత యేమున్నది.

ఇది యిట్లుండ చంద్రునియందలి దృశ్యవిశేషము లొకకొన్ని యితరఖగోళవస్తువులపతనసంఘట్టనమునంజేసి గల్గినవని యనుచున్నారు. ఇంద్రియమ్సముద్ర మిట్టిసంఘట్టనముల కాలవాలమగుటచే దాని చుట్టుపట్ల దృశ్యవిశేషము లిట్టివేయని యనుచున్నారు. ఉల్కాముల

శ్రీ ఎ. [illegible] సాహెబుగారు, కోయిలకుంట్ల

శ్రీ మహమ్మద్ అబ్దుల్ [illegible] సాహెబ్‌గారు

అక్షయ సం. అధికచైత్ర శు. ౧ సోమవారము

శ్రీ [illegible]

వంటి వేగముగల పెద్దపదార్థములగతివలనఁ జంద్రునియందలి చాళ్ళు ర్పడి మనకు రేఖలవలెఁ గనుపడుచున్నవని చెప్పుచున్నారు.

చంద్రదృశ్యములు శిలామయమై గంట్లుగంట్లుగా నుండును. భూమిమీఁద మనము చూచునట్టి పచ్చికబయళ్లుగాని, యడవులుగాని చంద్రునియందు గనుపడకుండుటచే వీనిని జూచినపుడెల్ల యేడారులు తలఁపునకు వచ్చుచుండును. కొన్ని విషయములందుఁ జంద్రునికిని భూమికిని జాలపోలిక గలదు. చంద్రునియందుఁగూడ రేయింబవళ్లు గల్గుచున్నవి; కాని యవి మనరేయింబవళ్లకిరువదితొమ్మిదిరెట్లపరిమాణము గలవిగా నున్నవి. భూమికిని జంద్రునికినిఁ గూడ నుష్ణమునిచ్చు గ్రహము సూర్యుఁడే. చంద్రాహ్నమెంతో యుష్ణముగా నుండునో కాని చంద్రునియందలి రాత్రులు భూమిమీఁద నున్న చల్లని తావులకంటె శీతలముగా నుండును. చంద్రునుండి భూమికివచ్చువేఁడిని గొలఁది కనుఁగొనిరి. చంద్రునుండి వచ్చువేఁడిలో 86 చంద్రబింబమునుండియే వచ్చుచున్నది; మిగిలిన 14° చంద్రబింబముచేఁ బ్రతిబింబితమగుచున్న సూర్యునివేఁడియని నిర్ణయించిరి. స్టీఫెనుగారి యుష్ణప్రసారసిద్ధాంతములవలనఁ జంద్రునినుండి మనకు వచ్చుచున్నంతయుష్ణమును బ్రసరింపఁజేయుటకుఁ జంద్రుఁడు దాదాపుగా నీళ్లు మసలునట్టిగ్రాత (100° శ. వి.) గలదిగా నుండవలెనని నిర్ణయించిరి. చంద్రునిమీఁది ప్రతిబింబువును సూర్యరశ్మియందు దిరుగదితొమ్మిదహములకాలమున్నను చంద్రబింబముయొక్క యుష్ణోగ్రత యంతయెక్కువగా నుండదు. సూర్యునుండి చంద్రుఁడు గ్రహించు నుష్ణమును బోకుండఁ జంద్రునియందుఁ గూడబెట్టి యుంచుటకుఁ జంద్రునిచుట్టను వాయుమండల మేదు.

ఇప్పటివారిచేఁ జేసిన పెద్దపెద్దదూరదర్శకయంత్రములసహాయమునఁగూడఁ జంద్రునియందు జీవంతు లున్నవా లేవా యను సంగతిని నిర్ణయించుటకు శక్యముకాకున్నది. కావున నీవిషయమును గూర్చి చర్చించుటలో, జీవనమున కావశ్యకములైన యితరపదార్థములు దానియందున్నవో లేవో చూచి దానినిబట్టియూహలను జేయవలెను. మనము భూమిమీఁదఁ జూచుచున్న జీవకోటులవంటి వేవియును జంద్రునియందుండుట కవకాశములేదని ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు ప్రకటించుచున్నారు. జీవమునకు ముఖ్యాధారము నీరు. అన్ని వృక్షజాతులజీవనమునకును నీరావశ్యకము; అన్నిచెట్లలోనిపదార్థములందును నీరుండుటచే చూచుచున్నాము. జంతువులజీవనమునకుఁగూడ నీరావశ్యకము. నీరు లేనిచో జంతుజీవనమేకాక మనుష్యజీవనముకూడ దుస్తరము. చంద్రునియందు నీరులేనిచో దానియందు జీవరాసులుండుట గుస్తరమని మనము వచింపవచ్చును. చంద్రునియందు నీరులేదు. నీరేయున్నచోఁ జంద్రునియందు మబ్బులును, వానికిసంబంధించిన యితరమార్పులును కూడ మన కగపడుచుండవలెను. చంద్రునియందు నీరేయున్నచో దానియందు సూర్యబింబముయొక్క ప్రతిబింబము ప్రకాశించుచు, నొకనక్షత్రమువలెనైన మన కగపడవలెను. చంద్రునియందు జలపూరితములైన సముద్రములుగాని, మహాసముద్రములుగాని, నదులుగాని, చెరువులుగాని యున్నట్లు దూరదర్శకయంత్రములు ప్రకటించుటలేదు. చంద్రదృశ్యములు మేఘములచే మఱుఁగుపడుట యెన్నఁడును నెన్వరును జూచియుండలేదు. దీనంజేసియే ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు చంద్రుని జలరహితమై నిస్సారమైన గ్రహమని తలఁచుచున్నారు. కావుననే చంద్రునియందు జీవరాసులుండుట యసంభవమని చెప్పవలసివచ్చుచున్నది.

జీవమున కత్యావశ్యకమైన వాయువుకూడఁ జంద్రునియందుఁ గానరాదు. భూమిమీఁద 200 లేక 300 మైళ్లయెత్తువఱకుమాత్రమే వాయుమండలము వ్యాపించియున్నది. ఇట్టి వాయుమండలము చంద్రునిచుట్టు నున్నదా లేదా యను విషయమును నిర్ణయించినచోఁ జంద్రునియందు జీవు లున్నవో లేవో చెప్పఁగలుగుదుము. చంద్రునిచుట్టు నత్యల్పముగా వాయుపదార్థము లున్నట్లు నిదర్శనము లున్నవి. [చంద్రునిచుట్టునున్న వాయువుయొక్క సాంద్రత మన వాయువుయొక్క సాంద్రతలో 1/5000 కంటెనుండెఁ దక్కువేయని నిర్ణయించిరి.] ఇది మనవాయుమండలమునం దత్యల్పాంశమగుడు దీనియందు నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములనుజలుపుట దుస్తరము. ఇందుచేతఁ జంద్రునిచుట్టునున్న వాయుమండలము లేనిదానితోనే జమయైనది.

ఈవిషయమును నిరూపించుట కనేకమార్గము లున్నవి. వీనియందు ఛాయాపనమునుబట్టి నిర్ణయించినదే సునిశ్చితమైనది. చంద్రుఁడు సాధారణముగా భూమికిని నేదేని యొకనక్షత్రమునకును మధ్యగా వచ్చుచుండును. తాత్కాలికముగా నానక్షత్రము మఱుగుచెందుట నాచ్ఛాదన (occultation) మందురు. ఇట్టిస్థితి రోఁగరూపమున సంభవించుచున్నదో గుర్తింపవచ్చును. సాధారణముగా నీస్థితులందు దాయానక్షత్రములు హఠాత్తుగా మఱుఁగుఁజెందుచుండుటే చూచుచున్నాము. చంద్రునిచుట్టు వాయుమండలమే యున్నచో నాయానక్షత్రములు క్రమక్రమముగా మఱుఁగుపాటుఁజెందవలసినదేకాని హఠాత్తుగా మాత్రము మఱుఁగుపడవు.

చంద్రునియందు గాలియు నీరును లేమింజేసియే చంద్రదృశ్యములంతయు మిట్టపల్లములంతయు స్పష్టముగానుండుటకుఁ గారణభూతమగుచున్నది. భూమిమీఁదిపర్వతములు వర్షమునలనను, వాయువులననను, మంచువలనను, నానాటు రూపవైకల్యముఁ జెందుచు మార్పులనందుచున్నవి. కాని చంద్రదృశ్యమునట్టివి నాశనముల పాలుగామింజేసి యెల్లప్పుడును నొకేవిధముగా నున్నవి. కొన్నిశతాబ్దముల క్రిందట నేర్పడిన చంద్రునియందలి యగ్నిపర్వతములు నేఁటికిఁగూడ నిప్పుడే యేర్పడిన హానియందు క్రొత్తగా నున్నవి. చంద్రునియందుఁ గాలియు నీరును లేకపోవుటచే దానియందలి దృశ్యవిశేషము లెన్నిశతాబ్దములైనను క్రొత్తవిగానే యుండును.

మనభూమిమీఁద వేనవేలు జీవరాసు లున్నవి. వివిధపరిస్థితులందు వీనినన్నిచోటులయందును జూచుచున్నాము. వేఁడిదేశములందును, శీతదేశములందును, భూమిమీఁదను, లోఁతైన సముద్రముల

యెడులున్నను, కొండగుహలందును, భూవివరములందును గూడ మనము జీవరాసులను జూచుచున్నాము. బాహ్యపరిస్థితు లెట్టివైనను వాని కనుగుణమైన జీవకోటుల నాయాతావులందు దేవుఁడు సృజించియే యున్నాఁడుగదా! మానవులును కొన్నివృక్షములును, భూమిమీఁద జీవించుటకే యనువైనవిగా నున్నవి. చంద్రునియందు మనకుఁ దెలిసినట్టి జీవకోటులుండుట యసంభవము; కాని దానిపరిస్థితుల కనువైన జీవరాసులం దున్నవేమో మనము నిర్ణయింపఁజాలము. చంద్రునిగాని యాతనియందు జీవులున్నవో లేవో తెలిసికొనుట దుస్తరము. దూరదర్శకయంత్రము లిద్దానినిఁ బ్రకటింపఁజాలకున్నవి. కావుననే చాలమంది పెద్దలు మన మెఱిఁగిన జీవకోటులవంటివి చంద్రునియందు లేవని నిశ్చయముగాఁ బలుకుచున్నారు.

ప్రపంచమునందలి యాయాదేశములకు గలత వానివానిభౌగోళికస్థితులనుబట్టియే వెలయుచున్నవి. ఆయాదేశముల యార్థికస్థితులు వానివానివర్తకములయొక్క స్థితుల నాశ్రయించికొనియే వెంపొందుచుండును. వర్తకమునకు నావికాయాత్ర యావశ్యకము. నౌకాజీవనముచే బ్రతుకువారియుస్థితియే యాయాదేశముల యార్థికాభివృద్ధికును గారణభూతమగుచున్నది. నావికులకుఁ జంద్రుఁడు రెండువిధములుగా నుపయోగపడుచున్నాఁడు.

దూరప్రయాణములందును, కొన్నికొన్ని విషమస్థితులందును, చంద్రుఁడు నావికుల కమూల్యమైన యుపయోగములనుఁ బ్రకటించుచుండును. ఓడనడుపునప్పుడు నావికుఁడు తనయోడ యేయేతావులందున్నదో యనుసంగతిని యెప్పటికప్పుడు నిర్ణయించుకొనుచుండవలెను. ఇది నిర్ణయింపలేనివాఁడు చాటులులేని సముద్రముమీఁదఁదారితప్పిపోవలెనో తెలిసికొనఁజాలఁడు.

సూర్యునిఁగూర్చిన యవలోకనములవలన నావికుఁడు తానే యక్షాంశమువిూఁద (Latitude) నున్నాఁడో తెలిసికొనఁగలుగును. దీనంజేసి యప్పుడు స్థానికకాల మెన్నిగంటలైనదో తెలిసికొనును. భూగోళపటముమీఁదఁ దనయోడ యెచ్చటనున్నదో తెలిసికొనుటకు నావికుఁ డప్పుఁడు గ్రీనిచ్‌లో నెన్నిగంటలైనదో తెలిసికొనవలెను. సాధారణముగా నోడలలో గ్రీనిచ్‌కాలపరిమాణమును దెలుపు గడియారములు రెండో మూఁడో యుండును. వీనిని ఓడ బయలుదేరునపుడు గ్రీనిచ్ కాలమును సునిశ్చితముగాఁ బ్రకటించునట్లు సరిచేయుదురు. ప్రమాదము లేమైన గలిగి, గడియారము సరిగా పనిచేయవేమోయనుభయమువలననే వారు రెండుమూఁడింటిని యోడలం దుంచుకొందురు. గ్రీనిచ్ కాలపరిమాణమున నొక్కనిమిషము వ్యత్యాసముకలిగిననో నావికునియోడ ఋజుమార్గమునుండి 15 మైళ్లు బాహిరముగాఁ బోవును.

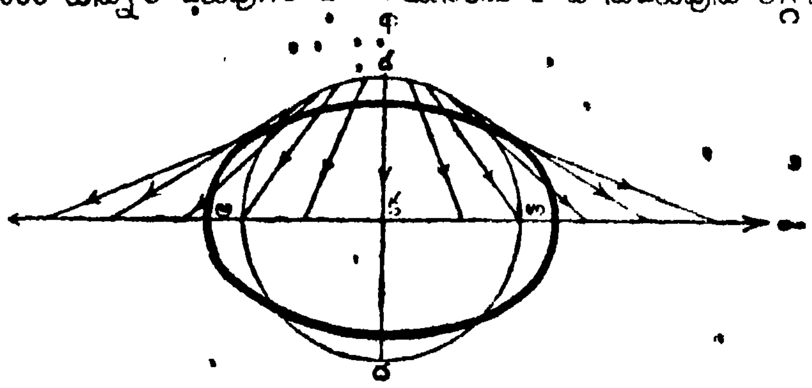
సముద్రయానమును జేయుతరి నోడయందలి గడియారములను సరిచూచికొనువిధ మొకటి యావశ్యకము. ప్రతినావికునికిని ఇచ్చవచ్చినపుడెల్ల గ్రీనిచ్‌కాలమును కొంచెమేని వ్యత్యాసములేకుండఁ దెలిసికొనుట కొకసునిశ్చితమైన విధమేదియేని యున్నచో వారికెంతో ప్రయోజనకారిగా నుండును. ప్రపంచమునం దందఱికిని గనుపడెడి గ్రీనిచ్‌గడియారమొకటి యున్న నెంతో బాగుగా నుండెడిది. అట్టి గడియారమును దేవుఁడు నిర్మించియే యున్నాఁడు. అన్నిగడియారములకువలెనే దీనిముఖమునందుఁగూడ నొకకొన్నిగుర్తు లున్నవి. ఈగడియారము యొక్క ముఖమున నొకముల్లు తిరుగుచున్నది. ఈగడియారముయొక్క ముఖముఖగోళమే; నక్షత్రములే దీనియందలి గుర్తులు. దీనిముఖముమీఁద దిరుగు ముల్లు మనచంద్రబింబమే. నావికుఁడు తనగడియారమును బరిశోధించికొనఁగోరినపుడు చంద్రునికిని వానికి దగ్గఱగానున్న నక్షత్రమునకును గలదూరమును కొలుచును. చంద్రుఁడు హస్తనక్షత్రమునుండి 3° దూరముననున్నాఁడనును. ఆదినమున చంద్రుఁడు హస్తనక్షత్రమునుండి 3° దూరమున నుండునప్పటికి గ్రీనిచ్‌కాల మెంతయగునో యనునది నౌకాపంచాంగమునుండి తెలిసికొందురు. దీనినిబట్టియే యాయాయోడలలోని నావికులు తమతమ గడియారములను సరిచేసికొనుచుందురు.

చంద్రుఁడు సముద్రమునందుఁ బాటుపోటులనుగల్పించి నావికులకుఁ దోడ్పడుచున్నాఁడు. కావునఁబాటుపోటులనుగూర్చికూడఁ గొంచెము తెలిసికొందము. సూర్యచంద్రులగురుత్వాకర్షణశక్తుల వలన భూమిమీఁదిజలపదార్థవాయుపదార్థములలో నియతకాలావధులందుఁ గల్గుసంక్షోభములను బాటుపోట్లని వ్యవహరించుచున్నారు. సూర్యచంద్రుల వివిధాకర్షణశక్తులతీక్ష్ణమువలన వానికి దగ్గఱగాను, దూరముగాను నున్న భూమియొక్క యిరుపార్శ్వములును కొంత యొత్తిడి (stress) కి వశమగుచున్నవి. ఈయొత్తిడి శక్తిని, దానియందుఁ గల్గువివిధమార్పును, గణితశాస్త్రవిధుల నవలంబించి నిర్ణయించిరి. వాయువునందలి సంక్షోభములను (పాటుపోటులను), భారమితియంత్రములందుఁగల్గు వలఁతిమార్పులు ప్రకటించుచున్నవి. సముద్రజలంబులందు గల్గు సంక్షోభములు చాల మహత్తరములైనవి. చంద్రుని ప్రబలప్రభూతి ప్రతి 24 గంటల 51 నిమిషములకును నొక్కొక్కసారి వ్యక్తమగుచుండును.

సముద్రముయొక్క క్షోభములకుఁ గారణభూతులు సూర్యచంద్రులే. గురుత్వాకర్షణశక్తి యాయాపదార్థములయొక్క బరువుతో సరళముగాను వానిదూరములతో విలోమముగాను మారుచుండును. చంద్రునియొక్క గురుత్వాకర్షణశక్తిని సులువుగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. చంద్రుఁడు భూమిలో వంతు $\frac{1}{80}$ బరువున్నాఁడు; భూమినుండియాతఁడు భూమిత్రిజ్యకు 60 రెట్లుదూరమున నున్నాఁడు. భూమియొక్క కేంద్రము "క" కడ నుండు చంద్రునియాకర్షణము $= \frac{K}{85 \times 602}$ *; చంద్రునికి క్రిందుగా నున్న "అ" బిందువుకడ $\frac{K}{80 \times 59^2}$; "అ"కు నెదు

* భూమియొక్క గురుత్వాకర్షణశక్తి 'K'.

రుగా చంద్రునికి అభిముఖముగా నున్న "ఆ" బిందువుకడ $\frac{\text{క}}{80-612}$ నగును. "అ,క"ల కడ చంద్రుని యాకర్షణములకుగల వ్యత్యాసము $\frac{\text{క}}{8424000}$; "క,ఆ"ల కడ చంద్రుని యాకర్షణములకు గల వ్యత్యాసము $\frac{\text{క}}{8835000}$ నగుచున్నది. చంద్రుడు నెత్తిమీదనున్నను, నడుగుననున్నను 4000 టన్నుల బరువుగల పదార్థమునందు 1 పౌనుబరువును తగ్గజేయు

చిత్రము 6

నంతటి ప్రేరణముతో పైకెత్తునట్టిగుణమును గల్పించుచున్నాడు. దీనం జేసియే భూమిమీద నీరుపటమునందు ప్రకటించినట్లుబుకుచున్నది. "అ, క,ఆ" బిందువుల కట్టిసంబంధమును లేదనుకొనినచో "ఆ" బిందువుకడ నున్న యుత్క్షిప్త (Lifting force) ప్రేరణమును గూర్చి మనము బాగుగా గ్రహింపగలుగుదుము. ఇట్టి సంబంధము లేనిచో నివి వివిధ వేగపరిమాణములతో భూమిమీదకి బహుదూరము నొక దానినుండి యొకటి దూరముగుచుండును. ఇవి నిక్కముగా నొకదానితో నొకటి సంధింపబడి యుండుటచే వీనిని వేరుచేయుట కంతఃప్రేరణములు యత్నము జేయుచుండును. దూరమునుండి యాకర్షించుపదార్థముయొక్క బృహదుత్క్షిప్త ప్రేరణము, వానిమధ్యనుండుదూరఘనమునకు (Cube of the distance) విలోమముగా మారుచుండును. చంద్రునికిని భూమియొక్క కేంద్రమునకును మధ్యనున్న దూరమును 'ద' యనియు, చంద్రునిబరువును 'చ' యనియు, భూమియొక్క త్రిజ్య 'త' యనియు ననుకొనినచో; "అ" కడనాకర్షణము $= \frac{\text{చ}}{(\text{ద}-\text{త})^2}$ ను, "క" కడ నాకర్షణము $= \frac{\text{చ}}{\text{ద}^2}$ న నగును. "అ" కడనుత్క్షిప్త ప్రేరణము $= \text{చ} \left(\frac{1}{(\text{ద}-\text{త})^2} - \frac{1}{\text{ద}^2} \right)$

'ద' తో బోల్చిచూడ 'త' చాల చిన్నది కావున

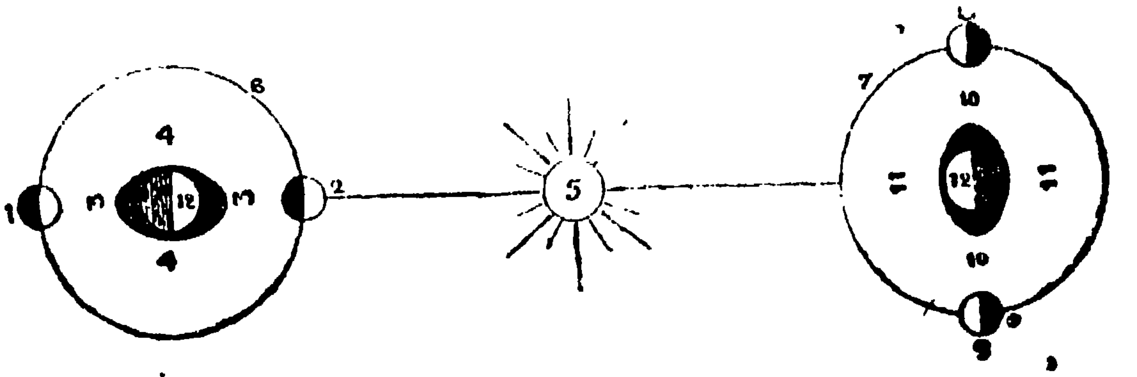
$$\frac{\text{చ}}{2\text{ద}.\text{త}.\ \frac{\text{త}^2}{\text{ద}^4 - 2\text{ద}^3\text{త} + \text{ద}^2\text{త}^2}} = \frac{\text{చ}.2\text{త}}{\text{ద}^3} \text{ అగును.}$$

సూర్యుని యాకర్షణమంత యల్పముగా నుండుటకు గారణ మిదియే. వీని దూరముల (23,500త) వర్గములకు విలోమముగా మారుచుండు నాకర్షణము చంద్రుని యాకర్షణమునకు 200 రెట్లున్నను వీని దూరములఘనమునకు విలోమముగానున్న పోటులను లేవనెత్తు నుత్క్షిప్త ప్రేరణము చంద్రునియుత్క్షిప్త ప్రేరణములో 2/5 నంతు మాత్రమే యగుచున్నది. భూమిచుట్టు నొకేలోతుగలసముద్రమున్నదనియు, ఘర్షణము (Friction) లేనిచో నాజిల్లాలోనియందు సూర్య చంద్రులిరువురి కూటాకర్షణమువలన గలుగు మార్పుల నీదిగువపటము ప్రకటించుచున్నది.

సముద్రములపాటు పోటు

పున్నమనాడును నమావాస్యనాడును సూర్యచంద్రు లిరువురు నొకరేఖమీదనుండి భూమి నాకర్షించుచున్నారు. అప్పు డుచ్చానపు పోటులు గలుగుచుండును. సప్తమి ప్రాంతమున సూర్యచంద్రులయాకర్షణములు లంబమానముగా నుండును. చంద్రునికి గ్రిందుగానున్న భాగములందు పెద్దపోటులును, సూర్యునికి గ్రిందుగానున్న భాగములందు చిన్నపోటులును గలుగుచుండును. వీనిని నిమ్నపుపోటులని వ్యవహరించుచున్నారు. అమావాస్యపున్నమలందు పక్కినదినములందు సాధారణముకంటె నెత్తైన పోటులును, లోతైన పాటులును సంభవించుచుండును.

సప్తమీప్రాంతపు సాధారణముకంటె తక్కువయెత్తుపోటులును, సాధారణముకంటె తక్కువలోతుపాటులును గల నిమ్నపుపోటులు గల్గుచున్నవి, ఇప్పుడు చంద్రుడే ప్రధానమైన పోటుల నుత్ప

చిత్రము 7:—(సముద్రముల పోటుపోటులు.) 1. పూర్ణిమ; 2. భూమి; 3. పోటు; 4. పాటు; 5. సూర్యుడు; 6. ఉచ్చానపు పోటులు; 7. నిమ్నపుపోటులు; 8. బహుళసప్తమి; 9. శుద్ధసప్తమి; 10. పోటు; 11. పాటు; 12. భూమి.

న్నము చేయుచుండును; సూర్యుడు వీనికి ప్రతికూలముగా చిన్నపోటులను కల్పించుచున్నాడు. చంద్రుడు నేదిష్ఠ స్థానమున (Perigee) నున్నపు డుచ్చానపుపోటు లెత్తుగా నుండును. భూమి సూర్యునికి దగ్గఱగా నున్నపుడనగా జనవరి 1–వ తేదీ ప్రాంతమున నిది సంభవించినచో మిక్కిలి యెత్తయినపోటులు గల్గును. ఈ రెండు స్థితులందును గూడ పోటులు సన్నగిల్లుచున్నవి. ఉచ్చానపుపోటులయు, నిమ్నపుపోటులయు, నెత్తులనిష్పత్తి రమారమిగా 7:4 అగుచున్నది.

భూమి దానిని జుట్టియున్న నీటితోగూడ భ్రమించుచుండుటచే, దానిమీది ప్రతిస్థలమును బహిరాకర్షణములకు వశమగుచున్నది. దీనంజేసి యాయాస్థలములందలి నీరు మిక్కిలి పైకి లేవనెత్తబడుటయు, నటుతరువాత క్రమక్రమముగా తగ్గి తగ్గి నీరు మిక్కిలి లోతునకు బోవుటయు దటస్థించుచున్నది. ఇందు మొదటిది పోటనియు రెండవది పాటనియు వ్యవహరించుచున్నారు. పోటుపాటు లొకదాని తరువాత మరియొకటి ప్రతి యిరువదినాలుగు గంటలకాలావధియందు

రెండుపర్యాయములు సంభవించుచుండవలెను. భూమియొక్క భ్రమణము జేయునప్పటికి చంద్రుడు [illegible] భాగలు (12°) [illegible] పోవుచున్నాడు. [illegible] నక్షలము తిరుగ చంద్రుని [illegible] భూమి [illegible] భ్రమణమును [illegible] యింకా 12° [illegible] భ్రమింపవలెను. [illegible] యొకస్థలము [illegible] 24 గం. 51 ని. కాలావధి పట్టుచుండును.

ఈ [illegible] పోటులు [illegible] గల్గుచుండును. ఇవి [illegible] 23 గం. 38ని. [illegible] సంభవించుచునే [illegible] బోటు [illegible] 25 గం. 6ని. కాలా[illegible] గల్గుచుండును. సూర్యచంద్రుల [illegible] గు పోటుల [illegible] ముందుగా [illegible] లేక వెనుక [illegible] సంభవించుచుండును. అమావాస్య పూర్ణిమల [illegible] దీ రెండుపోటులును లీనమై [illegible] యగ్రములు చంద్రునికి [illegible] క్రిందుగనే యుండును. [illegible] (Quadrature) చంద్రునిపోటుల యగ్రములు [illegible] చంద్రునిపోటుల [illegible] తలు సూర్యునిపోటుల యగ్రములతోను [illegible] వ్యత్యాసములకు [illegible] పోటుపోటుల సంభవింపజేయుచుండును. [illegible] సూర్యచంద్రులపోటుల యగ్రములయోగ[illegible] (Displacement) [illegible] చుండును. [illegible] సూర్యుని [illegible] 45° స్థలములందు [illegible] 30 నిమిషములు [illegible] సంభవించుచుండును. [illegible] ముందుగానే [illegible] 30 నిమిషములు ముందుగానే [illegible]చుండును. సూర్యుని వలనగల్గు పోటుయొక్క యగ్రము [illegible] గలుగుపోటుయొక్క యగ్రమునకు [illegible] (Quadrant) [illegible] గల్గుపోటుయొక్క యగ్రమింకా తూర్పుగా [illegible] దుల [illegible] సంభవించుచు [illegible].

[illegible] (Celestial equator) [illegible] (28.0 ఉ.) కావున పోటుయొక్క యగ్రము [illegible] గోళమునందును దాని [illegible] గోళమునందు [illegible] నున్న బిందువుకడను చేర్పడుచున్నవి. పోటులయగ్రములను సంధించు భూమియొక్క వ్యాసమున [illegible] భూమి భ్రమించుచున్నదిగావున చంద్రునికి [illegible] స్థానములు [illegible] మారుచుండును. దీనంజేసి [illegible] నున్నపోటుయొక్క యగ్రము [illegible] యొక[illegible] చేర్చును. రెండవయామ్యానపుపోటు ముద టిదానికంటెం దక్కువగా నుండును. ఇయ్యది [illegible] సంబంధించున్నది.

[illegible] సిద్ధాంతము పోటుపోటులనుగూర్చి చాల విపులముగాం జర్చించి [illegible] ఫలితములను ప్రకటించియున్నారు. [illegible] భూగోళమును [illegible] (Rigid) [illegible] పోటుపోటులనుగల్గు [illegible] భూమియొక్క [illegible] దీనికి ప్రతిహ[illegible] [illegible] సంభవించుచున్న [illegible] సంభవించు [illegible] దాదాపుగా [illegible] తక్కువ [illegible] గల్గుచున్నట్లు లూహించుచున్నారు. [illegible] నీవేగ [illegible] గల్గునట్టును [illegible] వేగమును [illegible] భూమినుండి [illegible] [illegible] ప్రకటించిరి. ఇదియే [illegible] గారి పోటుపోటులంగూర్చిన తత్త్వము [illegible].

భూమియు [illegible] వేఱువేఱుగా [illegible] నవి [illegible] చంద్రుడు [illegible] పోటులు సంభవించుచుం[illegible] గల్గు పోటు[illegible] కాలా[illegible].

సముద్ర[illegible] గల్గు పోటు[illegible] సూక్ష్మముగా నెవరును నిర్ణయింపలేదు గాని [illegible] 2 లేక 3 అడుగులుండును. [illegible] సముద్రములు పోటు[illegible] [illegible] ఖండీయఖాతము [illegible] దాదాపుగా 100 అడుగుల యెత్తుగలపోటు సంభవించినట్లును, [illegible] 50 అడుగుల యెత్తుగలపోటు గల్గినట్లును నిదర్శనములగుపడుచున్నవి. కాని [illegible] తూర్పుతీరమున [illegible] 2 అడుగులయెత్తుగల పోటులు సంభవించుటే [illegible].

నిక్కముగా పోటుపోటులెట్టి ప్రవాహములను గల్పించునంశములను [illegible] మిట్టసముద్రములను సముద్రములోనికి చొచ్చుకొనిపోవు భూప్రదేశములనుపోటులను ప్రతిబింబించుచు వానికిం ప్రతిహతములుగా నుండి పోటుపోటువాహినులను జనింపంజేయుచున్నవి

ఇట్టి వాహినులు ద్విగుణీకృతములగు పోటుపోటులను గల్పించుచున్నవి. ఇట్టి వాహినులు నదులలో ప్రవేశించి నదీముఖములందలి యిసుకదిబ్బలు నున్నను వానిని మరలఁ గొట్టుకొనిపోవును.

పోటుపోటులు సముద్రపుటొడ్లను బాగుగ గొట్టుచు నదీముఖ సంపత్తి యిసుకదిబ్బలను సముద్రములోనికి గొనిపోవుచును నదీముఖములందు చిన్నచిన్న దీవులు పెరుగకుండునట్లు చేయుచును, నదులందు సముద్రప్రదేశములను గల్పించుటకును నుపయోగపడుచున్నవి. పోటుపోటులకు మత్స్యకారులకును సముద్రపుటొడ్లనేకములైన వింతజీవులకునికిపట్లై వానికి నెలవులుగా నేర్పడుచున్నవి. గాలి యపేక్షగాని గోదావరి యపేక్షగాని యక్కరలేకయే పోటు లోతులను సముద్రపుటొడ్లను దగ్గఱగా గొనివచ్చి నావికుల కమూల్యమైన సదుపాయముల నొనర్చుచున్నవి.

గణితశాస్త్రసిద్ధాంతముల ప్రకారము జలరాశులన్నిట పోటుపోటు లుద్భవిల్లుచుండవలెను. కాని కొన్నిచోట్ల నివి గుర్తింప నలవి కానంతయల్పముగా నుండుటఁగూడ చూచుచున్నాము. మెడిగాన్ సరోవరమునందు 2 అంగుళములెత్తు పోటుమాత్రమే సంభవించుచుండును. మధ్యధరాసముద్రము బాల్టిక్ సముద్రమువంటి చుట్టుగట్టులుగల సముద్రములందు 1 లేక 2 అడుగులయెత్తుగల పోటులు గలుగుచుండుటను మాత్రమే చూచుచున్నాము.

చంద్రునిగూర్చిన వివిధవిషయవిశేషములను శోధించి యిక్కడ నాతనిచలనమునుగూర్చి నవియు, నాతనిగ్రహణములకు సంబంధించినవియు, నాతనిచే సముద్రములందు బోటుపోటులను గల్పించుచున్న సంబంధించినవియు నగుగణితభాగములను ప్రకటించవలెనని యాశ్చర్యమేయున్నది. ఈగణితవిశేషములు మిక్కిలి క్లిష్టములై సముచితముగా గ్రహింపశక్యమైనవిగా నుండుటచేసి వాని నిచ్చుట పొసగుటలేదు. ఆ గణితభాగములను గోళీయఖగోళ గ్రంథములందును, జలగతివిద్యాగ్రంథములందును బాగుగఁ జర్చించి ప్రకటించియున్నారు. వానిజ్ఞానము నపేక్షించువారా గ్రంథముల నుండి గ్రహింపవలెను. అట్టిగ్రంథము లాంధ్రమున లేవు. అవి ఆంధ్రమున వెలువడు భాగ్యమెప్పటికబ్బునో నిర్ణయింపఁజాలము. కొంతకాలము నిలుచునట్లు ఆంధ్రమున గణితగ్రంథములను రచియించుట దుస్తరము కాదు. భౌతికపదార్థముల పేరులను సహితము ఆంగ్లభాషాపదములతోనే వ్యవహరించు మన యీనవనాగరికుల సహాయముల కిది యసాధ్యమనితోఁచినఁ దోఁచవచ్చును కాని యాంధ్రమున గణిత గ్రంథములను వ్రాయుటమాత్రము సులభసాధ్యమనియే నాతలంపు. మన యాంధ్రసరస్వతి యాయమూల్య గణితాభరణభూషితయై యాంధ్రదేశమున స్వల్పకాలములోనే చిందులాడుచుండుటఁజూచు భాగ్యము గల్పింపఁజేయుట కా జగదేకశరణ్యుండగు నారాయణమూర్తిని ప్రార్థించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

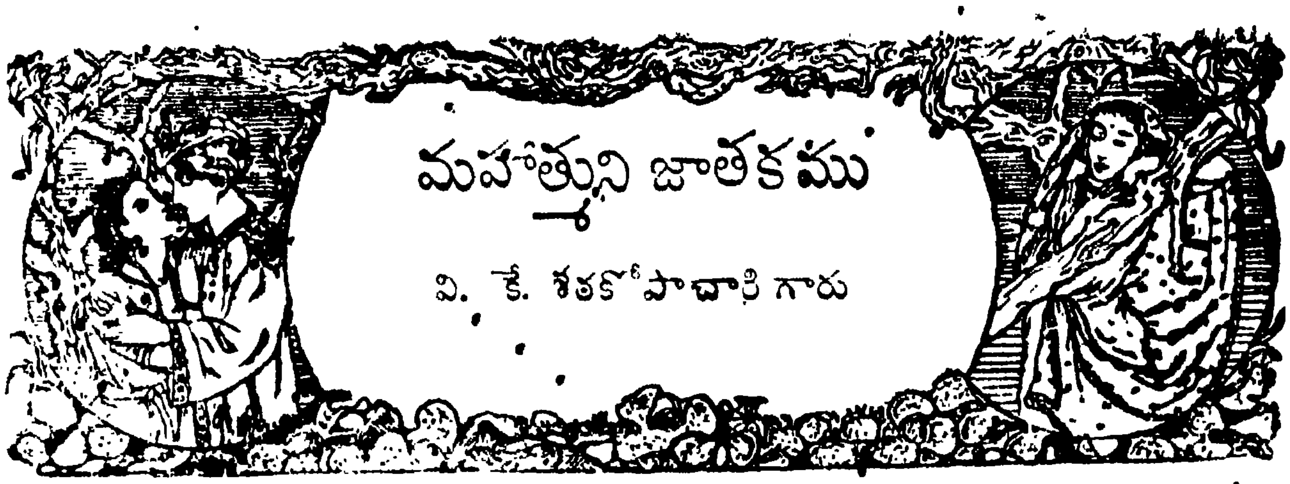

పుణ్యాలగ్నము

(కవికుమారులు)

వచ్చినది పుణ్యాలగ్నము వార్ధితీర
మున నిరీక్షించుచున్నది పూలనావ
అందుఁజేరి నవూవరులార నేడు
ఈయనంతసాగరము తరింపరండు
నీహృదయ సరోజమ్ము వివాహమందె
ప్రణయినీహస్తమందు చిందినది మధువు
నీదు ప్రేమార్పణంబుచు నీకవోష్ణ
రక్తపూరంబు నర్పింప రాగదోయి
త్వత్ప్రదర్శన దర్శనోత్సాహ కాంక్ష
ఎదురు చూచుచున్నది బంధుబృందమదిగో
నాంది వాక్యంబు పఠియించనారలింక
రంగభూమికి నాయనులార రండు
మోహమున ముంచి మాయమై పోవుచున్న
ఆమనోహర విద్యుల్లతామల్లి
కల్పకమువోలె విశ్రుతిగాంచుగాక!
కానినాడు వ్యర్థుండవు కవివతంస

త్రిభువనాధారసూత్రమో ప్రేమవాక్య
మోహసూత్రంబులందు నుదాహరించి
రెంటి కర్థసామ్యంబు కల్పించి నంచు
విశ్వసించుచున్నాఁడు నీ ప్రియసఖుండు
నరసశృంగార శయనమందిరమువోలె
అస్మదీయ విద్యాలయంబందుగూడ
యుష్మదభినవయౌవనజ్యోతి సఖుఁడ!
గృహిణి తోడునీడగ వెలిగింపరమ్ము
శ్రీయుతులు నిర్వచించుచున్నతీయపాద
మన్వయించి సమస్యాంతరార్థమెంచి
పూర్తిజేసిన పురుషార్థవాదివీవు!
మాధవ కృపాకటాక్ష సామ్రాజ్యమేలి
ఈరసాల తల్లజ మభివృద్ధి గాంచి
వివిధ శాఖోపశాఖలై వెలయుగాక
కల్పకమువోలె విశ్రుతిగాంచుగాక!
కానినాడు వ్యర్థుండవు కవివతంస!

మహాత్ముని జాతకము

వి. కే. శఠకోపాచారి గారు

శ్లో. గతే నాస్తిం యుతే విధుయుతే సింహే దినాధీశ్వరే
కన్యారాశి ముపాగతే విధుసుతే రాహౌచ రిష్ఫస్థితే,
భాగ్యే ... శౌరిగతే సితేన సహితే సౌరేచ కీటంగతే
ధీమాన్ శ్రీకర సింహజో విద సుతో గాంధీ మహాత్మా భువి.

స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకాబ్దా 1791, కలియుగాబ్దా 4970 సం, ఇంగ్లీషు 1869సం, అక్టోబరునెల 2-వ తేదికి సరిఅయిన శుక్లనామ సం. (కన్యామాసం) పెరటాశినెల 19-వ తేది శనివారము ద్వాదశి 53-42, ఆశ్లేష 3_50, సాధ్యం 29-44, కౌలవ 26-0 రాత్రి 2-29, ఈ శుభదినమందు రాత్రి 3 గంటలు 30 నిమిషములకు మహాత్ముడు అవతరించెను.

	గురు		
	రాశిచక్రము		రా
కే			ల చం
	శని	కుజ శుక్ర	ర బు

	కేతు	గ శు	శు
	అంశచక్రము		చం
స	శ	రా	[illegible]

రాజ్య పదము	భాగ్య పదము		
	ఆరూఢకుండలి		
			దారపదము మంత్ర పదము
		ఆరూఢ పదము	ఉపపదము కోశపదము వాహనపద

దశాంతర్దశల వివరము

	సం.నె.ది.
అవతారకాలమందు కేతుమహాదశలో నిలువ	0-9-16
ఉపరిశుక్రదశ	20-0-0
సూర్యదశ	6-0-0
చంద్రదశ	10-0-0
కుజదశ	7-0-0
రాహుదశ	18-0-0
అంతు	61-9-16
12-11-'25-కి, వయస్సుప్రమాణము	56-1-10
తత్కాల రాహుదశ శేషము	5-8-6

"ప్రారబ్ధము"

చేపూరి సింహాచలము గారు

ప్రారబ్ధవాది—ప్రారబ్ధమును తప్పించుకొనుట కెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. భోగమువలననే కాని ప్రారబ్ధము నశింపదు. "ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్" యోగ ముండినగాని మనకీజన్మమందే కార్యమును తటస్థింపదు. అనగా పూర్వజన్మకర్మయుండిన గాని అనుమాట. "స్వకర్మసూత్రగ్రథితోహిలోకః" ఇది సత్యము, ఈసత్యమును చిరకాలపరిశ్రమవలననే గ్రహించితిని.

స్వతంత్రవాది—మిత్రుడా! ప్రారబ్ధమును దప్పించుకొనుట కెవ్వరికిని సాధ్యముకాదనుట శుద్ధ పొరబాటు. దేనికైనను ప్రతీకారముండునేకాని లేదనుట ప్రకృతివిరుద్ధము. ప్రారబ్ధమే తప్పదన్న వైద్యమంత్ర యోగశాస్త్రములు నిష్ప్రయోజనము లనవలయును. లోకమందవి యుపచరించుచుండుట అనుభవసిద్ధము. ప్రారబ్ధము తప్పదని చెప్పుటకు ముందు ప్రారబ్ధమన నేమియో, అయ్యది యేవిధముగ ఫలానుభవములోనికి వచ్చుచున్నదో మొదలగు సంగతులను తపముచే తెలిసికొనవలయును. గురుప్రసాదముచేతనే ధర్మసూక్ష్మముల నెరుగవలెనుగాని తదితరమార్గము లేదు. శ్రీరాముడు, శ్రీకృష్ణుడు, బుద్ధుడు, శంకరాచార్యులు, ఏసుక్రీస్తు, వివేకానందుడు మొదలగు అవతారపురుషులకే గురువులు కావలసివచ్చినప్పుడు మన కక్కరలేదనుట మూర్ఖమేకాని వేరుకాదు.

"యథాజన్మాంధస్య స్వరూపజ్ఞానం నవిద్యతే తథా గురూపదేశేన వినా కల్పకోటి శతైరపి తత్వజ్ఞానం నజాయతే"

పుట్టుగ్రుడ్డికి వస్తువులయొక్క స్వరూప మెట్లు తెలియదో యదేవిధముగ గురూపదేశము లేక నూరుకోటి కల్పకాలములైనను తత్త్వజ్ఞానము కలుగనేరదని మహానారాయణోపనిషత్తు చెప్పుచున్నది.

"ఉత్తిష్ఠత జాగ్రత ప్రాప్య వరాన్నిబోధత క్షురస్య ధారా నిశితాదురత్యయా దుర్గం పథ స్తత్కవయో వదన్తి" కఠోపనిషత్.

పెద్దలయొద్దకుబోయిఆత్మతత్త్వమును తెలిసికొనుమని ఈశ్రుతి బోధించుచున్నది. కాబట్టి గురుశుశ్రూష చేయువారికే ధర్మసూక్ష్మములను గ్రహించుశక్తి కలుగును. "స్వకర్మసూత్రగ్రథితోహి లోకః" అనునది మీరెందుకు వాడుకచేసితిరో కాని నావాదన కది బలమునిచ్చును.

ప్రారబ్ధవాది—సంచితాగామి ప్రారబ్ధములనికర్మ మూడువిధములు. జన్మజన్మాంతరములలో చేసిన కర్మయే సంచితము. అందుండి ప్రస్తుత జన్మలో (పుట్టినదిమొదలు చనిపోవువరకు) జరిగినదంతయు ప్రారబ్ధము. ఈజన్మలోచేసిన పుణ్యపాపకర్మ ముందుజన్మలలో అనుభవింపవలయును, అదియే ఆగామి.

స్వా—పూర్వజన్మకర్మానుసారముగ సుఖదుఃఖములీ జన్మలో అనుభవింపవలయుననియు, పూర్వజన్మకర్మలేనిదే (యోగము) ఇప్పుడు కాబోయిన కదప లేమనియు మొదట మీరాలు చెప్పితిరికదా. ఈ జన్మలో చేసిన ప్రతికర్మయు పూర్వజన్మకర్మఫలమే యైనయెడల ఆగామికి దారిలేకుండును కాదా?

ప్ర—బ్రహ్మకైనను ప్రారబ్ధము తప్పదని లోకములో వాడుకున్నదిగదా. సాక్షాత్తు విష్ణుమూర్తియే కదా శ్రీరాముడుగాను, శ్రీకృష్ణుడుగాను, అవతరించిరి. వారికి కష్టములు తప్పినవా? ఏసుక్రీస్తు నెంతఘోరముగా చంపిరి!

స్వా—మంచిప్రశ్ననే వేస్తిరి. అవతారములు తత్త్వము మీకు తెలియలేదని మీప్రశ్నయే చెప్పుచున్నది. క్రమశిక్షణలేనివారి కది గోచరించదు. అహంకారమట్లుండనిండు. బ్రహ్మకు ప్రారబ్ధము తప్పదని చెప్పితిరే. బ్రహ్మయనగా నెవ్వరు? ఏమిపనిచేయును? ఎక్కడనుండును?

ప్ర—పాలసముద్రమున శయనించియున్న ఆదినారాయణుని నాభికమలములోనుండి యుద్భవించిన నలువమోగి ముఖముల వేల్పు. సత్యలోకమందుండును. సృష్టిచేయుటయే అతనిపని.

స్వా—స్నేహితుడా! దీనికంతటికిని అంతరార్థమున్నది. దానిని నిప్పుడు చెప్పుటకు సమయము చాలదు. మరియొకనాడు మనవిచేతును. ఆదినారాయణుడు బ్రహ్మనేల సృజించెను? సృష్టిచేయుటకు. ఒకడు కలెక్టరుపనిచేయుచుండుటచే వానిని కలెక్టరని పిలుచుచున్నాము. కలెక్టరుపని నాతడు మానినచో పిన నాతనిని కలెక్టరనుటను మానివేయుదుము. వాడు కలెక్టరుపనిచేయుటకు నియమింపబడినాడు. కలెక్టరునకు కలెక్టరని తప్పనిడ కాదనుట అవివేకము. బ్రహ్మకును ప్రారబ్ధము (సృష్టిచేయుట) తప్పనిదకాదు వలెనని. అడుగుటయు నట్టిదే.

పిపీలకాదిబ్రహ్మపర్యంతముగల ప్రతివస్తువందును గల చతుర్ముఖబ్రహ్మను క్రమశిక్షణనుబొంది తపోబలముచే మీరు చూడగలిగితిరేని బ్రహ్మకుంగల ప్రారబ్ధస్వరూపము గోచరించును. కష్టములు దుఃఖములు పాపకర్మఫలితములే కదా? రామకృష్ణాదులుకూడ కష్టముల ననుభవించుటవలన ఆకష్టములకు తగిన పాపకర్మ వారంతకుముందు జన్మలో నాచరించిరని మీరొప్పుకుందురా? పెద్దలు సమ్మతింతురా? ఆయాకాలములలో ఆయాపరిస్థితులకు తగినట్లు రామకృష్ణాదు లవతరించి ప్రజలుమనసంబుల కెక్కునట్లు సంచరింపుచు తత్త్వమార్గమును (ధర్మమును) బోధించిరిగాని వారికి ప్రారబ్ధమేమిటి?

మ. "సుమతీ! రాముఁడు నిర్వికారము సదా
శుద్ధంబు బుద్ధం బచిం
త్య మవాచ్యం బతులం బతీంద్రియమున
త్తామాత్రమున్ స్వప్రకా
శము నిర్ద్వంద్వము నిర్వికల్ప మజమున్
సచ్చిదానందరూ
పమమూర్తం బజరంబు కేవల పర
బ్రహ్మంబు చింతింపఁగన్"

ఉ. "రాముఁడు నిర్వికారుఁడు ని
రామయుఁ డవ్యయుఁ డచ్యుతుండు ని
ష్కాముఁ డతీంద్రియుం డజుఁ డ
కర్త యభోక్తయసంగుఁ డంతరా
రాముఁడు నిర్వికల్పుఁడు ని
రంజనుఁ డద్వయుఁడైన యీపరం
ధాముఁడుగాని చాగుఁడుం
ధాముఁడుగాఁడు సమీరనందనా!"

(సీతారామాంజనేయము)

పూర్వజన్మకర్మానుసారముగ నీజన్మమున ప్రతికార్యమును, ప్రతిఆలోచనయు జరుగుచున్నదని మీరనుచుంటిరిగదా! అట్టులయిన "ధర్మంచర", "సత్యం

[illegible]

శ్రీ [illegible]

శ్రీమతి [illegible] గారు, [illegible]

శ్రీ [illegible] గారు.

శ్రీయుత [illegible]

శ్రీయుత [illegible]

శ్రీయుత [illegible] గారు,
[illegible]

శ్రీయుత వల్లభనేని
రామబ్రహ్మ చౌదరిగారు,
గొల్లపల్లి, గుడివాడ తాలూకా.

వద" అను శ్రుతివాక్యములు నిరర్థకములే యగువల్లయును. ఎలాగనిన రాముడనువాడు దొంగ; భీముడనువాడు దొంగతనము చేయనివాడు. రాముని ప్రారబ్ధము దొంగతనము చేయుటయే; భీముని ప్రారబ్ధము దొంగతనము చేయకుండుటయే. "దొంగతనము చేయకూడదు" అను పెద్దలవాక్యము రామునివద్ద పనికిరాదు. ఎందువలన ననగా, దొంగతనముచేయుట అనే రాముని ప్రారబ్ధము తప్పనందువలన, భీమునివద్దకూడ "దొంగతనము చేయకూడద"ను వాక్యము నిష్ప్రయోజనమే. ఎలాగన భీముని ప్రారబ్ధము దొంగతనము చేయకుండుటయే. ఈ లోకమునగల జనులందరును రెండు తెగలవారు. దొంగలు కొందరు, దొంగలుకానివారు కొందరు. ఇందువలన తేలినసారాంశమేమనగా "దొంగతనముచేయకూడ"దను మాట జనులకెవ్వరికిన్ని పనికిరాలేదని స్పష్టమగుచున్నది. ఆలాగుననే "ధర్మంచర" "సత్యంవద" అను శ్రుతివాక్యములు మానవులకు పనికిరాకపోవలయును. శ్రుతు లెన్నడయిన నిరర్థకములగునా?

ప్రా.—అయితే "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" యను వాక్యమున కేమి చెప్పెదరు?

స్వా.—దానికి మీ రేమర్థము చెప్పుచుంటిరో సెలవిచ్చిన పిమ్మటనే చెప్పెదను.

ప్రా.—పూర్వజన్మకర్మ ననుసరించియే ఈజన్మమందు బుద్ధి ప్రసరించును. తద్వ్యతిరిక్తముగ నెప్పుడును ప్రసరింపదు.

స్వా.—అట్టి అర్థ మందు లేదు. "కర్మను బుద్ధి అనుసరించును" అని దానికర్థము. ఆకర్మ పూర్వజన్మకర్మ గావచ్చును. ప్రస్తుత జన్మకర్మయు గావచ్చును.

ప్రా.—కర్మాచరణానంతరము కదా బుద్ధి కర్మ ననుసరించును. మొదట కర్మచేయుటకు బుద్ధి పుట్టవలదా?

స్వా.—ఆలాగుకాదు. అంతఃకరణమనునది యొక్కటియే. వృత్తిభేదమునుబట్టి అది మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములని నాలుగు వేరువేరు నామములచే పిలువబడుచున్నది. కర్మాచరణానంతరముగాక కర్మాచరణయందే బుద్ధి కర్మవాసనను బట్టుచున్నది. "మొట్టమొదట కర్మాచరణకు సంకల్పముకలుగవలెననియు నాసంకల్పము గలుగుటకే పూర్వజన్మకర్మయుండవలెననియు" మీవాదన. ఆసంకల్పము పూర్వజన్మవాసనవలనను కలుగవచ్చును. ప్రస్తుత జన్మలో కర్మవలనను గలుగవచ్చును. ఎలాగనిన రాముడనువానికి ప్రతిదినమును దేవాలయమునకు వెళ్లవలెననెడి సంకల్పము నేడు కలిగినది. ఆసంకల్పము వాని పూర్వజన్మవాసనాబలముననుగలుగవచ్చును; లేదా, మీవంటివారు ప్రతిదినమును దేవాలయములోనికి వెళ్లుచుండుట రాముడు చూచుచుండుటచే వానికికూడ దేవాలయమునకు వెళ్లవలెనను సంకల్పము నూతనముగా కలుగవచ్చును. ఈలాంటి అవకాశముండుటచేతనే సకలశాస్త్రములు, సకలగురువులు, సకలబోధలు ప్రయోజనకారులగును. లేకున్న నిరర్థకములే యగును. సాధారణముగ ప్రారబ్ధములేదనికాని మాటమాత్రముచే తప్పిపోవునని కాని నా వాదన కాదు. మీరట్లు తలచినది గొప్ప పొరబాటు. పెద్దల సాంగత్యమున వివేకి ప్రారబ్ధము నెరిగినవాడయి వారియనుగ్రహమున కృషి సల్పి తప్పించుకొనగలడని నాయభిప్రాయము.

"సత్సంగత్వే నిస్సంగత్వం నిస్సంగత్వే నిర్మోహత్వమ్,
నిర్మోహత్వే నిశ్చలతత్త్వం నిశ్చలతత్త్వే జీవన్ముక్తిః."

ప్రారబ్ధమున లేనిది సాంగత్యమున లభించునను దానికి పైశ్లోకమే ప్రమాణము.

ప్రా.—సత్సాంగత్యము తటస్థించుటయు ప్రారబ్ధమే.

స్వా.—మంచియుక్తియే. మీప్రారబ్ధవాదులకున్నపట్టుగొమ్మ ఇదియే. యుక్తితట్టని వారికిదే కొంగు బంగారము. దీనినే మొండివాద మందురు. దీనికింతకుపూర్వమే సమాధానము చెప్పితిని. తిరిగి

చెప్పుచున్నాను. మనమీజన్మలో చేసిన ప్రతి ఆలోచనయు, ప్రతికార్యమును, ప్రారబ్ధమే అయిన ఆగామి లేకపోవలయును.

ప్ర.—అలాగయిన ప్రారబ్ధమును తప్పించుకొనుటకు మార్గమున్నదా? పూర్వ మెవరయినను తప్పించుకొనిరా? ఇప్పుడు తప్పించుకొనుచుండిరా?

స్వ.—అలాగున వారికి రెండు. పూర్వకాలమున ఉద్దాలకుడు, వీతిహవ్యుడు మొదలగువారు తప్పించుకొనిరని విద్యారణ్యులవారు జీవన్ముక్తి ప్రకరణమున స్పష్టముగా వ్రాసిరి.

"యథాప్రారబ్ధకర్మ తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రబలం,
తథా తస్మాదపి కర్మాణం యోగాభ్యాసప్రబలం.
జీవన్ముక్తి. ప్ర.

"స్వదేహారంభకస్యాపి కర్మణః సంక్షయావహః,
యో యోగః స్కన్దపాల! శృణు తస్యాపి లక్షణమ్.
విష్ణుధర్మము.

"దేహం జహ్యాత్సమాధినా"   భాగవతము.

శ్లో. యోగసన్న్యస్తకర్మాణం జ్ఞానసంఛిన్నసంశయమ్,
ఆత్మవంతంనకర్మాణి నిబధ్నంతి ధనంజయ. భగ.

శ్లో. సుషుమ్నావాహిని ప్రాణే శూన్యే విశతి మానసే,
తదా సర్వాణి కర్మాణి నిర్మూలయతి యోగవిత్.
యోగశాస్త్రము.

శ్లో. ఖాద్యతే నచ కాలేన బాధ్యతే నచ కర్మణా,
సాధ్యతే న స కేనాపి యోగీ యుక్తసమాధినా.
యోగశాస్త్రము.

మ. వైరాగ్యంబు దృఢంబుచేసి పరతత్త్వజ్ఞాన మార్జించిన
న్వారంభోపరమంబు గైకొని తురీయంబంది యీరీతి యో,
గారూఢుండగు వానికింగలుగునే యాగామియు న్సంచిత,
ప్రారబ్ధంబులు సంతతంబును పరబ్రహ్మత్ముడై యుండగాన్.
సీతారామాంజనేయము.

ప్ర.—మీసమాధానము నాకు తృప్తికరముగ లేదు. ఒకడు తన ప్రారబ్ధవశమున పురుషుడై పుట్టెను. వాడు స్వప్రయత్నమున స్త్రీ కాగలడా?

స్వ.—అవశ్యము కాగలడు. పూర్వకాలమున "ఇల" అను నొక స్త్రీయుండెను. వైవస్వత మనువుకూతురు. బుధునిభార్య. పురూరవుడు పుత్రుడు. వసిష్ఠుడు "ఇల"ను పురుషునిగా జేసెను. పురుషుడైన "ఇల" "సుద్యుమ్నుడని" పిలువబడి వేరొకస్త్రీని వివాహమాడెను. ఆస్త్రీకి సుద్యుమ్నునివలన "ఉత్కలుడు, గయుడు, విమలుడు అను ముగ్గురు పుత్రులు గలిగిరి.

పూర్వకాలమున ద్రుపదమహారాజుకు శిఖండి యను కూతురు పుట్టెను. ఆస్త్రీ కుబేరునియొక్క ఉద్యానవనపాలకుని స్థూలకర్ణుని ప్రార్థించి వాని పురుషత్వమును తాను పుచ్చుకొని తన స్త్రీత్వమును ఆవనపాలకున కిచ్చెను.

పై పురాణగాథలను బట్టిచూడ పురుషులను స్త్రీలనుగాను స్త్రీలను పురుషులనుగాను మార్చుశక్తి పూర్వకాలమందు జనులలో వ్యాపించియున్నట్లు కనబడుచున్నది.

ఐరోపాయుద్ధమునకుముందు పాశ్చాత్య విజ్ఞానవేత్తయొకడు కోడిపెట్టను శస్త్రచికిత్సచేసి దానిని పుంజుగాచేసి ఇంకొకపెట్టతో కలిపి గుడ్లుపెట్టునటుల చేసెను. ఆప్రకారముగానే తన చికిత్సాసామర్థ్యమును పందిపై ప్రయోగించి విజయమును పొందెను. కాబట్టి యోగబలముచే ప్రారబ్ధవశమున పురుషుడైనవాడు స్త్రీగాను, స్త్రీ పురుషుడుగాను మారుటకు అవకాశమున్నది.

ప్ర.—ఒకడు ప్రారబ్ధవశమున ముసలివాడాయెను. తిరిగి యౌవనవంతుడు కాగలడా? యౌవనములో నున్నవాడు వెంటనే ముసలివాడు కాగలడా?

స్వ.—పూర్వము యయాతిమహారాజును శుక్రాచార్యులు ముసలివాడవుకమ్మని శపించెను. యయాతి ముసలివాడాయెను. అంత నారాజు భోగాసక్తుడై యుండుటచే రెండవభార్యకుమారుడగు పూరునకు తన ముసలితనము నిచ్చి వాని యౌవనమును దాను పుచ్చుకొని యిష్టభోగముల నను

భవించి, తృప్తుడై తిరిగి కుమారునకు యౌవన మిచ్చి తన ముసలితనమును స్వీకరించెను.

అమెరికాలో నొక విజ్ఞానవేత్త అరువది సంవత్సరములు మించిన యొక తగుమనుష్యునికి శస్త్రచికిత్స చేసి ముప్పదివత్సరముల ప్రాయముగలవానిగా మార్చెను. ఈసంగతి లోకులందరికిని దెలియును. మరియొక విజ్ఞానవేత్త చిన్నపిల్లలకు ఆపరేషనుచేసి లోపల నేదో యొక భాగము తీసివేసిన ఆపిల్ల డెల్లప్పుడు పిల్లడుగానే యుండుననియు, వేరొకభాగమును మార్చిన కొద్దిదినములకే ఆబాలుడు యౌవనవంతుడు కాగలడనియు కనిపెట్టెను. ఈసంగతి యెల్లరకును దెలిసినదే. ముదిమి రాకుండ నుండు సాధన యోగశాస్త్రమందుకూడ చెప్పబడినది. కాబట్టి ప్రారబ్ధవాదన నిలువదు.

ప్రా:—మానవుడు ప్రారబ్ధానుభవముకొరకు భూమిచరుడై పుట్టెను. దాని నతిక్రమించి నీటియందొక గంటకాల ముండగలడా?

స్వా.—దుర్యోధనాదులు యోగబలముచే నీటిలో నుండగలిగిరని పురాణములు చెప్పుచున్నవి.

పాశ్చాత్యవిజ్ఞానవేత్త "కెప్టెన్ చార్లెస్ విలియం" అనునతడు మునిగిన స్టీమర్లను జూచుటకు ఒకకవచమును కనిపెట్టినాడు. దాని సాయమున సముద్రములో నయిదారుమాసములు బయటికి రాకుండ స్వచ్ఛంద విహారము సల్పగలడు.

ప్రా—మానవుల కర్ణేంద్రియమునకు గలశక్తి స్వల్పము. కొలది దూరములోనున్న ధ్వనినిమాత్రమే గ్రహింపగలదు. అతిస్వల్పమగు ధ్వనినిగూడ గ్రహింపజాలదు. మానవుని చెవికి ప్రారబ్ధవశమున శక్తి నిర్ణయింపబడినది. స్వాతంత్ర్యముచే ఆశక్తిని ప్రబలము చేయగలడా? కర్ణేంద్రియము వినుటయు, నేత్రేంద్రియము చూచుటయుగదా? కర్ణేంద్రియముతో చూచుటయు నేత్రేంద్రియముతో వినుటయు మానవుడు చేయగలడా? ఇప్పుడు మీ స్వాతంత్ర్యవాదన నిలుచునా?

స్వా—నాయనా, నావాదన అవశ్యముగా నిలుచును. తీవ్రప్రయత్నమున్న మానవుడు చేయలేని కార్యమేమున్నది?

"శ్రోత్రాకాశయోస్సంబన్ధసంయమాద్దివ్యం శ్రోత్రం" పతంజలి యోగశాస్త్రమందు దూరశ్రవణ విధానము స్పష్టముగా చెప్పబడియున్నది. యోగసిద్ధులకట్టివి కరతలామలకములని ప్రతిభారతీయునకును దెలిసినదే. యోగబలముచే సృష్టిస్థితిలయము లొనర్చు శక్తి కలుగును. వైర్లెస్ టెలిగ్రామును జూచితివా? లండనులో మాట్లాడు మాటలను దానిసాయమున భారతదేశములో వినగలుగుచున్నారు. చీమలు మొదలగు చిన్నపురుగులు మాట్లాడుకొను నప్పుడు గలుగు ధ్వని బహుస్వల్పము. అది ఒక్క సెకండులో 20,000 స్పందము లొనర్చును. అమెరికాలో హేస్టింగ్సు హౌసులోని తత్వవేత్త డాక్టరు "ఫిలిపీటామస్" అను నత డొకఅణుశ్రవణయంత్రమును (Ultra audible radio mierophone) నిర్మించెను. దాని సాయమున కీటకముల శబ్దములను జక్కగ వినగలడు.

అమెరికాలో పుట్టు గ్రుడ్డిది, చెవిటిది అగు నొక బాలిక గలదు. ఆమెపేరు "ఎలియట్టుహొగన్సు" ఆమె ముక్కుతో సమస్తమును చూడగలదు, వ్రేలితో వినగలదు. గొప్పడాక్టర్లు ఆమెను పరీక్షించిరి. కేవలము అభ్యాసమువలననే ఆమె అట్లుచేయగలుగుచున్నదని వారు చెప్పిరి. "గల్టు" అనే విజ్ఞానవేత్త ఈమెనుచూచి తన శిష్యులచే పైవిధమున సాధనచేయించి జయమునుపొందెను. ఎముకలతో వినవచ్చుననియు, శరీరమునందుండు ప్రతిరోమకూపమును నేత్రమేయనియు పాశ్చాత్యవిజ్ఞానవేత్తలు చాటుచున్నారు. ఇంద్రునకు శరీరమునిండ నేత్రము లున్నవని పురాణములయందు చెప్పబడినది.

ప్రా—దూరమునన్న పదార్థములను గ్రద్ద మొదలగు పక్షులు చూడగలవు. మానవుని ప్రారబ్ధమున నంత దూరదృష్టి లేదు. పక్షులవలె మానవులు దూరమునగల వస్తువులను చూడగలరా? పక్షులవలె మానవులు ఆకాశమున సంచరింపగలరా?

స్వా—యోగసిద్ధునకు దూరదృష్టి, ఆకాశగమనము మొదలగునవి సులభసాధ్యములు. దూరదర్శియంత్ర సహాయమున దూరమునందుగలవస్తువులను మానవుడు చూచుచున్నాడు. విమానములసహాయమున ఆకాశమున సంచరింపగలుగుచున్నాడు.

ప్రా—సరే: ఇవన్నియు చెప్పితిరి. దీనికి సమాధానమేమి చెప్పెదరో? మానవుడు తన యిచ్ఛానుసారముగ వర్షమును కురిపింపగలడా? పిడుగులను ఉరుములను పుట్టించగలడా?

స్వా—ప్రారబ్ధవాదీ! ప్రపంచమున నేమిజరుగుచున్నదో నీవింకను తెలిసికొనలేదు. అందుచేతనే ప్రారబ్ధము తప్పదని వాదించుచుంటివి. అమెరికాలో కార్నెల్ యూనివర్సిటీ పండితుడగు డాక్టరు "స్నైడర్ ఛాన్ క్రాఫును, ఫ్రాన్సెస్ వలెను" గార్లునుతమయిచ్ఛానుసారముగ వర్షములను కురిపించుటయు, ఇష్టములేనప్పుడు ఆకసమందున్న మేఘములను చెదరగొట్టుటయు మొదలగు కార్యములనుచేయుచున్నారు. అందుకు తగినయంత్రములను వారు తయారుచేసిరి.

"ఫ్రాంకు విలియం పీకు" అను విజ్ఞానవేత్త ఫటన్ ఫీల్డును పట్టణమునగల ఎలక్ట్రిక్ కంపెనీలోనుండి 50 లక్షల గుఱ్ఱముల బలముగల పిడుగును తయారుచేసి విడిచెను.

ప్రా—అయ్యా: దీనికి సమాధానముచెప్పండి; నిద్రాహారములు జీవులకుస్వభావములు కదా. మానవుడు ప్రయత్నముచే నీరెంటిని జయింప గలడా?

స్వా. ఋషిపుంగవులు నిద్రాహారములు లేక సమాధిలో నానందానుభవమును పొందుచుండిరని మన గ్రంథములలో, విరివిగా వ్రాయబడియున్నది.

శ్లో. నరోగో మరణం తంద్రా ననిద్రా నక్షుధా తృషా,
న చ మూర్ఛా భవేత్తస్య యోముద్రాం వేత్తి ఖేచరీమ్.

ఖేచరీముద్రను తెలిసికొన్నవానికి రోగము, మరణము, తంద్ర, నిద్ర, ఆకలి, దప్పి, మూర్ఛ కలుగదని యోగశాస్త్రము చెప్పుచున్నది.

"కణ్ఠకూపే క్షుత్పిపాసానివృత్తిః" పతంజలి.

కంఠములోపలిభాగము గురుప్రసాదమున సంయమము చేయుట తెలిసికొన్నవానికి ఆకలిదప్పులుండవని యోగశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. లక్ష్మణునిభార్య ఊర్మిళాదేవి తనభర్త దండకారణ్యములోనున్నంతకాలమును తానెల్లప్పుడును నిద్రించుచునే యుండెడిది. అందువలన లక్ష్మణునికి నిద్రరాలేదు. గ్రహించితివా యోగబలమును?

ఖేచరీముద్రసాధించుచున్నవానిని నేను నీమధ్యనే చూచితిని. ఆయనకు భోజనము నిద్ర జరుగుటలేకుండెను.

ప్రా—ఇవన్నియు యంత్రసహాయమున గదా జరుగుచున్నవి.

స్వా—అయ్యా! మీబుద్ధి సూక్ష్మమునకు చాలసంతోషించితిని. మీ ఆక్షేపణమునకు బుధులు హర్షింపరు. యోగులకు స్వశరీరమున ఆయాశక్తులు యోగబలమున కలుగుననియు, విజ్ఞానవేత్త తన యోగబలమున యంత్రమును నిర్మించెననియు నైన రుజువుచేస్తిని. ఏసూత్రాధారమున యోగుల కాయాశక్తు లలవడినవో ఆసూత్రాధారముననే విజ్ఞానవేత్తలు యంత్రములను నిర్మింపగలిగిరని తపముచే తెలిసికొనుడు.

ప్రా—మంచిబుద్ధికాని చెడ్డబుద్ధికాని పుట్టుటయే వాని ప్రారబ్ధము.

స్వా.—అయ్యా, ఈమాటనే మీ రిదివరకు రెండుమూడుసారులు చెప్పితిరి.

ప్రా—అవును. అన్నిచిత్తవృత్తులు ప్రారబ్ధవశములయి యున్నది. భోగముతోగాని అవిపోవు.

స్వా—అయితే "యోగస్య చిత్తవృత్తినిరోధః" అను యోగసూత్రమునకు దారేమి? మంత్రభక్తి కర్మయోగములు పనికిరానివేనా? థామస్ విల్ ఫ్రేడ్ (Thomas wilfred) అను నొకవైజ్ఞానికుడు కలర్ ఆర్గన్(Colour Organ)అనునొక నూతన యంత్రమును గనుగొనెను. మానవులయం దిమిడి

యున్న ఇచ్ఛాశక్తిని ఆయంత్రసహాయమునే తన యిష్టమువచ్చినటులు మార్ప గలుగుచున్నాడు. యోగులకుగూడ శిష్యులచిత్తవృత్తులను మార్ప గలశక్తియున్నదని మన గ్రంథములయందున్నది.

ప్రా—మార్పి వేసినంతమాత్రమున మొదటివృత్తి చిత్తములో లేకుండపోయినదని యనుకొననేల? తాత్కాలికముగనావృత్తి నిద్రించినదనియు తిరిగి మరియొకప్పుడు ప్రకోపించుననియు ననుకొన గూడదా?

స్వా—ఇది మరియు వింతైనవాదన. పెద్దల సాంగత్యము వలనగాని, శాస్త్రములు చదువుటచేగాని, యోగము నభ్యసించుటచేగాని ఇంద్రియ నిగ్రహమొనర్చుట ప్రయోజనములేదనియే చెప్పవలెను. ఏలనన, ఇప్పుడు నిగ్రహించినను మరియొకప్పుడవి విషయములు పైకిపోక యుండవనియు, అటులు పోకుండుటకు వీలులేదనియు మీవాదన. అట్లయిన సర్వమతములు, సకలశాస్త్రములు, సకలబోధలు నిరర్థకములేయగునని మీకు తట్టలేదా? ప్రారబ్ధవశమున మీకొక రోగము వచ్చినది; దానికి ఔషధమును ప్రయోగించుటవలన బాగుపడుచుండలేదా?

ప్రా—అప్పటికి ప్రారబ్ధముకూడ భుక్తియగుటవలన బాగుపడినదని యనుకొనగూడదా?

స్వా—మందు పని చేయునందురా, పనిచేయదందురా? మందుపుచ్చుకొనకపోవుటచే రోగమభివృద్ధియగుటయు, మందుపుచ్చుకొనుటచే రోగము కుదురుటయు లోకములో మనము చూచుచుండుట లేదా? మందుపని చేయుటచే రోగము తగ్గుచుండుటలేదా? ప్రయత్నవిశేషమునే ప్రారబ్ధము నశించునని ఇందువలన గ్రహింపుడు. యోగముచే సమస్త ప్రారబ్ధములను దాటవచ్చునని శ్రుతిస్మృతులు ఘోషించుచున్నవి. జనసామాన్యమునందు కూడ "యోగముచేతనిది యేదియు తటస్థింప"దని వాడుక యున్నది. జనసామాన్యమునందున్న యీవాక్యమునకు అపార్థము కల్పించి ప్రచారము చేయబడినది. ఇట్టి శుష్కవేదాంతము ప్రబలి యుండుటచేతనే మన భారతదేశమున కిట్టి దురవస్థ నేడు తటస్థించినది. భగవద్గీత చంకబెట్టి తెలిసియు తెలియని వేదాంత పరిభాషాపదములను పల్కుచు అంతా ప్రారబ్ధమే యనియు, మనప్రయత్నమువలన ప్రయోజనము లేదనియు మూర్ఖులమై దేశ దారిద్ర్యమునకు కారకులమైతిమి. అకటా! సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయసమర్థతగల మహర్షిసంతతివారమై, సకలైశ్వర్యములచే తులతూగుచు ప్రపంచమున కంతటికిని జ్ఞానోపదేశము చేసి గురుపీఠము నధిష్ఠింపగల భారతజనని బిడ్డలమైన మనము శ్రుతిస్మృతులకు నేడట్టి విపరీత వ్యాఖ్యానమును జేయుచుంటిమి? యోగమహిమచే అణిమాదిసిద్ధులను కరతలామలకముగా జేసికొని మహామహిమ లొనర్చు మూలికలను సంగ్రహించి పదునాలుగుభువనముల నల్లలనాడింపగలతపోబలముచ దేదీప్యమానముగ బ్రకాశించుచు "ఇచ్ఛామాత్రం ప్రభోస్సృష్టిః", "బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి", "తత్త్వమసి", "అహం బ్రహ్మాస్మి", "సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ" మొదలగు మహావాక్యముల గానంబునేయ దశదిశలు ప్రతిధ్వనింపుచు వారిగానమునకు శ్రుతి సమ్మేళనముచేయ ప్రకృతియంతయు మేల్మేలనుచు పులకరించుచుండ సచ్చిదానంద జ్ఞానమూర్తులై యాసేతు హిమాచల పర్యంతము చరింపుచుబుషిసత్తములు గన్న యో భారతజననీ! నేడు నీపుత్రులు సర్వము ప్రారబ్ధవశమనియు, స్వప్రయత్నము ఫలింపనేరదనియు, చెప్పుచు చేతులు ముడుచుకొని గుటకలు మ్రింగుచు నిహపరదూరులయి నిన్నిక్కట్ల పాలొనర్చిరిగదా, సత్యమును గ్రహింపలేకుండిరికదా!

శ్లో. ఉద్యోగినం పురుషసింహ ముపైతి లక్ష్మీః,
దైవం హి దైవమితి కాపురుషా వదంతి;
దైవం నిహత్య కురు పౌరుష మాత్మశక్త్యా,
యత్నే కృతే యది న సిద్ధ్యతి కోఽత్ర దోషః

మన కీజన్మమున ప్రారబ్ధ మనుభవించుటయే కాని స్వాతంత్ర్యములేదన్న ఈ అవతారములేల? శ్రీకృష్ణుడు, శంకరుడు, బుద్ధుడు, ఏసుక్రీస్తు, వివేకానందుడు మొదలగు మహానుభావుల బోధలేల? ప్రఖ్యాతి వహించిన రవీంద్రుడేల దేశదేశములు తిరిగి ఉపన్యాసములిచ్చుచున్నాడు? గాంధి మొదలగు దేశభక్తులు భారతదేశస్వాతంత్ర్యమునకు తమసర్వస్వమును ధారబోసి నిద్రాహారములులేక ఏల ప్రయాసపడుచున్నారు? ఇంతయేల ప్రారబ్ధమునకు విధేయులమైన మనపిల్లలకేల మనము బుద్ధులు నేర్పుచుంటిమి? మిత్రులారా! అది అటులకాదు. దాని సత్యమును చెప్పెద సావధానముగ నాలించుడు.

మనలోనుండు దుర్గుణంబులను, ప్రాపంచిక సంబంధమైన వాసనలను తప్పించుకొనుటకేకదా పెద్దల సేవసేయుట, సద్గ్రంథములను చదువుట, సాధనల నవలంబించుట మొదలగుకార్యములు చేయుచున్నాము. ఆవాసనాఫలమును (ప్రారబ్ధఫలమును) అనుభవించియే తీరవలెనన్న సకలశాస్త్రములు, సకలకర్మలు, సకలమతములు నిరర్థకములే యగును. వాసనాబలమును మించిన కృషియున్న ఆవాసనాబలము క్షీణించును. ప్రారబ్ధమన నేమియో, అది ఏవిధమున బుట్టుచున్నదో, ఫలాగున అమలులోనికి వచ్చుచున్నదో జాగ్రతగ నాలోచించి తెలుసుకున్న తిరిగి తప్పించుకొను మార్గ మున్నదని తెలియగలదు.

"ఆశయా బద్ధతే లోకే" లోకమంతయు నాశచే బంధింపబడినది. రజ్జుసర్పన్యాయమున ఈప్రపంచమంతయు భ్రమాజనితమైనది. ఆశాపరునకు భ్రమయుండుట సహజము. భ్రమచే ఒకడు ఒకపనిని చేయుటవలన తనకు సౌఖ్యము కలుగునని తలచును. అంత వాడాకార్యమును చేయ నారంభించును. ఫలాపేక్షతో వాడాకార్యమును చేయబూనుకొన్నాడు. కాన వానిమన సాకార్యమందు దృఢముగ సంయోగమగును. పలుసారులు వాడాపనినే కార్యార్థియై చేయుచుండుటచే ఆపనియందు కౌశలము వాని కలవడును. అభ్యాసవశమున గలిగిన కౌశలము ఆశతో కూడుకొనినదగుటచే నయ్యది వానియందు దృఢముగా నాటియుండును (ఇమిడియుండును). ఇష్టఫలప్రాప్తి కాకుండగనే వానికి మరణము తటస్థించినది. ఆశతో కూడుకొనిన ఆకౌశలము (వాసన) తిరిగి జన్మాంతరమున మొలకెత్తును. అదియే ప్రారబ్ధము, అదియే జీవభావము.

రాముడనువాడు తనయిరుగుపొరుగులనున్న సంగీతపాటకులనుచూచి తానుకూడ సంగీతము నేర్చుకొన్న విశేషధనమును సంపాదింపవచ్చుననియు నందువలన సకలభోగముల ననుభవించుచు సుఖమును బొందగలననియు భ్రమచెంది తత్ప్రయత్నము చేయును. దాని కాసంగీతము గాని, సంగీతవిద్యాఫలితముగాని తృప్తిగా లంభించకముందే మరణము తటస్థించినది. ఇచ్చట నొకసంగతి చెప్పవలెను. ప్రపంచసంబంధమగు నేవస్తువందును సత్యమైన ఆనందము బాహ్యదృష్ట్యా లేనందువలనను తానాశచే బంధింపబడియుండుటచేతను, మాయాజనితమైన భ్రమతో కూడుకొనియుండుటచేతను సాధారణ మానవునకు తృప్తియుండదు. "ఆశకంతములేద"ను సామెతకూడ ప్రచారమందున్నది. ఈప్సితఫలప్రాప్తిని పొందుటకు రాముడు తిరిగి పుట్టుచుండెను. ఇప్పటి జన్మకు కారణమేది? సంగీతవిద్యవలన లభ్యమగు ధనముచే భోగముల ననుభవించి సుఖమును పొందుదుననుకోరికయేకదా! వానిరూపము సంగీతాభిలాషయే కాబట్టి అదియె ఇప్పుడును ప్రకాశించుచున్నది. అదియే ప్రారబ్ధము. ఇప్పుడు మిత్రులసహవాసమునను, వారిబోధవలనను సంగీతమునం దెక్కుడుధనము లభ్యముకాకుండుటయేకాక దుఃఖములుకూడ సంభవించునని తెలిసికొని ఆయాసములేకుండ విశేషధనవంతుడగుటకు వర్తకమే మార్గమనియు తలచి సంగీతమునందు విముఖుడయి వర్తకమున కృషిసల్పును. మరికొంతకాలమునకు సత్పురుషుల సహవాసమున "కౌపీనసంరక్షణార్థం అయంపటాటోపః" అను సామెతకు సంబంధించిన

కథను విన్నవాడయి వారియనుగ్రహమున భగవదారాధనమే యుత్కృష్టసుఖము నిచ్చునని గ్రహించి వైరాగ్యము నవలంబించును. ఇప్పుడు అభ్యాసబలమున నే కర్మఫలము ననుభవించుచున్నాడని తెలిసికొంటివా? ఒక వాసనకు (కౌశలమునకు) అభ్యాసమే కారణమైనప్పుడు దానినిర్మూలమునకును అభ్యాసమే కారణమని గ్రహించితివా? ఈవాసన లన్నియు వృత్తిరూపమున చిత్తము నాశ్రయించుకొనియుండును. అందువలననే "యోగస్య చిత్తవృత్తినిరోధః." అను సూత్రమున్నది. యోగముచే చిత్తవృత్తులు నిరోధించవలయును. ఎలాగునన, "అభ్యాసవైరాగ్యాభ్యాం తన్నిరోధః" అభ్యాసముచేతను వైరాగ్యముచేతను చిత్తవృత్తులను నిరోధించవచ్చును. వైరాగ్య మెట్లు కలుగుననిన వస్తుతత్వము నెరుగుటవలన; వస్తుతత్వ మెట్లు తెలియు ననగా పెద్దల సాంగత్యమువలన. మిత్రుడా! ఇప్పుడయినను ప్రారబ్ధస్వరూపము నీకు గోచరించినదా?

శ్రీశంకరాచార్యులవారు. "అపరోక్షానుభూతి," "వివేక చూడామణి" మొదలగు గ్రంథములయం దేమి చెప్పిరో చూచితివా?

> ప్రారబ్ధం సిద్ధ్యతి తదా యదా దేహాత్మనా స్థితిః,
> దేహాత్మ భావో నైవేష్టః ప్రారబ్ధం త్యజ్యతా మతః.
>
> (వివేకచూడామణి)

ఎప్పుడు దేహము తానను తలంపుతో నుండునో అప్పుడు ప్రారబ్ధము వచ్చును. అనిత్యమైన దేహమే తానని తలంచుట సమ్మతముకాదు. కావున ప్రారబ్ధమును విడువవలయును.

> "జ్ఞానే నాజ్ఞాన కార్యస్య సమూలస్య లయో యది,
> తిష్ఠ త్యయం కథం దేహ ఇతి శఙ్కావతో జడాన్;
> సమాధాతుం బాహ్యదృష్ట్యా ప్రారబ్ధం శ్రుతిః, (?)
> నతు దేహాది సత్యత్వ బోధనాయ విపశ్చితామ్,
> యతశ్శ్రుతే రభిప్రాయః పరమార్థైక గోచరః.
>
> (వివేకచూడామణి)

బ్రహ్మాత్మైక్య జ్ఞానముచేత అజ్ఞానకార్యము సమూలముగా నశించునేని, ఈదేహ మేలాగు నిలిచియున్నది? అని సంశయించు మూర్ఖులకు బాహ్య దృష్టిచొప్పున సమాధానము చెప్పుటకై ప్రారబ్ధ మొకటికలదని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కాని వివేకులకు దేహాదులు సత్యములని బోధించుటకుకాదు. ఏలయన పరబ్రహ్మము ఒక్కటే సత్యమని శ్రుత్యభిప్రాయము.

> "దేహస్యాపి ప్రపంచత్వాత్ ప్రారబ్ధావస్థితిః కుతః,
> అజ్ఞానిజనబోధార్థం ప్రారబ్ధం వక్తి వైశ్రుతిః.
>
> (అపరోక్ష)

శరీరమును ప్రపంచమగుటవలన ప్రారబ్ధస్థితి యెక్కడిది? అజ్ఞానులకు బోధించుటకొరకు ప్రారబ్ధమును శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

మిత్రమా! వైరాగ్యము కలుగనంతవరకును పూర్వజన్మవాసన పరిపాలించుచునే యుండును; వైరాగ్యము కలిగిన నావాసన నశించును. ఇప్పుడు ప్రారబ్ధమును తప్పించుకొనుమార్గమును వెతకుము. ప్రారబ్ధము తప్పదని మాసమేషములు లెక్కించుకొనుచు నూరకుండకుము. నిష్కామకర్మ నాచరింపుము. దాన శుభము కలుగును.

ప్రారబ్ధము తప్పదని శ్రుతులలోను శాస్త్రములలోను పలుచోట్ల వ్రాయబడుటకు గొప్పకారణముకలదు. పూర్వజన్మవాసన అంతసులభముగా నశించునదికాదు. విశేషప్రయత్నమున నే గాని నశింపదు. మాటలవలన నేమియు ప్రయోజనములేదు. "ప్రారబ్ధముతప్ప"దనుమాట సర్వసాధారణముగ కష్టకాలమున నే జనసామాన్యము నందు వాడుకలోనున్నది. ఆపద వచ్చినప్పుడు దుఃఖోపశమనమును చేయుటకును, అసత్యములయిన ప్రాపంచిక వాసనలనుండి తప్పించుటకును బుద్ధిమంతులగు ప్రాచీనఋషులు జాగ్రత్తగ నాలోచించి "ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్" అనివ్రాసిరి.

రంగ డనువాని ఏకపుత్రుడు జ్వరమువలన చనిపోయెను. విచారగ్రస్తుడగు రంగని యొద్దకు వెళ్ళి పరామర్శ

చేయుచు “రంగా! పడగలిగినన్ని పాట్లు పడినావు. నీవేమి చేయగలవు? ప్రారబ్ధ మనుభవింపక తప్పదు. ధర్మరాజంతవానికి, దశరథుడంతవానికి, ప్రారబ్ధమనుభవింపక తీరినది కాదు. మనమనగనెంత, మనపిల్లవాడైన మన దగ్గర నేయుండును. దుఃఖించినలాభమేమి? ధైర్యము తెచ్చుకొనుము” అనియే పలుకవలెను. అలాగుకానప్పుడు ఆరంగడు “అయ్యో ఆమందు నిచ్చిన బ్రతుకునేమో, ఈవైద్యుని పిలిచిన పిల్లవానిని బ్రతికించునేమో, డబ్బుఖర్చుపెట్టక చేతులార నేనే పిల్లవానిని చంపితిని” అని వాడు బ్రతికియున్నంతకాలము దుఃఖించుచుండును దాని సంసారబంధముబిగియుచుండును. వానికి శాంతిలేదు. కాన సర్వసాధారణముగ ప్రారబ్ధము తప్పదని చెప్పకూడదు. దానకెక్కడ నర్థకమున్నది. కాని వాస్తవముచే ప్రారబ్ధములేదు. సాధకునకున్నది. వాడు సాధనాబలమున నిరాటంకముగా ప్రారబ్ధమును తప్పించుకొనగలడు. మిత్రుడా! ఇప్పుడు నీసంశయము లన్నియువిడచి నిర్మలహృదయుడవై భగవదారాధన సేయుము; నిశ్చలమైన భక్తునకు జగన్మాతకృపవలన జ్ఞానము కలుగును. దానిసంసారసముద్రమును దాటగలవు. ప్రారబ్ధము తప్పదని యూరకుండకుము. భగవంతుడు నిన్ను రక్షించుగాక. ఓమ్ శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః—

ప్రాచీనగురుశిష్యులు

కోలాహలం సీతారామరాజు గారు

సీ. సరస శాల్యన్న భోజనము గ్గొనునాఁడు
కందమూలఫలాదికములె కాని
ఎలుక, కాకము, పాఠములను జెప్పునాఁడు
పరమాత్మబోధకత్వంబె కాని
సజ్జనవస్తుసన్నిధి యెక్కుడిడినాఁడు
ప్రకృతిజీవైక్యభావంబె కాని
స్వార్థపరాయణత్వంబు గ్గొనునాఁడు
సకలవిశ్వహిత ప్రసక్తి కాని

గీ. కామహరణంబు నెర్గు చెక్కుడిడినాఁడు
ధరపరోపకృతి ప్రయత్నములె కాని
ప్రకటడాంబికములు గానరావునాఁడు
దంభరహితనిసర్గవర్తనమె కాని.

సీ. నేర్చుకొందురుపలాసిక మిచ్చెడు వన
స్పతులయస్వార్థస్వభావములను
గ్రహియించుచుందురు ప్రకృతియందలివస్తు
గూఢార్థ్యమైన రహస్యములను
అనుభవింతురుపావనాశ్రమంబులపొంత
హరిణశాబకము ప్రేమామృతంబు
అభ్యసింతురు దేశికాగ్రణిపదదాస్య
మున దేశసేవా సముద్యమంబు

గీ. అనుగమింతురు వైదికాధ్యయనములను
పావనాభీష్టదము, పరబ్రహ్మపదము,
సతతసదసద్వివేక ధీశాలురైన
బ్రహ్మచారులు గురుకులావాసులగుచు.

సీ. ధనములేకున్నఁ బాత్మ్యసరు దేశికులు వి
ధ్యుక్తప్రవర్తనం బున్నఁ జాలు
వ్యాసేసనే లాభమను నిబంధనలేదు
విజ్ఞానపదవి యబ్బినను జాలు
పట్టణావాసంబు పనిలేదు విద్యకై
మునిపల్లియందు వసించినను జాలు
చీనిచీనాంబరాలూన నక్కఱలేదు
రచితకౌపీనధారణము చాలు

గీ. హార్మ్యములు బల్లకై యగత్యమ్ము లేదు
పర్ణశాలలు నాశ్రమోపాంతములును
జాలు నేమియు ద్రవ్యనష్టంబు లేదు
శిష్టులైనట్టి ప్రాచీనశిష్యులకును.

ఆ. శమము, దమము, తపము, సత్యంబు, శౌచంబు,
పౌరుషంబు నుగ్గుబాలతోడ
శిష్యవరులకుఁ గ్రమశిక్షతోఁ బోధించు
ధన్యతములు గురులుఁ దలఁతు మదిని.

శ్రీయు [illegible]

[illegible]

శ్రీయు [illegible]

శ్రీయుత [illegible] గారు,
రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీయుత [illegible] నేని
[illegible] సుబ్రహ్మణ్య [illegible] గారు,
[illegible] పల్లి, [illegible] తాలూకా.

పారలౌకికతత్త్వము

శ్రీ సోమయాజుల వేంకటరామమూర్తి గారు, బి.ఎ., యల్. టి.

౧

మానవుడు మృతిజెందిన వెనుక నెచ్చటికేగును? దేహము త్యజింపబడినను, అస్తిత్వము నాశనమగునా, లేదా? ఇట్టి ప్రశ్నలకు, నిశ్చయముగా నుత్తరమొసంగుట సులభసాధ్యము కాదు. మనకు సాధారణముగా గోచరమయ్యెడి మానవ జీవితాద్యంతములు వరుసగా సూతికాగృహమును, శ్మశానవాటికయును. శ్మశానము లేక సమాధికావల మానవజీవితమున కెట్టి యవస్థాంతరముండును? అనుసమస్యను పగలగొట్టుట చాలకష్టము. అయినను పుణ్యపురుషులగు కొందరు ఋషులు, ఋషితుల్యులగు కొందరు పాశ్చాత్యతత్త్వవిజ్ఞానులును ఈ సమస్యకు తగిన సమాధానమును గావించియున్నారు.

సాధారణముగా మానవులందరును, మరణానంతర మేమియు లేదనియును, మృత్యువే అన్నిటికిని అంత్యపరిణామమనియును, జీవితకాలము పరిసమాప్తి నొందినపిదప అంతయు నొకపెద్ద యంధకారము లేక శూన్యమనియును, ఈ జడదేహమే దేహమనియును, ఈజడజగత్తే జగమనియును విశ్వసించుచున్నారు. భారతదేశమందలి ప్రాచీన ఋషులుమాత్రము సత్యమును సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. మానవుని జడదేహమందొక సూక్ష్మదేహము వ్యాపించియున్నదనియును, ఆ సూక్ష్మశరీరమునకీ స్థూలశరీరము ఆవరణమాత్రమనియును వారు పరిశీలించి తెలిసికొనిరి. ఇందు భారతీయులు ఇతరదేశీయులకంటె మేధావంతులనియును, సత్యగ్రాహులనియును గోచరింపకమానదు. హైందవులు ప్రాచీనార్యఋషుల సంతతివారు.

'హిందూ' అను శబ్దమునకు ఉత్పత్తియెట్లున్నను వర్తమానకాలమునందధఃపతితులైయున్న హిందువులు తపోధనులగు ఋషుల సంతతివారలే. ఆకారణముననే ఆధ్యాత్మిక పరిద్రష్టయగు హిందూజాతియందు శిష్టాచారములును, ధర్మకర్మములును, యోగతపములును నశింపక వంశపరంపర వచ్చియుండి నేటికిని దృఢముగా నిలిచియున్నవి. క్రొత్తమతము లెన్నియో వచ్చి నశించినవి; కాని హిందూమత మెన్ని గాలివానలు వచ్చినను వ్రాలక ధ్రువమై, ప్రత్యక్షమై నిలిచియున్నది. కొంతకాలమున కన్ని మతములును హిందూమతసూత్రములే సత్యములని గ్రహించి హిందూమతమునందైక్యము చెందినచో నాశ్చర్యమేమియును లేదు.

బౌద్ధమతమును ఆధ్యాత్మిక తత్త్వమందే దృష్టినిలిపి ధర్మమును సృష్టించి శ్యామ (Siam), సింహళ, బర్మా, (Burma) చీనా, జపాను, మున్నగు దేశములందు తన మతతత్త్వ ప్రచారముగావించి ఒకక్రొత్త జాతిని నిర్మించినది. ఆసియాఖండమునకు పశ్చిమదిశనున్న పేలెస్టైను రాజ్యమందలి యహూదీవారి తత్త్వముకూడ నిట్టిదియే. యహూదీల యంతిమగురువగు ఈసామసీహా అనువాడు జడజగమునందలి సుఖదుఃఖములకు ప్రాముఖ్యమునీయక, మానవుల బాహ్యశరీరము క్షణభంగురమనియును, అసారమనియును దేహమునందలియాత్మ యొక్కటియే శాశ్వతమనియును బోధించెను.

పాశ్చాత్యదేశములందు మాత్రము నాస్తికత్వము ప్రబలము. ప్రాగ్దేశములకును, పశ్చిమదేశములకును ముఖ్యమగుభేద మిదియొక్కటి. పాశ్చాత్యదేశస్థులైహికవ్యాపారములందు తగుల్కొని పరలోకమును మరతురు. ఈప్రబలనాస్తికత్వము, ప్రబలమగు ఈ యవిశ్వాసము ఒక్కవిధమున మేలే. అవిశ్వాసమే లేకున్న శాస్త్రచర్చకును, తర్కమునకును తావుండదు. చర్చలేకున్న సత్యము దుర్గ్రాహ్యమగును. ఆకారణముననే కాబోలును పుణ్యశీలురగు ఆధ్యాత్మికవాసులు వారలకు, అనగా పశ్చిమదేశీయులకు, నిజతత్త్వమును దెలుపుటకై పృథ్వితో నూర్ధ్వలోకమునకు సంబంధము కల్పించి, వారలమానసికాంధకారమును పోగొట్టుటకెపుడు ప్రయత్నించుచున్నారు! పాశ్చాత్యదేశములందిపుడు పరలోకవాసుల యాగమనమును గూర్చియు, సాంకేతికములవలనగాని, పూర్వరూపధారణమువలనగాని వారివారి బంధువులకును మిత్రులకును కాన్పించి వారలకు సత్యము, సత్తత్త్వమును బోధించుచుండుటయును మన మిపుడు వినుచున్నాము. సర్ ఆలివర్ లాడ్జి, ఆర్థర్ కోనన్‌డాయిలు మున్నగు శాస్త్రజ్ఞులు లోకానోకప్పుడాధ్యాత్మికతత్త్వము, పరలోకము— వీనిని విశ్వసింపకుండెడివారు. వారుసహితము నేడు, స్వానుభవమువలనను, స్వయంకృషివలనను, పరలోకవాసులగు ధామమూర్తులను సందర్శించి వారితో సంభాషించి, నిజమును గ్రహించి నాస్తికత్వమును పారద్రోలి, పరలోకమును విశ్వసించుటయేకాక ప్రపంచమున కంతకును ప్రబోధము చేయుచు

ఇదియంతయు మన కత్యాశ్చర్య జనకమై యుండవచ్చును. ఏలనన ఒక అస్పృశ్యమై, కేవలమూహ్యమైయుండు పరలోకమెచ్చట, దేవశక్తి సంపన్నులగు పరలోకవాసు లెచ్చట, పాపభూయిష్టమగు పృథ్వి యెచ్చట! ఈ రెంటికిని సంబంధ వ్యాపారములు సాధ్యమగునా? పట్టినను ఇదియంతయు భ్రమ— అని మనకు తోచవచ్చును. ఘనము సాంసారిక విషయ వ్యాపారములందు మునిగి తేలువారము [illegible] మన కిటియంటియును మిథ్యవలె గాననచ్చును. పరలోకనివాసులు సర్వజ్ఞాన, సముజ్జ్వల, సదాశయ మహాపురుషులనియును, అవసరమైనచో వారు పృథ్విపై సంచారము గావింతురనియును. మానవులకు మంచికార్యములందు వారు సహకారులగుచు [illegible] చుందురనియు నూహించుట మనవంటివారికి [illegible]. కాని, అదృష్టవశమున, పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులనేకు [illegible] గా పరిశీలించి, పరలోకవాసులు, నరులకు మిత్రులనియును, మానవులనంగళమునకే వారు [illegible] నియును ఎరింగిరి.

అమెరికా ఖండమందలి విశాలసంయుక్త రాజ్యములందు [illegible] ఆధ్యాత్మిక తత్త్వము— పదార్థ విజ్ఞానతత్త్వముల వలెను, [illegible] శాస్త్రతత్త్వమువలెను [illegible], ప్రత్యక్షమనియు [illegible] చున్నారు. [illegible] ప్రదేశములందు ఆధ్యాత్మిక తత్త్వ [illegible] మొనగుచున్నది. [illegible] లందు సభలు స్థాపింపబడినవి. [illegible] మూర్తులను [illegible] ఇంక ననేక మార్గముల [illegible] ముగా హస్తములతో [illegible] పరమేశ్వరుని ప్రణమిల్లుచు [illegible]. [illegible] ల [illegible]. సుప్రసిద్ధ [illegible] ప్రధాన [illegible] [illegible] ప్రతి [illegible] ష్ఠితవ్యక్తులు [illegible] సనుసరించి, [illegible] తుదకు పారలౌకిక తత్త్వము గ్రహింపగలిగిరి.

మానవుడు [illegible] బాహ్యములందు లీనమై యంత [illegible] దింపడనియును, [illegible] ప్రకృతియు [illegible] సూక్ష్మశరీరమును [illegible], సూక్ష్మజగత్తునందు నివసింపుచుండునని వారు తెలిసికొనిరి. అమెరికాయందుద్భవించిన ప్రబలతరంగమును, ఈ ఆధ్యాత్మిక [illegible] కొలదికాలములోనే [illegible] ఖండము * నందు వ్యాపించెను. ఇతిహాస ప్రసిద్ధులగు మాధ్యమికులు (Medium) అమెరికానుండి [illegible] పరలోకతత్త్వము నుపదేశింప మొదలిడినపుడు సర్ విలియమ్ క్రూక్సు, డాక్టరు వాలేస్ మున్నగు శిల్పవిజ్ఞానశిరోమణులు కొందరు 5-సంవత్సరములును మరి కొందరు పదివత్సరములును పరీక్షించి, ఆధ్యాత్మికవాదము నిజమని గ్రహించిరి. ఈరీతి నింగ్లాండు, ఫ్రాంసు, జర్మనీ, రష్యా, ఇటలీ దేశములందనేకులు విజ్ఞానికులు ఆధ్యాత్మిక తత్త్వము విశ్వసించుచున్నారు. వారందరును పరలోకము ప్రత్యక్షసత్యమనియును, పృథ్విని విడనాడిన వారచట సూక్ష్మశరీరధారులై జీవించియుందురనియును ఏకగ్రీవముగ పలికిరి. స్థూలశరీరమునుండి విముక్తులైన ఆత్మలకు కొన్నింటికి [illegible]. కొన్ని [illegible]. మరికొన్ని వీరికి [illegible] అనుతాపములకు [illegible].

పాశ్చాత్య విజ్ఞానికులనేకులు, సూక్ష్మశరీరధారుల [illegible] ప్రత్యక్షముగ [illegible] యొంకరు, ఈశాస్త్ర [illegible] మున్నది. [illegible] శాస్త్రము (Philosophy of apparition) అందురు. ఈ [illegible] శాస్త్రమునకు [illegible] జగమునందు — ఆధ్యాత్మిక విజ్ఞానము, ఆధ్యాత్మిక దర్శనము, ఆధ్యాత్మిక [illegible]— అను [illegible] పదములు కలవు. ఇంగ్లాండునందు [illegible] [illegible] ఆధ్యాత్మిక [illegible] బరచుచున్నారు. [illegible] కొన్ని సూత్రములుగా వ్రాయబడియున్నవి:—

1. [illegible] జగమునకు [illegible], [illegible], జగదీశ్వరుడు [illegible], [illegible]; [illegible]; [illegible]; [illegible] సర్వవ్యాపియై [illegible].

2. [illegible] ప్రత్యక్షముగా [illegible], [illegible] మానవ [illegible], [illegible] ఆధ్యాత్మిక జగమునందు సూక్ష్మశరీరముతో [illegible] మన [illegible]. [illegible] సర్వజనలక్ష్యము. [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] ఆధ్యాత్మిక [illegible] హింపబడి, [illegible], [illegible] దేవత్వమును పొంది, దేవభోగ [illegible] జగదీశ్వరునికి [illegible] చేయుదురు.

3. మనుష్యుడు ఇహలోకమునం దొనరించిన ప్రతికృత్యమును, ప్రత్యేకమానసిక భావమును— అవి మంచివైనను, చెడ్డవైనను, పవిత్రమైనను, అపవిత్రమైనను, సత్యమైనను, అసత్యమైనను, కఠోరమైనను, మధురమైనను— ప్రతిసూక్ష్మాంగమునందును పరలోకమునం దంకితమై యుండును. ఆయా కార్యములను, భావములను, వాక్కుల ననుసరించి ఆధ్యాత్మిక జగమునందు సుఖప్రాతిలి కీల సమూహమునుగాని, దుఃఖజనిత [illegible] యనుభవింపుచుండును. కాని పతితపావనుండును, అనుమతారణుండునగు పర

* వీరిసాహాయ్యమున పరలోకవాసులతో సంభాషించుట సాధ్యమగును. వీరి కిట్టి శక్తికలదు.

మాత్మని కృపచే దుఃఖ మతిరకాలమునందే పరిసమాప్తినొందును. దుఃఖరూపమగు నగ్నియందు విశుద్ధులైనపిమ్మట ఆపతితులు మెల్లగా సనాతనము ననుసరించి, ఉన్నతస్థానములందు స్థానమును గొనును. అనగా హీనచరిత్రులును, నిర్మలులయి మనముక్తికి సోపానము.

4. సాంసారిక ధనసంపత్తియును, వైభవములును ఒక్కరి భోగమునకై నిర్మింపబడినవి కావు. "పరోపకారార్థమిదం శరీరము"ను సుభాషితము ననుసరింపక, ఐహిక సంపదలను తనవారికు సోదరులకు పంచియిచ్చునట్టి వివేకము లేనివాడే మూర్ఖుడు. ధనాదులను స్వవిషయమును సుఖమునకు భోగములకు వెచ్చించి, ప్రాణులను హింసించు స్వార్థపరుడై మెలగినచో ఆతడు సింహాసనారూఢుడు సామ్రాజ్యాధిపతియైనను, ఆతనిసామ్రాజ్యము అనంతవిశాలమైనను, పరలోకమునందు కల్పాంతదుఃఖమును దుర్గతిని పొందును.

5. పరలోకమును, సూక్ష్మశరీరములు గాపాడునవే విస్తృతముగ వ్యాప్తి చేయుచుండి, సూక్ష్మతర పరమాణువులకంటెను సర్వాంగసంపన్నులగు మార్గములకు తెలుపుచుండును.

6. ఈశ్వరునియందు సంపూర్ణ ప్రార్థనానుభక్తి, మానవుల యెడ ప్రేమము, గురు, జననీజనకుల సేవ, ఉపకార మొనర్చిన వారియెడ కృతజ్ఞత, కర్తవ్యపాలనము, మానవుని పారితోషికమునకు ప్రయత్నము, సర్వయత్నములందును సత్యమును పాటించుట—ఇవి జీవితాల నిర్మాణములు.

7. లోకము, ప్రాణములు, స్వార్థపరులు, పాపాత్ములు పరలోకమునందు దుర్గతినొందుదురు;—ఇహలోకమునందు పాపము చేసినవారలను క్షమ ప్రార్థనము గావించవలెను. అట్టి ప్రార్థనము గావింపకుండిన వారలు, వారికి ప్రాయశ్చిత్తము కానేరదు. అందుచే వారు సద్గతిని పొందలేరు. ఈవిషయము దేవుల యాజ్ఞ; బహుళముగ నిజము.

8. ఇహలోకమునందు దుష్టులై, వారివారికర్మఫలములనుబట్టి ప్రేత, పిశాచాది యోనులలో చేరెడువారును అతి భయంకర శాసనములను విశేషముగా, ప్రత్యక్షముగా సన్మార్గమున నడుచుటకు బాధ్యులగుచుండగ. ఈనాడు వారికిని ముక్తి సంప్రాప్తించును.

౨

హిందువులు పారలౌకిక విజ్ఞానమందు ప్రాచీనకాలమునుండియు ప్రావీణ్యులనియును, వారీవిషయమున విశేష కృషి గావించి అనేకమర్మముల దెలిసికొనిరనియు నీనరకే తెలియుచున్నారము. వేద, పురాణేతిహాసములును, ఉపనిషత్తులు నీవిషయమునుగూర్చి ప్రబోధించుచున్నవి. హిందువులు పరలోకగతి జననీజనకుల స్వర్గశాంతికై యథావిధి శ్రాద్ధతర్పణాదికార్యముల జరపుదురు. స్వర్గవాసులగుపితరులను పూజించినగాని వారు పసిబిడ్డలనుసహిత మాహార మొసంగరు. పితృదేవతల కగ్రభాగ మొసంగినగాని వారు తేనుతినపదార్థమును భుజింపరు; వారిశ్రాద్ధతర్పణాది కార్యములు వస్తుతః పితృగణములను పూజించు నిమిత్తమే యేర్పరుపబడినవి. పరలోకగత మాతాపితరులను పూజించు వారిని పితృభక్తులని పిలుచుచున్నారము. శ్రీమద్భగవద్గీతయందును "పితౄన్ యాన్తి పితృవ్రతాః" అని చెప్పబడియున్న విషయము అందరికిని తెలిసియున్నదే.

మాలో సంగ్లీషు చదివిన పండితులు కొందరు ఈశ్రాద్ధవిషయమును హాస్యాస్పదముగాచింపి, నిరసించి, నిరాకరించుటకు ప్రారంభించిరి. అట్టిసమయమున దైవనిర్ణయమున యూరోపు ఖండమునందలియును, ప్రత్యక్షవాదియును, శాస్త్రజ్ఞుడును విద్వాన్ ఆగస్టుకాంప్టె అను మహానుభావుడు తనస్వర్గగత ప్రణయినికై శ్రాద్ధ సత్కారముగావించెను. ఈసమాచారమునువిని అనేకయువకులు శ్రాద్ధతర్పణాది విషయములందలి సత్యమును గ్రహింప మొదలిడుటయేకాక వారి పూర్వసంప్రదాయములను యథావిధిగను శ్రద్ధాపూర్వకముగను ప్రాస్త్రక్రియలు గావింప నారంభించిరి. ఇదిచాల ప్రశంసనీయమగు విషయమేకాని, దీనివలన మనకొక సంగతి (చాల విచారకరమగునది) ప్రత్యక్షముగా రుజువగుచున్నది:— వీనస్వామయిను పాశ్చాత్యులు చెప్పినగాని మనకు సత్యముకాదు. శంఖమునబోసినగాని తీర్థము కాదనునా!

* * * * * *

గతసేనవే సుప్రసిద్ధుడు, ధీరోదాత్తగుణములు గలవాడైన సాహసాధిపతి మరణించెను. అతనిగురించి వ్రాయవలసినదిలేదు; ఆతని పోరాటములును, రాజనీతిశాస్త్రములును సాటిలేని ప్రసిద్ధినందినవి. దాని ఆహ్వాన సమయమున చితియొద్ద ఆతనిశ్రేష్ఠతకు మానవులు నివాళులిచ్చిరి. ఆతని యొక్క సంతానము ఆతనిభార్యయు, జనులు గౌరవించిరి. ఆతని ఉత్తమగుణముల గౌరవనీయునిగా ప్రసిద్ధిగాంచి ఆతని యకాలమరణము నొందెను. యువకుడు తన వరుసలో సుందరి పత్నితో నేకాంతగృహమున ప్రణయోల్లాసమునయుండి కర్తవ్యవశమున కాలధర్మమునొందెను. మృత్యువు ప్రతిదినమును అనేకరీతుల మానవుని గోచరించుచు అనుభవసిద్ధమే యగుచున్నది. "జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః"— ప్రపంచమున ప్రవేశించిన వారందరును మృత్యువునకు గురిగావలసినవారే. ఇట్టి సందర్భమున ముఖ్యముగా నీప్రశ్న తోచకపోదు:— మానవుడు మరణానంతర మెచ్చటికేగును?—అతని దేహమంత మగ్నిలో దహింపబడినను, జలప్రవాహమున విడువబడినను నశించునా! శరీరముతోపాటు ఆత్మకూడ నశించునా? అనుమానము మృత్యువువలన బడిన, వేరొకచోట నివసించుచుండునా!—మనశాస్త్రములందు నీప్రశ్నలకు సమాధానము చిక్కుచున్నది. మరణము మానవజీవితమునకు అంతము కానేరదు; జీవితమును మాసపత్రికా ముఖంబున ముద్రితములగు కొన్నికథలవలె 'సశేషము'; ఈమాసపత్రికయందు కొంతవరకు ముద్రింపబడి

గము లేదు. ముందరాబోవు పత్రికయందు శేషము ముద్రింపబడుచున్నది. మానవజీవితమును జన్మాంతరము గోనును.

హిందూశాస్త్రములు వేలకొలది సంవత్సరముల క్రిందట, అనగా యూరోపు, అమెరికా, ఆస్ట్రేలియా మున్నగు రాజ్యములు ఘాతుకమృగములకును వనచరులకు మానవులకు నివాసభూములై యుండినప్పుడు — గంభీరస్వరమున, సమస్త సభ్యజగమునకు నిర్భయముగ చాటినవి:— "జీవాత్మనాశనమొందదు; దానిని శస్త్రము ఛేదింపజాలదు; అగ్ని దహింపజాలదు; జలము తడుపజాలదు; వాయువెండింపజాలదు" — భగవద్గీతను పలికింపుడు.

నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః,
నచైనం క్లేదయంత్యాపో నశోషయతి మారుతః.

గీతయింకను ఉపదేశించుచున్నది. ఏవిధముగా మానవుడు జీర్ణవసనమును త్యజించి నూతనవస్త్రమును ధరించునో అదే విధ జీవాత్మ శరీరమును విడిచిపెట్టునప్పుడు సూక్ష్మతరమైన నూతనదేహమును ధరించి జీవిత కార్యములందు ప్రగసరమగును.

వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ నవాని గృహ్ణాతి నరోఽపరాణి;
తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణా న్యన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ.

వ్యాస, వసిష్ఠ, వాల్మీకాది మహామునులెల్లరును ఈయమూల్య సత్యమును భిన్నవిధముల నుపదేశించియున్నారు. వాల్మీకికి వ్యాసుడుగా రామాయణము శ్రీరామచంద్రుడు జానకిమాత యగ్నిపరీక్ష సమయమున సూక్ష్మశరీరధారుడగు దశరథుని దర్శించెననియు, అతనికి శ్రీరాముడు ప్రణమిల్లెననియు చెప్పియున్నాడు. కృష్ణద్వైపాయనుడు వ్యాసమహర్షి మహాభారతమునందు, కురుక్షేత్రయుద్ధము సమాప్తమైనపిమ్మట, రణరంగమున మరణించి వీరస్వర్గమును జూరగొన్న కురువీరుల నేకులు గంగాతీరమున, శోకాకులలగు బంధుమిత్రులకు స్పర్శయోగ్యమూర్తులై చూపట్టి మనశ్శాంతి కలిగించిరని వ్రాసియున్నాడు. మన మీకన్నియు అస్వాభావికములనియును, అశ్రద్ధేయములనియును భావించుచుంటిమి. కారణమేమన, వీనికి ప్రమాణము జడవిజ్ఞానమునందు దొరకకుండుటయే. ఆధ్యాత్మిక విజ్ఞానమందు వేలకొలది ప్రమాణము లున్నను మనకవి ప్రమాణములు కావు. కాని సౌభాగ్యవశమున నేడు పశ్చిమదేశములందు ఇటీవల వీనికి జడసంబంధములగు ప్రమాణములు దొరకుటచే, ప్రాచీనభారతఋషుల వాక్కులు రిత్త పోలేదు. ఋషిగణములు పరలోకగత మాతాపితరులతో సంభాషించు సమయమున

ఆకాశస్థ నిరాలంబ వాయుభూత నిరాశ్రయ,
ఇదం నీర మిదం క్షీరం స్నాత్వా పీత్వా సుఖీ భవ.

అని యందురు. ఈ శ్లోకమునకు భావార్థమేమన "మీరీసమయమున ఆకాశికదేహమును ధరించియున్నారు. ఈ పృథ్వియొక్క పదార్థము లేవియును మీకవలంబములు కావు. వాయువునేత్రముల కగోచరమగునట్లు మీరు నాకు గోచరముకారు. మీకొరకు నే నీజలదుగ్ధపూర్ణాంజలినొసంగుచున్నాను. మీరు పరితృప్తులగుదురుగాక!"

* * * * * * *

పైని ఆకాశికదేహమని చెప్పబడినదానినే నేడు విజ్ఞానశాస్త్రమందు Ethereal Body అని పిలుచుటకు శాస్త్రజ్ఞులు సమ్మతించియున్నారు. అందరియందును కొలదిగనో గొప్పగనో ఒకానొక ఆకర్షణశక్తిగలదు. దాని సాహాయ్యమున సూక్ష్మశరీరులగు ఆత్మలు జడజగముతో సంబంధము కలుగజేసికొనుటకు సమర్థులగుదురు. ఈ ఆకర్షణశక్తి (Magnetism) అధికముగా నున్నవారు పరలోకగతాత్మల నాకర్షింతురు. అట్టివారినే మాధ్యమికులు (Mediums) అని పిలుచుచున్నారు. ఈమాధ్యమికవ్యక్తి ఇంకను శక్తిమంతుడు, కాక శక్తిమంతురాలైననో ఆతని, లేక ఆమెయొక్క శరీరమునుండి ఒకానొక సూక్ష్మతరశక్తి (లేక అది పదార్థము కావచ్చును) ప్రవహించుచుండును. ఆత్మ పదార్థము నాధారముగా జేసికొని, నయనేంద్రియగోచరమగు దినపూర్వ శరీరమును ధరించి మానవులకు దర్శన మొసంగును. ఇట్టి యాత్మల నాకారపటములు పలుమారు తీసియున్నారని మనమిటీవల వినుచున్నాము. ఈసూక్ష్మతరపదార్థమునే శాస్త్రజ్ఞులు ఎక్టోప్లాస్మ (Ectoplasm) అని చెప్పుదురు.

ఆధునికేతిహాసము

3

పాశ్చాత్యులు కొంతకాలము వరకును పరలోకమును, అలోకవాసులగు ఆత్మలను, ఇంద్రియముల కనుభవవేద్యము కాకుండుటచే శాస్త్రసమ్మతముకాదని నకారించియుండిరని ఇదివరకే తెలిపియుంటిమి. కాని ఈ యొక్క నాస్తికులందరును ఒక్కదినమున కండ్లు తెరచి సత్యమును గ్రహించిరి. 1848 సంవత్సరము మార్చి 31 తేది, ఆధ్యాత్మిక ప్రత్యేతిహాసమున స్వర్ణాక్షరములతో లిఖించుటకు యోగ్యమగు దినము. ఏలనన ఆదినమున అమెరికాఖండమునందు నాస్తికత నాశనమొందుటకు ప్రారంభించెను.

అమెరికా దేశమునందు న్యూయార్కు మహాపట్టణమునకు సమీపమున హైడ్సువిల్ (Hideswill) అనుచిన్న నగరముకలదు. అందు జాన్ ఫాక్సు (John fox) అను కర్షకుడు తన గృహమున భార్యతోడను, ఇరువురు కుమార్తెలతోడను కాపుర ముండెను. వారాయింటియందనేకసార్లు టక్, టక్, డప్, డప్ అనుశబ్దములను వినుచుండుటచే, గృహము పిశాచపీడితమని యోచించి భీతిల్లుచుండిరి. ఈయుపద్రవము 1848 ఫిబ్రవరి మాసము వచ్చుసరికి అన్యరూపమును ధరించెను. ఇంటియందలి కుర్చీలు, మేజాబల్లలు మున్నగు సామానులటునిటు ఆకారణముగా కదలుచుండుటయును, వస్తువులు తమ యథాస్థానముల వీడిపేరు ప్రదేశముల నలంకరించుటయును ప్రారంభమయ్యెను.

ఇట్లుంటచే గృహయజమానుడగు ఫాక్సును, ఆతనికుటుంబమును కంటికి నిద్దురలేక, సుఖశాంతిని గోల్పోయి బాధపడుచుండిరి. మార్చి 31 తేది రాత్రి జాన్ ఫాక్సు ఒకగదిలో పండుకొనెను. ఆతని భార్యయు, పిల్లలును వేరొకగదిలో శయనించిరి. ఇట్లు కొంతకాలము వారు శయనించిన పిదప కుమార్తె లిరువురును (వారినామములు కేట్, మార్గరేట్,) త్రుళ్లిపడి లేచి, "అమ్మా, అది మరలవచ్చినదమ్మా నాచేయినిప్పుడే పట్టుకొనినది. అచే యీ ఘోషము చల్లగా నున్నది!" అనికేకలు వేయ నారంభించిరి. తల్లిసంద్రుమ లిరువురును మనమున భీతి చెందినవారే యైనను యథార్థరీతిని గాలి వీచుటచే గలిగిన శబ్దమనియును, ఎలుకలు ప్రాకుటచే అట్టిస్పర్శ కలిగినదనియును ఏమేమో సమాధానములు చెప్పసాగిరి; కాని వారిబిడ్డలకది సమంజసముగా తోచలేదు. వారిలో చిన్నదియగు కేట్, ధైర్యమునవహించి ఆయస్పృశ్యశక్తి నుద్దేశించి, "ఓయీ, నీవెవ్వరైనను సరియే. సరిగాపదసార్లు శబ్దముచేయగలుగుదువా? "అని ప్రశ్నించెను. ఆ మాట లింకనుపూర్తికాకపూర్వమే—ఆశ్చర్యము—సరిగా పదిదెబ్బలు టక్కు-టక్కు-మని వినవచ్చెను. అప్పుడు ఫాక్సు గృహిణి కొంచెము ధైర్యము దెచ్చుకొని, "నాపెద్దకుమార్తెవయస్సెంత? అని అడిగెను. సరిగా 12 దెబ్బలు వినవచ్చెను. (మార్గరేట్ వయస్సుసరిగా 12 వత్సరములే). కేట్ వయస్సును అట్లే సరిగా చెప్పబడెను. అప్పుడు ఫాక్సు గృహిణి ఇరుగు పొరుగవారలను బిలిచి ఆయాశ్చర్యకరమగు సమాచారమును జూపెను. అందరును శబ్దకారితో మాటలాడి శబ్దమార్గమున యుక్తప్రత్యుత్తరములబడసిరి. శబ్దకారి వారల ప్రశ్నలకు నెట్లు సమాధానము చెప్పగలిగెనో మనకు సందేహము కలుగవచ్చును. ఇంగ్లీషు అక్షరమాలయందు 26 అక్షరములున్నవి కదా. అందుమొదటిదగు, 'ఏ' (a) కు ఒక్కసారిశబ్దము, (b) 'బి' కి రెండు దెబ్బలును......ఇట్లే దెబ్బల సంఖ్య అక్షర సంఖ్యకు సరిపోవునట్లుగా శబ్దమాలయను నొకభాష ఏర్పరుపబడి సంభాషణము జరుపబడెను. ఈభాషవలన ప్రత్యుత్తరములను బడయుట కొంచెమాలస్యమైనను సరిగా సమాధానములు వచ్చుచుండుట జెరింగి అచ్చట సమావేశమైన ప్రేక్షకులందరును అపరిమితాశ్చర్యము నొందిరి. ఈప్రశ్నోత్తరములవలన వారి కాశబ్దకారియగు పరలోకాను గతజీవుని యొక్క పూర్వపు చరిత్రయంతయు నీరీతిని తేటతెల్లమయ్యెను:—

ఆ శబ్దకారి గతజన్మమునందొక (Pedler) అనగా వీధులందుచిల్లరవస్తువు లమ్ముకొని జీవించువాడు. ఆతడు విలువైన వస్తువులసహితము మ్మచు గ్రామములు తిరిగి ధనమునుసంపాదించెను. నాటికి నాలుగైదు వత్సరములక్రిందట నాతడొక మంగళవారమునాడు రెండు గ్రామములకు కొంచెముపూర్వము ఆగృహమునకు(అనగా ఇప్పుడు ఫాక్సు కాపురమున్న గృహమునకు)విచ్చేసి యుండెను. అప్పటి కాగృహమునందు జాన్ సి. బెల్ (Jonn C. Bell) నామకుడును బాప్టిస్టునగు ఒక కమ్మరివాడు నివసించుచుండెను. ఆతడు తనభార్యతోడను, లుక్రీషియా (Lucie ia) అను పుత్రికతోడను ఆయింటియందు వసించుచుండెడివాడు. ఆచిల్లరవర్తకుని (Pedler) పేరు రజ్మా. ఆతనివద్ద నాడు 300 డాలర్లు (సుమారు వేయి రూపాయలు) నగదుండెను. ఆతడారొక్కమును "బెల్" వద్దనుంచి ఆతని గూర్చి ధర్మమును గ్రహించి, తనవద్దనుండినకొన్ని విలువైన ఆభరణములను వేర్వేరుగా 'బెల్' నకు జూపెను. పగ్గుడను భోజనానంతర కృత్యములోనగ్గిన పిమ్మట, తన గృహిణితో నేమో రహస్యము మాటలాడి భార్యను పుత్రికను వేరొకగృహమునకు బంపివేసెను. ఈరీతిని నా డాగృహమున బెల్ ఒక్కరుడే యుండెను. సాయంసమయమున బెల్లును, రజ్మాయును కలిసి భోజనముగావించిరి. కొంతసేపు వారిచ్చట నేయుండి యిష్టగోష్ఠి సలుప రాత్రి నిదురించుటకు వేరు వేరు గదులలో శయనించిరి.

గంభీరమగు రాత్రి అర్ధరాత్రి కావచ్చినది. ఇట్టిసమయమున రజ్మా మొదిపొడనుండి ఒకనాడెగిరి ఆ దుఃఖము గినిస్సియ్యెను. అతడు గమటకు ప్రయత్నించెనుకాని మాటలాడనశక్తుడయ్యెను. అప్పుడాతని గన పాతిపదేహమును శాశ్వతముగా విడిచి పరలోకగతుడైనట్లు స్పష్టమయ్యెను. నిష్ఠురుడగు బెల్ ధనలోభముచే తన యింటికి భ్యాగతుడై విచ్చేసిన రజ్మాను హత్యగావించి పాప మొడిగట్టుకొనెను.

ఈవిషాదకరమగు కథను వినినవారిలో నా దినేశ సుప్రసిద్ధులు కలరు. వారిలో ముఖ్యుడు డాక్టర్ డస్లర్ (Dr Dusler) అను నాతడు. ప్రశ్నోత్తరములవలన కేట్ శరీరమున ఆత్మల నాకర్షించు శక్తి (Magnetism) ఎక్కువగానున్నదనియును, దాని నాధారము చేసికొని రజ్మాయొక్క ఆత్మను శబ్దములుచేయు శక్తి కలిగెననియును కూడ స్పష్టమయ్యెను.

1848, మార్చి తే 31 ది శుక్రవారమునాడీకథయంతయును సుమారు 70, 80 గురుమనుష్యులయెదుట శబ్దకారి వినిపించెను. తరువాత ఏప్రిల్ 10 తేదినుండియు నాగృహమొక పుణ్యక్షేత్రమయ్యెను. యాత్రికుల సంఖ్య అపారమయ్యెను. వచ్చినపుడు వారిలో కొందరు, ఆశబ్దములు ఫాక్సును, ఆతని గృహిణియును గావించిన మోసముకాని వేరొకటికాదని నుడువసాగిరి. కాని, ప్రత్యక్షముగ జరిగిన దంతయును చూచి, వినుపించిన దంతయువిని, వారియభిప్రాయములను మార్చుకొని, అత్యాశ్చర్యమునొంది ఆగృహమునుండి వెలువడిరి. పారలౌకికతత్త్వము స్వప్నవార్తకాదని నాడు నిశ్చయమైనది.

ఈ వ్యాసమును వ్రాయుటయందు ముఖ్యోద్దేశ మేమన—దేశమున విద్వాంసులందరు నీవిషయమును చర్చించి, పరీక్షించుటకై

ఎల్లవేళలను సత్త్వచిత్తులై యుండుదురనియు, విద్యావంతులందు రాగితిని గావించి పాశ్చాత్యసంస్కారముల ప్రాబల్యము ననుసరించుట ప్రాచీన భారతీయాధ్యాత్మిక తత్త్వమును బరిశీలించినచో ఈ మానవతత్త్వము నేటుపడుగలననేకులు సమ్మతించినారము. ఈ తత్త్వమును సమగ్రముగా సముద్రాయముచే పూరి తొలగ్రవచు. అట్టి సత్త్వసంస్కారముగా వృద్ధిపొందిన, ఈప్రపంచమునకు నిరంతరకల్యాణము ప్రాప్తించునని వేరుగా వక్కాణింప నలసిన పనిలేదు. మానవహృదయమునుండి పాపగాలియొక్క భాగమును తొలగించి, ఎల్లవారలను, శాంతిప్రేమముల సామ్రాజ్యమును స్థాపించుటకు ఇంతకంటె వేరొక యుపాయము లేదని మా దృఢ విశ్వాసము. మానవ్యము స్వర్గముగా పరిణమించుగాక!

సంపూర్ణము

అగస్త్యుఁడు

వెలగపూడి రామయ్యదొరగారు

ఆయువు దక్కించినాఁడ!
వననిధి శోషక! దానవారి!
ఘనశక్తిశక్తిపాత్రజ!
వననిధిజా హరణ! మహానిపుణ! యగస్త్యా!

గీ. చెడు సురభిమనమునందు వినుచు
మానిని సనుము కలుగఁ జేసి
ఏ దివ్యముల ప్రభావమ్ము ప్రకటించి
బట్టి తిట్టి విడ నెట్టిన యగస్త్య!

చం. అతులిత భక్తిభావమున
నక్షుల మూసి హరిని దలంచుచున్
గుహలఁ బ్రగోచు వీడి ముని
కుంజరుఁ డట్టి నిమీలితుండు భూ
పతికడ కేఁగి "నన్నుఁ గని
భక్తిమెయిం జరియింప దంచుఁ గ్రూ
రతఁ "గరియోనిఁ బుట్టఁగద
రా" యని శాప మొసంగఁ బాడియే.

కం. పనిలేక వెసలఁ దిరుగుచు [నడతుర్
మనమున హరిఁ దలఁచుచుండు మాన్యులు
జని మూఁచి యొకర్వఁ జాలక
"వనకరి నగు"మని మదట్టవట్టు నెనరుర్.

గీ. భాగ్యశ్రీ గ్యానందఁ బ్రభుఁడు నయ్యె
సహము విడి మహానిష్ఠ యాచలమందుఁ
దిరి, కపటభక్తి మాటి శ్రీసుఁడులఁ చు
నట్టి, మహనీయునట్లని నెట్టినేల.

సీ. ననకుచు మునుకీర్తి నడయాఁగాఁ జేసిన
నిరూపించిన శాంత్రపు మహిమ
కౌలకేయులఁ గూల్చఁ గంధినీరం ద్రెళ్లఁ
బడసిపట్ట గ్రోలిన భూరిమహిమ
వాపినవా నాతాప నలువుఁగ్గి లీలమై
జీర్ణించుకొనిన విశేషమహిమ
ఆకసంబంటు వింధ్యాద్రిని గ్రిందికి
త్రోలితో నడంచిన విపులమహిమ

గీ. మనఁగనగినోన, మహానులు ప్రూప్యపడంగ
వినినవారెల్ల నిరసింప, వెట్టివగుచుఁ
జెడు దురభిమానమువహించి కడకగస్త్య!
పావనుఁ శపించి తిదియేటి పాపమయ్యా!

పురాణహరికథ

బం. మల్లయ్యశాస్త్రి గారు

"అంగాని వేదా శ్చత్వారో మీమాంసా న్యాయవిస్తరః,
పురాణం ధర్మశాస్త్రంచ విద్యా హ్యేతా శ్చతుర్దశ."

అను వచనానుసారముగఁ బురాణము పదునాలుగు విద్యలలో నొకటై యున్నది. పురాణ హరికథయందుఁ బురాణపఠనమాత్రమే కాక తదర్థ వ్యాఖ్యానము కూడ నభిప్రేతమే. ఇందలి హరికథాశబ్దము రూఢము. హరికథాశబ్దమునకుఁ బ్రస్తుతలోకమున యక్షగానము లగు భగవత్కథను నీతిబోధక చరిత్రములనుగూడ నర్థమైయున్నవి. శ్రుతి వాద్యములతోఁ దాళానుగుణముగఁ బురాణములను బాడి తదర్థమును వ్యాఖ్యానించుటకే పురాణహరికథయని నవ్యసంకేతము. ఇతరములవలె దీనియందు నాట్య మనుకూలముగాదు. ఎత్తైనబల్లపై పుస్తకము తెరచి నిలువబడియో కూర్చుండియో వ్యాఖ్యానింపవలెను.

రామాయణమున "తంత్రీలయ సమన్వితః" మ్మనియు పాఠ్యేగేయే చ మధురమ్" మ్మనియుఁ జెప్పి "అగాయతామ్" అను గైధాతు ప్రయోగించుటయుఁ జూడ పురాణగానము ప్రాచీనానుగృహీతమే కాని నవ్యకల్పితముగాదని స్పష్టము. సంస్కృతమున నీపద్ధతి యొక్క శ్రీమద్భాగవతమునకే చెల్లును. తక్కిన పురాణములు అనుష్టుప్ఛందో భూయిష్ఠములవుట నంతరంజకములుగా నేరవు. తెలుఁగున నిది వారి మనోరంజకమైయున్నది.

శుక్రనీతిలోఁ జెప్పినట్లు పౌరాణికుఁడు ('సాహిత్య శాస్త్రనిపుణః సంగీతజ్ఞశ్చసుస్వరః; సర్గాది పంచకజ్ఞాతా సవై పౌరాణి కస్స్మృతః') సంగీతజ్ఞుడైయుండవలెను.

ప్రస్తుతము నాయనుభవమునఁ జరిగించుచున్న పురాణహరికథలు పండిత పామరులకు రంజకములై కానవచ్చుచుంటచేఁ బౌరాణికులెల్లరు నీపద్ధతి నభ్యసించి లోకమునఁ బ్రచురింపనీ పత్రికాముఖమున మనవిచేయుచున్నాను. ఎత్తైనబల్లపైఁ బుస్తకముతెరచి యిరువంకల శ్రుతి మృదంగము లుంచి చేతితాళముపట్టి పురాణమున శయ్యాపాక ప్రత్యేక పాంచాలములు జూపవలెను.

ఇదిగో పురాణహరికథ. పైజెప్పిన పాంచాలమును నది తాళానుకూలానుబద్ధమై యుండును. తక్కినమాఁటిని బండితులిదివరకే వాడుచున్నారు. తెలుగుపద్యములకు దాళములు, నా యభ్యాసవిధము నిదిగువ సూచించుచున్నాను.

కందపద్యమును ప్రేలికి నాలుగుమాత్రలచొప్పున నడిపించినపుడు చతురశ్రజాతి త్రిపుటలో (ఆదితాళములో) రెండావృత్తులకుఁ దెగుచున్నది. ఎట్లన "సదమా- పాక్కలి- ...బా- సదమా- నేచా- యకోక- సదమా- సదము" మిగిలిన సగముకూడ నీ యనిమిషకరములలో తెగును. దీనినే కూనకమునఁ జదువవలసినచో మూఁడు నాల్గుచరణములు పైకాలమునఁ జదువవలెను. పద్యాంతయు నాల్గావృత్తులకుఁ దెగును.

తక్కినవాటికి సులభము. ఇట్లే చంపకోత్పలమాలికలు ప్రేలికినాల్గుమాత్రలు చొప్పున నడిపించగాఁ బ్రతి చరణమును త్రిపుట తాళమునకుఁ దెగును(7 అక్షరాలు). వీటినికూనకమునఁ జదువఁదలచినచో మూఁడునాల్గు చరణములు పైకాలమునఁ జదువనగును. మత్తేభ శార్దూలములుమాత్రమే వాడుకలోనున్న తాళమునకుఁ దెగవు. త్రిశ్రజాతిరూపకమున ప్రేలికి రెండు మాత్రలచొప్పున

నడిపించినచోఁ బ్రతిచరణమును మూఁడేసి యావృత్తులకుఁ దెగును. త్రిశ్రలికి నాలుగు మాత్రలచొప్పున నడిపించుచు యతిస్థానమునకుఁ గల రెండు గుర్వక్షరములు మూఁడేసి మాత్రలుగ నుచ్చరించినచోఁ బ్రతిచరణమును ఆదితాళమునకుఁ దెగును. ఎట్లన "తుదిరాజ్యంబు సగంబుగా మ్మడవిరియందుం బేరు వంచించియు."

నీసదృశ్యము మాత్రము గణవ్యవస్థనుబట్టి మాత్రా భేదము గలదగుటచే త్రిశ్ర మిశ్ర ఖండ చతురశ్ర గతులలో నేది దేనికి సరిపడునో యనుభవమునఁ దెలిసి నడిపింపవలెను. సులభమే. ఎత్తుగీతిమాత్రము మీఁదిదానికి సరిగా నడిపించునపుడు కన్ను చేయి జాగ్రత్తగలిగి యుండవలెను.

కనుక విద్యార్థులు సాహిత్యముతోఁ బాటు సంగీతమునుగూడ నభ్యసింప నావశ్యకము. పండితులిద్దాని ననుభవములోనికిఁ దేఁ బ్రార్థితులు.

సత్యావిరహము

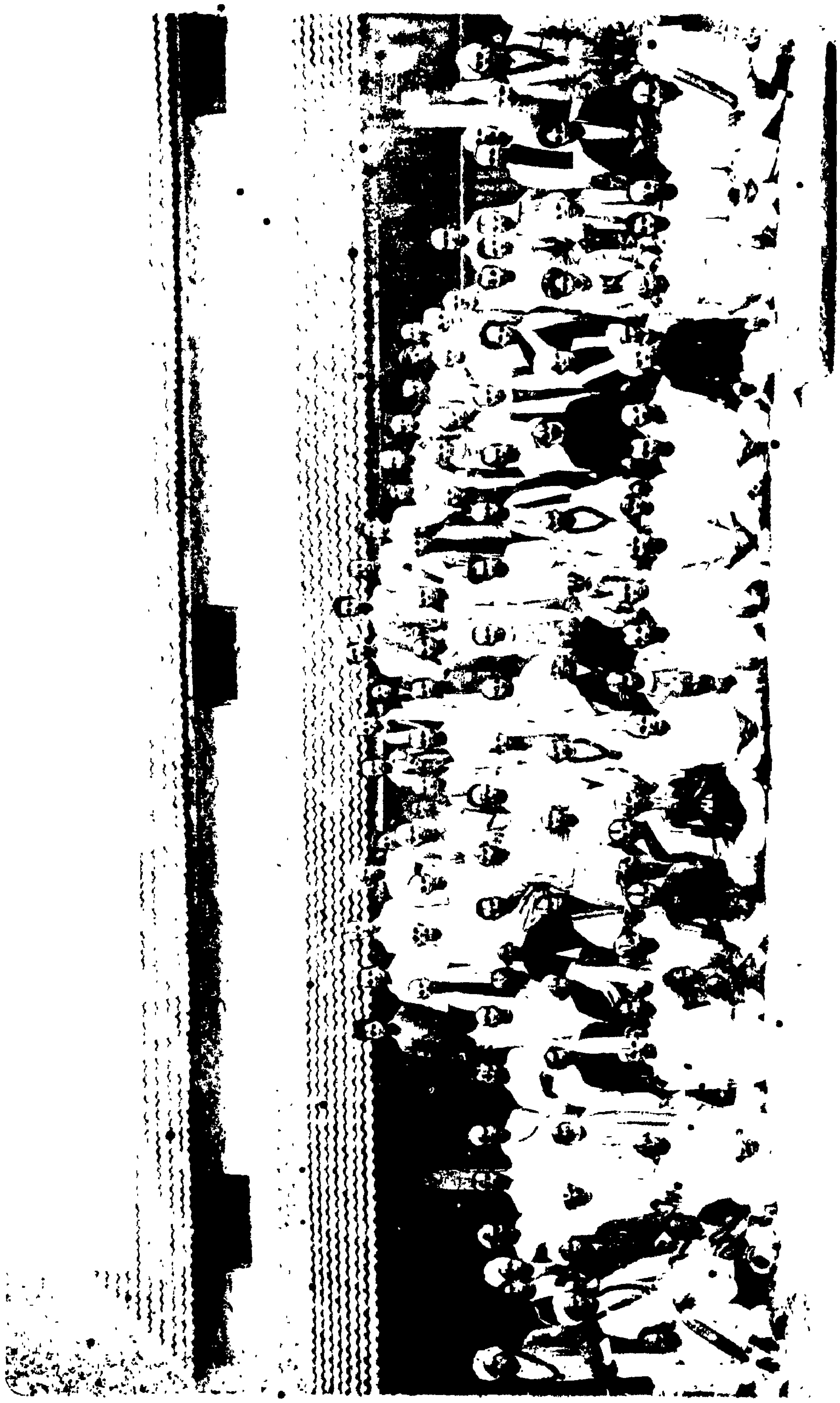
పి. అన్నాజిశర్మ గారు

నామనోనాథు నొసర్పు మోహనరాణి, మురళిబాడెడు గొల్లచిఱుతవాని
నాపెన్మిటిగ జేయు మోపురందరు రాణి, నందునింట గంట్టె నల్లవాని
నాజోడునల్పు మోనలిసనంభవు రాణి, వేదము ల్వర్ణించుపిన్నవాని
నీకు జల్లెలిగాగ నెనరుంచికూర్పు మో, హరిరాణి నీసరియందగాని
గరుడగంధర్వకిన్నర కాంతలార, సత్యమెడయని నేలుపు చానలార
నామగని జేయుడమ్మ నానోముపంట, నెలత దేవకీదేవి యెన్మిదవ కాన్పు

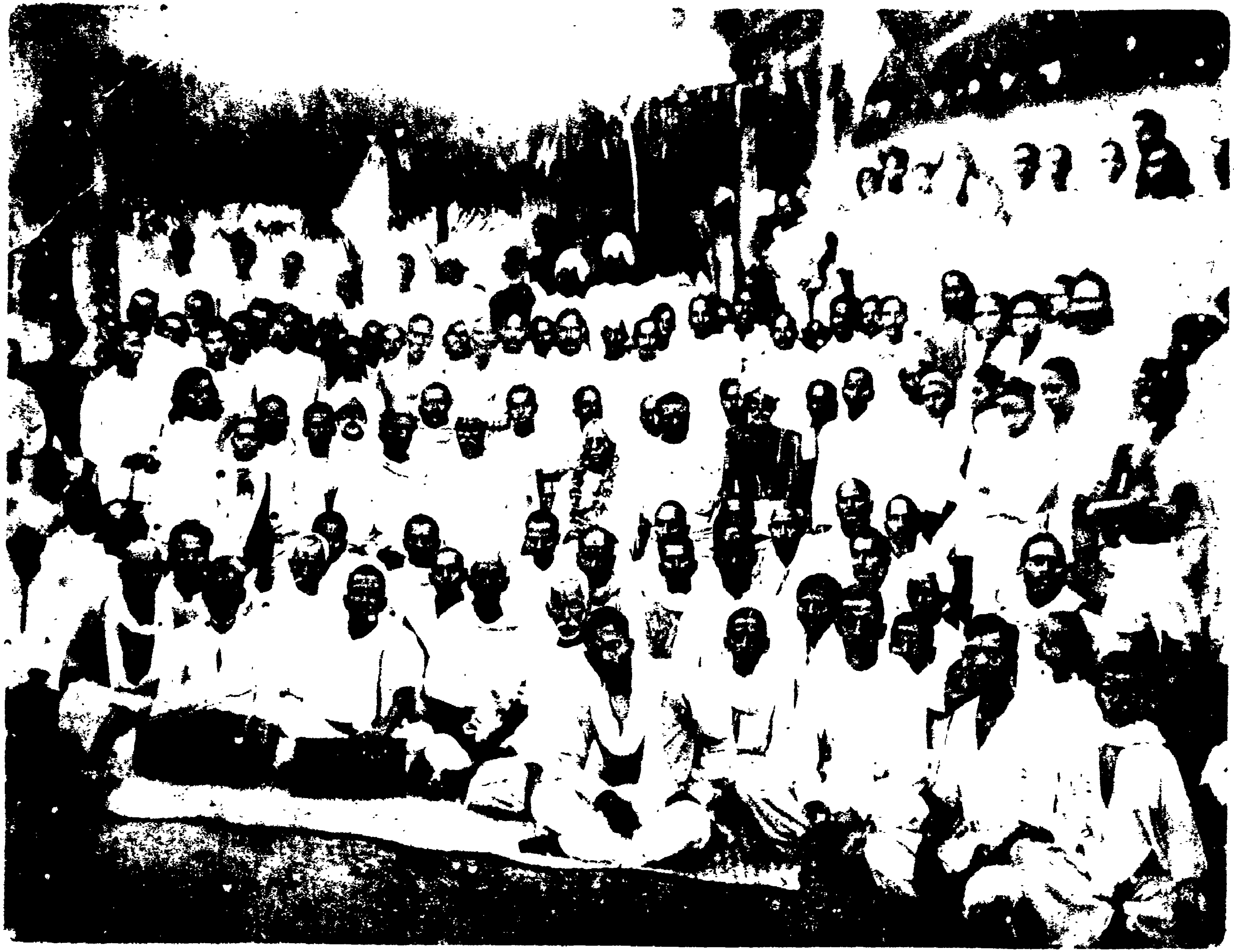
నినుదక్కనన్యు నే వరింపనుజుమ్ము, ననుజెట్టపట్టు మోనల్లవాడ
నీపయి నన్నతండ్రి నిందమోపెనటంచు, నలుగకుమోయి దయాలవాల
చెనటిరుక్మిని లెక్కసేయక రుక్మిణిం, గొన్న ప్రేముడిజూపు గొల్లవాడ
నాకంచి మణినెట్లొ శతధన్విత్రెచ్చె నన్, వానినొల్ల సమా త్రి తానుకూల
తారకీనసురూప రేఖావిలాస, ములునిజమ్ముమదీయ హృత్ఫలకమునను
జిత్రితములయ్యె నెటు పెండ్లిచేసికొనెదో? భక్తపాలసత్కృష్ణ, గోపాలకృష్ణ.

అధరామృతముగొంతె యానియుందునుగదా, మురళిగానైన నే బుట్టనైతి
గౌరవంబిడు నలంకారశహాదునుగదా, నెమిలిపించెముగ జన్మింపనైతి
పదాంక సతము చేపట్టియుందునుగదా, వ్రేలిభూషగ బ్రభవింపనైతి
ననిశమ్ముసంరతి నందియుందునుగదా, తొడుగుగానైన నేపాడమనైతి
నేలమానుషజన్మంబు నెత్తినాను? తలప నాజీవితంబు వ్యర్థంబు చూవె
నందనందను డల్లముకుందుడట్టి, యనఘునకు గొరగాని జీవనమువనము.

అక్షయ సం. అధికచైత్ర శు. ౧ సోమవారము

1926

వీరేశలింగకవి సమాజము, కుముదవల్లి, భీమవరం తాలూకా, గోదావరిజిల్లా

౧౩. ప్రకీర్ణకము

స్వరక్షణ స్వభావము - ఒక వాసన

పారనంది జగన్నాథస్వామి గారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

ప్రతి మనస్సును ఆశ్రయించి మూడు ముఖ్యవాసనలు[1] ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది. ఈ వాసనల ప్రభావముచేత వ్యక్తియొక్క మనోనిర్మాణము సిద్ధమవుతూవుంది. ఇవి వ్యక్తితనజన్మలో సంపాదించినవిగాక జాతిపరిణామములోను సంఘపరంపరలోను పొందినవి. కాబట్టి వీటిమూలతత్త్వములో మనుజునికిన్నీ జంతువులకున్నూ చాలా సామ్యమున్నది. "ఆహార నిద్రా భయ మైథునంచ సామాన్యమే తత్ పశుభి ర్నరాణాం" అనే లోకోక్తి ఈ సిద్ధాంతమునకు సరిపడియున్నది. ఆహారాదుల సంపాదనకై కారణమైన స్వరక్షణ వాసన మొదటిదిన్నీ, చాలా ముఖ్యమైనదిన్నీ. మిగిలిన రెండూ సంతానప్రాప్తితోను, సాంఘికనివాసముతోను సంబంధము కలవి. ఈమూడుకూడా మనుజునిస్థితికి చాలా అవసరములగుటచేత, అతని నిత్యవ్యాపారము లన్నిటినీ పురస్కరించుకొని ఉన్నవని చెప్పగలము.

వ్యక్తి వ్యక్తిగా వుండేటట్లు చేసేది ఈస్వరక్షణ వాసన. జీవించి వుండవలెనని సర్వవిధముల ప్రయత్నిస్తూ చక్కగాను, సుఖముగాను తనను కాపాడుకొంటూ, తన శక్తి ప్రభావములు విజృంభించేటట్లు పాటుపడుతూ వ్యక్తి ఉండుటకు కారణము ఈవాసనే. ఆహారసంపాదనకొరకు, అపాయనివారణకొరకు ఎల్లప్పుడూ ప్రతిప్రాణీ ప్రయత్నిస్తూఉంటుంది. జీవించి ఉండాలని పీకులాడుతూ ఎన్నికష్టములకు శరీరబాధలకు లొంగి ఓరుస్తూ చచ్చిపోవాలని కోరుతూఉన్నా తీరా ప్రాణము పోయేటప్పుడు జీవించాలని అబుద్ధిపూర్వకముగా ప్రతిప్రాణీచేసే ప్రయత్నము ఈవాసనయొక్క ప్రవృత్తిగా చెప్పగలము.

కాని ఇంతవిరళముగానే ఉండక, ఇంత అల్పకార్యములకే వినియోగముకాక, పరిసరములలోఉండే వస్తుసామగ్రి ననుసరించి విస్తరించి అనేకవిధములైన మనోనిర్మాణములుగా పరిణమిస్తున్నది. అట్టికూర్పులనన్నిటినీ వ్యక్తిత్వస్థాపనము, వ్యక్తిత్వనాశనము అనే రెండింటినిగా విభజింపవచ్చును. వ్యక్తిత్వస్థాపనము అనేకూర్పుక్రింద పోట్లాడే స్వభావము, కుతూహలము, క్రొత్తవస్తువులను కల్పించిచేయడము, ఆహారసంపాదనము అనే కూర్పులను చేర్చవచ్చును. వ్యక్తిత్వనాశనముక్రింద, పారిపోవడము, ఆకర్షించలేకపోవడము అనేవాటిని చేర్చవచ్చును. ఈరెండుకూర్పులలో వ్యక్తిత్వస్థాపనకూర్పు చాలాముఖ్యమైనది. కాబట్టే పరిణామములో ఇది అతిప్రాచీనముగా వ్యక్తమైనది. అందుచేతనే ఈవాసనానిర్మాణము మనోవృత్తులలో అతి లీనమైన స్థానమును ఆక్రమిస్తూఉన్నది. వాస్తవముగా దీనియొక్క భావోద్రేకమును పరిగణించి చెప్పట అసాధ్యమవుతున్నది. ఈకూర్పుయొక్క ప్రభావములేని సమయముగాని మనోవృత్తిగాని ఉండదని చెప్ప సాహసింపవచ్చును. ఇతరవాసనల కూర్పులు ఎప్పుడైనా వృద్ధిజెందవచ్చును, లేక కృశించవచ్చును. కాని స్వరక్షణ వాసనమాత్రము ఎల్లప్పుడూ విజృంభిస్తూనే ఉంటుందని అంగీకరించకతీరదు. ఈవాసనకు ఆశ్రయము ముఖ్యముగా శరీరము. ఆశరీరము ఆరోగ్యముగాను, దృఢముగాను ఉన్నంతవరకూ శరీరాంగములనుండి మనోవృత్తులున్నూ, సుఖదుఃఖభావములున్నూ ప్రసరిస్తూఉంటవి. ఇవిఅన్నీ ఈవాసననుపోషిస్తూ దానికూర్పులను నిర్మిస్తూఉంటవి. ఈకూర్పులు శరీరముతో సంబంధించి యున్నంతవరకూ అతిలీనములుగా ఉండునుగాని మనస్సుతో సంబంధించి ఉండేటంతవరకూ వ్యక్తిచైతన్యప్రవాహములోనికి వస్తూ పోతూఉంటవి.

---

1. వాసనఅనేపదమును వేదాంత పరిభాషలో వాడలేదు. ఇంగ్లీషుభాషాపదమైన Instinct కు తర్జుమాగా వాడుతున్నాను. ఈరెండుపదములకు అర్థములో కొంత సామ్యమున్నది.

దీనినిగురించి వ్యక్తి ఎంతవరకూ తనలో తాను ఆలోచన చేస్తాడో అంతవరకు ఈకూర్పు బలపడుతుంది. ఇతర వాసనలకంటె దీనిప్రకర్ష ఎక్కువగా ఉండుటకు ఇదొక కారణము. తనవ్యక్తిత్వమును బాగా మనస్సులో ఉంచుకొన్నవాడు ఎక్కువ వ్యక్తిత్వపరుడై యుంటాడు. వ్యక్తిత్వపరాయణత్వము మంచిపనులకు చెడ్డపనులకుకూడా వినియోగము కావచ్చును. ఆవ్యక్తిత్వశక్తిని తనస్వార్థమునకు ఉపయోగించి కేవల స్వార్థపరాయణుడు కావచ్చును. లేదా సంఘసేవకై ఆశక్తిని ఉపయోగించి కేవల పరార్థపరాయణుడు కావచ్చును. స్వాధిక్యబుద్ధి, అహంకారము, స్వాభిమానము, స్వాతిశయము, స్వగౌరవము మొదలైన గుణములు అన్నీ అందుచేత ఈ ఒక్కవాసనయొక్క పరిణామములే అగుట సంభవించినది.

అంతేకాకుండా తనవ్యక్తిత్వము గురించి అంతగా ఆలోచనలేకుండానే వ్యక్తులు కేవల స్వార్థులై యున్నవారు కలరు. కేవల స్వార్థప్రవృత్తికి కారణము లీనముగా ఉన్న ఈస్వరక్షణవాసనా నిర్మాణము. అది ఆలీనస్థితిలో ఉండే మనుష్యుని నడిపిస్తూఉంటుంది.

జీవించి యుండవలెననే ఇచ్ఛ, అధికారము చెల్లించాలనేఇచ్ఛ, ఈవాసనయొక్క వ్యక్తస్వరూపములు. ఈయిచ్ఛాపూరణమును అనుభవించుటకు తగిన పరిసరములను చేసుకొంటూ వ్యక్తిత్వము రాజ్యమును స్థాపించుకొంటుంది. ఎంత యెక్కువగా పరిసరములను చేసుకొనుట సాధ్యమైతే అంతతృప్తి పొందవలెనని ప్రయత్నము చేస్తూఉంటుంది. ఎట్లాగంటే ఆహారసంపాదనకు కావలసిన ఇచ్ఛాప్రయత్నములు క్రమముగ విస్తరించి, ఇతరవస్తువుల సంపాదనకుకూడా ఉపయోగిస్తవి. ఆసంపాదించిన వాటిద్వారా తనఅధికారము ఎక్కువవుతూ ఉంటుంది. ఈ ఇచ్ఛాప్రయత్నములు మరీఎక్కువకాగానే సాంఘికనియమములతో వ్యక్తిక పోరాటము సంభవిస్తుంది. ఇవేకదా ప్రపంచమందున్న అన్ని సంక్షోభములకు కారణములు.

ఇటువంటిదికాదు క్రొత్తవస్తువులను కల్పించేటందుకు ప్రవర్తించేకూర్పు. తాను చేసినదానివలన తనకెంతవరకు లాభముండునో అందులో కొంచెమైనా ఏదో భాగము లాభము తనసంఘమునకుకూడా చెందుతుంది. అందుచేత సంపాదనకూర్పువలె ఇది విజృంభించి సంక్షోభమునకు బీజముగాక సంఘక్షేమమునకు సాధనమవుతుంది. అందుచేతనే ప్రతివ్యక్తి తనఅపారమైన శక్తిని ఈపనులక్రింద నుపయోగించవలసినదని సంఘతత్త్వవేత్తలు ఉపదేశిస్తున్నారు. అందరికీ ఈవాసనలు సమముగా ఉన్నా అందరూ ఒక్కరీతినే పామరులుగా ఉండి స్వార్థపరులేమై సంఘహానికి కారకులు కాకపోవుట సంభవము అవుతున్నది.

వ్యక్తిత్వస్థాపన నాశన నిర్మాణములస్థితి వ్యక్తియొక్క వ్యాపారముల జయాపజయములనుబట్టి ఉంటుంది. జయాపజయములు వ్యక్తిపైనే ఆధారపడియుండలేదు. వ్యక్తి సంఘములో ఉన్నవాడగుటచే సంఘములో వ్యక్తికిగల స్థానమును బట్టిన్నీ, వ్యక్తికి సంఘమువలన ధర్మబుద్ధిని బట్టిన్నీ ఉంటవి. ఆజయాపజయములు మనోనిర్మాణములో ఉన్న వాసనలు అన్నీకలిసి ప్రవర్తిస్తూఉంటవి. కాని ఒక్కస్వరక్షణ వ్యక్తిత్వవాసనే ప్రభవిస్తూఉండదు. మనస్సు అంతా వ్యాపారములో పనిచేయుటచేత, అన్నివాసనలు, వాటివాటి కూర్పులు, వాటి సామగ్రి, కలిసి ఏకార్యమునకైనా కారణములు అవుతవి. వ్యక్తిలో విజృంభిస్తూ ఉండే సాంఘికవాసన వ్యక్తిని నిరోధిస్తూఉంటుంది. అందుచేత సంఘములోనివారి భావనలో తాను ఎట్లు పరిగణింపబడుతున్నదీ అనే భావన చాలాముఖ్యమైనది. ఈవిధమైన సంఘనిరోధము వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు బంధనమువంటిది.

అలాగని దీనిని దాటవీలులేదని సమన్వయించరాదు. ఈబంధనమునుండి వ్యక్తి అప్పుడప్పుడు తప్పించుకోగలడు. తనబుద్ధిని ఉపయోగించి తర్కించేటప్పుడూ, తన బుద్ధిశక్తిచేత దేనినైనా సృజించేటప్పుడూ, తీవ్రమైనకోరిక ననుసరించి పూనికతో పనిచేసేటప్పుడూ, ఆవేశములో మునిగినప్పుడూ, ఈబంధనము చాలావరకు వదిలిపోతుంది. తన ధ్యానశక్తిచేత పూనికతో పదేపదే

ఆలోచిస్తూ తన వ్యక్తిత్వమును వృద్ధిచేసికొన్నవాడు కూడా ఈ బంధనమును ఒసల్చుకొనగలడు. అహంకార వినమ్రతలు రెండుకూడా మిక్కిలి లేనివాడు, ఆత్మగౌరవమును వృద్ధిపరచుకొన్నవాడు వ్యక్తిత్వమును ఎక్కువగా అనుసరిస్తాడు. సంఘమును నిరాకరించకుండాను, సంఘమునకు పూర్తిగభోగ్యిపోకుండాను ప్రవర్తించేవాడే ఇట్టి వ్యక్తి. వాడు అన్ని సమయాలలోను తనబుద్ధిని, తనతర్కమును ఉపయోగించ గలిగియుండవలెను. ఇందుకు జ్ఞానము చాలా ఆవశ్యకము. ఇట్టివానిలో ఈస్వరక్షణవాసన శక్తి ఆహారము మొదలైన భౌతికసామగ్రి ప్రాప్తికై వినియోగము కాకుండా జ్ఞానప్రాప్తికై వినియోగమవుతుంది. కుతూహలము, సంపాదనము, కల్పన అనేనిర్మాణములు కలహప్రియములుగాక శాంతిప్రదాయకము లవుతవి. ఈజ్ఞానసంపాదనకు ఈవాసనాశక్తిని ఉపయోగించుట ఎంతసులభముగా మాటలలో కనబడుతుందో పనిలో అంత క్లేశమైనది. ఎన్నోతరములనుండి పరిణామములో స్థూలసామగ్రికి స్థూలసౌఖ్యమునకు అలవాటుపడియున్న మనస్సు ఒకక్రొత్తవ్యాపారమునకు తిరుగవలసియున్నది. ఆహారాదులను సులభముగా తక్కువశ్రమతో ఆర్జించుటకు అలవాటుపడియున్న మనస్సు జ్ఞానమునుకూడా అంతసులువుగా ఆర్జించాలని ప్రయత్నించి విఫలమై సాధారణముగా పాతదారికి తిరిగిపోతుంది. వాసనలకు సహజముగా ప్రీతిని కలుగజేసేవగుటచేత అసత్యమును సత్యముగాను, అపూర్ణమైనదానిని పూర్ణమైనదానిగాను అంగీకరమూ ఆమోదిస్తూ ఉంటాము. వాసనలకు అత్తిని సత్యమును త్యజిస్తాము కాని, జ్ఞానసంపాదనలో ఈవారులు పనికిరావు. కాబట్టి ఈఉత్కృష్టప్రవృత్తి అంత సులువైనది కాదు.

అట్లు ఉత్కృష్టవ్యక్తిత్వమును స్థిరపరచుకొనలేక యే అనేకులు చదువుకొన్నవారుకూడా వాసనావ్యక్తికే లొంగిపోతున్నారు. వాసనావృత్తిలో స్వరక్షణస్వభావమునకున్న సాంఘికస్వభావమునకున్న అన్యోన్యపోరాటమే ఈ రోజులలో తరుచుగా పోరాటము సంభవిస్తూ ఉంటుంది. అప్పుడు సాంఘికవాసనాబలమే ఎక్కువవుతూ ఉంటుంది. పెద్దఅయిన తరువాత ఉత్కృష్టవ్యక్తిత్వస్థాపన చేసుకొనలేక వీగిపోయిన తరువాత ఈమార్పుజరిగేమాట ఉంటే చాలా బాగుండును. అలాగుకాకుండా చిన్నతనమునుండీ ప్రారంభమవుతుంది. అప్పుడే పెద్దయయ్యేసరికే ఈవిధమైన మనోనిర్మాణము సిద్ధమైయున్నప్పుడు దీనినిదాటి ఉత్కృష్ట వ్యక్తిత్వమును స్థిరపరుచుకొనుట ఎంతో కష్టమవుతున్నది. సంఘనిరోధమే ఒకవేళ ఎక్కువైతే వ్యక్తిత్వమునకు భంగమువచ్చి వ్యక్తి హానిఅగును. సంఘము ఒసర్చిన మార్పులను పొందిన్నీ తనవ్యక్తిత్వమును మార్పుకానీయకుండా ఎవడు తనఆత్మను తనధ్యానశక్తిచేతను తన అనర్మములో ప్రభావముచేతను వృద్ధిచేసుకొంటూ ఆత్మగౌరవమును, ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదిస్తాడో వాడే ధన్యుడు.

భారతమాతృ సమాశ్వాసము

భాస్కరమాలిక

నేమాన సూర్యప్రకాశకవిగారు

అక్షయనామవత్సర ముదంచిత శాంతికరంబు సర్వపా
పక్షయకారణం బతిశుభప్రదమై యిదె వచ్చె, నిందిరా
ధ్యక్షుకృపాకటాక్ష విభవాన్వితవీక్షణ వీచికాప్తి నీ
వక్షయ సౌఖ్యసంపదల నందెదు భారతమాత శ్రీయుతా!

శా. నానార్థంబుల నెల్లదేశములలోన న్నీవ కన్నాకవై
జానొందంగల వంచు బద్మజుడు నిన్నంప్రీతి నిర్మించి స
న్మానంబొప్ప నొసంగె దేవతల దథ్యాంబుల్పదీయోక్తు లెం
తైనన్ భారతమాత సద్గుణసమేతా సద్యశస్సంయుతా.

శా. సంతాపం బదియేల చెందెదవు నీస్వాంతంబునం దల్లి, నీ
సంతానంబు నిజాంతరంగమున యుష్మత్సంతతౌన్నత్యమున్
సంతోషంబు స్వారాజ్యవైభవము సుస్వాతంత్ర్యముం గోరి నీ
వంతం దీర్పగడంగె నీతినిపుణత్వంబొప్ప సాధ్వీమణీ!

సీ. నీకుమారుఁడొకండు నియతిమై నలమహా, సాగరాంబువులెల్ల ద్రాగినాఁడు
నీనందనుఁడొకండు నిర్జరులెవ్వరగొంద, సృష్టికి బ్రతిసృష్టి చేసినాఁడు
నీసుపుత్రుఁడొకండు నిరుపమగతి సుర, దీర్ఘిక నవనికి దెచ్చినాఁడు
నీతనూజుఁ డొకండు నిశ్చలోద్భటవృత్తి, మేటికొండను గోట మీటినాఁడు
నీసుతులు పల్వురింక ననేకలోక, విస్మయములగు బనులు గావించినారు
తలప నీవిట్టు దివ్యసంతానవతివి, కాంతనీకింతయైన గొరంతకలదె.

ఉ. శౌర్యము ధైర్యమున్ బలము సాహస మింద్రియనిగ్రహంబు నౌ
దార్యము భూరివైభవము ధర్మము సత్యము నీతి శాంతి స
త్కార్యపరత్వముం బ్రబలగౌరవముం గలవారు సద్యశో
ధుర్యులు నీకుమారులు బుధుల్ సతి నీకు విచారమేటికిన్.

క. దౌర్జన్యరహితచరితులు, నిర్జరగురుసదృశనీతి నిపుణులు. సుగుణో
పార్జితయశులగు నీసుతు, లార్జింత్రు స్వారాజ్యమాత్మ నడలకు జననీ!

క. ఆంధ్రదినపత్రికయు మరి, యాంధ్రమహారాష్ట్ర వైభవాభిరతియు న
య్యాంధ్రజన సభయు మున్నగు, నాంధ్రోద్యమములు భవద్ధితార్థములుగదే.

సీ. పట్టాభిషేక వైభవహానిగని వని, రమణిగోల్పోయిన రాఘవుండు
రాజ్యంబు సిరి వధూరత్నంబు సుతువీడి, సంచరించిన హరిశ్చంద్ర నృపతి
వెలది రాష్ట్రము వీడి వికృతాకృతినవహించి, యన్యు సేవించిన యట్టి నలుడు
వసుధ సంపద బాసి వనమొంది యజ్ఞాత, విధి మెలంగిన పాండువిభుసుతుండు
ధర్మమును శాంతమునుగల్గి నవరుకతన, జెందిరి స్వరాజ్యసుఖముల ముందుమరల
నట్లిపుడు నీసుతులు ధీరులడవియున్న, బడయుదురు వేగము స్వరాజ్యపదవిజనని.

సీ. జిష్ణుడై సూర్యరోచిష్ణుడై గోపాల, కృష్ణుండు గోపాలకృష్ణు జేరి
ధన్యుడై సుజనమూర్ధన్యుడై యల లోక, మాన్యుండు సురలోకమాన్యు జేరి
ఘనుడయి సద్యశోధనుడయి చిత్త, రంజనుడు మాచిత్తరంజనుని జేరి
శ్రీంద్రుడై వాచాఘణీంద్రుడై శ్రీమత్సు, రేంద్రనాథుండు సురేంద్రు జేరి
వెలది నీబన్నముల నెల్ల విన్నవించు, చున్నవారలు నీవు మేలొందగలవు
డెందమున గుందకానందమందుమింక, భవ్యపుత్రసమేత యో భరితమాత,

శా. ఆలీసోదరముఖ్యధీరులు విశుద్ధాచారులై తావక
శ్రీలీలాతిశయంబు గోరుచు లలిన్ శ్రీకృష్ణజన్మస్థలిన్
హాళింజెంది బుధాళిమెచ్చ స్వారాజ్యప్రాప్తికోద్యత్తపః
కేళి న్సల్పిరి నీవు తత్ఫలము రక్షింపుమంచె దబ్జాననా !

సీ. ఎవనిపావననామ మెల్లజనంబులు, రామనామముబోలె రహిస్మరింతు
రెవనిచిత్రచరిత్ర మెల్లలోకంబులు, రామాయణంబు కరణి బఠింతు
రెవని సత్యహితోక్తులెల్ల మానవులును, వేదవాక్కులవలె విశ్వసింతు
రెవనిమంగళమూర్తి నెల్ల దేశస్థులు, దైవభావంబున దగభజింతు
రతడు నీపుత్రవరుడు మహాత్ముడనఘు, డతులగుణకంధి గాంధి నీహితముగోరి
చేయుచున్నాడు తపము మేల్సెంచెదీవు, గుందవలదమ్మ, యుత్సాహ మొందుమమ్మ!

శా. శుంభన్నతభావసూచక మహా దివ్యాంధ్ర వాక్పత్రికా
ధీశుండు జ్జ్వలకీర్తిసంయుతుడు నాగేశుండు నాగేశుడై
దేశోద్ధారకుడై సహస్రముఖుడై సేవించుచున్నాడు నీ
యాశాపూర్తి ఘటింపగాగల డికేలా నంత కాంతామణీ!

గీ. భారతీ భూరితర సత్కృపావిలాస, మహిమ గూర్చెనీ భాస్కరమాల లీల
శ్రీశ నేమానసూర్యప్రకాశనామ, ధేయుడు సుధీనికాయ విధేయుడగుచు.

ఆంధ్ర వార్తాపత్రికలు

ఆంధ్రదేశమునకు గలిగించిన యభివృద్ధి

కొడాలి శివరామకృష్ణరావు గారు

[సుమారు 60 సంవత్సరముల చరిత్ర]

ఆంధ్రమున వార్తాపత్రికలను ప్రచురించుటకు ప్రారంభించి సుమారు 60 సంవత్సరములకు పైబడియుండెను. ఆంధ్రమున ప్రచురింపబడిన మొదటి వార్తాపత్రిక యేదో తెలుపజాలనుగాని పుట్టి గిట్టినవి వందలకొలది గలవు. కొన్ని మొదటిసంచికతోను, కొన్ని మొదటిమాసముతోను, మరికొన్ని మొదటిసంవత్సరముతోను అంతరించినవి. ఒకసారి నష్టమునైన భరించి పత్రికను సాగించుటకు ద్రవ్యమును చాలినంతముగా సేకరించుకొనక పత్రికను ప్రారంభించుటచే ధనలోపము వలనను, చదువరుల యాదరము లేకయు పెక్కుపత్రిక లంతరించినవి. మొత్తమున ఆంధ్రదేశమునందలి ప్రతిముఖ్య పట్టణమును వార్తాపత్రికను కొన్నినాళ్లైన ప్రచురించెడి సన్న భాగ్యము కలిగియుండెనని చెప్పవచ్చును. ఒకతల్లి సంతానమైన పెక్కురు రాలిపోయినను అందొక్కరికి తెలివితేటలను యోగ్యతలను స్ఫురింపజేసి చెప్పుకొని విలపించుటకై గిట్టినపత్రికలలో కొన్ని దేశమున కొనర్చిన సహాయములను ఎప్పటికప్పుడు గ్రంథస్థము చేసిన భావికాలపువారికి పూర్వపుగాథలు తెలియుట కాకర మగునను తలంపున నీవ్యాసమును స్వల్పముగ వ్రాయనెంచితిని. గిట్టినవానిని గూర్చియేకాక ప్రస్తుతము నడుచుచున్న పత్రికల ప్రస్తావనయు నిందు రావచ్చును. గిట్టిన పత్రికలలోగాని ప్రస్తుతము నడచుచున్న పత్రికలలోగాని యేపత్రికను గూర్చియైన నుదహరింపకున్నచో నాపత్రిక యేమియు మేలు చేయలేదను తలంపున విడిచినట్లు భావింపరాదు. ఎప్పటికప్పటికి ఎక్కువ ప్రచారమును జనాదరమును గలవానినిగూర్చి సుమారు 10 ఏండ్లపాటైన నడచిన వానినిగూర్చి ప్రస్తావించిన చదువరుల కందుకు రుచించునను నభిప్రాయముతో నట్టివానిని గురించియే వ్రాయబూనితిని.

కొన్ని పత్రికలు ముఖ్యముగ రాజకీయవిషయములను, కొన్ని పత్రికలు సాంఘిక సమస్యలను, కొన్ని భాషావిషయములను ప్రచురించుచుండెడివి. కావున ఆయా విషయ విభాగముల క్రింద ఆయా పత్రికలను గూర్చియు, వాటి సంపాదకులను లేక యధిపతులను గూర్చియు వ్రాయుట కొంత సులభముగా నుండునను తలంపున నట్లు చేయుచున్నాను.

రాజకీయపత్రికలు

రాజకీయవిషయములనే ప్రధానముగ చర్చించుచు రాజకీయ విషయిక జ్ఞానాభివృద్ధికి తోడ్పడిన పత్రికలలో ఆంధ్రప్రకాశిక, శశిలేఖ, కృష్ణాపత్రిక, దేశోపకారి, దేశాభిమాని, రవి, వివేకవర్ధని, ఆంధ్రపత్రిక, ముఖ్యముగ పేర్కొనదగియున్నవి. ఇందు శశిలేఖ దేశోపకారి, దేశాభిమాని, వివేకవర్ధని నిలిచిపోయినవి. ఆంధ్రప్రకాశిక సుమారు 42 సంవత్సరములనుండి మదరాసు పురంబున ఏ. సి. పార్థసారథి నాయుడుగారి సంపాదకత్వమున అవిచ్ఛిన్నముగ ప్రచురింపబడుచున్నది. క్రమముతప్పక ప్రతివారమును చదువరుల కందింపుచుండుటచేతనే ఈపత్రిక యింతవరకు సజీవియై యున్నది. కాంగ్రెసుతోపాటే పత్రికయు జన్మించినది. పత్రికాధిపతి కాంగ్రెసుపక్షమునకు చేరియుండుటచే కాంగ్రెసు ఉద్దేశ్యముల కనుగుణముగనే మకుటోపన్యాసము లుండెడివి. ఈపత్రిక వారపత్రికగా ప్రారంభింపబడి సుమారు 25 సం॥రములట్లు వెలువడిన పిమ్మట వారమునకు రెండుసారులు ప్రచురింపబడుపత్రికగా మారెను. జస్టిసుపక్షము బయలుదేరిన తర్వాత ఈపత్రిక జస్టిసుపక్షము తరఫున కొంతకాలము దినపత్రికగా ప్రచురింపబడెను గాని యీయవస్థ త్వరలోనే యంతరించి తిరిగి వారపత్రికగా నాయుడుగారి యాజమాన్యముననే ప్రచురింపబడుచున్నది. ఇందు విశేషముగా రాజకీయ విషయములపై సంపాదకీయములు వ్రాయబడుచుండెడివి. వార్తలు వృత్తాంతలేఖలును ఇందు ఒప్పియుండెడివి. సంపాదకులకు 5,6 భాషలయందు ప్రవేశముండుటచే సంపాదకీయములయందు ఆయాభాషలలోని పదములు సామెతలు దొర్లుచు చదువుటకు సొంపుగానే యుండెడిది. నిందా నగవేసినవారిని తిట్టుట వీరిసొమ్ము. వీరు యువకులను ప్రోత్సహించుచు వి లేఖకులనుగ తరిబీదుచేయుచుండెడివారు. మదరాసునం దీపత్రిక ప్రచురింపబడుట, నాయుడుగారి పలుకుబడియు నీపత్రిక యింతకాలము నిలుచుటకు హేతువైనవి. ఆంధ్రవార్తాపత్రికారచనకు నాయుడుగారు భీష్ములనదగియున్నారు. వీరిప్పుడు వృద్ధాప్యదశయందుండినను పత్రికాప్రచురణాభిలాష యావంతయేనియు తగ్గలేదు. ఈపత్రికను మదరాసు నాయుడుసంఘమువారు స్థిరస్థాయిగా నుండునట్లు గావింతురని విందుము. ఇట్లు గావించిన ఆంధ్రలోకమునకు మర్యాద నిల్పినట్లే. లేకున్న నాయుడుగారితోపాటు యిదియు దేహయాత్ర చాలించవలసినట్లు తటస్థింపై

...కని అవమానకరమగు విషయమింకొక టుండబోదు. ఇంతదనుక ...నాయుడుగారిని ప్రభుత్వమువారు గౌరవింపకుండినను ఆంధ్రులయిన ...నాయుడిగారిని ఉచితరీతిని గౌరవించిన కృతఘ్నులు కాకుందురు.

ఆంధ్రదేశమున మున్నెన్నడు నొకసారిమంచిప్రచారము గలిగి పత్రికాప ...నాభిలాష గలిగించి రాజకీయజ్ఞానబీజములను చల్లి ప్రోత్సాహపరచిన ఈ ...త్రికకొకతూరి సిల్వర్‌జూబిలీజరుపవలెననియత్నములు జరిగెనుగాని ...ట్టుదల లోపించుటచేనట్లు జరుగలేదు. ఈపత్రికను చిరస్థాయిగా నుం...సినట్లుచేసిన నాయుడుగారికి మనము తగినగౌరవము జూపవలె...

శశిలేఖ

ఆంధ్రప్రకాశిక నడచుచున్న కొన్నివత్సరములకు మదరాసు ...నుండియే శశిలేఖవారపత్రిక వెలువడుట కారంభించెను. దీనికి ...ల్లి శేషాచార్యులుగారు, నేలటూరు పార్థసారధి అయ్యంగారును ...సంపాదకులు. పార్థసారధిఅయ్యంగారు కొంతకాలమైన తర్వాత దీని ...సంబంధమును వదలుకొనినట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఇదియు వారపత్రి...గ కొన్నాళ్లు, ద్వివారపత్రికగ కొన్నాళ్లు నడచినది. కొన్నిదిన...ములు దినపత్రికగకూడ ప్రకటితమైనట్లు జ్ఞాపకము. ఆంధ్రప్రకాశిక, ...శిలేఖ తమతమ స్వంతముద్రాయంత్రముల ప్రచురింపబడుటచే కా...లమునకు వెలువడుచు క్రమముతప్పక చదువరుల కందుచుండెడివి.

దీనిసంపాదకు లిరువురును గొప్పపండితులు. దానంజేసి శశిలేఖ ...శైలియు సలక్షణభాషయుం గొప్పదిగ నుండెడిది, దీని కొకప్రతీతిగ...ను. మదరాసుస్టాండర్డుపత్రికను తెలుగుకాపీయని. ఒకసారి మద...రాసుస్టాండర్డుపై అభియోగము రాగా దీనిపైగూడ వచ్చెను. బోయరు ...యుద్ధసమయమున దీనివ్యాప్తి హెచ్చియుండెను. ఆంధ్రప్రకాశిక ...యుద్ధవార్తలు విస్తృతముగా నుండక దీనియందు తెలిగ్రాములన్నియు ...ముద్రితమా యగుచుండుటచేత ఆగ్రామములలో పల్లెలవారు దీనిని గ్రహిం...ప్రము వచ్చిరి. యుద్ధవార్తలను జదువుటకు అభిలాష గలిగించిన ...పత్రికయే. సూర్యచంద్రులవలెనే ఆంధ్రప్రకాశికయు, శశిలేఖయు ...మదరాసునుండి వెలువడి ఆంధ్రప్రపంచమున కొకనూరు మూడు ...దినదినములు కలవు. అట్టి శశిలేఖ యంతరించె. సంపాదకులు శే...షాచార్యులుగారు వృద్ధాప్యదశయందు గృహసౌఖ్యమునకు దూరులై ...తాము రచించిన గ్రంథరాజములు పోకడకై యోజించుచు ...ధ్యానము చేయుచున్నారు.

దేశోపకారి

ఏలూరునందు దేశోపకారి వెలువడుచు వచ్చెను. దీనిని ...రాజు సీతారామయ్యపంతులుగారు వెలువరింపుచువచ్చిరి. కొంత...కాలము చిలుకూరివీరభద్రరావుగార్లు కూడ సంపాదకత్వము వహించి...రి. ఆదినములు వీరేశలింగయుగములోని వగుటచే ఈవారపత్రిక సం...ఘసంస్కరణ రాజకీయవిషయములచే నొప్పారుచువచ్చెను. సాంఘికవి...షయములు ప్రచురితమగుచువచ్చెను, స్త్రీవిద్యనుగూర్చినచర్చ ప్రబల...ముగా నుండెను. ఆంధ్రభాషకు నడిబొడ్డు... మున ప్రచురింపబడినపత్రిక యగుటచే దీనికి... ...ముగ నుండెను. ఈపత్రిక పోస్టేజీక్రింద 1-8-0 చందా పంపినవారి ...కెల్ల పంపబడుచువచ్చెను. అప్పుడు ప్రతికలకు కానీ టిక్కెట్లు అంటించ ...వలెనను నియమము లేదు. ఎగ్రహోష్టుముద్రవేసి పంపెదరు. ఒకరెండు ...ముద్ర నాలుగుదమ్మిడీల కిమ్మతని జ్ఞాపకము. దీనినే ప్రివిలేజ్‌డ్ పోస్టేజి ...య నెడివారు. వారమునకు అర్ధణాచొప్పున సాలుకు 1-8-0 అగును ...గదా! అందు సంచిక 1కి 0-0-4 పైసాలు పోస్టేజిక్రింద పోతే ...మిగులునది 0-0-2 పైసలు. ఈ రెండుపైసలే కాగితములకు, ...అచ్చుకు నిలుచునది. ఇట్లనే ప్రచురింపుచు ...పత్రికావ్యాసంగమునకై సీతారామయ్యపంతులుగారు చాల పాటుపడిరి. ...పల్లెటూళ్లయందు దీపత్రికకు యొక్కువ వ్యాపకముండెడిది. కృష్ణా, ...గోదావరి జిల్లాలలో నీపత్రిక బాగుగ నాదరింపబడినది. స్వమద్రా...యంత్రములోనము కొంతవరకు దీని నిలుపుదలకు కారణమైనది. సీతా...రామయ్యపంతులుగారు కంకేరులో సుఖులైయున్నారు. ఈపత్రిక ...పూర్వమున వార్తాపత్రికాపఠనాసక్తి నాలుగను గలిగించినందుకు ఆం...ధ్రులు పంతులుగారికి కృతజ్ఞులై యుండుట తప్పదు.

రవి

కొనేడియన్ బాప్టిస్టు మిషన్‌వారిచే సుమారు 30 ఏండ్ల ...నుండి కాకినాడలో 'రవి' పత్రిక ప్రకటితమగుచున్నది. దీనిచందా ...స్వల్పము. చౌకచందాపత్రిక బయలుదేరుటచే దీనికిని చందా...దారులు మిరవిగ జేరిరి. ఈవారపత్రిక మతవ్యాపనకై బయలుదేరినను ...లోకవార్తాదులుకూడ ప్రచురింపబడుచుండుటచే నీపత్రిక చాలమంది ...ఆమోదమునకు పాత్రమయ్యెను. ఆంధ్రక్రైస్తవులలో ప్రబోధము గలి...గించుటను ...యిప్పటికిని ప్రచురింపబడుచున్నది. దీని ...ప్రాత లన్నిటితో ఏకీభవించినను ఏకీభవించకున్నను ఏదో విధముగ ...ప్రబోధమునకు తోడ్పడుచున్నందుకు సంతసముగుచున్నది.

దేశాభిమాని

కృష్ణాగుంటూరుజిల్లాలయందు సమాదరము గలిగి బెజవాడ ...యందును గుంటూరునందును ప్రకటింపబడిన దేశాభిమానిపత్రిక కీర్తి...శేషులైన దేవగుప్తం శేషాచలపతిరావుపంతులుగారిచే ప్రచురింప...బడుచువచ్చెను. పంతులుగారితోపాటు ఇదియు అంతరించెను. వీరు ...కృష్ణాస్వతంత్రిని యనియు కృష్ణాన్యూసు అనియు కొంతకాలము బెజ...వాడలో ప్రచురించి దానినే దేశాభిమానిగ మార్చివేసిరి. ఈపత్రిక ...సర్వావస్థలను పొందినది. కొంతకాలము ఆంధ్రాంగ్లములను కొంతకా...లము ప్రత్యేకముగ నాంధ్రమునను ప్రచురింపబడెను. శేషాచలపతి...రావుపంతులుగారు దేశాభిమానియనునామముచే బేర్కొనబడుచుం...డెడువారు. ఈపత్రిక కొంతకాలము పక్షపత్రికగను కొంతకాలము ...వారపత్రికగను, మరికొంతకాలము ద్వివార, త్రివార, దినపత్రికగను

...రింపబడినది. ఈదినపత్రిక రోజు 1కి 0-0-3 చొప్పున అమ్మబడెను. పంతులుగారుతమ జీవితాంతము వరకు అష్టకష్టములపడి పత్రికను నడుపుచు వచ్చిరి. పట్టుదలకు వీరు పెట్టినది పేరు. దూరముననున్న అధికారులపై ఏపత్రికయైన దూకనుగాని స్థానికాధికారులపై ధ్వజమెత్తుటలో నీపత్రికకున్న గౌరవ మరియొకపత్రికకు లేదని నానమ్మకము. నిర్మొగమాటముగ నెట్లు మాట్లాడెదరో వ్రాతలలో గూడ యొకానొకప్పుడు అంత నిర్మొగమాటముగనె వ్రాయుచుండెడివారు. సామాన్యస్థితిలోనుండియు ద్రవ్యము నెట్లనో సంపాదించి పత్రికను 30 సంవత్సరములపాటు నడిపినవీరి ధైర్యసాహసములు వర్ణనాతీతములు. వీరికి యునకులను పైకి గొనిరావలయుననెడి మంచిసద్బుద్ధి కలదు. అస్మదాదులు పత్రికావ్యాప్తికి దేశసేవకు సుముఖులగుటకు వీరే ప్రోత్సాహకులనుటలో అతిశయోక్తి లేదు. కృష్ణామండలములు... మండలముల విహరించి ప్రజలకు పత్రికాపఠనాసక్తి గలిగించి యంతరించిన దేశాభిమాని చిరస్మరణీయుడుకదా!

వివేకవర్ధని

ఈనాగపత్రిక రాజమహేంద్రవరమున శ్రీ. శే. రాయబహద్దర్ కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారిచేలన కొన్నిసంవత్సరములు ప్రచురింపబడెను. వీరు సర్వవిషయముల నూతనపథక్కు ద్రొక్కినటులనే పత్రికా నిర్వహణమందును నూతనపథక్కుని ద్రొక్కిరి. ఈ పత్రిక యనిన లంచగొండి యధికారులకు గుండె దడగా నుండెడిది. ఇందు కొన్ని వ్యాసములు ఆంగ్లేయమునను ప్రచురింపబడుచు వచ్చెను. దీని శైలినిగురించి వ్రాయనలెనా? వీరేశలింగముగారిశైలి నెరుంగనివారు ఆంధ్రప్రపంచమున గలరా? ఇందు రాజకీయవిషయములు మాత్రమే కాక, సాంఘికవిషయములపై వ్యాసములు, ప్రహసనములు ప్రకటింపబడుచువచ్చెను. ఈపత్రికనుగూర్చి కొన్నికథలు వినవచ్చు నుండెను. ఈపత్రికయందొక ప్రహసనము ప్రకటింపబడెనట. అందొకవుంగలి యొకరికి తలగొరుగుచు కొంతగొరిగి పనిగట్టుమండినట్లును, ఇట్లుపరుగెత్తెడవేమి రాయని యడుగ జడ్జీగారు ఆశ్రయించినవారికి ప్లీడరుపట్టా నిచ్చుచున్నారు నేనుకూడాపోయి తెచ్చుకొనవలెనని చెప్పినట్లును ఈప్రహసనము ప్రచురింపబడినపిమ్మట ప్లీడరుపరీక్షయనునది బయలుదేరినట్లును లోకప్రతీతి గలదు. ఒకజిల్లా మునసబుగారు హెచ్చులంచము పుచ్చిన కథమున వ్రాతుకొనివచ్చిన జడ్జిమెంటును చింపి దానిని బల్లక్రింద బుట్ట దాఖలు చేసిరట. ఈసంగతి విని పంతులుగారు ఆ బుట్టలోని కాగితపుముక్కలను బైట పారవేయునప్పుడు కనిపెట్టియుండి ఆముక్కలనన్నిటిని ప్రోగుచేసి అతికించి జడ్జిమెంటును పూర్వరూపమున తయారుచేసి ఈకథనంతయు పత్రికయందు ప్రచురింపగా నీఅధికారిపై కేసుచేయబడి సదరు అధికారబలవస్త్రముపాలైనట్లు చెప్పుదురు. మ్యునిసిపల్ వ్యవహారములనుగురించి ప్రహసనములను ప్రచురింపుచు వచ్చిరి. వారి సంపుటములయందలి తిర్యగ్విద్వన్ మహాసభయనుప్రహసన మట్టిదానిలో నొకటియని చెప్పెదరు. సాంఘికవిషయమైన చర్చలలో దీనికిని బందరులోని పురుషార్థప్రదాయినికిని వాదోపవాదములు పెల్లుగ జరిగెను. ఇట్లు సమర్థతతో నిర్వహింబడిన పత్రిక యంతరించుట దురదృష్టమనతిగియున్నది.

ఈపైపత్రికలన్నియు ప్రజలలో పత్రికాపఠనాసక్తి కొంతకలుగజేసినతర్వాత 1902 సం.లో కృష్ణాజిల్లా సంఘమువారిచే

కృష్ణాపత్రిక

...వు స్థాపత్రిక బయలువెడలినది. దీనికి దేశభక్త కొండా వెంకటప... ంతులుగారును దాసు నారాయణరావుపంతులుగారును సంస్థాపకులై ...నుండిరి. నారాయణరావుగారు చనిపోవుటచే వేమ... ...తాగారు ఆస్థానేసంపాదకులైరి. ఈపత్రిక బయలుదే... మనాసుపంతులు... విద్యార్థులచే వ్యాసములువ్రాయించుటయేగాక, తెలుగుపత్రికలన్న లక్ష్య... ముచేయని ఆంగ్లభాషావ్యామోహితులను విద్యార్థికులచేత తెలుగుప... ను విప్పినమువున్నట్లు చేయుటయు చేయగలిగినది. ఆ కాలవిషయము... ...డ సదరువిషయమునందు పరిచయముగల విద్యార్థికులు వ్యాసముల ...వ్రాయుచుండిరి. శాస్త్రవిషయములను (Science) గురించి వ్యా... ...ను ప్రచురించుటకు ప్రారంభించెను. ఇయ్యది పక్షపత్రికగ ప్రా... ...రంభింపబడి దరిమిలాను వారపత్రికగా మారినది.

ప్రజలలో రాజకీయప్రబోధమును గలిగించుటకు ప్రప్రథమమున న... వెలసినది కృష్ణామండలసభయును కృష్ణాజిల్లాసంఘమునియు జె... ...వమున. కృష్ణాజిల్లాసంఘమువారు గావించిన ఘనకార్యములలో కృష్ణా పత్రికాస్థాపన యొకటియని చెప్పగలను. శ్రీ. శే. రెంటాల వెంకటసు... బ్బారావు పంతులుగారు 1899 సం.లో బందరులో 8-వ కృష్ణా మండలసభకు అధ్యక్షత వహించి ఇట్టి పత్రికయొక్క ఆవ... శ్యకతను గురించి తెలిపియుండిరి. దానిపై ప్రస్తావమువాగ్వాద ప్ర... ...ములు జరిగెను. సంఘాదికార్యదర్శిగ నుండిన శనగపల్లి రా... ...స్వామిగుప్తగారు కొంతసొమ్మును ప్రోగుచేసిరి. దరిమిలాను ప... త్రికాస్థాపనకై సంఘమువారొక ఉపసంఘమును ఏర్పాటుచేసిరి. 19... సం.లో నేను ఉపసంఘమువారిని ప్రోత్సహించి ఈపత్రికను దేశ... భక్త కొండవెంకటప్పయ్య పంతులుగారి సంపాదకత్వముక్రింద 190... సం. ఫిబ్రవరి నెలలో బయలుదేరువరకు కృషిసల్పితిని. మొదటి సం... బంధమేర్పడిన నీ పత్రిక నిర్విఘ్నముగా సాగునని నాకు న... మ్మకముండెడిది. పంతులుగారు కేవలనిష్కామునినను పట్టుదలతో నిర్వహించిరి. ...ముగలవారగుటచే తక్కినసభ్యులమాట యెట్లున్నను ఈభారము... ...పంతులుగారు అతిఉత్సాహముతో వహించి తమప్లీడరీ వృత్తిని గౌ... ...ముకలకు ద్రోచి దీనిప్రచురణకై కాలమును వినియోగించిరి. అప్పటి... ...కి స్వంతముద్రణాలయము లేదు. శ్రీ రాజారంగయ్యఅప్పారావుబహద్దరు... గారిచేలన ముద్రాయంత్రము లభింపవలసియుండెను గాని వారి... ...మువలన నట్టిది లభింపలేదు. ఇట్లు కొంతకాలము పత్రికసంఘ... ...ంచినీరియజమాన్యముననే నడచుచుండెను. ఇంతలో బంగాళారాజ్య... ...రిత్ర స్వదేశీ మున్నగు సమస్యలు దేశమున తాండవమాడుచుండెను

ఈసందర్భమున పత్రికవ్రాతలు ప్రభుత్వమువారి నాకర్షించెను. అప్పుడు స్కాటుదొర కృష్ణామండలమున కలెక్టరుగానుండెను. కృష్ణాపత్రికపై ప్రభుత్వమువారుచర్యదీసికొనదలచిరి. పత్రికపై చర్యజరుపుటయన జిల్లాసంఘసభ్యులందరిపై చర్యజరుపవలసినట్లు తటస్థించెను. అప్పుడు జిల్లాసంఘమునకు ప్రెసిడెంటుగానున్న రాయబహద్దర్ శింబి హనుమంతరావు పంతులుగారు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగగూడ [illegible] సజ్జ... పీరన ప్రభుత్వమువారికేమి ప్రజలకేమి మితవాదులకేమి అతివా[దులకే]మి బ్రాహ్మణులకేమి, బ్రాహ్మణేతరులకేమి సమానగౌరవము [గ]లదు. వీరు సంఘముక్రింద ప్రచురింపబడుచున్న పత్రికగనుక న్యాసంఘ[ము]నకు తాము ప్రెసిడెంటుగనుకను పత్రికను జాగ్రత్తగ ప్రచురింప[వల]సు మాతున్నని ప్రభుత్వోద్యోగులకు చూపి తమ నిత్యకృత్యముల భా[ర]ము నకు తోడు ఈపత్రికానిర్వహణముపై నధికారమునుగూడ న[వ]లంబించి ఒక సంవత్సరముపాటు పత్రికను సాగించిరి. కృష్ణాపత్రిక [ఆ]రంభించి కొనినను ఈతరుణముననే బెజవాడయందలి స్వరాజ్యపత్రికయు [ప్ర]ధాన సంపాదకులని హరిసర్వోత్తమరావుగారును రాజద్రోహనేరారో[పణ]ను లోనైరి. హరిసర్వోత్తమరావుగారి కేసువిచారణను ప్రభుత్వప[క్షము]వారి పక్షమున మదరాసునుండి కల్లి నారాయణరావుగారు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగ నచ్చుటయు సర్వోత్తమరావుగారికి కృష్ణాజిల్లాకోర్టులో విధించినశిక్ష చాలదని హైకోర్టులో అపీలుచేయుటయు వారు శిక్షను హెచ్చించుటయు ఈకేసును విచారించినజడ్జి కృష్ణస్వామిగారు ఎన్ని అనస్థల నందినదియు లోకవిదితములే. రాజద్రోహనేరమునకై విధింపబడినశిక్ష అపీలులో హెచ్చినది ఇండియామొత్తమున ఈ కేసులోనే ప్రథమమని చెప్పవచ్చును.

తరువాత ఈపత్రిక సంఘవశమునుండి సి.వి. రామాచార్యులు బి.ఏ. బియల్ గారి కైవశమాయెను. ఇత్తరి డాక్టరు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు కూడ కొంతకాలము సంపాదకత్వము వహించినట్లు జ్ఞాపకము. అట్లు కొన్నాళ్లునడచిన పిదప ముట్నూరు కృష్ణరావుగారు దీనికి స్వామ్యదారులును సంపాదకులు నైరి. వారి పాలన నేటికి 25 సంవత్సరంబుల నుండి అవిచ్ఛిన్నముగ పత్రిక నడుపబడు చున్నది. చదువరులు దీనిసిల్వర్ జ్యూబిలీయుత్సవమును జరిపిన బాగుండును. కృష్ణాపత్రికశైలి ప్రజల నుత్సాహతరంగముల ముం[చె]నన వచ్చును. నూతనభావములను నూతనవిషయములను వెదజల్లుచు పత్రిక కృష్ణామండలముననేకాక ఆంధ్రదేశమంతటను విహరించి ప్రజలవికాసమున కెంతయో తోడ్పడిన దనుట నిస్సంశయము.

ఆంధ్ర పత్రిక

దీనిని దేశోద్ధారక కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు సుమారు 18 సం॥ లనుండి వారపత్రికగ బొంబాయినుండి వె[లువరి]ంచుటకు ప్రారంభించిరి. సుమారు 14 సం॥ ల క్రిందట బొంబాయి నుండిమారి మదరాసునుండి వారపత్రికగను దినపత్రికగను ప్రచురింపబడుచు వెలువడుచున్నది. ఈపత్రిక పల్లెపల్లెకును వ్యాపించినది. ఈపత్రిక ఆంధ్రోద్యమము, సహాయనిరాకరణోద్యమము వ్యాప్తిపట్ల లోకవార్తలను ప్రకటించుటపట్లను అద్వితీయస్థానము నలంకరించెను. ఇయ్యది దినపత్రికలుండదగిన సర్వలక్షణములతో నొప్పియున్నది. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు నడిపినగౌతమి, దేశాభిమాని, ఆంధ్రప్రకాశిక, శశిలేఖ, న్యాయదీపిక పత్రికలు దినపత్రికలుగ కొంతకాలమువిహరించినవిగాని ధనలోపముచే నిలిచిపోయినవి. దేశోద్ధారకుని వితరణచే నీపత్రిక సుమారు 14 సం॥ లనుండి దినపత్రికగ క్రమముతప్పక ప్రచురింపబడుచు ఆంధ్రులప్రతిభను లోకమునకు వెల్లడించుటకును ఆంధ్రులపురోభివృద్ధికిని తోడ్పడుచున్నది. శివకేశవులభంగి ఆంధ్రపత్రికయు కృష్ణాపత్రికయు తమశక్తి సామర్థ్యములచే ఆంధ్రదేశమును ప్రస్తుతపు ఉన్నతస్థితికి తేగలిగినవి. సహాయనిరాకరణ దినములలో ఆంధ్రపత్రికయు ప్రభుత్వమువారి వీక్షణమునకు లోనుగాక పోలేదు. రాజద్రోహనేర మారోపణచేయదలపెట్టి ప్రభుత్వమువా రట్టిప్రయత్నమును ఉపసంహరించుకొనిరి. పాఠకమహాశయులకు ప్రత్యక్షానుభవమందున్న కృష్ణాంధ్రులగురించి హెచ్చువ్రాయ నక్కరలేదు. ఆంధ్రదినపత్రికయైనను చిరజీవియై ఆంధ్రులప్రతిష్ఠకు మూలమై వెలుగుడుగాక యని భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాను.

సెహ్యారికరని గోల్పోయిన దేశమాతయు, ఆంధ్రకేసరి, రాజయోగి మున్నగు వారపత్రికలు స్వల్పాయువులయ్యు యథాశక్తి దేశసేవ చేయగలిగినవి. మొత్తమున పైపత్రికలన్నియు రాజకీయాభిప్రాయములు కాంగ్రెసు ఆశయముల కనుగుణ్యముగ మకుటోపన్యాసముల వ్రాయుచు దేశమునందు సంచలనము గలిగించినవి. కాంగ్రెసు ప్రభుత్వప్రాగ్సలతో ప్రొద్దుపుచ్చినంతవరకు పత్రికలును వేడుకోలులతోనే ముగించినవి. కాంగ్రెసు స్వశక్తిని బోధించినప్పుడు పత్రికలును అట్లనే ప్రబోధించినవి. సహాయనిరాకరణ సిద్ధాంతమును కాంగ్రెసు చేపట్టినప్పుడు పత్రికలును దేశమును ఉత్సాహిత లూగించినవి.

దేశమునందు అభిప్రాయములు అభిలాషలు, ఆదర్శములు కాలక్రమమున మార్పుజెందుచున్నట్లే పత్రికలవ్రాతలును సమయానుగుణ్యముగ మార్పుజెందుచువచ్చినవి. పూర్వము అనగా 20 సం॥ ల క్రిందటి వ్రాతలకును యిప్పటివ్రాతలకును హస్తిమశకాంతర తారతమ్యము గలదు. అప్పుడు విలేఖరు లపురూపముగ నుండెడివారు, ఇప్పుడో తమయిష్టసుఖముల తెలుపగలవారు ప్రతిగ్రామము నుండియు విరివిగ బయలుదేరుచున్నారు. నిరోధశాసనము లెన్నిగా బయల్వెడలినను పత్రికలు దేశముపట్ల తమవిధ్యుక్తమును నెరవేర్చుచున్నవి. స్వరాజ్యమని కల్పనసేయుదలపనిరోజులలోని వ్రాతలకును స్వరాజ్యాభిలాష పొంగిపొర్లు నీరోజులలోని వ్రాతలకును హస్తిమశకాంతరముండునని వేరుగ దెలుప నక్కరలేదు. ప్రస్తుతము కృష్ణాంధ్రులు గాక రాజద్రోహపు దెబ్బతినిన కాంగ్రెసు సత్యాగ్రహి మున్నగుపత్రికలును దేశాభివృద్ధికి తగువిధమున తోడ్పడుచున్నందులకు స్తుతింపదగియున్నది. ఇక్కడికి రాజకీయపత్రికల సంగతి ముగింతము.

భాషావిషయిక పత్రికలు

తాళపత్రములయందలి మెపాళ్ళుగనున్న గ్రంథములను వ్రాతప్రతులను సేకరించి, తప్పులనుసవరించి పరిష్కరించిన గ్రంథములను పరిష్కరించి ముద్రణగ ప్రకటించుటకును సద్భావముతో భాషాసేవ చేయదలచి, ముద్రిత గ్రంథచింతామణి, చింతామణి, కళావతి, సరస్వతి, మనోరమ, ప్రబంధ కల్పవల్లి, మంజువాణి, కల్పలత, పరిషత్పత్రిక మున్నగు భాషాపత్రికలు బయల్వెడలినవి, నెల్లూరునుండి బయల్వెడలిన అముద్రితగ్రంథ చింతామణి పూర్వకవి ప్రబంధములు ప్రకటించుటయేకాక సక్రమవిమర్శలతో నిండి సుప్రసిద్ధముగా నుండెడిది. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారును, న్యాపతి సుబ్బారావుపంతులుగారును నడుపు చింతామణి అపూర్వగ్రంథముల వెలువరించుటయేకాక నవలలను ప్రహసనములను ప్రకటించుచు సంఘసంస్కార విషయములను గూర్చియు ప్రకటించుచు వచ్చెను. పోలవరం సంస్థానాధీశులగు రాజా కొచ్చెర్లకోట వెంకట కృష్ణారావుగారిచే పోషింపబడుచు వచ్చిన సరస్వతియు పూర్వకవివిరచిత గ్రంథముల ప్రకటించి భాషాసేవ సేయుచుండెను. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే ప్రకటింపబడిన మనోరమ మనోహరమైన కథలతోను ఆధునిక నాటకములతోను నిండి చదువరుల మనోరంజకముగా నుండెను. మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వెంకటరత్నకవి గారిచే వెలువరింపబడుచున్న ఆంధ్రభాషాసంజీవని వ్యాకరణ చర్చలతో భాషలో నిండి విలసిల్లుచుండెను. ఈపత్రికయందును అముద్రితగ్రంథ చింతామణియందును భాషావిషయక వాదప్రతివాదములు జోరుగ జరుగుచుండెను. ఈపత్రికలు బయలుదేరుటవలన కొన్నియుద్గ్రంథములు బయల్పడి భాషకు మూలాధారములై విలసిల్లినవి. నాటకముగ నవలాగ్రంథ బయలుదేరినది. ప్రస్తుతము నాటకరంగమున ప్రదర్శింపబడుచున్న నాటకముల రచన బయలుదేరినది. ఈపత్రికలవలన ప్రజలలో పూర్వకవిప్రణీతగ్రంథములను, నవలలను, నాటకములను చదువు అభిలాష హెచ్చినది. అభిలాష హెచ్చినకొలది నిట్టిపత్రికలలో గ్రంథములు భాగభాగములుగా ప్రకటించుటవలన లాభము లేదని గ్రహించి గ్రంథములను ఆమూలాగ్రముగ ప్రకటింపవలసివచ్చినది. చదువరుల సహనాసక్తి నెలలకొలది ఆగునా! పుస్తకమును ప్రారంభించిన అంత్యమువరకు చదువకయుందురా! అట్టితరి యిట్టిపత్రికల ఆవశ్యకత తగ్గిపోయినది. గ్రంథమాలలు బయలుదేరినవి. పరిషత్పత్రిక తప్ప పైనివ్రాసిన తక్కిన పత్రికలు నిలచిపోయినవి. మొత్తముమీద ఈపత్రికలు భాషాభివృద్ధికి తోడ్పడుటయేకాక ప్రజలయందు గ్రంథపఠనాసక్తిని బాగుగ పురికొల్పినవి. ప్రస్తుతము భాగవతగీతముల రచనయందున్నాము. గ్రామ్యగ్రాంథిక భాషావివాదలయందున్నాము. లలితకళలను వృద్ధిపరచు నభిలాషయందున్నాము. ఇప్పటిరుచుల కనుగుణముగనే భారతి, సారస్వతసర్వస్వము, శారద, సాహితి, వజ్రాయుధము మున్నగుపత్రిక లిపుడు బయలుదేరినవి. భారతి వజ్రాయుధములు మాత్రమే నిలిచియున్నవి. సచిత్రపత్రిక భారతి నిండుకళతో తేజరిల్లుచున్నది. ఏదోవిధమున ఆందోళనము జరుగుట యభివృద్ధిసూచకమే కదా!

ఇతర పత్రికలు

సంగీతము మున్నగు కళలనుగూర్చి వ్రాయుచు సంఘసంస్కార మును ... ము పురుషార్థప్రదాయిని బందరునందు ముప్పది సత్సరములు ... నిలచిపోయినది. మహామహోపాధ్యాయ పరవస్తు రంగాచార్యులవారు తమపత్రికయగు ... నిలో 30 సం॥ల నాడే రసాయనశాస్త్రమును గురించి వ్రాసియుండిరి ఇదియునిలిచెను. కేవలము సంఘసంస్కారమును గురించి ప్రకటించిన పత్రికలు బయలు దేరలేదు. ... న్నను దేశోపకారి, వివేకవర్ధని మున్నగు రాజకీయపత్రికలే సంఘసంస్కారమునుగూర్చి విమర్శించుచు వచ్చినవి. సత్యసంవర్ధని, హిందూ ... సంస్కారిణిగూడ యిందుకు తోడ్పడినవి. హిందూజనసంస్కారిణి జనన... న్న బుచ్చయ్యపంతులుగారు మదరాసునుండి యీపత్రికను ... ములపాటు ప్రకటించిరి. వీరు ఉపనిషత్తులను సటీకాతాత్పర్యముగ ప్రకటించుచు వచ్చిరి. చందాదారు లున్నగ్రామములకు ... పందాలు వసూలుచేసి తెచ్చుకొనుచు ఎంతోయో ప్రయాసపడి ... నడుపుచువచ్చిరి. స్త్రీల శ్రేయస్సుకొరకు ప్రధమమున వీరేశలింగము పంతులుగారు సతీహితబోధిని ప్రకటింపసాగిరి. ఇదియు నిలిచిపోయినది. రాయసం వెంకటశివుడుపంతులుగారు జనానాపత్రికను 20 సం॥లు నిర్వహించినపిదప సత్తిరాజు సీతారామయ్యగారు హిందూసుందరి ప్రారంభించిరి. కామినీ పువ్వాడ శేషగిరిరావుగారు హిందూ ... ప్రారంభించిరి. వీనినిప్పటికిని స్త్రీలే స్వయముగ నిర్వహించుచున్నారు. నిలచిపోయిన సావిత్రి, బాల మున్నగు పత్రికలును స్త్రీ సమాజమున కమితోపకారము చేసినవి. వీరేశలింగముగారు సంఘసంస్కార ... స్త్రీల పెట్టిసగోష్ఠులలోని మహిళాసంస్కారపు వ్యాసరించుటలు, ... రాజు ... ముపుడు లేవు. నాయికాపుత్రస్వేచ్ఛనాయినిగురించి, విధవాపునర్వివాహముల ... మాడినవారిని గురించి గలుగుచుండిన చర్చ లిపుడు లేవు. స్త్రీ ... పక్షమునగూర్చిన వాగ్వాదము లిపుడు లేవు. అస్పృశ్యత ... గాని దేశమాతృముల దను దినములయందున్నాము. కాలమార్పులను దమ్మునో అనుభవజ్ఞులకే తెలియును. తమతమకులముల ... కులపత్రికలెన్నియో బయలువెడలినవి. కమ్మపత్రిక, వైశ్య ... దేవాంగపత్రిక, క్షత్రియపత్రిక మున్నగునవన్నియు నట్టివే ... యవిషయముల దెలుప వ్యవసాయపత్రిక కొన్ని యేండ్లపాటు ... యందు బయలువెడలి నిలచిపోయినది. పరిశ్రామికముల దెలుపు ... స్త్రీ సపత్రికయు ఏలూరునుండి బయలువెడలుచు నేలరాలినది. ... రసమును నొప్పింప కీ. శే. రెంటాల వెంకటసుబ్బారావుపంతులుగారు ... కాలము జనరంజనినినడిపిరి. ఇపుడునవ్వులతో టవంటిపత్రికలు బయలుదేరినవి. పూర్వము మనవారుపత్రికలకు రత్నాకరవర్షిణి, సకలకళాభివర్ధని, ధీరంజనియను ముద్దునామములబెట్టెడివారు ... అమృతబజారుపత్రికరీతి, గోదావరిపత్రిక, నెల్లూరుపత్రిక

పినాకినీపత్రిక మున్నగునవి ప్రతికాంతపదములతో బయలుదేరు చున్నవి. ఒక్కపత్రికకేని అనమము ౫౦౦ మంది చందాదారులయిన లేకుండుట దేశదౌర్భాగ్యము సూచించుచున్న ఆంధ్రమాతకు పత్రికాస్థాపన విషయమున హంగులు చాలవగసు సమకూరినవన్న మాటయేకాని ఏగువతనము తక్కువనుకీతి పత్రికలకు నిల్వ నాధారము లేకుండబోవుటయే విచారణీయాంశము.

ఈ పత్రికలయందు రాశినరత్నములను నగముతు సజీవులయిన నాటికి చిరాయువునర్థించుచున్నాము. ఈపత్రికలు ౦ లుటకుగలముఖ్య కారణములు నాలుగు. స్వయుగ్రాయం గ్రముతో సకాలమునకు వెలువ డుచుంకుట, ఒకటి రెండు సంవత్సరములు నష్టమునైన నగిన నిబ్బ చూచుకొని ప్రారంభింపకుండుట, ప్రజాదరణ తగినట్లు లేకుండుట తామర్హులమను తలంపున ప్రతివారును సంపాదకత్వమునకు బయలుదేరు నుట. గిట్టుబాటు లేమచు,సంహరించుచున్నను మొత్తమునపత్రికలన్నియు కాలానుకూల్యముగ దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడినవనియు నిరాశకు తావులే దనియు భావించుచున్నాను. జ్ఞాపకలోపమున ఈవ్యాసమునందు కూపలోపములుండినను అన్యథా భావింపకుందురు గాక!

గీ. నా గ్రియంబు జగము నిల్లుచున్నది
యీ పయము లేని నాంటి యఖిలజనులు
అంత కొసను ననుగుదు గావున
నా గ్రి నిర్వహింపసమంచుబతికి. (భారతము)

మేలుకొను మాంధ్ర మీదేశ మేలుకొనుము!!

గాడేపల్లి సూర్యనారాయణశర్మ గారు

ఛత్రపతి శివాజి సంరంభమున కింత,
కదలి వెంటనె నిద్ర కొదిగినావు
నానాయెనర్స్టు ప్రస్థాన భేరీధ్వని,
కులికి నిల్వంగలేక కునికితీవు
బెంగాలు బెబ్బులి పెనుబొబ్బలిడుచున్న,
డప్పురి స్వప్నావస్థ జడిసినావు
పాంచాలి కౌనమానాంచితరోషాగ్ని
నులివెచ్చదనముంచు నులికితీవు

గీ. తల్లి తమ్ములు బందుగు లెల్లఁ జేరి
నిన్ను మేల్కొల్ప నెపుడు యత్నించుచున్న
నిద్రవీడవిదేటి దరిద్రమన్న
మేలుకొను మాంధ్ర, మీ దేశ మేలుకొనుము.

సీ. పరమతంబులు దూరి పరువు పుచ్చినసీకు
మానాభిమానముల్ మసలలేదు
ఇతరదేశీయు లుద్ధతి నిన్ను బంధింపఁ
బ్రౌరుషజ్ఞానముల్ పడయలేదు
ఫలుమొగంబులు సంపదలు పోయి దౌర్భాగ్య
గతిపట్టినను బుద్ధి గలుగలేదు
బానిసీఁ డితఁడని ప్రజ లీసడించిన
గౌరవోద్రేకంబు కలఁచలేదు

గీ. ఎన్ని తలవంపులు ఘటిల్లి హీనమైన
మానసత్వంబు కలయట్లు గానరావు
నిద్రపోదు వి దేటి దరిద్రమయ్య,
మేలుకొను మాంధ్ర, మీ దేశ మేలుకొనుము.

సీ. కొల్లట్ల చట్టాది రక్షస్సమూహంబు
చెలరేగి నినుమ్రింగఁ దలఁచుకొనియె
అనుగడ్డునకుఁ బన్ను లనుపిశాచము లెన్నొ
యీ దేశ మమర నాట్యాళి సలిపె
పరనష్టసంచయవ్యాపార మనుదయ్య
మొయ్యనఁ గబళింపనయ్యె నిన్ను
ఘనదరిద్రంబన్న పెనుభూత మురిఁ బన్నిఁ
నినుఁబట్టె వెనువెంట మొనసి తిరిగె

గీ. జోసిరాకాసి నీమెయిఁ బూసినట్టి
మత్తుమందులదోసంబు నెత్తికెక్క
నిద్రపోయెద వేటి దరిద్రమన్న
మేలుకొను మాంధ్ర, మీదేశ మేలుకొనుము!

36,00,000 (ముప్పదియారులక్షల) దాక్షిణాత్యాంధ్రులకు గతియెవరు?

సాధు వరదరాజం పంతులు గారు

ఆంధ్రసోదరసోదరీమణులారా! దాక్షిణాత్యాంధ్రుడ నగుటచేత నేను వ్రాయువ్యాసములో చాల తప్పులున్నను వాటిని క్షమించి నన్నాదరింతురుగాక!

నవీననాగరిక ప్రపంచమందు, దేశము, మతము, సంఘము, సారస్వతము, భాష, వీటియభివృద్ధికొరకు చాల ఉద్యమములు బయలుదేరినవి. వీటిలో మనము ముఖ్యముగా భాషాభివృద్ధిశాఖలో దాక్షిణాత్యాంధ్రుల వాఙ్మయము ఎలాగున్నది, ఎట్టి అభివృద్ధిచెందియున్నది అను విషయమునుగురించి కొంచెము పరిశీలింతము.

అనేకశతాబ్దములక్రిందట విజయనగరపురాజులు ఏకఛత్రముగ రాజ్యమేలిన కాలమున దక్షిణదేశమందు చేర, చోళ, పాండ్య మొదలుగాగల చిన్న చిన్న రాజులు పాలించుచుండిరి. అట్టికాలమందు విజయనగరపురాజైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారు ఆదక్షిణరాజ్యములపై దండెత్తి వశపరచుకొని వాటిపై తన సేనానాయకులను తన ప్రతినిధులుగా నియమించి దక్షిణదేశమంతయు నేలుచుండెను. అప్పుడు నాయకరాజుల వెంబడి వేలకొలది ఆంధ్రకుటుంబములు చోళ, పాండ్య, కేరళ దేశంబులకు వెళ్లి అచ్చట స్థిరనివాసమేర్పరచుకొని వారిఆదరణకుపాత్రములై కాలము గడుపుచుండినవి. ఇట్టికుటుంబములలో ముఖ్యముగా మురికనాటి బ్రాహ్మణులు విశేషముగా గలరు. వీరుగాక కాసల్నాటివారు, వెలనాణ్యులు, కరణకమ్మలు, వైదీకులు, నియోగులు మొదలుగాగలవారు, ఇంతేగాక అష్టాదశవర్ణములవారును గలరు. వారిలో కొందరు పెద్దయుద్యోగములలో నుండిరి. కొందరు రాజాస్థానములలో పండితులుగా నుండిరి. నాయకరాజులు మాతృభాషయందు అభిమానముగలవారగుటచేత ఆంధ్రభాషను గౌరవించి పోషించిరి. కావున ఆకాలమందు పెక్కు ఆంధ్రగ్రంథములు రచింపబడెను. ఇప్పుడు మనదాక్షిణాత్యాంధ్రులయొద్ద కనబడు తాళపత్రగ్రంథములే ఇందులకు సాక్ష్యము. శ్రీయజ్ఞనారాయణదీక్షితులు, రాజచూడామణిదీక్షితులు, అప్పయ్యదీక్షితులు, రత్నశేఖరదీక్షితులు మున్నగువారు ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధికి చాలకృషిచేసియున్నారు. దాక్షిణాత్యాంధ్రులచే రచింపబడిన వేలకొలది యక్షగానములు, కీర్తనలు, పాటలు, పద్యకావ్యములు చాల ప్రఖ్యాతిగాంచినవి. సాహిత్యరత్నాకరము, వేదాంతవేద్యాసము, భైష్మీపరిణయము, శితికంఠవిజయము, రుక్మిణీకళ్యాణము, సంగీతసుధ, విజయవిలాసము, సారంగధరచరిత్రము, నైషధపారిజాతము, రామాయణము మొదలుగాగల గొప్పగ్రంథములును, పెండ్లిపాటలు, బువ్వము బంతిపాటలు, లాలిపాటలు మొదలైనపాటలును ఈకాలమందే వ్రాయబడెను. ఇవిగాక వేమనపద్యములు, సుమతీశతకములు వీటిప్రతులుకూడ చాలగలవు.

ఇదియిటుండ తేవారము, తెవషాగ్ను, తిరుప్పుగళు, తిరువాచగము, మొదలైనవితప్ప ఇతరములేవియు ఎరుగని ఈ ద్రవిడరాష్ట్రమును ఆంధ్రసంకీర్తనములచే నిబిడీకృతముచేసిన మనఆంధ్రపుణ్యపురుషుని ఇచ్చట పేర్కొనకుండుట అనుచితము. మేలైన వైదిక మురికినాటి బ్రాహ్మణజాతిలో పుట్టిపెరిగిన శ్రీత్యాగరాజు సంగీతసాహిత్యమునకొనరించిన మేలునకు మితిలేదు. మనఆంధ్రజాతిలో ఎందరోజన్మించినారు. ఎందరో ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధికి పాటుపడినారు; కాని ఇట్టిమహోన్నతకార్యము చేసిన ఈపుణ్యపురుషునికి ఎవరుసాటి? సకలజాతులవారును వివిధమతములవారును మనత్యాగరాజు మధురగానమును విని ఆనందపరవశులగుచున్నారు. ఆహా! తెనుగుతేనె యనుట తప్పగునా? భక్తిమార్గములందేమి, భజనగోష్ఠు

...ందేమి, వివాహమహోత్సవములందేమి, సంగీతకచ్చేరీలందేమి మన త్యాగరాజకృతులే మ్రోగిపోవుచున్నవి. ఇట్లు శ్రీ త్యాగరాజు సంగీత క్షేత్రమున మధురమైన ఆంధ్రభాషాబీజములను వెదచల్లి మన ఆంధ్రభాషకు అపరిమితమైన మేలు చేసియుండుట ఆంధ్రలోకమెరుగనిదికాదు. ద్రవిడబ్రాహ్మణులుగాబుట్టి తన జీవితమంతయు ఆంధ్రభాషకుధారపోసిన అప్పయదీక్షితులుగారి కీర్తికి మేరలేదు. వారు చెప్పియుండు మహాకావ్యాదులలో ఈ క్రిందదానినిబట్టి

"ఆంధ్రత్వ మాంధ్రభాషాచ
ప్రాభాకర పరిశ్రమః;
తత్రాపి యాజుషీశాఖా
నల్పస్య తపసః ఫలమ్"

ఆంధ్రుడుగా బుట్టుటయు, ఆంధ్రభాష చదువుటయు ఎంతో తపఃఫలంబుచే లభించవలయునే కాని సాధారణముగా అందరికిలభించదని అప్పయ్యదీక్షితులువారు ప్రపంచమునకు ఎరుకపరచియుండుటచేత ఆంధ్రులకుగల గౌరవమును, ఆంధ్రభాషకుగల ఔన్నత్యమును చదువరులు గ్రహింతురుగాక! ఇదియుగాక తంజావూరులో మహారాష్ట్రులు ఏలుచుండు కాలములో తోడిరాగముపాడి జనులనందరిని ఆకర్షించిన మన తోడిరామయ్యగారి సంగీత నైపుణ్యము ఎంతటిదైనను గాని చూడవచ్చును. మహారాష్ట్ర రాజులు రామయ్యగారికి ఈ తోడిరాగము పాడినందులకై వేలకొలదిధనమును వేతనముగా నిచ్చుచుండెడివారు. ఈవిధముగా సర్వము ఈదక్షిణ దేశము ఆంధ్ర పండిత, గాయక, కవిశ్రేష్ఠులచే సవిడీకృతమై ఉండెడిది. అట్టిదేశము ప్రస్తుతము ఎట్టిమార్పును చెందినదియు, మన దాక్షిణాత్యాంధ్రులభాష ఇప్పుడెట్టి స్థితిలోనున్నదియు కొంచెము గమనింతము.

క్రమక్రమముగా నాయకరాజుల రాజ్యవైభవము తగ్గెను. తత్ఫలితముగా దాక్షిణాత్యాంధ్రుల సిరిసంపదలును ఆంధ్రభాషయొక్క ఔన్నత్యమును క్షీణించసాగెను. తుదకు నాయకరాజులు అంతరించిరి. ఆదరణలేక ఆంధ్రభాష అడుగంటెను. దాక్షిణాత్యాంధ్రులు నివసించుచుండు రాష్ట్రము ద్రవిడదేశమగుటచేత ఆంధ్రభాష అరవశబ్దములచే నలంకృతమయ్యెను. "ముందేదు ర్భలం దానికితో గర్భిణి" అను సామెతవలె అసలే క్షీణించుచున్న ఆంధ్రభాషపై ఆంగ్లేయపాఠశాలలువచ్చిన వెనక పూర్తిగా అభిమానము తొలగిపోయెను. ఇచ్చటి ఆంధ్రులు తెలుగు అక్షరస్వరూపములనే మరచిరి. కనుక వీరికి ఒండొరులతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరుపుకొనుటకు అరవఅక్షరములే శరణ్యములయ్యెను. వారిస్వభాషను మరచి జాత్యభిమానమును మొదలంట నిర్మూలము జేసికొని తమదుస్థితిని తెలిసికొనజాలక యుండుచున్నారు. ఆంధ్రజాతి ఆచార వ్యవహార సాంప్రదాయములు మొదలగునవి వీరికి తెలియకుండనే నశించుచున్నవి. దక్షిణమునకు పోను పోను, తాము తెలుగువారమని తెలియనివారును చాలమంది గలరు. సోదరులారా! మాతృభాష క్షీణించినమాత్రాన మన దాక్షిణాత్యాంధ్ర సోదరులకు ఎట్టిదురవస్థ చేకూరినది? ఇట్టివిషయమును ఆంధ్రసోదరులందరు గమనింతురుగాక! ముప్పదియారులక్షల జనసంఖ్యగల దాక్షిణాత్యాంధ్ర సోదర సోదరీమణులు ఇట్టిదురవస్థకు పాలగుట ఆంధ్రులకు గౌరవమా? శ్రీ త్యాగరాజాది ఉత్తమపురుషులు వెలుదేరిన దాక్షిణాత్యాంధ్రులగతి దుర్గతికావలసినదేనా? యక్షగానములుపాడి జనులనురంజిల్లజేసిన దాక్షిణాత్యాంధ్రశాఖ ఇట్టిదుస్థితిపాలయి క్షీణించుట ఆంధ్రదేశీయులకు గౌరవప్రదముగాదు. దాక్షిణాత్యాంధ్రులకిట్టి దుస్థితితప్పించి తొల్లిటి ఔన్నత్యము కలుగజేయుటకు ఆంధ్రులు మాతృభాషను తమ్ముజాతీయతను సంరక్షించుకొనవలయును. ఇప్పుడే వారు ఇందుకొరకు తీవ్రముగ కృషిచేయవలయును. ఇట్టిమహత్కార్యమునకు ఆంధ్రదేశీయులుకూడ ఎక్కువగ తోడ్పడవలెను. దాక్షిణాత్యాంధ్రులకు చేయూత ఈయవలసిన బాధ్యత వారిపైగూడ గలదు. 36, 00, 000 దాక్షిణాత్యాంధ్రులను చేరదీసి ఆదరింపదా ఆంధ్రజాతి? ఈ 36, 00,000 దాక్షిణాత్యాంధ్రులకు దిక్కుకాదా ఆంధ్రదేశము?

"ఆంధ్రం అతిమధురం
అతిమధురముల్ ఆంధ్రశబ్దముల్"

విరాగి

కొణిదెల వెంకటనారాయణ గారు

మ. మనమును జికాకుసేయు కోలాహలపూరిత పురముల్ దవ్వుగాఁ
గని విని లోకచిత్రములు కంటను జూడక సేవగించి యా
త్మను నొకదానిఁ బ్రీతి నిరతంబు నుపాసనసేయుచున్ మనం
బున వసియించు; శాంతము ప్రమోదముతోడ విరాగి నేర్పునన్

ఉ. చింతలఁ జెట్టికష్టములు చేకురినన్ సుఖమేమి లేమికిన్
వంతనుజెందఁ డామయము వచ్చినఁ గుందఁడు చావు కేపు డా
నింతయు జంకఁ డాస ఫలియింపమి నొవ్వఁడు చిత్తమందుఁ దా
నెంతయు సాహసంబున సహించి యవెల్ల సుఖించు నెప్పుడున్

సీ. కలుషహారంబగు గంగాప్రవాహిని, చెంగటఁ జల్లని చెట్లనీడ
గలితపుష్పార్ణవములు విరిసిల్లి సజ్జ, వలెనొప్పు పచ్చికపట్టులందు
ఘనవిహంగముల సుభాషితంబులఁ బ్రీతి, శ్రావ్యంబు లగు కోయిల కూతలందు
విశ్వమోహనములై వెలుగుపొందిన, పూజ్యంపు గుడులు గోపురములందు
తే. నిలిచి సద్భక్తి శ్రీపతి నిర్గుణంపు, చరణరాజీవములను బూజ సల్పుకొనుచు
నవని దోసంబు లేమి తత్స్వామికునుఁ, బ్రదుకును విరాగి జన్మసాఫల్యమంద

ఉ. చల్లనిగాలి సీరములు స్వాదుఫలంబులు నాకుదొంపలే
యుల్లముమెచ్చు సన్నములు; నొప్పగు వల్కలముల్ ధరింపఁగాఁ
జెల్లిన వస్త్రముల్, నిదుర చెందెడు తావులు సైకతస్థలుల్;
తల్లియుఁ దండ్రి గాప్పులును దైవము; వానికి కాననంబునన్.

సీ. పరరాష్ట్రములకేగి ప్రజనేర్చి సుఖయించు, ధరణీధవుని దురితంబు లేక
కులవృత్తులను వీడి ఖలవృత్తులకుఁ జొచ్చి, బ్రదుకు జాతులపాపభయము లేక
ద్రవ్యసంపూర్ణతఁ దనరి బీదలయార్తి, మాపని లోభికల్మషము లేక
దేశసేవను గప్పి నాసద్గొల్పని తగు, శక్తిమంతుని కలుషంబు లేక
ఆ. నౌకరియాజ్ఞ లేక నౌకరియొత్తిడి లేక, నొక్కయాస లేక చిక్కు లేక
స్వేచ్ఛ గల్గి బుధులచే సత్కృతుల్ బొంది, తనువు వీడి ముక్తిగను విరాగి.

సీ. వరవివేకిని తపోనిరతుండ శాంతుఁడ, శమదమాన్వితుఁడను సత్యపరుఁడ,
ధర్మాత్ముఁడను శీలధనుఁడ విరాగిని, బ్రహ్మనిష్ఠుఁడను సద్బ్రాహ్మణుఁడను
సకలకలావేది సకలంకచరితుండ, దానఘనుండను జ్ఞానయుతుఁడ
మాధవుభక్తుండ మానఘనుండను, మానావలంబిని మాన్యయశుఁడ
గీ. అనుచు నపుడప్డు మనమున నంకురించు, దుష్టగర్వాంకురములను దున్మివైచు
చిద్రిపుచయములను గురియించి యెపుడుమాన, సంబునిర్విషయంబుగ సలుపుమంచు.

సీ. "శాశ్వతంబేది యీజగతియందున, సర్వమణఁగు; కాలము రాఁగ" ననుచుఁదలఁచు
"మానసమా! నీవు మానకే మాధవు, చింతన" యని, తాను చెప్పుకొనును
ప్రాణులఁగాంచి "యీపరమాత్ముఁడున్నాఁడు, గలఁడంచు, మోహము వికాసపఱచు
జీవులకష్టముల్ చిత్తగించుచు "రాగ, మీయుసేసె పీనిక" చిన్నిరోయును.
గీ. గాన్ని యొక్కప్పుడును తాను మానసమును, వేఱువిషయములకు ద్రిప్పివిడచినిలుపఁ
డే సమయమందు మానసమేమి చింత, మునిఁగియుండునో పరమార్థమని యెఱింగి.

సీ. ఐకమత్యము లేక సన్నిటగతిమాలి, చెడుదినులకు బుద్ధి చెప్పచోకట
"వేదధర్మంబిది! విడువకుండని" ధర్మ, మార్గంబునకుఁ బ్రజ మలుపుచోకట
"బాపురే మీరెంత భవ్యాత్ము"లనిసాధు, సంయములకు సేవ సలుపుచోకట
అతిదరిద్రుల కింతయన్న వస్త్రములకు, వ్యాప్తి నేమైనఁ గల్పించుచోకట.
గీ. దిరుగుచుండును; గడిమైన దీరుకనక, నుపకృతిని సేయుచల్లెడ నొగ్గుగలిగి;
"తనుపరోపకారార్థమిదంశరీర", మనెడు నార్యోక్తిఁ దెలిసియుత్తముగాన.

సీ. అలకాపురాధీశు నపహసించునుగాని, ధనములోన దరిద్రంబులేదు
నాకేశుగర్వంబుఁ గాకుసేయునుగాని, విభవంబులకు నేమి వెలితిలేదు
భోగీంద్రుమర్యాదఁ బలిమిపుచ్చునుగాని, భోగంబులకు నేమి నోఁగులేదు
చతురాననుని పెంపు సడలసేయునుగాని, భవ్యంపుసృష్టి కల్పంబులేదు.
గీ. గాఢవైరాగ్యసంపదగలవరునకు; నాత్మయే సర్వమును ధ్యానికగుచునుండ
మేటిసంపన్నుఁడై శక్తి మించిభువిని, మానసానంద మొందుచు మనుసతంబు.

సీ. ప్రాణి సంయమనానుభవమైన మనమును, భువనరక్షకునితోఁ బొందనిల్పి
సకలేంద్రియములు స్వస్థానంబునకుఁ జేర్చ, గాయంబువీడుచోఁ గాంచుచుండి
సచ్చిదానందసుజ్ఞానాత్మతానను, ప్రజ్ఞయొక్కటి యేమిపాపనకుండి
రాగంబులేమిఁ దొరంగెడునాగామి, సంచితంబులకెల్ల స్వస్తి జెప్పి
గీ. అనుభవించి ప్రారబ్ధంబు నంతమొంద; జన్మకారణ విద్యను సమయఁ జేసి;
బ్రహ్మబిలమును నగలించి పరమమైన, మోక్షమును బొందు; నవసానమున విరాగి.

అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందొక పల్లెటూరు

మాగంటి బాపినీడు చౌదరి గారు

నేను పుట్టినది పెరిగినది పల్లెటూరు. తండ్రి తాతలు బంధువులందరికిని కూడ నివాసస్థలము పల్లెటూరే. అందులకే పల్లెటూరన్నను పల్లెటూరివారన్నను అత్యంతాభిమానము. ఇంతేకాక హిందూ దేశవాసులందరు పల్లెటూరివారని అనవచ్చును. కారణము మన దేశమున 685665 పల్లెటూళ్లున్ను 2316 పట్టణములు మాత్రమే గలవు. జనసంఖ్య చూచినను నూటికి 80 మంది గ్రామవాసులై యుండి నూటికి 20 మంది మాత్రమే పట్టణవాసులై యున్నారు. హిందూ దేశమునకు పునాది పల్లెటూళ్లగావుననే దేశబంధుదాసు, మహాత్మాజీ మున్నగు దేశభక్తులు వారి దృష్టి గ్రామములపై మరల్చినారు.

ఆంధ్రదేశమునందే అన్యరాష్ట్రముగాని, అన్యదేశముగాని పల్లెవట్టున ఆరాష్ట్రముయొక్క లేక ఆదేశముయొక్క ప్రజలను పల్లెటూళ్లను ఆంధ్రదేశముతో పోల్చిచూచుట ఒక అలవాటైయున్నది. అన్యదేశాభివృద్ధి పరిశీలన నాకు చిన్నతనమునుండి తోచుచుండెను, నా మనస్సులో నొక కోరిక గలదు. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు అభిమానవిద్య నభ్యసించుచున్నప్పుడు, నా అలవాటే, కుతూహలమే, నా స్వదేశాభివృద్ధితో పోల్చిచూడవలెనను ఆకాంక్షయే, ఆదేశమునందు అవకాశము చిక్కినప్పుడెల్ల పల్లెటూళ్లకు పంపి రైతుసంఘములు, సమావేశములు, సంఘక్రియలకేగి అచ్చటి గ్రామీణ పరిస్థితులతో పరిచయము కలుగజేసెను. 1922 సంవత్సరము సెప్టెంబరుమాసమున ఒక పల్లెటూరుకెళ్లి, ఒక రైతుతో కొన్నిదినములు గడిపి, కొంత అనుభవము సంపాదించు అవకాశము గల్గినది. ఈ అవకాశఫలితమే ఈ వ్యాసమునకు మూలము. అప్పుడే గ్రామనిర్మాణశాస్త్రమునందు నొక భాగమున పాఠములు ముగించియుంటిని. ఆశాస్త్రసంబంధమగు టెయిలరు సాండర్సనుతోను మాస్యవసాయకళాశాల కొకప్పుడు అధిపతియు అనేక గ్రంథములకు కర్తయు, రైతు సమస్యలందు విశేషానుభవముగల బెయిలీ పండితునితోను నాకొరకై ఒక స్థలము రైతుగూర్చి సంప్రతించగా ఇతాకాను (కార్నెలు విశ్వవిద్యాలయమందు స్థలము) దగ్గరయున్న ఒక పల్లెటూరునకు పోవలెనని ఆరైతు పేరు చెప్పిరి. ఆపల్లెటూరిగూర్చి వివరములు చెప్పుటకు పూర్వము ఆదేశపు పల్లెటూళ్లకు మనకు తారతమ్యమున్నదని చదువరులు తెలిసికొనుట మంచిది. మనదేశచరిత్ర అతి పురాతనమైనది. గ్రామనిర్మాణప్రారంభమై దాదాపు మూడు వేల సంవత్సరములైనను కావచ్చును. అమెరికాదేశము కనిపెట్టి 600 సంవత్సరములు మాత్రమే అయినది. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు హిందూదేశమునకంటె వైశాల్యమున మూడురెట్లున్నను, జనాభాలో మనలో మూడవవంతే. దీనింబట్టి జనసంఖ్య తక్కువ, దేశవైశాల్యమెక్కువయినపుడు సహజముగా, ప్రతివానికి చేతినిండ భూమి దొరకునుగదా! మరియు చేతినిండ భూమియున్నపుడు నివాసమైన భూమికి ఎరువువేసి న్యాయము పొందుటకంటె సారవంతమగు మరియొకచోట ఫలసాయము చేయుటయే రైతుపనిగా నుండెను. ఈ కారణములంబట్టి మనదేశపు రైతులవలె నందరు ఒకచోట నివసించి ప్రాతఃకాలమున పొలములకు వారు పోయి సాయంకాలమునకు వచ్చుటగాక, అచట రైతులు పొలములయందే వారు స్థిరనివాసమేర్పరచుకొని యున్నారు. కాని మాతృదేశముపై కోపముచే లేచి వచ్చిన యింగ్లీషువారు న్యూఇంగ్లాండు రాజధానిలో మొదట నివాసమేర్పరచుకొన్నపుడు అచటచట సంఘములుసంఘములుగా మన పల్లెటూళ్ల పద్ధతిని కాపురమున్నారు. వీరు ఏకదేశ ఏకమతస్థులై యుండుటయే కాక, ఆ జాతికి చెందిన ఆర్యసాంప్రదాయములు కలిగియుండుట కూడ దీనికి కారణమైయుండును. జర్మనీ, స్కాటులెండు దేశములందు గూడ ఇదియే పద్ధతి. అమెరికాదేశమందు న్యూఇంగ్లాండు ప్రాంతమును లందు పెక్కు రైతులందరు పొలములయందే యుండుట అలవాటు. స్టేటు (రాజధాని) అంతయు నక్కని రాజబాటలతో నుండును. ప్రతి కౌంటీ—మన తాలూకా మాదిరి— లోను రోడ్లు బాగుగ నుండును. రైతుల పొలములు ఈబాటల వెంటనేయుండును. గృహములు బాటలదగ్గరనే యుండును. ఇట్లుండి, పొలములమున వారు పనిచేసికొందురు. ఇందు లాభము లేకపోలేదని, భూమి అంతయు ఒకచోటయుండి అచటనే పశువులశాలలు పాతర్లు కొంపలున్న మన రైతులకు తెలియును. పనిముట్లు, పాతర్లు మైళ్లకుమైళ్లు వృథాగా నడచి కాలము ఖర్చుచేయుట, రైతు యింటియొద్ద పనిచూచిన పొలమునకు పోకుండుట, పశువులకు పాతర్లకు ఆహార విహారములు సరిగా నందకపోవుట మున్నగునవి యుండవు. పొలములలో ఏకాంతమున నున్నను నాగరికతకు దగ్గరనేయుందురు. సగటున ప్రతియింటికి టెలిఫోను ఉండును. ఎంతదూరమున నున్నవారితోనైనను మాట్లాడవచ్చును. డాక్టరు, వర్తకుడు, స్నేహితుడు, పొరుగింటి పెద్దమ్మ, అందరు టెలిఫోనువల్ల అందుబాటులో ఉందురు. ఏదైన మీటింగు జరుగవలసిన టెలిఫోనువల్ల చెప్పిన సమావేశపరచెదరు. బజారుధరలు, శీతకాలమునందు వాతావరణస్థితి, వర్షమురాక, అన్నియు ఎప్పటికప్పుడే కబురందును. ఇప్పుడు రేడియో—తంతిలేకుండ,

వినుటవల్ల పెద్దపట్టణములనుండి బజారుధరలు, రైతుసంఘముపక్షమున ప్రతిఉదయము పొలమునుండియే వినుచున్నారు.

ఎచటకైన వెళ్ళవలసివచ్చిన మోటారు లుండును. సమీపస్థలములకు గుఱ్ఱపుబళ్ళమీద వెళ్ళుదురు.(!) సొంత ఉత్తరము పెట్టె రోడ్డుమీద పేరు వ్రాసియుండును. విద్యుచ్ఛక్తి ఎంతదూరమున్నను సప్లయి చేయబడును. ఇంకేమి కొదువ?

క్రయవిక్రయములకు, వినోదములకు దైవప్రార్థనకు, బళ్ళమరమ్మతులకు, సంఘసమాచారములు ప్రచురించుటకు ప్రెస్సునకు, పత్రికకు, పిల్లలచదువుకు ఒకవిద్యాలయము, తమకు గ్రంథాలయము,డబ్బు నిచ్చు వడ్డీవ్యాపారస్థుడు ఉండుటకు, అయిదుమొదలు పదిమైళ్లలోనుండు రైతులందరకు ఒకకూడలి కావలెను గదా! ఇట్టి కూడలియే ఆదేశపు పల్లెటూరు అనబడుచున్నది. రక్తనాళములు లేనిదే హృదయ మెట్లుండదో రైతులు లేనిచో ఇట్టి పల్లెటూళ్లుండవు; ఇట్టి పల్లెటూళ్లు లేనిది పట్టణములుండవు. న్యాయవాదులు, న్యాయస్థానములు, వైద్యులు, నాటకములు, కళలు, పత్రికలు, కళాశాలలు, ఇన్ననేల? నాగరికతయే యుండదు. పట్టణవాసులు ఇది సదా జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొందురు గాక!

ఇతకా పట్టణ సమీపమునకున్న ఇంటరు లేకను పల్లెటూరి వంటిదే. ఇందు రైతులుగూడ గలరు. ఇది వృత్తాంతము విపులముగా జెప్పెద.

సెప్టెంబరు మాసము వేసంగి యగుటచే ఉదయము చలి లేక చక్కగ నుండెను. రైలుదిగి తోలుసంచి చేతబట్టి (తోలుసంచులు మోసుకువెళ్లుట తప్పుగాదు, ముసలివారు తప్ప ఎవరు కూలీలను పెట్టరు) తిన్నగా మాపండితులు చెప్పిన క్రీస్టోను రైతు యింటికి నల్గీ మైలు పున్నన్న గంటనుకొట్టితిని. తక్షణమే యొకరు అమెరికనులకు సహజముగు చిరునవ్వుతో "మంచిఉదయము(Goodmoring); బాగున్నారా?" అని మర్యాదతో నడిగెను. అప్పుడు క్రీస్టోటునుగారిని చూడవలెననగా ఆసంచి అచట పెట్టించి యింటివెనుకనున్న పశువులసావడి దగ్గర ఉన్నారని అచటకు తీసుకువెళ్లెను. ఆముసలిరైతునకు సలాముచేసి నావృత్తాంతమిట్లు చెప్పితిని. "నేను హిందూదేశ విద్యార్థిని కాల్లేలు వ్యవసాయ కళాశాలలో చదువుచుంటి. మీదేశపల్లెటూళ్ల రైతులనుగూర్చి వారితో నుండి స్వయముగా దెలిసికొనవలెనని యున్నది, ప్రొఫెసరు సాండరుసన్ డాక్టరు బేయిలీ మీదగ్గరకు పంపినారు; నాకు మీయింట్లో బస, భోజనము, ఏర్పాట్లు చేయగలరా? అందుకు బదులు మీపొలములో పనిచేసెదను." అతిథి సత్కారమన్న పెట్టిన పేరు మనకే చెల్లును. హిందువులు, వారితరువాత యూరపు బొహీమియనులు ఈరెండుజాతులు అతిథిసత్కారమునకు ప్రపంచములో నెల్ల పేరుపొందినవారు. నేను క్రొత్తవాడను. నాకూరకయే బస భోజనమొందు కివ్వవలెనా? స్నేహితులు బంధువులు వచ్చినను రోజులు, నెలలు మనదేశములోవలె తినిపోరు. ఇట్లు సత్కారిరెప్పగుచూడాన్న,

ఒకటిరెండుపూటలకంటె ఎక్కువయుండవలసిన ప్రతిఫలమైనా యిత్తురు, లేక వారికేదో పనిచేయుదురు. మరొకమాట: స్నేహితులను విందుకు పిలచునప్పుడు అధికారి ఇంటిభార్యకు పిలుస్తో లేదో ముందు తప్పక విచారించును. ఆవృత్తాంతము విని భార్యను సంప్రతించి సరే యని సమ్మతమిచ్చెను. లోనకు ఆహ్వానించి భార్యకు, మొదట తలుపుతెరచిన యౌవనుడు-కొడుకునకు పరిచయము చేసి, నాకొక గదినిచ్చెను. ఆదినము ఆదివారమగుటచే దుస్తులుధరించి అందరము గుడికి-చర్చికి-వెళ్లితిమి. మనగ్రామములలో రెండుమూడు దేవాలయములుండునట్లే అచటను రెండుశాఖల క్రైస్తవగుళ్లు గలవు. మన రైతుకు చెందినగుడికి వెళ్లియుంటిని. ఉపాసనకు ముందువెనుక, చుట్టుప్రక్క అయిదారుమైళ్ళదూరమునుంచి వచ్చిన సోదరకర్షకులతో పరిచయము కలిగించెను. ప్రార్థన పిమ్మట పెద్దవారలసంఘము కూడినది. పాదిరి, పెద్దలందరు, నీతి, మతము,సంఘముకట్టుబాటులు, శాంతి మున్నగు విషయములు చర్చించిరి. క్రైస్తవమతము ఆస్తికముగా నెట్లున్నను సాంఘికముగా మాత్రము మన హిందూమతముకంటె బాగుగ ప్రజలకు పనికి వచ్చుచున్నది. మన దేవాలయములలో ఎప్పుడైన మన గ్రామ, దేశ లేక సాంఘిక, మతసమస్యలు, అందరమునుగూడి చర్చించితిమా? లేదు. పూజారులు, పీఠాధిపతులు మూర్ఖులై యున్నంతకాలము మనమతము, మనము ఇట్లేయుందుము.

భోజనానంతరము విశ్రాంతి దీసికొని కుటుంబమంతయు అతిథితోగూడ తమ మోటారులో దూరముననున్న స్నేహితులను చూచుటకు బయలుదేరను. రైతులకందరకు మోటారులుండునని పైననే చెప్పియుంటిని గదా! ఎవరికారు వారే నడుపుకొనుచుందురు. పదునేనుమైళ్లదూరముననున్న ఒక స్నేహితునియింటికి వెళ్లితిమి. మానవస్వభావము అంతటను ఒకటేగదా? వెళ్లగానే దొడ్లో పండించిన ద్రాక్షపళ్లు, యింట్లో వండిన పప్పులు పెట్టెను. అవి తింటూ పంటలు, ధరలు, యితర రైతులనుగూర్చి కబుర్లు చెప్పుకొన్నారు. మనదేశములోను మొదట క్షేమము విచారించి పంట బాగాయున్నదా; ధర లెట్లున్నవి; పాడియున్నదా;యని అడుగుట మర్యాద కాదా! కొన్నిగంటలచట గడపి నురల కులాసాగా, సాయంకాలము పల్లగాలిలో కారులో యింటికి వచ్చినాము. ఆదివారంరాత్రి చర్చిలో పిల్లలు పెద్దలు స్త్రీలు పురుషులు కలసి పల్లెటూరిపాటలు, ప్రార్థనాగీతములు,హాస్యపద్యములు,జాతీయగేయములు ఒక్కొకొంతకాలతో పాడుట జూచి ఆనందించినపుడు ఆంధ్రదేశమున, పూర్వమున్న భజనలు, పాటలు, కథలు ఎందులకు మరచుచుంటిమా యని అనుకొంటిని.

రైతు కుటుంబము

ప్రతిదినము కాల మెట్లు గడపెదరో చూతము. కుటుంబము కుమారునితో ముగ్గురు వేసంగిసెలవులలో తండ్రికి వేరేకూలి లేకుండ గ పొలముపని చేయును, జమా ఖర్చులు చూచుకొన్నపుడు కొడుకు

చేయుటకు కూలీపనులక్రింద నమ్మును. క్రీస్టోనురైతు డెబ్బదిసంవత్సరములు దాటిన ముదుసలి. ఈయనభార్యయు సమానవయస్కురాలే. మొత్తము వందఎకరములుగల భూస్వామి. 60 ఎకరములు ఆపిలుతోట. మిగిలినదానిలో గోధుమలు మొక్కజొన్నలు పశువులమేతకు గడ్డి మొదలైనవి పండించును. దున్నుటకు మరి యితర పనలుచేయుటకు ట్రాక్టరునుపయోగిలదు. సామాన్యములైనపనులకు, మోతకు నాల్గుగుఱ్ఱము లున్నవి. రెండు ఆవులు బాగుగపాడిఇచ్చును. పాలునగ్గిరమార్కెట్టుకు పంపును. పాలవ్యాపారము చేయదలచిన రైతులు పాలా, లేక వెన్నా అని నిశ్చయించెదరు. పాలు అమ్మదలచిన పాలెక్కువనిచ్చు ఆవులనే పెంచెదరు. వెన్నవర్తకముచేసిన వెన్న ఎక్కువయుండుజాతిని జాగ్రత్త పెట్టెదరు. ఒకటిరెండు ఆవులున్న యింటిఖర్చు పోను మిగిలిన పాలను ఘనపలెనే పాలవర్తకుల కమ్మెదరు. పాప మీ ముసలిరైతు బాగుగ కష్టపడవలెను. తెల్లవారుజామున లేచి పాలుపితుకుట మొదలు పొలము పనివరకు అంతయు స్వయముగా చేయును. వేసవికాలమందు కొడుకుగాని కోతలసమయమున ఒక కూలివానితో కాలముజరుపును. మన రైతుభార్య గృహకృత్యములన్ని తాను చేసికొనవలసినదే. ఎవరు సాయముచేయువారు (పనివాండ్రకు సాయముచేయువారందురు) దొరకలేదని మొరపెట్టుకొన్నది. ఈమె కార్యక్రమము మనస్త్రీల కుపయోగముగ నుండకపోదు. ప్రొద్దున లేచి 6 గంటలకే ప్రాతఃకాలభోజనము సిద్ధముచేయును. 12 గంటలకు, మధ్యాహ్నభోజనము సిద్ధించును. రాత్రి 7 గంటలకు తిండ్లు ముగియును. అప్పుడు ఎంగిలి చిప్పలు శుభ్రముచేసి చావడిలో అందరు గ్రామఫోనుమెట్లో, పత్రికలు, పగ వరకు చదివి నిద్రపోయెదరు. ఈమెకున్న చక్కని ప్రోగ్రాము మన ఆఫీసర్లకున్న ఎంతబాగుండును? సోమవారమునాడు బట్టలన్నియు ఇంటివద్దనే ఉతుకును. వారమునకు సరిపోవురొట్టెలు, కేకులు, మంగళవారమే తయారుచేయును. బుధవారం బట్టల ఇస్త్రీ, లక్ష్మివారం లక్షణం, రన చిన్నగుఱ్ఱపు బగ్గీవేసికొని పొరుగు పెద్దమ్మలను చూచుటకు వెళ్లును. శుక్రవారంరాగానే గృహమంతశుభ్రపరచును, శనివారం, ఆదివారంరోజుకు సిద్ధముగా నుండును. ఆదివారంరోజునఅంతా విశ్రాంతి. ఈయింటియందు పనిముట్లు మనలక్షాధికారుల యిండ్లలో గూడ చూడము. మెత్తని సోఫాలు, గెత్తున దిరుగు కుర్చీలు, త్రొక్కుడు హార్మోనియము, చక్కని గ్రామఫోను, గోడమీద అందమైనట్టి బొమ్మలు చిన్నగ్రంథాలయము, వివిధరకముల మాసపత్రికలు, టెలిఫోను, రేడియో-ఎట్టి సంగీతము పాటలు, ఉపన్యాసములైనను వినవచ్చును-మోటారు ఇవి వారియింట నున్నవి. ముసలిజోడు పని అంతా ఎట్లు చేసుకొనగల్గుదురని సందేహము వచ్చునేమో. దానికి రహస్యము అమెరికా దేశమునందలి పనితొలగించు యంత్రములే. మన లాయెకు వంటయింట్లో ఒకప్రక్క పొయ్యి, దానిప్రక్క పళ్లెములు శుభ్రపరచు తొట్టి, ఉనిదగ్గరనే నీళ్లపంపు, వంటసామానుకు బీరువా, ఇంకొకగదిలో బట్టలవుదకి పిండుమర; డబ్బున్న తివాసీలు ఊడ్చు టకు, పళ్లెములుకడుగుటకు, పాలుపితుకుటకు, రొట్టెకోయుటకు, దుంపలపై పొట్టునలచుటకు నుగెన్నిటికో మరలు దొరకును.

పింఛనులు ముసలివార్లై పోవుచున్నారు. వారి అబ్బాయి జాను మతబోధకుడుకాబోవుచున్నాడు. కాని పిత్రార్జితమునకువచ్చుట లేదు. తండ్రితాతల ఆస్తిమీద మనకుండు అభిమానము వారికి లేదు. కాన వారు ఆపొలము అమ్మి వేయవలసివచ్చును. ఈగతియే అనేక కుటుంబములకు పట్టనున్నది.

మరునాడు క్రీస్టోనురైతులో కలసి పొలములో పనిచేసితిని. ఉపయోగమంతా మేము వెంటపోగుచేసి పొలములో విరజల్లితిమి. రెండుజాములయినతరువాత చావడిలో గడ్డి తీసి ఆపిలుచెట్ల మొదళ్ళలో వేసినాము. మాపని బాగా సాగలేదు. క్రీస్టోను మనదేశమందలి రైతుల స్థితిగతులగూర్చి, కొంచెముసేపు రాజకీయవిషయములగూర్చి వరికొంతసేపుప్రశ్నలువేసి పని సాగనిచ్చేవాడుకాడు. ఒకొక్కసారి తీసివేసే గడ్డి అక్కడేయుంచినీమా "ఏమిటో చెప్పతావు, ముప్పదిమూడు కోట్ల ప్రజలున్నారంటావు, యింగ్లీషువారు కొన్ని వేలే యున్నారు. మీదేశమునకు మీరు స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుకోలేకపోతే ఎవరి లోపము చెప్పు మేము సంపాదించుకోలే" యని నవ్వుచు అన్నమాటలు నాకిప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చును. "సబాసు రైతు అన్నా సెబాసు హిందూదేశములోని నీ సోదరరైతులు గూడ నీబోటిజ్ఞానులెప్పుడయ్యెదరో గదా!"

ఇంటరు లేకను పల్లెటూర్లు

పైనచెప్పినట్లు రైతులమీద ఆధారపడి వర్తకులు, ఉపాధ్యాయులు, షాహుకార్లు, మతబోధకులు వ్యవసాయము చాలించి, విశ్రాంతి పొందుచున్న ముసలిరైతులతో ఇంటరులేకను నిండియున్నది. జనసంఖ్య 700 అయినను 7000 గల మనపట్టణములకంటె అన్ని సౌకర్యములుగలవు. ఆవిశాలములగు వీథులు, సుందరమందిరములు వివిధరకముల విక్రయశాలలు, వినోదములకై ఏర్పడిన విశ్రాంతి నిలయములు, పిల్లలాటలకు పార్కులు, ప్రార్థనకు ప్రార్థనామందిరములు, విజ్ఞానము వెదచల్లువిద్యాసంస్థలు, విచారములేని ప్రజలు, పాశ్చాత్యదేశీయులు ప్రపంచమున సౌఖ్య మనుభవించుటకు బుట్టినట్లును మనము దుఃఖ మనుభవించుటకు బుట్టినట్లును తోచెను.

మనగ్రామములు వేనకువేలు జనసంఖ్యతో నిండియుండినను ఒక విద్యాసంస్థయైన లేక గొడ్డుపోయి ఎట్లున్నవో చూడుడు. లక్షాధికారులున్న గ్రామము లెన్నియో తపాలాఆఫీసు సౌకర్యములు లేక ఒక పత్రికయైన తెప్పించుకొనుభాగ్యము లేక పట్టణములకు పోవలసిన నరకమునకు పోవుమార్గములకంటె కష్టతరమగు తోడవరకు దిగుబుగప రోడ్లతో యిబ్బందులకు నిలయమై యుండుటేమి? అచట ప్రతి రైతు గృహమునకురోడ్లు, ప్రతిగ్రామమున ఒక గ్రంథాలయము, ఒక ఉన్నత పాఠశాల, పత్రిక, ముద్రాలయము, నాటకశాల, హోటలు,

యుండుటేమి? వర్గదేశ గ్రామము వెళ్లిన హిందూదేశస్థితి యింకను దెలియగలదు. కాలిఫోర్నియా రాష్ట్రమున సంచార పాఠశాలల ఈజిప్టు మిత్రులు నేను కలసి రాష్ట్రమంతయు మోటారులో దిరిగితిమి. ఒక్కొక్క పట్టణము, అందని చుట్టు తోటలు,పచ్చని బయళ్లతో ముద్దులొలుకు సుందర మందిరములు అందమైన రాచబాటలు చూచినప్పుడు " సోదరీ! చూచితివా ఈదేశ మెట్లున్నదో, మనము దుఃఖము అనుభవించుటకు పుట్టినట్లున్నది " అని అంటిని. నామిత్రుడొక గొప్ప పాషాకుటుంబమునకు జన్మించెను. అతడిట్లనెను "నీమా" నాకెంతో డబ్బున్నది. ఇచట పెండ్లిచేసికొని ఇచటనే స్థిరనివాస మేర్పరచుకొనవలెనని యున్నది. మన దేశములందెంత డబ్బున్న ఏమి? కాని, మనమేమియిచటనున్న! మన మాతృదేశ మెట్లు అభివృద్ధికి వచ్చును? మన దేశమున కూడ యిట్లే అందరు సౌఖ్య మనుభవించునట్లు చేయవలెనని సంకల్పము మాత్రము ఇచట నుండనివ్వదు. భోగమున నేమున్న దను వేదాంతులకు ఇది నచ్చకపోవచ్చును.

ఇచట ప్రచురింపబడు వార్తాపత్రికా ప్రతివారును చుట్టుప్రక్కనున్న రైతులుగూడ పోషించెదరు. వారికి సంఘపత్రికయన్న అభిమానము ఎచటనున్నను తెప్పించుకొనెదరు.

విద్యాలయము

ఇదివరలో ప్రతి రెండుమూడు మైళ్ళకు బాటలకూడలిలోగాని బాటలమీదగాని ప్రాథమిక పాఠశాలలు చుట్టుప్రక్క పిల్లల అందుబాటులో నుండెడివి. ఒకగది ఒక ఉపాధ్యాయుడు, ఇవి మార్చి అచ్చటచ్చట ఉన్నతపాఠశాలలు పెట్టుచున్నారు. ఇట్టివి ఇంకొకటి గలదు.అయిదారు మైళ్ళదూరమునుంచి విద్యాలయము మోటారులమీద, పిల్లలు వచ్చెదరు. హైస్కూలంతయుకలసి విద్యాలయము నడపెదరు. విద్య ఉచితము; నిర్బంధము. కొన్ని తరగతులకు విద్యాలయాధికారులే పుస్తకముల నిచ్చెదరు. అధికారి అతిమర్యాదతో నన్నాహ్వానించి కావలసిన విషయములన్నియు చెప్పెను. మొదటితరగతి, మొదలు పై తరగతివరకు అన్ని క్లాసులకు పాఠములు చెప్పుచుండగా వినుచుంటిని. చిన్నపిల్లలకు స్త్రీలే బోధించెదరు. నిజముగా వారికే పిల్లలను లోబరుచుకొనుట తెలియును. మన దేశములో బడికిపోవు పిల్లలు గుడికిపోవు మేకలవలె నుండక, ఎక్కువ ఉత్సాహముతో నుందురు. మధ్య మధ్య ఆటలు పాటలు ఉండును. పాఠముల మధ్య పిల్లలకు అప్పుడప్పుడు కసరతు. ఆవిద్యావిధానముతో నేర్చుకొనవలసినవి చాలకలవు. విద్యార్థిపరీక్షలో ఒకశాస్త్రమున తప్పినమరల దానితో తక్కినవి ఆతరగతిలోనే చదువ నవసరములేదు. ఒక బాలుడు గణితములో 5 వ తరగతిలోయుండి, చరిత్రలో ఆరవతరగతిలో చేరవచ్చును. ప్రతి విద్యాలయములో వృత్తివిద్య ఉండును. బాలురకు వ్యవసాయము నేర్పెదరు. విద్యాలయమునకు అంటి కొంతభూమి యుండును. బాలురు తమ సొంతపొలములో తండ్రివద్ద అద్దెకు తీసికొనికూడ ఉపాధ్యాయుని సహాజమాన్యముక్రింద సాగుచేయుదురు. ఇదేగాక అనుభవముగల రైతులు వచ్చి బాలురకు సలహాల నిత్తురు. రైతులు, విద్యాలయ వ్యవసాయపండితుడు,వ్యవసాయాధికారి కలసి మోటారులమీద యితరతాలూకాలలో పొలములను చూడబోవుదురు. పిల్లలు మెట్రిక్యులేషను క్లాసు ముగించుసరికి, తమకొట్టు తామే పోషించుకొనే శక్తిసంపాదించుకొందురు.

స్త్రీబాలికలకు గృహనిర్వాహము,వంటపని, కుట్టు మొదలగునవి నేర్పెదరు. చదువుకున్నవానికంటెచాకలిమేలనుసామెతగా మనవిద్య మనవలెగాక బాలబాలికలకు స్వయంశక్తియు, జ్ఞానము(Vocational as well as Cultural) రెండు నిచ్చును.

విద్యాలయము తగిలరసంస్థలు జూచి ప్రెసిడెంటునకు వందనము లర్పించి కాలేజికి చేరుకొంటిని.

ముగింపు

చూచితిరా! ఆదేశమునందు రైతులెట్లున్నారో పల్లెటూళ్లెట్లున్నవో విద్యాలయము చూడుడు. బాలబాలికలు కలసి 160 కంటె ఎక్కువలేరు. ఉపాధ్యాయులు 9 మంది గలరు. ఉన్నత పాఠశాల పెద్దభవనము, వృత్తివిద్య, గ్రంథాలయము, ఒకపత్రిక. వేలకు వేలు జనులున్నను పాఠశాలలు లేనిగ్రామములెన్నియో గలవు. పాఠశాలలున్న తగినభవనములు లేవు. భవనములున్న తగినవిద్యలేదు. గ్రామపెద్దలు ఏవిద్యకావలెను; ఎట్టివిద్య చెప్పుచున్నారు; అను విషయము లేమియు పట్టించుకోరు. బోర్డుఅధ్యక్షులు తమపార్టీ తమహోదాకై చూచుకొనుచున్నారేకాని గ్రామములందు సరియైనవిద్యావ్యాప్తికితగు ప్రయత్నములు చేయుట లేదన్న అతిశయోక్తికాదు. సర్వకాలమున పల్లెటూరి గోష్ఠసంగతి చూచిన తెలియును గాని చెప్పనలవిగాదు. బోర్డువారు తమంతటతామే చేయుట విధియైనను యిబ్బందులు చెప్పుకొనలేని సోమరులున్నారు.

గ్రంథాలయములు లేని గ్రామము లెన్నో కలవు.పత్రికలన్న మచ్చుచూడని ప్రజ కొందరు గలరు. ఇట్లున్న మనదేశ మెట్లు అభివృద్ధికి వచ్చును. దేశస్థాపమునకు పునాదులైన గ్రామము లిట్లుండ, జాతీయ వృక్షమునకు వేళ్లగు రైతులు అజ్ఞానములో మునిగియుండి కొందరును దేశమెట్లుపోయినను మనకేమియను నిర్లక్ష్య భావముతో కొందరును ఉన్న మనకు ముక్తియెన్నాళ్లకు? విశాలమైన ఫలవంతమైన పవిత్రమైన పుణ్యభూమియగు భారతవర్షమున బుట్టియు, భారతీయుడని గర్వపడుమను అంధ్రుడనన్ని చెప్పుటకు! ఆనందించుము తక్కిన రాష్ట్రములకు తక్కిన దేశములకు నీవు తీసిపోదువా సోదరా? లెమ్ము, స్వర్గభూమియగు మాతృభూమి ఇతరదేశముకంటె వెనుకబడియున్నదను కళంకమును దీర్చి, తల్లి గౌరవము కాపాడుము.

శివకవులు

[క్రీ. శ. 950—1485]

నిడుదవోలు సుందరము పంతులుగారు

శ్రీ గౌరీ హృదయేశ్వర!
వాగీశ్వరవదన కమలవాసిత! శుభ ల
క్ష్మీగణపతి, సురపూజిత!
ర్గాగరహిత! విజయనగర రామయలింగా!

అవధారు! మహాదేవా!
భవదంకిత మొప్పఁ గందపద్యశతక సం
స్తవ మొనరించెదఁ గొనుమా
ప్రవిమలకృప విజయనగర రామయలింగా!

కవు లెందఱో శతకంబుల
శ్రవణానందముగఁ జెప్ప సంతసపడి నీ
వవునంటివి నావాక్కుల
గవమన్నారె వినెదో? లేదో రామయలింగా!

కవులు నిరంకుశధిషణన్
శ్రీసంశిజా లగుట వారి పాదాబ్జరజం
బు శిరసముగ ధరించెద
నవ్యసింవగ, విజయనగర రామయలింగా!

ధీసమల తత్త్వసారము
కవియోఁ గునా; భవియోఁ గలఁడే! విన మే
కవిగాంచు సన్నియోడలన్
రవిగాంచనిచోటు నేని రామయలింగా!

కవులెల్ల మహాశయులను
భవశాలురు; వారిహృదయఫలకంబుల 'నోం'
'శివ!' యని లిఖింపఁబడుటం
బ్రవరులు సత్కవుల విజయరామయలింగా!

అవలోకించఁగ లోకముఁ
గవిలోకముచేఁ బొగడ్తఁ గాంచినీగాదే
యువిరళ చరితావాహిని
ప్రవహించుట గల్గె విజయరామయలింగా!

పవమానజవము కలమున
కవలీలంబుట్టఁ జేయునట్టిఁడు కవిగా
కావఁడు భువిఁగేలఁడు విద్యా
ప్రవణుఁడు, సర్వజ్ఞమూర్తి రామయలింగా!

శివకవులకు నవకవులకు
శివతత్త్వపరాయణులకుఁ జేమోడ్పులు వే
దవిధిం గావింతుఁ బున
ర్భవ మింక లేకుండ విజయరామయలింగా!

శివతత్త్వసారవేత్తకు
సవినయ సాష్టాంగనతుల సాహస్రము నే
దవిలినభక్తి నొనర్చెద
రవికోటినిభాంగ! విజయరామయలింగా!

శ్రీపతి పండితకవి శివ
దీపిక విరచించి శైవదీక్షాగరుఁడై
చేపట్టె ముక్తి పేరిటి
రాపట్టిని విజయనగర రామయలింగా!

అల యుద్ధమల్లు పనుపునఁ
దెలుఁగున మధ్యాక్కరలను దెల్పెను దోఁడా
సిల శ్రీపతి పండితకవి
లలితగతి న్విజయనగర రామయలింగా!

అక్కరలఁ జెప్పటాఁ దెలుఁ
గక్కరముల యుద్ధమల్లుఁ డవిఁ జెక్కించెన్
నిక్కమతఁ డొక్క శివకవి
రక్కొన నుతియింతు నతని రామయలింగా!

గరగలకుమరము; గుడియుఁ గొ
మరు సామికిఁ గట్టి యుద్ధమల్లుఁడు తెలుఁగ
క్కరములలిపి శాసన మే
ర్పరిపించెం దొలుత విజయరామయలింగా!

మును 'యత్నవిత్తి'ను వా(?)
క్కునకుఁ జెప్పె నాల్గువేల గోప్యార్థంబుల్
ఘనుఁడు శివలోకమంచన
రనయనఫాలాంగ! విజయరామయలింగా!

(సశేషము)

అక్షయ సం॥ అధిక చైత్ర శు. ౧ సోమవారము

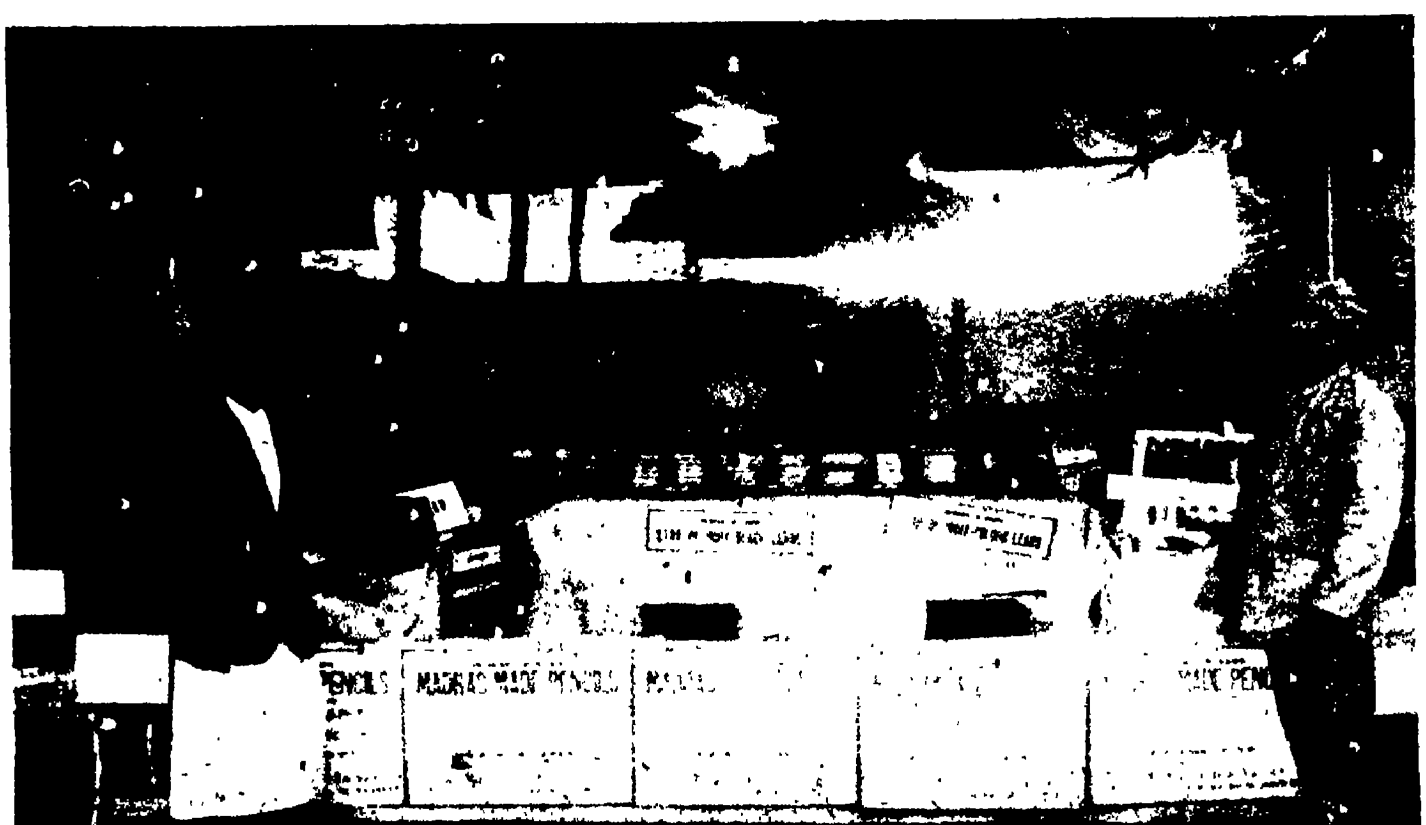

పెన్సిల్ కర్మాగారము, చెన్నపురి

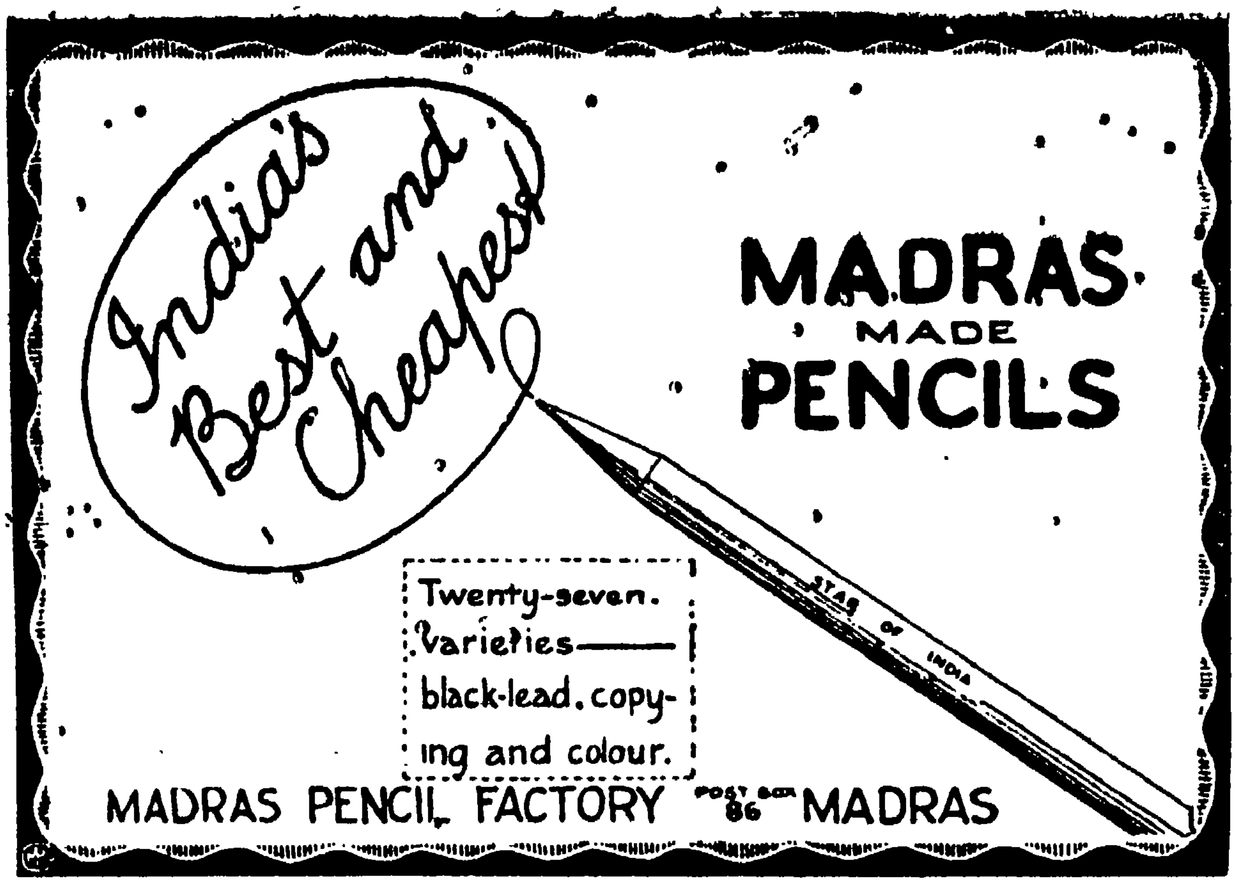

పెన్సిల్ కర్మాగార స్థాపకులును కార్మికులును, చెన్నపురి

చెన్నపురి పెన్సిల్ల కర్మాగారము తాలూకు ప్రదర్శనములు

మదరాసు పెన్సిలు ఫ్యాక్టొరీ

"పరిశ్రమాభిలాష"

1905 సంవత్సరమున బిపినచంద్రపాలునిచే నొక గొప్పస్వదేశీయాభిమాన తరంగము మనప్రాంతములను గొనిరాబడినది. దాని పర్యవసానముగ తెలుగుదేశములో రెండు పెన్సిలుఫ్యాక్టొరీలు నెలకొల్పబడినవి. కాని, కారణాంతరములచే నవి రెండునుగూడ జయప్రదముగ నడువలేదు. కొంతకాలమునకు వీనిలో నొకటి పునరుద్ధారణ చేయబడినది; కాని,అప్పుడును దానిగతి యథాపూర్వముగనే పరిణమించినది. ముమ్మారు ప్రయత్నముచేసిన ముమ్మారును విఫలమగుటకు తగినకారణము లుండకపోవు. వానిని విమర్శించుట జ్ఞానదాయకము. క్రొత్తఫ్యాక్టొరీల నిర్మించుట అత్యవసరమైనట్టియు, అట్టి ఉద్యమములయందు ప్రజలచిత్తము హత్తియున్నప్పుడును ఆరంభదశలో కృషులేల భగ్నములయ్యెనో విమర్శించుట ముందు బయలుదేరుకృషులను జాగరూకతతో నడిపించుటకు సహాకారియగును. కాని ఇక్కడ గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిది విరమింపవలసియున్నది.

ఆ మూడు ప్రయత్నములును విఫలమైన కొలదికాలమునకు యుద్ధము వచ్చినది. 1914 సంవత్సరము అక్టోబరునెలలో మనరాజ్యాని గవర్నమెంటు పరిశ్రమశాఖవారు పైరెండుస్థలములనుండలి యంత్రములను చెన్నపురికిదెచ్చి నాలుగు సంవత్సరములు కడు పూనికతో పనిచేసి పెన్సిలుకృషిని కొంత మార్గములోనికి దెచ్చిరి. ఇంతలో యుద్ధము ముగిసినది. పరిశ్రమశాఖవారుగూడ పెన్సిలుకృషి సుస్థాపితమైనదని భ్రాంతినొందిరి. (అది కేవలము భ్రాంతియే యని యీ వ్యాసము కడవరకు జదివిన తెలియును.) కనుక దానిని ప్రజలస్వాధీనముచేయ కుతూహలురైరి.

1918 సంవత్సరాంతమున చెన్నపురిలోని పెరుమాళ్సెట్టి కంపెనీ వారును, వారిబంధుగులును, హితులును, మరికొందరుగురుచేరి దానిని గవర్నమెంటునుండి కొంతలాభమిచ్చి కొనియున్నారు. నాటినుండియు నిది పూర్తిగ జాతీయసంస్థయని చెప్పవచ్చును. ఇటీవల యితర వాటాదారులు వెనుకంజవేయగా వారిని తృప్తిపరచి పెరుమాళ్సెట్టి కంపెనీవారే యీఫ్యాక్టొరీకి సర్వస్వామ్యులైరి. పెరుమాళ్సెట్టికంపెనీకి ప్రస్తుతము శ్రీ వి. తిరువెంగడత్తాన్ చెట్టిగారు, శ్రీ వి. యతిరాజులుచెట్టిగారు, రావుసాహేబు సి. టి. ఆల్వారుచెట్టిగారును యజమానులు. వీరిలో తిరువెంగడత్తాన్ చెట్టిగారును, ఆల్వారుచెట్టిగారును ఈమధ్యనే పశ్చిమఖండదేశములు విస్తారముతిరిగి అక్కడి వ్యాపారకృషి సంస్థల నిర్మాణములను చక్కగ పరిశీలనచేసి వచ్చి వారి జ్ఞానానుభవములను ఇక్కడి వారిసంస్థల నభివృద్ధినొందించుటలో నుపయోగించుచున్నారు. ఇట్లు వారిధనము,బుద్ధి, ఉత్సాహము,ఔదార్యము అంతయు దేశహితైక కార్యములయందు వినియోగించుచున్నారు. వీరి పలుకుబడివలన నీన పెన్సిళ్లు కాశ్మీరము, తిరువాన్కూరు మున్నగు సంస్థానములలోను, బర్మా, కలకత్తా, మద్రాసు మున్నగు గవర్నమెంటులలోను, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజిలాండు మున్నగు విదేశములలోను నుపయోగింపబడుచున్నవి.

ఇప్పుడు యీ ఫ్యాక్టొరీ మదరాసు పెన్సిలుఫ్యాక్టొరీ అను పేరుతో సుమారు లక్షాపాతికవేలు ఖరీదుగల విశాలమైన స్వభవనమునందు నెలకొనియున్నది. ఇప్పుడు దీనికి దరిదాపు మూడులక్షలు ఖర్చుపెట్టబడియున్నది. ఇంకను యెంతకావలెనన్న నంతఖర్చుపెట్టు.

సాహసముతో యజమానులు దీనిని ఏల్లైనను జయప్రదముగ కొన సాగించుటకు బద్ధకంకణులై యున్నారు. వీరు డబ్బును నీటివలె ఖర్చు పెట్టుచున్నారు. ఇక్కడ యిప్పుడు పరిశ్రమవేత్తయు ఇంజనీరునై యున్నది మల్లాది సుబ్బారావుగారు, టి.ఇ.ఇ. తోకియో (Tokio). ఈయన విదేశములయందు నేర్చియు, స్వదేశమున చాలకాలము పరిశోధనలజేసియు పెన్సిలుకృషిని ఆమూలాగ్రముగ అనుభవములోనికి దెచ్చికొనియున్నారు. ఈయన సాధా పెన్సిల్లు, చేయుటయందేకాక కాపీయింగ్ పెన్సిలు చేయుటయందును మిన్న. చెన్నపురి వైశ్యులగు బి. ఎ. రంగయ్యచెట్టి అని సుప్రసిద్ధమైన వారికుమారులు రాజమన్నారుచెట్టిగారు దీనికి మేనేజరు. వీరిపనియందు వీరును గట్టివారే. ఇందు పనిచేయు ముఖ్యమైన పనివాండ్రుగూడ పట్టుదల అనుభవము తెలివి తేటలును గలవారు. ఇట్టి సముదాయముయొక్క ఫలితము మనము బజారులలో చూచుచున్న సుప్రసిద్ధమైన "స్టార్ ఆఫ్ ఇండియా" పెన్సిలు. మదరాసు పెన్సిలుఫ్యాక్టొరీలో నిప్పుడు విదేశీవాని కంత మాత్రమును తీసిపోని మామూలు వ్రాత పెన్సిల్లు, డ్రాయింగు పెన్సిల్లు, రంగు పెన్సిల్లు, కాపీఇంగ్ పెన్సిల్లును తయారగుచున్నవి. ఇంకను వింత రకముల పెన్సిల్లు,చిత్రవర్ణములతో మెత్తనికర్రతో తయారగుచున్నవి. వీనిని ఒక్కసారి చూచిన మరి వదల బుద్ధిపుట్టను.

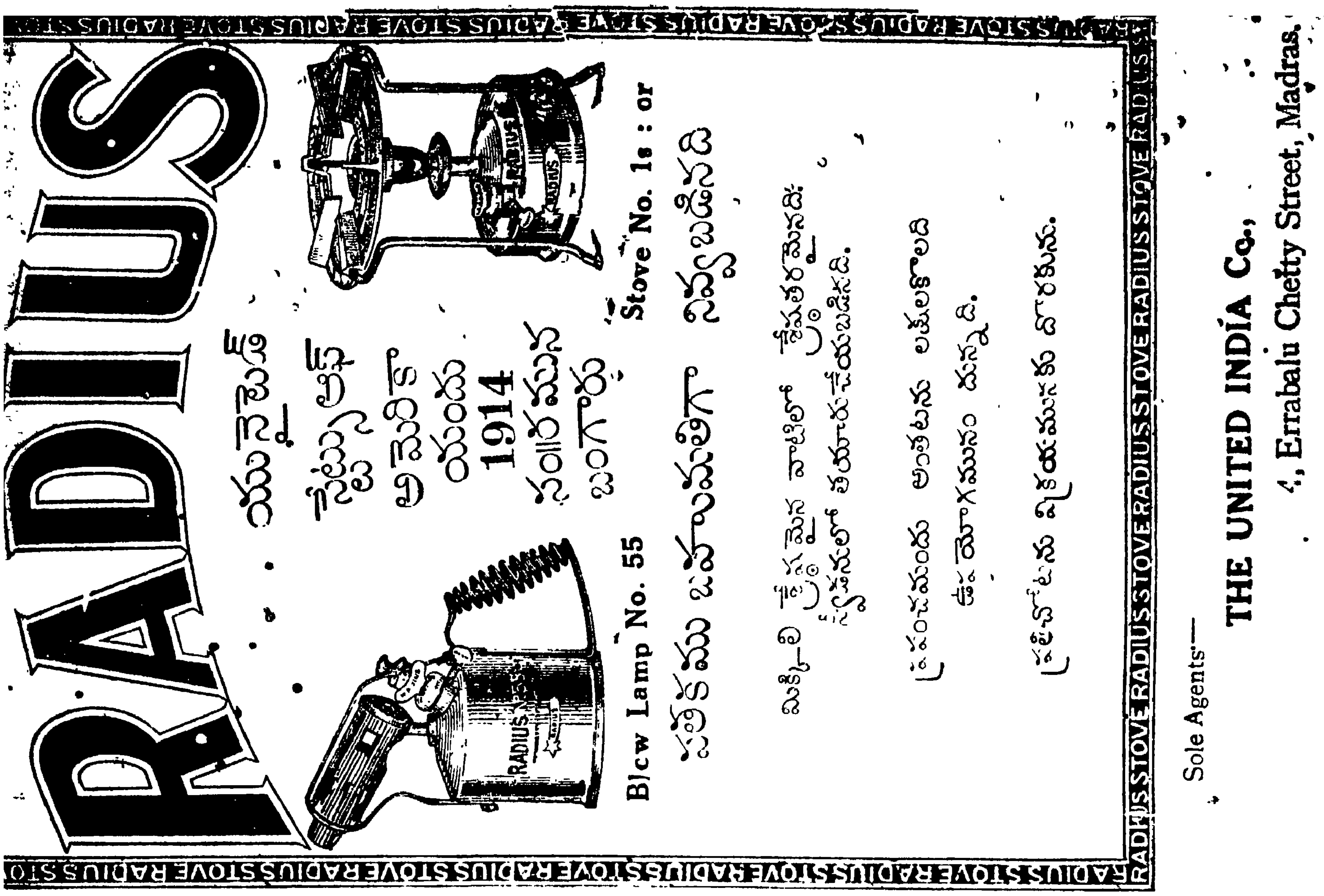
ఈ ఫ్యాక్టొరీలో నిప్పుడు సుమారు వందమంది పనిచేయుచున్నారు. ఇది పూర్తిగా పనిచేసినప్పుడు 500 మందికి తక్కువగాకుండగ పనిచెప్పును. అనగా 500 కుటుంబములకు 2500 ప్రాణులకు అనుదినమును సుఖభోజనమును బట్టయును నిచ్చును. పెన్సిలుకృషి పూర్తిగ మనదేశములో సుస్థాపితమై మనకు కావలసిన 10 లక్షల రూపాయిల పెన్సిళ్లలో అసమము ముప్పాతికవంతైనను మనము చేసికొనునప్పుడు ఈకృషివలన 10 వేలకు తక్కువగాని పాటకజనము బ్రతుకగాంచును. ఇంకను ఎందరో ఉత్తమ మధ్యమ తరగతి విద్యావంతులు ఉద్యోగముల గాంతురు. ఇట్టికృషిని ఎవ్వరెవ్వరెట్టు లోడ్పడి జయప్రదము చేయగలరో తెల్పు చేయవలెను.

పాఠకమహాశయులారా! మీ కొక మనవి. పరిశ్రమలను అభివృద్ధిలోనికి దేవలెనను కుతూహలము మీ కుండవలెనుగలదు. అనేక కంపెనీలు దివాలాతీసినను ఇంకను క్రొత్తకంపెనీలలో మీరు వాటాలు తీసుకొనుచుండుటయే దానికి నిదర్శనము. కాని యిప్పటివరకును ఒక్కకృషినిగూడ మనము స్థాపింపలేదు. అనేక కారణములవలన అవి మనచేతినుండి జారిపోవుచున్నవి. ఒక్కచోట ధనలోపము, ఒక్కచోట పరిశ్రమవేత్తయొక్క అల్పజ్ఞానము, వేరొక్కచో వస్తులోపము,వారియొక్కచోట పనిచేయు ముఖ్యుల కొకరితో నొకరికి సరిపడక అంతఃకలహములు ఇంక నెన్నియో కారణములుకలిగి కృషులు దగ్ధములగుచున్నవి. ఈ పరిస్థితులు అనుభవశూన్యమైన ఆరంభదశలో కలిగెనన్న కొంతక్షమింప వీలుగలదు. కాని ఇరువది ముప్పదిసంవత్సరముల అనుభవము గలిగి అనేక విషయములలో నీ కారణములచేతనే

దెబ్బతిని యింకను జ్ఞానమును సంపాదించుకొని యీ దుశ్చింతలకు దూరులమై చక్కగ కృషుల నడిపింపకున్నయెడల నింకేమి చెప్పవలయును? ఇది కేవలము నిందాపాత్రము. నిందార్హమైనను మరి యేమైనను పరిశ్రమలను చక్కగ నడిపింప లేకుంటిమనుట సిద్ధాంతము. ఆవిషయములో నిరుత్సాహులమై దినదినము యితర దేశములు ముందునకు బోవుచుండ మనము వెనుకకు బోవుచున్నాము. ఇది దేశమునకు అనర్థము.

ఇప్పుడు యీ పెన్సిలు ఫ్యాక్టొరీ విషయములో చూదుదు. పైనచెప్పిన బాలారిష్టము లన్నియు తీరి చక్కగ నడుచుచున్నది. ఈకృషి విజయమునకు ఒక్క మెట్టులోనున్నది. ఆమెట్టుమాత్ర మెక్కగలిగినచో విశాలమైన మందిరమును జేరును. అక్కడనుండి యితరకృషులకు ప్రోత్సాహ మొసగుచు చేయూతనొచ్చుచుండును. ఈమెట్టు నెక్కించు బాధ్యత ప్రజలపై నున్నది. ప్రజలు విరివిగా స్టారు ఆఫ్ ఇండియా పెన్సిళ్ళే కావలెనని వీనినే ఉపయోగించుచున్నచో ఒకటి రెండు సంవత్సరములలో మదరాసు పెన్సిలు ఫ్యాక్టొరీ సుస్థాపితమగును. అనేక మంది ప్రజలు అన్నవస్త్రములు కలిగి సుఖపడుదురు. దానినిజూచి రాజమండ్రిలోనో బెజవాడలోనో ఆంధ్రపెన్సిలుఫ్యాక్టొరీ ఒకటి కట్టికొనుటకు మీకు విశ్వాసము కలుగును. ఇంకను అనేక కృషుల స్థాపించుకొనుటకు మీకు ధైర్యము కలుగును.

ఇంకను ఒక్కవిషయమును చూతుదు. ఇప్పుడు యీఫ్యాక్టొరి సరుకు విరివిగా దేశములో అమ్ముడగుచుండుటచే విదేశీ పెన్సిలు ఫ్యాక్టొరీలతో గొప్పపోటీ వచ్చినది. ఈపోటీకి ఆగినయెడల యీ ఫ్యాక్టొరీ శాశ్వతముగ స్థాపింపబడి నుండు వానికి దారిని కలుగజేయును. లేనిచో సర్వం నాశనము. ఇట్టిస్థితిలో గవర్నమెంటు దానికి తోడ్పడుట న్యాయము. గవర్నమెంటు తోడ్పడజాలదు. ఇప్పుడు ఇంత మహాస్వల్పమును గాకికివిడిచివేయుదురా, లేక ప్రజలందరును తోడ్పడి ఈకృషిని నిలబెట్టుదురా? మీలో నెవ్వరు లక్షలు వేలు ఖర్చుగునది గాదు. పదులు అయిదులుగూడ ఖర్చులేదు. ఒక పెన్సిలు మూడు కొనుచ్చి కొనేటప్పుడు అంతమంచి పెన్సిలును అర్ధణాకే మదరాసు పెన్సిలు ఫ్యాక్టొరీలో చేసిన 'స్టారు ఆఫ్ ఇండియా' పెన్సిలు యిస్తున్నారు గనుక ఆ విదేశీదానికి మారుగ యీస్వదేశీదే కావలెనని కొనుటమాత్రమే. ఈపాటి సాయమువలన నీమహాదుద్యమము జయమొందును. ఈపాటికూడ మనము చేయలేకున్న ఒకఫ్యాక్టొరీకట్టి మొదటినుండియు బాధలుపడి దానిని నెగ్గించగలమన్నది సున్నగద. విజయమునకుపైబడుచున్న యీఫ్యాక్టొరీని మనము స్థాపించ లేనిచో యిక కృషిచింత మాని గ్రామదేవతకు బలికావలసినవారమే. మరల ఇట్టి సాహసులై ధనవిషయమున నిర్లక్ష్యమైన యజమానులు దొరకబోరు. ఇంత అనుభవముగల పరిశ్రమవేత్త దొరకబోడు. ఇంత త్యాగశీలము, శాంతము, దూరదృష్టి, దేశసేవైకబుద్ధిగలవాట మింక గూడబోదు. కనుక యిప్పుడే కృషికి మనమందరమును తోడ్పడి ఫ్యాక్టొరిని స్థాపితముచేయవలెను. దీనికి పైనజెప్పిన విధమున ప్రజల తోడ్పాటుమాత్రముండినచో జయము మనది; లేనిచో............................

RADIUS
Blow Lamp No. 55
Stove No. 1s : or
Sole Agents:—
THE UNITED INDIA Co.,
4, Errabalu Chetty Street, Madras.

ఉచితము! **కాలమేధనము** ఉచితము!!

పైసంగతిని మనస్సునం దిడుకొని అద్దముతో సహా కూడియుండు క్షురకర్మకు పనికివచ్చు పరికరములను మేము యిప్పుడే దిగుమతి చేసియున్నాము. ఈ అద్దము గుండ్రని ఆకారము గలిగి అందముగాయున్నవి. పింగాణి సబ్బుపళ్లెము మంచి కర్రపిడి కల బ్రషు, నికెల్ గిల్టు వేసిన సీమపండి గొట్టములో అమర్చబడిన సబ్బు, అందమైన నికెల్ పెట్టెలో 12 యెక్స్ట్రా బ్లేడులతో గూడిసిన సేఫ్టి మంగళకత్తి కలసి ఒక పూర్తిఅయిన సెట్టు. ఈపరికరములన్నియు రంగువేసిన కర్ర పెట్టెలో పెట్టబడియున్నవి. మంచి ప్రసిద్ధికెక్కిన వస్తువు; దీనివల్ల మీయొక్క కొందర తగ్గును. వల మూడు చాలాకెక్కిన. పూర్తియైన సెట్టు రు 4-0-0 పోస్టుఖర్చులు 0-11-0లు. మేము యింతియేగాక, స్త్రీలకు పనికివచ్చు, ఇమిటేషన్ డైమండ్ తలనువ్వనలు, తలకు ఉపయోగించుకొను పిన్నులు. నల్లాలో లోయడ్ తోను, సెంట్రలతోను తయారుచేసిన విలువకిద్రలు కళ్లజోళ్లు చేతిగడియారాలు, మేజోళ్లు, పౌంటెన్ పెన్ కలములు, బనీనులు, సిగరెట్టుకేసులు మొదలుగాగల వస్తువులు మావద్ద దొరికును. పిల్లల వ్యాపారస్తులను, ముఖ్యముగా మాకొనువారికినిగూడ మాయొక్క కరపత్రికలను ఉచితముగాపంపెదము కంపెనీల అమ్మకే 20 మంది పెద్దల చిరునామాలను మాకు తెలియజేసిన రుసుల ఒక అందమైన క్యాలండరు ఉచితముగా పంపెదము.

M. L. Kakar & Co,
Chhatta Bazar, Lahore

Your Eye

మీనేత్రములచే మీరు బాధపడుచున్నారా? అట్లయిన కల్లర్సు గారి తాపరతేనెను వాడుడు. నేత్రవ్యాధులకు స్వాభావికమైన నివారిణియని అందరిచే గొప్పగా ప్రశంసించబడినది. కంటిలోని పొర మొదలగువాటిని పరుగును. దీనికి సంబంధించిన క్యాటలాగు ఇనాముగా పంపబడును.

Sri Krishnan Bros, Asvin & Co, Dadha & Co, Spencer & Co, Ltd, W. E. Smith & Co, Dept, Madras.

Cut me out

నన్ను చింపి మీ పేరుతోను, పూర్తివిలాసముతోను, మాకుగల విలాసమునకు పంపుడు. మీకుయినాముగా ఒక వ్యవస్థ పత్రమును ఒక కవరులో పెట్టి పంపెదము. పోగొట్టుకొనిన శక్తిని, పురుషత్వమును మరల సంపాదించు సత్యమార్గమును తెలుపును.

Health Home

(D) 4B Samta, Bengal.

బొంబాయి లైఫ్ ఇన్సూరెన్సు కంపెని, లిమిటెడ్

జీవితమును భీమాచేయించుకొను సందర్భమున

ఎన్ని సదుపాయములు గలవో అన్నియు గలిగిన

శ్రేష్ఠతరమైన కంపెని,

చెన్న రాజధానియందు

మైసూరు, కొచ్చి, స్వదేశసంస్థానములందు

ఏజంట్లు కావలెను.

వివరములకు ఈ దిగువ విలాసమునకు వ్రాయుడు.

K. PADMANABHA PAI B. A.
Secretary, Madras Branch,
No. 5, Blackiers Road, Mount road, Madras.

స్వయంశిక్షాసంస్కృతగ్రంథములు

సంస్కృతము నేర్చుకొనుడు! తెలుగులో!

తెలుగు అర్థములతో నున్నవి. స్త్రీలు, పురుషులు, సంస్కృతము నేర్చుకొనవచ్చును. మెచ్చుకొనబడిన పుస్తకములు.

బాలకాండంబు (పద్యము)	
నీతిశతకం (పద్యము)	-0
శబ్దమంజరి	0-5-0
లింగానుశాసనము	0-4-0
ధాతురూపచంద్రిక	0-4-0

In sanskrit script and English:—

outlines of sanskrit Grammar	1-8-0
outlines of sanskrit Compounds	0-4-0

యన్. బి:—ఒక్కసారిగా 5 రూపాయలకు పైగా పుస్తకములు కొనువారికి తగిన కమీషన్ ఇవ్వబడును.

అడ్రెసు:—

N. S. నీలకంఠం c/o N. S.

నరసింహాం, M. A. ట్రయినింగుస్కూలు,

అమలాపురం, గోదావరిజిల్లా.

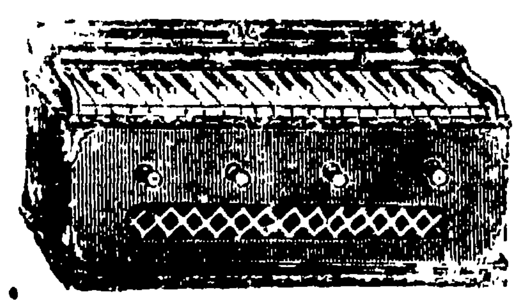

AMRUTANJAN
అమృతాంజనం
அமிர்தாஞ்சனம்
امرتانجن

ALWAYS SEE

THAT YOUR HARMONIUM BEARS

THE NAME

PAUL & SONS

IN BRIGHT GOLD ON THE BACK OF THE BELLOWS AND THE LABEL.

MOHON FLUTE

ON TH TOP OF THE HARMONIUM.

Paris Reed Harmonim :—

Single set reed Rs 40/ 45/ 48/

Double set reed Rs 60/ 65/ 70/

Organ Reed Harmonim :—

Single set Reed Rs 25/- 30/-

Double set Reed Rs 40/- 45/-

PAUL & SONS

పి.శి.ఏ. అంధు కంపెనీవారి శ్రేష్ఠమగు ఔషధరత్నములు, పరీక్షించి చూడుడి

రాజమోహన హేరాయులు

[illegible]

వెల 1-కి రు. 1-0-0

[illegible]

1-కి రు. 1-8-0

[illegible]

8 [illegible] 1-1-0, 4 [illegible] 0-12-0

[illegible]

20 తులములు [illegible] 1-4-0

[illegible] లేహ్యము

[illegible]

20 తులముల పెట్టె 1-4-0

[illegible] లేహ్యము

[illegible]

19 తులముల పెట్టె 0-19-0

మహా [illegible] లేహ్యము

[illegible]

పెట్టె 1-కి 1-0-0

[illegible]

వెల 1-8-0

వెల 1-4-0

[illegible]

పెట్టె 1-కి 1-0-0

[illegible]

15 తులముల పెట్టె 2-0-0

[illegible]

8 [illegible] వెల 1-12-0 4 [illegible]

వెల 1-0-0

[illegible]

1, 2 [illegible]

0-4-0

[illegible]

1, 2 [illegible]

వెల 0-4-0

[illegible]

0-4-0

[illegible]

1, 2 [illegible]

వెల 0-4-0

[illegible]

వెల 0-4-0

[illegible]

పి. శి. [illegible] 5 [illegible] 1-కి 0-2-0 [illegible]

[illegible]

ఆరోగ్యమునకు, ఐశ్వర్యమునకు,
సౌఖ్యమునకు

The Andheri Industrials,
Manufacturing Chemists,
Andheri, BOMBAY.

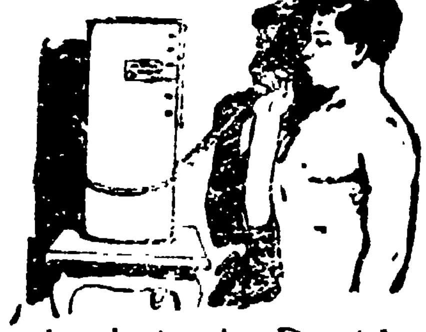
పరమహంస క్రియా వైద్యశాల

గవర్నమెంటు ఫారెస్టు డిపార్టుమెంటులో వుండి, [illegible] అందుండు పరమహంస క్రియాకుశలు [illegible] అనేక మహనీయులనుండి అనేక వ్యాధులను నివారణ [illegible] [illegible] పి. వి. యస్. రావు, [illegible] వైద్యశాలను స్థాపించియుంచిరి.

[illegible] రు 1-8-0 (పోస్టేజి 6అ.)

[illegible] 40 దినములకు రు 10-0-0

పరమహంస క్రియా వైద్యశాల,
గంగానమ్మగుడిసందు, బెజవాడ.

WONDERFUL NEW SCIENTIFIC HEALTH INVENTION
PRANAYĀMA (DEEP-BREATHING) HEALTH GENERATOR.

This apparatus has been very highly endorsed by the ex-Surgeon General with the Govt. of Bombay and many other eminent Medical and Educational authorities both in India and abroad. It has been sanctioned by Bombay Govt. for use in secondary and primary schools in the Presidency. Patents in U. S. A. & other countries.

Five to ten minutes daily use of this apparatus will enable you to strengthen the heart and chest muscles to develope lung capacity and expansion. It automatically records your Vital Capacity and it radically cures respiratory diseases as Asthma, nasal catarrh, Consumption, Pleurisy, etc. It also sets right many Digestive and other disorders.

One apparatus is quite sufficient for use by any number of members in the family. There are no recurring expenses of any kind and with little care it lasts a life time. A series of scientific breathing exercises is furnished with each apparatus. Price Rs 15/- only. Packing charge Rs 1-4-0. By freight or postage extra. Free Delivery to any part of India, Burma or Ceylon for Rs 18-8-0 only. *Advance of Rs 5 per every order essential.*

A few of the many testimonials.

Mr. V. Ramesham, High Court Judge, Madras:—"This is an ingenious and useful apparatus. It is useful to those who are interested in chest and health development. I think every household, school and gymnasium should conveniently have this apparatus."

Dr. H. K. Nanavaty L. R. C. P., C. I. E., Ahmedabad:—"The Pranayama Health Generator is really a boon to suffering humanity."

Send for the booklet. Send four annas stamps for "Health through Natural Forces" a 52 page booklet which describes this apparatus. **Address all communications to**

Dr M. B. Godbole, N. D. (America)
Naturopathic Physician,
773, Sadashiv Peth, Poona City.

అమృతాంజనము

సకల నొప్పులను సంజీవివంటిది

[illegible] సీసా 1-కి అణాలు 10 మాత్రమే

అమృతాంజనము డిపో.,

బొంబాయి ** * ** మద్రాసు

వైద్య గ్రంథములు

	రూ.	అ.
వైద్యచింతామణి 2 సంపుటములు	8	0
బసవరాజీయము	7	0
అష్టాంగహృదయము సూత్రస్థానము	6	0
,, శారీరస్థానము	1	8
,, నిదానస్థానము	2	0
,, చికిత్సాస్థానము	4	8
,, కల్పస్థానము	0	12
,, ఉత్తరస్థానము	6	0
అనుపానమంజరి ప్రాచీనము మేలు	0	8
అనుపానరత్నాకరము	0	12
,, మేలుప్రతి	1	0
అనుపానతరంగిణి	0	12
,, మేలుప్రతి	1	0
సద్వైద్యసంజీవనము, గోలంబరాజీయము ప్రాచీనము	0	8
చికిత్సారత్నము స్త్రీ-బాలరోగ చికిత్స	1	4
చికిత్సాసారము	2	8
సుశ్రుతము శారీరస్థానము ప్రాచీనము పవరణప్రతికలిగో	2	8
శార్ఙ్గధరసంహిత ,,	3	0
వైద్యామృతము మేలు	1	4
సర్వౌషధకల్పము	2	8
రసరత్నసముచ్చయము	2	0
వాజీకరణకల్పద్రుమము, శరీరపుష్టివిధానము	1	8
వైద్యకాలజ్ఞానము ప్రాచీనము	0	4
ధన్వంతరి నిఘంటువు	2	8
వస్తుగుణపాఠము ద్రవ్యగుణముగలది	2	8
,, మేలుప్రతి	3	0
నాడీనక్షత్రముల ప్రాచీనము	0	4
నాడీజ్ఞానము ,,	0	3
యవనజాతకము (జ్యోతిషము)	0	8
జాతకాలంకారము ,,	0	6
జ్యోతిషార్ణవపరీక్షము ,,	1	8
,, మేలుప్రతి	2	0
అరూఢకర్పూర కర్ణాంజనము ,,	0	8
,, ,,	0	10

అచ్చగుచున్న గ్రంథము

మాధవనిదానము ఆయుర్వేదీయమను పరిభాష

ఇతర సంస్కృతగ్రంథములకును, అచ్చుపనులకును వ్రాయుడు.

పిడుగు. వెంకటకృష్ణారావుపంతులు,

2/40 పెద్దినాయనివీధి, మద్రాసు.

NOVELTIES OF THE HIMALAYAS.

We deal in Ayurvedic & Unani precious drugs of excellent quality.

Tibtean Musk per tola Rs. 31/-
Assam Musk ,, ,, ,, 26
Kashmere Musk per tola Rs. 20
Gorochanam per tola Rs. 5/8
Kashmere Saffron Re. 1/4 to Rs. 2/8
Shilajit per tola -/12/- to Re. 1/-
Pachakarpuram Rs. 2 to Rs. 3/8
Kabul asafoetida or Hingu No. 1
per tin (12 tolas) Re. per lb. Rs. 2/8
Kabul asafoetida special quality
per tin Rs. 2/- per lb. Rs. 5/-
Kasturi Pillis refreshing aromatic
wonderful Tonic price per phial (100) Re. 1/-
Money back if the drugs do not give satisfaction.

Full Catalogue free

MUSK OR KASTURI.

B. R. SONDHI & Co.,

5, Phagwara (Punjab).

పి. కోదండరామపిళ్లె

(లేట్. పి. యస్. పొన్నుస్వామిపిళ్లగారి పుత్రుడు)

1854-వ సంIIలో స్థాపించబడినది.

మేలైన గృహోపకరణ నిర్మాతలు; సప్లయిదారులు

వెస్టు ఎస్ప్లనేడ్, జార్జిటౌన్, మదరాస్.

ఎంట్రన్సుహాలు, డైనింగురూము, లైబ్రరీ, షాపులు, ఇంక ఆఫీసులకు కావలసిన అన్ని విధముల కేబినుసామానులు, నల్లమాను తెల్లమానులతో అనేక రకముల తో ఇత్తడిపట్టములు పొన్నులతో సహా నకాషిగ చేర్చి, గట్టిగాను భద్రమైనవిగాను చేయబడును.

కోరినవారి కేవిధమగు సామానునకైనను ఉదే, కొయ్యపనులకైనను సరే ఎస్టిమేటు యివ్వబడును. ఒకసారి మా వస్తుప్రదర్శన హాలు చూచినచో మీకు తృప్తి కలుగును.

దూరపుగ్రామాదులనుండి వచ్చు ఆర్డరులు సామానుల కగు రైల్వేచార్జికిగాను వాని కిమ్మతులలో మూడవవంతు సొమ్ము పంపినమీదట, శీఘ్రముగ వి. పి. చేయబడును.

P. KOTHANDARAMA PILLAI,
Cabinet maker,
West Esplanade, MADRAS.